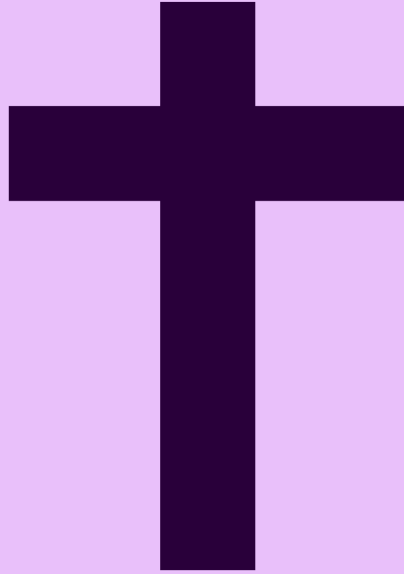

Dios Cũ Cauetibũju
Cũrĩcã Tuti

New Testament in Carapana (CO:cbc:Carapana)

Dios Cũ Cauetibaju Cũrĩcã Tuti
New Testament in Carapana (CO:cbc:Carapana)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Carapana

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Carapana

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
69a83a35-f961-5e00-b9bd-ee04b851efbd

Contents

SAN MATEO	1
SAN MARCOS	77
SAN LUCAS	123
SAN JUAN	203
LOS HECHOS	261
ROMANOS	327
1 CORINTIOS	360
2 CORINTIOS	392
GÁLATAS	413
EFESIOS	425
FILIPENSES	435
COLOSENSES	442
1 TESALONICENSES	449
2 TESALONICENSES	455
1 TIMOTEO	459
2 TIMOTEO	469
TITO	476
FILEMÓN	480
HEBREOS	482
SANTIAGO	505
1 SAN PEDRO	513
2 SAN PEDRO	523
1 SAN JUAN	529
2 SAN JUAN	537
3 SAN JUAN	538
SAN JUDAS	540
EL APOCALIPSIS	543

El Santo Evangelio Según SAN MATEO

Los antepasados de Jesucristo (Lc 3.23-38)

¹ Jesucristo ati yepapɛ cū caátianajẽrẽ ati tutipɛ marĩ tũgoroa. Mai, caãnijũgoro cū ñicũjãã ânana wãmerĩrẽ mũjãã quetibũjũgɛ yɛ átiya. Jesucristo pɛame David, bairi Abraham ânacũ pãrãmi majũ caãnacũ ãmi. Atore bairo ãñupã:

² Abraham macũcɛsupi Isaac sawãmecɛcɛre.

Isaac pɛame cabero macũcɛsupi Jacob sawãmecɛcɛre.

Jacob pɛame cabero macũcɛsupi Judá sawãmecɛcɛre, cū bairã mena.

³ Judá pɛame cabero pũnaacɛsupi Fares, bairi Zara sawãmecɛcɛ mena. Na paco, Tamar wãmecɛsupo.

Tunu bairoa Fares pɛame cabero macũcɛsupi Esrom sawãmecɛcɛre.

Esrom pɛame cabero macũcɛsupi Aram sawãmecɛcɛre.

⁴ Aram pɛame cabero macũcɛsupi Aminadab sawãmecɛcɛre.

Aminadab pɛame cabero macũcɛsupi Naasón sawãmecɛcɛre.

Naasón pɛame cabero macũcɛsupi Salmón sawãmecɛcɛre.

⁵ Salmón pɛame cabero macũcɛsupi Booz sawãmecɛcɛre. Cū paco, Rahab wãmecɛsupo.

Tunu bairoa Booz pɛame cabero macũcɛsupi Obed sawãmecɛcɛre. Cū paco, Rut wãmecɛsupo.

Tunu bairoa Obed pɛame cabero macũcɛsupi Isaí sawãmecɛcɛre.

⁶ Isaí pɛame cabero macũcɛsupi David, Israel yepa macããna quetiupɛ re y caãnipɛre.

Bairo David cūã cabero macũcɛsupi Salomón sawãmecɛcɛre. Cū paco ãnacõ pɛame Urías ânacũ nũmo ãñupõ.

⁷ Tunu bairoa Salomón pɛame cabero macũcɛsupi Roboam sawãmecɛcɛre.

Roboam pɛame cabero macũcɛsupi Abías sawãmecɛcɛre.

Abías pɛame cabero macũcɛsupi Asa sawãmecɛcɛre.

⁸ Asa pɛame cabero macũcɛsupi Josafat sawãmecɛcɛre.

Josafat pɛame cabero macũcɛsupi Joram sawãmecɛcɛre.

Joram pɛame cabero macũcɛsupi Uzías sawãmecɛcɛre.

⁹ Uzías pɛame cabero macũcɛsupi Jotam sawãmecɛcɛre.

Jotam pɛame cabero macũcɛsupi Acaz sawãmecɛcɛre.

Acaz pɛame cabero macũcɛsupi Ezequías sawãmecɛcɛre.

¹⁰ Ezequías pɛame cabero macũcɛsupi Manasés sawãmecɛcɛre.

Manasés pɛame cabero macũcɛsupi Amon sawãmecɛcɛre.

Amon pɛame cabero macũcɛsupi Josías sawãmecɛcɛre.

¹¹ Josías pɛame cabero macũcɛsupi Jeconías, cū bairã menarẽ. Ti yũteare marĩ ñicũjãã Israel yepa macããnarẽ na ñejoypa aperopɛ Babilonia yepɛre.

¹² Bairi yua, Jeconías pɛame na sawiyoro bero tunu etaɛpɛ, macũcɛsupi tunu Salatiel sawãmecɛcɛre.

Salatiel pɛame cabero macũcɛsupi Zorobabel sawãmecɛcɛre.

¹³ Zorobabel pɛame cabero macũcɛsupi Abiud sawãmecɛcɛre.

Abiud pɛame cabero macũcɛsupi Eliaquim sawãmecɛcɛre.

Eliaquim pɛame cabero macũcɛsupi Azor sawãmecɛcɛre.

¹⁴ Azor pɛame cabero macũcɛsupi Sadoc sawãmecɛcɛre.

Sadoc ꝑꝰame cabero macũꝑꝰsupi Aquim cawãmecũꝑꝰre.

Aquim ꝑꝰame cabero macũꝑꝰsupi Eliud cawãmecũꝑꝰre.

¹⁵ Eliud ꝑꝰame cabero macũꝑꝰsupi Eleazar cawãmecũꝑꝰre.

Eleazar ꝑꝰame cabero macũꝑꝰsupi Matán cawãmecũꝑꝰre.

Matán ꝑꝰame cabero macũꝑꝰsupi Jacob cawãmecũꝑꝰre.

¹⁶ Jacob ꝑꝰame cabero macũꝑꝰsupi yua José cawãmecũꝑꝰre.

José ꝑꝰame María manapũ añupĩ. Bairi yua, María ꝑꝰame Jesús paco caãnacõ
ãmo.

Dios cũ cajoricũ Mesías marĩ caĩ, Jesús paco majũ ãcõ baiwõ María.

¹⁷ Bairi bairo cõñaata, Abraham ãnacũ berore ꝑꝰga wãmo peti rꝰpore baparcãnacã pẽnirõ cãnacã tutiri bero macããcũ añupĩ David. Tunu bairoa David ãnacũ berore ꝑꝰga wãmo peti rꝰpore baparcãnacã pẽnirõ cãnacã tutiri bero caátó majũ israelita majãrẽ na ñejoyupa Babiloniapũ. To Babiloniapũ israelita majãrẽ na cañejoricaro berore tunu ꝑꝰga wãmo peti rꝰpore baparcãnacã pẽnirõ cãnacã tutiri capetiro bero macããcũ majũ añupĩ yua Jesús.

Nacimiento de Jesucristo

(Lc 2.1-7)

¹⁸ ãmerẽ, mũjããrẽ yũ quetibũjugũ Jesucristo cũ cabuiarique quetire. Bairo baiyupa: Jesús paco María ꝑꝰame José mena cawãmojiyapao añupõ. Mai, cũ mena cõ caãniparo jũgoyepũ, merẽ bairirupã añupõ. Mai, Espĩritu Santo, Dios Yeri majũ cũ camasĩrĩjẽ jũgori bairo baiyupo María. ¹⁹ José ꝑꝰame masiẽsupũ Espĩritu Santo bairo cũ caátiatajere. “Roro átiatacomo,” ĩ tũgoñañupũ cũ yeripũ. Baipũ, nipetiro camasã na caĩñajoro cõ tutigaesupũ. Cariape caãcũ ãnirĩ caroaro tũgoñañupũ. “Cõ yarã jetore, ‘Cõrẽ yũ boetiya,’ ñigũ yasioroa,” ĩ tũgoñañupũ.

²⁰ Bairo cũ caĩtũgoñarõ bero caãnimitacũãrẽ, ñami caãno qũẽguericaropũ Dios cũ cajon, ángel majũ buiaetayupũ. Cũ ꝑꝰame bairo qũĩñupũ: “José, David ãnacũ pãrãmi, tũgoñarĩqũẽ paeticõãña María menarẽ. Rorije áperiyamo. Cõ macũ caãnipau Espĩritu Santo cũ camasĩrĩjẽ jũgori cabuiapau niñami. Torecũ, ‘Cõrẽ cõ yũ boetiya,’ ĩ tũgoñaeticõãña. ²¹ Tunu bairoa cõ macũ cũ cabuiaro, ‘Jesús’ cũ mũ wãmetigũ. Tore bairo wãmecũtigũmi, cabero bũtiácú cũ yarã na carorije wapare canetõõpũ ãnirĩ. Bairi ‘Jesús’ cũ mũ wãmetigũ,” qũĩñupũ ángel Josere, qũẽguerica tutipũ yua.

²² Profeta majõcũ jũgori Dios cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietaro baiyupa. Mai, atore bairo ĩ quetibũjuyupi Dios profeta majõcũre tirãmãpũre:

²³ “Jĩcãõ carõmio, caũmũ mena caãmeo nimiocũã, macũcutigomo.

Yũ camasĩrĩjẽ jũgori macũcutigomo.

Cũ, cõ macũ ꝑꝰame ‘Emanuel’ wãmecũtigũmi,” ĩ quetibũjuyupi profetare.

(Emanuel ĩgaro ĩña: “Dios marĩ mena ãnicõãñami.”)

²⁴ Cabero José ꝑꝰame cãniwãcãrĩ bero, ángel cũrẽ cũ caátirotirore bairo ásupũ. María mena wãmo jiyayupũ. ²⁵ Bairo wãmoyijamicũã, cõ mena ãmeñupũ, cõ macũ, Jesús cawãmecũtipã cũ cabuiaparo jũgoye mai.

2

La visita de los sabios del Oriente

¹ Bairo cabairo bero yua, Jesús buiaiyupi Belén cawãmecũti macãpũ, Judea yepapũ. Rey Herodes cawãmecũcũ majũ quetiupã cũ caãni yũteare buiaiyupi. Bairo cũ cabuiaro bero, cabũtoa camasĩrã ñocõãrẽ caĩñacõñamasĩrĩ majã ti yepapũ etayuparã. Muipũ cũ cawãmũatõpũ caatátana etayuparã. ² Bairo eta yua, atore bairo na ĩ jẽniñañuparã:

—¿Noo cū āniñati mujãã, judío majã, quetiupau rey cañipau cabuiataca? Cū yau ñocõrẽ jãã ññajoapu. Ñocõ ruame muipũ cū cawãmhatóru buiatuetaami. Bairi cūãcãrẽ qũĩroagarã jãã atiapũ —na ñ quetibujuyuparã cabutoa camasĩrã.

³ Bairo na caĩquetibujuro tũgo, quetiupau rey Herodes ruame tũgo acũacoasupũ. To Jerusalén macããna cūã nipetirã tũgo acũacoasuparã. ⁴ Bairo Herodes ruame tũgoacuari yua, na piijoyupũ sacerdote majã quetiuparãrẽ, bairi Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã cūãrẽ. Bairo na caneñaetaro ñña yua, atore bairo na ñ jẽniñañupũ:

—¿Dope bairo na ñ quetibujuyupari marĩ ñicũjãã, Mesías cawãmecũcũ cū cabuiapeere? ¿Cũ ruame noopũ cū buiagayupari? —na ñ jẽniñañupũ Herodes cū capiijoatanarẽ.

⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo yua, na ruame qũĩñuparã:

—Belén na caĩrĩ macãru Judea yeparũ buiagayupũ Mesías. Dios yaye quetire woaturica tutipũ atore bairo ñ woatuyupi profeta Dios cãrẽ cū caĩquetibujurijere:

⁶ ‘Mujãã, Judea yepa, Belén na caĩrĩ macã macããna useanirĩ ñña.

Capairi macã macããna mee nimirãcũã, cañi macã majũ macããna mujãã ñniña.

Mujãã mena macããcũ jĩcãũ quetibujũ masĩgũmi.

Yũ yarã, Israel yepa macããnarẽ na quetibujũ masĩgũmi,’

ñ woatuyupi profeta Dios cãrẽ cū caĩquetibujurijere —qũĩ quetibujuyuparã Herodere cū capiijoatana ruame.

⁷ Cabero yua, Herodes ruame yasioro na piijoyupũ cabutoa camasĩrã muipũ cū cawãmhatóru caatĩatanarẽ. Bairo yasioro na piijori yua, cū ñocõ cabuiatĩataca na caĩñajũgoatajere na jẽniñañupũ. ⁸ Bairo tiere cãrẽ na caquetibujuyaparoro, Herodes ruame Belẽru na joyupũ. Atope bairo na ñ joyupũ:

—Topũ ánãja. Cũ, cawĩmanacarẽ mujãã macãwã. Bairo cū mujãã cabocaata, yũ mujãã quetibujujowa. Yũ cũã, cū ñiroau águ —na ñtomiñupũ Herodes cabutoa camasĩrĩ majãrẽ.

⁹ Bairo cū caĩrõ tũgo, “Jaũ” qũĩñuparã. Bairi Belẽru acoásúparã cabutoa camasĩrã ruame. Bairo na caátó, ñocõ na caĩñajoataca ruame tunu buiatuayupũ. Na riape baujũgoyecũsupũ. Cawĩmanaca cū cañi wii buipũ baue-tayupũ. ¹⁰ Bairo ñocõ cū cabairo ñña, cabutoa camasĩrã butioro useaniñuparã yua. ¹¹ Bairo ti wii Jesús cū cañi wiipure etarã yua, jããñuparã. Bairo jããetarã, Jesure cū paco María mena qũĩñañuparã. Bairo Jesure qũĩña yua, ruropaturi mena etanumurĩ qũĩroayuparã. Bairo áti yaparo, na ropataarire pããñuparã. Na yaye apeyere cū nuniñuparã. Bairi orore, werea ũnierẽ, bairi caroaro cajutiñurĩjẽ ũnie cūãrẽ cū nuniñuparã. ¹² Cabero qũẽguerica tutipũ na quetibujuyupũ Dios Herodes roro cū caátigarijere. Bairi cabutoa camasĩrã ruame apewãru tunucoásúparã, na ya macã tunu ánã yua.

La huida a Egipto

¹³ Bairo cabutoa camasĩrã na catunuátó bero, marĩ Quetiupau cū cajou ángel buiaetayupũ tunu. José cū cacãnirõ qũẽguerica tutipũ cũtu buiaetayupũ. Atope bairo qũĩñupũ ángel Josere:

—José, wãcãña. Herodes, cawĩmanacarẽ cū pajĩãrocacõãgũ, mujããrẽ macãũ átiyami. Bairi cawĩman, cū paco mena cū jũgorutiácũja Egipto yeparũ. Topũ mujãã ñnicõãwã. Cabero mujãã yũ quetibujugũ tunu —qũĩñupũ ángel Josere.

¹⁴ Bairo ángel cū caĩrõ tũgo, cū caĩrõrẽ bairo baiyupũ José. Ti ñnamia Jesuaca, bairi cū paco mena cū neásúru Egipto yeparũ. ¹⁵ Topure eta, yoaro ñnicõãñuparã. Herodes cū cariatato beropũ tunucoásúparã na ya yeparũ tunu. Profetare marĩ Quetiupau cū caĩjũgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparo.

Atore bairo mai ĩ quetibujuyupi Dios profetare tirãmupũ: “Yũ macũ Egiptopũ cañniatacũre cũ yũ piitunuojojũ,” ĩ quetibujuyayupi Dios profetare.

Herodes manda matar a los niños

¹⁶ Mai, Herodes pũame cabũtoa camasĩrã cũ cabairotirore bairo na cabaieto tũgopũ yua, bũtioro asiajãñũñupũ. Bairi cũ ãmũarẽ na joyupũ Belén macãpũ, nipetiro cawĩmarã caũmũa pũga cũma cacũgorã, na bairã cũarẽ na capajĩarepeyoparore bairo ĩ. Belén macãtũ macããna cũarẽ tore bairo na pajĩarepeyocõãrotiyupũ. Cabũtoa camasĩrã na caquetibujũriquei jũgori, “Pũga cũma cacũgopũ ãcũmi cũãcã,” ĩ tũgoñarĩ bairo na átirotiyupũ. ¹⁷ Profeta Jeremías cawãmecũcũ cũ caĩwoatuyaricarore bairo baiyuparo:

¹⁸ “Ramá cawãmecũti yeparũre otiawajarique ocajogaro bũtioro majũ.

Raquel nigomo roro yapapuarique mena caotio, cõ pũnaa na cariapetiro ĩñarĩ yua.

Bairi, ‘Roro otiecoa. Roro mũ cabairije netõcoagaro,’ cõ na caĩrĩjẽrẽ tũgogaetigomo.

Oticõã ninucũgomo,” ĩ quetibujũ woatuyayupi Jeremías ãnacũ cabaipeere.

¹⁹ Cabero Herodes pũame riacoásupũ. Bairo cũ cariaro ĩña, ángel pũame Josere cũ buiaetayupũ tunu. Egipto yeparũ José qũẽguerica tutipũ cũ caño, cũ buiaetayupũ. Bairo buiaeta yua, atore bairo qũĩñupũ Josere:

²⁰ —Wãcãña José. Cawĩmaũacarẽ capajĩãgamirĩcãrã merẽ riapeticoama. Bairi cũ, cawĩmaũ, cũ paco mena cũ neácũja tunu mũjãã ya yepa, Israel yeparũ —qũĩñupũ ángel Josere.

²¹ Bairi ángel cũ caĩrõrẽ bairo ásupũ José. Jesús, bairi cũ paco mena cũ neásupũ Israel yeparũna tunu. ²² Mai, topũ ãcũ, quetire tũgoyupũ José. “Herodes ãnacũ macũ, Arquelao cawãmecũcũ Judea yepa macããna quetiupũ merẽ jããũpũ,” ĩrĩqũẽ quetire tũgoyupũ. Bairo tũgo yua, uwi, ti yepare tunuãgaetimiñupũ. Bairo qũẽguerica tutipũ Dios cũ caquetibujũatacũ ãnirĩ, Galilea yeparũ roque na jũgoásupũ José. ²³ Bairo Galilea yeparũre etaũ, na jũgoãnicõãñupũ Nazaret cawãmecũti macãpũ. Profeta majã Jesure na caĩwoatujũgoyetiricarore bairo baietaro baiyuparo: “Jesús, Nazaret macããcũ na caĩ nigũmi,” ĩ woatuyupa mai profeta majã.

3

Juan el Bautista en el desierto

(Mr 1.1-8; Lc 3.1-9, 15-17; Jn 1.19-28)

¹ Bairo cayoato bero, ti yũtea caño, Juan ãnacũ, camasãrẽ oco mena cabautizapũ pũame etayupũ. Desierto cayucũmanopũ Judea yepare etari Dios yaye quetire camasãrẽ na quetibujũgũ etayupũ. ² Atore bairo na ĩ quetibujũyupũ: “Dios cũ carotimasĩrĩpũ merẽ etaro baiya. Bairi tũgoña qũẽnorĩ caroaro ãña Dios mena, mũjãã yasire,” na ĩ quetibujũyupũ cũtũ catũgorã etarãrẽ.

³ Mai, Juan pũame profeta Isaías ãnacũ cũ cawoatujũgoyecũtãcũ ãñupũ. Atore bairo ĩ woatu quetibujũyayupi Juan cũ cabaipeere:

“Bairo ĩgũmi jĩcãũ desierto cayucũmanopũ cañnicõãniatacũ:

‘Marĩ Quetiupũ yoaro mee etagũmi.

Torena, caroaro cariape ãnicoteya.

Camasã na quetiupũ cũ caetaparo jũgoye cũ caatĩpawãrẽ na caqũẽnoyurorea bairo cũ qũẽnoyuya mũjãã cũã,’ ”

ĩ woatu quetibujũyayupi Isaías ãnacũ Juan cũ caĩquetibujũpeere.

⁴ Juan pũame waibũcũ camello cawãmecũcũ asero mena jutiuro qũẽnorĩ jãñañupũ. Tunu bairo waibũcũ aserowẽ mena cũ jutiurore ñujãã tũgãbiyori

jutii jáñañupũ. Bairi tunu ɣgarique cɔsupu Juan yeseroare bairã caãnarẽ. Beroa oco cããrẽ etinucũñupũ. ⁵ Bairo cã cabaiãno, Juan tɔpu asúparã camasã capããrã. Jerusalén macã macããna, bairi Judea yepa macããna cãã, Rio Jordán na caĩriya tãni macããna nipetiro camasã Juan tɔpu asúparã. Juan yaye quetibɔjuriquere tũgogarã cãtu asúparã. ⁶ Bairo cã caĩquetibɔjuro tũgorã, roro na caátajere tũgoña yapapuari Dios mena bɔsɔnetõñuparã. Bairo na caáto ñña, oco mena na bautizayupu. Catũgɔsarãrẽ Rio Jordãpu na bautizayupu Juan.

⁷ Mai, aperã capããrã fariseo majã, bairi saduceo majã mena Juarẽ cã bautiza rotiranã etayuparã na cãã. Bairo na caboro ññarĩ, atore bairo na ññupũ Juan: “¡Mujãã caĩtopairã, ãña pũnaarẽ bairo caãna mujãã caãnoi, mujãã yu bautizaecu! Alore bairo mujãã ñ tũgoñarã: ‘Dios camasãrẽ cã caĩñabeseri rãmɔrẽ popiye marĩ cabaibujioatajere oco mena marĩ cosenetõbujioumi,’ mujãã ñ tũgoñarã. ¿Ñamɔ mujãã cã quetibɔjuyati, ‘Tie mena jáã netõgarã,’ mujãã caĩrĩjẽrẽ? ⁸ Bairo puame mujãã caátianierẽ boya: Rorije mujãã caátiere yapapuari caroaro ãnajẽ puame átijũgoya. Bairo mujãã caáto, camasã nipe-tiro ññarã, ‘Torena, na yerire merẽ wasoa yaparoupa,’ ñ masĩgarãma. ⁹ Tunu bairoa, ‘Marĩã, Abraham ãnacũ pãrãmerã marĩ caãnoi, marĩ netõõgumi Dios,’ ñ tũgoñaeticõãña. Bairo mujãã caĩtũgoñamiatacũãrẽ, dope bairo átinetõmasĩã maniña. Dope bairo Dios bɔu, atie ãtã rupaa mena Abraham pãrãmerãrẽ bairo na átiqũeno jẽñomasĩñami. ¹⁰ Bairi caroaro mujãã caápericõãta, jĩcãũ yucu, carĩca manirẽ quetĩjoerocacõãrĩcãrõrẽ bairo mujãã átirecõãgumi Dios mujãã cããrẽ. Petoaca rɔsaya mujããrẽ Dios cã caĩñabesepa rãmɔ.

¹¹ “Bairopua, yu paarique niña mujããrẽ oco mena yu cabautizarije. Roro mujãã caátajere yapapua tũgoñarĩ tiere mujãã cajãnarõ ññarĩ, tore bairo mujããrẽ yu átiya. Yu paarique to cañumiatacũãrẽ, yu bero caetau cã capaar-ije puame ñunetõgaro. Cã roque Espĩritu Santore jõmasĩgumi camasãpue. Tunu bairoa camasã roro na catũgoñarĩjẽrẽ na wasoao joroque na átigumi. Cã roque yu netõrõ caãnimajũũ nigumi. Bairi yu puame jĩcãrõ tãni yu átipeyomasĩẽtĩña. ¹² Yu bero caetapau puame marĩ ññabesegumi. Bairo carorãrẽ na beseregumi. Trigo aseri carorijere joerocacõãrĩcãrõrẽ bairo camasã carorãrẽ na beseregumi. Caũpetieti peeropu na joeregumi. Caroarã roquere caroaro na qũenogumi. Trigo caroa majũrẽ caroaro na caqũenocũrõrẽ bairo caroaro na qũenogumi caetapau cã yarã majũrẽ,” na ñ quetibɔjuyupu Juan catũgorã etarãrẽ Jesũs cã caátipeere.

Jesús es bautizado

(Mr 1.9-11; Lc 3.21-22)

¹³ Cabero Jesũs Galilea yepa caãniatacu Juan tɔre etayupu Rio Jordán cawãmecutiya tãnipu. “Juan yu cã bautizãto,” ñ etayupu. ¹⁴ Cajũgoye mai Juan puame cã bautizagaetimiñupũ Jesure. Bairi atore bairo qũĩmiñupũ Juan:

—¿Nopẽi mɔ puame yure mɔ bautiza rotiatiatĩ? Yure mɔ cabautizaro roque ñubujioatato —qũĩñupũ.

¹⁵ Bairo Juan cã caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Bairpu, yu caborore bairo mɔ ápa. Bairo mɔ caápata, caroaro cariape Dios marĩrẽ cã carotirore bairo marĩ átigarã —qũĩñupũ Jesũs Juarẽ.

Bairo cã caĩrõ bero, Juan puame “Jau” ñ, Jesũs cã caborore bairo oco mena cã bautizayupu yua. ¹⁶ Bairo Jesure cã cabautizaro bero, Jesũs puame petapu maanɔcãñupũ. Bairo maanɔcã yua, jõbui ɔmɔrecóopu ññamũgõjoyupu. Bairo cã caĩñajoro, jicoquei ɔmɔrecóo puame pããñcãcoasuparo. Bairo cabairo, Espĩritu Santo Dios Yeri majũ bauriiasupu. Bua cã caruiatõre bairo bauruietayupu

Jesús turpare. ¹⁷ Bairo cū caruietaro, jōbuiꝑꝰ atore bairo busurique ocajoyu-paro: “Āni, yꝰ macā, yꝰ camai majū niñami. Cū caātiānierē niñajesoya batioro,” ĩ busuocajoyuparo busurique.

4

Jesús es puesto a prueba (Mr 1.12-13; Lc 4.1-13)

¹ Cabero Espíritu Santo ꝑꝰame Jesure cū neásúꝑꝰ desierto cayucꝰmanopꝰ, wātī cārē cū átiñato ĩ. “Cariapea cū átinucūñati,” Jesure qūĩ jēniñagu ásupꝰ wātī.

² Bairo Jesús topꝰ ācū, ñe ũnie ũgaesupꝰ. Cuarenta rāmꝰrĩ, bairi cuarenta ñamirĩ majū aꝰaꝰcācōāñupꝰ. Cabero yua, queyarique tãgoñañupꝰ Jesús. ³ Bairo cū cabairo, wātī ꝑꝰame Jesutu etayupꝰ, roro cū áparo, ĩ. Bairo cūtu etari, atore bairo qūĩñupꝰ:

—Mꝰ, Dios macā mꝰ āniña. Bairo cariapea Dios macā caācū ānirĩ, ati ũtã rupare pan qūēnorĩ ũgaya —qūĩñupꝰ wātī Jesure.

⁴ Bairo cū caĩrō tãgo, atore bairo ꝑꝰame qūĩcōāñupꝰ Jesús:

—Mꝰ caĩrōrē bairo yꝰ áperigu. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipꝰ ricaati yꝰ átirotietiya. Bairo ñña ti tuti: ‘Ŭgarique marĩ caꝰganucūrō jeto boetiyami Dios. Nipetirije cū yaye quetibꝰjꝰariquere marĩ catãgoñarĩjē cūārē boyami,’ ĩ quetibꝰjꝰaya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipꝰ —qūĩñupꝰ Jesús wātīrē.

⁵ Bairo cū caĩrō bero, wātī ꝑꝰame Jesure cū neásúꝑꝰ caroa macā Jerusalén macāꝑꝰ. Topꝰ etari yua, Dios ya wii templo wii buipꝰ cū neásúꝑꝰ. ⁶ Bairo topꝰ cū jũgoetari, qūĩñupꝰ wātī Jesure:

—Mꝰ, Dios macā mꝰ āniña. Bairo cariapea Dios macā caācū ānirĩ, mꝰ majū patiñarui ácúja jō yepapꝰ. Mꝰ riaecꝰ. Tore bairo ĩ quetibꝰjꝰaya Dios yaye queti: ‘Dios ꝑꝰame cū yarã ángelea majārē mꝰ coterotigꝰmi.

Na, ángelea majã, mꝰ bocãñegarãma ũtã rupaare mꝰ cañarocapeaetiparore bairo ĩrã,’

ĩ quetibꝰjꝰaya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipꝰ —qūĩñupꝰ wātī Jesure.

⁷ Bairo cū caĩrō tãgo, bairo qūĩñupꝰ Jesús:

—Bairo mꝰ caĩquetibꝰjꝰore bairo caĩmiatacūārē, mꝰ caátirotirore bairo yꝰ áperigu. Bairo yꝰ caáto boetiyami Dios. Ape wãme ape pūrōꝑꝰ atore bairo ĩ quetibꝰjꝰaya: ‘Marĩ Quetiupꝰ Diore cū camasĩrĩjērē átiepecōārĩ cū jēnieticōāña,’ ĩ quetibꝰjꝰaya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipꝰ —qūĩñupꝰ Jesús wātīrē.

⁸ Bairo cū caĩrō bero, wātī ꝑꝰame Jesure ũtã cañmꝰarĩcꝰ buipꝰ cū neásúꝑꝰ. Topꝰ etari yua, qūĩñojoyupꝰ ati yepa macãña tocãnacãꝑꝰ macãña quetiuparã na carotimasĩrĩꝑꝰarire. Caroa macārĩ majūrē qūĩñojoyupꝰ. ⁹ Bairo qūĩñojo yua, atore bairo qūĩñupꝰ wātī:

—Atie mārē yꝰ caĩñojorijere mꝰ yꝰ nunigu. Yꝰtu rꝰpopaturi mena etanumurĩ yꝰ mꝰ caĩroata, mꝰ yꝰ nunigu nipetirijere. “Jaꝰ,” miwã —qūĩñupꝰ wātī Jesure.

¹⁰ Bairo cū caĩrō tãgo, atore bairo qūĩñupꝰ Jesús:

—Ácúja wātī. Mꝰ caĩrotirore bairo yꝰ áperigu. Dios yaye woaturica tutipꝰ ricaati yꝰ átirotietiya. Bairo ñña ti tuti: ‘Jĩcãñã niñami marĩ caĩroaꝰ, Dios jeto. Cū caĩrĩjē jetore tãgoya,’ ĩ quetibꝰjꝰaya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipꝰ —qūĩñupꝰ Jesús wātīrē. Cū yꝰesupꝰ.

¹¹ Bairo Jesús cū caĩrĩjērē tãgo, acoásúꝑꝰ wātī ꝑꝰame yua. Bairo cū caátó bero, jĩcãārã ángelea majã Jesure cū juátirã etayuparã yua.

Jesús comienza su trabajo en Galilea
(Mr 1.14-15; Lc 4.14-15)

¹² Cabero Jesús p̄ame queti t̄goyup̄, “Juan preso jorica wiip̄ niup̄,” ĩr̄iq̄ũ quetire. Bairo tiere t̄go yua, Galilea yepap̄ acoásúp̄. ¹³ Bai p̄ua, Nazaret macārē tuaesup̄. Ti macārē netōácú, Capernaum cawāmecuti macāp̄ etayup̄. Ti macā Galilea utab̄cura t̄nip̄ niña. Marī ĩnc̄j̄ã Zabulón, bairi Neftalí cawāmecuna ānana na caāna yepap̄ niña ti macā. ¹⁴ Profeta Isaías ānacū Zabulón, Neftalí macāānarē cū caĩwoatuj̄goyetiricarore bairo baietaro baiyuparo. Atore bairo ĩ quetib̄j̄ woatucũñañup̄ Isaías:

¹⁵ “To Zabulón yepa macāāna, bairi aperā Neftalí yepa macāāna, bairi aperā Rio Jordán ape n̄gōã, mar t̄ni macāāna, bairi aperā Galilea yepa macāāna cūã Diore camasīēna niñama.

¹⁶ Na, canait̄ārōp̄ cañesēārārē bairo caāna niñama. Bairo caāna nimir̄cūã, caroaro cabusurore ĩñarārē bairo nigarāma. Dios cū cajou cū caquetib̄j̄rijere t̄gorã, caroaro cabusurore ĩñarārē bairo nigarāma.

Diore mas̄coagarāma yua,” ĩ woatuyupi profeta Isaías ānacū.

¹⁷ Ti watoare na quetib̄j̄ j̄goyup̄ Jesús cū yaye quetire camasārē. Atore bairo na ĩ quetib̄j̄yup̄: “Dios cū carotimas̄r̄p̄ merē etaro baiya. Bairi t̄goña q̄ñenōr̄ caroaro āña Dios mena,” na ĩ quetib̄j̄yup̄ Jesús camasārē.

Jesús llama a cuatro pescadores
(Mr 1.16-20; Lc 5.1-11)

¹⁸ Cabero, Galilea na caĩr̄ utab̄cura t̄nip̄ ásúp̄ Jesús. Bairo ácu yua, Simón, apeĩ cū bai Andrés, ĩc̄ã p̄naa caāna p̄garārē na ĩñajoyup̄. Ape wāme “Pedro” q̄ñ̄uparā Simorē. Bairo Jesús narē cū caĩñajoro, na p̄garār̄na utab̄curap̄ bapĩ mena wai wasarā ásuparā na, p̄garār̄na. Na capaarije, waiwe wapatarique añuparō. ¹⁹ Bairo na ĩña, atore bairo na ĩñup̄ Jesús:

—Jito, ȳ bapac̄sa. Caroaro waire cawāsāmas̄r̄ m̄j̄ã āniap̄, wai na rutieticoáto, ĩr̄ã. Āmerē yua, caroaro camasārē caquetib̄j̄r̄ã m̄j̄ã ānio joroque m̄j̄ã ȳ átigu, na yasieticoáto, ĩr̄ã —na ĩñup̄ Jesús.

²⁰ Bairo cū caĩr̄ t̄go, tocārōã jicoqueĩ p̄garār̄na na bapĩ yuc̄re c̄r̄ĩ, acoásúparā Jesús mena.

²¹ Bairo caj̄goye j̄ñur̄ĩ na caánemorō, utab̄cura t̄nip̄ Jesús p̄ame na ĩñajoyup̄ aperā p̄garārē tunu. Santiago, bairi cū bai Juan cawāmec̄cu Zebedeo p̄naarē na ĩñajoyup̄ Jesús. Mai, Santiago, cū bai Juan mena c̄mua capairicap̄ añuparā. Bapĩ yuc̄ caopec̄tiere jiyajārā ásuparā. Bairo narē na ĩña, na piijoyup̄ Jesús: “Jito. Ȳ bapac̄sa. Marī quetib̄j̄to camasārē Dios yaye caroa quetire,” na ĩñup̄. ²² Bairo cū caĩr̄ t̄go, tocārōã, jicoqueĩ na cūã acoásúparā Jesús mena. Na bapĩ yuc̄re c̄r̄ĩ, na pac̄ c̄muap̄ caāc̄r̄ē cū aweyocoásúp̄ Santiago, cū bai Juan mena.

Jesús enseña a mucha gente
(Lc 6.17-19)

²³ Cabero āñesēañup̄ Jesús Galilea yepap̄. Top̄ āñesēã yua, tocānacā macā macāāna na cañubueri wiirip̄ sinagogas na caĩr̄ wiirip̄re buenucũñup̄ to macāānarē. Dios cū carotimas̄r̄p̄ caetarore na buenucũñup̄, caroa queti maj̄r̄ē. Bairo top̄ bueñesēã, nipetiri wāme cariyec̄narē na catiopyup̄ Jesús. ²⁴ Bairo tiere ĩñarã, camasã tocānacāp̄na āmeo quetib̄j̄netōñuparā na maj̄. Bairi Siria yepa macāāna t̄gopeticoasuparā Jesús cū caátimas̄r̄j̄erē. Bairo tiere t̄go, na yarã cariarārē c̄t̄na na jeasúparā. Nipetirije riaye cac̄gorārē, bairi na rupaĩri caw̄gārārē, bairi wāt̄ĩ yeri p̄na cac̄gorārē,

bairi camecūrārē, bairi ñicāārī cabuurārē cūtu na jeasúparā. Jesús p̄ame bairo na cajeanárē na bocá catioyup̄.

²⁵ Bairo cū caátimasĩrĩjērē ññarā, camasā capāārā cū berore ʘsayuparā. Na, Galilea yepa macāāna, bairi Decápolis yepa macāā macāāna, bairi Jerusalén macā macāāna, bairi Judea yepa macāāna, bairi Rio Jordán cawāmecutiya jinugōā macāāna nipetirā Jesús berore ʘsayuparā.

5

El sermón del monte

¹ Bairo capāārā camasā na caetaro ññarī yua, Jesús p̄ame jĩcāũ ʘtāũ buip̄ acoásup̄. Top̄ cū caruiro, cū cabuerā cūtu etayuparā. ² Bairo na caetaro ñña, atore bairo na ĩ quetib̄juyup̄:

La verdadera dicha del hombre (Lc 6.20-23)

³ “ʘseanirī niñama Diore caroaro masĩtĩmirācūā, cū mena catũgoñatutuanemogarā p̄ame. Bairo caāna ānirī Dios cū carotimasĩrĩpau macāāna nigarāma yua.

⁴ “Tunu bairoa ʘseanirī niñama yapapuari caānimiatana cūā. Dios p̄ame ʘseanirō ānitũgoñarĩqũērē na jogumĩ.

⁵ “Tunu bairoa ʘseanirī niñama rorije caāmeoáperā. Ati yepa uparā na ānio joroque na átigumĩ Dios cū caĩrĩcārōrēā bairo.

⁶ “Tunu bairoa ʘseanirī niñama Dios cū caborore bairo butiuro caáticōā ānigarā. Dios p̄ame na juátinmogumĩ, cū caborore bairo na caátimasĩparore bairo ĩ.

⁷ “Tunu bairoa ʘseanirī niñama cabopacarārē caĩñamairā. Na cūārē na ññamairī na juátigumĩ Dios.

⁸ “Tunu bairoa ʘseanirī niñama ñe ũnie na yerip̄ carorije mána caāna. Na roque Diore qũĩñagarāma.

⁹ “Tunu bairoa ʘseanirī niñama jĩcārō tũni ānajērē cajũgoátĩāna. ‘Narē Dios pũnaa caāna,’ na ĩgarāma.

¹⁰ “Tunu bairoa ʘseanirī niñama Dios cū caborore bairo na caátie jũgori caĩñate ecorā. Aperā roro popiye na baio joroque na caátimiatacūārē, Dios cū carotimasĩrĩpau macāāna majũ nigarāma bairāp̄.

¹¹ “Tunu bairoa ʘseanirī mujāā ānigarā, camasā roro mujāārē na caĩmiatacūārē. Tunu yure mujāā catũgousarije jũgori capee ĩtorique mena popiye mujāā baio joroque na caátimiatacūārē, ʘseanirī mujāā ānigarā.

¹² Bairo jeto ásupa camasā, profeta majā mujāā jũgoyep̄ caquetib̄junetōrĩ majā ānana cūārē. Tore bairo āmerē roro mujāā cabaimiatacūārē, Dios mujāārē caroare cū cajopee paijāñurō nigaro. Jōbuīp̄ mujāā caetaro, paio nigaro mujāārē caroa cū cajopee p̄ame. Tiere tũgoñarĩ ʘseanirĩqũē mena bairoa ānicōā ninucũña.

Sal y luz del mundo (Mr 9.50; Lc 14.34-35)

¹³ “Mujāā, ȳ yarā ati yepap̄ure moarē bairo mujāā āniña camasārē. Moa caocatie caāmata, ñerē átimasĩtĩña camasārē. Bairi moa caocarije capeticōā ʘsapata, ñe ũnie p̄amerē ñuētĩña. Rerique niña. Bairi macā yepap̄ reyama camasā tie ũnie carorijere. Bairo na carero, na ya wii macā yepa canetōánā p̄ame na careatajere peaborecōāgarāma.

¹⁴ “Tunu bairoa ati yepap̄ure cabusurijere bairo mujāā āniña camasārē. Jĩcā macā ʘtāũ buip̄ na caqũēnorĩcā macā caāmata, yasiorop̄ āmerĩña. Nipe-tiro camasā caroaro ti macārē ññajomasĩñama. ¹⁵ Tunu bairoa ni jĩcāũ ũcū

jĩñaworiquere bũgacũęcũmi carupapata rocapũ. Jõbuiũ cũnucũĩami, cũ ya wiire to ãbusuwoáto, ĩ. ¹⁶ Bairo mũjãã pũame torea bairo mũjãã átigarã mũjãã cũã. Caroaro mũjãã átiãninucũgarã camasã na caĩñajoro, marĩ Pacũ Dios, mũmrecóo macããcũrẽ cũ na cabasapeoparore bairo ĩrã,” na ĩ quetibũjũyũpũ Jesús.

Jesús enseña sobre la ley

¹⁷ ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩnemoĩupũ tunu: “ ‘Moisés ãnacũ, bairo profeta majã ãnana cũã na caquetibũjũcũrĩqũẽrẽ jãnarotiacũ, tiere bueyami,’ ĩ tũgoñaeticõãña yũ capaarique cutiere. Bairo mee átiacũ yũ baiya ati yeparũre. Dios yarã ãnana na caĩquetibũjũ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo jĩcãrõ tãni to baipticõãto ĩ, ati yeparũre yũ apũ. ¹⁸ Cariape mũjããrẽ yũ quetibũjũya: Ati mũmrecóo capetiparo jũgoye Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩqũẽ jĩcã wãmeacã ũnorẽ noa ũna átiyasiomasĩetĩñama. Cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo baicoagaro. ¹⁹ Bairo ni jĩcãũ ũcũ Moisés cũ caátiroticũrĩqũẽ jĩcã wãmeacã ũnorẽ cũ cajãnarotiata, o camasãrẽ ricaati na cũ caĩquetibũjũata, Dios cũ carotimasĩrĩpaũ macããna nipe-tiro netõrõ cabũgoro macããcũ nigũmi. Apei pũame tie cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ cũ catũgousacõãmata, bairo tunu camasãrẽ cariape na cũ caĩquetibũjũata, Dios cũ carotimasĩrĩpaũ macããna mena carotimasĩ majũ nigũmi. ²⁰ Cariape mũjããrẽ ñiña: Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairo fariseo majã na caátĩãnie netõjãñurõ Dios cũ caborore bairo caroaro mũjãã caápericõãta, Dios cũ carotimasĩrĩpaũre mũjãã etaetigarã.”

Jesús enseña sobre el enojo

(Lc 12.57-59)

²¹ Apeyera, “Marĩ ñicũjããrẽ na caquetibũjũcũrĩqũẽrẽ mũjãã tũgoyupa: ‘Camasãrẽ na pajĩãreeticõãña. Ni jĩcãũ ũcũ apeire cũ capajĩãrocaata, roro cũ caátiere ĩñacõñarĩ popiye cũ baio joroque cũ átirotigarãma cabũtoa camasĩrã,’ na caĩrĩqũẽrẽ mũjãã tũgoyupa. ²² Bairo na caĩquetibũjũcũmiatacũãrẽ, yũ pũame atore bairo mũjããrẽ yũ quetibũjũ cũnemoña: Ni jĩcãũ ũcũ cũ yaũ mena cũ caasiata, Dios pũame roro cũ caátiere ĩñacõñarĩ popiye cũ baio joroque cũ átigũmi. Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ cũ yaũre roro cũ caĩtutiata, Junta Suprema macããna roro cũ caátiere ĩñacõñarĩ popiye cũ baio joroque cũ átigarãma. Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ cũ yaũre, ‘Catũgomasĩęcũ mũ ãniña,’ ĩrĩ, butioro yaparua tũgoñarĩ cũ ãnio joroque cũ cũ caápata, caũpetietopũ caácũre bairo nigũmi.

²³⁻²⁴ “Bairo ni mũjãã mena macããcũ roro cũ caátaje wapare yasiogu, altar mesapũ waibũcũre cũ neátĩ, bairo, ‘Yũ mena asiajãñũñami mai yũ yaũ,’ cũ caĩtũgoñabócaata, ti altapũre cũ canunigamirĩjẽrẽ cũ cacũrõ ñũña mai. Cariape cũ yaũtũ cũ caátó boya. Cũ mena cũ cabũsqũẽnorõ boya. Bairo tiere áti yaparori bero roque, Diore cũ caĩubuerõ ñũña.

²⁵ “Tunu bairoa ni apei ũcũ, ‘Yũ mũjãã wapamoña,’ ĩrĩ, mũjããrẽ juez caĩñabesei tũpũ cũ caneápáro jũgoye, tãmurĩ cũ mena bũsqũẽnojũgoya. Mũjããrẽ juez tũpũ cũ caneápériparore bairo ĩrã, cũ mena bũsqũẽnojũgoya. Mũjãã cabũsqũẽnojũgoeticõãta, juez pũame preso jorica wiĩ macããna cacoterãrẽ mũjããrẽ ñerotigũmi. Bairo áti yaparo, na pũame preso jorica wiĩpũ mũjããrẽ cũrecõãgarãma. ²⁶ Cariape mũjããrẽ ñiña: Dinero mũjãã cawapamorĩjẽrẽ mũjãã cawapatipeyoparo jũgoye, topũ mũjãã ãnicõãgarã. Mũjãã witimasĩetigarã,” na ĩ quetibũjũyũpũ Jesús.

Jesús enseña sobre el adulterio

²⁷ ĩ quetibũjũ yaparo, na ĩ nemoĩupũ tunu: “ ‘Apeo mũ nũmo mee caãcõrẽ eperico cãgoeticõãña,’ na caĩquetibũjũcũrĩqũẽrẽ mũjãã tũgoyupa. ²⁸ Bairo na caĩquetibũjũcũmiatacũãrẽ, yũ pũame atore bairo mũjããrẽ yũ quetibũjũ

cūnemoña tunu: Ni jīcāũ ũcũ cū nūmo mee caācōrē roro cō cū caátigatũgoñata, merē cū yeripure cō mena caācūrē bairo ānicōābujioñmi.

²⁹ “Bairi ni jīcāũ ũcũ mājāā mena macāācũ cū caapea cariape nūgōā macāācā mena carorije macāājē jetore īñanucũmi. Bairo tia cū caapea jūgori carorije macāājērē cañapai cū caāmata, apeire tia cū caapeare weeroticōārī caācūrē bairo cū caāno, ñubujioro. Bairo cū rupau macāātō jīcārōrē cūgoetimicūā, Dios tũpũ cū caetaata, ñuña. Bairo cū rupau macāājē roro cūrē caátiecorotirije nipetiro mena peeropũ roro cū tāmno joroque Dios cū caápata roque, ñuetimajũcōāña. ³⁰ Tunu bairoa ni jīcāũ ũcũ mājāā mena macāācũ cū wāmo jūgori rorije jetore átinucũmi. Bairo cū wāmo jūgori carorijere caátieconucũ cū caāmata, apeire cū wāmorē yisetaroticōārī caācūrē bairo cū caāno, ñubujioro. Bairo cū rupau macāātō jīcārōrē cūgoetimicūā, Dios tũpũ cū caetaata, ñuña. Bairo cū rupau macāājē roro cūrē caátiecorotirije nipetiro mena peeropũ roro cū tāmno joroque Dios cū caápata roque, ñuetimajũcōāña. Bairi roro mājāā caátinucũrījērē jānacōāña,” na ī quetibũjũyupũ Jesús.

Jesús enseña sobre el divorcio

(Mt 19.9; Mr 10.11-12; Lc 16.18)

³¹ Ī quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Ni jīcāũ ũcũ cū nūmorē cū carocagaata, atore bairo ĩrīcā pūrōrē cō cū cajoro, ñurō: ‘Bairo mũ cabairoi, mūrē teei, mūrē yũ rocaya yua,’ na caĩquetibũjũcũrījũērē mājāā tũgoyupa. ³² Bairo na caĩquetibũjũcũmiatacũārē, yũ pũame atore bairo mājāārē yũ quetibũjũ cūnemoña tunu: Ni jīcāũ ũcũ cū nūmo, apei mena roro caepeeco cō caānimiatacũārē, cōrē cū carocaata, roro cō baio joroque cō átiyami. Apei mena roro caepericore bairo caācō cō ānio joroque cō átiyami, bairo cō cū caápata. Tunu bairoa apei pũame capitiecoricore cū cawāmojiyaata, apeo mena roro caepericũre bairo caācũ ānibujioñmi cū cūā,” na ī quetibũjũyupũ Jesús.

Jesús enseña sobre los juramentos

³³ Ī quetibũjũ yaparo, ape wāme atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “‘Dios mena ñiña, mājāā cañatato bero caāmata, mājāā cañrōrēā bairo ása. Ītoeticōāña,’ marī ñicũjāā na caĩquetibũjũcũrījũērē mājāā tũgoyupa. ³⁴⁻³⁵ Bairo na caĩquetibũjũcũmiatacũārē, yũ pũame atore bairo mājāārē yũ quetibũjũ cūnemoña tunu: Atope bairi wāme ĩtīcōāña: ‘Jō mũrecóo mena ñiña,’ o ‘Ati yepa mena ñiña,’ o ‘Jerusalén na cañrī macā mena majũ ñiña,’ ĩtīcōāña. Bairo mājāā cañata, Diore cañroaenarē bairo caāna mājāā ānibujiorā. ũmũrecóo pũame Dios cū caānipau ñiña. Ati yepa pũame cū carotiripau ñiña. Jerusalén cūā cū carotimasĩrīpau ñiña. ³⁶ Tunu bairoa, ‘Yũ rũpoa mena ñiña,’ ĩtīcōāña. Ni jīcāũ ũcũ cū poawē jīcāwē cañrīwēācārē cabotirīwē majũ átiwasoamasĩtīñami. O cabotirīwēācā caāmata, cañrīwē majũ átiwasoa masĩtīñami.

³⁷ “Bairi atore bairo ĩrījũē jeto ñuña: ‘Bairo yũ átigũ,’ o ‘Bairo yũ áperigũ,’ cariapea ĩrījũē jeto ñuña. Tie netōjāñurō mājāā cañata, wātī cū caĩbusujārījērē catũgoũsarārē bairo caāna mājāā ānibujiorā,” na ī quetibũjũyupũ Jesús.

Jesús enseña sobre la venganza

(Lc 6.29-30)

³⁸ Ī quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “‘Jīcāũ apei mena āmeo qũērī cū caapeere cū caroyetuata, cū cūā cūrēā bairo cū caapeere cū caāmerō ñurō. O cū opire cū capapeata, cū cūā cūrēā bairo cū opire cū capapeero ñurō,’ na caĩquetibũjũcũrījũērē mājāā tũgoyupa. ³⁹ Bairo na caĩquetibũjũcũmiatacũārē, yũ pũame atore bairo mājāārē yũ quetibũjũ cūnemoña tunu: Apeřā roro mājāārē na caátimiatacũārē na āmeeticōāña. Bairi

ni jĩcãũ ùcũ mɔjãã wasopanarẽ cũ capaata, ape nɔgõã cũãrẽ cũ ãñotaeticõãña. ⁴⁰ Tunu bairoa apei mɔjãã pesu pɔame mɔjãã jutiuro cabui macããtõrẽ quetiupam juezre cũ caẽmarotiata, mɔjãã camisa cũãrẽ cũ nunicõãña mɔjãã pesure. ⁴¹ Tunu bairoa ape yepa macããcũ soldau ùcũ, ‘Pɔga kilómetro majũ yɔ yayerẽ pɔsabojaya tãmurĩ wapa mano,’ mɔjãã cũ caĩata, baparcãnacã kilómetro majũ buipearo cũ mɔjãã pɔsabojagarã. ⁴² Tunu bairoa apei cũ cajẽniata, cũ cabopacarijere cũ nuniña. Tunu apei, ‘Yure wasoya,’ mɔjãã cũ caĩata, ‘Mɔ yɔ wasoecɔ,’ qũĩtĩcõãña. Cũ nunicõãña,” na ï quetibɔjɔyupɔ Jesús.

El amor a los enemigos
(Lc 6.27-28, 32-36)

⁴³ Ï quetibɔjɔ yaparo, atore bairo na ïnemoñupũ tunu: “Marĩ yarãrẽ marĩ camairõ ñuña. Tunu marĩ pesua pɔamerẽ marĩ cateero ñuña,’ na caĩquetibɔjɔcũrĩqũãrẽ mɔjãã tãgoyupa. ⁴⁴ Bairo na caĩquetibɔjɔcũmiatacũãrẽ, yɔ pɔame atore bairo mɔjããrẽ yɔ quetibɔjɔ cũnemoña tunu: Mɔjãã pesua cũãrẽ na maiña. Rorije na ápericõãña. Caroa roquere na ása. Dios yarã mɔjãã caãnoi, roro mɔjãã baio joroque caánarẽ na jẽnibojaya Diopure. ⁴⁵ Bairo mɔjãã caápata, Dios ɔmɔrecóo caãcũ pũnaarẽ bairo caãna mɔjãã ãnigarã. Dios pɔame nipetirore caĩñamai niñami. Carorijere caána, caroare caána cũãrẽ muipɔ asibatopeyocõãnucũñami. Tunu bairoa oco caocarijere na jonucũñami Dios carorije wapare cacũgorãrẽ bairo cũ caĩñarãrẽ, carorije wapa cacũgoenarẽ bairo cũ caĩñarã cũãrẽ. Bairi mɔjãã cũã Dios caroaro cũ caátorea bairo caroaro na ása, roro mɔjããrẽ caána cũãrẽ. ⁴⁶ Mɔjããrẽ camairã jetore mɔjãã camaiata, Dios mɔjãã cawapatapee mɔjããrẽ cũ cajorije manigaro. Tore bairo átinucũñama Roma macããnarẽ camasã yaye dinerore jejobojari majã. Narẽ camairã jetore na mainucũñama. ⁴⁷ Tunu bairoa mɔjãã yarã jetore, ‘Caroare cũ joáto Dios mɔjããrẽ,’ na mɔjãã caĩata, ¿ñe ùnierẽ aperã netõrõ caroare mɔjãã átiyati? Tore bairo átinucũñama Diore camasẽna cũã. ⁴⁸ Marĩ Pacy, ɔmɔrecóo macããcũ pɔame roque caroaro cariape cũ caátie petietiya. Bairi mɔjãã Dios yarã ãnirĩ roro mɔjããrẽ caána cũãrẽ caroaro na ása. Bairi Dios cũ caátinucũrĩjẽrẽ bairo mɔjãã cũã caroaro cariape átinucũña,” na ï quetibɔjɔyupɔ Jesús.

6

Jesús enseña sobre las buenas obras

¹ Ï quetibɔjɔ yaparo, atore bairo na ïnemoñupũ tunu: “Ñubueránã caroaro tũgoñaña. ‘Capããrã camasã na canearõ jetore marĩ ñubuegarã, caroaro marĩ caátiere na caĩñaparore bairo ãrã,’ ï tũgoñaeticõãña. Bairo mɔjãã caĩtũgoñaata, marĩ Pacy Dios ɔmɔrecóo macããcũ mɔjãã cawapatapee mɔjããrẽ cũ cajopeere mɔjãã joetigumi.

² “Bairi camasã na cabopacarijere mɔjãã cajoata, nipetiro camasãrẽ, bairo mɔjãã caátiere na quetibɔjɔ masĩõtĩcõãña. Tore bairo átinucũñama caĩtopairã cũã ñubuerica wii, sinagogare ãna, o maapɔ ãñesẽãrã, nipetiro camasã narẽ na caĩroaparore bairo ãrã. Cariape mɔjããrẽ ñiña: Na ùna camasã aperã narẽ na caĩroanucũrĩjẽ netõrõ cũgonemoetigarãma. Dios pɔame na ïroetiri caroare na joetigumi roro na catũgoñarĩjẽ jũgori. ³ Bairi mɔjãã pɔame camasã na cabopacarijere mɔjãã cajoata, ni ùcũ mɔjãã yɔ caãnimajũãrẽ cũ quetibɔjɔeticõãña. ⁴ Capããrã na caĩñaetopɔ, cabopacarãrẽ na juátinemoña. Tore bairo mɔjãã caápata, marĩ Pacy Dios yasioropɔ mɔjãã caátimiatacũãrẽ, caĩñam ãnirĩ mɔjãã jogumi mɔjãã cawapatapeere.

Jesús enseña a orar
(Lc 11.2-4)

⁵ “Tunu bairoa Diore jênirã, caĩtopairã na cajênirõrê bairo jênieticõãña. Na p̄ame ñubuerica wiip̄a ãna, nucũrĩ Diore cũ jêniseanucũñama. O plaza tãnip̄a capããrã camasã na caãnop̄a ãna, bairo átiuseanucũñama, nipetiro camasã caroaro na cañubuerijere na caĩñaparorore bairo írã. Cariape mujããrê ñiña: Na ãna camasã aperã narê na caĩroanucũrĩjê netõrõ cãgonemoetigarãma. Dios na ãroaetiri, caroare na joetigumi, roro na catũgoñarĩjê jãgori. ⁶ Bairi mujãã p̄ame Diore cũ mujãã cajëniata, atore bairo mujãã caáto ñiña: Mujãã ya ar̄a jopere biajãáti, aperã na caĩñaetop̄a Diore cũ jêninucũña. Tore bairo mujãã caápata, marĩ Pac̄a Dios jeto caĩñau, mujãã mena caãcũ ãnirĩ caroare mujãã jogumi.

⁷ “Tunu bairoa Diore cũ jênirã, nairõ jĩcã wãmea cabugoro macããjêrê ï b̄sm̄jênieticõãña. Tore a bairo jeto ï jêninucũñama Diore camasãena. ‘Nairõ jĩcã wãmea cũ marĩ caĩata, caroaro tũgoumi Dios,’ ï tũgoñañama, masĩena. ⁸ Marĩ Pac̄a Dios p̄ame cũ mujãã cajëniparo jũgoyep̄a merê mujãã cajënipeere masĩcõãñami. Bairi narê bairo cũ jênieticõãña Diore. ⁹ Ato bairo mujãã caĩjênirõ boya:

‘Jãã Pac̄a, jõbui macããcũ, nipetiro camasã m̄ wãmerê na ãroáto.

¹⁰ Tunu bairoa m̄ carotimasĩrĩp̄a ati yepap̄a to apáro.

Jõbuiip̄a m̄ carotirorea bairo to baiáto ati yepap̄a cããrê.

¹¹ Tunu ãme jãã caugapee, jãã caborije, jããrê carusarije ãnie cããrê jãã joya.

¹² Tunu bairoa roro jãã caátaje cããrê jãã masiriyobojaya.

Camasã roro jããrê na caátajere jãã camasiritirorea bairo roro jãã caátaje cããrê jãã masiriyobojaya m̄ cãã.

¹³ Tunu wãtĩ roro jããrê cũ caátigarijere jãã ãñotaya. Jãã netõõña.

M̄ jeto carotimasĩ m̄ ãniña.

M̄ jeto catutuanetõũ m̄ ãniña.

M̄ jeto camasã na caĩroap̄a m̄ ãniña tocãnacã rũm̄a. Bairo to baiáto, bairo Diore cũ mujãã caĩjënipee ñiña,” na ï quetib̄m̄yup̄a Jesús.

¹⁴ ï quetib̄m̄yup̄a yaparo, atore bairo na ãnemoñup̄a tunu: “Camasã roro mujããrê na caátajere na mujãã cabusũqũënoata, marĩ Pac̄a Dios am̄recóop̄a caãcũ cãã roro mujãã caátajere masiriyobojagumi. ¹⁵ Bairo roro mujããrê na caátajere na mujãã cabusũqũënoeticõãta roque, marĩ Pac̄a Dios cãã roro mujãã caátajere masiriyobojagumi.

Jesús enseña sobre el ayuno

¹⁶ “Tunu bairoa ape rãm̄a ugarique betiri Diore ñubueãna, tũgoñarĩqũë pairã yapapuarique cãnarê bairã na cabauore bairo baieticõãña. Tore bairo jeto átiyama caĩtopairã, nipetiro camasã ugarique betiri Diore na cañubuoero na camasĩparore bairo írã. Cariape mujããrê ñiña: Camasã na caĩroarije netõrõ cãgoetigarãma. Dios na ãroaetiri caroare na joetigumi, roro na catũgoñarĩjê jãgori. ¹⁷ Bairi mujãã p̄ame ugarique betiri Diore mujãã cañubueata, atore bairo mujãã caáto ñiña: Mujãã riapére wacoseya. Mujãã poa cããrê caroaro wugapeoya. ¹⁸ Bairo ása, ni jĩcãũ ãcũ ugarique betiri mujãã cañubuerijere cũ camasĩtĩparore bairo írã. Ato bairo mujãã caápata, marĩ Pac̄a Dios caĩñau jeto mujãã mena caãcũ ãnirĩ caroare mujãã jogumi.

Riquezas en el cielo
(Lc 12.33-34)

¹⁹ “Tunu bairoa ati yepa macããjê pairo cawapacũtiere jeeneñorĩ caroare bairo jecũcãgonetõẽtĩcõãña. Ati yepap̄a marĩ caãno, moena ugareyama

ti ũnierē. O tie āpōā ũnie caāmata cūārē, ũta witiri boacoaya. O aperā tiere jerutirecōāñama. ²⁰ Caroaro ása, jōbuiꝑu roquere mǎjāā yaye wapa caānipeere mǎjāā cacūgonetōparore bairo. Topu noa ũna moena caugarerā mánama. Caṽtawitiboarije ũnie cūā mano. Cajerutiri majā cūā mánama ṽmṽrecóꝑure. Bairi topu mǎjāā cacūgopee yasietigarō. ²¹ Ati yepapṽ macāājē jetore mǎjāā camaitūgoñaata, tie jetore mǎjāā bootūgoñagarā. Jōbuiꝑu mǎjāā cacūgopeere mǎjāā camaitūgoñaata roque, ati yepa macāājērē butiōro mǎjāā bootūgoñaetigarā.

La lámpara del cuerpo
(Lc 11.34-36)

²²⁻²³ “Tunu bairoa mǎjāā caapee ꝑuame cajĩñaworicare bairo niña mǎjāā rupaure. Mǎjāā caapee caroaro to caĩñamasĩata, caroaro mǎjāā iñamasĩña. Caroyetuata, caroaro mǎjāā iñamasĩētĩña. Tore bairo mǎjāā, cayeriñurā ānirĩ cariapē mǎjāā catūgoñaata, caroaro mǎjāā átimasĩgarā. Cayeriñuena mǎjāā caāmata roque, caroaro mǎjāā átimasĩētĩbujiorā. Dios mǎjāārē cū camasĩōrĩjērē mǎjāā catūgousajānacōāta, ĩroꝑo majū ána mǎjāā átibujiorā!

Dios y el dinero
(Lc 16.13)

²⁴ “Tunu bairoa ni ĩcāũ ũcũ, ꝑugarāꝑua cū quetiuparā na caĩrōrē bairo átimasĩētĩñami, ĩcārōrēā bairo na carotimasĩētĩcōāta. Bairo na cabaiata, ĩcāũrē qũĩroabujioami. Apeire qũĩroaetibujioami. ĩcāũ mena yeri ñugami. Apeire qũĩñategumi. Torea bairo mǎjāā cūā dinerore mǎjāā cabotūgoñaata, Dios yaye mǎjāārē cū caátirotirijere mǎjāā iñatebujiorā,” na ĩ quetibujuyupu Jesús.

Dios cuida de sus hijos
(Lc 12.22-31)

²⁵⁻²⁶ ĩ quetibujuyupaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Mǎjāā yeri ꝑũna ꝑuame, mǎjāā caugapee, bairi mǎjāā cajāñapee netōjāñurō caānimajũrĩjē niña. Bairi mǎjāārē niña: Ati yepa macāājērē butiōro bootūgoñaeticōāña. Mǎjāā caugapeere, mǎjāā caetipeere, bairi mǎjāā cajāñapee cūārē butiōro tūgoña macāētĩcōāña. Minia na caātiānierē mǎjāā masĩña. Na caugapeere oteetiyama. Tunu na caugapeere cabutiro iña, jeetiyama. Na caugapeere jeri wiipṽ qũēnocũētĩnucũñama. Bairo na caáperimiatacūārē, na caugapeere jonucũñami Dios. ĩMǎjāā roquere minia netōrō mǎjāā maiñami Dios! Bairi āme mǎjāā caānierē tūgoña macāētĩcōāña. ²⁷ Ni ũcũ mǎjāā mena macāācũ, cū catūgoñamacārĩjē jūgori, ‘Yṽ butinemogṽ ĩcā metro recomacā majū, ṽmṽna ānigṽ,’ ĩ masĩētĩñami. Mǎjāā catūgoñamacārĩjē jūgori mǎjāā átimasĩētĩña.

²⁸ “Bairi, ĩnopēĩrā mǎjāā cajāñapeere mǎjāā tūgoñarĩqũē paiyati? Oó, tataboaro macāājē cabairije cūārē mǎjāā masĩña. Oó ꝑuame paaetĩnucũña. Eetĩnucũña. ²⁹ Bairo áperimirōcūā, caroa bauya. Quetiuparu rey Salomón ānacũ caroa majū cū cajutii jāñarĩqũē netōjāñurō caroa bauya oó ꝑuame. ³⁰ Bairo tie taa ũnie Dios cū caqũēnorĩqũē ĩcā rũmṽ caroa cabaumiatacūārē, ape rũmṽ peeropṽ joeyama camasā, peero riorā. Mǎjāārē taa ũnie netōjāñurō mǎjāā maiñami Dios. Bairi mǎjāā cajāñapeere mǎjāā jogami yua. ĩMǎjāā, Dios mena catūgoñatutuaenarē bairo majū mǎjāārē niñaña! ³¹ Bairi mǎjāā cabopacarijere tūgoña macāētĩcōāña. ‘ĩÑerē marĩ ugarāati?’ o ‘ĩÑerē marĩ etirāati?’ o ‘ĩÑerē marĩ jāñarāati?’ ĩ tūgoña macāētĩcōāña. ³² Diore caĩroaena ꝑuame na caugapeere, bairi na caetipee cūārē tūgoña macānucũñama. Mǎjāā roque narē bairo baieticōāña. Marĩ ꝑacu Dios ṽmṽrecóo macāācũ marĩ cabopacarijere masĩpeyocōāñami. Bairi tūgoña macāētĩcōāña. ³³ Dios cū carotimasĩĩꝑau

roquere tũgoñaña. Dios cũ carotirore bairo ása. Bairo mujãã caápata, ati yepa macããjẽ nipetirije mujãã cabopacarije cũãrẽ mujãã jogumi Dios. ³⁴ Tocãnacã rãmũ ricaati capee wãme baicõã niña. Bairi ñamirõcã mujãã caátipeere tũgoña macãëtĩcõãña. Ñamirõcã caetaro roque mujãã caátipee ùnierẽ mujãã masĩgarã,” na ï quetibujuyupũ Jesús.

7

No juzgar a otros (Lc 6.37-38, 41-42)

¹ ï quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Aperã noo na caátiere roro busupaieticõãña, mujããrẽ Dios cũã mujãã caátiere, ‘Roro átiyama,’ cũ caïetiparore bairo ïrã. ² Dios pũame aperã na caátianierẽ roro mujãã cabusupairo cãrõ, mujãã ïroaetigumi. Tunu bairoa aperãrẽ na mujãã catuticõñarõ cãrõ jĩcãrõ tũni mujãã cũãrẽ mujãã tutigumi. ³⁻⁴ Tunu bairoa jĩcãã caũmũ cũ baire, ‘Mũ caapearũ pũrõãcã jãñaña. Yũ nerocapa,’ qũĩñupũ. Bairo qũĩmicũã, cũ pũame tutu majũ cũgocõãñami cũ caapearũ. Tore bairo baiyami jĩcãã ùcũ paio roro caátacũ, cũ cũã petoaca roro caátacure, ‘Roro mũ baiya,’ cũ cũ caĩbusupaiata. ⁵ ¡Caĩtopairã mujãã ãniña! Torena, mujãã pũame roque rejũgoya mujãã carorijere. Bairo átiri bero roque, mujãã quetibujũ masĩgarã aperã rorije na caátiere.

⁶ “Tunu bairoa caroa majũrẽ marĩ joetiya wii yaiare. Tunu perlas caroa cabotiri rupaaca cũãrẽ yeseapure marĩ wẽjoetiya. Bairo marĩ caápata, tiere peabato recoagarãma. Torena bairo Dios yaye busurique caroa majũ to caãnimiatacũãrẽ, wii yaia, bairi yeseare bairo caãnarẽ bairo catũgogaenarẽ na quetibujũeticõãña, caroa quetire roro na busueticõãto, ïrã,” na ï quetibujuyupũ Jesús.

Pedir, buscar y llamar a la puerta (Lc 11.9-13; 6.31)

⁷⁻⁸ ï quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Noa ùna na cajẽniata, na cajẽnirĩjẽrẽ bõcamasĩgarãma. Tunu bairoa apeye ùnierẽ na camacãata, na camacãrĩjẽrẽ bõcamasĩgarãma. Tunu joperũ na capiiata, ti wii upaũ pũame ti jopere pããgumi. Bairi tore bairo Diore mujãã cajẽniata, mujãã caãnimasĩpeere jogumi. Bairi Diore mujãã cajẽnirõ ñũña.

⁹ “Mujãã, capũnaacũna mujãã pũnaa pan rupare na cajẽniata, ¿tã rupare na mujãã jobujiocuti? Bairo mujãã áperã. ¹⁰ Tunu bairoa waire na cajẽniata, ¿ãña ùcũrẽ na mujãã jobujiocuti? Bairo mujãã áperã. ¹¹ Mujãã, carorã nimirãcũã, mujãã pũnaarẽ caroa wãmerẽ mujãã jomasĩnucũña. Marĩ Pacũ Dios umurecõo macããcũ roque caroá majũ niñami. Camasã netõrõ caroá niñami. ¡Bairi noa ùna cũrẽ cajẽnirãrẽ na jogumi caroa ùnie majũrẽ!

¹² “Bairi aperã mujãã na caátore mujãã caborore bairo na cũãrẽ na nũcũbugoya. Tore bairo marĩ ï quetibujũ cũñañupã Moisés ãnacũ bairi profeta majã cũã,” na ï quetibujuyupũ Jesús.

La puerta angosta (Lc 13.24)

¹³⁻¹⁴ ï quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Ati yeparũ mujãã caãno, pũga jopeere bairo niña. Jĩcã jope, pairi jope niña. Ti jope jããetaricarõ esari wãã baucoaya. Bairo caroa wãã baumirõcũã, ti wãã yaparũ camasã na cayasipapau niña. Bairo cabaimiatacũãrẽ, camasã capããrã ti jopere pããjããrĩ ti wããrẽ ánucũñama. Ape jope cũã niña õcã jopeaca. Ti jope jããetaricarõ esaeti wãã baucoaya. Bairo cabairi wãã nimirõcũã, ti wãã yaparũ camasãrẽ

tocānacā rūmua caroaro na canetōpapau niña. Bairo cabaimiatacūārē, camasā petoaca ti jopere pāājāārī ti wāārē áyama. Mújāā puame roque na mena mujāā caátó yu boya,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

El árbol se conoce por su fruto

(Lc 6.43-44)

¹⁵ ĩ quetibujuyuru yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “ ‘Dios yaye busuriquere mujāārē jāā quetibujugarā,’ jīcāārā mujāārē na caĩmiatacūārē, bairo mujāārē ĩtoгарā baiyama. Na tūgousaeticōāña. Ovejare bairo nurīcārā baumirācūā, macānucū yaia, cauwarā majūrē bairo caāna niñama. ¹⁶ Marī caugarije use cūārē marī jeetiya pota yucuru. Tunu bairoa ugarique, higuera na caĩrījē cūārē marī jeetiya pota woru. Torea bairo caĩtopairā ricaati na caātiānierē ĩñarī, ‘Naana, caĩtopairā niñama,’ mujāā ĩ masīgarā. ¹⁷ Tunu tocānacāūru yucu carou puame caroare rīcacutiya. Apei yucu caroricu roque carorijere rīcacutiya. ¹⁸ Yucu carou puame carorijere rīca cuperiya. Tunu bairoa apei yucu caroricu caroa rīca cuperiya. ¹⁹ Bairi camasā tocānacāūā caroaro na caápericōāta, jīcāū yucu, carīca maniirē quetijoerocacōārīcārōrē bairo na átirecōāgumi Dios na cūārē. Petoaca rusaya Dios camasārē cū caĩñabesepa rūmu. ²⁰ Tore bairo camasā na caātiānierē ĩñamasīrī tore bairo caātiānarē na mujāā ĩ masīgarā,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

No todos entrarán en el reino de Dios

(Lc 13.25-27)

²¹ ĩ quetibujuyuru yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Tocānacāūru, ‘Jāā Quetiupau’ yure caĩrā nimirācūā, jīcāārā na mena macāāna áperigarāma Dios cū carotimasīrīpaurere. Noa ũna, yu Pacu umarecōo macāācū cū carotirore bairo caáticōāna roque ágarāma. ²² Ti rūmu camasārē Dios na cū caĩñabesepa rūmu caetaro ĩña, atore bairo ñigarāma capāārā camasā yure: ‘Jāā Quetiupau, jāā cūā mu yaye busuriquere jāā quetibujunetōwū camasārē. Tunu bairoa mu wāme mena ĩrī, wātī yeri pūnarē na jāā acuwijowu. Capee jāā átijēñowū mu camasīrījē mena. Jāārē mu masī,’ ñimigarāma ti rūmu caetaro. ²³ Bairo na caĩmiatacūārē, atore bairo ñigu: ‘Mújāā yu masīētīña. Bairi ánāja. ¡Mújāā carorije cacūgorā ānirī yu mena mujāā āmerīgarā yua!’ na ñigu caĩtori majārē,” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

Las dos bases

(Mr 1.22; Lc 6.47-49)

²⁴ ĩ quetibujuyuru yaparo, ape wāmerē ĩcōñarī na ĩnemoñupū tunu Jesús: “Ni ũcū yu yaye quetire tūgori, cabero yu caĩrōrē bairo caácu atore bairo niñami: Tutuari wiire caqūēnoūrē bairo camasī niñami. Camasī puame cū ya wiire ũtā bui qūēnoñupū. ²⁵ Bairi cabero oco paio caocarō, ria puta, wiipru etayuparo yua. Wīno cūā butioro papuyuparo. Bairo cabaimiatacūārē, ti wii puame toa nicōāñuparō. Wii botare cayera usuro pu nūcōrī cū caqūēnorīcā wii ānirī toa nicōāñuparō. ²⁶ Tunu bairoa apei cūā yu yaye quetire tūgogaetiri, yu caĩrōrē bairo caápei atore bairo niñami: Tutuaeti wiire caqūēnoūrē bairo caācū niñami. Catūgoñamasīēcū ānirī ũtā bui mee, paputiopru cū wiire qūēnoñupū. ²⁷ Bairi cabero oco paio caocarō, ria puta, wiipru etayuparo. Wīno cūā butioro papuyuparo. Bairo cabairoi yua, ti wii puame pecoasuparo. Wii botare cayera usuetopru nūcōrī cū caqūēnorīcā wii ānirī, ĩñe mano ñapeticoasuparo!” na ĩ quetibujuyuru Jesús.

²⁸ Bairo camasārē na ĩ quetibujuyuru yaparo yua, nipetirā cū yaye quetire catūgorā etarā puame cū tūgocōā maniásuparā. ²⁹ Jesús puame Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majārē bairo camasārē na quetibujuesuru.

Carotimasĩ cū caquetibujurore bairo na quetibujuyupũ. Bairi cū yaye quetire tūgori, cū tūgocõã maniásuparã nipetiro camasã.

8

Jesús sana a un leproso

(Mr 1.40-45; Lc 5.12-16)

¹ Bairo Jesús ùtãũpũ caãniatacũ tunu ruiasúpũ. Bairo cū caruiató, capããrã camasã cū bero ʘsayuparã. ² Bairo cabairo, jĩcãũ carupapũ boapũ pũame Jesupũ cū r̃ropaturi mena etanumurĩ qũĩroapũ etayupũ. Bairo eta, atore bairo qũĩ jẽniñupũ:

—Yũ Quetiupapũ, mũ cabooata, yũ mũ netõõgũ yũ caboariaye cũtiere.

³ Bairo cū caĩjẽnirõ tũgo, Jesús pũame cū wãmo mena cū pãñañupũ. Bairo áticõã, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Mũ cacatiro yũ boya. ¡Bairi mũ yũ netõõña! —qũĩñupũ cariaũre.

Bairo Jesús cū caĩrõ, jicoquei caticoasupũ carupapũ boamiatacũ. ⁴ Bairo qũĩñemoñupũ tunu Jesús:

—Tũgoya. Aperãrẽ na quetibujueticõãña mũrẽ yũ canetõatajere. Cariape acoácũja sacerdote tũpũ. Qũĩñoña mũ rupapũ, mũ cacatiatajere. Bairo tunu Diore cū nuniña mũ cacatirije wapare. Tore bairo marĩ átirotiyupi Moisés ãnacũ. Bairo mũ caátiatato bero, nipetiro camasã masĩgarãma mũ cacatiatajere yua —qũĩñupũ Jesús carupapũ boamiatacũre.

Jesús sana al criado de un capitán romano

(Lc 7.1-10)

⁵ Cabero Capernaum na caĩrĩ macãpũ etayupũ Jesús. Bairo cū caetaro tũgo, jĩcãũ, romano soldaua quetiupapũ capitán majũ cũtũ etayupũ, cū jẽniñagũ.

⁶ Ato bairo qũĩñupũ:

—Yũ Quetiupapũ, yũ paabojari majõcũ jĩcãũ riajãñuñami. Ámasĩtĩñami. Cũ ñicããrĩ bũñjãñuñami. Cũ rupapũ cũãrẽ butioro wisiojãñuñami —qũĩñupũ.

⁷ Bairo cū caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesús:

—Mũ mena, mũ ya wiipũ yũ ágũ. Mũ paabojari majõcũre yũ catiobojaũágũ —qũĩñupũ.

⁸ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ soldaua quetiupapũ capitán Jesure:

—Yũ Quetiupapũ, yũ mena mũ ápeí. Mũ, caãnimajũũ mũ ãniña. Yũ pũame roque mũrẽ bairo yũ baietiya. Bairi yũ ya wiire mũ cajããrõ ñuetõ. Atopũ ãcũ, “Cũ catiáto,” mũ caĩjoro jeto ñurõ. Bairo mũ caĩrõ, caticoagũmi yũ yaũ.

⁹ Yũ netõjãñurõ carotirã na carotiricũ yũ ãniña. Tunu bairoa yũ cũã quetiupapũ ãnirĩ yũ ãmũarẽ na yũ rotimasĩnucũña. Bairi “Tiaya,” yũ caĩrõ, jicoquei atĩnucũñama. Tunu “Ánája,” yũ caĩrõ, jicoquei ánucũñama. Tunu “Bairo ása,” yũ paabojari majãrẽ yũ caĩrõ, jicoquei yũ caĩrõrẽ bairo átinucũñama —qũĩñupũ quetiupapũ capitán Jesure.

¹⁰ Bairo cū caĩrõ tũgo, Jesús pũame tũgoacũacoasupũ. Bairi cũrẽ causarãrẽ na ãmejore ñnarĩ, atore bairo na ññupũ:

—Mũjããrẽ cariape ñña: Ato Israel yepa macããna jĩcãũ ùcũ ãnirẽ bairo yũ mena catũgoñatutuũre yũ bócaetañaẽtĩña. Cũ pũame tũgoñatutuajãñuñami Dios cū carotimasĩrĩjẽrẽ. ¹¹ Tunu cariape ñinemoña: Ape rũmũ capããrã camasã romano majõcũ ùna muipũ cū cawãmũatópũ caatĩatana, bairi muipũ cū cañajãátopũ caatĩatana cũã nipetiropũ caatĩatana etari, marĩ ñicũjãã, Abraham, Isaac, Jacob mena mesapũ ruigarãma. Judío majã caãmerã na caãnimiatãcũãrẽ, na mena ʘga bapacũtigarãma Dios cū carotimasĩrĩpũ caetaro. ¹² Bairo caroaro na mena na caũga bapacũtimiatacũãrẽ, aperã capããrã judío majã Dios cū carotimasĩrĩpũre caetabujioatana pũamerẽ canaitĩãrõpũ na joregũmi

Dios, cū mena na catūgoñatutuaetie wapa. Bairi capããrã topu otigarãma. Na opire bacarupotugarãma, butioro yapapuarã yua —na ññupũ Jesús cū bero causarãrẽ.

¹³ Ñ quetibũju yaparo, atore bairo qũñnemoñupũ tunu soldaua quetiupau capitárẽ:

—Tunu ácúja mu ya wiipũ. Tore bairo yu mena mu catūgoñatutuarore bairo to baiáto. Mu paabojari majõcu caticoagumi —qũññupũ.

Tocãrõã bairo cū caĩrõ, jicoquei caticoasupũ capitán paabojari majõcu yua.

Jesús sana a la suegra de Pedro

(Mr 1.29-31; Lc 4.38-39)

¹⁴ Cabero acoásupũ Jesús, Pedro cawãmecucu ya wiipũ. Bairo ti wii jããetari Pedro mañicõrẽ cõ ññañupũ. Cõ ruame riao baiyupo. Butioro bugoyupo.

¹⁵ Bairo cõ cabairo ñña, cõ wãmorẽ pãñañupũ. Bairo cū caátoa, jicoquei yua jãnacuasuparo bugoye ruame. Tocãrõã caticoasupo. Bairo catiácó yua, tocãrõã ugariquere na qũñnonuñupõ Jesujããrẽ.

Jesús sana a muchos enfermos

(Mr 1.32-34; Lc 4.40-41)

¹⁶ Cabero canaioatípaũ Pedro ya wiipũre etayuparã nipetiro ti macã macããna. Wãtĩ yeri pũnarẽ cacũgorãrẽ na jeasúparã Jesús tũpu. Bairo Jesús na caetaro ñña, wãtĩ yeri pũnarẽ na acurewiyojoyupu. Jĩcãnia cū caĩrõ witi-coásúparã. Tunu bairoa nipetiro cariyecũnarẽ na catioyupũ Jesús. ¹⁷ Bairo profeta Isaías ãnacũ cū caĩquetibũju jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietaro baiyuparo. Atope bairo ñ quetibũju woatucũñañupĩ Isaías: “Marĩ riayere, popiye marĩ cabairije nipetirijere marĩ netõbojagumi,” ñ quetibũju woatucũñañupĩ Isaías ãnacũ Jesús cū caátipeere.

Los que querían seguir a Jesús

(Lc 9.57-62)

¹⁸ Cabero camasã capããrã majũ Jesús tũpũre ññanucũ ãmejoreyuparã. Bairo na cabairo ññarĩ, Jesús ruame, “Utãbũcũra ape nũgõãrũ marĩ pẽña átõca,” na ññupũ cū cabuerãrẽ. ¹⁹ Bairo na caápáro jũgoye, jĩcãũ Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũerẽ cajũgobuei ruame Jesure qũññupũ:

—Cabuei, yu cãã mu cabuei yu ãnigaya. Bairi noo mu cañesẽãrõrũ yu águ yu cãã —qũññupũ.

²⁰ Bairo cū caĩrõ tãgo, atore bairo qũññupũ Jesús:

—Macãñũcũ macããna waibũtoa na caãnipãũri cũgoyama. Minia cãã na riabatiri na caãnipãũrẽ cũgoyama. Bairo na cacũgomiatãcũãrẽ, yua, Camasã Jũgocũ, yu caãnipãũ ñno yu cũgoetiya —qũññupũ Jesús caũmũrẽ.

²¹ Bairi apei Jesús berore causãũ ruame atore bairo qũññupũ:

—Yu Quetiupau, mai mu mena yu bapacũperigũ. Yu pacũre cū cotei ácu yu baiya. Cū cariacõato bero roque, mu mena yu ábujioũ —qũññupũ Jesure.

²² Bairo cū caĩmiatãcũãrẽ, Jesús ruame bairo qũññupũ:

—Ãmerẽ yu mena mu cabapacũto yu boya. Camasã cariacõatanarẽ bairo caãna ruame na qũñnoáto cabaiyasirãrẽ —qũññupũ Jesús jĩcãũ cãrẽ causagamirẽ.

Jesús calma el viento y las olas

(Mr 4.35-41; Lc 8.22-25)

²³ Bairo cū caĩrõ bero, Jesús ruame cũmua capairicãũrũ ajããñupũ. Bairo cū caájããrõ ññarã, cū cabuerã cãã ajããñuparã. ²⁴ Bairo ajãã yua, ti utãbũcũrapũ pẽñacoásúparã. Bairo na caátó yua, wĩno paio papu atĩjũgoyuparo. Bairo capapuro ocoturi paio atĩjãbejããñuparõ, cũmua ruagari tãnipũ yua. Mai, Jesús

ꝑꝰame na caátó beroaca cānijããcoasupꝰ. ²⁵ Bairo cū cabairoi, cū cabuerã ꝑꝰame cū wãcõñuparã. Cū wãcõrĩ atore bairo qũĩñuparã Jesure:

—¡Jããrẽ cabuei, jãã netõõña! ¡Ruarã marĩ baiya! —qũĩñuparã.

²⁶ Bairo na caĩwãcõrõ tãgo, bairo na Ìñupũ:

—¿Nopẽĩrã b̃tioro m̃ujãã uwiyati? ¡Dios mena m̃ujãã tũgoñatutuaetimajũcõãña! —na Ìñupũ.

Ì yaparo, wãm̃ñcãrĩ yua, wĩnorẽ jãnarotiyupꝰ. Tunu bairoa oco turi cããrẽ jãnarotiyupꝰ. Bairo cū caátó, jicoquei jãnapeticoasuparo yua. ²⁷ Bairo cū caátó Ìña, cū cabuerã ꝑꝰame qũĩñacõã maniátı, atore bairo ãmeo Ìñuparã na majũ:

—¡Ago tame! ¿Ñamũ ùcũ cã ãniñati Jesús? Wĩno, ocoturi cãã cũ tũgocõãña.

Los endemoniados de Gadara (Mr 5.1-20; Lc 8.26-39)

²⁸ Cabero ti ıtabũcũra ape nũgõãꝑꝰ pẽñaetayuparã Jesujãã, Gadara na caĩrĩ yerapꝰ. Bairo eta yua, maanũcãñupũ Jesús. Bairo cū camaanũcãrõ, pũgarã caũm̃na wãtĩ yeri pũna cacũgorã ꝑꝰame cũtũ etayuparã. Camasãrẽ na carerica ùtã wiiripꝰ caãniatana cũtũ etayuparã. Mai, na ꝑꝰame cauwiorã majũ ãñuparã. Bairi camasã ꝑꝰame tiraũre netõãmasĩẽtĩnucũñuparã. ²⁹ Bairi yua, na, caũm̃na ꝑꝰame Jesús cū camaanũcãrõ Ìña, bairo qũĩ awajayuparã:

—¿Mũ, Dios macũ, ñerẽ acũ mũ atĩati jãã ture? ¿Dios popiye jããrẽ cũ caátipa rãm̃ jũgoye, mũ ꝑꝰame popiye jãã baio joroque átigũ mũ atĩati? —qũĩñuparã b̃tioro.

³⁰ Mai, to jũgoye cayojãñurĩꝑꝰ capããrã yesea nurĩcãrã uga ãñuparã.

³¹ Bairo na caũgaãno, wãtĩ yeri pũna ꝑꝰame atore bairo b̃tioro qũĩñuparã Jesure:

—Jããrẽ mũ caacurewiyojomajũgaata, yesea tũꝑꝰ jãã árotiya. Napũre jãã jããgarã —b̃tioro qũĩñuparã.

³² Bairo na caĩrõ tãgo, “¡Jau, topũ ánaja toroque!” na Ìñupũ Jesús, na ároti yua. Bairo cū caĩrõ, wãtĩ yeri pũna ꝑꝰame caũm̃narẽ na witipeticoásuparã. Yeseapũre jããrásuparã. Bairo yeseare na cajããrĩꝑꝰ yua, yesea ùtãũ bui caãnimiatana ꝑꝰame mecũrã ıtabũcũrapũ ature ñãñuacoásuparã. Bairi yua, ruapeticoásuparã yesea ꝑꝰame.

³³ Bairo na cabairo Ìña, yeseare cacotemiatana ꝑꝰame acũari acoásuparã. Bairo macãꝑꝰ etarã, na quetibũjũyuparã nipetiro yesea na cabaiatajere. Tunu bairoa nipetiro wãtĩ yeri pũna cacũgomiatana na cabaiataje cããrẽ na quetibũjũyuparã. ³⁴ Bairo tiere tũgori, camasã ꝑꝰame Ìñarásuparã cabaiatajere. Bairo topũ etarã, Jesure qũĩña yua, b̃tioro aperopũ cū árotiyuparã. Na ya yepare cū caãno boesuparã.

9

Jesús sana a un paralítico (Mr 2.1-12; Lc 5.17-26)

¹ Bairo na caĩrõ tãgo, Jesús cũm̃uarẽ ájããñupũ tunu. Bairo ájãã yua, ti ıtabũcũra ape nũgõãꝑꝰ pẽñaacoásupũ cū cabuerã mena. Pẽñaátı yua, cū ya macã majũꝑꝰ etayupꝰ. ² Bairo cū caetaro Ìña, ti macã macããna jĩcããrã Jesutũ, ñicãrĩ cabũũricũre cū neasuparã, na canerĩ coro mena. Bairo na caató Ìña, Jesús ꝑꝰame masĩcõãñupũ cū mena na catũgoñatutuarijere. Torecũ, atore bairo qũĩñupũ Jesús ñicãrĩ cabũũricũre:

—Yũ yau, caroaro useanirõ ãnitũgoñaña. Merẽ mũ carorije wapare yũ netõõcõãña —qũĩñupũ Jesús.

³ Bairo cū caĩrõ tãgo, cũtũ macããna Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã ꝑꝰame bairo Ì tũgoñañuparã na yeripũ: “Diore cū netõũcãũ

átiyami bairo cū caĩrĩjē mena. ‘Merē m̄ carorije wapare ȳ recōãña,’ cū ũcū ĩ masĩã maa.” ⁴ Masĩcōãñup̄ Jesús cū yerip̄ na caãmeobusurijere. Bairi atore bairo na ĩñup̄:

—¿Nopẽĩrã ȳ mena roro mujãã tãgoñañati? ⁵⁻⁶ “M̄ carorije wapare ȳ netōõña,” ãnirē ȳ caĩata, “Bairo ĩcōãũ ĩñami,” mujãã ĩbujiorã. Bairãp̄ua, “Wãm̄nucãña,” cūrē ȳ caĩata, to bero cū cawãm̄nucáto ĩñarã roque, “Bairo ĩcōãũ mee ĩñami Jesús,” mujãã ĩbujiorã. Ȳ, Camasã Jãgoc̄, ati yepar̄ ȳ carotimasĩrĩjērē mujãã camasĩparore bairo, tiere ñiḡ —na ĩñup̄ Jesús Moisés ãnac̄ cū caroticũrĩqũērē cajũgobueri majãrē.

Ī yaparo, cū caĩrōrē bairo qũĩnemoñup̄ Jesús ñicãrĩ cabũricure:

—Wãm̄nucãña. M̄ cacũñarĩ corore nep̄sari m̄ ya wiip̄ tunu ácãja. Merē m̄ riayere ȳ netōõña —qũĩñup̄.

⁷ Bairo cū caĩrō tãgo, tocãrōã jicoquei wãm̄nucã yua, cū ya wiip̄ acoásúp̄ cabũmiatac̄ p̄ame. ⁸ Bairo cū caátó ĩña, to macããna, capããrã camasã cū tãgoñacōã maniásuparã. Bairi Diore cū basapeoyuparã. Dios cū camasĩrĩjērē camasãrē na cū cajorijere tãgoña useaniñuparã yua.

Jesús llama a Mateo

(Mr 2.13-17; Lc 5.27-32)

⁹ Cabero top̄ caãniatac̄ acoásúp̄ Jesús. Bairo netōácú, ȳ, ati tutire cawoat̄ Mateo cawãm̄ec̄cure ñiñajowĩ. Mai, ȳ p̄ame Roma gobiernorē camasã yaye dinero impuestos na caĩrĩjērē jejobojari majõc̄ ȳ ãm̄. Bairi ȳ capaari ar̄ar̄ ȳ caãno, ñiñajowĩ Jesús. Bairo ñiñajori bero, ȳt̄ etari atore bairo ñiwĩ yua:

—Jito. Ȳ bapac̄usa.

Bairo cū caĩrō tãgo, tocãrōã jicoquei ȳ p̄ame Jesús mena ȳ bapac̄ti acoááp̄ yua.

¹⁰ Cabero Jesús, bairi jãã, cū cabuerã mena mesap̄ jãã caruiro, camasã capããrã ruirã etawã, ȳre bairo capaarique cũgorã, bairi aperã camasã roro na cabusupairã cūã. ¹¹ Bairo jãã caugabapac̄tore ĩñarã yua, fariseo majã p̄ame bairo jãã ĩ tutiwã:

—¿Nopẽĩ dinero jejori majã mena, bairi roro caãna mena mujããrē cabuei cū etiãga bapac̄tiyati? Roro ác̄ átiyami —jãã ĩ tutiwã fariseo majã, jãã, Jesús cū cabuerãrē.

¹² Bairo na caĩtutiro tãgo, bairo na ĩwĩ Jesús:

—Ëcotiri majõcure bairo ȳ ãniña ati wiire. Ëcotiri majõc̄ ap̄eriyami cacatirã na caãni wiirip̄re. Cariarã na caãni wiiri jetore etanucũñami, na ãcoti etā. Bairi ãnoa mena ȳ ãniña. Na carorije, riayere bairo caãnierē netōõ ãc̄ ȳ át̄ar̄. ¹³ Mujãã, ati wãmerē Dios cū caquetibũcũrĩqũērē bueri mujãã camasĩrõ boya: “Mujãã, waibutoa riire mujãã cajoemũgõrĩjē mee, cabopacarãrē na mujãã caĩñamairĩjē roquere ȳ boya,” ĩ quetibũyup̄i Dios cū ya tutip̄. Torec̄na, ȳ ap̄u ati yepar̄re. “Caroarã marĩ ãniña,” caĩtorãrē na ȳ macãëtĩña. Aperã, “Carorije wapa marĩ buic̄tiya,” caĩtãgoñayapapuarãrē na macãũ acú ȳ ap̄u, na yeri wasoáto, ĩ —na ĩwĩ Jesús fariseo majãrē.

La cuestión del ayuno

(Mr 2.18-22; Lc 5.33-39)

¹⁴ Cabero Juan cū cabuerã Jesús t̄p̄ etawã. Eta yua, bairo Jesure qũĩ jēniñawã:

—Jãã, bairi fariseo majã cūã ugarique betiri Diore jãã ñubuenucũña. M̄ cabuerã p̄ame bairo áperiyama. ¿Nopẽĩrã na ugarique betietinucũñati? —qũĩ jēniñawã Juan cū cabuerã Jesure.

¹⁵ Bairo na caĩjēniñarõ tãgo, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Caroaro yu caátiere mujãã tũgomasiẽtĩña. Caũmu cawãmojiyapaure bairo yu añiña. Cũ yarãrẽ bairo niñama yu cabuerã. Caũmu cũ cawãmojiyari rãmũrẽ cũ yarã nipetirã ugayama paio, cũ mena useaniãna. Ti rãmũrẽ ahatãmũoetiyama. Caũmu cũ cawãmojiyari rãmũ bero roquere, cũ yarã caborã ugarique betiri Diore cũ tũgoña jẽniũbuebujiorãma tunu. Narẽ bairo jãã añiña. Bairi yu mena ãna, yu cabuerã ahatãmũoetigarãma. Yu camano roquere ahatãmũobujiorãma —na ï quetibũjuwĩ Jesús, Juan cũ cabuerãrẽ.

¹⁶ Ñ yaparo, “Yu yaye cawãma quetire cabũcu macããjẽ mena tũgoũsa masĩã maniña,” Ñgu, atore bairi wãme na ïcõña quetibũjunemowĩ Jesús tunu:

—Cabũcuro jutirore cawori opere seretuetiyama camasã camasĩrã jutiro cawãma asero carũgaeti asero mena. Bairo na caápata, ñuetigarõ. Cose, ti aserore bopo na caáto, rũgagaro. Rũgari tũgãwonemogaro pajãñurõ cawãma asero pũame cabũcuro jutirore. ¹⁷ Tunu bairoa use oco cawãma qũẽnoyaparoriquere piojãẽtĩnucũñama camasã cabũcu poa waibũcu asero poapare. Bairo na caápata, ti poa wocoagaro, tie oco capãmũrõĩ. Ti poa macããjẽ yasigarõ. Bairi use ocore cawãma qũẽnoyaparoriquere piojãnucũñama camasã cawãma poa mena. Bairo na caápata, ti poa tie oco cũã nicõãña. Yasietya —na ï quetibũjuwĩ Jesús to macããnarẽ.

La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús

(Mr 5.21-43; Lc 8.40-56)

¹⁸ Bairo narẽ cũ caquetibũjuãno, cũtu etawĩ judío majã quetiupau jĩcãũ. Bairo cũtu etari yua, rũpopaturi mena etanumurĩ Jesure qũĩroawĩ. Ato bairo qũĩwĩ:

—Jesús, yu macõ merũ riacóamó. Bairo cariacoataco cõ caãnimiatacũãrẽ, mũ wãmo mena cõ rupaũri ãnajẽrẽ mũ capãñaata, caticoagomo tunu. Bairi yu mena mũ apá tãmurĩ —qũĩwĩ quetiupau.

¹⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, wãmũnũcã yua, cũ mena acoámĩ. Jesús cariacoataco cõ caãnopũ ácũ. Cũ cabuerã cũã cũ mena jãã ápũ. ²⁰ Bairo jãã caátó, Jesús bero pũame asũpo jĩcãõ carõmio pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacã cũmarĩ majũ carijãnaecõ. Bairo cũtu eta yua, aperã na caĩñaeto, cũ jutiro cayoaro yapaacare pãñañupõ. ²¹ Mai, cõ pũame cariape tũgoñañupõ Jesús cũ cariape netõmasĩrĩjẽrẽ. Bairo cariape tũgoñarĩ yua, “Cũ jutiro cayoaro yapaacare yu capãñaata, yu caticoago,” ï tũgoñañupõ. Bairo tiere ï tũgoñarĩ, Jesús bero pũame atĩri, tore bairo ásupo. ²² Jesús pũame cõ caátiere masĩcõãñupĩ. Bairo camasĩ ãnirĩ yua, ãmejorenũcãrĩ, atore bairo cõ ïwĩ:

—Yu yao, caroaro useanirõ ãnitũgoñaña. Yu mena mũ catũgoñatutuaroi, mũ riayere yu netõcõãña —cõ ïwĩ.

Bairo cũ caĩrõã, jicoquei caticoamo yua.

²³ Cabero jĩcãũ judío majã quetiupau ya wiipũ Jesús cũ caetaro, ti wii macããna pũame oti awajarã baiwã, cabaiyasiatacore ïñarĩ. ²⁴ Bairo na cabairo ïña, atore bairo na ïwĩ Jesús:

—Witiánãja. Atio cawĩmao baiyasio mee baiyamo. Cãnio baiyamo —na ïwĩ Jesús.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, roro cũ bócaboyeticõãwã, “Merẽ yasicõãmo,” ïrã. ²⁵ Bairo na cabaimiatacũãrẽ, Jesús pũame ti wiire na wiyocõãjowĩ. Áti yaparo, cariacoataco ãnacõ cõ caãni arũaru jãátĩ yua, cõ ãnacõ wãmorĩrẽ ñewĩ. Bairo cũ caáto, cõ pũame catitunurĩ wãmũnũcãcoámo yua. ²⁶ To bero camasã nipetiro ti yepa tũni macããna cũã queti tũgopeticoasuparã Jesús cũ caátiatajere.

Jesús sana a dos ciegos

²⁷ Cabero topu cañniatacu acoámí Jesús tunu. Bairo cū caátó, pugarã cañmua cacaapee ññaena cū berore usawã. Bairo usa yua, busurique tutuaro mena atore bairo qũiwã:

—¡Jesús, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro jãã ññaña! —qũiwã.

²⁸ Bairi Jesús wiire cū cajããetaro, cacaapee ññaena pñame cũtu etawã. Bairo na caetaro ñña yua, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—¿Yũ canetõrĩjẽrẽ cariape mujãã tũgoññañati?

Bairo cū cajñeniñarõ tũgo, bairo qũiwã pugarãpñe:

—Jããrẽ mũ canetõõpeere cariape jãã tũgoññaña.

²⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, na caapeere pãñawĩ Jesús. Pãña yua, bairo na ñwĩ:

—Bairi yũ mena mujãã catũgoñatutuarijerea bairo to baiáto mujããrẽ —na ñwĩ.

³⁰ Bairo cū caĩrõã, jicoquei ññamasĩcõãma yua. Bairo na cacatiro ñña, Jesús pñame bairo na ñnemowĩ tunu bñtioro:

—Aperãrẽ na quetibũjeticõãña mujããrẽ yũ cacatiorijere.

³¹ Bairo cū caĩrõ tũgomirãcũã, cabero nipetiropu camasãrẽ na quetibũju batocõãñupã Jesús narẽ cū cacatioatajere.

Jesús sana a un mudo

³² Bairo na caátó, camasã aperã Jesús tũpu cū neamá tunu apei wãtĩ yeri pũna cacũgoure. Cũ pñame wãtĩ yeri pũna jũgori busumasĩẽmi. ³³ Bairi Jesús wãtĩ yeri pũnarẽ cū cawiyojoro bero, cañmũ pñame catiácũ busumasĩcõãmi tunu. Bairo cū cabairo ñña, to macããna qũĩñacõã maniãma. Bairo ãmeo ñwã na majũ:

—¡Diwatoa ñno ãni cū cacatiorore bairo marĩ ññaepũ ato Israel yepapũre! —ãmeo ñwã na majũ.

³⁴ Bairo na caãmeoĩmiatacũãrẽ, fariseo majã pñame bairo ñwã:

—Beelzebú, wãtĩã quetiupau majũ cū camasĩõrĩjẽ jũgori wãtĩã yeri pũna, camasãrẽ cajãñarãrẽ na acurewiyoyo masĩñami —qũĩ busupaiwã fariseo majã Jesure.

Jesús tiene compasión de la gente

³⁵ Cabero ãñesẽãwĩ Jesús tocãnacã macããpũ. Bairi capairi macã, o õcã macããcã cũãrẽ etaũ, to macããna na cañubuenenarĩ wiipũre na quetibũjwĩ caroa queti, Dios cū carotimasĩrĩpau caetarijere. Tunu bairoa nipetiri wãme cariyecũnarẽ na catiowĩ. ³⁶ Bairo capããrã camasãrẽ na ññarĩ yua, bopacooro na ññawĩ. Dope caátimasĩẽna tũgoñarĩqũẽ pairique caãna na caãnoi, bopacooro na ññawĩ Jesús. Nurĩcãrã oveja narẽ cacotei camánarẽ bairo baiwã Jesure.

³⁷ Bairo na cabairoi, atore bairo jãã ñwĩ Jesús, jãã, cū cabuerãrẽ:

—Oterique camasã na cajepree paio cañnimitacũãrẽ, tie uparãrẽ cajũjeparã pñame capããrã mee niñama. Torea bairo Dios yaye quetire catũgoũsaparã capããrã na cañnimitacũãrẽ, marĩrẽ cajũquetibũjũparã pñame capããrã mee niñama. ³⁸ Bairo na cabairoi, marĩ Pacũ Diore mujãã cajñenirõ boya. Cũ pñame oterique Upũre bairo cū yaye busurique cajũquetibũju batoparãrẽ na jomasĩgũmi.

10

Jesús escoge a los doce apóstoles

(Mr 3.13-19; Lc 6.12-16)

¹ Cabero Jesús, pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ cū caque-tibũjurotijoparãrẽ jãã besewĩ. Bairo jãã bese yua, jãã jowĩ masĩrĩqũẽrẽ. Wãtĩã yeri pũnarẽ wiyomasĩrĩqũẽrẽ, bairi tocãnacã wãmepũrea riaye netõmasĩrĩqũẽ cũãrẽ jãã jowĩ.

² Bairi puga wāmo peti rupore puga pēnirō cānacāũ majũ jãã āmũ Jesús cū caquetibujurotijoparã. Cajūgoye āmi Simón. Simorēã qũiwĩ Jesús tunu “Pedro”. Tunu cabero āmi Pedro bai, Andrés cawāmecucu. Cū bero āma Zebedeo pūna, Santiago, bairi cū bai Juan mena. ³ Tunu cabero āma Felipe, Bartolomé, Tomás, Mateo. Yũ, Mateo pũame Roma macāānarē, camasā yaye dinerore jejoberari majōcu caānimirīcũ yũ āmũ. Tunu cabero āmi Alfeo macũ Santiago cawāmecucu. Tunu cabero āmi Tadeo. ⁴ Tunu cabero āmi Simón. Cū pũame āmi jĩcāũ celotea mena macāācũ. Cabero āmi Judas Iscariote. Cū pũame āmi Jesure cañerotipau. Tocānacāũã jãã āmũ Jesús cū caquetibujurotijoparã, cū cabeseatana yua.

*Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios
(Mr 6.7-13; Lc 9.1-6)*

⁵ Bairo, Jesús puga wāmo peti rupore puga pēnirō cānacāũ majũ, jãã, cū cabuerārē jãã bese yaparo, camasārē jãã quetibujurotijowĩ. Bairo jãã quetibujurotijori yua, cariape atore bairo jãã ĩwĩ: “Judío majã caāmerã na caānopũ mujãã cañesēārō yũ boetiya. Tunu bairoa Samaria yepa macāāna na caāni macāārĩpũ cūārē mujãã cañesēārō yũ boetiya. ⁶ Ati yepa Israel macāāna oveja nurīcārã cayasiricarārē bairo caāna niñama. Na caāno pũamerē mujãã caāñesēārō yũ boya. ⁷ Bairo na mena āna, atore bairo na ĩ quetibujurotijori yua: ‘Dios cū carotimasĩrĩpau merē etaro baiya.’ ⁸ Tunu bairoa cariayecũnarē na catioya. Bairi cariacatana cūārē tunu na cationemoña. Bairi na rupau caboarã cūārē na catioya. Tunu bairoa wātĩ yeri pūna camasā rupaũpũ caānarē na acurewiyojoya. Yũ camasĩrĩjērē wapa mano mujãārē yũ joya. Bairi wapa mano cabopacarārē na juātinemoña mujãã cūã.

⁹ “Tunu bairoa oro, plata, cobre moneda tiirire jeápéricōãña. ¹⁰ Tunu bairoa wasopoa, apeye ũnierē mujãã cajãārĩ poa cūārē jeápéricōãña. Tunu jutiro, mujãã cawasoaparo cūārē jeápéricōãña. Rupo jutii, mujãã cawasoapee, bairi tuericũ cūārē mujãã cajeátó yũ boetiya. Mujãã, paari majã ānirĩ mujãã ugamasĩña noo mujãã caátópũ na canurĩjērē.

¹¹ “Bairi noo cabori macã, o peeti macāācã camasā na caānopũ etarã, ‘¿Ni caroú cū āniñati?’ ti macã macāānarē na ĩ jēniñajūgoya. Bairo cū ũcūrē masĩ yua, cū ya wiirũpũ mujãã ānicōãwã. Capee wiirĩpũ patowãcō ñesēãētĩcōãña. ¹² Bairi ti wii jããetarã yua, ‘Dios caroa yericutaje cū joátó ati wii macāānarē,’ na mujãã ĩgarã ti wii macāānarē. ¹³ Bairo mujãã cajēnirō, na pũame cūã caroaro mena mujãārē na cajēniata, Diore na mujãã cajēnibojari wāmerē bairoa caroa yericutajere na jogumi Dios. Bairo mujãã cajēnimitacūārē, caroaro mena mujãārē na cajēnieticōãta, Diore na mujãã cajēnibojari wāmerē bairo caroa yericutajere na joetigumi Dios. ¹⁴ Bairo ti wii upau cū mena mujãã cabapacũto cū caboeticōãta, o mujãã yaye quetire cū catūgogaeticōãta, cū mena āmerīcōãña. Bairi yua, cū ya wiire witrã, o cū ya macārē witiánã, cū macã ñerĩ mujãã rupo jutii macāājērē mujãã paregarã, ‘Roro jãārē mũ átiapũ,’ ĩrã. ¹⁵ Cariape mujãārē ñiña: To macāāna mujãārē na catūgogaetie wapa Dios pũame roro na átigumi. Camasārē cū caññabeseri rãmũ caāno Sodoma, Gomorra macãã macāãna netōjãñurō popiye na baio joroque na átigumi yua,” jãã ĩ quetibujurotijowĩ Jesús, jãã, cū cabuerārē.

Persecuciones

¹⁶ ĩ quetibujurotijori yaparo, atore bairo jãã ĩnemowĩ tunu: “Tūgoya, āmerē mujãārē caroa quetire yũ quetibujurotijori joya. Ovejas nurīcārã, macānũcũ macāāna lobos cauworã watoa na caānorē bairo watoare mujãã yũ joya. Bairi āña cū camasĩrōrē bairo tūgoñamasĩña mujãã cūã. Bairo baimirãcūã, bua ñerē caápei cū cabairore bairo mujãã caāno yũ boya. ¹⁷ Diore caĩroaena na

caátianierē tūgoñamasacatiya. Na p̄ame m̄jããrē ñerī, na quetiuparã t̄p̄ m̄jããrē jeágarãma. Aperã cūã na cañubueri wiirip̄ m̄jãã bapegarãma. ¹⁸ Bairi ȳ yarã m̄jãã caãno j̄gori na p̄ame m̄jããrē roro na catuti-parore bairo írã, quetiuparã gobernadores, bairi quetiuparã reyes t̄p̄ cūãrē m̄jããrē jeágarãma. Bairo na caátimiatacūãrē, na ũnarē, bairi judío majã caãmerã cūãrē ȳ yaye quetire nemojãñurõ m̄jãã quetib̄j̄ masĩgarã bair̄p̄ma. ¹⁹ Bairo m̄jããrē na cañerõ, uwirã, ‘¿Dope bairo na marĩ írãati?’ ĩ tūgoña macãētĩcõãña. Tip̄ caetaro ñña, Dios p̄ame m̄jãã caĩmasĩpeere m̄jãã joḡm̄i. ²⁰ M̄jãã catūgoñamasĩrjē mena m̄jãã quetib̄j̄metigarã. Marĩ Pac̄ Dios mena macããcū, Espĩritu Santo cū camasĩõrjē j̄gori roque m̄jãã quetib̄j̄ugarã camasãrē.

²¹ “Tip̄ caãno, jĩcã p̄naa caãna nimirãcūã, ãmeo bus̄jãbuitirecõãgarãma. Bairo ána, gobiernorē na ñerotiri pajĩarerotigarãma. Tunu apeĩ cūã cū macãrē torea bairo cū átirotiḡm̄i. Tunu jĩcã p̄naa na pac̄are boetiri, na pajĩarerotigarãma. ²² Bairi yua, atĩ ãm̄recóo macããna nipetiro m̄jããrē ññategarãma, ȳ yarã m̄jãã caãnoi. Bairo m̄jããrē na caĩñatemiatãcūãrē, ni ũcū m̄jãã mena macããcū ȳ yaye quetire jĩcã wãmeacã ũno cū cajãnaeticõãmata, cū netõḡm̄i Dios. ²³ Bairi jĩcã macã macããna ȳ yaye bus̄riquere tūgogaena, roro m̄jããrē na caápata, ape macãp̄ ruti ánãja. Cariape m̄jããrē ñña: Israel yepa macããrĩ tocãnacã macããp̄re m̄jãã caquetib̄j̄peyoparo j̄goyep̄ma, merē ȳ, Camasã J̄goc̄ nemo ȳ tunuatĩḡ atĩ yepap̄re.

²⁴ “Tunu bairoa ni jĩcã ũcū bueri majõc̄, cãrē cabuei netõrõ masĩētĩñami. Tunu ni jĩcã ũcū paabojari majõc̄ cū quetiup̄ netõrõ rotimasĩētĩñami. ²⁵ Bairi ni jĩcã ũcū bueri majõc̄, cãrē cabueire bairo popiye cū cabaigaeticõãta, ñuetõ. Torea bairo ni jĩcã ũcū paabojari majõc̄, cū quetiup̄re bairo popiye cū cabaigaeticõãta, ñuetõ. Bairi jĩcã wii up̄re, ‘Wãtĩ quetiup̄, Beelzebú cawãmec̄c̄ m̄ ãcū,’ cū na cañata, netõjãñurõ na ññategarãma caĩbus̄pairã ti wii up̄ yarãrē,” jãã ĩ quetib̄j̄wĩ Jesús.

*A quién se debe tener miedo
(Lc 12.2-7)*

²⁶ ĩ quetib̄j̄ yaparo, atore bairo jãã ñnemowĩ tunu: “Bairi ȳ yarã, m̄jããrē caĩñaterãrē na uwieticõãña. Nipetiro ãme caãna na catūgoñarjē nipetirijere masĩõpeyocõãḡm̄i Dios. Baujaro nigaro m̄jãã yerip̄ m̄jãã catūgoñarjē nipetirije. ²⁷ Bairi bairi yasioro m̄jããrē ȳ caĩrĩqũē cūãrē nipetiro camasãrē na quetib̄j̄ya bus̄rique tutuaro mena. ²⁸ Bairi ȳ yarã, m̄jããrē capajĩãreyasiogarã ũnarē na uwieticõãña. Bairo pajĩãremasĩmirãcūã, dope bairo átimasĩētĩñama m̄jãã yeri p̄na cañnipeere. Dios p̄ame camasã na cayasiparo, caũpetietop̄ na yeri p̄narē jomasĩñami. Bairi Dios p̄ame roquere cū uwiri jĩcãrõ tãni caroaro ása.

²⁹ “Tunu p̄garã minia, jĩcã moneda tiiaca wapac̄tiyama. Bairi petoaca wapac̄timirãcūã, ni jĩcã mini ũcū Dios cū caĩñarĩcãngõēc̄ maami. Bairi marĩ Pac̄ Dios, ‘Bairo cū baiáto,’ cãrē cū caĩētĩcõãta, ni jĩcã mini ũcū riayasi-etiḡm̄i. ³⁰ M̄jãã cūã m̄jãã cabaípee nipetirijere ññausaḡm̄i Dios. M̄jãã poawẽrĩ cūãrē nipetiro cõõñapeyo masĩcõãñami. ³¹ Bairi, ‘Marĩ cabairijere masĩc̄m̄i Dios,’ ĩ tūgoñaeticõãña. Minia netõjãñurõ m̄jãã maiñami Dios. Bairi uwieticõãña,” jãã ĩ quetib̄j̄wĩ Jesús, jãã, cū cabuerãrē.

*Los que reconocen a Jesucristo delante de los hombres
(Lc 12.8-9)*

³² ĩ quetib̄j̄ yaparo, atore bairo jãã ñnemowĩ tunu: “Ni jĩcã ũcū, ‘Jesús yau ȳ ãniña,’ aperã camasã na catūgoro caĩquetib̄j̄re, ȳ ȳ cū cañnierē ȳ cūã

yꝑ Pacꝑ, ꝑꝑꝑꝑꝑꝑꝑꝑ macããcũrẽ cꝑ yꝑ quetibꝑꝑꝑꝑꝑ. ³³ Bairi tunu apeí, ‘Jesure yꝑ masĩtĩña,’ caí ꝑꝑamerẽ yꝑ cãã, ‘Cꝑ yꝑ masĩtĩña cũrã,’ ñi quetibꝑꝑꝑꝑꝑ yꝑ Pacꝑ ꝑꝑꝑꝑꝑꝑ macããcũrẽ,” jãã í quetibꝑꝑꝑꝑꝑwĩ Jesús, jãã, cꝑ cabuerãrẽ.

Jesús es causa de división
(Lc 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ Í quetibꝑꝑꝑꝑꝑ yꝑꝑꝑꝑꝑꝑꝑ, jãã í quetibꝑꝑꝑꝑꝑꝑꝑꝑwĩ tunu: “Camasã watoa yꝑ caãnierẽ cariape masĩña. ‘Dios cꝑ cajou cꝑ caetaro bero jũgori nipetiro camasã caroaro ãmeo átiãnigarãma,’ í tũgoñaeticõãña. Yꝑ caetaro jũgori camasã jĩcãrõ tũni tũgoñaetigarãma. Caãmeoqũẽrã na catũgoñarĩjẽrẽ bairo tũgoñarãma. ³⁵ Bairi camasã yꝑ yaye busuriquere jĩcã yerire bairoa catũgousaena ãnirĩ jĩcãã cꝑ ꝑacure cꝑ pesucãtigomi. Torea bairo apeo cãã cõ ꝑacore cõ pesucãtigomo. Apeo cãã cõ mañicõrẽ cõ pesucãtigomo. ³⁶ Bairi jĩcãã caũꝑꝑꝑ pesua ꝑꝑame jĩcã wĩi macããna majũ nimirãcũã, tore bairo baigarãma.

³⁷ “Bairi tunu ni jĩcãã ũcũ, cꝑ ꝑacure, o cꝑ ꝑacore yꝑ netõrõ na cꝑ camaiata, yꝑ cabueire bairo ãnimasĩtĩñami. Tunu bairoa apeí ũcũ cꝑ macũrẽ, o cꝑ macõrẽ yꝑ netõrõ na cꝑ camaiata, yꝑ cabueire bairo ãnimasĩtĩñami. ³⁸ Tunu ni jĩcãã ũcũ yꝑ mena ágamicũã, yꝑre bairo popiye cꝑ cabaigaeticõãta, yꝑ cabueire bairo ãnimasĩtĩñami. ³⁹ Tunu ni jĩcãã ũcũ cꝑ caãnie ꝑꝑamerẽ mairĩ, yꝑ yaye quetire cajãnaꝑ ꝑꝑame yasicoagumi yua. Baiꝑꝑa, ni jĩcãã ũcũ yꝑ yaye quetire cajãnaꝑꝑ roque netõcõãgumi. Cũrẽ na capajãrocacõãmiatacũãrẽ, caticõã ãninucũgumi tocãnacã rãꝑꝑa,” jãã í quetibꝑꝑꝑꝑꝑwĩ Jesús, jãã, cꝑ cabuerãrẽ.

Premios
(Mr 9.41)

⁴⁰ Í quetibꝑꝑꝑꝑꝑ yꝑꝑꝑꝑꝑꝑꝑ, atore bairo jãã ñnemowĩ tunu: “Ni jĩcãã ũcũ mũjããrẽ cꝑ canꝑcũbugoata, yꝑre canꝑcũbugoꝑre bairo cꝑ ñiñaga. Tunu bairoa yꝑre canꝑcũbugoꝑ caãcũ cꝑ caãnoi, Dios yꝑre cajou ꝑꝑame cũrẽ canꝑcũbugoꝑre bairo qũĩñagumi. ⁴¹ Tunu bairoa ni jĩcãã ũcũ ꝑꝑame profetare cꝑ cꝑ canꝑcũbugoata, caroare cꝑ jogumi Dios. Dios yaye busuriquere cꝑ caque-tibꝑꝑꝑꝑꝑꝑꝑꝑꝑꝑꝑ cꝑ caãnoi, caroaro cꝑ cꝑ caápata, profeta caroaro cꝑ caátie wapare bairo cꝑ cũãrẽ cꝑ jogumi Dios. Tunu bairoa ni jĩcãã ũcũ ꝑꝑame carorije wapa cacũgoꝑꝑꝑ cꝑ cꝑ canꝑcũbugoata, caroare cꝑ jogumi Dios caũꝑꝑrẽ. Cariape Dios yꝑ cꝑ caãnoi caroaro cꝑ cꝑ caápata, carorije wapa cacũgoꝑꝑꝑ caroaro cꝑ caátie wapare bairo cꝑ cũãrẽ cꝑ jogumi Dios. ⁴² Tunu bairoa ni jĩcãã ũcũ ꝑꝑame yꝑ cabueire cꝑ cꝑ canꝑcũbugoata, caroare cꝑ jogumi Dios cꝑ cũãrẽ. Yꝑ cabuei, cabũgoro macããcũ majũ cꝑ caãnimiatãcũãrẽ, caroaro cꝑ cꝑ caápata, cũrẽ caroaro cꝑ caátie wapa nigaro. Dise ũnieacãrẽ oco cꝑ caetipee cũãrẽ yꝑ cabueire cꝑ cajoata, cũrẽ caroaro cꝑ caátie wapa nigaro,” jãã í quetibꝑꝑꝑꝑꝑwĩ Jesús.

11

Los enviados de Juan el Bautista
(Lc 7.18-35)

¹ Bairo ꝑꝑga wãmo peti rꝑꝑore ꝑꝑga pẽnirõ cãnacãũ majũ, jãã, cꝑ cabuerãrẽ jãã quetibꝑꝑꝑꝑꝑ yꝑꝑꝑꝑꝑꝑꝑ yua, topꝑ caãniataꝑ ti yepa macããjẽ ape macããrĩꝑꝑ ãñesẽãnemowĩ Jesús, caroa quetire camasãrẽ na quetibꝑꝑꝑꝑꝑ ácũ.

² Mai, Juan camasãrẽ cabautizamiatãꝑ ꝑꝑame preso jorica wiipꝑ ãñꝑꝑũ ti rãꝑꝑrẽrẽ. Bairo topꝑ ãcũ, queti tũgoꝑꝑꝑ Jesús cꝑ caátianierẽ. Bairo tũgori, atore bairo na í jẽniñarotijoyupi cꝑ cabuerãrẽ: ³ “¿Cariapea Mesías, Dios cꝑ cajou majũ, mꝑ ãniñati? Cũ mee mꝑ caãmata, ¿apei ꝑꝑamerẽ jãã coterãati?” na í jẽniñarotijoyupi Juan cꝑ cabuerãrẽ, Jesure.

⁴ Bairo cabero Juan cū cabuerã torea bairo na caĩjēniñarō, atore bairo na ĩwĩ Jesús: “Tunu ánája Juan tɔpɔ. Cū quetibɔjɔrájá mɔjãã caĩñaatajere, bairi mɔjãã catũgoataje cūãrē. ⁵ Yɔ camasĩrĩjē jũgori caĩñamasĩtãna merē ĩñamasĩñama. Tunu caãmasĩtãna cūã merē ámasĩñama. Carupɔ boaatana cūã merē caticoayama. Tunu catũgoetana cūã merē tũgomasĩñama. Cabaiyasiatana cūã merē caticoayama. Tunu cabopacarã cūã caroa queti tũgoyama, Dios narē cū canetōrĩjērē. Tierē cū quetibɔjɔrájá. ⁶ Tunu bairoa mɔjããrē ñiña: ¡Ŭseanirĩ ñiñama camasã yɔ mena catũgoñatutuajãnaena pɔame!” na ĩ jowĩ Jesús, Juan cū cabuerãrē.

⁷ Bairo Juan cū cajoatána na caátó ĩña, to macããna capããrã camasãrē na quetibɔjɔ jũgowĩ Jesús, Juan cū cabairiquere. Atoe bairo na ĩwĩ: “¿Nopēĩrã desierto cayucɔmanopɔ mɔjãã ásúpari? ¿Jĩcãũ yucɔacã wĩnoi cayuguiricɔacarē ĩñagarã, topɔ mɔjãã ásúpari? ⁸ ¿O caũmɔ, caroa cajutii jãñaurē qũĩñagarã, topɔ mɔjãã ásúpari? Mɔjãã baiesupa. Camasã caroa jutii cajãnarã pɔame caroa wiiripɔ, quetiuparã ya wiiripɔ ãniñama. Desierto cayucɔmanopɔ etaetiyama na ũna. ⁹ ¿O profetare qũĩñagarã, topɔ mɔjãã ásúpari? Bairoa mɔjãã baiyupa. Cariape mɔjããrē ñiña: Mɔjãã pɔame, ‘Profeta ácũmi Juan,’ mɔjãã caĩtũgoñamiatacũãrē, Juan profeta netōjãñurō caãnimajũũ ñiñami. ¹⁰ Cū ñiñami Dios yaye quetibɔjɔrica tutipɔ na cawoatujũgoyecɔtacɔ majũ. Atoe bairo ti tutipɔ ĩ quetibɔjɔyayupi Dios, cū macãrē, Juan cū cabaipeere:

‘Mɔ, yɔ cajopɔ, ti yepɔpɔ mɔ cabuiaparo jũgoye, apeire cū yɔ qũēnoroti jojũgogɔ.

Camasã mɔ yaye quetire na tũgoussaátó ĩ, apeire yɔ qũēnoroti jojũgogɔ,’ ĩ quetibɔjɔyayupi Dios Juan cū cabaipeere.

¹¹ Cariape mɔjããrē ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ ati yepɔpɔ cabuiaricɔ, Juan, camasãrē cabautizamiatacɔ netōrō caquetibɔjɔnetōomasĩ maami. Baiɔpɔ, Dios cū carotimasĩrĩpɔ macããcũ pɔame nipetirã netōrō cabũgoro macããcũ ãnemicũã, ape rũmɔpɔ roquere Juan netōrō masĩcōãgɔmi.

¹² “Juan cabautizamiatacɔ cū cabauetaropɔi nijũgoaná, ãme caãnapɔ tocãnacã rũmɔ nituetayama Dios cū carotimasĩrĩpɔ capããrã beropɔ butiuro cajããgarã. Na pɔame ãmeo qũērĩ majã jĩcã macãrē ĩmagarã butiuro na caátore bairo popiye bairi jããrã átiyama. ¹³ Tunu Juan ati yepɔpɔ cū caquetibɔjɔparo jũgoye profeta majã nipetirã, bairi Moisés ãnacũ cūã quetibɔjɔ jũgoatĩyayupa Dios cū carotimasĩrĩpɔ caetapeere. ¹⁴ Tunu mɔjãã camasĩgaata, atore bairo mɔjããrē ñi quetibɔjɔnemoña: ‘Elĩare bairo caãcũ ape rũmɔpɔ buiaetagɔmi,’ na caĩwoatucũjũgoyecɔtacɔ majũ ñiñami Juan. ¹⁵ Mɔjãã, caãmoocuna mɔjãã ãniña. Bairi ãmerē yua, mɔjããrē yɔ caquetibɔjɔatajere tũgoãmewiyoya mɔjãã yeripɔ.

¹⁶ “¿Dope bairo mɔjãã, ati yɔtea macããna mɔjãã ũnarē ñicũti? ¿Noa ũnarē bairo mɔjãã ãnicũti? Cawĩmarãrē bairo mɔjãã ãniña. Cawĩmarã pɔame camasã na canēñaporipɔ ũno plazapɔ eperã, awajari atore bairo ĩ joyama na baparãrē: ¹⁷ ‘Jãã catōrōã putiro, mɔjãã basaetiapɔ. Tunu bairoa jãã caotiro cūãrē, jãã mɔjãã otinemoetiapɔ,’ ĩ joyama cawĩmarã na baparãrē. Narē bairo mɔjãã ãniña, cayũgaena majũ. ¹⁸ Tũgopeoya mai. Yɔ jũgoye etayupɔ Juan. Cū pɔame pan ɔgaesupɔ. Tunu ɔse oco cūãrē etietinucũñupɔ. Bairo cū cabairijere ĩñarã, mɔjãã pɔame, ‘Wãtĩ yeri pũna cacũgou ácũmi. Cū marĩ tũgoetiroa,’ mɔjãã ĩñupã Juarē. ¹⁹ Bairi Juan bero yɔ, Camasã Jũgocɔ, yɔ etawɔ. Yɔ pɔame camasã mena yɔ ɔganucũña. Na mena yɔ etinucũña. Bairo yɔ cabairijere ĩñarã, mɔjãã pɔame, ‘Ŭgapacajãñuñami. Ŭse oco cūãrē etipacajãñuñami. Carorã mena bapacũtiyami. Tunu bairoa Roma macããcũ gobiernorē camasã yaye dinerore cajejobojari majã mena bapacũtiyami.

Bairi caróu ācūmi. Cū marī tūgoetiroa cū cūārē, yu mujāā ĩnucūña. Baipua, Dios p̄ame cū camasīrjērē camasārē na áti ĩñoñami cū mena catūgoñatutuarā caroaro na caátie jūgori,” na ĩ quetibujuwī Jesús cūtu catūgorā etarārē.

Los pueblos desobedientes
(Lc 10.13-15)

²⁰ ĩ quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemowī tunu Jesús to macāānarē, ape macāā macāāna roro na cabairiquere. Mai, na macāārē ācū, capee caroa átijēño ĩñorīqūērē na áti ĩñowī Jesús. Bairo narē caroaro cū caátimiatacūārē, na p̄ame roro na caátajere tūgoña yapapuari tūgoña wasoaema na yerire. Bairi atore bairo na ĩwī Jesús na cabaipeere: ²¹ “¡Roro majū baigarāma to Corazín macā macāāna! ¡Roro majū baigarāma Betsaida macā macāāna cūā! Dios cū caátijēñomasīrjē capeere ĩñawā. Bairo cañnarā nimirācūā, roro na caátajere jānagaema. Tirūm̄p̄ macāāna Tiro, Sidón macāāna ānana, Corazín, Betsaida macāāna na cañnarīcārōrēā bairo na cūā na cañnaata, roro na caátajere jānabujioricarāma Tiro, Sidón macāāna p̄ame. B̄tioro yapapuarā na cajāñarjē jutiī ũnierē jāñabujioricarāma. Peero ōwā cūārē na r̄p̄oap̄ mapeobujioricarāma, b̄tioro yapapuari yua. ²² Cariape mujāārē ñiña: Camasārē Dios cū cañnabeseri r̄m̄ caetaro, Corazín, bairi Betsaida macāāna p̄ame, Tiro, Sidón macāāna netōjāñurō popiye baigarāma. ²³ Torea bairo Capernaum macā macāāna cūā baigarāma. ‘Jōbuīp̄ marī ágarā,’ caītūgoñarā na caānimiatacūārē, ¡cañcūārī opep̄ roquere na reḡmi Dios! Cū caátijēñoñjē capeere ĩñawā Capernaum macāāna. Tirūm̄p̄ macāāna, Sodoma macāāna ānana, Capernaum macāāna na cañnarīcārōrē bairo na cūā na cañnaata, roro na caátajere jānarī, yasietibujioricarāma. Na ya macā p̄ame ati r̄m̄rē nicōābujioro mai. ²⁴ Cariape mujāārē ñiña: To macāāna na catūgoetie wapa, Dios p̄ame roro na átiḡmi. Camasārē cū cañnabeseri r̄m̄ caetaro, Capernaum macāāna, Sodoma macāāna netōjāñurō popiye baigarāma,” na ĩ quetibujuwī Jesús, camasā cūtu catūgorā etarārē.

Vengan a mí y descansen
(Lc 10.21-22)

²⁵ Bairo ti watoa caño atore bairo Diore qūī jēniwī Jesús: “Caacu, m̄, ati ũm̄recóo nipetiro upau, m̄ ñujāñuña yu yarā mena. Naa, cabūgoro macāānarē bairo caāna na caānimiatacūārē, masīrīqūērē na m̄ joyupa. Aperā, ati yepa macāāna, ‘Marī roque marī masīnetōña,’ cañrā p̄amerē na m̄ joesupa. ²⁶ Caacu, tore bairo m̄ ásupa m̄ cabojūgotiricarorea bairo caño jūgori,” qūī jēniwī Jesús cū pac̄re.

²⁷ Bairo qūī jēni yaparo, atore bairo na ĩwī Jesús cūtu catūgorā etarārē: “Yu Pac̄ p̄ame nipetirije masīrīqūērē yu jowī. Tunu yu caātiānie cūārē yu Pac̄ jeto masīñami. Tunu cū caātiānierē yu cūā yu masīpeyocōāña. Bairi yu cūā yu jeto na yu masīōmasīña camasā yu cabeserārē yu Pac̄ cū caātiānierē. ²⁸ Tunu mujāā nipetirā cajūgobueri majā na caquetibujūcūrīqūērē caátipeyogamirā yu mena tūgoñatutuarasā. Caroa yeric̄tajere mujāārē yu jogu, ‘Jau,’ mujāā cañata. ²⁹ Wec̄na p̄garā jiyaricarā jīcārō mena na capaarorea bairo marī cūā jīcārō mena marī paaroa. Tunu bairoa yu yaye bus̄rique cūārē tūgorajesaya. Yu, tutuarō caroti mee yu āniña. Caroa yeri p̄na mena caquetibujū yu āniña. Bairi yu mena mujāā caāmata, caroa yeric̄taje majū mujāā yerip̄re etagarō. ³⁰ Mujāā caátipee yu caborije p̄ame tūgoña yapapua joroque mujāārē áperigarō. Tunu yu caborore bairo mujāā caátipee masīriyoetiya,” na ĩ quetibujuwī Jesús cūtu catūgorā etarārē.

12

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo

(Mr 2.23-28; Lc 6.1-5)

¹ Ti rãmũrĩrẽ jãã, judío majã jãã cayerijãrĩ rãmũ caãno, jãã netõápá we-seripũ. Bairo netõáná, jãã, Jesús cũ cabuerã pũame queyari, trigo apeacarẽ jeri cacatirijerea jãã ugajũgowũ. ² Bairo jãã caátore ñnarĩ, fariseo majã atore bairo qũĩ tutiwã Jesure:

—¡Na ññañijate! ¿Mũ cabuerã roro na caátie miñaetiyati? Ati rãmũ ñnorẽ paariquere bairo átiyama mũ cabuerã, bairo trigo apeacarẽ jeũgarã. Ati rãmũ ñnorẽ caápericõãpee niña na caátie ñnierẽ —qũĩ tutiwã fariseo majã Jesure.

³ Bairo na caĩtutiro tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—David ãnacũ queyamiácú, ¿cũ caátajere na caquetibũjucũrĩqũẽrẽ mũjãã ññaetincũñati Dios ya tutipũ? Mũjãã ññanucũrã. ⁴ Bairo baiyuparo: David pũame jããetayupũ Dios ya wiire cũ ñmũa mena. Ugariquere macãrã jããetayuparã. Bairi pan ãñuparõ, caroa Dios yaye majũ na caĩcũrĩqũẽ jeto. Tie pããrẽ sacerdote majã jetore na ugarotiyupũ Moisés ãnacũ. Bairo sacerdote majã jeto na caũgarije caãnimiatacũãrẽ, tie pããrẽ ugarĩ bero, cũ ñmũarẽ na batonuñupũ David. ⁵ Tunu bairoa Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ ape pũrõ ape wẽẽpũ sacerdote majã ati rãmũ ñnorẽ na caátipeere, ¿mũjãã ññaetincũñati? Mũjãã ññarĩcãrã. Ati rãmũ ñnorẽ templo wiire paariquere bairo camasãrẽ na cajũgoñubuoero átirotiyupi Moisés. Bairo na pũame ati rãmũ ñnorẽ na capaamiatacũãrẽ, tie jũgorĩ carorije wapa cacũgorãrẽ bairo na ññaetincũñami Dios. ⁶ Cariape mũjããrẽ ñña: ãme ati yepapũ mũjãã mena macããcũ jĩcãũ templo wii netõjãñurõ caãnimajũũ niñami. ⁷ Dios yaye cũ caquetibũjucũrĩqũẽ, “Waibũtoa rii joemũgõrĩ yũ mũjãã cañubuoero mee, camasãrẽ bopacooro mũjãã cañnamairõ roquere yũ boya,” cũ caĩquetibũjucũrĩqũẽrẽ mũjãã tũgomasiẽtĩña. Bairo tiere mũjãã catũgomasiãta, yũ cabuerã, carorije wapa cacũgoenarẽ na mũjãã tutietibujiorã. ⁸ Yũ, Camasã Jũgocũ ãnirĩ, yũ átirotimasĩña yerijãrĩcã rãmũ cũãrẽ camasã caroare na caátĩãnipeere —na ñ quetibũjũwĩ Jesús fariseo majãrẽ.

El hombre de la mano tullida

(Mr 3.1-6; Lc 6.6-11)

⁹ Cabero topũ caãniatacũ jãã jũgoacoámĩ tunu Jesús. Á yua, ti yepa macãã wii na cañubuoeri wiire jãámi. ¹⁰ Mai, topũ ãmi jĩcãũ caricábũricũ. Bairi to macããna qũĩ jẽniñawã Jesure:

—Marĩ cayerijãrĩcã rãmũrẽã cariyecũnarẽ marĩ cacatioro, ¿to ñucõãcuti? O paariquere bairo caãnoi, ati rãmũ ñnorẽ tore bairo caápericõãpee, ¿to ãnicuti? —qũĩ jẽniñawã Jesure, cũ caĩrĩjẽrẽ na quetiuparãrẽ bũsũjãgarã.

¹¹ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—¿Ni ñcũ mũjãã mena macããcũ, oveja jĩcãũãcã cacũgoũ ñcũ cũ caãmata, cũ yũ operepũ ati rãmũ ñnorẽ cũ cañarocajãápata, jicoquei cũ cũ nemũgõmasiẽtĩcuti? Nipetirã mũjãã tore bairo mũjãã átibujiorã, marĩ cayerijãrĩ rãmũ ñno cũãrẽ. ¹² ¡Camasã pũamerẽ oveja netõjãñurõ na maiñami Dios! Bairi cañurĩjẽ marĩ caátie ñña Dios cũ caññajoro marĩ cayerijãrĩ rãmũ ñno cũãrẽ —na ñwĩ Jesús ti wii macããnarẽ.

¹³ Bairo na ñ yaparo, atore bairo qũĩwĩ Jesús caricábũricũre:

—Mũ ricãre ñupoya.

Bairo cũ caĩrõ, caricábũricũ pũame cũ ricãre ñupoowĩ. Tocãrõã cũ ricã ñucoápũ ape nũgõã macã ricãre bairo yua. ¹⁴ Bairo cũ caáto ññarã, fariseo majã pũame ti wiire witi yua, “¿Dope bairo marĩ ánaati, Jesure pajĩãgarã?” ãmeo ñ bũsũpaijũgoyuparã na majũ.

Una profecía acerca de Jesús

¹⁵ Jesús p̄ame masĩcõawĩ fariseo majã na caĩtũgoñarĩjẽrẽ. Bairo masĩrĩ yua, top̄ cañiatacu aperop̄ acoámí. Bairo cū caátó ñnarã, capããrã camasã cū bero usawã. Na mena macããna cariyecuna nipetirãrẽ na catiowĩ Jesús. ¹⁶ Bairo na catio yaparo, narẽ cū caátibojarijere aperãrẽ na quetibuj̄u rotiemí. ¹⁷ Dios busurica tutip̄ profeta Isaías ãnacũ cū caĩquetibuj̄u jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietaro baiw̄. Atore bairo ñ quetibuj̄u woatucũñañupĩ Isaías ãnacũ Dios cū caĩrĩjẽrẽ:

¹⁸ “Ñni, ȳ cabesericu, ȳ caroti niñami. Cū ȳ maijãñuña.

Cū caátĩãnierẽ ñiñãseaniña. Bairi ȳ yerire cū mena ȳ bapacutirotiḡu.

Cū p̄ame judío majã caãmerã cũãrẽ cariape quetire na quetibuj̄ugami.

¹⁹ Tunu bairoa camasãrẽ roro na bus̄netõëtĩḡami.

Caroa yeri mena roque na quetibuj̄ugami.

Bairi noo macã maap̄ ãcũ, di r̄m̄ũ ñno awajatutiri na quetibuj̄uetiḡami.

²⁰ Bairi camasã catũgoñatutuaenarẽ caroaro mena na beyoḡami.

Cū carotimasĩrĩpau caetaparo jũgoye tũgoñatutuarique roquere na joḡami.

²¹ Bairi judío majã caãmerã cũã nipetirã, ‘Cū caĩrõrẽ bairo caroaro marĩ j̄uátibojaḡami,’

ñ tũgoñagarãma,” ñ quetibuj̄u woatucũñañupĩ Isaías ãnacũ Jesús cū caátipeere.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio

(Mr 3.20-30; Lc 11.14-23; 12.10)

²² Ape r̄m̄ũ Jesutu cū neamá camasã jĩcãũ wãtĩ yeri p̄una cacũgoure. Mai, wãtĩ yeri p̄una cū cajãñarõ jũgori cū p̄ame ññamasĩẽmi. Bairi tunu bus̄masĩẽmi. Jesús p̄ame cū catiowĩ cū cũãrẽ. Bairo cū cacatiro, caũm̄ p̄ame bus̄masĩwĩ. Tunu bairoa ññamasĩwĩ. ²³ Bairo cū cacatiro ñña, nipetiro camasã tũgoñacõã maniãma. Atore bairo ñwã: “¿Ñni, Jesús, marĩ ñicũ David ãnacũ pãrãmi mee cū ãnicutĩ? ¿Dios cū cajou Mesías mee cū ãnicutĩ?” ñwã nipetiro camasã.

²⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, fariseo majã p̄ame atore bairo ñwã: “Dios jũgori mee, Beelzebú, wãtĩã quetiupau majũ cū camasĩõrĩjẽ jũgori wãtĩ yeri p̄una, camasãrẽ caãnarẽ na acurewiyoyo masĩmi Jesús,” ñwã fariseo majã.

²⁵ Jesús p̄ame masĩcõawĩ na catũgoñarĩjẽrẽ. Bairo masĩrĩ yua, atore bairo na ñwĩ: “Quetiupau rey cū carotimasĩrĩpau macããna na caãmeoboeticõãta, jĩcãrõ ãnimasĩẽtĩñama. Tunu bairoa jĩcã macã, o jĩcã wii macããna na caãmeoboeticõãta, na cũã caroaro ãnimasĩẽtĩñama. ²⁶ Tore bairo Satanás, wãtĩã quetiupau, cū yarãrẽ na cū caboeticõãta, ¿dope bairo to ãninetõrõati cū carotimasĩrĩpau? ãninetõmasĩẽto. Yasipeticoagaro cū yarãrẽ, na cū caboeticõãta. ²⁷ Tunu bairoa Beelzebú jũgori wãtĩ yeri p̄unarẽ na ȳ caacurewiyojomasĩata, ¿ñam̄ cū camasĩrĩjẽ jũgori m̄jãã yarã cũã ȳre bairo na átimasĩcutĩ? Bairo m̄jãã caĩrõ tũgorã, m̄jãã yarã p̄ame, ‘Cariape mee m̄jãã tũgoñaña,’ m̄jããrẽ ñbujiorãma. ²⁸ Ȳ p̄ame, Dios Yeri Espiritu Santo cū camasĩõrĩjẽ jũgori wãtĩ yeri p̄unarẽ ȳ caacurewiyojomasĩata, nipetiro camasã ȳ caátiere ñnarã, ‘Merẽ Dios cū carotimasĩrĩpau marĩrẽ etaya,’ ñ masĩbujiorãma,” na ñ quetibuj̄uwĩ Jesús fariseo majãrẽ.

²⁹ Bairo ñ quetibuj̄u yaparo, cajerutiri majõcure ñcõñarĩ atore bairo na ñ quetibuj̄unemowĩ tunu: “Jĩcãũ wii upau, catutuaũ majũ, cū ya wii macããjẽrẽ caroaro cū caĩñacoteata, ni ñcũ cajerutiri majõcu cū yayere jerutimasĩẽcũmi. Jerutimasĩmi baipua, ti wii upaure cū cajiya jũgoata. Bairo cū jiyajũgori bero roque, ti wii macããjẽ nipetirijere jerutipeyo masĩcõãũmi.

³⁰ “Y_u mena cañnigaec_u, y_ure caññateire bairo caãcũ niñami. Tunu bairoa y_u mena caquetib_uj_unetõõgaec_u, camasãrẽ caquetib_uj_umawijio_ure bairo caãcũ niñami.

³¹ “Bairi cariape m_ujããrẽ ñiña: Cab_us_upairã dope bairo roro na caĩrjẽ tocãnacã wãmerẽ masiriyog_umi Dios, cãrẽ na cajẽniata. Bairo masiriyobojamicãã, Espiritu Santore roro na cab_us_upaiata roquere, na masiryoetig_umi. ³² Bai_upa, noa ùna y_u, Camasã Jũgoc_ure roro na caĩrjẽrẽ masiriyog_umi Dios, cãrẽ na cajẽniata. Tore bairo átomicãã, Espiritu Santore roro na caĩata roque, na masiriyobojaetig_umi. Ati y_utea caãno cãã, bairi ati yepa cã cawasoaro bero caãnipa y_utea cããrẽ na masiryoetig_umi, Dios Espiritu Santore roro na caĩata,” na ï quetib_uj_uwĩ Jesús fariseo majãrẽ.

*El árbol se conoce por su fruto
(Lc 6.43-45)*

³³ ï quetib_uj_u yaparo, atore bairo na ïnemowĩ tunu: “Tũgoñañijate. Jĩcãã yuc_u caroá carorijere rícac_uperiya. Tunu bairoa apei yuc_u caroric_u caroare rícac_uperiya. Tocãnacã yuc_u carícac_utii yuc_u rícare ugarã, tiire marĩ masiña. ‘Yuc_u caroá niña,’ o ‘Yuc_u caroric_u niña,’ marĩ ï masiña. ³⁴ ¡M_ujãã, ãña ùna moena majũ m_ujãã ãniña! Bairi rorije caáticõãna ãnirĩ dope bairo p_uame caroaro cariape macããjẽrẽ m_ujãã quetib_uj_u masiña. Marĩ yeri marĩ catũgoñamasĩrjẽp_u caãnoi, marĩ b_us_unucũña. ³⁵ Bairi marĩ yerip_u caroa caãmata, caroa wãme tũgoñarĩqũerẽ marĩ b_us_unucũña. Tunu bairoa carorijere marĩ cab_us_unucũata cããrẽ, marĩ yeri pũnaap_u carorije caãno jũgori carorije jeto b_us_urique niña. ³⁶ Cariape m_ujããrẽ ñiña: Dios camasãrẽ na cã caññabeseri rũm_u caetaro, roro na caĩrĩqũẽ tocãnacã wãmerẽ ññabeseg_umi Dios. ³⁷ M_ujãã ya risero jũgori m_ujãã masĩg_umi Dios m_ujãã caátianierẽ. Caroaro caĩrĩcũ cã caãmata, carorije wapa cacũgoec_ure bairo qũññag_umi Dios. Roro caĩrĩcũ cã caãmata roque, carorije wapa cacũgo_ure bairo qũññag_umi,” na ï quetib_uj_uwĩ Jesús.

*La gente mala pide una señal milagrosa
(Mr 8.12; Lc 11.29-32)*

³⁸ Cabero jĩcããrã Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã mena Jesut_u etawã tunu. Ato_ure bairo qũñwã:

—Cabuei, jĩcã wãme ùno átijẽño ññorĩqũerẽ jããrẽ m_u átĩ ññowã.

³⁹ Bairo na caĩrõ tũgomicãã, atore bairo na ïwĩ Jesús:

—Ati yepa macããna, ãme caãna, caroaro Dios mena ãnimasĩẽtĩñama. Jĩcã rũm_u cã boo, ape rũm_u cã boetiyama. Átijẽño ññorĩqũẽ jetore boyama. Bairo na cabomiatacããrẽ, tiere na átĩ ññoetig_umi Dios. Merẽ na quetib_uj_u cũñupĩ Jonás ãnacũ cã cabairiquere. ⁴⁰ Jonás p_uame itia rũm_u, itia ñami majũ wai capai paaro pupeap_u ãñupĩ. Tore bairo y_u, Camasã Jũgoc_u cãã itia rũm_u, itia ñami majũ ati yepa pupeap_u y_u ãnig_u. ⁴¹ Tirũm_up_ure Jonás cã caĩrjẽrẽ tũgorã, Nínive macã macããna p_uame roro na caátajere jãnacõãñupã. “Cariapea Dios cã caquetib_uj_unetõrotiric_u majũ niñami Jonás,” ï tũgoñamasĩñupã. Bairo Jonarẽ na caĩtũgoñamiatacããrẽ, m_ujãã, ãme caãna p_uame Jonás netõjãñurõ caãnimajũ cã caĩrjẽrẽ m_ujãã tũgousagaetiya. Bairi Dios cã caññabeseri rũm_u caetaro, Nínive macã macããna p_uame catitunurĩ, “Roro majũ m_ujãã tũgousaesupa,” m_ujãã ïgarãma. ⁴² Tunu bairoa ti rũm_u caetaro, jĩcãõ catitunurĩ, m_ujãã, ãme caãnarẽ, “Cariapea m_ujãã tũgousaep_u,” m_ujããrẽ ïregomo cõ cãã. Ape nũgõã waru jopep_u macããcõ quetiupao ãnacõ cãã bairo m_ujããrẽ ïgomo. Cõ p_uame noo cayoarop_u asúpo, Salomón ãnacũ cã camasĩrjẽrẽ tũgogo. Bairo catũgogarico cõ caãniamiatacããrẽ, m_ujãã, ãme caãna y_u camasĩrjẽrẽ m_ujãã

tūgogaetiya. Bairo Salomón netōrō camasī yu caānimitacūārē, yu caīrjērē mujāā tūgogaetiya.

*El espíritu impuro que regresa
(Lc 11.24-26)*

⁴³ Ī quetibujū yaparo, ape wāme ĩcōñarī atore bairo na ĩnemowī Jesús tunu: “Wātī yeri pūna caūmarē cū cawitiátato bero, noo caoco manipauripū añesēāūmi. Añesēā yua, cū caāniparore cū cabocaeticōāta, atore bairo ĩ tūgoñāūmi: ⁴⁴ ‘Yu caānimitatorūa yu tunuágu tunu,’ ĩ tūgoñāūmi. Bairo ĩ tūgoña yua, tunuá, caūmarē qūñāūmi tunu. Caūmu yeri pūame caroaro na caowa qūēnopeyoatato wiire bairo bauūmi. ⁴⁵ Bairo cabairo ĩña yua, ácoacūmi tunu wātī, aperā jīcā wāmo peti pūga pēnirō cānacāū majū cū netōrō cañuenarē na piineñon ácú. Bairo na boca, ‘jito!’ na ĩ, caūmarē cū jāārāma tunu nipetirā. Bairi cū yeripū ānicōārāma tunu. Bairo na caāno, jōpūame roro baibujioūmi tunu caūmu pūame yua. Torea bairo baigarāma ati yūtea macāāna carorā, Dios narē cū canetōatato bero cū Yeri majūrē na yeripū caboena pūame,” na ĩ quetibujūwī Jesús fariseo majārē.

*La madre y los hermanos de Jesús
(Mr 3.31-35; Lc 8.19-21)*

⁴⁶ Bairo narē cū caquetibujūāno, Jesús paco, bairi cū bairā cūā topū etayupa. Eta yua, cū caāni wīi macāpū cū cotenucūñupā, cū mena busugarā. ⁴⁷ Bairo macāpū na cacotenucūrō, Jesutū macāācū jīcāū atore bairo qūīwī Jesure:

—Mū paco, mū bairā mū macāūparā. Macāpūa mūrē coterā átiuparā —qūīwī jīcāū Jesure.

⁴⁸ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīwī Jesús cūrē caquetibujure:

—Naa, yu paco, yu bairā cūā, yu yarā majū na caānimitacūārē, aperā, yu yarārē bairo caāna niñama na cūā.

⁴⁹ Ī quetibujū yaparo, cū wāmorē, jāā, cū cabuerā tare ñupuajori atore bairo qūīnemowī tunu:

—Ānoa niñama yu pacore bairo caāna, bairi yu bairārē bairo caāna. ⁵⁰ Noa ũna yu Pacū umarecōo macāācū cū carotirore bairo caāna pūame yu bairārē bairo caāna, bairi yu bairā rōmirirē bairo caāna, bairi yu pacore bairo caāna niñama.

13

*La parábola del sembrador
(Mr 4.1-9; Lc 8.4-8)*

¹ Ti rūmua ti wīi caāniatacū witiátí yua, utabucura tūnipū ruietawī Jesús. ² Bairo cū caruiro, camasā capāārā cūtu neñawā. Bairo capāārā majū na caānoi, Jesús pūame cūmua turorica capairicapū ájāāwī. Cūtu catūgorā etarā pūame peta raputirorū nucūwā. ³ Bairo na cabairo, capee wāme ĩcōñarī na quetibujūwī Jesús.

Atore bairo na ĩ quetibujūwī: “Jīcā rūmū ásúpū jīcāū caūmu cū wesepū, oteriquere otei ácú. ⁴ Topū eta, cū oteriquere wēbato otejūgoyupū. Bairo caroaro cū caotemiatacūārē, oterique jīcā rupaa ñañuparō maapū. Bairo maapū ti rupaa cañarō ĩñarā, minia pūame wūruiatí, ũgarecōāñuparā. ⁵ Cabero cū cawēbatoro, ape rupaa ũtā yepapū cayepa esemenirōpū ñañuparō. Tie pūame yoaro mee putimiñuparō, cayepa esemenirō caānoi yua. ⁶ Bairo tie oterique pūame pútiatímīi yua, yoaro mee riacoásúparo muipū cū caasijārōī, dope bairo nūcōōrī jōmasīētīrī yua. ⁷ Cabero cū cawēbatoro, ape rupaa pota yucū watoapū ñañuparō. Cabero pota yucū pūame cabūtinētōrō, tie oterique pūame

caroaro pútimasĩesuparo. Pota yucu p̄ame otere butibiacõãñuparõ. ⁸ Cabero ape rupaa p̄ame caroa yepap̄ ñañuparõ. Cabero puti, buticoasuparo. Bairo butiátó, jĩcã jatí cien rupaa majũ rícac̄suparo. Ape jatí sesenta rupaa majũ rícac̄suparo. Ape jatí treinta majũ rícac̄suparo. ⁹ M̄jãã, caãmooc̄na m̄jãã ãniña. Bairi ãmerẽ yua, m̄jããrẽ yu caquetib̄j̄uatajere tũgoãmewiyoya m̄jãã yerip̄,” na ïwĩ Jesús c̄t̄u catũgorã etarãrẽ.

El porqué de las parábolas
(Mr 4.10-12; Lc 8.9-10)

¹⁰ Cabero jãã, Jesús c̄u cabuerã c̄t̄u jãã etaw̄u. C̄t̄u eta yua, atore bairo c̄u jãã ï j̄eniñaw̄u: “Camasã, m̄t̄u catũgorã etarãrẽ, ¿nop̄ẽi capee ïcõñarĩ na m̄u quetib̄j̄unucũñati?” c̄u jãã ïw̄u. ¹¹ Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ï quetib̄j̄uwĩ Jesús: “Dios c̄u carotimasĩr̄p̄au macããj̄erẽ tir̄m̄p̄u macããna na catũgoetajere m̄jãã roquere m̄jãã masĩõñami. Aperã tiere na camasĩrõrẽ boetiyami. Torec̄u, ape wãme ïcõñarĩ na quetib̄j̄u rotiyami Dios. ¹² Bairi ni jĩcãũ ïc̄u yu caquetib̄j̄urijere c̄u catũgoũsaata, Dios p̄ame c̄u masĩõnemoḡami tunu. Bairo átomicãã, petoaca catũgoũsau c̄u caãmata, cabero c̄u camasĩmiatajere c̄u masiriyocõãḡami. ¹³ Bairi ape wãme ïcõñarĩ na yu quetib̄j̄unucũña camasã yut̄u catũgorã etarãrẽ. Bairi na p̄ame cacaapee cãgorã nimirãcũã, Dios c̄u caátiere ïñamasĩẽtĩñama. Tunu bairoa c̄u yaye quetire tũgomirãcũã, tiere tũgomasĩẽtĩñama. ¹⁴ Dios b̄us̄rica tutip̄u Isaías ãnac̄u c̄u caĩquetib̄j̄u jũgoyeticũr̄cãrõrẽ bairo baietaro baiya narẽ: ‘Ati yepa macããna yu yaye quetire tũgomirãcũã, di r̄m̄u ïno tiere tũgomasĩẽtĩñama.

Tunu bairoa cacaapee cãgorã nimirãcũã, di r̄m̄u ïno yu caátiere ïñamasĩẽtĩñama.

¹⁵ Ati macã macããna, na yerip̄u catũgoñamasĩgaetoi cacaapee cãgorã nimirãcũã, yu caátiere ïñamasĩẽtĩñama.

Tunu bairoa caãmoo cãgorã nimirãcũã, yu yaye quetire tũgomasĩẽtĩñama.

Na yerip̄ure tũgoña masĩẽtĩñama na yu caquetib̄j̄ugamir̄j̄erẽ.

Bairi, “Jãã m̄u netõõwã,” ñietinucũñama, ï quetib̄j̄u cũñañupĩ Isaías ãnac̄u,” ï quetib̄j̄uwĩ Jesús.

¹⁶⁻¹⁷ Bairo ï quetib̄j̄u yaparo, atore bairo jãã ïnemowĩ tunu Jesús: “Tir̄m̄p̄u macããna profeta majã capããrã majũ m̄jãã caĩñar̄j̄ẽ ïnierẽ ïñagamiñupã. Na ïna aperã carorije wapa cacũgoenarẽ bairo caãna cãã tiere ïñagamiñupã. M̄jãã catũgorije ïnie cããrẽ tũgogamiñupã. Bairi m̄jãã, yu cabuerã p̄ame capee ïña, tũgo, caãna ãnirĩ, useanirĩ ãña,” jãã ïwĩ Jesús, jãã, c̄u cabuerãrẽ.

Jesús explica la parábola del sembrador
(Mr 4.13-20; Lc 8.11-15)

¹⁸ Bairo ï quetib̄j̄u yaparo, atore bairo jãã ï quetib̄j̄u masĩõwĩ caoteire ïcõñarĩ c̄u caquetib̄j̄uatajere: “Tũgoya yu cabuerã. M̄jããrẽ yu quetib̄j̄uḡu caroaro, ïcõñarĩ caotei quetire camasãrẽ yu caquetib̄j̄uatajere: ¹⁹ Camasã jĩcããrã Dios yaye quetire tũgoyama. Bairo tũgomirãcũã, tũgomasĩẽtĩñama. Dios b̄us̄riquere na catũgoatato beroaca, wãtĩ p̄ame uwaro eta, jecõãñami na camasĩbujioatajere. Minia na caw̄je ugaricarore bairo etanecõãñami wãtĩ, na camasĩbujioatajere. Na p̄ame caotei c̄u caoterique maap̄u cañarĩcã rupaare bairo niñama. ²⁰⁻²¹ Bairo tunu aperã camasã Dios yaye quetire useanirõ tũgo, jicoquei, ‘Jaç,’ ïñama. Bairo bomirãcũã, bairãp̄u na yerip̄u caroaro c̄u yuetiyama. Capútirije canucõmanaj̄erẽ bairo niñama. Bairi roro na cabairo caãno, o Dios yaye quetire na catũgoũsaro jũgori aperã narẽ na caĩñatero ïñarã, yoaro mee jãnañama Dios yaye quetire yua. Dios mena yoaro ãmerĩñama. Naa, caotei c̄u caoterique ape rupaa ãtã buip̄u cañarĩcã rupaare bairo niñama.

22 Bairo tunu aperã camasã Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na caĩrõ bero, apeye ùnie p̄amerẽ butiuro tũgoña macãñama. Ati yepa macãñjẽ wapatarique ùnierẽ, bairi caroaro na cañigarije cũarẽ tũgoñañama butiuro. Bairi Dios b̄sariquere tũgoña masiriticõñama. Caroaro caánarẽ bairo na caáperoi, caríca butimasĩetĩerẽ bairo niñama. Bairi naa, caotei cũ caoterique ape rupaa pota watoap̄u cañarĩcã rupaare bairo niñama. 23 Bairãp̄ua, aperã roque Dios yaye quetire useanirĩ tũgoyama. Na yeri p̄ñap̄u cariape tũgopeori, tiere tũgousayama. Caotei cũ caoterique ape rupaa, caroa yepap̄u cañarĩcã rupaare bairo niñama. Bairi jĩcã jatí cien rupaa majũ rícac̄suparo. Ape jatí sesenta rupaa majũ rícac̄suparo. Ape jatí treinta majũ rícac̄suparo. Torea bairo niñama Dios yayere catũgousanucũrã p̄ame,” jãã ĩ quetib̄j̄wĩ Jesús.

La parábola de la mala hierba entre el trigo

24 Jãã ĩ quetib̄j̄u yaparo, ape wãme ĩcõñarĩ atore bairo na ĩnemowĩ Jesús tunu cãtu catũgorã etarãrẽ: “Dios cũ carotirip̄u atore bairo niña: Oteriquere caotei cũ oterique caroa majũrẽ cũ wesep̄ure oteyup̄u. 25 Cabero cũ, bairi aperã cũ yarã cũã nipetiro na cacãnitoye cũ pesu p̄ame yasioro cũ wesep̄u etayup̄u. Eta yua, oterique moetie majũrẽ trigo cũ caoteataje watoap̄ure otenemocõãñup̄ũ. Bairo roro áti yaparo, acoásúp̄u. 26 Cabero cũ caotemirĩqũẽ p̄ame puti, butiyaparoyuparo. Moetie cũã puti, butiyaparoyuparo caroa oterique watoare. 27 Bairo cabairo ñña, ti wese up̄u ãm̄ua p̄ame cãtu etayuparã. Eta yua, atore bairo qũĩ jẽniñuparã: ‘Jãã quetiup̄u, oterique caroa majũrẽ m̄u oterotiric̄u. Bairo m̄u caátirotimiatacũãrẽ, ¿dopẽĩrõ caroa watoare carorije to putiyupari?’ qũĩñuparã cũ ãm̄ua p̄ame. 28 Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩñupũ: ‘Yũ pesuũ jĩcãũ roro yũ átibojaatacamĩ.’ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩ jẽniñañuparã: ‘Bairi, ¿ñerẽ jãã caátie m̄u boyati? ¿Moetiere jãã cawããrero m̄u boyati?’ qũĩñuparã cũ ãm̄ua ti wese up̄ure. 29 Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩñupũ: ‘Bairo yũ boetiya. Bairo m̄ujãã caápata, trigo caroa apeye moetie mena m̄ujãã wããrecõãbujiorã. 30 Bairi trigo carorije mena to buticõáto mai. Cabero trigo jericap̄u caetaro ñña, atore bairo ñigu trigore cajebajari majãrẽ: “Trigore m̄ujãã cajeparo jũgoye carorijere ricati jee yaparo, carupaa rotori jiyari joerecõãña. Bairo áti yaparo, trigo p̄amerẽ m̄ujãã cajero yũ boya. Jee yaparo, yũ ya wii ãgarique cũrĩcã wiip̄u m̄ujãã cacũrõ yũ boya,” ñigu trigore cajebajari majãrẽ,’ na ĩñupũ ti wese up̄u,” na ĩcõña quetib̄j̄wĩ Jesús cãtu catũgorã etarãrẽ.

La parábola de la semilla de mostaza

(Mr 4.30-32; Lc 13.18-19)

31 ĩ quetib̄j̄u yaparo, ape wãme ĩcõñarĩ atore bairo na ĩnemowĩ Jesús tunu cãtu catũgorã etarãrẽ: “Tunu mostaza na caĩrĩ apeacarẽ jĩcãũ cũ wesep̄u cũ caotericaacarẽ bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩp̄u. 32 Tia apeacã p̄ame õcããcã majũ nimirõcãã, marĩ caotero bero butiátó, pairic̄u majũ áya, nipetirije wesep̄u oterique netõrõ. Bairi minia cũã tii yuc̄u r̄p̄arip̄ure na ria batiirire qũenorĩ nicõãmasĩñama. Torea bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩp̄u cũã,” na ĩcõña quetib̄j̄wĩ Jesús.

La parábola de la levadura

(Lc 13.20-21)

33 ĩ quetib̄j̄u yaparo, ape wãme ĩcõñarĩ atore bairo na ĩnemowĩ Jesús tunu cãtu catũgorã etarãrẽ: “Levadurare bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩp̄u. Jĩcãõ trigo wãĩãrĩqũẽ wetare, itiar̄u majũ oco mena weyo yaparo, levadurare petoaca jããñamo. Bairo petoaca cõ cajããmiatacũãrẽ, tie p̄ame jesapeticoaya

yua. Torea bairo niña Dios cū carotimasĩrpaũ cūã,” na ĩcõña quetibujũwĩ Jesús.

El uso que Jesús hacia de las parábolas
(Mr 4.33-34)

³⁴ Torea bairo jeto na ĩcõña quetibujũnucũwĩ Jesús nipetiro camasã cūtu catũgorã etarãrẽ. Dise ũnie quetibujũriquere ĩcõñaetiri na quetibujũemi.
³⁵ Bairo Dios busarica tutipũ profeta cū caĩwoatuquetibujũ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietaro baiwũ. Atore bairo ĩ woatuyayupi profeta, Jesús cū caĩpeere: “Capee wãme ĩcõñarĩ yũ quetibujũgũ camasãrẽ. Ati umũrecóo Dios cū caqũẽnoparo jũgoye camasã na catũgoetajere na yũ quetibujũgũ,” ĩ woatu quetibujũ jũgoyeticũñañupĩ profeta.

Jesús explica la parábola de la mala hierba entre el trigo

³⁶ Cabero Jesús camasã cūtu catũgorã etarãrẽ, “Yũ áya,” na ĩrĩ bero, jĩcã wiire jããetawĩ. Bairo cū cajããetaro bero, jãã, cū cabuerã pũame cūtu jãã etawũ. Atore bairo cū jãã ĩ jẽniñawũ: “¿Dope bairo ĩgaro to ĩñati carorije trigo watoapũ na caotemirĩqũẽrẽ ĩcõñarĩ mũ caquetibujũataje? Jãã tũgomasiẽtĩãpũ. Bairi jãã mũ caquetibujũro jãã boya,” cū jãã ĩwũ. ³⁷ Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ĩwĩ: “Oterique caroare caotei pũame, yũ, Camasã Jũgocũre bairo caãcũ niñami. ³⁸ Caotei ya wese pũame ati umũrecóo macãã yepare bairo niña. Ti wese caputibũtirique caroa macããjẽ pũame Dios cū carotimasĩrpaũpũ macããnarẽ bairo niña. Ti wese caputibũtirique oterique carorije pũame wãtĩ yarãrẽ bairo niña. ³⁹ Ti wese upaũ pesu pũame wãtĩrẽ bairo caãcũ niñami. Tunu bairoa ti wese caputibũtirique jericapaũ caetaro ati umũrecóo capetiri rãmũrẽ bairo niña. Bairi ti wese caputibũtiriquere jebojari majã pũame ángelea majãrẽ bairo niñama. ⁴⁰ Bairi jebojari majã moetiere na cajoerericarore bairo baigaro ati umũreco capetiri rãmũ caetaro yua. ⁴¹ Yũ, Camasã Jũgocũ, yũ carotirã ángelea majãrẽ na yũ jogũ yũ carotimasĩrpaũpũ. Yũ yarã na catũgoñarĩjẽrẽ royetuo joroque caãnarẽ, bairi rorije caáticõãna cũãrẽ na yũ jeneñorotigu. ⁴² Ángelea, bairo na cajeeneñopeyoro ĩña yua, caũpetietopũ na yũ rerotigu. Topũ bũtioro otigarãma. Na opire bacarũpotugarãma, bũtioro yapapuarã yua. ⁴³ Bairo na caáto bero, yũ yarã, carorije cacũgoenarẽ bairo Dios cū caĩñarĩcãrã pũame muiũ umũrecóo macããcũ cū caasiyarijere bairo baupeticoagarãma yũ Pacũ cū carotimasĩrpaũre. Mũjãã, caãmoocũna mũjãã ãniña. Bairi ãmerẽ yua, mũjããrẽ yũ caquetibujũatajere tũgoãmewiyoya mũjãã yeripũ,” ĩwĩ Jesús.

La parábola del tesoro escondido

⁴⁴ ĩ quetibujũ yaparo, ape wãme ĩcõñarĩ atore bairo ĩnemowĩ Jesús tunu: “Dios cū carotimasĩrpaũ atore bairo niña: Pairo cawapacũtie capee moneda tĩirire wesepũ aperã na cayacũyasioricarore bairo niña. Bairi caũmũ jĩcãũ tiere ĩña acũari yua, jicoquei tiere yanemoñupũ tunu. Bairo áti yaparo, umũsanirĩqũẽ mena cū yaye apeye ũnie nipetirijere aperãrẽ nuni, tie wapa jeyupũ, ti wesere wapatigu. Bairo cū cawapatinunirõ, cū yaye cū cabocaataje cū yaye majũ nicõãñuparõ yua.

La parábola de la perla de mucho valor

⁴⁵ “Dios cū carotimasĩrpaũ tunu atore bairo niña: Jĩcãũ, cū yayere canunireri majõcũ perla caroaro cabotiri rupaacarẽ macãũ ácu baiyupũ. ⁴⁶ Bairo cū caátó, jĩcã, tocãnacã rupaa netõrõ caroa botirica majũrẽ bõcacõãñupũ. Bairo bõcari, cū yaye apeye ũnie nipetirijere aperãrẽ nuni, tie

wapa jeyupɯ, tiare wapatigu. Bairo cū cawapatiro, tia cū ya majū nicōãñuparō yuā.

La parábola de la red

⁴⁷ “Dios cū carotimasĩrĩpaɯ tunu atore bairo niña: Ria capairiyapɯ wai wasarā aperā na bapire na carocañuajorore bairo niña. Bairo camasā na caáto, wai capāārā tocānacā wāme majū ti bapire jāãñuparā. ⁴⁸ Bairo na cajāārō ñña, wemoñuparā ti bapire paputiropɯ. Wemo yaparo yua, waire na beseruiyuparā. Wai caroarā jetore boyuparā. Carorā pɯamerē na recōãñuparā.

⁴⁹⁻⁵⁰ “Torea bairo baigaro ati ɯmɯrecóo capetiparo jūgoye. Ángelea majā pɯame ati yepapɯ etarā, camasā carorārē na ricawori caūpetietopɯre na regarāma. Topɯ butiuro otigarāma. Na opire bacarɯpotugarāma, butiuro yapapuarā yua,” ĩ quetibɯjɯwĩ Jesús.

Tesoros nuevos y viejos

⁵¹ ĩ quetibɯjɯ yaparo, atore bairo jāã ĩ jēniñawĩ Jesús:

—¿Mujāārē yɯ caquetibɯjɯatajere mujāã tūgomasiāti?

Bairo cū caĩjēniñarō, “Jāã tūgomasiña,” cū jāã ĩwā.

⁵² Bairo jāã caĩrō tūgo, atore bairo jāã ĩnemowĩ tunu:

—Ni jĩcāũ, Moisés ānacū cū caroticũrĩqũērē cajūgobuei ũcū Dios cū carotimasĩrĩpaɯ macāãjērē cū cajūgobueata, jĩcāũ wii upaɯre bairo nigɯmi. Ti wii upaɯ pɯame cū ya wii macāãjē cū caqũēnocũrĩqũē pɯga wāme mena átimasĩñami cawāma apeye ũnie mena cūārē, bairi cabɯcɯ apeye ũnie mena cūārē. Cūrēã bairo nigɯmi, cajūgobuei cawāma macāãjē yɯ cabuerije, bairi tunu Moisés ānacū cū cacũrĩqũērē cabɯcɯ macāãjērē cariape cū catūgoñaaata — jāã ĩwĩ Jesús.

Jesús en Nazaret

(Mr 6.1-6; Lc 4.16-30)

⁵³ Bairo atie capee wāme ĩcōña quetibɯjɯ yaparori bero, ti macāpɯ witi acoámí. ⁵⁴ Bairo witi acoátí yua, cū ya yepa majūpɯ etawĩ. Eta, ti yepa macāãna na cañubueri wiire jāãetawĩ, na quetibɯjɯgɯ. Bairo cū caquetibɯjɯro tūgo, to macāãna pɯame tūgocōã maniáma. Atore bairo ĩwā:

—Ānia, caroaro jĩcārō tūni quetibɯjɯyami. ¿Noopɯ atie caroaro cū caquetibɯjɯmasĩrĩjērē cū masĩñuparĩ? ¿Dope bairo átijēñorĩqũē cūārē cū átimasĩñuparĩ? ⁵⁵ ¿Āni, yucɯpāĩrĩ mena rocapata ũnierē caqũēnoɯ macū mee cū āniñati? ¿Marĩ mena macāãcō, María macū mee cū āniñati? Bairi, ¿Santiago, José, Simón, Judas jūgocɯ mee cū āniñati? ⁵⁶ Cū marĩ masĩjāñuña. Bairi, ¿marĩ mena macāãna rōmirĩ jūgocɯ mee cū āniñati? Bairi, ¿noopɯ atie nipetirije cū camasĩrĩjērē cū masĩñuparĩ? —āmeo ĩ jēniñawā na majū.

⁵⁷ Bairo Jesure qũĩroagaetiri, cū ya macā macāãna pɯame cū caquetibɯjɯrijere tūgogaema. Bairo na catūgogaeto ñña, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Profeta majā tocānacāũpɯrea na ĩroanucũñama camasā nipetiro na cañesēārōpɯ. Na ya macā macāãna, bairi na ya wii macāãna majū roque na boetinucũñama. Na yarā jeto na ĩroaetinucũñama —na ĩwĩ Jesús.

⁵⁸ Bairi cū ya macā macāãna cū caquetibɯjɯrijere cariape na catūgogaetoi, capee caroa cū caátijēñomasĩrĩjērē topɯre átí ĩñoemi Jesús yua.

14

La muerte de Juan el Bautista

(Mr 6.14-29; Lc 9.7-9)

¹ Ti rãmurĩ majũã Herodes, Galilea yepa macããna quetiupuru pũame queti tũgoyuru Jesús cũ caátimasĩrĩjẽrẽ. ² Bairo tiere tũgo, atore bairo na ãnũpũ cũ carotirãrẽ: “Jesús na caĩ, cũã ãcũmi Juan el Bautista cabaiyasiricũ ãnacũ tunu cacati majũ. Bairo cabai ãnirĩ capee átijẽñomasĩmi,” na ãnũpũ Herodes.

³⁻⁴ Mai, cajũgoyepu Herodes pũame Juarẽ ñerotiyuru. Bairo cũ ñerotiri bero, ãpõãwẽ mena cũ jiyari, preso jorica wiipũ cũ cũrocaroti joyuru. Juan cũ caquetibũjurijere boesuru Herodes. Mai, “Mu bai Felipe namo Herodías na caĩõ mena mu caãnie ñũẽtĩña. Carorije niña mu caátie,” cãrẽ cũ caĩquetibũjurijere boesuru. Bairo boetiri preso jorica wiipũ cũ cũrocaroti joyuru Herodes pũame Juarẽ.

⁵ Tunu nipetiro camasã Juarẽ, “Dios cũ caquetibũjurotijom ãcũmi,” ãrã, cũ maijãñũũparã. Bairi Herodes pũame jicoquei Juarẽ cũ pajĩãroca rotigamicũã, bairo átiroti masĩesuru, camasã yu tutirema, ã. ⁶ Bairo jĩcã rãmu yua, Herodes cũ cabuiarica rãmũ caetaro, bose rãmũ qũẽnoñuru. Bairo cũ caqũẽnorõ, Felipe namo caãnimirĩcõ Herodías cawãmecũco macõ pũame basa ãñoñuruõ, Herodes cũ capiijoatana cõ na caĩñaparore bairo ãõ. Herodes cũã cõ cabasar-ijere ãñajesomajũcõãñuru. ⁷ Bairi nipetirã na catũgoro, atore bairo cõ ãnũpũ Herodías macõrẽ Herodes pũame: “Noo, yure mu cajẽnigari wãmerẽ yu jẽniña. Mu yu jomajũcõãgũ. ãtoricarõ mano Dios mena ãiña,” cõ ãnũpũ. ⁸ Bairo cawãmao pũame tiere tũgori, cõ pacore jẽniñaõ ásũpo. Cabero yua, cõ paco cõrẽ cõ caĩrotirore bairo qũĩñuruõ Herodere:

—Bairo yu boya: ãmeacã Juan el Bautista rũpoare patanerĩ jotũ baparu jããrĩ, yu mu jowa —qũĩñuruõ.

⁹ Bairo cõ caĩrõ tũgo, tũgoña yaparuacoásuru Herodes pũame. Bairo tũgoña yaparuamicũã, “¡Dios mena ãiña!” cõrẽ yu caĩatajere yu tũgoama yu capiijoatana,” ã yua, cõrẽ cũ caĩatatore bairo átirotiyuru. ¹⁰ Bairi cũ ãmũarẽ Juan preso jorica wiipũ caãcũrẽ cũ rũpoa patarotijoyuru. ¹¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ caĩrõrẽ bairo cũ ásuparã Juarẽ. Bairo cũ pajĩã yaparori bero, cũ ãnacũ rũpoare jotũ bapa buipũ nejããrĩ, Herodías macõrẽ cõ nuniñuruã. Cõ pũame cõ pacore cũ rũpoa ãnatõrẽ cõ neásũpo, cũ cayasiro cõ masĩãto, ãõ.

¹² Cabero Juan cũ cabuemirĩcãrã pũame bairo cũrẽ na capajĩãrocarijere queti tũgori, preso jorica wiipũ etarã, cũ ãnacũ rupaure neásũparã, masã operu cũ yarocagarã. Bairo áti yaparori bero, Jesutu etawã, tie quetire cũ quetibũjurã etarã.

Jesús da de comer a cinco mil hombres
(Mr 6.30-44; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)

¹³ Bairo Jesús na caĩquetibũjuro tũgo, topu caãniatacu cũmũarẽ ájããrĩ camasã manopu jãã jũgoacoámĩ. Bairo jãã caátiere masĩrĩ yua, ti macãã macããna camasã pũame maapu utabũcũra tãni ásũpa, jãã ãñota ánã. Bairo ánã, jãã jũgoye etayupa. ¹⁴ Bairi Jesús utabũcũra ape nũgõãrũ pẽñaeta yua, maanũcãwĩ. Maanũcãrĩ yua, camasã capããrãrẽ na ãñawĩ. Bairo na cabairo, bopacooro na ãñawĩ. Bairi na mena macããna cariyecũna na caneatiatanarẽ na catiowĩ. ¹⁵ Bairo na cũ caáticõãno, ñamicããcã nicoa ápũ. Bairi jãã, cũ cabuerã pũame Jesutu etari, atore bairo cũ jãã ãwũ:

—Merẽ ñamicã majũ niña. Atopure wiiri maniña. Dope camasã capããrãrẽ na marĩ áperã. Bairi ãnoarẽ na mu árotiwa macããrũ, na majũ na caũgapeere na wapatirápãro —jãã ãwũ Jesure.

¹⁶ Bairo jãã caĩrõ tũgomicũã, atore bairo jãã ãwĩ:

—Aperopu na caũgapeere na wapatira rotieticõãña. Mũjãã majũ na ugarique nuña —jãã ãwĩ.

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo cũ jãã ãwũ:

—Jãã, jĩcã wãmo cãrõ pan jororiaca, wai, pũgarããcã tocãrõã jãã cũgoya —cũ jãã ïwũ.

¹⁸ Bairo jãã caĩrõ: “Ato pũame jeasá,” jãã ïwĩ.

¹⁹ Ì yaparo, camasã capããrã to caãnarẽ taa yepapũ na ruirotiwĩ. Bairo na caruiro ïña, pan rupaa jĩcã wãmo cãnacã rupaacarẽ, wai pũgarã mena nee, jõbuire ïnamũgõjori, “Jãã mena mũ ñujãñuña,” Diore qũĩ jẽniwĩ. Bairo qũĩ jẽni yaparo, pan rupaare carecomacã peeri, jãã, cũ cabuerãrẽ, jãã nuniwĩ, camasãrẽ jãã cabatoparore bairo ï. ²⁰ Bairo jãã cabatoro bero yua, nipetiro camasã caroaro ugarapicoáma, ugariquere narẽ jãã cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, jãã jejããwũ piiripũ na caugarugarijere. Pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacã piiri majũ jãã jejããjirowũ. ²¹ To caãna caugaatana jĩcã wãmo cãnacã mil majũ camasã ãma, carõmia, bairi cawĩmarã cũã cõñaña manoa.

Jesús camina sobre el agua
(Mr 6.45-52; Jn 6.16-21)

²² Tipapũ bero, jãã, cũ cabuerãrẽ cũmuapũ jãã ájããrotiwĩ Jesús tunu. Camasãrẽ na cũ caĩñatusajotoye, ti utabucura jĩnũgõãpũ cũ jũgoye jãã capẽñaátó bowĩ. ²³ Bairi camasãrẽ na ïñatusajo yaparo, ùtãũ buipũ wãmũcoásúpi Jesús, Diore cũ jẽniácú. Bairi muipũ cũ cajããrõ canaioatipapũ, jĩcãũã ãñupĩ Jesús ti ùtãũ buipũ. ²⁴ Jãã pũame merẽ cũmua mena tira recomacã majũpũ jãã ãmũ. Bairo jãã caãno, oco turi pũame butiuro jabewũ. Wĩno cũã butiuro jãã riape jãã raputunuo pocõãwũ. ²⁵ Bairo roro jãã cabairo, cabusuparo jũgoyeaca oco bui pearsi jããtũ amí Jesús. ²⁶ Bairo oco buipũ cũ caató ïña yua, “Apei ùcũ ãcãmi,” ïrã, jãã, cũ cabuerã uwiri bairo jãã awajawũ:

—¡Ñani, camasocũ ãnacũ wãtĩ marĩtu atiyami! —jãã ïwũ.

Butiuro cauwirã ãnirĩ bairo jãã awajawũ yua.

²⁷ Bairo jãã cabairo, Jesús pũame jãã ï jowĩ:

—¡Tũgoñatutuaya yũ yarã, Jesua yũ ãniña, yũ uwieticõãña! —jãã ïwĩ.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ Pedro Jesure:

—Mũ, jãã Quetiupapũ cariape mũ caãmata, mũtũ oco buipũ yũ árotiya.

²⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, “Japũ, yũtũ asá,” qũĩwĩ Jesús Pedrore.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedro, jãã cũmuapũ cajãñaatacũ pũame cũmuarẽ ruiro oco buipũ Jesutũ ámiwĩ. ³⁰ Bairo ámasĩmicũã, wĩno butiuro cũ caĩñarõ capapunemorõ, tũgoña uwirique Pedrore etawũ. Eta yua, ruacõã ruinutuami. Bairi atore bairo qũĩ awajawĩ Pedro Jesure:

—¡Yũ Quetiupapũ, yũre ñei asá! ¡Rua ácu yũ baiya!

³¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, jicoquei Jesús cũ wãmo ñujori Pedrore cũ ñewĩ. Ñerĩ yua, atore bairo qũĩwĩ:

—Yũ yapũ, jĩrĩãcã majũ yũ mena mũ tũgoñatutuaya! ¿Nopẽĩ, “Yũ ámasĩcũ,” mi tũgoñaati? —qũĩwĩ Jesús Pedrore.

³² Bairo cũmuapũ na caájããrõ, wĩno pũame papujãnacopũ yua. ³³ Bairo cabairo ïña, jãã, cũmuapũ caãna pũame Jesutũ rũpopaturi mena etanumurĩ cũ jãã ïroawũ:

—¡Cariape Dios macũ majũ mũ ãniña! —cũ jãã ïwũ Jesure.

Jesús sana a los enfermos en Genesaret
(Mr 6.53-56)

³⁴ Bairo pẽñaáná, utabucura ape nũgõãpũ jãã etawũ, Genesaret cawãmecuti yepapũ. ³⁵ Bairo jãã caetaro ïña, to macããna pũame Jesure qũĩñamasĩwã. Bairi cũ caetarije quetire ti yepa nipetiropũ quetibũjũ batoyupa, cariyecũnarẽ na caneatĩparore bairo ïrã. ³⁶ Bairi na pũame, Jesutũ eta, atore bairo tũgoñañupã:

“Cũ jutiro yapa ũno cũârê marĩ capãñaata, marĩ caticoagarã,” ĩ tũgoñañupã. Bairo pãñarĩqũêrê butiuro cũ jẽniwã. Bairo cariyecuna tocãnacũũ cũ jutiro yapare capãñarã caticoama.

15

Lo que hace impuro al hombre (Mr 7.1-23)

¹ Cabero etawã fariseo majã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũêrê cajũgobueri majã mena. Na pũame Jerusalén macãpũ caatiatana ãma. Atore bairo qũĩwã Jesure:

² —¿Nopẽĩrã mũ cabuerã marĩ ñicũjãã ãnana na caroticũrĩqũêrê bairo na áperiyati? Coseetiyama na wãmorĩrê na caũgaparo jũgoye —qũĩwã Jesure.

³ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩ jẽniñawĩ Jesús:

—¿Nopẽĩrã mũjãã cũã mũjãã caátinucũrĩjêrê butiuro borã, Dios marĩrê cũ caroticũrĩqũê pũamerê mũjãã áperinucũñati? ⁴ Dios pũame atore bairo marĩ rotiyupi: “Mũjãã pacuare mũjãã caĩroaro yũ boya. Ni ũcũ cũ pacure, o cũ pacore roro cũ caĩata, cũ mũjãã pajĩãrocacõãgarã,” ĩ quetibũjũ cũñupĩ Dios. ⁵ Bairo cũ caĩcũmiatacũãrê, mũjãã pũame ricaati mũjãã quetibũjũya camasãrê. Atore bairo mũjãã ĩña: “Ni jĩcãũ ũcũ cũ pacure, o cũ pacore, ‘Yũ yaye nipetirijere merê Diore cũ yũ nuniarã. Bairi mũjãã cabopacarijere yũ nunimasĩtĩña,’ cũ caĩata, ñurõ. ⁶ Bairi ni jĩcãũ ũcũ tore bairo caĩ ãnirĩ, cũ pacure, o cũ pacore cũ cajuáatinemorõ átirotietiya,” mũjãã ĩ quetibũjũya. Bairo ĩ quetibũjũrã, Dios marĩrê cũ caroticũrĩqũêrê cajãnarotirãrê bairo mũjãã baiya. Bairo caquetibũjũrã ãnirĩ netõjãñurõ mũjãã boya mũjãã caátinucũrĩjê mũjãã ya wãme pũamerê. ⁷ ¡Caĩtopairã majũ mũjãã ãniña! Dios pũame Isaías ãnacũ cũ cawoaturica pũrõpũ mũjãã ũnarê cũ caĩquetibũjũnetõjũgoyeticũrĩcãrõrê bairo mũjãã baimajũcõãña. Atore bairo ĩñupĩ Dios mũjããrê:

⁸ ‘Ati poa macããna na busurique mena yũre caĩroarãrê bairo baiyama.

Bairo baimirãcũã, na yeri na catũgoñarĩjêpũ ricaati baicõãñama.

⁹ Na pũame, “Camasã na carotirique pũamerê Dios cũ caquetibũjũroticũrĩqũê netõjãñurõ caãnimajũrĩjê niña,” caĩrãrê bairo buenucũñama.

Bairo cabuerã na caãnoi, yũre na cañubuegarije dope bairo átimasĩã maa,’ ĩñupĩ Dios mũjãã cabaipeere —na ĩ quetibũjũwĩ Jesús fariseo majãrê.

¹⁰ ĩ quetibũjũ yaparo, camasãrê na piineñorĩ, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Tũgopeoya yũ yaye quetibũjũriquere. Tiere tũgomasiña: ¹¹ Camasã na caũgarije wapa jũgori mee carorã niñama. Na majũã rorije na yeripũ na catũgoñanucũrĩjê jũgori roque carorã niñama —na ĩ quetibũjũwĩ Jesús.

¹² Bairo cũ caĩrõ tũgo, jãã, cũ cabuerã pũame cũtũ etari, atore bairo cũ jãã ĩwã:

—Bairo mũ caĩrõ, fariseo majãrê tũgoasiao joroque na mũ áticũpũ —cũ jãã ĩwã.

¹³ Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Wesepũ moetie camasã na caoteetiere, to majũ caputirijere wãrocanucũñama. Torea bairo yũ Pacũ mũmũrecóo macããcũ camasã tocãnacũ cũ yarã caãmerãrê na beseregũmi. ¹⁴ Bairi fariseo majã na caĩrĩjêrê tũgopeoeticõãña. Na pũame cacaapee mána, aperã na bapa cacaapee mána cũârê, “Mũjããrê jãã jũgogarã,” caĩrãrê bairo niñama. Ni jĩcãũ ũcũ cacaapee mácũ pũame, apei cũ bapa cacaapee mácũrê, “Mũ yũ jũgogũ,” cũ caĩata, na pũgarãpũa operũ rocajãcõãbujiorãma —jãã ĩ quetibũjũwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrê.

¹⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgomicũã, tũgomasiẽmi Pedro. Bairi atore bairo qũĩwĩ Jesure:

—Ape wāme ĩcōñarĩ jããrẽ m̄ caquetibujarije, ¿dope bairo ĩgaro to ĩñati?

¹⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ Jesũs Pedrore:

—¿Mujãã cũã ȳ yaye quetire mujãã tũgomasiẽtĩñati? ¹⁷⁻¹⁸ Nipetiro camasã na caugarije tocãnacã wāme p̄ame na paarop̄ yuaya. Yuari yua, cabero netõcoaya. Na caugarije mee na yeri pũna to royetuo joroque na átiya. Roro na catũgoñarĩjẽ jũgori roque carorije caánarẽ bairo na ĩñañami Dios. ¹⁹ Camasã na yerip̄ roro na catũgoñarĩjẽ jũgori aperãrẽ na pajĩãreyama. Aperã na n̄moa mee, o na manapũã mena mee roro ãniñama. Cawãmarã cawãmojiyaena cũã bairoa roro ãnajẽ cutiyama. Tunu bairoa aperã jerutiyama. Aperã manana ĩñama. Aperã b̄s̄p̄aiyama. ²⁰ Bairo camasã na yerip̄ roro na catũgoñarĩjẽ jũgori roro átiyama. Bairo na wãmorĩ coseena na caugarije wapa mee, roro na caátie jũgori carorije caánarẽ bairo na ĩñañami Dios —jãã ĩ quetibujawĩ Jesũs, jãã, cū cabuerãrẽ.

Una extranjera que creyó en Jesús

(Mr 7.24-30)

²¹ ĩ quetibuj̄ yaparo, top̄ cañiatac̄ Tiro, Sidón cawãmec̄top̄ ámí. ²² Top̄ cū caetaro, ape yepa macããcõ, Canaán na caĩrĩ yepa macããcõ p̄ame Jesutu etawõ. Bairo etari, b̄s̄rique tutuaro mena bairo qũĩwõ Jesure:

—¡Ȳ Quetiup̄, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro ñiñaña! ¡Ȳ macõ wãtĩ yeri pũnarẽ cũgoyamo! —qũĩwõ Jesure.

²³ Jesũs p̄ame cõ ȳemí. Bairo cū cayueto ĩña, jãã, cū cabuerã p̄ame c̄tu etari, atore bairo cū jãã ĩwã:

—Aperop̄ cõ árotiya. Awajari jãã berore ̄sayamo. Awaja jãnaẽtĩñamo —cū jãã ĩwã Jesure.

²⁴ Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Ape poa macããnarẽ ȳ juátinemo rotiemí Dios. Ȳ yarã, israelita majã jeto, oveja nurĩcãrã cayasiricarãrẽ bairo caánarẽ ȳ juátinemorotiwĩ Dios —jãã ĩwĩ Jesũs.

²⁵ Bairo cū caĩmiatacũãrẽ, carõmio p̄ame r̄popaturi mena etanumurĩ atore bairo qũĩwõ Jesure:

—¡Ȳ Quetiup̄, ȳ juátinemobojaya! —qũĩwõ.

²⁶ Bairo cõ caĩrõ tũgo, bairo cõ ĩwĩ:

—M̄, israelita yao mee m̄ ãniña. Bairi m̄ ȳ cajupata, jĩcãũ, cū pũnaa na caugarije pan rupaare ĩmarĩ cū wii yaiare canureire bairo ȳ átibujou —cõ ĩwĩ.

²⁷ Bairo cū caĩrõ tũgo, bairo qũĩwõ.

—Bairoa m̄ átibujou bair̄. Bairo m̄ caĩmiatacũãrẽ, bair̄p̄ cawĩmarã na caugawerije yep̄ cañarĩjẽãcãrẽ ̄ganucũñama wii yaia cũã. Bairi na caugaricaroacãrẽ bairo ȳ m̄ juátiḡ petoaca —qũĩwõ carõmio Jesure.

²⁸ Bairo cõ caĩrõ tũgo, bairo cõ ĩwĩ:

—M̄, ȳ mena m̄ tũgoñatutua netõmajũcõãña. ¡Bairi ȳ m̄ cajẽnirõrẽ bairo to baiáto! —cõ ĩwĩ.

Bairo cū caĩrõ, jicoquei caticoamo, cananea yao macõ, wãtĩ yeri pũna cacũgomiataco p̄ame yua.

Jesũs sana a muchos enfermos

²⁹ Bairo top̄ cañiatac̄ Jesũs acoámí Galilea ̄tabuc̄ura t̄p̄ tunu. Top̄ eta, tira tũni ̄tãũrẽ wãm̄coámí. Bairi top̄ tuanumuetawĩ. ³⁰ Bairo top̄ cū caruiro, camasã capããrã na yarã cariyec̄narẽ c̄tu na ne etawã. Na mena macããna jĩcããrã caámasĩena ãma. Aperã cacaapee ĩñamasĩena ãma. Aperã carupayuriri ãma. Aperã cab̄s̄ena ãma. Aperã capee riayec̄na ãma. Bairi na yarã p̄ame Jesũs r̄pori t̄aca na cũrã etawã. Bairo na caáto ĩña,

Jesús p̄ame na catiowĩ. ³¹ Bairo na cacatiro ñnarã, to macããna p̄ame ñña ac̄acoama. Cabusumasĩetĩmatana merẽ busumasĩwã. Tunu bairoa caru-payuriri cañnimitana merẽ catipeticoama. Caámasĩetĩmatana merẽ ámasĩwã. Tunu bairoa caññamasĩetĩmatana cãã merẽ caroaro ññamasĩcoáma. Bairo na cacatiro ñnarĩ cū basapeojūgowã to macããna, jãã, Israel macããna jãã caĩrou Diore.

Jesús da de comer a cuatro mil hombres
(Mr 8.1-10)

³² Cabero Jesús p̄ame, jãã, cū cabuerãrẽ piijowĩ. Bairo jãã caetaro ñña, atore bairo jãã ñwĩ:

—Ñnoa camasã merẽ itia r̄m̄majũ ȳmena nicõãñama. Ñe ñnie majũ ũgarique cūgoetiyama. Bairi bopacooro na ññaña. Jicoquei na ȳtunuo jogaetiya mai. Caugarique ũgaenarẽ na ȳcatunuojoata, áwẽpũẽtĩbujiorãma, na ya wiirip̄are áná. Bairi na marĩ ũgarique nuto —jãã ñwĩ.

³³ Bairo cū caĩrõ tãgo, atore bairo cū jãã ñwũ:

—Ñnoa camasã capããrã ñña. Tunu atop̄m̄ wiiri maniña. Bairi, ¿noop̄m̄ marĩ bocarãti ũgarique, paio narẽ marĩ canupeere? —cū jãã ñ jẽniñawũ.

³⁴ Bairo jãã caĩrõ, Jesús p̄ame jãã ñnemowĩ tunu:

—Pan rupaa, ¿nocãnacã rupaa majũ m̄jãã cūgoyati?

Bairo cū caĩrõ, atore bairo cū jãã ñwũ:

—Jãã, jĩcã wãmo peti p̄uga p̄enirõ cãrõ pan rupaaca, wai jĩcãrãcã jeto tocãrõã jãã cūgoya —cū jãã ñwũ Jesure.

³⁵ Bairo jãã caĩrõ tãgo, camasãrẽ yepap̄m̄ na ruirotiwĩ. ³⁶ Bairo na caruiro ñña, tie pan jĩcã wãmo peti p̄uga p̄enirõ cañni rupaare, wai mena nerĩ, Diore, “Jãã mena m̄ ñujãñuña,” qũĩ jẽniwĩ. Bairo qũĩ jẽni yaparori bero, tie pan, bairi wai cããrẽ carecomacã peeri bero, jãã, cū cabuerãrẽ jãã nuniwĩ, camasãrẽ jãã batoroti. ³⁷ Bairo jãã caáto yua, nipetiro camasã caroaro ũgayapicoáma, ũgarique jãã cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, jãã jejããwũ piirip̄m̄ na caugaruarijere. Jĩcã wãmo peti p̄uga p̄enirõ cãnacã piiri majũ jãã jejããjirow̄m̄ yua. ³⁸ To caãna caugaricarã p̄ame baparcãnacã mil majũ camasã ãma, carõmia, bairi cawĩmarã cãã cõõña manoa. ³⁹ Cabero Jesús p̄ame camasãrẽ, “Ȳm̄ áya,” na ñ yaparo, cūmuarẽ ájããwĩ. Bairo cū caátáje uwiro bero yua, Magadán cawãmecuti yepap̄m̄ jãã acoáp̄u yua.

16

Los fariseos y los saduceos piden una señal milagrosa
(Mr 8.11-13; Lc 12.54-56)

¹ Bairi Magadán yepap̄m̄ cū caãno, Jesús cū caátiere ñnarĩ busujãgamirã, cūtu etawã fariseo, bairi saduceo majã mena. Bairo etarã, dise ñnie átijẽñorĩqũẽ ũm̄recóo macããjẽrẽ Jesure cū áti ññorotimiwã. “¿Cariape Dios cū carotijoricu majũ cū ãnicuti?” Ñrã, bairo cū átirotimiã.

² Jesús p̄ame na yerip̄m̄ roro na catũgoñarĩjẽrẽ masĩcõãwĩ. Bairi atore bairo na ñwĩ: “Ŭm̄recóo cajũãrocããto ñnarã, ‘Ñnamirõcã caroa r̄m̄m̄ ãnigaro,’ m̄jãã ñ masĩña. ³ Tunu bairoa cabusurip̄m̄ caãno, oco buseri cañrõ ñnarã, ‘Oco r̄m̄m̄ ãnigaro,’ m̄jãã ñ masĩña. Bairo caoco ocapeere, bairi caasipee cããrẽ bairo caññamasĩrã nimirãcãã, ¿nopẽĩrã Dios ati yuteare cū caátĩãnie p̄amerẽ m̄jãã masĩetĩñati? ⁴ Ati yepa macããna, ãme caãna, caroaro Dios mena ãnimasĩetĩñama. Jĩcã r̄m̄m̄ cū boo, ape r̄m̄m̄ cū boetiyama. Átijẽño ññorĩqũẽ jetore boyama. Bairo na cabomiatacããrẽ, tiere na áti ññoetigumĩ Dios. Merẽ na quetib̄m̄ cūñupĩ Jonás ãnacã cū cabairiquere,” na ñ quetib̄m̄wĩ Jesús.

Ī quetibujm yaparo, acoámí.

La levadura de los fariseos

(Mr 8.14-21)

⁵ Cabero Jesús, jáã, cū cabuerã utabucura ape nũgõãpũ jáã áprũ tunu. Mai, jáã caũgapee, pan rupaare masiriticõãrĩ jáã jeápéwũ. ⁶ Bairo jáã cabairo, Jesús pũame bairo jáã ĩwĩ:

—Tũgoya mũjãã. Fariseo, saduceo majã yaye levadura, pan pairica na cawauorijere boeticõãña —jáã ĩwĩ.

⁷ Bairo cū caĩrõ tũgo, jáã, cū cabuerã, atore bairo jáã ãmeo ĩwũ jáã majũ:

—¡Pan rupaa marĩ cajeatĩbujioatajere marĩ masiriticũpã! Bairi bairo marĩ ĩĩmi —jáã ãmeo ĩwũ.

⁸ Jesús pũame masĩcõãwĩ jáã caãmeoĩrĩjẽrẽ. Bairi atore bairo jáã ĩnemowĩ tunu:

—¿Nopẽĩrã, “‘Pan rupaa na cajeatĩbujioatajere na masiritiupari,’ ĩgu ĩcũmi Jesús,” mũjãã ãmeo ĩĩnati? Bairo mee ĩgu ĩĩña. ¡Yũ mena mũjãã tũgoña tutuaetimajũcõãña! ⁹ ¿Mũjãã tũgoña masĩtĩĩnati mai? ¿Yoaro mee mũjãã masiriticoayati yũ caátijẽnorĩqũẽrẽ? Pan rupaa, jĩcã wãmo cãnacã rupaa jetore cũgomicũã, caũmũã jĩcã wãmo cãnacã mil majũ na uga yapicoao joroque na yũ áprũ. Tiere mũjãã ĩñawũ. Bairo caĩñarĩcãrã ãnirĩ cabero piiripũ na caũgarũgarĩquere, ¿nocãnacã piiri majũ mũjãã jejããjirori? ¿Tiere mũjãã masiriticoayati? ¹⁰ Tunu bairoa ape rũmũ pan rupaa, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã rupaa jetore cũgomicũã, caũmũã baparcãnacã mil majũ na uga yapicoao joroque na yũ áprũ. Tie cũãrẽ mũjãã ĩñawũ. Bairo caĩñarĩcãrã ãnirĩ cabero piiripũ na caũgarũgarĩquere, ¿nocãnacã piiri majũ mũjãã jejããjirori? ¿Tiere mũjãã masiriticoayati? ¹¹ Mũjãã masiritiena. Bairi, ¿nopẽĩrã, “‘Pan rupaa na cajeatĩbujioatajere na masiritiupari,’ ĩgu ĩcũmi Jesús,” caĩrãrẽ bairo mũjãã ãmeo ĩĩnati? —jáã ĩwĩ.

¹² Bairo cū caĩrõ tũgo, jáã tũgoñamasĩwũ cū caĩgarĩjere: “‘Fariseo, saduceo majã mena levadura, pan pairica na cawauorijere mũjãã boepa,’ ĩrĩcãrõ ũnorẽã, ‘Ricaati na caquetibujurijere mũjãã boepa,’ marĩ ĩgu ĩcũmi Jesús,” jáã ĩ tũgoñamasĩwũ, jáã, Jesús cū cabuerã yua.

Pedro declara que Jesús es el Mesías

(Mr 8.27-30; Lc 9.18-21)

¹³ Cabero Cesarea de Filipo na caĩrĩ yepapũ Jesús etari bero, atore bairo, jáã, cū cabuerãrẽ jáã ĩwĩ:

—¿Noa ãcũmi Camasã Jũgocũre, yũ na ĩnucũĩnati? —jáã ĩ jẽniñawĩ.

¹⁴ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo cū jáã ĩwũ:

—Jĩcããrã ĩĩnama: “Juan el Bautista ãcũmi.” Aperã ĩnucũĩnama: “Elías ãnacũ tunu catiri ãcũmi,” miĩnama. Aperã ĩnucũĩnama: “Jeremías, o apeĩ profeta ãnacũ tunu catiri ãcũmi Jesús,” minucũĩnama —cū jáã ĩ quetibujmũwũ Jesure.

¹⁵ Bairo cū jáã caquetibujuro bero, atore bairo jáã ĩ jẽniñanemowĩ tunu:

—¿Mũjãã ate? ¿Noa ãcũmi yũ mũjãã ĩnucũĩnati? —jáã ĩwĩ.

¹⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, Simón Pedro pũame bairo qũĩwĩ Jesure:

—Mũã, Mesías, Dios macũ, tocãnacã rũmũ caãnicõãninucũũ macũ majũ mũ ãniña —qũĩwĩ.

¹⁷ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ Jesús Pedrorẽ:

—Cũã yũ ãniña. Camasã pũame yũ caãnierẽ mũ masĩõẽtĩĩnama. Yũ Pacũ, mũmũrecóo macããcũ roque mũ masĩõũpũĩ tiere. Bairi mũseanirĩ ãña mũ, Simón, Jonás macũ. ¹⁸ Tunu atore bairo mũrẽ ĩĩña: ãmea, “Pedro” mũ yũ wãmetiya. Mũ wãme cawãma wãme pũame Pedro “ũtã” ĩgaro ĩĩña. Bairi noa ũna mũrẽ bairo catũgoñatutuarã ũna, yũ ya poa macããna na ãnio joroque na yũ átigu.

Bairo caãna ãnirĩ yasetigarãma. Yũ mena ãnicõãnucũgarãma tocãnacã rũmua. ¹⁹ Tunu Dios cũ carotiripaũ macããnarẽ caátijũgou majũ mu yũ cũgu. Bairo caãcũ ãnirĩ ati yepa ãcũ, “Dios umarecóo macããcũ marĩrẽ cũ caátirotirije niña,” o “Cũ caátirotietie niña,” mi quetibũju besemasĩgu Dios yarãrẽ —qũĩwĩ Jesús Pedrore.

²⁰ Cabero, jãã, nipetiro Jesús cũ cabuerãrẽ atore bairo jãã ĩwĩ: “Mesías yũ ãniña. Bairãpua, cũ, yũ caãnierẽ na quetibũjeticõãña aperã camasãrẽ mai,” jãã ĩwĩ.

Jesús anuncia su muerte

(Mr 8.31–9.1; Lc 9.22-27)

²¹ Tipau bero, jãã, cũ cabuerãrẽ Jerusalẽpu cũ caápere jãã quetibũju jũgonutuámí. Jãã quetiuparã cabutoa camasĩrã, bairi Dios cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã, bairi sacerdote majã quetiuparã cũã, popiye cũ baio joroque na caátipeere jãã quetibũju jũgonutuámí, cãrẽ na capajĩãrotipee majũrẽ. “Bairo yũ na caátimiatacũãrẽ, itia rũmũ bero yũ caticoagu tunu,” jãã ĩwĩ. ²² Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedro puame jõjãñurõ Jesure cũ neámí. Topũ eta, bairo qũĩ jũgoyupu Jesure:

—¡Yũ Quetiupau, mu caĩrõrẽ bairo boecumi Dios! ¡Mu caĩrõrẽ bairo to baieticõãto! —qũĩñupũ.

²³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Jesús puame Pedrore cũ ãmejore ĩñarĩ, atore bairo qũĩñupũ:

—¡Ácũja wãtĩ Satanás! ¡Bairo mu caĩrõ roro yũ cabaipere cabusũjãnemourẽ bairo miña! Dios cũ catũgoñarõrẽ bairo mee, camasã na catũgoñarõrẽ bairo mu tũgoñaña, bairo yũ mu caĩata —qũĩñupũ Jesús Pedrore.

²⁴ Cabero Jesús, jãã, cũ buerãrẽ atore bairo jãã ĩwĩ:

—Ni cabou, yũ cabuei caãnigau, cũ majũ cũ caátigamirĩjẽrẽ piticõãgumi. Yũ carotirore bairo jeto roque átigumi tocãnacã rũmua. Popiye baimicũã, yũ yaye quetire jãnaetigumi yũ cabuei caãnigau puame. ²⁵ Bairo tunu caũmu apeĩ cũ caãnie puamerẽ mairĩ, yũ yaye quetire jãnacõãgumi. Bairo cabai ãnirĩ yasicoagumi yua. Apei, yũ yaye quetire cajãnaecu roque netõcoagumi. Cãrẽ na capajĩãrocacõãmiatacũãrẽ, caticõã ãnucũgumi tocãnacã rũmua. ²⁶ Tunu caũmu apeĩ ati yepa macããjẽ nipetirije merẽ cũgoyami, cũ caborije caãno cãrõ. Bairo cũgomicũã, Diore cũ tũgoñaẽtĩñami. Bairo catũgoñaecũ ãnirĩ cũ cariaatato bero, Dios mena ãmerĩgumi. Bairi dope baieto paio cũ cacũgorije puame. Wapa maa tie ati umarecóo macããjẽ, Diore cũ camasĩtĩcõãta. ²⁷ Yũ, Camasã Jũgocu, ati yeparu yũ Pacu cũ camasĩrĩjẽ mena nemo yũ tunuetagu. Ángelea majã, yũ Pacutu macããna mena nemo yũ tunuetagu. Ti rũmũ puamerẽ ati yepa macããna tocãnacãũpura na caátatorea bairo na cũãrẽ na yũ átigu. ²⁸ Cariape mũjããrẽ yũ quetibũjuya: Mũjãã jĩcããrã, ato caãna, mũjãã caria-paro jũgoye yũ, Camasã Jũgocu, quetiupau reyre bairo yũ caetarore mũjãã ĩñamajũcõãgarã.

17

La transfiguración de Jesús

(Mr 9.2-13; Lc 9.28-36)

¹ Cabero jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ cãnacã rũmurĩ bero Pedrore, Santiagore, bairi cũ bai Juarẽ na piiámí Jesús ãtãũ caũmurĩcu buipũ. ² Bairo topũ na caãno, Jesús puame cũ cabaurije wasoacoasupu. Cũ riape puame asiyaro baucoasuparo, muipũ umareco macããcũ cũ caasiyarore bairo. Baicõã, cũ jutiro cũã botiro baicoasuparo. ³ Bairo cũ cabaiãno, Moisés ãnacũ, Elías ãnacũ

mena buiaetayuparã. Bairo buiaetarã yua, Jesús mena busupëni nucũñuparã.
 4 Bairo na caĩño, Pedro pame atore bairo qũñupã Jesure:

—Yñ Quetiupam, jatopm marĩ caño ñumajũcõãña! Bairi, “Jam,” mñ caĩata, itia wiipãĩĩacã majũ mñjããrẽ jãã qũñobojagarã. Jĩcã wii mñ ya wii, ape wii Moisés ya wii, ape wii Elías ya wii mñjããrẽ jãã qũñobojagarã —qũñupã Pedro Jesure.

5 Bairo cũ caĩño, buseriwo caasiyabatori poa atí, na pauma tocoasuparo. Bairo catoro, Pedrojãã pame cayusuropm ãñuparã. Bairo ãna, buserique buseriwo watoapm cabusucajorijere tũgoyuparã. Atope bairo ññuparõ: “Ñni, yñ macũ, yñ camai majũ niñami. Cũ caátianierẽ ñiñajesoya butioro. Cũ yaye buseriquere tũgousaya,” ñ ocajoyuparo jõbuipm.

6 Bairo caĩrõ tũgo, Jesús cũ cabuerã pame yepapm mubia cũmucoásuparã. Tũgocõã maniásuparã yua. 7 Bairo na cabairoi, Jesús pame natm atí, na pãña, atore bairo na ññupã:

—Yñ yarã, wãmuncãña, uwieticõãña —na ññupã.

8 Bairo cũ caĩrõ tũgo, ññajoyuparã. Elías, Moisés cũã mañuparã yua. Jesús jeto nucũñupã.

9 Cabero ãtããrẽ na caruiató, atore bairo na ññupã Jesús Pedrojããrẽ:

—Ñme mñjãã caĩñaatajere aperãrẽ na mñjãã quetibujetigarã mai. Cabero yñ, Camasã Jũgocm, cariacoatacm nimicũã, yñ cacatiro bero roque na mñjãã quetibujegarã —na ññupã.

10 Bairi cabero atore bairo qũĩ jëniñañuparã Pedrojãã Jesure:

—Moisés ãnacũ cũ caroticũĩrĩqũĩrẽ cajũgobueri majã bairo ññama: “Dios cũ cajopam ati yepapm cũ caetaparo jũgoye Elías ãnacũ catiri etanemogami tunu,” ññama. ¿Nopẽĩrã bairo na ñ quetibujyati camasãrẽ?

11 Bairo na caĩjëniñarõ, atore bairo na ñ quetibujyupm Jesús:

—Na caĩrõrẽ bairo atijũgogami jĩcãũ Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ. Cũ pame nipetirijere qũñojũgogami. 12 Cariape mñjããrẽ ñiña: Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ merẽ etawĩ. Bairo cũ caetamiatacããrẽ, “Cũã niñami Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ,” qũĩ masĩema camasã pame. Bairi ricaati noo na caborore bairo cũ ãma. Toreã bairo yñ, Camasã Jũgocmre popiye yñ baio joroque yñ átigarãma —ñ quetibujyupm Jesús Pedrojããrẽ.

13 Bairo cũ caĩrõ tũgo, Jesús cũ cabuerã masĩcoasuparã. “Juan el Bautistare ñm ñcũmi Jesús, Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ caetamirĩcũ majũ cũ caĩata,” ñ tũgoña masĩcoasuparã.

Jesús sana a un muchacho que tenía un demonio

(Mr 9.14-29; Lc 9.37-43)

14 Bairo cabero camasãtm na caetaro, jĩcãũ caũmñ rñropaturi mena Jesutm etanumurĩ qũĩroawĩ. Bairo qũĩroari atore bairo qũĩwĩ caũmñ Jesure:

15 —Yñ Quetiupam, yñ macũrẽ cũ bopaca ññaña! Ñnama riaye mena riamecũ baiyami. Bairo bairi, butioro popiye baiyami. Capee majũ wãtĩ peeropm cũ jũgorocajoe ãnucũñami. Ape rãmnrã riapm cũ jũgorocañua mecũnucũñami.

16 Bairi mñ cabuerã tñpñ cũ yñ neatimiarũ. Na pame cũ netõõmasĩëtĩñama — qũĩwĩ capacm Jesure.

17 Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo na ñwĩ Jesús to macããnarẽ:

—Ymñjãã, ati yepa caña Dios cũ camasĩrĩjẽrẽ cariapem mñjãã tũgoetimajũcõãña! Bairo mñjãã cabairoi, yñ tũgoña yapapujãñña. ¿Nocãrõ yoaro mñjãã mena yñ ãnibujocuti? Jam, toroque cawãmaurẽ ato pame cũ neasã —na ñwĩ Jesús.

18 Bairi wãtĩ yeri pũna cawãmaurẽ caroyetuoricure cũ acuwijowĩ. Bairo cũ caató, cawãmam pame jicoquei caticoami yua.

19 Cabero aperã na camano, jãã jeto ãna, atore bairo Jesure cũ jãã ñ jëniñawũ:

—¿Nopēīrā wātī yeri pūnarē jāā acurocawiyoyo masīētīcuti? —cū jāā īwū, jāā, Jesús cū cabuerā pūame.

²⁰ Bairo jāā caīrō tūgo, atore bairo jāā īwī:

—Dios mena mājāā tūgoña tutuaetimajūcōāña. Cariape mājāārē ñiña: Mostaza cawāmecutii apeacā, ōcā apeacā majū ñiña. Tiacarē bairo petoaca Dios mena mājāā catūgoñatutuata, ūtāūrē etari, “Wāāti, aperopu etanucārōjā,” mājāā caīata, mājāā caīrōrēā bairo baibujiro ti ūtāū pūame. Aperopu ágaro. Bairi dise mājāā caátimasīētīē manigaro, Dios mena mājāā catūgoñatutuata. ²¹ Wātīā, jō caāniatacure bairo caānarē na mājāā caárotigata, cajūgoye ugarique betiri mājāā jēniñubegarā Diore —jāā ī quetibujūwī Jesús.

Jesús anuncia por segunda vez su muerte

(Mr 9.30-32; Lc 9.43-45)

²² Ape rām Galilea yeparu Jesús mena jāā caāñesēārō, atore bairo jāā ī quetibujūwī tunu:

—Yu, Camasā Jūgocu, yu ñerotiecogu camasārē. ²³ Bairi yu pajīārotiecogu. Bairo yu na capajīārocacōāmiatacūārē, itia rām bero yu caticoagu tunu —jāā īwī.

Bairo cū caīrō tūgo, jāā pūame butiuro jāā tūgoña yapapuawu.

El pago del impuesto para el templo

²⁴ Bairi Capernaum na caīrōpu Jesús mena jāā caetaro, templo wii macāāna camasā yaye dinerore jejobojari majā pūame Pedrore qūñnarā etayuparā. Bairo etarā, atore bairo qūñnarā:

—¿Mājāārē cabuei, Dios ya wii macāājē caānipeere cū wapa joeticuti? —qūñ jēniñanuparā Pedrore.

²⁵ Bairo na caīrō tūgo, bairo na ñnupū Pedro:

—Wapa jomi.

Ī yaparou, wiire jāāñupū. Bairo Jesure cū caībusuparo jūgoyea, Jesús pūame qūñnarā Pedrore:

—¿Dope bairo mū tūgoñañati, Simón? Ati yepa macāāna quetiuparā, ¿noa ūnarē dinero, impuestore na jēnincūñati? ¿Na ya yepa macāānarē, o ape yepa macāāna pūamerē na jēnincūñati?

²⁶ Bairo cū caīrō, Pedro pūame qūñnarā:

—Ape yepa macāāna pūamerē jēnincūñama.

Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūñ quetibujū nemoñupū tunu Jesús Pedrore:

—Bairoa átincūñama. Na ya yepa macāāna pūamerē wapati rotietincūñama. ²⁷ Bairo marī pūame cawapatietibujioparā caāna nimirācūā, marī wapatigarā bairāpua, roro marīrē na catūgoñaetiparore bairo írā. Bairi utabucrapu waiweiya. Mū capajīājūgoure cū riserore tūgāpā átiri, jīcā moneda tiire mū bōcagu. Ti tii mena mū wapatigu marī pugarā yaye wapare cajēnirārē —ñnupū Jesús Pedrore.

18

¿Quién es el más importante?

(Mr 9.33-37; Lc 9.46-48)

¹ Tipu caāno jāā, Jesús cū cabuerā cūtu etarā, atore bairo jāā ī jēniñawū:

—¿Ni majū cū ānicuti jīcā Dios cū carotimasīrīpau macāācū, caānimajūūrē bairo caācū? —jāā ī jēniñawū Jesure.

² Jesús pūame bairo jāā cañjēniñarō tūgo, jīcā cawīmaurē cū piijowī. Cū piijo yua, jāā watoapu cawīmaurē cū nucōwī. ³ Bairo átiri, atore bairo jāā īwī:

—Cariape mājāārē ñiña: Mājāā, yu cabuerā, āni cawīmaurē bairo tūgoñarīqūē cutiri mājāā yerire mājāā cawasoeticōāta, Dios cū

carotimasĩrĩpaure mʉjãã jããetigarã. ⁴ Āni, cawĩmau pʉame cū pacu mena tũgoñatutuamajũcõãñami. Cũrẽ bairo Dios mena mʉjãã cabairo yu boya. Bairi ni jĩcãũ ũcũ Dios mena cū catũgoñatutuanemoata, Dios pʉame cū carotimasĩrĩpaure cañimajũũ cū ãnio joroque cū átigumi. ⁵ Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ, yu yaye quetire tũgousari, ãni cawĩmaurẽ bairo caãcũrẽ cū camaiata, yure camairẽ bairo cū ñiñagu.

El peligro de caer en pecado
(Mr 9.42-48; Lc 17.1-2)

⁶ “Ni jĩcãũ ũcũ apei yu mena catũgoñatutuajũgoure, cū tũgomawijiao joroque cū caápata, roro majũ baigumi Dios cū caĩñabesepa rũmu caetaro. Jĩcãũ, ũtãã capairica mena cū wãmarẽ jiyaturi, ria capairiyapu na carurocaricure bairo netõjãñurõ popiye baigumi cū ũcũ ti rũmurẽ. ⁷ ¡Ati yepapu mʉjãã catũgoñarjẽ mʉjããrẽ caroyeturije capee niña! Bairoa nicõãgaro tocãnacã rũmu ati yepapu mʉjãã caãno. ¡Bairo cabairo jũgori bopacooro netõrõ na baio joroque na átigumi Dios ati yepapure camasãrẽ roro cajũgoátiri majã roquere!

⁸ “Bairi mʉjããrẽ ñinemoña tunu: Ni mʉjãã mena macããcũ cū wãmorĩ mena jũgori carorije jetore átinucũumi. O cū rʉpori mena jũgori caroropu ánucũumi. Bairo cū wãmorĩ mena jũgori roro caátipai, o cū rʉpo mena jũgori carorije caána na caãnopu caápai cū caãmata, apei cū wãmorĩrẽ, o cū rʉporire capajurere ecoricure bairo cū caãno, ñuña. Cū rʉpau macããjẽ cũgoetimicũã, rupa tutua Diotu cū caátó, ñujãñuña. Peeropu roro cū caábujiorijere cū netõõgumi Dios, tore bairo roro cū cabairijere cū caátijãnata yua. Cū wãmorĩ, o cū rʉpori roro cū átio joroque caátie mena cũgori roro peeropu cū capopiye tãmuoata roque, ñuetibujioro, yura. ⁹ Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ mʉjãã mena macããcũ cū caapee mena jũgori carorije macããjẽ jetore ññanucũumi. Bairo cū caapee mena jũgori carorije macããjẽrẽ caĩñapai cū caãmata, apei cū caapeere cawerocaecoricure bairo cū caãno, ñuña. Bairo jĩcã ũno caapea cũgoetimicũã, Diotu cū caátó ñujãñuña. Peeropu roro cū caábujiorijere cū netõõgumi Dios, tore bairo carorije macããjẽrẽ cū caĩñajãnaata yua. Cū caapee roro cū átio joroque caátie mena cũgori roro peeropu cū capopiye tãmuoata roque, ñuetibujioro, yura. Bairi roro mʉjãã caátinucũrjẽrẽ jãnacõãña.

La parábola de la oveja perdida
(Lc 15.3-7)

¹⁰ “Tunu bairoa mʉjããrẽ ñiña: Cawĩmarãrẽ, cabũgoro macããnarẽ bairo na ññaeticõãña. Na cũãrẽ na mʉjãã canucũbũgoro boya. Cariape mʉjããrẽ ñiña: Narẽ caĩñarĩcãñgõrĩ majã ángelea pʉame na cabairijere yu pacu Dios mũmrecóo macããcũrẽ cū quetibũjanucũñama. ¹¹ Torecu, yu, Camasã Jũgocũ, yu arú, camasã cayasibujiorãrẽ na netõũ acú.

¹² “Tũgopeoya mai. Jĩcãũ, cien ovejare cacotei jĩcãũ na mena macããcũ oveja cū camawijiayasicoápata, ¿jicoquei cū macãũ áperibujioũcũti? Jicoquei cū macãũ ácoabujioũmi. Noventa y nueve caãnarẽ ãñotaricaropu cũcõã, apei cayasiatacure cū macãũ ábujioũmi. ¹³ Bairi oveja cayasiatacure cū cabocaata, caroaro useanibujioũmi. Aperã camawijiaetiatanarẽ na cū causeanirõ netõrõ cū useanibujioũmi, cayasiatacure cū cabocaata. ¹⁴ Torea bairo ãnoa cawĩmarã mena macããcũ jĩcãũ ũcũ cū cayasiro boetiyami yu Pacu mũmrecóo caãcũ pʉame,” jãã ĩ quetibũjũwĩ Jesús.

Cómo se debe perdonar al hermano
(Lc 17.3)

¹⁵ ĩ quetibũju yaparo, atore bairo jãã ĩ nemowĩ tunu: “Ni jĩcãũ ũcũ mʉjãã yu, roro mʉjããrẽ cū caápata, cũtu átiri cū quetibũjũya, aperã na catũgoetopu.

Bairi cū p̄ame m̄jãã caĩrjẽrẽ cū catũgoūsaata, jĩcã yerire bairo cacũgorã m̄jãã tuagarã yua. ¹⁶ Bairo m̄jãã caĩrjẽrẽ cū catũgogaeticõãta roque, apei m̄jãã yau, jĩcãũ, o p̄ugarãrẽ na piiya. Bairo na caetaro ñña, na mena átiri, roro m̄jããrẽ caátiatacure m̄jãã quetib̄j̄u nemogarã tunu, cū m̄jãã caĩrjẽrẽ aperã p̄ugarã, o itiarã na catũgoparore bairo ñrã. ¹⁷ Bairo m̄jãã caquetib̄j̄uqũ̄enogamiatacũãrẽ, cū p̄ame jĩcã nũgõã cū catũgogaeticõãta, ñubueri majãrẽ na quetib̄j̄uya. Torea bairo tunu na caquetib̄j̄urijere cū catũgogaeticõãta, Diore camasĩẽcũrẽ bairo qũĩñacõãña yua. O romano majãrẽ camasã yaye dinerore cajejobojari majãrẽ bairo qũĩñacõãña.

¹⁸ “Cariape m̄jããrẽ ñiña: Dios cū carotimasĩr̄p̄au macããnarẽ caátijũgorã m̄jããrẽ yu cũña. Bairo caãna ãnirĩ ati yepa ãna, ‘Dios ɯm̄recóo macããcũ marĩrẽ cū caátirotirije niña,’ o ‘Dios cū caátirotietie niña,’ m̄jãã ñ masĩgarã Dios yarãrẽ.

¹⁹ “Apeyera tunu m̄jããrẽ ñinemoña: Noa ñna m̄jãã mena macããna p̄ugarãp̄ua jĩcã yericũnarẽ bairo dise ñnie m̄jãã caborijere Diore m̄jãã cajẽniata, m̄jãã caĩrõrẽã bairo m̄jãã átibojagũmi yu Pacu Dios, ɯm̄recóo macããcũ. ²⁰ Yu yarã yu yaye busuriquere na cañubuenenarõp̄u caãno cãrõ na mena yu ãnigu. P̄ugarã, o itiarã jeto na caãmata cũãrẽ, na mena yu ãnigu,” jãã ñ quetib̄j̄uwĩ Jesús.

²¹ Bairo jããrẽ cū caĩquetib̄j̄uyaparoro, Pedro p̄ame Jesutu atĩ, atore bairo qũĩ jẽniñawĩ:

—Jãã Quetiup̄au, yu yau roro yu cū caápata, ¿nocãnacãni majũ cū mena yu busuqũ̄enocuti? ¿Jĩcã wãmo peti p̄uga p̄enirõ cãnacãni majũ bairo yu áticuti? —qũĩ jẽniñawĩ Pedro Jesure.

²² Bairo cū caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ Jesús Pedrorre:

—Baip̄ua, tore bairo mee m̄jãã yu átirotiya. Siete por setenta cãnacãni majũ cū m̄jãã busuqũ̄enogarã, ñiña —qũĩwĩ.

La parábola del funcionario que no quiso perdonar

²³ Ñ quetib̄j̄u yaparo, ape wãmerẽ ñcõñarĩ bairo jãã ñ quetib̄j̄uwĩ tunu: “Dios cū carotimasĩr̄p̄au atore bairo niña: Jĩcãũ quetiup̄au rey cū ɯm̄na cãrẽ cawapamorã dinerore na catunuorõ boyup̄u. ²⁴ Bairo bon, cãtu na piijoneñojũgoyp̄u, na mena qũ̄enogu. Bairi jĩcãũ cū capiijojũgou paio capee millones majũ cū wapamoñup̄ũ. ²⁵ Cū p̄ame dope bairo cū átiwapatimasĩẽsupũ tie cū cawapamorĩjẽrẽ cū quetiup̄are. Bairo, ‘Yu cãgoetiya,’ cū caĩrõ tũgo, quetiup̄au rey p̄ame cū cawapamoūrẽ, cū n̄morẽ, cū pũnaarẽ, bairi cū yaye nipetirije cū cacũgorije ñnie cũãrẽ aperãrẽ na nunirerotiyup̄u, cū cawapamorĩjẽrẽ na cajeparore bairo ñ. ²⁶ Cawapamoū p̄ame bairo rey cū carotiro tũgori, r̄p̄opaturĩ mena cãtu etanumurĩ atore bairo butiuro qũĩñup̄ũ: ‘Yu Quetiup̄au, jicoquei roro yu m̄u ápewa. Dinero m̄u yu cawapamorĩjẽrẽ tocãnacã tiirire cabero m̄u yu tunuogu baip̄ua,’ qũĩñup̄ũ. ²⁷ Bairo cū caĩrõ tũgo, bopacooro qũĩñañup̄ũ quetiup̄au rey cū ɯm̄rẽ. Bairi, ‘Ñugaro. Caroaro m̄u tuagu. Yu m̄u cawapamorĩjẽrẽ m̄u yu masiriyogu’ qũĩñup̄ũ. Bairo ñrĩ, caroaro tuao joroque cū áti, cū árotiyup̄u.

²⁸ “Bairo caroaro cū caátimiatacũãrẽ, cawapamomiatacu p̄ame cabero apei cū yau petoaca cãrẽ cawapamoūrẽ bocáetari cū tutiyup̄u. Bairo cū tuti yua, roro cū wãm̄tutup̄are ñerĩ atore bairo qũĩñup̄ũ: ‘Yu m̄u cawapamorĩjẽrẽ jicoquei yu m̄u tunuogu!’ qũĩñup̄ũ. ²⁹ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñup̄ũ cū bara cū cawapamoūrẽ: ‘Yu yau, jicoquei roro yu m̄u ápewa. Dinero m̄u yu cawapamorĩjẽ tocãnacã tiirire cabero m̄u yu tunuogu baip̄ua,’ qũĩñup̄ũ. ³⁰ Bairo cū caĩrõ, cū yuesup̄u. Preso jorica wiip̄u cū cũrocarotiyup̄u, yu cū cawapamorĩjẽrẽ cū jopeyoáto, ñ. ³¹ Bairo cū caáto ñña, aperã cū mena macããna

paabojari majã tãgoñarĩqũẽ paiyuparã. Bairo cabairã añirĩ na quetiupare cã quetibujarásuparã. ³² Bairo na caĩquetibujero tãgo, quetiupare rey pame cã piijorotiyupare tunu cãrẽ cawapamomiatacure. Bairo cã caetaro ñña, atore bairo qũĩñupũ: ‘Mũ, yũ paabojari majõcũ, ¡roro majũ mũ tãgoñaña! Bopacooro yũ mũ cajẽnirõĩ, pairo yũ mũ cawapamomiatajere yũ masiriyobojaarũ. ³³ Bairo yũ caátimiatacũarẽ, ¿nopẽĩ bopacooro mũrẽ yũ caĩñaatatorea bairo, apei, mũ bapare bopacooro cã miñaetiati? Roro majũ mũ tãgoñaña,’ qũĩñupũ. ³⁴ Bairo qũĩrĩ, netõjãñurõ cã mena asiari, preso jorica wiipũ cã árotiyupũ. Topũ nicõãñupũ dinero cã cawapamorĩjẽ cã catunuoreyoparo jũgoye,” ñcõñarĩ jãã ñ quetibujawĩ Jesús.

³⁵ Bairo ñ quetibujũ yaparo, atore bairo jãã ñnemowĩ tunu:

—Yũ Pacũ mũmrecóo macããcũ pame torea bairo átigũmi mũjãã tocãnacũarẽ, mũjãã yeripũ mũjãã yarã roro mũjããrẽ na caátiere na mũjãã camasiriyopata —jãã ñwĩ.

19

Jesús enseña sobre el divorcio

(Mr 10.1-12; Lc 16.18)

¹ Bairo atiere cã caĩquetibujero bero, Jesús Galilea yeparũ cañniatacũ, Judea yeparũ acoámĩ. Rio Jordán muipũ cã cawãmũatĩ nũgõã pamepũ acoámĩ.

² Bairo cã caátó, capããrã camasã cã usawã. Bairi topũ cariyecũnarẽ na netõwĩ.

³ Bairo cã caátó, qũĩ jẽniñarã etawã jĩcããrã fariseo majã. “Carorije buei átiyami Jesús,” qũĩ bũsũjãgamirã, atore bairo cã jẽniñamiwã:

—Marĩ judío majã mena macããcũ ni jĩcãũ ùcũ cã majũ cã catãgoñarõ jũgori cã nũmorẽ rocamũ, ¿cõ cã rocamasĩcuti? —qũĩ jẽniñawã.

⁴ Bairo na caĩjẽniñarõ tãgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Dios yaye quetibujeriquere cajũgobuerã nimirãcũã, ¿ati wãmerẽ mũjãã ññaẽtĩñati Dios ya tutipure? Merẽ mũjãã masĩrã. Cañnijũgoripare camasãrẽ átijũgõũ, caũmũ, carõmio cũã na qũẽnojũgoyupi Dios. ⁵ Na áti yaparo, atore bairo marĩ ñcũñupĩ: “Jĩcãũ caũmũ carõmio mena cã cawãmõjiyaata, cã pacũã tũre witigũmi. Ape wiipũ añigũmi cã nũmo mena. Bairo na cabairo, jĩcããrẽ bairo na ññaagũ. Jĩcã rupare bairo nigarãma,” marĩ ñcũñupĩ Dios. ⁶ Bairi jĩcããrẽ bairo Dios narẽ cã cacũrĩcãrã na caãnoi, ni jĩcãũ ùcũ na ricawa masĩcũmi. Na majũ cãã ãmeo pitimasĩtĩñama —na ñ quetibujawĩ Jesús fariseo majãrẽ.

⁷ Bairo cã caĩquetibujero tãgo, atore bairo qũĩ jẽniñanemowã tunu:

—Bairopũ, ¿nopẽĩ marĩ ñicũ Moisés ãnacũ cã yaye quetibujacũrĩqũẽrẽ ape wẽẽpũ, “Ni jĩcãũ ùcũ cã nũmorẽ cã carocagaata, atore bairo ñrĩcã pũrõrẽ cõ cã cajoro, ñurõ: ‘Bairo mũ cabairoi, mũ teei, mũrẽ yũ pitiya,’ ” qũĩ cũñuparĩ? —qũĩwã fariseo majã Jesure.

⁸ Bairo na caĩrõ tãgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Mũjãã ñicũjãã, mũjããrẽ bairo ãmeo mairĩqũẽrẽ camasĩena na caãnoi, na mena macããcũ jĩcãũ ùcũ cã nũmorẽ carocagare roro cã caátiere ññotaesupi Moisés. Bairopũ, bairo boesupi Dios cañnijũgoriparepũ. ⁹ Cariape mũjããrẽ ñña: Ni jĩcãũ ùcũ cã nũmo, apei mena roro caepeeco cõ cañniatacũarẽ, cõrẽ rocarĩ bero tunu apeo mena cã cawãmõjiyaata, roro majũ ácu átiyami. Dios cã caroticũrĩqũẽrẽ caápei majũ ñña. “Apeo mũ nũmo mee caãcõ mena ãmerĩcõãña,” cã caĩrĩqũẽrẽ cabaibotioũ majũ ñña —na ñ quetibujawĩ Jesús fariseo majãrẽ.

¹⁰ Bairo na cū caĩquetibujuyaparoro, jãã, cū cabuerã puame atore bairo jãã ĩwũ Jesure:

—Mũ caĩrõrẽ bairo camasã na nũmoarẽ na capitimasĩētĩcõãta, na nũmoa caãnĩparãrẽ na camacãētĩcõãta, ñubujioricarõ —jãã ĩwũ.

¹¹ Bairo jãã caĩrõ tũgo, bairo jãã ĩwĩ:

—Tocãnacãũpuã nipetiro camasã masĩētĩñama atie yũ caĩquetibujurijere. Masĩõrĩqũerẽ Dios cū cajorã jeto masĩñama. ¹² Cawãmarã jĩcããrã rorã cabuiaricarã ãnĩrĩ nũmo cõtĩmasĩētĩñama. Tunu aperã, na nũmo cõtĩmasĩētio joroque na átiyama. Aperã na majũã Dios yaye rotiriquere netõjãñurõ átigarã, carõmiorẽ na negaetiyama. Bairo bairã, canũmo cõtĩmasĩēnarẽ bairo nicõãñama. Bairi yũ caĩquetibujucũrĩjērẽ bairo camasĩtũgoñarã torea bairo na áparo —jãã ĩwĩ Jesús.

Jesús bendice a los niños

(Mr 10.13-16; Lc 18.15-17)

¹³ Cabero tunu aperã na pũnaa cawĩmarãrẽ na jeamá Jesús tũpu, na pãñarĩ Diore na cū jēnibõjaáto, ĩrã. Bairo na pũnaarẽ na cajeató ĩñarĩ jãã, cū cabuerã puame, “Na jeapéricõãña mujãã pũnaarẽ,” na jãã ĩwũ capacũare. ¹⁴ Bairo jãã caĩrõ tũgo, atore bairo jãã ĩwĩ Jesús:

—Yũtũ puame cawĩmarãrẽ na atĩrotiya. Na eñotaeticõãña. Dios cū carotĩmasĩrĩpaũ macããnarẽ bairo caãna niñama cawĩmarã. Narẽ bairo cayeriñurã jeto ãnimasĩñama Dios cū carotĩmasĩrĩpaũpũre —jãã ĩwĩ Jesús.

¹⁵ ĩ yaparo, cawĩmarãrẽ na pãñarĩ Diore na jēnibõjawĩ. Áticõã yua, acoámĩ tipũ caãnimiatacu Jesús.

Un joven rico habla con Jesús

(Mr 10.17-31; Lc 18.18-30)

¹⁶ Bairo cū caátó, jĩcãũ cawãmaũ Jesutũ atĩri, atore bairo qũĩ jēniñawĩ:

—Jããrẽ cabuei, ¿dope bairo yũ átibujiocũti, caroa yeri capetietiere bõcagũ?

¹⁷ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo puame qũĩwĩ Jesús:

—¿Nopẽĩ, “Dise yũ caátĩpee caroa wãme majũrẽ yũre quetibujuya,” yũ mi jēniñañati? Cañũũ, jĩcãũã niñami, Dios jeto. Caroa yeri capetietiere bõcagũ, Dios camasãrẽ cū caroticũrĩqũerẽ mũ tũgõũsagũ —qũĩwĩ Jesús cawãmaũrẽ.

¹⁸ Bairo cū caĩrõ tũgo, “¿Dise puamerẽ cū caroticũrĩqũerẽ yũ ácuati?” qũĩ jēniñawĩ cawãmaũ.

Bairo cū caĩrõ tũgo, bairo qũĩ quetibujuwĩ Jesús cawãmaũrẽ:

—‘Pajĩãētĩcõãña camasãrẽ. Carõmio mena roro átiepeeticõãña. Aperã yayere jeerutieticõãña. Aperã cabũgoroã na ĩbuitieticõãña. ¹⁹ Mũ pacũ, mũ paco cũãrẽ nũcũbũgõya. Mũ mena macããna cũãrẽ mũ rupaũre mũ camairõrẽã bairo na maiña,’ —qũĩ quetibujuwĩ Jesús.

²⁰ Bairo cū caĩquetibujuro tũgo, atore bairo qũĩwĩ cawãmaũ Jesure:

—Tie nipetirijere merẽ yũ átĩpeyocõãnucũña. Bairi, ¿ñe to rũsacũti mai yũ caátĩpee? —qũĩ jēniñawĩ.

²¹ Bairo cū caĩjēniñarõ tũgo, atore bairo qũĩ quetibujunemowĩ Jesús tunu cawãmaũrẽ:

—Caroú majũ, ñe ũnie carũsaecũ ãnĩgũ, mũ cacũgorije nipetirijere mũ nunirepeyocõãgũ. Tie wapare jeeri, cabopacarãrẽ na mũ ricawõgũ. Bairo mũ caápata, jõbũipũ paio nigaro mũ cawapatapee. Bairo yũ caĩrõrẽ bairo áti yaparori, yũ mena bapacũsa —qũĩwĩ Jesús.

²² Tĩere tũgo, cawãmaũ puame tũgoñarĩqũẽ pairi acoámĩ. Capee apeye ũnierẽ cacũgõũ ãnĩrĩ Jesús cū caĩrõrẽ bairo átigaemi yua.

²³ Bairo cū caátó ĩña, atore bairo, jãã, cū cabuerãrẽ jãã ĩwĩ:

—Cariape mujããrẽ ñiña: Camasã apeye ùnierẽ capee cacũgori majã Dios cã carotimasĩrĩpaure na caetapee masiriyojãñuña. ²⁴Tunu bairoa ñiña: Waibꞑꞑꞑ capai, camello, ãpõã pota opeacapꞑ cã cajã ãmewitiata, masiriyojãñuña. Tore bairo cabaimiatacũãrẽ, netõjãñurõ masiriyoro niña caũmꞑ capee apeyere cacũgorꞑ Dios cã carotimasĩrĩpaure cã caetapee pꞑame roque —jãã ïwĩ.

²⁵Bairo cã caĩrõ tũgo, jãã, cã cabuerã pꞑame, jãã tũgoacũacoapꞑ. Atore bairo jãã ïwũ:

—Bairi toroque, ¿ni ùcũ cã netõmasĩcuti?

²⁶Jesús pꞑame jãã ïñarĩ, atore bairo jãã ïwĩ:

—Dise ùnie camasã na caátimasĩtĩtĩ nipetirije Dios cã caátimasĩrĩjẽ jeto niña —jãã ïwĩ.

²⁷Bairo cã caĩrõ tũgo, Pedro pꞑame bairo qũĩwĩ Jesure:

—Jãã Quetiupꞑ, jãã roque merẽ nipetirije jãã cacũgorijere cũrĩ, mꞑrẽ jãã bapacuti ꞑsajũgowꞑ. Bairo jãã caátie wapa, ¿ñerẽ jãã cã jouati Dios? —qũĩ jẽniñawĩ Pedro Jesure.

²⁸Bairo cã caĩjẽniñarõ tũgo, bairo qũĩwĩ Jesús:

—Cariape mujããrẽ ñiña: Dios ati ꞑmꞑrecóo nipetiro cawãmarõ cã cawasoaripꞑꞑ quetiupꞑꞑ yꞑ caãnopꞑ, mujãã, yꞑ baparã, yꞑ rocajãñurõ mujãã rotigarã mujãã cũã. Quetiuparã na caruiro ùno, tronopꞑꞑ mujãã ruigarã. Israelita pꞑga wãmo peti rꞑpore pꞑga pẽnirõ cãnacã poari macããnarẽ na caátajere ïnacõñarĩ na mujãã ïñabesegarã. ²⁹Ni jĩcãũ ùcũ yꞑ mena bapacutigꞑ, cã ya wiire, o cã bairãrẽ, cã bairã rõmirĩrẽ, cã pacũare, cã pũnaarẽ, o cã ya yepa cũãrẽ cã caaweyocoápata, narẽ cã cacũgoro netõjãñurõ bócanemogũmi tunu cã yaye ùnierẽ, bairi cã yarã ùna cũãrẽ. Bairi jĩcãũrẽ cã caaweyocoápata, cã netõrõ cien bui peoro cãrõ majũ bócanemogũmi. Tunu bairoa caroa yeri capetietiere cã jogũmi Dios yꞑ mena cabapacutiácure. ³⁰Apeyera tunu ati rãmũrĩrẽ camasã jĩcããrã rotimasĩmirãcũã, caberopꞑ na mena macããnarẽ na rotimasĩtĩgarãma. Tunu bairoa ati rãmũrĩrẽ camasã jĩcããrã rotimasĩtĩmirãcũã, caberopꞑ na mena macããna capããrãrẽ carotimasĩrã majũ nigarãma.

20

La parábola de los trabajadores

¹ Ì quetibꞑꞑ yaparo, paabojari majãrẽ ïcõñarĩ, atore bairo jãã ï quetibꞑꞑnemowĩ tunu: “Dios cã carotimasĩrĩpaure pꞑame jĩcãũ ꞑse wese upꞑ, cabusuripꞑ caãno cã ya wesepꞑ capaabojarãrẽ camacãũátacũre bairo niña. ² Cã pꞑame jĩcããrã caũmũarẽ na bócarĩ yua, ꞑseanirĩ, ‘Jĩcã rãmũ paarique wapare tocãrõ majũ mujããrẽ yꞑ wapatigꞑ, yꞑ yaye ꞑsere mujãã cajebojaata,’ na ïñupũ. Bairo ‘Jaũ,’ na caĩrõ tũgo, cã ya wesepꞑ paarotijoyupꞑ. ³ Cabero muipꞑ cã caasitutuatiapꞑ caãno macãpꞑ ásupꞑ tunu. Topꞑ eta yua, ñe ùnie áperã plaza caãnarẽ na ïñañupũ. ⁴ Atore bairo na ïñupũ na cũãrẽ: ‘Mujãã cũã yꞑ ya wesepꞑ paarájá. Bairo mujãã caparãápata, cariape mujããrẽ yꞑ wapatigꞑ,’ na ïñupũ. Bairi na cũã, cã carotirore bairo cã wesepꞑ paarã ásuparã. ⁵ Cabero pasaribota caãno macãpꞑ ásupꞑ tunu. Cabero tres de la tarde caãno ásupꞑ tunu, aperã cũrẽ capaabojarãrẽ na macãũ ácũ. Bairo na bócaetari yua, ‘Cariape mujãã cũãrẽ yꞑ wapatigꞑ,’ na ïñupũ. Bairo cã caĩrõ, na cũã, ‘Jaũ,’ ïñuparã. Bairo na caĩrõ tũgo, na paarotiyupꞑ cã ya wesepꞑre. ⁶ Cabero cinco de la tarde caãno macãpꞑ ásupayupꞑ tunu. Topꞑ eta, aperã caũmũa ñe ùnie caáperãrẽ na ïña, atore bairo na ïñupũ: ‘¿Nopẽĩrã bairoa mujãã ïñacõãnucũ naioañati paari mee?’ na ïñupũ. ⁷ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñuparã: ‘Ñamꞑ ùcũ, “Marĩ paáto,” jãã ïtĩñami. Bairi jãã paaetiya,’

qũĩñuparã. Bairo na caĩrõ tũgo: ‘Mujãã cãã paabojaasã yu ya weseru,’ na ññupũ ti wese upau ruame.

⁸ “Cabero canaiorĩpa caetaro ti wese upau cã ãmua quetiupau mayordomorẽ cã árotiyupu cã weseru. Atore bairo qũĩñupũ: ‘Tocãrõã yu paabojari majãrẽ na piijori na wapatiya. Yu ya wese capaa etatusaatacũpũ na wapatiũgoacũ, capaa etajũgoatacũpũ cã wapatituya,’ qũĩñupũ. ⁹ Bairo cã caĩrõ, cinco de la tarde caãno capaabojarã etaátana majũ wapa jegarã, quetiupau mayordomotu etayuparã. Bairo caberoru capaarã etaátana nimirãcãã, jĩcã rãmu paarique wapa jĩcãrõ tũni ñeñuparã. ¹⁰ Cabero capaabojarã etajũgoatana ruame etarã yua, ‘Na netõjãñurõ marĩrẽ wapatiũmi,’ ñ tũgoñañuparã. Bairo na caĩtũgoñaamiatacũãrẽ, jĩcãrõ tũnia jĩcã rãmu paarique wapa cãrõ na joyupu na cũãrẽ. ¹¹ Bairo jĩcãrõ tũnia na cã cawapatiro ññarã yua, ‘¡Tame, ñueñña!’ ãmeo ñ busupaiyuparã na majũ ti wese upau bairo cã caátitirijere. ¹² Atore bairo qũĩñuparã: ‘Ñnoa caberoru capaabojarã etaátana ruame jĩcã horaaca jeto paarã etaama. Jãã ruame roque, ati rãmure jãã paanaiocoãru caasiro watoare. Bairi, ¿nopẽĩ na netõjãñurõ jããrẽ mu wapa joetiyati?’ qũĩñuparã. ¹³ Bairo na caĩrõ tũgo, jĩcãũ na mena macããcũrẽ atore bairo qũĩñupũ ti wese upau ruame: ‘Yu yau, mure ricaati roro yu áperiya. Mure yu caĩrõrẽã bairo mu yu wapatiya, jĩcã rãmu wapa majũrẽ. ¹⁴ Bairi mu cawapatarijere jecoácũja. Caberoru capaabojarã etaátanarẽ jĩcãrõ tũni na yu cawapatiata, ñujãñuña. ¹⁵ Yu majũã yu yaye dinerore yu caborore bairo yu átimasĩña. Bairi dopẽĩrã, ¿Cabopacarãrẽ na yu caĩñamairĩjẽrẽ roro mujãã ññatutiyati?’ qũĩñupũ ti wese upau cajũgoye capaabojaũ etaátacũre,” ñcõñarĩ jãã ñ quetibũjũwĩ Jesús.

¹⁶ Ñ yaparo, atore bairo jãã ñnemowĩ tunu: “Torea bairo ãmerẽ camasã caãnimajũrã nimirãcãã, caberoru cabũgoro macããna nigarãma. Tunu bairoa ãmerẽ camasã cabũgoro macããna nimirãcãã, caberoru caãnimajũrã nigarãma,” jãã ñwĩ.

Jesús anuncia por tercera vez su muerte
(Mr 10.32-34; Lc 18.31-34)

¹⁷ Bairo cabero Jesús Jerusalén caátiwãru ácũ, jãã, cã cabuerã ruãga wãmo peti ruãpore ruãga pẽnirõ cãnacãũ majũ camasã watoa caãnarẽ, jãã piũwõjori, atore bairo jãã ñwĩ:

¹⁸ —Jerusalẽru marĩ caátĩere merẽ mujãã masĩña. Topu ti macã macããna ruame yu, Camasã Jũgocũre, yu ñerĩ, yu jogarãma sacerdote majã quetiuparãrẽ, bairi Moisés ãnacũ cã caquetibũjũcũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majãrẽ. Bairo na caãto, sacerdote majã quetiuparãjãã ruame yu pajĩãroca rotigarãma. ¹⁹ Bairo átirotiri yua, ape yepa macããnarẽ yu nunirocãcõãgarãma. Roro ñiepegarãma. Roro yu bape epegarãma. Bairo átieperi, yucũpãĩru yu papuatu rocagarãma. Bairo yure na caátimiatacũãrẽ, itia rãmu bero caãno yu ruame yu caticogũ tunu —jãã ñwĩ.

Lo que pidió la madre de Santiago y Juan
(Mr 10.35-45)

²⁰ Cabero Zebedeo nũmo cõ pũnaa mena Jesutu etari, cõ ruãpopaturi mena etanumuñupõ, qũĩ jẽniũgo. ²¹ Bairo cõ caãto ñña, “¿Ñerẽ mu yu caãto mu boyati?” cõ ñ jẽniñañupã.

Cõ ruame bairo qũĩñupõ:

—Ati yepare mu carotimasĩrĩpa caetaro, yu pũnaa matu na mu caruirotiro yu boya. Jĩcãũ cariape nũgõã, apeĩ caãcõ nũgõã na mu caruirotiro yu boya. “Jau,” miwã —qũĩñupõ Juan, Santiago paco ruame Jesure.

22 Bairo cõ caĩrõ tũgo, atore bairo na ãĩũpũ Jesús cõ pũnaarẽ:

—Mũjãã cabaipeere masĩtĩmirãcũã, yũre mũjãã jẽniña. Bũtiro popiye bairicarore mũjãã jẽnimiña. Yũ pũame popiye yũ baigũ. Yũre bairo mũjãã cũã popiye mũjãã cabaiata, ¿mũjãã nũcãmasĩrãti? —na ãĩũpũ Jesús Juarẽ, bairi Santiago cũãrẽ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo:

—Mũrẽ bairo jãã nũcãmasĩña —qũĩũũparã.

23 Bairi Jesús pũame atore bairo na ãĩũpũ:

—Mũjãã caĩrõrẽ bairo popiye mũjãã baigarã. Baiũa, yũ majũ yũre cajũrotiparã, yũtu cariape nũgõã, bairi caãcõ nũgõã caruiparãrẽ na yũ bese-masĩtĩña. Yũ Pacũ pũame roque bairo caãniparãrẽ na besemasĩñami —na ãĩũpũ Jesús, Juarẽ bairi Santiago cũãrẽ.

24 Cabero jãã, Jesús cũ cabuerã pũga wãmo cãnacãũ majũ caãna Santiago, Juan mena Jesure na caĩjẽniñaatajere catũgoatana ãnirĩ na mena jãã asiacoarũ.

25 Jesús pũame tiere ãña, nipetirã jããrẽ cũtu piijori atore bairo jãã ãwĩ:

—Merẽ mũjãã masĩña ati umũrecõo macããna na caãtiãnierẽ. Ati yepa macããna Diore caĩroaena quetiuparã reyre bairo caãna tutuaro mena rotiepeyama na roca macããnarẽ. Popiye na baio joroque na rotiepeyama.

26 Mũjãã pũame roquere tore bairo baietirotiya. Bairo pũame bairotiya mũjããrẽ: Mũjãã mena macããcũ, caãnimajũũrẽ bairo caãnigau, mũjãã roca netõjãũũrõ carotimasĩrẽ bairo ãnirotiya. 27 Tunu bairoa mũjãã mena macããcũ, caroti majũũrẽ bairo caãnigau, mũjãã umũrẽ bairo cũ caãno, ãũña. 28 Bairi yũ, Camasã Jũgocũ quetiuparũ majũrẽ bairo yũre capaabojarãrẽ na macãũ acũ mee yũ apũ ati yepare. Camasãrẽ na jũátinemoũ acũ yũ apũ ati yeparũre. Tunu bairoa yũ cariarije jũgori camasã capããrãrẽ na carorije wapare netõũ acũ yũ apũ —jãã ãwĩ.

Jesús sana a dos ciegos

(Mr 10.46-52; Lc 18.35-43)

29 Cabero jãã, Jesús mena Jericó na caĩrĩ macãpũ caãniatana jãã cawitiro, capããrã camasã Jesús berore usawã. 30 Bairo jãã caátó, cacaapee ãñaena pũgarã, maa tũpũ ruiyupa. Bairi cacaapee ãñaena pũame, Jesús cũ canetõátóre tũgorã, busũrique tutuaro mena atore bairo qũĩ awajajowã Jesure:

—jãã Quetiuparũ, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro jãã ãñaña! —qũĩwã.

31 Bairo na caĩrõ, camasã pũame na tutiwã, na awajaeticõãto, ãrã. Bairo narẽ na caĩmiatacũãrẽ, jĩrĩã jãũũrĩ awajanemowã tunu:

—jãã Quetiuparũ, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro jãã ãñaña!

32 Jesús pũame bairo na caĩawajarijere tũgori, tuanũcãwĩ. Tuanũcãrĩ yua, cũtu na piijowĩ. Atores bairo na ãwĩ:

—¿Ñerẽ mũjãã yũ caáto mũjãã boyati?

33 Bairo cũ caĩjẽniñarõ tũgo, bairo qũĩwã cacaapee ãñaena Jesure:

—Jãã Quetiuparũ, caĩñamasĩẽna ãnirĩ jãã ãñamasĩgaya tunu —qũĩwã.

34 Jesús pũame bopacooro na ãñarĩ, na caapeere pãñawĩ. Bairo cũ caáto, jicoquei ãñamasĩcõãma yua. ãñamasĩ, Jesús berore usawã yua.

21

Jesús entra en Jerusalén

(Mr 11.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)

1 Bairo Jerusalén macã tũpũ cõñaánã yua, Betfagé na caĩrĩ macãrẽ, Olivo buro tũre jãã etawũ. 2 Bairo etarã, jãã mena macããna, Jesús cũ cabuerã, pũgarãrẽ atore bairo na ãjowĩ:

—Ánaja ato riape caāni macāācāpū. Topū etarā, jicoquei burra jiyancōrīcōrē cō macū mena mājāā bócararā. Bairo na bóca yua, na ōwārī, na mājāā jeapá yu tūpū. ³ Bairo mājāā caōwārō, jīcāū ūcū mājāārē, “¿Nopēīrā na mājāā ōwāñati?” cū cañata, atore bairo cū mājāā īwā: “Marī Quetiupau na boami. Yoaro mee mājāā tunuogūmi tunu mājāā burrore,” cū mājāā īwā —na ī jowī Jesús.

⁴ Tie puame profeta ānacū cū caīwoatuquetibūju jūgoyeticūrīcārōrē bairo baietaro baiwū. Ato bairo ī woatuyayupi profeta Jesús cū cabaipeere mai: ⁵ “Ato bairo Sión cawāmecuti macā macāānarē na ī quetibūjūya: ‘Mājāā quetiupau rey puame mājāātū etaacú baiyami. Capajīārīcūrē bairo mee, caroaro mena burro macū bui pesari mājāātū etaacú baiyami,’

na ī quetibūjūya,” ī quetibūju jūgoyeticūñāñupī profeta ānacū puame.

⁶ Bairo Jesús cū caīrō tūgo, cū cabuerā puame cū caīrotirorea bairo átiracoámá. ⁷ Bairi burra, cō macū cūārē bóca yaparori, na jeámá Jesús tūpū. Bairo na caje etaro yua, jāā jutii, cabui macāājērē, burro buire jāā peowū. Bairo jāā caáto, Jesús puame burro buipū wāmpuēawī. Bairo cū bui pesari yua, ánutuami Jesús Jerusalēpū. ⁸ Bairi camasā capāārā āma. Jīcāārā na mena macāāna na jutii cabui macāājērē esocūwā maa cū caátīwārē. Aperā pepūū queeri ūnierē patanerī Jesús jūgoyere piticūjūgowā, Jesure qūīroari, useanirā. ⁹ Bairo bairā, nipetiro Jesús jūgoye macāāna, cū bero macāāna cūā busurique tutuaro mena atore bairo qūī basapeojūgowā:

—¡Ñumajūcōāñā! ¡Nipetiro cū marī basapeoroa Quetiupau Rey David marī ñicū ānacū pārāmirē! ¡Jesús, Dios cū cajou marī Quetiupau majū cū caānoi, cūrē marī cabasapeoro ñuñā! ¡Nipetiro cū marī basapeoroa Dios umarecōo macāācūrē! —qūī basapeowā camasā.

¹⁰ Bairo Jesús Jerusalērē cū cajāáto, ti macā macāāna nipetirā qūīñarā etawā:

—Áni, ¿ñamū cū āniñati? —ī jēniñawā Jesure caūsarārē.

¹¹ Bairo na caījēniñarō tūgo, atore bairo na īwā:

—Áni Jesús, profeta, Nazaret Galilea yepa macāācū niñami —na īwā.

Jesús purifica el templo

(Mr 11.15-19; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹² Bairo Jesús puame etari, templo capairi wii ñubuerica wiire jāámi. Ti wiire jāāetari, to macāāna nunirī cawapatari majārē, bairi wapatiri majā cūārē na acurewiyojo jūgowī nipetirore. Tunu moneda tiirire cawasoari majā ya mesarire, bairi buare cawapatiri majā ya mesari cūārē tujerecū peyocōāwī.

¹³ Bairo átiri, bairo na īwī:

—Dios cū caquetibūjuri tutipū bairo īña: “Yū ya wii ñubuerica wii majū nigaro,” īña. Bairo caīquetibūjūmiatacūārē, mājāā puame apeye aruare bairo mājāā átiya. Camasārē jerutinunirī majārē bairo caāna ānirī jerutiri majā na caāni wii, ūtā wiire bairo mājāā átiya ati wii, Dios ya wiire —na īwī Jesús.

¹⁴ Cabero Jesús templopū cū caāno mai, cacaapee ññamasīēna puame, bairi ñicārī caroyetuarā cūā cūtū etawā. Jesús puame na catiowī. ¹⁵ Bairo sacerdote majā quetiuparā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā cūā caroaro cū caátiere ññamirācūā, tunu cawīmarā templopū, “Nipetiro cū marī basapeoto David ānacū pārāmirē,” na caīrō tūgori, Jesure qūīñatejāñuwā.

¹⁶ Bairi atore bairo qūīwā:

—Cawīmarā, ¿bairo na caīrō, mū tūgoetiyati? “¡Tocārōā jānaña!” na īña —qūīwā sacerdote majā quetiuparā Jesure.

Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na īwī Jesús:

—Yu tūgomajūcōāñña. ¿Mujãã puame ānoa cawīmarã Diore na cabasapeori-jere mujãã ññaetinucūññati Dios ya tutipũ? Mujãã masīrã. Bairo ñña: ‘Dios, cawīmarãrẽ, caũpũrããcã cũãrẽ mũrẽ na caĩseanipeere mũ na basapeo joroque na mũ átiya,’

ĩ quetibũjũya ti tutipũ —na ĩwĩ Jesús fariseo quetiuparãjããrẽ.

¹⁷ Bairo ĩ yaparo, na aweyori ti macã Jerusalẽrẽ witicoámí, Betania macãpu ácú. Topũ jãã cãniwã.

Jesús maldice la higuera sin fruto

(Mr 11.12-14, 20-26)

¹⁸ Cabusuri rãmũ caãno tunucoámí Jesús Jerusalẽpu. Bairo ti macãpu ácú, queya tũgoñañupĩ. ¹⁹ Bairo queyari, jĩcãũ yucũ higuera cawãmecutii, maa tũniacã cañniirẽ ññajowĩ. Bairo ññajori yua, carícare ññaãmí. Bairo carícare cã camacãmiatacũãrẽ, capũũ jeto añupã. Ríca mañupã. Bairo cabairoi, atore bairo ĩwĩ yua Jesús higerare:

—¡Atii, tocãrõã ríca manigaro yua!

Bairo cã caĩrõ, jicoquei ti yucũ puame jĩnicoaápu.

²⁰ Bairo cabairo ñña, jãã, Jesús cã cabuerã puame jãã ñña acũacoapu. Atoce bairo jãã ĩwũ Jesure:

—¿Ñe jũgori yoaro mee to jĩnicoayati ti yucũ? —cũ jãã ĩ jẽniñawã.

²¹ Bairo jãã caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo jãã ĩwĩ Jesús:

—Cariape mujããrẽ ñña: Dios mena tũgoñatutuari pugani cãrõ tũgoñarĩ mee, “Yu caĩrõrẽ bairo baicoagaro,” cariape mujãã caĩtũgoñatutuacõãta, atii higuera yucure yũ caátiatatore bairo netõjãñurõ mujãã átimasĩgarã. Bairi ati ãtãũrẽ etari, “Wãáti ria capairiyapu etanucãrõjã,” mujãã caĩata, mujãã caĩrõrẽã bairo baibujioro tii ãtãũ puame. ²² “Yu cajẽnirõrẽã bairo jogumi Dios,” cariape mujãã caĩtũgoñatutuacõãta, nipetiri wãme cã mujãã cajẽnirĩjẽrẽ mujãã jomajūcõãgumi Dios —jãã ĩwĩ Jesús.

La autoridad de Jesús

(Mr 11.27-33; Lc 20.1-8)

²³ Bairo cabero templo wiipũ jãámi Jesús. Bairo topũ camasãrẽ cã cabueãnitoye, sacerdote majã quetiuparã, aperã judío majã, cabutoa camasĩrã cũã, cãtũ etari, atore bairo qũĩ jẽniñawã:

—¿Noa ñña na carotiro mena bairo mũ átiati ññamicã mũ caátiatajere?

²⁴⁻²⁵ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Yu cũã mujããrẽ jĩcã wãme yũ jẽniñagũ. Cariape yũ mujãã yũwa: ¿Ni ũcũ camasãrẽ cã bautiza rotijoyupari Juan ãnacũrẽ? ¿Dios, o camasã puame cã na bautiza rotijoyupari? Tiere cariape yũ mujãã caĩquetibũjũata, yũ cũã cariape mujããrẽ yũ quetibũjũgũ, “Noa ñña na carotiro mena bairo yũ átiya,” mujãã ññigu —na ĩwĩ Jesús.

Bairo cã caĩrõ tũgo, yasioroaca ãmeo bũsũwã na majũ cãrẽ na caĩyũpeere: “¿Nopẽ bairo cã marĩ yũrãati? ‘Dios puame cã bautiza rotijoricũmi Juarẽ,’ marĩ caĩata, ‘Toroque, ¿nopẽĩrã Juan ãnacũ cã caquetibũjũrijere cariape mujãã tũgoeti?’ marĩ ĩbujioũmi. ²⁶ Tunu bairoa, ‘Camasã puame cã bautiza rotijoricãrãma Juarẽ,’ marĩ ĩ masĩtĩña, marĩrẽ tutirema, ĩrã. Merẽ camasã nipetiro, ‘Juan ãnacũ Dios cã caquetibũjũrotijoricũ ãmi,’ ĩ tũgoñacõãñnama,” yasioroaca ãmeo ĩ bũsũwã. ²⁷ Bairi, “Jãã masĩtĩña Juarẽ cabautiza rotijoricure,” qũĩwã fariseo quetiuparãjãã Jesure.

Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús puame bairo na ĩwĩ:

—Cariape yũ mujãã yũetiya. Bairi yũ cũã, “Noa ñña na carotiro mena tore bairo yũ átimasĩña,” mujããrẽ ñni quetibũjũetigũ —na ĩwĩ.

La parábola de los dos hijos

²⁸ Ī yaparo, ape wāme ĩcōñarī bairo na ĩ quetibujwī Jesús:

—¿Dope bairo mujāã ĩ tūgoñañati atie quetire? Jīcāũ pugarā capūnaacucu añupũ. Bairi jīcāũrē, “Macũ, ati rūmurē yu use weseru mu capaaáto yu boya,” qũĩñupũ. ²⁹ Bairo cũ caĩrō tūgo, cũ macũ pñame, “¡Yu áperigu, yu ágaetiya!” qũĩñupũ. Cabero cũ pacure cũ caĩnetōñcārījērē ape wāme tūgoña wasoari, paaũ acoásúpu. ³⁰ Cabero tunu cũ macũ apeire torea bairo cũ paarotiyupu na pacu tunu. Cũ pñame, “Jaũ, ãmeacã yu paaũ águ,” qũĩñupũ. Bairo caĩ nimicũã, paaũ ápéyupu. ³¹ Bairi na pacu cũ caborijere caátacu, ¿ni pñame cũ añuparī? —na ĩ jēniñawī Jesús, to caãna fariseo majārē.

Bairo cũ caĩjēniñarō tūgo:

—Cũ macũ cũ carotijūgoatacu pñame niñami na pacu cũ caĩrījērē catūgousau majũ —qũĩwã.

Bairo na caĩrō tūgo, atore bairo na ĩnemowī tunu Jesús to caãna fariseo majārē:

—Cariape mujāãrē ñiña: Torea bairo Roma macã macããnarē camasã yaye dinerore jejobojari majã, bairi carōmia caũmua mena caepewapatarã rōmirī cũã, mujāã jūgoye Dios mena cabũsqũēnorã ãnirī, Dios cũ carotimasĩrīpauere mujāã jūgoye jããgarãma. ³² Juan ãnacũ pñame caroa ãnajē cõtajere mujāãrē quetibujuyupi. Bairo cũ caĩquetibujumiatacũãrē, cariape cũ mujāã tūgoesupa. Bairo cũ caĩquetibujuriquere cariape mujāã catūgoetimiatacũãrē, dinerore jejobojari majã, bairi carōmia caũmua mena caepewapatarã rōmirī cũã cũ tūgousayupa. Bairo na caáto ĩñamirãcũã, roro mujāã caátajere tūgoña yaruaruari mujāã tūgoña wasoaesupa mujāã yerire —na ĩ quetibujwī Jesús.

La parábola de los labradores malvados (Mr 12.1-12; Lc 20.9-19)

³³ Ī quetibujũ yaparo, atore bairo camasãrē na ĩ quetibujunemowī tunu: “Tunu ape wāme ĩcōñarī, mujāãrē yu quetibujupa: Añupũ jīcāũ wese upau. Cũ pñame use wesere qũēnoñupũ. Bairo ti wesere ote yaparo, cũ wesere jãnía ãñotayupu ãtã rupaa mena. Áti yaparo, use ocore na canumuparo cũãrē qũēnoñupũ. Áti yaparo, na caĩñacotepa wii caũmuarī wii, torre cũãrē qũēnoñupũ. Bairo qũēno yaparori bero, acoásúpu cayoaropu. Mai, águ jūgoye, cũ wesere waso cũñupũ aperã paari majārē, wapatagu. ³⁴ Cabero yua, use cabũtiri yũtea caetaro masĩrī, cũ ãmuarē na joyupu cũ ya wesere cũ cawasoricarã tũpu. Cũrē na cawasorique wapare bou, na joyupu, tiere na jeatĩbojaáto, ĩ. ³⁵ Bairo cũ ãmua na caetaro ĩña, ti wese paari majã pñame cũ ãmua cũ cajomiatana jīcããrãrē na qũēñuparã. Aperãrē na pajĩãrecõãñuparã. Aperãrē ãtã rupaa mena wēẽrī na cãmitu tunuojoyuparã. ³⁶ Cabero ti wese upau pñame cũ ãmua cũ cajojūgoricarã netōjãñurō na jonemoñupũ tunu cũ weseru. Tunu torea bairo na ásuparã ti wesere capaari majã pñame.

³⁷ “Cabero ti wese upau cũ macũ majũrē cũ joyupu, atore bairo ĩ tūgoñarī: ‘Yu macũ roquere cũ nacũbugobujiorãma, yu macũ majũ cũ caãnoi.’ ³⁸ Bairo cũ caĩtūgoñamiatacũãrē, wese paari majã pñame ti wese upau macũ cũ caatóre ĩñarī, ãmeo ĩñuparã: ‘Atíyami ati wese upau macũ. Cũã niñami cũ pacu cũ cariaro bero ati wesere cacūgousapau. Bairi cũ marī pajĩãrocacõãto. Bairo marī caápata, ati wese uparãrē bairo marī tuagarã,’ ãmeo ĩñuparã na majũ. ³⁹ Bairo caĩrã ãnirī na caĩrõrēã bairo ásuparã. Tĩ wese tũnipu cũ ñeowaátĩ, cũ pajĩãrocacõãñuparã,” na ĩ quetibujwī Jesús.

40 Bairo ĩ quetibujy yaparo, atore bairo na ĩ jēniñawĩ cū caĩrĩjērē catūgori majārē: “¿Dope bairo ácumĩ mųjǎã ĩ tūgoñañati cū macūrē na capajĩārocaro bero ti wese upay pųame ti wesere etaypų?”

41 Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qũĩwǎ:

—Bairo átigumi: Bopacooro na ĩñaecū, ti wese paari majārē na pajĩārecōāgumi. Bairo na átireri bero, aperārē cū wesere coteroticūgumi. Na pųame roque cū jogarāma cūrē na cawasorique wapare, ti yutea caetaro — qũĩwǎ Jesure cū caĩrĩjērē catūgori majǎ.

42 ĩ quetibujy yaparo, atore bairo na ĩnemowĩ tunu:

—¿Atie quetibujycũrĩqũērē mųjǎã ĩñaetinucũñati Dios yaye busarica tutipų? Mųjǎã masĩrǎ. Bairo ĩña:

‘Ĕtǎ mena cawii qũēnorĩ majǎ jĩcǎ ũtǎārē na caboetimiatacũārē, tia pųame caāni majũrĩcǎ nigaro.

Tia camanicōāta, wii manibujioricaró. Dios pųame bairoa ásupi.

Bairo cū caátore ĩñarǎ, marĩ tūgoña useaniña,’ ĩ quetibujy Dios yaye busarica tutipų —na ĩ quetibujywĩ Jesús.

43 ĩ quetibujy yaparo, atore bairo na ĩnemowĩ tunu:

—Bairi mųjǎārē ñiña: Mųjǎã, Dios cū carotimasĩrĩpaure cajǎābujioatana topų mųjǎã jǎāetigarǎ. Aperǎ pųame roque jǎāgarāma. Dios cū carotirore bairo caátimajǎ jǎāgarāma. 44 Tunu ni jĩcǎũ ũcũ tia ũtǎã mena cū cañarocapeata, rocapedoabujioami. Tunu bairoa tia, jĩcǎũ buipų to cañarocapeata, cū rocaboo rocacōābujioaro —na ĩ quetibujywĩ Jesús, tia ũtǎārē bairo cū cabairijere na quetibujy.

45 Bairo cū caĩquetibujuro tūgo, sacerdote majǎ quetiuparǎ bairi fariseo majǎ cūã masĩcōāwǎ Jesús cū caĩrĩjērē. “Marĩ pųame tia ũtǎārē carocari majārē bairo marĩ añiña. Bairi marĩrēã ĩgų ĩcũmi Jesús,” ĩ tūgoñawǎ. 46 Tie jūgori Jesure cū ñegamirǎcũã, cū ñemasĩēma, camasārē na uwirǎ. “‘Jesús profeta ácumĩ,’ ĩ tūgoñarĩ marĩ qũērema camasǎ, cū marĩ cañerotiatá,” ĩrǎ, cū ñemasĩēma.

22

La parábola de la fiesta de bodas

(Lc 14.15-24)

1 Tunu ape wǎme camasārē ĩcōñarĩ na quetibujynemowĩ:

2 “Dios cū carotimasĩrĩpaure atore bairo ñiña: Jĩcǎũ quetiupay rey cū macũ cū cawǎmojiyaparo bose rūmūrē qũēnobojayupų. 3 Bairo qũēnorĩ yua, cū capiiatana-rē cū ũmūrē na pirotijoyupų. Bairo cū caĩrōrēã bairo cū ũmųa narē na caquetibujynetōmiatacũārē, cū capiiatana pųame atígaesuparǎ. 4 Bairi cabero aperǎ cū ũmūrē tunu na pirotijonemoñupų: ‘Bairo mųjǎã ĩgarǎ yų capiiatana-rē: “Merē marĩ caugaparo etaya. Yų wecuare, aperǎ waibutoa caroaro cariicuna cūārē na pajĩārĩ, na riire yų ãsũñaioyaparoya. Ñe ũnie rusaetiya. Bairi tǎmurĩ mųjǎã apǎ,” na ĩ quetibujynetōrǎjǎ,’ na ĩ joyupų quetiupay rey cū ũmūrē. 5 Cū capiiimatana pųame cū yueticōāñuparǎ. Jĩcǎũ na mena macǎãcũ cū wesepų acoásupų. Apei cū caapeye nunirōpų acoásupų. 6 Aperǎ pųame quetiupay rey ũmūrē ñerĩ, roro na ásuparǎ. Jĩcǎārē na pajĩāreyuparǎ. 7 Bairo quetiupay rey pųame roro na caátó tūgo yua, asiajǎñuñupų. Cū ũmųa soldaua pajĩārĩ majǎ pųamerē natų joyupų, na pajĩārerotijou. Na ya macǎ cūārē joerocacōã rotiyupų. 8 Bairo átirotiri bero, atore bairo cū ũmųa aperārē na ĩñupų: ‘Yų macũ cū cawǎmojiyaparo bose rūmūrē ñe ũnie merē rusaetiya. Yų capiijomiatana pųame roro na caátie jūgori na yų boetiya. 9 Bairi maarĩpų mųjǎã caátó yų boya tunu. Maarų caāna tocānacũpųrea

mujãã cabocaetarãrẽ, “Ugarasá quetiupau rey macũ boscũ rũmurẽ,” ’ na mujãã ïwã. ¹⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ ãmua cũ caĩrõrẽã bairo maarĩpũ ásuparã. Á yua, nipetiro na cabocaetarãrẽ na neñoñuparã, camasã na caĩroarã, na caĩroaena cũãrẽ. Bairo na caátoi, quetiupau rey boscũ rũmũ cũ caqũenorĩ aruare camasã jeto jiracoasuparã yua.

¹¹ “Bairo quetiupau rey pũame cũ capiijoatanarẽ na jẽnigũ, ti aruapũ etayupũ. Eta yua, jĩcãũ na mena macããcũrẽ qũĩñabocayupũ. Cũ pũame jutii, wãmo jiyarica boscũ rũmũ macããjẽ mee jutii jãñañupũ. ¹² Bairo tie mee cũ cajãñarõ ïñarĩ quetiupau rey atore bairo qũĩñupũ: ‘Yũ yau, wãmo jiyarica boscũ rũmũ macããjẽrẽ mũ jutii jãnaẽtĩña. Bairi, ¿noa na carotiro mena yũ ya wiire mũ jãáti?’ qũĩñupũ. Caũmũ pũame quetiupaure dope bairo qũĩ masĩesupũ. ¹³ Bairi quetiupau rey pũame cũ mesarire caĩñarĩcãñugõrĩ majãrẽ atore bairo na ïñupũ: ‘Ánirẽ cũ ñeña. Cũ wãmorĩ, cũ ruaporire jiyari, jõ macã canaitĩãrõpũ cũ rocawiyocõã joya,’ na ïñupũ. To canaitĩãrõpũ camasã capããrã otigarãma. Na opire bacarũpotugarãma, bũtioro yapapuarã. ¹⁴ Capããrã niñama Dios cũ capiijorã. Bairo na caãnimiatacũãrẽ, na mena macããna jĩcããrã jeto cũ yuyama, cũ cabeserã pũame,” na ï quetibũjũwĩ Jesús.

*El asunto de los impuestos
(Mr 12.13-17; Lc 20.20-26)*

¹⁵ Cabero fariseo majã jĩcãrõrẽ bairo ãmeo busupẽnirã neñañuparã. “¿Dope bairo rorije cũ busuo joroque marĩ ánaati? Bairo roro Jesús cũ cabusũata, cũ marĩ busujãmasĩgarã,” ïrã neñañuparã. ¹⁶ Bairo busupẽni yaparo, na cabuerã, bairi Herodes yarã cũãrẽ Jesutũ na joyupa, atore bairo qũĩ jẽniñagarã:

—Cabuei, jãã masĩña merẽ mũ caátĩãnierẽ. Mũa, caroaro cariape mũ quetibũjũnucũña. Tunu bairoa cariapea Dios marĩrẽ cũ caãnirotiricarorea bairo mũ bueya. Aperã roro na cabaurije, aperã caroaro na cabaurije jãgori mee na miñabeseya. ¹⁷ Bairo cabai ãnirĩ, ¿dope bairo mi tãgoñañati romano majã marĩrẽ na carotirijere? ¿To ñuñati quetiupau emperadore camasã yaye dinerore jeri, jãã cajoata, o to ñuẽtĩñati? —qũĩ jẽniñawã.

¹⁸ Jesús pũame roro na caĩtãgoñarĩjẽrẽ masĩcõãrĩ, atore bairo na ïwĩ:

—Mujãã, caĩtopairã, ¿nopẽĩrã, “Roro qũĩáto,” caĩrãrẽ bairo yũ mujãã ï jẽniñañati? ¹⁹ Jau, yure joñijate moneda tiire, emperadore mujãã cajonucũrĩ tii ãnorẽ —na ïwĩ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, moneda tiire cũ nuniwã. ²⁰ Bairo na canunirõ, atore bairo na ïwĩ:

—¿Noa riape to tusayati ti tii moneda tiiacapure? Tunu bairoa, ¿noa wãme woaturique to tusayati? —na ï jẽniñawĩ Jesús.

²¹ Bairo cũ caĩrõ, na pũame bairo qũĩwã:

—Emperador, quetiupau ya wãme, bairi tunu cũ riape tusaya ti tii moneda tiiacapure —qũĩwã.

Bairo na caĩquetibũjũro, atore bairo na ïwĩ yua Jesús:

—Toroque emperador quetiupaure cũ yaye caãnierẽ, cũrẽ cũ tunuojoya. Tunu bairoa Dios yaye caãnierẽ Diore cũ jonucũña —na ï quetibũjũwĩ Jesús fariseo majãrẽ.

²² Bairo cũ caĩrõ tãgorã, cũ caĩquetibũjũrijere tãgo acũacoama. Bairo bairã, cũ witiweyocoamá.

*La pregunta sobre la resurrección
(Mr 12.18-27; Lc 20.27-40)*

²³ Ti rŭmua caãno jĩcããrã saduceo majã na caĩrã qũĩñarámá Jesure. Mai, saduceo majã pŭame atore bairo caĩtũgoñarĩ majã niñama: “Camasã caria-coatana, nopẽ bairo catitunu masĩenama,” caĩtũgoñarã ãma. Bairo atore bairo qũĩwã Jesure:

²⁴ —Cabuei, Moisés ãnacũ atore bairo marĩrẽ ĩ woacũñañupĩ tirãmupure: “Ni jĩcãũ ũcũ cawãmojiyaricu cũ nũmo mena pũnaa mácũã cũ cariacoopata, cũ ãnacũ bai pŭame cũ buiacore cõ cũ wãmojiyaáto. Bairo cũ caáto, cũ pũnaa caãniparã pŭame cũ ãnacũ pũnaarẽ bairo ãnibujiorãma,” ĩcũñupĩ. Tiere mŭ masĩ. Bairo jĩcã wãme ĩcõñarĩ jãã quetibujupa mai: ²⁵ ãñuparã jĩcãni, jĩcã wãmo peti pŭga pẽnirõ cãnacãũ jĩcãũ pũnaa. Bairo cajũgocŭ pŭame wãmojiya jũgoypŭ. Cabero pũnaa mácũã riacoásúpŭ. Bairo cũ ãnacũ bai pŭame cũ buiacore wãmojiyayupŭ tunu. Cabero pũnaa mácũã riacoásúpŭ cũ cũã. ²⁶ Bairo torea bairo cũ bai cabero macããcũ cũã cõ wãmojiyamii, riacoásúpŭ. Bairo jetoa aperã cũ bairã cũã na buiacore nũmocutimii, pũnaa mána jeto riapeticoásúparã. ²⁷ Cabero na ãnana nũmo caãnimirĩcõ cũã riacoásúpŭ. ²⁸ Bairo ati yeparŭ nipetirã nũmo caãnacõ ãnirĩ yua, cariaricarã tunu na cacatiropŭ na caãno, ¿ni majũ jĩcã wãmo peti pŭga pẽnirõ cãnacãũ mena macããcũ nũmo cõ ãnicati? — qũĩ jẽniñawã saduceo majã Jesure.

²⁹ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ĩ quetibujupwĩ Jesús:

—Mujãã, saduceo majã, Dios yaye cũ caquetibujucũrĩqũẽ, bairo cũ catu-tuarije cũãrẽ mujãã tũgoña mawijiacoaya, bairo ĩrã. ³⁰ Ape ãmũrecóore caũmua, carõmia cũã catiri caetaparã pŭame nũmo manigarãma. Ángelea majã, ãmũrecóo macããna na caãnorẽ bairo nigarãma. ³¹ Apeyera tunu mujããrẽ yŭ quetibujugŭ: ¿Cariacoatana nimirãcũã tunu na cacatirore Dios cũ caquetibujucũrĩcã tutipŭ mujãã ĩñaetincũñati atiwẽrẽ? Mujãã masĩrã: ³² ‘Yua, yŭ ãniña Abraham, cũ macũ Isaac, bairo cũ macũ Jacob quetiupau caãnacũ,’ ĩñupĩ. Bairo cũ caĩrõĩ, marĩ masĩña: Dios pŭame cayasirã ãnana ũna quetiupau mee niñami. ¡Cacatirã majũ quetiupau roque niñami! —na ĩ quetibujupwĩ Jesús saduceo majãrẽ.

³³ Bairo camasã pŭame cũ caĩquetibujuro tũgo, tũgocõã maniáma caroaro Jesús cũ caĩquetibujurijere yua.

El mandamiento más importante (Mr 12.28-34)

³⁴ Bairo Jesús caroaro cũ caĩquetibujuro jũgori, pŭgani cũ jẽniñanemo masĩema saduceo majã pŭame yua. Bairo tiere tũgorã, fariseo majã pŭame na majũ ãmeo busupẽnigarã neñañuparã. ³⁵ Bairo busupẽni yaparo yua, jĩcãũ na mena macããcũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueire Jesutŭ cũ joyupa. Bairo cũ pŭame Jesús roro cũ busuáto ĩrã na cajoatacŭ, atore bairo qũĩ jẽniñawĩ:

³⁶ —Cabuei, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ mena macããjẽ, ¿dise pŭame caãnimajũrĩjẽ cũ caroticũrĩqũẽ to ãniñati? —qũĩ jẽniñawĩ.

³⁷ Bairo cũ caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ Jesús caũmurẽ:

—‘Mujãã, Israel macããna, mujãã caátĩãnie nipetirije mena cũ maiña. Tunu bairoa mujãã yeripŭ, mujãã catũgoñarĩjẽ nipetirije mena cũ maiña. Tunu bairoa mujãã catutuarije nipetirije mena cũ maiña.’ ³⁸ Atie Moisés cũ caroticũrĩqũẽ tocãnacã wãme netõrõ caãnimajũrĩjẽ niña. ³⁹ Atie rocajãñurĩ cũ caroticũrĩqũẽ torea bairo jãñurĩ niña tie cũã. Bairo ĩña: ‘Mujããtu macããna cũãrẽ mujãã rupaure mujãã camairõrẽã bairo na maiña.’ ⁴⁰ Tie pŭga wãme cũ caroticũrĩqũẽ caãnimajũrĩjẽ niña. Moisés ãnacũ ape wãme cũ caroticũrĩqũẽ bairo profeta majã na caroticũrĩqũẽ tocãnacã wãme netõrõ caãnimajũrĩjẽ niña.

Tie camanicōāta, ape wāme carotirije manibujioro —qũĩ quetibujawĩ Jesús cajūgobueire.

¿De quién desciende el Mesías?

(Mr 12.35-37; Lc 20.41-44)

41-42 Bairo fariseo majā aperā na caneñarō, atore bairo na ĩwĩ Jesús cūtu caānarē:

—¿Dope bairo mujāā ĩ tūgoñañati Mesías, “Dios cū cajou,” na caĩrē? ¿Noa macū cū ānicuti? —na ĩ jēniñawĩ.

Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qũiwā:

—David ānacū pārāmi niñami.

43 Bairo na caĩrō tūgo, atore bairo na ĩ jēniñanemowĩ tunu:

—Bairo cū caāniamiatacūārē, ¿nopēĩ David ānacū p̄ame Espiritu Santo cūrē cū camasĩōrjē jūgori, “Ȳu Quetiupāu,” cū qũĩñañuparĩ Mesiare? Ato bairo ĩñupĩ David:

44 ‘Dios p̄ame ȳu Quetiupāre atore bairo qũiwĩ:

“Ato ruiya cariape nūgōā p̄ame mai.

M̄u pesua caānanarē na ȳu canetōnucārō bero, m̄u p̄ame na m̄u rotimasĩḡu,” ĩ woatuyupi David ānacū, Dios cū caĩrĩqũērē.

45 Bairo Mesiare, “Ȳu Quetiupāu,” cū caĩmiatacūārē, ¿dope bairo cū pārāmi majū cū ānibujiocuti? —na ĩ jēniñawĩ Jesús cūtu caānarē.

46 Bairo cū caĩjēniñarō tūgo, ni jĩcāũ ũcū cū ȳumasĩēmi jĩcā wāmeacā ũno. Bairi yua p̄gani cū jēniñanemo masĩēma.

23

Jesús acusa a los fariseos y a los maestros de la ley

(Mr 12.38-40; Lc 11.37-54; 20.45-47)

1 Cabero camasā cūtu caānarē, bairi jāā, cū cabuerā cūārē atore bairo jāā ĩwĩ: 2 “Moisés ānacū cū caroticūrĩqũē cajūgobueri majā, bairi fariseo majā cūā, ‘Bairo ĩgaro ĩña Moisés ānacū marĩrē cū caroticūrĩqũē,’ mujāārē ĩ quetibujunucūñama. 3 Bairi mujāārē na caĩquetibujurijere bairo ása. Na tūgousaya. Bairo na tūgousamirācūā, bairāp̄ua na caátianierē bairo ápericōāña. Caĩtopairā ānirĩ cariape rotimirācūā, na majū p̄ame na caátitirore bairo áperiyama. 4 Caũm̄u jĩcāũ, cū paabojari majōcure cū jup̄usaetiyami. Jĩcā wāme ũnoacā cūārē cū juáperiyami. Tore bairo Moisés ānacū cū caroticūrĩqũērē cajūgobueri majā, bairi fariseo majā cūā átiyama camasārē. ‘Jĩcā wāmeacā rusaeto ása,’ camasārē caĩrā nimirācūā, na p̄ame tore bairo áperimajūcōāñama. 5 Tunu bairoa caroa wāme nipetirije na caátie camasā na caĩñajorop̄u átinucūñama, nipetiro camasā n̄cūbūgoro na mena na catūgoñaparore bairo ĩrā. Tunu bairoa Dios yaye busurique, na cawoaturĩ p̄ñĩcārē jiyancūñama na riapé buip̄u, na wāmorĩp̄u cūārē. Tunu bairoa jutii cayowerijere jāñajesoyama. 6 Tunu bose r̄um̄u caāno narē na capiata, caroapāurip̄ure ruirĩ ũgaganucūñama. Tunu bairoa ñubuerica wiip̄u na caápáta, quetiupāu cū caruirije ũnier̄u jeto ruiganucūñama. 7 Tunu bairoa maap̄u na caāñesēāta, nipetiro camasā n̄cūbūgorique mena na cajēnirō bonucūñama. ‘jāārē Cabuerā!’ camasā narē na caĩjēnirō bonucūñama.

8 “Bairo na cabomiatacūārē, bairo na caborore bairo mujāā caĩñacōrō ȳu boetiya. Mujāā cabuei jĩcāũ niñami. Tunu mujāā p̄ame jĩcāũ p̄naa jĩcārōrē bairo cabairā mujāā āniña. Bairi, ‘jāārē Cabuerā!’ camasā mujāārē na caĩroaro boeticōāña. 9 Tunu bairoa ni jĩcāũ ũcū ati yepa macāācūrē, ‘Marĩ pac̄u ũcū niñami,’ qũĩroaeticōāña. Jĩcāũ niñami marĩ Pac̄u, ũm̄urecōo macāācū majū. 10 Tunu bairoa, ‘j̄Marĩ Quetiuparā!’ aperā mujāārē na caĩroarore

boeticõãña. Yꝑ, Cristo jeto camasã quetiupꝑ yꝑ ãniña. ¹¹ Bairi ni jĩcãũ ùcũ caãnimajũrẽ bairo caãnigꝑ, cabopacarãrẽ caroaro na cũ cajꝑáto ñiña. ¹² Ni jĩcãũ ùcũ cũ majũã, ‘Caãnimajũ yꝑ ãniña,’ caĩ pꝑamerẽ, cabꝑgoro macããcũrẽ bairo cũ ãnio joroque cũ átigꝑmi Dios. Apei, ‘Caãnimajũ mee yꝑ ãniña,’ caĩ pꝑame roquere, cabero cabꝑgoro macããcũrẽ bairo mee cũ ãnio joroque cũ átigꝑmi Dios.

¹³ “¡Mꝑjãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi mꝑjãã fariseo majã cũã, caĩtopairã, roro majũ mꝑjãã netõgarã, ricaati mꝑjãã caátĩãnie jũgori! Dios cũ carotimasĩrĩpꝑare mꝑjãã jããmasĩtĩgarã. Tunu camasãrẽ ricaati buerã, Dios cũ carotimasĩrĩpꝑare cajããgarã pꝑamerẽ caẽnotarãrẽ bairo na mꝑjãã átinucũña.

¹⁴ “¡Mꝑjãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi mꝑjãã fariseo majã cũã, caĩtopairã, roro majũ mꝑjãã netõgarã, ricaati mꝑjãã caátĩãnie jũgori! Cawapearã rõmirĩ ya wiirire mꝑjãã ãmanucũña. Tunu yoaro Diore cũ mꝑjãã jẽniñubuetonucũña. Bairi aperã netõjãñurõ roro mꝑjãã netõgarã.

¹⁵ “¡Mꝑjãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi mꝑjãã fariseo majã cũã, caĩtopairã, roro majũ mꝑjãã netõgarã, ricaati mꝑjãã caátĩãnie jũgori! Cayoaropꝑ, ria capairiyare pẽña átí, o ape yepapꝑare ánetõ átí, mꝑjãã quetibꝑjꝑ ñesẽãnucũña, mꝑjãã yaye quetire, camasã na catũgousaparore bairo ãrã. Bairo jĩcãũ catũgousaure cũ bócarã, ricaati cũ mꝑjãã caquetibꝑjꝑrije tũgori tũgoñamawijiao joroque cũ mꝑjãã átiya. Mꝑjãã netõjãñurõ carõure bairo caácꝑ cũ ãnio joroque cũ mꝑjãã átiya. Bairo mꝑjãã caátie jũgori caũpetieti peeropꝑ roro majũ baigꝑmi.

¹⁶ “¡Mꝑjãã, roro majũ mꝑjãã netõgarã! Jĩcãũ cacaapee mácũ cũ yarãrẽ, ‘Mꝑjãã yꝑ jũgogꝑ,’ caĩ ùcũrẽ bairo mꝑjãã baiya. Ricaati camasãrẽ na mꝑjãã bueya. Atore bairo na mꝑjãã ï quetibꝑjꝑya: ‘Ni jĩcãũ ùcũ, “Caãnorẽ bairo ñiña,” ãgꝑ, “¡Dios ya wii mena ñiña!” cũ caĩata, cabero cũ caĩrõrẽã bairo cũ caápericõãta, ñubujoro. Bairo ãmicũã, “¡Dios ya wii macããjẽ oro majũ mena ñiña!” cũ caĩata, cabero cũ caĩrõrẽã bairo cũ caápericõãta roque, ñuẽtĩña,’ cariape mee mꝑjãã ï quetibꝑjꝑya camasãrẽ. ¹⁷ ¡Bairo caĩquetibꝑjꝑrã ãnirĩ cacaapee mánarẽ bairo mꝑjãã baiya! Catũgomasiẽnarẽ bairo mꝑjãã tuaya. Dios ya wii macããjẽ oro pꝑame, ti wii netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ mee ñiña. Ti wii pꝑame, ti wii macããjẽ oro to ñuo joroque átiya. ¹⁸ Tunu atore bairo camasãrẽ na mꝑjãã quetibꝑjꝑnemoña: ‘Ni jĩcãũ ùcũ, “Caãnorẽ bairo ñiña,” ãgꝑ, “¡Altar mena ñiña!” cũ caĩata, cabero cũ caĩrõrẽã bairo cũ caápericõãta, ñubujoro. Bairo ãmicũã, “¡Waibꝑcꝑ riire na cajoemũgõjorije mena ñiña!” cũ caĩata, cabero cũ caĩrõrẽã bairo cũ caápericõãta roque, ñuẽtĩña,’ mꝑjãã ãto quetibꝑjꝑya camasãrẽ. ¹⁹ ¡Cacaapee mánarẽ bairo mꝑjãã baiya! Waibꝑcꝑ riire na cajoemũgõjorije pꝑame altar netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ mee ñiña. Ti altar pꝑame waibꝑcꝑ riire ñuo joroque átiya. ²⁰ Bairi ni jĩcãũ ùcũ, ‘Caãnorẽ bairo ñiña,’ ãgꝑ, ‘¡Altar mena ñiña!’ cũ caĩata, ‘¡Altar, bairi nipetirije altar bui macããjẽ mena ñiña!’ caĩrẽ bairo ãñami. ²¹ Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ, ‘¡Templo mena ñiña!’ cũ caĩata, ‘¡Templo wiire, bairi ti wii macããcũ Dios mena cũã ñiña!’ caĩrẽ bairo ãñami. ²² Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ, ‘¡Umãrecóo mena ñiña!’ cũ caĩata, ‘¡Dios ya trono, bairi to ruiricarõ macããcũ mena cũã ñiña!’ caĩrẽ bairo ãñami.

²³ “¡Mꝑjãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi mꝑjãã fariseo majã cũã, caĩtopairã, roro majũ mꝑjãã netõgarã, ricaati mꝑjãã caátĩãnie jũgori! Mꝑjãã cũã pꝑuga wãmo cãrõ moneda tiiriacarẽ mꝑjãã cacũgoata, jĩcã tiiaca mꝑjãã jonucũña Diore. O ãgarique asurique jĩcã wãme ñno pꝑuga wãmo cãrõ mꝑjãã cacũgoata, jĩcãrõãcã mꝑjãã jonucũña Diore. Bairo cariape tie ùnierẽ átimasĩmirãcũã, ape wãme pajãñurõ Dios cũ carotirique pꝑamerẽ

mujãã tũgoñaetimajũcõãña. Caroaro ãmeo átaje cũãrẽ marĩ rotiyami Dios. Camasãrẽ bopacooro na marĩ caĩñarĩjẽ, bairi caroaro ãmeo mairĩqũẽ cũãrẽ marĩ rotiyami. Tie pũamerẽ mujãã tũgoñaetĩña. ²⁴ ¡Mujãã, jĩcãũ cacaapee ãñaecũ cũ yarãrẽ, ‘Mujãã yũ jũgogũ,’ caĩ ãcũrẽ bairo mujãã baiya! Tunu, ‘Becoaca cũ manicõáto,’ ãrã, oco mujãã caetipeere mujãã weyórotinucũña. Bairo weyorotimirãcũã, waibũcũ capai, camellore rupũũ caũgayujorãrẽ bairo mujãã baiya. Cabũgoro macããjẽ pũamerẽ caãnimajũrĩjẽrẽ bairo mujãã átiya. Tunu bairoa caãnimajũrĩjẽ pũamerẽ cabũgoro macããjẽrẽ bairo mujãã ãñacõãña.

²⁵ “¡Mujãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi mujãã fariseo majã cũã, caĩtopairã, roro majũ mujãã netõgarã, ricaati mujãã caátĩãnie jũgori! Jotũ bapaarire dope bairo uguerĩ mano mujãã coserotinucũña. Bairo rotimirãcũã, mujãã yeripũ roro mujãã catũgoñarĩjẽ pũamerẽ mujãã coseroti-etiya Diore. Bairi mujãã cayajapairije nicõãña mujãã yeripũ. Tunu bairoa mujãã caborije jetore mujãã tũgoñanucũña. ²⁶ ¡Mũũ, fariseo, cacaapee ãñaecũ ãcũ tũgopeoya mũ yũ caĩrĩjẽrẽ! Jĩcãũ, cũ jotũ bapa pupeapũre cacosejũgoricure bairo, mũ cũã cajũgoye mũ yeripũre cacosejũgorapũ mũ ãniña. Bairo mũ caáto, caroú majũ mũ ãnicõãgũ yua.

²⁷ “¡Mujãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi mujãã fariseo majã cũã, caĩtopairã, roro majũ mujãã netõgarã, ricaati mujãã caátĩãnie jũgori! Camasã ãnana na cacũrocarica ãtã ope buire bairo mujãã baiya. Ti opeaca buipũ cabotirije mena caroaro warerique bauya. Bairo baimirõcũã, capupea pũame caboaricarã õwã ãnajẽ, bairi capũnirĩjẽ cũã nicõãña. ²⁸ Toreã bairo mujãã baiya. Camasã mujããrẽ na caĩñarõ, caroarã majũ mujãã bauya. Bairo baumirãcũã, mujãã yeri pupeapũ mujãã rojãñũña. Caĩtorije tũgoñarĩqũẽ, bairi apeye roro tũgoñarĩqũẽ cũã mujãã yeri pupeapũ jiracõãña.

²⁹ “¡Mujãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi mujãã fariseo majã cũã, caĩtopairã, roro majũ mujãã netõgarã, ricaati mujãã caátĩãnie jũgori! Profeta majã, bairi aperã tirũmũpũ macããna caroarã cũã, na rupũũrĩ ãnajẽ masã ope buire mujãã qũẽnonucũña caroa ãtã wiiriacãrẽ. Bairo áti yaparo, ti wiiriacãrẽ mujãã ãñacotenucũña, camasã, profeta ãnanaãrẽ na ãroáto, ãrã. ³⁰ Cabero atore bairo mujãã ãña: ‘Marĩ pũame marĩ ãnicũjãã na caãni yũtea macããna marĩ caãmata, narẽ bairo profeta majãrẽ roro na marĩ áperibujioricarã,’ mujãã ãña. ³¹ Bairo mujãã caĩrĩjẽ jũgori, ‘Profeta majãrẽ capajĩãrericarã pũnaã majũ marĩ ãniña,’ ãrãrẽ bairo mujãã ãña. ³² Torena, ¡mujãã ãnicũjãã roro na caátijũgoriquere átipeyocõãña!

³³ “¡Ñña ãña, moena majũ mujãã ãniña! Dios camasãrẽ cũ caĩñabeseri rũmũ mujããrẽ peeropũ popiye mujãã baio joroque cũ caáto, ¿dope bairo mujãã rutimasĩrãati? Mujãã rutimasĩtĩgarã. ³⁴ Torecũ, mujããtũ yũ jonemogũ tunu yũ yarã profeta majãrẽ, camasãrĩ majã cũãrẽ, bairi cajũgobueri majã cũãrẽ. Bairo na yũ cajomiatacũãrẽ, cañuena ãnirĩ na mujãã boetigarã. Jĩcããrã na mena macããnarẽ na mujãã pajĩãregarã. Aperãrẽ yucũpãipũ na mujãã papuaturotigarã. Tunu aperãrẽ yũ yarãrẽ sinagoga ãubuerica wiipũ na mujãã baperotigarã. Tunu aperãrẽ roro popiye na baio joroque na mujãã átigarã noo na caãnopũ. Bairi ape macãpũ na caápáta, topũ cũãrẽ na ãsaátĩ, bairo jeto na mujãã átigarã roro majũ. ³⁵ Bairo mujãã caáto jũgori, popiye mujãã baio joroque mujãã átigũmi Dios. Tocãnacãũ caroarã, caãniñarĩcãrãrẽ na carĩĩ reyarique wapa popiye mujãã baio joroque mujãã átigũmi. Na carĩĩ rejũgoricũ caroú Abel cawãmecũcũpũ ni jũgo aná, Zacarías, Berequías macũ, altar, santuario watoa mujãã capajĩãrĩcũpũ nituyama camasã na carĩĩ rejũgoatana capããrã beropũ.

³⁶ Cariape mujãârê ñiña: Na ânana wapa roro popiye mujãã baio joroque mujãã átigumi Dios, mujãã âme cañarê,” na ïwĩ Jesús fariseo majãrê.

Jesús llora por Jerusalén
(Lc 13.34-35)

³⁷ Cabero atore bairo ñnemowĩ Jesús tunu: “¡Jerusalén, Jerusalén macã macãana mujãârê ñiña: Dios yarã profeta majãrê mujãã pajĩãrenucũwũ! Dios mujãârê cũ caquetibujurotjomirĩcãrã cũârê ùtã mena wẽerĩ na mujãã pajĩãrenucũwũ. Bairo roro majũ na mujãã caátimiatacũârê, ñnairõ mujãârê yu juátinemogamiwũ! Æboco cõ pũnaarê na asipogo, narê cõ caneñorõrê bairo mujãã yu juátinemogamiwũ. Bairo yu caátimiatacũârê, jĩcã nũgõã yu mujãã boerũ. ³⁸ Bairo mujãã caboetoi, tocãrõã yua, mujãã caãnipau yasicoagaro. Tore camasã aweyorocacõãgarãma. ³⁹ Caãnorê bairo mujãârê ñiña: ‘¡Useanirĩ atiyami Dios cũ cajou majũ!’ mujãã caĩparo jũgoye, yu mujãã ññaetigarã mai,” ïwĩ Jesús, ti macãrê ññarĩ.

24

Jesús anuncia que el templo será destruido
(Mr 13.1-2; Lc 21.5-6)

¹ Cabero templo, Dios ya wii caãniatacũ ti wiire witicoámí Jesús. Bairo cũ caató, jãã, cũ cabuerã ruame cũtu etari, atore bairo cãrê jãã ïwũ: “¡Jã, ññañijate! Caroa wii majũ ñiña templo wii.” ² Bairo jãã caĩrõ tũgo, Jesús ruame bairo jãã ïwĩ:

—Ati wii paca ùtãpãĩrĩ ùnie nipetirijere mujãã ññaña. Tie cabaipere cariape mujãârê ñiña: Jĩcã rũmũ, ati wiire roro na caátĩ rũmũ caetaro, jĩcã ùtãã ùno bui tuticuti pesaricarõ manorũ átiyasio rocacõãgarãma ati wiire —jãã ïwĩ.

Señales antes del fin
(Mr 13.3-23; Lc 21.7-24; 17.22-24)

³ Cabero Olivo buorũ jãã acoápũ. Bairo topũ etarã, Jesús cũ caruiro ññarĩ, jãã, cũ cabuerã ruame Jesutũ atĩ, atore bairo cũ jãã ï jẽniñawũ:

—Jãârê mũ caquetibujuro jãã boyã: ¿Nocãrõrũ to bairoati atie mũ caĩrĩjê? ¿Dope bairo merê, “Ati yepa nemo yu tunuetagũ,” bairi tunu, “Ati umãrecõo peticoagaro,” mũ caĩataje to bairoati? —cũ jãã ï jẽniñawũ.

⁴ Bairo jãã caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo jãã ïwĩ Jesús:

—Caroaro majũ mujãã tũgoñamasĩgarã, jããrũ, jãã ïtoecore, ïrã. ⁵ Capããrã atĩgarãma ïtoñesẽãrĩ majã. Atoe bairo ïgarãma: “Yua, Mesías yu ñniña, Dios cũ cajou,” ïgarãma. Bairo na ïrĩ, camasã capããrãrê na ïtoagarãma. ⁶ Tunu bairoa mujãã queti tũgogarã: “Camasã aperorũ cũârê ñmeo pajĩãrã átiuparã.” Bairo na caátie quetire tũgori, tũgoacũaeticõãña. Ati umãrecõo capetiparo jũgoye bairoa cabaijũgoyecũtipee ñiña bairopũ. Bairi tũgoacũaeticõãña. ⁷ Ti yũtea caãno jĩcã yepa macããna, ape yepa macããna mena ñmeo pajĩãgarãma. Tunu bairoa jĩcã macã macããna ape macã macããna mena ñmeo pajĩãgarãma. Tunu apeye aũariarique atĩgaro. Tunu tutuaro mena ati yepa cũã yuguigarõ nipetiorũ. ⁸ Jĩcãõ carõmio bairirupũ caãcõ cõ macũ cũ cabuiari rũmũ capũnirõ tũgoñarĩ cõ cawisiojũgoriquere bairo ñiña atie umãrecõo cabaipere mujãârê yu caquetibujurije.

⁹ “Mai, atie cabaiparo jũgoye mujãârê roro átijũgogarãma. Mujãârê ñerĩ, aperãrê mujãã jogarãma popiye mujãã baio joroque na caátiparore bairo ïrã. Bairo áticõã, roro majũ mujãârê atĩgarãma. Bairi yua, ati umãrecõo macããna nipetirã mujãârê ññategarãma, yu yarã mujãã caãnoi. ¹⁰ Bairi ti yũtea caãno capããrã camasã yu yaye busuriquere piticõãgarãma. Jĩcããrã ñmeo busũjãbuitiregarãma na majũ. Bairo bairã, ñmeo tejãñugarãma na majũ. ¹¹ Tunu

bairoa, ‘Jãã, profeta majã, jãã ãniña,’ caĩtori majã capããrã etagarãma. Bairo camasãrẽ na ĩ quetibũjuri, na ĩtogarãma. Ricaati tũgojũgogarãma camasã rũame. ¹² Camasã rorije na caátie bũtioro majũ nigaro. Bairi camasã capããrã na caãmeomairĩjẽrẽ jãnacõãgarãma. ¹³ Bairo na caátimiatacũãrẽ, noa ũna yũ yaye bũsũrique jĩcã wãmeacã ũnorẽ na cajãnaeticõãta, yasietigarãma. ¹⁴ Atie caroa queti cũã ati umũrecóo capetiparo jũgoye nipetiro pũ cajesapeticoa jũgoyecũtipree niña bairo pũa.

¹⁵ “Bairi mũjãã rũame profeta Daniel ãnacũ cã caĩquetibũjũ jũgoyeticũricãrõrẽ bairo cabaletarijere ĩñarã, atore bairo mũjãã ĩ tũgoñamasĩgarã: ‘Merẽ ati macã yasigaro baiya.’ Dios ya wiire nocãrõ caroapũre moecũ carõũ majũ topũ cũ caãnierẽ ĩñarã, tore bairo mũjãã ĩ tũgoñamasĩgarã yua. (Mũjãã, ati tuti yũ ya tutire caĩñabuerã rũame tũgopeoya yũ yaye, yũ caquetibũjũrijere.) ¹⁶ Bairo cabairo, Judea yepa macããna ũtã yucũpũ na ruti ápáro. ¹⁷ Tunu bairoa jĩcãũ ũcũ cũ wii, cabuimacã arũapũ cũ caãmata, ruiatĩri, cũ apeyere, ape arũapũ caãnierẽ cũ jei ápéricõãto. Cariape cũ ácoa ápáro. ¹⁸ Tunu bairoa cũ, wesepũ caãcũ cũ jutii ũnierẽ bomicũã, cũ jetunũ apéricõãto cũ ya wiipũ. ¹⁹ ¡Ti rũmũ caãno carõmia bairirupũ caãna popiye netõrõ baigarãma! ¡Tunu bairoa, caũpũrããcãrẽ, capũnaacũna cũã popiye netõrõ baigarãma ti rũmũrẽ! ²⁰ Bairi Diore cũ jẽniña, mũjãã carutiripũ camasiriyoeti rũmũ to caãniparore bairo ĩrã. Cawãma pue yũtea caãno, o marĩ judío majã, marĩ cayerijãrĩ rũmũ ũnorẽ to cabaletiparore bairo ĩrã, Diore cũ jẽniña. ²¹ Ti rũmũrẽ roro ati yepapũre bairique nigaro. Dios ati yepare cũ caátijũgori rũmũ bero tocãnacã rũmũrẽ netõrõ popiye bairica yũtea nigaro ti rũmũ caetaro. ²² Bairi Dios rũame ti rũmũ roro cabairijere cũ cajãnarotieticõãta, camasã nipetiro riapeticoabujiorãma. Bairũa, mũjãã, cũ cabeserãrẽ mairĩ, peti yũtea ũnoa popiye mũjãã cabaipa rũmũrẽ áti ãñotabojagumi.

²³ “Bairi ni jĩcãũ ũcũ, ‘Mesías, Dios cũ cajõũ rũame ati macãpũ etaupũ,’ o ‘Jĩ macãpũ etaupũ,’ cũ caĩata, cariape cũ mũjãã tũgoetigarã. ²⁴ Caĩtopairã capããrã atigarãma. ‘Yũa, Mesías yũ ãniña,’ o ‘Yũa, profeta yũ ãniña,’ caĩrã atigarãma. Capee átijẽñogarãma, camasã ricaati na catũgõũsaparore bairo ĩrã. Mũjãã ũna, Dios cũ cabesericarã cũãrẽ ĩtomigarãma. ²⁵ Merẽ mũjãã, yũ cabuerã, tiere mũjããrẽ yũ quetibũjũ jũgoyetiya. ²⁶ Bairi mũjããrẽ niña: Noa ũna, ‘Mesías, desierto cayucũmanopũ buiaetaupũ,’ na caĩata, cariape na tũgoeticõãña. Camasã manopũ yũ macãrã ápéricõãña. Tunu bairoa aperã, ‘Mesías, ato marĩ caĩñaetopũ ãcũmi,’ na caĩata, cariape na tũgoeticõãña. Bairo mee yũ tunuetagũ ati yepare. ²⁷ Bũpo rũame yabei, muipũ cũ cawãmũatõpũi yabejũgo acã, jõ muipũ cũ caruiropũ yabetuetayami. Torea bairo yũ, Camasã Jũgocũ nemo ati yepapũre yũ catunuatĩ rũmũrẽ yũ baigũ. Yoaro mee yũ bauetagũ tunu. ²⁸ Tunu bairoa noo rupapũri ãnajẽ cacũñarõ yucaã cũã topũ neñaetagarãma,” jãã ĩ quetibũjũwĩ Jesús.

El regreso del Hijo del hombre

(Mr 13.24-37; Lc 21.25-33; 17.26-30, 34-36)

²⁹ ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo jãã ĩ nemowĩ tunu: “Camasã roro majũ na cabairi yũtea capetiro bero, muipũ umũrecóo macããcũ naitĩãcoagumi. Ñami macããcũ cũã bauetigumi. Ñocõã, umũrecóore caãnimiatana cũã ñacoagarãma. Bairo bairã, umũrecóo macããna nipetirã yugui ñacoagarãma. ³⁰ Bairo cabairo bero, apeye ũnie átijẽñorĩqũẽ umũrecóo macããjẽ Dios cũ caátĩ ĩñorĩjẽ buiaetagarõ. Bairi ati yepa tocãnacã poa macããna tiere ĩñarã, ‘Merẽ etamajũcoagumi Camasã Jũgocũ,’ ĩ masĩgarãma. Bairo na rũame yũ uwirã otigarãma. Tocãrõã

yꝝ, Camasã Jūgocꝝ, buseriwo watoapꝝ nocārō yꝝ catutuarije mena, bairi yꝝ caasiyabatorije mena yꝝ caatóre ññajogarãma. ³¹ Bairo trompeta, pútíricaro cabꝝꝝocajoro yua, yꝝ ñmꝝa, ángelea majãrē nipetiroꝝ na yꝝ árotigꝝ. Bairi ati ñmꝝrecóo macããna nipetiroꝝ cañnarē na neñogaráma yꝝ cabesericarã ꝝamerē.

³² “Mai, higuera yucꝝre mꝝjãã masiña. Ti yucꝝ cawãma pũũ cawasoaro ññarã, ‘Merē cãma cõñarō baiya,’ mꝝjãã ñ masiña. ³³ Torea bairo mꝝjããrē yꝝ caquetibꝝjuriere bairo cabaietaro ññarã, ‘Merē Jesús ati yeparꝝ nemo cũ catunuetaparo cõñarō baiya,’ mꝝjãã ñ masiñarã. ³⁴ Cariape mꝝjããrē ñiña: Mꝝjããrē yꝝ caquetibꝝjuriere baiPETICOAGARO ti yꝝtea macããna na cariaparo jūgoye. ³⁵ Tunu bairoa ati ñmꝝrecóo, ati yepa cũã yasipeticoagaro. Yꝝ yaye quetibꝝjuriere roque petietigaro. Yꝝ caĩrōrēã bairo baimajũcõãgaro.

³⁶ “Bairoꝝa ti rũmꝝ, ti hora majũ mꝝjãã yꝝ caquetibꝝjuriere caetaparore ni jĩcãũ ñcũ masiẽtĩñami. Ñmꝝrecóo macããna ángelea majã cũã masiẽtĩñama. Yꝝ, cũ macũ cũã yꝝ masiẽtĩña. Marĩ Pacꝝ Dios jeto masiñami ti rũmꝝ caetaparore.

³⁷ “Noé ãnacũ cũ caãniyũteare cabaiyaricarorea bairo baigaro nemo Camasã Jūgocꝝ ati yeparꝝre yꝝ catunuati rũmꝝrē. ³⁸ Atoꝝe bairo baiyayuparã camasã mai Noé ãnacũ cũ caãni yũteapꝝre, ati yepa caruaparo jūgoye: Camasã caroaro ãñuparã. Eti, uga, bairi tunu wãmo jiya átiãñuparã, ñe ñno jĩcã wãmeacã cabaiãnipeere tũgoñarĩ mee. Noé, cũmua capairicare cũ caájããrĩ rũmꝝꝝ baijããñuparã. ³⁹ Bairo ñseanirō cabaiãnimiatana ꝝame na cayasipeere masiẽsuparã. Ati yepa oco mena narē to cajūgoneruaparo jūgoye masiẽsuparã. Torea bairo yꝝ, Camasã Jūgocꝝ, nemo yꝝ catunuetaro dope caĩmasiã mani rũmꝝ yꝝ etagꝝ. ⁴⁰ Ti rũmꝝ caãno ꝝugarã caũmꝝa wesepꝝ nigarãma. Bairo ꝝugarã nimirãcũã, jĩcãũ cũ mena macããcũ jeto neáecogũmi. Apeĩ cũ bapa ꝝame neáecoetigũmi. ⁴¹ Tunu bairoa ꝝugarã rōmia rupa bari trigo wãñigarãma. Bairo ꝝugarã rōmia nimirãcũã, jĩcãõã, cõ mena macããcõ jeto neáecogomo. Apeo ꝝame neáecoetigomo. Mꝝjãã ꝝame ti rũmꝝ yꝝ caetaparore dope bairo mꝝjãã ñ masiẽtĩgarã.

⁴² “Bairi yꝝ, mꝝjãã Quetiupꝝ, yꝝ caetaparore mꝝjãã masiẽtĩgarã. Bairi masacatiya yꝝ yarã. Cacãñirãrē bairo baieticõãña. Caroaro ãnicoteya. ⁴³ Tunu ati wãme mꝝjããrē ñcõñarĩ yꝝ caquetibꝝjuriere tũgopeoya: Apeĩ wii upꝝ, cũ ya wii macããjẽrē cayajauacũre ñami caãno ti hora majũ cũ caetarore cũ camasãata, cãñietibujioũmi. Cũ caetarore ññaricanũgõbujioũmi, jããremi, ñ. ⁴⁴ Torea bairo yꝝ, Camasã Jūgocꝝ, tunu yꝝ caetari rũmꝝrē jĩcãũ cayajari majõcũre bairo yꝝ etagꝝ ati yeparꝝre. ‘Ti rũmꝝ majũ etagũmi,’ caĩã mani rũmꝝ yꝝ etagꝝ. Bairi caroaro ãña. Nemo yꝝ catunuetaparo jūgoye caroaro mꝝjãã ãnicotegarã,” jãã ñ quetibꝝjũwĩ Jesús.

El criado fiel y el criado infiel
(Lc 12.41-48)

⁴⁵⁻⁴⁶ ñ quetibꝝjũ yaparo, ape wãme ñcõñarĩ atore bairo jãã ñnemowĩ tunu: “Jĩcãũ quetiupꝝ cũ caápáro jūgoye, ‘Yꝝ ñmꝝa aperãrē na mꝝ qũẽnowã. Ñgariquere na mꝝ batowa,’ qũĩ cũñupũ cũ ñmꝝ, cũ rocajãñurĩ macããcũrē. Bairi cabero tunuetaꝝ, cũ ñmꝝ cũ caĩrotiricarorea bairo cũ caápata, caroare cũ jogũmi. Bairi ñseanirĩ nigũmi cũ ñmꝝ. ⁴⁷ Cariape mꝝjããrē ñiña: Quetiupꝝ ꝝame atore bairo ñgũmi cũ ñmꝝrē: ‘Nipetirije yꝝ cacũgorijere carotibojau mꝝ ãnigũ.’ ⁴⁸ Bairo átato ñnorēã, cũ cacũátacꝝ ꝝame carõn cũ caãmata, ‘Yꝝ quetiupꝝ tãmurĩ tunu etaecũmi,’ ñrĩ aperã cũ baparãrē roro na átibujioũmi. ⁴⁹ Aperã cũrē bairo paabojari majãrē roro na átibujioũmi. Tunu bairoa aperã caetipairã mena uga, eticũmu baibujioũmi. ⁵⁰ Bairi cabero cũ quetiupꝝ cañesẽãñatãcũ ꝝame, ‘Ti rũmꝝ etagũmi,’ cũ caĩmasiẽtĩ rũmꝝrē etabujioũmi. Bairo etaꝝ yua,

cũ caroticũátacu roro cũ caátiere ññabujiõumi. ⁵¹ Bairo ñña yua, popiye cũ baiõ joroque cũ átibujiõumi. Cũ piticõõabujiõumi, aperã caĩtorã mena cũ ãmarõ, ñ. Тору бũtiõro otigarãma camasã. Na õpire bacarũpotugarãma, бũtiõro yapapuarã yua,” jãã ñ quetibũjũwĩ Jesús.

25

La parábola de las diez muchachas

¹ Ñ quetibũjũ yaparo, ape wãme ñcõñarĩ atõre bairo jãã ñnemowĩ tunu: “Dios cũ carotimasĩrĩpaũ pũame cawãmarã rõmirĩ pũga wãmo cũnacãõ cawãmojiyaenarẽ bairo ñña. Bairi na yaũ cũ cawãmojiyari rũmũ caãno cũ bose rũmũrẽ ññagarã, cũ pacũ ya wiipũ ásũparã, torũ cũ, cũ nũmo caãnipao mena na caetarõre cõterã. Bairi ñami caãnoi, na cajĩñabusuri rupaare tocãnacãõpũa jeásũparã. ² Bairo na mena macããna jĩcã wãmo cũnacã rõmirĩ catũgoñajũgoyecũperã ãñũparã. Aperã na mena macããna catũgoñajũgoyecũna ãñũparã. ³ Catũgoñajũgoyecũperã pũame na cajĩñawõnemõpõee use ape botella mena jeãpeyũparã. ⁴ Na bapa pũame camasĩrã ãnirĩ, ape botella usere jeãnemõñũparã. ⁵ Bairo cũ nũmo caãnipaõre caneiátacũ pũame tãmurĩ eteasũpũ. Bairi cawãmarã rõmirĩ narẽ wũgoa caetaro, cũnicoasũparã tie jãã ñrĩ mee. ⁶ Bairo ñami recomacã cacõñarõ majũ jĩcãũ awajarique mena, ‘jã, ññañijate! jAtĩyami cawãmaũ, cũ nũmo caãnipao mena! jCũ marĩ jẽnirãpãro!’ ññũpũ. ⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cawãmarã rõmirĩ nipetirã wãcãrĩ, na cajĩñawõrica rupaare qũẽnojũgoyũparã tunu. ⁸ Bairo na caqũẽnorõ, catũgoñajũgoyecũperã pũame atõre bairo na ñ jẽnĩñũparã na baparã rõmirĩrẽ: ‘jãã jĩñawõrica rupaa use petiro baiya! Jĩña wõtutuaetiya. Bairi mũjãã yaye use petõaca jãã joya,’ na ññũparã. ⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, ‘Mũjããrẽ jãã jõmasĩẽtĩña. Mũjããrẽ jãã cajoata, jãã yaye etaetibũjiõro,’ na ññũparã. ‘Bairi wapatirãjã usere mũjããrẽ carũsarijere,’ na ññũparã catũgoñajũgoyecũna, na baparã rõmirĩrẽ. ¹⁰ Bairo na caĩrõ tũgo, ‘Jaũ’ ñ, acoásũparã usere wapatirãná yua. Bairo na caátõ bero, cawãmojiyapũ pũame etayũpũ. Etari yua, catũgoñajũgoyecũna pajãñũrõ caũsejeatana rõmirĩ pũame cũ, cũ nũmo mena cũ pacũ ya wiipũ jããcoasũparã, ugarique jũ ugarãná bose rũmũ na caqũẽnoatajere. Bairo na cajããrõ bero, ti wii jõpe pũamerẽ biacõãñũparã yua. ¹¹ Cabero usere cawapatiratana rõmirĩ jõpetũ etarã, atõre bairo ñ piĩyũparã: ‘jãã Quetiũpaũ, jãã jõpe pããña!’ qũĩmiñũparã. ¹² Bairo na caĩmiatacũãrẽ, cawãmojiyaatacũ pũame ti jõpere pããnemõesũpũ. ‘Cariãpea mũjããrẽ ñña: Mũjããrẽ yũ masĩẽtĩña,’ na ññũpũ yua,” ñcõñarĩ jãã ñ quetibũjũwĩ Jesús.

¹³ Bairo ñ quetibũjũ yaparo, atõre bairo jãã ñnemowĩ: “Mũjãã, ti rũmũ ti hora majũ yũ catunuetaparõre mũjãã masĩẽtĩgarã. Bairi caroaro masacatiri ãnicõteya. Cacãñirãrẽ bairo baeticõãña,” jãã ñwĩ.

La parábola del dinero

(Lc 19.11-27)

¹⁴ Ape wãme ñcõñarĩ tunu atõre bairo jãã ñ quetibũjũnemowĩ Jesús: “Dios cũ carotimasĩrĩpaũ pũame jĩcãũ quetiũpaũ cũ cabairiquere bairo ñña. Cũ pũame ape yepa cayõarõpũ ágũ jũgoye, cũ paabõjari majãrẽ na piĩjõri, na nuniñũpũ tocãnacãũrẽã cũ yaye dinerõre, tiere na caqũẽnobõjaparõre bairo ñ. ¹⁵ Bairi na mena macããcũrẽ jĩcã wãmo cũnacã mil moneda tiiri majũ cũ nuniñũpũ. Apei pũamerẽ pũga mil moneda tiiri majũ cũ nuniñũpũ. Apei pũamerẽ jĩcã mil moneda tiiri majũ cũ nuniñũpũ. Na caparique na cawapatamasĩrõ cãrõ na jõyũpũ quetiũpaũ cũ ãmũa tocãnacãũrẽã. Bairo na nuni yaparo, acoásũpũ na quetiũpaũ yua. ¹⁶ Bairo cũ caátõ bero, cũ ãmũ jĩcã wãmo cũnacã mil moneda tiiri majũ cũ cajoatacũ pũame, ãmeo nuni wapatari yõaro mee apeye jĩcã

wāmo cānacā mil moneda tiiri majūrē wapatanemoñupũ. ¹⁷ Torea bairo puga mil majũ moneda tiiri cū cajoatacũ cūã apeye puga mil moneda tiiri majūrē wapatanemoñupũ. ¹⁸ Bairo caroaro na cawapatanemomiatacũãrē, jĩcā mil moneda tiiri majũ cū cajoatacũ pũame wapatanemoesupũ. Cū quetiupũ dinerore cū canunirō bero, acoásupũ. Á yua, yepa pupearũ ope yesea, cū quetiupũ dinerore topũ yacũcõãñupũ.

¹⁹ “Bairo cayoato bero, paabojari majã quetiupũ pũame tunuetayupũ tunu cū ya yeparũ. Bairo tunuetari bero, cū paabojari majãrē na piijoyupũ, dinerore cū canunicũrĩcãrãrē. ‘¿Nocãrō majũ na wapataupari tocānacãũpũ?’ ĩ, na piijoyupũ. ²⁰ Bairi cū paabojari majõcũ jĩcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majũ cū cajoricũ pũame cũtũ etajũgoypũ. Eta yua, atore bairo qũĩñupũ: ‘Yũ quetiupũ, mũ dinerore yũ mũ cacũrĩqũē mena yũ wapatanemoarũ. Mũ pũame jĩcā wāmo cānacā mil moneda tiiri majūrē yũ mũ cacũmiatacũãrē, tunu jĩcā wāmo cānacā mil moneda tiirire mũ yũ tunuo buipeogũ,’ qũĩñupũ. ²¹ Bairo cū caĩrō, cū quetiupũ pũame atore bairo qũĩ yũyupũ: ‘Ñumajũcõãña. Cañũ mũ ãniña mũ paabojari majõcũ. Bairi caroaro tũgoñarĩqũē yeri pũna mena apeye petoaca cañie ũnierē mũ caĩñarĩcãñũgõmasĩrō jũgori, pajjãñurō cañie ũnierē caĩñarĩcãñũgõpũ mũrē yũ cũña. Bairi yũ ya wiipũ jããũ asá. Yũ mena ẽseanirĩ ãña,’ qũĩñupũ. ²² Cabero cū paabojari majõcũ apei puga mil moneda tiiri majūrē cū cajoricũ cūã etari, atore bairo qũĩñupũ: ‘Yũ quetiupũ, mũ dinerore yũ mũ cacũrĩqũē mena yũ wapatanemoarũ. Mũ pũame puga mil moneda tiiri majūrē yũ mũ cacũmiatacũãrē, tunu puga mil moneda tiirire mũ yũ tunuo buipeogũ,’ qũĩñupũ. ²³ Bairo cū caĩrō, cū quetiupũ pũame atore bairo qũĩ yũyupũ: ‘Ñumajũcõãña. Cañũ mũ ãniña mũ paabojari majõcũ. Bairi caroaro tũgoñarĩqũē yeri pũna mena apeye petoaca cañie ũnierē mũ caĩñarĩcãñũgõmasĩrō jũgori, pajjãñurō cañie ũnierē caĩñarĩcãñũgõpũ mũrē yũ cũña. Bairi yũ ya wiipũ jããũ asá mũ cũã. Yũ mena ẽseanirĩ ãña,’ qũĩñupũ.

²⁴ “Bairo na caátimiatacũãrē, apei cū paabojari majõcũ jĩcā mil moneda tiiri majūrē cū cajoricũ pũame yua cũtũ etari, atore bairo qũĩñupũ: ‘Yũ quetiupũ, mũ, tutuaro mena caroti mũ ãniña. Caoteecũ nimicũã, aperã na caoteriquepũre mũ jenucũña. Tunu bairoa aperã yayere na mũ ẽmanucũña. ²⁵ Bairo caácũ mũ cañnierē uwiri caroaro yũ qũēnocũwũ mũ dinerore. Yeparũ yeseari yũ yacũwũ tiere, yasire, ĩ. ãmerē yua, mũ yũ tunuogũ tie mũ dinero, yũ mũ canunimirĩqũērē.’ ²⁶ Bairo cū caĩrō tũgo, cū quetiupũ pũame qũĩñupũ: ‘Mũ, paabojari majõcũ, cañuecũ cateeyepai majũ mũ ãniña. ¿Atore bairo yũre mi tũgoñanucũñati: “Caoteecũ nimicũã, aperã na caoteriquepũre jenucũñami. Tunu bairoa aperã yayere na ẽmanucũñami,” yũre mi tũgoñanucũñati? ²⁷ Bairo yũre caĩtũgoñũ nimicũã, ¿nopẽ yũ dinerore bancopũ mũ cũẽtĩ? Bairo cũrĩ, tie dinerore mũ cawasoriye wapa mũ wapatanemobujioricũ. Tie mena yũ mũ tunuobujioatacũ, yũ ya wii yũ catunuetaro,’ qũĩ tutiyupũ quetiupũ cū ẽmũrē. ²⁸ Bairo qũĩ yaparori, atore bairo na ĩñupũ aperã cũtũ cañnarē: ‘Dinero, cū cacũgorijere ẽmarĩ, apei puga wāmo cānacā mil majũ moneda tiirire cacũgoare cū joya.’ ²⁹ Torea bairo jeto yũ átirotigũ camasãrē. Noa ũna caroaro tũgoñarĩqũē yeri pũna mena yũ cajorijere na caĩñaũsaata, pajjãñurō na yũ jonemogũ tunu. Aperã caroaro tũgoñarĩqũē yeri pũna mena yũ cajorijere na caĩñaũsaeticõãta, na cacũgomirĩjē cũãrē yũ ẽmapeyocõãgũ. ³⁰ Bairi ãni, yũre capaabojamasĩcũrē macãpũ cū rocawiyojoya canaitĩãrõpũ. Topũre camasã otigarãma. Na opire bacarũpotugarãma, bũtioro yapapuarã yua,” ĩcõñarĩ jãã quetibũjũwĩ Jesús.

³¹ Ī yaparo, atore bairo jāã ĩnemowĩ Jesús tunu: “Camasã Jũgocũ, ati yeparũ nemo yũ catunuetari rãmũrẽ caasiyarije mena yũ atĩgũ. Tunu bairoa yũ yarã ángelea majã mena yũ atĩgũ. Bairo atĩ yua, trono quetiupau cũ caruiro caroaro majũpũ yũ ruigũ. ³² Bairo yũ caruiro, ati umũrecóo macããna, tocãnacã poa macããna yũ riape neñaetagarãma. Bairo na caneñaetaro ĩña, na ñiñabesequ. ĩcãũ ovejare cacotei cũ yarã nurĩcãrã oveja, bairi cabras na caĩrã cũãrẽ ricaati jeto cũ cabesecũrõrẽ bairo camasã nipetirore na ñiñabesequ. ³³ Bairi yũ yarã, ovejare bairo caãna pũamerẽ yũtũ cariape nũgõãrẽ na yũ nucũrotigũ. Aperã yũ camasĩena, cabrare bairo caãna roquere yũtũ caãcõ nũgõãrẽ na yũ nucũrotigũ.

³⁴ “Bairo áticõã, yũ, Quetiupau Rey, bairo ñigũ yũ caruiro cariape nũgõã caãnarẽ: ‘Yũ yarã, yũ Pacũ caroaro useanirĩqũẽrẽ cũ cajoricarã ãnirĩ, tiaya. Dios cũ carotimasĩrĩpaure jāãrã asá, ati umũrecóo caãniparo jũgoye mũjãã caãnipeere cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo. ³⁵ Yũ pũame yũ caqueyaro, yũ mũjãã ugarotiwũ. Tunu bairoa yũ cañemejipiro, yũ mũjãã etirique nuniwũ. Tunu bairoa canucũñesẽãrĩ majõcũre bairo yũ cabainucũñesẽãrõ, “Jããtũ ãña,” yũ mũjãã ĩwũ. ³⁶ Tunu bairoa yũ cajutii cũgoeto, yũ mũjãã jutii nuniwũ. Tunu yũ cariaro, mũjãã pũame yũtũ etari caroaro yũ mũjãã juátinemowũ. Torea bairo yũ mũjãã ápu preso jorica wii yũ caãno cũãrẽ,’ na ñigũ nipetirã yũ caruiro cariape nũgõã caãnarẽ. ³⁷ Bairo yũ caĩrõ tũgo, atore bairo ñi jẽniñagarãma na, carorije wapa cacũgoena yũ caĩñarã pũame: ‘Jãã Quetiupau, ¿dipau ũno mũ caqueyaro, mũrẽ jāã ugarotiri? Tunu, ¿dipau ũno mũ cañemejipiro, mũrẽ etirique jāã nunirĩ? ³⁸ Tunu, ¿dipau ũno canucũñesẽãrĩ majõcũre bairo mũ cabainucũñesẽãrõ, “Jããtũ ãña,” mũrẽ jāã ĩrĩ? Tunu, ¿dipau ũno mũ cajutii cũgoeto, mũrẽ jutii jāã nunirĩ? ³⁹ Tunu, ¿dipau ũno majũ mũ cariaro, o preso jorica wii mũ caãno, mũtũ etari mũrẽ jāã juátinemoñuparĩ?’ ñi jẽniñagarãma yũtũ cariape nũgõãrẽ caãna pũame. ⁴⁰ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo ñigũ yũ, Quetiupau Rey: ‘Cariape mũjããrẽ ñiña: Yũ yarã cabũgoro macããna cũãrẽ caroaro na mũjãã cajuátinemorõĩ, yũpũre juátinemorã mũjãã ápu,’ ñigũ yũtũ cariape nũgõã caãnarẽ.

⁴¹ “Ī yaparo, yũ, Quetiupau Rey, ñinemogũ tunu caãcõ nũgõã pũame caãnarẽ: ‘Mũjãã, popiye mũjãã baio joroque mũjãã átigũmi Dios cũ caĩquetibũju jũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo. Bairi ánaja mũjãã caũpetietopũ. Wãtĩ, cũ yarã ángelea cañuena mena Dios narẽ cũ cacũjũgoricaropũ ánaja. ⁴² Yũ pũame yũ caqueyaro yũ mũjãã ugarotierũ. Tunu bairoa yũ cañemejipiro, yũ mũjãã etirique nunierũ. ⁴³ Tunu bairoa canucũñesẽãrĩ majõcũre bairo yũ cabainucũñesẽãrõ, “Jããtũ ãña,” yũ mũjãã ĩepũ. Tunu bairoa yũ cajutii cũgoeto, yũ mũjãã jutii nunierũ. Tunu yũ cariaro, bairi preso jorica wiipũ yũ caãno cũãrẽ, yũtũ etari caroaro yũ mũjãã juátinemoepũ,’ ñigũ yũtũ caãcõ nũgõã caãnarẽ. ⁴⁴ Bairo yũ caĩrõ tũgo, atore bairo ñi jẽniñagarãma: ‘Jãã Quetiupau, ¿dipau ũno mũ caqueyaro, o mũ cañemejipiro, o jāã ya macãpũ mũ caetaro, o mũ cariaro, o preso jorica wiipũ mũ caãno jāã juátinemoesuparĩ? Bairo mũ cabairo jāã ĩñaepũ,’ ñigarãma. ⁴⁵ Bairo na caĩrõ, atore bairo na ñigũ, yũ, Quetiupau Rey: ‘Cariape mũjããrẽ ñiña: Yũ yarã cabũgoro macããna cũãrẽ na mũjãã cajuátinemoetoi, yũpũre juátinemoena mũjãã ápu,’ na ñigũ yũtũ caãcõ nũgõã caãnarẽ. ⁴⁶ Bairi na pũame popiye bairique capetietopũ ágarãma yua. Carorije cacũgoenarẽ bairo yũ caĩñarã pũame yũ mena useanirĩ ãnicõã ninucũgarãma tocãnacã rãmũa,” jāã ĩ quetibũjuwĩ Jesús.

26

Conspiración para arrestar a Jesús
(Mr 14.1-2; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Bairo nipetirije ĩ quetibujũ yaparori, atore bairo cũ cabuerãrẽ jãã ĩnemowĩ tunu:

² —Merẽ mujãã masĩna. Pascua bose rũmũ etagaro baiya. Pũga rũmũa rũsaya. Tocãrõã yũ, Camasã Jũgocũre, yũ nunirocagarãma, yucũpãĩrũ aperã yũ na capuatuurocaparore bairo ĩrã —jãã ĩwĩ Jesús.

³ Tipãũ caãno, sacerdote majã quetiuparã, bairi cabũtoa camasĩrã cũã Caifás cawãmecũcũ ya wiire neñañuparã. Caifás pũame sacerdote majã quetiupãũ, sumo sacerdote majũ ãmi. ⁴ Bairo neñarã, atore bairo ãmeo ĩñuparã na majũ: “¿Dope bairo camasã na caĩñaeto Jesure gobierno cũ ñerotio joroque marĩ áticuti?” ãmeo ĩñuparã ĩtorique mena, Jesús cũ cariarore borã.

⁵ —Bairãrũa, Pascua caãno cũ marĩ ñerotimasĩena, camasã roro awajari marĩ tutirema, ĩrã —ĩ tũgoñañuparã.

*Una mujer derrama perfume sobre Jesús
(Mr 14.3-9; Jn 12.1-8)*

⁶ Jesús pũame tipãũ caãno Betania macãrũ ãmi, carupãũ boamirĩcũ Simón cawãmecũcũ ya wiipũ. ⁷ Bairo ti wii cũ caãno, jĩcãõ carõmio cũtũ etawõ. Cõ pũame caroarũcapũ jiraro cajutiñurĩjẽ paio cawapacutiere neamó. Bairo Jesús mesarũ cũ caruiro, carõmio pũame tie caroa cajutiñurĩjẽrẽ cũ rũpoarũ piopeowõ, Jesure bũtioro nacũbugoo. ⁸ Jãã, cũ cabuerã pũame bairo cõ caãto ĩñarã, cõ mena jãã asiajãñuwã.

—¿Nopẽĩõ paio cawapacutiere bairo cõ átireyati? ⁹ Apei, tiere caboure cõ canuniata, tie wapa paio dinerore jeri, aperã cabopacarãrẽ na juátinemo masĩbujio. ãmerẽ tie yasicoaya cõ cawapatabujioataje yua —jãã ãmeo ĩwũ jãã majũ.

¹⁰ Jesús pũame tũgowĩ jãã caãmeoĩrĩjẽrẽ. Bairi atore bairo jãã ĩwĩ:

—¿Nopẽĩrã patowãcõrõ cõrẽ mujãã busũpaiyati? Atio carõmio bairo yũre cõ caátie ñujãñuã. ¹¹ Cabopacarã nicõãnucũgarãma mujãã watoare. Yũ pũame roque yoaro yũ ãmerĩgũ ati yeparũre. ¹² Bairo cajutiñurĩjẽrẽ yũ rũpoare cõ capiopeoro jũgori yũ rupaũre caroaro qũẽnoñamo, yũ rupaũri ãnajẽrẽ na carocaparo jũgoye. ¹³ Cariape mujããrẽ ñiña: Ati mũrecõo nipetiorũ, atie yũ yaye queti, camasãrẽ Dios cũ canetõõrĩjẽrẽ na caquetibujũropũ atio carõmio bairo yũre cõ caátie cũãrẽ quetibujũgarãma. Bairi cõ caátie masĩcõã ninucũgarãma camasã tocãnacã rũmũa —jãã ĩwĩ Jesús.

*Judas traiciona a Jesús
(Mr 14.10-11; Lc 22.3-6)*

¹⁴ Bairi yua, jãã, Jesús cũ cabuerã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ mena macããcũ jĩcãũ Judas Iscariote cawãmecũcũ na ĩñau ásúpi quetiuparã sacerdote majãrẽ. ¹⁵ Na tũpũ etari bairo na ĩñupũ:

—Jesure, mujãã yũ ñerotigũ, cũ mujãã capajĩãmasĩparore bairo. Bairi, ¿tie wapa nocãnacã moneda tiirire yũre mujãã nunibujiocuti tie wapa? —na ĩñupũ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, treinta plata moneda tiiri majũ cõñarĩ, Judare cũ nuniñuparã. ¹⁶ Tipãũ bero Judas pũame dipãũ ũno dope bairo camasã mano macãjũgoyũrũ, Jesure cũ ñerotigũ.

*La Cena del Señor
(Mr 14.12-25; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)*

¹⁷ Bairi yua, Pascua bose rũmũ, caãnijũgori rũmũ, levadura pan cawauarije caasuanierẽ judío majã na caũgari rũmũ etawũ. Bairo ti rũmũ caetaro ĩña, jãã, Jesús cũ cabuerã pũame, cũtũ etari, atore bairo cũrẽ jãã ĩ jẽniñawũ:

—¿Noorũ marĩ caũgapeere jãã caqũẽnoyuro mũ boyati?

18 Bairo jáã caĩjēniñarō, atore bairo jáã ĩwĩ:

—Ánája mujãã Jerusalēpũ. Bairo ti macãrē etarã, mujãã bócaetagarã ĩcãũ, wii upaure. Bairo cūrē bócaeta yua, atore bairo cū mujãã ĩgarã: “Cabuei bairo ĩñami: ‘Yũ Pacũ yũre cū cacūrĩcārō merē etaro baiya. Bairi mũ ya wiipũ yũ atĩgu, yũ cabuerã mena Pascua bose rũmurē netōgu,’ ĩñami marĩrē cabuei,” cū mujãã ĩgarã —jáã ĩwĩ Jesús.

19 Bairo cū caĩrō tũgo, jáã, Jesús cū cabuerã, cū caĩrōrēã bairo jáã ápũ. Bairi ti wiipũ jáã qũēnoyũwũ Pascua rũmũ jáã caũgapeere.

20 Cabero canaiorĩpũ caetaro, Jesús pũame ti wii jáãetari mesapũ ruiwĩ jáã, pũga wãmo peti rũpore pũga pēnirō cānacãũ majũ cū cabuerã mena. 21 Bairo jáã caũgaruiripũ, atore bairo jáã ĩwĩ Jesús:

—Cariape mujããrē ñiña: Mujãã mena macããcũ ĩcãũ roro yũre ĩ bũsujãbuitirocagũmi.

22 Bairo cū caĩrō tũgo, bũtioro jáã tũgoña yapapuawũ. Bairo bairã, apei, apei, Jesure bairo jáã ĩ jēniñajũgowũ:

—¿Yũ mee, yũ ānicōãētĩmicuti murē caĩbũsujãbuitiri majõcũ? —jáã, tocānacãũpũ jáã ĩ jēniñawũ.

23 Bairo jáã caĩrō, bairo jáã ĩwĩ Jesús:

—Āni, āmerē yũ mena atirũre cū pããrē cayosene ugaũ pũame niñami yũre roro caĩbũsujãbuitirocapũ. 24 Torecũna, yũ, Camasã Jũgocũ, profeta majã yũ cabaipeere na caquetibũcūrĩcārōrēã bairo yũ baigũ. Cabaimiatacũãrē, jũre caĩbũsujãbuitirocapũre cū carorije wapa paio nigaro! Bairi cū cabuiaeticõãta roque, ñubujioricarũ —jáã ĩwĩ Jesús.

25 Bairo cū caĩrō tũgo, Judas, Jesure caĩbũsujã buitirocaricũ ānacũ pũame atore bairo qũĩwĩ Jesure:

—Yũre cabuei, ¿yũ mee yũ ānicuti murē caĩbũsujãbuitirocapũ?

Bairo cū caĩrō:

—Mũ, caĩrōrēã bairo mũ baiya —qũĩwĩ Jesús Judare.

26 Bairo cū caĩrō bero, jáã caũgatoye, Jesús pũame cū wãmo mena pããrē nerĩ, “Dios mũ ñujãñuña jáã mena,” ĩ yaparo, carecomacã peenerĩ, jáã, cū cabuerãrē atore bairo ĩrĩ jáã batowĩ:

—Atie pan, yũ rupũ niña. Tere uga ya —jáã ĩwĩ.

27 Bairo ĩ yaparo, cū wãmo mena copa etiricarũre nerĩ, “Dios, mũ ñujãñuña jáã mena,” qũĩ yaparo, atore bairo ĩrĩ ti copare jáã nuniwĩ:

—Mujãã tocānacãũã nipetiro atirũ macããjē use ocore etiya. 28 Atie use oco pũame yũ riĩ niña. Camasã capããrãrē na netōōgu, yũ riacoagu. Bairo yũ cariápee jũgori cawãma wãme camasãrē Dios cū caátibojacũrĩqũē etacoaya.

29 Cariape mujããrē ñiña: Āmea mujãã mena use ocore pũgani yũ etinemoetigũ yũ Pacũ cū carotimasĩrĩpũ tunu caetaro marĩ caetinemoparo jũgoye —jáã ĩwĩ Jesús.

*Jesús anuncia que Pedro lo negará
(Mr 14.26-31; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)*

30 ĩ yaparo, salmos basarique mena Diore jáã basapeowũ. Basapeo yaparo yua, jáã acoápũ Olivo cawãmecuti buropũ. 31 Bairo jáã caátõ, atore bairo jáã ĩwĩ Jesús:

—Āme ñami mujãã nipetiro aperãrē uwirã, yũ mujãã aweyocoagarã. Mujãã cabaipeere ĩ quetibũju jũgoyeticũñañupã profeta majã Dios yaye woaturica tutipũ: ‘Ovejare cacoteire camasã na capajĩãrō yũ eñnotaetigũ. Bairo cūrē na capajĩãrō bero cū yarã oveja pũame ábatapeticoagarãma,’ ĩ quetibũju jũgoyeticũñañupã. 32 Tunu bairoa apeyera, yũ pũame cariacoatacũ nimicũã,

y_H caticoagu tunu. Bairo cati yua, mujãã jũgoye Galilea yeparu y_H águ —jãã ãwĩ Jesús.

³³ Bairo cã caĩrõ bero, Pedro ruame bairo qũwĩ:

—Ãnoa y_H mena macããna nipetiro murẽ na caaweyocoamiatacũãrẽ, y_H ruame roque di rãmu ãno mu y_H aweyoetigu.

³⁴ Bairo cã caĩrõ, bairo qũwĩ Jesús:

—Pedro, cariape murẽ ñiña: Áme ñami ávocu cã capiiparo jũgoye itiani, “Cã y_H masĩtĩña Jesure,” y_H mitogu —qũwĩ Jesús Pedrore.

³⁵ Pedro ruame bairo qũwĩ:

—Mu mena y_Hre na capajĩãrocagamiatacũãrẽ, “Cã y_H masĩtĩña Jesure,” ñitoetimajũcõãgu —qũwĩ Pedro Jesure.

Bairo cã caĩrõ tũgo, jãã, Jesús cã cabuerã cãã nipetiro, bairo jeto cã jãã ãwã.

Jesús ora en Getsemaní

(Mr 14.32-42; Lc 22.39-46)

³⁶ Bairi Jesús mena jãã etaw_H Getsemaní cawãmecutoru. Bairo jãã caetaro, bairo jãã ãwĩ Jesús:

—Ato ruicoteya mai. Jõ jãñurõru Diore cã jëniyu y_H átiya.

³⁷ Ì yaparo, Pedro, bairi ruagarã Zebedeo pũnaa mena jõjãñurõru na neámí Jesús. Bairo ácú, batioro tũgoña yaparuayuru Jesús. ³⁸ Bairi atore bairo na ãñurũ Pedrojããrẽ:

—Riãre bairo y_H tũgoña yaparuaya. Mujãã ruame cãniena, atoa y_H mujãã cotewa.

³⁹ Ì yaparo, na jũgoye jãñurõru ánemoñurũ Jesús. Ánemo yua, cã ruropaturi mena etanumurĩ yeparu cã riarépe mucũmuáti bairo Diore qũ jëniñurũ: “Caacu, mu cabooata, atie roro y_H canetõpeere y_H mu netõõbojagu. Bairopua, y_H caborore bairo to baieticõãto. Mu caborore bairo roque to baiáto,” Ì jëniñurũ.

⁴⁰ Cabero tunu ásúru Jesús, Pedrojãã na caãnoru. Bairo cacãñirãpũrẽ na etayuru. Bairi qũñurũ Jesús Pedrore:

—¿Jĩcã hora ãnoacã cãniena, y_H mujãã cotemasĩtĩñati? ⁴¹ Cãniena, wãmunucãrĩ Diore cã jëniña, wãtĩ mujããrẽ cã caĩtoetiparore bairo ãrã. Bairo y_H mujãã caaweyocoagaetimiatacũãrẽ, mujãã ruaru ruame tutuaetiya —na ãñurũ.

⁴² Ì yaparo, ásúru tunu Jesús, Diore cã jëninemou ácú. Á yua, bairo qũ jëninemoñurũ tunu: “Caacu, roro y_H cabaipeere mu caẽnotagaeticõãta, bairoa to baiáto. Y_H caborore bairo to baieticõãto. Mu caborore bairo roque to baiáto,” Ì jëniñurũ.

⁴³ Ì jëni yaparo, tunucoásúru Jesús Pedrojãã turu. Bairo cacãñirãpũrẽ na etayuru tunu. Na ruame wũgoa cutiri ãñapãã masĩesuparã. ⁴⁴ Bairo na cabairo ãña yua, ásúru Jesús tunu Diore cã jëniácú, cãrẽ cã cajëniatore bairo. ⁴⁵ Bairo jëni yaparo, tunucoásúru Jesús Pedrojãã na caãnoru. Bairo natu eta, atore bairo na ãñurũ:

—¿Nopẽrã mai cacãñirãrẽ bairo mujãã nicõãnucũñati? Y_H, Camasã Jũgocure, carorã carorije cawapa cũgorãrẽ y_H na canunirocariparu etaya merẽ. ⁴⁶ Bairi, wãmunucãña. ¡Jito! Y_Hre caĩbũsjãbuitirocari majõcu ruame marĩtu atiyami merẽ —na ãñurũ Jesús Pedrojããrẽ.

Arrestan a Jesús

(Mr 14.43-50; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

⁴⁷ Bairo cã caãno, Judas, jãã, Jesús cã cabuerã mena macããcũ jĩcãã caãnucũmiatacu ruame etawĩ. Cã mena capããrã camasã cãã etawã. Na

puame jarericapãirĩ, bairi yucu rucari cãrẽ cãgori etawã. Sacerdote majã quetiuparã, bairi aperã judío majã cabutoa camasĩrã na cajoatana ãma. ⁴⁸ Mai, na caetaparo jãgoye, Judas puame atore bairo na ãñupũ Jesure cañeranãrẽ: “Cũ wasopanarẽ ãpũrĩ yu cajẽnipau puame Jesús nigumi. Bairo mujãã puame cũ yu caáto ãñarã, cãrẽ mujãã ñegarã,” na ãñupũ. ⁴⁹ Bairo Judas Jesutu etari, atore bairo qũĩ jẽniwĩ:

—¡Cabuei, mu ãnimitãti!

Bairo caroaro mena qũĩtori cũ ãpũwĩ. ⁵⁰ Bairo cũ caáto, Jesús puame atore bairo qũĩwĩ:

—Judas, yu bapa caãnimitacu, mu caátigarijere jicoquei ása.

Bairo cũ caĩrõ, Judas mena caetari majã puame Jesure etari, cũ ñecoámã.

⁵¹ Mai, bairo Jesure na caáto ãñarĩ, jĩcãũ jãã mena macããcũ puame sacerdote majã quetiupau ãmũrẽ cũ ãmorõrẽ patañocõã jowĩ. ⁵² Bairo cũ caáto ãña, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Bairo ápericõãña. Noa ãña nipetirã jarericapãirĩ mena caãmeoqũẽnucũrã, aperã ya jarericapãirĩ mena pajĩãecori riacoagarãma. ⁵³ ¿Dios yure cũ cajuátinemobujiopeere mu tãgoñaetĩñati? Yu Pacure cũ yu cajẽniata, ángelea majã pũga wãmo peti rãpore pũga pẽnirõ cãnacã poa ejerícito poa majũrẽ yu jobujioami. ⁵⁴ Baipua, bairo cũ caáto, yu boetiya. Cũ cajoata, nipetiro baipetietibujio Dios busurica tutipu profeta majã na caĩquetibujũ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo —qũĩwĩ Jesús caãmũrẽ cacãmii tumiatacure.

⁵⁵ Ñ yaparo, bairo ãnemowĩ Jesús cãrẽ cañerĩ majãrẽ:

—¿Nopẽirã cajerutiri majõcu yu caãnorẽ bairo jarericapãirĩ mena, bairi yucu rucari mena yu mujãã ñerã atĩati? Tocãnacã rãmua mujãã watoa yu ãninucũãpũ templo wiipure. Bairo yu caãnimitacũãrẽ, ni jĩcãũ ãcũ mujãã mena macããcũ yu ñeemi. ⁵⁶ Baipõua, nipetiro yu mujãã caátie Dios busurica tutipu profeta majã na caĩquetibujũ jũgoyeticũrĩqũẽrẽ bairo baietaro baiya —na ãwĩ.

Tipau caãno yua, jãã, Jesús cũ cabuerã uwirã, Jesure jãã rutiweyo peticoápu.

Jesús ante la Junta Suprema

(Mr 14.53-65; Lc 22.54-55, 63-71; Jn 18.12-14, 19-24)

⁵⁷ Bairi Jesure cañerĩ majã puame Caifás, sacerdote majã quetiupau majũ ya wiipu cũ neásuparã. Mai, ti wiire merẽ ãñuparã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi aperã judío majã cabutoa camasĩrã cũã, ti ñamirẽ caneñaetaatana. ⁵⁸ Bairi Jesure ti wiipu na caneátó, Pedro puame yoajãñurõpua na ãñausayupu. Bairo ti wiire na cajããetaro bero, Pedro cũã etayupu ti wii macã yepa majũpu. Bairi ti yepa ãñotaricarore jããetari, templo coterĩ majã guardia mena ruiyupu, “¿Dope bairo Jesure cũ na áti yaparo jorãati?” ãgu.

⁵⁹ Bairi ti wii pupeapu sacerdote majã quetiuparã, bairi nipetiro Junta Suprema macããna mena Jesús cũ cayasiro boyuparã. Bairi, “¿di wãme carorije cũ ásupari?” ãmeo ã macãñuparã na majũ. “¿Dope bairo cũ caátaje wapa cũ marĩ pajĩãrotiyati?” ⁶⁰ Bairo ãmeo ãmacãmirãcũã, dope bairo cũ caátaje wapa cũ na capajĩãrotimasĩpeere bócaesuparã. Camasã capããrã Jesús cũ caĩrĩqũẽrẽ na caĩtonetõmiatacũãrẽ, dope bairo cũ caĩrĩqũẽ wapa cũ na capajĩãrotimasĩpeere bócaesuparã. Cabero aperã caĩtorã pũgarã atore bairo na ãñuparã:

⁶¹ —Ñni Jesús, cũ caĩrĩqũẽrẽ jãã tũgowu. Bairo ãwĩ: “Dios ya wii templore yu rocacõãgu. Bairo áti yaparori, itia rãmua bero yu puame yu wasoanucõgu tunu ape wii yu camasĩrjẽ mena,” ãwĩ Jesús —qũĩ busujãñuparã.

⁶² Bairo na caĩquetibujuro tũgo, sumo sacerdote puame wãmũncãrĩ atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—¿Muna mee murē na ññati? Roro murē na caĩbusumiatacũārē, ¿nopēĩ narē mu yuetiyati? —qũĩ jēniñañupũ Jesure.

⁶³ Jesús pñame cã yueticõañupũ. Bairo cã cayueto ñña, atore bairo qũĩnemoñupũ tunu sumo sacerdote Jesure:

—Dios, tocãnacã rũmu caãnicõãninucũũ, cã carotiro mena mu yu quetibuju rotiya jãārē: ¿Cariapea, Mesías, Dios macũ majũ mu ãniñati?

⁶⁴ Bairo cã caĩrõ, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Mu caĩrõrēã bairo cãã yu ãniña. Tunu bairoa ãme beroaca Nipetiro Carotimasĩ tũpũ cariape nũgõārē yu caruiro mũjãã ññamũgõjogarã. Bairi tunu oco poa buseri watoapũ ati yepare acũ yu caruiatõ cũārē mũjãã ññamũgõjogarã —qũĩñupũ Jesús sumo sacerdotere.

⁶⁵ Bairo cã caĩrõ tũgo, sumo sacerdote pñame cã yaro jutirore tũgãworocacõã joyupũ. Bairo átiri:

—¡Roro majũ ñcõãñami Diore, bairo cã caĩata! Roro cã caĩrĩqũērē marĩrē caquetibujunemoparārē na marĩ macãnemoetigarã. Merē marĩ majũpũna marĩ tũgo yaparoya roro cã caĩrĩjērē —ññupũ.

⁶⁶ Bairi, “¿Dope bairo cã marĩ ánaati?” na ññupũ sumo sacerdote cã ya wiire caneñaatĩatanarē. Bairo cã caĩrõ, to macããna pñame bairo ññuparã:

—Roro cã caĩrĩjē wapa cã marĩ pajĩã rocaratigarã.

⁶⁷ Ñ yaparo, Jesús riapépũ cã uco eyotuyuparã. Bairi tunu cã bapeyuparã. Aperã tunu cã caapeere jutii asero mena jiyabiatori, cã riapére cã payuparã.

⁶⁸ Bairo átiri, qũĩ jēniñañuparã:

—Mu, Dios cã cajõũ ãnirĩ mu camasĩrĩjē jũgori jãã quetibujuya: ¿Noa ãmerē murē na paayati? —qũĩ epeyuparã to macããna Jesure.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mr 14.66-72; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Bairo na cabaiãno, Pedro pñame ti wii macã yepa majũrē ruiyupũ. Bairo cã caruiro, jĩcãõ paabojari majõco pñame cũtu etari bairo qũĩñupõ:

—Mu cãã, Jesús, Galilea yepa macããcũ mena mu ãñesẽãwũ. Cũã mu ãcũ.

⁷⁰ Pedro pñame ñtoũ, nipetiro to macããna na catũgoro cõ ññupũ:

—Yu masĩtĩña. ¿Ñe ñnierē yu mu jēniñañati? Cũ yu masĩtĩña Jesure.

⁷¹ Bairo cõ ñ yaparo yua, ti yepa ãñnotarica jope tũpũ ásúpũ Pedro. Topũ cã caetanũcãrõ, apeo carõmio Pedrore qũĩñarĩ atore bairo na ññupõ cõtu caãnarē:

—Ñni cãã Jesús, Nazaret macããcũ mena cabapacũtinucũatacu ãcũmi.

⁷² Pedro pñame cõ ññupũ:

—¡Dios mena ñiña! ¡Cũ yu masĩtĩmajũcõãña Jesure!

⁷³ Cabero tunu to macããna Pedrotũ etari bairo qũĩñuparã:

—Bairo ñcũũ miña, mũna, Jesús mena macããcũ majũ mu ãniña. Mu cabũsurijepũ cãã Galilea macããna na cabũsurore bairo mu bũsuya. Bairi na mena macããcũ mu ãniña.

⁷⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro pñame na ññupũ:

—¡Tame, cariape Dios mena mũjãārē ñiña! Netõjãñurõ merē mũjãārē, “Cũ yu masĩtĩña,” mũjãã ñimiñajã —na ññupũ.

Bairo Pedro cã caĩtoãnipaũna, jĩcãũ ãbocu piiyupũ. ⁷⁵ Bairo cã capiiro, Pedro pñame tũgoña bocayupũ Jesús cã cã caĩatajere. “Pedro, ãmeacã ãbocu cã capiiparo jũgoye itiani, ‘Cũ yu masĩtĩña Jesure,’ yu mitogu,” cã caĩatajere tũgoña bocayupũ. Bairo tũgoña bocari yua, witicoásúpũ macãpũ. Topũ yua, tũgoña yapapuari bũtioro otiyupũ Pedro.

27

Jesús es entregado a Pilato

(Mr 15.1; Lc 23.1-2; Jn 18.28-32)

¹ Bairo ti ñami cabusuetaro, nipetirã sacerdoti majã quetiuparã, bairi aperã judío majã cabutoa camasirã cãã jĩcãrõ mena tũgoñarĩ Roma macããna Jesure cã na capajĩãrotipeere ãmeo ĩ busuyuparã na majũ. ² Bairo ĩbusu yaparo yua, Jesús wãmorĩrẽ jiyarotiyuparã. Áti yaparo, cã neásúparã Pilato cawãmecucu турм. Pilato рхаме Roma macããna, Israel yepare caẽmarĩcãrã ti yepare na caroticũrĩcũ gobernador majũ ãñupũ.

La muerte de Judas

³ Mai, Judas, Jesure caĩbusujãbuitirocaatacu рхаме Jesure na capajĩãgaro ĩñarĩ, tũgoña yapapuayupũ roro cã caátiajere. Bairo tũgoña yapapuari treinta moneda plata tiirire na tunuojoyupũ fariseo majã quetiuparã, bairi judío majã cabutoa camasirãrẽ. ⁴ Atore bairo na ĩñupũ:

—Ñe ũnie cabuicupeire qũĩ busujãbuitirocau, roro majũ Dios mena yu átiarũ, bairo ácu —na ĩñupũ Judas.

Bairo cã caĩmiatacũãrẽ, fariseo quetiuparãjãã рхаме cã yuesuparã:

—Jããrã, ñe wapa maa. ¡Mu majũã mu baitũgoñaña ti wãmerẽ! —qũĩñuparã.

⁵ Judas рхаме na caĩrõ tũgo, tie moneda tiirire ti wii templo wiipare wecũrecõãñupũ. Bairo áti yaparo, acoásúpũ, cã majũã pajĩãyasiácú. Bairi yua, cã majũã cã wãmũarẽ jiyatubiyori pajĩãyasicoasupũ.

⁶ Sacerdote majã quetiuparã рхаме Judas moneda tiiri cã cawẽcũrerijere jeri, bairo ãmeo ĩñuparã na majũ:

—Atie moneda tiiri caũmũrẽ marĩ capajĩãrocarotiataje wapa niña. Bairo cabairoi, ati wii templo macãã pata Dios rocapatare marĩ jããnemomasĩẽna —ãmeo ĩñuparã na majũ.

⁷ Bairo ãmeo ĩrĩ, jĩcãrõ mena tũgoñañuparã. Jĩcã yepa Campo del Alfarero cawãmecuti yepare wapatirotiyuparã tie dinero mena, ape yepapũ caatĩatana, marĩ ya macãpũ cariyasirã na rupaũri ãnajẽrẽ topũ na cayareparore bairo ĩrã. ⁸ Bairi camasã nipetiro bairo na caátajere tũgori, ti yepare Rií Yepa wãmeticõã ninucũñama, ãme rãmũrĩ cũãrẽ. ⁹ Bairo profeta Jeremías ãnacũ Dios busurica tutipũ cã caĩquetibujũ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baietayuparo. Bairo ĩ quetibujũ jũgoyeticũñañupĩ Jeremías: “Bairi tie moneda, treinta tiiri majũrẽ, israelita majã ‘Tocãrõã wapa borotiya,’ na caĩrĩjẽrẽ neágarãma. ¹⁰ Bairo tiere jeátí yua, ‘Alfarero’ na caĩrĩ yepare wapatigarãma, tie dinero mena marĩ Quetiupau cã caĩquetibujũcũrĩcãrõrẽ bairo,” ĩñupĩ.

Jesús ante Pilato

(Mr 15.2-5; Lc 23.3-5; Jn 18.33-38)

¹¹ Bairi Jesure cã neásúparã fariseo majã Pilato gobernador турм. Cã рхаме na caĩbusupairijere tũgou, bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—¿Maa, judío majã Quetiupau Rey mu ãniñatí?

Bairo cã caĩrõ, Jesús рхаме qũĩñupũ:

—Mu caĩrõrẽã bairo yu baiya.

¹² Bairo fariseo majã quetiuparã, bairi cabutoa camasirã mena Jesure nemojãñurõ cã na cabusujã nemomiatacũãrẽ, Jesús рхаме na yuesupũ.

¹³ Bairi narẽ cã cayũeto ĩña yua, Pilato рхаме atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—¿Capee mũrẽ roro na caĩrĩjẽrẽ mu tũgoetiyati?

14 Jesús p̄ame bairo cū caĩrō tūgomicūā, jīcā wāmeacā ũno cū ȳesup̄. Bairo cū caȳeto ĩña, b̄tioro Pilato gobernador quetiup̄a p̄ame tūgocōā maniásup̄.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mr 15.6-20; Lc 23.13-25; Jn 18.38-19.16)

15 Mai, tocānacā Pascua bose rūm̄ caāno, Pilato p̄ame wiyonucūñup̄ jīcāñ preso jorica wii macāācūrē, judío majā na cabore. 16 Bairi tip̄a caāno romano majā preso na cajoric̄ añup̄ jīcāñ, Jesús Barrabás cawāmec̄c̄, judío majā nipetirā na camasī p̄ame. 17 Bairi Pilato p̄ame to macāāna na caneñaporo ĩña, atore bairo na ĩ jēniñañup̄:

—¿Ni p̄amerē ȳ cawiyoro m̄jāā boyati? ¿Jesús Barrabás, o Jesús, “Mesías” m̄jāā caīwāmetinucūūrē? —na ĩ jēniñañup̄.

18 Masīcōāmiñup̄ Pilato Jesure qūñatutiri cū cayasiro na cabotūgoñarījērē.

19 Apeyera tunu Pilato ĩñabesei cū caruirop̄ cū caruiro, cū n̄mo p̄ame atore bairo qūñ joyupo: “Cū, dise rorije caápeire roro cū átirotieticōāña. Āme ñami ȳ caqūēguerop̄ popiye ȳ tūgoñaap̄ roro cūrē na caátipeere,” qūñ joyupo.

20 Bairi Pilato Jesure cū cawiyogamiatacūārē, sacerdote majā quetiuparā, bairi cab̄toa camasīrā cūā bairo boesuparā. Na p̄ame yasiroaca camasā nat̄ caānarē atore bairo na ĩ rotiyuparā: “Barrabáre, Pilato cū cawiyoro jāā boya. Jesús p̄amerē cū pajīarotiya,” na ĩb̄s̄ awajarotiyuparā. 21 Bairi gobernador Pilato p̄ame atore bairo na ĩ jēniñanemoñup̄ tunu:

—¿Ni p̄amerē ȳ cawiyoro m̄jāā boyati?

Bairo cū caījēniñarō, bairo qūññuparā:

—¡Barrabás roquere cū m̄ cawiyoro jāā boya!

22 Bairo na caĩrō, Pilato p̄ame bairo na ĩ jēniñanemoñup̄ tunu:

—Bairi Jesús, Mesías cawāmec̄c̄re, ¿dope ȳ caáto m̄jāā boyati?

Bairo cū caījēniñarō, bairo qūññuparā:

—¡Yuc̄p̄āīr̄ cū papuaturotiya!

23 Tunu na ĩnemoñup̄ Pilato:

—¿Nopēīrā yuc̄p̄āīr̄ cū ȳ capuaturotiro m̄jāā boyati? ¿Dise ũnie carorije cū ásupari?

Bairo cū caījēniñamiatacūārē:

—¡Yuc̄p̄āīr̄ cū papuaturotiya! —jīrā b̄tioro jāñurī ĩ awajanemoñuparā.

24 Bairo roro na caátigarije ĩñarī, “Dope bairo na ȳ quetib̄j̄netōmasīēcū,” ĩ tūgoñañup̄ Pilato. Bairo ĩ tūgoñarī cū paabojari majōc̄re oc̄re cū neatī rotiyup̄, camasā ȳ cawāmo coserijere na ĩñaáto ĩ. Bairo áti yaparo yua, atore bairo na ĩñup̄ Pilato nipetiro camasārē:

—Bairo ȳ wāmorīrē ȳ cacoserije jūgori m̄jāārē ñiñoña, ȳa, ñe ȳ buic̄periya āni cū cariarije. M̄jāā yaye wapa rotie roque niña.

25 Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qūñ ȳyuparā to macāāna:

—¡Ñugaro, jāā, jāā pūnaa cūā yaye wapa rotie jeto jūgori cū m̄ pajīarotigu! —qūññuparā.

26 Bairo na caĩrō tūgo, Pilato Barrabáre cū wiyorotiyup̄. Bairo áti yaparo, Jesure wec̄ asero wēērī mena cū baperotiyup̄. Bairo cū na caáti yaparoro, na nuniñup̄, Jesure yuc̄p̄āīr̄ cū na capuaturaparore bairo ĩ yua.

27 Gobernador cū carotirā soldaua p̄ame Jesure cū neásuparā pretorio cawāmec̄tī wii macā yepa recomac̄p̄. Top̄ etarā, na baparārē na pi-ineñoñuparā, Jesure roro cū átiepegarā. 28 Bairo neña yaparo, cū jutirore weri, apero cajūārō, quetiup̄a rey cū cajāñarō ũnorē cū jāāñuparā. 29 Áti

yaparo, quetiupau rey corona cū capesari beto ũnorē cū pesáto írã, pota wēērĩ mena juarica betore cū rupoapu peoyupará. Tunu bairoa, quetiupau rey wãmocutacu ũnorē cū ñeáto ĩ eperã, yucacaré cū wãmo cariape nũgõãpu cū cãgorotiyupará. Bairo áticõã yua, cãrē quetiupare jēnirãrē bairo na rupoaturi mena cãtu etanumurĩ bairo qũĩ boyeti epeyupará:

—¡Cũ añicõã ninucũáto añi judío majã Quetiupau Rey tocãnacã rũmua! —qũĩ boyeti epeyupará soldaua Jesure.

³⁰ Bairo áticõã, cū mcoo eyotuepeyupará. Tunu bairoa cū yucacaré nerĩ, cū rupoare payupará. ³¹ Bairo Jesure roro cū átiepe yaparo yua, cãrē na cajãatajere cū tuweneñupará. Cũ jutii majũ pũamerē cū jããñupará tunu. Bairo áti yaparo, cū neásupará, yucapãĩpu cū papuaturáná.

Jesús es crucificado

(Mr 15.21-32; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

³² Bairo áná, bócaetayupará jĩcãũ caũmũ, Simón cawãmecũcũ, Cirene yepa macããcũrē. Bairo Simorē bócaetari cū pũsarotiyupará, Jesús yucapãĩrē.

³³ Bairo áti yua, Gólgota buropũ etayupará. (Gólgota ĩgaro, “La Calavera” o “Rũpoa coro buro” ĩgaro ĩña.) ³⁴ Bairo etarã, use ocore, mirra bũũrije cabairije ũnie mena asuyariquere Jesure cū tĩãmiñupará. Jesús pũame tiere etiñarĩ etigaesupũ.

³⁵ Bairi soldaua yucapãĩpu Jesure cū papuatu nũcõrĩ bero, número tiirire ãmeo wēnuniñupará. Bairo átiri, na majũ masĩñupará Jesús jutii ãnajērē canepare. ³⁶ Bairo áti yaparo, topũ ruirĩ, Jesure qũĩña coteyupará. ³⁷ Tunu bairoa Jesús rupo buire yucapãĩ woaturicapãĩrē papuatuypará, Jesure na cū capajĩãrotirique wapare nipetiro camasã na ĩñao joroque írã. Tipãĩrē atore bairo ĩ woaturique tusayuparo: ÑNI, JUDÍO MAJÃ QUETIUPAU REY NIÑAMI, ĩrĩqũē tusayuparo.

³⁸ Bairi Jesús mena yucapãĩpu papuatureyupará pũgarã caũmua jerutiri majãrē. Jĩcãũ cariape nũgõãrē, apeĩ caãcõ nũgõãrē na papuatuypará.

³⁹ Bairo yucapãĩpu papuaturicũ Jesús cū caãno yua, camasã canetõánucũrã pũame Jesure qũĩroena, na rupoare yureyupará. ⁴⁰ Roro majũ atore bairo qũĩñupará:

—¡Mũ, templo wiire roca yaparori, itia rũmũ bero ape wii cawãma wiire caqũēnomasĩgãũ ãnirĩ, mũ majũã netõña! ¡Dios Macũ majũ mũ caãmata, yucapãĩpu ãnemicũã, atopũ ruiasá! —qũĩ epeyupará to macããna caĩñanetõánucũrã pũame.

⁴¹ Torea bairo qũĩ epeyupará sacerdote majã quetiupará, bairi Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũērē cajũgobueri majã, bairi cabũtoa camasĩrã cũã. Atore bairo qũĩñupará:

⁴² —Aperãrē na netõũpĩ. Bairo na netõmicũã, ãmerē cū majũã netõmasĩtĩñami. Israel yepare quetiupau rey majũ cariapea cū caãmata, ¡cũ majũã cū camasĩrĩjē mena atore ruiatĩbujioũmi! Bairo cū caruiapáta, cariape marĩ tũgogarã. ⁴³ Dios mena tũgoñatutuaricũmi. Bairi Dios pũame cariapea cũrē cū camaiata, cũrē cū netõõgũmi. “Dios macũ yũ ãniña,” marĩ ĩwĩ —qũĩ epeyupará sacerdote quetiuparájãã Jesure.

⁴⁴ Bairi jerutiri majã, Jesús mena na capuatuatana cũã tore bairo roro qũĩñupará.

Muerte de Jesús

(Mr 15.33-41; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

⁴⁵ Merē yua, pasaribota caãno, caãno tũsaroa naitĩãcoapu ati yepa nipe-tiropũ. Yoaro naitĩãwũ. Ñamicã, tres de la tarde caãno majũ tunu busuwũ.

⁴⁶ Tipau caãno, Jesús puame busurique tutuaro mena atore bairo ññupã: “Elí, Elí, ¿lema sabactani?” (Ti wãme puame ñrã, “Yu Pacu Dios, yu Pacu Dios, ¿nopẽi yu ma aweyocoátí?” ñgaro ñña.)

⁴⁷ Bairo cã caĩrõ tãgo, to macããna puame bairo ãmeo ññuparã na majũ:

—jã, tãgoñijate! Ñni Jesús, profeta Elías ãnacũrẽ cã pii ññami.

⁴⁸ Ñcõã yua, na mena macããcũ jĩcãũ carupajitia mena use oco, cajãgũẽatajere yosene ásúpu. Bairo átícõã, yucu yapapu ti jitiare jiyaturi, tiere cã ñnumgõ joyupu, cã etiáto, ñ. ⁴⁹ Bairo cã caáto ñña, aperã cõtũ macããna puame bairo qũññuparã:

—Bairo ápericõãña mai. Cã caĩrĩjẽrẽ tãgori, ¿Elías ãnacũ cã cã netõũ acúati? Marĩ ññacoteroa mai —qũññuparã.

⁵⁰ Jesús puame busurique tutuaro mena ñ wisiotusa, riacoásúpu yua.

⁵¹ Tipau caãno, templo wii aruare ñnotaricaro jutii asero carecomacã woocõã ruiásúparo. Yepa cãã butioro yuguwu. Ñtã rupa cãã waticóapu tie majũã.

⁵² Camasã cariaricarã na cayarica opee cãã to majũã pããcoásuparo. Bairo pããcoa yua, cariaricarã, Dios yarã puame tunu catitunucõãma. ⁵³ Bairo bairã, witicoámã, Jesús cariacomiatacũ tunu cã cacatinemorõ bero. Tocãrõã Jerusalén caroa macãrẽ etari jããwã yua. Bairo capããrã camasã cãã ti macãrẽ na caãnorẽ ññawã.

⁵⁴ Bairi soldaua quetiupau capitán, bairi cã ãmua Jesure caññacoterã cãã yepa cayuguirijere, bairi nipetiro tie cabairijere ññarã, butioro uwiri atore bairo ãmeo ññuparã:

—¡Cariapea ñni, Jesús, Dios Macã majũ nimiupĩ!

⁵⁵ Bairi Jesure cajuatinericãrã carõmia capããrã, Galileapu Jesure cabapacuatiatana puame jõpũã tuari qũññacõã nucũñuparã. ⁵⁶ Jĩcãõ na mena macããcõ ãñupõ María Magdalena cawãmecuco. Apeo, María, Santiago bairi José paco ãñupõ. Apeo Zebedeo pũnaa paco ãñupõ.

Jesús es sepultado

(Mr 15.42-47; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁵⁷ Bairo ti rãmu canaioatípu caãno José cawãmecucu, Arimatea macã macããcũ etayupu. Cã puame paio apeyere cacũgon ãmi. Tunu bairoa Jesús yaye busuriquere catũgonã ãmi. ⁵⁸ Bairi yua, Pilato tũpu átĩ, Jesús rupaũri ãnajẽrẽ yarocagu, cã jẽniásúpu. Pilato puame bairo cã caĩjẽnirõ tãgo, “Jau” ñ, Jesús rupaũri ãnajẽrẽ cã ãmũarẽ Josere ruio rotiyupu. ⁵⁹ Bairo cã caĩrõ bero, José puame Jesús rupaũri ãnajẽrẽ lino jutii asero, caũgueri mani asero mena cã ãmañupũ. ⁶⁰ Bairo átiri bero, cawãma ñtã ope, na cayesearica operu Jesús rupaũri ãnajẽrẽ cũñupũ. Áti yaparo, ñtãpãĩ mena ti opere tubiatoyupu. Bairo tubiato yaparo, acoásúpu José. ⁶¹ Bairo José cã caámatacũãrẽ, María Magdalena bairi apeo María cawãmecuco cãã topu tuari Jesure cã carocatato riape ruicõãñuparã.

La guardia ante el sepulcro de Jesús

⁶² Bairo ti rãmu bero, yerijãrĩcã rãmu puamerẽ sacerdote majã quetiuparã, bairi fariseo majã mena jĩcãrõ tũni ásúparã Pilato tũpu. ⁶³ Bairo cõtũ eta, atore bairo qũññuparã:

—Jãã Quetiupau, jãã tãgoñabocaapu Jesús, caĩtopai ãnacũ cã caĩrĩqũẽrẽ. “Cariacoatacũ nimicũã, itia rãmu bero yu catigu tunu,” jãã ñtowĩ. ⁶⁴ Bairi atore bairo mu caáto ñña: Mu ãmũarẽ cã ãnacũ rupaũri na cacũrocaatapaure itia rãmu majũ na coterotiya, Jesús cã cabuerã ñnamipu yasiori cã rupaũri ãnajẽrẽ na canerutietiparore bairo ñrã. Bairo cã cabuerã bairo na caápata, cabero camasãrẽ, “Merẽ catiupi,” na ñtobujiorãma. Bairo na caĩtoata, jõpuame roro

baibujioro cū caĩtojúgorique netōjãñurō ati yepapure —qũĩñuparã sacerdote quetiuparãjãã Pilatore.

⁶⁵ Pilato p̄ame bairo na ññup̄ã:

—Ñnoa soldauare na neánaja. Cū ãnacũrẽ na carocaatapura caroaro m̄jãã carotiro cãrõ na coteáto —na ññup̄ã.

⁶⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, sacerdote quetiuparãjãã acoásúparã Jesús rupāri ãnajẽrẽ na cacũrocaatapura. Top̄ etarã, ãtã, capairi tii na catubiatori tii buire caroaro júgobiacoãñuparã, “Aperã na capãata, marĩ ññamasĩbujiorã,” ñrã. Bairo átiri, soldauare na cũñuparã.

28

La resurrección de Jesús

(Mr 16.1-8; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Cabero yerijãrĩcã r̄m̄ bero macã r̄m̄, cabusuripāaca caãno, ape semana caãni júgori r̄m̄ majũ, María Magdalena, bairi apeo María cawãmec̄co mena Jesús rupāri ãnajẽrẽ na cacũrocaatapura ññarásúparã. ² Bairo na caátó, jĩcãũ ángel, Diot̄ caatĩatacu p̄ame ruietayur̄. Bairo cū caruietaro yua, yepa b̄tioro majũ yuguiyuparo. Bairo cabairo, ángel p̄ame Jesús rupāri ãnajẽrẽ na cacũrocaatapura etan̄cãñup̄ã. Bairo etan̄cã yua, ti opere na cabiaatatiire tunerocacõãñup̄ã. Bairo áti yaparo, ti ãtã tii buire ruiyur̄. ³ Ángel p̄ame asiyajãññup̄ã, b̄po cū cayaberijere bairo. Cū jutii cãã cabotirije nieve cabauore bairo bauyuparo. ⁴ Bairi soldaua, bairo cū cabairo ñña yua, nanarĩ b̄tioro cū uwiyuparã. Cariacoatanarẽ bairo baicũmucoasuparã. ⁵ Bairo na cabaiãno, ángel p̄ame carõmia top̄ caĩñarã etarãrẽ atore bairo na ññup̄ã:

—M̄jãã, uwieticõãña. Ȳ masĩña m̄jãã caátigarijere. Jesús yuc̄pãĩr̄ na capapuaturocamiatacure qũĩñagarã m̄jãã baiya. ⁶ Atoe maniñami. Merẽ caticoami tunu, m̄jããrẽ cū caĩquetibuj̄ júgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo. Atop̄ asá mai. Ññañijate cãrẽ na cacũmiatatore. Catiri, atore maniñami. ⁷ Bairo ñña yaparori bero, tunu ánaja macãp̄. Cū cabuerãrẽ atore bairo na quetibuj̄arãjã: “Merẽ caticuupi Jesús. Bairi m̄jãã júgoye Galilea yepap̄ áḡmi. Top̄ m̄jãã coteḡmi,” na ñ quetibuj̄arãjã. Bairo na camasĩpeere ȳ quetibuj̄ atĩap̄ —na ñ quetibuj̄ayur̄ ángel María Magdalenañãrẽ.

⁸ Bairo cū caĩquetibuj̄o tũgo, carõmia p̄ame yoaro mee acoásúparã. Uwirã, bairi tunu tie quetire tũgōseanirĩ at̄coásúpa, jãã, Jesús cū cabuerãrẽ quetibuj̄arãná. ⁹ Bairo na caátó, Jesús p̄ame na júgoye buiaetayur̄. Bairo buiaetari yua, caroaro mena na jẽniñup̄ã. Bairo cū caĩrõ tũgo, carõmia p̄ame cãtu na r̄popaturi mena etanumurĩ cū r̄porire pããñarĩ ãpũñuparã, b̄tioro qũĩroarã. ¹⁰ Bairo na caátó, atore bairo na ññup̄ã Jesús:

—Ȳ uwieticõãña. Ȳ bairãrẽ bairo caãnarẽ atore bairo na ñ quetibuj̄arãjã: “Galilea yepap̄ ánaja. Top̄ Jesure cū m̄jãã ññagarã,” na ñ quetibuj̄arãjã —na ññup̄ã Jesús.

Lo que contaron los soldados

¹¹ Bairo carõmia na caátóye, Jesús rupāri ãnajẽrẽ cacotemiatana jĩcããrã na mena macããna macãp̄ etayuparã. Etarã yua, sacerdote majã quetiuparãrẽ na quetibuj̄ayuparã nipetiro narẽ cabaiatajere. ¹² Bairo na caquetibuj̄o tũgorã, sacerdote majã p̄ame ásúparã cab̄toa camasĩrã t̄p̄ jĩcãrõrẽ bairo na catũgoñaparore bairo ñrã. Bairo na mena bus̄ yaparo yua, soldauare paio dinerore na nuniñuparã. ¹³ Bairo na nuni yua, atore bairo na ññuparã:

—Atore bairo m̄jãã cabaiatajere camasãrẽ na m̄jãã ñ quetibuj̄garã: “Jãã cãnicoaura. Bairo jãã cacãnitoye, Jesús cū cabuerã p̄ame atĩ, cū ãnacũ

rupaure yajacũpã,” mujãã ïgarã. ¹⁴ Tunu bairoa quetiupau gobernador bairo mujãã cacãniatajere cũ catũgoata, jãã pame popiye baio joroque mujããrẽ cũ caátipeere jãã ãnotabojagarã —na ïquetibujuyuparã sacerdote majã quetiuparãjãã soldauare.

¹⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, soldaua pame, “Jau” ï, dinerore jeyuparã. Bairi sacerdotea quetiuparã narẽ na caĩrotirorea bairo quetibujũ batoyuparã camasãrẽ. Bairi ati rãmurĩ cãrẽ torea bairo jeto ãmeo quetibujucõã ninucũnama judío majã.

El encargo de Jesús a los discípulos
(Mr 16.14-18; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁶ Bairi yua, jãã, Jesús cũ cabuerã, puga wãmo peti rupore jĩcã pãnirõ cãnacãũ majũ caãna jãã ápu Galilea yeparũ. Topũ etarã, ãtãũ, Jesús jããrẽ cũ caĩquetibujuricũ majũ cũ jãã bocaetawũ. ¹⁷ Bairo qũĩña yua, jãã rupopaturi mena etanumurĩ cãrẽ jãã ïroawũ. Mai, jĩcããrã jãã mena macããna, “Jesús catiri niñami,” ï masĩema. ¹⁸ Bairo jãã cabairo, Jesús pame jããtũ etari, atore bairo jãã ïwĩ:

—Marĩ Pacũ Dios yũ joyami tocãnacã wãme rotimasĩrĩqũerẽ. ãmurecõo, bairi ati yepa cãã rotimasĩrĩqũerẽ yũ joyami. ¹⁹ Bairi camasã tocãnacã poari macããnarẽ noo na caãnopũ yũ yaye quetire na quetibujũ ñesããrãjã, na cãã yũ yaye quetire na catũgõsaparore bairo ïrã. Bairo na catũgõsarõ, na mujãã bautizagarã. Marĩ Pacũ Dios ya wãme mena, yũ, cũ macũ ya wãme mena, bairi tunu Espĩritu Santo ya wãme ïrĩ mena na mujãã bautizagarã. ²⁰ Tunu bairoa mujããrẽ yũ caátiroticũrĩqũẽ nipetirijere na quetibujũnetõõña, na cãã tiere na catũgõsaparore bairo ïrã. Yũ, mujããrẽ yũ aweyoetigũ. Mujãã mena yũ ãnicõã ninucũgũ tocãnacã rãmũ, ati amurecõo capetiropũ —jãã ïcũwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ.

Tocãrõã ñiña.

El Santo Evangelio Según SAN MARCOS

Juan el Bautista en el desierto

(Mt 3.1-12; Lc 3.1-9, 15-17; Jn 1.19-28)

¹ Cañijūgoripaꝛꝛꝛa Jesucristo, Dios macū ati yepaꝛꝛꝛ cū caátianajērē marī tūgoroa mai. Caroa queti niña. ² Atore bairo ī woatu quetibꝛꝛꝛ cūñañupī profeta Isaías ānacū Dios cū macūrē cū caĩrĩqũērē:

“Mꝛꝛ, yꝛ cajopaꝛꝛ, ti yepaꝛꝛꝛ mꝛꝛ cabuiaparo jūgoye, apeire cū yꝛ qũēnoroti jojūgogꝛꝛ.

Camasā mꝛꝛ yaye quetire na tūgouꝛꝛaáto ī, apeire yꝛ qũēnoroti jojūgogꝛꝛ.

³ Bairo īgꝛꝛmī jĩcāũ desierto, cayucꝛꝛmanopꝛꝛ caānicōāniatacꝛꝛ:

‘Marī Quetiupaꝛꝛ yoaro mee etagꝛꝛmī.

Torena, caroaro cariape ānicoteya.

Camasā na quetiupaꝛꝛ cū caetaparo jūgoye cū caatípawārē na caqũēnoyurore bairo cū qũēnoyuya mꝛꝛjāã cūã,’ ”

ī woatu quetibꝛꝛꝛyayupi Isaías ānacū Juan cū caĩquetibꝛꝛꝛpeere.

⁴ Bairo cayoato bero Juan ānacū, camasārē oco mena cabautizaricꝛꝛ ꝛꝛame etayupꝛꝛ desierto cayucꝛꝛmanopꝛꝛ. To macāãna cū yaye quetire catūgorā etarārē atore bairo na ī quetibꝛꝛꝛyupꝛꝛ: “Tūgoña qũēnoña roro mꝛꝛjāã caátianierē. Tie mꝛꝛjāã cabairijere cū tūgoña jēniña mꝛꝛjāã majū Diore. Tunu bairoa cabautizarotiparā mꝛꝛjāã āniña. Bairo mꝛꝛjāã caáto, mꝛꝛjāã netōgꝛꝛmī Dios,” na īñupū Juan to macāãnarē. ⁵ Bairo cū cabaiāno, Jūātꝛꝛꝛ asúparā camasā capāārā. Judea yepa macāãna, bairi Jerusalén macā macāãna cūã, nipetiro camasā Jūātꝛꝛꝛ asúparā. Juan yaye quetibꝛꝛꝛiquere tūgogarā cūꝛꝛ asúparā. Bairo cū caĩquetibꝛꝛꝛo tūgorā, roro na caátajere tūgoña yapapuari Dios mena bꝛꝛꝛnetōñuparā. Bairo na caáto īña, oco mena na bautizayupꝛꝛ. Catūgouꝛꝛsarārē ria Jordán cawāmecꝛꝛtiyapꝛꝛ na bautizanucũñupū Juan.

⁶ Juan ꝛꝛame waibꝛꝛꝛ camello cawāmecꝛꝛꝛ asero mena jutiuro qũēnorī jāñañupū. Tunu bairo waibꝛꝛꝛ aserowē mena cū jutiurore ñujāã tūgābiyori jutii jāñañupū. Bairi tunu ũgarique cꝛꝛꝛꝛꝛ Juan yeseroare bairā caānarē. Beroa oco cūārē etinucũñupū. ⁷⁻⁸ Bairo ī quetibꝛꝛꝛyupꝛꝛ Juan nipetiro camasā catūgorā etarārē: “Yꝛ ꝛꝛarique niña mꝛꝛjāãrē oco mena yꝛ cabautizarije. Yꝛ ꝛꝛarique to cañumiatacūārē, yꝛ bero caetaꝛꝛ cū capaarije ꝛꝛame ñunetōgaro. Cū roque Espiritu Santore jōmasīgꝛꝛmī camasāꝛꝛꝛ. Tunu bairoa camasā roro na catūgoñarĩjērē na wasoao joroque na átigꝛꝛmī. Cū roque yꝛ netōrō caānimajūñ nigꝛꝛmī. Bairi yꝛ ꝛꝛame jĩcārō tūni yꝛ átipeyo masĩētīña,” na ī quetibꝛꝛꝛyupꝛꝛ Juan catūgorā etarārē.

Jesús es bautizado

(Mt 3.13-17; Lc 3.21-22)

⁹ Cabero Jesús Nazaret de Galilea macāãcū ti macā caāniatacꝛꝛ Juan ture etayupꝛꝛ. Bairo cū caetaro, Jesús cūārē cū bautizayupꝛꝛ Juan, Rio Jordán cawāmecꝛꝛtiyapꝛꝛ. ¹⁰ Bairo Jesure cū cabautizaro bero, Jesús ꝛꝛame petapꝛꝛ maanꝛꝛcāñupū. Bairo maanꝛꝛcā yua, jōbuipꝛꝛ īñamugōjoyupꝛꝛ. Bairo cū caĩñajoro, jicoquei ũꝛꝛꝛꝛꝛꝛ ꝛꝛame ꝛꝛāñꝛꝛcācoasuparo. Bairo cabairo, Espiritu Santo, Dios Yeri majū, bauruiasúꝛꝛ. Bua cū caruiatóre bairo bauruietayupꝛꝛ Jesús tꝛꝛꝛꝛꝛ. ¹¹ Bairo cū caruietaro, atore bairo jōbuipꝛꝛ bꝛꝛꝛꝛꝛꝛꝛ ocajoyuparo: “Mꝛꝛ, yꝛ macū, yꝛ camai majū mꝛꝛ āniña. Mꝛꝛ caátianierē ñiñajesoya bꝛꝛtiuro,” ī bꝛꝛꝛocajoyuparo bꝛꝛꝛꝛꝛꝛꝛꝛ.

Jesús es puesto a prueba
(Mt 4.1-11; Lc 4.1-13)

¹² To bero jicoquei Espíritu Santo p̄ame Jesure b̄tioro cū árotiyup̄a desierto cayuc̄amanop̄a. ¹³ Top̄a cuarenta r̄um̄ar̄i maj̄ũ añup̄ũ Jesús waib̄toa cauwiōr̄a na cañop̄a. Bairo top̄a cū caño yua, Satanás p̄ame rorije cū átirotimiñup̄a Jesure, “Cariapea cū átinuc̄ũñati,” ĩ. Bairo Satanás cū caátó bero, j̄ic̄ãr̄ã ángelea maj̄ã Jesure cū juátir̄ã etayupar̄ã yua.

Jesús comienza su trabajo en Galilea
(Mt 4.12-17; Lc 4.14-15)

¹⁴ Cabero Juan camasãr̄ẽ cabautizamir̄ic̄ãr̄ẽ preso jorica wiip̄a cū na cacũrocaatato bero, Jesús p̄ame Galilea yepar̄a acoásúp̄a. Top̄a etari, Dios yaye caroa quetire na quetib̄uj̄a j̄ãgoyup̄a Jesús camasãr̄ẽ. ¹⁵ Atore bairo na ĩ quetib̄uj̄ayup̄a: “Dios cū carotimas̄ir̄ipāa mer̄ẽ etaro baiya. Bairi t̄ãgoña q̄ũenor̄i caroaro ãña Dios mena. Dios yaye caroa quetire cariape t̄ãgoya,” na ñup̄a Jesús camasãr̄ẽ.

Jesús llama a cuatro pescadores
(Mt 4.18-22; Lc 5.1-11)

¹⁶ Cabero Galilea na caĩr̄i utab̄uc̄ura t̄ãnip̄a ásúp̄a Jesús. Bairo áca yua, Simón, apei cū bai Andrés, j̄ic̄ãũ p̄ũnaa caña p̄ugarãr̄ẽ na ñajoyup̄a. Bairo Jesús nar̄ẽ cū cañajoro, na p̄ugarãp̄a utab̄uc̄urap̄a bapi mena wai wasar̄ã ásupar̄ã. Na capaarije, waiwe wapatarique añupar̄õ. ¹⁷ Bairo na ñña, atore bairo na ñup̄a Jesús:

—Jito, ȳa bapac̄usa. Caroaro waire cawãsãmas̄ir̄ã muj̄ãã ãniap̄a, wai na rutieticoáto, ĩr̄ã. ãmer̄ẽ yua, caroaro camasãr̄ẽ caquetib̄uj̄ar̄ã muj̄ãã ãnio joroque muj̄ãã ȳa átiḡa, na yasieticōáto, ĩr̄ã —na ñup̄a Jesús.

¹⁸ Bairo cū caĩr̄õ t̄ãgo, tocãr̄õã jicoquei p̄ugarãp̄a na bapi yuc̄are c̄ũr̄i, acoásúpar̄ã Jesús mena.

¹⁹ Bairo caj̄ãgoye jãñur̄i na caánemor̄õ utab̄uc̄ura t̄ãnip̄a Jesús p̄ame na ñajoyup̄a aper̄ã p̄ugarãr̄ẽ tunu. Santiago, bairi cū bai Juan cawãmec̄uc̄u Zebedeo p̄ũnaar̄ẽ na ñajoyup̄a Jesús. Bairi Santiago, cū bai Juan mena c̄ũmua capairicap̄a añupar̄ã. Bapi yuc̄a caop̄ec̄utiere jiyajãr̄ã ásupar̄ã. ²⁰ Bairo nar̄ẽ na ñña, jicoquei na piijoyup̄a Jesús: “Jito, ȳa bapac̄usa. Mar̄i quetib̄uj̄ato camasãr̄ẽ Dios yaye caroa quetire,” na ñup̄a. Bairo cū caĩr̄õ t̄ãgo yua, na pac̄a, cū ãm̄a mena c̄ũmuap̄a na c̄ũcõã, tocãr̄õã jicoquei Jesús mena acoásúpar̄ã

Un hombre que tenía un espíritu impuro
(Lc 4.31-37)

²¹ Cabero Capernaum cawãmec̄uti macãp̄a etayup̄a. Top̄a eta, yerijãr̄ic̄ã r̄ũm̄a caño ti macã macããna na cañubueri wiip̄are, sinagoga na caĩr̄i wiip̄are jãñup̄a. Bairo jããr̄i, na buej̄ãgoyup̄a to macããnar̄ẽ. ²² Moisés ãnac̄ũ cū carotic̄ũr̄iq̄ũer̄ẽ caj̄ãgobueri majãr̄ẽ bairo camasãr̄ẽ na quetib̄uj̄esup̄a. Carotimas̄i cū caiquetib̄uj̄arore bairo na quetib̄uj̄ayup̄a. Bairi cū yaye quetire t̄ãgori, to macããna p̄ame t̄ãgocõã maniásupar̄ã. ²³ Mai, ti wii sinagoga ñubuerica wiip̄a añup̄a j̄ic̄ãũ wãt̄i yeri p̄ũna cac̄ũgōa. Bairo Jesús cū cabueãno, wãt̄i yeri p̄ũna cac̄ũgōa p̄ame atore bairo b̄tioro q̄ũi awajayup̄a:

²⁴ —M̄a, Jesús Nazaret macããc̄ũ, ¿nop̄ẽi m̄a atíati jãã t̄ure? ¿jããr̄ẽ rei acá m̄a baiyati? M̄ar̄ẽ ȳa mas̄ijãñuñã. M̄a, Dios mac̄ũ, cañūa, m̄a ãniña —q̄ũi awajayup̄a wãt̄i yeri p̄ũna cac̄ũgōa p̄ame.

²⁵ Bairo cū caĩr̄õ t̄ãgo, q̄ũiñup̄a Jesús:

—¡Bus̄ueticõãña! ¡ãni cañm̄a rupāre witi ácúja! —q̄ũiñup̄a Jesús wãt̄ir̄ẽ.

²⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, wãtĩ yeri pũame caũmurẽ cū yugui, butiuro awajari cū witicoásúpũ. ²⁷ Bairo caũmurẽ cū caátiere ñnarã, nipetiro camasã qũĩña acũacoasuparã.

—¿Ñe to ãniñati cawãma Jesús cū carotirije? ¡Nocãrõ caroaro majũ cū masiñati! ¡Wãtĩ yeri pũna cãã cū yucõãñama! —ãmeo ññuparã na majũ Jesure.

²⁸ To bero cū tũgoyuparã camasã nipetiro ti yepa tũni macããna, Jesús cū caátiere, cū camasĩrjẽrẽ yua.

Jesús sana a la suegra de Simón Pedro

(Mt 8.14-15; Lc 4.38-39)

²⁹ Bairo na quetibũjũ yaparo, na ñubuerica wiire witicoásúpũ Jesús. Ti wiire witiã, Santiago, bairi Juan mena acoásúpũ Jesús, Simón, bairi cū bai Andrés ya wiipũ. ³⁰ Mai, Simón mañicõ pũame riãjãñũñupõ. Butiuro bũgoyupo. Bairi cū cajããrõ, cū quetibũjũyuparã cabũcũo cõ cariarijere. ³¹ Bairo na caĩquetibũjũro tũgo, cõtũ eta, cõ wãmo mena ñerĩ cõ tũgãwãmũoñupũ. Bairo cū caãto, jicoquei jãnacuasuparo bũgoye pũame. Tocãrõã caticoasupo yua. Bairo catiãco, tocãrõã ugarique na qũẽnonuñupõ Jesujããrẽ.

Jesús sana a muchos enfermos

(Mt 8.16-17; Lc 4.40-41)

³²⁻³³ Cabero muipũ cū cajããrĩpũ, canaio atĩpũ caãno Simón ya wiipũre etayuparã nipetiro ti macã macããna. Nipetirije cariyecũnarẽ na jeasuparã Jesús tũpũ. ³⁴ Bairo Jesús pũame na caetaro ñña, capããrã cariarãrẽ na catioyupũ. Nipetirije riaye cacũgorãrẽ na catioyupũ. Tunu bairoa wãtĩ yeri pũnarẽ na acurewiyojoyupũ Jesús. Bairo na cawitiro, Jesús pũame na bũsũrotiesupũ. “Yũ, Mesías, Dios cū cajou yũ cañierẽ na quetibũjũeticõãto,” ñ, bairo na bũsũrotiesupũ.

Jesús anuncia el mensaje en las sinagogas

(Lc 4.42-44)

³⁵ Ape rãmũ cabusuatĩpũ Jesús wãcã, ti macãrẽ witicoásúpũ. Bairo ácũ yua, etayupũ Jesús camasã na camanipũpũ. Topũ Diore cū jẽniñupũ. ³⁶ Bairo topũ cū caãno, Simojãã cū macãrásuparã. ³⁷ Bairo cū macãrĩ, cū etacoasuparã. Atore bairo qũĩñuparã:

—Nipetirã murẽ macãrã átiyama.

³⁸ Bairo na caĩrõ tũgomicãã, bairo na ññupũ Jesús:

—Ape macãã macããna cũãrẽ na yũ quetibũjũgũ. Caroa quetire, Dios cū carotimasĩrĩpũ caetarore na yũ quetibũjũ masiõgũ. Torecũna, yũ jowĩ Dios ati yepapũre —na ññupũ Jesús Simojããrẽ.

³⁹ Cabero ãñesẽãñupũ Jesús Galilea yepapũ. Topũ ãñesẽã yua, tocãnacã macã macããna na cañubueri wiiripũ, sinagogas na caĩrĩ wiiripũre buenucũñupũ to macããnarẽ. Tunu bairoa wãtĩ yeri pũnarẽ na acurewiyojoyupũ Jesús.

Jesús sana a un leproso

(Mt 8.1-4; Lc 5.12-16)

⁴⁰ Bairo cabero caũmũ jĩcãũ carupũ boam pũame Jesutũ cū rupopaturi mena etanumurĩ qũĩroam etayupũ. Bairo eta, atore bairo qũĩ jẽniñupũ:

—Yũ Quetiupũ, mũ cabooata, yũ mũ netõõgũ yũ caboariaye cũtiere.

⁴¹ Bairo cū caĩjẽnirõ tũgo, cū maitũgoñañupũ Jesús cū rupũ caboãre. Bairi cū wãmo mena cū pãñañupũ. Bairo áticõã, bairo qũĩñupũ:

—Mũ cacatiro yũ boya. ¡Bairi mũ yũ netõõña! —qũĩñupũ Jesús cariaũre.

⁴²⁻⁴³ Bairo Jesús cū caĩrõ, jicoquei caticoasupũ carupũ boamiatacũ. Bairo cū cabairo ñña, Jesús pũame tutuaro mena cū quetibũjũ rotiesupũ aperãrẽ cū cabaiatajere. Bairo qũĩñupũ:

44 —Cariape acoácúja sacerdote tɔpɔ. Qũĩñoña mɔ rupaure, mɔ cacatiatajere. Bairo tunu Diore cã nuniña mɔ cacatirije wapare. Tore bairo marĩ átirotiyupi Moisés ãnacũ. Bairo mɔ caátiatato bero, nipetiro camasã masĩgarãma mɔ cacatiatajere yua —qũĩñupũ Jesús carupaɔ boamiatacɔre.

45 Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, cũ, carupaɔ boamiatacɔ pɔame Jesús cũ carotiata wãmerẽ bairo ápeyupɔ. Nipetirã na quetibujɔ peyocõãñupũ cũ cabaiatajere. Bairi Jesús pɔame jããmasĩesupɔ tocãnacã macããrẽ. Bairi macãã tãnipɔ camasã na cañesẽãetopɔ ásúpɔ. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, cũ macãã, cũ bocacõãñuparã ti macãã macããna Jesure yua.

2

Jesús sana a un paralítico (Mt 9.1-8; Lc 5.17-26)

1 Nocãnacã rũmɔ bero mea tunucoásúpɔ Jesús Capernaum macãpɔ. Topɔ cũ caãno, aperã, “Ti wiipɔ ãcũmi,” ãrĩqũẽ queti tũgoyuparã. 2 Capããrã camasã neña etayuparã. Bairo na cabairo, Jesús na bueyupɔ. Ti wiire jira netõcoasuparã. Jope tɔpɔa jira etayuparã. 3 Bairo cũ cabueãno, ti macã macããna cawãmarã baparicãnacãũ Jesutɔ ñicãrĩ cabũuricɔre cũ neasuparã. 4 Bairo cũ ne etamirãcũã, ti wii pupeapɔ na yaure cũ nejãã masĩesuparã, camasã capããrã na cajiraro jũgori. Bairi wii buipɔ wãmũcoásuparã ñicãrĩ cabũuricɔ mena. Ti wii buipɔ etarã, ope qũẽnorĩ cũ piti ruio joyuparã pũ rɔpowẽrĩ mena Jesús tɔpɔ ñicãrĩ cabũuricɔre. 5 Bairo na caáto ñña, Jesús pɔame tũgoña masĩñupũ na catũgoñarĩjẽrẽ. “Yɔ camasĩrĩjẽrẽ cariape tũgoñatutuayama,” na ã tũgoñañupũ. Torecɔ, atore bairo qũĩñupũ Jesús ñicãrĩ cabũuricɔre:

—Yɔ yaɔ, merẽ mɔ carorije wapare yɔ netõcõãña.

6 Bairo cũ caĩrõ tũgo, ti wii macããna caruirã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã pɔame bairo ã tũgoñañuparã na yeripɔ: 7 “¿Ñamɔ ãcũ majũ caũmɔ cũ ãniñati, ‘Merẽ mɔ carorije wapare yɔ netõña,’ caã? Dios jeto netõmasĩñami marĩ carorije wapare. ãni, Jesús, Diore cũ netõnucãũ átiyami, bairo cũ caĩrĩjẽ mena,” ãmeo ã busuyuparã na majũ. 8 Jicoquei masĩcõãñupũ Jesús cũ yeripɔ na caãmeobusurijere. Bairi atore bairo na ññupũ:

—¿Nopẽirã yɔ caĩatajere tũgori mɔjãã tũgoñarĩqũẽ paiyati? 9-10 “Mɔ carorije wapare yɔ netõña,” ãnirẽ yɔ caĩata, “Bairo ãcõãũ ññami,” mɔjãã ãbujiorã. Bairãpɔa, “Wãmũnucãña. Mɔ cacũñarĩ coro nepɔsari mɔ ya wiipɔ tunu ácúja,” cãrẽ yɔ caĩata, to bero cũ cawãmũnucáto ññarã roque, “Bairo ãcõãũ mee ññami Jesús,” mɔjãã ãbujiorã. Yɔ, Camasã Jũgocɔ ati yepapɔ yɔ carotimasĩrĩjẽrẽ mɔjãã camasĩparore bairo, tiere ñigu —na ññupũ Jesús fariseojããrẽ.

Ï yaparo, cũ caĩrõrẽ bairo qũĩnemoñupũ Jesús ñicãrĩ cabũuricɔre:

11 —Murẽ ñiña: ¡Wãmũnucãña! Mɔ cacũñarĩ coro nepɔsari mɔ ya wiipɔ tunu ácúja. Merẽ mɔ riayere yɔ netõña —qũĩñupũ.

12 Bairo cũ caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei wãmũnucã yua, cũ cacũñarĩ corore nepɔsa, ti wiire witicoásúpɔ cũ ñicãrĩ cabũmiatacɔ pɔame nipetirã na caĩñarõ. Bairo cũ caátó ññarã, nipetiro camasã tũgoñacõã maniásuparã. Bairi Diore atore bairo qũĩ basapeoyuparã:

—¿Diwatoa ãno tore bairo caroa majũrẽ marĩ ññarĩ? Marĩ ññaepũ. ¡Camasĩ ññami Dios! —qũĩ basapeoyuparã nipetirã.

Jesús llama a Leví (Mt 9.9-13; Lc 5.27-32)

13 Cabero ásúpɔ tunu Jesús utabucɔra tãnipɔ. Topɔ camasã neñañuparã. Bairo na canẽñarõ, na bueyupɔ Jesús. 14 Bairo netõácú, Leví cawãmecɔcɔ,

Alfeo macãrẽ qũĩñajoyurũ. Mai, Leví rũame Roma gobiernorẽ camasã yaye dinero impuesto na caĩrjẽrẽ jejjobojari majõcũ añupũ. Bairi cã capaari arũarũ cã caãno, qũĩñajoyurũ Jesús Levíre. Bairo qũĩñajori bero, cãtũ etaátí, atore bairo qũĩñupũ yua:

—Jito, yũ bapacusa.

Bairo cã caĩrõ tũgo, tocãrõã jicoquei Leví rũame cã yaye paarique nipe-tirore cũcõã, Jesús mena bapacuti ácu acoásúrũ yua.

¹⁵ Cabero Jesús, bairi cã cabuerã mena Leví ya mesarũ na caruiro, camasã capããrã ruirã etayuparã. Na mena macããna jĩcããrã Leví ùna, gobiernorẽ camasã yaye dinerore cajejobojari majã añuparã. Aperã camasã roro na cabũsupairã cãã añuparã. Jesujãã mena ugabapacũsuparã. Mai, capããrã añuparã Jesure catũgousari majã. ¹⁶ Bairo cã caugabapacũtore ñnarã yua, fariseo majã rũame na ï tutiyuparã Jesús cã cabuerãrẽ. Na yarã, Moisés cã caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã mena atore bairo na ï tutiyuparã:

—¿Nopẽĩ dinero jejori majã mena, bairi aperã roro caãna mena mũjããrẽ cabuei cã etiũga bapacũtiyati? Roro ácu átiyami —na ï tutiyuparã fariseojãã Jesús cã cabuerãrẽ.

¹⁷ Bairo na catutiro tũgo, bairo na ññupũ Jesús:

—Ûcotiri majõcũre bairo yũ ãniña ati wiire. Ûcotiri majõcũrẽ áperiyami cacatirã na caãni wiiripũre. Cariarã na caãni wiiri jetore etanucũñami, na ucoti etaũ. Bairi ãnoa mena yũ ãniña. Na carorije, riayere bairo caãnierẽ netõõũ ácu yũ atĩarũ. Torecũna, yũ apú ati yeparũre. “Caroarã marĩ ãniña,” caĩtorãrẽ na yũ macãẽtĩña. Aperã, “Carorije wapa marĩ buicũtiya,” caĩtũgoña yapapuarã roquere na macãũacú yũ apú, na yeri wasoaáto, ï —na ï quetibũjũyurũ Jesús fariseojããrẽ.

La cuestión del ayuno

(Mt 9.14-17; Lc 5.33-39)

¹⁸ Tiwatoa caãnopũre Juan cã cabuerã, bairi fariseo majã na cabuerã cãã ugarique betiri Dios jetore cã jẽniñuparã. Bairo na cabairo ñña, jĩcããrã Jesutu etari atore bairo qũĩ jẽniñañuparã:

—Ûgarique betiri Dios jetore cã jẽninucũñama Juan cã cabuerã. Fariseo majã na cabuerã cãã tore bairo átiyama na cãã. Mũ cabuerã rũame áperiyama. ¿Nopẽĩrã na ugarique betietinucũñati? —qũĩ jẽniñañuparã to macããna Jesure.

¹⁹⁻²⁰ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Caroaro yũ caátiere mũjãã tũgomasiẽtĩña. Caũmũ cawãmojiyapũre bairo yũ ãniña. Cã yarãrẽ bairo niñama yũ cabuerã. Caũmũ cã cawãmojiyari rãmũrẽ cã yarã nipetirã ugayama paio, cã mena useaniãna. Ti rãmũrẽ aũatãmũoetiyama. Caũmũ cã cawãmojiyaro bero roquere, cã yarã caborã ugarique betiri Diore cã tũgoña jẽniñubuebujiorãma tunu. Narẽ bairo jãã ãniña. Bairi yũ mena ãna, yũ cabuerã aũatãmũoetigarãma. Yũ camano roquere aũatãmũobujiorãma —na ï quetibũjũyurũ Jesús fariseo majãrẽ.

²¹ Ì yaparo, “Yũ yaye cawãma quetire cabũcũ macããjẽ mena tũgõusa masiã maniña,” ñgu, atore bairi wãme na ïcõña quetibũjũnemoñupũ Jesús tunu:

—Cabũcũro jutirore cawori opere seretuetiyama camasã camasiãrã jutiro cawãma asero carũgaeti asero mena. Bairo na caápata, ñuetigarõ. Cose, ti aserore bopo na caáto, rũgagaro. Rũgari tũgãwonemogaro pai-jãñurõ cawãma asero rũame cabũcũro jutirore. ²² Tunu bairoa use oco cawãma qũẽnoyaparoriquere piojãẽtĩnucũñama camasã cabũcũ poa waibũcũ asero poapũre. Bairo na caápata, ti poa wocoagaro, tie oco capãmũrõĩ. Ti poa macããjẽ yasigarõ. Bairi use ocore cawãma qũẽnoyaparoriquere piojãnucũñama camasã cawãma poa mena —na ï quetibũjũyurũ Jesús fariseo majãrẽ.

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo

(Mt 12.1-8; Lc 6.1-5)

²³ Cabero judío majã na cayerijãrĩ rãmũ caãno Jesujãã netõásúparã we-seripũ. Bairo netõánã, Jesús cũ cabuerã pũame queyarĩ trigo apeacarẽ jeri cacatirijerea ugajũgoyuparã. ²⁴ Bairo na caáto ñnarĩ, fariseo majã atore bairo qũĩ tutiyuparã Jesure:

—¡Na ññañijate! ¿Mũ cabuerã roro na caátiere miñaetiyati? Ati rãmũ ñnorẽ paariquere bairo átiyama mũ cabuerã, bairo trigo apeacarẽ jeũgarã. Ati rãmũ ñnorẽ caápericõãpee niña na caátie ñnierẽ —qũĩ tutiyuparã fariseo majã Jesure.

²⁵ Bairo na caĩtutiro tãgo, atore bairo na ññupũ Jesús:

—David ãnacũ queyamiácú, ¿cũ caátajere na caquetibũjucũrĩqũerẽ jĩcãni ñno mũjãã ññaetinucũñati Dios ya tutipũ? Mũjãã ññanucũrã. ²⁶ Bairo baiyuparo: Abiatar cawãmecũcũ ãnacũ, sacerdote majã quetiupau cũ caãno, David pũame jããetayupũ Dios ya wiire cũ ñmũa mena. Ugariquere macããrã, jããetayuparã. Bairi pan ãñuparõ, caroa Dios yaye majũ na caĩcũrĩqũẽ jeto. Tie pããrẽ sacerdote majã jetore na ugarotiyupũ Moisés ãnacũ. Bairo sacerdote majũ jeto na caũgarije caãniamiatacũãrẽ, tie pããrẽ ugari bero, cũ ñmũa cũãrẽ na batonuñupũ David.

²⁷⁻²⁸ Tunu na ñnemoñupũ Jesús fariseo majãrẽ:

—Caroaro marĩ caãnipeere yerijãrĩcã rãmũrẽ cũñupĩ Dios. Yerijãrĩcã rãmũ pũame marĩrẽ to rotiáto ñ mee cũñupĩ Dios yerijãrĩcã rãmũrẽ. Yũ, Camasã Jũgocũ ãnirĩ yũ átirotimasĩña yerijãrĩcã rãmũ cũãrẽ camasã caroare na caátĩãnipeere —na ñ quetibũjũyupũ Jesús fariseo majãrẽ.

3

El hombre de la mano tullida

(Mt 12.9-14; Lc 6.6-11)

¹ Ape rãmũ caãno tunu jããetayupũ Jesús ñubuerica wiipũ. Mai, topũ ãñupũ jĩcãũ caricábũricũ. ² Bairi to macããna pũame Jesús cũ caátigarijere caroaro qũĩña usayuparã, na quetiuparãrẽ busũjãgarã. “¿Yerijãrĩcã rãmũrẽã cũ catioããti caricábũrẽ?” ñ tũgoñañuparã. ³ Alore bairo qũĩñupũ caricábũrẽ Jesús:

—Tiaya. Ato yũ tũpũ asá.

⁴ Bairo ñ yaparou, atore bairo na ñ jẽniñañupũ tunu Jesús to macããnarẽ:

—¿Ñerẽ marĩ ánaati ati rãmũrĩ ñnorẽ, camasã na cayerijãrĩ rãmũrĩrẽ? ¿Cañurĩjẽrẽ marĩ ánaati, o carorije pũamerẽ marĩ ánaati? —na ñ jẽniñañupũ.

Bairo na cũ cajẽniñamiatacũãrẽ, cũ yuesuparã. ⁵ Bairi Jesús pũame na asiayupũ, na yeri na catũgoñarĩjẽ na cawasoagaetie wapa jũgori. Bairo bai, atore bairo qũĩñupũ Jesús caricábũricũre:

—Mũ ricãre ñupoya.

Bairo cũ caĩrõ, caricábũricũ pũame cũ ricãre ñupooásupũ. Tocãrõã cũ ricã ñucoasuparo yua. ⁶ Bairo cũ caáto ñnarã, fariseo majã pũame ti wiire witi yua, neñañuparã quetiupau Herode majã mena. Bairo neñarã, “¿Dope bairo marĩ ánaati, Jesure pajĩãgarã?” ãmeo ñ busũpaijũgoyuparã na majũ.

Mucha gente a la orilla del lago

⁷ Cabero ásúpũ Jesús cũ cabuerã mena utabũcũra tũnipũ. Na bero usayuparã capããrã Galilea yepa macããna. ⁸ Judea macããna, Jerusalén macããna, Idumea macããna, Rio Jordán ape nũgõã macããna, Tiro bairi Sidón macã tũni macããna, capããrã Jesús bero usayuparã. Ti yepa macããna capããrã cũ caátijẽñorĩjẽ que-tire tũgorã, Jesure qũĩñagayuparã. ⁹ Bairo na caãmeotuworijere ñña, na jũgoye

ɯtabɯcɯrapɯ na árotiyupɯ Jesús cɯ cabuerārē, cɯmuarē na caqũēnoyuparore bairo ĩ. ¹⁰ Mai, capãārã camasārē na catioyupɯ Jesús. Bairi aperã cariyecɯna cãã ãmeo tuwori ɯtabijaro majũ cɯ neñañuparã, Jesure cɯ pãñagarã.

¹¹ Tunu bairo camasã wãtĩ yeri pũna cacũgorã Jesure na caĩñarõ cãnacãni, cãtu rɯpopaturi mena etanumurĩ atore bairo qũĩ awajayuparã:

—¡Mɯ, Dios macũ mɯ ãniña!

¹² Jesús pɯame bairo na caĩrõ, mai camasã cãrē na camasĩrõ boetiri, tutuaro mena tiere na bɯsɯrotiesupɯ.

Jesús escoge a los doce apóstoles

(Mt 10.1-4; Lc 6.12-16)

¹³ Cabero Jesús ɯtãũpɯ etari cɯ cabueparã cɯ caĩñajesorārē na piineñojoyupɯ. Bairo cɯ capiineñojoro tũgo, cɯ tɯpɯ etayuparã. ¹⁴ Bairo na caetaro ãña, na beseypɯ pɯga wãmo peti rɯpore pɯga pẽnirõ cãnacãũ majũ, cɯ mena na cabapacɯtiparore bairo ĩ, tunu bairo na cajɯquetibɯjɯparore bairo ĩ. Bairo na bese yaparo yua, “Mɯjãã yɯ caquetibɯjɯrotijoparã mɯjãã ãnigarã,” na ãñupũ Jesús. ¹⁵ Bairo ĩ yaparo yua, wãtĩ yeri pũnarē wiyomasĩrĩqũērē na joyupɯ. ¹⁶ Bairi pɯga wãmo peti rɯpore pɯga pẽnirõ cãnacãũ majũ ãñuparã Jesús cɯ caquetibɯjɯrotijoparã. Cajũgoye ãñupũ Simón. Simorẽã qũĩñupũ tunu “Pedro”. ¹⁷ Tunu cabero ãñuparã Santiago, bairi cɯ bai Juan cawãmecɯcɯ. Naa, Zebedeo pũnaa ãñuparã. Bairi Santiagore bairi Juarẽã qũĩñupũ Jesús tunu “Boanerges”. Mai, Boanerges, “Bupo Pũnaa” ĩgaro ãña. ¹⁸ Tunu cabero ãñuparã Andrés, Felipe, Bartolomé, Mateo, Tomás, apei Santiago. Cɯ, Santiago, Alfeo macũ ãñupũ. Tunu cabero ãñupũ apei Simón. Cɯ pɯame celotea mena macããcũ ãñupũ. ¹⁹ Tunu cabero ãñupũ Judas Iscariote. Cɯ pɯame ãñupũ Jesure cañerotipɯ. Tocãrõã niñama Jesús cɯ caquetibɯjɯrotijoparã, cɯ cabesericarã yua.

Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio

(Mt 12.22-32; Lc 11.14-23; 12.10)

²⁰ Cabero wiipɯ jãásúpɯ Jesús tunu. Topɯ capãārã camasã neña etayuparã. Torecɯ, Jesús cɯ cabuerã mena ɯgamasĩēsɯpɯ. ²¹ Bairo, “Mecũcoayami Jesús,” camasã na caĩrĩjē quetire tũgori, cɯ yarã pɯame cɯ piirásúparã.

²² Bairo Moisés ãnacũ cɯ caroticũrĩqũērē cabueri majã pɯame Jerusalén macã caatĩatana, atore bairo ãñuparã: “Dios jũgori mee, Beelzebú, wãtĩã quetiupɯ majũ cɯ camasĩõrĩjē jũgori wãtĩ yeri pũna, camasārē cañarē na acurewiyojo masĩimi Jesús. Beelzebú cɯ jããrĩcũmi Jesure,” ãñuparã.

²³ Jesús pɯame masĩcõãñupũ na catũgoñarĩjērē. Bairi cãtu na piijoyupɯ. Bairo piijo yaparo, ape wãme ĩcõñarĩ atore bairo na ãñupũ: “¿Dope bairo wãtĩ cɯ majũã cɯ acurocawiyoy masĩcũti?” ²⁴ Quetiupɯ rey cɯ carotimasĩrĩpɯ macããna na caãmeoboeticõãta, jĩcãrõ ãnimasĩētĩñama. ²⁵ Tunu bairoa jĩcã wii macããna na caãmeoboeticõãta, na cãã caroaro ãnimasĩētĩñama. ²⁶ Tore bairo Satanás, wãtĩã quetiupɯ, cɯ yarãrē na cɯ caboeticõãta, ¿dope bairo cɯ ãninetõũati? ãninetõmasĩēcũmi. Yasicoacɯmi.

²⁷ Bairo ĩ quetibɯjɯ yaparo, cajerutiri majõcure ĩcõñarĩ atore bairo na ĩ quetibɯjɯnemoñupũ tunu: “Jĩcãũ wii upɯ, catutuɯ majũ, cɯ ya wii macããjērē caroaro cɯ caĩñacoteata, ni ãcũ cajerutiri majõcɯ cɯ yayere jerutimasĩēcũmi. Jerutimasĩimi baipɯ, ti wii upɯre cɯ cajiyajũgoata. Bairo cɯ jiyajũgori bero roque, ti wii macããjē nipetirijere jerutipeyo masĩcõãũmi,” na ĩ quetibɯjɯyupɯ Jesús.

28 “Bairi cariape mujããrẽ ñiña: Cabusupairã dope bairo roro na caĩrjẽ tocãnacã wãmerẽ masiriyogumi Dios, cãrẽ na cajëniata. 29 Bairo masiriy-obojamicũã, Espiritu Santore roro na cabusupaiata roquere, na masiriy-obojaetigumi. Roro na cabusupairije wapa na cabuicutie nicõã ninucũgaro tocãnacã rãmua. Petietigaro.”

30 Mai, na pũame qũĩ jũgoyuparã: “Wãtĩ, cã jããrĩcũmi Jesure.” Bairi tore bairo na ñĩupũ Jesús.

La madre y los hermanos de Jesús

(Mt 12.46-50; Lc 8.19-21)

31 Bairo cã caquetibũjuro bero, Jesús paco, bairi cã bairã cãã topũ etayuparã. Eta yua, cã caãni wii macãpũ cã cotenucũñuparã. Bairo cotenucũrã, cã pirotiyuparã, cã mena busugarã. 32 Bairo macãpũ na cacotenucũrõ, Jesutu macããna carupa beto caruiãmejoreã pũame atore bairo qũĩñuparã Jesure:

—Mũ paco, mũ bairã mũ macãũparã. Macãpũ mũrẽ coterã átiuparã — qũĩñuparã Jesure.

33 Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñĩupũ Jesús cãrẽ caquetibũjũrãrẽ:

—Naa, yũ paco, yũ bairã cãã, yũ yarã majũ na caãnimitacũãrẽ, aperã cãã, yũ yarãrẽ bairo caãna niñama.

34 Ñ quetibũjũ yaparo, cãtũ macããna caruirãrẽ na ññarĩ, atore bairo na ñnemoñupũ tunu:

—Ñnoa niñama yũ pacore bairo caãna, bairi yũ bairãrẽ bairo caãna. 35 Noa ñna yũ Pacũ cã carotirore bairo caãna pũame yũ bairãrẽ bairo caãna, bairi yũ bairã rõmirĩrẽ bairo caãna, bairi yũ pacore bairo caãna niñama.

4

La parábola del sembrador

(Mt 13.1-9; Lc 8.4-8)

1 Cabero acoásupũ Jesús utabucura tũnipũ. Topũ eta, camasãrẽ na quetibũju jũgoyupũ tunu. Mai, camasã capããrã majũ na caãnoi, Jesús pũame cũmua turorica capairicapũ ájããñupũ. Cãtũ catũgorã etarã pũame peta paputiropũ nucũñuparã. 2 Bairo na cabairo, capee wãme ñcõñarĩ na quetibũjũyupũ Jesús.

Atore bairo na ñ quetibũjũyupũ: 3 “Yũ caquetibũjũrijere caroaro tũgopeoya. Jĩcã rãmũ ásupũ jĩcãũ caũmũ cã wesepũ, oteriquere otei ácũ. 4 Topũ eta, cã oteriquere wẽbato otejũgoyupũ. Bairo caroaro cã caotemiatacũãrẽ, oterique jĩcã rupaa ñañuparõ maapũ. Bairo maapũ ti rupaa cañarõ ññarã, minia pũame wũruiatĩ, ugarecõãñuparã. 5 Cabero cã cawẽbatoro, ape rupaa ãtã yepapũ cayepa esemenirõpũ ñañuparõ. Tie pũame yoaro mee putimiñuparõ, cayepa esemenirõ caãnoi. 6 Bairo tie oterique pũame pũtiatĩmii yua, yoaro mee riacoásuparo muipũ cã caasijãrõĩ, dope bairo nũcõõrĩ jomasĩtĩrĩ yua. 7 Cabero cã cawẽbatoro, ape rupaa pota yucũ watoapũ ñañuparõ. Cabero pota yucũ pũame cabũtinetõrõ, tie oterique pũame caroaro pũtimasĩẽsuparo. Pota yucũ pũame otere bũtibiacõãñuparõ. Bairi rĩcamani yucũ ásuparo. 8 Cabero ape rupaa pũame caroa yepapũ ñañuparõ. Cabero puti, bũticoasuparo. Bairo bũtiátó, jĩcã jatĩ treinta rupaa majũ rĩcacũsuparo. Ape jatĩ sesenta rupaa majũ rĩcacũsuparo. Ape jatĩ cien majũ rĩcacũsuparo,” na ñ quetibũjũyupũ Jesús.

9 Ñ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Mujãã caãmoocũna mujãã ãniña. Bairi ãmerẽ yua, mujããrẽ yũ caquetibũjuatajere tũgoãmewiyoya mujãã yeripũ,” na ñĩupũ Jesús cãtũ catũgorã etarãrẽ.

El porqué de las parábolas

(Mt 13.10-17; Lc 8.9-10)

¹⁰ Cabero Jesús jĩcãũã cũ caãno, cãtu macããna bairi cũ cabuerã cũã cãtu eta yua, atore bairo qũĩ jẽniñañuparã: “¿Dope Ìgaro to Ìñati caotei queti?”
¹¹ Bairo na caĩrõ tãgo, atore bairo na Ì quetibũjũyupũ Jesús: “Dios cũ carotimasĩrĩpaũ macããjẽrẽ tirũmũpũ macããna na catũgoetajere mũjãã roquere mũjãã masĩõñami. Aperã tiere na camasĩrõrẽ boetiyami. Torecũ, ape wãme Ìcõñarĩ na quetibũjũ rotiyami Dios. ¹² Na pũame cacaapee cãgorã nimirãcũã, Dios cũ caátiere Ìñamasĩẽtĩñama. Tunu bairoa cũ yaye quetire tãgomirãcũã, tiere tãgomasĩẽtĩñama. Bairi Diore, ‘Jãã mũ netõdwã,’ qũĩẽtĩnucũñama. Torena, carorije wapa cacãgorã tuayama Dios cũ caĩñajoro yua,” na Ì quetibũjũyupũ Jesús.

Jesús explica la parábola del sembrador
(Mt 13.18-23; Lc 8.11-15)

¹³ Bairo Ì quetibũjũ yaparo, atore bairo na Ì quetibũjũyupũ tunu: “¿Caotei cũ caátajere Ì cõñarĩ mũjããrẽ yũ caquetibũjũatajere mũjãã tãgomasĩẽtĩati? Tiere mũjãã camasĩẽtĩcõãta, ¿Dope bairo rita ape wãmerẽ mũjãã masĩcuti? Mũjãã masĩẽna. ¹⁴⁻¹⁵ ãmerẽ yua, mũjããrẽ yũ quetibũjũgũ caroaro Ìcõñarĩ caotei quetire camasãrẽ yũ caquetibũjũatajere: Camasã jĩcããrã Dios yaye quetire tãgoyama. Bairo tãgomirãcũã, tãgomasĩẽtĩñama. Dios busũriquere na catũgoatato beroaca, wãtĩ pũame uwaro eta, jecõãñami na camasĩbujioatajere. Minia na cawũje ugaricarore bairo etanecõãñami wãtĩ, na camasĩbujioatajere. Na pũame caotei cũ caoterique maapũ cañarĩcã rupaare bairo niñama. ¹⁶⁻¹⁷ Tunu aperã camasã Dios yaye quetire ušeanirõ tãgo, jicoquei, ‘Jau,’ Ìñama. Bairo bomirãcũã, bairãpũna na yeripũ caroaro cũ yuetiyama. Capũtirije capũcõmanajẽrẽ bairo niñama. Bairi roro na cabairo caãno, o Dios yaye quetire na catũgousaro jũgori aperã narẽ na caĩñatero Ìñarã, yoaro mee jãnañama Dios yaye quetire yua. Dios mena yoaro ãmerĩñama. Naa, caotei cũ caoterique ape rupaa ãtã buipũ cañarĩcã rupare bairo niñama. ¹⁸⁻¹⁹ Tunu aperã camasã Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na caĩrõ bero, apeye ùnie pũamerẽ butioro tãgoña macãñama. Ati yepa macããjẽ wapatarique ùnierẽ, bairi caroaro na caãnigarije cũãrẽ tãgoñañama butioro. Bairi Dios busũriquere tãgoña masiriticõãñama. Caroaro caánarẽ bairo na caáperoi, carĩca butimasĩẽtĩẽrẽ bairo niñama. Bairi naa, caotei cũ caoterique ape rupaa pota watoapũ cañarĩcã rupaare bairo niñama. ²⁰ Bairãpũna, aperã roque Dios yaye quetire ušeanirõ tãgoyama. Na yeri pũnapũ carĩape tãgopeori, tiere tãgousayama. Caotei cũ caoterique ape rupaa, caroa yepapũ cañarĩcã rupaare bairo niñama. Jĩcã jatĩ treinta rupaa majũ rĩcacũsuparo. Ape jatĩ sesenta rupaa majũ rĩcacũsuparo. Ape jatĩ cien majũ rĩcacũsuparo. Torea bairo niñama Dios yayere catũgousanucũrã pũame,” na Ì quetibũjũyupũ Jesús.

La parábola de la lámpara
(Lc 8.16-18)

²¹ Ì yaparo, atore bairo na Ì quetibũjũnemoñupũ Jesús tunu: “¿Camasã carupapata rocapũ, o cama rocapũ jĩñaworiquere na cũñati? Tore bairo cũẽtĩnucũñama. Jõbuiũpũ roque cũnucũñama camasã, nipetiro cajããetarã na caĩñamasĩparore bairo Ìrã. ²² Na cajĩñaworipũ nipetiro baugaro caĩñamaniataje. Torea bairo ape rũmũpũ camasã nipetiro ãme camasĩã manierẽ masĩpeticoagarãma. ²³ Mũjãã caãmoocũna mũjãã ãniña. Bairi ãmerẽ yua, mũjããrẽ yũ caquetibũjũatajere tãgoãmewiyoya mũjãã yeripũ.”

²⁴⁻²⁵ Tunu atore bairo na Ìnemoñupũ Jesús: “Yũ caquetibũjũrijere mũjãã catũgopeoata, Dios pũame mũjããrẽ masĩõnemoğami tunu yũ caquetibũjũrijere. Bairo tãgomirãcũã, petoaca mũjãã catũgopeoata roque,

cabero m̄jãã camasĩmiatajere m̄jãã masiriticõãgarã. Bairi caroaro cariape tũgopeoya,” na ĩ quetib̄j̄yup̄ Jesús.

La parábola de la semilla que crece

²⁶ ĩ yaparo atore bairo na ĩ quetib̄j̄nemoñup̄ tunu: “Dios yaye macããjẽrẽ quetib̄j̄rique, jĩcãã camasoc̄ yepar̄ otere cũ caoterijere bairo niña: ²⁷ Ote yaparori bero, tie otere ĩñapeocõã ãmeimi. Bairi tocãnacã ñamia cãni, tocãnacã r̄m̄ ãnicõã, cũ cabaitoye, cũ caoterique p̄ame puticoato. Bairi cũ p̄ame dope bairo bairi caputirore masĩcãmi. ²⁸ Putiro, yoaro mee pũũ witiro. Pũũ witi yaparo, carupa jatĩ jeñarõ. Carupa jatĩ jeña yaparo, carĩca wiyoro, tie b̄ti carupa rupaa jeñarõ. ²⁹ Ti rupaa cab̄tiro ĩña, jeimi tiere caoteric̄, ‘Tocãõã b̄ti yaparoya,’ ĩ. Torea bairo Dios yaye macããjẽrẽ quetib̄j̄rique cũã niña,” na ĩ quetib̄j̄yup̄ Jesús.

La parábola de la semilla de mostaza

(Mt 13.31-32; Lc 13.18-19)

³⁰ ĩ quetib̄j̄ yaparo, atore bairo na ĩnemoñup̄ Jesús tunu c̄t̄ catũgorã etarãrẽ: “¿Dope bairo m̄jããrẽ ȳ masĩõñati Dios cũ carotimasĩrĩp̄are? ¿Di wãme ũnorẽ ĩcõñarĩ m̄jããrẽ ȳ quetib̄j̄yati? ³¹⁻³² Mostaza na caĩrĩ apeacarẽ jĩcãã cũ wesep̄ cũ caotericaacarẽ bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩp̄. Tia apeacã p̄ame õcããcã majũ nimirõcãã, cabero puti b̄tiátó, pairic̄ majũ áya, nipetirije wesep̄ oterique netõrõ. Paca majũ r̄p̄ari c̄tiya. Bairi minia cũã tii yuc̄ r̄p̄arĩp̄are na ria batiirire qũenorĩ nicõãmasĩñama. Torea bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩp̄ cũã,” na ĩcõña quetib̄j̄yup̄ Jesús.

El uso que Jesús hacía de las parábolas

(Mt 13.34-35)

³³ Torea bairo jeto capee wãme ĩcõñarĩ na quetib̄j̄nucũñup̄ Jesús nipe-tiro camasã c̄t̄ catũgorã etarãrẽ. Na camasĩjĩatiparo cãrõ caroaro na quetib̄j̄yup̄. ³⁴ Dise ũnie quetib̄j̄riquere ĩcõñaetiri na quetib̄j̄esup̄. Baip̄a, aperã na camano na catũgoetop̄ cũ cabuerã p̄amerã nipetiro caroaro tũgojĩatipetiricarõ na quetib̄j̄nucũñup̄.

Jesús calma el viento y las olas

(Mt 8.23-27; Lc 8.22-25)

³⁵ Cabero ti r̄m̄ muip̄ cũ cajããtõ, Jesús p̄ame atore bairo na ĩñup̄ cũ cabuerãrẽ:

—Jito, ati utab̄c̄ura ape nũgõãp̄ marĩ p̄ña átóca.

³⁶ Bairo cũ caĩrõ bero, cũ cabuerã ájããñuparã c̄mua cũ cajãatacap̄, ape nũgõãp̄ p̄ñagarã. Bairo na caátó, aperã cũã na c̄mu rupaa mena Jesujãã bero ãsa asũparã. ³⁷ Bairo na caátó yua, wĩno paio papu atĩjũgoyuparo. Bairo capapuro ocoturi paio atĩjabejããñuparõ, c̄mua ruagari tũnip̄ yua. ³⁸ Mai, Jesús p̄ame na caátó beroaca, c̄mua cawaturo p̄ame jutipoti buip̄ cãnijããcoasup̄. Bairo cũ cabairoi, cũ cabuerã p̄ame cũ wãcõñuparã. Cũ wãcõrĩ atore bairo qũñuparã Jesure:

—jããrẽ cabuei, ruarã marĩ baiya! ¿M̄ tũgoñaẽtĩñati jããrẽ? —qũñuparã.

³⁹ Bairo na caĩrõ tũgowãcã, wãm̄nucãñup̄ Jesús. Wãm̄nucã, wĩnorẽ jãnarotiyup̄. Tunu bairoa oco turi cũãrẽ:

—jããna átója! —ĩñup̄.

Bairo cũ caĩrõ, jicoquei jãnapeticoasuparo yua. ⁴⁰ Cabero atore bairo na ĩñup̄ Jesús cũ cabuerãrẽ:

—¿Nopẽĩrã b̄tioro m̄jãã uwiyati? ¿Dios mena m̄jãã tũgoña tutuaetiyati mai? —na ĩñup̄.

⁴¹ Cũ cabuerã p̄ame cũ caáto ññaacuacoasupará. Atore bairo ãmeo ññupará na majũ:

—¡Ago tame! ¡Nocãrõ majũ cũ masĩñati Jesús! Wĩno, ocoturi cũã cũ tũgocõãña.

5

El endemoniado de Gerasa (Mt 8.28-34; Lc 8.26-39)

¹ Cabero ti ʉtabucara ape nũgõãp̄u p̄ña etayupará Jesujãã, Gerasa na caĩrĩ yepap̄u. Bairo eta yua, maa nũcãñup̄ũ Jesús. ² Bairo cũ camaa nũcãrõ, caũmũ jĩcãũ, wãtĩ yeri p̄ña cacũgou p̄ame cũtu etayup̄u. Camasãrẽ na carerica ʉtã wiirip̄u caãniatacu cũtu etayup̄u. ³⁻⁴ Mai, cũ p̄ame ʉtã wiirip̄u ninucũñup̄ũ. Cauwionũ majũ ãñup̄ũ. Bairi camasã p̄ame cũ ñesẽãrotietimiñupará. Cũ wãmorĩrẽ, bairi cũ rãpori cũãrẽ ãpõã wẽẽrĩ mena nairõ cũ jiyancũmiñupará. Bairo na caátimiatacũãrẽ, cũ p̄ame ãpõã wẽẽrĩrẽ tũgãjure recoanucũñup̄ũ. Bairi ni ʉcũ cũ átinẽtõnucã masĩẽsupũ. ⁵ Bairi ʉmũrecóo caãno cãrõ, ñami cũãrẽ bairo roro ñesẽãcõãnucũñup̄ũ ʉtã yucu buirip̄u. Camasãrẽ na carericarop̄u awaja ñesẽãnucũñup̄ũ. Bairi ʉtã ruparire ñosẽ ñesẽãnucũñup̄ũ. ⁶ Bairo Jesure cayoarop̄u ññajõũna, cũtu atũeta, rãropaturi mena etanumuñup̄ũ. ⁷⁻⁸ Jesús p̄ame atore bairo qũĩñup̄ũ wãtĩ yeri p̄ñarẽ:

—¡Wãtĩ, jicoquei cũ witi ácũja! —qũĩñup̄ũ.

Bairo cũ caĩrõã, wãtĩ yeri p̄ña cacũgou p̄ame awajarique mena atore bairo qũĩ awajayup̄u:

—¡Mũ, Dios jõbui macããcũ macũ mũ ãniña! ¿Ñerẽ ácu mũ atĩyati yũture? ¡Popiye yũ cabaipeere ápericõãña! —butioro qũĩñup̄ũ.

⁹⁻¹⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, qũĩ jẽniñañup̄ũ Jesús wãtĩ yeri p̄ñarẽ:

—¿Ñamũ mũ wãmecũtiyati?

Bairo cũ caĩrõ tũgo, qũĩñup̄ũ wãtĩ yeri p̄ña Jesure:

—Jãã, capããrã jãã niña. Bairi yũ wãme, Legiõn yũ ãniña. ¡Jããrẽ ape macãp̄u jãã mũ joepa! —butioro qũĩñup̄ũ wãtĩ yeri p̄ña Jesure.

¹¹ Mai, totũ ʉtãũp̄u capããrã yesea nurĩcãrã ʉgarã ásupará. ¹² Bairo na caũgããno, wãtĩ yeri p̄ña p̄ame atore bairo butioro qũĩñupará Jesure:

—¡Yeseap̄ure jããrẽ jããrotiya! Nap̄ure jãã jããgarã —butioro qũĩñupará.

¹³ Bairo na caĩrõ tũgo, “¡Jau! Topũ ánãja toroque,” na ññup̄ũ Jesús, na ároti yua. Bairo cũ caĩrõ, wãtĩ yeri p̄ña p̄ame caũmũrẽ cũ witipeticoásupará. Yeseap̄ure jããrásupará. Bairo yeseare na cajããrĩp̄u yua, yesea ʉtãũ bui caãnimiatana p̄ame mecũrã ʉtabucrap̄u ature ñãñuacoásupará. Bairi yua, ruapeticoasupará yesea p̄ame.

¹⁴ Bairo na cabairo ñña, yeseare cacotemiatana p̄ame acũari acoásupará. Macãp̄u etacoasupará. Topũ na quetibũjũyupará nipetiro yesea na cabaiatajere. Macã tãni macããna cũãrẽ na quetibũjũyupará. ¹⁵ Bairo tiere tũgori, camasã p̄ame ññarásupará cabaiatajere. Bairo topũ etarã, qũĩña acũacoasupará capããrã wãtĩ yeri p̄ñarẽ cacũgomiatacũre. Cũ p̄ame jutii jãñarĩ, caroaro tũgoñarĩqũẽ mena ruiyup̄u. Bairi dope bairo cũ cabaiatajere masĩẽna, uwijãñuñupará. ¹⁶ Bairo baicõã, caĩñaatana p̄ame, na quetibũjũyupará caetarãrẽ. Wãtĩ yeri p̄ñarẽ cacũgomiatacu cũ cabaiataje, bairi yesea na cabaiataje cũãrẽ na quetibũjũyupará. ¹⁷ Bairo na caquetibũjũro, butioro Jesure cũ uwiri, atore bairo butioro qũĩñupará: “¡Tunu ácũja mũ caatiatopu!” qũĩñupará Jesure to macããna, Gerasa yepa macããna.

¹⁸ Bairo na caĩrõĩ, Jesús p̄ame cũmũarẽ ájããñup̄ũ tunu cũ cabuerã mena. Bairo cũ caájããrõ, wãtĩ yeri p̄ñarẽ cacũgomiatacu p̄ame butioro qũĩñup̄ũ

Jesure: “¡Jesús, m̄u mena yu ágaya b̄utioro!” q̄ũĩñup̄ũ. ¹⁹ Bairo c̄u caĩrõ, Jesús q̄ũĩñup̄ũ tunu:

—¡Yu yau, tuaya! ¡M̄u ya macã p̄hame tunu ácuja! Top̄u etāu, m̄u yarã to macããnarẽ na quetib̄uj̄uya marĩ Quetiupāu Dios m̄urẽ mairĩ caroaro m̄u c̄u caátiaajere —q̄ũĩñup̄ũ.

²⁰ Bairo c̄u caĩrõ t̄ũgo, tunucoású̄p̄u c̄u ya macãp̄u. Top̄u etāu, nipetirã Decápolis na caĩrĩ macãã macããnarẽ na quetib̄uj̄uyup̄u Jesús c̄u caátiaajere. Tiere t̄ũgori nipetiro camasã t̄ũgo ac̄uacoasuparã.

La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús
(Mt 9.18-26; Lc 8.40-56)

²¹ Bairo cabero Jesús ti ̄utab̄uc̄urare c̄u capẽñaetaro, capããrã camasã c̄u coteyuparã. Bairo c̄u caetaro ñ̄na, c̄u cacoteatana p̄hame capããrã c̄utu neñapoyuparã. ²² Bairo Jesús c̄u camaa n̄ucãrõ, c̄utu etayup̄u caũmu j̄icãũ, Jairo cawãmec̄ucu. Jairo p̄hame camasã na cañubueri wii sinagoga quetiupāu ãñup̄ũ. Torec̄u c̄utu eta, r̄upopaturi mena eta numurĩ Jesure q̄ũĩroayup̄u.

²³ Atore bairo q̄ũĩñup̄ũ:

—¡Jesús, yu macõ riácó̄p̄u baiamo! M̄u wãmo mena cõrẽ ñ̄igã peoñ̄au asá, cõ cacaticoaparore bairo ñ̄.

²⁴ Bairo c̄u caĩrõ t̄ũgo, Jairo mena acoású̄p̄u Jesús. Bairo c̄u caátó, camasã p̄hame ̄utabijaro majũ c̄u ̄usayuparã Jesure. ²⁵ Mai, na mena macããcõ j̄icãõ carij̄ãnaecõ ãñup̄õ. Yoaro, p̄uga wãmo peti r̄upore p̄uga p̄enirõ cãnacã c̄umarĩ majũ tiere riayupo. ²⁶ Capããrã cāucotiri majã cõ ̄ucotimiñuparã. Na cāucotimiatacũãrẽ, cõ t̄ũgoesuparo. Bairo na caátimiatacũãrẽ, j̄irĩã netõrõ roro majũ baiyupo. Tunu bairo cõ cacãgorijeacarẽ na nunire peyocõãñup̄õ ̄uco wapa. ²⁷ Bairo baicõã yua, t̄ũgoñañup̄õ cõ p̄hame Jesús c̄u camasĩrj̄ẽrẽ, c̄u cariaye netõrj̄ẽrẽ. Bairo tiere t̄ũgoñarĩ, Jesús bero p̄hame asú̄po. Bairo c̄u bero atĩ yua, c̄u jutirore tuañañup̄õ. ²⁸ Mai, cõ p̄hame cariape t̄ũgoñañup̄õ Jesús c̄u cariaye netõmasĩrj̄ẽrẽ. Bairo cariape t̄ũgoñarĩ yua, “C̄u jutiro cayoaro yapaacarẽ yu capãñaata, yu caticoago,” ñ̄ t̄ũgoñañup̄õ. Bairo tiere ñ̄ t̄ũgoñarĩ, Jesús bero p̄hame atĩri, tore bairo ásupo. ²⁹ Bairo cõ caátó, tocãrõã jicoquei caticoasupo. Cõ carip̄etirije riaye jãnac̄oasuparo. Bairi cõ p̄hame tocãrõã masĩcõãñup̄õ cõ riaye canetõrj̄ẽrẽ yua. ³⁰ Jesús p̄hame, “Yu camasĩrj̄ẽ j̄ũgori j̄icãõ cõ cariaye c̄utiere yu netõãp̄ũ,” ñ̄ masĩñup̄ũ. Bairo masĩrĩ, atore bairo na ñ̄ñup̄ũ Jesús c̄utu caãna camasãrẽ:

—¿Noa na tuañaati yu jutirore? —na ñ̄ j̄eniñañup̄ũ.

³¹ Bairo c̄u caĩrõ t̄ũgo, c̄u cabuerã p̄hame atore bairo q̄ũĩñuparã Jesure:

—Jãã cabuei, rita ãnoa camasã capããrã niñama. Bairi m̄u tunerocayama noo na caboro. Nana na caátiere mi bauya —q̄ũĩñuparã.

³² Bairo na caĩrõ t̄ũgomicũã, cõ ñ̄namacãñup̄ũ, c̄urẽ capãñaatacore masĩgu. ³³ Bairo ñ̄namacã c̄u cabaiãno, cariamiataco p̄hame, cõ cacatiatajere masĩrĩ, tunu bairi uwit̄ũgoñarĩ, Jesutu etayupo. R̄upopaturi mena Jesús r̄uporĩ t̄up̄u etanumuñup̄õ. Bairo etanumurĩ, nipetirije cõ cabaiatajere Jesure c̄u quetib̄uj̄uyupo. ³⁴ Bairo cõ caĩquetib̄uj̄uro bero, cõ ñ̄ñup̄ũ Jesús:

—Yu yao, yu camasĩrj̄ẽrẽ cariape m̄u t̄ũgoñaupa. Bairi m̄u riayere yu netõcõãña. Tunu ácõja ̄useanir̄iq̄ũẽ mena —cõ ñ̄ñup̄ũ Jesús.

³⁵ Bairo c̄u caĩãnitoyea, j̄icããrã etayuparã, Jairo ya wii macããna p̄hame. Jairore q̄ũĩ quetib̄uj̄urã etayuparã:

—M̄u macõ merẽ baiyasicoaamo. Bairi tocãrõã c̄u patowãcõña marĩrẽ cabueire —q̄ũĩ quetib̄uj̄uyuparã Jairore.

³⁶ Bairi Jesús c̄uã c̄u caĩrj̄ẽrẽ t̄ũgoyup̄u. Bairo t̄ũgori, atore bairo q̄ũĩñup̄ũ Jairore:

—Jairo, tũgo acueticõãña. Dios cũ camasĩrjẽ jetore tũgoñatutuaya — qũĩñupũ Jesús Jairore.

³⁷ Bairo ĩcõã, Pedro, Santiago, cũ bai Juan ásúparã Jesús mena. Aperãrẽ na árotiesupũ Jesús. ³⁸ Bairo Jairo ya wiipũ na caetaro, ti wii macããna pũame oti awaja añuparã. Cabaiyasiatacore bopacooro cũ cabairijere cũ ĩña otiyuparã.

³⁹ Bairo na cabairo ĩñarĩ, ti wiire jããrĩ bero, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—Awaja otieticõãña mũjãã. Atio cawĩmao baiyasietiyamo. Cãnio baiyamo —na ĩñupũ Jesús.

⁴⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, nipetirã to macããna pũame roro cũ bocaboyeticõãñuparã, “Merẽ yasicoaamo,” ĩrã. Bairo na cabaimiatacũãrẽ, Jesús pũame ti wiire na wiyocõã joyupũ. Áti yaparo, cariacoataco ãnacõ cũ caãnopũre jããcoasupũ cũ ãnacõ pacũa mena. ⁴¹ Bairo jããeta yua, cũ ãnacõ wãmorĩrẽ ñerĩ, atore bairo cũ ĩñupũ:

—¡Talita cum! (Bairo ĩgaro ĩña: “Cawĩmao wãmũnucãña.”)

⁴² Bairo cũ caĩrõ, cũ pũame jicoquei catitunurĩ wãmũnucã ñesẽãcoasupo yua. Mai, pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacã cũmarĩ majũ cũgoyupo. Bairo cũ cacatitunurõ ĩñarĩ, camasã pũame butiuro tũgoñacõã maniásuparã. ⁴³ Bairo na catũgoñamamiamatacũãrẽ, Jesús pũame na ĩnemoñupũ tunu atore bairo: “Aperãrẽ na quetibũjeticõãña cawĩmao cũ cacatiatajere,” na ĩñupũ. ĩ yaparo, ugariquere cõrẽ na nurotiyupũ yua.

6

Jesús en Nazaret

(Mt 13.53-58; Lc 4.16-30)

¹ Cabero, ti macãpũ witi acoásupũ Jesús. Cũ cabuerã pũame cũ mena ásúparã. Bairo witi acoátĩ yua, cũ ya yepa majũpũ etayuparã. ² Eta, yerijãrĩcã rãmũ caãno ti yepa macããna na cañubueri wiire jããñupũ, na quetibũjũgũ. Bairo cũ caquetibũjũro tũgo, camasã capããrã tũgocõã maniásuparã. Atore bairo ĩñuparã:

—Ñia, caroaro jĩcãrõ tũni quetibũjũyami. ¿Noopũ atie caroaro cũ caquetibũjũmasĩrjẽrẽ cũ masĩñuparĩ? ¿Dope bairo átijẽñorĩqũẽ cũãrẽ cũ átimasĩñuparĩ? ³ ¿Ñi, yucũpãĩrĩ mena rocapata ũnierẽ caqũẽnou macũ mee cũ ãniñati? ¿Marĩ mena macããcõ, María macũ mee cũ ãniñati? Bairi, ¿Santiago, José, Judas, Simón jũgocũ mee cũ ãniñati? Cũ marĩ masĩjãñuña. Bairi, ¿marĩ mena macããna rõmirĩ jũgocũ mee cũ ãniñati? —ãmeo ĩ jẽniñañuparã na majũ.

Bairi Jesure qũĩroagaetiri, cũ ya macã macããna pũame cũ caquetibũjũrijere tũgogaesuparã. ⁴ Bairo na catũgogaeto ĩña, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—Profeta majã tocãnacãũpũrea na ĩroanucũñama camasã nipetiro na cañesẽãrõpũ. Na ya macã macããna, bairi na ya wii macããna majũ roque na boetinucũñama. Na yarã jeto na ĩroaetinucũñama —na ĩñupũ Jesús.

⁵ Bairi cũ ya macã macããna cũ caquetibũjũrijere cariape na catũgogaetoi, capee caroa cũ caátijẽñomasĩrjẽrẽ topũre átĩ ĩñoesupũ Jesús. Jĩcããrã cariarã jetore cũ wãmo mena na pãñarĩ na catioyupũ. ⁶ “Cũrẽ cariapea ĩñami,” to macããna camasã na caĩtũgõũsaetie jũgorĩ, tũgoñarĩqũẽ pairĩ tũgoñacõã maniásupũ Jesús.

Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios

(Mt 10.5-15; Lc 9.1-6)

Bairo na cabairo ĩñarĩ, Jesús pũame totũaca caãni macãrĩpũ, na quetibũjũ ñesẽãũ ásúpũ. ⁷ Bairo jĩcã rãmũ na neñoñupũ Jesús cũ caquetibũjũrotijoparã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ majũ cañarẽ. Bairo na bese yaparo

yua, tocānacā macāã, pugarā jeto na árotiyupũ. Mai, na caápáro jūgoye na joyupũ masĩrĩqũērē, wātĩ yeri pũnarē wiyomasĩrĩqũē majūrē. ⁸ Tunu apeye na cacūgorije ũnierē na jeárotiesupũ. Bairi wasopoa, apeye ũnierē na cajāārĩ poa, pan, dinero cūārē na jeárotiesupũ. Na tuericu jetore na neárotiyupũ. ⁹ Tunu rupo jutii na cacūgorije, na jutii na cajāñarĩjē jeto mena na árotiyupũ. ¹⁰ Bairo na ároti yaparo, atore bairo na ññupũ:

—Noo mujāã cañesēārõpũ jĩcã wii ũnorē etarã, toa tuacõãña, ti macãpũ mujāã cañi rũmũrĩ cārõ. Capee wiiripũ patowãcõ ñesēãētĩcõãña. ¹¹ Bairi di macã macããna ũna mujāã cabapacuto na caboeticõãta, o mujāã yaye quetire na catūgogaeticõãta, na mena ãmerĩcõãña. Bairi na ya macārē witiáná, na macã ñerĩrē mujāã rupo jutii macããjērē mujāã paregarã, “Roro jãārē mujāã átiapũ,” ĩrã —na ĩ joyupũ Jesús.

¹² Bairo cū caĩrõ bero acoásúparã yua. Bairo áná yua, camasārē, “Roro mujāã caátinucũrĩjērē tūgoña yapapuarĩ tūgoña wasoaya. Dios yaye basũrique pũamerē tūgousajūgoya,” na ĩ quetibũju ñesēãñuparã. ¹³ Tunu bairoa camasã capãārã wātĩ yeri cacūgorārē na acurewiyojoyuparã Dios cū catutuarije jūgori. Capãārã cariyecũna cūārē na rupoare use aceituna mena na piopeori na catioyuparã.

La muerte de Juan el Bautista (Mt 14.1-12; Lc 9.7-9)

¹⁴ Ti yutea caño camasã nipetiro Jesús cariarārē cū canetõmasĩrĩjērē tūgoyuparã. Bairi quetiupau rey Herodes cūã queti tūgoyupũ Jesús cū caátimasĩrĩjērē. Bairo tiere tūgo, atore bairo na ññupũ cū carotirārē:

—Jesús na caĩ, cūã ãcũmi Juan el Bautista cabaiyasiricu ãnacũ tunu cacati majũ. Bairo cabai ãnirĩ capee átijēño masĩmi —na ññupũ Herodes.

¹⁵ Aperã qũññuparã:

—Dios camasārē cū caquetibũjurotijoricu ãnacũ, Elías cawãmecũcu ãnacũ catiri buiaetaupũ —qũññuparã aperã.

Bairo aperã qũññuparã:

—Tirũmũpũ cañnana profeta majã mena macããcũ jĩcãũ catiri buiaetaupũ —qũññuparã.

¹⁶ Bairo Herodes na caĩquetibũjuriere tūgomicũã, atore bairo ññupũ:

—Juan, tirũmũpũ cū rupoare yũ capatarocarotiricu ãcũmi Jesús. Merē caticoatacũmi tunu —ññupũ.

¹⁷⁻¹⁸ Mai, cajūgoyerũ Herodes pũame Juarē ñerotiyupũ. Bairo cū ñerotiri bero, ãpõãwē mena cū jiyari, preso jorica wiipũ cū cũroca rotijoyupũ. Juan cū caquetibũjuriere boesupũ Herodes. Mai, “Mũ bai Felipe nũmo Herodías na caĩõ mena mũ cañnie ñuētĩña. Carorije niña mũ caátie,” cūrē cū caĩquetibũjuriere boesupũ. Bairo boetiri preso jorica wiipũ cū cũroca rotijoyupũ Herodes pũame Juarē.

¹⁹ Herodías pũame Juarē qũññatejãñũñupõ. Bairo qũññateeri yua, cū pajĩã rotigamiñupõ. Bairo átirotigamiocũã, átiroti masĩsupo, quetiupau rey Herodes Juarē cū camairĩjē jūgori. ²⁰ Herodes pũame Juarē, “Caroú, Dios cū caquetibũjurotijõ ãcũmi,” ĩ tūgoña uwijãñũñupũ. Bairi Juarē cū qũñoñupũ. Apeyera Juan cūrē cū caĩquetibũjuriere dope bairo átimasĩētĩmicũã, caroaro mena cū caĩrĩjērē tūgoganucũñupũ Herodes. ²¹ Mai, merē etayuparo Herodías Juarē cõ capajĩãrotimasĩpa rũmũ majũ. Bairi jĩcã rũmũ, Herodes pũame cū cabuiarica rũmũ caetaro, bose rũmũ qũñoñupũ. Áticõã, cū mena macããna cū rocajãñurĩ carotimasĩrã, cū comandante carotirã, Galilea yepa macããna carotimasĩrã cūã cū capijjoatana etayuparã. ²² Bairo na caũgaãno, Felipe nũmo cañnimirĩcõ Herodías cawãmecũco macõ pũame basao ásupo, Herodes

cõ cũ caĩñaparore bairo iõ. Herodes cũ capiijoatana cũã cõ cabasarijere ññajesomajũcõãñuparã. Bairi nipetirã na catũgoro, atore bairo cõ ññupũ Herodías macõrẽ Herodes pũame:

—Noo, yũre mũ cajẽnigari wãmerẽ yũ jẽniña. Mũ yũ jomajũcõãgũ —cõ ññupũ.

²³ Pũgani cãrõ, “Ítoricarõ mano Dios mena ñiña. Mũ yũ jomajũcõãgũ dise ñnie yũre mũ cajẽnirĩjẽrẽ. Yũ ya yepa yũ caquetiupam cuti yepa carecomacã ñno cũãrẽ mũ yũ jomasĩgũ, mũ cabooata,” cõ ññupũ. ²⁴ Bairo cawãmao pũame tiere tũgori, cõ pacore jẽniñaõ ásũpo. Atope bairo cõ ññupõ:

—Caaco, ¿ñe ñnie pũamerẽ cũ yũ jẽnioati?

Cõ paco pũame ññupõ:

—Juan el Bautista rũpoare cũ jẽniojã.

²⁵ Bairo cõ caĩrõ tũgo, tãmurĩ cõ masõrĩcũ tũpũ átí, atore bairo qũĩñupõ:

—Bairo yũ boya: ãmeacã Juan el Bautista rũpoare patanerĩ jotũ bapapũ jããrĩ, yũ mũ jowa —qũĩñupõ.

²⁶⁻²⁷ Bairo cõ caĩrõ tũgo, tũgoña yapapuacoásupũ Herodes pũame. Bairo tũgoña yapapuamicũã, “¡Dios mena ñiña!” cõrẽ yũ caĩatajere yũ tũgoama yũ capiijoatana,” ñ yua, cõrẽ cũ caĩtatore bairo átirotiyupũ. Bairi cũ ãmũ jĩcãũ soldaure Juan preso jorica wiipũ caãcũrẽ cũ rũpoa pataroti joyupũ. ²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ caĩrõrẽ bairo cũ ásupũ Juarẽ. Bairo cũ pajĩã yaparori bero, cũ ãnacũ rũpoare jotũ bapa buipũ nejããrĩ, Herodías macõrẽ cõ nuniñupũ. Cõ pũame cõ pacore cũ rũpoa ãnatõrẽ cõ neásũpo, cũ cayasiro cõ masĩato iõ.

²⁹ Cabero Juan cũ cabuemirĩcãrã pũame bairo cũrẽ na capajĩãrocarijere queti tũgori preso jorica wiipũ etarã, cũ ãnacũ rupaure neásũparã, masã opepũ cũ yarocagarã.

Jesús da de comer a cinco mil hombres
(Mt 14.13-21; Lc 9.10-17; Jn 6.1-14)

³⁰ Cabero Jesús cũ caquetibujarotijoricarã tunu etayuparã. Bairo eta yua, Jesure cũ quetibujayuparã na caátĩnesẽãtaje, bairi na caĩbueñesẽãtaje cũãrẽ.

³¹ Bairo na caĩquetibujaro bero, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Jito aperopũ. Topũ eta, uga, marĩ yerijãgarã mai —na ññupũ.

Mai, camasã capããrã na tũpũre nairõ majũ na caetaro, dope bairo átiuga masĩẽsuparã Jesujãã. ³² Bairi topũ caãniatacũ cũmũarẽ ájããrĩ camasã manopũ acoásupũ Jesús cũ cabuerã mena. ³³ Bairo Jesujãã na caátĩere masĩrĩ yua, nipe-tiro macãã macããna Jesujãã na caátópũ, utabũcũra tũni maapũ atũ ásũparã. Bairo ánã, na jũgoye na capẽñaetaparopũre ãnicote yuyuparã. ³⁴ Bairi Jesús utabũcũra ape nũgõãpũ pẽñaeta yua, maa nũcãñupũ. Maa nũcãrĩ yua, camasã capããrãrẽ na ññañupũ. Bairo bai, bopacooro na ññañupũ, nurĩcãrã oveja narẽ cacotei camánarẽ bairo na cabairo jũgori. Bairi capee bueriquere na bueyupũ. ³⁵ Bairo na cũ cabueãno, ñamicããcã nicoasuparo. Bairi cũ cabuerã pũame Jesutũ etari, atore bairo qũĩñuparã:

—Merẽ ñamicã majũ niña. Atopũre wiiri maniña. ³⁶ Dope camasã capããrãrẽ na marĩ áperã. Bairi ãnoarẽ na mũ árotiwa macããpũ, na majũ na caugapeere na wapatirápáro —qũĩñuparã Jesure.

³⁷ Bairo na caĩrõ tũgomicũã, atore bairo na ññupũ:

—Mũjãã majũ na ugarique nuña —na ññupũ.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñuparã:

—¿Jãã cawapatirátõ mũ boyati? ¿Dos cientos denario moneda tiiri cãrõ mena pan rupare jãã wapatiracuti, narẽ nugarã?

³⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Pan rupaa, ¿nocãnacã rupaa majũ mũjãã cũgoyati? Ññarãjã.

Bairo cū caĩrõrẽ bairo áti yaparori bero, atore bairo qũĩ quetibujuyuparã:
—Jãã, jĩcã wãmo cãrõ pan jororiaca, wai, pugarããcã tocãrõã jãã cãgoya.

³⁹ Bairo cū na caĩquetibujuyuparã bero, camasã capããrã to caãnarẽ taa yeparu rupa poari na ruirotiyupu. ⁴⁰ Bairo jĩcã poa macããna, ape poa macããna cien majũ camasã ruiyuparã. Ape poa macããna, ape poa macããna, cincuenta majũ camasã ruiyuparã. ⁴¹ Bairo na caruiro ñña, pan rupaa jĩcã wãmo cãnacã rupaacarẽ, wai pugarã mena nerĩ, jõbuiire ññamugõjori, “Jãã Pacu, jãã mena mu ñujãñuña,” qũĩ jẽniñupũ Jesús Diore. Bairo qũĩ jẽni yaparo, pan rupaare carecomacã peeri, cū cabuerãrẽ na nuniñupũ, camasãrẽ na cabatoparore bairo ĩ. Wai cūãrẽ carecomacã peeri, cū cabuerãrẽ na nuniñupũ, camasã nipetirore na cabatoparore bairo ĩ. ⁴² Bairo na cabatoro bero yua, nipetiro camasã caroaro ugayapicoasuparã, ugarique na cabatoatajere. ⁴³ Bairo na cauga tuaro bero, jejããñuparã piiripu na caugarugarijere. Puga wãmo peti rupore puga pẽnirõ cãnacã piiri majũ jejãã jiroyuparã. ⁴⁴ To caãna caugaatana jĩcã wãmo cãnacã mil majũ camasã ãñuparã.

Jesús camina sobre el agua (Mt 14.22-27; Lc 6.16-21)

⁴⁵ Tipau bero cū cabuerãrẽ cūmuapu na ájããrotiyupu Jesús tunu. Camasãrẽ na cū caĩñatusajotoye, ti utabucura jĩnugõãpu Betsaida macãpu cū jũgoye na capẽñaátó boyupu. ⁴⁶ Bairi camasãrẽ na ññatusajo yaparo, ãtãũ buipu wãmucõásupu Jesús, Diore cū jẽniácũ. ⁴⁷ Bairi muipu cū cajããrõ canaioatípu Jesús cū cabuerã cūmua mena merẽ tira recomacã majũpu na ññajoyupu Jesús. Cū puame jĩcãũã ãñupũ ti ãtãũ buipu. ⁴⁸ Topu ãcũ, cū cabuerã popiye mena na capẽñaátóre ññajoyupu. Mai, wĩno puame butioro na ríapere papu tunuoñuparõ. Bairo roro na cabairo, cabusuparo jũgoyeaca oco bui peari natu asupu Jesús. Cū puame na netõágure bairo baimiñupũ. ⁴⁹ Bairo oco buipu cū caató ñña yua, cū cabuerã uwiri bairo awajayuparã: “¡Ñni, camasocu ãnacũ wãtĩ marĩtu atiyami!” ññuparã. ⁵⁰ Cū cabuerã nipetirã qũĩñãñuparã Jesure. Bairo butioro cauwirã ãnirĩ bairo ĩ awajayuparã yua. Bairo na cabairo, jicoquei Jesús puame na ĩ joyupu:

—¡Tũgoñatutuaya yu yarã, Jesua yu ãniña, yu uwieticõãña! —na ññupũ.

⁵¹ Bairo cūmuapu cū caájããrõ, wĩno puame papu jãnacõasuparo yua. Bairo cabairo ñña, cū cabuerã puame butioro ñña acũacoasuparã. ⁵² Cajũgoye Jesús pan rupare cū caátijẽñorĩqũerẽ caĩñarĩcãrã nimirãcũã, cū caátimasĩnetõrĩjẽrẽ tũgoña masĩesuparã. Na yeri mena tũgoña masĩesuparã.

Jesús sana a los enfermos en Genesaret (Mt 14.34-36)

⁵³ Bairo pẽnaánã, utabucura ape nũgõãpu etayuparã, Genesaret cawãmecuti yeparu. Topu etarã, na cūmuarẽ jiyatupoo yaparo, maa nucãñuparã. ⁵⁴ Bairo na caetaro ñña, jicoquei to macããna puame Jesure qũĩña masĩñuparã. ⁵⁵ Bairo cū caetaro ññarĩ, ti yepa macããna nipetiropure atuátĩ, na quetibujuyuparã. Cariayecũnarẽ na canerĩ coro mena na jeatĩ rotiyuparã, “Tipaupua niñami Jesús,” na caĩrõpu. ⁵⁶ Bairo na puame Jesús noo cū caborõpu cū caãñesẽãrõ, o peeti macããcã, o capairi macã, o macã tũni macãã macããrĩpu cū caató cūãrẽ na jeásuparã camasã cariarãrẽ. Jesús cū caatĩ wããrĩpu cariarãrẽ na cũñuparã, butioro, “Mu jutiro yapaacarẽ jãã pãñarotiya,” cãrẽ na caĩmasĩparore bairo ñrã. Bairo cariayecũna tocãnacãũpu cū jutiro yapare capãñarã caticõasuparã yua.

7

Lo que hace impuro al hombre
(Mt 15.1-20)

¹ Cabero etayuparā fariseo majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā mena. Na p̄ame Jerusalén mac̄p̄ caátíatana añuparā. ² Jesús cū cabuerā jīcāārā wāmo coseena na caugaro na ññañuparā fariseo majā. “Ūgagarā jūgoye marīrē bairo wāmo coseetiyama Jesús cū cabuerā,” ĩ bus̄paiyuparā. Bairi, “Carorā ānama,” na ĩ ññañuparā, fariseo majā Jesús cū cabuerārē. ³ Mai, fariseo majā, judío majā nipetirā na ñicūjāā na caátijūgoatatorea bairo ána ásuparā. Bairi caroaro na wāmorīrē tocānacānia coseri bero jeto ūganucūñuparā. ⁴ Ūgarique cawapatiratana tunu etarā cūā na wāmorīrē cosenucūñuparā, ūgagarā jūgoye. Na ñicūjāā na caátinucūrīqūē wāme cārō átinucūñuparā. Tunu bairoa etirique na capiojārī r̄ari cūārē, na joturi cūārē cosenucūñuparā. Bairo marī caápericōāta, Dios, “‘Carorā niñama,’ marī ĩ ĩñabujioūmi,” ĩrā bairo átinucūñuparā. ⁵ Bairi atore bairo qūī jēniñañuparā fariseo majā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobueri majā mena Jesure:

—¿Nopēīrā m̄ cabuerā marī ñicūjāā ānana na caroticūrīqūērē bairo na áperiyati? Coseetiyama na wāmorīrē na caugaparo jūgoye —qūī jēniñañuparā Jesure.

⁶ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—¡Caītopairā majū m̄jāā āniña! Dios p̄ame Isaías ānacū cū cawoaturica p̄r̄op̄ m̄jāārē cū caīquetibuj̄m̄ jūgoyeticūrīcārōrē bairo m̄jāā baimajūcōāña. Atores bairo ĩñupī Dios m̄jāārē:

‘Ati poa macāāna na bus̄rique mena ȳre caīroarārē bairo baibauyama. Bairo baimirācūā, na yeri na catūgoñarījēp̄m̄ ricaati baicōāñama.

⁷ Na p̄ame, “Camasā na carotirique p̄amerē Dios cū caquetibuj̄m̄roticūrīqūē netōjāñurō caānimajūrījē niña,” caīrārē bairo buenucūñama.

Bairo cabuerā na caānoi, ȳre na cañubegarije dope bairo átimasīā maa,’ ĩñupī Dios m̄jāā cabaipeere.

⁸ M̄jāā p̄ame m̄jāā caátinucūrījērē butiuro borā, Dios marīrē cū caroticūrīqūē p̄amerē m̄jāā áperinucūña —na ĩ quetibuj̄m̄yup̄m̄ Jesús fariseo majārē.

⁹ ĩ quetibuj̄m̄ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū:

—M̄jāā caátinucūrījērē butiuro borā, Dios marīrē cū caroticūrīqūērē cabai-botiorārē bairo m̄jāā baiya. ¹⁰ Moisés ānacū p̄ame atore bairo marīrē ĩ woatucūñupī: “M̄jāā pac̄are m̄jāā caīroaro boya. Ni ūcū cū pac̄are, o cū pacore roro cū caīata, cū m̄jāā pajīā rocacōāgarā,” ĩ woatuyupī Moisés.

¹¹ Bairo cū caīcūmiatacūārē, m̄jāā p̄ame ricaati m̄jāā quetibuj̄m̄ya. Atores bairo m̄jāā ĩña: “Ni jīcāū ūcū cū pac̄are, o cū pacore, ‘Ȳm̄ yaye nipetirijere merē Diore cū ȳm̄ nuniapū. Corbán na caīrījē niña. Bairi m̄jāā cabopacarijere ȳm̄ nunimasīētīña,’ cū caīata, ñurō. ¹² Bairi ni jīcāū ūcū tore bairo caī ānirī, cū pac̄are, o cū pacore cū cajuátinemorō boetiya,” m̄jāā ĩ quetibuj̄m̄ya. ¹³ Bairo ĩ quetibuj̄m̄rā, Dios marīrē cū caroticūrīqūērē cajānarotirārē bairo m̄jāā baiya. Bairo caquetibuj̄m̄rā ānirī netōjāñurō m̄jāā boya m̄jāā caátinucūrījē m̄jāā ya wāme p̄amerē. Tore bairo jeto capee wāme majū m̄jāā átinucūña.

¹⁴ ĩ quetibuj̄m̄ yaparo, camasārē na piineñorī, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—M̄jāā nipetiro camasā tūgopeoya ȳm̄ yaye quetibuj̄m̄riquere. Tiere tūgomasīña: ¹⁵ Camasā na caugarije wapa jūgori mee carorā niñama. Na majūā rorije na yerip̄m̄ na catūgoñanucūrījē jūgori roque carorā niñama. ¹⁶ M̄jāā,

caãmoocuna mujãã ãniña. Bairi ãmerẽ yua, mujããrẽ yu caquetibujuatajere tũgoãmewiyoya mujãã yeripu —na ï quetibujuyupu Jesús.

¹⁷ Bairo ï yaparo, camasã capããrã watoapu caãniatacu na aweyocoásupu. Á yua, cã cabuerã mena wiipu jããcoásupu. Bairo ti wiipu jããeta, cã cabuerã puame atore bairo qũĩ jẽniñañuparã: “Ape wãme ïcõñarĩ camasãrẽ mu caquetibujuriye, ¿dope bairo ïgaro to ïñati?” ¹⁸⁻¹⁹ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo na ïñupũ Jesús cã cabuerãrẽ:

—¿Mujãã cãã mujãã tũgomasiẽtĩñati yu yaye quetire? Nipetiro camasã na caugariye tocãnacã wãme puame na paaropu yuaya. Yuari yua, cabero netõcoaya. Na caugariye mee na yeri pũnarẽ to royetuo joroque na átiya.

Bairo ï, “Tocãnacã wãme ugarique caroa jeto niña,” ïgu ïñupũ Jesús. ²⁰ Tunu atore bairo ïnemoñupũ:

—Na yeripu roro na catũgoñarĩjẽ roque na yeri pũnarẽ tũgoña asurotiya. Bairi roro na catũgoñarĩjẽ jũgori carorije caánarẽ bairo na ïñañami Dios. ²¹ Camasã na yeripu roro na catũgoñarĩjẽ jũgori tocãnacã wãme carorijere átinucũñama. Ato cãnacã wãme majũ na caátinucũrĩjẽ niña: átiepericarã cutaje, jerutirique, aperãrẽ pajĩãrerique, ²² camasã na nũmoa mee, o na manapũã mena mee ãnajẽ, tunu apeye ïnierẽ bonetõrĩqũẽ, roro tũgoñarĩqũẽ, ïtorique, cawãmarã jeto ãna ãmeo roro ãnajẽ cutaje, roro ïñaugorique, busupairique, botiorique ãnajẽ cutaje, tũgomasiẽtãjẽ ãnajẽ cutaje. ²³ Bairo camasã na yeripu roro na catũgoñarĩjẽ jũgori roro átiyama. Bairo na wãmorĩ coseena na caugariye wapa mee, roro na caátie jũgori carorije caánarẽ bairo na ïñañami Dios —ï quetibujuyupu Jesús cã cabuerãrẽ.

Una extranjera que creyó en Jesús (Mt 15.21-28)

²⁴ ï quetibujy yaparo, topu caãniatacu Tiro cawãmecuti macãpu ásupu. Topu eta, topu cã caetarijere camasã na camasĩrõ boesupu Jesús, capããrã yu tũpu na neñarema, ï. Bairi jĩcã wiipu jããcoasupu. Bairo jããmicũã, dope bairo bairuti masĩesupu camasãrẽ. ²⁵ Topu cã caetaro beroaca, jĩcãõ carõmio cawãtĩ yeri pũna jããecorico paco puame Jesús tũpu rupopaturi mena etanumuo etayupo. ²⁶ Mai, cõ puame ape yepa macããcõ sirofenicia na caĩrõ macããcõ ãñupõ. Bairo etari, busurique tutuaro mena cõ macõpu wãtĩ caãcũrẽ cã acure rocawiyoyo rotiyupo. ²⁷ Bairo cõ caĩmiatacũãrẽ, atore bairo cõ ïñupũ Jesús:

—Mua, israelita yao mee mu ãniña. Bairi mu yu cajupata, jĩcãũ cã pũnaa na caugariye pan rupaare ãmarĩ cã wii yaiare canureire bairo yu átibujioũ —cõ ïñupũ.

²⁸ Bairo cã caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupõ.

—Bairoa mu átibujioũ bairua. Bairo mu caĩmiatacũãrẽ, bairãpuã cawĩmarã na caugawerije yepapu cañarĩjẽãcãrẽ uganucũñama wii yaia cãã. Bairi na caugaricarocarẽ bairo yu mu juátigu petoaca —qũĩñupõ carõmio Jesure.

²⁹ Bairo cõ caĩrõ tũgo, bairo cõ ïñupũ:

—Caripea miña. Caroaro yu mena mu catũgoñatutuaro jũgori, wãtĩ mu macõpũre caãniatacũre merẽ yu witirotiya. Tunu ácója mu ya wiipu —cõ ïñupũ Jesús.

³⁰ Bairo cõ ya wiipũre tunueta ácó, cõ macõ, wãtĩ yeri pũna cacũgomiataco cacatiopũre cõ etayupo yua.

Jesús sana a un sordomudo

³¹ Bairo Tiro macãpu caãniatacu Jesús acoásupu. Bairo netõánã, Decápolis cawãmecuti macãã etari, netõánã, Galilea utabucara tũpu etayupu tunu.

³² Bairo topu cã caetaro, jĩcãũ tũgomasiẽtĩ, bairi caroaro busumasĩtĩ cabaire

cũ neásúparã Jesús tɔpɔ, cũ wãmo mena cũ ñigãpeonetõáto írã. ³³ Bairo cũtu na cane etaro ñña, Jesús pɔame aperopɔ camasã na camanopɔ cũ neásúpɔ. Topɔ cũ neá, cũ wãmojũãrĩ mena cũ ãmoo operipɔ ñujõrĩ bero, cũ wãmojũãrẽ ɛcoo wareri, cũ ñemerõrẽ pãñañupũ. ³⁴ Cabero ɛmɛrecóopɔre ñnamũgõjori yeri jĩnijãñupũ. Cabero qũĩñupũ cabusumasĩecũ catũgomasĩecũrẽ: “¡Efata!” Efata ñgaro ñña: “¡Pãña!” Cũ ãmoo to tusuáto ñ, bairo ññupũ.

³⁵ Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgomasĩ, bairi tunu busumasĩ baicoasupɔ yua. ³⁶ “Aperãrẽ na majãã quetibɔjɛpɔ,” na ñmiñupũ Jesús. Bairo, “Majãã quetibɔjɛpɔ,” cũ caĩmiatacũãrẽ, aperãrẽ na quetibɔjubatoo peyocõãñuparã. ³⁷ Bairo cũ caátiere ñña acɛacoati, bairo qũĩñuparã: “Nipetiri wãmerĩ caroaro átiyami Jesús. Cabusumasĩena cũãrẽ na busumasĩõ joroque na átiyami. Tunu bairoa catũgomasĩena cũãrẽ na tũgomasĩõ joroque na átiyami,” ññuparã.

8

Jesús da de comer a cuatro mil personas

(Mt 15.32-39)

¹ Ti yutea caãnorẽ camasã capããrã Jesús tɔpɔ tunu na caneñaporo, cũ cabuerãrẽ na piijoyupɔ. Bairo na caetaro ñña, atore bairo na ññupũ:

²—Ñnoa camasã merẽ itia rãmɔ majũ yɔ mena nicoayama. Ñe ñnie majũ ɛgarique cũgoetiyama. Bairi bopacooro na ññaña. Jicoquei na yɔ tunuo jogaetiya mai. ³ Caugarique ɛgaenarẽ na yɔ catunuojoata, áwẽpũẽtĩbujiorãma, na ya wiiripɔre áná. Jĩcããrã na mena macããna cayoaropɔ caatítatana niñama. Bairi na marĩ ɛgarique nuto —na ññupũ.

⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñuparã:

—Ñnoa camasã capããrã niñama. Tunu atopɔ wiiri maniña. Bairi, ¿noopɔ marĩ bocarãti ɛgarique, paio narẽ marĩ canupeere? —qũĩ jẽniñañuparã.

⁵ Bairo na caĩrõ, Jesús pɔame na ñnemoñupũ tunu:

—Pan rupaa, ¿nocãnacã rupaa majũ majãã cũgoyati?

Bairo cũ caĩrõ, atore bairo qũĩñuparã:

—Jãã, jĩcã wãmo peti pɔga pẽnirõ cãrõ pan rupaaca tocãrõã jãã cũgoya — qũĩñuparã Jesure.

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, camasãrẽ yepapɔ na ruirotiyupɔ. Bairo na caruiro ñña, tie pan jĩcã wãmo peti pɔga pẽnirõ caãni rupaare nerĩ, Diore, “Jãã mena mɔ ñujãñuña,” qũĩ jẽniñupũ. Bairo qũĩ jẽni yaparori bero, tie pããrẽ carecomacã peeri bero, cũ cabuerãrẽ na nuniñupũ, camasãrẽ na batoroti.

⁷ Wai cũãrẽ petoaca cũgoyuparã. Narẽ nerĩ, Diore, “Jãã mena mɔ ñujãñuña,” qũĩ jẽniñupũ. Bairo qũĩ jẽni yaparo, na cũãrẽ na batorotiyupɔ camasãrẽ.

⁸ Bairo na caáto yua, nipetiro camasã caroaro ɛgayapicoasuparã, ɛgarique Jesús cũ cabuerã na cabatoatajere. Bairo na caugatuaro bero, jejããñuparã cũ cabuerã piiripɔ na caugarɛgarijere. Jĩcã wãmo peti pɔga pẽnirõ cãnacã piiri majũ jejããjiroyuparã yua. ⁹⁻¹⁰ To caãna caugaricarã pɔame baparcãnacã mil majũ camasã ãñuparã. Cabero Jesús pɔame camasãrẽ, “Yɔ áya,” na ñ yaparo, cũmuarẽ ájããñupũ. Dalmanuta cawãmecuti yepapɔ ásúpɔ yua.

Los fariseos piden una señal milagrosa

(Mt 16.1-4; Lc 12.54-56)

¹¹ Bairi Dalmanuta yepapɔ cũ caãno, Jesús cũ caátiere ññarĩ busujãgamirã, cũtu etayuparã fariseo majã. Bairo etarã, dise ñnie átijẽnorĩqũẽ ɛmɛrecóo macããjẽrẽ Jesure cũ áti ñnorotimiñuparã. “¿Cariape Dios cũ cajoricɔ majũ cũ ãnicuti?” írã, bairo cũ átirotimiñuparã. ¹² Jesús pɔame yeri jĩnijããrĩ, atore bairo na ññupũ:

—¿Nopẽĩrã ati yepa macããna, ãme caãna átijẽño ñnorĩqũẽ jetore na boyati? Bairo na cabomiatacũãrẽ, tiere áti ñnoetigũmi Dios —na ñ quetibũjũyupũ Jesús.

13 Ñ quetibũjũ yaparo, na cũmuarẽ etajãã, utabũcũra ape nũgõãpũ pẽñacoásúpũ Jesús cã cabuerã mena.

La levadura de los fariseos

(Mt 16.5-12)

14 Mai, cã cabuerã na caũgapee, pan rupaare masiriticõãrĩ jeápéyuparã. Jĩcããcã cãgoyuparã ti cũmuarẽ. 15 Bairo na cabairo, Jesús pũame bairo na ññupũ:

—Tũgoya mũjãã. Fariseo, Herodes majã yaye levadura, pan pairica na cawauorijere mũjãã boeticõãña —na ññupũ.

16 Bairo cã caĩrõ tũgo, cã cabuerã pũame atore bairo ãmeo ññuparã na majũ: “¡Pan rupaa marĩ cajeatĩbujioatajere marĩ masiriticũpã! Bairi bairo marĩ ññi,” ãmeo ññuparã na majũ.

17 Jesús pũame masĩcõãñupũ na caãmeoĩrĩjẽrẽ. Bairi atore bairo na ñnemoñupũ tunu:

—¿Nopẽĩrã, “ ‘Pan rupaa na cajeatĩbujioatajere na masiritiupari,’ ñgũ ñcũmi Jesús,” mũjãã ãmeo ññati? Bairo mee ñgũ ñña. ¿Mũjãã tũgoña masĩtĩñati mai?

18 Cayericũna nimirãcũã, ¿mũjãã tũgoña masĩtĩñati? Tunu cacaapee cãgorã nimirãcũã, ¿mũjãã ññamasĩtĩñati? Tunu caãmoocũna nimirãcũã, ¿mũjãã tũgoetiyati? ¿Yoarõ mee mũjãã masiriticoayati yũ caátijẽñoĩqũẽrẽ? 19 Pan rupaa, jĩcã wãmo cãnacã rupaa jetore cãgomicũã, caũmũa jĩcã wãmo cãnacã mil majũ na ẽga yapicoao joroque na yũ ápũ. Tiere mũjãã ññawũ. Bairo caĩñarĩcãrã ãnirĩ cabero piiripũ na caũgarũgariquere, ¿nocãnacã piiri majũ mũjãã jeããjirori?

Atore bairo qũññuparã cã cabuerã pũame:

—Pũga wãmo peti pũpore pũga pẽnirõ cãnacã piiri cãrõ jãã jeããjirowũ.

20 Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ tunu Jesús:

—Tunu bairoa ape rũmũ pan rupaa, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã rupaa jetore cãgomicũã, caũmũa baparcãnacã mil majũ na ẽga yapicoao joroque na yũ ápũ. Tie cããrẽ mũjãã ññawũ. Bairo caĩñarĩcãrã ãnirĩ cabero piiripũ na caũgarũgariquere, ¿nocãnacã piiri majũ mũjãã jeããjirori? ¿Tiere mũjãã masiriticoayati?

Cã cabuerã pũame atore bairo qũññuparã:

—Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãrõ jãã jeããjirowũ —qũññuparã Jesure.

21 Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ:

—Bairo majũã baiwũ. ¿Bairi mũjãã tũgoña masĩtĩñati mai?

Jesús sana a un ciego en Betsaida

22 Jesús cã cabuerã mena etayupũ Betsaida cawãmecũti macãpũ. Ti macãpũ na caetaro, jĩcãũ cacaapee ññamasĩcũrẽ cã ne etayuparã. Jesús tũpũ cã ne etari, atore bairo bũtioro qũññuparã, “Ñnirẽ cã pãñarĩ cã netõña.” 23 Bairi Jesús cacaapee ññacũrẽ cã wãmo mena cã tũgã ásúpũ macã tãnipũ. Topũ cã ne eta, Jesús cã ũcoo mena cã wareyupũ cã capeere. Bairo áti yaparo cã wãmoorĩ mena cã capeere ñigã peoyupũ. Bairo átiri bero qũññiñañupũ, “¿Merẽ apeye ñnirẽ miñañati?” 24 Bairo cã caĩrõ, caĩñacũ pũame ññapãmasĩrĩ yua, atore bairo qũññupũ:

—Ññañaã camasãrẽ. Baipũa, yucũre bairo cabaurã ãñesẽãñama —qũññupũ.

25 Bairo cã caĩrõ tũgo, Jesús cã wãmorĩ mena ñigã peonemoñupũ tunu. Bairo cã caátõpũa, caroaro majũ ññamasĩñupũ yua. Tocãnacã wãmea caroaro ññamasĩñupũ. 26 Bairo cã cabairo ñña, atore bairo qũññupũ Jesús:

—Tunu ácúja mu ya wiipu. Bairua, macãpũre mu tunu apérigu —qũĩñupũ Jesús cacaapee ñãmasĩtĩmiatacũre.

Pedro declara que Jesús es el Mesías
(Mt 16.13-20; Lc 9.18-21)

²⁷ Cabero Cesarea de Filipo na caĩrĩ yeparu Jesús, cã cabuerã mena maaru ácú, atore bairo na ññupũ:

—“¿Noa ãcũmi?” yu na ñnucũñati camasã —na ñ jẽniñañupũ.

²⁸ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñuparã Jesure cã cabuerã pũame:

—Jĩcããrã ññama: “Juan el Bautista ãcũmi.” Aperã ñnucũñama: “Elías ãnacũ catiri ãcũmi,” miñama. Aperã ñnucũñama: “Tirãmũpu caãnana profeta majã mena macããcũ jĩcãũ catiri caatãcũ ãcũmi Jesús,” minucũñama —qũĩ quetibũjũyuparã cã cabuerã Jesure.

²⁹ Bairo cã na caquetibũjũro bero, atore bairo na ñ jẽniñanemoñupũ tunu:

—¿Mũjãã ate? “¿Noa ãcũmi?” yu mũjãã ñnucũñati —na ññupũ.

Bairo cã caĩrõ tũgo, Simón Pedro pũame qũĩñupũ:

—Mũa, Mesías, Dios cã cajou majũ mu ãniña —qũĩñupũ.

³⁰ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús Pedre: “Cũã, yu ãniña. Bairãpũa, cã, yu cañnierẽ na quetibũjũeticõãña aperã camasãrẽ mai,” na ññupũ Jesús cã cabuerãrẽ.

Jesús anuncia su muerte
(Mt 16.21-28; Lc 9.22-27)

³¹ Tipau bero cã cabuerãrẽ Jerusalẽpu roro popiye cã cabaipeere na quetibũjũ jũgonutuásũpu. Quetiuparã cabũtoa camasãrã, bairi Dios cã caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã, bairi sacerdote majã quetiuparã cãã, popiye cã baio joroque na caátipeere na quetibũjũ nutuásũpu, cãrẽ na capajĩãrotipee majũrẽ. “Bairo yu, Camasã Jũgocu, yu na caátimiatacũãrẽ, itia rãmu bero yu caticoagu tunu,” na ññupũ. ³² Cã, na caátipeere caroaro cariape na quetibũjũyupũ. Bairo cã caĩrõ tũgo, Pedro pũame jõjãñurõ Jesure cã neásũpu. Topu eta, bairo qũĩ jũgoyupũ Pedro Jesure: “¿Yu Quetiupau, mu caĩrõrẽ bairo to baieticõãto!” qũĩñupũ. ³³ Bairo cã caĩrõ tũgo, Jesús pũame cã cabuerãrẽ na ãmejore ññarĩ, atore bairo qũĩñupũ Pedre:

—¿Ácúja Satanás! Bairo mu caĩrõ roro yu cabaipeere cabũsũjãnemõũrẽ bairo miña. Dios cã catũgoñarõrẽ bairo mee, camasã na catũgoñarõrẽ bairo mu tũgoñaña, bairo yu mu caĩata —qũĩ tutiyupũ Jesús Pedre.

³⁴ Cabero Jesús cã buerã, aperã camasã cããrẽ na piineñojori, atore bairo na ññupũ:

—Ni cabou, yu cabuei caãnigau, cã caátigamirĩjẽrẽ pitigumi. Yu carotirore bairo jeto roque átigumi tocãnacã rãmũa. Popiye baimicũã, yu yaye quetire jãnaetigumi yu cabuei caãnigau pũame. ³⁵ Bairo tunu caũmu apei cã cañnie pũamerẽ mairĩ, yu yaye quetire jãnacoagumi. Bairo cabai ãnirĩ yasicoagumi yua. Apei, yu yaye quetire cajãnaecu roque netõcõãgumi. Cãrẽ na capajĩã rocacõãmiatacũãrẽ, caticõã ãnincũgumi tocãnacã rãmũa. ³⁶ Tunu caũmu apei ati yepa macããjẽ nipetirije merẽ cũgoyami, cã caborije caãno cãrõ. Bairo cũgomicũã, Diore cã tũgoñaẽtĩñami. Bairo catũgoñaecũ ãnirĩ cã cariaatato bero Dios mena ãmerĩgumi. ³⁷ Bairi dope baieto paio cã cacũgorije pũame. Wapa maa tie ati mũmurecõo macããjẽ, Diore cã camasĩtĩcõãta. ³⁸ Bairi ni jĩcãũ ãcũ yũre tũgoñabobori, “Jesús yau yu ãniña,” ati yũtea macããna carorã ricaati cañarẽ na cã caĩquetibũjũgaeticõãta, yu cãã, “Ñni, yu yau niñami,” cã ñi masĩtĩgu. Yu, Camasã Jũgocu, ati yeparu yu Pacu cã camasĩrĩjẽ mena nemo yu catunuetaro, “Ñni, yu yau niñami,” cã ñi masĩtĩgu. Ángelea majã jõbui

macãana, cañurã mena, tunu yu catunuetaro, bairo cã ñimasĩtĩgu ni jĩcãurẽ tũgoñabobori, “Jesús yau yu ãniña,” cã caĩquetibujugaeticõãta.

9

¹ Bairo Jesús camasãrẽ na cã caquetibujuro bero, atore bairo na ñnemoñupũ cã cabuerã ruamerẽ:

—Cariape mujããrẽ yu quetibujuya: Mujãã jĩcããrã, ato caãna, mujãã caria-
parõ jũgoye mujãã ññagarã Dios cã carotimasĩrĩpau tutuaro mena caetarore
—na ñ quetibujuyuru Jesús cã cabuerãrẽ.

La transfiguración de Jesús (Mt 17.1-13; Lc 9.28-36)

² Cabero, jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ cãnacã rãmurĩ bero Pedrõ, Santiagõ, Juarẽ na piiásuru Jesús ãtã caũmarĩcu buipũ. Bairo torũ na caãno, Jesús ruame cã cabaurije wasoacoasuru. ³ Cã jutiro ruame botiro baicoasuparo. Camasã coserique mena jutii botirije majũ na cacoserõ netõrõ botiyuparo. Asiyau baicoasuru Jesús yua. ⁴ Bairo cã cabaiãno, Elías ãnacũ, Moisés ãnacũ mena buiaetayuparã. Bairo buiaetarã yua, Jesús mena busupẽninucũñuparã.

⁵ Bairo na caãno, Pedro ruame atore bairo quĩñupũ Jesure:

—Jããrẽ cabuei, jatõru marĩ caãno ñumajũcõãña! Bairi itia wiipãĩrĩcã majũ mujããrẽ jãã quẽnobojagarã. Jĩcã wii mu ya wii, ape wii Moisés ya wii, ape wii Elías ya wii mujããrẽ jãã quẽnobojagarã —quĩñupũ Pedro Jesure.

⁶ Mai, Jesús cã cabuerã ruame ñña acuanetõcoasuparã. Bairi Pedro ruame dope bairo ñ masĩtĩrĩ, tore bairo ññupũ. ⁷ Bairo cã caãno, buseriwo atĩ, na pauma tocoasuparo. Bairo catorõ, Pedrojãã ruame cayusurõru ãñuparã. Bairo ãna, busurique buseriwo watoaru cabusucajorijere tũgoyuparã. Ato bairo ññuparõ: “Ñni, yu macũ, yu camai majũ niñami. Cã yaye busuriquere tũgõsaya,” ñ ocajoyuparo jõbuipũ. ⁸ Bairo to caĩrõ tũgo, tunu ãmejõre ññajoyuparã. ¡Tame! Elías, Moisés cãã mañuparã yua. Jesús jeto nucũñupũ.

⁹ Cabero ãtããrẽ na caruiatõ, atore bairo na ññupũ Jesús Pedrojããrẽ: “Ñme mujãã caĩñaatajere aperãrẽ na mujãã quetibujuetigarã mai. Cabero, yu, Camasã Jũgõcu, cariaacoatacu nimicũã, yu cacatiro bero roque na mujãã quetibujugarã,” na ññupũ. ¹⁰ Bairo cã caĩrõrẽ bairo aperãrẽ quetibujuetimirãcũã, na jetoa na yeripũ tiere tũgoñañuparã. Bairo tũgoñarĩ, atore bairo ãmeo ñ jẽniñañuparã, “¿Dope bairo ñgu quĩñati, ‘Cariacoatacu nimicũã, yu catigu,’ Jesús cã cabaipeere cã caĩata?” ãmeo ñ jẽniñañuparã na majũ. ¹¹ Bairi cabero atore bairo quĩ jẽniñañuparã Pedrojãã Jesure:

—Moisés ãnacũ cã caroticũrĩquẽrẽ cajũgobueri majã bairo ññama: “Dios cã cajõpau ati yeparu cã caetaparo jũgoye Elías ãnacũ catiri etanemõgumi tunu,” ññama. ¿Nopẽĩrã bairo na ñ quetibujuyati camasãrẽ?

¹² Bairo na caĩjẽniñarõ, atore bairo na ñ quetibujuyuru Jesús:

—Na caĩrõrẽ bairo atĩjũgõgumi jĩcãũ Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ. Cã ruame nipetirijere quẽnojũgõgumi. Tunu bairoa, ¿nopẽĩrã Dios yaye busurica tutipũ cawoaturicarã ruame, “Camasã Jũgõcure popiye cã baio joroque átigarãma. Roro majũ quĩñategarãma,” na ñ woatu quetibujucũñuparĩ? ¹³ Cariape mujããrẽ ñña: Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ merẽ etawĩ. Bairo cã caetamiatacũãrẽ, “Cãã niñami Elías ãnacũrẽ bairo caãcũ,” quĩ masĩema camasã ruame. Bairi ricaati, noo na caborore bairo cã áma, profeta majã na caquetibujũ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo —na ñ quetibujuyuru Jesús Pedrojããrẽ.

Jesús sana a un muchacho que tenía un espíritu impuro (Mt 17.14-21; Lc 9.37-43)

¹⁴ Ɖtãũpũ caetaatana na mena macããna na caãnopũ rui etayuparã. Capããrã camasãrẽ na ññañuparã. Aperã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobuerã Jesús cũ cabuerã mena bũtioro ãmeo bũsũyuparã, bũsũnetõgarã. ¹⁵ Bairo na pũame Jesús natũ cũ caruietaro ñña acũacoasuparã. Bairi yua, cũtũ atũ ásúparã, cũ jẽniráná. ¹⁶ Bairo na caatuató:

—¿Ñe ùnierẽ ãmeo bũsurã mũjãã átiati na mena? —na ññupũ Jesús.

¹⁷ Bairo cũ caĩjẽniñarõ tũgo, camasã capããrã watoapũ caãniatacũ jĩcãũ bairo qũĩ yũyupũ:

—Cabuei, yũ macũ jĩcãũã caãcũrẽ matũ cũ yũ ne atíapũ. Yũ macũ wãtĩ yeri pũna jũgori bũsumasĩtĩñami. ¹⁸ Bairo wãtĩ yeri pũna pũame yũ macũrẽ cũ cajããrõĩ, cũ jũgoñao joroque átiyami. Bairo cũ caáto, yũ macũ pũame cũ risero jopo witinucũñami. Cũ opi mena bacarũpotu nucũñami. Tutuaũ cũ bũo joroque cũ átinucũñami. Bairi mũ cabuerãrẽ bũtioro na yũ wiyorotimiapũ wãtĩ yeri pũnarẽ. Mũ cabuerã pũame cũ wiyoyo masĩtĩñama —qũĩ quetibũjũyupũ wãtĩ yeri pũna cacũgoũ pacũ Jesure.

¹⁹ Bairo cũ caĩquetibũjũro tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús:

—ĩTame, mũjãã, ati yepa caãna Dios cũ camasĩrĩjẽrẽ cariapẽ mũjãã tũgoetimajũcõãña! Bairo mũjãã cabairoi, yũ tũgoña yapapujãñũña. ¿Nocãrõ yoaro mũjãã mena yũ ãnibujiocuti? Jaũ, toroque cawãmaũrẽ ato pũame cũ neasá —na ññupũ Jesús.

²⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, cawãmaũrẽ Jesutũ cũ ne etayuparã. Bairo wãtĩ yeri pũna pũame Jesure qũĩñarĩ, caũmũrẽ cũ jũgoñañupũ yepapũ cũ risero jopo wĩtirĩnucũpũ. Bairo cũ jũgoñau, riañarĩqũerẽ bairo cũ ásupũ tunu. ²¹ Bairo cũ cabairo ñña, atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesús capacũre:

—¿Nocarõpũ tore bairo cũ baijũgori?

Cawãmaũ pacũ pũame atore bairo qũĩ yũyupũ:

—Cawĩmaũaca ãcũpũna bairo baijũgowĩ. ²² Capee majũ wãtĩ peeropũ cũ jũgorocajoe ánucũñami. Ape rũmũrã riapũ cũ jũgorocañua mecãnucũñami, cũ caria yasiparore bairo ĩ. Mũ catutuarije mena cũrẽ mũ canetõõmasĩata, jãã bopaca ññarĩ jãã juátinemoña.

²³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesús:

—Yũre mũ canũcũbũgoata, yũ netõbojamasĩña. Yũ mena catũgoñatutuarã nipetirore nipetiri wãmerĩrẽ yũ netõbojamasĩña.

²⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo, qũĩñupũ cariaũ pacũ Jesure tutuaro mena:

—Mũ mena yũ tũgoñatutuaya. Bairi nemojãñurõ mũ mena yũ tũgoñatutuao joroque yũ átinemoña.

²⁵ Bairo Jesús camasã capããrã cũ tũpũ na caatuató ññaũ, cũ jãnaoñupũ wãtĩ roro caácũre. Atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Wãtĩ yeri, camasãrẽ cabũsũena catũgoenarẽ bairo caácũ, tũgoya. Mũrẽ ñña. ãni, cawãmaũ rupaũre cũ witi ácũja. Pũgani cũpũre jããnemoeticõãña —qũĩñupũ Jesús wãtĩ yerire.

²⁶ Bairo cũ caĩrõ, wãtĩ yeri pũna pũame tocãrõã jicoquei cawãmaũrẽ bũtioro cũ yugui, cũ awajao joroque áti, cũ wĩticoásupũ yua. Bairo cũ caátõ, cawãmaũ wãtĩ yeri pũna cacũgomiatacũ pũame acũẽsupũ. Cariacoatacũre bairo baiyupũ. Bairo cũ cabairo ññarĩ, capããrã ññuparã: “Merẽ riacuupi yua.” ²⁷ Jesús pũame cũ wãmopũ ñerĩ, cũ tũgãwãmũo nũcõñupũ. Bairo cũ caáto, cawãmaũ pũame wãmũnũcãcoasupũ yua.

²⁸ Cabero Jesús wiipũ cũ cajããrõ, aperã na camano, na jeto ãna, cũ cabuerã atore bairo Jesure qũĩ jẽniñañuparã:

—¿Nopẽĩrã wãtĩ yeri pũnarẽ jãã acurocawiyoyo masĩtĩcũti? —qũĩ jẽniñañuparã.

²⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ãĩũpũ:

—Wãtĩã, jõ caãniatacure bairo caãnarẽ na mũjãã caárotigata, cajũgoye ugarique betiri mũjãã jẽniũbuegarã Diore —na ã quetibũjũyũpũ Jesús.

Jesús anuncia por segunda vez su muerte

(Mt 17.22-23; Lc 9.43-45)

³⁰⁻³¹ To bero áná, Galilea macãtũ netõásúparã Jesujãã. Jesús pũame to cũ caátiere camasã na camasĩrõ boesupũ, cũ cabuerãrẽ caquetibũjũñesẽãũ ãnirĩ. Atoze bairo na ã quetibũjũyũpũ tunu:

—Yũ, Camasã Jũgocũ, yũ ñerotiecogũ camasãrẽ. Bairi yũ pajĩãrotiecogũ. Bairo yũ na carajĩãmiatacũãrẽ, itia rãmũ bero yũ caticoagũ tunu —na ã quetibũjũyũpũ.

³² Na pũame tie cũ caĩrĩjẽrẽ tũgomajũcõãmirãcũã, tiere tũgomasiẽsuparã. Tunu bairoa Jesure cũ jẽniña uwijãñũũparã tiere.

¿Quién es el más importante?

(Mt 18.1-5; Lc 9.46-48)

³³ Cabero Jesús cũ cabuerã mena Capernaum cawãmecuti macãpũ etayuparã. Bairo ti macã eta, na caãni wiĩpũ na cajããrõ bero, atore bairo na ã jẽniñaũpũ Jesús cũ cabuerãrẽ:

—Maarpũ áná, ¿ñerẽ mũjãã ãmeo busupẽniatiati?

³⁴ Mai, maarpũ áná, “¿Ni cũ ãnicuti marĩ menarẽ caãnimajũũrẽ bairo caãcũ?” ãmeo ã busupẽni ásuparã. Bairo caãmeo ãtana ãnirĩ boboori cũ yuesuparã.

³⁵ Bairo na cayũeto ãña, Jesús pũame cũmurõpũ rui yaparori bero, “Tiaya mai,” na ãũpũ Jesús cũ cabuerã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ caãnarẽ. Atoze bairo na ã quetibũjũyũpũ:

—Aperã netõrõ carotimasĩrã mũjãã caãnigaata, nipetirã bero macããnarẽ bairo mũjãã caãnajẽ cutiere boya. Narẽ capaacoterãrẽ bairo caãniparã mũjãã ãniña —na ãũpũ.

³⁶ Bairo ã yaparo, jĩcãũ cawĩmaurẽ na watoarpũ cũ nũcõũpũ. Bairo cũ nũcõ, cũ nemũgõrĩ, atore bairo na ãũpũ Jesús cũ cabuerãrẽ:

³⁷ —Ni jĩcãũ ãcũ, yũ yaye quetire tũgousari, ãni cawĩmaurẽ bairo caãcũrẽ cũ camaiata, yũre camairẽ bairo cũ ñiñagũ. Tunu bairoa yũre camai cũ caãnoi, yũ jeto mee Dios yũre cajoricũ cũã cãrẽ camairẽ bairo qũĩñagũmi —na ã quetibũjũyũpũ Jesús.

El que no está contra nosotros, está a nuestro favor

(Mt 10.42; Lc 9.49-50)

³⁸ Juan pũame atore bairo qũĩũpũ Jesure:

—Jããrẽ cabuei, apei caũmurẽ jãã ãñawũ. Cũ pũame mũ wãme mena ãrĩ rotimasĩwĩ. Bairo rotimasĩrĩ yua, cũ acurewiyojowĩ wãtĩ yeri pũnarẽ, caũmurẽ cajãñamiatacure. Bairo cũ caáto ãña, jãã pũame cũ caátiere cũ jãã átirotierũ, marĩ mena macããcũ cũ caãmerõĩ —qũĩũpũ Juan Jesure.

³⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩũpũ Jesús Juarẽ:

—¿Nopẽrã cãrẽ, “Ápeina,” mũjãã ãrĩ? Bairo ãtĩcõãña. Ni ãcũ yũ wãme mena Diore jẽnirĩ apeye ãnierẽ átijẽñorĩ bero, roro yũre ã masĩtĩgũmi. ⁴⁰ Jĩcãũ ãcũ caũmũ marĩrẽ cũ catutieticõãta, marĩrẽ cajũácure bairo caácũ niñami. ⁴¹ Tunu bairoa ni jĩcãũ ãcũ pũame mũjãã yũ cabuerã mũjãã caãno jũgori mũjããrẽ cũ canũcũbugoata, caroare cũ jogũmi Dios caũmurẽ. Dise ãnieacãrẽ oco mũjãã caetipee cããrẽ mũjãã cũ cajoata, cũ caátie wapa nigaro —na ãũpũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

El peligro de caer en pecado

(Mt 18.6-9; Lc 17.1-2)

⁴² Ī quetibujū yaparo, atore bairo na ĩnemoñupū tunu: “Ni ĵicāũ ũcū apei yu mena catūgoñatutujūgoure, cū tūgomawijiao joroque cū caápara, roro majū baigūmi Dios cū cañabesepa rūmū caetaro. Ĵicāũ ũtāã capairica mena cū wāmarē ĵiyaturi, ria capairiyarū na carurocaricare bairo netōjāñurō popiye baigūmi cū ũcū ti rūmarē yua. ⁴³ Bairi mājāārē ĩnemoña tunu: Ni mājāã mena macāãcū cū wāmorī mena jūgori carorije jetore átinucūmī. Bairo cū wāmorī mena jūgori roro caátipai cū caāmata, apei cū wāmorīrē cayiseta rocaecoricare bairo cū caãno, ñuña. Cū ruparū macāãjē wāmorī cacūgoecare bairo baimicūã, rupa tutua Diotū cū caátó, ñujāñuña. Peerorū roro cū caábujiorijere cū netōōgūmi Dios, tore bairo roro cū caátie cū camasiritiata yua. Cū wāmorī roro cū átio joroque caátie mena cūgori roro peerorū cū capopiye tāmūoata roque, ñuetibujioro, yura. ⁴⁴ Topure peero cūã di rūmū ũno cañjānaeti peero, cayatieti peero majū nigarō. Becoa cūã cariaena majū nigarāma topure. ⁴⁵ Tunu bairoa ni mājāã mena macāãcū cū rūpori mena jūgori carorije caána na cañporū ánucūmī. Bairo cū rūpori mena roro caápai cū caāmata, apei cū rūporire cayisetarocaecoricare bairo cū caãno, ñuña. Cū ruparū macāãjē rūpori cacūgoecare bairo baimicūã, rupa tutua Diotū cū caátó, ñujāñuña. Peerorū roro cū caábujiorijere cū netōōgūmi Dios, tore bairo roro cū cabainucūrjērē cū cajānaata yua. Cū rūpori roro cū baio joroque caátie mena cūgori roro peerorū cū capopiye tāmūoata roque, ñuetibujioro, yura. ⁴⁶ Topure peero cūã di rūmū ũno cañjānaeti peero, cayatieti peero majū nigarō. Becoa cūã cariaena majū nigarāma topure. ⁴⁷ Tunu bairoa ni ĵicāũ ũcū mājāã mena macāãcū cū caapee mena jūgori carorije macāãjē jetore ĩñanucūmī. Bairo cū caapee mena jūgori carorije macāãjērē caññapai cū caāmata, apei cū caapeere cawerocaecoricare bairo cū caãno, ñuña. Cū ruparū macāãjē cacaapee cūgoecare bairo baimicūã, cacaapee mácū Diotū cū caátó, ñujāñuña. Peerorū roro cū caábujiorijere cū netōōgūmi Dios, tore bairo carorije macāãjērē cū caññajānaata yua. Cū caapee roro cū átio joroque caátie mena cūgori roro peerorū cū capopiye tāmūoata roque, ñuetibujioro, yura. ⁴⁸ Topure peero cūã di rūmū ũno cañjānaeti peero, cayatieti peero majū nigarō. Becoa cūã cariaena majū nigarāma topure. Bairi roro mājāã caátinucūrjērē jānacōãña.

⁴⁹ “Ati yeparū āna, popiye mājāã baigarā. Peerorū marī caūrō capūnirōrēã bairo roro popiye netōrō mājāã baigarā. ⁵⁰ Moa caocarije ñujāñuña. Moa caocaetie roque ñerē áti masīētīña camasārē. Bairi moa caocarije capeticoausapata, ñe ũnie pūamerē ñuētīña. Mājāã, yu cabuerā moa caocarijere bairo ānajēcusa. Āmeo juátinemoña. Tunu bairoa ĵicā yericunarē bairo ānajēcusa,” na ĩ quetibujuyurū Jesús.

10

Jesús enseña sobre el divorcio (Mt 19.1-12; Lc 16.18)

¹ Bairo atiere cū cañquetibujuro bero, Jesús to Capernaum cañniatacū, Judea yeparū acoásúrū. Rio Jordán muipū cū cawāmuatí nūgōã pūamerū acoásúrū. Bairo cū caátó, capāãrā camasā cū usayuparā. Bairi cū caátinucūrōrē bairo Dios yaye cū caquetibujanucūrjērē na quetibujuyurū. ² Bairo cū caquetibujuro, qūĩ jēniñarā etayuparā ĵicāãrā fariseo majā. “Carorije buei átiyami Jesús,” qūĩ busujāgamirā, atore bairo cū jēniñamiñuparā: “Marī judío majā mena macāãcū ni ĵicāũ ũcū cū majū cū catūgoñarō jūgori cū nūmorē rocagu, ¿cō cū roca masīcuti?” qūĩ jēniñañuparā. ³ Bairo na cañjēniñarō tūgo, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—¿Dope bairo Moisés ānacū cū roticūñuparī camasārē? —na ññupã.

⁴ Bairo cū caĩrõ, atore bairo qũññuparã:

—Moisés ānacū atore bairo ñ quetibũjũ cũññupĩ: “Ni jĩcãũ ũcũ cū ñumore cū carocagaata, atore bairo ñrĩcã pũrõrē cõ cū cajoata, ñurõ: ‘Bairo mũ cabairoi, mũrē teei, mũrē yũ pitiya,’ ” ñ quetibũjũ cũññupĩ Moisés —qũññuparã fariseo majã Jesure.

⁵ Bairo na caĩrõ tãgo, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Mũjãã ñicãjãã, mũjããrē bairo āmeo mairĩqũrē camasĩena na caãnoi, na mena macããcũ jĩcãũ ũcũ cū ñumore carocagaure roro cū caátiere ãñotaesupi Moisés. ⁶ Bairũ, bairo boesupi Dios caãnijũgoripũrũ. Ati mũrecõore atĩjũgũrũ camasārē átijũgũ, caũmũ carõmio cũã na qũñnoyũgoyupi Dios. ⁷ Bairi jĩcãũ caũmũ carõmio mena cū cawãmojiyaata, cū rãcũ tũre witigũmi. Ape wiipũ ānigũmi cū ñumo mena. ⁸ Bairo na cabairo, jĩcãũrē bairo na ññãñami Dios. Jĩcã rũpũre bairo nigarãma. ⁹ Bairi Dios jĩcãũrē bairo cū cacũrĩcãrã na caãnoi, ni jĩcãũ ũcũ na ricawa masĩecũmi. Na majũ cũã āmeo piti masĩetĩñama —na ñ quetibũjũyũpũ Jesús fariseo majãrē.

¹⁰ Cabero wiipũ ãna, Jesús cū cabuerã cū caĩquetibũjũatajere cū jẽniñanemoñuparã tunu, masĩgarã. ¹¹ Bairo na caĩjẽniñarõ, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Ni jĩcãũ ũcũ cū ñumore cõ rocarĩ bero, tunu apeo mena cū cawãmojiyaata, roro majũ caãnijũgorico mena ácũ átiyami. Dios cū caroticũrĩqũrē caápei majũ niñami. “Apeo mũ ñumo mee caãcõ mena āmerĩcõãña,” cū caĩcũrĩqũrē cabaibotioũ majũ niñami. ¹² Tunu bairoa jĩcãũ ũcõ cõ manapũre cū rocarĩ bero, tunu apei mena cõ cawãmojiyaata, roro majũ áco átiyamo. “Apei mũ manapũ mee caãcũ mena āmerĩcõãña,” cū caĩcũrĩqũrē cabaibotio majũ niñamo —na ñ quetibũjũyũpũ Jesús cū cabuerãrē.

Jesús bendice a los niños

(Mt 19.13-15; Lc 18.15-17)

¹³ Cabero tunu aperã na pũnaa cawĩmarãrē na jeasúparã Jesús tũpũ, na pãñarĩ, Diore na cū jẽnibõjaáto, ñrã. Bairo na pũnaarē na cajeató ññarĩ, cū cabuerã pũame, “Na jeapericõãña mũjãã pũnaarē,” na ññuparã capacũare. ¹⁴ Bairo na caĩrõ tãgo, asiari atore bairo na ññupũ Jesús:

—Yũtũ pũame cawĩmarãrē na atĩrotiya. Na ãñotaeticõãña. Dios cū carotimasĩrĩpũ macããnarē bairo caãna niñama cawĩmarã. Narē bairo cayeriñũrã jeto ānimasĩñama Dios cū carotimasĩrĩpũrũ. ¹⁵ Mũjããrē cariape ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ cawĩmaũ cū catũgoñarõrē bairo Dios mena cū catũgoñatutuaeticõãta, Dios cū carotimasĩrĩpũre etamasĩetĩgũmi —na ñ quetibũjũyũpũ Jesús.

¹⁶ Ñ yaparo, cawĩmarãrē na nemũgõ, cū wãmorĩ mena na bui ñigãpeori, Diore na jẽnibõjayũpũ.

Un hombre rico habla con Jesús

(Mt 19.16-30; Lc 18.18-30)

¹⁷ Cabero Jesús aperopũ cū caápáro jũgoye jĩcãũ cawãmaũ cũtũ atuetari, cū rũpopaturi mena etanumurĩ qũĩroaũ etayũpũ. Atope bairo qũĩ jẽniñãñupũ cawãmaũ Jesure:

—Cañũũ majũ cabuei, ¿dope bairo yũ átibujiocuti, caroa yeri capetietiere bõcagũ?

¹⁸ Bairo cū caĩrõ tãgo, atore bairo qũññupũ Jesús:

—¿Nopẽĩ “Cañũũ” yũ mi piyati? Cañũũ, jĩcãũã niñami, Dios jeto. ¹⁹ Merē mũ masĩ Dios camasārē cū caátiroticũrĩqũrē: Pajĩãetĩcõãña camasārē. Carõmio mena roro átiepeeticõãña. Aperã yayere jee rutieticõãña. Aperãrē cabũgoroa

na ĩbuitieticõãña. Tunu ĩtoeticõãña. M_u pac_u, m_u paco cããrẽ n_ucãbugoya —qũĩ quetib_uj_uyup_u Jesús.

²⁰ Bairo cã caĩquetib_uj_uro tãgo, atore bairo qũĩñup_u cawãma_u Jesure:

—Cabuei, tie nipetirijere cawĩma_u ãcãpãna, y_u átipeyocõã jãgow_u — qũĩñup_u.

²¹ Bairo cã caĩrõ tãgo, cã maitãgoñarĩ atore bairo qũĩ quetib_uj_unemoñup_u Jesús tunu cawãmaurẽ:

—Mai, jĩcã wãme m_u r_usacõãña. M_u cacãgorije nipetirijere nunirepeyocõãña. Tie wapare jeri, cabopacarãrẽ na ricawoya. Bairo m_u caápatã, jõbui_upa_u paio nigaro m_u cawapatãpee. Bairo y_u caĩrõrẽ bairo áti yaparori, y_u mena bapacusa —qũĩñup_u Jesús.

²² Tiere tãgo, cawãma_u p_uame tãgoñarĩqũẽ pairi acoásúp_u. Capee apeye ũnierẽ cacãgor_u ãnirĩ, Jesús cã caĩrõrẽ bairo átigaesup_u.

²³ Bairo cã caátó ĩña, atore bairo na ĩñup_u Jesús cã cabuerãrẽ:

—¡Camasã apeye ũnierẽ capee cacãgori majã Dios cã carotimasĩrĩpaure na caetapee masiriyojãñuña! —na ĩñup_u Jesús.

²⁴ Bairo cã caĩrõ tãgo, tãgo acãacoasuparã cã cabuerã. Bairi atore bairo na ĩnemoñup_u Jesús:

—Y_u yarã, tãgopeoya: Camasã apeye ũnierẽ capee cacãgori majã Dios cã carotimasĩrĩpaure na caetapee masiriyojãñuña. ²⁵ Waib_uca_u capai, camello, ãpõã potã opeacãp_u cã cajã ãmewitiata, masiriyojãñuña. Bairo cã caãmewitimasĩmiatacããrẽ, netõjãñurõ masiriyoro niña caũm_u capee apeyere cacãgor_u Dios cã carotimasĩrĩpaure cã caetapee p_uame roque —na ĩñup_u Jesús.

²⁶ Bairo cã caĩrõ tãgo, cã cabuerã p_uame nemojãñurõ tãgo acãacoasuparã. Atore bairo ãmeo ĩñuparã na majũ:

—Bairi toroque, ¿ni ũcũ cã netõmasĩcuti?

²⁷ Jesús p_uame na ĩñarĩ, atore bairo na ĩñup_u:

—Dise ũnie camasã na caátimasĩtĩẽ nipetirije Dios cã caátimasĩrĩjẽ jeto niña —na ĩñup_u.

²⁸ Bairo cã caĩrõ tãgo, Pedro p_uame bairo qũĩñup_u Jesure:

—Jãã Quetiupa_u, jãã roque merẽ nipetirije jãã cacãgorijere cãrĩ, m_urẽ jãã bapacuti _usajãgow_u —qũĩñup_u Pedro Jesure.

²⁹⁻³⁰ Bairo cã caĩrõ tãgo, bairo qũĩñup_u Jesús:

—Ni jĩcãũ ũcũ y_u mena bapacutig_u y_u yaye caroa quetib_uj_uriquere j_uquetib_uj_ug_u, cã ya wiire, o cã bairãrẽ, cã bairã rõmirĩrẽ, cã pacuare, cã pũnaarẽ, o cã ya yepã cããrẽ cã caaweyocoápãta, narẽ cã cacãgoro netõjãñurõ bócanemogumi tunu ati yepãpãre ãcũ cã yaye ũnierẽ, bairi cã yarã ũna cããrẽ. Bairi jĩcãũrẽ cã caaweyocoápãta, cã netõrõ cien bui peoro cãrõ majũ bócanemogumi. Y_u ya_u cã caãnie jãgori aperã popiye cã baio roque cã na caátimiatacããrẽ, bairo jeto bócanemogumi cã ya wiirire, o cã bairãrẽ, cã bairã rõmirĩrẽ, cã pacuare, cã pũnaarẽ, o cã ya yepãã cããrẽ. Tunu ape _um_urecõo caetaro, cãgonemogumi yeri capetietiere. ³¹ Apeyera tunu ati rãm_urĩrẽ camasã jĩcããrã rotimasĩmirãcãã, caberop_u na mena macããnarẽ na rotimasĩtĩgarãma. Tunu bairoa ati rãm_urĩrẽ camasã jĩcããrã rotimasĩtĩmirãcãã, caberop_u na mena macããna capããrãrẽ carotimasĩrã majũ nigarãma.

Jesús anuncia por tercera vez su muerte

(Mt 20.17-19; Lc 18.31-34)

³² Cabero Jesujãã Jerusalẽp_u caãniatĩ wããp_u ásúparã. Jesús p_uame cã cabuerã jãgoyere ásúp_u. Bairo cã cabairo ĩña, cã cabuerã tãgocõã maniásuparã. Tunu bairoa nipetirã cã bero ca_usarã uwitãgoñañuparã. Bairo na cabairo ĩña, Jesús p_uame cã cabuerã p_uga wãmo peti rãpore p_uga pẽnirõ

cānacāũ majũ camasã watoa caānarẽ na piijori, atore bairo na ñĩupũ cũ cabaipeere: ³³ “Jerusalẽrũ marĩ caátiere merẽ mũjãã masĩña. Topũ ti macã macããna rũame yũ, Camasã Jũgocũre, yũ ñerĩ, yũ jogarãma sacerdote majã quetiuparãrẽ, bairi Moisés ānacũ cũ caquetibũjucũrĩqũerẽ cajũgobueri majãrẽ. Bairo na caáto, sacerdote majã quetiuparãjãã rũame yũ pajĩãroca rotigarãma. Bairo átirotiri yua, judío majã caāmerãrẽ yũ nuni rocacõãgarãma. ³⁴ Roro ñiepegarãma. Na uco mena yũ eyotu epegarãma. Bairo átiri, roro majũ yũ bape epegarãma. Bairo yũ átieperi, yũ pajĩã rocacõãgarãma. Bairo yũre na caátimiatacũãrẽ, itia rũmũ bero caāno yũ rũame yũ caticoagũ tunu,” na ñ quetibũjũyũrũ Jesús.

Santiago y Juan piden un favor
(Mt 20.20-28)

³⁵ Cabero Santiago, Juan Zebedeo pũnaa Jesús tũrũ atĩ, atore bairo qũĩñuparã:

—Jããrẽ cabuei, mũrẽ jãã cajẽnirĩ wãme jããrẽ mũ caátibojaro jãã boya — qũĩñuparã.

³⁶ Bairo na caĩrõ tũgo:

—¿Ñerẽ mũjãã yũ caáto mũjãã boyati? —na ñ jẽniñañũpũ.

³⁷ Na rũame bairo qũĩñuparã:

—Ati yepare mũ carotimasĩrĩraũ caetaro, mũtũ jãã mũ caruirotiro jãã boya. Jĩcãũ cariape nũgõã, apei caãcõ nũgõã jãã mũ caruirotiro jãã boya. “Jaũ,” miwã —qũĩñuparã Juan, Santiago mena Jesure.

³⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñĩupũ Jesús:

—Mũjãã caĩjẽnirĩjẽ cabaipeere caroaro mũjãã masĩtĩña. Bũtioro popiye bairicarore mũjãã jẽnimiña. Yũ rũame popiye yũ baigũ. Yũre bairo popiye mũjãã cabaiata, ¿mũjãã nũcãmasĩrãti? —na ñĩupũ Jesús Juarẽ, bairi Santiago cũãrẽ.

³⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo:

—Mũrẽã bairo jãã nũcãmasĩña —qũĩñuparã.

Bairi Jesús rũame atore bairo na ñnemoñũpũ:

—Yũ cabaiparore bairo popiye mũjãã baigarã mũjãã cũã. ⁴⁰ Baipeũ, yũ majũ yũre cajurotiparã, yũtũ cariape nũgõã, bairi caãcõ nũgõã caruiparãrẽ na yũ besemasĩtĩña. Yũ Pacũ rũame roque bairo caāniparãrẽ na besemasĩñami — na ñĩupũ Jesús Juarẽ, bairi Santiago cũãrẽ.

⁴¹ Cabero Jesús cũ cabuerã rũga wãmo cānacāũ caāna majũ, Santiago, Juan mena Jesure na caĩjẽniñaatajere catũgoatana ānirĩ, na mena asiajãñũñuparã.

⁴² Jesús rũame tiere ñña, cũtũ na piijori atore bairo na ñ quetibũjũyũrũ:

—Merẽ mũjãã masĩña ati mũmũrecõo macããna na caátĩānierẽ. Ati yepa macããna Diore caĩroaena quetiuparã reyre bairo caāna tutuaro mena rotiepeyama na roca macããnarẽ. Popiye na baio joroque na rotiepeyama.

⁴³ Mũjãã rũame roquere tore bairo baietirotiya. Bairo rũame bairotiya mũjããrẽ: Mũjãã mena macããcũ, caānimajũũrẽ bairo caānigũ, mũjãã roca netõjãñũrõ carotimasĩrẽ bairo ānirotiya. ⁴⁴ Tunu bairoa mũjãã mena macããcũ, carotimajũũrẽ bairo caānigũ, mũjãã ãmũrẽ bairo cũ caāmata, ñũrõ. ⁴⁵ Yũ, Camasã Jũgocũ, quetiuparũ majũrẽ bairo yũre capaabojarãrẽ macãũ acũ mee yũ apũ atĩ yeparũre. Camasãrẽ na jũátinemoũ acũ yũ apũ atĩ yeparũre. Tunu bairoa yũ cariarije jũgori camasã na carorije wapare netõũ acũ yũ apũ —na ñ quetibũjũyũrũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Jesús sana a Bartimeo el ciego
(Mt 20.29-34; Lc 18.35-43)

⁴⁶ Cabero Jericó na caĩrĩ macãpũ etayuparã. Bairo ti macãpũ caãniatana ti macãrẽ na cawitiro, cã cabuerã Jesús berore ʘsayuparã. Capããrã camasã cãã cã bero ʘsayuparã. Bairo na caátó, jĩcãũ cacaapee ãñacũ Bartimeo cawãmecũcũ, Timeo macũ maa tũpũ dinerore jẽni ruiyupũ. ⁴⁷ Cã, cacaapee ãñacũ pũame, “Jesús Nazaret macã macããcũ netõácũ baiyami,” na caĩrõ tũgori, bũsũrique tutuaro mena atore bairo qũĩ joyupũ Jesure:

—jJesús, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro ñiñaña!

⁴⁸ Bairo cã caĩrõ, capããrã camasã pũame cã tutiyuparã, cã awajaeticõãto, ãrã. Bairo cũrẽ na caĩmiatacũãrẽ, bũtioro jãñũrĩ awajanemoñupũ tunu:

—jDavid ãnacũ pãrãmi, bopacooro ñiñaña!

⁴⁹ Jesús pũame bairo cã caĩawajarijere tũgori tuanũcãñupũ. Tuanũcãrĩ yua, “Cã piijoya,” na ãñupũ Jesús cũtũ caãnarẽ.

Bairo cã capirotiro tũgo, bairo qũĩñuparã to macããna cacaapee ãñacũrẽ:

—Tũgoñarĩqũẽ paieticõãña. Wãmũnũcãrĩ asá Jesutũ. Mũrẽ pii átiyami.

⁵⁰ Bairo na caĩrõ tũgo, cacaapee ãñacũ pũame jicoquei cã jutiro cabuimacããtõrẽ wẽrocacũrĩ, pati wãmũnũcã acoásúpũ Jesús tũpũ. ⁵¹ Bairo cã caetaro ãña, Jesús pũame:

—¿Ñerẽ mũ yũ caátó mũ boyati? —qũĩ jẽniñañupũ.

Bairo cã caĩjẽniñarõ tũgo, bairo qũĩñupũ cacaapee ãñacũ Jesure:

—Yũ Quetiupũ, caĩñamasĩcũ ãnirĩ ñiñamasĩgaya tunu —qũĩñupũ.

⁵² Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús Bartimeorẽ:

—Tunu ácũja mũ ya wiipũ. Yũ mena mũ catũgoñatutuarije jũgori mũ caapee ãñamasĩõ joroque mũ yũ átiya.

Bairo cã caĩrõ, jicoquei ãña masĩcoasupũ yua. Bairo ãña masĩrĩ bero, maapũ Jesús berore ʘsa ásupũ Bartimeo cãã yua.

11

Jesús entra en Jerusalén

(Mt 21.1-11; Lc 19.28-40; Jn 12.12-19)

¹ Bairo Jerusalén tũpũ cõñaánã yua, Betfagé, Betania na caĩrĩ macããrẽ, Olivo buro tũre etayuparã Jesujãã. Bairo etarã, Jesús pũame cã cabuerã pũgarãrẽ macãpũ na ájũgorotiyupũ. ² Ato bairo na ã joyupũ:

—Ánãja ato riape caãni macããcãpũ. Topũ etarã, jicoquei burro jiyãncõrĩcũrẽ cã mũjãã bõcagarã. Cã, burro pũame mai camasã na capesañaecũ nigumi. Cũrẽ cã õwãrĩ, cã mũjãã neapã yũ tũpũ. ³ Bairi tunu aperã mũjããrẽ, “¿Nopẽĩrã cã mũjãã õwãñati?” na caĩata, atore bairo na mũjãã ãwã: “Marĩ Quetiupũ cã boami. Yoaro mee mũjãã tunuogũmi tunu mũjãã burrore,” na mũjãã ãwã —na ã joyupũ Jesús.

⁴ Bairo cã caĩrõ tũgo cã cabuerã pũgarã pũame acoásúparã. Bairo ánã yua, burrore cã bõcayuparã. Wii jopetũ maa tũni na cajiyãncõãtacũre cã bõcayuparã. Cã bõcaetari yua, cã õwãñuparã.

⁵ Bairi burrore na caõwãrõ ãnarĩ, to macããna jĩcããrã atore bairo na ãñuparã:

—¿Ñerẽ mũjãã átiyati? ¿Nopẽĩrã cã mũjãã õwãñati?

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús cã cabuerã pũame Jesús na cã caĩrotiatatore bairo na ã yũyuparã to macããnarẽ. Bairo na caĩyũro, burro uparã pũame, “Toroque cã neánãja,” na ãñuparã. ⁷ Bairo Jesutũ burrore na cane etaro yua, na jutii, cabui macããjẽrẽ, burro buire peoyuparã. Bairo na caátó, Jesús pũame burro buipũ wãmũ peayupũ. Bairo cã buipũ pesari yua, ásupũ Jesús Jerusalẽpũ.

⁸ Bairo cã caátó, to macããna capããrã camasã na jutii cabui macããjẽrẽ esocũñuparã maa cã caátĩ wããrẽ. Aperã maatũ macããjẽ pepũũ queeri ãnierẽ patanerĩ Jesús jũgoyere piticũ jũgoyuparã, Jesure qũĩroari ʘseanirã. ⁹ Bairo

bairã, nipetiro Jesús jũgoye macããna, cũ bero macããna cũã busurique tutuaro mena atore bairo qũĩ basapeo jũgoyuparã:

—¡Ñumajũcõãña! ¡Jesús, Dios cũ cajou marĩ Quetiupau majũ cũ caãnoi, cãrẽ marĩ cabasapeoro ñuña! ¹⁰ ¡Quetiupau rey David marĩ ñicũ ãnacũ cũ caãnatõrẽ bairo caroaro to baicõã ãmarõ! ¡Nipetiro cũ marĩ basapeoroa Dios umarecõo macããcũrẽ! —qũĩ basapeoyuparã to macããna.

¹¹ Bairo na cabasa ãno ũno, etayupau Jesús Jerusalẽpu. Topu eta, jããñupũ Jesús Dios ya wii, templo wiire. Bairo ti wiire jããñucã, nipetiropu ññapeyocõãñupũ Jesús. Ññapeyo yaparo, tocãrõã acoásúpu Betania macãpu cũ cabuerã pũga wãmo peti rapore pũga pẽnirõ caãnacãũ mena, merẽ ñamicã caãnoi yua.

Jesús maldice la higuera sin fruto

(Mt 21.18-19)

¹² Cabusuri rũmu caãno tunucoásúpu Jesús Jerusalẽpu tunu. Bairo ti macãpu ácũ, queya tũgoñañupũ. ¹³ Bairo queyari, jĩcãũ yucũ higuera cawãmecutiire yoajãñurõpua ácũ ññajoyupũ. Bairo ññajo yua, carícare ññau ásúpu. Bairo carícare cũ camacãmiatacũãrẽ, capũũ jeto nicõãñuparõ. Ríca mañuparõ. Caríacati yãtea mee ãñuparõ mai. ¹⁴ Bairo tii otei carícamanoi, atore bairo ññupũ Jesús ti oteire: —¡Atii tocãrõã ríca manigaro yua! Ni ũcũ ati rícare ugaetigami yua.

Bairo cũ caĩrjẽrẽ cũ cabuerã pũame tũgoyuparã.

Jesús purifica el templo

(Mt 21.12-17; Lc 19.45-48; Jn 2.13-22)

¹⁵ Cabero Jerusalẽpu na caetaro bero, Jesús pũame jããñupũ templo capairi wii, ñubuerica wiire. Ti wiire jããetari, to macããna nunirĩ cawapatari majãrẽ, bairi wapatari majã cũãrẽ na acurewiyojo jũgoyupũ. Tunu moneda tiirire cawasoari majã mesarire, bairi buare cawapatari majã ya mesari cũãrẽ tujerecũ peyocoásupũ. ¹⁶ Bairo átiri yua, aperãrẽ apeye ũnierẽ cũgori, o pũsari, templo wii recomacãpu caánucũrãrẽ na netõárotiesupũ Jesús. ¹⁷ Bairo áti yaparo, atore bairo na ñ quetibũjũyupũ to macããnarẽ:

—Dios cũ caquetibũjũri tutipũ bairo ñña: “Yũ ya wii ati umarecõo nipe-tiro camasã na cañubueri wii, ñubuerica wii majũ nigaro,” ñña. Bairo caĩquetibũjũmiatacũãrẽ, majãã pũame apeye aruare bairo majãã átiya. Camasãrẽ jeruti nunirĩ majãrẽ bairo caãna ãnirĩ jerutiri majã na caãni wii, ãtã wiire bairo majãã átiya ati wii, Dios ya wiire —na ñ quetibũjũyupũ Jesús.

¹⁸ Bairo cũ caĩquetibũjũrijere tũgorã, sacerdote majã quetiuparã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã cũã, “¿Dope bairo átiri cũ marĩ pajĩãrãati?” ãmeo ñ busupẽni jũgoyuparã na majũ. Mai, cũ uwiyuparã Jesure, nipetiro camasã Jesús yaye cũ quetibũjũrijere caroaro cũ na catũgoũsacõã maniátie jũgori. ¹⁹ Cabero canaioatĩpau caãno ñña yua, Jesús cũ cabuerã mena ti macã Jerusalẽrẽ witicoásúparã.

La higuera sin fruto se seca

(Mt 21.20-22)

²⁰ Cabusuri rãmu caãno higuera yucutu netõásúparã. Bairo áná, higuera yucure canũcõrĩpua cajĩni yasiatacure ññajoyuparã. ²¹ Bairo na caĩñajoro, Pedro pũame Jesús cũ caĩrĩqũẽrẽ tũgoñabocari, atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Yũ Quetiupau, ññajoya. Jĩcũ, “Tocãrõã ríca manigaro,” mũ caĩñaatacũ pũame merẽ jĩnicuupa —qũĩñupũ.

²² Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús cũ cabuerãrẽ:

—Dios mena tũgoñatutuaya. ²³ Cariape majããrẽ ñña: Ni jĩcãũ ũcũ atii ãtãũrẽ etari, “Wãati ria capairiyapũ etanũcãrõjã,” cũ caĩata, cũ caĩrõrẽã

bairo baibujioro tii útãũ p̄ame. “Ȳu caĩrõrẽ bairo baicoagaro,” p̄gani cãrõ tũgoñarĩ mee, cariape cũ caĩtũgoñatutuacõãta, cũ caĩrõrẽã bairo baigaro yua. ²⁴ “Ȳu cajẽnirõrẽã bairo joḡumi Dios,” cariape ì tũgoñatutuacõãña. Bairo m̄jãã caĩtũgoñatutuacõãta, nipetiri wãme cũ m̄jãã cajẽnirĩjẽrẽ m̄jãã jomajũcõãgumi. ²⁵ Tunu bairoa Diore m̄jãã cajẽniparo jũgoye, aperã camasã mena roro m̄jãã caátaje caãmata, na mena m̄jãã cabusũqũenorõ ñũa, marĩ Pac̄u Dios ̄m̄urecõop̄u caãcũ cũã roro m̄jãã caátajere m̄jãã cũ camasiriyobojaparore bairo ãrã. ²⁶ Bairo roro m̄jããrẽ na caátajere na m̄jãã cabusũqũenoeticõãta roque, marĩ Pac̄u Dios cũã roro m̄jãã caátajere m̄jãã masiriyobojatiḡumi.

La autoridad de Jesús
(Mt 21.23-27; Lc 20.1-8)

²⁷ Tip̄u bero etayuparã tunu Jesujãã Jerusalẽp̄u. Bairo etarã, templo wiip̄u jããñuparã. Bairo Jesús p̄ame top̄u cũ cañesẽã ãnitoye, sacerdote majã quetiuparã, aperã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, aperã judío majã cabutoa camasĩrĩ majã cũã cũtu etayuparã. ²⁸ Bairo cũtu etari, atore bairo qũĩ jẽniñañuparã Jesure:

—¿Noa ùna na carotiro mena bairo m̄u átiati ñamicã m̄u caátatajere?

²⁹⁻³⁰ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ñũp̄u Jesús fariseojããrẽ:

—Ȳu cũã m̄jããrẽ jĩcã wãme ȳu jẽniñagu. Cariape ȳu m̄jãã ȳuwa: ¿Ni ùcũ camasãrẽ cũ bautiza rotijoyupari Juan ãnacũrẽ? ¿Dios, o camasã p̄ame cũ na bautiza rotijoyupari? Tere cariape ȳu m̄jãã caĩquetib̄juata, ȳu cũã cariape m̄jããrẽ ȳu quetib̄juagu, “Noa ùna na carotiro mena bairo ȳu átiya,” m̄jãã ñigu —na ñũp̄u Jesús.

³¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, yasioroaca ãmeo busuyuparã na majũ cãrẽ na caĩyũpeere: “¿Nopẽ bairo cũ marĩ ȳurãati? ‘Dios p̄ame cũ bautiza rotijoric̄umi Juarẽ,’ marĩ caĩata, ‘Toroque, ¿nopẽĩrã Juan ãnacũ cũ caquetib̄juariquere cariape m̄jãã tũgoeti?’ marĩ ñbujioũmi. ³² Tunu bairoa, ‘Camasã p̄ame cũ bautiza rotijoricarãma Juarẽ,’ marĩ ñ masĩtĩña, marĩrẽ tutirema ãrã,” yasioroaca ãmeo ñ busuyuparã. Mai, camasãrẽ na tũgoña uwiyuparã. Na, nipetiro camasã p̄ame, “Juan, Dios cũ caquetib̄juarotijoric̄u ãmi,” ñ tũgoñarãma. ³³ Bairi, “Jãã masĩtĩña Juarẽ cabautiza rotijoric̄ure,” qũĩñuparã fariseo quetiuparãjãã Jesure.

Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús p̄ame bairo na ñũp̄u:

—Cariape ȳu m̄jãã ȳuetiya. Bairi ȳu cũã, “Noa ùna na carotiro mena tore bairo ȳu átimasĩña,” m̄jããrẽ ñi quetib̄juetigu —na ñũp̄u.

12

La parábola de los labradores malvados
(Mt 21.33-46; Lc 20.9-19)

¹ Ì quetib̄ju yaparo, ati wãme ñcõñarĩ na quetib̄ju jũgoyup̄u Jesús. Atoe bairo na ñũp̄u: “Ñũp̄u jĩcãũ wese up̄u. Cũ p̄ame use wesere qũẽnoñup̄u. Bairo ti wesere ote yaparo, cũ wesere jãniã ãñotayup̄u ùtã rupaa mena. Áti yaparo, use ocore na canumuparo cũãrẽ qũẽnoñup̄u. Áti yaparo, na cacoteri wii caĩm̄uarĩ wii, torre cũãrẽ qũẽnoñup̄u. Bairo qũẽno yaparori bero, acoásup̄u cayoarop̄u. Mai, águ jũgoye, cũ wesere wasocũñup̄u aperã paari majãrẽ, wapatagu. ² Cabero yua, use cabutiri ȳutea caetaro masĩrĩ, cũ ãmu jĩcãũrẽ cũ joyup̄u cũ ya wesere cũ cawasoricarã t̄up̄u. Cãrẽ na cawasorique wapare bou, cũ joyup̄u, tie wapare cũ jeatĩbojaáto, ñ. ³ Bairo cũ ãmarẽ cũ cajomiatacũãrẽ, wese paari majã p̄ame, cũ caetaro cũ qũẽñuparã. Bairo cũ

qũerĩ, ñe ãnie mácu cũ átítunuo joyupará. ⁴ Tunu ti wese upau pũame apei cũ ãmurẽ cũ joyupu. Cũ cũãrẽ torea bairo cũ ásupará. Roro cũ átieperi, cũ rupoare rií witio joroque cũ payupará. ⁵ Cabero ti wese upau apei cũ ãmurẽ cũ joyupu tunu. Bairo topu cũ caetaro, cũ pajĩã rocacõãñupará ti wese cacoteri majã yua. Cabero capããrã na jonemomiñupã tunu. Bairo topu na caetaro, ti wesere cacoteri majã pũame jĩcããrãrẽ na qũẽñupará. Aperãrẽ na pajĩã recõãñupará.

⁶ “Bairo na caáto bero, jĩcãũã rusayupu yua, cũ macũ butioro cũ camai majũũ jeto. Bairo bairi ti wesepu cũ joyupu, atore bairo ñ tũgoñarĩ: ‘Cũ roquere cũ ñucãbugobujiorãma, yu macũ cũ caãnoi.’ ⁷ Bairo cũ caĩtũgoñamiatacũãrẽ, wese paari majã pũame ti wese upau macũ cũ caatóre ññarĩ, ãmeo ññupará: ‘Atíyami ati wese upau macũ. Cũã niñami cũ pacu cũ cariaro bero ati wesere cacũgousapau. Bairi cũ marĩ pajĩãrocacõãto. Bairo marĩ caápata, ati wese uparãrẽ bairo marĩ tuagarã,’ ãmeo ññupará na majũ. ⁸ Bairo caĩrã ãnirĩ na caĩrõrẽã bairo ásupará. Ti wese tũnipu cũ ñeowa átí, cũ pajĩã rocacõãñupará,” na ñ quetibũyupu Jesús.

⁹ Bairo ñ quetibũyupu yaparo, atore bairo na ñ jẽniñañupã cũ caĩrĩjẽrẽ catũgori majãrẽ: “¿Dope bairo ácumĩ mũjãã ñ tũgoñañati cũ macũrẽ na capajĩãrocaro bero ti wese upau pũame? Bairo átigũmi: Topu á, ti wese paari majãrẽ na pajĩã recõãgũmi. Bairo na átireri bero, aperãrẽ cũ wesere coteroticũgũmi,” na ññupã Jesús cũ caĩrĩjẽrẽ catũgori majãrẽ.

¹⁰ Ñ quetibũyupu yaparo, atore bairo na ñnemoñupã tunu: “¿Atie quetibũjucũrĩqũẽrẽ mũjãã ññaetinuñati Dios yaye busurica tutipu? Mũjãã masĩrã. Bairo ñña:

‘Ëtã mena cawii qũẽnorĩ majã jĩcã ãtããrẽ na caboetimiatacũãrẽ, tia pũame caãnimajũrĩcã nigaro.

Tia camanicõãta, wii manibujioricaró.

¹¹ Dios pũame bairoa ásupi. Bairo cũ caátore ññarã, marĩ tũgoña useaniña,’ ñ quetibũyupu Dios yaye busurica tutipu,” na ñ quetibũyupu Jesús tia ãtããrẽ bairo cũ cabairijere.

¹² Bairo cũ caĩquetibũjuro tũgo, to macããna pũame masĩcõãñupará Jesús cũ caĩrĩjẽrẽ. “Marĩ pũame tia ãtããrẽ carocari majãrẽ bairo marĩ ãniña. Bairi marĩrẽã ñgu ñcũmi Jesús,” ñ tũgoñañupará. Bairo ñ tũgoñamasĩrĩ jicoquei Jesure cũ ñegamiñupará. Bairo cũ ñegamirãcũã, cũ ñemasĩẽsupará, camasãrẽ na uwirã. Bairi tocãrõã jãnarĩ acoásupará.

El asunto de los impuestos

(Mt 22.15-22; Lc 20.20-26)

¹³ Cabero tunu fariseo majã jĩcããrã bairi Herodes yarã cũãrẽ Jesutu na joyupará, “¿Dope bairo rorije cũ busuo joroque marĩ ánaati? Bairo roro Jesús cũ cabusuata, cũ marĩ busujã masĩgarã,” ñrã. ¹⁴ Bairi na cajoatana Jesús tũpũ etarã, atore bairo qũĩ jẽniñañupará:

—Cabuei, jãã masĩña merẽ mũ caátĩãnierẽ. Mũã, caroaro cariape minucũña. Aperã roro na cabaurije, aperã caroaro na cabaurije jũgori mee na miñabeseya. Mũã, cariapea Dios marĩrẽ cũ caãnirotiricarorea bairo mũ bueya. Bairo cabai ãnirĩ, ¿dope bairo mi tũgoñañati romano majã marĩrẽ na carotirijere? ¿To ññuñati quetiupau emperadore camasã yaye dinerore jeri, jãã cajoata, o to ñueticuti? —qũĩ jẽniñañupará.

¹⁵ Jesús pũame roro na caĩtũgoñarĩjẽrẽ masĩcõãrĩ, atore bairo na ññupã:

—¿Nopẽĩrã, “Roro qũĩáto,” caĩrãrẽ bairo yu mũjãã ñ jẽniñañati? Jau, yure joñijate moneda tiire, caroaro marĩ caĩñaparore bairo ñrã —na ññupã.

¹⁶ Bairo na canunirõ, atore bairo na ññupã:

—¿Noa riapé to tusayati, ti moneda tiiacapure? Tunu bairoa, ¿noa wāme woaturique to tusayati? —na ĩ jēniñañupū Jesús.

Bairo cū caĩrō, na p̄ame ĩñuparā:

—Emperador quetiupau ya wāme, bairi tunu, cū riape tusaya ti tii moneda tiiacapure —qũñuparā.

¹⁷ Bairo na caĩquetibujuro, atore bairo na ĩnemoñupū Jesús tunu:

—Toroque emperador quetiupare cū yaye cañierē cārē cū tunuojoya. Tunu bairoa Dios yaye cañierē Diore cū jonucūña —na ĩ quetibujuyup̄ Jesús fariseojāārē.

Bairo cū caĩrō tūgorā, cū caĩquetibujurijere tūgo ac̄acoasuparā.

La pregunta sobre la resurrección

(Mt 22.23-33; Lc 20.27-40)

¹⁸ Cabero jīcāārā saduceo majā na caĩrā qũñarásuparā Jesure. Mai, saduceo majā p̄ame atore bairo caĩtūgoñarī majā āñuparā: “Camasā cariacopatana, nopē bairo catitunu masīēnama,” ĩ tūgoñañuparā. Bairi atore bairo qũñuparā Jesure:

¹⁹ —Cabuei, Moisés ānacū atore bairo marīrē ĩ woacūñañupī tir̄m̄up̄re: “Ni jīcāū ūcū cawāmojiyaricū cū n̄mo mena pūnaa mácūā cū cariacopatana, cū ānacū bai p̄ame cū buiacore cō cū wāmojiyaáto. Bairo cū caáto, cū pūnaa caāniparā p̄ame cū ānacū pūnaarē bairo ānibujiorāma,” ĩcũñupī. ²⁰ Tere m̄ masī. Bairi ape wāmerē ĩcōñarī jāā quetibujupa mai: Āñuparā jīcāni, jīcā wāmo peti p̄ga pēnirō caānacūā majū jīcāū pūnaa. Bairi cajūgocū p̄ame wāmojiya jūgoyp̄. Cabero pūnaa mácūā riacoásup̄. ²¹ Bairi cū ānacū bai p̄ame cū buiacore wāmojiyayup̄ tunu. Cabero pūnaa mácūā riacoásup̄ cū cūā. Tunu bairoa cū ānacū bai apei p̄ame cū buiacore wāmojiyayup̄ tunu. Cabero cū cūā riacoásup̄ pūnaa mácūā. ²² Bairi bairo jeto baiyuparā nipetiro na ānana bairā, aperā cūā. Bairo nipetiro cō mena n̄moc̄timirācūā, cō mena pūnaa mána jeto riapeticoasuparā. Cabero na ānana n̄mo caānimirīcō cūā riacoásupo. ²³ Bairo ati yepap̄ nipetirā n̄mo caānacō ānirī yua, cariaricarā tunu na cacatirop̄ na caāno, ¿ni n̄mo majū cō ānic̄ti? —qũñ jēniñañuparā saduceo majā Jesure.

²⁴ Bairo na caĩjēniñarō tūgo, atore bairo na ĩ quetibujuyup̄ Jesús:

—Mujāā, saduceo majā, Dios yaye cū caquetibujuc̄rīqũē, bairi cū tutuarije cūārē mujāā tūgoña mawijiacoaya, bairo ĩrā. ²⁵ Ape m̄m̄recóore caūm̄ua, carōmia cūā catiri caetaparā p̄ame n̄mo manigarāma. Ángelea majā, m̄m̄recóo macāāna na caānorē bairo nigarāma. ²⁶ Apeyera tunu mujāārē ȳ quetibujuḡ: Cariacopatana nimirācūā tunu na cacatiore Moisés ānacū cū caquetibujūwoac̄rīcā tutip̄ mujāā ĩñetincūñati ati wēērē. Ti tutip̄ yuc̄ ūmirōcūā caūpetietire cū caquetibujuricap̄ atore bairo ĩ woatuyupī Moisés: “Ȳna, ȳn̄ āniña Abraham, cū macū Isaac, bairi cū macū Jacob quetiupau caānacū,” ĩñupī. ²⁷ Bairo cū caĩrōī, marī masīña: ¡Dios p̄ame cayasirā ānana ūna quetiupau mee niñami! Cacatirā majū quetiupau roque niñami. Tere mujāā tūgoña mawijiacoaya —na ĩ quetibujuyup̄ Jesús saduceo majārē.

El mandamiento más importante

(Mt 22.34-40)

²⁸ Bairo na caāmeo b̄sup̄pēnirījērē catūgoatacū jīcāū Moisés ānacū cū carotic̄rīqũērē cajūgobuei p̄ame bairo Jesús caroaro cū caĩquetibujuro tūgori, Jesut̄ etayup̄. Bairo c̄t̄u eta, atore bairo qũñ jēniñañupū Jesure:

—Cabuei, Moisés ānacū cū carotic̄rīqũē mena macāājē, ¿dise p̄ame caānimajūrījē cū carotic̄rīqũē to āniñati? —qũñ jēniñañupū.

²⁹ Bairo cū caījēniñarō tūgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús caũmurē:

—Moisés ānacũ cū caroticũrĩjē mena macããjē cabuijãñurō netōrō carotirije atore bairo niña: “Tũgoya mũjãã Israel macããna. Dios marĩ Pacũ jĩcãũ niñami. Apei maniñami. ³⁰ Bairo mũjãã caátĩānie nipetirije mena cū maiña. Tunu bairoa mũjãã yeripũ, mũjãã catũgoñarĩjē nipetirije mena cū maiña. Tunu bairoa mũjãã catutuarije nipetirije mena cū maiña.” ³¹ Atie rocajãñurĩ cū caroticũrĩqũē torea bairo jãñurĩ niña tie cũã. Bairo iña: “Mũjããtu macããna cũārē mũjãã rupaũre mũjãã camairōrēã bairo na maiña.” Tie Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũē tocānacã wāme netōrō caānimajũrĩjē niña. Ape wāme tie netōrō caānie maa —qũĩ quetibũjũyupũ Jesús cajũgobueire.

³² Bairo cū caĩrō tūgo, qũĩñupũ Jesure:

—Cabuei, cariape miña. Mũ caĩquetibũjarijere bairo baiya: Dios marĩ Pacũ jĩcãũã niñami. Apei maniñami. ³³ Marĩ caátĩānie nipetirije mena cū marĩ maigarã. Tunu bairoa marĩ yeripũ, marĩ catũgoñarĩjē nipetirije mena cū marĩ maigarã. Tunu bairoa marĩ catutuarije nipetirije mena cū marĩ maigarã. Marĩtu macããna cũārē marĩ rupaũre marĩ camairōrēã bairo na marĩ maigarã. Tie pũame marĩ catũgopeoro, waibũtoa rii altapũ marĩ cajoemũgō jonucũrĩjē tocānacã wāme netōrō caānimajũrĩjē niña —qũĩñupũ.

³⁴ Jesús pũame caroaro cū cayuro tūgo, atore bairo qũĩñupũ:

—Petoaca rũsaya Dios cū carotimasĩrĩpaũpũ mũ caetapee.

Bairo cū caĩrō bero yua, cū jēniña uwiri, ni jĩcãũ ũcũ cū jēniñanemoesupũ.

¿De quién desciende el Mesías?

(Mt 22.41-46; Lc 20.41-44)

³⁵ Bairo Jesús Dios ya wii templo wiipũ camasārē na bueãcũ, atore bairo na iñupũ cũtu caānarē:

—¿Dopēĩrã Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũērē cajũgobueri majã pũame, “Mesías, ‘Dios cū cajou,’ na caĩrē David ānacũ pãrãmi ānigumi” na ĩ quetibũjunucũñati? ³⁶ David ānacũ pũame Espĩritu Santo cũrē cū camasĩōrĩjē jũgori, atore bairo ĩ woatuyupi:

‘Dios pũame yũ Quetiupaũre atore bairo qũĩwĩ:

“Ato ruiya cariape mũgōã pũame mai.

Mũ pesua caānanarē na yũ canetōnũcãrō bero, mũ pũame na mũ rotimasĩgu,” ’ iñupĩ David ānacũ, Dios cū caĩrĩqũērē.

³⁷ Bairo Mesĩare, “Yũ Quetiupaũ,” cū caĩmiatacũārē, ¿dope bairo cū pãrãmi majũ cū ānibujiocũti? —na ĩ jēniñañupũ Jesús cũtu caānarē.

Na pũame capããrã añũparã cū yaye quetibũjũriquere ẽseanĩrĩqũē mena catũgoũsarã.

Jesús acusa a los maestros de la ley

(Mt 23.1-36; Lc 11.37-54; 20.45-47)

³⁸ Bairo Jesús camasārē na quetibũjuãcũ, atore bairo na iñupũ: “Moisés ānacũ cū caroticũrĩqũērē cajũgobueri majã na caátĩānierē tũgoñamasĩña: Na pũame jutii cayowerijere jãñajesoyama. Bairo cajãñarã ānĩrĩ plazapũ na caāñesēãta, nipetiro camasã nũcũbũgoricarō mena na cajēnirōrē bonucũñama. ³⁹ Tunu bairoa ñubuerica wiiripũ na caápãta, caroapaũri jetore ruiganucũñama. Tunu bose rãmũ caāno narē na capiãta, caroapaũre ruiiri ẽgaganucũñama. ⁴⁰ Tunu bairoa cawapearã rōmirĩ ya wiirire ẽmanucũñama. Tunu yoaro Diore cū jēniñubue tonucũñama. Na pũame roque aperã netōjãñurō popiye tãmũogarãma.”

La ofrenda de la viuda pobre

(Lc 21.1-4)

⁴¹ Jĩcã rãmũ templo wiipũ ãcũ, camasã na yaye dinerore na cajãñucũrĩ patatũ ruiyupũ Jesús. Bairo totũ ruiãcũ, ti patapũ na dinerore jori majãrẽ na ññajoyupũ. Capããrã ãñuparã paio cadinerocũna. Na pũame dinero jããrĩcã pataripũ na yaye dinerore jããrã ásuparã. ⁴² Na bero cawapeao cabopacao cãã jããñupõ pũga moneda, cobre tiiriacarẽ, cacũgoeco majũ nimiocũã. ⁴³⁻⁴⁴ Bairo cõ caáto ñña, atore bairo na ññupũ Jesús cũ cabuerãrẽ:

—Ñnoa cadinero cãgonetõõrã ãnirĩ narẽ catuarijere, dinerore na cajãñucũrĩ patapũ jããñama. Atio cawapeao pũame cabopacanetõõ ãnirĩ, cõ cacũgomirĩjẽ nipetirijere jããcõãñamo. Bairi cariape mũjããrẽ ñña: Dios cã caññajoro atio pũame cadinero cãgorã netõõjãñurõ jããñamo —na ññupũ Jesús.

13

Jesús anuncia que el templo será destruido

(Mt 24.1-2; Lc 21.5-6)

¹ Cabero templo Dios ya wii cañniatacũ ti wiire witicoásúpũ Jesús. Bairo cã caátõ, jĩcãũ Jesús cũ cabuei atore bairo qũĩñupũ:

—¡Cabuei, nocãrõ caroa wii majũ to ãniñati ati wii! Paca ãtãpãĩrĩ ñña. Ati wii, caroa wiuro majũ nicõãña —qũĩñupũ Jesure jĩcãũ cũ cabuei, templo wiire ññarĩ.

² Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũĩñupũ Jesús cãrẽ:

—Ati wii paca ãtãpãĩrĩ ñnie nipetirijere miñaña. Cariape miña: Jĩcã rãmũ, ati wiire roro na caátipa rãmũ caetaro, jĩcã ãtãã ñno bui tuticũti pesaricaro manopũ átiyasio rocacõãgarãma ati wiire —qũĩñupũ Jesús cũ cabuei jĩcãũrẽ.

Señales antes del fin

(Mt 24.3-28; Lc 21.7-24; 17.22-24)

³ Cabero Olivo buropũ acoásúparã Jesujãã. Mai, Olivo buro Dios ya wii templo jĩãme ãñuparõ. Bairo ti buropũ na caetaro, topũ ruiyupũ Jesús. Bairo cũ caruiro, aperã na camano, cũ cabuerã Pedro, Santiago, Juan, Andrejãã pũame atore bairo qũĩ jẽniñañuparã Jesure: ⁴ “Cabuei, ¿nocãrõpũ to bairoati atie mũ caĩrĩjẽ? ¿Dope bairo merẽ, ‘Jesús cũ caĩrĩqũẽ etaro baiya,’ jãã ñ masĩrãati?”

⁵ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgori, atore bairo na ññupũ Jesús: “Caroaro majũ mũjãã tũgoñamasĩgarã, jããpũ jãã ñtoecore, ñrã. ⁶ Capããrã atĩgarãma ñtoñesẽãrĩ majã. Atore bairo ñgarãma: ‘Yña, Mesías yũ ãniña Dios cũ cajou,’ ñgarãma. Bairo na ñrĩ, camasã capããrãrẽ na ñtoegarãma.

⁷ “Tunu bairoa mũjãã queti tũgogarã: ‘Camasã aperopũ cããrẽ ãmeo pajĩãrã átiuparã.’ Bairo na caátie quetire tũgori, tũgo acũaeticõãña. Ati mũmrecõo capetiparo jũgoye bairoa cabaijũgoyecũtipree ñña bairopũ. Bairi tũgo acũaeticõãña. ⁸ Ti yũtea caño jĩcã yepa macããna, ape yepa macããna mena ãmeo pajĩãgarãma. Tunu bairoa jĩcã macã macããna, ape macã macããna mena ãmeo pajĩãgarãma. Tunu tutuaro mena ati yepa cãã yuguigaro nipe-tiropũ. Apeye aũa riarique atĩgaro. Jĩcãõ carõmio bairirupũ caãcõ cõ macã cũ cabuiari rãmũ capũnirõ tũgoñarĩ cõ cawisiojũgoriquere bairo ñña ati mũmrecõo cabaipree mũjããrẽ yũ caquetibũjarije.

⁹ “Diore caĩroaena na caátianierẽ tũgoñamasacatiya. Mũjããrẽ roro atĩgarãma. Mũjããrẽ ñerĩ, popiye mũjãã baio joroque mũjãã atĩgarãma. Quetiuparã tũpũ mũjããrẽ neágarãma, to macããna mũjããrẽ na caññabeseparore bairo ñrã. Aperã cãã sinagogas, na cañubueri wiiripũ mũjãã bape epegarãma. Tunu yũ yarã mũjãã caño jũgori na pũame mũjããrẽ roro na catutiparore bairo ñrã, quetiuparã gobernadores, bairi quetiuparã reyes tũpũ cããrẽ mũjãã neágarãma. Bairo na caátimiatacũãrẽ, na ñnarẽ yũ yaye quetire nemojãñurõ

mujãã quetibujũ masĩgarã bairãpua. ¹⁰ Atie caroa queti cũã ati umurecõo capetiparo jũgoye nipetiporũ cajesapeticoa jũgoyecutipee niña bairopua. ¹¹ Bairi quetiuparã tũpũ roro mujããrẽ na caneátó, ‘¿Dope bairo na marĩ ãrãati?’ ã tũgoña macãetĩcõãña. Tipau caetaro ãña, Dios pũame mujãã caĩmasĩpeere mujãã jogumi. Mujãã catũgoñamasĩrĩjẽ mena mujãã quetibujũetigarã. Marĩ Pacũ Dios mena macããcũ, Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori roque mujãã quetibujũgarã camasãrẽ. ¹² Tipau caãno, jĩcãũ pũnaa caãna nimirãcũã, ãmeo bũsũjãbuitirecõãgarãma. Bairo ána, gobiernorẽ na ñerotiri na pajĩãrerotigarãma. Tunu apei cũã cũ macãrẽ torea bairo cũ átirotigũmi. Tunu jĩcãũ pũnaa na pacũare boetiri, na pajĩãrerotigarãma. ¹³ Bairi yua, ati umurecõo macããna nipetiro mujããrẽ ãñategarãma, yũ yarã mujãã caãnoi. Baihua, ni ãcũ mujãã mena macããcũ yũ yaye jĩcã wãmeacã ãnorẽ cũ cajãnaeticõãta, cũ netõgũmi Dios.

¹⁴ “Bairi mujãã pũame Dios ya wiire nocãrõ caroapũre moecũ carõũ majũ torũ cũ caãnierẽ ãñarã, atore bairo mujãã ã tũgoñamasĩgarã: ‘Merẽ ati macã yasigarõ baiya.’ (Mujãã, atie yũ ya pũrõrẽ caĩñabuerã pũame tũgopeoya yũ yaye, yũ caquetibujũrijere.) Bairo cabairo, Judea yepa macããna ãtã yucũpũ na ruti ápáro. ¹⁵ Tunu bairoa jĩcãũ ãcũ cũ wii, cabuimacã arũapũ cũ caãmata, ruiatĩri cũ apeyere, ape arũapũ caãnierẽ cũ jei ápericõãto. Cariape cũ ácoa ápáro. ¹⁶ Tunu bairoa cũ, wesepũ caãcũ cũ jutii ãnierẽ bomicũã, cũ jetunũ apericõãto cũ ya wiipũ. ¹⁷ ¡Carõmia bairirupũ caãna popiye netõõrõ baigarãma! ¡Tunu bairoa, caũpũrããcãrẽ, capũnaacũna cũã popiye netõõrõ baigarãma ti rũmũrẽ! ¹⁸ Bairi Diore cũ jẽniña, mujãã carutiripũ camasiriyõeti rũmũ to caãniparore bairo ãrã. Cawãma pue yũtea caãno to cabaietiparore bairo ãrã, Diore cũ jẽniña. ¹⁹ Ti rũmũrẽ roro ati yepapũre bairique nigaro. Dios cũ caátijũgori rũmũ bero tocãnacã rũmũrẽ netõõrõ popiye bairicapũ nigaro ti rũmũ caetaro. ²⁰ Bairi Dios pũame ti rũmũ roro cabairijere cũ cajãnarotieticõãta, camasã nipetiro riapeticoabujiorãma. Bairo na cariapeticoamiatacũãrẽ, mujãã, cũ cabeserãrẽ mairĩ roque, peeti yũtea ãno popiye mujãã cabaipa rũmũrẽ átĩ eñotaboagũmi.

²¹ “Bairi ni jĩcãũ ãcũ, ‘Mesías, Dios cũ cajõũ pũame ati macãpũ etaupũ,’ o ‘Ji macãpũ etaupũ,’ cũ caĩata, cariape cũ mujãã tũgoetigarã. ²² Caĩtopairã capããrã átigarãma. ‘Yũna, Mesías yũ ãniña,’ o ‘Yũna, profeta yũ ãniña,’ caĩrã átigarãma. Capee átijẽñõgarãma, camasã ricaati na catũgoũsaparore bairo ãrã. Mujãã ãna, Dios cũ cabesericarã cũãrẽ ãtomigarãma. ²³ ¡Bairi masacatiya yũ yarã! Merẽ mujãã tiere mujããrẽ yũ quetibujũ jũgoyetiya,” na ã quetibujũyupũ Jesús.

El regreso del Hijo del Hombre
(Mt 24.29-35, 42, 44; Lc 21.25-36)

²⁴ ã quetibujũ yaparo, atore bairo na ã nemoñupũ tunu: “Camasã roro majũ na cabairi yũtea capetiro bero, muipũ umurecõo macããcũ naitĩãcoagũmi. Ñami macããcũ cũã bauetigũmi. ²⁵ Ñocõã, umurecõore caãnimiatana cũã ñacoagarãma. Bairo bairã, umurecõo macããna nipetirã yugui ñacoagarãma. ²⁶ Tocãrõã yũ, Camasã Jũgocũ, buseriwo watoapũ nocãrõ yũ catutuarije mena, bairi yũ caasiyabatorije mena yũ caatóre ãñajõgarãma. ²⁷ Bairo yũ caatóre na caĩñajõro yua, yũ ãmũna, ángelea majãrẽ nipetiporũ na yũ árotigũ. Bairi ati umurecõo macããna nipetiporũ caãnarẽ na neñõgarãma yũ cabesericarã pũamerẽ,” na ã quetibujũyupũ Jesús.

²⁸ ã quetibujũ yaparo, ati wãmerẽ ãcõñarĩ na ãnemoñupũ tunu: “Mai, higuera yucũre mujãã masiña. Ti yucũ cawãma pũũ cawasoaro ãñarã, ‘Merẽ cũma cõñarõ baiya,’ mujãã ã masiña. ²⁹ Torea bairo mujããrẽ yũ caquetibujũrijere bairo cabaietaro ãñarã, ‘Merẽ Jesús ati yepapũ nemo cũ catunuetaparo cõñarõ

baiya,' mājāã ĩ masĩgarā. ³⁰ Cariape mājāãrē ñiña: Mājāãrē yu caquetibujuriye baiPETICOAGARO ti yutea macāãna na cariaparo jũgoye. ³¹ Tunu baiROA ati umegocó, ati yepa cãã yasipeticoagaro. Yu yaye quetibujuriye roque petietigaro. Yu caĩrõrēã baiRO baicoagaro.

³² “Bairopua di rãm, di hora majũ mājāã yu caquetibujuriye caetaparore ni jĩcãũ ũcũ masĩtĩñami. Umegocó macāãna ángelea majã cãã masĩtĩñama. Marĩ Pacu Dios macã, yu cãã yu masĩtĩña. Marĩ Pacu Dios jeto masĩñami ti rãm caetaparore.

³³ “Bairi ti rãm yu caetapa rãmre mājāã masĩtĩña. Bairi masacatiya yu yarã. Cacãnirãrē baiRO baieticõãña. Caroaro coteya. ³⁴ Ti rãm caetaparo, jĩcãũ quetiupau cũ cabairiquere baiRO niña. Cũ pũame ape yepau cayoaropũ ágũ jũgoye, cũ paabojari majãrē na piijori, na cũñupũ tocãnacãũpũrea cũ ya wii macããjē coteriquere caroaro na caqũenobojaparore baiRO ĩ. Ti wii jope cacotei cããrē, ‘Masacatiya, cajerutiri majã jããrema,’ qũĩ quetibujũ cũñupũ. ³⁵ Cũ caátó bero caroaro na caãniyurorea baiRO baiya mājāã cãã. Na cãã, ‘Tocãrõ majũ tunu etagumi marĩ quetiupau,’ ĩ masĩenama. ‘Canaiorĩpau caãno, ñami recomacã caãno, o abocu cũ capiiripau, o cabusuripau bero tunu etabujiomĩ,’ ĩ masĩenama. Mājāã cãã narē baiRO masĩtĩmirãcãã, yure cotecõã ninucũña. ³⁶ Masĩã mano yu caatĩpũre cacãnirãrē baiRO mājāã añibujiorã, tocãnacã rãmua caroaro tũgoñamasĩrĩ yure mājāã cacoteeticõãta. ³⁷ BaiRO mājāãrē yu caĩrĩjẽrē yu yarã nipetirã cããrē atore baiRO mājāã ñiña: ¡Caroaro coteya tocãnacã rãmua!” na ĩ quetibujuyupũ Jesús.

14

Conspiración para arrestar a Jesús

(Mt 26.1-5; Lc 22.1-2; Jn 11.45-53)

¹ Merē yua, pũga rãm rũsayuparo bose rãm, Pascua na caĩrĩ rãm, pããrē cawauariye caasua manierē judío majã na caũgapa bose rãm majũ. Quetiuparã sacerdote majã, bairi Moisés añacũ cũ caroticũrĩqũẽrē cajũgobueri majã pũame, “¿Dope baiRO camasã na caĩñaeto Jesure gobierno cũ cañerotio joroque marĩ átiroticati?” ãmeo ĩñuparã na majũ ĩtorique mena, Jesús cũ cariarore borã. ² BaiRO ãmeo ĩrĩ cũrē na capajĩãgamiatacũãrē, jĩcããrã na mena macããna atore baiRO ĩñuparã:

—Bairãpũ, Pascua caãno cũ marĩ ñerotimasĩẽna, “Camasã roro awajari marĩ tutirema,” ĩrã, ĩñuparã.

Una mujer derrama perfume sobre Jesús

(Mt 26.6-13; Jn 12.1-8)

³ Jesús pũame tipau caãno Betania macãpũ añũpũ, carupau boamirĩcũ Simón cawãmecũcũ ya wiipũ. BaiRO ti wii cũ caãno, jĩcãõ carõmio cũtu etayupo. Cõ pũame caroarũacarpũ jiraro cajũtĩñurĩjẽ paio cawapacũtiere neasũpo. BaiRO Jesús mesapũ cũ caruiro, carõmio caroa pũame tie cajũtĩñurĩjẽrē cũ rũpõapũ piopeoyupo, Jesure batioro nũcũbũgoo. ⁴ Jĩcããrã to caãna pũame baiRO cõ caátõ ĩñarã, cõ mena asiajãñũñuparã. Atore baiRO ĩñuparã:

—Tame, ¿nopẽĩõ paio cawapacũtiere baiRO cõ átireyati? ⁵ Apei, tiere caboure cõ canuniata, paio, trescientos denario moneda tiiri majũ wapa nerĩ, aperã cabopacarãrē na jũátinemo masĩbujiomõ. ãmerē tie yasicoaya cõ cawapatabujioataje yua —ãmeo ĩñuparã.

Tore baiRO ãmeo ĩ bũũyuparã na majũ carõmio cõ caátiere ĩñarĩ.

⁶ Jesús pũame tũgoyupũ cõ na catutirijere. Bairi atore baiRO na ĩñupũ:

—¿Nopẽĩã patowãcõrõ cõrē mājāã bũũpaiyati? Atio carõmio baiRO yure cõ caátie ñũjãñũña. ⁷ Cabopacarã nicõãnucũgarãma mājāã watoare. Yu pũame

roque yoaro yu ãmerĩgu ati yeparure. ⁸ Bairo cajutiñurĩjêrê yu rupoare cõ cariopeoro jũgori yu rupaure caroaro qũẽnoñamo, yu rupaari ãnajêrê na cay-acũparo jũgoye. ⁹ Cariape mujããrê ñiña: Ati umurecõo nipetiropu, atie yu yaye queti, camasãrê Dios cã canetõõrĩjêrê na caquetibujaropu atio carõmio bairo yure cõ caátie cããrê quetibujarãma. Bairi cõ caátie masĩcõã ninucũgarãma camasã tocãnacã rũmu —na ñũpũ Jesús.

Judas traiciona a Jesús
(Mt 26.14-16; Lc 22.3-6)

¹⁰ Bairi yua, jĩcãũ Jesús cã cabuerã puga wãmo peti rupoare puga pẽnirõ mena macããcũ, Judas Iscariote cawãmecũ na ñna ásupu quetiuparã sacerdote majãrê. Na tũpu etari, Jesure busujã buitirocacõãñupũ, cã na capajĩãmasĩparore bairo ñ. ¹¹ Bairo cã caĩrõ tũgo, useanicoasuparã sacerdote majã quetiuparã. Bairo useanirĩ, “Dinero mure jãã jogarã tie wapa,” qũĩñuparã. Tĩpaũ bero, Judas pũame dipaũ ñno dope bairo camasã mano macãjũgoyupũ, Jesure na ñerotigu.

La Cena del Señor
(Mt 26.17-29; Lc 22.7-23; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)

¹² Bairi yua, etayuparo Pascua bõse rũmu, caãnijũgori rũmu, levadura pan cawauorije caasua manierê judío majã na caũgari rũmu. Tunu bairoa oveja nurĩcũ macũ cordero na caĩrê pajĩãrĩ na caũgari bõse rũmu etayuparo. Bairo ti rũmu caetaro ñna, Jesús cã cabuerã pũame, cũtu etari, atore bairo qũĩ jẽniñañuparã:

—¿Noopu marĩ caũgapeere jãã caqũẽnoyuro mu boyati?

¹³ Bairo na caĩjẽniñarõ, na árotiyupu Jesús pugarã cã cabuerãrê:

—Ánãja mujãã Jerusalẽpu. Bairo ti macãrê etarã, mujãã bócaetagarã jĩcãũ caũmure, ocoru pũsari caácure. Cũrê cã bócaetari, cã bero mujãã usaápã. ¹⁴ Cũ usaa yua, cã wiĩpu cã cajããrõ ti wii upaure atore bairo cã mujãã ñgarã: “Cabuei bairo ñ jẽniñajoyami: ‘¿Noopu to ãniñati Pascua bõse rũmu caãno yu cabuerã mena yu caũgapa arua?’ ñ jẽniñajoyami,” cã mujãã ñgarã. ¹⁵ Bairo mujãã caĩjẽniñarõ, mujãã ñnogumi jõbuiwu caroaro qũẽnoweyorica aruare. Topu marĩ caũgapeere mujãã qũẽnoyuwa —na ñũpũ Jesús cã cabuerã pugarãrê.

¹⁶ Bairo cã caĩrõ tũgo, acoásuparã Jerusalén macãpu. Topu na caetaro, nipe-tiro Jesús na cã caĩtatorea bairo baipeticõãñuparõ. Bairi topu qũẽnoyuyuparã Pascua bõse rũmu na caũgapeere yua.

¹⁷ Cabero canaiorĩpaũ caetaro, Jesús pũame ti wii jããetari mesapu ruiyupu puga wãmo peti rupoare puga pẽnirõ caãna cã cabuerã mena. ¹⁸ Bairo na caũgaruiripaũ, atore bairo na ñũpũ Jesús:

—Cariape mujããrê ñiña: Mujãã mena macããcũ jĩcãũ roro yure ñ busujã buitirocagumi.

¹⁹ Bairo cã caĩrõ tũgo, butioro tũgoña yapapuayuparã cã cabuerã. Bairo bairã, apei, apei, Jesure bairo ñ jẽniña jũgoyuparã:

—¿Yu mee, yu ãnicõãẽtĩmicuti mure caĩbusujãbuitiri majõcu? —ñ jẽniñañuparã tocãnacãũpu.

²⁰ Bairo na caĩrõ, bairo na ñũpũ Jesús:

—Ñni niñami yure roro caĩbusujãbuitirocapu, ãmerê ati bapare yu mena cã pan cayoseũgaũ pũame. ²¹ Torecũna, yu, Camasã Jũgocu, profeta majã yu cabaipeere na caquetibujãcũrĩcãrõrẽã bairo yu baigu. Cabaimiatacũãrê, jure caĩbusujãbuitirocapure cã carorije wapa paio nigaro! Bairi cã cabuiaeticõãta, ñubujoricaro —na ñũpũ Jesús cã cabuerãrê.

22 Bairo na ĩrĩ bero, na caugatoye, Jesús p̄ame cū wāmo mena p̄ārē nerĩ, “Dios, m̄ ñujãñuña jãã mena,” ĩ yaparori, carecomacã peenerĩ, cū cabuerãrē, atore bairo ĩrĩ na batoyup̄:

—Atie pan, ȳ rupā ñiña. Tere ugaya —na ĩñup̄ Jesús.

23 Bairo ĩ yaparo, cū wāmo mena copa etirica bapare nerĩ, “Dios, m̄ ñujãñuña jãã mena,” q̄ĩ yaparori, ti copare na nuniñup̄. Bairo cū caáto, cū cabuerã nipetiro use oco ti copa macããjērē etipeticõãñuparã. 24 Bairo na caetiro, atore bairo na ĩñup̄:

—Atie use oco p̄ame ȳ rií ñiña. Camasã capããrãrē na netõõḡ, ȳ riacoaḡ. Bairo ȳ caríapee j̄gori cawāma wāme camasãrē Dios cū caátibojacũrĩq̄ũ etacoaya. 25 Cariape m̄jããrē ñiña: Āmea m̄jãã mena use ocore p̄ganí ȳ etinemoetiḡ ȳ Pac̄ cū carotimasĩrĩp̄ tunu caetaro marĩ caetinemoparo j̄goye —na ĩñup̄ Jesús.

Jesús anuncia que Pedro lo negará
(Mt 26.30-35; Lc 22.31-34; Jn 13.36-38)

26 ĩ yaparo, salmos basarique mena Diore basapeoyuparã. Basapeo yaparo yua, acoásuparã Olivo cawāmec̄ti burop̄. 27 Bairo na caátó, atore bairo na ĩñup̄ Jesús:

—Ȳ cabuerã, m̄jãã nipetirã aperãrē uwirã, ȳ m̄jãã aweyocoagarã. M̄jãã cabaipere ĩ quetib̄j̄ j̄goyeticũñañup̄ profeta majã Dios yaye woa-turica tutip̄: “Ovejare cacoteire camasã na capajĩãrõ ȳ ñnotaetiḡ. Bairo cãrē na capajĩãrõ bero, cū oveja p̄ame bata peticõãgarãma,” ĩ quetib̄j̄ j̄goyeticũñañup̄. 28 Tunu apeyera cariacoatas̄ nimicũã, ȳ caticoaḡ tunu. Bairo cati yua, m̄jãã j̄goye Galilea yepap̄ ȳ áḡ —na ĩñup̄ Jesús.

29 Bairo cū caĩrõ bero, Pedro p̄ame bairo q̄ĩñup̄ Jesure:

—Ānoa ȳ mena macããna nipetirã m̄rē na caaweyocoamiatacũãrē, ȳ p̄ame roque di r̄m̄ ũno m̄ ȳ aweyoetiḡ.

30 Bairo cū caĩrõ, bairo q̄ĩñup̄ Jesús:

—Pedro, cariape m̄rē ñiña: Āme ñami āboc̄ p̄ganí cū capiiparo j̄goye itiani, “Cū ȳ masĩtĩña Jesure,” ȳ mitoḡ —q̄ĩñup̄ Jesús Pedrore.

31 Pedro p̄ame b̄tioro tutuaro mena bairo q̄ĩñemoñup̄:

—M̄ mena ȳre na capajĩã rocagamiatããrē, “Cū ȳ masĩtĩña Jesure,” ñitoetimajũcõãḡ —q̄ĩñup̄ Pedro Jesure.

Bairo cū caĩrõ tãgo, Jesús cū cabuerã cãã nipetiro, bairo jeto q̄ĩñuparã.

Jesús ora en Getsemaní
(Mt 26.36-46; Lc 22.39-46)

32 Bairi Jesujãã ásuparã Getsemaní cawāmec̄top̄. Top̄ etari, bairo na ĩñup̄ Jesús cū cabuerãrē:

—Ato ruicoteya mai. Jõ jãñurõp̄ Diore cū j̄niḡ ȳ átiya.

33 ĩ yaparo, Pedro, Santiago, bairi Juarē jõjãñurõp̄ na j̄goásup̄ Jesús. Bairo ácú, b̄tioro tãgoña yapapuayup̄ Jesús. 34 Bairi atore bairo na ĩñup̄ Pedrojããrē:

—Riãre bairo ȳ tãgoña yapapuaya. M̄jãã p̄ame cãniena, atoa ȳ m̄jãã cotewa.

35 ĩ yaparo, na j̄goye jãñurõp̄ ãnemoñup̄ Jesús. Ānemo yua, cū r̄popaturi mena etanumurĩ yepap̄ cū riapére mucũmuáti, Diore q̄ĩ j̄niñup̄, roro cū cabaipere Dios cū canetõõbojaparore bairo ĩ. 36 Ato bairo q̄ĩ j̄niñup̄ Diore: “Caacs̄, m̄ cabooata, atie roro ȳ canetõõpeere ȳ m̄ netõõbojaḡ. Bairop̄na, ȳ caborore bairo to baieticõãto. M̄ caborore bairo roque to bai áto,” ĩ j̄niñup̄.

³⁷ Cabero tunu ásúꝑꝑ Jesús, Pedrojáã na caãnopꝑ. Bairo cacãñirãpũrẽ na etayupꝑ. Bairi qũĩñupũ Jesús Pedrorẽ:

—Jĩcã hora ũnoacã cãniena, ¿yꝑꝑ mujãã cotemasĩtĩñati? ³⁸ Cãniena, wãmũnucãrĩ Diore cũ jẽniña, wãtĩ mujããrẽ cũ canetõõõtĩparore bairo ãrã. Bairo mujãã cabomiatacũãrẽ, mujãã rupꝑꝑ pꝑame tutuaetiya —na ãñupũ.

³⁹ Ñ yaparo, ásúꝑꝑ tunu Jesús Diore cũ jẽninemoũ ácã. Á yua, cãrẽ cũ caĩjẽnijũgoatatorea bairo qũĩ jẽninemoñupũ tunu. ⁴⁰ Ñ jẽni yaparo, tunucoásúꝑꝑ Jesús Pedrojáã tũꝑꝑ. Bairo cacãñirãpũrẽ na etayupꝑ tunu. Na pꝑame wũgoa cutiri ãñapãã masĩesuparã. Bairi dope bairo qũĩ yꝑꝑ masĩesuparã.

⁴¹ Bairo na cabairo ãña yua, ásúꝑꝑ Jesús tunu Diore cũ jẽniácã. Bairo jẽni yaparo, tunucoásúꝑꝑ Jesús Pedrojáã na caãnopꝑ. Merẽ itiani majũ natũre etayupꝑ. Bairo natũ eta, atore bairo na ãñupũ:

—¿Nopẽĩrã mai cacãñirãrẽ bairo mujãã nicõãñucũñati? Tocãrõã cãniña. Carorije cacũgorãrẽ Camasã Jũgocũre, yꝑꝑ na canunirocaripꝑ etaya merẽ.

⁴² Bairi wãmũnucãña. Jito, yũre caĩbusujãbuitirocari majõcũ pꝑame marĩtũ atiyami merẽ —na ãñupũ Jesús Pedrojáãrẽ.

Arrestan a Jesús

(Mt 26.47-56; Lc 22.47-53; Jn 18.2-11)

⁴³ Bairo cũ caãño, Judas, Jesús cũ cabuerã mena macããcũ jĩcãũ caãninucũmiatacũ pꝑame etayupꝑ. Cũ mena capããrã camasã cũã etayuparã. Na pꝑame jarericapãĩrĩ, bairi yucũ rũcaari cũãrẽ cãgori etayuparã. Sacerdote majã quetiuparã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ cajũgobueri majã, bairi aperã judío majã cabũtoa camasĩrã na cajoatana ãñuparã. ⁴⁴ Mai, na caetaparo jũgoye, Judas pꝑame atore bairo na ãñupũ Jesure cañeranárẽ: “Cũ wasopañarẽ ũpũrĩ yꝑꝑ cajẽnipꝑ pꝑame, Jesús nigũmi. Bairo mujãã pꝑame cũ yꝑꝑ caáto ãñarã, cãrẽ mujãã ñegarã. Cũ ñe, caroaro cũ jiya, cãrẽ mujãã neágarã,” na ãñupũ.

⁴⁵ Bairo Judas Jesutũ etari, atore bairo qũĩ jẽniñupũ:

—¿Cabuei, mũ ãnimiñati!

Bairo caroaro mena qũĩtori cũ ũpũñupũ. ⁴⁶ Bairo cũ caáto, Judas mena caetari majã pꝑame Jesutũ etari, cũ ñecoásuparã yua.

⁴⁷ Mai, bairo Jesure na caáto ãñarĩ, jĩcãũ Jesús mena macããcũ pꝑame sacerdote majã quetiupꝑ ãmarẽ cũ ãmorõrẽ cũ patañocõã joyupꝑ. ⁴⁸ Bairo cũ caáto bero, atore bairo ãñupũ Jesús cãrẽ cañerĩ majãrẽ:

—¿Nopẽĩrã cajerutiri majõcũ yꝑꝑ caãnorẽ bairo jarericapãĩrĩ mena, bairi yucũ rũcaari mena yꝑꝑ mujãã ñerã atĩati? ⁴⁹ Tocãnacã rũmũa mujãã watoa yꝑꝑ ãninucũãpũ templo wiipũre. Bairo yꝑꝑ caãnimitacũãrẽ, ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena macããcũ yꝑꝑ ñeemi. Bairopꝑa, nipetiro yꝑꝑ mujãã caátie Dios busurica tutipꝑ profeta majã na caĩquetibũjũ jũgoyeticũrĩqũẽrẽ bairo baietaro baiya —na ãñupũ.

⁵⁰ Tĩpꝑcaãno yua, Jesús cũ cabuerã pꝑame uwirã, Jesure rutiweyo peticoasuparã. ⁵¹ Bairo cãrẽ na cañeáto, jĩcãũ cawãmaũ pꝑame cũ cãñirĩ jutiro mena dũrũnaturi usa ásúꝑꝑ. ⁵² Bairo cũ cabairo, cũ cũãrẽ cũ ñegamiñuparã. Cãrẽ na cañemiatacũãrẽ, cũ cacãñirĩ jutirore tuwe rocãũ, jutii macũã atũ ruticoásupꝑ.

Jesús ante la Junta Suprema

(Mt 26.57-68; Lc 22.54-55, 63-71; Jn 18.12-14, 19-24)

⁵³ Bairi Jesure cañerĩ majã pꝑame sacerdote majã quetiupꝑ majũ ya wiipũ cũ neásuparã. Mai, ti wiire merẽ ãñuparã sacerdote majã quetiuparã, bairi aperã judío majã cabũtoa camasĩrã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã cũã ti ñamirẽ caneñaetaatana. ⁵⁴ Bairi Jesure ti wiipũ na

caneátó, Pedro p̄ame yoajãñurõp̄ua na ñña usayup̄u. Bairo ti wiire na ca-jããetaro bero, Pedro cãã etayup̄u ti wii macã yepar̄u. Bairo ti yepa ãñotaricarore jããetari, templo coteri majã guardia mena ruiyup̄u. Na peerotã jũma ruiyup̄u Pedro cãã.

⁵⁵ Bairo ti wii pupear̄u sacerdote majã quetiuparã, bairo nipetiro Junta Suprema macããna mena Jesús cã cayasiro boyuparã. Bairo, “¿di wãme carorije cã ásupari?” ãmeo ñ macãñuparã na majũ. “¿Dope bairo cã caátaje wapa cã marĩ pajĩãrotiyati?” Bairo ãmeo ñ macãmirãcãã, dope bairo cã caátaje wapa cã na capajĩãrotimasĩpeere bócaesuparã. ⁵⁶ Camasã capããrã Jesús cã caĩrĩqũerẽ na caĩtonetõmiatacũãrẽ, dope bairo jĩcã riseroa ñ bus̄uesuparã. ⁵⁷ Bairo jĩcããrã na mena macããna wãm̄un̄cãrĩ atore bairo ñtoyuparã m̄unana:

⁵⁸ —Ñni Jesús, cã caĩrĩqũerẽ jãã tũgow̄u. Bairo ñwĩ: “Ati wii templo camasã na caqũenorĩ wiire ȳu rocacõãḡu. Bairo áti yaparori, itia rãm̄u bero ȳu p̄ame ȳu wasoan̄cõḡu tunu ape wii camasã mee na caqũenorĩcã wii majũ yua,” ñwĩ Jesús —qũĩ bus̄ujãñuparã.

⁵⁹ Bairo ñ bus̄umirãcãã, na caĩrĩjẽ cũãrẽ jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ bus̄umasĩẽsuparã.

⁶⁰ Bairo na caĩquetib̄ujuro tũgo, sumo sacerdote p̄ame wãm̄un̄cãrĩ atore bairo qũĩñup̄ũ Jesure:

—¿M̄una mee m̄urẽ na ññati? Roro m̄urẽ na caĩbus̄umiatacũãrẽ, ¿nopẽĩ narẽ m̄u ȳetiyati? —qũĩ jẽniñañup̄ũ Jesure.

⁶¹ Jesús p̄ame cã ȳeticõãñup̄ũ. Bairo cã caȳeto ñña, atore bairo qũĩñemoñup̄ũ tunu sumo sacerdote Jesure:

—Jããrẽ cariape quetib̄uj̄uya: ¿M̄u, Mesías, Dios nocãrõ Cañ̄u macã m̄u ãniñati?

⁶² Bairo cã caĩrõ, atore bairo qũĩñup̄ũ Jesús:

—Cãã ȳu ãniña. Tunu bairoa ãme beroaca Nipetiro Carotimasĩ t̄up̄u cariape n̄ugõãrẽ ȳu caruiparore m̄ujãã ññam̄ugõjogarã. Bairo tunu oco poa buseri watoap̄u ati yepare acú ȳu caruiatõ cũãrẽ m̄ujãã ññam̄ugõjogarã —qũĩñup̄ũ Jesús sumo sacerdotere.

⁶³ Bairo cã caĩrõ tũgo, sumo sacerdote p̄ame cã yaro jutirore tũgãworocãõ joyup̄u. Bairo átiri, atore bairo ññup̄ũ:

—¡Roro majũ ñcõãñami Diore, bairo cã caĩata! Bairo roro cã caĩrĩqũerẽ marĩrẽ caquetib̄uj̄unemoparãrẽ na marĩ macãñemoetigarã. ⁶⁴ Merẽ marĩ majũã marĩ tũgo yaparoya roro cã caĩrĩjẽrẽ. Bairo, dope bairo cã marĩ ánaati —na ññup̄ũ sumo sacerdote cã ya wiire caneñaatátanarẽ.

Bairo cã caĩrõ, to macããna nipetirã p̄ame bairo ññuparã: “Roro cã caĩrĩjẽ wapa cã marĩ pajĩã rocaratigarã,” jĩcãrõ ãmeo ñ bus̄uyuparã.

⁶⁵ Bairo ñ yaparo, jĩcããrã Jesure cã riapér̄u uco eyotu epeyuparã. Bairo tunu cã bapeyuparã. Aperã tunu cã caapeere jutii asero mena jiyabiatori, cã riapére cã payuparã. Bairo átiri, qũĩ jẽniñañuparã:

—¡M̄u camasĩrĩjẽ jũgori jãã quetib̄uj̄uya! ¿Noa ãmerẽ m̄urẽ na paayati? —qũĩ epeyuparã to macããna Jesure.

Templo wii coteri majã guardia majã cãã Jesure cã riapére paepeyuparã.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mt 26.69-75; Lc 22.56-62; Jn 18.15-18, 25-29)

⁶⁶⁻⁶⁷ Bairo na cabaiãno, Pedro p̄ame ti wii macã yepa majũrẽ ruiyup̄u. Bairo cã caruiro, jĩcãõ sacerdote majã quetiupar̄u paabojari majõco p̄ame qũĩñacõã maniáti, atore bairo qũĩñup̄õ:

—M̄u cãã, Jesús, Nazaret macã macããcũ mena m̄u áñesẽãwã. Cãã m̄u ãcũ.

⁶⁸ Pedro p̄ame ñtori atore bairo cõ ññup̄ũ:

—Y_u masiētīña. ¿Ñe ũnierē y_u m_u jēniñañati? Cū y_u masiētīña Jesure.

Bairo cō ī yaparo yua, ti yepa ēñotarica jope t_up_u ásúp_u Pedro. Bairo top_u cū caetan_ucārō, āboc_u p_uame piiyur_u. ⁶⁹ Cabero tunu carōmio Pedrore qũñarĩ atore bairo na ĩñupō tunu cōt_u cañarē:

—Āni cūā, Jesús, Nazaret macācū mena cabapacuti nucūatacu ācūmi.

⁷⁰ Pedro p_uame cō ĩtonemoñupū tunu:

—¡Cariape Dios mena m_u ñiña! Cū y_u masiētīmajũcōāña Jesure.

Cabero tunu to macāāna Pedrot_u etari bairo qũñuparā:

—Bairo ĩcūā miña. M_ua, Jesús mena macācū majū m_u āniña. M_u cab_us_urije cūā Galilea macāāna na cab_us_urore bairo m_u b_us_uya. Bairi na mena macācū m_u āniña.

⁷¹ Bairo na caĩrō tūgo, Pedro p_uame na ĩtonemoñupū tunu:

—¡Tame, cariape Dios mena ñiña! Netōjāñurō merē m_ujāārē, “¡Cū y_u masiētīña!” m_ujāā ñimiñajā —na ĩñupū.

⁷² Bairo Pedro cū caĩto ānipa_ua, āboc_u p_uame piinemoñupū tunu. Bairo cū capiuro, Pedro p_uame tūgoña bocayur_u Jesús cū cū caĩatajere. “Pedro, āmeacā āboc_u p_ugani cū capiiparo jūgoye itiani, ‘Cū y_u masiētīña Jesure,’ y_u mitog_u,” cū caĩatajere tūgoña bocayur_u. Bairo tūgoña bocari yua, b_utioro otiyur_u Pedro.

15

Jesús ante Pilato

(Mt 27.1-2, 11-14; Lc 23.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Bairo ti ñami cabusuetaro, sacerdote majā quetiuparā, aperā judío majā cab_utoa camasīrā, bairi aperā Moisés ānacū cū caroticūrĩqũērē cajūgobueri majā, nipetirā Junta Suprema macāāna cūā neñañuparā. Bairo neña, ĩb_us_u yaparo yua, Jesús wāmorīrē jiyarotiyuparā. Áti yaparo, cū neásuparā Pilato cawāmec_uc_u t_up_u. ² Pilato p_uame na caĩbusupairijere tūgori, bairo qũ jēniñañupū Jesure:

—¿M_ua, judío majā Quetiupa_u Rey m_u āniñati?

Bairo cū caĩrō, Jesús p_uame qũñupū:

—M_u caĩrōrēā bairo y_u baiya.

³ Bairi sacerdote majā quetiuparā Jesure nemojāñurō cū b_us_ujāñuparā.

⁴ Bairi Pilato p_uame atore bairo qũ jēniñañupū Jesure:

—Nocārō capee majū roro m_urē ĩñama. ¿Bairo na caĩmiatacūārē, na m_u y_ugaetiyati?

⁵ Jesús p_uame bairo cū caĩrō tūgomicūā, jīcā wāmeacā ũno cū y_uesur_u. Bairo cū cay_ueto ĩña, Pilato p_uame tūgocōā maniásur_u.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mt 27.15-31; Lc 23.13-25; Jn 18.38-19.16)

⁶ Mai, tocānacā Pascua bose r_um_u caāno, Pilato p_uame wiyonucūñupū jīcāñ preso jorica wii macācūrē, judío majā na cab_ure. ⁷ Bairi tip_u caāno romano majā preso na cajoric_u añupū jīcāñ, Barrabás cawāmec_uc_u. Na quetiupa_u gobiernorē rocagarā camasārē capajīārīcārā mena macācū jīcāñ añupū Barrabás. ⁸ Bairo tip_u caāno, camasā p_uame Pilato t_up_u ásuparā. Bairo cāt_u eta, “Bose r_um_u caāno m_u caátinucūrōrē bairo ása tunu,” qũñuparā.

⁹ Bairo na caĩrō tūgori, atore bairo na ĩ jēniñañupū Pilato:

—¿Jesús, “Judío majā Quetiupa_u Rey” m_ujāā caĩwāmetinucūārē y_u cawiyorotiro m_ujāā boyati? —na ĩ jēniñañupū.

¹⁰ Masīcōāmiñupū Pilato Jesure qũñatutiri sacerdote majā quetiuparā cū cayasiro na cabotūgoñarjērē. ¹¹ Bairi Pilato Jesure cū cawiyogamiatacūārē, sacerdote majā quetiuparā p_uame bairo boesuparā. Na p_uame yasioroaca

camasã natu cañarẽ atore bairo na ï rotiyuparã: “Barrabáre Pilato cũ cawiyoro boya. Jesús puamerẽ cũ pajjãrotiya,” na ï quetibujuyuparã. ¹² Bairi Pilato puame atore bairo na ï jëniña nemoñañupã tunu:

—Bairi Jesús “Judío majã Quetiupa Rey” majãã cañwãmetinucũãrẽ, ¿dope yu caáto majãã boyati?

¹³ Bairo cũ cañjëniñarõ, bairo ï awajajugoyuparã:

—¿Yucupãipũ cũ papuatu rotiya!

¹⁴ Tunu na ïnemoñupã Pilato:

—¿Nopẽirã yucupãipũ cũ yu capapuaturotiro majãã boyati? ¿Dise ñnie carorije cũ ásupari?

Bairo cũ cañjëniñamiatacũãrẽ, “¿Yucupãipũ cũ papua turotiya!” butioro jãñurĩ ï awajanemoñuparã.

¹⁵ Bairo roro na cañawajarijere tũgou, Pilato puame, camasã caroaro yure na ïáto ï, Barrabáre wiyorotiyupũ. Bairo áti yaparo, Jesure wecu asero wẽẽrĩ mena cũ baperotiyupũ. Bairo cãrẽ na caátiyaparoro, na nuniñupã, Jesure yucupãipũ na capapuatuparore bairo ï yua.

¹⁶ Pilato cũ carotirã soldaua puame Jesure cũ neásúparã pretorio cawãmecuti wii macã yepa recomacãpũ. Topũ etarã, na baparãrẽ na piineñoñuparã, Jesure roro cũ átiepegarã. ¹⁷ Bairo neña yaparo, cũ jutirore weri, apero cajũãrõ, quetiupa rey cũ cajãñarõ ñnorẽ Jesure cũ jããñuparã. Áti yaparo, “Quetiupa rey corona cũ capesari beto ñnorẽ cũ pesa áto,” ïrã, pota wẽẽrĩ mena juarica betore cũ rapoapũ peoyuparã. ¹⁸ Bairo áticõã yua, cãrẽ quetiupaure jëñirãrẽ bairo qũĩ boyeti epeyuparã:

—¿Cũ ãnicõãninucũáto ãni judío majã Quetiupa Rey tocãnacã rũmua! —qũĩ boyetiepeyuparã soldaua Jesure.

¹⁹ Bairo áticõã, yucu mena cũ rapoare payuparã. Tunu bairoa cũ ucoo eyotuepeyuparã. Bairo áticõã, cãrẽ quetiupaure jëñirãrẽ bairo na rapopaturi mena cũtu etanumurĩ cũ boyeti epeyuparã. ²⁰ Bairo Jesure roro cũ átiepe yaparori yua, cãrẽ na cajãatajere cũ tuweneñuparã. Cũ jutii majũ puamerẽ cũ jããñuparã tunu. Bairo áti yaparo, cũ neásúparã, yucupãipũ cũ papuaturánã yua.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Lc 23.26-43; Jn 19.17-27)

²¹ Bairo áná, bócaetayuparã jicãũ caũmũ, Simón cawãmecũcu, Cirene yepa macããcãrẽ. Simón puame Alejandro, Rufo cawãmecũna pacũ ãñupã. Bairo Simorẽ bócarĩ cũ pũsarotiyuparã, Jesús yucupãipũ.

²² Bairo áti yua, Gólgota buropũ etayuparã. “Gólgota” ïrã, “La Calavera” o “Rapoa coro buro” ïgaro ïña. ²³ Bairo etarã, use ocore mirra bũrije cabairije ñnie mena asuriquere Jesure cũ tĩãmiñuparã. Jesús puame tiere etigaesupũ. ²⁴ Bairi soldaua yucupãipũ Jesure cũ papuatunucõrĩ bero, número tiirire ãmeo wëñuniñuparã. Bairo átiri, na majũ masĩñuparã Jesús jutii ãñajẽrẽ canepaure.

²⁵ Bairi soldaua muipũ cũ caasitutuatiapũ caãno yucupãipũ cũ papuatu rocauyuparã Jesure. ²⁶ Tunu bairoa Jesús rapoa buire yucupãĩ woaturicapãirẽ papuatuyuparã, Jesure na cũ capajjãrotirique wapare nipetiro camasã na ïñao joroque ïrã. Tipãirẽ atore bairo ï woaturique tusayuparo: ÑNI, JUDÍO MAJÃ QUETIUPA REY NIÑAMI. ²⁷ Bairi Jesús mena yucupãipũ na papuatuyuparã pugarã caũmua jerutiri majãrẽ. Jicãũ cariape nũgõãrẽ, apeĩ caãcõ nũgõãrẽ na papuatuyuparã. ²⁸ Bairo na caátie puame Dios yaye quetibujarica tutipũ na cawoatujũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo cariape baietaro baiyuparo: “‘Cũ cũã carorã mena macããcũ niñami,’ ï tũgoñagarãma.”

²⁹ Bairo yucɾpãĩpɾu papuaturicu Jesús cū caãno yua, camasã canetõánucũrã pɾame Jesure qũĩroaena na rapoare yureyuparã. Roro majũ tore bairo qũĩñuparã:

—¡Mɾ, templo wiire roca yaparori, itia rãmɾ bero ape wii cawãma wiire caqũēnomasĩgau ũcũ añirĩ, mɾ majũã netõña! ³⁰ ¡Yucɾpãĩpɾu papuaturicu caãcũ nimicũã, mɾ camasĩrĩjẽ jũgori yucɾpãĩpɾe ruiasã! —qũĩ epeyuparã to macããna caĩñanetõánucũrã pɾame.

³¹ Torea bairo qũĩ epeyuparã sacerdote majã quetiuparã, bairi Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã cũã. Atore bairo qũĩñuparã:

—Aperãrẽ na netõũpã. Bairo na netõmicũã, ãmerẽ cū majũã netõmasĩetĩñami. ³² ¡Israel yepa macããcũ Mesías, Quetiupau Rey majũ cariape cū caãmata, cū majũã cū camasĩrĩjẽ mena atopu ruiatĩbujioɾmi! Bairo cū caruiapáta, tiere ñnarĩ bero cariape marĩ tũgobujiorã.

Bairi jerutiri majã, Jesús mena na capapuatatana cũã tore bairo roro qũĩñuparã.

Muerte de Jesús

(Mt 27.45-56; Lc 23.44-49; Jn 19.28-30)

³³ Merẽ yua pasaribota caãno, caãno tɾsaroa naitĩãcoásúparo ati yepa nipetiropɾu. Yoaro naitĩãñuparõ. Ñamicã, tres de la tarde caãno majũ tunu busuyuparo. ³⁴ Tipau caãno, Jesús pɾame busurique tutuaro mena atore bairo ññupã:

—Eloi, Eloi, ¿lema sabactani? Ti wãme pɾame ñrã, “Yɾ Pacɾ Dios, yɾ Pacɾ Dios, ¿nopẽĩ yɾ mɾ awayocoátĩ?” Ígaro ñña.

³⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo, to macããna pɾame bairo ãmeo ññuparã na majũ:

—¡Jã, tũgoñijate! Profeta Elías ãnacũrẽ cū pii ññami Jesús.

³⁶ Ícõã yua, na mena macããcũ jĩcãũ carupajitia mena use oco, cajũgũẽatajere yosene ásúpɾu. Bairo átĩcõã, yucɾ yapapɾu ti jitiare jiyaturi, Jesutu ásúpɾu. Cũtu eta yua, tiere cū ñumũgõ joyupɾu, cū etiáto, ñ. Bairo áti yaparo, bairo na ññupã:

—Marĩ ññacoteroa mai. Cū caĩrĩjẽrẽ tũgori, ¿Elías ãnacũ yucɾpãĩpɾu cū caãno cū cū ruiou acúati? —ññuparã.

³⁷ Jesús pɾame busurique tutuaro mena ñ wisiotɾsa, riacoásúpɾu yua.

³⁸ Tipau caãno, templo wii aruare eñnotaricaro jutii asero carecomacã woocõã ruiásúparo. ³⁹ Bairi soldaua quetiupau capitán Jesús cū cariyasicoato ñnarĩ, atore bairo ññupã:

—Cariapea ãni, Jesús, Dios macũ majũ nimiupĩ.

⁴⁰ Bairi Jesure cajũátinemorĩcãrã jĩcããrã carõmia jõpũã tuari qũĩñacõã nucũñuparã. Jĩcãõ na mena macããcõ ãñupõ María Magdalena cawãmecuco. Apeo, María, Santiago cabai, bairi José paco ãñupõ. Apeo Salomé ãñupõ. ⁴¹ Na rõmirĩ pɾame Jesús Galileapɾu cū caãno cũrẽ cajũátinemorĩcãrã rõmirĩ ãñuparã. Aperã capããrã rõmirĩ Jerusalẽpɾu Jesús mena caetaatana cũã ãñuparã.

Jesús es sepultado

(Mt 27.57-61; Lc 23.50-56; Jn 19.38-42)

⁴²⁻⁴³ Bairo ti rãmɾ ãñuparõ judío majã na cayerijãrĩ rãmɾ jũgoye macã rãmɾ. Ti rãmɾ ñamicã merẽ judío majã qũēno weyopeyogarã baiyuparã, na cayerijãrĩ rãmɾ caetaparo jũgoye. Bairi ti rãmɾ canaiorĩpau jũgoyeaca José cawãmecucɾu, Arimatea macã macããcũ Pilatotu etayupɾu. Mai, José cũã, quetiuparã, Junta Suprema majã mena macããcũ jĩcãũ caãnimajũũ ãñupã. Tunu bairoa Dios cū carotimasĩrĩpau caetarore cacotei jĩcãũ ãñupã. Bairi yua, tũgoñatutuarique mena Pilato tɾpɾu átĩ, Jesús rupauri ãnajẽrẽ yarocagu, cū jẽni ásúpɾu. ⁴⁴ Pilato pɾame bairo cū caĩjẽnirõ tũgo, “¿Merẽ cū riacoabaupari?” ñ

masĩgu, cũ ãmũ capitárẽ cũ piijori cũ jēniñañupũ: “¿Merẽ cũ baiyasicoaati?”
⁴⁵ “Merẽ baiyasicoaami,” capitán cũ caĩquetibũjuro tũgo, Jesús rupaũri ãnajērẽ cũ ãmũ capitárẽ Josere ruio rotiyupũ. ⁴⁶ Bairo cũ caĩrõ bero, José pũame lino jutii aserore wapati yaparo, Jesús rupaũri ãnajērẽ ti asero mena cũ ũmañupũ. Bairo átiri bero, cawãma ũtã ope, na cayesearica operũ Jesús rupaũri ãnajērẽ cũñupũ. Áti yaparo, ũtãpãĩ mena ti opere tubiatoyupũ. ⁴⁷ Mai, María Magdalena bairi apeo María cawãmecũco José pacojãã cũã topũ etari Jesure cũ na cacũrocaripaũre ññañuparã.

16

La resurrección de Jesús

(Mt 28.1-10; Lc 24.1-12; Jn 20.1-10)

¹ Cabero yerijãĩcã rãmũ bero macã rãmũ caãno María Magdalena, bairi apeo María Santiago paco, bairi apeo Salomé, cajũtiñurĩjērẽ wapatiyuparã. Jesús rupaũri ãnajērẽ pioturagarã baimiñuparã. ² Bairo ti rãmũ, cabusuripaũaca muirũ cũ cawãmuatĩpaũ caãno, ape semana caãni jũgori rãmurẽ Jesús rupaũri ãnajērẽ na cacũrocaatapapũre ásúparã.

³ Bairo topũ áná, atore bairo ãmeo ñ ásúparã na majũ:

—¿Noa marĩrẽ ti ope na cabiaatatiire na tupãbojarãati?

⁴ Bairo ti masã opere etarã yua, ññañoyuparã. Ti opere na cabiaatatii, capairi ũtã tii pũame tupãworicaropũ bauyuparo. ⁵ Bairo cabairoi, ti operũ jãñuparã. Bairo jããetari, jĩcãũ cawãmaũ cariape nũgõã pũame jutii caroaro cabotiri wũre cajãñaruire qũññañuparã. Bairo qũñnarã yua, acũacoasuparã. ⁶ Bairo na cabairo, atore bairo na ññupũ caũmũ pũame:

—Mũjãã, uwieticõãña. Yũ masĩña. Jesús, Nazaret macã macããcũ, yucũpãĩpũ na capapuaturocamiatacũre cũ macãrã mũjãã baiya. Ññañijate cũrẽ na cacũmiatatore. Merẽ catitunucoami. Bairi atore maniñami. ⁷ Bairo ñña yaparori bero, tunu ánája macãpũ. Cũ cabuerã, bairi Pedro cũãrẽ na quetibũjurájá. Atope bairo na mũjãã ñwã: “Merẽ caticuupi Jesús. Bairi mũjãã jũgoye Galilea yepapũ ágũmi. Topũ mũjãã cotegũmi,” na ñ quetibũjurájá. Bairo cũ cabaipeere mũjãã cũ caquetibũjucũrĩcãrõrẽã bairo topũ cũ mũjãã bocagarã yua —na ñ quetibũjuyupũ ángel María Magdalenajããrẽ.

⁸ Bairo cũ caĩquetibũjuro tũgo, carõmia pũame yoaro mee acoásúparã. Nanauwirã, bairi tunu tie cabairijere tũgoacũari atũcoásúparã. Bairi aperãrẽ na caĩñaatajere na quetibũjuesuparã, bũtioro uwirã yua.

Jesús se aparece a María Magdalena

(Jn 20.11-18)

⁹ Bairo judío majã na cayerijãrĩ rãmũ busuri rãmũ cabusuro bero Jesús cacatitunuatacũ cõ buiaetajũgoyupũ María Magdalenarẽ. Mai, María pũame cajũgoyepũre jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãrõ majũ wãtĩ yeri pũnaarẽ Jesús cũ caawiyojobarico ãñupõ. ¹⁰ Bairo Jesús Marĩare cũ cabuiaetaro bero, cũ mena caquetibũjũñesẽãnucũrĩcãrãrẽ na quetibũjũo ácó ásúpo. Mai, na pũame bũtioro yapapuari otirã baiñuparã. ¹¹ Bairo, “Jesús merẽ tunu catiupi. Merũ cũ ññaapũ,” cõ caĩrõ tũgomirãcũã, cariape cõ tũgoesuparã.

Jesús se aparece a dos de sus discípulos

(Lc 24.13-35)

¹² Tĩpaũ bero aperã cũ cabuerã pũgarã caãñesẽãrãrẽ apeire bairo tunu na buiaetayupũ Jesús. ¹³ Bairo na cũ cabuiaetaro bero, na cũã tunucoásúparã Jerusalẽpũ cũ cabuerãrẽ na quetibũjuráná. Na cũãrẽ cariape na tũgoesuparã cũ cabuerã pũame.

El encargo de Jesús a los apóstoles
(Mt 28.16-20; Lc 24.36-49; Jn 20.19-23)

¹⁴ Cabero tunu cū cabuerã puga wãmo peti rupore jĩcãã pẽnirõ caãnacãũ majũ na caugaruiripana buiaetayupa. Bairo natu buiaetari, “Tunu caticuupi,” na yarã na caĩrĩjẽrẽ cariape na catũgoetoi jũgori, “¿Nopẽĩrã, ‘Tunu caticuupi,’ na caĩrĩjẽrẽ cariape mujãã tũgoetiyati?” na ĩ tuti etayupa Jesús. ¹⁵ Bairo ĩ yaparo, atore bairo na ĩ quetibujunemoñupũ: “Camasã tocãnacã poari macããnarẽ noo na caãnopu, yu yaye caroa quetire na quetibujunẽsẽãrãjá, na cãã yu yaye quetire na catũgousaparore bairo ĩrã. ¹⁶ Bairo noa ũna yu yaye quetire tũgousari, cabautiza rotirã ũna caroaro netõcõãgarãma. Aperã catũgousaena puame roro popiye baigarãma. ¹⁷ Bairi tunu yure catũgousarãrẽ cū camasĩrĩjẽrẽ na jogumi Dios. Tiere narẽ cū cajoro capee wãmerĩ átimasĩgarãma. Yu catutuarije mena wãtĩã camasãrẽ cajãñarãrẽ na acurewiyojo masĩgarãma. Bairi tunu aperã yayere na cabusumasĩõtajere busumasĩgarãma. ¹⁸ ãñarẽ ñerã cãã, bairi capũnirĩjẽrẽ etirã cãã, dope bairo baietigarãma. Apeyera tunu cariarãrẽ na wãmorĩ mena na cañigãpeoroa, na cariayecutie netõcoagaro,” na ĩñupã Jesús.

Jesús sube al cielo
(Lc 24.50-53)

¹⁹ Bairo Jesús cū cabuerãrẽ na ĩ quetibujun yaparori bero, na wuweyori, mũmrecóo puamerẽ wãmũcoásúpũ. Cũ pacu Dios tũpũre etau, cariape nũgõã puame etari ruiyupa yua. ²⁰ Bairo mũmrecóopũ cū sawãmũatato bero, cū cabuerã tocãnacãũpũ nipetiropu Jesús yaye quetire quetibujunẽsẽãñuparã. Na caquetibujunẽsẽãrõ, marĩ Quetiupau puame masĩrĩqũẽrẽ na joyupa. Capee wãmerĩ átijẽño masĩrĩqũẽrẽ na joyupi, camasã, “Na caquetibujurijere cariapea niña,” na ĩ masĩáto ĩ yua.

Tocãrõã ñiña.

El Santo Evangelio Según SAN LUCAS

Prólogo

¹⁻³ M̄, Teófilo, nocārō majũ caānimajũūrē, ati carta mena m̄ ȳ quetib̄j̄m woatujopa mai, Jesucristo cū caātiānajērē caroaro cōñarīcārōrē bairo. Mai, capāārā camasā tiere, Jesús cū caātiānajērē merē quetib̄j̄m woajomiñupā. Bairo na caátimiatacūārē, ȳ cūā tiere ȳ quetib̄j̄m woajogu. Mai, Jesús cū caātiānajērē cañnarīcārā p̄ame na caquetib̄j̄mnetōrīqũērē jāā cūārē jāā quetib̄j̄mwā. Caānij̄gorip̄m Jesús cū caātiānajērē na cañnarīqũērē jāā cūārē jāā quetib̄j̄mwā. Bairo tiere t̄gori yua, caroaro cōñarīcārōrē bairo m̄ ȳ quetib̄j̄m woatujoya ati carta mena. ⁴ Teófilo, merē Jesús cū caātiānajē j̄cā wāme ūnorē m̄ t̄goyupa. Bairo cū caātiānajē nipetirije caroaro cariape cū masīnemoáto ĩ, m̄ ȳ quetib̄j̄m woajoya ati carta mena.

Un ángel anuncia el nacimiento de Juan el Bautista

⁵ Bairo baiyupa: Herodes cawāmec̄sc̄m ānacū Judea yepa macāānarē quetiup̄m rey cū caāni ȳteare j̄cāñ sacerdote añupū. Abías ya poa macāācū j̄cāñ añupū. Cū p̄ame Zacarías wāmec̄sup̄m. Cū n̄mo Isabel wāmec̄sup̄o. Cō p̄ame Aarón ānacū p̄ārāmeo majũ añupō. ⁶ Bairi na, p̄gar̄p̄ma Dios cū caroticūrīqũē nipetirijere t̄goȳsayuparā. Bairo bairā, carorije wapa mánarē bairo baiyuparā, Dios cū cañajoro. Tunu bairoa nii ūcū, “Roro ásuparā na,” ĩ masīsuparā narē. ⁷ Na p̄ame tiwatoare capūna mána añuparā. Isabel p̄ame p̄naa bomiocūā, yoaro p̄nac̄ti masīsup̄o. Tunu bairoa cab̄toa ānirī na capūna c̄tigamirīc̄p̄m merē netōcoásup̄o.

⁸ Bairo na cabairip̄m j̄cā r̄m̄m Zacarías templo wiip̄m p̄am̄ ásúp̄m, cū ya poa macāāna mena cū caj̄p̄aari r̄m̄m caetaro ĩñarī. ⁹ Bairo top̄m eta, j̄p̄aa yua, j̄cā r̄m̄m cū yarā p̄ame cū beseyuparā. “Templo wii pupeap̄m werea caj̄tiñurīj̄rē cū joeáto,” qũñuparā cū yarā Zacariare. ¹⁰ Bairo Zacarías, “Jām,” ĩ, ti wii pupea ape ar̄p̄m j̄ásúp̄m. Ti hora Zacarías caj̄tiñurīj̄rē cū cajoeri hora majũ Diore cū j̄enirā baiyuparā camasā p̄ame. ¹¹ Bairo Zacarías tiere cū cajoēño yua, cū t̄p̄m ángel p̄ame buiaetayup̄m. Altar, caj̄tiñurīj̄rē cū cajoem̄gōrī mesa cariape p̄m̄gōā p̄ame buiaetan̄cāñupū. ¹² Bairo ángel cū cabairo, Zacarías p̄ame qũñna ac̄nac̄oasup̄m. Qũñna uwijāñuñupū. ¹³ Bairo cū cabairo ĩña, ángel p̄ame qũñupū Zacariare:

—Ȳ uwieticōāña Zacarías. Caroa quetire m̄ quetib̄j̄m acú ȳ atíap̄m. Dios, m̄ caj̄enirīj̄rē t̄goyami. Bairo bairi m̄ caborore bairo m̄ n̄mo, macū c̄timasīgomo. Bairi m̄ macū caānip̄m cū cabuiaro yua, “Juan” cū m̄ wāmetigu. ¹⁴ Ti r̄m̄m, cū cabuiari r̄m̄m̄rē m̄ useanigu butiuro. M̄ mena macāāna cūā capāārā useanigarāma, cū cabuiaro ĩñarī yua. ¹⁵ Tunu bairoa m̄ macū caānip̄m p̄ame Dios yaye quetire cat̄gomasī ānirī caānimajũñ niḡmi Dios cū cañajorore. Bairi tunu use oco cacūmuorīj̄rē cū etieticōáto. Bairi tunu Esp̄ritu Santo, Dios Yeri cū camasīōrīj̄ car̄saec̄m majũ ānicōāḡmi. Cū cabuiap̄o j̄goyep̄ma merē cū mena ānicōāḡmi. ¹⁶ Bairo m̄ macū caānip̄m butiácú yua, Israel yepa macāāna capāārā cū caquetib̄j̄m̄rijere t̄goȳsagarāma. Bairo bairā, marī Quetiup̄m Diore cū bogarāma tunu, na cū caquetib̄j̄m̄rijere j̄gori yua. ¹⁷ Tunu bairoa marī Quetiup̄m ati yep̄m cū caetap̄o j̄goye camasārē na quetib̄j̄m̄ḡmi m̄ macū caānip̄m p̄ame. Elías cawāmec̄sc̄m ānacū Esp̄ritu Santo j̄gori caroaro cū caquetib̄j̄mmasīrīcārō

cārō cū cūa Dios Yeri jūgori camasārē caroaro na quetibujū masīgumi. Bairo cū caquetibujūro, capūnacuna pūame na pūnaa mena na asiajānao joroque na átigumi. Tunu bairoa Dios yaye quetire catūgogaena cūa cariape tūgoūsagarāma tunu, mū macū caānipau caroaro cū caquetibujūrije jūgori yua. Bairo bairi mū yarā Israel yepa macāna marī Quetiupau cū caetaparore caroaro yugarāma mū macū caānipau caroaro na cū caquetibujūrije jūgori yua —qūi quetibujūyupū ángel Zacaríare.

¹⁸ Bairo cū caīmiatacūārē, Zacarías pūame cariape cū tūgoesupū:

—¿Ñe jūgori, “Cariape mū busūya,” ñi masīcuti? Merē cabūtoa majū jāā āniña yū, yū nūmo cūā. Torena, jāā pūnacuti masīētīña —qūiñupū Zacarías ángel pūamerē.

¹⁹ Bairo cū caīrō tūgo, ángel pūame Zacaríare qūiñupū tunu:

—Yūn, Gabriel, Diotū macācū yū āniña. Cū majūā yū joāmi mū tūpū, caroa quetire cū masíato, í. ²⁰ Baipūa, cabūsumasīēcū mū tuagu āmerē. Yū caīrījērē cariape mū catūgoetie wapa bairo mū tuagu. Cabero mū macū caānipau cū cabuiaropū roque tunu mū busūmasīgū. Yū yaye quetire mū caīroaetimiatacūārē, tore bairo nipetirije baipeticoagaro ti yūtea caetaro —qūi quetibujūyupū ángel Zacaríare.

²¹ Bairo ángel mena Zacarías cū cabūsuānitoye yua, to macāna cañubueri majā pūame Zacarías ti arūa cū cawitietoi, yoaro coteyuparā. Na pūame: “¿Nopēi yoaro cū baiyati?” āmeo í jēniñañuparā na majū. ²² Cabero Zacarías witietau, na quetibujū masīēsūpū. Cū wāmo mena jeto na quetibujūmiñupū. Bairo cū cabairo ñña, atore bairo āmeo ññuparā: “Qūēguerocarore bairo apeye ūnierē ññaatacūmi Zacarías,” āmeo í busūyuparā cañubueri majā macāpū ca-coterā pūame. Bairo busūmasīēcūā, ānicōāñupū yua.

²³ Bairo Zacarías nocānacā rāmū bero templo wii coterique cū capaari rūmūrī capetiro ñña, tunucoásūpū cū ya wiipū. ²⁴ Bairo topū eta, āni yua, tocārōā cū nūmo Isabel pūame bairirupau āñupō merē. Bairi wii pupeapu ānicōā ninucūñupō. Jīcā wāmo cānacāñū muipūa, aperi tūpū átāto mano ānicōānucūñupō cō ya wiipū. ²⁵ Cō pūame bairo í tūgoñañupō: “Āmerē yū átinemoñami Dios, camasā pūame, ‘Capūna mácō niñamo Isabel,’ yūre na caībusūpaletiparore bairo í. Bairi, ñujāññami Dios yū mena,” ūseanirī í tūgoñanucūñupō Isabel.

Un ángel anuncia el nacimiento de Jesús

²⁶ Cabero Isabel jīcā wāmo peti jīcā pēnirō cānacāñū muipūa majū bairirupau cō caāno, ángel Gabriel cawāmecūcūre cū joyupū Dios tunu. Galilea na caīrī yepapū, Nazaret cawāmecuti macāpū cū joyupū. ²⁷ “María cawāmecūcore mū quetibujūárá,” í, cū joyupū. Mai, María pūame camanapū mácō āñupō. Cañmū mena āmeñupō. José cawāmecūcū nūmo caānipao ānirī apei mena āmeñupō. José pūame David ānacū pārāmi āñupū. ²⁸ Bairo bairi Gabriel pūame Maríare cō buiaetayupū. Bairo cōtū buiaetari yua, cō ññupū:

—¡María, Dios cū caīroao majū, mū āniniñati! Marī Quetiupau mū mena āniñami. Tocānacāō camasā rōmirī netōrō caroaro mū átinemoñami —cō í quetibujū etayupū ángel Maríare.

²⁹ Bairo cū caīrō tūgo yua, cō pūame tūgo acūacoasupo: “¿Dope bairo ĩgu qūiñati, yūre bairo cū caījēniata?” í tūgoñañupō. ³⁰ Bairo cō caītūgoñarō yua, ángel pūame cō ññupū tunu:

—Yū uwieticōāña María. Caroa quetire mūrē quetibujū acū yū atíapū. Caroaro mū caátianierē ññajesoyami marī Quetiupau Dios. Bairi mū beseami.

³¹ Bairi bairirupau mū ānigo. Cawīmañaca mū cūgogo. Bairi mū macū caānipau cū cabuiaro yua, “Jesús” cū mū wāmetigo. ³² Tunu bairoa mū macū caānipau

puame caátirotimasĩ nigumi. Bairi nipetiro camasã, “Dios jõbui macããcũ macũ majũ niñami,” qũĩgarãma camasã cũrẽ. Cũ, marĩ Quetiupau Dios puame mũ macũ caãnipaure quetiupaure bairo cũ cũgumi. Cũ ñicũ ãnacũ David ãnacũrẽ bairo cũ cũgumi mũ macũ caãnipaure. ³³ Bairo cũ cacũrõ yua, mũ macũ caãnipau puame rotimasĩgumi. Israel yepa macããnarẽ tocãnacã rũmua na rotimasĩ ãnigumi yua. Cũ carotiãnie petietigaro —cõ ï quetibujuyuru ángel Maríare.

³⁴ Bairo cũ caĩrõ tãgo, María puame atore bairo qũĩ jëniñañupõ:

—Yũ puame, ¿dope bairo yũ baioati? Caãmũ mena yũ ãmerĩnucũña — qũĩñupõ María ángel puamerẽ.

³⁵ Bairo cũ caĩrõ, cũ puame cũ ññupũ:

—Espíritu Santo, Dios Yeri majũ buseriwo ruiatí, catorore bairo baiñajãetagumi mupure. Bairo Dios, nipetiro netõrõ caátimasĩ, cũ camasĩrĩjẽ jũgori cawĩmauaca mũ cũgogo. Bairo bairi nipetiro camasã, “Caroú cañuu, Dios macũ majũ niñami,” qũĩgarãma camasã cũrẽ, mure cabuiapau puamerẽ.

³⁶ Apeyera tunu mũ yao Isabel cawãmecuco cũã cabuco ãnimiocũã, ãmerẽ bairirupau ãniñamo cũ cũã. Jĩcã wãmo peti jĩcã pëñirõ cãnacãũ muipua merẽ cũgoyamo capũna mácõ na caĩmirĩcõ puame. ³⁷ Dise ñnie Dios cũ caátimasĩetĩẽ maniña. Nipetiro cũ caátimasĩrĩjẽ jeto niña —cõ ï quetibujũ yaparoyuru ángel Maríare.

³⁸ Bairo cũ caĩrõ tãgo, María puame qũĩñupõ:

—Mũ caĩrõrẽ bairo to baiáto toroque. Dios cũ carotio yũ ãniña. Bairi cũ caborore bairo yũ cũ áparo —qũĩñupõ María.

Bairo cũ caĩyaparoro, ángel puame acoásúpu yua.

María visita a Isabel

³⁹ Cabero nocãnacã rũmũ bero caãno, María puame Judea caũtãyucũ pairi yeparu, cariape acoásúpo. ⁴⁰ Topũ eta, Zacarías, bairi Isabel ya wiipũ jããñupõ. Bairo jããrĩ yua, Isabere cũ ï jëniñupõ: “¡Mũ ãnimiñati!” ⁴¹ Bairo María cũ caĩrõ, Isabel macũãcã puame cũ paropũ yuguiyuru. Bairo cũ cabairo, Espíritu Santo Isabel yerire jããñupũ. ⁴² Bairo cũ cajããrõ, Isabel puame Maríare useanirĩquẽ mena atore bairo cũ ññupõ:

—¡Yũ yao, camasã rõmirĩ tocãnacãõ netõrõ caroare mũ joyami marĩ Pacu Dios! Mũ macũ caãnipau cũãrẽ caroare cũ joyami. ⁴³ Cabũgoro macããcõ yũ ãniña. Bairo cabaio yũ caãnimiatacũãrẽ, mũ, yũ Quetiupau paco, yũ mũ nucũbugoya, bairo yũre ññao acó. ¡Yũ mena mũ ñujãñuña! ⁴⁴ Tũgoya. Yũre mũ cajëñirõ, yũ macũ caãnipau puame yũ paropũ yuguiami. ⁴⁵ ¡Yũ yao useanirĩ ãña! Mure marĩ Quetiupau cũ caĩrĩquẽrẽ cariape mũ tũgoyupa. Bairi caroare mũ joupĩ Dios —cõ ññupõ Isabel Maríare.

⁴⁶ Bairo cũ caĩrõ, María puame cũ ññupõ Isabere:

“Yũ yeri ñujãñuña. Ñe ñnie yũ rusaetiya.

Yũ mena ñumajũcõãñami marĩ Pacu Dios.

⁴⁷ Dios, yũre canetõõũ, caroaro cũ caátiere tũgoñarĩ yũ useaninetõña yũ yeripũ.

⁴⁸ Yũũ, cũ carotio cabũgoro macããcõ yũ ãniña.

Bairo cabaio yũ caãnimiatacũãrẽ, yũ beseami.

Cũ cajou paco yũ ãnigo cũ camasĩrĩjẽ jũgori.

Bairo bairi nipetiro camasã ñiroagarãma.

‘Camasã rõmirĩ tocãnacãõ netõrõ useaniñamo María,’ ñigarãma.

⁴⁹ Marĩ Pacu Dios nipetiro caátimasĩ ãnirĩ caroare yũ joami.

Cũ caátimasĩrĩjẽ ñujãñuña yũre.

¡Caroú cañuu majũ niñami!

⁵⁰ Tunu bairoa noa ñna cũrẽ canucũbugorãrẽ na ññamaiñami Dios.

Ape tuti, ape tuti macããnarê bairo jeto na ñnamaiñami.

⁵¹ Tunu cãrê canucãbugorãrê cã caátimasĩrĩjêrê na ññoñami Dios.

‘Cabugoro macããna mee marĩ ãniña,’ caĩtũgoñarã roquere na caátigamirĩjêrê na ãñotayami.

⁵² Quetiuparã cããrê na rotijãnoñami.

Aperã cabugoro macããna roquere caãnimajũrã na ãnio joroque na átiyami.

⁵³ Tunu bairoa caqueyarãrê ugariquere paio na joyami.

Aperã capee apeye ñnierê cacũgorã roquere ñe ñnie mánarê bairo na átiyami.

⁵⁴⁻⁵⁵ Marĩ ñicãjãã, Abrahãjããrê cã caĩrĩcãrõrê bairo átiyami Dios. Tiere masiritietiyami.

Bairi marĩ, Israel yepa macããnarê marĩ juátiyami ãmerê caroaro,”

cõ ññupõ useanirĩ María Isabere.

⁵⁶ Bairo ñ yaparo yua, Isabejãã mena ãninucũñupõ María. Itiarã muipũa bero caãno, cõ ya wiipũ tunucoásúpo tunu.

Nacimiento de Juan el Bautista

⁵⁷ Cabero Isabel pũame cõ macũ cã cabuiari rũmũ etayuparo. Bairo caetari rũmũ cõ macũ buiaetayupũ yua. ⁵⁸ Bairo cã cabuiaro, Isabejãã yarã, bairi natu macããna cãã cõ macũ cã cabuiaro tũgori useaniñuparã. “Bairi cõ ñnamaiñami Dios,” useanirĩ ãmeo ññuparã na yarã, bairi natu macããna cãã. ⁵⁹ Bairo jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã rũmũrĩ cõ macũ cã cabuiaro bero etayuparã na yarã pũame. Cũãcã rupau macããtõrê yisetarã etayuparã. Bairo áti yaparo yua, cã pacũ wãmerê bairo, Zacarías cã wãmetigamiñuparã cũãcã cããrê. ⁶⁰ Bairo na cabomiatacũãrê, cã paco pũame atore bairo ññupõ:

—Bairo jãã boetiya. “Juan” roque jãã boya. Bairo marĩ wãmetiroa yu macããcãrê —na ññupõ.

⁶¹ Bairo cõ caĩrõ tũgo, cõ ññuparã:

—¿Nopẽĩõ “Juarê” mũ boyati? ¿Ni ñcũ mũjãã yau Juan cawãmecũcũ cã ãñuparĩ? Jĩcãũ ñcũ mácũmi —cõ ññuparã.

⁶² Bairo cõ ñ yaparo, Zacarías cabũsumasĩęcũrê na wãmorĩ mena qũĩ jẽniñañuparã, “¿dise wãme pũame cã boyati?” ñrã. ⁶³ Bairo na caĩjẽniñarõ, Zacarías pũame cã wãmorĩ mena “Woaturicapãĩ, yucũpãĩrê neasá,” na ññupũ. Bairo na canenunirõ bero, Zacarías, “Juan wãmecũtigũmi cũãcã,” ñ woatuyupũ tipãĩpũre yua. Bairo cã caĩwoaturo, to macããna caetari majã pũame ñña acũacoasuparã, “¿Nopẽĩ bairo cã boyati?” ñrã yua. ⁶⁴ Tocãrõã Zacarías cabũsumasĩęcũmiatacũ jicoquei bũsumasĩęcũsupũ tunu. Bairo bũsumasĩęcũã yua, Diore qũĩ basapeoyupũ. ⁶⁵ Bairo bairi natu macããna tũgo acũayuparã nipe-tirã. Tunu bairoa Judea yepa macããna caũmũarĩ yepa macããna nipetirãpũ ãmeo quetibũjũyuparã Zacaríajãã na cabairiquere. ⁶⁶ Bairo ãmeo quetibũjũrã yua, na yeripũ tũgoñañuparã nipetirã bũtiorõ. “¿Dope cabaipau cã ãnicũti ãni cawĩmaũ?” ãmeo ññuparã. “Cariape Dios cã maitũgoñañupĩ,” ãmeo ññuparã.

El canto de Zacarías

⁶⁷ Zacarías pũame cã macũ cã caátipeere quetibũjũyupũ. Espiritu Santo cã camasĩõrĩjê jũgori atore bairo ññupũ:

⁶⁸ “¡Marĩ Pacũ Dios caroú majũ niñami, marĩ, Israel yepa macããna, marĩ caĩroau!

Bairi marĩtu atiyami. Marĩ netõõũ acú atiyami, cã yarã majũ marĩ caãnoi.

⁶⁹ Marĩrê jou atiyami catutuaũ majũ, marĩrê canetõõpũre.

Cũ carotiricũ David ãnacũ pãrãmerã poa watoai marĩrê jou atiyami marĩrê canetõõpũ majũrê.

⁷⁰ Tirãmũpũre profeta majãrê cã caquetibũjũ jũgoyeticũrĩcãrõrê bairo bai-
etaro baiya.

71 Bairo boyupi Dios: Marĩ wapana roro marĩrẽ caátigarãrẽ marĩ canetõõrõ boyupi.

Tunu bairoa marĩ pesua roro marĩrẽ caátigarãrẽ marĩ canetõõrõ boyupi.

72 Bairo bairi marĩrẽ jou átiyami marĩrẽ canetõõpãre.

Marĩ ñicũjãrẽ cã caĩrĩcãrõrẽ bairo ácu, marĩrẽ ñĩnamairĩ, marĩ jou átiyami cũrẽ. Cã caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo tiere masiritietiyami Dios.

73 Marĩ ñicũ Abraham ãnacũrẽ cã caĩcũrĩcãrõrẽ bairo tiere masiritietiyami.

74 Bairi marĩ wapanarẽ cã canetõrõ, marĩ pũame uwiricarõ mano cã yaye quetire marĩ tũgousagarã.

75 Tunu bairoa carorije caáperã, cariape caána majũ marĩ ãnigarã Dios cã caĩñajoro tocãnacã rũmũ marĩ cacatiri rũmũ cãrõ,” ñ quetibũjũyupũ Zacarías.

76 Ñ quetibũjũ yaparo, qũĩñupũ tunu cã macũãcãrẽ:

“Macũ, atore bairo migarãma:

‘Dios jõbui macããcũ yau ñĩnami Juan.

Cã yaye quetire caquetibũjũjũgoyecũcũ ñĩnami,’ migarãma.

Marĩ Quetiupũ camasãrẽ cã caquetibũjũparõ jũgoye mũ quetibũjũ jũgoyecũtigũ.

Marĩ Quetiupũ yaye quetire caroaro na tũgoáto ñ, cã jũgoye mũ quetibũjũ jũgoyecũtigũ.

77 Bairo mũ caquetibũjũro, Israel ya poa macããna atore bairo ñ masĩgarãma:

‘Roro marĩ caátiere masiriyogũmi marĩ Pacũ Dios.

Marĩ netõõgũmi,’ ñ masĩgarãma yua.

78 Marĩ Pacũ Dios pũame cã camairĩjẽ mena marĩ netõõñami.

Ti rũmũ marĩrẽ cã canetõõrĩ rũmũ merẽ etaya.

Jĩcã rũmũ cabusuetarore bairo merẽ etaya.

79 Bairi camasãrẽ caroaro na masĩõgũmi Dios cã cajopũ.

Camasã pũame canaitĩãrõpũ ruirãrẽ bairo caãna ñĩnama.

Bairo caãna nimirãcũã, caroaro cabusurore ññarãrẽ bairo nigarãma, cã caquetibũjũrijere tũgorã.

Jĩcãrõ tũnia ãnimasĩgarãma,” qũĩñupũ Zacarías cã macũãcãrẽ.

80 Bairo cabero Zacarías cã caĩrõrẽ bairo baiyupũ. Cã macũ yeri ñũũ bũtiásúpũ. Bairo bũtiácũ, desierto cayucũmanopũ ãninucũñupũ Juan. Israel ya poa macããnarẽ Dios yaye quetire cã caquetibũjũparõ jũgoye topũ ãninucũñupũ Zacarías macũ pũame.

2

Nacimiento de Jesús

(Mt 1.18-25)

1 Mai, tiwatoapũre quetiupũ emperador Augusto cawãmecũcũ ti yepa nipetiro caroti ãñupũ. Bairo ãcũ, na cõñarotiyupũ nipetiro camasãrẽ. Na wãmerĩrẽ woatu rotiyupũ. 2 Mai, tiere, Siria cawãmecũti yepa macããnarẽ, Cirenio cawãmecũcũ na quetiupũ cã caãnipũ camasãrẽ na cõñajũgo rotiyupũ. 3 Torena, nipetiro camasã na ñicũjãã na caãni macãrĩpũ ásúparã, na wãmerĩrẽ woatu rotirãná.

4 José cã Galilea cawãmecũti yepa, Nazaret macã macããcũ caãniatacũ ásúpũ. Quetiupũ rey David ãnacũ pãrãmi ãnirĩ, David cã cabuiaricaropũ ásúpũ, Belén cawãmecũti macã Judea yeparũ. 5 María cã nũmo caãnipao mena ásúpũ José, na wãmerĩrẽ woaturoti ácũ. María pũame merẽ macũ jãñañupõ cõ parore. 6 Bairi Belén macãrẽ na caetaro bero, cõ macũãcã cã cabuiari rũmũ etayuparo. 7 Mai, ti macãpũ camasã cañesẽãrĩ majã na cacãnirĩ wii

jiranetõcoasuparo merẽ. Torecũ, ti wii upaũ wecua cũ canurã na cacãnirĩ wiipũ yosarotiyupũ Maríajããrẽ. Bairo topũ macãcũsupo, cõ macũ caãnijũgoure. Bairo macãcuti, jutii aseri mena cũ ãmañupõ. Cũ ãmarĩ yua, wecua, na caũgari coropũ cũ cũñupõ, topũ cũ cũniãto, ãõ.

Los ángeles y los pastores

⁸ Bairo ti ñamirẽ waibutoa nurĩcãrã oveja cawãmecunãrẽ cacoteri majã ãñuparã. Topũ Belén macãture na coteyuparã. ⁹ Bairo na cacoteãno caãnoa yua, ángel Dios mena macããcũ natũ buiaetayupũ. Bairo cũ cabuiaetaro, na tũpũ butiõro asiwoyuparo Dios yaye mena cũ caasiyarije. Bairo ovejare cacoteri majã pũame butiõro uwitũgoñañuparã, bairo cabairoi. ¹⁰ Bairo na cauwitũgoñarõ ãña, ángel pũame atore bairo na ãñupũ: “Mũjãã, ovejare cacoteri majã yũ uwieticõãña. Caroa quetire mũjããrẽ quetibũju acũ yũ atiarũ. Nipetiro camasã tiere tũgorã butiõro ãseanigarãma. ¹¹ Bairo baiya queti: ãme ñami David ãnacũ cũ caãna macãpũre buiãmi mũjããrẽ canetõõpũ. Mũjãã Quetiupũ, Mesías, Dios cũ cajõn majũ merẽ buiãmi,” na ãñupũ ángel oveja cacoteri majãrẽ. ¹² Bairo na ã yaparo, atore bairo ãnemoñupũ: “Wecua wiipũ na caũgarique nurĩcã coro buipũ pesayami. Jutii aseri mena ãmarĩcũ topũ pesayami. Bairo mũjãã cũãcãrẽ bócarã yua, ‘Cũã niñami,’ mũjãã ã masĩgarã,” na ã quetibũjuyupũ ángel ovejare cacoterãrẽ.

¹³ Bairo cũ caãno, ángelea majã capããrã buiaetayuparã jõbui macããna. Diore cũ basapeorã etayuparã. Atore bairo ã basayuparã:

¹⁴ “¡Dios jõbui macããcũ cañnetõũ niñami!

¡Bairo jĩcãrõ tãni tũgoñarĩqũẽrẽ cũ joãto narẽ cũ mena caroaro caãnarẽ!”

ã basapeoyuparã ángelea majã.

¹⁵ Bairo ã basapeo yaparori bero, tunucoásúparã jõbuiupũ tunu. Bairo na caátó bero, ovejare cacoterã pũame ãmeo ãñuparã:

—Jito, marĩ átóca Belẽpũ. Marĩ Quetiupũ ãme ñami cũ caquetibũjurijere bairo cabaiatajere marĩ ãñarárõa —ãmeo ãñuparã na majũ.

¹⁶ Bairo ã yaparo, tãmurĩ ásúparã Belẽpũ. Topũ eta, Maríare, bairi Josére na bócauparã. Cawĩmaũacarẽ, wecua nurĩcã coro buipũ capesaũre cũ bócauparã cũ cũãrẽ. ¹⁷ Bairo qũĩñarĩ, bairo ángel narẽ cũ caĩatajere na quetibũju netõñuparã Maríajããrẽ. “‘Mũjãã Quetiupũ buiãmi,’ jãã ããmi ángel,” na ãñuparã. ¹⁸ Bairo nipetiro camasã ovejare cacoteri majã na caĩquetibũjunetõõrĩjẽrẽ tũgorã, butiõro tũgoñañuparã na yeripũ. ¹⁹ María pũame capee majũ tũgoñanucũñupõ cõ yeripũ ovejare cacoteri majã na caĩrĩjẽrẽ. ²⁰ Cabero ovejare cacoteri majã pũame ãseanirĩqũẽ mena tunucoásúparã. Bairo ánã, Diore qũĩ basapeoyuparã: “Jãã Pacũ Dios, mũ roque caroá mũ ãniña,” qũĩ basapeoyuparã. Nipetirije na caĩñaatajere, bairi na catũgoataje cũãrẽ tũgoñarĩ bairo qũĩ basapeoyuparã. “Ángel marĩrẽ cũ caquetibũjuatatore bairo baiarũ,” ãñuparã oveja cacoteri majã, tunu ánã yua.

El niño Jesús es presentado en el templo

²¹ Bairo na caátó bero, jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã rũmarĩ canetõõrõ, cũãcãrẽ cũ rupũ macããtõrẽ yiseta rotiyuparã cũ pacua pũame. Bairo áti yaparorã, “Jesús” cũ wãmetiyuparã. María bairirupũ cõ caãniparo jũgoye ángel cũ cawãmeti rotiricarorea bairo cũ wãmetiyuparã.

²² Cabero nocãnacã rũmũ María cõ cacatipetiro bero, Jesús pacua ásúparã Jerusalẽpũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩcãrõrẽ bairo átiránã. “Merẽ ñucoayamo María,” to templo wii macããnarẽ na ã quetibũjugarã ásúparã. Bairo ánã, Jesuacarẽ cũ neásúparã, Diore qũĩñogarã. ²³ Tore bairo camasãrẽ na átirotiyupa. Dios yaye woaturica tutipũ bairo ã quetibũjuyupa: “Mũjãã pũnaa tocãnacãũ

caŭma cabuiajũgorãrẽ yure mujãã ñnogarã,” ñ quetibũyupa Dios yaye woa-turica tutipũ. ²⁴ Tunu bairoa ape wãme Dios yaye cã caroticũrĩqũẽrẽ bairo átiráná baiyuparã. Bairi buare pũgarã, o buaaca cawĩmarã majũrẽ Diore ñroari joemũgõjoráná baiyuparã.

²⁵ Bairo áná, Dios ya wii, templo wiipũre etayuparã. Mai, tiwoatore ti macã Jerusalẽpũre Dios yaũ jĩcãũ Simeón cawãmecũcũ añupũ. Diore caroaro caĩroaũ, carorije wapa cacũgoecũ añupũ. Bairo ãcũ, Israel yepa macãñarẽ canetõõpau cã caetaparore ññagayupũ. Tunu bairoa Espiritu Santo, Dios Yeri majũ Simeón mena añupũ. ²⁶ Bairo cã mena cã cañnoi, cã masĩõñupũ cã cariaparo jũgoye Mesías, marĩ Quetiupau Dios cã cajõre cã cañapeere. ²⁷ Bairo ti rũmũ, Joséjãã templo wiipũre na caetari rũmũ, Espiritu Santo cã camasĩrĩjẽ jũgori Simeórẽ cã joyupũ ti wiipũ. Bairo ti wiipũ cã cañno, Jesús pacua pũame ti wiire jããñuparã na cãã, Moisés ãnacũ cã carotiricarore bairo átiráná. ²⁸ Bairo na cajããtõ ñña, Simeón pũame natũ atĩ, Jesuacare ñseanirĩ cã neñupũ. Bairo cã ne yua, atore bairo Diore qũĩ basapeoyupũ:

²⁹⁻³⁰ “Yũ Quetiupau Dios, yure mũ caĩrĩcãrõrẽ bairo ãmerẽ baiya.

Ñniacarẽ mũ cajõre ññaña.

Camasãrẽ canetõõpau majũrẽ ññaña.

Bairi ñseanirĩqũẽ mena yũ riacoagũ.

³¹ Cãã niñami nipetiro camasãrẽ canetõõpau mũ cacũjũgoyetiricũ.

³² Cabusuatĩpau caetaro, camasã ññamasĩñama.

Tore bairo ãniaca bũtiácũrũ cã caquetibũjũro, judío majã caãmerã cãã masĩgarãma.

Tunu jããrẽ, mũ yarã Israel yepa macããna cũãrẽ jãã ñroagarãma, camasãrẽ canetõõpau jãã ya poa macããcũ jĩcãũ cã cañno jũgori yua,” qũĩ basapeoyupũ Simeón Diore.

³³ Bairo cã caĩrõ tũgorã, José, bairi María bũtioro tũgoñañuparã, Simeón na macããcãrẽ cã caĩrĩjẽrẽ. ³⁴⁻³⁵ Bairo na catũgoñarõ, Simeón pũame atore bairo na ññupũ: “Marĩ Pacũ Dios caroare cã jonemoáto mujããrẽ,” na ññupũ. Bairo na ñ yaparõ, tunu cõ ññupũ Simeón Mariare:

—Yũ yao, tũgoya. Mũ macããcã pũame caroaro cariape Israel yepa macããñarẽ caquetibũjũpau Dios cã cacũjũgoyetiricũ niñami. Bairo bũtiácũ, cã caquetibũjũroi, Israel yepa macããna jĩcããrã netõgarãma. Aperã yasico-agarãma. Nipetiro camasã na yeripũ na catũgoñarĩjẽ pũame baujaro na ññamasĩõ joroque átigũmi, cã caquetibũjũrije jũgori. Torena, jĩcããrã mũ macãrẽ cã tejãñugarãma. Mũ pũame tiere na cateero ññaõ, bũtioro mũ yaparuajãñũgo —cõ ññupũ Simeón Mariare.

³⁶ Mai, ti wiipũ añupõ Ana cawãmecũco cãã. Fanuel ãnacũ macõ, Aser ãnacũ ya poa macããcõ majũ añupõ. Cõ pũame profeta añupõ. Bairi jĩcãõã ãninucũñupõ Ana. Mai, cawãmao ãcõ, manapũcũsupo. Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã cũmarĩ majũ cõ manapũ mena ãniniñupõ. ³⁷ Bairo cõ manapũ cã cariaro bero yua, jĩcãõã ãninucũñupõ. Apei boesupo. Bairo bairi templo wiipũre ãninucũñupõ Ana. Topũre ãcõ, Diore cã jẽninucũñupõ. Ñmurecõõ, ñami cũãrẽ cã jẽninucũñupõ. Ñgarique betiri Diore cã jẽni ñbuenucũñupõ. Bairo áti ãcõ yua, cabũcũõ añupõ. Ochenta y cuatro cũmarĩ majũ cũgoyupo. ³⁸ Bairo bai yua, Simeón Mariare cã caquetibũjũ yaparõripaua cõ cãã natũ etayupo. Bairo etanũcã, cããcãrẽ qũĩñarĩ, “Dios mũ ñujãñuña jãã mena,” qũĩñupõ. Bairo ñ yaparo, narẽ canetõõpau cacoteri majãrẽ atore bairo na ñ quetibũyupo: “Ñseanirĩ ñña yũ yarã Jerusalén macããna. Merẽ etayami marĩrẽ canetõõpau,” na ñ quetibũyupo.

El regreso a Nazaret

³⁹ Cabero, Joséjãã Dios cū carotiricarore bairo átipeyori bero, tunucoásúparã Galilea yepapũ Nazaret macã, na ya macã majũpũ. ⁴⁰ To bero Jesús pũame caroaro tutuaũ bũtiyupũ. Bairi tunu caroaro tũgoñamasĩcoasupũ. Торецũ, Dios caroare cū joyupũ Jesure.

El niño Jesús en el templo

⁴¹ Tunu tocãnacã cũma Jesús pacũjãã Jerusalẽpũ ánuccũñuparã, Pascua bose rãmũrĩrẽ ññaráná. ⁴² Bairi Jesús pũga wãmo peti rapore pũga pẽnirõ cãnacã cũmarĩ cacũgoũ cū caãno ásuparã Jerusalẽpũ. Na cabainucũrĩcãrõrẽ bairo baiyuparã. ⁴³ Bairo topũ eta, ãni, pascua bose rãmũrĩ bero yua, tunuásúparã na ya rapũpũ. Jesús pũame Jerusalẽpũã tuayupũ. Cũ pacua pũame masĩẽsuparã cū catuarijere. ⁴⁴ Bairo áná, Jesure qũñãetimirãcũã, “Marĩ mena macããna mena ãcũmi,” ĩ tũgoñañuparã. “Marĩ berore usaumi,” qũĩ tũgoñañuparã Jesure ti rãmũ, na caájũgori rãmũrẽ. Cabero qũñãetiri yua, cū macãjũgoyuparã. “¿Jãã macũrẽ mũjãã ñãetiatĩ?” ĩ jẽniñañuparã. Na yarã, na bapa cũãrẽ na ĩ jẽniñamiñuparã. ⁴⁵ Bairo cū bócaetimirã yua, tunucoásúparã Jerusalẽpũ, cū macãráná.

⁴⁶ Bairo ti macãpũ etarã, itia rãmũ bero cū bócayuparã Dios ya wii templo wiipũ. Mai, Jesús pũame to macããna cajũgoñubueri majã mena ruiyupũ. Na caquetibũjũrijere tũgoũ baiyupũ. Tunu bairoa narẽ, “¿Dope bairo ĩgaro to ññati tie?” na ĩ jẽniñanucũñupũ. ⁴⁷ Bairi nipetiro camasã cū caĩmasĩrĩjẽrẽ tũgorã, narẽ cū cayũrije cũãrẽ tũgorã, cū tũgocõã maniásuparã. “Cawĩmaũ nimicũã, masĩjãñuñami,” ññuparã na pũame, Jesure. ⁴⁸ Bairi yua, cū pacua topũ cū bócayuparã. Cū bóca, qũñã acũacoasuparã. Cū paco pũame atore bairo qũñũpõ:

—Macã, ¿nopẽĩ jããrẽ, bairo mũ baiyati? Yũ, mũ pacu mena mũrẽ yoaro jãã macãmiapũ. Bairi jãã tũgoñarĩqũẽ paiapũ —qũñũpõ María Jesure.

⁴⁹ Bairo cõ caĩrõ tũgo, cõ ññupũ:

—¿Nopẽĩrã yũre mũjãã macãati? Yũ Pacu yũre cū carotirijere yũ caátigarõ, ¿mũjãã masĩẽtĩati? —cõ ññupũ Jesús Marĩare.

⁵⁰ Bairo cū caĩrĩjẽrẽ tũgomasiẽsuparã cū pacua pũame. “¿Dope bairo ĩgu qũññati marĩ macũ?” ĩcõãñuparã.

⁵¹ Cabero yua, na mena tunucoásúpũ Jesús Nazaret macãpũ. Bairo topũ eta, ãcũ yua, cū pacua na caĩrõrẽ bairo caroaro yũyupũ. Mai, cū paco pũame cū caátĩãnierẽ caroaro tũgoña qũẽnocõã ãninucũñupõ cõ yeripũ. ⁵² Jesús pũame cū catũgoñarĩjẽ, cū rupaũ mena baticõã usaásupũ. Bairi Dios pũame cū caátĩãnierẽ caroaro qũñãjesoyupũ. Camasã cũã caroaro qũñãjesoyuparã Jesure.

3

Juan el Bautista en el desierto

(Mt 3.1-12; Mr 1.1-8; Jn 1.19-28)

¹⁻² Cabero yua, nocãnacã rãmũrĩ bero, Juan ãnacũ desierto cayucũmanopũ ãninucũñupũ, Zacarías ãnacũ macũ majũ. Mai, tiwatoa Tiberio cawãmecũcu nipetiro yepa quetiupau ãñupũ. Merẽ wãmorĩ peti jĩcã rapo pẽnirõ cãnacã cũmarĩ majũ quetiupau ãñupũ Tiberio. Apei, Poncio Pilato cawãmecũcu Judea yepa macããnarẽ cũrẽ carotibojau ãñupũ. Apei cũã Herodes cawãmecũcu Galilea yepa macããnarẽ cũrẽ carotibojau ãñupũ. Apei, Herodes bai cũã, Felipe cawãmecũcu Iturea, Traconite pũga yepa macããnarẽ cũrẽ carotibojau ãñupũ. Apei cũã Lisania cawãmecũcu Abilinia yepa macããnarẽ cū rotibojayupũ cū cũã Tiberiore. Tunu bairoa Anás, Caifás cawãmecũna sacerdote majã quetiuparã majũ ãñuparã na cũã. Tiwatoa majũ Dios Juarẽ cū quetibũjũ ãñẽsẽãrotiyupũ yua. ³ Bairo cū caĩrõ tũgo, topũ ásupũ Juan, Rio Jordán na caĩrĩ yaa tũnipũ.

To macããnarẽ atore bairo na ï quetibujuyupũ: “Tũgoña qũẽnoña roro mujãã caátianierẽ. Tie mujãã cabairijere cũ tũgoña jẽniña mujãã majũ Diore. Tunu bairoa cabautizarotiparã mujãã ãniña. Bairo mujãã caáto, mujãã netõgumi Dios,” na ñũpũ Juan to macããnarẽ. ⁴ Atoe bairo ï woatu quetibujucũñaũpũ Isaías ãnacũ, Dios yau profeta Juan cũ cabaieere:

“Bairo ïgumi jĩcãũ desierto cayucumanopũ caãnicõãniatacũ:
‘Marĩ Quetiupau yoaro mee etagumi.

Torena, caroaro cariape ãnicoteya.

Camasã na quetiupau cũ caetaparo jũgoye cũ caatipawãrẽ na caqũenorõrẽ bairo cũ qũẽnoyuya mujãã cãã.

⁵ Na pũame na quetiupau cũ caatipawãpũre ope to caãmata, ñerĩ mena tore cũbiayama.

Tunu bairoa ãtã buri to caãmata, yesea qũẽnoñama.

Tunu bairoa carupa betori cãã to caãmata, cariape qũẽno ãmewiyoyama ti wããrẽ.

Caroa wãã majũ qũẽnoñama cũ caatipawãrẽ.

Tore bairo mujãã cãã marĩ Quetiupau cũ caetaparore caroaro qũẽnoyuya mujãã yeripũ.

⁶ Bairo nipetiro camasã narẽ Dios cũ canetõõroticũrĩcũrẽ qũĩñagarãma, ïgumi cayucumanopũ caãnicõãniatacũ,”

ï woatu quetibujũ jũgoyeticũñupũ Isaías ãnacũ Juan cũ caĩquetibujũpeere.

⁷ Bairo Isaías cũ caĩwoatuquetibujũro bero, cayoato bero Juan pũame etayupũ. Bairo cũrẽ cabautiza rotiratíatanarẽ atore bairo na ï quetibujuyupũ: “ïMujãã caĩtopairã, ãña pũnaarẽ bairo caãna mujãã caãnoi, mujãã yũ bautizaecũ! Atoe bairo mujãã ï tũgoñarã: ‘Dios camasãrẽ cũ caĩñabeseri rãmũrẽ popiye marĩ cabaibujioatajere oco mena marĩ cosenetõbujioami,’ mujãã ï tũgoñarã. ¿Ñamũ mujãã cũ quetibujuyati, ‘Tie mena jãã netõgarã,’ mujãã caĩrĩjẽrẽ? Bairo pũame mujãã caátianierẽ boya: ⁸ Rorije mujãã caátiere yapapuari caroaro ãnajẽ pũame átijũgoya. Bairo mujãã caáto, camasã nipetiro ñnarã, ‘Torena, na yerire merẽ wasoa yaparoupa,’ ï masĩgarãma. Tunu bairoa, ‘ïMarĩã, Abraham ãnacũ pãrãmerã marĩ caãnoi, marĩ netõõgumi Dios!’ ï tũgoñaeticõãña. Bairo mujãã caĩtũgoñamiatacũãrẽ, dope bairo átinẽtõmasĩã maniña. Dope bairo Dios boũ, atie ãtã rupaa mena Abraham pãrãmerãrẽ bairo átiqũẽno jẽñomasĩñami. ⁹ Bairi caroaro mujãã caápericõãta, jĩcãũ yucũ, carĩca maniirẽ quetijõerocacõãrĩcãrõrẽ bairo mujãã átirecõãgumi Dios mujãã cããrẽ. Petoaca rusaya mujããrẽ Dios cũ caĩñabesepa rãmũ,” na ï quetibujuyupũ Juan cũrẽ cabautiza rotiratíatanarẽ.

¹⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩ jẽniñaũparã to macããna capããrã:

—Tame, toroque, ¿ñerẽ jãã átibujicutĩ?

¹¹ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, Juan pũame atore bairo na ñũpũ:

—Nii ãcũ jutiro pũgaro cacũgou, apei cacũgoecũre jĩcãrõ cũ nuniáto. Tunu bairoa ugarique cacũgou, apei cacũgoecũre cũ batoáto —na ï quetibujuyupũ Juan catũgorã etarãrẽ.

¹² Na watoa etayuparã jĩcããrã dinerore jejobojari majã. Roma gobiernorẽ camasã yaye dinerore impuestos cawãmecutiẽre jejobojari majã etayuparã, cũ bautiza rotirána Juarẽ. Na cãã qũĩ jẽniñaũparã:

—Cabuei, ¿dope jãã caátore cũ boyati Dios?

¹³ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo na ï quetibujuyupũ:

—Mujãã quetiuparã na carotiricarõ jĩcãrõ tãni jeya. Tie netõrõ jeeticõãña.

¹⁴ Cabero tunu soldaua cãã cũ eta, qũĩ jẽniñaũparã:

—Jãã ate, ¿ñerẽ jãã caátiere cũ boyati Dios?

Bairo na caĩjēniñarō tūgo, na cūārē na ĩ quetibujuyurū:

—Tutuario mena camasārē na ēmaeticōāña. Tunu na busujāētīcōāña caáperārē, marīrē na wapatiáto, ĩrā. Tunu mujāā capaapee wapare mujāā quetiuparā na cajorijerea tocārōā hseanicōāña. Bonemoeticōāña —na ĩ quetibujuyurū Juan soldauare.

¹⁵ Camasā pñame Juan cū caquetibujuriye jūgori butioro tūgoñañuparā. Bairi nipetiro camasā na yeripñ atore bairo ĩ tūgoñañuparā: “¿Āni, Juan, Mesías, Dios cū cajon majū cū ānicati?” āmeo ĩ tūgoñañuparā na majū. ¹⁶ Bairo na caĩtūgoñarō, Juan pñame atore bairo na ĩ quetibujuyurū: “Yñ paarique niña mujāārē oco mena yñ cabautizarije. Yñ paarique to cañumiatacūārē, yñ bero caetañ cū capaarije pñame ñunetōgaro. Cū roque Espiritu Santore jōmasīgumi camasāpñre. Tunu bairoa camasā roro na catūgoñarījē na wasoao joroque na átīgumi. Cū roque yñ netōrō caānimajūñ nigumi. Bairi yñ pñame jīcārō tūni yñ átipeyomasīētīña. ¹⁷ Yñ bero caetapñ pñame marī ĩñabesegumi. Bairo carorārē na beseregumi. Trigo aseri carorijere joerocacōāricārōrē bairo camasā carorārē na beseregumi. Caūpetieti peeropñ na joeregumi. Caroarā roquere caroaro na qūēnogumi. Trigo caroa majūrē caroaro na caqūēnocūrōrē bairo caroaro na qūēnogumi caetapñ cū yarā majūrē,” na ĩ quetibujuyurū Juan catūgorā etarārē Jesús cū caátipeere.

¹⁸ Bairo yua, atore bairo capee wāme, camasārē na quetibujuyurū Juan caroa queti majūrē. ¹⁹ Bairo caroaro cū caquetibujumiatacūārē, quetiupñ gobernador Herodes cawāmecucñ pñame Juan cū caĩrījērē tūgonñsaesupñ. Mai, Herodes bai Felipe ñamorē cō ēmañupñ. Herodías cawāmecucñ mena āninucūñupñ. Tore bairo apeye ũnie cūārē roro majū ásupñ Herodes. Bairo bairi roro cū caátiere cū quetibujumiñupñ Juan Herodere. ²⁰ Cabero Herodes pñame cū caĩrō tūgo, ñemorō roro ásupñ. Juarē preso jorica wiipñ cū jorocacōāñupñ yua.

Jesús es bautizado

(Mt 3.13-17; Mr 1.9-11)

²¹ Mai, Juan pñame to macāña nipetirārē oco mena na bautizayurū. Bairo cū caáto watoa, Jesús cūārē cū bautizayurū. Bairo Jesús cū cajēnirīpñna yua, jōbui ñmñrecóo pñame pñāñncācoasuparo. ²² Bairo capārō yua, buare bairo ruiasúñ Espiritu Santo, Dios Yeri majū, Jesús tñpñ. Bairo cū cabauruiató, jōbuiñ busñrique atore bairo ĩ ocajoyuparo:

—Mñ, yñ macū, yñ camai majū, mñ āniña. Mñ caátianierē ñiñajesoya butioro —ĩ busñ ocajoyuparo jōbuiñ busñrique.

Los antepasados de Jesucristo

(Mt 1.1-17)

²³ Bairi yua, Jesús camasārē cū caquetibujujūgoripñ treinta años majū cūgoyurū. Mai, Dios macū cū caānimiatācūārē, “Cū pacñ José niñami,” qūĩ tūgoñañuparā camasā Jesure.

José pñame Elí cawāmecucñ ānacū macū āñupñ.

²⁴ Elí pñame Matat cawāmecucñ ānacū macū āñupñ.

Matat pñame Leví cawāmecucñ ānacū macū āñupñ.

Leví pñame Melqui cawāmecucñ ānacū macū āñupñ.

Melqui pñame Jana cawāmecucñ ānacū macū āñupñ.

Jana pñame José cawāmecucñ ānacū macū āñupñ.

²⁵ José pñame Matatías cawāmecucñ ānacū macū āñupñ.

Matatías pñame Amós cawāmecucñ ānacū macū āñupñ.

Amós pñame Nahúm cawāmecucñ ānacū macū āñupñ.

Nahúm pñame Esli cawāmecucñ ānacū macū āñupñ.

Esli рһаme Nagai sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
²⁶ Nagai рһаme Maat sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Maat рһаme Matatías sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Matatías рһаme Semei sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Semei рһаme Josec sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Josec рһаme Judá sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
²⁷ Judá рһаme Joanán sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Joanán рһаme Resa sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Resa рһаme Zorobabel sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Zorobabel рһаme Salatiel sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Salatiel рһаme Neri sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
²⁸ Neri рһаme Melqui sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Melqui рһаme Adi sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Adi рһаme Cosam sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Cosam рһаme Elmadam sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Elmadam рһаme Er sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
²⁹ Er рһаme Jesús sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Jesús рһаme Eliezer sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Eliezer рһаme Jorim sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Jorim рһаme Matat sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
³⁰ Matat рһаme Leví sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Leví рһаme Simeón sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Simeón рһаme Judá sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Judá рһаme José sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 José рһаme Jonám sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Jonám рһаme Eliaquim sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
³¹ Eliaquim рһаme Melea sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Melea рһаme Mena sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Mena рһаme Matata sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Matata рһаme Natán sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
³² Natán рһаme David sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 David рһаme Isaí sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Isaí рһаme Obed sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Obed рһаme Booz sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Booz рһаme Sala sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Sala рһаme Naasón sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
³³ Naasón рһаme Aminadab sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Aminadab рһаme Admin sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Admin рһаme Arni sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Arni рһаme Esrom sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Esrom рһаme Fares sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Fares рһаme Judá sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
³⁴ Judá рһаme Jacob sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Jacob рһаme Isaac sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Isaac рһаme Abraham sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Abraham рһаme Taré sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Taré рһаme Nacor sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
³⁵ Nacor рһаme Serug sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Serug рһаme Ragau sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Ragau рһаme Peleg sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.
 Peleg рһаme Heber sawãтесусу ãнасӓ масӓ ãӓурӓ.

Heber ꝑꝑame Sala cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

³⁶ Sala ꝑꝑame Cainán cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

Cainán ꝑꝑame Arfaxad cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

Arfaxad ꝑꝑame Sem cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

Sem ꝑꝑame Noé cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

Noé ꝑꝑame Lamec cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

³⁷ Lamec ꝑꝑame Matusalén cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

Matusalén ꝑꝑame Enoc cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

Enoc ꝑꝑame Jared cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

Jared ꝑꝑame Mahalaleel cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

Mahalaleel ꝑꝑame Cainán cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

³⁸ Cainán ꝑꝑame Enós cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

Enós ꝑꝑame Set cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

Set ꝑꝑame Adán cawãmecꝑꝑcꝑ ãnacũ macũ ãñurũ.

Adán ꝑꝑame Dios cũ caqũẽnojꝑꝑgoricꝑ ãnirĩ cũ macũrẽ bairo caãcũ ãñurũ yua.

4

Jesús es puesto a prueba

(Mt 4.1-11; Mr 1.12-13)

¹ Bairo Juan Jesure cũ cabautizaro bero, Jesús ꝑꝑame Espíritu Santo, Dios Yeri cũ camasiõrĩjẽ carusaecꝑꝑ majũ ãnicõãñurũ. Bairo cũ caãno yua, Jesure, Rio Jordán caãniatacure cũ jũgoásúꝑꝑ desierto cayucꝑꝑmanopꝑ Espíritu Santo ꝑꝑame. ² Bairi desierto cayucꝑꝑmanopꝑ cuarenta rãmũrĩ majũ ãñurũ. Bairo topꝑ cũ caãno yua, wãtĩ ꝑꝑame rorije cũ átirotimiñurũ Jesure, “Cariape cũ átinucũñati,” ĩ. Tunu topꝑ ãcũ, ñe ũnie ugaesupꝑ Jesús. Bairi cuarenta rãmũrĩ bero yua, queyarique tãgoñañurũ. ³ Mai, wãtĩ ꝑꝑame atore bairo cũ átirotimiñurũ Jesure:

—Mꝑ, Dios macũ mꝑ ãniña. Bairo cariapea Dios macũ caãcũ ãnirĩ, atia ũtãrẽ pan qũẽnorĩ uꝑaya —qũĩñurũ wãtĩ Jesure.

⁴ Bairo cũ caĩrõ tãgo, atore bairo ꝑꝑame qũĩcõãñurũ Jesús:

—Mꝑ caĩrõrẽ bairo yꝑ áperigꝑ. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipꝑ ricaati yꝑ átirotietiya. Bairo ñña ti tuti: ‘Ugarique marĩ cauganucũrõ jeto boetiyami Dios. Nipetirije cũ yaye quetibꝑjuriquere marĩ catãgoñarĩjẽ cũãrẽ boyami,’ ĩ quetibꝑjuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipꝑ —qũĩñurũ Jesús wãtĩrẽ.

⁵ Bairo cũ caĩrõ bero, wãtĩ ꝑꝑame Jesure ũtãũ buipꝑ cũ neásúꝑꝑ. Topꝑ etari yua, qũĩñoñurũ ati yepa macããna tocãnacãũꝑꝑ macããna quetiuparã na carotimasĩrĩpaurire. ⁶⁻⁷ Bairo qũĩño yaparo, bairo qũĩñurũ tunu Jesure:

—Atie mꝑrẽ yꝑ caĩñorĩjẽrẽ yꝑ cũgoya. Bairi noo yꝑ caboure cũ yꝑ nuninetõmasĩña. Mꝑ ꝑꝑame mꝑ cabooata, tocãnacã macã macããnarẽ carotimasĩrĩjẽrẽ mꝑrẽ yꝑ nunigꝑ. Nipetiro camasã mꝑrẽ ĩroagarãma, rꝑropaturi mena etanumurĩ yꝑre mꝑ caĩroaata. Carotimasĩ mꝑ ãnio joroque mꝑ yꝑ átigꝑ. “Jaꝑ,” miwã —qũĩñurũ wãtĩ Jesure.

⁸ Bairo cũ caĩrõ tãgo, bairo qũĩñurũ Jesús:

—Mꝑ caĩrõrẽ bairo yꝑ áperigꝑ. Dios yaye quetire na cawoaturica tutipꝑ ricaati yꝑ átirotietiya. Bairo ñña ti tuti: ‘Jicãũã niñami marĩ caĩroaꝑ, Dios jeto. Cũ caĩrĩjẽ jetore tãgoya,’ ĩ quetibꝑjuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipꝑ —qũĩñurũ Jesús wãtĩrẽ.

⁹ Bairo cũ caĩrõ bero, wãtĩ ꝑꝑame Jesure cũ neánemoñurũ. Jerusalén macãꝑꝑ Dios ya wii, templo wii buipꝑ cũ neánemoñurũ. Bairo topꝑ eta, qũĩñurũ wãtĩ Jesure:

—M_u, Dios macũ m_u ãniña. Bairo cariapea Dios macũ caãcũ ãnirĩ, m_u majũ patiñarui ácuja jõ yeparu. M_u riaecu. ¹⁰ Tore bairo ã quetibujuya Dios yaye queti:

‘Dios ruame cũ yarã ángelea majãrẽ m_u coterotigami.

¹¹ Na, ángelea majã, m_u bocãñegarãma ùtã rupaaru m_u cañarocapeaetiparore bairo ãrã,’

ã quetibujuya Dios yaye quetire na cawoaturica tutipu —quĩñupũ wãtĩ Jesure.

¹² Bairo cũ caĩrõ tãgo, bairo quĩñupũ Jesús:

—Bairo m_u caĩquetibujurore bairo caĩmiatacũãrẽ, m_u caátirotirore bairo y_u áperigu. Bairo y_u caáto boetiyami Dios. Ape wãme ape pũrõpu atore bairo ã quetibujuya: ‘Marĩ Quetiupau Diore cũ camasĩrĩjẽrẽ átiepecõãrĩ cũ jẽnieticõãña,’ ã quetibujuya Dios yaye queti na cawoaturica tutipu —quĩñupũ Jesús wãtĩrẽ. Cũ yuesupu.

¹³ Bairi wãtĩ ruame ape wãme roro cũ átiroti masĩesupu. Bairo átiroti masĩtĩrĩ yua, Jesure cũ aweyocoásupu mai.

Jesús comienza su trabajo en Galilea

(Mt 4.12-17; Mr 1.14-15)

¹⁴ Bairo cabero Jesús Galilea yeparu Espiritu Santo cũ camasĩrĩjẽ mena ñe ùnie rusaricaro mano tunucoásupu yua. Bairi to macããna nipetiro camasã ti yepa tũni macããna ruame cũ cabairijere tãgorã tocãnacãrupã ãmeo quetibujya netõõñuparã na majũ. ¹⁵ Jesús ruame tocãnacãrapuri na cañubuenenarĩ wĩripure camasãrẽ na quetibujuyupu. Bairo cũ caĩquetibujuro, camasã nipetiro quĩroayuparã.

Jesús en Nazaret

(Mt 13.53-58; Mr 6.1-6)

¹⁶ Cabero Nazaret cawãmecuti macãpu etayupu tunu Jesús. Cawĩmau ãcũ, cũ cabutirica macãpu etayupu. Topu eta, ti macã macããna na cañubuenenarĩ wĩipure jããñupũ yerijãrĩcã rãmu caãno. Bairo jeto átinucũñupũ Jesús ti rãmu ùnorẽ. Bairi ti wii camasã riaperu nucũñupũ, Dios ya tutire jãgoquetibujugu.

¹⁷ Bairo cũ cabairo, profeta Isaías ãnacũ cũ cawoaturiquere cũ nuniñuparã. Bairo cũ na canunirõ, ti pũrõ macããjẽ quetibujurique jĩcã wãmerẽ bócaypu. Atore bairo caĩrãpaure bócaypu:

¹⁸—“Espiritu Santo y_u mena ãniñami merẽ, Dios y_ure cũ caroticũrĩcãrõrẽ bairo y_u caátiparore bairo ã.

Y_u mena ãniñami, cabopacarãrẽ caroa quetire na y_u caquetibujuparore bairo. Y_u jowĩ Dios, camasãrẽ cũ caquẽnoparore bairo na y_u caquetibujuparore bairo ã.

Jĩcããrã preso cañe ecoricarãrẽ bairo caãna niñama.

Aperã cacaapee ãñaenarẽ bairo niñama.

Aperã wãtĩrẽ roro caátiecorãrẽ bairo caãna niñama.

Na ùnarẽ y_u caquẽnoparore bairo ã, y_u jowĩ Dios.

¹⁹ Camasãrẽ Dios cũ canetõrĩ y_utea caetarore y_u quetibujy rotijowĩ yua,” ãña ati pũrõ —na ã quetibujuyupu Jesús cãrẽ catãgori majã, sinagoga wii macããnarẽ.

²⁰ Bairo ti pũrõrẽ ãñayaparo, ti tutire biayupu. Bairo áti yua, ti wii papera tutirire cacoteire cũ pitinuniñupũ. Pitinuni, etanumucoasupu Jesús. Bairo cũ caáto, nipetiro camasã quĩñacõã usayuparã. ²¹ Bairo cãrẽ na caĩñausaro, atore bairo na ãñupũ Jesús:

—Isaías ãnacũ cũ caĩquetibujy woaturicua y_u ãniña. ãmerẽ cũ caĩquetibujuricarore bairo baietaya —na ãñupũ Jesús ti wii macããnarẽ.

22 Bairo cū caĩrõ tũgorã, cū caĩrĩjẽrẽ tũgo acuacoasuparã. Atore bairo Ìñuparã:

—Ago tame, ãni, caroaro jĩcãrõ tũni busuyami. ¿José macũ mee cū ãniñati? Bairo cūã nimicũã, ¿caroaro cū masĩñati? —ãmeo Ì busuyuparã na majũ.

23 Cabero Jesús pũame na Ìñupũ tunu:

—Ati yepa macããna apei narẽ cū cacatiorore borã, cū na caĩnucũrõrẽ bairo mujãã cūã yũ mujãã Ì tũgoñarã: “Mũ, ucotiri majõcũ, mũ majũã ucoti catioya. Bairi Capernaupũre ãcũ, mũ caátijẽñorĩqũrẽ bairo atore, mũ ya macãpũ cũãrẽ mũ átigũ, Dios cū cajou mũ caãmata,” yũre mujãã Ì tũgoñarã —na Ì quetibũyupũ Jesús ti wii macããnarẽ.

24 Ì quetibũyũ yaparo, bairo na Ìñupũ tunu:

—Cariape mujããrẽ ñiña: Ni ùcũ Dios yũ profetare cū ya macã macããna cū boenama. Noa majũ qũĩroaenama. 25 Tunu bairoa marĩ ñicũ profeta Elías ãnacũ, cū caãni yũteapũ cawapearã rõmirĩ capããrã ãñuparã. Ati yepa Israel yepapũre itia cũma ape cũma recomacã caoco ocaeti yũteare capããrã ãñuparã. Tunu ti yũteare butiuro aũariarique ãñuparõ. 26 Bairo capããrã na ùna na caãnimiatacũãrẽ, cawapearã rõmirĩ jĩcãõã na mena macããcõ jetore cū juátinemo rotiyupũ Dios Elíare. Sarepta cawãmecũcore ape yepapũ Sidón macããcõrẽ cõ juátinemo rotiyupũ. 27 Tunu bairoa profeta apei Eliseo cawãmecũcũ ãnacũ cū caãni yũtea carupũ boarã capããrã ãñuparã ati yepapũre. Bairo capããrã na ùna na caãnimiatacũãrẽ, jĩcãũã na mena macããcũ jetore cū catorotiyupũ Dios Eliseore. Naamán cawãmecũcũre, ape yepa, Siria yepa macããcũrẽ cū catorotiyupũ —na Ì quetibũyupũ Jesús cū ya macã macããnarẽ.

28 Bairo cū caĩquetibũjuro tũgorã, ñubuerica wii macããna pũame butiuro asiajãñũñuparã Jesús mena. 29 Bairo cū mena asia yua, cū ñe, ti macã jũgoye ãtãũ buipũ cū neásúparã. Bairo topũ etarã, cū tuneroca ñojogamiñuparã Jesure. 30 Bairo na caátigamiatacũãrẽ, Jesús pũame na watoapũ, cū jãã Ì masĩã mano, na netõ acoásúpũ.

*Un hombre que tenía un espíritu impuro
(Mr 1.21-28)*

31 Cabero Galilea yepapũ Capernaum cawãmecuti macãpũ acoásúpũ Jesús. Topũ eta, yerijãrĩcã rũmũ caãno na jũgobueyupũ camasãrẽ. 32 Carotimasĩ cū caĩquetibũjurore bairo na quetibũyupũ. Bairo cū caquetibũjũrijere tũgorã, to macããna pũame tũgo acuacoasuparã.

33 Mai, ti wii sinagoga ñubuerica wiipũ ãñupũ jĩcãũ wãtĩ yeri pũna cacũgou. Bairo Jesús cū cabueãno, wãtĩ yeri pũna cacũgou pũame atore bairo butiuro qũĩ awajayupũ:

34 —Mũ, Jesús Nazaret macããcũ, ¿nopẽĩ mũ atĩati jãã tũre? ¿Jããrẽ rei acú mũ baiyati? Mũrẽ jãã masĩjãñũña. Mũ, Dios macũ, cañũ, mũ ãniña —qũĩ awajayuparã wãtĩ yeri pũna, caũmũ risero mena jũgori.

35 Bairo na caĩrõ tũgo, na Ìñupũ Jesús:

—¡Busueticõãña mujãã! ¡Ãni caũmũ rupaure witi ánãja! —na Ìñupũ Jesús wãtĩãrẽ.

Bairo cū caĩrõ tũgo, wãtĩ yeri pũna pũame caũmũrẽ cū jũgoñañupũ yepapũ, cũrẽ caĩñarĩ majã watoare. Bairo áticõã, roro cū átiri mee witicõásúpũ. 36 Bairo caũmũrẽ cū caátiere ññarã, nipetiro camasã qũĩña acuacoasuparã.

—¿Ñe to ãniñati cawãma Jesús cū carotirije? ¡Nocãrõ caroaro majũ cū masĩñati! Wãtĩ yeri pũna cũã cū yucõãñama. “Witi ánãja,” cū caĩrõ, witicõayama yua —ãmeo Ìñuparã na majũ Jesure.

³⁷ Bairo cū caáto bero, cū tūgoyuparā camasā nipetiro ti yepa tūni macããna, Jesús cū caátiere, cū camasĩrĩjẽrẽ yua.

Jesús sana a la suegra de Simón Pedro
(Mt 8.14-15; Mr 1.29-31)

³⁸ Bairo na quetibujũ yaparo, na ñubuerica wiire witicoásúpũ Jesús. Ti wiire witiá, jããcoasupũ Simón cawãmecucũ ya wiipũ. Mai, Simón mañicõ pũame ri-ajãñũñupõ. Butiuro bũgoyupo. Bairo cū cajããrõ, cū quetibujũyuparã cabũcũo cõ cariarijere. ³⁹ Bairo na caĩquetibujũro tũgo, cõtũ eta, “Bũgoye tocãrõã jãñaña cõrẽ,” ñũupũ. Bairo cū caĩrõ, jicoquei jãnacuasuparo bũgoye pũame. Tocãrõã caticoasupo. Bairo catiácó yua, tocãrõã ugarique na qũẽnonuñupõ Jesujããrẽ.

Jesús sana a muchos enfermos
(Mt 8.16-17; Mr 1.32-34)

⁴⁰ Cabero muipũ cū cajããrĩpau, canaioatĩpau caãno Simón ya wiipũre etayuparã nipetiro ti macã macããna. Dise ñnie riaye caãno cãrõ cacũgorã yarã pũame na neasuparã Jesús tũpũ. Bairo Jesús pũame na caetaro ñña, nipetirãrẽ na catiopyũ. Cũ wãmorẽ na bui ñigãpeori tocãnacã wãme riaye cacũgorãrẽ na catiopyũ. ⁴¹ Tunu bairoa na mena macããna cariarã capããrã wãtĩ yeri pũnarẽ cacũgorã cũãrẽ na netõõñupũ Jesús. Bairo cū caáto, wãtĩ yeri pũna pũame qũĩ awajayuparã, bairo witi áná:

—¡Mũ roque Dios macũ mũ ãniña! —qũĩñuparã.

Bairo na caĩmiatacũãrẽ, Jesús pũame na ñrotiesupũ. Yũ, Mesías, Dios cū cajou yũ cañnierẽ na quetibujũeticõãto ñ, bairo na ñrotiesupũ.

Jesús anuncia el mensaje en las sinagogas
(Mr 1.35-39)

⁴² Ape rũmũ cabusuatĩpau Jesús wãcã, ti macãrẽ witicoásúpũ. Bairo ácũ yua, etayupũ Jesús camasã na camanipauũ. Bairo topũ cū caãno, ti macã macããna cū macãñuparã. Bairo cū macãrĩ, cū etacoasuparã. Atore bairo qũĩñuparã:

—Aperopũ mũ ápẽwa. Jãã mena mũ ãnicõãwã —qũĩñuparã.

⁴³ Bairo na caĩrõ tũgo, bairo na ñũupũ Jesús:

—Ape macãã macããna cũãrẽ na yũ quetibujũgũ. Caroa quetire, Dios cū carotimasĩrĩpau caetarore na yũ quetibujũ masĩõgũ. Torecũna, yũ jowĩ Dios ati yepapũre —na ñũupũ Jesús ti macã macããnarẽ.

⁴⁴ Cabero cū caĩrõrẽ bairo quetibujũ ñesẽãñupũ Jesús Judea yepapũre. Ñubuerica wiiri macããnarẽ na quetibujũ ñesẽãñupũ Jesús.

5

La pesca milagrosa
(Mt 4.18-22; Mr 1.16-20)

¹ Ape rũmũ uabucũra Genesaret cawãmecũtira tũnipũ ãñupũ Jesús. Topũ cū caãno, camasã pũame Dios yaye quetire tũgogarã, cõtũ neñañuparã dope baiá masĩã manopũ. ² Bairo na cabairo yua, tira tũnipũ ññajoyupũ Jesús pũga cũmuu, capaca turorica cũmuu majũrẽ. Mai, ti cũmuu uparã mañuparã. Na cũmuurẽ maa weyo, paputiropũ na bapĩ yucare coserã baiyuparã. Wai pajĩãrĩ majã ãñuparã. ³ Bairi Jesús pũame ti cũmua jĩcãrẽ ájããñupũ Simón ya cũmua majũrẽ. Bairi Simorẽ jõjãñurĩ tuwiyo rotijoyupũ. Simón pũame, “Jau,” ñ, cū tuwiyo joyupũ. Bairo ti cũmuapũ jãñarĩ Jesús pũame petapũ canucũrĩ majãrẽ caroaro na quetibujũ jũgoyupũ. ⁴ Bairo na quetibujũ yaparori bero, atore bairo qũĩñupũ Jesús Simorẽ:

—Jito, uabucũra recomacãpũ marĩ átoca. Topũ etari mũjãã bapire mũjãã roca ñuawa. Bairo ána, marĩ wai pajĩãgarã —qũĩñupũ Jesús Simorẽ.

⁵ Bairo cū caĩrõ tũgo, Simón p̄ame qũĩñupũ:

—Cabuei, ati ñami jãã wai macãmiap̄. Jãã bocaetiap̄. Maniãma. Bai p̄ma, m̄ caĩrõrẽ bairo ȳm átigu. Bapire ȳm rocañuaḡm —qũĩñupũ Simón Jesure.

⁶ Bairo Simojãã na caáto, tocãrõã wai capããrã ti bapire jããñuparã. Bairo jããnetõrã yua, na bap̄i wori n̄c̄p̄ũ jããñuparã. ⁷ Bairo capããrã waire ñña ac̄uari, na baparãrẽ ape cũmuap̄m caãnarẽ na piijoyuparã. “Jãã juátirasá,” na ññuparã. Bairo na caetaro yua, waire na jejããñuparã. P̄ga cũmuap̄mrea waire na jejããñuparã. Cũmuu p̄ame ruacoabujioyuparo. ⁸ Bairo Simón p̄ame Jesús cū caátimasĩrjẽrẽ ññarĩ, c̄t̄m r̄p̄opaturi mena etanumurĩ qũĩroayup̄m. Bairo áticõã, qũĩñupũ Simón Jesure:

—Ȳm Quetiup̄m, caróu ȳm ãniña. Carorije wapa cacãgou majũ ȳm ãniña. ¡Bairi ȳm ãmeina! —qũĩñupũ.

⁹ Mai, b̄tioro ñña ac̄acoasup̄m Simón, Jesús cū caátimasĩrjẽrẽ. Tie jũgori waire capããrã rajããñuparã. Bairi Simón, cū mena macããna cū ñña ac̄acoasuparã. ¹⁰ Bairo cū caáto, Jacobo, cū bai Juan cūã, Zebedeo p̄naa p̄ame cūã ñña ac̄acoasuparã. Mai, naa, Simón bapa ãñuparã. Jĩcãrõ wai rajããnucũñuparã. Bairi Jesús p̄ame, Simón bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ:

—Simón, uwiec̄ma. Caroaro waire cawããmasĩ m̄ ãniap̄m, wai na rutieticoáto, ñ. ãmerẽ yua, caroaro camasãrẽ caquetib̄j̄m m̄ ãnio joroque m̄ ȳm átigu, na yasieticõãto, ñ —qũĩñupũ Jesús Simorẽ.

¹¹ Bairo cū caĩrõ bero, Simojãã petap̄m maarásúparã. Top̄m etarã, na cũmuurẽ, na apeye ñnie cūãrẽ toa cũcõã, Jesús mena bapac̄tiracoásúparã.

Jesús sana a un leproso
(Mt 8.1-4; Mr 1.40-45)

¹² Cabero Jesús jĩcã mac̄p̄m cū caãno, caũm̄m jĩcãũ carup̄m boam̄ p̄ame qũĩñajoyup̄m Jesure. Bairo qũĩñajo yua, c̄t̄m etari r̄p̄opaturi mena etanumurĩ Jesure qũĩroayup̄m. Bairo qũĩroa, atore bairo qũĩ jẽniñañupũ:

—Ȳm Quetiup̄m, m̄m cabooata, ȳm m̄m netõõḡm ȳm caboariaye c̄tiere —qũĩ jẽniñañupũ Jesure.

¹³ Bairo cū caĩjẽniñarõ tũgo, Jesús p̄ame cū wãmo mena cū pãñañupũ. Bairo áticõã, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—M̄m cacatiro ȳm boya. ¡Bairi m̄m ȳm netõõña! —qũĩñupũ cariaure.

Bairo Jesús cū caĩrõ, jicoquei caticoasup̄m carup̄m boamiatac̄m. ¹⁴ Bairo cū cabairo ñña, Jesús p̄ame cū quetib̄j̄m rotiesup̄m aperãrẽ cū cabaiatajere. Bairo qũĩñupũ:

—Cariape acoác̄ja sacerdote t̄p̄m. Qũĩñoña m̄m rupām, m̄m cacatiatajere. Bairo tunu Diore cū nuniña m̄m cacatirije wapare. Tore bairo marĩ átirotiyupi Moisés ãnacũ. Bairo m̄m caátiatato bero, nipetiro camasã masĩgarãma m̄m cacatiatajere yua —qũĩñupũ Jesús carup̄m boamiatac̄m.

¹⁵ Bairo Jesús cū caátiatajere camasã na camasĩrõrẽ cū caboetimiatacũãrẽ, nipetiro p̄m queti batapeticoasuparo. Bairi capããrã camasã Jesús t̄p̄m etayuparã. Jĩcããrã cū yaye bus̄riquere tũgogarã, bairi aperã na riayere cū netõõrotigarã c̄t̄m etayuparã. ¹⁶ Bairo na cabaimiatacũãrẽ, Jesús p̄ame aperop̄m acoásup̄m. Ácoa yua, etayup̄m Jesús camasã na camanop̄m. Top̄m Diore cū jẽniñupũ yua.

Jesús sana a un paralítico
(Mt 9.1-8; Mr 2.1-12)

¹⁷ Jĩcã r̄m̄m Jesús camasãrẽ tunu cū caquetib̄j̄mãno, fariseo majã, Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã mena Jesut̄are tũgo ruiyuparã.

Mai, na, tocānacā macā macāāna caatíatana añuparā. Galilea yepa macāāna, bairi Judea yepa macāāna, tunu bairi Jerusalén macā macāāna caatíatana cūā añuparā. Bairo na catūgoñaruiro, Jesús p̄ame cariyec̄narē na catioyup̄. Dios cūrē cū camasīōrījē jūgori bairi na catioyup̄ Jesús. ¹⁸ Bairo camasārē cū cacatioāno, caūm̄na Jesutu etanemoñuparā tunu cariaū, ñicārī cab̄uric̄u mena. Mai, na canerī coro mena cū neasúparā ñicārī cab̄uric̄ure. Jesutare cū cūgamīñuparā, marī yaure cū catioáto, írā. ¹⁹ Bairo cūtu cū cūgamirācūā, ti wii pupear̄ na yaure cū nejāā masīēsuparā, camasā capāārā na cajiraro jūgori. Bairi wii buip̄ wām̄ucoásúparā ñicārī cab̄uric̄u mena. Ti wii buip̄ etarā, ope qūēnorī, cū pitiruiro joyuparā pūū r̄po wēērī mena Jesús t̄p̄ ñicārī cab̄uric̄ure. ²⁰ Bairo na caáto ñna, Jesús p̄ame tūgoña masīñup̄ na catūgoñarījērē. “Ȳu camasīrījērē cariape tūgoñatutuayama,” na ĩ tūgoñañup̄. Torec̄u, atore bairi qūñup̄ Jesús ñicārī cab̄uric̄ure:

—Ȳu yaū, merē m̄ carorije wapare ȳu netōcōāña —qūñup̄ Jesús.

²¹ Bairo cū caīrō, ti wii macāāna Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobuerā, aperā fariseo majā mena āmeo ĩ jēniñañuparā na majū Jesús cū caīatajere tūgori, “¿N̄amu ūcū majū caūm̄ cū āniñati, ‘Ȳu yaū, merē m̄ carorije wapare ȳu netōña,’ caīā? Dios jeto netōmasīñami marī carorije wapare. Āni, Jesús, Diore cū netōn̄cāū átiyami bairi cū caīrījē mena,” āmeo ĩ b̄s̄yuparā na majū.

²² Masīcōāñup̄ Jesús cū yerip̄ na caāmeob̄sarijere. Bairi atore bairi na ĩñup̄:

—¿Nopēīrā ȳu caīatajere tūgori, m̄jāā tūgoñarīqūē paiyati? ²³⁻²⁴ “M̄ carorije wapare ȳu netōña,” ānirē ȳu caīata, “Bairo ĩcōāū ĩñami,” m̄jāā ĩbujiorā. Bairār̄na, “Wām̄n̄cāña,” cūrē ȳu caīata, to bero cū cawām̄n̄cāto ĩñarā roque, “Bairo ĩcōāū mee ĩñami Jesús,” m̄jāā ĩbujiorā. Ȳu, Camasā Jūgoc̄u, atī yepap̄ ȳu carotimasīrījērē m̄jāā camasīparore bairi, tiere ñigu —na ĩñup̄ Jesús fariseojāārē.

Ī yaparo, cū caīrōrē bairi qūñnemoñup̄ Jesús ñicārī cab̄uric̄ure:

—Murē ñiñna: ¡Wām̄n̄cāña! M̄ cacūñarī corore nep̄sari m̄ ya wiip̄ tunu ácúja. Merē m̄ riayere ȳu netōña —qūñup̄.

²⁵ Bairo cū caīrō tūgo, tocārōā jicoquei wām̄n̄cā yua, cū cacūñarī corore ne p̄sa, ti wiire witicoásup̄ cū ñicārī cab̄uric̄u miatac̄u p̄ame. Diore basapeori, cū ya wiip̄ acoásup̄ yua. ²⁶ Bairo cū caátó ĩñarā, nipetiro camasā tūgoña ac̄ari, atore bairi ĩñuparā:

—Ago tame, ¿diwatoa ūno tore bairi caroa majūrē marī ĩñarī? Marī ĩñaep̄. ¡Camasī ñiñami Dios! —qūñ basapeoyuparā nipetirā.

Jesús llama a Leví

(Mt 9.9-13; Mr 2.13-17)

²⁷ Cabero acoásup̄ Jesús tunu. Bairo ácú, Leví cawām̄mec̄ure qūññajoyup̄. Mai, Leví p̄ame Roma gobiernorē camasā yaye dinero impuesto na caīrījērē jejobojari majōc̄u añup̄. Bairi cū capaari ar̄p̄ cū caāno, qūññajoyup̄ Jesús Levíre. Bairo qūññajori bero, cūtu etaátī, atore bairi qūññup̄:

—Jito, ȳu bapacusa.

²⁸ Bairo cū caīrō tūgo, tocārōā jicoquei Leví p̄ame cū yaye paarique nipetirore cūcōā, Jesús mena bapac̄ti ácú acoásup̄ yua.

²⁹ Nocārō bero Leví cū ya wiip̄ bose r̄m̄ jūgo qūēnoñup̄. Bairo bairi ti r̄murē cū ya wiip̄ capāārā camasā añuparā cū capiijoatana. Na mena macāāna jīcāārā Leví ūna, gobiernorē camasā yaye dinerore cajejobojari majā añuparā. Na ūna Jesujāā mena ūga bapac̄suparā. ³⁰ Bairo na caugabapac̄tore ĩñarā yua, fariseo majā p̄ame na ĩ tutiyuparā Jesús cū

cabuerārē. Na yarā, Moisés cū caroticūrīqũērē cajūgobueri majā mena atore bairo na ĩ tutiyuparā:

—¿Nopēĩ dinero jejori majā mena, bairi aperā roro caána mena majāã etiuga bapacutiyati? Roro majāã átiya —na ĩ tutiyuparā fariseojāã Jesús cū cabuerārē.

³¹ Bairo na catutiro tūgo, bairo na ĩñupū Jesús:

—Ƴcotiri majōcure bairo yu āniña ati wiire. Ƴcotiri majōcu áperiyami cacatirā na caáni wiiripure. Cariarā na caáni wiiri jetore etanucũñami, na ucoti eta. Bairi ānoa mena yu āniña. Na carorije riayere bairo caānierē netōũ ácu yu atíaru. ³² Torecuna, yu apú ati yeparure. “Caroarā marĩ āniña,” caĩtorārē na yu macāētīña. Aperā, “Carorije wapa marĩ buicutiya,” caĩtūgoña yapapuarā roquere na macāũacú yu apú, na yeri wasoáto, ĩ —na ĩ quetibujuyuru Jesús fariseojāãrē.

La cuestión del ayuno
(Mt 9.14-17; Mr 2.18-22)

³³ Cabero Jesure qũĩ jēniñañuparā tunu to macāãna camasā:

—Ƴgarique betiri Dios jetore cū jēninucũñama Juan cū cabuerā. Fariseo majā na cabuerā tore bairo átiyama na cūã. Mu cabuerā pñame áperiyama. ¿Nopēĩrā na ugarique betietinucũñati? —qũĩ jēniñañuparā to macāãna Jesure.

³⁴⁻³⁵ Bairo na caĩjēniñarō tūgo, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—Caroaro yu caátiere majāã tūgomasiētīña. Caũmu cawāmojiyapure bairo yu āniña. Cū yarārē bairo niñama yu cabuerā. Caũmu cū cawāmojiyari rñmurē cū yarā nipetirā ugayama paio, cū mena useanirĩ āna. Ti rñmurē aatāmnoetiyama. Caũmu cū cawāmojiyaro bero roquere, cū yarā caborā ugarique betiri Diore cū tūgoñajēni ñubuebujiorāma tunu. Narē bairo jāã āniña. Bairi yu mena āna, yu cabuerā aatāmnoetigarāma. Yu camano roquere aatāmnoebujiorāma —na ĩ quetibujuyuru Jesús fariseo majārē.

³⁶ ĩ yaparo, “Yu yaye cawāma quetire cabucu macāãjē mena tūgousa masiã maniña,” ĩgu, atore bairi wāme na ĩcōña quetibujunemoñupū Jesús tunu:

—Cabucuro jutirore cawori opere seretuetiyama camasā camasĩrā jutiro cawāma asero carugaeti asero mena. Bairo na caápata, ñuetigaro. Cose, ti aserore bopo na caáto, rugagaro. Rugari tūgāwonemogaro paijāñurō cawāma asero pñame cabucuro jutirore. ³⁷ Tunu bairoa use oco cawāma qũēnoyaparoriquere piojāētīnucũñama camasā cabucu poa waibucu asero poapure. Bairo na caápata, ti poa wocoagaro, tie oco capāmũrōĩ. Ti poa macāãjē yasigaro. ³⁸ Bairi use ocore cawāma qũēnoyaparoriquere piojānucũñama camasā cawāma poa mena. ³⁹ Tunu bairoa use oco cabucure caetiatana ni ũcū jĩcāũ cawāmarē boecumi. Cū pñame, “Use oco cabucu jeto yu ñiña,” ĩ tūgoñañami —na ĩ quetibujuyuru Jesús fariseo majārē.

6

Los discípulos arrancan espigas en el día de reposo
(Mt 12.1-8; Mr 2.23-28)

¹ Cabero judío majā na cayerijārĩ rñmu caāno Jesujāã netōásúparā weseripmu. Bairo netōáná, Jesús cū cabuerā pñame queyari trigo apeacarē cacatirijerea peenerĩ bure ugajūgoyuparā. Bairo na caáto, fariseo majā pñame na ĩñañuparā. ² Bairo na caáto ĩña yua, atore bairo na ĩ tutiyuparā:

—¿Nopēĩrā ati rñmu ũnorē paariquere bairo majāã átiyati? Ati rñmu ũnorē caápericōãpee niña majāã caátie ũnierē —na ĩ tutiyuparā fariseo majā Jesús cū cabuerārē.

³ Bairo na caĩtutiro tūgo, atore bairo na ĩñupū Jesús:

—David ānacū queyamiácú, ¿cū caátajere na caquetibujucūrĩqũērē majãã ññaetinucũñati Dios ya tutipũ? Mujãã ññanucũrã. ⁴ Bairo baiyuparo: David pũame jããetayupũ Dios ya wiire cū ãmũa mena. Ugariquere macããrã jããetayuparã. Bairi pan añuparõ, caroa Dios yaye majũ na caĩcũrĩqũē jeto. Tie pããrē sacerdote majã jetore na ugarotiyupũ Moisés ānacū. Bairo sacerdote majã jeto na caugarije caānimiatacũãrē, tie pããrē ugari bero, cū ãmũarē na batonuñupũ David —na ññupũ Jesús.

⁵ Tunu na ñnemoñupũ Jesús fariseo majãrē:

—Yũ, Camasã Jũgocũ ānirĩ yũ átirotimasĩña yerijãrĩcã rũmũ cũãrē camasã caroare na caátĩānipeere —na ñ quetibujuyupũ Jesús fariseo majãrē.

El hombre de la mano tullida
(Mt 12.9-14; Mr 3.1-6)

⁶ Ape rũmũ caāno tunu judío majã na cayerijãrĩ rũmũ caetaro ñña, jããetayupũ Jesús ñubuerica wiipũ. Bairo jããeta, na buejũgoyupũ. Topũ añupũ jĩcãũ cariape nũgõã caricábũricũ. ⁷ Mai, Moisés ānacū cū caroticũrĩqũērē cajũgobueri majã, bairi fariseo majã mena Jesús cū caátigarijere caroaro qũĩña usayuparã, na quetiuparãrē busujãgarã. “¿Yerijãrĩcã rũmũrēã cū cationãti caricábũre?” ñ tũgoñañuparã. ⁸ Jesús masĩjãñũñupũ na catũgoñãrĩjẽrẽ. Bairo masĩmicũã, atore bairo qũĩñupũ caricábũre:

—Tiaya. Ato yũ tũpũ asá.

Bairo cū caĩrõ tũgo, wãmũnũcã, cū tũpũ etanũcã etayupũ. ⁹ Bairo cū caetaro ñña, atore bairo na ñ jẽniñañupũ Jesús fariseojããrē:

—¿Ñerē marĩ ānaati ati rũmũrĩ ũnorē, camasã na cayerijãrĩ rũmũrĩrẽ? ¿Cañurĩjẽrē marĩ ānaati, o carorije pũamerē marĩ ānaati? Cañurĩjẽrē marĩ átigarã. Bopacooro cabairãrē marĩ canetõrõrē boyami Dios —na ññupũ Jesús fariseo majãrē.

¹⁰ Bairo na ñ yaparo, nipetirãrē na ñña, atore bairo qũĩñupũ Jesús caricábũricũre:

—Mũ ricãre ñupoya.

Bairo cū caĩrõ, caricábũricũ pũame cū caĩrõrē bairo ásupũ. Tocãrõã cū ricã ñũcoasuparo yua. ¹¹ Bairo cū caáto ññarã, fariseo majã pũame asia netõcoasuparã Jesús mena. Bairo asia netõcõãti, atore bairo ãmeo ñ jẽniñañuparã na majũ: “¿Dope bairo marĩ ānaati, Jesure cū pajĩãgarã?” Cũ tejãñũñuparã fariseo majã Jesure.

Jesús escoge a los doce apóstoles
(Mt 10.1-4; Mr 3.13-19)

¹² Ti rãmũrĩrã Diore jẽnigũ, ũtãũ buipũ acoásúpũ Jesús. Topũ eta, ti ñnamirẽ Diore qũĩ jẽniñubue busucoásúpũ. ¹³ Bairo baibusueta, na piiyupũ Jesús cū cabueparãrē. Bairo na caetaro ñña, na beseyupũ pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ. Bese yaparo yua, “Mujãã yũ caquetibujurotijoparã mujãã añigarã,” na ññupũ. ¹⁴ Bairi pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ añuparã Jesús cū caquetibujurotijoparã. Cajũgoye añupũ Simón. Simorẽã qũĩñupũ tunu “Pedro”. Tunu cabero añupũ Pedro bai, Andrés cawãmecũcũ. Tunu cabero añuparã Santiago, Juan, Felipe, Bartolomé, ¹⁵ Mateo, Tomás, apei Santiago. Cũ, Santiago, Alfeo macũ añupũ. Tunu cabero añupũ apei Simón. Cũ pũame celotes na caĩrã mena macããcũ añupũ. ¹⁶ Tunu cabero añupũ Judas, Santiago macũ pũame. Tunu cabero añupũ Judas Iscariote. Cũ pũame añupũ Jesure cañerotipũ. Tocãrõã niñama Jesús cū caquetibujurotijoparã, cū cabesericarã yua.

Jesús enseña a mucha gente
(Mt 4.23-25)

¹⁷ Bairo Jesús na bese yaparo, buro bui cañniatacũ ti burore cũ cabuerã mena ruietayupũ yua. Bairo cũ caruiro, capããrã camasã qũĩñacoteyuparã. Na, camasã nipetiropũ caatiatana añuparã. Torena, Judea yepa macããna, Jerusalén macã macããna, capairiyatũ macã macããna, Tiro, Sidón na caĩrĩ macã macããna cũã nipetiro añuparã. Jesús yaye quetire tũgogarã baiyuparã. Tunu bairoa, marĩ riayere cũ netõõáto, ãrã baiyuparã. ¹⁸ Bairo bairi Jesús pũame wãtĩ yeri pũna jũgori popiye cabairãrẽ na netõõũupũ. ¹⁹ Bairo to macããna cariayecũnarẽ na catioyupũ Jesús cũ camasĩrĩjẽ mena. Bairi nipetiro camasã cũ pãñagayuparã, marĩ cũãrẽ cũ catioáto, ãrã.

La felicidad y la infelicidad
(Mt 5.1-12)

²⁰ Cabero Jesús cũ cabuerãrẽ na ãñamai, atore bairo na ãñupũ:
“Useanirĩ ãña mũjãã yũ cabuerã. Capee apeye ãnierẽ cacũgoenarẽ bairo caãna nimirãcũã, ãmerẽ Dios cũ carotimasĩrĩpau macããna mũjãã ãniña.

²¹ “Tunu bairoa aũanucãmirãcũã, cabero mũjãã ugayapigarã. Bairi useanirĩ ãña.

“Tunu bairoa ãmerẽ otimirãcũã, cabero useanirĩ mũjãã boyetigarã. Bairi useani ãña.

²²⁻²³ “Mũjãã, yũ yarã majũ mũjãã ãniña. Yũ yaye quetire catũgõũsarã mũjãã ãniña. Bairo catũgõũsarã mũjãã caãnoi, camasã aperã mũjããrẽ tejãñũñama. ‘Jãã mena ãmerĩcõãña,’ mũjããrẽ ãñama. ‘Moena mũjãã ãniña,’ mũjããrẽ ãñama. Tunu yũ, Camasã Jũgocũre, yũ mũjãã catũgõũsaroi, mũjããrẽ busupaiyama. Tore bairo jeto ásupa na ñicũjãã profeta majã ãnana cũãrẽ tirũmũpũre. Mũjããrẽ tore bairo na caáto ãñarã, mũjãã useanijãñugarã. Dios mũjããrẽ caroare cũ cajopee paijãñurõ nigaro. Jõbũirũ mũjãã caetaro, pairo nigaro mũjããrẽ caroa cũ cajopee. Bairo tiere tũgoñarĩ useanirĩqũẽ mena bairoa ãnicõã ninucũña,” na ã quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

²⁴ Ñ yaparo, aperã cũ yaye quetire cariape catũgõgõenarẽ atore bairo na ãñupũ: “Mũjãã capee apeyere cacũgorã roque caroaro mũjãã ãmerĩgarã. Ati yepapũre caroaro ãnimirãcũã, cabero popiye mũjãã netõgarã. ¡Bopacooro mũjãã tãmũogarã!

²⁵ “Tunu bairoa mũjãã, ‘Ñe ãnie yũ rusaetiya,’ caĩrã, ¡bopacooro mũjãã tãmũogarã mũjãã cũã! ãmerẽ mũjãã caborijere cũgomirãcũã, cabero mũjãã cũgoetigarã.

“Tunu mũjãã, roro caĩboyetirã, ¡bopacooro mũjãã tãmũogarã mũjãã cũã! ãmerẽ boyetimirãcũã, cabero roro majũ otiri mũjãã yapapugarã.

²⁶ “Tunu bairoa mũjãã, ati yepa macããna nipetirã na caĩroaricarã ãnimirãcũã, ¡bopacooro mũjãã tãmũogarã mũjãã cũã! Tirũmũpũre caãnijũgõyáricarã cũã bairo átiyayupa profeta majã caĩtori majã ãnanarẽ,” na ã quetibũjũyupũ Jesús cũtũ catũgorã etarãrẽ.

El amor a los enemigos
(Mt 5.38-48; 7.12)

²⁷ Bairo ã quetibũjũ yaparo, na ãñupũ tunu: “Bairãrũna mũjãã, yũ yaye quetire catũgõũsarã pũame atore bairo mũjãã caátore yũ boya: Mũjãã pesuare na mairotiya. Rorije na ãmeo ápericõãña. Caroa roquere na ása. ²⁸ Roro mũjããrẽ caĩrãrẽ, ‘Caroare cũ joáto Dios mũjããrẽ,’ na ãña. Tunu bairoa mũjããrẽ popiye mũjãã baio joroque caánarẽ na jẽnibojaya Diopũre. ²⁹ Tunu ni jĩcãũ ãcũ mũjãã wasoponarẽ cũ capaata, ape nũgõã cũãrẽ cũ ãñotaeticõãña. Tunu bairoa apei mũjãã pesu pũame mũjãã jutiro cabui macããtõrẽ cũ caẽmaata, mũjãã camisa

cũârẽ maieticõãña. ³⁰ Tunu apei cũ cajëniata, cũ cabopacarijere cũ nuniña. Tunu bairoa mũjãã cacũgorijere caẽmau cũârẽ, ‘Jãã tunuoña,’ qũĩtĩcõãña. ³¹ Aperã mũjããrẽ caroaro na canũcũbugoro mũjãã boya. Torea bairo na cũârẽ mũjãã canũcũbugoro ñuña.

³² “Mũjããrẽ camairã jetore mũjãã caãmeo maiata, ¿ñe ùnie caroare mũjãã ãmeo átiyati? Tore bairo átinucũñama Dios yaye quetire catũgousaena cũã. Narẽ camairã jetore na mainucũñama. Torena, mũjãã Dios yarã ãnirĩ, mũjããrẽ cateerã cũârẽ na mairotiya. ³³ Tunu bairoa mũjããrẽ caroaro caána jetore caroaro mũjãã caápata, ¿ñe ùnie caroare mũjãã átiyati? Tore bairo átinucũñama Dios yaye quetire catũgousaena cũã. Narẽ caroaro caána jetore caroaro na átinucũñama. Bairi mũjãã, Dios yarã ãnirĩ mũjããrẽ carorije caána cũârẽ caroaro na átirotiya. ³⁴ Tunu bairoa mũjããrẽ catunuomasĩrã jetore mũjãã cawasoata, ¿ñe ùnie caroare mũjãã átiyati? Tore bairo átinucũñama Dios yaye quetire catũgousaena cũã. Narẽ nipetirã na cawasorijere catunuomasĩrã jetore na wasonucũñama. Bairi mũjãã, Dios yarã ãnirĩ mũjããrẽ catunuomasĩena cũârẽ na rotijoya. ³⁵ Bairi yũ yarã, mũjãã pesuare na maiña. Caroaro na átirotiya. Na wasoya mũjãã cacũgorijere. ‘Marĩ tunuomasĩenama,’ ĩ tũgoñaeticõãña. Bairo mũjãã caápata, mũjãã cawapatapee paio nigaro. Caroaro mũjãã caátie wapa jũgori paio nigaro. Dios pũame nipetirãrẽ caĩñamai niñami. ‘Yũ mena mũ ñujãñuña,’ caĩena, bairi rorije caána cũârẽ na ĩñamaiñami Dios. Bairi cũ pũnaa, nipetirã netõõrõ carotimasĩ pũnaa majũ mũjãã ãnigarã, bairo mũjãã caápata. ³⁶ Marĩ Pacũ Dios camasãrẽ cũ caĩñamairõrẽã bairo mũjãã cũã mũjãã yarãrẽ na ĩñamaiña,” na ĩ quetibũyũyũyũ Jesús cũtũ catũgorã etarãrẽ.

No juzguen a otros (Mt 7.1-5)

³⁷ Bairo ĩ quetibũyũ yaparo, na ĩñupũ tunu: “Aperã noo na caátĩãnierẽ roro bũsũpaieticõãña, mũjããrẽ bairo Dios cũã mũjãã caátiere, ‘Roro átiyama,’ cũ caĩtĩparore bairo ĩrã. Tunu bairoa camasãrẽ, ‘Carorã mũjãã ãniña,’ na ĩtĩcõãña, mũjããrẽ bairo Dios cũã, ‘Carorã mũjãã ãniña,’ mũjããrẽ cũ caĩtĩparore bairo ĩrã. Caroaro ása. Aperã roro mũjããrẽ na caátiere masiritiya. Bairo mũjãã caápata, Dios cũã roro mũjãã caátiere masiriyobojagũmi. Mũjããrẽ netõõgũmi yua. ³⁸ Tunu aperã na cabopacarijere na joya. Bairo mũjãã caápata, caroare mũjãã jogũmi Dios cũã. Petoaca cabopacarãrẽ mũjãã cajoata, petoaca mũjãã jũátigũmi. Netõjãñurõ mũjãã cajoata, netõjãñurõ mũjãã jũátigũmi. Aperãrẽ mũjãã cajũátato cãrõ mũjãã jũátigũmi Dios,” na ĩ quetibũyũyũyũ Jesús.

³⁹ ĩ quetibũyũ yaparo, ape wãme na ĩ cõñañupũ tunu: “Ni jĩcãũ ùcũ cacaapee mácũ pũame, apei cũ barare cacaapee mácũrẽ, ‘Mũ yũ jũgogu,’ cũ caĩata, ñuetõ. Na, pũgarãpũa operũ rocajãcõãbujiorãma. ⁴⁰ Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ bueri majõcũ, cũrẽ cabuei netõõrõ masĩtĩñami. Bairo masĩpeyoetimicũã, cabero roquere masĩpeyõũrũ, cũrẽã bairo masĩgũmi,” na ĩñupũ Jesús.

⁴¹⁻⁴² “Tunu bairoa jĩcãũ caũmũ cũ baire, ‘Mũ caapearũ pũrõãcã jãñaña. Yũ nerocara,’ qũĩñupũ. Bairo qũĩmicũã, cũ pũame tutu majũ cũgocõãñami cũ caapearũ. Tore bairo baiyami jĩcãũ ùcũ paio roro caátacũ cũ cũã petoaca roro caátacũre, ‘Roro mũ baiya,’ cũ cũ caĩbũsũpaiata. ¡Caĩtopairã mũjãã ãniña! Torena, mũjãã pũame roque rejũgoya mũjãã carorijere. Bairo átiri bero roque, mũjãã quetibũyũ masĩgarã aperãrẽ rorije na caátiere,” na ĩ quetibũyũyũyũ Jesús.

El árbol se conoce por su fruto
(Mt 7.17-20; 12.34-35)

⁴³ Ī quetibujm yaparo, na ĩñupũ tunu: “Yucm, caroú pame carorijere ríacaperiya. Tunu bairoa apeí yucm caroricm caroare ríacaperiya. ⁴⁴ Tocānacā yucm caríacutiire ugarā, tiire marĩ masĩña. Tunu marĩ caugarije, higuera na caĩrĩjẽrẽ marĩ jeetiya pota yucm. Tunu bairoa use cããrẽ marĩ jeetiya pota wopm. ⁴⁵ Torea bairo camasã caroarã na yeripm caroaro tũgoñañama. Bairi caroaro bmsyama. Aperã carorã na yeripm roro tũgoñañama. Bairi roro bmsyama. Marĩ yeri marĩ catũgoñañamasĩrĩjẽrẽ caãnoi, marĩ bmsnucũña,” na ĩ quetibujmyupm Jesús.

Las dos bases
(Mt 7.24-27)

⁴⁶ Ī quetibujm yaparo, na ĩnemoñupũ tunu: “Mujãã ym yaye quetire átigaetimirãcũã, ĩnopẽĩrã, ‘Jãã Quetiupam,’ yre mujãã ĩñati? ⁴⁷ Amerẽ ape wãme ĩcõñarĩ mujããrẽ ym quetibujm camasĩ cũ cabairijere. Ni ũcũ ym caetam, ym yaye quetire tũgori, cabero ym caĩrõrẽ bairo caácm atore bairo niñami: ⁴⁸ Tutuari wiire caqũẽnorẽ bairo camasĩ niñami. Cũ pame pupea yeseari cũ wii botare ũtã buire nũcõñupũ. Bairi cabero ria putaro, oco pame ti wiipm etayuparo. Bairo ti wiire bũtioro to cajabemiatacããrẽ, ti wii pame toa nicõãñuparõ, usuro cũ caqũẽnorĩcã wii ãnirĩ. ⁴⁹ Tunu bairoa apeí cãã ym yaye quetire tũgogaetiri, ym caĩrõrẽ bairo caápei atore bairo niñami: Tutuaeti wiire caqũẽnorẽ bairo caãcũ niñami. Cũ pame ũtã bui mee cũ wii botare nũcõñupũ. Paputiropm cũ wiire qũẽnoñupũ. Bairi cabero ria putaro, oco pame ti wiipm etayuparo. Bairo eta, ti wiire bũtioro to cajaberoi yua, ti wii pame pecoasuparo. Usueto cũ caqũẽnorĩcã wii ãnirĩ ñee mano ñapeticoasuparo,” na ĩ quetibujmyupm Jesús.

7

Jesús sana al criado de un oficial romano
(Mt 8.5-13)

¹ Bairo camasãrẽ na ĩ quetibujm yaparo yua, acoásupm Jesús Capernaum na caĩrĩ macãpm. ² Mai, ti yeparpm ãñupũ ĩcãũ, romano soldaua quetiupam capitán. Cũ pame capaabojari majõcm cũgoyupm, cũ camai majũrẽ. Ti watoare riajãñuñupũ cũ capaabojari majõcm pame. Riácupm baiyupm. ³ Bairo bũtioro majũ cũ cariaroi yua, tũgoyupm quetiupam capitán ti yepare Jesús cũ caetarijere. Bairo tiere tũgo yua, ĩcããrãrẽ judío majã cabũtoa camasĩrãrẽ na piroti joyupm Jesure. “Tãmurĩ ym yare cũ catiom apáro,” na ĩ piroti joyupm. ⁴⁻⁵ Bairi yua, Jesutm etarã, tutuaro mena qũĩñuparã:

—Quetiupam capitán, jããrẽ cajom caroú niñami. Marĩrẽ, judío majãrẽ marĩ nũcũbũgoyami. Jãã cañubueri wiire qũẽnorotibojawĩ. Bairi mũ cajũáto boya. Jito tãmurĩ jãã mena —qũĩñuparã cabũtoa camasĩrã Jesure.

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, “Jam,” ĩ, na mena ásupm Jesús. Bairo quetiupam capitán ya wiipm na caetaparo jũgoye, aperã cũ mena macããnarẽ na joyupm tunu Jesús tũpm quetiupam capitán pame. Atore bairo na ĩ rotijoyupm Jesure: “Mũ, caãnimajũũ mũ ãniña. Ym pame roque mũrẽ bairo ym baietiya. Bairi ym ya wiire mũ cajããrõ ñuetõ. ⁷ Bairi ym majũ mũ ym macãũ ápéripm. Bairi topmã ãcũ, cũ catiáto, ĩ joya. Bairo mũ caĩrõ, caticoagumĩ ym yam. ⁸ Ym netõjãñurõ carotirã na carotiricm ym ãniña. Tunu bairoa ym cãã quetiupam ãnirĩ ym ãmãrẽ na ym rotimasĩnucũña. Bairi ‘Tiaya,’ ym caĩrõ, jicoquei atĩnucũñama. Tunu ‘Ánãja,’ ym caĩrõ, jicoquei ánucũñama. Tunu ‘Bairo ása,’ ym paabojari majãrẽ

yꝑ caĩrõ, jicoquei yꝑ caĩrõrẽ bairo átinucũñama,” na ĩ rotijoyurꝑ quetiurꝑ capitán Jesure.

⁹ Bairo na caĩrĩjẽrẽ tũgo, Jesús ꝑame tũgoacoasurꝑ. Bairi cãrẽ causerãrẽ na ãmejore ñña, atore bairo na ññurũ:

—Mujããrẽ cariape ñña: Ato Israel yepa macããna jĩcãũ ùcũ cũrẽ bairo yꝑ mena catũgoñatutuare yꝑ bócaetañaẽtĩña. Cũ ꝑame tũgoña tutuajãñuñami Dios cũ carotimasĩrĩjẽrẽ —na ññurũ Jesús cũ bero causerãrẽ.

¹⁰ Bairo cabero quetiurꝑ capitán cũ cajoatana wiipure tunueta ãna, paabojari majõcũ cacatipure cũ etayurã yua.

Jesús resucita al hijo de una viuda

¹¹ Jesús ꝑame atie bero ásúrꝑ tunu Naín cawãmecuti macãrꝑ. Cũ mena bapacutiásurã cũ cabuerã. Aperã capããrã camasã cũã na bero usayurã.

¹² Bairo ti macãtu na caetaripꝑ Jesús ꝑame ññajoyurꝑ capããrã camasã ti macã, cawitiánarẽ. Na ꝑame cabaiyasiatacure cũ yaráná, cũ neásurã. Cabaiyasiatacũ ꝑame jĩcãũã ãñurũ cawapearico macũ. ¹³ Bairo Jesús cawapearicore ñña, cõ ññamaiñurũ. Bairi atore bairo cõ ññurũ:

—Yꝑ yao, otieticõãña.

¹⁴ Bairo ĩ yaparo, ti masã potire etanucã, pãñañurũ. Bairo cũ caáto, ti potire caneatana ꝑame tuanucãñurã. Bairo na cabairo, cariacoatacure qũññurũ Jesús:

—Cawãmaũ, tũgoya yꝑ caĩrĩjẽ. Murẽ ñña: ¡Wãmunucãña! —qũññurũ Jesús cariacoatacure.

¹⁵ Bairo cũ caĩrõ, cariacoamiatacũ ꝑame jicoquei cati wãmunumuñurũ yua. Baicõã, busujũgoyurꝑ. Bairo cũ cabairo ñña, Jesús ꝑame cũ joyurũ cũ racopure. ¹⁶ Bairo Jesús cũ caátijẽñorĩjẽrẽ ññarã, nipetiro camasã butiuro uwiurã. Tunu Diore qũñ basapeoyurã:

—Profeta carou cañũ majũ marĩtu etayami.

Tunu atore bairo ĩ basapeoyurã:

—Dios cũ yarãrẽ juátinemogũ marĩtu etayami —ĩ basapeoyurã Jesús cũ caáto caññaatana.

¹⁷ Bairo ti yepa, Judea yepa macããna, bairi ti yepa tãni macããna cũã nipetirã Jesús cũ caátijatere tũgopeticoasurã.

Los enviados de Juan el Bautista

(Mt 11.2-19)

¹⁸ Juan cũã, presorꝑ na cacũrocaricũ tũgoyurꝑ tie quetire. Cũ cabuerã ꝑame cũ quetibũjuyurã. Bairi na mena macããnarẽ na piijoyurꝑ. ¹⁹ “Jesure na jẽniñarã ápáro,” ĩ, na piijoyurꝑ. “¿Cariapea Mesías Dios cũ cajou majũ mũ ãniñati? ¿Cũ mee mũ caãmata, apei ꝑamerẽ jãã coterãati?” qũñ jẽniñarãjã,” na ññurũ Juan cũ cabuerã pũgarãrẽ. ²⁰ Bairi cũ cabuerã cũ caĩrõrẽ bairo ásurã Jesús turꝑ. Bairo cũ turꝑ eta yua, atore bairo qũññurã Jesure:

—Juan, camasãrẽ cabautizamirĩcũ ꝑame jãã joami. Murẽ jãã jẽniñarotiami: “¿Cariapea, Mesías, Dios cũ cajou majũ mũ ãniñati? Cũ mee mũ caãmata, ¿apei ꝑamerẽ jãã coterãati?” —qũñ jẽniñañurã Juan cũ cajoatana Jesure.

²¹ Mai, na cajẽniñaparo jũgoyeaca, Jesús ꝑame capããrã camasãrẽ na catiourꝑ. Cariayecũnarẽ, bairi popiye cabairã cũãrẽ, bairi wãtĩ yeri pũna cacũgorã cũãrẽ, nipetirãrẽ na catiourꝑ. Tunu bairoa cacaapee ññamasĩena cũãrẽ na catiourꝑ Jesús. ²² Bairi Juan cũ cabuerã na cajẽniñarõ, atore bairo na ññurũ:

—Ññañijate mujãã majũ yꝑ caátijatere. Tiere Juarẽ cũ quetibũjurãjã. Yꝑ camasĩrĩjẽ jũgori caññamasĩetãna merẽ ññamasĩñama. Tunu caãmasĩetãna cũã merẽ ámasĩñama. Carurꝑ boaatana cũã merẽ caticoayama. Catũgoetana

cũã merẽ tũgomasiñama. Tunu cabaiyasiatana cũã merẽ caticoayama. Tunu cabopacarã cũã caroa queti tũgoyama Dios narẽ cũ canetõrĩjẽrẽ. Tiere cũ quetibũjurájá. ²³ Tunu bairoa mũjããrẽ ñiña: ¡Ûseanirĩ ñiñama camasã yũ mena catũgoñatutuajãnaena pũame! —na ĩ joyupũ Jesús, Juan cũ cabuerãrẽ.

²⁴ Bairo Juan cũ cajoatána na caátó ĩña, to macããna capããrã camasãrẽ na quetibũjũ jũgoyupũ Jesús, Juan cũ cabairiquere. Atore bairo na ĩñupũ: “¿Nopẽĩrã desierto cayucũmanopũ mũjãã ásúpari? ¿Jĩcãũ yeruũaca, wĩnoi cayuguiricũacarẽ ĩñagarã, topũ mũjãã ásúpari? ²⁵ ¿O caũmũ, caroa jutii cajãñaurẽ qũĩñagarã, topũ mũjãã ásúpari? Mũjãã baiesupa. Camasã caroa jutii cajãñarã pũame caroa wiiripũ, quetiupará ya wiiripũ ãniñama. Desierto cayucũmanopũ etaetiyama na ũna. ²⁶ ¿O profetare qũĩñagarã, topũ mũjãã ásúpari? Bairoa mũjãã baiyupa. Cariape mũjããrẽ ñiña: Mũjãã pũame, ‘Profeta ãcũmi Juan,’ mũjãã caĩtũgoñamiatacũãrẽ, Juan profeta netõõjãñurõ caãnimajũ ñiñami. ²⁷ Cũã ñiñami Dios yaye quetibũjurica tutipũ na cawoatujũgoyecutacu majũ. Atore bairo ti tutipũ ĩ quetibũjũyayupĩ Dios cũ macãrẽ, Juan cũ cabaipere:

‘Mũ, yũ cajopũ, ti yepapũ mũ cabuiaparo jũgoye, apeire cũ yũ qũẽnoroti jojũgogũ.

Camasã mũ yaye quetire na tũgouũsaátó ĩ, apeire yũ qũẽnoroti jojũgogũ,’ ĩ quetibũjũyayupĩ Dios Juan cũ cabaipere.

²⁸ Cariape mũjããrẽ ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ ati yepapũ cabuiaricũ Juan netõrõ ca-quetibũjũnetõõmasĩ maami. Baipũ, Dios cũ carotimasĩrĩpũ macããcũ pũame nipetirã netõrõ cabũgoro macããcũ ãnemicũã, ape rũmũpũ roquere Juan netõrõ masĩcõãgũmi.

²⁹ “Bairo cũ caĩrõ tũgo, nipetiro camasã Juan cũ cabautizaricarã pũame Diore qũĩroayupará. Gobiernorẽ camasã yaye dinerore cajejobojari majã cũã qũĩroayupará. ‘Torecũ, marĩ Pacũ Dios caroaro cariape átinucũñami,’ qũĩ tũgoña masĩñupará Dios cũ caátiere. ³⁰ Aperã fariseo majã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã pũame roque Juan cũ cabautizarijere boesupará. Bairo boena, Dios narẽ cũ cajũátigamirĩjẽrẽ batioro ĩñateyupará,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

³¹ Cũ pũame masĩcõãñupũ na catũgoñarĩjẽrẽ. Bairi atore bairo na ĩñupũ: “¿Dope bairo mũjãã, ati yũtea macããna mũjãã ũnarẽ ñicũti? ¿Noa ũnarẽ bairo mũjãã ãnicũti? ³² Cawĩmarãrẽ bairo mũjãã ãniña. Cawĩmarã pũame camasã na caneñaporipũ ũno plazapũ eperã, awajari atore bairo ĩ joyama na baparãrẽ: ‘Jãã catõrõã putiro mũjãã basaetiapũ. Tunu bairoa jãã caotiro cũãrẽ, jãã mũjãã otinemoetiapũ,’ ĩ joyama cawĩmarã na baparãrẽ. Narẽ bairo mũjãã ãniña cayugaena majũ. ³³ Tũgopeoya mai. Yũ jũgoye etayupĩ Juan, camasãrẽ na bautizapũ etaũ. Cũ pũame pan ugaesupũ. Tunu use oco cũãrẽ etietinucũñupũ. Bairo cũ cabairijere ĩñarã, mũjãã pũame, ‘Wãtĩ yeri pũna cacũgou ãcũmi. Cũ marĩ tũgoetiroa,’ mũjãã ĩñupã Juarẽ. ³⁴ Bairi Juan bero yũ, Camasã Jũgocũ, yũ etawũ. Yũ pũame camasã mena yũ uganucũña. Na mena yũ etinucũña. Bairo yũ cabairijere ĩñarã, mũjãã pũame, ‘Ûgaracajãñuñami. Ûse oco cũãrẽ etipacajãñuñami. Carorã mena bapacũtiyami. Tunu bairoa Roma macããcũ gobiernorẽ camasã yaye dinerore cajejobojari majã mena bapacũtiyami. Bairi carõn ãcũmi. Cũ marĩ tũgoetiroa cũ cũãrẽ,’ yũ mũjãã ĩnucũña. ³⁵ Baipũ, Dios pũame cũ camasĩrĩjẽrẽ camasãrẽ na áti ĩñoñami cũ mena catũgoñatutuarã caroaro na caátie jũgori,” na ĩñupũ Jesús.

Jesús en casa de Simón el fariseo

³⁶ Cabero fariseo majã mena macããcũ jĩcãũ, Simón cawãmecũcũ Jesure qũĩñupũ: “Jito, marĩ ugaátó yũ ya wiirũ.” Jesús pũame cũ caĩrõ tũgo, “Japũ,” ĩ,

cū ya wiip̄ ́ásúp̄. Top̄ eta, ti wiire jāã, cū mesap̄ etanumuñup̄. ³⁷ Mai, ti macãp̄ añup̄ carõmio roro caáco. Cõ p̄ame tũgoyupo Jesús fariseo ya wiip̄ cū caugau etaro. Bairo tiere tũgo, ti wiip̄ ́ásúpo cõ cūã. Caroar̄acap̄ cajutiñur̄jẽrẽ cūgori ti wiip̄ ́ásúpo. ³⁸ Bairo ti wiire jāãeta, Jesús r̄pori t̄p̄ ruiyupo. Bairo rui, otiyupo. Bairo cõ caotiro, cõ yaco oco p̄ame cū r̄porip̄ etayuparo. Bairo cabairo ñña, cõ poa mena cõ caapee ocore pareyupo. Bairo pare yaparo, Jesure cū n̄cũb̄gori cū r̄porire ūp̄ñup̄. Ūp̄ yaparo, caroa cajutiñur̄jẽ, cõ cajeatajere cū r̄porire piopeoyupo yua. ³⁹ Bairi fariseo ti wii up̄ p̄ame bairo cõ caáto ñña, atore bairo ĩ tũgoñañup̄: “Jesús, cariapea Dios ya profeta cū caãmata, atio carõmio cõ caátianierẽ masĩbujioami. ‘Yure capãño, rorije caáco niñamo,’ ĩ masĩbujioami, Jesús profeta cū caãmata,” ĩ tũgoñañup̄ fariseo, ti wii up̄ p̄ame. ⁴⁰ Jesús p̄ame masĩcõãñup̄ cū caĩtũgoñar̄jẽrẽ. Bairi atore bairo qũñup̄:

—Simón, jĩcã wãme m̄ ñigaya.

Bairo cū caĩrõ tũgo, “Ja, ñña,” qũñup̄.

⁴¹ Bairi Jesús p̄ame atore bairo qũñup̄ quetib̄juyup̄ Simorẽ:

—Caãm̄a p̄garã dinerore cawapamorã añuparã. Jĩcãũ paijãñurõ, quinientos denario moneda tiiri majũ wapamoñup̄. Apei p̄ame petoaca cincuenta denario moneda tiiri majũ wapamoñup̄. ⁴² Na, p̄garãp̄a tie dinerore tunuo masĩsuparã. Bairi na cawapam̄ p̄ame bopacooro na ññarĩ, “Ñugaro. Mujãã cawapamor̄jẽrẽ yu masiritigu,” na ññup̄ yua. Bairi, ¿ni p̄ame cũrẽ cū mainetõcuti? —qũñup̄ jẽniñañup̄ Jesús fariseore.

⁴³ Bairo cū caĩjẽniñarõ tũgo, atore bairo qũñup̄ fariseo Jesure:

—Yura, paijãñurõ cawapam̄ p̄ame butiuro cū majãñuñami —qũñup̄.

Bairo cū caĩrõ, “Cariape miña,” qũñup̄ Jesús p̄ame.

⁴⁴ ĩ yaparo, carõmiorẽ ãmejore ñña, qũñup̄ Simorẽ:

—¿Atio carõmio cõ caátiaajere miñaetiyati? M̄ ya wii yu caetaro bero, yu m̄ oco joetiap̄, yu r̄porire yu cacosepeere. Bairo m̄ caápericõãmiatacũãrẽ, atio cõ caapee oco mena yu r̄porire coseamo. Áticõã tunu, cõ poa mena yu r̄porire pareamo. ⁴⁵ Tunu bairoa m̄ ya wii yu caetaro, caroaro jẽnirĩ yu m̄ ūp̄uetiap̄. Bairo m̄ caápericõãmiatacũãrẽ, atio n̄cũb̄gorique mena yu r̄porire ūp̄ jãnaẽtĩñamo.

⁴⁶ “Tunu yu r̄poare use oco aceite mena m̄ peoetiap̄. Bairo m̄ caápericõãmiatacũãrẽ, atio caroa cajutiñur̄jẽrẽ yu piopeoamo yu r̄porire.

⁴⁷ Bairi m̄rẽ ñiña: Atio yure cõ caátiroarije jũgori yure butiuro cõ camairõrẽ áti ññoñamo. Bairi cõ carorije wapa paio to caãniatacũãrẽ, tiere yu masiriyoya. Bairop̄a, apei petoaca cū carorije wapare cū camasiriyooata, petoaca cū camair̄jẽ cũãrẽ áti ññobujioami cũrẽ camasiriyore,” qũñup̄ Jesús Simorẽ.

⁴⁸ Qũñup̄ yaparo yua, atore bairo cõ ññup̄ Jesús carõmiorẽ:

—Yu yao, m̄ carorije wapare yu masiriyoya.

⁴⁹ Bairo cū caĩrõ tũgo, ti wii macããna, cū mena caugari majã p̄ame ãmeo ññuparã na majũ:

—Bairo caĩ, ¿ñam̄ ūcũ cū ãnicuti?

⁵⁰ Bairo Jesús p̄ame na caĩr̄jẽrẽ masĩmicũã, carõmiorẽ cõ ñnemoñup̄:

—Yu mena m̄ tũgoñatutuaya. Bairi m̄rẽ yu netõõña. Caroaro useanir̄qũẽ mena ácõja —cõ ññup̄ Jesús carõmiorẽ.

8

Mujeres que ayudaban a Jesús

¹ Cabero Jesús añesẽañup̄ ape macããr̄p̄. Bairi tocãnacã macã, capairi macã, o õcã macããcã cũãrẽ eta, to macããnarẽ na quetib̄juyup̄. Caroa

queti, Dios cū carotimasīrīpaᵃ caetarore na quetibᵃjᵃyᵃyᵃ. Cū cabuerā, pᵃga wāmo peti rupore pᵃga pēnirō cānacāᵃ apóstolea majā mena quetibᵃjᵃ ᵃesēāñᵃpᵃ. ² Tunu carōmia, wātī yeri pūnarē cacūgomiātana cū cū mena bapacūti ᵃesēāñᵃparā. Jesús pᵃame wātī yeri pūnarē na acurewiyojoboyayᵃyᵃ. Jīcāō Jesús mena caácó, María Magdalena wāmecusupo. Cō pᵃame wātī yeri pūnarē jīcā wāmo peti pᵃga pēnirō majū cacūgomiātaco āñᵃpō. ³ Apeo, Juana cawāmecuco āñᵃpō. Cō pᵃame Cuza, Herodes ya wiire paari majārē carotibojayᵃ nᵃmo āñᵃpō, Juana pᵃame. Apeo, Susana cawāmecuco āñᵃpō. Capāārā āñᵃparā bairāpᵃa Jesús mena cañesēārī majā rōmirī. Na cacūgorije mena Jesujāārē na jᵃátinemoñᵃparā.

La parábola del sembrador

(Mt 13.1-9; Mr 4.1-9)

⁴ Cabero camasā capāārā, na ya macāāpᵃ caatīātana Jesutāre neña etayᵃparā, qūñᵃnagarā. Bairo na caneñaetaro īña yua, na quetibᵃjᵃ jᵃgoyᵃyᵃ Jesús. Oteriquere caoteire ĩcōñarī atore bairo na ĩ quetibᵃjᵃyᵃyᵃ: ⁵ “Jīcā rᵃmᵃ ásúpᵃ jīcāᵃ caᵃmᵃ cū wesepᵃ, oteriquere otei ácú. Topᵃ eta, cū oteriquere wēbato otejᵃgoyᵃyᵃ. Bairo caroaro cū caotemiatacūārē, oterique jīcā rupa ᵃañᵃparō maapᵃ. Bairo cabairoi, ti wāārē caānetōrā camasā pᵃame oteriquere pea aboyᵃparā. Tunu bairoa minia ti rupare īñarī, wᵃ ruiatī, ᵃgarecōāñᵃparā maapᵃ cañaatarupare. ⁶ Cabero cū cawēbatoro, ape rupa ũtā yerapᵃ ᵃañᵃparō. Bairo tie oterique pᵃame pútiatímii yua, yoaro mee riacoásúparo, ti yepa caoco mano jᵃgori yua. ⁷ Cabero ape rupaa pota yucᵃ watoapᵃ ᵃañᵃparō. Cabero pota yucᵃ pᵃame bᵃtinetōrō, tie oterique caroaro pútimasīēsᵃparō. Pota yucᵃ pᵃame otere bᵃtibiacōāñᵃparō. ⁸ Cabero ape rupaa pᵃame caroa yerapᵃ ᵃañᵃparō. Cabero puti, bᵃticoasuparo. Bairo bᵃtiátó yua, tocānacā jatíᵃpᵃa cien rupa jeto rīcacᵃsuparo,” na ĩ quetibᵃjᵃyᵃyᵃ Jesús.

Ī quetibᵃjᵃ yaparo, atore bairo na ĩnemoñᵃpᵃ: “Mᵃjāā caāmoocᵃna mᵃjāā āniña. Bairi āmerē yua, mᵃjāārē yᵃ caquetibᵃjᵃatajere tᵃgoāmewiyoya mᵃjāā yeripᵃ,” na ĩñᵃpᵃ, Jesús bᵃsᵃrique tutuaro mena cātᵃ caneñaetari majārē.

El porqué de las parábolas

(Mt 13.10-17; Mr 4.10-12)

⁹ Cabero Jesús cū cabuerā pᵃame qūñᵃ jēniñañᵃparā: “¿Dope ĩgaro to ĩñati caotei queti?” qūñᵃñᵃparā. ¹⁰ Bairo na caīrō tᵃgo, atore bairo na ĩ quetibᵃjᵃyᵃyᵃ Jesús: “Dios cū carotimasīrīpaᵃ macāājērē tirᵃmᵃpᵃ macāāna na catᵃgoetajere mᵃjāā roquere mᵃjāā masīōñami. Aperā tiere na camasīrōrē boetiyami. Torecᵃ, ape wāme ĩcōñarī na quetibᵃjᵃ rotiyami Dios. Na pᵃame cacaapee cūgorā nimirācūā, Dios cū caátiere ĩñamasīētīñama. Tunu bairoa cū yaye quetire tᵃgomirācūā, tiere tᵃgomasiētīñama,” na ĩ quetibᵃjᵃyᵃyᵃ Jesús cū cabuerārē.

Jesús explica la parábola del sembrador

(Mt 13.18-23; Mr 4.13-20)

¹¹ Bairo ĩ quetibᵃjᵃ yaparo, atore bairo na ĩnemoñᵃpᵃ Jesús tunu cū cabuerārē: “Āmerē yua, mᵃjāārē yᵃ quetibᵃjᵃyᵃyᵃ caroaro ĩcōñarī camasārē yᵃ caquetibᵃjᵃatajere. Caotei cū caoterije Dios yaye quetire bairo niña: ¹² Camasā jīcāārā Dios yaye quetire tᵃgoyama. Bairo tᵃgomirācūā, tᵃgomasiētīñama. Dios bᵃsᵃriquere na catᵃgoatatato beroaca, wātī pᵃame uwaro eta, jecōāñami na camasībujioatajere. Minia na cawᵃje ᵃgaricarore bairo etanecōāñami wātī, na camasībujioatajere, Dios bᵃsᵃriquere cariape na tᵃgoeticōāto, ĩ. Na canetōrōrē boetiyami wātī. Na pᵃame caotei cū caoterique maapᵃ cañarīcā rupaare bairo niñama. ¹³ Tunu aperā camasā

Dios yaye quetire useanirō tūgo, jicoquei, ‘Jau,’ ññama. Bairo bomirācūā, bairāpua na yeripua caroaro cū yuetiyama. Capútirije canucōmanajērē bairo niñama. Bairi wātī pñame, ‘Roro ása,’ cū caĩrō, yoaro mee jānañama Dios yaye quetire. Dios mena yoaro āmerññama. Naa, caotei cū caoterique ape rupaa ūtā rupaa buipua cañarīcā rupaare bairo niñama. ¹⁴ Tunu aperā camasā Dios yaye quetire, ‘Jau,’ na caĩrō bero, apeye ūnie pñamerē butiuro tūgoña macāñama. Ati yepa macāñjē wapatarique ūnierē, bairi caroaro na cañnigarije cūārē tūgoñañama butiuro. Bairi Dios busuriquere tūgoña masiriticōññama. Caroaro caánarē bairo na caáperoi, carīca butimasīētīērē bairo niñama. Bairi naa, caotei cū caoterique ape rupaa pota watoapua cañarīcā rupaare bairo niñama. ¹⁵ Bairāpua, aperā roque Dios yaye quetire useanirō tūgoyama. Na yeri pñapua cariape tūgopeori, tiere tūgousayama. Bairi Dios mena tutuaro niñama. Cū yaye quetire jānaētīññama. Capee caroare átinucūññama. Caotei cū caoterique ape rupaa, caroa yepapua cañarīcā rupaare bairo niñama. Bairi capee carīcacutacure bairo niñama yua,” na ĩ quetibujuyupua Jesús cū cabuerārē.

La parábola de la lámpara
(Mr 4.21-25)

¹⁶ ĩ yaparo, atore bairo na ĩ quetibujunemoñupū Jesús tunu: “Ni ūcū jīcāñ jīñaworiquere bugacūētīnucūññami jota rocapua. Cama rocapua cūārē cūētīññami. Jōbuipua roque cūnucūññami, camasā nipetiro cajāāetarā na caññamasīparore bairo ĩ. ¹⁷ Na cajīñaworipua nipetiro baugaro caññamaniataje. Torea bairo ape rñmupua camasā nipetiro āme camasīa manierē masīpeticoagarāma.

¹⁸ “Bairi yua caquetibujurijere mujāā catūgopeoata, Dios pñame mujāārē masīñnemoğumi tunu yua caquetibujurijere. Bairo tūgomirācūā, petoaca mujāā catūgopeoata roque, cabero mujāā camasīmiatajere mujāā masiriticōāgarā. Bairi caroaro cariape tūgopeoya,” na ĩ quetibujuyupua Jesús.

La madre y los hermanos de Jesús
(Mt 12.46-50; Mr 3.31-35)

¹⁹ Bairo cū caīquetibujuro bero, Jesús paco, bairi cū bairā cūā topua etayuparā. Bairo camasā capāārā Jesús tupa na caānoi, na yua tupa eta ámasīesuparā. Bairi Jesús cū caāni wii macāpua cū cotenucūññuparā. ²⁰ Bairo macāpua na cacotenucūrō, Jesutua macāācū jīcāñ bairo qūññupū Jesure:

—Mua paco, mua bairā mua macāñuparā. Macāpua mūrē coterā átiuparā — qūññupū jīcāñ Jesure.

²¹ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo na ĩñupū Jesús to macāñnarē:

—Noa ūna Dios yaye quetire catūgoñsarā pñame niñama yua pacore bairo caāna, bairi yua bairārē bairo caāna —na ĩñupū Jesús to macāñnarē.

Jesús calma el viento y las olas
(Mt 8.23-27; Mr 4.35-41)

²² Jīcā rñmua Jesús cū cabuerā mena cūmua capairicapua ájāññupū. Bairo ájāñ yua, atore bairo na ĩñupū:

—Jito, ati utabucura ape nūğōāpua marī pēña átóca.

Bairo cū caĩrō bero, pēñacoásuparā. ²³ Bairo na caátó yua, wīno pairo papu átijūgoyuparo. Bairo capapuro, ocoturi pairo atījabejāññuparō, cūmua ruagari tūnipua yua. Mai, Jesús pñame cānijāācoasupua. ²⁴ Bairo cū cabairoi, cū cabuerā pñame cū wācōññuparā. Cū wācōrī atore bairo qūññuparā Jesure:

—jāārē cabuei, ruarā marī baiya! ¡Yasirā marī baiya! —qūññuparā.

Bairo na caĩrõ tũgowãcã, wãmũnucãñupũ Jesús. Wãmũnucã, wĩnorẽ jãnarotiyupũ. Tunu bairoa oco turiri cããrẽ jãnarotiyupũ. Bairo cã caĩrõ, jicoquei jãnacuasuparo yua. ²⁵ Cabero atore bairo na ñũpũ Jesús cã cabuerãrẽ:

—¿Dios mena mũjãã tũgoña tutuaetiyati? —na ñũpũ.

Cã cabuerã mũame cã caáto ñña acũacoasupará. Bairi atore bairo ãmeo ñũparã na majũ:

—Ago tame, jnocãrõ majũ cã masĩñati Jesús! Wĩno, ocoturi cãã cã tũgocõãña —ñũparã, Jesús cã camasĩrjẽrẽ ññarĩ.

El endemoniado de Gerasa
(Mt 8.28-34; Mr 5.1-20)

²⁶ Cabero ti utabũcũra ape mũgõãrũ pẽña etayuparã Jesujãã. Galilea yepa jĩãme, Gerasa cawãmecũtopũ etayuparã. ²⁷⁻²⁹ Bairo eta yua, maanucãñupũ Jesús. Bairo cã camaa nũcãrõ, caũmũ jĩcãũ, wãtĩ yeri pũna cacũgõũ mũame cã atu etayupũ. Mai, caũmũ mũame yoaro jutii mácũ niñesẽãñupũ. Wiipũ ãmeñupũ. Ëtã wiiripũ roque camasãrẽ na carericaropũ niñesẽãñupũ. Tunu wãtĩ yeri pũna cãrẽ cã caãno jũgori nairõ mecũnucũñupũ. Bairi camasã mũame cã ñesẽã rotietimiñuparã. Cã wãmorĩrẽ, bairi cã mũpori cããrẽ ãpõã wẽerĩ mena cã jiyancũmiñuparã. Bairo na caátimiatacũãrẽ, cã mũame ãpõã wẽerĩrẽ tũgãjure recoanucũñupũ. Bairo áticõã, camasã manopũ rutiñesẽãcõã nucũñupũ. Bairo bai, ti rãmũ Jesús tũpũ eta, mũpopaturi mena etanumurĩ Jesure qũĩ awajayupũ. Mai, Jesús mũame atore bairo qũĩñupũ wãtĩ yeri pũnarẽ:

—Wãtĩ, jicoquei cã witi ácũja! —qũĩñupũ.

Bairo cã caĩrõ tũgo, wãtĩ yeri pũna cacũgõũ mũame, Jesure qũĩ awajayupũ:

—¡Mũ, Dios, jõbui macããcũ macã, mũ ãniña! ¿Ñerẽ mũ ácuati yũture? ¡Popiye yũ cabaipeere ápericõãña! —butioro qũĩñupũ.

³⁰⁻³¹ Bairo cã caĩrõ tũgo, qũĩ jẽniñañupũ Jesús wãtĩ yeri pũnarẽ:

—¿Ñamũ mũ wãmecũtiyati?

Bairo cã caĩrõ tũgo, qũĩñupũ wãtĩ yeri pũna Jesure:

—Jãã, capããrã jãã niña. Bairi yũ wãme, Legiõn yũ ãniña. ¡Jããrẽ aperopũ, popiye bairicaropũ jãã mũ joepa! —butioro qũĩñupũ wãtĩ yeri pũna Jesure.

³² Mai, totũ ãtãũpũ capããrã yesea nurĩcãrã mũgarã ásuparã. Bairo na caũgaãno, wãtĩ yeri pũna mũame atore bairo butioro qũĩñuparã Jesure:

—¡Yeseapũre jããrẽ jããrotiya! Napũre jãã jããgarã —butioro qũĩñuparã.

Bairo na caĩrõ tũgo, “Jamũ, topũ ánãja toroque,” na ñũpũ Jesús, na ároti yua. ³³ Bairo cã caĩrõ, wãtĩ yeri pũna mũame caũmũrẽ cã witipeticoásuparã. Yeseapũre jããrásuparã. Bairo yeseare na cajããrĩpũ yua, yesea ãtãũ bui caãnimiatana mũame mecũrã utabũcũrapũ atũre ñãñuacoásuparã. Bairi yua, ruapeticoásuparã yesea mũame.

³⁴ Bairo na cabairo ñña, yeseare cacotemiatana mũame acũari acoásuparã. Macãrũ etacoasuparã. Topũ na quetibũjũyuparã nipetiro yesea na cabaiatajere. Macã tũni macããna cããrẽ na quetibũjũyuparã. ³⁵ Bairo tie tũgori camasã mũame ññarásuparã cabaiatajere. Bairo topũ etarã, qũĩña acũacoasuparã capããrã wãtĩ yeri pũnarẽ cacũgomiatacũre. Cã mũame jutii jãñarĩ, caroaro tũgoñarĩqũẽ mena ruiyupũ. Bairi dope bairo cã cabaiatajere masĩena, uwi-jãñũñuparã. ³⁶ Bairo baicõã, caĩñaatana mũame, na quetibũjũyuparã caetarãrẽ. Wãtĩ yeri pũnarẽ cacũgomiatacũ cã cabaiatajere na quetibũjũyuparã. ³⁷ Bairo na caquetibũjũro, butioro Jesure cã uwiri atore bairo qũĩñuparã: “Tunu ácũja mũ caátiatatopũ,” qũĩñuparã Jesure to macããna, Gerasa yepa macããna. Bairo na caĩrõĩ, Jesús mũame cũmũarẽ ájããñupũ tunu cã cabuerã mena. ³⁸ Bairo cã caájããrõ, wãtĩ yeri pũnarẽ cacũgomiatacũ mũame butioro qũĩñupũ Jesure:

—Jesús, m̄ mena ȳ ágaya b̄tioro —q̄ũĩñup̄ũ.

Bairo c̄ũ caĩrõ, Jesús q̄ũĩñup̄ũ tunu:

³⁹ —Ȳ ȳa, tuaya. M̄ ya macã p̄ame tunu ác̄ja. Top̄ eta, to macãñarẽ na quetib̄j̄ȳa marĩ Quetiup̄a Dios caroaro m̄ c̄ũ caátiaajere —q̄ũĩñup̄ũ.

Bairo c̄ũ caĩrõ t̄go, tunucoásup̄ c̄ũ ya macãp̄. Top̄ eta, nipetirãrẽ na quetib̄j̄ȳup̄ Jesús c̄ũ caátiaajere.

La hija de Jairo. La mujer que tocó la capa de Jesús

(Mt 9.18-26; Mr 5.21-43)

⁴⁰ Bairo cabero Jesús ti ɯtabɯcurare c̄ũ capẽñaetaro, capããrã camasã c̄ũ coteyuparã. Bairi ɯseanir̄q̄ũ mena c̄ũ bocáyuparã. ⁴¹ Bairo Jesús c̄ũ camaanɯcãrõ, c̄ũta etayup̄ caũm̄ j̄icãũ, Jairo cawãmec̄c̄. Jairo p̄ame camasã na cañubueri wii sinagoga quetiup̄a añup̄ũ. Torec̄, c̄ũta eta, r̄popaturi mena eta numurĩ Jesure q̄ũĩroayup̄. Bairi b̄tioro, “Ȳ ya wiip̄ m̄ caátó ȳ boya,” q̄ũĩñup̄ũ. ⁴² Mai, Jairo macõ p̄ame riajãñũñup̄õ. C̄ũ macõ, j̄icãõã caãcõ p̄ga wãmo peti r̄pore p̄ga p̄enirõ cãnacã c̄marĩ majũ cacũgo añup̄õ. Bairo bairi merẽ riácõp̄ baiyupo. Bairi Jesús c̄ũ ya wiip̄ c̄ũ caátõre b̄tioro boyup̄ Jairo, cõrẽ c̄ũ catioáto, ï. Bairo Jesús p̄ame, Jairo macõ cõ cabairo t̄go, Jairo mena acoásup̄, cariao cõ caãnop̄ ácã.

Bairo c̄ũ caátó, camasã p̄ame ɯtabijaro majũ c̄ũ ɯsayuparã Jesure. ⁴³ Mai, na mena macããcõ j̄icãõ carijãnaecõ añup̄õ. Yoaro, p̄ga wãmo peti r̄pore p̄ga p̄enirõ cãnacã c̄marĩ majũ tiere riayupo. Catimasĩesupo. Capããrã camasã cõrẽ na caɯcotimiatacããrẽ, cõ t̄goesuparo. ⁴⁴ Bairo baicõã yua, t̄goñañup̄õ cõ p̄ame Jesús c̄ũ camasĩr̄j̄erẽ, c̄ũ cariaje netõmasĩr̄j̄erẽ. Bairo tiere t̄goñañũ, Jesús bero p̄ame asupo. Bairo aperã na caĩñaeto, c̄ũ jutiro cayoaro yapaacarẽ tuañañup̄õ. Bairo cõ caátó, tocãrõã, jicoquei caticoasupo. Cõ carii petirique riaye jãnacoasuparo yua. ⁴⁵ Bairo cõ capãñarõ bero, atore bairo na ïñup̄ũ Jesús c̄ũta caãna camasãrẽ:

—¿Noa na tuañaati ȳ jutirore? —na ï j̄eniñañup̄ũ.

Bairo c̄ũ caĩrõ t̄go, nipetirã, “Jãã tuañaetiap̄,” q̄ũĩñuparã.

Bairo na caĩrõ bero, Pedro p̄ame q̄ũĩñup̄ũ Jesure:

—Jãã cabuei, rita ãnoa camasã capããrã niñama. Bairi m̄ tunerocayama noo na caboro. Nana na caátiere mi bauya —q̄ũĩñup̄ũ Pedro Jesure.

⁴⁶ Bairo c̄ũ caĩrõ t̄gomicũã, atore bairo na ïnemoñup̄ũ Jesús tunu:

—Ȳ camasĩr̄j̄erẽ ȳ átiroyaap̄. Bairi ȳ masĩña ȳ caátiaajere. J̄icãũ ïcũ ȳ jutirore pañaroyaami —q̄ũĩñup̄ũ Jesús Pedrorẽ.

⁴⁷ Bairi cariamiatacõ p̄ame, ruti masĩt̄miácó, uwi t̄goñañũ, Jesut̄ etayupo. R̄popaturi mena Jesús r̄pori t̄p̄ etanumuñup̄õ. Nipetiro camasã na caĩñarõ, atore bairo ï quetib̄j̄ȳup̄o:

—Catigo, ȳa, m̄ jutirore ȳ tuañaap̄. Bairo ȳ caátó, jicoquei ȳ cati-coap̄, —q̄ũĩ quetib̄j̄ȳup̄o.

⁴⁸ Bairo cõ caĩquetib̄j̄ȳo bero, cõ ïñup̄ũ Jesús:

—Ȳ yao, ȳ camasĩr̄j̄erẽ cariape m̄ t̄goñaupa. Bairi m̄ riayere ȳ netõcõãña. Tunu ácõja ɯseanir̄q̄ũ mena —cõ ïñup̄ũ Jesús.

⁴⁹ Bairo c̄ũ caĩñitoyea, j̄icãũ etayup̄, Jairo ya wii macããcũ p̄ame. Jairore q̄ũĩ quetib̄j̄ȳ etayup̄:

—M̄ macõ merẽ baiyasicoaamo. Bairi tocãrõã c̄ũ patowãcõña marĩrẽ cabueire —q̄ũĩ quetib̄j̄ȳup̄ Jairore.

⁵⁰ Bairi Jesús c̄ũã c̄ũ caĩr̄j̄erẽ t̄goyup̄. Bairo t̄gori, atore bairo q̄ũĩñup̄ũ Jairore:

—Jairo, t̄go ac̄aeticõãña. Dios c̄ũ camasĩr̄j̄e jetore t̄goñatutuaya. Bairo m̄ cat̄goñaata, m̄ macõ netõgomo —q̄ũĩñup̄ũ Jesús Jairore.

⁵¹ Cabero Jairo ya wiip_u etayuparã. Bairo ti wiip_u etarã, ti wiire jããñuparã. Pedro, Santiago, Juan, bairi cawĩmao pacua Jesús mena jããñuparã. Aperãrẽ na jããrotiesup_u Jesús. ⁵² Mai, to macããna nipetirã otiawaja ãñuparã. Bopacooro cõ cabairijere cõ ñña otiyuparã. Bairo na cabairo ññarĩ, atore bairo na ññup_u Jesús:

—Atio cawĩmao baiyasietiyamo. Cãnio baiyamo. Awaja otieticõãña mujãã —na ññup_u Jesús.

⁵³ Bairo cã caĩrõ tãgo, nipetirã to macããna p_uame roro cã bõcaboyeticõãñuparã, “Merẽ yasicõããmo,” ñrã. ⁵⁴ Bairo roro cãrẽ na caboca boyetimiatacããrẽ, Jesús p_uame cawĩmao cariacoataco cõ caãnop_u jããeta yua, cõ ãnacõ wãmorĩrẽ ñerĩ, atore bairo cõ ññup_u:

—¡Cawĩmao wãm_uñucãña!

⁵⁵ Bairo cã caĩrõ, jicoquei catitunucoasupo. Bairo cati yua, wãm_uñucãcoasupo. Bairo cõ cawãm_uñucãrõ ñña, “Cõ nuña ugariquere. Queyao baiyamo,” na ññup_u Jesús. ⁵⁶ Cõ pacua p_uame bairo cõ cabairo ñña, butioro tãgoñacõã maniasuparã. Bairo na catãgoña maniamiatãcããrẽ, Jesús p_uame na ññemoñup_u tunu atore bairo:

—Aperãrẽ na quetib_ujeticõãña m_u macõ cõ cacatiatajere —na ññup_u.

9

Jesús envía a los discípulos a anunciar el reino de Dios (Mt 10.5-15; Mr 6.7-13)

¹ Jĩcã rãm_u na neñoñup_u Jesús cã cabuerãrẽ, p_uga wãmo peti r_upore p_uga pẽnirõ cãnacã caãnarẽ. Bairo narẽ neño, narẽ joyup_u masĩrĩqũẽrẽ. Tocãnacã wãmp_urea wãtĩ yeri pũnarẽ wiyomasĩrĩqũẽrẽ na joyup_u. Baicõã, riaye netõmasĩrĩqũẽ cããrẽ na joyup_u. ² Baicõã, na quetib_u rotijoyup_u. Camasãrẽ Dios cã carotimasĩrĩp_u caetarore na masiãto ñ, na quetib_u rotijoyup_u. Tunu bairoa, camasã cariyec_unarẽ na catiãto ñ, na joyup_u Jesús cã cabuerãrẽ. ³ Bairi na caápáro jãgoye atore bairo na ññup_u Jesús:

—Mujãã yaye apeye ñnierẽ jeápéricõãña. Bairi tueric_u, wasopoa, pan, dinero cããrẽ mujãã jeápéwa. Mujãã cajãñarõ mena tocãrõã mujãã neágarã. Apero mujãã cawasoaparore mujãã neápéwa. ⁴ Bairo noo mujãã cañesẽãrõp_u jĩcã wii ñnorẽ etarã, toa tuacõãña, ti macãp_u mujãã caãni rãm_uĩ cãrõ. Capee wiirip_u mujãã capatowãcõ ñesẽãrõrẽ y_u boetiya. ⁵ Bairi di macã macããna ñña mujããrẽ na caĩñateata, na mena ãmerĩcõãña. Bairo mujããrẽ na caboetiere ññarã, na macã ñerĩrẽ mujãã r_upo jutii macããjẽrẽ mujãã paregarã. Mujãã mena roro na caãtiãnierẽ na masiãto ñrã, bairo mujãã átigarã —na ñ quetib_ujuyp_u Jesús cã cabuerãrẽ.

⁶ Bairo cã caĩquetib_ujuero bero, acoásúparã cã cabuerã. Macãã caãno cãrõ ãñesẽãñuparã. Caroa quetire, Dios roro cabairãrẽ cã canetõõrĩjẽrẽ na quetib_u ñesẽãñuparã. Tunu bairoa cariyec_unarẽ na catiopyuparã.

Incertidumbre de Herodes (Mt 14.1-12; Mr 6.14-29)

⁷ Ti yãtea caãno Herodes, ti yepa macããna quetiup_u p_uame tãgoyup_u nipetirije Jesús cã caãtimasĩrĩjẽrẽ. Bairo tãgori yua, dope bairo ñ masiẽsup_u Herodes. Mai, cãt_u macããna atore bairo qũĩ quetib_ujuyparã: “Juan el Bautista, cabaiyasiric_u ãnacũ merẽ catiup_u,” qũĩñuparã cãt_u macããna jĩcããrã Herodere. ⁸ Aperã qũĩñuparã: “Dios camasãrẽ cã caquetib_ujarotijoric_u ãnacũ, Elías cawãmec_u ãnacũ catiri buiaetaup_u,” qũĩñuparã. Bairo aperã qũĩñuparã: “Apei, tirãm_up_u caãnana profeta majã mena macããcũ jĩcãũ catiri buiaetaup_u,”

qũĩñuparã aperã Herodere, Jesús cã caátiere tũgori yua. ⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, Herodes puame na ññupũ:

—Juarẽ cã boecuna, cã ruoaire yu patarocacõã rotiwu. Bairi, ¿ñamu ñcũ cã ãnicuti ãni, “Tocãrõ capee áti ññoñami,” mujãã cai? —na ññupũ Herodes cũtu macããnarẽ.

Bairo na ñ yaparo yua, Jesure qũĩñagamiñupũ batioro.

Jesús da de comer a cinco mil hombres

(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Jn 6.1-14)

¹⁰ Cabero apóstolea Jesús cã caquetibujurotjoricarã puame tunu etayu-parã. Bairo eta yua, Jesure cã quetibujuyuparã na caátinesẽtajere. Bairo na caĩquetibujuro tũgo, “Jito aperopu,” na ññupũ Jesús cã cabuerãrẽ. Bairo ñ yua, Betsaida na caĩrõ macãpu na jũgo ásúpu. ¹¹ Camasã puame Jesús topu cã caátore tũgoyuparã. Bairo tũgo yua, cã berore usayuparã. Bairo Jesús na causaetarore ñña, caroaro mena na bocáyupu. Bairo na boca yua, Dios cã carotimasĩrĩpau caetarore na ñ quetibujuyupu. Tunu bairoa aperã cariyecunarẽ na catioyupu.

¹² Bairo yoaro capee cã caáto jeto, ñamicããcã nicoasuparo. Bairi cã cabuerã puame Jesutu etari, atore bairo qũĩñuparã:

—Ãnoa camasã capããrã niñama. Tunu atopure wiiri maniña. Bairi ãnoarẽ na árotiya macããpu, topu yerijã, na caugaparore bairo ñ —qũĩñuparã cã cabuerã Jesure.

¹³ Bairo na caĩrõ tũgomicãã, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Mujãã majũ na ugarique nuña.

Bairo cã caĩrõ tũgo, bairo qũĩñuparã na puame:

—Jãã, jĩcã wãmo cãrõ pan jororiaca, wai puagarããcã, tocãrõã jãã cũgoya, ãnoa na caugapeere macãpu jãã cawapatijeápericõãta —qũĩñuparã cã cabuerã.

¹⁴ Mai, topu ãñuparã jĩcã wãmo cãnacã mil majũ camasã, Jesús cã cabuerijere catũgoatãna puame. Tocãrõ na caãnimiatacããrẽ, atore bairo na ñnemoñupũ Jesús tunu cã cabuerãrẽ:

—Camasãrẽ na ruirotiya. Rupa poari na ruirotiya. Cincuenta majũ jĩcã poare na ãmarõ —na ññupũ Jesús.

¹⁵ Bairo cã caĩrõ tũgo, “Jau,” ñ, cã caĩrõrẽ bairo ásuparã. Bairi nipetiro camasã ape poa, ape poa ruiyuparã. ¹⁶ Jesús puame bairo na caruiro ñña, pan rupa, wai mena nerĩ, jõbuire ñnamũgõjori, “Jãã Pacu, mu ñujãñuña jãã mena,” qũĩ jẽniñupũ Jesús Diore. Bairo qũĩ jẽni yaparo, pan rupare carecomacã peeri, wai cããrẽ carecomacã peeri, cã cabuerãrẽ na nuniñupũ, camasãrẽ na cabatoparore bairo ñ. ¹⁷ Bairo áticõã yua, nipetiro camasã caroaro uga yapicoasuparã ugarique na cabatoatajere. Bairo na caugayaparoro bero, jejããñuparã piiripu na caugarugarijere. Puga wãmo peti ruopore puga pẽnirõ cãnacã piiri majũ jejãã jiroyuparã yua.

Pedro declara que Jesús es el Mesías

(Mt 16.13-19; Mr 8.27-29)

¹⁸ Ape rũmu Jesús jĩcãũã ãcũ, Diore cã jẽni baiyupu. Bairo cã cabairo, cã cabuerã puame cũtu etayuparã. Bairo na caetaro ñña, atore bairo na ñ jẽniñañupũ Jesús:

—“¿Noa ãcũmi?” yu na ñnucũñati camasã.

¹⁹ Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñuparã Jesure cã cabuerã puame:

—Jĩcããrã ññama: “Juan el Bautista ãcũmi.” Aperã ñnucũñama: “Elías ãnacũ catiri ãcũmi,” miñama. Aperã ñnucũñama: “Tirãmupu caãnana profeta majã mena macããcũ jĩcãũ catiri caatãcũ ãcũmi,” minucũñama —qũĩ quetibujuyuparã cã cabuerã Jesure.

²⁰ Bairo na caĩquetibujuro bero, na ï jëniñanemoñupũ tunu Jesús:
 —¿Mujãã ate? “¿Noa ãcũmi?” yu mujãã ïnucũñati —na ï jëniñañupũ.
 Bairo cũ caĩrõ tãgo, jicoquei Pedro puame qũĩñupũ Jesure:
 —Mua, Mesías, Dios cũ cajou, mu ãniña —qũĩñupũ.

Jesús anuncia su muerte
 (Mt 16.20-28; Mr 8.30-9.1)

²¹ Bairo cũ caĩrõ tãgo, na ï quetibujuyuru Jesús cũ cabuerãrẽ: “Cũã yu ãniña. Bairo cũã yu caãnimiatacũãrẽ, bairãpua mai, na quetibujeticõãña aperãrẽ.”

²² Ï quetibujy yaparo, atore bairo na ï ñnemoñupũ tunu Jesús cũ cabuerãrẽ:

—Yu, Camasã Jũgocu, bũtiro popiye yu baigu. Marĩ quetiuparã cabũtoa camasĩrã puame popiye yu baio joroque yu átigarãma. Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã cũã yu tejãñugarãma. Sacerdote majã quetiuparã cũã yu tejãñugarãma. Bairo bairi yu pajĩã rotigarãma. Bairo yu na capajĩãrõ, cariaacoatacu nimicũã, itia rũmu bero yu caticoagu tunu —na ï quetibujuyuru Jesús.

²³ Cabero atore bairo na ï quetibujuyuru Jesús tunu nipetirãrẽ:

—Ni cabou, yu cabuei caãnigau, cũ caátimirĩjẽrẽ jãnagumi. Yu carotirore bairo jeto roque átigumi tocãnacã rũmu. Popiye riaricaro cãrõ baimicũã, yu yaye quetire jãnaetigumi, yu cabuei caãnigau puame. ²⁴ Bairo tunu caũmu apeĩ cũ caãnie puamerẽ mairĩ, yu yaye quetire jãnacoagumi. Bairo maimicũã, yasi-coagumi yua. Apeĩ roque yu yaye quetire cajãnaescu roque netõcõãgumi. Cũrẽ na capajĩã rocacõãmiatacũãrẽ, caticõã ãninucũgumi tocãnacã rũmu. ²⁵ Tunu caũmu apeĩ ati yepa macããjẽ nipetirije merẽ cũgoyami, cũ caborije caãno cãrõ. Bairo cũgomicũã, Diore cũ tãgoñaẽtĩñami. Bairo catãgoñaescũ ãnirĩ cũ cariaatato bero Dios mena ãmerĩgumi. Bairi dope baieto paio cũ cacũgorije puame. Wapa maa tie ati umarecõo macããjẽ, Diore cũ camasĩtĩcõãta. ²⁶ Bairi ni jĩcãũ ùcũ yure tãgoñabobori, o yu yaye queti cũãrẽ tãgoñabobori, “Jesús yau yu ãniña,” cũ caĩquetibujugaeticõãta, yu cũã, “Ãni, yu yau niñami,” cũ ñi masĩtĩgu. Yu, Camasã Jũgocu, ati yepayu yu Pacu cũ camasĩrĩjẽ mena nemo yu catunuetaro, “Ãni, yu yau niñami,” cũ ñi masĩtĩgu. Ángelea majã jõbui macããna, cañurã mena tunu yu catunuetaro, bairo cũ ñimasĩtĩgu ni jĩcãũrẽ yure tãgoñabobori, “Jesús yau yu ãniña,” cũ caĩquetibujugaeticõãta. ²⁷ Cariape mujããrẽ yu quetibujuya: Mujãã jĩcããrã, ato caãna, mujãã cariaparo jũgoye mujãã ñãgarã Dios cũ carotimasĩrĩpau majũrẽ —na ï quetibujuyuru Jesús cũ cabuerãrẽ.

La transfiguración de Jesús
 (Mt 17.1-8; Mr 9.2-8)

²⁸ Cabero Jesús atiere na quetibujuri bero, jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã rũmurĩ bero, Pedrore, Juarẽ, bairi Santiagore, “Jito,” na ññupũ Jesús. Bairi ãtãũ caũmũarĩcu buipũ na mena wãmu ásũpu Jesús. Diore qũĩ jëniãcu, topu na jũgoásũpu. ²⁹ Bairo cũ cajëniãno, Jesús riapé cũ baurique wasoacoasuparo. Baicõã, cũ jutiro cũã botiro baicoasuparo. Asiyau baicoasupu Jesús yua. ³⁰⁻³¹ Bairo cũ cabaiãno, caũmu puãgarã asiyarije mena buiaetayuparã. Na puame, Moisés ãnacũ, bairi Elías ãnacũ ãñuparã Jesutu cabuiaetarã. Bairo buiaeta yua, Jesús mena busupëniñuparã Jerusalẽpu cũ cariapere. ³² Bairo na caãno, Pedrojãã wũgoa paimirãcũã, Jesús bairi cũ mena macããna puãgarã na caasiyarijere ñña acũacoasuparã. ³³ Bairo cabero Jesús mena macããna na caátĩpua, Pedro puame dope bairo ï masĩtĩrĩ, atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Jããrẽ cabuei, jatopu marĩ caãno ñumajũcõãña! Bairi itia wiipãĩrĩãcã majũ mũjããrẽ jãã qũẽnobojarã. Jĩcã wii mu ya wii, ape wii Moisés ya wii, ape wii Elías ya wii mũjããrẽ jãã qũẽnobojarã —qũĩñupũ Pedro Jesure.

³⁴ Bairo cã caĩãno, buseriwo atĩ na tocoasuparo. Bairo catoro, Pedrojãã puame tipoa toyepu añuparã. Bairi butiuro uwiyuparã. ³⁵ Bairo na cabairo, buserique buseriwo watoapu cabusucocajorijere tũgoyuparã. Atore bairo ñuparõ: “Ãni, yu macã, yu cabesericu majũ niñami. Cũ yaye buseriquere tũgousaya,” ĩ ocajoyuparo jõbuipũ.

³⁶ Bairo caĩrõ bero, Moisés, bairi Elíajãã mañuparã. Jĩcãũ tuayupu Jesús jeto yua. Tie na caĩñaatajere quetibũjesuparã Pedrojãã aperãrẽ.

Jesús sana a un muchacho que tenía un espíritu impuro
(Mt 17.14-21; Mr 9.14-29)

³⁷ Ti rãmu, cabusuri rãmu Jesujãã ti ãtããrẽ ruicoasuparã. Bairo na caruietaro bero, capããrã camasã Jesutu etayuparã. ³⁸ Bairi jĩcãũ na mena macããcũ buserique tutuaro mena qũĩñupũ Jesure:

—Cabuei, qũĩñuasá yu macãrẽ. Jĩcãũã caãcũ niñami yu macã. ³⁹ Wãtĩ yeri pũna puame cã mecũõ joroque átinucũñami yu macãrẽ. Bairo cã awajao joroque cã átinucũñami. Tunu cã yugui mecũõ joroque cã átinucũñami, cã risero jopo witiñucũpũ. Roro popiye cã baio joroque cã átinucũñami. Pitigaetiyami wãtĩ yeri pũna yu macãrẽ. ⁴⁰ Bairi mu cabuerãrẽ butiuro na yu wiyorotimiapu wãtĩ yeri pũnarẽ. Mu cabuerã puame na wiyoyo masĩẽtĩñama —qũĩ quetibũyupu wãtĩ yeri pũna cacãgou pacu Jesure.

⁴¹ Bairo cã caĩquetibũjuro tũgo, atore bairo na ñupũ Jesús:

—¡Mũjãã, atĩ yepa caãna Dios cã camasĩrĩjẽrẽ cariape mũjãã tũgoetimajũcõãña! ¿Nocãrõ yoaro mũjãã mena yu añibujiocuti? Jaũ, mu macãrẽ cã neasã toroque —qũĩñupũ Jesús cariaũ pacure.

⁴² Bairo cawãmaũ puame Jesutu cã caetaripaũ yua, wãtĩ yeri pũna puame cã jũgoñañupũ yepapu. Bairo cã jũgoñaũ, riañarĩqũẽrẽ bairo cã ásupũ tunu. Bairo cã caáto, Jesús puame cã jãnaoñupũ wãtĩ roro caácure. Cũ acuwiyoyu joyupu yua. Bairo cã caáto, cawãmaũ puame caticoasupu. Cũ cacatiro ñña, cã pacure cã tunuoñupũ Jesús cã macãrẽ yua. ⁴³ Bairi camasã puame bairo Dios cã camasĩrĩjẽ jũgori Jesús cã caáto ññarã, butiuro tũgocõã maniásuparã.

Jesús anuncia por segunda vez su muerte
(Mt 17.22-23; Mr 9.30-32)

Bairo to macããna Jesús capee caroaro cã caátiere na catũgoñacõã maniátipaua Jesús puame atore bairo na ñupũ cã cabuerãrẽ:

⁴⁴—Ãmeacã mũjãã yu caquetibũjuriere tũgopeoya. Mũjãã masiritiepa. Yu, Camasã Jũgocu, yu ñerotiecoũ camasãrẽ —na ñupũ Jesús cã cabuerãrẽ.

⁴⁵ Na puame tie cã caĩrĩjẽrẽ tũgomajũcõãmirãcũã, tiere tũgomasiẽsuparã. Dios na catũgomasĩpeere na joesupu mai. Tunu bairoa Jesure cã jẽniña uwijãñuñuparã tiere.

¿Quién es el más importante?
(Mt 18.1-5; Mr 9.33-37)

⁴⁶ Cabero tunu ãmeo ĩ busuyuparã cã cabuerã na majũ: “¿Ni majũ cã añicuti marĩ menarẽ caãnimajũũrẽ bairo caãcũ?” ãmeo ññuparã na majũ.

⁴⁷ Jesús puame masĩcõãñupũ na caĩrĩjẽrẽ. Bairo masĩrĩ yua, cawĩmaũacarẽ cãtu cã tũgãẽtoyupu. ⁴⁸ Bairo áticõã, atore bairo na ĩ quetibũyupu. Jesús cã cabuerãrẽ:

—Ni jĩcãũ ãcũ, yu yaye quetire tũgousari, ãni cawĩmaũrẽ bairo caãcũrẽ cã camaiata, yũre camairẽ bairo cã ñiãgũ. Tunu bairoa yũre camai cã caãnoi,

yꝑ jeto mee Dios yꝑre cajoricꝑ cūã cūrē camairē bairo qũĩñagꝑmi. Ni jĩcãũ ũcũ mꝑjãã mena macããcũ, mꝑjãã roca netõjãñurõ carotimasĩ pꝑame mꝑjãã netõjãñurõ caãnimajũũrē bairo qũĩñagꝑmi Dios —na ĩ quetibꝑjꝑyꝑꝑ Jesús cũ cabuerãrē.

El que no está contra nosotros, está a nuestro favor
(Mr 9.38-40)

⁴⁹ Juan pꝑame atore bairo qũĩñurꝑ Jesure:

—Jããrē cabuei, apei caũmurē jãã ĩñawũ. Cũ pꝑame mꝑ wãme mena ĩrĩ rotimasĩwĩ. Bairo rotimasĩrĩ yua, cũ acurewiyojowĩ wãtĩ yeri pũnarē, caũmurē cajãñamiatacure. Bairo cũ caáto ĩña, jãã pꝑame cũ caátiere cũ jãã átirotierꝑ, marĩ mena macããcũ cũ caãmerõĩ —qũĩñurꝑ Juan Jesure.

⁵⁰ Bairo cũ caĩrõ tãgo, atore bairo qũĩñurꝑ Jesús Juarē:

—¿Nopẽĩrã cūrē, “Ápeina,” mꝑjãã ĩrĩ? Bairo ĩtĩcõãña. Jĩcãũ ũcũ caũmꝑ marĩrē cũ catutieticõãta, marĩrē cajũácure bairo caácꝑ niñami —na ĩñurꝑ Jesús cũ cabuerãrē.

Jesús reprende a Santiago y a Juan

⁵¹ Cabero Jesús pꝑame jõbuiꝑ cũ pacꝑtꝑ cũ caátĩ rũmꝑ caetagarõ ĩña yua, yeri tutuarique mena Jerusalẽꝑ ájũgoyꝑꝑ. ⁵² Bairi cũ jũgoye cũ mena macããnarē, Samaria yepa macãrē na ájũgorotiyꝑꝑ, “Atiyami jããrē cabuei,” na ĩáto, ĩ. Narē caqũēnoparãrē boꝑ, topꝑ na ájũgorotiyꝑꝑ. ⁵³ Bairo topꝑ cũ cajomiatacũãrē, to Samaria macããna pꝑame na caetaro boesuparã. “Jerusalẽꝑ ácũ baiyami Jesús,” na caĩrĩjẽrē na catũgoatato bero jũgorĩ, na boesuparã. ⁵⁴ Bairo Jesure na caboeto ĩñarã, cũ cabuerã, Santiago, Juajãã pꝑame atore bairo Jesure qũĩñurã:

—Jãã Quetiꝑꝑꝑ, ¿pꝑero, jõbui macãã pꝑeroi na marĩ joerecꝑtĩ? Roro na caĩrĩjẽ wapai, ¿Elías ãnacũ cũ caátatore bairo na marĩ áti yasiorecꝑtĩ? —qũĩñurã cũ cabuerã Jesure.

⁵⁵ Bairo na caĩrõ tãgo, narē ãmejore ĩña, na ĩ tutiyꝑꝑ Jesús cũ cabuerãrē: “Mꝑjãã masĩtĩña mꝑjãã caĩrĩjẽrē. Wãtĩ cũ carotirore bairo mꝑjãã tũgoñaña.

⁵⁶ Yua, Camasã Jũgocꝑ, camasãrē na rei ácꝑ mee yꝑ arú. Na netõõũ ácꝑ yꝑ arú ati yepapꝑre,” na ĩ quetibꝑjꝑyꝑꝑ Jesús cũ cabuerãrē. Bairo ĩ quetibꝑjꝑ yaparo, na jũgoacoásúrꝑ ape macãꝑ yua.

Los que querían seguir a Jesús
(Mt 8.19-22)

⁵⁷ Bairo maapꝑ na caátó, jĩcãũ caũmꝑ Jesutꝑ etayꝑꝑ. Cũtꝑ eta yua, atore bairo qũĩñurꝑ Jesure:

—Yꝑ cũã, mꝑ cabuei yꝑ ãnigaya. Bairi noo mꝑ cañesẽãrõꝑ yꝑ ágꝑ yꝑ cũã.

⁵⁸ Bairo cũ caĩrõ tãgo, atore bairo qũĩñurꝑ Jesús:

—Macãñꝑcũ macããna waibũtoa na caãnipaũri cũgoyama. Minia cũã na riabatiri na caãnipaũrire cũgoyama. Bairo na cacũgomiatãcũãrē, yua, Camasã Jũgocꝑ, yꝑ caãnipaũ ũno yꝑ cũgoetiya —qũĩñurꝑ Jesús caũmurē.

⁵⁹ Cabero apeire qũĩñurꝑ tunu:

—Jito, yꝑ baracꝑsa.

Bairo cũ caĩrõ tãgo, caũmꝑ pꝑame “Jau,” ĩmicũã, atore bairo qũĩñurꝑ:

—Yꝑ Quetiꝑꝑꝑ, mai mꝑ mena yꝑ baracꝑperigꝑ. Yꝑ pacꝑre cũ cotei ácꝑ yꝑ baiya. Cũ cariacõato bero roque, mꝑ mena yꝑ ábujioꝑ —qũĩñurꝑ Jesure.

⁶⁰ Bairo cũ caĩrõ tãgo, atore bairo qũĩñurꝑ Jesús:

—Camasã cariacõatanarē bairo caãna pꝑame na qũẽnoáto cabaiyasirãrē, ñiña. Mꝑ pꝑame Dios cũ carotimasĩrĩꝑꝑ caetarore mꝑ quetibꝑjꝑ ñesẽãgꝑ yua.

⁶¹ Cabero tunu apei qũĩñurꝑ Jesure:

—Jã Quetiupũ, yũ cũã mũ mena yũ bapacutigu. Bairũa mai, cajũgoye yũ ya wii macããnarẽ na ñiãagũ. “Ácũ yũ baiya marĩrẽ cabuei mena,” na ñiãgũ mai —qũĩũupũ apei caũmũ Jesure.

⁶² Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩũupũ Jesús:

—Ni jĩcãũ ùcũ jĩcã yeri mena caroaro Dios cũ carotiriquere cũ catũgousaeticõãta, ñuẽtĩña. Ape wãme, ape wãme ricaati tũgoñarĩqũẽrẽ cũ catũgoñaata, ñuẽtĩña. Bairi yua, Dios cũ carotimasĩrĩpaũre dope bairo átimasĩã maniñami —qũĩũupũ Jesús caũmũ apeare.

10

Jesús envía a los setenta y dos

¹ Cabero Jesús, marĩ Quetiupũ, cũ caquetibũjurotijoparã setenta y dos majũ caũmũarẽ na beseyupũ. Bairo na beseri bero yua, tocãnacã macãã, pugarã jeto cũ caetaparopũ na ájũgo rotiyupũ.

² Mai, na caápáro jũgoye atore bairo na ñũupũ: “Oterique camasã na cajepee paio caãnimiatacũãrẽ, tie uparãrẽ cajũjeparã pũame capããrã mee niñama. Torea bairo Dios yaye quetire catũgousaparã capããrã na caãnimiatacũãrẽ, marĩrẽ cajũquetibũjuparã pũame capããrã mee niñama. Bairo na cabairoi, marĩ Pacũ Diore mũjãã cajẽnirõ boya. Cũ pũame oterique Upaũre bairo cũ yaye busurique cajũquetibũjũ batoparãrẽ na jomasĩgũmi. ³ Tũgoya, ãmerẽ mũjããrẽ caroa quetire yũ quetibũjũ rotijoya. Corderos nurĩcãrã, macãũcũ macããna lobos cauwiorã watoa na caãno uwiojãñuña. Torea bairo mũjãã pũame camasã watoa mũjãã caãno uwiojãñugaro. Bairi masacatiri mũjãã cañesẽãrõ ñuña,” na ñ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ. ⁴ Bairo na ñ yaparo, atore bairo na ñ quetibũjũnemoñupũ Jesús tunu: “Bairo ánã, dinero jããrĩcã poa, bairi waso poa cũãrẽ, bairi rupo jutii cũãrẽ mũjãã jee ápewa. Tunu maapũ mũjãã cabocãetarãrẽ na mena mũjãã busupẽniepa. Cariapea mũjãã acoápã. ⁵ Bairi jĩcã wii ùno etarã, ‘Dios caroa yericãtaje cũ joãto ati wii macããnarẽ,’ mũjãã ñ etagarã ti wiire. ⁶ Bairi ti wii macããna pũame caroaro mena mũjããrẽ na cajẽniata, mũjãã caĩrõrẽã bairo caroa yericãtajere na jogũmi Dios. Bairũa, caroaro mena mũjããrẽ na cajẽnieticõãta, mũjãã caĩrõrẽ bairo na áperigũmi Dios. ⁷ Bairo mũjããrẽ caqũẽnorãrẽ bócarã yua, na ya wiipũ mũjãã ãnicõãwã. Capee wiiripũ patowãcõẽtĩcõãña. Bairi jĩcã wiia ãni, mũjããrẽ na canurĩjẽ jetore mũjãã ugawã. Mũjãã, paari majã ãnirĩ, mũjãã ugamasĩña na canurĩjẽrẽ. ⁸ Bairo bairi jĩcã macã ùno etarã, mũjããrẽ caroaro na cajẽniata, na yaye ugarique na canurĩjẽ jetore ugaya. ⁹ Tunu bairoa ti macã macããna cariyecũnarẽ na catioya. Tunu atore bairo na ñ quetibũjũya: ‘Dios cũ carotimasĩrĩpaũ merẽ etaro baiya ati yeparũre.’ ¹⁰ Bairo mũjãã caquetibũjũñesẽãrõ, di macã macããna ùna mũjããrẽ caroaro mena na cajẽnieticõãta, ti macã maapũ nipetiro camasã na catũgoropũ atore bairo na mũjãã ñgarã: ¹¹ ‘jãã yaye quetire mũjãã catũgogaetoi, mũjãã ya macã ñerĩrẽ jãã rupo jutii catusarijere jãã pareya! Ape macãpũ jãã áya. Bairo jãã caápáro jũgoye tũgopeoya mai. Jãã yaye quetire mũjãã catũgoata, Dios cũ carotimasĩrĩpaũ macããjẽrẽ mũjãã tũgobujiorã,’ na mũjãã ñgarã ti macã macããnarẽ. ¹² Mũjãã, yũ yarã cariape mũjããrẽ ñiña: To macããna mũjããrẽ na catũgoetie wapa, Dios pũame roro na átigũmi. Camasãrẽ cũ caĩñabeseri rãmũrẽ Sodoma macããna netõjãñurõ popiye na baio joroque na átigũmi,” na ñ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Los pueblos desobedientes

(Mt 11.20-24)

¹³ Bairo na ñ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu Jesús ape macãã macããnarẽ, Corazín, bairi Betsaida macãã macããnarẽ: “¡Roro majũ baigarãma

to Corazín macã macããna! ¡Roro majũ baigarãma Betsaida macã macããna cãã! Dios cũ caátijẽñoĩnorĩjẽ capeere ñawã. Bairo caĩñarã nimirãcũã, roro na caátiere jãnagaema. Tirũmũpũ macããna Tiro, Sidón macããna ãnana, Corazín, Betsaida macããna na caĩñarĩcãrõrẽã bairo na cũã na caĩñaata, roro na caátajere jãnabujioricarãma Tiro, Sidón macããna pũame. Bũtioro yapapuarã na cajãñarĩjẽ jutii ũnierẽ jãñabujioricarãma. Tunu peero õwãwopũ ruibujioricarãma, bũtioro na cayapapuarijere ñnorã yua. ¹⁴ Bairi camasãrẽ Dios cũ caĩñabeseri rũmũ caetaro Corazín, bairi Betsaida macãã macããna pũame, Tiro, Sidón macãã macããna netõjãñurõ popiye baigarãma yua. ¹⁵ Torea bairo Capernaum macã macããna cũã baigarãma. ‘Jõbuipũ jãã ágarã,’ caĩtũgoñarã na caãnimiatacũãrẽ, ¡cañcũãrĩ operepũ roquere na regũmi Dios!’ na ñ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ Corazín, Betsaida, Capernaum macãã macããna na cabaipere.

¹⁶ Bairo na ñ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Yũ cabuerã, ni jĩcãũ ũcũ mũjãã yaye quetire catũgouũ, yũ yaye quetire catũgouũre bairo niñami. Tunu bairoa ni jĩcãũ ũcũ apei mũjãã yaye quetire catũgogaecũ, yũ yaye quetire catũgogaecũre bairo niñami. Bairo caãcũ ãnirĩ Dios, yũre cajoricũ yaye queti cããrẽ caboecũre bairo niñami,” na ñ quetibũjũyupũ Jesús.

Regreso de los setenta y dos

¹⁷ Cabero Jesús cũ caquetibũjũrotijoricarã setenta y dos majũ ãseanirĩqũẽ mena tunu etayuparã caquetibũjũñesẽãrãtãna. Bairo etarã yua, atore bairo qũĩ quetibũjũyuparã Jesure:

—jãã Quetiupau mũ wãmei jãã caĩjẽnirõ, wãtĩ yeri pũna cũã jãã caĩrotirorea bairo baimajũcõãñama! —qũĩñuparã.

¹⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Ñũña mũjãã caátiataje. Yũ pũame wãtĩ quetiupau jõbuipũ caãnimiatacu cũ cañarõrẽ ñiñajoapũ. Cabũpo yaberije cañarõrẽ bairo majũ ñaami. ¹⁹ Mũjããrẽ masĩrĩqũẽrẽ yũ jowũ, ãña mũjããrẽ cũ cabacamiatacũãrẽ, mũjãã cariaetiparore bairo ñ, o cotapa mũjããrẽ cũ catoamiatacũãrẽ, mũjãã cariaetiparore bairo ñ. Tunu bairoa mũjããrẽ masĩrĩqũẽrẽ yũ jowũ, marĩ pesu wãtĩ cũ catutuarije nipe-tirijere mũjãã canetõparore bairo ñ. Bairo tie masĩrĩqũẽrẽ cacũgorã ãnirĩ, ñise ũnie wãtĩ roro mũjããrẽ cũ caátigamirĩjẽrẽ mũjãã tãmuoetinucũgarã. ²⁰ Bairãpũ, wãtĩ yeri pũnarẽ cawitiroti jomasĩrã nimirãcũã, tie jetore mũjãã catũgoñarõ boetiya. Jõbuipũ Dios ya pũrõpũ mũjãã caãno cãrõ mũjãã wãmerĩrẽ cũ cawoa-turicarã mũjãã ãniña. Tie pũamerẽ tũgoñajesoya —na ñ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Jesús se alegra

(Mt 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Bairo tipũa bũtioro Espiritu Santo mena ãnirĩ atore bairo ãseanirĩqũẽ mena Diore qũĩ basapeoyupũ Jesús: “Caacũ, mũ, ati ãmũrecõo nipetiro upũ, mũ ñujãñũña yũ yarã mena. Naa, cabũgoro macããnarẽ bairo caãna na caãnimiatacũãrẽ, masĩrĩqũẽrẽ na mũ joyupa. Aperã, ati yepa macããna, ‘Marĩ roque marĩ masĩnetõña’ caĩrã pũamerẽ na mũ joetiya. Caacũ, tore bairo mũ ásupa mũ cabojũgoyetiricarore bairo caãno jũgori,” qũĩ jẽniñupũ Jesús cũ pacũre.

²² Bairo qũĩ jẽni yaparo, atore bairo na ññupũ Jesús cũtũ caãnarẽ: “Yũ Pacũ pũame nipetirije masĩrĩqũẽrẽ yũ jowĩ. Tunu yũ caátĩãnie cããrẽ yũ Pacũ jeto masĩñami. Tunu cũ caátĩãnierẽ yũ cũã yũ masĩpeyocõãña. Bairi yũ cũã yũ jeto na yũ masĩõmasĩña camasã yũ cabeserãrẽ yũ Pacũ cũ caátĩãnierẽ,” na ññupũ Jesús.

²³⁻²⁴ Bairo ñ yaparo, cũ cabuerãrẽ na ãmejore ñña, atore bairo na ññupũ na jetore: “Tirũmũpũ macããna profeta majã capããrã mũjãã caĩñarĩjẽ ũnierẽ

ĩnagamiñupã. Quetiuparã ânana cũa tiere ĩnagamiñupã. Mũjãã catũgorije ũne cũaãrẽ tũgogamiñupã. Bairi mũjãã pũame capee ĩña, tũgo caãna ãnirĩ useanirĩ ãña,” na ĩñupũ Jesũs cũ cabuerãrẽ.

Parábola del buen samaritano

²⁵ Cabero ĩcãũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuei Jesũs tũpũ etayupũ. “Cariape cũ quetibũjũyati Jesũs,” ĩ masĩgu, cũtũ etayupũ. Bairo cũtũ eta, atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—Jããrẽ cabuei, ¿dope bairo yũ ácuti Dios tũpũ cariamanopũ águã? —qũĩ jẽniñañupũ cajũgobuei Jesure.

²⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ na cawoaturica pũrõpũ mũ caĩñaata, ¿nopẽ ĩgaro tie bairo to ĩcuti mũrã? —qũĩ jẽniñañupũ Jesũs cajũgobueire.

²⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Atore bairo ĩña ti pũrõpũ: ‘Mũjãã, Israel macããna, mũjãã caátĩãnie nipetirije mena cũ maiña. Tunu bairoa mũjãã yeripũ, mũjãã catũgoñarĩjẽ nipetirije mena cũ maiña. Tunu bairoa mũjãã catutuarije nipetirije mena cũ maiña.’ Tunu torea bairo: ‘Mũjããtũ macããna cũaãrẽ mũjãã rupaũre mũjãã camairõrẽã bairo na maiña,’ ĩ quetibũjũyupi ti pũrõpũ —qũĩñupũ cajũgobuei Jesure.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesũs:

—Cariape miña. Tore bairo ĩ woatuyupi Moisés ãnacũ. Bairo bairi cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo caroaro cariape mũ caápata, Dios tũpũ cariamanopũ mũ águã —qũĩ quetibũjũyupũ Jesũs Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueire.

²⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgomicũã, cũ caĩrõrẽ bairo átigaesupũ. Bairi atore bairo qũĩ jẽniñanemoñupũ Jesure tunu:

—¿Noa ũna na ãniñati marĩ yarã, marĩ rupaũre bairo marĩ camaiparã?

³⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, ĩcõñarĩ atore bairo qũĩñupũ Jesũs cajũgobueire:

—ĩcãũ Jerusalẽpũ caãniatacũ Jericó macãpũ ásúpũ. Bairo ti macãpũ cũ caetaparo jũgoye jerutiri majã pũame maapũ cũ bocáetayuparã. Cũ bocáeta yua, roro cũ ásuparã. Cũ apeyere, cũ jutii nipetirijere jeyuparã. Jee yaparo, cũ payuparã butioro, ñe mano riaricaropũ. Áticõã yua, ruticoásuparã. ³¹ Bairo na caátó bero, ĩcãũ sacerdote na caqũẽatacũ cũ cacũñarĩ wããrẽ ásúpũ cũ cũa. Bairo ácũ, etayupũ na caqũẽatacũtũre. Bairo qũĩñamicũã, cũ owanetõcoásupũ.

³² Bairo cũ canetõátó bero, apei tunu levita poa macããcũ etayupũ. Bairo eta, qũĩña, cũ owanetõcoásupũ cũ cũa. ³³ Bairo na canetõátó bero, apei tunu Samaria yepa macããcũ etayupũ. Bairo eta, bopacooro qũĩñañupũ na caqũẽatacũre, Samaria yepa macããcũ pũame. ³⁴ Qũĩña mai yua, cũtũ eta, cũ cãmĩirẽ cũ ucotiyupũ. Aceite, bairi use oco majũ mena cũ cãmĩirẽ cũ ucotiyupũ. Tunu jutii mena cũ cãmĩirẽ jiyayupũ. Áti yaparo, cũ yũ burro buipũ cariaũre cũ nepeoyupũ. Bairo áti, cũ neásupũ camasã ñesẽãrĩ majã na cacãnirĩ wiipũ. Topũ ãcũ, cũ ucotinemoñupũ tunu. ³⁵ Ape rãmũ, cabusuri rãmũ cũ caápáro jũgoye Samaria yepa macããcũ pũame atore bairo qũĩñupũ ti wii upaũre: “Ejũ, pũga denario moneda tiiri mũ yũ nuniña. ãni, yũ caneatĩatacũre cũ mũ caqũẽnorõ yũ boya. Mũrẽ yũ canunirĩjẽ to caetaeticõãta, cabero acãpũ, mũ yũ wapatinemogũ tunu,” qũĩñupũ Samaria yepa macããcũ ti wii upaũre —bairo ĩcõñarĩ quetibũjũyupũ Jesũs cajũgobueire.

³⁶ Bairo ĩcõñarĩ bero, atore bairo qũĩñemoñupũ:

—¿Dope bairo mũ tũgoñañati? Camasã itiarã qũĩñañuparã jerutiri majã na caqũẽatacũre. Bairi, ¿ni pũame cũ yaũre bairo qũĩñañuparĩ? —qũĩ jẽniñañupũ Jesũs cajũgobueire.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Cūrē caĩñamairĩcũ pũame cũ yaure bairo qũĩñañupĩ —qũĩñupũ cajũgobuei pũame.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesús:

—Bairo baimajũcõãñupĩ. Bairi mũ cũã cūrē bairo ácsja. Aperã mũ yarã, mũ ãnarẽ, mũ rupaure mũ camairõrẽ bairo na mũ juátinemogu na cũãrẽ —qũĩñupũ Jesús, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũērẽ cajũgobuei pũamerẽ.

Jesús en casa de Marta y María

³⁸ Cabero netõásupũ Jesús. Bairo ácsũ, jĩcã macãpũ etayupũ tunu. Topũ cũ caetaro, jĩcã wii macããcõ, Marta cawãmecũco pũame bairo qũĩñupõ: “Jãã mena ugaũ asá.” ³⁹ Mai, Marta pũame baiocũsupo, María cawãmecũcore. Bairo Jesús na ya wii cũ caetaro, María cũ rũporitũre etanumuñupõ. Jesús cũ caquetibũjũrijere bũtioro tũgogayupo. ⁴⁰ Marta pũame jesaesupo: “Yũ jeto paarique nipetirijere yũ átimiña,” ĩ tũgoñañupõ. Bairi Jesutũ cũ baio cũ caruiro ĩñarĩ, Jesure qũĩñupõ:

—Yũ Quetiupũ, ¿yũ cabairijere mũ tũgoñaẽtĩñati? Yũ baio pũame yũ juáperiyamo. ¿Bairo cũ cabairije to ñuñati mũrã? Jĩcãõã yũ pũame yũ paaya. Bairi, “Cõ jũpaoja,” cũ ĩña —qũĩñupõ Marta Jesure.

⁴¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo cũ ĩñupũ Jesús:

—Marta, mũa, capee apeye ãnierẽ mũ tũgoñaña. ⁴² Bairo mũ catũgoñamiatacũãrẽ, jĩcã wãme cariape tũgoñarĩqũē ñiña. Bairi María pũame ti wãmerẽ tũgogayamo. Bairi noa una, “Tocãrõã tũgojãñaña tiere,” cũ ĩ masĩenama —cõ ĩñupũ Jesús Martare.

11

Jesús y la oración

(Mt 6.9-15; 7.7-11)

¹ Ape rãmũ Jesús Diore cũ cajẽnirõ bero, cũ cabuerã mena macããcũ jĩcãũ, pũame atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Yũ Quetiupũ, Diore jãã cajẽnimasĩparore bairo jãã mũ buewa. Juan cũ cabuerãrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽ bairo jãã cũãrẽ mũ buewa —qũĩñupũ Jesure.

² Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩñupũ Jesús cũ cabuerãrẽ:

—Diore jẽnirã, atore bairo mũjãã ĩ jẽniwã:

‘Jãã Расũ, jõbui macããcũ, nipetiro camasã mũ wãmerẽ na ĩroáto.

Tunu bairoa mũ carotimasĩrĩpũ atĩ yepapũ to apáro.

Jõbui mũ carotirorea bairo to baiáto atĩ yepapũ cũãrẽ.

³ Tunu tocãnacã rãmũ jãã caũgapeere jããrẽ jonucũña.

⁴ Tunu bairoa roro jãã caátaje cũãrẽ jãã masiriyobojaya.

Camasã roro jããrẽ na caátajere jãã camasiritirorea bairo roro jãã caátaje cũãrẽ jãã masiriyobojaya mũ cũã.

Tunu wãtĩ roro jããrẽ cũ caátigarijere jãã ãñotaya. Jãã netõña,’

bairo Diore cũ mũjãã cajẽnipee ñuñã —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

⁵ Bairo na ĩ yaparo, ape wãmerẽ ĩcõñarĩ atore bairo na ĩ quetibũjũnemoñupũ tunu:

—Jĩcãũ, ñami recomacã cũ bapa ya wiipũ etayupũ. Eta yua, bairo qũĩñupũ:

‘Yũ wasoya itia pan ãnoacã. ⁶ Yũ yaũ jĩcãũ cayoaropũ caatĩatacũ etayami.

Cūrē yũ canupee maniña yũ wiire. Bairi mũ yũ jẽniña,’ qũĩñupũ. ⁷ Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, cũ bapa pũame cũ yũesupũ: ‘Yũ pajũgoeticõãña. Merẽ jope

biaricaro ñiña. Yũ, yũ pũnaa cãnirã jãã baiya. Bairi dope bairo wãcãrĩ mũ

yũ jomasĩcũ,’ qũĩñupũ ti wii macããcũ cajẽniñaũrẽ. ⁸ Bairi mũjããrẽ ñiña:

Cũ bapa cũ caãnimiatãcũãrẽ, cũ caĩrõrẽ bairo átigaesupũ. Bairũa, ‘Nairõ yũ

patowãcõremi,’ ĩ, atore bairo átibujõmĩ: Wãcã, jopere pã, noo cũ bapa cũ

caborore bairo nipetirijere cū jobujioꝝmi yua. ⁹⁻¹⁰ Tūgoꝝeoya mꝝjāã mai mꝝjāãrē ĩcõñarĩ yꝝ caquetibꝝjurijere: Noa ũna na cajēniata, na cajēnirĩjērē bõcamasĩgarāma. Tunu bairoa aꝝeꝝe ũnierē na camacāata, na camacārĩjērē bõcamasĩgarāma. Tunu jopꝝꝝ na capiiata, ti wii upꝝꝝ ꝝame ti jopꝝꝝ ꝝāãgꝝmi. Bairi tore bairo Diore mꝝjāã cajēniata, mꝝjāã caānimasĩꝝeꝝe jogꝝmi. Bairi Diore mꝝjāã cajēnirõ ñuñã.

¹¹ “Mꝝjāã, capũnaacꝝna mꝝjāã ꝝũnaa pan rupare na cajēniata, ¿ũtã rupare na mꝝjāã jobujioꝝti? Bairo mꝝjāã áꝝerã. Tunu bairoa waire na cajēniata, ¿ãñã ũcũrē na mꝝjāã jobujioꝝti? Bairo mꝝjāã áꝝerã. ¹² Tunu bairoa āmona riare na cajēniata, ¿cotapa ũcũrē na mꝝjāã jobujioꝝti? Bairo mꝝjāã áꝝerã. ¹³ Mꝝjāã, carorã nimirãcũã, mꝝjāã ꝝũnaarē caroa wãmerē mꝝjāã jomasĩnucũñã. Marĩ ꝝꝝ Dios ꝝmꝝꝝrecóo macããcũ roque caroú majũ niñami. Camasã netõrõ caroú niñami. ¿Bairi noa ũna cũrē cajēnirãrē na jogꝝmi Espĩritu Santore!” na ĩ quetibꝝjꝝyꝝꝝ Jesús cū cabuerãrē.

*Acusan a Jesús de recibir su poder del demonio
(Mt 12.22-30; Mr 3.20-27)*

¹⁴ Aꝝe rãmꝝ Jesús wãtĩ yeri ꝝũnarē cū acuwiyojoyꝝꝝ caũmũrē ca-jããmiatacure. Mai, caũmꝝ ꝝame bꝝsꝝmasĩẽsupꝝ, wãtĩ yeri cū cajãñarõ jũgori. Bairo Jesús cũrē cū caacuwiyojoro bero, caũmꝝ ꝝame tunu bꝝsꝝmasĩĩnũꝝ yua. Bairo cū cabairo ĩñarĩ, to macããna camasã ĩña acꝝacoasuparã. ¹⁵ Jĩcããrã qũĩroaesuparã Jesure. Atore bairo qũĩñuparã: “Beelzebú wãtĩ quetiupꝝꝝ majũ cū camasĩõrĩjē jũgori wãtĩ yeri ꝝũna, camasãrē caãnarē na acurewiyoyo masĩmi Jesús,” qũĩ bꝝsꝝꝝꝝꝝꝝꝝ Jesure.

¹⁶ Aꝝerã tunu, dise ũnie átijẽñorĩqũẽrē ꝝmꝝꝝrecóo macããjērē Jesús cū caátijẽñorõ boyuparã. Na ꝝame roro cū áti ĩñarã ásuparã, “¿Dope bairo cū ácꝝati ãni?” ĩrã. ¹⁷ Jesús ꝝame na caĩtũgoñarĩjērē masĩcõãñũꝝ. Bairi atore bairo na ĩnũꝝ:

“Quetiupꝝꝝ rey cū carotimasĩrĩꝝꝝ macããna na caãmeoboeticõãta, jĩcãrõ ãnimasĩẽtĩñãma. Tunu bairoa jĩcã wii macããna na caãmeoboeticõãta, na cũã caroaro ãnimasĩẽtĩñãma. ¹⁸ Tore bairo Satanás, wãtĩã quetiupꝝꝝ cū yarãrē na cū caboeticõãta, ¿dope bairo to ãninetõrõati cū carotimasĩrĩꝝꝝ? ãninetõmasĩẽto. Yasipeticoagaro cū yarãrē, na cū caboeticõãta. ¹⁹ Tunu bairoa Beelzebú jũgori wãtĩ yeri ꝝũnarē na yꝝ caacurewiyoyo jomasĩata, ¿ñamꝝ cū camasĩrĩjē jũgori mꝝjāã yarã cũã yũre bairo na átimasĩcũti? Bairo mꝝjāã caĩrõ tũgorã, mꝝjāã yarã ꝝame, ‘Cariape mee mꝝjāã tũgoñãña,’ mꝝjāãrē ĩbujiorãma. ²⁰ Yꝝ ꝝame, Dios cū camasĩõrĩjē jũgori wãtĩ yeri ꝝũnarē yꝝ caacurewiyoyo jomasĩata, nipetiro camasã yꝝ caátiere ĩñarã, ‘Merē Dios cū carotimasĩrĩꝝꝝ marĩrē etaya,’ ĩ masĩbujiorãma,” na ĩ quetibꝝjꝝyꝝꝝ Jesús.

²¹ Bairo ĩ quetibꝝjꝝ yaparo, cajerutiri majõcũre ĩcõñarĩ atore bairo na ĩ quetibꝝjꝝnemoñũꝝ tunu: “Jĩcãũ wii upꝝꝝ, catutuau majũ cū ya wii macããjērē caroaro cū caĩñacoteata, ni ũcũ cajerutiri majõcũ cū yayere jerutimasĩẽcũmi. ²² Baĩꝝꝝ, aꝝeĩ cū netõrõ catutuau cū wiire jããrĩ, cũrē cū caqũẽẽnetõata roque, ti wii upꝝꝝ yaye cū besure cū ĩmapeyo masĩñami. Ti wii upꝝꝝ ꝝame, ‘Yꝝ besu mena ni ũcũ ati wiire cajããũrē cū yꝝ netõcõãgꝝ,’ cū caĩtũgoñamiatacũãrē, cū besure cū ĩmapeyo masĩñami. Bairo ácꝝ yua, ti wii upꝝꝝ aꝝeꝝe ũnierē jeruti masĩcõãñami yua,” na ĩ quetibꝝjꝝyꝝꝝ Jesús.

²³ ĩ quetibꝝjꝝ yaparo, bairo na ĩnemoñũꝝ tunu: “Yꝝ mena caãnigaecꝝ, yũre caĩñateire bairo niñami. Tunu bairoa yꝝ mena caquetibꝝjꝝnetõõgaecꝝ, camasãrē caquetibꝝjꝝmawijioꝝre bairo niñami,” na ĩ quetibꝝjꝝyꝝꝝ Jesús.

El espíritu impuro que regresa
(Mt 12.43-45)

²⁴ Ī quetibujɥ yaparo, ape wãme cããrẽ na ĩnemoñupũ tunu: “Wãtĩ yeri pũna caũmurẽ cã cawitiatato bero, noo caoco manorĩpu añesẽãñami. Añesẽã yua, cã caãniparore cã cabócaeticõãta, atore bairo ĩ tãgoñañami: ‘Yũ caãnimiatatopua yu tunuágu tunu,’ ĩ tãgoñañami. ²⁵ Bairo ĩ tãgoña yua, tunuá, caũmurẽ qũĩñañami tunu. Caũmu yeri pũame wiire, caroaro na caowaqũẽno peyoata wiire bairo bauya. ²⁶ Bairo cabairo ĩña yua, acoásúpu tunu wãtĩ, aperã jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ cã netõrõ cañuenarẽ na piineñou ácú. Bairo na bóca, ‘Jito,’ na ĩ, caũmurẽ cã jããñama tunu nipetirã. Bairi cã yeripu ãnicõãñama tunu. Bairo na caãno, jõpũame roro baibujioũmi tunu caũmu pũame yua,” na ĩ quetibujɥyupu Jesús cãtu catũgorã etarãrẽ.

La felicidad verdadera

²⁷ Bairo cã caĩãno, na mena macããcõ jĩcãõ atore bairo qũĩñupõ butiuro:
—¡Caroaro cariape mu quetibujɥya! Bairi mu paco, murẽ camasõrĩcõ pũame useanirĩ ãcõmo mu mena —qũĩñupõ busrique tutuaro mena.

²⁸ Bairo cõ caĩrõ tãgo, bairo cõ ĩñupũ Jesús:
—¡Yũ paco netõrõ useaniñama Dios yaye quetire catũgousarã pũame roque!

La gente mala pide una señal milagrosa
(Mt 12.38-42; Mr 8.12)

²⁹ Cabero camasã pũame aperã, aperã capããrã majũ na caneñaporo ĩña, atore bairo na ĩñupũ Jesús: “Ati yepa macããna, ãme caãna, caroaro tãgoñañãñama. Átijẽño ĩñorĩqũẽ jetore boyama. Bairo na cabomiatacũãrẽ, tiere na áti ĩñoetigami Dios. Merẽ na quetibujɥ cũñupĩ Jonás ãnacũ cã cabairiquere. ³⁰ Tirũmũpũre Jonarẽ cã caátajere Nínive macã macããnarẽ na ĩñoñupĩ. Bairo narẽ cã caĩñorõ bero, to macããna pũame, ‘Cariapea Dios cã caquetibujɥnetõrotiricu majũ niñami Jonás,’ ĩ tãgoñamasĩñupã. Torea bairo yũre Dios cã caátipeere mujãã ãme caãnarẽ cã caĩñorõ bero, bairoa mujãã ĩ tãgoñamasĩgarã yũ cããrẽ yua. ³¹ Tunu bairoa ti rũmu camasãrẽ cã caĩñabeseri rũmu caetaro, jĩcãõ ãnacõ catitunurĩ, mujãã, ãme caãnarẽ, ‘Cariapea mujãã tãgousaeru,’ mujããrẽ ĩregomo cõ cãã. Ape nũgõã waru joperu macããcõ quetiupao ãnacõ bairo mujããrẽ ĩgomo. Cõ pũame noo cayoaropũ asúpo, Salomón ãnacũ cã camasĩrĩjẽrẽ tũgogo. Bairo cõ catũgogarico cõ caãnimiatatocũãrẽ, mujãã, ãme caãna yũ camasĩrĩjẽrẽ mujãã tũgogaetiya. Bairo Salomón netõrõ camasĩ yũ caãnimiatatocũãrẽ, yũ caĩrĩjẽrẽ mujãã tũgogaetiya. ³² Tunu bairoa ti rũmu camasãrẽ cã caĩñabeseri rũmu caetaro, Nínive macã macããna ãnana catitunurĩ, ‘Caroaro mujãã tãgousaeru,’ mujããrẽ ĩgarãma na cãã. Na pũame Jonás ãnacũ cã caquetibujɥrijere tũgorã, roro na caátiere tũgoña qũẽnoñuparã. Bairo na catũgoñaqũẽnomiatatocũãrẽ, mujãã, ãme caãna, mujãã tũgoña qũẽnogaetiya. Jonás netõrõ camasĩ yũ caãnimiatatocũãrẽ, yũ caĩrĩjẽ tũgori, mujãã tũgoña qũẽnogaetiya,” na ĩ quetibujɥyupu Jesús.

La lámpara del cuerpo
(Mt 5.15; 6.22-23)

³³ Ī quetibujɥ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Ni ũcũ jĩcãũ jĩñaworique cã cajĩñawogaata, cayasioropũ cũęcũmi. Ni ũcũ jĩcãũ carupapata rocapũ cũęcũmi. Jõbuipũ cũnucũñami, camasã nipetiro cajããetarã na caĩñamasĩparore bairo ĩ. ³⁴⁻³⁵ Tunu bairoa mujãã caapee pũame cajĩñaworicare bairo niña mujãã rupũre. Mujãã caapee caroaro to caĩñamasĩata, caroaro mujãã ĩñamasĩgarã. Caroye tuata, caroaro mujãã ĩñamasĩtĩgarã. Tore bairo

mujãã, cayeriñurã añirĩ cariape mujãã catũgoñaata, caroaro mujãã átimasĩgarã. Cayeriñuena mujãã caãmata roque, caroaro mujãã átimasĩetĩgarã. Bairi Dios mujããrẽ cũ camasĩõrĩjẽrẽ tũgõusa jãnaeticõãña. ³⁶ Bairi mujãã yeripũ caroa jeto tũgoñarĩ, bairi tunu carorijere tũgoña eñotari, Dios cũ caátigarije nipetirijere mujãã tũgomasiĩgarã. Jĩñaworique mujããrẽ cajĩñaworore bairo caroaro mujãã tũgomasiĩgarã nipetirijere yua,” na ï quetibũjũyupũ Jesús catũgorã etarãrẽ.

Jesús acusa a los fariseos y a los maestros de la ley

(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40; Lc 20.45-47)

³⁷ Bairo cũ caĩrõ bero, fariseo majõcũ Jesure, “Jito, marĩ átõca. Yũ ya wiipũ marĩ ugaáto,” qũĩñupũ. Bairo cũ caĩrõ tũgo, “Jau,” ï, cũ tũpũ ugaũ ásũpũ Jesús. Bairi cũ wiipũ jããeta, cariapea cũ mesapũ etanumu etayupũ. ³⁸ Bairi fariseo pũame, Jesús cariapea cũ caetanumurõ ïña yua, “Tame,” ï tũgoñañupũ, “Marĩ, judío majã marĩ ya wãmerẽ bairo áperiyami Jesús. Cũ wãmorĩrẽ coseetiyami cũ caũgaparo jũgoye yua,” ï tũgoñañupũ fariseo Jesús cũ cabairijere. ³⁹ Marĩ Quetiupũ pũame masĩcõãñupũ cũ catũgoñarĩjẽrẽ. Bairi atore bairo qũĩñupũ:

—Mujãã, fariseo majã jotũ bapaari mujãã cacosepeere nairõ mujãã tũgoñanucũña. Bairi tie ñnierẽ nairõ tũgoñamirãcũã, mujãã yerire coserique pũamerẽ mujãã tũgoñaetĩña. Bairi yajariquere, bairi ape wãme ricaati tũgoñarĩqũẽ cũã nicõãña mujãã yeripũ. ⁴⁰ Caĩtopairã mujãã ãniña. Ca-jotũbapariwei pũame jotũ bapa bui cũãrẽ, capupea cũãrẽ qũẽnoñami. Tore bairo Dios pũame mujãã rupũ jeto meerẽ, mujãã yeri pũna cũãrẽ ásũpi. ⁴¹ Atore bairo mujãã caátiere boyami Dios: Mujãã yeri mujãã caqũenorõ boyami. Bairo mujãã caápata, mujãã ñubujiorã.

⁴² “Bairo átato ñnorẽã, ricaati mujãã, fariseo majã, mujãã átinucũña. Bairo ána yua, pũga wãmo cãrõ moneda tiiriacarẽ mujãã cacũgoata, jĩcã tiaca mujãã jonucũña Diore. O ugarique jĩcã wãme ñno, pũga wãmo cãrõ mujãã cacũgoata, jĩcãrõãcã mujãã jonucũña Diore. Bairo cariape tie ñnierẽ átimasĩmirãcũã, ape wãme paijãñurõ Dios cũ carotirique pũamerẽ mujãã tũgoñaetimajũcõãña. Caroaro ãmeo átaje cũãrẽ marĩ rotiyami Dios. Caroaro ãmeo mairĩqũẽ cũãrẽ marĩ rotiyami. Tie pũamerẽ mujãã tũgoñaetĩña. ¡Bairi mujãã carorije wapa paio nigaro!

⁴³ “Tunu bairoa ñubuerica wiipũ mujãã caápata, caroapũre mujãã ruiganucũña. Tunu bairoa maapũ mujãã caãñesẽãta, nipetiro camasã pũcũbũgoricarõ mena na cajẽnirõ mujãã bonucũña. Bairo mujãã caboroi, ¡mujãã carorije wapa paio nigaro!

⁴⁴ “Mujãã, camasã ãnanarẽ na cayarica opeere bairo mujãã ãniña. ãme caãna pũame ti opee buire ána, ‘Masã operi ãno,’ ï masĩetĩñama. Tore bairo mujãã ãniña. ¡Bairi mujãã carorije wapa paio nigaro!” na ï quetibũjũyupũ fariseo majãrẽ.

⁴⁵ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgo, fariseo mena macããcũ jĩcãũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuei pũame atore bairo qũĩñupũ Jesure:

—Cabuei, bairo mũ caĩata, jãã, jããrẽã roro ï micũpũ.

⁴⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñupũ Jesús:

—Jĩcãũ, cũ paabojari majõcũre cũ jũpũsaetiyami. Jĩcã wãme ñnoacã cũãrẽ cũ juáperiyami. Tore bairo na mujãã átiya camasãrẽ. ‘Moisés ãnacũ cũ carotiriquere jĩcã wãmeacã rusaeto ása,’ camasãrẽ na mujãã ñnucũña. Bairo caĩrotirã nimirãcũã, mujãã pũame tore bairo mujãã áperimajũcõãña. ¡Bairi mujãã carorije wapa paio nigaro!

⁴⁷⁻⁴⁸ “Tunu bairoa caĩtopairã mujãã ãniña. Profeta majã na rupũri ãnajẽ masã ope buire mujãã qũẽnonucũña caroa ùtã wiicarẽ, camasã profeta

ānanarē na ĩroáto, ĩrā. Bairo qũenomirācũā, mujāā ñicũjāārē bairoa mujāā ānicōāña. Na pũame Dios yaye quetire boena, profeta majārē pajĩāreyuparā. Narē bairo mujāā boetiya Dios yaye quetire mujāā cũā. Bairi, ‘Marĩ ñicũjāā profeta majārē na capajĩārĩcārōrē bairo ñurō. Dios yaye queti to yasicōāto,’ ĩrārē bairo mujāā átinucũña. ¡Bairi mujāā carorije wapa paio nigaro!

⁴⁹ “Dios pũame camasĩ ānirĩ atore bairo ĩñupĩ: ‘Yũ yarārē na yũ jogũ camasā turũ. Profeta majārē, apóstolea majā cũārē natũ yũ jogũ, na quetibũjũáto, ĩ. Bairo yũ cajomiatacũārē, ĩcãārē na pajĩāregarāma. Aperārē roro popiye na baio joroque na átigarāma,’ ĩñupĩ. ⁵⁰ Bairi Dios pũame camasā profetare roro na caátaje jũgori ati rũmarē popiye na baio joroque na átigũmi. Tocānacũ profeta majā, caāniñarĩcārārē na carĩ reyarique wapa popiye na baio joroque na átigũmi āme caānarē. ⁵¹ Na carĩ rejũgoricũ, Abel cawāmecũcupũ nijũgoaná, Zacarías, altar, santuario watoa na capajĩārĩcũpũ nituetayama na carĩ rejũgoatana capāārā beropũ. Bairo na ānana wapa roro popiye na baio joroque na átigũmi āme caānarē yua,” na ĩñupũ Jesús.

⁵² ĩ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Dios yaye queti pũame llavere bairo ñña camasārē. Llave jũgori wiire biaricarore marĩ pãjãmasĩña. Torea bairo Dios yaye queti jũgori mũrecóore marĩ jããmasĩña. Mujāā pũame Dios cũ cabuerijere masĩmirācũā, cũrē mujāā boetiya. Tunu bairoa camasā Diore na camasĩgarijere mujāā ĩñotaya. ¡Bairi mujāā, Moisés ānacũ cũ caroticũrĩqũērē cajũgobueri majā, mujāā carorije wapa paio nigaro!” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

⁵³⁻⁵⁴ Bairo cũ caĩrōĩ, to macāāna, Moisés ānacũ cũ caroticũrĩqũērē cajũgobueri majā, bairi fariseo majā mena cũ asiayuparā Jesure. Bairi ape wāme, ape wāme cũ jēniñañuparā. “Carorije buei átiyami Jesús,” qũĩ busũjãgamirā, cũ jēniñamiñuparā nairō.

12

Jesús enseña contra la hipocresía

¹ Bairo na cabairo, capāārā majũ camasā, Jesutũ neña etayuparā. Bairi capāārā majũ āna, dope baiá masĩā manopũ añuparā. Bairi Jesús pũame cũ cabuerārē atore bairo na ĩ jũgoyupũ: “‘Fariseo majā pan pairica na cawauorijere boeticōāña,’ ĩrĩcārō pũamata, ‘Na caĩtopairijere mujāā boepa,’ ñña. ² Tunu bairoa āme caāna na catũgoñarĩjē nipetirijere masĩōpeyocōāgũmi Dios nipetirārē. Baujaro nigaro mujāā yeripũ mujāā catũgoñarĩjē nipetirije. ³ Bairo bairi yasioro aperārē mujāā caĩrĩqũē cũārē nipetiro camasā tũgogarāma. Mujāā ya arũpũ biajãáti, mujāā caĩrĩqũē cũārē capāārā na catũgojoro tiere quetibũjũgarāma aperā, busũrique tutuaro mena,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús cũ cabuerārē.

A quién se debe tener miedo

(Mt 10.26-31)

⁴ Bairo ĩ quetibũjũ yaparo, atore bairo na ĩñupũ tunu: “Yũ yarā cariape mujāārē ñña: Mujāārē capajĩāmasĩrārē na uwieticōāña. Mujāārē na capajĩātato bero, dope bairo átimasĩēnama mujāā yeri pũna pũamerē. ⁵ Bairo pũame ása: Dios yaye quetire tũgousaya. Cũā, camasā na cariaro bero, caũpetietopũ na yeri pũnarē jomasĩñami. Bairi Dios pũame roquere cũ uwiri ĩcārō tãni caroaro ása.

⁶ “Tunu minia, ĩcã wāmo caānacũrē pũga moneda tiiaca wapacũtiyama. Bairo petoaca wapacũtimirācũā, ni ĩcãũ ũcũ Dios cũ caĩñacoteecu maami. Nipetirārē na cabairijere masĩcōāñami. ⁷ Mujāā cũārē mujāā cabairijere masĩpeyocōāñami. Mujāā poa wēerĩ cũārē cōñapeyocōāñami Dios. Bairi,

‘Marĩ cabairijere masĩecũmi Dios,’ ĩ tũgoñaeticõãña. Minia netõjãñurõ mujãã maiñami. Bairi uwieticõãña,” na ĩ quetibujuyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Los que reconocen a Jesucristo delante de los hombres
(Mt 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Cariape mujããrẽ ñiña: Ni ĩcãũ ũcũ, ‘Jesús yaũ yũ ãniña,’ aperã camasã na catũgoro caĩquetibujure yũ yaũ cũ cañierẽ yũ cũã yũ Pacũ yarã ángelea majã cũãrẽ na yũ quetibujugũ. ⁹ Bairi tunu apeĩ, ‘Jesure yũ masĩetĩña,’ caĩ pũamerẽ yũ cũã, ‘Cũ yũ masĩetĩña cũãrã,’ na ñi quetibujugũ, yũ Pacũ yarã ángelea majãrẽ.

¹⁰ “Bairi tunu noa ũna yũ, Camasã Jũgocure, roro na caĩrĩjẽrẽ masiriyogũmi Dios, cũrẽ na cajẽniata. Tore bairo átomicũã, Espĩritu Santore roro na caĩata roque, na masiriyobojaetigũmi,” na ĩ quetibujuyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

¹¹ Bairi ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Yũ yarã, mujããrẽ tutigarã, mujããrẽ jeágarãma. ĩcã rũmũ, ñubuerica wii uparã tũpũ, ape rũmũ ĩñabeserica wii uparã tũpũ, ape rũmũ ĩñabeseri majã tũpũ, ape rũmũ macã quetiuparã tũpũ mujããrẽ neágarãma. Bairi mujããrẽ na caáto uwiri, ‘¿Dope bairo na marĩ ĩrãati?’ ĩ tũgoña macãetĩcõãña. ¹² Marĩ mena macããcũ, Espĩritu Santo pũame tipaũ caetaro ĩña, na mujãã caĩpeere mujããrẽ masĩõgũmi,” na ĩ quetibujuyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

El peligro de las riquezas

¹³ Bairi cũ caĩrõ bero camasã capããrã watoa ĩcãũ qũĩñupũ Jesure:
—Cabuei, yũ pacũ riacoámĩ. Bairi cũ cacũgomiatajere carecomacã yũ boya. Bairi yũ mũ juĩgũ yũ jũgocure, tiere cũ ricawoáto, ĩ —qũĩñupũ.

¹⁴ Bairi cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús caũmurẽ:
—Yũ yaũ, mujãã yayerẽ cabatorapũ mee yũ ãniña. Bairi áti acú mee, yũ apá ati yepapure.

¹⁵ ĩ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu to macããnarẽ:
—Dios pũame, “Carorije wapa cacũgoenarẽ bairo mujããrẽ ñiñaña,” na ĩ tũgoñaetĩñami, camasãrẽ paio na cacũgorije jũgori. Torena, paio apeye ũnierẽ ĩñaũgaripeaeticõãña. Roro mujãã tũgoñare —na ĩñupũ.

¹⁶ ĩ yaparo, capee apeye ũnierẽ cacũgore ĩcõñarĩ bairo na ĩ quetibujunemoñupũ tunu: “ĩcãũ caũmũ caroa yepa majũrẽ cãgoyupũ. Bairi cũ oterique capee cũ rícacũtibojayuparo. ¹⁷ Bairi capee carícacũto ĩñarĩ, atore bairo ĩ tũgoñañupũ caũmũ pũame: ‘¿Dope bairo yũ ácũati? ¿Yũ cajepeere noorẽ yũ cũũati?’ ĩ tũgoñañupũ. ¹⁸ ĩ tũgoña yaparo yua, atore bairo ĩ tũgoñanemoñupũ tunu: ‘Merẽ yũ masĩña yũ caátipeere. Otere yũ cacũnucũrĩ arũarire yũ weeregũ. Áti yaparo, paca arũri majũ yũ qũẽnogũ tunu. Topũ yũ cacũgorije, bairi yũ cajepee mena nipetiro to jeto yũ qũẽnocũgũ yua. ¹⁹ Bairi áti yaparo, yũ yerire atore bairo ñigũ: “Ãmerẽ yua, capee cũmarĩ yũ cacũgopee nicõãña. Bairi ãmerẽ noo yũ caborore bairo jeto yũ átigũ. Yerijã, uga, eti, useanirĩ yũ baiãnigũ yua,” ĩ tũgoñañupũ capee cacũgou pũame. ²⁰ Bairi cũ caĩtũgoñamiatacũãrẽ, Dios pũame atore bairo qũĩñupũ: ‘Catũgoñamasĩecũ mũ ãniña bairo mũ caĩtũgoñaata. Ati ñamia mũ riacoagũ. Bairi ati yepare caãmei ãnirĩ, ¿mũ yaye apeye mũ cacũgorijere dope mũ ácũati yua? ¿Nopẽ mũ ápei?’ qũĩñupũ Dios capee apeyere cacũgomiatacũre. ²¹ Cũrẽ bairo niñami camasã nipetiro capee apeyere cacũgorã, Dios yaye quetire tũgousaena. Cũ ũna catũgoñamasĩena majũ niñama,” na ĩ quetibujuyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Dios cuida de sus hijos
(Mt 6.25-34)

22-23 Bairo ĩ quetibujũ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Mujãã yeri pũna puame mujãã caugapee netõõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ majũ niña. Tunu bairoa mujãã cajãñapee netõõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ majũ niña. Bairi mujããrẽ ñiña: Ati yepa macããjẽrẽ butiuro bootũgoñaeticõãña. Mujãã cacũgopeere, mujãã caugapeere, bairi mujãã cajãñapeere tũgoña macãëtĩcõãña. 24 Minia na caatiãnierẽ mujãã masĩña. Na caugapeere otejũgoetiyama. Na caugapeere jeri wiipũ qũenocũëtĩnucũñama. Bairo na caáperimiatacũãrẽ, na caugapeere jonucũñami Dios. ĩMujãã roquere minia netõõrõ mujãã maiñami Dios! Bairi ãme mujãã caãnierẽ tũgoña macãëtĩcõãña. 25 Ni ũcũ mujãã mena macããcũ, cũ catũgoñamacãrĩjẽ jũgori, ‘Yũ butinemogu ĩcã metro recomacã majũ, ãmũũũ ãnigu,’ ĩ masĩcũmi. Mujãã catũgoñamacãrĩjẽ jũgori mujãã átimasĩëtĩña. 26 Bairi cabũgoro macããjẽ ũnierẽ caátimasĩëna nimirãcũã, ĩnopẽĩrã, ‘Marĩ átimasĩpeyocõãrã marĩ catũgoñamacãrĩjẽ jũgori,’ caĩtũgoñarãrẽ bairo mujãã ĩñati?

27 “Tunu bairoa oó, tataboaro macããjẽ cabairije cũãrẽ mujãã masĩña. Oó puame paaetinucũña. Eetinucũña. Bairo áperimirõcũã, caroa bauya. Quetiupũũ rey Salomón ãnacũ caroa majũ cũ cajutii jãñarĩqũẽ netõõjãñurõ caroa bauya oó puame. 28 Bairo tie taa ũnie Dios cũ caqũënorĩqũẽ ĩcã rãmũ caroa cabaumiatacũãrẽ, ape rãmũ peeropũ joeyama camasã, peero riorã. Mujããrẽ taa ũnie netõõjãñurõ mujãã maiñami Dios. Bairi mujãã cajãñapeere mujãã jogũmi yua. ĩMujãã, Dios mena catũgoñatutuaenarẽ bairo mujããrẽ ñiñaña! 29-30 Ati yepa macããna Diore caĩroaena puame na caugapeere, bairi na caetipeere tũgoña macãnucũñama. Mujãã puame roque narẽ bairo baieticõãña. Marĩ Pacũ Dios, marĩ cabopacarijere masĩpeyocõãñami. Bairi tũgoña macãëtĩcõãña. 31 Dios cũ carotimasĩrĩpũũ roquere tũgoñaña. Bairo mujãã catũgoñaata, ati yepa macããjẽ mujãã cabopacarije cũãrẽ mujãã jogũmi Dios.

Riqueza en el cielo (Mt 6.19-21)

32 “Mujãã yũ yarã, oveja petoaca caãnarẽ bairo mujããrẽ ñiñaña. Bairo capããrã mee caãna mujãã caãnimitacũãrẽ, Dios puame cañũũ ãnirĩ cũ carotimasĩrĩpũũũ mujãã caãnorẽ boyami. Bairi mujãã uwietigarã. 33 Tunu bairoa mujãã cacũgorijere nunireri, dinero ñerĩ, aperã cabopacarãrẽ na batorájã. Bairo mujãã caápata, jõbuiũũ mujãã cawapatapee paio nigaro. Ati yepapũũ mujãã caãno, mujãã yaye boacoaya. O jerutiri majã tiere jeruti recõãñama. O moena tiere ãgareyama. Jõbuiũũ roquere mujãã yaye caãnipee yasietigarõ. 34 Ati yepapũũ macããjẽ jetore mujãã camaitũgoñaata, tie jetore mujãã bootũgoñarã. Jõbuiũũ mujãã cacũgopeere mujãã camaitũgoñaata roque, ati yepa macããjẽrẽ butiuro mujãã bootũgoñaetigarã,” na ĩ quetibujũyupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Hay que estar preparados

35 Bairo ĩ quetibujũ yaparo, ape wãmerẽ na ĩ cõñañupũ: “Caroaro mujãã qũënoyuwa. Mujãã jutii, mujãã cajãñapeere qũënoña. Tunu bairoa mujãã cajĩñaworijere ĩñapeori mujãã cotewa. 36 ĩcããrã paabojari majã ũnarẽ bairo ása. Na puame na quetiupũũ aperã na cawãmojiyari bose rãmũrẽ caĩñũũ atáũũ cũ catunuetaparore caroaro cũ yuyuparã. ‘Jicoquei cũ caetaro, cũ marĩ pãjõrõã,’ ĩrã cũ yuyuparã. 37 Ûseanigarãma capaacoteri majã, na quetiupũũ cũ catunuetarore caroaro cacotemasĩrã. Cãniena cacoterã ãnirĩ cũ mena ãseanigarãma. Cariape mujããrẽ ñiña: Na quetiupũũ puame mesapũũ na ruirotigũmi, ãgariquere na nugũ. 38 Bairi noa ũna cãniena cacoterã ãseanirĩ

nigarāma, noo ñami recomacā, o cabusuatírpaᵐ na quetiupaᵐ cū catunuetarore cacoterā pᵐame,” na ĩ quetibᵐjᵐyupᵐ Jesús.

³⁹ ĩ quetibᵐjᵐ yaparo, ape wāmerē na ĩ cōñañupᵐ tunu: “Apei wii upaᵐ, cū ya wii macāājērē cayajauacú cū caetaparore cū camasīata, cānietibujioricᵐmi. Cū caetaparore ĩñacotebujioricᵐmi, jāāremi, ĩ. ⁴⁰ Tore bairo yᵐ, Camasā Jūgocᵐ, tunu yᵐ caetari rāmᵐrē jīcāñ cayajari majōcure bairo yᵐ etagᵐ ati yeparᵐre. ‘Ti rāmᵐ majū etagᵐmi,’ cañā mani rāmᵐ majū yᵐ etagᵐ. Bairi caroaro āña. Yᵐ catunuetarore caroaro mᵐjāā cotewa,” na ĩ quetibᵐjᵐyupᵐ Jesús cū cabuerārē.

El criado fiel y el criado infiel
(Mt 24.45-51)

⁴¹ Bairo cū caĩrō tūgo, Pedro pᵐame atore bairo qũñupᵐ Jesure:

—Jāā Quetiupaᵐ, ¿jīcāñrē cū ãmᵐa cūrē na cacoterijere ĩcōñarī jāā jetore ĩ quetibᵐjᵐ miñati? ¿O nipetiro camasārē ĩ quetibᵐjᵐáto miñati? —qũñ jēñiñañupᵐ Pedro Jesure.

⁴²⁻⁴³ Bairo cū caĩrō tūgo, atore bairo qũñupᵐ Jesús Pedrose: “Ni ũcū jīcāñ mayordomorē bairo caācū, cū quetiupaᵐ cū carotirore bairo caátimasī ũcūrē ñiña. Cū quetiupaᵐ pᵐame cū caápáro jūgoye, ‘Yᵐ ãmᵐa aperārē na mᵐ qũñowā. Ėgariquere na mᵐ batowa,’ qũñ cũñupᵐ cū ãmᵐrē. Bairi cabero tunueta, cū ãmᵐ, cū caĩroticarorea bairo cū caápata, caroare cū jogᵐmi. Bairi ᵐseanirī nigᵐmi mayordomo. ⁴⁴ Cañorē bairo mᵐjāārē ñiña: Quetiupaᵐ cū yaye nipetirije upaᵐre bairo cū cūgᵐmi, cū, mayordomo pᵐame. ⁴⁵ Bairo cū cacũmiatacũārē, cū pᵐame caróᵐ cū caāmata, ‘Yᵐ quetiupaᵐ tāmurī tunu etaecᵐmi,’ ĩrī, aperā cū baparārē roro na átibujioᵐmi. Cū quetiupaᵐ ãmᵐa, cū paabojari majā rōmirī cũārē roro na átibujioᵐmi. Tunu bairoa ũga, eticũmu baibujioᵐmi. ⁴⁶ Bairi cabero cū quetiupaᵐ cañesēñatácu pᵐame, ‘Ti rāmᵐ etagᵐmi,’ cū caĩmasīētī rāmᵐrē etabujioᵐmi. Bairo eta yua, cū caroticũátacu roro cū caátiere ĩñabujioᵐmi. Bairo ĩña yua, popiye cū baio joroque cū átibujioᵐmi. Cū piticōābujioᵐmi, aperā yᵐ caĩroaena mena cū āmarō, ĩ.

⁴⁷ “Ni jīcāñ ũcū cū quetiupaᵐ cū caĩrījērē masīmicā, tore bairo cū caápata, cū paecogᵐmi butiuro cū quetiupaᵐre. ⁴⁸ Apei cū quetiupaᵐ cū caĩrījērē masīētīrī roro átiyami. Bairo roro cū caátimiatacũārē, butiuro cū paetigᵐmi cū quetiupaᵐ pᵐame. Bairi paijāñurō camasījūgoricarā pᵐame netōjāñurō caroaro na caátiere átirotiya. Petoaca camasīrā netōjāñurō caroaro na caáto ñiña,” na ĩ quetibᵐjᵐyupᵐ Jesús.

Jesús es causa de división
(Mt 10.34-36)

⁴⁹ ĩ yaparo, atore bairo na ĩñupᵐ tunu: “Camasārē na quetibᵐjᵐ ácu yᵐ apú ati yeparᵐre. Tunu yᵐ yaye ᵐsᵐrique peerore bairo ñiña narē. ¡Bairi tiere nipetiro na masīpeyocoáto! ⁵⁰ Yᵐ cūñ, yᵐ yaye ᵐsᵐrique jūgori popiye yᵐ baiya. Bairoa yᵐ baicōā ānigᵐ yᵐ paarique capetiparo jūgoye. ⁵¹ Mᵐjāā, camasārē yᵐ caátiatájere mᵐjāā masīētīña. ‘Dios cū cajou, cū caetaro bero nipetiro camasā caroaro āmeo átigarāma,’ mᵐjāā ĩ tūgoñaña. Bairo mᵐjāā caĩtūgoñamiatacũārē, bairo mee ñiña. Yᵐ caetaro jūgori camasā jīcārō tñni tūgoñatigarāma. ⁵² Bairi jīcā wii macāāna jīcā wāmo cānacāñ majū na caāmata, yᵐ yaye ᵐsᵐriquere tūgorā, itiarā ĩroagarāma. Pugarā ĩroaetigarāma. Toreā bairo ape wii macāāna cūñ pugarā ĩroagarāma. Itiarā ĩroaetigarāma. ⁵³ Bairi jīcāñ cū macūrē cū pesucᵐtigᵐmi yᵐ yaye ᵐsᵐriquere cū catūgousaro jūgori. Toreā bairo ape cū pacure cū pesucᵐtigᵐmi. Apeo cūñ cō macōrē cō pesucᵐtigomo. Apeo cūñ cō pacore cō pesucᵐtigomo. Apeo cūñ cō pēpōrē cō pesucᵐtigomo. Apeo cūñ cō

mañicōrē cō pesucutigomo, yu yayere cō catūgousaro jūgori,” na ññupū Jesús cūtu catūgorā etarārē.

Las señales de los tiempos

(Mt 16.1-4; Mr 8.11-13)

⁵⁴ Bairo ñ quetibujū yaparo, atore bairo tunu na ñnemoñupū camasārē: “Oco poari muipū cū cawāmuatō to cawāmū atōre ññarā, ‘Oco atō baiya,’ mujāā ñ masiña. Torea bairo bainucūña. ⁵⁵ Tunu bairoa ape nūgōā warua joperū cawīno atōre ññarā, ‘Asigaro baiya āme rūmurē,’ mujāā ñ masiña. Torea bairo bainucūña. ⁵⁶ Bairo caoco ocapeere, bairi caasipee cūārē bairo caññamasīrā nimirācūā, ¿nopēīrā Dios ati yateare cū caátīānie pñamerē mujāā masīētīñati? ¡Cañtopairā mujāā āniña!” na ñ quetibujūyupū Jesús.

Procura ponerte en paz con tu enemigo

(Mt 5.25-26)

⁵⁷ Bairo ñ quetibujū yaparo, atore bairo tunu na ñnemoñupū: “¿Nopēīrā cariape átajere mujāā majūā mujāā ñ busū qūēnomasīētīñati? ⁵⁸ Ni jīcāñ ūcū, ‘Yu mujāā waramoña,’ ñrī, mujāārē juez caññabesei turū cū caneápáro jūgoye, cū mena busūqūēnojūgoya. Mujāārē juez turū cū caneápéripárore bairo ñrā, cū mena busūqūēnojūgoya. Mujāā cabusūqūēnojūgoeticōāta, juez pñame guardiare mujāārē ñerotigumi. Bairo áti yaparo, na pñame preso jorica wiipū mujāārē cūrecōāgarāma. ⁵⁹ Cariape mujāārē ñiña: Dinero mujāā cawapamorījērē mujāā cawapatipeyoparo jūgoye, topū mujāā ānicōāgarā. Mujāā witimasīetigarā,” na ññupū.

13

Importancia de la conversión

¹ Jīcā rūmū caāno camasā Jesure qūññarā etayuparā. Eta, atore bairo qūñ quetibujūyuparā: “Pilato pñame Galilea macāñnarē na pajīāreupū, Diore na cañubuerā etaro. Waibūtoa riire na cajoemūgōrā etaro na pajīāreupū,” qūñ quetibujūyuparā camasā Jesure.

² Bairo na cañquetibujūro tūgo, atore bairo na ññupū Jesús: “¿Dope bairo mujāā ñ tūgoññati na cabaiatajere? ‘Na yarā Galilea macāñna nipetirā netōrō carorā āniupā. ¿Bairi bñtioro majū na carorije wapa jūgori yasiupa,’ mujāā ñ tūgoññati? ³ Bairo mujāā cañtūgoññamiatacūārē, baietiupa. Na yarā netōrō carorā mee āniupā. Cañnorē bairo mujāārē ñiña: Mujāā cūā roro mujāā yasigarā, roro mujāā caátiere yapapuari Diore mujāā cañbusūqūēnoeticōāta. ⁴ Tunu bairoa, ¿dope bairo mujāā ñ tūgoññati cañmuarī wii Siloé macāñjē ūtā rupaa mena catāni yasiricarārē? Dieciocho majū catāni yasiricarārē roro na cabairiquere, ¿dope bairo mujāā ñ tūgoññati? ‘Jerusalén macāñna nipetiro netōrō carorā āniupā. ¿Bairi bñtioro majū na carorije wapa jūgori yasiupa,’ mujāā ñ tūgoññati? ⁵ Bairo mujāā cañtūgoññamiatacūārē, baiեսupa. Jerusalén macāñna netōrō carorā mee āniupā. Cañnorē bairo mujāārē ñiña: Mujāā cūā roro mujāā yasigarā, roro mujāā caátiere yapapuari Diore mujāā cañbusūqūēnoeticōāta,” na ñ quetibujūyupū Jesús.

La parábola de la higuera sin fruto

⁶ Bairo ñ quetibujū yaparo, higuera yucū carícamanirē ñcōññarī tunu na ñ quetibujūñnemoñupū: “Jīcāñ, cū wesepū cūgoyupū higuera cawāmecutiire. Bairi jīcā rūmū carícare ññau etayupū. Bócaesupū. Ríca mañuparō mai. ⁷ Itia cāmarī majū bairo jeto baiyupū. Ríca mañuparō. Bairo cabairoi, qūññupū cū ūmurē: ‘Merē itia cūma majū carícare yu macāñmiña. Caríca mani āno ati higuera marī caotemirīcū. ¿Nopēīrō to ānicōāroati ati yepapū? Bairi

quetírocacõãña,' qũĩñupũ ti wese upau cũ ãmurẽ. ⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ cũ ãmũ pũame: 'Yũ quetiupau, ati yũteare marĩ quetítiroa mai. Tii pũtore yũ jetugũ. Abono cũãrẽ yũ jããgũ mai. ⁹ Bairi ape yũteare carícacũpata, ñujãñugaro. Tii caríca manicõãta roquere, tiire quetírocacõã rotiya,' qũĩñupũ caãmũ ti wese upaure," na ĩ quetibũyupũ Jesús camasãrẽ.

Jesús sana en el día de reposo a una mujer jorobada

¹⁰ Ape rãmũ tunu Jesús judío majã na cayerijãrĩ rãmũ caãno na cañubuenearĩ wiipũ jũgobuei ásupũ. ¹¹ Mai, ti wiipũ ãñupõ jĩcãõ carõmio. Cõ pũame wãtĩ yeri pũna jũgori riajãñũñupõ. Dieciocho cũmarĩ majũ riayupo. Bairi wãmũ pomasiẽsupõ. ¹² Bairo cõ cabairo ĩñam, Jesús pũame atore bairo cõ ĩñupũ:

—Yũ yao, mũ cariyecutie to petiáto, ñiña. Mũ yũ catioya —cõ ĩñupũ.

¹³ Bairo ĩ yaparo, cũ wãmorĩrẽ cõ buire pitipeoyupũ. Bairo cũ caáto, jicoquei wãmũpo masĩcoasupo yua. Tunu Diore cũ basapeo jũgoyupo, catiáco yua. ¹⁴ Bairo ãseanirõ cõ caãnimiatacũãrẽ, ti wii ñubuerica wii quetiupau pũame asiajãñũñupũ. Judío majã na cayerijãrĩ rãmũrẽ Jesús cũ caátie ĩñarĩ asiajãñũñupũ. Bairo asiari atore bairo na ĩñupũ ti wii canearĩ majãrẽ:

—Marĩ capaari rãmũ jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ cãnacã rãmũrĩ majũ niña. Ti rãmũrĩ jeto catio rotiya. Marĩ cayerijãrĩ rãmũ caãnorẽ catio rotieticõãña —na ĩñupũ.

¹⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Jesús:

—Caĩtopairã mũjãã ãniña, bairo mũjãã caĩata. ¿Ni ũcũ mũjãã mena macããcũ marĩ cayerijãrĩ rãmũ caãno cũ wecare, o cũ burrore na oco etiricapaũpũ na cũ jee áperinucũñati? Nipetirã bairo jeto átinucũñama ati rãmũ ũno cũãrẽ. ¹⁶ Bairi mũjãã wecare caqũẽnonucũrã nimirãcũã, ¿nopẽĩrã, 'Atiore Abraham ãnacũ pãrãmeorẽ dieciocho cũmarĩ majũ Satanás, wãtĩ quetiupau roro cõ cũ caátie jũgori popiye cabaiore cõ marĩ catiorotietigarã ati rãmũ ũnorẽ,' ĩrãrẽ bairo mũjãã ĩñati? ¡Roro mũjãã tũgoñaña! —qũĩñupũ Jesús ti wii ñubuerica wii quetiupaure.

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ, cũ pesua pũame bobotũgoña jãñũñuparã na caĩatajere. Aperã camasã pũame ãseani peticoasuparã, Jesús nocãrõ caroaro cũ caátie ĩñarĩ.

La parábola de la semilla de mostaza

(Mt 13.31-32; Mr 4.30-32)

¹⁸ Cabero atore bairo na ĩnemoñupũ Jesús tunu: "¿Dope bairo mũjããrẽ yũ masĩõñati Dios cũ carotimasĩrĩpaure? ¿Di wãme ũnorẽ ĩcõñarĩ mũjããrẽ yũ quetibũyati? ¹⁹ Mostaza na caĩrĩ apeacarẽ jĩcãũ cũ wesepũ cũ caotericaacarẽ bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ. Bairi caãmũ tiacarẽ cũ caotero bero pairicũ bũtiya. Bairi minia pũame tii rũpũ buire na ria batiirire qũẽnonucũñama. Torea bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ cũã," na ĩ cõña quetibũyupũ Jesús.

La parábola de la levadura

(Mt 13.33)

²⁰ ĩ quetibũyũ yaparo, ape wãmerẽ ĩ cõñanemoñupũ tunu: "¿Dope bairo mũjããrẽ yũ masĩõñati Dios cũ carotimasĩrĩpaure? ²¹ Levadurare bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ. Jĩcãõ trigo wãĩãrĩqũẽ wetare, itia rũri majũ, oco mena weyo yaparo, levadurare petoaca jããñamo. Bairo petoaca cõ cajããmiatãcũãrẽ, tie pũame jesapeticoaya yua. Torea bairo niña Dios cũ carotimasĩrĩpaũ cũã," na ĩ cõña quetibũyupũ Jesús.

La puerta angosta
(Mt 7.13-14, 21-23)

²² Bairo bai, Jesús Jerusalēpɯ ácu, tocānacā macāã cū canetōrī macāãrē camasārē na quetibɯjɯyupɯ. Capaca macāārī, ōcā macāārīācā cūārē na quetibɯjɯyupɯ. ²³ Bairo cū caátó, cū mena macāācū jīcāũ atore bairo qũĩ jēniñañupũ:

—Jāã Quetiupau, ¿nocānacāũ majũ camasārē marī Pacɯ Dios cū netōũati? ¿Petoaca majũ na āniñati Dios cū canetōparā? —qũĩ jēniñañupũ caũmɯ Jesure.

²⁴ Bairo cū caĩjēniñarō tũgo, atore bairo na ĩ quetibɯjɯyupɯ Jesús:

—Ati yeparɯ mujāã caāno, pɯga jopeere bairo niña. Bairi ōcā jopeacarē mujāã capājāãmasīrō ñiña. Cariape mujāãrē ñiña: Capāārā camasā ti jopere jāãgamigarāma. Bairo jāãgamirācūã, jāãmasīētīgarāma. ²⁵ Jīcā rũmɯ ti wii upau pɯame wāmuátí, ti jopere biacōāgumí yua. Pāānemoetigumí. Bairo cū caáto, mujāã macāpɯ caāna cū piirā, “Jāã pāāña,” mujāã ĩmigarā. Bairo mujāã caĩmiatacūārē, “Mujāãrē yɯ masīētīña,” mujāã ĩgumí. ²⁶ Bairo cū caĩrō tũgo, mujāã ĩnemogarā: “Jāãrē mɯ masī. Mɯ mena eti, ɯga jāã ápɯ. Tunu bairoa jāã ya macāāpɯ mɯ bueñesēāwũ. Jāãrē mɯ masī,” mujāã ĩgarā. ²⁷ Bairo mujāã caĩrō tũgo, atore bairo mujāã ĩnemogumí tunu: “Merē mujāãrē ñiapũ: ‘Mujāãrē yɯ masīētīña. Mujāã, carorije caāna mujāã caānoi, ati wiire mujāãrē yɯ jāãrotietigɯ. ¡Ánájá!’ ” mujāã ĩgumí ti wii upau. ²⁸ Mujāã, marī ñicũjāãrē Abraham, Isaac, Jacob, profeta majā nipetirā cūārē, Dios cū carotimasīrī paɯpɯ caānarē mujāã ĩñajogarā. Mujāã pɯame aperopɯ wērewiyo joricarārē bairo mujāã ānigarā. Bairi butioro mujāã otigarā. Mujāã opire mujāã bacarupotugarā, butioro yapapuarā yua. ²⁹ Tunu bairoa Dios cū carotimasīrīpau caetaro camasā Diotɯ neña etagarāma. Muipɯ cū cawāmuatópɯ caatíatana, bairi cawaru macāã jopepɯ caatíatana, bairi ape nɯgōã waru macāã jopepɯ caatíatana, bairi muipɯ cū cañajāátopɯ caatíatana cūã Diotɯ neñaetagarāma. Bose rũmurē netōrā ána, cũtɯ rui ɯgagarāma. ³⁰ Ati rũmurīrē jīcāārā carotimasīētāna rotimasīgarāma. Tunu bairoa ati rũmurē jīcāārā carotimasīrā rotimasīētīgarāma Dios tɯpɯre —na ĩ quetibɯjɯyupɯ Jesús.

Jesús llora por Jerusalén
(Mt 23.37-39)

³¹ Bairo cū caquetibɯjɯ āno, ti rũmɯ majūrē cũtɯ etayuparā fariseo majā. Bairo cũtɯ eta, atore bairo qũĩñuparā:

—Ati yepa quetiupau, Herodes, mɯrē pajīã rocoagayami. Bairi tāmurī ruti ácuja —qũĩñuparā.

³² Bairo na caĩrō tũgori, atore bairo na ĩñupũ:

—Tunu ánaja Herodes tɯpɯ, macānɯcũ yaire bairo caācũ tɯpɯ. Atoe bairo qũĩrájá: “Áme wātī yeri pũnarē yɯ acurewiyoyoya. Tunu bairoa cariyecɯna cūārē na yɯ catioya. Ñamirōcā cūārē bairoa yɯ átigɯ. Bairi itia rũmɯ bero bairo yɯ caátiere yɯ átijānagɯ,’ ĩñami Jesús,” qũĩrájá Herodere —na ĩ joyupɯ Jesús fariseo majārē.

³³ ĩ yaparo, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu: “Áme, ñamirōcā, ñamirōcā ape rũmɯ bairoa yɯ átigɯ, Dios yarā profeta majā camasā na capajīã riírericarā ānana Jerusalēpɯ jeto yasinucũñupā. Bairi topɯ cariape yɯ caátó ñiña,” na ĩñupũ.

³⁴ Cabero atore bairo na ĩnemoñupũ Jesús tunu: “Jerusalén, Jerusalén macā macāāna mujāãrē ñiña: ¡Dios yarā profeta majārē mujāã pajīã riírenucũñupā! Dios mujāãrē cū caquetibɯjɯrotijomirīcārārē ũtā mena narē wēērī na mujāã pajīārenucũñupā. Bairo roro majũ mujāã caátimiatacūārē, nairō mujāãrē yɯ

juátinemogamiwũ. Āboco cõ pũnaarẽ na asipogo, narẽ cõ caneñoricãrõrẽ bairo mujãã yu juátinemogamiwũ. Bairo yu caátigamiatacũãrẽ, mujãã pũame jĩcã nũgõã yu mujãã boerũ. ³⁵ Bairo mujãã caboetoi, tocãrõã yua, mujãã caãnipau yasicoagaro. Tore camasã aweyo rocacõãgarãma. Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: ‘¡Useanirĩ ñiñami Dios cã cajou majũ!’ mujãã caĩparo jũgoye, yu mujãã ññaetigarã mai,” na ññupũ Jesús Jerusalén macããnarẽ.

14

Jesús sana a un enfermo de hidropesía

¹ Ape rãmũ tunu judío majã na cayerijãrĩ rãmũ caãno Jesús ugaũ ásupũ jĩcãũ fariseo majã quetiupau ya wiipũ. Bairo topũ cã caãno, ti wii macããna fariseo majã pũame qũññaũsayuparã, “Dope bairo cã caáto,” ñrã. ² Mai, Jesús riapere ãñupũ cariyecũcũ cãã. Cã pũame oco riayere cacũgou ãñupũ. ³ Bairo cã cabairo ñña, atore bairo na ññupũ Jesús to macããnarẽ, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũerẽ cajũgobuerãrẽ, bairi fariseo majã cããrẽ:

—Marĩ cayerijãrĩcã rãmũrẽã cariyecũnarẽ marĩ cacatioro, ¿to ñucõãcuti? O paariquere bairo caãnoi, ati rãmũ ñnorẽ tore bairo caápericõãpee, ¿to ãnicuti? —na ñ jẽniñañupũ Jesús to macããnarẽ.

⁴ Bairo narẽ cã caĩjẽniñamiatacũãrẽ, bũsuesuparã. Bairo na cabusũeto ñña, cariaure cã pãñarĩ cã catioyupũ yua. Cã catio yaparo, cã árotiyupũ. ⁵ Bairo áticõã, tunu na ñnemoñupũ Jesús fariseojããrẽ:

—¿Ni ñcũ mujãã mena macããcũ cã macũ, o cã wecũ operũ ati rãmũ ñnorẽ cã cañarocajãápata, jicoquei cã cã ne mũgõ masĩtĩñati? Nipetirã mujãã tore bairo mujãã átibujiorã, marĩ cayerijãrĩ rãmũ ñno cããrẽ. ¿Bairo mujãã ápericuti? —na ñ jẽniñañupũ Jesús.

⁶ Bairo narẽ cã caĩjẽniñamiatacũãrẽ, dope bairo cã yumasĩẽsuparã.

Los invitados a la fiesta de bodas

⁷ Cabero aperã ti wii upau cã capiiatana na caetarore ññañupũ Jesús. Na pũame caroapaure ruigayuparã bũtioro, “Cabũgoro macããna na caruiparore marĩ ruietiroa,” ñrã. Bairo na cabairo ñña, atore bairo na ñ beyoyupũ:

⁸—Ni jĩcãũ mujãã mena macããcũrẽ wãmo jiyarica bõse rãmũrẽ cãrẽ cã capiiata, ‘Caãnimajũrã na caruiparopũ cã ruigaeticõãto,’ ñiña. Topũ cã caruiata, cabero boboro netõbujioũmi. Apei ti bõse rãmũ upau cã capiiimajũatacũ etabujioũmi. ⁹ Bairi ti bõse rãmũ upau pũame cã caetaro ñña, atore bairo qũñbujioũmi: ‘Jõpũ catũsaropũ ruija. Āni pũame cabero caetaũ atore ruigũmi,’ qũñbujioũmi. Bairo cã caĩrõĩ, mujãã ñcũ bobotũgoñabujioũmi. ¹⁰ Bairi mujããrẽ na capiiata, catũsari cãmũrõ roquere ruiya. Cabero bõse rãmũ upau pũame topũ mujãã caruiro ñña: ‘Ato pũame caãnimajũrã mena ruirasã,’ mujãã ñgũmi. Bairo cã caĩrõ tũgo, aperã ti mesa macããna mujããrẽ cã caĩroarore ññagarãma yua. ¹¹ Ni jĩcãũ ñcũ cã majũã, ‘Caãnimajũũ yu ãniña,’ caĩ pũamerẽ, cabũgoro macããcũrẽ bairo cã ãnio joroque cã átigũmi Dios. Apei, ‘Caãnimajũũ mee yu ãninã,’ caĩ pũame roquere, cabero cabũgoro macããcũrẽ bairo mee cã ãnio joroque cã átigũmi Dios —na ñ quetibũyupũ Jesús ti wii macããna, fariseo cãrẽ capiiatacũre.

¹² Bairo na ñ quetibũyũ yaparo, atore bairo qũñnemoñupũ:

—Bõse rãmũrẽ mũ caqũẽnonemoata, mũ baparãrẽ na pieticõãña. Tunu bairoa mũ bairãrẽ, mũ jũgocũjãã nipetirã mũ yarãrẽ, mutũ macããna paioo dinero cacũgorã cããrẽ na pieticõãña. Na ñnarẽ bairo mũ capiiata, ape rãmũ na cãã mũrẽ torea bairo átiãmebujiorãma. Bairi merẽ wapatiricũre bairo mũ tuabujioũ yua. ¹³ Bairo bairi bõse rãmũrẽ mũ caqũẽnonemoata,

cabopacarārē na piiya. Tunu bairoa caámasiēnarē, bairi jīcā rupo, o jīcā ricá caroyetuaricarārē, bairi cañnamasiēna cūārē, na ũnarē na piiya. ¹⁴ Bairo áca, useanirī m̄ ãniḡu. Cabopacarã p̄ame m̄ átiãme masiētĩgarãma, ñe ũnie cacãgoena ãnirĩ. Bairo na caátiãme masiētĩmiatacūārē, cariaccoatana tunu na cacatiri r̄m̄ caãno Dios p̄ame caroare m̄ joḡami, caroaro na m̄ caátie wapa yua —qũĩ quetibuj̄uyur̄m̄ Jesús fariseo, cūrē capiiatac̄re.

La parábola de la gran cena
(Mt 22.1-10)

¹⁵ Bairo cū caĩquetibuj̄uro tũgo, jīcãũ na mena mesap̄m̄ carui p̄ame atore bairo qũĩñup̄ũ Jesure:

—¡Dios cū carotimasĩr̄p̄am̄ bose r̄m̄urē caj̄m̄ uḡam̄ p̄ame useanirī niḡami!
—qũĩñup̄ũ.

¹⁶ Bairo cū caĩrõ tũgo, ape wãmerē ĩcõñarĩ atore bairo qũĩ quetibuj̄uyur̄m̄ Jesús:

—Jīcãũ nocãrõ caroaro bose r̄m̄urē qũēnogayur̄m̄. Torec̄m̄, capããrã camasãrē na piineñorotiyur̄m̄. ¹⁷ Ugaricap̄am̄ caetaro ñña, cū capiiatanarē cū ũm̄urē na pirotijoyur̄m̄. ‘Merē marĩ caugaparo etaya. Ñe ũnie r̄usaetiya. Bairi, “Tãmurĩ m̄jãã apá,” na ĩ quetibuj̄uj̄a,’ qũĩñup̄ũ. ¹⁸ Bairo cū caĩrõ tũgo, cū ũm̄m̄ cū quetiur̄am̄ cū caĩrõrēã bairo ásur̄m̄. Bairo narē cū caĩquetibuj̄u netõmiatacūārē, nipetirã ricaati jeto qũĩ ȳuyur̄arã. Jīcãũ na mena macããcū atore bairo qũĩñup̄ũ: ‘Meep̄m̄ jīcã yepa, oterica yepare ȳm̄ wapatiar̄m̄. Bairi ãme ti yepare ññam̄ áḡm̄ ȳm̄ baiya. “Bairi ȳm̄ ámasiētĩña, ññami,” cū miwã m̄ quetiur̄am̄re,’ qũĩñup̄ũ jīcãũ. ¹⁹ Apei cūã atore bairo qũĩñup̄ũ: ‘Wec̄ma jīcã wãmo cãnacã bapa majũ ȳm̄ wapatiar̄m̄. Bairi ãme narē ññam̄ áḡm̄ ȳm̄ baiya. “¿Caroaro na paayati?” ĩ, ññam̄ áḡaya. “Bairi ȳm̄ ámasiētĩña, ññami,” cū miwã m̄ quetiur̄am̄re,’ qũĩñup̄ũ. ²⁰ Apei cūã atore bairo qũĩñup̄ũ: ‘Mer̄m̄ ȳm̄ wãmoyiyaar̄m̄. “Bairi ȳm̄ ámasiētĩña, ññami,” cū miwã m̄ quetiur̄am̄re,’ qũĩñup̄ũ apei. ²¹ Bairo jeto na caĩrõ tũgo, narē capiiámiatac̄m̄ p̄ame tunucoásur̄m̄ cū quetiur̄am̄ t̄p̄m̄. Eta yua, na caĩatajere cū quetibuj̄unetõñup̄ũ. Bairo tiere tũgo, cū quetiur̄am̄ p̄ame na mena asiajãñũñup̄ũ, cū capiijomiatana mena. Asia yua, atore bairo qũĩñup̄ũ tunu cū ũm̄urē: ‘Tãmurĩ ácúja tunu macãp̄m̄. Cabopacarã maap̄m̄ caãnarē, “Ugarasá,” na miwã. Tunu bairoa caámasiēnarē, bairi jīcã rupo, o jīcã ricá caroyetuaricarārē, bairi cañnamasiēna cūārē nipetirã na ũnarē na jee asá ȳm̄ ya wiip̄m̄,’ qũĩñup̄ũ ti bose r̄m̄m̄ ur̄am̄ cū ũm̄urē. ²² Cabero cū ũm̄m̄ p̄ame bairo áti yaparo, cū quetiur̄am̄re atore bairo qũĩñup̄ũ tunu: ‘Ȳm̄re caroti, m̄ caĩrõrēã bairo ȳm̄ áti yaparoya merē. Bairop̄ma, m̄ ya wii p̄ame jiraetiya mai,’ qũĩñup̄ũ. ²³ Bairo cū caĩrõ tũgo, ti wii ur̄am̄ p̄ame: ‘Ácúja tunu macãp̄m̄. Maa cañesẽarĩ majãrē, wii tũni macããna cūārē na piija. Tutuaro mena, “Ugarasá,” na miwã. Ȳm̄ ya wii to jiraáto ĩ, bairi m̄urē ȳm̄ jonemoña,’ qũĩñup̄ũ ti bose r̄m̄m̄ ur̄am̄ cū ũm̄urē. ²⁴ Caãnorē bairo m̄jããrē ññã: Noa ũna ȳm̄ capiij̄gomiatana caápérã ȳm̄ mena ugaetigarãma —na ĩ quetibuj̄uyur̄m̄ Jesús.

Lo que cuesta seguir a Cristo
(Mt 10.37-38)

²⁵ Bairo ti watoare camasã capããrã Jesús berore usayur̄arã. Bairo na cabairo ñña, cū p̄ame ãmejorenucãrĩ atore bairo na ññup̄ũ: ²⁶ “Ni jīcãũ ũcũ, ȳm̄ mena caáḡam̄ nipetirã netõõrõ ȳm̄re cū camairõ ññã. Cū pac̄m̄, cū paco, cū p̄m̄to, cū p̄ñaa, cū j̄gocujãã, cū j̄gocõjãã, cū bairã nipetirã netõõrõ ȳm̄re cū camairõ ññã. Cū rup̄am̄ netõõrõ ȳm̄re cū camairõ ññã. Tore bairo ȳm̄re cū camaieticõãta, ȳm̄ cabueire bairo ãnimasĩētĩñami. ²⁷ Tunu

bairoa ni jĩcãũ ùcũ yu mena caágaũ, popiye cũ cabaigaeticõãta, yu cabueire bairo animasiẽtĩĩnami. ²⁸ Tunu ni jĩcãũ mujãã mena macããcũ caũmũarĩ wiire cũ caqũenorotiparo jũgoye cũ dinerore cõñajũgo masĩnami mai, ‘¿Yu dinero yu cacũgorije to etaroati?’ ĩ. ²⁹ Bairo cũ cacõñaeticõãta, cabero ti wiire qũenopeyo masiẽtĩbujioũmi. Etpãĩrĩ, na cacũjũgoripãĩrĩre na cacũyaparoro bero, cũ dinero cũ cacũgomirĩjẽ pũame peticoabujioro. Bairi yua, nipetiro camasã cũ paariquere ñnarĩ, cũ boyeti epebujiorãma. ³⁰ Bairo qũĩbujiorãma: ‘Ñni, cũ ya wiire paajũgomicũã, paapeyo masiẽtĩĩnami,’ qũĩbujiorãma camasã, cũ capaapeyoetoi. ³¹ Torea bairo jĩcãũ quetiupau apei mena cũ ãmũarẽ cũ caãmeo qũẽrotijoparo jũgoye, atore bairo ĩ tũgoña jũgobujioũmi: ‘Yu ãmũa, pũga wãmo cãnacã mil majũ soldaua niñama. Yu wapana pũame veinte mil majũ niñama. Bairo na cabairoi, ¿narẽ yu netõomasĩcuti?’ ĩ tũgoña jũgobujioũmi. ³² ‘Yu netõomasĩcũ,’ cũ caĩtũgoñaata, cũ wapana cayoaropua na caãno mai, cũ caquetibũjnetõrotire na tũpũ cũ jobujioũmi. ‘Marĩ ãmeo qũẽẽtĩcõãto. Ñugaro,’ na ĩjã qũĩ rotijobujioũmi. ³³ Bairo bairi ni ùcũ mujãã mena macããcũ cũ yaye cũ camairĩjẽrẽ cũ cajãnaeticõãta, yu cabueire bairo animasiẽtĩĩnami.

Cuando la sal deja de estar salada
(Mt 5.13; Mr 9.50)

³⁴ “Tunu bairoa moa caocarije ñujãñuña. Moa caocaetie roque ñerẽ átimasĩẽtĩĩna camasãrẽ. ³⁵ Bairi moa caocarije capeticõã usapata, ñe ùnie pũamerẽ ñuẽtĩĩna. Yepa ùnorẽ, o abono ùno cũarẽ ñuẽtĩĩna. Rerique niña. Mujãã, caãmoocũna mujãã ãniña. Bairi moa cabairijere mujããrẽ ĩcõñarĩ yu caquetibũjũrijere tũgoãmewiyoya mujãã yeripũ,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

15

La parábola del pastor que encuentra su oveja
(Mt 18.10-14)

¹ Bairi ti watoa Roma macããnarẽ camasã yaye dinerore jejobojarĩ majã, aperã carorije caána cũã Jesús cũ caĩquetibũjũrijere tũgogarã, cũ tũre etanucũñuparã. ² Bairo na caátó ĩña, fariseo majã Jesure qũĩ bũspũpaiyuparã. Aperã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ camasãrẽ cajũgobuerã mena qũĩ bũspũpaiyuparã atore bairo:

—Cũ, Jesús carorije caánarẽ boyami. Moena mena ugbapacũti nucũĩnami —qũĩñuparã, Jesús cũ cabairijere ñnarĩ.

³ Bairo na caĩrõĩ, Jesús pũame oveja cacoteire ĩcõñarĩ atore bairo na ĩ quetibũjũyupũ: ⁴ “¿Ni ùcũ mujãã mena macããcũ cien oveja majũrẽ cũ cacũgoata, bairi jĩcãũ na mena macããcũ cũ camawijiaata, jicoquei cũ macãũ áperĩbujioũcuti? Jicoquei cũ macãũ ácoabujioũmi. Noventa y nueve caãnarẽ eñotarĩcaropũ cũcõã, jĩcãũ camawijiaatacũre cũ macãũ ábujioũmi. ⁵ Bairi caũmũ pũame cabero ovejare cũ macã bõcari, cũ pũsa, tunuatĩbujioũmi useanirĩ. ⁶ Bairo cũ ya wiipũ tunueta, cũ bapare, bairi cũtũ macããna cũarẽ na neñoporotibujioũmi. Bairo na caetaro ĩña, na ĩbujioũmi: ‘Jĩcãũ yu oveja, camawijiamiatacũre merẽ cũ yu bõcaapũ. Bairi yu mena mujãã cũã useanirasã,’ na ĩbujioũmi. ⁷ Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: Jõbui macããna netõjãñurõ useaniñama ati yepa macããcũ carorije caátimiatacũ cũ yerire cũ cawasoaro berore. Noventa y nueve camasã cañurã caroaro na caátĩãnie netõrõ ĩñajesoyama jõbui macããna pũame,” na ĩñupũ Jesús fariseojããrẽ.

La parábola de la mujer que encuentra su moneda

⁸ Ì yaparo, ape wãmerẽ ìcõña quetibujuyupũ tunu: “¿Dico ùcõ carõmio moneda pũga wãmo cãnacã tiiri majũrẽ cõ cacũgoata, bairi jĩcã tii wiipũ to cayasi-coápata, jicoquei ti tiire cõ macãõ áperibujiocati? Jicoquei macãõ ácoabujioomo. Cõ jĩñaworique lámparare jĩñawori canaitĩarõrẽã owa macãbujioomo caroaro mena. Bócaripũ owa macãjãnabujioomo yua. ⁹ Bairo carõmio pũame cabero ti tiire macã bócarĩ, cõ baparã rõmirĩrẽ, bairi cõtũ macããna cũãrẽ na neñopo rotibujioomo. Bairi na caetaro ñña, na ìbujioomo: ‘Jĩcã moneda tiire, cayasimĩata tiire merẽ yũ bócaapũ. Bairi yũ mena mũjãã cũã ùseanirasá,’ na ìbujioomo. ¹⁰ Caãnorẽ bairo mũjããrẽ ñña: Torea bairo Dios yarã ángelea majã cũã ùseaniñama ati yepa macããcũ carorijere caátimiatacũ cũ yerire cũ cawasoaro berore,” na ññupũ Jesús fariseojããrẽ.

La parábola del padre que perdona a su hijo

¹¹ Ì yaparo, ape wãme cũãrẽ ì cõñañupũ: “Jĩcãũ ãñupũ pũgarã caũmũarẽ capũnaacũcũ. ¹² Bairi jĩcã rũmũ cabai pũame atore bairo qũĩñupũ cũ pacũre: ‘Caacũ mũ cariaro bero, mũ yaye mũ cacũgomirĩqũẽrẽ yũre na caricawopeere ãmeacã yũ boya. “Jau,” miwã,’ qũĩñupũ cũ pacũre. Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ caĩrõrẽã bairo ásupũ cũ pacũ pũame. Na, pũgarãpũrea na ricawoyupũ cũ yayere yua. ¹³ Bairo cabero, nocãnacã rũmũ bero meea cabai pũame cũ cacũgomiataje nipetirijere nunireyupũ. Bairo áticõã, tie wapa dinerore ñerĩ, acoásupũ cayoaropũ ape yeparũ. Bairo topũ eta, noo cũ rupũ caborije carorije jetore ásupũ. Bairo ácũ, tie dinerore átire peyocõãñupũ. ¹⁴ Bairi cũ dinero capetiro beropũ, ti yepa macããjẽ ùgarique cũã peticoasuparo. Bairo cabairoi, caátáacũ pũame ana riãjũgoyupũ. ¹⁵ Bairo aũariari, ti yepa macããcũrẽ paarique jẽni ásupũ. Bairo cũ cajẽnrõ, to macããcũ pũame cũ yeseare cũ coterotiyupũ. ¹⁶ Bairo na cote ácũ yua, na caũgarije, qũẽnu ùnierẽã ùgagamiñupũ cũ cũã, butiõro queyari. Camasã noa ùna ùgariquere cũ nue-suparã. ¹⁷ Bairo roro tãmũorĩ cũ pacũ paabojari majã na caátianierẽ tũgoña bócaupũ: ‘Caacũ ùmũa capããrã ãma. Ni ùcũ na mena macããcũ queyaemi. Na ùgarique cũã rũsacõãnucũwũ na ya wiipũre. ¡Yũ roque atopũ ãcũ, aũai yũ riaya!’ ì tũgoñañupũ cawãmaũ. ¹⁸ Ì tũgoña, atore bairo ì tũgoñanemoñupũ tunu: ‘Caacũ tũpũ yũ tunuáũ tunu. Topũ eta, qũĩña, atore bairo cũ ñigũ: “Caacũ, Dios mena roro yũ átiarũ. Mũ mena cũãrẽ roro yũ átiarũ. ¹⁹ Bairo roro yũ caátiataje jũgori, mũ macũrẽ bairo yũ ãmerĩña yua. Apei, mũ paabojari majõcũre bairo yũre miñagũ ãmerẽ,” cũ ñigũ Caacũre,’ ì tũgoñañupũ cawãmaũ. ²⁰ Bairo ì tũgoña, torea bairo baiyupũ. Maarũ cũ pacũ ya macã caátiwãrẽ tunu ásupũ yua.

“Bairi jõpũã mai cawãmaũ cũ caãno, cũ pacũ pũame qũĩñajoyupũ. Qũĩñajo yua, bopacooro qũĩñañupũ cũ macũrẽ. Bairi cũ tũpũ atũ ásupũ. Bairo cũ atũ bocá, caroaro cũ jẽni, cũ pabario, ùseanirĩ cũ bocáyupũ. ²¹ Bairo cũ caátimiatacũãrẽ, cũ macũ pũame tũgoña yapapuari atore bairo qũĩñupũ: ‘Caacũ, Dios mena roro yũ átiarũ. Mũ mena cũãrẽ roro yũ átiarũ. Bairo roro yũ caátiataje jũgori mũ macũrẽ bairo yũ ãmerĩña yua. Apei, mũ paabojari majõcũre bairo yũre miñagũ ãmerẽ,’ qũĩñupũ cawãmaũ cũ pacũre. ²² Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, cũ pacũ pũame cũ yuesupũ. Cũ paabojari majãrẽ jutii cũ macũ cũ cawasoapeere na neátĩ rotiyupũ: ‘Tãmurĩ jutii caroa majũrẽ jeasá. Tunu bairoa anillo, yũ macũ cũ cawãmojããpa beto cũãrẽ neasá. Tunu bairoa rũpo jutii cũ capeapee cũãrẽ jeasá. Cũ marĩ jããto,’ na ññupũ. ²³⁻²⁴ Ì yaparo, bairo na ññemoñupũ tunu: ‘Marĩ wecũ macũ caroaro majũ carĩicũcũre cũ pajĩãrãjã. Cũ marĩ ùgaroa. ãni, yũ macũ cariacoaabujioatacũ nimicũã, tunu cacatiatacũre bairo niñami ãmerẽ. Cayasicoamirĩcũrẽ cũ marĩ bócaya tunu. ¡Bairi marĩ bose

rũmũ qũẽnoto! ¡Useanirĩ marĩ ãnito!’ na ãñupũ cũ pacũ cũ ãmũarẽ. Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ caĩrõrẽã bairo ásuparã. Bose rũmũ qũẽnõ jũgoyuparã yua.

²⁵ “Bairo na cabaiãno, cajũgocũ rũame jõpũ wesepũ ãñupũ. Bairo topũ paatũsa, wiipũ tunucoásúpũ tunu. Bairo tunuatĩ wiitũ etayupũ. Bairo etaũ yua, na cabasarijere tũgoyupũ wiipũre. ²⁶ Bairo tũgo, paabojari majõcũ jĩcããrẽ cũ piijori qũĩ jẽniñañupũ: ‘¿Dope to baiyati?’ ²⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ: ‘Mũ bai, tirãmũpũ cañesẽãã ámirĩcũ etaami. Bairi catiia cũ catunuetaro ãña, mũ pacũ rũame wecũ macũ caroaro majũ caũsecũcũre jãã pajĩãrotiami. “Bose rũmũ marĩ qũẽnoto,” ããmi mũ pacũ,’ qũĩñupũ paabojari majõcũ cajũgocũre. ²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, asiacoasupũ. Tĩ wiire jããgaesupũ. Bairo cũ cabairo tũgo, cũ pacũ rũame macãpũ cũ pii asúpũ, cũ jããparo ã. ²⁹ Cajũgocũ rũame cũ pacũre cũ yuesupũ mai. ‘Caacũ nocãrõ yoaro mũ mena yũ paanucũña. Di rũmũ ãno mũ yũ botioetinucũña mũ carotirijere. Bairo caroaro majũ mũrẽ yũ caĩroamiatacũãrẽ, di rũmũ ãno jĩcãããcã ãcũ marĩ canũrẽ yũ mũ pajĩãrotierũ. “Mũ baparã mena useanirĩ bõse rũmũ qũẽnõña,” yũ mierũ. ³⁰ ãmerẽ ãni mũ macũ, carõmia caũmũ mena caepewapatarã mena mũ dinerore caátireatacũ rũame etaupi. Bairo cũ catunuetaro ãña, jicoquei mũ rũame jĩcãã wecũ macũ caroaro majũ caũsecũcũre cũ mũ pajĩãrotiupa, bõse rũmũ marĩ qũẽnõto, ã. Bairo mũ caáto ñuetõ,’ qũĩñupũ cajũgocũ cũ pacũre.

³¹ “Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ cũ pacũ: ‘Macũ mũa, yũ mena mũ ãninucũña. Bairi yũ yaye nipetirije mũ yaye ãña. ³² Mũ bai rũame cariacoabujioatacũ nimicãã, tunu cacatiatacũre bairo ãñami ãmerẽ. Cayasicoamirĩcãrẽ cũ marĩ bócaya tunu. Bairi marĩ caũseanirõ ñũña. Bose rũmũ marĩ caqũẽnõrõ ñũña,’ qũĩñupũ cacacũ cũ macũ cajũgocũre yua,” ãcõñarĩ na ã quetibũjũyupũ Jesús fariseojããrẽ.

16

La parábola del mayordomo que abusó de la confianza

¹ ã quetibũjũ yaparo, ape wãmerẽ ãcõñarĩ atore bairo na ã quetibũjũyupũ cũ cabuerãrẽ: “Jĩcãã capee apeye ãnierẽ cacãgõũ rũame ãmũ cãgoyupũ cũ roca carotimasĩrẽ, mayordomo na caĩrẽ. Bairo cãrẽ cũ cacãgomiatãcũãrẽ, mayordomo rũame cũ dinerore cũ átiyasio rebojayupũ cũ quetiupãũ yayere. Bairo cũ caátoi, aperã rũame cũ busũjãñuparã. ² Bairo na caĩrõ tũgo, cũ ãmũrẽ cũ piijori atore bairo qũĩñupũ: ‘Merũ yũ quetibũjũama roro mũ caátiere. ¿Dope bairo mũ átiati yũ yaye dinero mena? Tocãrõã yũ mena mũ paaetigũ. Yũ roca jãñurĩ carotibojaũ mee mũ ãnigũ yua. Bairi cõñarĩ mũ quetibũjũ woatugũ yũ yaye carũsarijere,’ qũĩñupũ cũ quetiupãũ cũ mayordomorẽ. ³ Bairo cũ caĩrõ tũgo, mayordomo rũame tũgoña macãñupũ: ‘¿Dope bairo yũ ácuati ãmerẽ? Yũre caroti yũ paariquere yũ wiyogayami. Ñerẽ yũ paaecu ãmerẽ. Oterica yepare yeseari yũ paawẽpũẽcũ. Tunu bairoa aperãrẽ dinerore yũ jẽnibobojãñucũpũ. Bairi, ¿dope bairo yũ ácuati ãmerẽ?’ ã tũgoña macãñupũ. ⁴ ã tũgoña yua: ‘Yũ caátipeere merẽ yũ masĩña, yũ quetiupãũ yũre cũ cawiyoro bero, aperã na ya wiiripũ yũre na camaiparore bairo ã,’ ãñupũ. ⁵ Bairo ã yaparo yua, cũ quetiupãũre cawapamorãrẽ jĩcããã jeto na piijoneño jũgoyupũ, yũ mena na busũpẽniatõ, ã. Bairi cũ capiijũgõũ cũ caetaro ãña, atore bairo qũĩñupũ: ‘¿Nocãrõ majũ yũ quetiupãũre mũ wapamoñati?’ qũĩ jẽniñañupũ mayordomo rũame. ⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ: ‘Pairo, cien raperi majũ aceituna oco rapeerire cũ yũ wapamoña,’ qũĩñupũ caetajũgõũ mayordomorẽ. Bairo cũ caĩrõ tũgo: ‘Ato ruiya mai. Ato ãña mũ cawapamorĩjẽrẽ caquetibũjũri pũrõ. Cien mũ cawapamorõrẽ coseya. Cincuenta rũame woatuya tunu. ¡Tãmurĩ ása!’ qũĩñupũ mayordomo caetajũgõũre. ⁷ Cabero etayupũ

tunu apei. Bairo cū caetaro ñña, bairoa qũĩñupũ tunu: ‘¿Nocãrõ majũ yu quetiupaure mu wapamoñati?’ qũĩ jëniñañupũ mayordomo pũame. Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ: ‘Pairo, trigo ugariquere cien piiri majũ cū yu wapamoña,’ qũĩñupũ cabero macããcũ mayordomorẽ. Bairo cū caĩrõ tũgo, ‘Ato ñña mu cawapamorĩjẽrẽ caquetibujari pũrõ. Cien mu cawapamorõrẽ coseya. Ochenta pũame woatuya,’ qũĩñupũ mayordomo cabero macããcũrẽ. ⁸ Cabero yua, quetiupau pũame cū ãmu carõu, bairo cū caáto tũgoñamasĩrĩ, ‘¿Nocãrõ cū masĩñati!’ qũĩ tũgoñañupũ,” na ñ quetibujuyupu Jesús cū cabuerãrẽ.

Ñ quetibujũ yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ: “Bairo baiyama ati yepa macããna. Ñto masĩjãñuñama, mayordomo cū caĩtorore bairo. Bairi Dios yarã cabusurõpũ caánãrẽ bairo caãna netõõrõ átiãni masĩjãñuñama ati yepapũre.”

⁹ “Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñña: Mujãã pũame mujãã yaye dinero mena caroaro ása. Ati yepa macããna carorã na caátiquẽno cãgorijere caroaro ása. Cabopacarãrẽ dinerore na joya, mujãã mena na causeaniparore bairo ñrã. Bairo mujãã caápata, jõbuiũpũ mujãã caetaro, useanirĩqũẽ mena mujããrẽ bocágarãma.

¹⁰ “Noo jĩcãũ ãcũ nũcũrĩ yeri pũna mena apeye petoaca caãnie ñnierẽ cū caĩñarĩcãñugõ masĩata, pajãñurõ caãnie ñnie cũãrẽ ññaricanugõ masĩbujioũmi. Apei, nũcũrĩ yeri pũna mena mee apeye petoaca caãnie ñnierẽ cū caĩñarĩcãñugõmasĩtĩcõãta, pajãñurõ caãnie ñnie cũãrẽ ññaricanugõetibujioũmi.

¹¹ Torea bairo mujãã ati yepa macããjẽ paio cawapacũtiere nũcũrĩ yeri pũna mena mujãã caĩñarĩcãñugõ masĩtĩcõãta, noa ñna jõbui macããjẽ nocãrõ cañurĩjẽ quetire mujããrẽ quetibujũ cũẽnama. ¹² Tunu bairoa apei yaye cū cacãgorijere nũcũrĩ yeri pũna mena mujãã caĩñarĩcãñugõ masĩtĩcõãta, noa ñna mujãã yaye caãnipeere mujãã joenama.

¹³ “Tunu bairoa paabojari majõcu ni jĩcãũ ãcũ pugarãpũ cū quetiuparã na caĩrõrẽ bairo átimasĩtĩñami, jĩcãrõrẽã bairo na carotimasĩtĩcõãta. Bairo na cabaiata, jĩcãũrẽ qũĩroabujioũmi. Apeire qũĩroaetibujioũmi. Jĩcãũ mena yeri ñugũmi. Apeire qũĩñategũmi. Torea bairo mujãã cũã dinerore mujãã cabotũgoñaata, Dios yaye mujããrẽ cū caátitirijere mujãã ññatebujiorã,” na ñ quetibujuyupu Jesús.

¹⁴ Fariseo majã pũame dinerore catũgoñamaimajũcõãrã ãnirĩ cū caĩrĩjẽrẽ tũgomirãcũã, cū caĩrĩjẽrẽ cariape tũgopeoesuparã. Cū bócaboyeti epecõãñuparã. ¹⁵ Bairo na cabairo ñña, Jesús pũame atore bairo na ññupũ: “Mujãã camasãrẽ caĩtorã mujãã ãñaña. Camasã na caĩñarõpũra caroarã majũ mujãã bauya, camasã watoa ãna. Baipũa, Dios pũame roque bairo mujãã cabaimiatacũãrẽ, masĩjãñuñami roro mujãã yeri pũna caãnierẽ. Tunu bairoa dise ñnierẽ, ‘Cabũgoro macããjẽ mee ñña atie,’ camasã na caĩwãmetimiatacũãrẽ, Dios pũame tiere ññatejãñuñami,” na ñ quetibujuyupu Jesús.

La ley y el reino de Dios

¹⁶ Ñ quetibujũ yaparo, atore bairo na ñ quetibujũ nemoñupũ tunu: “Moisés ãnacũ camasã na caátipeere cū caroticũrĩqũẽ, bairi profeta majã na caquetibujũcũrĩqũẽ cũã mujãã jũgoãñupã, Juan camasãrẽ cabautizamirĩcũ cū caetaparo jũgoye. Ati rãmũrĩrã caroa queti, Dios cū carotimasĩrĩpau caetarore tũgorã átiyama camasã. Bairo na catũgoro jũgori cū carotimasĩrĩpaure jããmasĩõ joroque na átiya tie caroa queti.

¹⁷ “Bairopũa, Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽ pũame nicõãgaro. Noa ñna mujãã mena macããna ati ãmũrecore, ati yepa cũãrẽ átiyasiomasĩtĩñama. Torea bairo Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽ jĩcã wãmeacã ñno cũãrẽ átiyasio masĩtĩñama camasã.

*Jesús enseña sobre el divorcio
(Mt 19.1-12; Mr 10.1-12)*

18 “Bairi ni jĩcãũ ãcũ cã nãmorẽ cã capitiatã, bairi apeo mena cã cawãmojiyaata, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũerẽ caápei niñami. ‘Apeo mã nãmo mee caãcõ mena ãmerĩcõãña,’ cã caĩcũrĩqũerẽ caápei niñami. Tunu bairoa apeĩ camanapũ pitirico mena cã cawãmojiyaata, cã cãã Moisés cã caroticũrĩqũerẽ caápei niñami,” na ã quetibũjũyupũ Jesús.

El rico y Lázaro

19 Ñ quetibũjũ yaparo, ape wãmerẽ ãcõñarĩ na ãnemoñupũ tunu: “Jĩcãũ caũmũ ãñupũ paio cadinero cãgõũ. Cã pũame jutii caroa caũguerĩ manie jetore jãñanucũñupũ. Bairi nãcũbũgorique mena ãninucũñupũ, caroa majũrẽ cajutii jãñanũ ãnirĩ. Tunu bairoa tocãnacã rũmũã bõse rũmũrĩ qũẽnonucũñupũ caroa rũmũrĩ majũ. 20 Tunu bairoa ãñupũ jĩcãũ cabopacãũ, Lázaro cawãmecũcũ. Cã pũame bopacooro ãninucũñupũ. Cãmii boarique cãgoyupũ. Bairo bopacãũ ãnirĩ, paio cadinero cãgõũ jopetũre ruinucũñupũ yeparũ. 21 Bairo bopacãũ ãnirĩ paio cadinero cãgõũ cã caũgañorĩjẽrẽ, cã mesa roca cañarĩjẽrẽ uãgaganucũmiñupũ. Bairo uãgamicũã, dope átimasĩẽsupũ. Roro netõrõ baiyupũ. Nurĩcãrã yaia cã cãmiiirẽ cã weronucũñuparã roro majũ. 22 Bairi yua, jĩcã rũmũ cabopacãũ pũame riacoásupũ. Bairo cã cabaiyasiro yua, ángelea majã cã necoásuparã Abraham ãnacũ cã caãnopũ, nocãrõ caroaro caãnopũ yua. Bairo cabopacãũ ãnacũ cã cabaiyasiro bero, paio cadinero cãgomirĩcũ cãã riacoásupũ. Bairo cã cabaiyasiro ãña, cã yarocacõãñuparã cã ãnacũ yarã pũame.

23 “Bairi yua, dinero paio cacãgomirĩcũ pũame roro majũ netõñupũ cariaricarã ãnana cañuena na caãnopũre yua. Bairo topũ ãcũ, ãñamũgõjoyupũ jõbũipũ. Bairo ãñamũgõjõũ majũ, qũĩñabocayupũ Abraham ãnacũrẽ. Lázaro ãnacũ cããrẽ qũĩñãñupũ Abraham menapũ cã caãno. 24 Bairi na ãña yua, atore bairo qũĩñupũ paio cadinero cãgomirĩcũ pũame Abraham ãnacũrẽ, topũ caãcãrẽ, bũsũrique tutuaro mena: ‘Jãã ñicũ Abraham, tũgoya mai yũ caĩrĩjẽrẽ. ¡Yũ bopaca ãñaña! Roro netõũ yũ baicũpũ atopũre. Bairi Lázaro cã joya yũ tũpũ. Cã wãmojũã yapaaca mena ocõpũ weyori, yũ ñemerõrẽ cã yũsũõũ apáro. Bũtioro majũ bopacooro yũ netõcũpũ, ati peero caũjãnaeti peerore ãcũ,’ qũĩñupũ paio cadinero cãgomirĩcũ Abrahãrẽ. 25 Bairi cã caĩmiatacããrẽ, atore bairo qũĩñupũ Abraham ãnacũ pũame paio cadinero cãgomirĩcũrẽ: ‘Yũ pãrãmi, mũã caroaro mũ ãmũ ji yeparũre. Caroaro netõrõ majũ mũ ãmũ mũ yarã mena. ãni, marĩ yãũ, Lázaro pũame roque roro majũ netõwĩ, topũ ãcũ. Bopacooro baiwĩ. Bairi ãmerẽ cã uãseanio joroque cã jãã átiya atopũre. Yerijãũ átiyami bopacooro canetõrĩcũ ãnirĩ. Mũã, ãni Lázaro cã cayerijãrõ ãnoa, mũ pũame bopacooro mũ netõña caroaro caãnacũ ãnirĩ yua. 26 Tunu mũrẽ ãña: Ato jãã caãno pairi ope, ope caãni ãñotarore bairo ãña. Bairi topũ caãna, dope bairo átimasĩẽnama atopũre. Tunu bairoa, dope ámasĩẽnama ato caãna pũame cãã majãã tũpũre. Bairi dope bairo ámasĩẽcũmi Lázaro cãã mũ tũpũre,’ qũĩñupũ Abraham ãnacũ.

27 “Bairi cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñemoñupũ paio cadinero cãgomirĩcũ pũame Abrahãrẽ tunu: ‘Jãã ñicũ Abraham mũrẽ ãña: Toroque Lázaro cã árotiya yũ pacũ ya wiipũ. 28 Topũ ãnama yũ bairã jĩcã wãmo cãnacãũ majũ yũrea bairo caãna. Bairi Lázaro narẽ cã quetibũjũ apáro, “Na cãã roro bopacooro netõrema ati peero caũjãnaeti peerore na cariarĩ rũmũ,” ã,’ qũĩñupũ paio cadinero cãgomirĩcũ Abrahãrẽ. 29 Bairo cadinero cãgomirĩcũ cã caĩrõ tũgo, atore qũĩñupũ Abraham pũame: ‘Merẽ na, ji yepã macããna Moisés ãnacũ, bairi profeta majã ãnana na caquetibũjũwoatucũñarĩqũerẽ masĩñama. Bairi

tie na caquetibujwuatucũñarĩqũērē na tũgousaáto, atore roro tãmũogaena, qũĩñupũ Abraham paio cadinero cãgomirĩcũrē. ³⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩ yũyupũ paio cadinero cãgomirĩcũ Abrahãrē tunu: ‘Jãã ñicũ Abraham, bairoa baiya bairopũa. Bairo cabaimiatacũãrē, yũ yarã pũame tũgousaetiyama. Bairi cariacoatacũ tunu cacati roquere qũĩñarĩ, caroaro cũ caĩrĩjē roquere tũgousa jũgobujiorãma. Na yerire tũgoña wasoabujiorãma yũ yarã,’ qũĩñupũ paio cadinero cãgomirĩcũ pũame Abrahãrē. ³¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩ tũsayupũ Abraham pũame: ‘Moisés ãnacũ, bairi profeta majã na caĩquetibujwuatucũñarĩqũērē na catũgousagaeticõãta, ti yepa macããna mũ yarã, cariacoatacũ tunu cacati cũ caĩrĩjē cũãrē tũgousaetibujiorãma,’ qũĩ jãnañupũ Abraham pũame paio cadinero cãgomirĩcũrē yua,” na ĩ quetibujuyupũ Jesús cũ cabuerãrē.

17

El peligro de caer en pecado

(Mt 18.6-7, 21-22; Mr 9.42)

¹ Jesús atore bairo na ĩñupũ cabero tunu cũ cabuerãrē: “Mũjããrē ñiña: Tocãnacãnia nigarãma ati yepapũre roro cajũgoĩrĩ majã. Roro majũ baiyama camasã na caátie jũgori. Netõjãñurõ yũ pũame bopacooro na ñiñaña, roro caĩtori majãrē. ¡Na roquere bopacooro netõrõ na baiõ joroque na átigũmi Dios, na yaye wapa! ² Bairi atore bairo ñi tũgoñaña yũ busũriquere camasĩpeyoenarē roro cajũgoĩrĩ majãrē: Ëtãã capairica mena na wãmũarĩrē jiyaturi, ria capairiyapũ na carurecõãpee ñiña. ³ Bairi mũjããrē ñiña: Caroaro ása. ¡Mũjãã cũã mũjãã yasire!

“Ni jĩcãũ ũcũ mũjãã yũ, roro cũ caápata, cũ quetibujuya tutuaro mena. Bairi cũ pũame tunu cũ catũgoñawasoata, cũ masiriyobojaya. ⁴ Bairi mũjããrē ñiña tunu: Mũjãã yũ jĩcã rũmũrē jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãni majũ mũjããrē roro cũ caápata, ñiña. Bairi cũ pũame tunu jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãni majũ, ‘Mũjããrē pũgani yũ áperigu tore bairo,’ mũjããrē cũ caĩata, cũ mũjãã camasiriyobojapee ñiña tocãnacãnia cũ caĩata,” na ĩ quetibujuyupũ Jesús cũ cabuerãrē.

El poder de la fe

⁵ Cabero tunu, atore bairo qũĩ jẽniñuparã cũ cabuerã Jesús, marĩ Quetiupũre:

—Jããrē paijãñurõ Dios mena tũgoñatutuariquere jãã jonemoña —qũĩñuparã.

⁶ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩñupũ:

—Yũ yarã mũjããrē ñiña: Mostaza cawãmecũtĩi apeacã, õcã apeacã majũ ñiña. Tiacarē bairo petoaca Dios mena mũjãã catũgoñatutuaata, yucũ capairicũre etari, tiire, ‘Wãáti ria capairiyapũ etanũcãrõjã,’ mũjãã caĩata, mũjãã caĩrõrẽã bairo baibujioro tii yucũ pũame —na ĩ quetibujuyupũ Jesús, bairo na caĩjẽniñarõ cũ cabuerãrē.

El deber del que sirve

⁷ Na ĩ quetibujũ yaparo, na ĩnemoñupũ tunu Jesús: “¿Ni jĩcãũ ũcũ mũjãã mena macããcũ, cũrē paacoteri majõcũ cũ cacũgoata, wesepũ cũ quetiupũ wecũare na nuũ, o yepa cũ caoteparore qũẽnoũ caatĩatacũ cũ caetaro ĩña, cũ quetiupũ pũame: ‘Tãmurĩ etanumurĩ ũgaya ũgariquere,’ cũ qũĩbujiocũti capaatacũ cũ caetaroi? ⁸ ĩcũmi yũra. Atore bairo pũame qũĩbujioũmi: ‘Tãmurĩ ũgarique qũẽnorĩ yũ jeasá. Ëgagũ yũ átiya. Bairi etirique cũãrē yũ joya. Mũa, cabero mũ ũgawa yũ caũgayaparoro bero,’ qũĩbujioũmi cũtũ macããcũrē cũ quetiupũ pũame. ⁹ Tunu bairoa cũ capaacoteri majõcũre: ‘Yũ mena mũ

ñujãñuña. Bairi m̄ mena ȳ useaniña, q̄i pitietibujioami c̄ quetiupau p̄ame c̄ ãm̄ c̄ caugarique nuu yaparoro berore. ¹⁰ Bairi m̄jãã p̄ame Dios m̄jããrẽ c̄ caroticũrĩqũerẽ nipetirijere átipeyorã, atore bairo m̄jãã caĩpee niña: ‘Dios c̄ carotirã marĩ ãniña. Bairi c̄ caroticũrĩqũe jetore c̄ marĩ juátibojaya. Bairi noa ãna marĩ mena macããna, “Caãnimajũrãrẽ bairo jããrẽ ãña, jãã caraayaparoroi,” caĩmasĩrã maniñama,’ m̄jãã caĩpee niña,” na ã quetibujuyup̄ Jesús c̄ cabuerãrẽ.

Jesús sana a diez leprosos

¹¹ Cabero Jesús Jerusalén macãp̄ ácu, Samaria bairi Galilea na caĩrĩ yepa watoare netoásúp̄. ¹² Bairo ácu, etayup̄ jĩcã macããcãrẽ. To c̄ caetaro ãna yua, p̄ga wãmo cãnacãũ majũ caũm̄a witi asúparã, na rupaũri cacãmii boarã p̄ame, Jesure c̄ bocãrã anã. Bairo atĩmirãcã, Jesús t̄p̄ etaesuparã. ¹³ Jõõp̄ã tuari atore bairo q̄i busujoyuparã busurique tutuaro mena:

—Jesús cabuei, jããrẽ bopacooro jãã ãña!

¹⁴ Bairo na caĩrõ, na ãñajõõ, atore bairo na ã joyup̄ Jesús p̄ame:

—Jau, m̄jããrẽ ȳ catioḡ. Bairi ánãja sacerdote majã t̄p̄. Na quetibujurãjã m̄jãã cabaiatajere —na ãñup̄ Jesús.

Bairo c̄ caĩrõ tãgo, acoásúparã. Bairo na caátutuato, na cãmii caboamiataje na rupaũrire peticoasuparo, cosericarore bairo yua, na riaye caãnimiataje.

¹⁵ Bairi yua, na mena macããcũ jĩcãũ tiere ãnarĩ, butioro c̄ basapeoyup̄ Diore, busurique tutuaro mena. ¹⁶ Bairo ã yua, na mena caãmiatac̄ tunuatĩ, Jesús riape, yepap̄ c̄ r̄popaturi mena etanumurĩ qũĩroayup̄. “Ȳ mena m̄ ãmajũcõãña,” qũĩñup̄ Jesure cacãmii boamiatana mena macããcũ jĩcãũ p̄ame. C̄ p̄ame Samaria yepa macããcũ ãñup̄. ¹⁷ Cũrẽ qũĩña, atore bairo qũĩñup̄ Jesús p̄ame:

—¿Noate aperã m̄ yarã? ¿M̄, jĩcãũ ató m̄ ãniati? Ȳna, p̄ga wãmo caãnacãũ ãnama, m̄jãã ãiap̄. ¿Noate aperã jĩcã wãmo peti bapariãnacãũ caãniatana?

¹⁸ ¿Ãni, apero macããcũ jeto ató Diore c̄ basapeo masĩñati?

¹⁹ ã yaparo, atore bairo qũĩnemoñup̄ tunu:

—Wãmunãcãrĩ tunu ácuja m̄ ya wĩip̄. Ȳna mena m̄ catũgoñatutuarije jũgori m̄ riayere ȳ netõõcõãña —qũĩñup̄ Jesús cacãmii boamiatana p̄ga wãmo cãnacãũ majũ mena macããcũ jĩcãũrẽ.

Cómo llegará el reino de Dios

(Mt 24.23-28, 36-41)

²⁰ Jĩcãni fariseo majã atore bairo qũĩ jẽniñañuparã Jesure: “¿Nocãrõp̄ Dios c̄ carotimasĩrĩpau to etaroati?” Bairo na caĩrõ tãgo, atore bairo na ãñup̄ Jesús p̄ame:

—Dios c̄ carotimasĩrĩpau baujaro etaetigarõ. ²¹ Tunu bairoa ãtĩgarõ: ‘Atoa niña merẽ,’ o ‘Jõõ bauya,’ m̄jããrẽ ãã manigarõ. Merẽ Dios c̄ carotimasĩrĩpau m̄jãã recomacãp̄ niña —na ãñup̄ Jesús fariseo majãrẽ.

²² ã yaparo, atore bairo na ãñup̄ c̄ cabuerãrẽ: “Jĩcã r̄m̄ m̄jããrẽ atore bairo tũgoñarĩqũe etagarõ: ‘Jĩcã r̄m̄ ãno majũ marĩ ãñagamiña Jesús, Camasã jũgocure,’ m̄jãã ã tũgoñarã. Bairo ȳre m̄jãã caĩñagamiatacããrẽ, ȳ bauetiḡ,” na ãñup̄ Jesús c̄ cabuerãrẽ.

²³ ã yaparo, na ãnemoñup̄ tunu: “Aperã ãgarãma: ‘Ati macãp̄ etaup̄,’ o ‘Jĩ macãp̄ etaup̄,’ ãgarãma. Bairo na caĩmiatacããrẽ, cariape na m̄jãã tũgoetigarã. M̄jãã áperigarã. Na caĩrĩjẽrẽ na m̄jãã tũgousaetigarã. ²⁴ Bairi m̄jããrẽ ãña: B̄p̄o c̄ cayaberije mena ãm̄recõore jĩñawoyami p̄gatuap̄a. Toreo bairo ȳ, Camasã jũgoc̄ nemo ati yepap̄re ȳ catunuatĩ r̄m̄rẽ ȳ baiḡ. Yoaro mee ȳ bauetaḡ. ²⁵ Baip̄na mai, caãnijũgoro bairo ȳ

baijūgogū: Ati yepapure roro popiye yu netōgū. Camasā, ati yepa macāāna ñiñatejāñugarāma ati yutea macāāna pūame. ²⁶ Noé ānacū cū caāniyuteare cabaiyaricarorea bairo baigaro nemo yu, Camasā Jūgocū ati yepapure yu catunuatí rūmūrē. ²⁷ Atore bairo baiyayuparā camasā mai Noé ānacū cū caāni yuteapure: Camasā caroaro añuparā. Eti, ūga, bairi tunu wāmo jiya átiañuparā, ñe ūno jīcā wāmeacā cabaiānipeere tūgoñarī mee. Noé, cūmua capairicare cū caájāārī rūmūrū bairo baijānañuparā. Ti rūmua ati yepare ruayuparo. Bairo caruaro, camasā nipetiro ruayasi peticoasuparā, caroaro ūseanirō caānimiatana yua. ²⁸ Torea bairo baiyupa Lot cū caāni yuteapū cūārē: Camasā ūseanirō añupā. Eti, ūga, apeye ūnierē wapatijee áticōā, tunu nuni, oterique cūārē ote, wiiri cūārē caroa qūēnorī añuparā, ñe ūnie rūsaricaro mano, Lot ānacū cū caāni yuteapure. ²⁹ Bairi Lot ti macā, Sodoma macārē cū cawitiro bero, oco ocarore bairo wēñuparō. Peerori, azufre mena asuyaro jōbui ūmūrecóopū caatíe ñañuparō. Tie mena yasi peticoasuparā ti macā Sodoma ānatō macāāna ānana. ³⁰ Torea bairo baigaro nemo yu, Camasā Jūgocū yu cabauetari rūmūrē,” na ĩ quetibūjūyupū Jesús cū cabuerāre.

³¹ ĩ quetibūjū yaparo, na ĩnemoñupū tunu: “Ti rūmū caetarore jīcā ūcū wii cabuimacā arūapū cū caāmata, ruiatíri, cū apeyere, ape arūapū caānierē cū jei ápéricōāto. Tunu bairoa cū, wesepū caācū cū wiipū cū tunu apéricōāto. ³² Tūgoña masĭnemoñijate Lot nūmo ānacō cō cabaiyariquere. Roro baiyupo. ³³ Bairi mūjāārē ñiña: Ni jīcā ūcū cū caānie pūamerē mairī, yu yaye quetire jānacōāgūmi. Bairi maimicūā, yasicoagūmi yua. Apei roque yu yaye quetire cajānaecū roque caticōā āninucūgūmi. Cūrē na capajīā rocacoamiatacūārē, caticoa āninucūgūmi tunu. Cū ūcū pūame netōgūmi.

³⁴ “Mūjāārē caānorē bairo ñiña: Yu, Camasā Jūgocū nemo yu caetari rūmū caāno, ti ñamirē jīcā camapū pūgarā cānigarāma. Bairo pūgarā nimirācūā, jīcā ūā cū mena macāācū jeto neáecogūmi. Apei cū bapa pūame neáecoetigūmi. ³⁵ Tunu bairoa pūgarā rōmia rupa bari trigo wāñanigarāma. Bairo pūgarā rōmia nimirācūā, jīcā ūā cō mena macāācō jeto neáecogomo. Apeo pūame neáecoetigomo. ³⁶ Tunu bairoa pūgarā wesepū nigarāma. Bairo pūgarā nimirācūā, jīcā ūā cū mena macāācū jeto neáecogūmi. Apei pūame neáecoetigūmi,” na ĩ quetibūjūyupū Jesús cū cabuerārē.

³⁷ Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūī jēniñañuparā:

—Jāā quetiupā, ¿noopū to bairoati atie mū caīquetibūjūrije?

Cū pūame atore bairo na ĩ yūyupū:

—Noo rupaurī ānajē cacūñarō, yucaā cūā topū neñāetagarāma —na ĩ yūyupū Jesús cū cabuerārē.

18

La parábola de la viuda y el juez

¹ Cabero Jesús ĩcōñarī na quetibūjūyupū, jēnijūtimirācūā Diore cū na cajēnijānaetiparore bairo ĩ. ² Atore bairo na ĩñupū: “Añupū jīcā quetiupā juez na caī. Cū pūame nipetirārē cauwiecū añupū. Bairi Dios cūārē ĩroaesupū. Tunu bairoa camasārē na nūcūbūgoesupū. ³ Cū, juez cū caāni macārēā añupō jīcā cawapeao cūā. Cō pūame aperā roro na caīpeo añupō, na pesuore bairo caācō. Bairi cawapeao pūame tocānacānia ānucūñupō juez quetiupā tūpū. Cūrē, ‘Tocārōā yure na patowācōētīcōātō yure roro caīrārē na mū quetibūjūwa, mū, quetiupā ānirī,’ qūīō acō ānucūñupō tocānacānia. ⁴ Baipūa, quetiupā juez pūame capee majū cō juátigaesupū. Bairo juátigaetimicūā, cabero atore bairo ĩ tūgoñañupū: ‘Diore caīroaecū yu āniña. Tunu bairoa camasā cūārē na yu nūcūbūgoetiya. ⁵ Bairo cabai yu caānimiatācūārē, atio

puame yu pajũgo jãnaẽtĩñamo. Bairi, yure tocãrõã cõ pajũgo jãnato. Nairõ yu ture cõ apericõãto Ì, cõ yu juátigu, Ì tũgoñañupũ,” na Ì quetibũjuyupu Jesús.

⁶ Ì yaparo, na Ìnemoñupũ tunu: “Tũgopeoya juez cañuecũ cawapeaore cõ cũ caátajere. ⁷ Bairi, ¿Nopẽ bairo Dios, cũ yarã cũ canetõõparãrẽ, umurecõo, ñamii nairõ na cajẽniata, na cũ juáperibujiocuti? Cañuu añirĩ na juátimajũcõãgumi. ¿O na cotecõã manio joroque na cũ átibujiocuti? Bairo na áperigumi. ⁸ Cañnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: Coteri mea, jicoquei na juátibujioami. Mujããrẽ ñiña tunu: Nemo yu, Camasã Jũgocũ yu catunuetari rũmurẽ, ¿ati yeparure mai Dios mena catũgoñatutuarãrẽ na yu bócaetau átí?” na Ìñupũ Jesús.

La parábola del fariseo y el cobrador de impuestos

⁹ Cabero tunu Jesús Ì cõñanemorĩ, quetibũjuyupu fariseo, bairi jĩcãũ gobier-norẽ dinero jejobojari majõcu menarẽ. Na quetibũjugũ ásupu aperã, “Caroarã majũ jãã ãniña,” Ìrĩ aperãrẽ cañnateri majãrẽ. ¹⁰ Atore bairo na Ìñupũ: “Pũgarã ñubuerã ásuparã caũmua Dios ya wii, templo na caĩrĩ wiiru. Bairi jĩcãũ añupũ fariseo majã mena macããcũ. Apei puame añupũ Roma macãrẽ camasã yaye dinerore jejobojari majã mena macããcũ jĩcãũ. ¹¹ Atore bairo fariseo puame nucũrĩ Diore qũĩ jẽniñupũ: ‘Dios nocãrõ cañuu majũrẽ murẽ ñiña. Mu ñujãñuña yu menarẽ. Yu, aperãrẽ bairo yu baietiya. Cañuu yu ãniña. Narẽ bairo yu yajapaietiya. Rorije átajere yu áperiya. Carõmio mena rorije átaje cããrẽ yu áperiya. Tunu bairoa ãni, apei, Roma macãrẽ dinero jejobojari majõcure bairo yu baietiya. ¹² Yu, pũgani jeto jĩcã semanarẽ ugarique betiri mu yu ñubuenucũña. Tunu bairoa yu cawapatarije cããrẽ pũga wãmo petiro cãnacã sero cãrõrẽ jĩcã sero cãrõ jeto tocãnacãnia mu yu jonucũña,’ Ì jẽniñupũ Diore fariseo majõcu puame. ¹³ Apei Roma macã macããnarẽ dinero jejobojari majõcu puame, noo, jopetũaca ùnopũã tuacõãñupũ. Bairo tuari jĩrĩãcã ùno cããrẽ umurecõore Ìnamũgõnucũrĩ mee nucũñupũ. Bairo nucũũ, cũ majũ cotiare pari, atore bairo Ì jẽniñupũ Diore: ‘Dios, nocãrõ cañuu majũ, murẽ ñiña. ¡Yure bopacooro Ìñaña! Yu, roro caátajecũcu yu ãniña,’ qũĩ jẽniñupũ Diore Roma macã macããnarẽ dinero jejobojari majõcu puame. ¹⁴ Mujããrẽ cañnorẽ bairo ñiña: ãni, Roma macã macããnarẽ cadinero jejobojari majõcu, cũ ya wiire cũ catunuetaparo jũgoye, merẽ Dios cũ carorije wapare cũ masiriyo bojacõãrĩcũmi. Apei fariseo majõcu puame roquere cũ masiriyo bojaetacũmi. Bairi torea bairo ni jĩcãũ ùcũ cũ majũã: ‘Cañnimajũũ yu ãniña,’ caĩ puamerẽ, cabũgoro macããcũrẽ bairo cũ ãnio joroque cũ átigumi Dios. Apei, ‘Cañnimajũũ mee yu ãniña,’ caĩ puame roquere, cabero cabũgoro macããcũrẽ bairo mee cũ ãnio joroque cũ átigumi Dios,” na Ìñupũ Jesús.

Jesús bendice a los niños (Mt 19.13-15; Mr 10.13-16)

¹⁵ Bairo cũ caĩquetibũju yaparoro bero, tunu aperã na pũnaa, cawĩmarãrẽ na jeasúparã Jesús tũpu, na pãñarĩ Diore na cũ jẽnibojaáto, Ìrã. Bairo na pũnaarẽ na cajeatõ Ìñarĩ, cũ cabuerã puame, “Na jeapericõãña mujãã pũnaarẽ,” na Ìñuparã capacuare. ¹⁶ Bairo na caáto Ìña, na piijori atore bairo na Ìñupũ Jesús cũ cabuerãrẽ:

—Yutu puame cawĩmarãrẽ na atírotiya. Na eñnotaeticõãña. Dios cũ caroti-masĩrĩpau macããnarẽ bairo caãna niñama cawĩmarã. Narẽ bairo cayeriñurã jeto ãnimasĩñama Dios cũ carotimasĩrĩpaupure. ¹⁷ Mujããrẽ cariape ñiña: Ni jĩcãũ ùcũ cawĩmau cũ catũgoñarõrẽ bairo Dios mena cũ catũgoñatutuaeticõãta, Dios cũ carotimasĩrĩpaure jãã masĩtĩgumi —na Ì quetibũjuyupu Jesús cũ cabuerãrẽ.

*Un hombre rico habla con Jesús
(Mt 19.16-30; Mr 10.17-31)*

¹⁸ Cabero jĩcãũ sacerdote majã mena macããcũ atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Jesure:

—Cañuũ majũ cabuei, ¿dope bairo yũ átibujocuti, caroa yeri capetietiere bócagũ?

¹⁹ Bairo cũ caĩrõ tãgo, atore bairo Jesús pũame qũĩ yũyupũ:

—¿Nopẽĩ cañuũ yũ mi piiyati? Cañuũ, jĩcãũã niñami, Dios jeto. ²⁰ Merẽ mũ masĩĩ Dios camasãrẽ cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ: “Carõmio mena roro átiepeeticõãña. Pajĩãẽtĩcõãña camasãrẽ. Aperã yayere jeerutieticõãña. Aperãrẽ cabũgoroa na ĩbuitieticõãña. Mũ pacũ, mũ paco cũãrẽ nũcũbũgoya.”

²¹ Bairo cũ caĩrõ tãgo, atore bairo qũĩñupũ caũmũ pũame:

—Tie nipetirijere cawĩmaũ ãcãpũna, yũ átipecocõã jũgowũ —qũĩñupũ.

²² Tiera tãgo, Jesús pũame qũĩnemoñupũ tunu:

—Mai, jĩcã wãme mũ rũsacõãña. Mũ cacũgorije nipetirijere nunirepeyocõãña. Tie wapare jeri cabopacarãrẽ na ricawoya. Bairo mũ caápata, jõbuiũ paio nigaro mũ cawapatapee. Bairo yũ caĩrõrẽ bairo áti yaparori, yũ mena bapacũsa —qũĩñupũ Jesús.

²³ Tiera tãgo, caũmũ pũame tãgoñarĩqũẽ paicoasupũ. Capee apeye ũnierẽ cacũgorũ ãnirĩ, Jesús cũ caĩrõrẽ bairo átigaesupũ. ²⁴ Bairo cũ catũgoñarĩqũẽ paio ĩñarĩ, atore bairo na ĩñupũ Jesús cũtũ caãnarẽ:

—Ni jĩcãũ ũcũ capee apeye ũnierẽ cacũgorũ, Dios cũ carotimasĩrĩpaure cũ caetapee masiriyojãñuña. ²⁵ Waibũcũ capai, camello, ãpõã pota opeacapũ cũ cajã ãmewitiata, masiriyojãñuña. Bairo cũ caãmewitimasĩmiatacũãrẽ, netõjãñurõ masiriyoro niña caũmũ capee apeyere cacũgorũ Dios cũ carotimasĩrĩpaure cũ caetapee pũame roque —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

²⁶ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ catũgorã pũame cũ jẽniñañuparã:

—Bairi, ¿ni ũcũ toroque cũ netõmasĩcuti?

²⁷ Bairo na caĩjẽniñarõ tãgo, atore bairo na ĩñupũ Jesús:

—Dise ũnie camasã na caátimasĩtĩtĩ, nipetirije Dios cũ caátimasĩrĩjẽ jeto niña.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tãgo, Pedro pũame bairo qũĩñupũ Jesure:

—Jãã Quetiupũ, jãã roque merẽ, nipetirije jãã cacũgorijere cũrĩ, mũrẽ jãã bapacuti usajũgowũ.

²⁹⁻³⁰ Jesús pũame atore bairo qũĩ yũyupũ:

—Ni jĩcãũ ũcũ Dios cũ carotimasĩrĩpaũ macããjẽrẽ paagũ, cũ ya wiire, o cũ nũmorẽ, cũ bairãrẽ, cũ pacũare, o cũ pũnaa cũãrẽ na cũ caaweyocoápata, narẽ cũ cacũgoro netõrõ bõcanemogũmi tunu ati yeparũre. Tunu ape ãmũrecõo caetaro, cũgonemogũmi yeri capetietiere —na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

*Jesús anuncia por tercera vez su muerte
(Mt 20.17-19; Mr 10.32-34)*

³¹ Cabero Jesús cũ cabuerãrẽ, pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cũnacãũ majũ camasã watoa caãnarẽ na piiwũojori na ĩñupũ na jetore: “Ãmerẽ Jerusalẽpũ marĩ ágarã. Topũ profeta majã ãnana yũ, Camasã jũgocũre na caĩquetibũjũ woatuyaricarorea bairo baigaro. ³² Ti macã macããna pũame judío majã caãmerãrẽ yũ nunirocacõãgarãma. Roro ñiepegarãma. Roro yũ átiepegarãma. Na ucoo mena yũ eyotuepegarãma. ³³ Bairo átiri, roro majũ yũ bape epegarãma. Bairo yũ átieperi, yũ pajĩã rocacõãgarãma. Bairo yũre na caátimiatacũãrẽ, itia rũmũ bero caãno yũ pũame yũ caticoagũ tunu,” na ĩ quetibũjũyupũ Jesús.

³⁴ Na, cũ cabuerã pũame cũ caquetibũjũmirĩjẽrẽ tãgomasiẽtĩmajũcõãñuparã. Na pũame, “Jesús bairo baiyasigũmi,” ĩ masĩẽsuparã. Bairi tãgomasiẽsuparã.

Jesús sana a un ciego de Jericó
(Mt 20.29-34; Mr 10.46-52)

³⁵ Cabero Jericó macãrê cõñaácú, Jesús p̄ame cacaapee ññaecũrê netõásúp̄. Cũ p̄ame maa tũni camasãrê dinero jêniruinucũñup̄. ³⁶ Bairi yua, camasã capããrã na canetõrõrê tũgori, “¿Dope to baiyati?” na ñ jëniñañup̄ cõtũ caãnarê.

³⁷ Bairo cũ cañjëniñarõ tũgo, na p̄ame qũñuparã:

—Jesús, Nazaret macã macããcũ netõácú baiyami —qũñi quetibuj̄yuparã.

³⁸ Tiere tũgori, b̄s̄arique tutuaro mena qũñi joyup̄ Jesure:

—¡Jesús, David ãnacũ pãrãmi, bopacooro ñiñaña!

³⁹ Bairo cũ caĩrõ, aperã cũ riape caãna p̄ame cũ tutiyuparã, cũ awajaet-icõãto, ñrã. Bairo cũrê na caĩmiatacũãrê, b̄t̄iõro jãñurĩ awajanemoñup̄ tunu:

—¡David ãnacũ pãrãmi, bopacooro ñiñaña!

⁴⁰ Jesús p̄ame cũ cañawajarijere tũgori, tuan̄cãñup̄. Tuan̄cãrĩ, “Cũ neasá,” na ññup̄ aperãrê. Bairo yua, cũ na cane etaro ñña, cũ jëniñañup̄:

⁴¹ —¿Ñerê m̄ ȳ caáto m̄ boyati?

Bairo cũ caĩrõ caññaecũ p̄ame qũñup̄:

—Ȳ Quetiup̄, caññamasĩecũ ãnirĩ ñiñamasĩgaya tunu —qũñup̄.

⁴² Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũñup̄ Jesús:

—¡J̄, ññamasĩña! Ȳ mena m̄ catũgoñatutuarije jũgori m̄ caapee ññamasĩõ joroque m̄ ȳ átiya.

⁴³ Bairo cũ caĩrõ, jicoquei ññamasĩcoasup̄. Ññamasĩ yua, Jesús bero ̄sari, Diore cũ basapeoyup̄. Nipetiro camasã, tiere caññaatana cũã Diore cũ basapeoyuparã.

19

Jesús y Zaqueo

¹ Cabero yua, etayup̄ Jericó cawãmecũti macãrê. Eta yua, ti macãrê tẽñota jũgoyup̄. ² Mai, ti macãp̄ ãñup̄ Zaqueo cawãmecũcũ. Cũ p̄ame paio netõrõ apeye ñnierê cacũgoñ ãñup̄. Roma macããnarê camasã yaye dinerore jejobojari majã quetiup̄ ãñup̄. ³ Cũ p̄ame b̄t̄iõro ññagamiñup̄ Jesure. Bairo ññagamicũã, cayep̄aca ãnirĩ, tunu bairoa camasã capããrã cũ riapere na caãnoi, dope bairo Jesure qũñña bocamasĩẽsup̄. ⁴ Bairi Jesús cũ caápáro riape atuátí, yucup̄ wãm̄coásúp̄, cũ cũ caññajo masĩparore ñ. ⁵ Bairi Jesús p̄ame to netõácú qũññamũgõ joyup̄ Zaqueo, yucũ buip̄ capesaure. Qũññabocari, atore bairo qũñup̄:

—Zaqueo, tãmurĩ ruiasá. ãmerê m̄ ya wiip̄ ȳ tuagaya —qũñup̄.

⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, uwaro ruiátiri, ̄seanirĩqũẽ mena cũ ya wiip̄ cũ jũgoásúp̄. ⁷ Bairo Jesús cũ mena cũ caátó ñña, to macããna nipetirã Jesure ãmeo b̄s̄upai jũgoyuparã na majũ, “Rorije caácũ ya wiip̄ tuan̄ áyami,” ñ b̄s̄upaiyuparã. ⁸ Cabero Zaqueo ya wiip̄ na caetaãno yua, Zaqueo p̄ame wãm̄ncãrĩ atore bairo qũñup̄ Jesure:

—Ȳ Quetiup̄, ãmerê yua, ȳ cacũgorijere carecomacã majũ cabopacarãrê na ȳ jogũ. Tunu bairoa ni jĩcãũ ñcũrê cayajaricũ ȳ caãmata, ȳ cayajamirĩqũẽrê cũ ȳ tunuojonemogũ tunu. Tie netõjãñurõ bapariçãnacãni majũ cũ ȳ tunuojonemogũ tunu —qũñup̄ Jesure.

⁹⁻¹⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũñup̄ Jesús p̄ame:

—Ñni, Zaqueo cũã, Abraham ãnacũ pãrãmi majũ niñami. Bairi ãme cũ, cũ yarã cũãrê na netõñami Dios. Torecũna, ȳ arú, ȳ, Camasã Jũgocũ, camasã cayasicoabujiorãrê na netõũ ácũ —qũñup̄.

La parábola del dinero
(Mt 25.14-30)

¹¹ Camasã p̄ame Jesús cū caĩrĩjẽrẽ caroaro cū tũgoᵐsayuparã. Bairo caroaro na catũgoᵐsaro ñnarĩ, dinerore ïcõñarĩ na quetib̄juyup̄. Mai, Jesús p̄ame merẽ Jerusalén macãtuacap̄ añup̄. Bairi camasã p̄ame Dios cū carotimasĩr̄ip̄, “Ãmeacã etagaro baiya,” ï tũgoñañuparã.

¹² Bairi atore bairo na ññup̄ Jesús: “Ãñup̄ jĩcã caᵐᵐ quetiuparã yaᵐ. Cū p̄ame áᵐ baiyup̄ ape yepa cayoarop̄. Top̄ cū ya yepare quetiup̄, reyre bairo cãrẽ na cajõrõ bero, tunuatĩgayup̄ tunu cū ya yepar̄. ¹³ Bairi áᵐ jũgoye, cū paabojari majã p̄ga wãmo cãnacã majũ mena macãñarẽ na piijori, na nuniñup̄ tocãnacãũrẽã dinerore. Na nuni yaparori, atore bairo na ññup̄: ‘M̄jãã majũ atie dinero mena wapataya aperã mena. Tunu, yᵐ catunuetarop̄ m̄jãã wapata jãnagarã,’ na ññup̄. ¹⁴ Bairo cū caĩcũmiatacũãrẽ, camasã, cū cañi yepa macããna p̄ame butioro cū mena asiajãñũñuparã. Quetiup̄, reyre bairo cū cajããrõ boesuparã. Bairo cãrẽ caasiarã añirĩ, cū berore na ï rotijoyuparã na quetib̄jubojarĩ majãrẽ: ‘Jãã, reyre bairo m̄ cajããrõrẽ jãã boetiya jãã ya yepare.’

¹⁵ “Bairo cū na caboetimiatacũãrẽ, aperã, ape yepa macããna p̄ame quetiup̄ reyre bairo cū jõõcõãñuparã. To bero tunucoásúp̄ tunu cū ya yepar̄. Bairo tunuetari bero, cū paabojari majãrẽ na pirotijoyup̄ aperãrẽ, ‘Dinerore yᵐ canunicũrĩcãrã nocãrõ majũ na wapataparĩ tocãnacãũp̄,’ ï. ¹⁶ Bairi cū paabojari majõc̄ cañijũgoᵐ p̄ame etari, atore bairo qũññup̄: ‘Quetiup̄, m̄ dinero yᵐ m̄ cacũrĩqũẽ mena yᵐ wapatanemoap̄ tunu. M̄ p̄ame p̄ga wãmo cãnacã mil tiiri dinerore yᵐ m̄ cacũmiatacũãrẽ, tunu p̄ga wãmo cãnacã mil tiiri m̄rẽ yᵐ tunuo buipeoḡ,’ qũññup̄. ¹⁷ Bairo cū caĩrõ, cū quetiup̄ p̄ame atore bairo qũññup̄: ‘Ñumajũcõãña; cañiᵐ m̄ añiña m̄na paabojari majõc̄. Bairi n̄cũrõ mena apeye petoaca cañie ùnierẽ m̄ cañnarĩcãnũgõ masĩrõ jũgori, p̄ga wãmo cãnacã macãã quetiup̄ majũ m̄ jããõ joroque m̄ yᵐ átiḡ,’ qũññup̄. ¹⁸ Bairi tunu cū paabojari majõc̄ cabero macããc̄ p̄ame etari, atore bairo qũññup̄: ‘Quetiup̄, m̄ dinero yᵐ m̄ cacũrĩqũẽ mena yᵐ wapatanemoap̄ tunu. M̄ p̄ame jĩcã wãmo cãnacã mil tiiri dinerore yᵐ m̄ cacũmiatacũãrẽ, tunu jĩcã wãmo cãnacã mil tiiri m̄rẽ yᵐ tunuo buipeoḡ,’ qũññup̄. ¹⁹ Bairo cū caĩrõ, cū quetiup̄ p̄ame qũññup̄: ‘Ñumajũcõãña; m̄ cãã jĩcã wãmo cãnacã macãã quetiup̄ majũ m̄ jããõ joroque m̄ yᵐ átiḡ,’ qũññup̄.

²⁰ “Apei cū paabojari majõc̄ p̄ame yua cũtu etari, atore bairo qũññup̄ cū cãã: ‘Quetiup̄, atie ñiña m̄ dinero. Yᵐ m̄ canunimirĩqũẽ jetore m̄ yᵐ tunuoḡ. Yasire ï, jutii asero mena ùmarĩ m̄ yᵐ qũñnocũbojaw̄. ²¹ M̄na, tutuaro mena caroti m̄ añiña. Aperã yayere na m̄ emanucũña. Tunu bairoa caoteec̄ nimicũã, aperã na caoteriquere m̄ jenucũña. Bairi m̄rẽ uwiri, caroaro yᵐ qũñnocũw̄ m̄ dinerore, yasire ï,’ qũññup̄. ²² Bairo cū caĩrõ tũgo, cū quetiup̄ p̄ame qũññup̄: ‘M̄na, paabojari majõc̄, cañiesc̄ majũ m̄ añiña. Bairi bairo m̄ caĩrĩjẽ mena m̄rẽ ñiñabeseḡ. Ȳre, “M̄na, tutuaro mena caroti m̄ añiña,” yᵐ miap̄. Tunu bairoa, “Aperã yayere na m̄ emanucũña. Tunu bairoa caoteec̄ nimicũã, aperã na caoteriquere m̄ jenucũña,” yᵐ miap̄. ²³ ¿Dopẽĩ, bairo yᵐ cabairijere masĩmicũã, yᵐ dinerore banco wiip̄ m̄ cũẽtĩ? Bairo cũrĩ, tie dinerore m̄ cawasoriye wapa m̄ wapatata nemobujioric̄. Tie mena yᵐ m̄ tunuobujioatac̄, yᵐ wii yᵐ catunuetaro,’ qũññup̄ tutiyup̄ cū quetiup̄ cū ãm̄rẽ. ²⁴ Bairo qũññup̄ yaparori, atore bairo na ññup̄ aperã, cũtu cañnarẽ: ‘Dinero cū cacũgomirĩjẽrẽ jeri, apei p̄ga wãmo cãrõ cawapata nemorĩcũrẽ cū joya,’ na ññup̄. ²⁵ Bairo cū

caĩrõ tũgomirãcũã, cũtu caãna pũame qũĩĩnũparã: ‘Merẽ pairo cũgonemoñami, pũga wãmo cãrõ majũ. Bairi bonemoẽtĩñami,’ qũĩĩnũparã. ²⁶ Bairo na caĩrõ tũgori, atore bairo na ãĩnũpũ: ‘Mũjããrẽ cariape ñiña: Noa ãna nũcũrõ mena yũ cajorijere na caĩñarĩcãnũgõata, pajĩãñurõ na yũ jonemogũ tunu. Aperã nũcũrõ mena yũ cajorijere na caĩñarĩcãnũgõeticõãta, na cacũgomirĩjẽrẽ yũ ãmapeyocõãgũ. ²⁷ Tunu bairoa yũ pesua, yũre reyre bairo caboetiatanarẽ na neatĩri, yũ caĩñajoro na pajĩãrecõãña,’ na ãĩnũpũ quetiupau pũame,” na ã cõña quetibũjũyupũ Jesús.

Jesús entra en Jerusalén

(Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Jn 12.12-19)

²⁸ Bairo atiere quetibũjũ yaparori bero, Jesús Jerusalẽrũ ámajũĩnũpũ yua. ²⁹ Bairi Betfagé, Betania na caĩrĩ macãã tũrũ cõñaácũ, cũ cabuerã pũgarãrẽ na árotiyupũ. Mai, Betfagé, Betania pũame Olivo na caĩrĩ buro tũrũ ãĩnũparõ. ³⁰ Bairi atore bairo na ã joyupũ cũ cabuerã pũgarãrẽ:

—Ánãja ato riape caãni macããcãrũ. Topũ etarã, jĩcãũ burro jiyaturicũre cũ mũjãã bócarã. Cũ, burro pũame mai camasã na capesañaecũ nigũmi. Cũrẽ cũ õwãrĩ, cũ mũjãã neapã yũ tũrũ. ³¹ Bairi tunu aperã, mũjããrẽ, ‘¿Nopẽĩrã cũ mũjãã õwãñati?’ na caĩata, atore bairo na mũjãã ãwã: ‘Marĩ Quetiupau cũ boami,’ na mũjãã ãwã —na ã joyupũ Jesús.

³² Bairo cũ caĩrõ tũgo, acoásũparã cũ cabuerã pũgarã pũame. Bairo na caátó yua, nipetirije Jesús cũ caĩtatorea bairo baiyuparo. ³³ Bairi burrore na caõwãrõ ãñarĩ, cũ uparã pũame:

—¿Nopẽĩrã cũ mũjãã õwãñati? —na ãĩnũparã.

³⁴ Na pũame atore bairo na ã yũyuparã cauparãrẽ:

—Marĩ Quetiupau cũ boami. Bairi cũ jãã õwãña —na ãĩnũparã.

³⁵ Bairo cũ õwã yaparori, cũ neásũparã burrore Jesús tũrũ. Cũ nee etari yua, cũ cabuerã pũame na jutii, cabui macããjẽrẽ, burro buire peoyuparã. Peo yaparori, Jesure cũ nemũgõ peoyuparã burro buipũ yua. ³⁶ Bairo na caátó bero yua, Jesús pũame ánutuásũpũ Jerusalén caátíwãrũ. Bairi camasã pũame na jutii cabui macããjẽrẽ esocũĩnũparã maa cũ caátíwãrẽ. ³⁷ Bairi Jesujãã Olivo buro roaro na caetaro yua, camasã Jesure causari majã pũame nipetiro busurique tutuaro mena ã awaja jũgoyuparã. Tunu bairoa useanirĩqũẽ mena Diore cũ basapeoyuparã. Jesús cũ caátijẽño ãñorĩqũẽ jũgori butioro Diore cũ basapeoyuparã. ³⁸ Ato bairo qũĩ basapeoyuparã:

—¡Jesús, Dios cũ cajou, marĩ Quetiupau majũ cũ caãnoi, cũrẽ marĩ cabasapeoro ñiña! ¡Jesús cũ caatãje jũgori Dios jõbui macããcũ mena caroaro marĩ ãnimasĩña! ¡Bairi nipetiro cũ marĩ basapeoroa Dios mũmũrecõo macããcũrẽ! — qũĩ basapeoyuparã.

³⁹ Bairo camasã Jesure causari majã na caĩrĩjẽrẽ tũgori, atore bairo qũĩĩnũparã fariseo majã jĩcããrã, camasã watoapũ caãna pũame Jesure:

—¡Jãã cabuei, mũrẽ caĩawaja usarãrẽ tocãrõ na jãnarotiya! —qũĩĩnũparã.

⁴⁰ Bairo na caĩrõ, Jesús pũame atore bairo na ãĩnũpũ:

—Mũjããrẽ cariape ñiña: Ánoa camasã yũre na cabasapeoeticõãta, ãtã rupaa pũame yũre basapeobujoro —na ãĩnũpũ Jesús fariseo majãrẽ.

⁴¹ Merẽ yua, Jesús Jerusalén macãtuacarpũ ãcũ, ti macãrẽ ãñajori, otiyupũ. ⁴² Ato bairo na ã tũgoña yapapuayupũ Jerusalén macã macããnarẽ: “Mũjãã, Jerusalén macããna ãme rũmũ mũjããrẽ yũ quetibũjũgamiña caroa yeri cutajere. Mũjãã pũame tie quetire apero cayasioropũ caãnierẽ na caĩñamasĩẽtõrẽã bairo tiere mũjãã masĩẽtĩña. ⁴³ Bairi mũjããrẽ roro na caátipa rũmũrĩ atígaro. Mũjãã wapana pũame Jerusalẽrẽ ãtã mena

ẽñota, әнеjoregarāma rupa macāpua, мұжāā carutimasĩētĩparore bairo ĩrā. Bairo áticōāĩ, camasā, мұжāā wapana puaame мұжāā tocānacāpuaurea ẽñota әнеjoreri, мұжāā әнеo qũēgarāma. ⁴⁴ әнеo qũērĩ мұжāārē pajĩāre peyocōāgarāma мұжāā wapana puaame. Bairo мұжāā pajĩāreri, Jerusalén macā ānatōrē átiyasio rocamajũcōāgarāma. Tie ũtā rupaa na caẽñotamirĩqũē ĵĩcā ũtā ũno buituticuti pesaricaro manopua átiyasio rocamajũcōāgarāma, мұжāā ya macā Jerusalén macā ānatōrē. Мұжāā majũ Dios мұжāārē cū canetōũ atiere мұжāā tũgopeoepua. Bairi мұжāārē pajĩāregarāma мұжāā wapana,” ĩ yapapuayupua Jesús, Jerusalén macārē ĩñajori.

Jesús purifica el templo

(Mt 21.12-17; Mr 11.15-19; Jn 2.13-22)

⁴⁵ Bairo ĩrĩ bero, Jesús etayupua Jerusalén macārē yua. Bairo etari, templo capairi wii, ñubuerica wiire jãñupũ. Ti wiire jãñetari, to macāna nunirĩ wapatarĩ majārē, bairi wapatiri majā cūārē na acurewiyojo jũgoyupua. ⁴⁶ Bairo na acurewiyojori, atore bairo na ĩñupũ:

—Dios cū caquetibujuri tutipua bairo ĩña: ‘Yua ya wii ñubuerica wii majũ nigaro,’ ĩña. Bairo caĩquetibujumiatacūārē, мұжāā puaame apeye aruare bairo мұжāā átiya. Camasā jeruti nunirĩ majārē bairo caāna ānirĩ jerutiri majā na caāni wii, ũtā wiire bairo мұжāā átiya ati wii, Dios ya wiire —na ĩñupũ Jesús.

⁴⁷ Bairo áti yaparori bero, ti wiipua camasārē na bueñupũ tocānacā ruma ti semanarē. Bairo to cū caāno, quetiuparā sacerdote majā, aperā Moisés ānacū cū caroticũrĩqũērē cajũgobueri majā, aperā cabutoa camasĩrĩ majā puaame na nipetiro, “¿Dope bairo átiri cū marĩ pajĩārāati?” әнеo ĩ busupēni jũgoyuparā na majũ. ⁴⁸ Mai, camasā puaame nipetiro cū cabuerijere caroaro mena cū tũgousayuparā. Bairi cūrē na capajĩārocagamirĩjērē átimasĩesuparā fariseo majā puaame.

20

La autoridad de Jesús

(Mt 21.23-27; Mr 11.27-33)

¹ ĵĩcā ruma templo wiipua camasārē na cū cabueñitoye, quetiuparā sacerdote majā, aperā Moisés ānacū cū caroticũrĩqũērē cajũgobueri majā, aperā cabutoa camasĩrĩ majā cūā, na nipetiro Jesutu etayuparā. ² Etari atore bairo qũĩ jēniñañuparā:

—¿Noa na carotiro mena bairo мua átiati ñamicā мua caátijatjere?

³ Bairo na caĩrō tũgo, atore bairo na ĩñupũ Jesús cūā:

—Yua cūā мұжāārē ĵĩcā wāme yua jēniñagu. Cariape yua мұжāā yawa: ⁴ ¿Ni ũcū camasārē na cū bautiza rotijoyupari Juan ānacūrē? ¿Dios, o camasā puaame cū na bautiza rotijoyupari? —na ĩñupũ Jesús.

⁵ Bairo cū caĩjēniñarō tũgo, yasio roaca әнеo busuyuparā na majũ cūrē na caĩyupere: “¿Nopē bairo cū marĩ yurāati rita? ‘Dios puaame cū bautiza rotijoricumi,’ marĩ caĩata, ‘Toroque, ¿nopēĩrā cū caquetibujurijere cariape мұжāā tũgoeti?’ marĩ ĩbujioumi. ⁶ Tunu bairoa, ‘Camasā puaame cū bautiza rotijoyupa,’ marĩ ĩ masĩētĩña. Bairo marĩ caĩata, camasā puaame ũtā rupaa mena marĩ wēpajĩābujiorāma. Merē nipetiro camasā, ‘Juan ānacū Dios cū caquetibujurotijoricu majũ āmi,’ ĩ tũgoñamasĩrāma,” әнеo ĩñuparā.

⁷ Bairi atore bairo qũĩñuparā fariseojā Jesús:

—Jāā masĩētĩña Juarē cabautiza rotijoricure.

⁸ Bairo na caĩrō tũgo, atore bairo na ĩñupũ:

—Cariape yua мұжāā yuetiya. Bairi yua cūā, ‘Noa ũna na carotiro mena tore bairo yua átimasĩña,’ мұжāārē ñi quetibujuetigu —na ĩñupũ Jesús fariseojāārē.

La parábola de los labradores malvados
(Mt 21.33-44; Mr 12.1-11)

⁹ Cabero aperã camasã catũgori majãrẽ ati wãmerẽ ïcõñarĩ Jesús na quetibũjũyũpũ: “Ãñupũ jĩcãũ wese upau. Cũ pũame use wesere qũẽnoñupũ. Bairo ti wesere ote yaparori bero, acoásũpũ cayoaropũ. Mai, águ jũgoye, cũ wesere wasocũñupũ aperã paari majãrẽ, wapatagũ. ¹⁰ Cabero yua, use cabũtiri yũtea caetaro masĩrĩ, cũ ãmũ jĩcãũrẽ cũ joyupũ cũ ya wesere cũ cawasoricarã tũpũ. Cũrẽ na cawasorique wapare bori, cũ joyupũ, tie wapare cũ jeatĩbojaáto, ï. Bairo cũ ãmũrẽ cũ cajomiatacũãrẽ, wese paari majã pũame, cũ caetaro cũ qũẽñuparã. Bairo cũ qũẽrĩ, ñe ãnie mácũ cũ átitunuo joyuparã. ¹¹ Tunu ti wese upau pũame apei cũ ãmũrẽ cũ joyupũ. Cũ cũãrẽ torea bairo cũ ásuparã. Roro cũ átieperi, cũ qũẽñuparã. Bairo áti yaparori, ñe ãnie mácũ cũ átitunuo joyuparã cũ cũãrẽ. ¹² Cabero apei, tunu cũ joyupũ. Tunu torea bairo cũ ásuparã ti wesere capaari majã pũame. Roro cũ cãmii turi, cũ acuwiyoy joyuparã ti wese camanopũ.

¹³ “Bairo jeto use wese macããna na caáto ïñamirĩ, atore bairo ï tũgoñañupũ use wese upau majũ pũame: ‘¿Dope yũ ácuati yua? Yũ macũ, yũ camairẽ cũ yũ jogũ na tũpũ. Cũ roquere cũ nucũbugobujiorãma, yũ macũ cũ caãnoi,’ ï tũgoñañupũ. ¹⁴ Bairi cabero yua, wese paari majã pũame ti wese upau macũ cũ caatóre ïñarĩ, ãmeo ïñuparã: ‘Atiyami ati wese upau macũ. Cũã niñami cũ pacũ cũ cariaro bero ati wesere cacũgousapau. Bairi cũ marĩ pajĩãrocacõãto. Bairo marĩ caápata, ati wese uparãrẽ bairo marĩ tuagarã,’ ãmeo ïñuparã na majũ. ¹⁵ Bairo caĩrã ãnirĩ na caĩrõrẽã bairo ásuparã. Ti wese tũnipũ cũ neowaátĩ, cũ pajĩã rocacõãñuparã,” na ï quetibũjũyũpũ Jesús.

Bairo ï quetibũjũ yaparo, atore bairo na ï jẽniñañupũ cũ caĩrĩjẽrẽ catũgori majãrẽ: “¿Dope bairo ácumĩ mujãã ï tũgoñañati cũ macũrẽ na capajĩãrocaro bero ti wese upau pũame yua? ¹⁶ Bairo átigumi: Topũ á, ti wese paari majãrẽ na pajĩã recõãgumi. Bairo na átireri bero, aperãrẽ cũ wesere coteroticũgumi,” na ïñupũ Jesús.

Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũĩñuparã Jesure:

—¿Tocãrõã ï jãnaña tiere! jĩtĩcõãña! —qũĩñuparã.

¹⁷ Bairo na caĩrõ, na ïñarĩ, atore bairo na ïñupũ:

—¿Nopẽĩrã, ‘Tocãrõã ï jãnaña tiere,’ yũ mujãã ïñati? ¿Torea bairo na ï quetibũjũ woacũẽsupari Dios yaye quetibũjũrica tutipũre? Atore bairo ïña: ‘Ûtã mena cawii qũẽnorĩ majã jĩcã ãtããrẽ na caboetimiatacũãrẽ, tia pũame caãni majũrĩcã nigaro.

Tia camanicõãta, wii manibujioricarõ,’ ï quetibũjũ woacũñupã Dios ya tutipũ.

¹⁸ Bairi ni jĩcãũ ãcũ tia ãtãã mena cũ cañarocapeata, rocapecoabujioumi. Tunu bairoa tia, jĩcãũ buipũ to cañarocapeata, cũ rocaboo rocacõãbujioro —na ï quetibũjũyũpũ Jesús.

¹⁹ Bairo cũ caĩquetibũjũ yaparoro, quetiuparã sacerdote majã, bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã pũame masĩcõãñuparã Jesús cũ caĩrĩjẽrẽ. “Marĩ pũame tia ãtããrẽ carocari majãrẽ bairo marĩ ãniña. Bairi marĩrẽã ïgu ïcũmi Jesús,” ï tũgoñañuparã. Bairo ï tũgoñamasĩrĩ jicoquei Jesure cũ ñegamiñuparã. Bairo cũ ñegamirãcũã, cũ ñemasĩẽsuparã, camasãrẽ na uwirã.

El asunto de los impuestos
(Mt 22.15-22; Mr 12.13-17)

²⁰ Bairi Jesutu na joyuparã catũgorutiri majãrẽ. Na pũame nucũbugori majãrẽ bairo Jesure na cabai ïñorõ boyuparã, rorije cũ busuo joroque ïrã. Bairi roro cũ caĩata, quetiupau gobernadore cũ marĩ busujãmasĩgarã ïrã, bairo na joyuparã. ²¹ Bairi na pũame cũtu etari, atore bairo qũĩ jẽniñañuparã Jesure:

—Cabuei, jãã masiña merẽ m̄ caatiãnierẽ. M̄, caroaro cariape minucũña. Tunu bairoa caãnorẽ bairo m̄ quetibujunucũña. Aperã roro na cabaurije, aperã caroaro na cabaurije jãgori mee na miñabeseya. M̄, cariape Dios marĩrẽ cã caãnirotiricarorea bairo m̄ bueya. ²² Bairo cabai añirĩ, ¿dope bairo mi tãgoñañati romano majã marĩrẽ na carotirijere? ¿To ñuñati quetiup̄ emperadore camasã yaye dinerore jeri jãã cajoata, o to ñueticati? —qũĩ jẽniñañuparã.

²³ Jesús p̄ame roro na caĩtãgoñarĩjẽrẽ masĩcõãrĩ, atore bairo na ñũpũ:

²⁴ —Ja, yure joñijate moneda tiire —na ñũpũ.

Bairo na canunirõ, na ñũpũ:

—¿Noa riapé to tusayati ti tii moneda tiiacap̄re? Tunu bairoa, ¿noa wãme woaturique to tusayati? —na ñ jẽniñañupũ Jesús.

Bairo cã caĩrõ, na p̄ame ñũparã:

—Emperador, quetiup̄ ya wãme, bairi tunu, cã riapé tusaya ti tii moneda tiiacap̄re —qũĩñuparã.

²⁵ Bairo na caĩquetibujaro, atore bairo na ñnemoñupũ Jesús tunu:

—Toroque emperador quetiup̄re cã yaye caãnierẽ, cãrẽ cã tunuojoya. Tunu bairoa Dios yaye caãnierẽ Diore cã jonucũña —na ñ quetibujayup̄ Jesús fariseojãrẽ.

²⁶ Bairo cã caĩrĩjẽrẽ tãgori yua, nopẽ bairo p̄ame qũito masĩẽsuparã fariseo majã p̄ame camasã watoare. Bairoa bocã b̄s̄ueticõãñuparã, Jesús na cã cayurijere tãgorã. “¡Nocãrõ cã masiñati!” ñ, tãgoñacõã jãnasuparã yua.

La pregunta sobre la resurrección

(Mt 22.23-33; Mr 12.18-27)

²⁷ Cabero jĩcããrã, saduceo majã na caĩrã qũĩñarã asúparã Jesure. Mai, saduceo majã p̄ame atore bairo caĩtãgoñarĩ majã añuparã: “Camasã cariacoatana, nopẽ bairo catitunu masĩẽnama,” ñ tãgoñañuparã. Bairi atore bairo qũĩñuparã Jesure:

²⁸ —Cabuei, Moisés ãnacũ atore bairo marĩrẽ ñ woatucũñañupĩ tirãm̄p̄re: “Ni jĩcãũ ùcũ cawãmojiyaricũ cã n̄mo mena pũnaa mácũã cã cariacoatana, cã ãnacũ bai p̄ame cã buiacore cõ cã wãmojiyaáto. Bairo cã caáto, cã pũnaa caãniparã p̄ame cã ãnacũ pũnaarẽ bairo añibujiorãma,” ñcũñupĩ. ²⁹ Tierẽ m̄ masĩ. Bairi ape wãmerẽ ñcõñarĩ jãã quetibujupa mai: Añuparã jĩcãni, jĩcãũ pũnaa jĩcã wãmo peti puga p̄enirõ caãnacãũ majũ. Bairi cajãgoc̄ p̄ame wãmojiya jãgoyup̄. Cabero pũnaa mácũã riacoásúp̄. ³⁰ Bairi cã ãnacũ bai p̄ame cã buiacore wãmojiyayup̄ tunu. Cabero pũnaa mácũã riacoásúp̄ cã cãã. ³¹ Tunu bairoa cã ãnacũ bai, apei p̄ame cã buiacore wãmojiyayup̄ tunu. Cabero cã cãã riacoásúp̄ pũnaa mácũã. Bairi, bairo jeto baiyuparã nipetiro na ãnana bairã, aperã cãã. Bairo nipetiro cõ mena n̄mo cãtimirãcãã, nipetirã cõ mena pũnaa mána jeto riapeticoasuparã. ³² Cabero na ãnana n̄mo caãnimirãcõ cãã riacoásúp̄. ³³ Bairo ati yepar̄ nipetirã n̄mo caãnacõ añirĩ yua, cariaricarã tunu na cacatirop̄ na caãno, ¿ni n̄mo majũ cõ ãnicati? —qũĩ jẽniñañuparã saduceo majã Jesure.

³⁴ Bairo na caĩrĩjẽrẽ tãgo, atore bairo na ñũpũ:

—Ati um̄recóore caãna, carõmia manap̄ cãtinucũñama. Caũm̄ cãã n̄mo cãtinucũñama. ³⁵ Aperã Dios mena na catãgoñatutuarije jãgori, ape um̄recóore tunu catiri, caetaparã p̄ame roque n̄mo manigarãma. Tunu bairoa na pũnaa rõmiarẽ na n̄motietigarãma. ³⁶ Top̄re p̄gani riaetigarãma nipetiro to macããna. Ángelea majã na caãnorẽ bairo nigarãma. Tunu bairoa Dios cã cacatiorã añirĩ, cã pũnarẽ bairo majũ caãna nigarãma. Bairi

namo cõtaje manigaro ti umurecõõpore yua. ³⁷ Bairi Moisés ãnacũ cũ ca-quetibũjũwoacũñarĩcã tutipũ marĩ quetibũjũ masĩõña atore bairo: ‘Nipetiro camasã cariacõatana nimirãcũã, caticõagarãma.’ Ti tutipũ yucũ ãmirõcũã caũpetietiore cũ caquetibũjũricapãpũ atore bairo ï woatuyupi Moisés: ‘Yua, yũ ãniña Abraham, cũ macũ Isaac, bairi cũ macũ Jacob quetiupãũ caãnacũ,’ ïñupĩ. ³⁸ Dios pũame cayasirã ãnana ãna quetiupãũ mee niñami. ¡Cacatirã majũ quetiupãũ roque niñami! Dios, cũ caĩñajõrore na nipetiro cacatirãrẽ bairo caãna niñama —na ï quetibũjũyupũ Jesús saduceo majãrẽ.

³⁹ Bairo cã caĩrõ tãgori, jĩcããrã fariseo majã mena macããna atore bairo qũĩñuparã:

—Cabuei, caroaro majũ mũ quetibũjũyũ —qũĩñuparã Jesure.

⁴⁰ Bairi yua, pũgani cũ jẽniñanemo masĩẽsuparã.

¿De quién es descende el Mesías?

(Mt 22.41-46; Mr 12.35-37)

⁴¹ Cabero Jesús atore bairo na ï jẽniñañupũ:

—¿Nopẽĩrã, “Mesías Dios cũ cajõũ, David ãnacũ pãrãmi nigũmi,” na ï quetibũjũnucũñati? ⁴² David ãnacũ pũame Salmos tutipũre atore bairo ï woatuyupi:

‘Dios pũame yũ Quetiupãũre atore bairo qũĩwĩ:

“Ato ruiya cariape nũgõã pũame mai.

⁴³ Mũ pesua caãnanarẽ na yũ canetõnucãrõ bero, mũ pũame na mũ rotimasĩgũ,”

ïñupĩ David ãnacũ, Dios cũ caĩrĩqũẽrẽ.

⁴⁴ Bairi Dios cũ cajõũre, “yũ Quetiupãũ” cũ caĩmiatacũãrẽ, ¿nopẽĩrã, “David ãnacũ pãrãmi ãnigũmi,” na ï quetibũjũnucũñati? —na ïñupũ Jesús, na catũgomãĩparore bairo ï.

Jesús acusa a los maestros de la ley

(Mt 23.1-36; Mr 12.38-40; Lc 11.37-54)

⁴⁵ Cabero capããrã camasã na catũgoãno, atore bairo na ïñupũ Jesús cũ cabuerãrẽ: ⁴⁶ “Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã na caãtiãnierẽ tũgoñamasĩña: Na pũame jutii cayowerijere jãñajesoyama. Bairo cajãñarã ãnirĩ maapũ na caãñesẽãta, nipetiro camasã nũcũbũgorique mena na cajẽnirõrẽ bonucũñama. Tunu bairoa ñubuerica wiiripũ na caãpãta, caroapãuri jetore ruiganucũñama. Tunu bõse rũmũ caãno narẽ na capiãta, caroapãure ruiri ãgaganucũñama. ⁴⁷ Tunu bairoa cawapearã rõmirĩ ya wiirire ãmanucũñama. Tunu yoaro Diore cũ jẽniñubuetõnucũñama. Na pũame roque aperã netõjãñurõ popiye tãmũogarãma.”

21

La ofrenda de la viuda pobre

(Mr 12.41-44)

¹ Cabero templo wiipũ ãcũ, Jesús paio cadinero cũnarẽ na ïñajõyupũ. Na pũame dinero jããrĩcã pataripũ na yaye dinerore jããrã ásuparã. ² Na bero cawapeao cabõpacao cũã jããñupõ pũga moneda, cobre tiiriacarẽ, cacũgoeco majũ nimiocũã. ³⁻⁴ Bairo cõ caãto ïña, atore bairo na ïñupũ Jesús:

—Ãnoa cadinero cũgonetõõrã ãnirĩ narẽ catuarijere jããñama. Atio cawapeao pũame cabõpacanetõõ ãnirĩ, cõ cacũgomirĩjẽ nipetirijere jããñamo. Bairi cariape mũjããrẽ ñiña: Dios cũ caĩñajõro atio pũame cadinero cũgorã netõõjãñurõ jããñamo —na ïñupũ Jesús.

Jesús anuncia que el templo será destruido

(Mt 24.1-2; Mr 13.1-2)

⁵ Cabero jĩcããrã to caãna templo wiire ñnarĩ, atore bairo ãmeo ñ busuyuparã: “¡Nocãrõ caroa wii majũ to ãniñati ati wii! Paca ùtãpãĩrĩ niña. Tunu bairoa camasã aperã na canunirĩqũẽrẽ na cacũrĩqũẽ mena caroa wii majũ bauya,” ãmeo ñ busuyuparã, templo wiire ñnarĩ na majũ.

Bairo na caĩrõ tũgori atore bairo na ññupũ Jesús:

⁶ —Jĩcã rãmũ, ati wiire roro na caátipa rãmũ etagaro. Bairo caetaro, jĩcã ùtãã ùno bui tuticati pesaricaro manopũ átiasio rocacõãgarãma ati wiire —na ññupũ Jesús camasãrẽ.

Señales antes del fin

(Mt 24.3-28; Mr 13.3-23)

⁷ Bairo Jesús cã caĩrõ, atore bairo qũĩ jẽniñañuparã:

—Cabuei, ¿nocãrõpũ to bairoati atie mũ caĩrĩjẽ? ¿Dope bairo merẽ, “Jesús cã caĩrĩqũẽ etaro baiya,” jãã ñ masĩrãati?

⁸ Bairo na caĩjẽniñarõ tũgori, atore bairo na ññupũ Jesús: “Caroaro majũ mũjãã tũgoñamasĩgarã, jããpũ jãã ñtoecore, ñrã. Capããrã atĩgarãma caĩtoñesẽãrĩ majã. Atore bairo ñgarãma: ‘Yũa, yũ ãniña Dios cã cajou. ãmea niña Dios marĩrẽ cã canetõõrĩ yutea,’ ñgarãma. Bairo na caĩmiatacũãrẽ, cariape na mũjãã tũgoetigarã. ⁹ Tunu bairoa mũjãã queti tũgogarã: ‘Camasã aperopũ cũãrẽ ãmeo pajĩãrã átuparã.’ Bairo na caátie quetire tũgori, tũgo acũaeticõãña. Ati mũmrecóo capetiparo jũgoye bairoa cabaijũgoye cãtipee niña bairõpũ. Bairi tũgo acũaeticõãña,” na ñ quetibũjũyupũ Jesús.

¹⁰ Ñ quetibũjũ yaparo, na quetibũjũ nemoñupũ tunu: “Aperã jĩcã yepa macããna, ape yepa macããna mena ãmeo pajĩãgarãma. Tunu bairoa jĩcã macã macããna, ape macã macããna mena ãmeo pajĩãgarãma. ¹¹ Tunu tutuaro mena ati yepa cũã yuguigaro nipetiropũ. Apeye aũa riarique atĩgaro. Riaye cũã noo caãno cãnacãpũpũa nigaro. Tunu mũmrecóopũre acũorije majũ bai ññogaro. Marĩ caĩñañãetĩẽ ùnie bai ññogaro.

¹² “Mai, atie cabaiparo jũgoye mũjããrẽ roro átijũgogarãma. Mũjããrẽ ñerĩ, popiye mũjãã baio joroque mũjãã atĩgarãma. Ñubuerica wiiripũ mũjããrẽ jeágarãma, to macããna mũjããrẽ na caĩñabeseparore bairo ñrã. Bairo átiri, mũjããrẽ preso jorica wiipũ mũjãã cũrecõãgarãma. Tunu yũ yarã mũjãã caãno jũgori, na pũame mũjããrẽ roro na catutiparore bairo ñrã, quetiuparã gobernadores, bairi quetiuparã reyes tũpũ cũãrẽ mũjãã neágarãma.

¹³ Bairo na caátimiatacũãrẽ, na ùnarẽ yũ yaye quetire nemojãñurõ mũjãã quetibũjũ masĩgarã bairãpũ. ¹⁴ Bairi quetiuparã roro mũjããrẽ na caátiparo jũgoye, ‘¿Dope bairo na marĩ ñrãati?’ ñ tũgoña macãẽtĩcõãña. ¹⁵ Yũ pũame mũjãã caĩpeere yũ masĩõgũ. Bairo yũ caátõ, ni jĩcãũ ùcũ mũjãã pesua mena macããcũ mũjãã caĩrĩjẽrẽ ñcãmasĩtĩgũmi. Ni ùcũ manigũmi mũjããrẽ cabotioũ.

¹⁶ Bairãpũ, mũjãã yarãrẽ bairo caãna nimirãcũã, mũjãã busujã buitiregarãma. Bairi mũjãã pacũa, mũjãã bairã, aperã mũjãã yarã, mũjãã baparã cũã mũjãã busujã buitiregarãma. Bairo átiri, jĩcããrãrẽ mũjãã pajĩãregarãma. ¹⁷ Bairi yua, ati mũmrecóo macããna nipetiro mũjããrẽ ññategarãma, yũ yarã mũjãã caãnoi.

¹⁸ Bairi roro mũjããrẽ na caátimiatacũãrẽ, mũjãã yasietigarã. Mũjãã poawẽ jĩcãwẽãcã ùno yasietigarõ. ¹⁹ ¡Bairi yũ yaye jĩcã wãmeacã ùnorẽ jãnaeticõãña, mũjããrẽ Dios cã canetõõparore bairo ñrã!

²⁰ “Jĩcã rãmũ soldaua, pajĩãrĩ majã Jerusalén macãrẽ na cajotoa ãmejorero ñnarã, atore bairo mũjãã ñ tũgoñamasĩgarã: ‘Merẽ ati macã yasigarõ baiya,’ mũjãã ñ tũgoñagarã. ²¹ Bairi mũjããrẽ ñiña: Judea yepa macããna ùtã yucũpũ na ruti ápáro. Aperã Jerusalén macããna ti macãrẽ na witiweyoátó. Tunu

aperã wesepu caãna ti macãrẽ na tunuapéricõato. ²² Ti rãmurĩ pũame camasã rorije na caátie jãgori popiye na cabairi rãmurĩ nigaro. Nipetiro baigaro Dios bũsurica tutipũ cũ caĩquetibũju jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo. ²³ Ti rãmurẽ roro ati yepapũre bairique nigaro. Dios pũame popiye na baio joroque na átigumi, na yaye wapai. ¡Bairi carõmia bairirupau caãna popiye netõõrõ baigarãma! ¡Tunu bairoa, caũpũrããcãrẽ capũnaacũna cũã popiye netõõrõ baigarãma ti rãmurẽ! ²⁴ Bairi ti macã macããna jĩcããrã besui riagarãma. Aperã preso joricarã na caãnoi, nipetiro macã macããrĩpũ ácoagarãma. Aperopũ macããna pũame Jerusalén macãrẽ êmacõãgarãma yua. Na pũame ti macãpũ nicõã nigarãma Dios cũ caátirotiricarõ cãrõ,” na ï quetibũjuypũ Jesús.

El regreso del Hijo del hombre
(Mt 24.29-35, 42-44; Mr 13.24-37)

²⁵ Ñ quetibũju yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ tunu: “Jõ ɱmũrecóopũ ricaati cabaurije baugaro. Muipũ ɱmũreco macããcũ, ñami macããcũ cũã, ñocõã cũã ricaati baugarãma. Bairi yua, nipetiro camasã tiere ñña acũacoagarãma. Tunu bairoa ria capairiya oco turi roro cabũsũocajorore tãgori tãgo acũacoagarãma. ²⁶ Camasã pũame bairo cabairo ññarĩ: ‘¿Dope bairo to bairoati ati ɱmũrecóo?’ ï uwitũgoñagarãma bũtioro. Ñocõã cũã yuguiñacoagarãma. ²⁷ Bairo cabairo beropũ, yũ, Camasã jũgocũre ñiñamũgõ jogarãma. Buseriwo watoapũ nocãrõ yũ catutuarije mena, bairi yũ caasiyabatorije mena yũ caatóre ññajogarãma. ²⁸ Bairi mũjããrẽ ñiña: Mũjããrẽ yũ caquetibũjurijere bairo caetaro ññarĩ wãmũncãña. Bairo wãmũncãrĩ, jõbui pũame mũjãã wãmõrĩrẽ ñumũgõjori coteya. Yũ, tocãrõã yũ atĩgu, mũjããrẽ netõũ acũ,” na ï quetibũjuypũ Jesús.

²⁹ Bairo ï quetibũju yaparori, ati wãmerẽ ïcõñarĩ na quetibũju nemoñupũ tunu: “Higuera cawãmecũti yucũ, o apei yucũ cabairijere mũjãã masiña. ³⁰ Ti yucũ cawãma pũũ cawasoaro ññarĩ, ‘Merẽ cũma cõñarõ baiya,’ mũjãã ï masiña. ³¹ Torea bairo mũjããrẽ yũ caquetibũjurijere caetaro ññarĩ, ‘Merẽ Dios cũ carotimasĩrĩpũ cõñarõ baiya,’ mũjãã ï masĩgarã.

³² “Cariape mũjããrẽ ñiña: Mũjããrẽ yũ caquetibũjurijere baijũgogaro ti yũtea macããna na cariaparo jũgoye. ³³ Ati ɱmũrecóo, ati yepa cũã yasipeticoagaro. Yũ yaye quetibũjurique roque petietigaro. Yũ caĩrõrẽã bairo baicoagaro.

³⁴ “Caroaro tũgoñaña. Ti rãmũ caetaparo jũgoye mũjãã ñña acũare. Nemo yũ catunuetari rãmurẽ, yũ yarã roro na caátĩãnorẽ ñiñagaetiya. Cacũmurãrẽ, bairi ati yepa macããjẽrẽ catũgoñarĩqũẽ pairã cũãrẽ na ñiñagaetiya. Bairi caroaro ãña tocãnacã rãmũ. ³⁵ Waibũcũ pũame petiire cũ cayoata, rutimasĩtĩñami. Torea bairo ti rãmũ caetaro, camasã tocãnacãpũ macããna rutimasĩtĩgarãma. ³⁶ Bairi yũ caetaparore caroaro yuya. Tunu atore bairo Diore cũ jẽniña: ‘Ti rãmũ caetaripũ tũgoñatutuariquere jãã joya, ti rãmũ cabaipeere jãã canetõmasĩparore bairo ñrã. Bairi tunu jãã, Camasã Jũgocũ tũpũ jãã caetaparore bairo ñrã, tũgoñatutuariquere jãã joya,’ qũĩ jẽniña tocãnacã rãmũ,” na ï quetibũjuypũ Jesús.

³⁷ Jesús pũame ɱmũrecore templo wiipũ ñubuenucũñupũ ti semanarẽ. Ñami pũamerẽ ácoanucũñupũ Olivo cawãmecũti buropũ, ñami netõõgũ. ³⁸ Camasã nipetiro tocãnacã ñamirõcã caãno templo wiipũ etanucũñupã, Jesús cũ cabuerijere tãgorã etarã.

22

Conspiración para arrestar a Jesús
(Mt 26.1-5, 14-16; Mr 14.1-2, 10-11; Jn 11.45-53)

1 Merē yua, cōñarō baiyuparo bōse rūm̄, Pascua na caĩrĩ rūm̄, pãārē cawauarije caasua manierē na caḡgari bōse rūm̄ majũ. 2 Quetiuparã sacerdote majã, bairi Moisés ānacũ cũ caroticũrĩqũērē cajũgobueri majã p̄ame, “¿Dope bairo átiri Jesure cũ marĩ pajĩārãati?” āmeo í b̄s̄yuparã na majũ. Bairãp̄a, átimasĩesuparã mai, camasãrē uwirã.

3 Bairi yua, wãtĩ cũ jããñupũ Judas Iscariote na caĩrē. Cũ p̄ame Jesús bueri majã p̄ga wãmo peti r̄pore p̄ga p̄nirō cãnacãũ mena macããcũ jĩcãũ ãñupũ. 4 Bairi yua, Judas p̄ame na ñnā ásúr̄ quetiuparã sacerdote majã, bairi tunu aperã templo wii quetiuparã majũrē. Na t̄p̄ etari, Jesure b̄s̄jã buitirocacõãñupũ, cũ na capajĩamasĩparore bairo í. 5 Bairo cũ caĩrō tũgo yua, useanicoasuparã. Bairo useanirĩ, “Dinero m̄rē jãã jogarã tie wapa,” qũĩñuparã templo wii quetiuparã p̄ame Judare. 6 Bairo cũ na caĩrō, “Jaũ,” ñrĩ, jeyup̄ dinerore. Tie dinerore jeri bero, Judas p̄ame camasã manorē ñnarĩ macãjũgoyup̄, Jesure na ñerotiḡ.

La Cena del Señor

(Mt 26.17-29; Mr 14.12-25; Jn 13.21-30; 1 Co 11.23-26)

7 Merē yua, etayuparo Pascua bōse rūm̄, pãārē cawauarije asuena na caḡgari bōse rūm̄. Tunu bairoa oveja nurĩcũ macũ cordero na caĩrē pajĩarĩ na caḡgari bōse rūm̄ etayuparo. 8 Bairo ti rūm̄ caetaro ñña, Jesús p̄ame atore bairo na ñ joyup̄ Juan, apei Pedro menarē:

—Pascua bōse rūm̄ marĩ caḡgapeere qũēnoyurãjã.

9 Na p̄ame bairo cũ caĩrō tũgo, qũĩñuparã:

—¿Noop̄ marĩ caḡgapeere jãã caqũēnoyuro m̄ boyati?

10 Bairo na caĩjēñnarō, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Jerusalén macãrē etarã, m̄jãã bócaetagarã jĩcãũ caũm̄rē, ocor̄ p̄sari caácãre. Cũrē cũ bócaetari, cũ bero m̄jãã usaápã. 11 Cũ usaa yua, cũ wĩp̄ cũ cajããrō, ti wii up̄are atore bairo cũ m̄jãã ñgarã: ‘Cabuei bairo í jēññajoyami: “¿Noop̄ to ãññati Pascua bōse rūm̄ caãno yũ cabuerã mena yũ caḡgapa ar̄a?” í jēñña rotijoyami,’ m̄jãã ñgarã. 12 Bairo m̄jãã caĩjēñnarō, m̄jãã ññoḡmi jõbuip̄ caroaro qũēnoweyorica ar̄are. Top̄ marĩ caḡgapeere m̄jãã qũēnoyuwa —na ññupũ Jesús.

13 Bairo cũ caĩrō tũgo, acoásuparã. Top̄ na caetaro, nipetiro Jesús na cũ caĩtatorea bairo baipticõãñuparō. Bairi top̄ qũēnoyuyuparã Pascua bōse rūm̄ na caḡgapeere yua.

14 Cabero yua, na caḡgari hora caetaro, Jesús bairi cũ cabuerã nipetiro etanumurĩ ruiyuparã mesap̄. 15 Bairo nipetiro na caruiro ñnarĩ, atore bairo na ññupũ Jesús cũ cabuerãrē:

—¡Nocãrō majũ ati Pascua bōse rūm̄rē m̄jãã yũ jũgouḡaganucũmit̄joap̄ yũ cariaparo jũgoye! 16 Cariape m̄jããrē ñña: Dios cũ carotimasĩr̄pau caetaparo jũgoye m̄jãã mena yũ ḡganemoetiḡ —na ññupũ.

17 Bairo í yaparo, cũ wãmo mena jĩcãr̄ etiricar̄re nerĩ, “Dios, m̄ ñujãñuña jãã mena,” qũĩ yaparori, atore bairo na ññupũ Jesús, cũ cabuerãrē:

—Atie use ocore āmeo tĩãbato peyocõãña. 18 Cariape m̄jããrē ñña: Āmea m̄jãã mena atie use ocore p̄gani yũ etinemoetiḡ yũ Pac̄ cũ carotimasĩr̄pau tunu caetaro marĩ caetinemoparo jũgoye.

19 Cabero tunu cũ wãmo mena pãārē nerĩ, “Dios m̄ ñujãñuña jãã menarē,” í yaparori, carecomacã peenerĩ na batoyup̄ Jesús cũ cabuerãrē. Nunirĩ atore bairo na ññupũ:

—Atie pan, yũ rup̄a ñña. M̄jããrē yũ cariabojarije macããjē ñña. Bairi m̄jãã cãã, cabero atore bairo yũ caátajere tũgoñarĩ, pãārē m̄jãã bato ḡganucũgarã —na ññupũ.

²⁰ Cabero tunu torea bairo ásupu etiricare, uga yaparori bero. Atore bairo na ñupũ Jesús:

—Atiru macãjẽ use oco ruame yu rií niña. Camasãrẽ netõõgu, yu ria-coagu. Bairo yu caríapee jũgori cawãma wãme camasãrẽ Dios cũ caátibojacũrĩjẽ niña. ²¹ Tunu apeyera yure roro caĩbuitirocapau yu mena, yu caugari mesaru ugaruiyami cũ cãã. ²² Torecuna, yu, Camasã Jũgocu, yu Pacu yu cũ cabairoti-joricarorea bairo yu baigu. Cabaimiatacũãrẽ, yure caĩbuitirocapaure cũ carorije wapa paio nigaro —na ñupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

²³ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, “¿Ni majũ cũ añicuti cãrẽ caĩbuitiri majõcu?” ãmeo ñ jẽniña jũgoyuparã na majũ, cũ cabuerã ruame.

Quién es el más importante

²⁴ Cabero tunu Jesús cũ cabuerã ruame, “¿Ni majũ cũ añicuti jĩcãũ marĩ mena macããcũ, caãni majũũrẽ bairo caãcũ?” ãmeo ñ busuyuparã. ²⁵ Bairo na caĩrĩjẽrẽ tũgo, atore na ñupũ Jesús: “Ati yepa macããna quetiuparã reyre bairo caãna tutuaro mena na rotiepeyama na roca macããnarẽ. ‘Camasãrẽ cajuána’ wãmecutiyama bairãrua. ²⁶ Tore bairo na cabaimiatacũãrẽ, mujãã ruame roquere tore bairo baietirotiya. Bairo ruame bairotiya mujããrẽ: Mujãã mena macããcũ, caãnimajũũrẽ bairo caãnigau mujãã mena macããcũ, mujãã roca netõjãñurõ carotimasĩrẽ bairo añirotiya. Tunu bairoa carotiri majõcure bairo caãnigau, mujãã ãmure bairo cũ ãmarõ. ²⁷ Toroque, ¿ni ruame cũ añicuti caãnimajũũrẽ bairo caãcũ: Mesaru caugarui ruame, o cãrẽ caugarique qũẽnonuu ruame, cũ añicuti caãnimajũũrẽ bairo caãcũ? Ati yepa macããna ruame, ‘Mesaru caugarui ruame cãrẽ caugarique qũẽnonuu netõõrõ caãnimajũũ niñami,’ ñ tũgoñabujiorãma. Bairo na caĩtũgoñamiatacũãrẽ, yu ruame ugariquere caqũẽnonuu ãmure bairo yu ãniña mujãã menarẽ.

²⁸ “Apeyera tunu ati yeparure popiye yu cabairi rũmurĩrẽ mujãã roque tocãnacãnia yu mena mujãã baracuti ãmu. ²⁹ Bairo mujãã cabairoi, yu Pacu yure rotimasĩrĩqũẽrẽ cũ cajoricarorea bairo yu cãã rotimasĩrĩqũẽrẽ mujããrẽ yu joya. ³⁰ Bairi yu carotimasĩrĩrapuru mujãã cãã eti, uga, mujãã átigarã yu ya mesaru. Tunu bairoa quetiuparã na caruiro ñno, tronopu mujãã ruigarã. Israel yepa macããna, ruaga wãmo peti ruapore ruaga pẽnirõ cãnacã poari macããna na caátajere ñnacõñarĩ na mujãã ññabesegarã,” na ñupũ Jesús cũ cabuerãrẽ.

Jesús anuncia que Pedro lo negará

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Jn 13.36-38)

³¹ Cabero tunu qũĩnemoñupũ Jesús Simorẽ:

—Simón, yu yau, tũgoya yu caĩrĩjẽrẽ: Satanás ruame mujããrẽ busujãgumi, roro mujãã caátiparore bairo ñ. Jĩcãũ trigo aserire cũ cajugarerore bairo mujãã cããrẽ regayami. Yu mena mujãã caãnorẽ boojãẽtĩñami. ³² Bairo Satanás mujããrẽ cũ caátigamiatacũãrẽ, yu ruame murẽ Diopure yu jẽnibojaru, cũ mena caroaro majũ mu catũgoñatutuaparore bairo ñ. Bairi yua, yu mena tunu caroaro nemojãñurõ tũgoñatutuari marĩ yarãrẽ caroaro na mu jũgoãnigũ.

³³ Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgo, qũĩñupũ Pedro ruame:

—Yu Quetiupau, di rãmu ñno mu yu aweyoetigu. ãmea mu mena preso jorica wiipru yu ámasiña. Tunu bairoa mu mena yu baiyasi masiña —qũĩñupũ Simón Jesure.

³⁴ Bairo cũ caĩrõ, atore bairo qũĩñupũ Jesús Simorẽ:

—Pedro cariape murẽ ñiña: ãme ñamia ãbocu cũ capiiparo jũgoye itiani majũ, ‘Cũ yu masiẽtĩña Jesure,’ yu mitogu —qũĩñupũ Jesús Simorẽ.

Se acerca la hora de la prueba

³⁵ Cabero tunu atore bairo na ññupũ Jesús:

—Mujããrẽ wasopoa ãno, bairi moneda jããrĩcã poa ãno cããrẽ, bairi tunu rupo juti ãnie cããrẽ cãgoena, mujããrẽ yu caãrotirica rãmãrẽ, ¿ñe ãnie mujãã to rusari? —na ññupũ Jesús.

Bairo cã caĩrõ, qũññuparã:

—Ñe ãnie jãã rusaerũ.

³⁶ Bairo na caĩrõ, na ñnemoñupũ tunu:

—Bairi ãmerã, cawasopoacũcũ, cã wasopoare cã neápáro. Tunu bairoa cã moneda jããrĩcã poa cããrẽ cã neápáro. Bairi tunu jarericapãĩ cacũgoecũ cãã, cã oco juricarore nunirocari, jĩcãpãĩ cã jarericapãĩ wapatiãto. ³⁷ Bairi mujããrẽ ñña:

“Atore bairo ñ woatuyayupa mai yu cabaipeere Dios busarica tutipũ: ‘Carorije caãna watoarũ yasigumi.’ Bairi nipetirije yure Dios ya tutipũ na cañwoatujũgoyetirique, na caĩrĩcãrõrẽã bairo baipeticoagaro,” na ññupũ Jesús.

³⁸ Bairo cã caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgoñamasĩtĩrĩ, atore bairo qũññuparã:

—Jãã Quetiuparũ, ato ñña jarericapãĩrĩ pũgapãĩ. Tie mena na marĩ ãmeo qũẽmasĩña.

Bairo na caĩrõ, Jesús pũame na ññupũ:

—Tocãrõ majũ átia mano. Bairo marĩ áperigarã —na ññupũ Jesús, bairo na caĩrõĩ.

Jesús ora en Getsemaní

(Mt 26.36-46; Mr 14.32-42)

³⁹ Cabero yua, acoásúpũ Olivos na caĩrĩ buorũ. Topũ caájeyanucũrĩcũ ãnirĩ topũ ásúpũ. Bairo Jesús cã caátó, cã cabuerã cãã cã usa ásúparã. ⁴⁰ Bairi yua, topũ na caetaro, atore bairo na ññupũ:

—Diore cã jẽniña, wãtĩ mujããrẽ cã canetõõõtĩparore bairo ñrã —na ññupũ Jesús cã cabuerãrẽ.

⁴¹ Bairo na ñ yaparori bero, Jesús pũame ãtããrẽ wẽjoricaro cãrõ wari, cã rũpopaturi mena etanumurĩ Diore cã jẽnijũgoyupũ. ⁴² Atore bairo ñ jẽniñupũ: “Caacũ, mũ cabooata, atie roro yu canetõpeere yu mũ netõõbojagu. Bairopũ, yu caborore bairo to baieticõãto. Mũ caborore bairo roque to baiãto,” ñ jẽniñupũ Jesús.

⁴³ Bairo cã cañjẽniãniparã, ángel buiaetayupũ, Jesure tũgoñatutuarique cã jogũ. ⁴⁴ Bairo roro cã canetõrĩjẽ watoarũ, Jesús netõjãñurõ jẽninemoñupũ. Bairo cã cajẽnirõ, cã caasipuarije oco pũame riire bairije tapiwẽñuparõ yerarũ.

⁴⁵ Bairo Diore jẽni yaparori, wãmũnucã ásúpũ cã cabuerã tũpũ. Jesús pũame cacãñirãpũrẽ na etayupũ. Cã cabuerã pũame Jesús cã caĩrĩjẽrẽ tũgoñatutuaetiri cãnicoasuparã. ⁴⁶ Cacãñirãrẽ na etari, na ññupũ Jesús:

—¿Nopẽĩrã mujãã cãniñati? Cãniena, wãmũnucãrĩ Diore cã jẽniña, wãtĩ mujããrẽ cã canetõõõtĩparore bairo ñrã —na ññupũ Jesús, cã cabuerã cacãñirãrẽ na etari.

Arrestan a Jesús

(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Jn 18.2-11)

⁴⁷ Bairo cã cabuerãrẽ cã caĩãnoa, capããrã camasã etayuparã. Narẽ cajũgoũ Judas ãñupũ. Pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãnacãũ Jesús cã buerã mena macããcũ jĩcãũ caãninucũmirĩcũ ãñupũ. Bairi yua, Judas pũame Jesutũ etayupũ, cã jẽnigũ. Etari, caroaro mena átitori, cã ãpũñupũ. ⁴⁸ Bairo cã caãto, Jesús pũame atore bairo qũññupũ:

—Judas, ¿nopẽĩ yu, Camasã Jũgocũre ãpũrĩ yu mũ ñbuiti rocagayati? — qũññupũ.

49 Bairo Jesús mena macããna p̄ame caetari majã na caátigarijere ñnarĩ, qũĩñuparã Jesure:

—Jãã Quetiup̄a, ¿jarericapãĩrĩ mena na jãã qũēc̄uti?

50 Bairo ñrĩ, jĩcãũ na mena macããcũ p̄ame sacerdote majã quetiup̄a ãmurẽ cũ cãmii tuyup̄a. Cũ ãmorõ cariape nũgõã p̄amerẽ cũ patañocõã joyup̄a.

51 Bairo cũ caáto ñña, atore bairo qũĩñup̄ũ Jesús:

—Bairo ápericõãña. Na mena ãmeo qũěētĩcõãña —qũĩñup̄ũ.

Bairo ñ yaparori, cũ capataatac̄a ãmorõrẽ ñerĩ, cũ pititu catioyup̄a tunu.

52 Áti yaparori bero, na ññup̄ũ Jesús. Quetiuparã sacerdote majã, bairo templo wii quetiuparã majã, aperã cabatoa camasĩrĩ majã, nipetiro cãrẽ ñegarã caetari majãrẽ, atore bairo na ññup̄ũ:

—¿Nopẽĩrã cajerutiri majõc̄a ȳa caãnorẽ bairo jarericapãĩrĩ mena, bairo yuc̄a r̄ucaari mena ȳa mujãã ñerã atĩati? 53 Tocãnacã r̄um̄a mujãã watoa ȳa ãninucũãp̄ũ templo wiip̄are. Bairo ȳa caãnimitacũãrẽ, ni jĩcãũ ùcũ mujãã mena macããcũ ȳa ñeemi. ãme ati ñamip̄a mujãã caátigarijere mujãã átimasĩgarã bairãp̄a wãtĩ cũ carotirore bairo —na ññup̄ũ Jesús.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mt 26.57-58, 69-75; Mr 14.53-54, 66-72; Jn 18.12-18, 25-27)

54 Bairo cũ caĩrõ bero, cũ ñeñuparã Jesure. Bairo cũ átiri, cũ neásúparã yua, sacerdote majã quetiup̄a ya wiip̄a. Pedro p̄ame yoajãñurõp̄a na ññaŷayup̄a. 55 Cabero top̄a etarã, guardia p̄ame peero rioyuparã ti wii macã yepa recomacãrẽ. Bairo átiri, ti peerot̄a jũma ruiyuparã. Pedro cũã na t̄ure ruiyup̄a. 56 Bairo peerot̄a cũ caruiro, jĩcãõ paabojari majõco Pedrore qũĩñaqũẽnorĩ bairo ññup̄õ:

—Ñni cũã Jesús mena macããcũ ãcũmi.

57 Pedro p̄ame ñtori atore bairo cõ ññup̄ũ:

—Ȳa yao, cũ ȳa masĩētĩña.

58 Cabero tunu apei Pedrore qũĩñarĩ, bairo qũĩñup̄ũ:

—M̄a cũã, Jesús mena macããcũã m̄a ãniña.

Pedro p̄ame qũĩñup̄ũ:

—Ȳa baietiya, tame. Cũ mee ȳa ãniña.

59 Bairo tunu jĩcã hora bero, apei cũã jĩcãũ na mena macããcũ tutuaro mena na ññup̄ũ cũ yarãrẽ:

—Cariape mujããrẽ ñiña: ãni cũã Jesús mena macããcũ ãcũmi. ãnia, Galilea macããcũ ñiñami.

60 Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedro p̄ame qũĩñup̄ũ:

—Tame, merẽ mujããrẽ, ‘Cũ ȳa masĩētĩña,’ mujãã ñimiñajã —na ññup̄ũ.

Bairo Pedro cũ caĩtoãnip̄a jĩcãũ ãboc̄a piiyup̄a yua. 61 Marĩ Quetiup̄a p̄ame ãmejoreri, qũĩñajoyup̄a Pedrore. Bairo cũ caáto, Pedro p̄ame tũgoña bócaup̄a marĩ Quetiup̄a cũ caĩatajere. “Pedro ãmeacã ãboc̄a cũ capiiparo jũgoye itiani, ‘Cũ ȳa masĩētĩña Jesure,’ ȳa mitoḡa,” cũ cũ caĩatajere tũgoña bócaup̄a. 62 Bairo tũgoña bócarĩ yua, witicoásúp̄a macãr̄a. Top̄a yua, tũgoña yaparuari batioro otiyup̄a Pedro.

Se burlan de Jesús

(Mt 26.67-68; Mr 14.65)

63 Bairo Jesure cacoterã p̄ame roro qũĩ epejũgoyuparã. Cũ bapeyuparã. Cũ payuparã. 64 Tunu cũ caapeere jutii asero mena jiyabiatori, na wãmorĩ mena cũ riapére cũ payuparã. Bairo átiri, qũĩ jẽniñañuparã:

—M̄a camasĩrĩjẽ jũgori jãã quetibũj̄ya: ¿Noa ãmerẽ murẽ na payati? —qũĩ epeyuparã.

⁶⁵ Tore bairo jeto capee wāme qũĩ epeyuparā Jesure.

Jesús delante la Junta Suprema

(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Jn 18.19-24)

⁶⁶ Cabusuro bero, judío majā cabutoa camasīrā majū, bairi quetiuparā sacerdote majā, aperā Moisés ānacū cū caroticūrīqũērē cajūgobuerā cūā neñañuparā. Jesure cū neásúparā Junta Suprema macāāna t̄p̄u. Top̄u etarā, atore qũĩ jēniñañuparā:

⁶⁷ —Jāārē cariape quetib̄j̄uya: ¿M̄u, Mesías, Dios cū cajou m̄u āniñati? —qũĩ jēniñañuparā.

Jesús p̄uame bairo na ĩñup̄:

—‘Cūā ȳu āniña,’ ȳu cañata, cariape ȳu m̄ujāā t̄goetibujiorā. ⁶⁸ Tunu bairoa ȳu cūā m̄ujāārē ȳu cajēniñaata, m̄ujāā ȳuetibujiorā. ⁶⁹ Bairo cariape m̄ujāā cat̄goetimiatacūārē, ȳu, Camasā Jūgoc̄u, Dios cū cañajoro cūtu cariape n̄ugōārē caruipau ȳu āniña. Āme beroaca Nipetiro Carotimasī t̄p̄u caruipau ȳu āniña —na ĩñup̄ Jesús.

⁷⁰ Bairo cū caĩrō t̄go, to macāāna nipetirā cū jēniñanemoñuparā:

—¿Bairo m̄u cañata, “Dios macū ȳu āniña,” ĩgu miñati?

Bairo na caĩjēniñarō, Jesús p̄uame na ĩñup̄:

—Cūā ȳu āniña, m̄ujāā caĩrōrēā bairo.

⁷¹ Bairo cū caĩrō, āmeo ĩñuparā na majū:

—Roro cū caĩrīqũērē marīrē caquetib̄junemoparārē na marī macānemoetigarā. Merē marī majūā, marī t̄go yaparoya roro cū caĩrjērē —āmeo ĩñuparā na majū.

23

Jesús ante Pilato

(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Jn 18.28-38)

¹ Bairo ĩ yaparori bero, wām̄nucārī cū neásúparā quetiupau Pilato cawāmec̄u t̄p̄u Jesure. ² Top̄u etarā, Jesure cū bus̄jā jūgoyuparā. Alore bairo qũĩ bus̄jāñuparā:

—Āni, cū caquetib̄j̄urije jūgori jāā yarā na t̄gomawijiao joroque na átiyami. ‘Roma macāācū quetiupau emperadore, marī yaye dinero impuestore cū marī joetigarā,’ jāā ĩ quetib̄junucūñami. Tunu bairoa, ‘Mesías ȳu āniña,’ ĩtonucūñami. Bairo cū cañata, ‘Quetiupau Rey ȳu āniña,’ caĩrē bairo ĩnucūñami —qũĩ bus̄jāñuparā Pilatore.

³ Bairo na caĩrō t̄go, atore bairo qũĩñup̄ Pilato Jesure:

—¿M̄ua, judío majā Quetiupau Rey m̄u āniñati?

Bairo cū caĩrō, Jesús p̄uame qũĩñup̄:

—M̄u caĩrōrēā bairo ȳu baiya —qũĩñup̄.

⁴ Bairo cū caĩrō t̄go, atore bairo na ĩñup̄ Pilato sacerdote majā quetiuparārē, aperā camasā cūārē:

—Ȳu, āni roro cū caátiere ȳu bócañaētīña. Ñe ũnie buic̄periyami —na ĩñup̄.

⁵ Bairo na cū caĩmiatacūārē, nipetiro camasā p̄uame tutuaro mena qũĩñemoñuparā tunu:

—Āni, cū caquetib̄j̄urije mena roro camasā na t̄gomawijiao joroque na átinucūñami. Galilea mac̄p̄u bairo átiyūgowī. Āmerē tunu, ati yepa, Judea yepare torea bairo roro na ĩtōu átiyami —qũĩ bus̄jāñuparā.

Jesús ante Herodes

⁶ Bairo na caĩrĩjẽrẽ tũgori, Pilato pũame, “¿Galilea macããcũ cũ ãniñati?” na ï jẽniñañupũ. ⁷ Bairi yua, “Cũã niñami,” na caĩrõ tũgo, Herodes cawãmecũcũ tũpũ Jesure cũ neárotiyupũ Pilato. Mai, Herodes pũame Galilea yepa macããna quetiupũ ãñupũ. Baiũa, ti rãmũrĩrẽ cũ cũã ãñupũ Jerusalén macãpũ. ⁸ Bairo Jesure Herodetu na cane etaro ñña, Herodes pũame bũtioro qũĩñajesoyupũ. Mai, Herodes pũame Jesús cũ caátiere, camasã na caquetibũjũrijere tũgonucũñupũ. Bairi bũtioro Jesure qũĩñaga nucũmiñupũ, ape wãme cũ caátijẽñomasĩrĩjẽrẽ ññagu. ⁹ Bairo Jesús cũ caetaro, capee cũ jẽniñamiñupũ. Jesús pũame cũ yuesupũ. ¹⁰ Topũ ãñuparã quetiuparã sacerdote majã, aperã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã mena. Na pũame Jesure tutuaro mena cũ bũsũjãñuparã. ¹¹ Bairi Herodes, cũ ãmũã cũã Jesure roro qũĩ epeyuparã. Bairo átiri, jutii quetiupũ rey ùcũ cũ cajãñarĩjẽ ùnierẽ cũ jãñuparã, cũ boyetiepegarã. Cabero Jesure Pilato tũpũ cũ neárotiyupũ tunu. ¹² Ti rãmũ caãno, Herodes, bairi Pilato mena ãmeo bapacati jũgoyuparã, cajũgoyepũ mai caãmeo ññatemirĩcãrã.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mt 27.15-26; Mr 15.6-15; Jn 18.39-19.16)

¹³ Cabero Pilato pũame quetiuparã sacerdote majã, aperã carotimasĩrĩ majã, aperã camasã nipetirore na neñoñupũ. ¹⁴ Na neñorĩ, atore bairo na ññupũ:

—Mũjãã, ãnirẽ cũ bũsupaigarã, yũtu cũ mũjãã neatĩupa. ‘Cũ caquetibũjũrije mena camasãrẽ na tũgomawijiao joroque na átiyami,’ ñrĩ, yũtu cũ mũjãã neatĩupa. Bairo mũjãã caĩrõĩ, yũ pũame mũjãã caĩñajoro, cũ yũ jẽniñamiapũ. Bairo mũjãã, ‘Roro átiyami,’ mũjãã caĩmiatacũãrẽ, yũ, ãnirẽ roro cũ caátiere yũ bócañaẽtĩña. Ñe ùnie mũjãã cabũsũjãmirĩjẽ cũ yũ wapa bocaetiya. ¹⁵ Herodes marĩrẽ cũ catunuojoatacũ cũã, ‘Ñe ùnie buicũperiyami,’ ñũpĩ. Bairi cũ cayasimasĩrõ maniña. ¹⁶ Baiũa, cũ yũ baperotigu. Cãrẽ na cabapeyaparoro, cũ yũ wiyogu —na ññupũ Pilato camasãrẽ.

¹⁷ Mai, tocãnacã Pascua bose rãmũ caãno, Pilato pũame wiyonucũñupũ jĩcãũ preso jorica wiipũ macããcũ, judío majã na caboũre. Bairi Jesure cũ wiyogamiñupũ. ¹⁸ Bairo cũ caátigamiatacũãrẽ, nipetiro camasã pũame bairo boesuparã:

—¡Bairo mũ áperigu! ¡Barrabás roquere jããrẽ mũ wiyobojagu! —qũĩ awaja jũgoyuparã.

¹⁹ Barrabás pũame ti macãrẽ ãcũ, na quetiupũ gobiernorẽ rocagu, bairi tunu camasãrẽ na pajĩarĩ, preso jorica wiipũ ãñupũ tie wapa. ²⁰ Pilato pũame Jesure cawiyogũ ãnirĩ tunu na ññemoñupũ:

—Jesure cũ yũ wiyogu.

²¹ Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ to macããna netõõjãñurõ qũĩ awajayuparã:

—¡Yucũpãĩpũ cũ papuaturotiya!

²² Tunu na ññemoñupũ:

—Cariape yũ quetibũjũya: ¿Dise ùnie carorije cũ ásupari? Yũ, ãnirẽ roro cũ caátiere yũ bócañaẽtĩña. Bairi cũ cayasimasĩrõ maniña. Baiũa, cũ yũ baperotigu. Cãrẽ na cabape yaparoro, cũ yũ wiyorotigu —na ññupũ merẽ itiani majũ.

²³ Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, “¡Yucũpãĩpũ cũ papuatu rotiya!” jĩrĩã bũtioro jãñurĩ ï awajanemoñuparã. Bairi to macããna, sacerdote majã quetiuparã, bairi aperã camasã mena, bũtioro na caawajaro jũgori, na caborore bairo baiyuparo. ²⁴ Bairi Pilato pũame, “Torecũ, na caborore bairo yũ átigũ,” ï tũgoñañupũ. ²⁵ Bairi cárcel caãcũ gobiernorẽ carocagamirĩcũ, camasãrẽ

capajĩarĩcũrẽ cũ wiyorotiyupũ. Bairo átiri, Jesure yua, na caborore bairo na átirotiyupũ.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Jn 19.17-27)

²⁶ Bairo yua, Jesure cũ neásúparã, yucupãĩrũ cũ papuatugarã. Bairo áná, Simón cawãmecũcũre cũ ñeñuparã, Jesús yucupãĩrẽ cũ pũsabojáto, ãrã. Mai, Simón pũame Cirene yepa macããcũ ãñupũ. Ti rũmũrẽ aperopũ caãniatacũ etau baiyupũ Jerusalén macãrẽ. Bairo Jesús berore cũ yucupãĩrẽ pũsa ásúpũ Simón.

²⁷ Jesure na capapuarátore, capããrã camasã na usayuparã. Bairo carõmia na mena caãna pũame, roro Jesure na caátigarõ ãñarĩ, bũtioro tũgoña yapapuari, otĩusayuparã. ²⁸⁻²⁹ Bairo na caotiro ãñarĩ, Jesús pũame atore bairo na ãñupũ na, rõmirĩrẽ:

—Mũjãã, Jerusalén macããna rõmirĩ. Roro yũ cabaipeere tũgoña yapapuaeticõãña. Popiye mũjãã cabaipa rũmũrĩ etagarõ. Ti rũmũ caetaro, ati macã macããna rõmirĩ atore bairo ãgarãma: ‘Useanirĩ ñĩnama carõmia capũnaacũti masĩena, capũnaa mána, capũnaa ãpũõẽna.’ Roro tũgoña yapapuari bairo ãgarãma. Bairo mũjãã majũã roro mũjãã cabaipeere, mũjãã pũnaa cũã roro na cabaipee pũamerẽ tũgoña yapapuari otiya. Yũre, ‘Roro baiyami,’ ã otieticõãña. ³⁰ Ti rũmũ caetaro, camasã pũame riagamirã, ‘ĩõtã yucũre jããrẽ to tãnio reatõ!’ ãmeo ãgarãma. ³¹ Yũ, caroaro caácũ ãnirĩ yucũ cacatiricũre bairo yũ ãniña. Bairo caãcũrẽ yũre na caátimasĩata, nocãrõ roro netõõrõ na átigarãma ati macã macããnarẽ, yucũ cajĩnirĩcũre bairo caãnarẽ —na ãñupũ Jesús.

³² Jesús mena na neásúparã caũmũna pũgarã roro caãnarẽ, Jesús mena na cũãrẽ yucupãĩrũ na papuaturegarã. ³³ Bairo yua, La Calavera na caĩrõpũ etarã, Jesure yucupãĩrũ cũ papuatuyuparã. Cũ mena, roro caãna cũãrẽ na papuatuyuparã, jĩcãũ cariape nũgõãrẽ, apei caãcõ nũgõãrẽ. ³⁴ Bairo yucupãĩrũ tusaũ, Jesús pũame Diore qũĩñupũ:

—Caacũ, ãnoa roro na caátiere masĩõtĩñama. Bairo tiere na masiriyobojaya —qũĩñupũ.

To caãna soldaua pũame cũ jutirore nipetirã caborã ãnirĩ, número tiirire ãmeo wẽnuniñuparã. Bairo átiri na majũ masĩñuparã Jesús jutirore canepaũre. ³⁵ Camasã nipetiro to caãna Jesure qũĩñajoyuparã. Bairo tunu carotimasĩrĩ majã cũã qũĩñajori roro qũĩ boyeti epeyuparã:

—Aperãrẽ na netõũpũ. Bairo ãmerẽ cũ majũã cũ netõáto. Mesías, Dios cũ cabesericũ majũ cariape cũ caãmata, cũ majũã netõõmasĩbujioũmi —qũĩ boyetiepeyuparã.

³⁶ Soldaua cũã qũĩ boyetiepeyuparã. Cũtu etari, use oco carorijere, “ĩõjũ, etiya!” qũĩ epeyuparã. ³⁷ Tunu atore bairo qũĩnemoepeyuparã:

—ĩMũ, judío majã Quetiupau Rey mũ caãmata, mũ majũã mũ netõmasĩbujioũ! Mũ netõõtĩña —qũĩ epeyuparã.

³⁸ Tunu bairoa Jesús rũpoa buire yucupãĩ woaturicapãĩrẽ papuatuyuparã. Tipãĩrũre atore bairo ã woaturique tusayuparo: ãNI JUDÍO MAJã QUETIUPAU REY NIÑAMI, ã woaturique tusayuparo.

³⁹ Jesús mena na capapuaatacũ jĩcãũ Jesure tutiri atore bairo qũĩñupũ:

—ĩMesías, Dios cũ cajou majũ mũ caãmata, mũ majũã mũ netõõbujioũ! Jãã cũãrẽ mũ netõõbujioũ. Mũ netõõmasĩẽcũ —qũĩñupũ.

⁴⁰⁻⁴¹ Bairo cũ caĩrõ, cũ mena macããcũ apei pũame qũĩ tutiyupũ cũ bapare:

—Mũ, cariacopau nimicũã, ¿Dios mena mũ tũgoña qũĩnogaetiyati mai? Marĩã, roro caãna ãnirĩ marĩ buicũtiya. Bairo marĩrẽ pajĩãrã átiyama. ãni roque dise ãnie carorije caãpei ñĩnami —qũĩñupũ.

⁴² Cabero Jesús p̄amerē q̄ũĩñup̄ũ:

—Jesús, m̄ carotimasĩr̄p̄a et̄a, ȳre m̄ masiritiepa.

⁴³ Bairo c̄ caĩr̄õ, q̄ũĩñup̄ũ Jesús p̄ame:

—Cariape m̄r̄ẽ ñiña: Ati r̄m̄a ȳ mena m̄ añigu, Diot̄a, noc̄r̄õ caroaro caãnop̄a —q̄ũĩñup̄ũ.

Muerte de Jesús

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Jn 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Merē yua, pasaribota caño, caño t̄saroa yua, naitĩãcoásúparo ati yepa nipetir̄op̄a. Yoaro naitĩãñup̄ar̄õ. Bairi muip̄a bauesup̄a. Ñamicã, tres de la tarde caño majũ tunu busuyup̄aro. Tunu bairoa templo wii ar̄uare ãñotaricar̄o jutii asero carecomacã woocoasup̄aro. ⁴⁶ Bairo cabairo bero yua, Jesús p̄ame b̄s̄arique tutuaro mena atore bairo ññup̄ũ:

—¡Caacu, ȳ yeri p̄ñarē ȳ bocãñeña!

Atore bairo ñ yaparo, riacoásúp̄a Jesús.

⁴⁷ Soldaua quetiup̄a capitán p̄ame cabaiatajere ññarĩ, atore bairo Diore q̄ũ basapeoyup̄a:

—Cariapea ãnia, Jesús carorije caápei majũ nimiup̄ĩ —ññup̄ũ.

⁴⁸ Tunu bairoa camasã nipetiro to caña tie cabaiatajere caĩñaatana añirĩ, b̄tioro t̄goña yapapuari na cotiare pari tunuásúparã, Diore t̄goñabobori.

⁴⁹ Bairi Jesús baparã cañnana c̄ã nipetiro, aperã carõmia Galilea yepa macããna Jesure causaátiatana p̄ame toa tuari j̄op̄ũ ññacõãnucũñup̄arã caba-
iatajere.

Jesús es sepultado

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Jn 19.38-42)

⁵⁰ Mai, ãñup̄ũ j̄icã caĩm̄ caĩm̄ José cawãmec̄u. Arimatea cawãmec̄u macã macããc̄ũ ãñup̄ũ. Ti macã p̄ame Judea yepar̄re ãñup̄ar̄õ. C̄ c̄ã, quetiup̄arã, Junta Suprema majã mena macããc̄ũ j̄icã ãñup̄ũ. ⁵¹ Mai, José p̄ame Dios c̄ carotimasĩr̄p̄a caetarore cacotei ãñup̄ũ. Bairi c̄ mena macããna quetiup̄arã roro na caátiatajere caboetimiatac̄ũ ãñup̄ũ. ⁵² Bairi yua, Pilato t̄p̄a átí, Jesús rup̄ari ãnajērē yarocagu, c̄ j̄eniásúp̄a. ⁵³ Cabero yua, José p̄ame Jesure, yuc̄p̄ãĩp̄a catusare c̄ ruioyup̄a. Bairo c̄ átiri, jutii asero lino mena, c̄ ãmañup̄ũ. Bairo átiri bero, ãtã oper̄a Jesús rup̄ari ãnajērē c̄ñup̄ũ. Áti yaparori, ãtãpãĩ mena tubiatoyup̄a. Ti ope p̄ame mai, aperã cayasir̄r̄e cacũroca mani ope ãñup̄ar̄õ. ⁵⁴ Ti r̄m̄a p̄ame ãñup̄ar̄õ judío majã na cayerijãr̄ĩ r̄m̄a j̄ugoye macã r̄m̄a. Ti r̄m̄a ñamicã merē judío majã na cayerijãr̄ĩ r̄m̄a etagar̄o baiyup̄aro. Bairi q̄ũeno weyopeyogarã baiyup̄arã, na cayerijãr̄ĩ r̄m̄a caetap̄aro j̄ugoye.

⁵⁵ Bairi carõmia Galilea yepa macããna Jesure causaátiatana c̄ã ásúparã, Jesure ãtã oper̄a na cayarore ññarãná. Na, r̄õmirĩ p̄ame Jesús rup̄ari ãnajērē na cacũatapaure masĩgarã, ññarã ásúparã. ⁵⁶ Bairo ñña yaparori bero, na cañi wiirip̄a tunucoásúparã. Top̄a etarã yua, caroaro cajutiñur̄ij̄erē q̄ũenoñup̄arã Jesús rup̄ari ãnajērē na capiop̄eop̄eere. Bairo átí yaparori bero, yerijãñup̄arã Moisés ãnacũ c̄ caroticũr̄icãr̄õr̄ã bairo.

24

La resurrección de Jesús

(Mt 28.1-10; Mr 16.1-8; Jn 20.1-10)

¹ Cabero yua, judío majã na cayerijãr̄ĩ r̄m̄a bero, ape semanarē na capaaj̄gori r̄m̄a ãñup̄ar̄õ. Bairi ti r̄m̄a caño, ñamir̄õcãcã cajutiñur̄ij̄e caq̄ũenoatana r̄õmirĩ p̄ame masã oper̄a ásúparã, cajutiñur̄ij̄erē Jesús rup̄ari

ānajērē pioturáná. Aperā rōmirī cūā na bapacuti ásúparā na mena. ² Bairo ti masā opere etarā yua, iñajoyuparā. Ti opere na cabiaatatii, ūtā tii tupāworicaropu bauyuparo. ³ Bairo cabairoi, ti operu jāñuparā. Marī Quetiupau rupaari ānajē pame mañuparō yua, na caññaata. ⁴ Bairo cū rupaari ānajē camanoi yua, butioro tūgoñacōā maniásuparā. Dope bairo áti masiēsuparā. Bairo na baiāno, pugarā cañmua natu etanucāñuparā. Na pame jutii caasiriyarije cayowerijere jāññuparā. ⁵ Bairi carōmia pame butioro uwiri murīcūmucoásuparā yeparu. Bairo na caáto, atore bairo na iñuparā cañmua pame:

—¿Nopēirā cariaricarā ānanarē na cacūrōpu cacatirea mājāā macāñati? ⁶ Jesús atore maniñami. Merē caticoayami. ¿Galileapu mājāā caāno, cū cabaipeere mājāārē cū caquetibujuriquere mājāā masiētīñati? ⁷ Atope bairo mājāārē iwī: ‘Yu, Camasā Jūgocure, carorije caānarē yu jorocagarāma, yure yucupāipū na capuatuurocaparore bairo irā. Bairo yu na caátirocamiatacūārē, itia rūmu bero yu caticoagu tunu,’ mājāā ī quetibujuwī — na ī quetibujuyuparā ángelea majā.

⁸ Bairo na caīrōpu, tūgoña bócauyuparā Jesús narē riagu jūgoye cū caīrīqūērē. ⁹ Bairo tūgoñabócari yua, macāpu tunucoásuparā. Topu etarā, Jesús cū cabuerā, puga wāmo peti rupore jīcā pēnirō cānacāñ apóstolea caānarē nipetirije na caññaatajere na quetibujuyuparā. Aperā cūārē na quetibujuyuparā. ¹⁰ Narē caquetibujuri majā rōmirī pame añuparā: María Magdalena, Juana, apeo María, Santiago paco, aperā carōmia cūā añuparā. ¹¹ Bairo na caīrō tūgo, apóstolea majā pame cariape na tūgoesuparā. “Bairo icōārā mājāā iña,” na icōañuparā.

¹² Bairo cariape na catūgoetimiatacūārē, Pedro pame atuátī iñau ásupu masā opere. Bairi topu jāátī iñañupū. Bairo cū caññarō, mañuparō Jesús rupaari ānajē. Jutii aseri Jesure na cañmamiataje jeto añuparō. Bairi tie jeto caāno iña acuari, cū wiipu tunucoásupu. Butioro tūgoñarīqūē pairi tūgoñamani ásupu, tie cabaiatajere iñarī.

En el camino a Emaús (Mr 16.12-13)

¹³ Ti rūmu caānoa pugarā Jesús cū cabuemirīcārā pame Emaús na caīrī macāpu áná baiyuparā. Puga wāmo peti rupore jīcā pēnirō cānacā kilómetros majū yoaro átáto añuparō Jerusalén macā pame. ¹⁴ Topu áná, na pame Jesús cū baiatajere busupai ásuparā. ¹⁵ Bairo na cabusututuátó, Jesús pame na ēmuetari, na mena átutuásupu cū cūā. ¹⁶ Bairo cūrē iñamirācūā, “Jesús niñami,” ī masiēsuparā mai. ¹⁷ Bairi yua, Jesús pame na jēniñañupū:

—¿Ñe ūnie quetire mājāā busupaiyati? ¿Nopēirā mājāā tūgoñarīqūē paiyati? —na iñupū.

¹⁸ Bairo cū cañjēniñarō tūgo, jīcāñ na mena macāñcū Cleofas cawāmecucu qūñupū:

—¿Ati rūmarī Jerusalén macāpu cabaiatajere mu jetoa mu tūgoetiyati? Nipetiro ati yepa macāñna masīrāma.

¹⁹ Bairo na caīrō, Jesús pame bairo na iñupū:

—¿Dope to baiati? —na iñupū.

Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūñuparā:

—¿Jesús, Nazaret macāñcū cū cabaiatajere mu tūgoetiyati? Cū pame profeta āmi. Capee caátijēñomasī āmi. Cū caquetibujuri cūā ñumajūcōāwū. Bairi Dios, camasā cūā nipetiro cū mena useaninucūwā. ²⁰ Bairo cū cabaimiatacūārē, quetiuparā sacerdote majā, aperā marī quetiuparā mena, cū ñerī cū nuniwā romano majārē, cū na capajīārōrē borā. Bairo átiri,

yucupãirũ cũ papuatu rocarotiwã. ²¹ Jãã ruame, ‘Cũã, ati yepa, Israel yepare caẽmarĩ majãrẽ carocaru majũ ãnigumi,’ jãã ï tũgoñamiwũ. Merẽ yua, itia rãmũ netõcoaya, cãrẽ na carajĩã rocaatato bero. ²² Bairãrua, jãã ruame jãã tũgoacũacoaru, jãã mena macããna rõmirĩ jĩcããrã, ‘Catiupi,’ jããrẽ na caĩquetibũjũro jũgori. Na ruame cũ rupaũri ãnajẽrẽ ùtã operũ na cacũrĩcãrõrũ cabusuripãaca ïñarãupa. ²³ Bairo topũ etarã yua, Jesús rupaũri ãnajẽ camanoi, jãã tũrũ quetibũjũrã etaama: ‘Ángelea majãrẽ jãã ïñaarũ, “Catiyami Jesús,” jãã ïãma,’ jãã ï quetibũjũama. ²⁴ Bairo na caĩrõ tũgori jĩcããrã jãã mena macããna ïñarãupa Jesús masã operũ. Topũ na caetaro, nipetiro jããrẽ na caĩtatorea bairo baiuparo, na caĩñaata. Bairãrua, Jesús ruamerẽ qũĩñaetiuparã —qũĩ quetibũjũyuparã Jesure.

²⁵ Bairo na caĩquetibũjũro tũgori, atore bairo na ïñupũ Jesús cũ cabuemirĩcããrẽ:

—¿Rũsamajũcõãña mai mujããrẽ mujãã catũgomasĩpetipee! Marĩ ñicũjãã na caĩwoatucũrĩqũẽ nipetirijere, ¿nocãrõrũ cariapea mujãã tũgopeyorãati? ²⁶ ¿Mesías, Dios cũ cajõn, cũ pacũtu cũ catunuápáro jũgoye ati yeparu popiye cũ cabaieere cũ cũẽsupari? ¿Bairo mee ato na quetibũjũyupari profeta majã ãnana? —na ïñupũ Jesús.

²⁷ Bairo na ï yaparori bero, na quetibũjũ jũgoyurũ Jesús cõñarĩcãrõrẽ bairo. Bairi cũ cabaieere Moisés ãnacũ cũ caquetibũjũwoatucũrĩqũẽrũ quetibũjũ jũgoacũ, profeta majã na caquetibũjũwoatucũrĩqũẽrũ quetibũjũ jãnañupũ.

²⁸ Bairi yua, Jesús cũ cabuemirĩcããrã na caátĩ macãrũ na caetaro, Jesús ruame netõácũre bairo baiupurũ. ²⁹ Bairo cũ canetõámiatacũãrẽ, cũ cabuemirĩcããrã ruame bairo qũĩñuparã:

—Netõápéina. Jãã mena ati ñamirẽ mũ tuagũ. Merẽ ñamicãrũ niña. Naiorõrũ baiya —qũĩñuparã.

Bairo na caĩrõ tũgo, wiipũ jããñupũ, na mena tuagũ. ³⁰ Cabero mesaru ugagarã na caruiro, Jesús ruame pããrẽ neñupũ. Nerĩ, Diore jẽniñupũ. Jẽni yaparo, pããrẽ na peebato nuniñupũ cũ cabuemirĩcããrẽ. ³¹ Bairo cũ caátõrũ merẽ yua, “Jesús niñami,” ï masĩjũgoyuparã. Bairo cũ na caĩñamasĩmiatacũãrẽ, Jesús ruame yasicoasurũ. Tunu baunemoesurũ cũ cabuemirĩcããrẽ. ³² Bairo cũ cabairo ïñarĩ, atore bairo ãmeo ïñuparã:

—Dios cũ caquetibũjũcũrĩqũẽrẽ marĩrẽ cũ caquetibũjũro, ¿tie meerẽ áto marĩ yeri catiupari? Marĩ yeri caroaro tũgoñaõ joroque marĩ átiami, maarũ marĩ caátõ —ãmeo ïñuparã na majũ.

³³ Bairo ïrĩ bero, jicoquei tunucoásúparã Jerusalén macãrũ, na yarãrẽ quetibũjũránã. Topũ etarã, Jesús cũ cabuemirĩcããrã ruãga wãmo peti ruãpore jĩcã pẽnirõ cãnacũ apóstolea majã neñarĩ caãnarẽ na etayuparã. ³⁴ Bairo na etari, na ïñuparã:

—Cariapea marĩ Quetiuparu cariacõatãcũ nimicũã, catiupi. Simón cũã qũĩñaupĩ —na ïñuparã.

³⁵ Na ï yaparo, maarũ Jesús narẽ cũ cabuiaetaatajere na quetibũjũyuparã. Tunu bairoa Jesús pããrẽ narẽ cũ cabatoro cãrẽ na caĩñamasĩátaje cũãrẽ na quetibũjũyuparã.

Jesús se aparece a los discípulos

(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Jn 20.19-23)

³⁶ Bairo mai tiere na caquetibũjũãnitoyea, Jesús ruame na recomacãrũ buiaetayurũ. Buiaetari atore bairo ï jẽniñupũ:

—Carõa yericũtaje mujããrẽ cũ joátõ Dios.

³⁷ Jesús cũ cabuemirĩcããrã ruame qũĩña acũacoasuparã. Cũ uwijãñuñuparã, “Jesús wãtĩ ãcũmi,” ïrã. ³⁸ Bairo na cauwiro ïñarĩ, atore bairo na ïñupũ:

—¿Nopẽĩrã yure mɔjãã ññaacɔayati? ¿Nopẽĩrã, “Jesús mee niñami,” mɔjãã ñ tũgoñañati mai? ³⁹ Ññañijate yɔ wãmorĩrẽ, bairi yɔ rɔpori cããrẽ. Yɔna, Jesús yɔ ãniña. Pãñarĩ ññañijate. Espiritu yɔ caãmata, õwãã mani, rɔpɔɔ mani, yɔ baibujiou. Cũ mee ãnirĩna, õwãã cuti, rɔpɔɔ cuti yɔ baiya.

⁴⁰ Bairo na ñna, na ññoñupũ Jesús cũ rɔpori, cũ wãmoorĩ cããrẽ, cũ na capɔuaata opeere. ⁴¹ Bairo na cũ caĩñomiatacũãrẽ, cũ cabuemirĩcãrã pɔame cariapea tũgoesuparã mai. Cũ caĩrĩjẽrẽ ɔseanirõ tũgomirãcũã, tũgo mawiji-acõãñuparã. Bairo na cabairo ññarĩ, atore bairo na ñ jeniñañupũ:

—¿Ugarique ñnie atore mɔjãã cãgoetiyati?

⁴² Bairo cũ caĩrõ yua, wai pũõrĩcãrẽ cũ nuniñuparã. ⁴³ Na canunirõ yua, nerĩ, petiro cũ cabuemirĩcãrã na caĩñarõ ɔgayupɔ. ⁴⁴ Uga yaparori bero, na ñnemoñupũ tunu:

—Yure cabaiataje atore bairo mɔjãã mena ãcũ, yɔ caĩrĩqũẽ baiarɔ: “Nipetiro yure bairo baigɔmi Moisés ãnacũ cũ caroticũñarĩqũẽ, bairi profeta yaye cũã, bairi salmos tutiri macããjẽ cũã nipetiro bairo baipeticoagaro yure na caĩquetibɔjɔ woatucũñarĩqũẽ,” mɔjããrẽ ñiwũ.

⁴⁵ Bairo cũ caĩrõpɔ, tũgoña bócaɔuparã Dios ya tutipɔ na caquetibɔjɔcũñarĩqũẽrẽ. ⁴⁶ Bairo na cabairoi, atore bairo na ññupũ Jesús:

—Atore bairo ñ quetibɔjɔyupa mai: “Dios cũ cajoure roro cũ átiyasiogarãma. Bairo na caátimiatacũãrẽ, itia rũmɔ bero tunu catigami. ⁴⁷ Bairi cũ cacatiro bero, cũ yarã pɔame cũ yaye quetire quetibɔjɔ batopeticõãgarãma nipetiro ati yepa macããnarẽ. Jerusalén macãĩ cũ yaye quetire quetibɔjɔ jũgogarãma. ‘Roro mɔjãã caátiere busũqũẽnoña mɔjãã yerire Dios mena, mɔjããrẽ cũ canetõõparore bairo ñrã,’ na ñ quetibɔjɔgarãma,” ñ woatu quetibɔjɔyupa profeta majã. ⁴⁸ Mɔjãã merẽ atiere caquetibɔjɔmasĩrã mɔjãã ãniña. ⁴⁹ Bairi mɔjãã yeripɔ yɔ jogɔ yeri tutuarique, yɔ Pɔcɔ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo. Bairi mai, ati macã, Jerusalén macãpɔna mɔjãã ãnicõãwã, yeri tutuarique jõbui ɔmũrecóo macããjẽ caatĩparo jũgoye.

Jesús sube al cielo

(Mr 16.19-20)

⁵⁰ Cabero Jesús na jũgoásúpɔ macã camanopɔ. Betaniarɔ na jũgoásúpɔ. Topɔ etari, Jesús pɔame cũ wãmorĩrẽ ñumũgõrĩ, Diore na jeniñojayupɔ: “Caroare cũ jonemoáto mɔjããrẽ marĩ Pɔcɔ Dios,” na ññupũ. ⁵¹ Bairo ñãcũna, na wɔweyori, ɔmũrecóo pɔamerẽ wãmũcoásúpɔ. ⁵² Bairo cũrẽ qũĩroari bero, tunucoásúpã Jerusalén macãpɔ ɔseanirĩqũẽ mena yua. ⁵³ Jesús cũ cabuericarã pɔame templo wiipɔ tocãnacã rũmɔna ánucũñuparã, Diore cũ basapeorãna.

Tocãrõã ñña.

El Evangelio Según SAN JUAN

La Palabra de Dios hecha hombre

¹ Tirũmũrũ ati yepa caãniparo jũgoyepũ merẽ añicõã jũgoyupi Cristo, Dios macũ, Dios Yaye Quetire Caquetibũrũ Majũ cawãmecũ. Cũ rũame merẽ Dios mena añicõãũrũ. Cũ cũã Dios añũrũ. ² Caãni jũgoripũrũ cũ cũã merẽ Dios mena añicõãũrũ. ³ Dios, cũ macũ jũgori nipetirijere ásupi. Ati yeparũre caãnie nipetirije cũ jũgori cũ caátaje jeto niña. Dise ũnie cũ jũgori mee cũ caátaje manimajũcõãña. ⁴ Yeri capetietiere cajopũ majũ niñami Dios macũ. Bairo caãcũ añirĩ ati yepa macããnarẽ na cajĩñawõre bairo niñami. Cũ caquetibũrũrique jũgori camasã, tiere catũgõsarã rũame caroaro animasĩñama. ⁵ Bairo Dios macũ cajĩñawõre bairo caãcũ rũame carorã canaitĩãrõrũre bairo caãnarẽ na jĩñawo etaũ baiyami. Cũ caquetibũrũrijere cateerã canaitĩãrõrũ caãnarẽ bairo caãna rũame cũ bũsũnetõ masĩtĩñama.

⁶ ãmi jĩcãũ camasocũ Juan cawãmecũ. Cũ rũame Dios cũ caquetibũrũrotijoricũ ãmi. ⁷ Dios macũ, ati yepa macããnarẽ cajĩñawõre bairo caãcũ majũ cũ caatĩpeere caquetibũrũ jũgoyetipũ ãmi Juan. Dios macũ cũ caquetibũrũpeere camasã cariape na tũgõsaáto ĩ, Dios cũ caquetibũrũjũgoyetirotijoricũ ãmi. ⁸ Bairũa Juan, ti yepa macããnarẽ cajĩñawõre bairo caãcũ mee ãmi. Dios rũame cũ macũ cajĩñawõre bairo caãcũ cũ caatĩpeere cũ caquetibũrũrotijoricũ ãmi Juan. ⁹ Bairi Dios macũ, caroaro cariape caãcũ, cajĩñawõre bairo caãcũ majũ, ati yepa macããna nipetirore Dios yaye quetire quetibũrũacũ asũpi.

¹⁰ Bairi, Dios Yaye Quetire Caquetibũrũ Majũ cawãmecũ ati yeparũre etayupi. Dios mena ati yepare caátacũ cũ caãnimiatacũãrẽ, ati yepa macããna rũame, “Cũã niñami Dios macũ,” cũrẽ ĩ masĩema. ¹¹ Cũ caáta yepa macããna tũrũ etayupi. Bairo natũ cũ caetamiatacũãrẽ, na rũame jĩcã nũgõã cũ boema. Cũ yarã cũ boema. ¹² Bairo aperã cũ boeti, jĩcããrã rũame cũ bojãñũũrũpã. Na rũamerẽ caroa wãme na añirotiwĩ. Dios pũnaa majũ na añirotiwĩ, cũ mena catũgoñatutuarã rũamerẽ. ¹³ Camasã pũnaa cutajere bairo ãmerĩñama. Camasã na caátaje mena na caborije mena pũnaa cutiyama. Dios pũnaa rũame roque cũ camasĩrĩjẽ jũgori cũ pũnaa caãna niñama.

¹⁴ Bairi, Dios Yaye Quetire Caquetibũrũ Majũ cawãmecũ ati yeparũ buia etayupi. Marĩrẽã bairo ati rupũ cacũgõrũ buiaetari, marĩ camasã mena ãmi. Bairo marĩ mena ãni yua, bũtioro marĩ maiwĩ. Tunu bairoa cariape jeto quetibũrũnucũwĩ. Jãã rũame cũ caasiyarijere jãã ĩñawũ. Dios macũ majũ cũ caãnoi, cũ pacũ cũrẽ cũ cajorije caasiyarijere jãã ĩñawũ. ¹⁵ Juan Bautista rũame Dios macũ yaye quetire quetibũrũ, atore bairo ĩwĩ: “ãni niñami mũjããrẽ yũ caquetibũrũjũgoyetiricũ: ‘Yũ bero caetaũ yũ jũgoye caãnacũ añũrũ. Bairo cũ cabairoi, cũ paarique rũame, yũ paarique netõjãñũrõ caãnimajũrĩjẽ niña.’”

¹⁶ Dios rũame capee caátimasĩ añirĩ ape wãme, ape wãme caroare cũ cajorije marĩ nipetirãrẽ marĩ jonucũwĩ. ¹⁷ Moisés ãnacũ rũame cũ carotiriquere cũũrũ marĩ ñicũjãã ãnana mena. Jesucristo rũame roque marĩrẽ ĩñamairĩ, marĩtũ etawĩ, caroaro cariape átĩãnajẽrẽ marĩ ĩnogũ. ¹⁸ Ni rũame Diore caĩñarĩcũ mácũmi. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, Dios macũ jĩcãũã caroaro cũ mena ãninucũũrũ. Cũ rũame cũ pacũre marĩ masĩõ joroque marĩ átiyami.

Juan el Bautista da testimonio de Jesucristo

(Mt 3.11-12; Mr 1.7-8; Lc 3.15-17)

¹⁹ Bairi Jerusalén macã macããna judío majã quetiuparã p̄ame Juan Bautista t̄p̄na na joyuparã sacerdote majārē, bairi levita majã cãārē. “¿Ñam̄ majũ m̄ ãniñati?” Juarē qũĩ jēniñarotirã, c̄t̄na na joyupa. ²⁰ Juan p̄ame cariapea bairo na ï quetib̄j̄wĩ:

—Ȳna, Mesías, Dios cã cajon mee ȳ ãniña —na ïwĩ.

²¹ Tunu cabero qũĩ jēniñanemowã:

—Toroque, ¿ñam̄ majũ m̄ ãniñati? ¿Tirũm̄p̄na macããcã profeta Elías cawãmec̄c̄ ãnacũ tunu catitunurĩ mee m̄ ãniñati? —qũĩ jēniñawã.

Juan p̄ame:

—Cũ mee ȳ ãniña —na ïwĩ.

Bairo cã caĩrõ tãgori, qũĩ jēniñanemowã tunu:

—Toroquere, ¿ñam̄ majũ m̄ ãniñati? “¿Jĩcãũ profeta Dios cã cajopau atĩḡmi ati yepar̄re,” marĩ ñicũjãã ãnana na caĩquetib̄j̄j̄goyetiric̄ mee m̄ ãniñati? —qũĩwã Juarē.

Bairo na caĩjēniñarõ, Juan p̄ame:

—Cũ mee ȳ ãniña —na ïwĩ.

²² Bairo cã caĩrõ tãgori, atore bairo qũĩ jēniñanemowã tunu:

—Toroquere, ¿ñam̄ majũ m̄ ãniñati? Jãārē cariapea quetib̄j̄ya, jãārē cajoatanarē cariapea na jãã caquetib̄j̄netõmasĩparore bairo.

²³⁻²⁴ Bairo na caĩrõ, atore bairo na ïwĩ Juan:

—Ȳna, Isaías ãnacũ cã cawoatu j̄goyec̄tac̄ ȳ ãniña. Atoe bairo ï woatu quetib̄j̄yayupi: “Bairo ïḡmi desierto cayuc̄manop̄na cañicõãniatac̄: ‘Marĩ Quetiupau yoaro mee etaḡmi. Torec̄na, caroaro cariape ãnicoteya. Camasã na quetiupau cã caetaparo j̄goye cã caatĩpawãrē na caqũēnoyurorea bairo m̄jãã cãã caroaro áticoteya,’ ï woatu quetib̄j̄ j̄goyetiyayupi Isaías ãnacũ ȳ caquetib̄j̄peere,” na ïwĩ Juan, cãrē Jerusalén macããna fariseo majã na cajēniñarotijoatanarē.

²⁵ Tunu atore bairo qũĩ jēniña nemowã:

—Toroquere ñerē ác̄na, Mesías Dios cã cajon ãmerĩmicũã, Elías ãnacũ ãmerĩmicũã, profeta ãmerĩmicũã, ¿nop̄ēi camasãrē na m̄ bautiza nucũñati?

²⁶⁻²⁷ Bairo na caĩrõ tãgon, atore bairo na ï quetib̄j̄wĩ Juan:

—Ȳna paarique niña camasãrē oco mena ȳ cabautizarije. Ȳna bero caetāna, m̄jãã watoa caãcũ, m̄jãã camasĩécũ paarique p̄ame roque, ȳna paarique to cañumiatacũãrē, ñunetõgaro. Cũ roque ȳna netõrõ caãnimajũñ niñami. Bairi ȳna p̄ame jĩcãrõ tãni ȳna átipeyo masĩētĩña —na ï quetib̄j̄wĩ Juan.

²⁸ Bairo bairi atie nipetiro baiw̄na Betania cawãmec̄ti macãp̄na. Ti macã p̄ame Rio Jordán ape n̄gõã muip̄na cã cawãm̄atĩ n̄gõãp̄na ãm̄na Juan cã cabautizaricaro p̄ame.

Jesús, el Cordero de Dios

²⁹ Ti rãm̄na busuri rãm̄na caãno cã t̄p̄na Jesús cã caetarore qũĩñawĩ Juan. Bairo qũĩña yua, atore bairo jãã ïwĩ c̄t̄na caãnarē: “¡Qũĩñaña cãrē! Ñnia niñami Cordero oveja macãrē bairo Dios cã cacũrĩcũ cawãmec̄c̄na. Oveja na canu cawĩm̄na Diop̄na na cajoem̄gõjonucũrĩcãrē bairo caãcũ niñami. Cãã, cã cariapee jãgori ati ñm̄recõo macããna nipetiro roro na caátiere camasiriyobojap̄na majũ niñami. ³⁰ Ñni niñami m̄jããrē ȳna caquetib̄j̄j̄goyetiric̄: ‘Ȳna bero caetāna ȳna j̄goye caãnacũ ãñup̄l. Bairo cã cabairoi, cã capaarije ȳna paarique netõjãñurõ caãnimajũrĩjē nigaro.’ ³¹ Ȳna cãã, ‘Cãã niñami Dios macã,’ ñni masĩēp̄na mai. Bairo ï masĩētĩmicũã, Israel yepa macããna cãrē na camasĩparore bairo ï, oco mena na ȳna bautizāna atĩar̄na,” jãã ïwĩ Juan, jãã, c̄t̄na caãnarē.

³² Ī yaparo, atore bairo jāã ĩnemowĩ tunu: “Espíritu Santo, Dios Yeri majũ Ƴmurecõo caacũ Ƴame buare bairo bau ruiatĩri, ãni Jesús buipũ etapeami. ³³ Ƴna, mai cũ Ƴu masĩẽpũ. Bairo Ƴu camasĩẽtĩmiatacũãrẽ, Dios oco mena Ƴure cabautiza rotijoricũ Ƴame atore bairo ñiwĩ: ‘Jĩcãũ caũmurẽ miñagu Ƴu Yeri Espĩritu Santo baurui etari cũ buipũ caetapeaecoũre. Cũã nigũmi camasã yeripũ Espĩritu Santore cajomasĩ,’ ñi quetibũjũwĩ Dios. ³⁴ Bairo Dios Ƴure cũ caĩquetibũjũricarore bairoa ñiñaña ãmerẽ. Bairo caĩñau ãnirĩ mũjããrẽ cariape ñiña: Cũã niñami Dios macũ,” jāã ĩ quetibũjũwĩ Juan, jāã, cũtu caãnarẽ.

Los primeros discípulos de Jesús

³⁵ Ti rũmũ cabusuri rũmũ caãno, ãmi Juan tunu cũ cabautiza ãninucũrõpũ. Jãã, Ƴugarã Juan cũ cabuerã cũã jāã ãmũ cũ mena. ³⁶ Bairi cũ mena jāã caãno, Jesús jāãrẽ cũ canetõátó ĩñarĩ, atore bairo jāã ĩwĩ Juan:

—¡Ñirẽ qũĩñaña! ãnia niñami Cordero oveja macũrẽ bairo Dios cũ cacũrĩcũ cawãmecũcũ —jãã ĩwĩ Juan Bautista.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, Juarẽ cũ jāã aweyocoárpũ. Jesús berore jāã Ƴsacoárpũ, jāã Ƴugarã, Juan cũ cabuematana Ƴame. ³⁸ Bairo jāã caũsaro, Jesús Ƴame jāã ãmejorenũcã ĩña, atore bairo jāã ĩwĩ:

—¿Ñerẽ borã, Ƴure mũjãã Ƴsayati?

Bairo cũ caĩrõ:

—Rabuni, ¿noopũ mũ caãnipau to ãniñati? —cũrẽ jāã ĩ jẽniñawũ.

³⁹ Bairo jāã caĩjẽniñarõ tũgoũ, atore bairo jāã ĩwĩ Jesús:

—Tiaya Ƴu mena. Ƴu bapa cutirásã.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, cũ mena jāã acoárpũ. Bairo cũ caãnipaũre etarã, cũ mena jāã ãnicõã naioarpũ, merẽ ñamicããcãpũ caãno jũgori yua.

⁴⁰ Mai, Ƴu mena macããcũ Ƴure bairo Juan mena caãnimirĩcũ cabero Jesús yaye quetire catũgoũsau Andrés Ƴame Simón Pedro bai ãmi. ⁴¹ Bairi cũ Ƴame jicoquei cũ jũgocũ Simorẽ cũ macãũ ácũ baiwĩ. Bairo cũ bócaũ yua, atore bairo qũĩñupĩ:

—Mesías cawãmecũcũre jāã bócaapũ. (Mai, Mesías, atore bairo ĩgaro ĩña: “Cristo, Dios cũ cabesericũ ati yepapũre cũ cajoricũ,” ĩgaro ĩña.)

⁴² Cabero Andrés Ƴame cũ jũgocũ Simorẽ cũ piietawĩ Jesús tũpũ. Bairi Jesús, Simorẽ qũĩñarĩ, atore bairo qũĩwĩ:

—Simón mũ ãniña Juan macũ. ãmerẽ Cefas mũ wãmecũtigũ. (Mai, Cefas Ƴame, “Pedro” ĩgaro ĩña.)

Jesús llama a Felipe y a Natanael

⁴³ Ti rũmũ cabusuri rũmũ caãno, Jesús Ƴame, “Galilea yepapũ Ƴu águ,” ĩ tũgoñawĩ. Bairo topũ ácũ, Felipe cawãmecũcũre cũ bocaetari atore bairo qũĩwĩ:

—Jito. Ƴu mũ baracũtiroapa.

⁴⁴ Mai, cũ, Felipe Ƴame Betsaida cawãmecũti macã macããcũ ãmi. Pedro, cũ bai Andrés mena ti macã macããna ãma. ⁴⁵ Bairi Felipe Ƴame Natanaere cũ piiámĩ. Bairo cũ tũpũ etaũ, atore bairo qũĩñupĩ:

—Dios yaye quetibũjũrica tutipũ Moisés ãnacũ, bairi profeta majã ãnana na cawoatujũgoyeticũrĩcũrẽ jāã bócaapũ. Cũã, Jesús cawãmecũcũ, José macũ, Nazaret macã macããcũ niñami —qũĩñupĩ Felipe.

⁴⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgoũ, atore bairo qũĩñupĩ Natanael Felipere:

—¿Mũ catũgoñaaata, Nazarepũre jĩcãũ ũcũ cañũũ cũ ãnicũti?

Felipe Ƴame Natanaere bairo qũĩñupĩ:

—Jito Ƴu mena. Topũ mũ tũgoñabesegu —qũĩñupĩ Felipe Natanaere.

⁴⁷ Bairo cabero Jesús Natanael cũ caetaro ĩñaũ, atore bairo qũĩwĩ cũtu caãnarẽ:

—Merē atiyami Israel macãcũ majũ jĩcãrõ tũni caĩbusunucũũ —na ïwĩ.

⁴⁸ Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgorũ, atore bairo qũĩ jẽniñawĩ Natanael Jesure:

—¿Dope bairi yũ mũ masĩñati?

Jesús pũame bairo qũĩwĩ:

—Mũ ñiñawũ Felipe mure cũ capiiparo jũgoye, higuera cawãmecutii roca mũ caãno.

⁴⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgorũ, Natanael pũame qũĩwĩ:

—Cabuei, ¡Dios macũ mũ ãniña, ati yepa Israel macããna quetiupũ Rey majũ mũ ãniña!

⁵⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũĩnemowĩ Jesús Natanaere:

—¿“Higuera yucũ rocapũ mũ ñiñawũ,” yũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, “Dios macũã niñami,” yũre mi nũcũbugoyati? Cabero yũ caátimasĩrĩjẽ netõjãñurõ caroa macããjẽrẽ miñagu —qũĩwĩ Jesús Natanaere.

⁵¹ Bairo qũĩ yaparorũ, atore bairo na ñnemowĩ Jesús cũtũ caãnarẽ:

—Caripea mũjããrẽ ñiña: Cabero umurecõo capãnũcãrõ mũjãã ññagarã. Bairo capãnũcãrõ ññarã, Diotũ macããna ángelea majã yũ, Camasã Jũgocũ buipare ruiatĩ, bairi tunu wãmuá na cabairo cũãrẽ mũjãã ññajogarã.

2

Una boda en Caná de Galilea

¹ Cabero itia rũmũ bero caãno Galilea yepapũ Caná cawãmecuti macãpũ to macããna na cawãmo jiyari bõse rũmũ qũẽnowã. Jesús paco cũã topũ ãmo.

² Bairi Jesús, jãã, cũ cabuerã cũã, na capiijoatana ãnirĩ, topũ jãã ãmũ, ti bõse rũmũ caãnorẽ. ³ Bairo bõse rũmũ na caáto, na caetirije use oco peticoapũ. Bairo capetiro ññarĩ, cũ paco pũame atore bairo qũĩwõ Jesure:

—Macũ, etirique use oco peticoaya.

⁴ Bairo cõ caĩrõ tũgorũ, atore bairo cõ ïwĩ Jesús cũ pacore:

—¿Caaco, dopẽĩõ bairo yũ miñati? Dios cũ catutuarije camasãrẽ yũ caátĩ ññoparo etaetiya mai.

⁵ Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, cũ paco pũame ti wii macããna cause oco tĩã coterãrẽ atore bairo na ïwõ:

—Mũjããrẽ cũ caátitotiri wãme cãrõ cũ mũjãã áti usawa.

⁶ Mai, topũ ãmũ jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ cãnacã joturi, ãtã joturi. Capaca ruri nocãrõ cincuenta, o setenta litro majũ caoco jeri ruri ãmũ tocãnacãrupũ. Judío majã caroarã nigarã Dios cũ caĩñajoro, tirũ macããjẽ oco mena na causanucũrĩruri ãmũ. ⁷ Bairo cabairo yua, Jesús pũame atore bairo na ïwĩ ti wii macããna catĩã coterãrẽ:

—Atie jotũre oco mena pio jiroya.

Bairo cũ caĩrõ tũgorã, cũ caĩrõrẽ bairo áma. Caroaro piojirocõãwã. ⁸ Bairo na caátĩ yaparoro ññau, atore bairo na ïwĩ tunu:

—Bairi yua, bõse rũmũ cajũgoácũ tũpũ jeánãja petoaca tirũ macããjẽrẽ, cũ etiñaáto —na ïwĩ Jesús.

Na pũame, “jau,” ñrãna, cũ caĩrõrẽ bairo petoaca cũ jeámã bõse rũmũ cajũgoácũre.

⁹ Bairo bõse rũmũ cajũgoácũ pũame tiere etiñañupũ. Merẽ, tie oco pũame use oco majũ jẽñacoasupa. Mai, “Jesús cũ caátiataje niña,” ñ masĩẽsupi. Catĩã coteri majã jeto masĩwã, na majũã ocore capiojãatana ãnirĩ. Bairi bõse rũmũ cajũgoácũ pũame cawãmojiyaatacũre cũ piijoyupũ. ¹⁰ Alore bairo qũĩñupũ:

—Camasã nipetiro bõse rũmũ caãno nipetirore use oco caroa pũamerẽ na tĩã jũgonucũñama. Cabero na capiijoatana paio na caetituario bero roque, use oco cabũgoro macããjẽ ñnierẽ na tĩãnucũñama. Mũ pũame use oco

caroa p̄amerē m̄ r̄gaupa, tame —q̄ũĩñup̄ũ ti bose r̄m̄ cajũgoácu cawãmo jiyatacare.

¹¹ Bairo bairi ato Galilea yepap̄ Caná cawãmecuti macãp̄ atie Jesús cã caáti ññorĩq̄ũe p̄ame cã cawãma átijẽño ñño jũgorique majũ ãm̄. Bairo ácu, camasãrē na ññowĩ nocãrõ cã catutuarijere. Bairo cã caáti ññorõ, jãã, cã cabuerã cãã caroaro cariape cã jãã tũgojũgow̄.

¹² Tipap̄ bero ámi Jesús Capernaum cawãmecuti macãp̄. Cã mena áma cã paco, bairi cã bairã cãã. Jãã, cã cabuerã cãã cã mena jãã áp̄. Bairi ti macãp̄re nocãnacã r̄m̄ mea jãã ãm̄.

Jesús purifica el templo

(Mt 21.12-13; Mr 11.15-18; Lc 19.45-46)

¹³ Jãã, judío majã bose r̄m̄ Pascua jãã caĩrĩ r̄m̄ caetagaro caãno, Jerusalén macãp̄ ámi Jesús. ¹⁴ Bairo top̄ eta, templo capairi wii ññubuerica wiip̄ jãámí. Tĩ wiire jããetari, to macããna wecuare, ovejare, buare nunirĩ cawapatari majãrē na ññawĩ. Tunu bairoa aperã moneda tiirire cawasoari majã na caruirop̄ caãna cããrē na ññawĩ. ¹⁵ Bairo na caáto ññap̄, bapericawẽẽ q̄ũenowĩ Jesús yata wẽẽrĩ mena. Bairo tiwẽẽ mena waibutoare nunirĩ cawapatarãrē na bape acurewiyojowĩ ti wii pupea caãniatanarē. Na ovejare, na wecuã cããrē na acurewiyojowĩ. Moneda tiirire cawasoari majã yaye dinero tiirire mabato recõãwĩ. Na mesarire tujerecũ peyocõãwĩ. ¹⁶ Bairo átiri, atore bairo na ñwĩ buare canuni wapatarãrē:

—¡Mujãã cawapatarijere jeánája! Ȳ Pac̄ ya wiire apeye nunirĩcã wiire bairo ápericõãña —na ñwĩ.

¹⁷ Bairo cã caáto ññarĩ, jãã, cã cabuerã p̄ame Dios yaye quetibuj̄rique na cawoatucũrĩq̄ũerē jãã tũgoña bócaw̄. Ato bairo ñ quetibuj̄ jũgoyeticũñañup̄ Jesús cã caátipeere mai: “Caacu, m̄ ya wiire butiuro ȳ q̄ũenogu, aperã ti wiire roro na ápericõãto ñ.”

¹⁸ Bairo cã caáto ññarĩ, judío majã quetiuparã p̄ame atore bairo q̄ũ jẽniñawã Jesure:

—“Cariape Dios cã carotiro mena jũgori nunirĩ majãrē na acurewiyojow̄mi Jesús,” jãã caĩmasĩparore bairo ñ, ¿di wãme átijẽñoññorĩq̄ũerē jããrē miñõñati? —q̄ũ jẽniñawã Jesure judío majã quetiuparã.

¹⁹ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Ati wiire rocacõãña. Bairo mujãã carocamiatacããrē, itia r̄m̄ bero ȳ p̄ame ȳ q̄ũeno yerijãḡ tunu —na ñwĩ Jesús.

²⁰ Bairo cã caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã p̄ame bairo q̄ũwã tunu:

—Marĩ ñicãjãã ãnana ati wiire yoaro majũ q̄ũenoñup̄ cuarenta y seis cãmarĩ majũ. ¿M̄ p̄ame ñerē ácu, itia r̄m̄ beroa m̄ q̄ũenocũã átĩ? —q̄ũwã Jesure.

²¹ Mai, Jesús ti wiire ñ, cã majũã cã rupap̄ p̄amerē ñ quetibuj̄ masĩõḡ ñmiwĩ. ²² Bairo Jesús na capajã rocaricu nimicãã, itia r̄m̄ bero nemo cacatĩ cã caãno, jãã, cã cabuerã p̄ame tie cã caĩrĩq̄ũerē jãã tũgoñabócaw̄. Bairo tũgoñabócarã yua, Dios yaye cã caquetibuj̄cũrĩq̄ũerē cariapea jãã tũgow̄. Jesús yaye cããrē cariapea jãã tũgow̄.

Jesús conoce a todos

²³ Bairo capããrã camasã Jerusalẽp̄ Pascua bose r̄m̄ caãno caneña etaatãna p̄ame Jesús cã caáti ññorĩjẽrē ññarã, “Dios cã cajoricu ññami,” q̄ũ tũgoñaroawã Jesure. ²⁴ Bairo na catũgoñamiatacããrē, na mena tũgoña useaniemi Jesús. Cã p̄ame camasã nipetirore na yerip̄ na catũgoñarĩjẽrē

tūgoñamasĩ peyocōāwĩ. ²⁵ Camasã na caatiãnierẽ aperã cãrẽ na caquetibujuro boemi Jesús. Cũ p̄ame camasã nipetiro na yerip̄a na catūgoñarĩjẽrẽ tūgoñamasĩ peyocōāwĩ.

3

Jesús y Nicodemo

¹ Jĩcãũ āmi fariseo majã mena macããcũ Nicodemo cawãμεου. Cũ p̄ame judío majã quetiuparã mena macããcũ jĩcãũ caanimajũũ āmi. ² Toreμε, cũ p̄ame jĩcã ñami caãno Jesure cũ jẽniñagu, cũ t̄up̄a ásúp̄a. Bairo cũt̄a etari, atore bairo qũĩñup̄ũ Nicodemo Jesure:

—Ni jĩcãũ ũcũ mena Dios cũ camanicōãta, ape wãme cũ caátijẽñorĩjẽ manibujoro. Bairo m̄a caátijẽñorĩjẽrẽ ñnarã, “Jesús mena niñami Dios,” jãã ĩ tūgoñamasĩcōãña. Tunu bairoa, “Camasãrẽ cũ quetibujúato ĩ, m̄urẽ jou ásupi Dios,” jãã ĩ masĩña —qũĩñup̄ũ Nicodemo Jesure.

³ Bairo cũ caĩrõ tūgou, atore bairo qũĩñup̄ũ Jesús:

—Cariape m̄urẽ ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ p̄ame tunu cũ cabuia nemoeticōãta, Dios cũ carotimasĩrĩpaure eta masĩtĩgumi.

⁴ Bairo cũ caĩrõ tūgori, Nicodemo p̄ame qũĩ jẽniñañup̄ũ Jesure:

—¿Cabμε marĩ caãno berop̄a marĩã ñerẽ ána p̄ugani cãrõ marĩ paco parop̄a tunu marĩ b̄atijã buiamasĩbujocuti?

⁵ Jesús p̄ame bairo qũĩñup̄ũ:

—Cariapea m̄urẽ ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ oco mena, bairi Espiritu Santo mena cũã cũ cabuianemoeticōãta, Dios cũ carotimasĩrĩpaure etamasĩtĩgumi. ⁶ Camasã na capũnac̄na, camasã pũnaa majũ niñama. Dios pũnaa roque Espiritu Santo cũ catutuarije jūgori cũ pũnaa majũ niñama. ⁷ Bairi, “Camasã na cawãma buia jūgoricarore bairoa na cabuianemopee boya,” m̄a ȳa caĩquetibujurijere tūgomawijiaeticōãña. ⁸ Wĩno p̄ame noo caborop̄a papuya. Bairo tie cabusuro tūgomasĩmirãcũã, noop̄a caatiere, o noo caatiere marĩ masĩtĩña. Ñnarĩqũẽ mee niña wĩno. Torea bairo niñama nipetiro camasã Espiritu Santo jūgori cabuianucũrã cũã. Narẽ Espiritu Santo cũ cajããrõ ñnamasĩã maa —qũĩñup̄ũ Jesús.

⁹ Bairo cũ caĩrõ tūgo, atore bairo qũĩ jẽniñanemoñup̄ũ tunu Nicodemo Jesure:

—¿Ñe ũnie jūgori Espiritu Santo mena buianemorĩqũẽ to ānicuti?

¹⁰ Jesús p̄ame bairo qũĩñup̄ũ:

—¿M̄a, Israel yepa macããnarẽ Dios yaye quetire caquetibujūgou nimicũã, tiere m̄a masĩtĩñati? ¹¹ Cariape m̄urẽ ñiña: Jãã camasĩrĩjẽrẽ m̄ujããrẽ jãã quetibujunucũña. Jãã caĩnarĩqũẽ cũãrẽ m̄ujããrẽ jãã quetibujunucũña. Bairo cariapea m̄ujããrẽ jãã caquetibujumiatacũãrẽ, m̄ujãã p̄ame tiere m̄ujãã tūgoṣaetinucũña. ¹² Ati yepa macããjẽrẽ m̄ujãã ȳa caquetibujuro cariape ȳa m̄ujãã tūgoroaetiya. Bairi m̄m̄recóo macããjẽ Dios yayere ȳa caquetibujmata roquere, nemojãñurõ m̄ujãã tūgomasĩẽna.

¹³ “Ni jĩcãũ ũcũ camasoc̄a m̄m̄recóop̄a cawãm̄ñarĩcũ mác̄umi. Ȳa, Camasã Jūgoc̄a jeto m̄m̄recóop̄a caãnac̄a ȳa rui apú ati yepap̄a. Bairi m̄m̄recóo macããjẽ Dios yayere ȳa masĩña. ¹⁴⁻¹⁵ Bairi tir̄m̄p̄a cauȳc̄mani yepap̄a Moisés ānac̄a ñnarẽ bairo cabua cũ caweric̄a yuc̄p̄a cũ papuatuyupi. Torea bairo ȳa, Camasã Jūgoc̄a cũã yuc̄p̄aĩr̄p̄a ȳa papuatu rocaecoḡa, nipetiro camasã ȳa catūgoṣarã na canetõmasĩparore bairo ĩ. Bairi nipetirã ȳa catūgoṣarã yeri capetieti pũnarẽ cūgogarãma. Ñnicõã nigarãma tocãnac̄a r̄m̄a,” qũĩñup̄ũ Jesús Nicodemorẽ.

El amor de Dios para el mundo

¹⁶ Dios p̄ame ati ɯm̄recóo macããna nipetiro camasãrê butiuro maiñami. Bairo marĩrê mairĩ, cū macū jĩcãũã cū cañnimitacũãrê, cū joyupi ati yeparure, nipetirã cū macũrê catũgousarã na yasieticõãto ĩ. Cū mena caroaro ãnicõã ninucũgarãma tocãnacã rũm̄ma. ¹⁷ Dios ati ɯm̄recóo macããna nipetiro cabuic̄na na ãmarõ ĩ mee, cū joyupi cū macũrê. Narê cū netõbojato ĩ roque, cū joyupi Dios ati yeparure.

¹⁸ Ni ũcū Dios macũrê catũgousaũ ñe ũnie cawapa cũgoec̄ure bairo cū tuo joroque ásupi Dios. Cū macũrê catũgousaena roque carorije wapa cacũgorã cayasiparã majũ tuacõãñama merê. ¹⁹ Cũrê catũgousaena popiye catãm̄oparã majũ niñama. Atore bairo niña: Jesucristo jĩñabusuricarore bairo caãcū cū caató, cū boesupa. Roro átaje p̄amerê cū netõrõ bomirã, canaitĩãrõp̄u caãnarê bairo ãñupã. ²⁰ Nipetiro carorije caátinucũrã Dios macū jĩñabusuricarore bairo caãcũrê qũĩña tejãñuñupã. Cū t̄p̄u ãnigaetinuũñupã, roro yasiorop̄u na caátĩãninucũrĩjêrê Jesús p̄ame baujarop̄u to ãnipeticoao joroque cū caáperiparore bairo ĩrã. ²¹ Dios yaye cariape quetire catũgousarã p̄ame Dios macū t̄p̄u ãniganucũñama, “Nipetiro na caátie Dios cū caborore bairoa átaje niña,” camasã na caĩmasĩparore bairo ĩrã.

Juan el Bautista vuelve a hablar de Jesús

²² Cabero Judea cawãmec̄uti yeparu cū cabuerãrê, jãã jũgo ámí Jesús. Top̄u etari, jĩcã yũtea cãrõ camasãrê na jãã bautiza ãm̄u. ²³ Bairo top̄u jãã caãno, Juan Bautista cūã Salim cawãmec̄uti macã t̄p̄u, Enón cawãmec̄uti macã majũrê bautizaũ ãcū baiyup̄u. Top̄ure paio oco ãñuparõ. Bairi camasã cū t̄p̄u etayuparã, cū bautiza rotirã etarã yua. ²⁴ Mai, atie nipetirije baiyupa cū, Juarê preso jorica wiip̄u na cajoparo jũgoye.

²⁵ Bairo jĩcã rũm̄u Juarê na cañeparo jũgoye, cū cabuerã p̄ame apei judío majõc̄u mena b̄s̄yuparã, cū b̄s̄netõgarã. Judío majã caroaro ãnigarã Dios cū caĩñajoro oco mena na caátinucũrĩjêrê ãmeo b̄s̄p̄eniñuparã na majũ. ²⁶ Bairo ãmeo b̄s̄p̄eni yaparo, Juan t̄p̄u ásúparã. Bairo c̄t̄u eta, atore bairo qũĩ quetib̄j̄yuparã Juarê:

—Jããrê cabuei, tirũm̄jãñurõã Rio Jordán ape nũgõãp̄u m̄u mena cañniatac̄u, jããrê m̄u caquetib̄j̄uric̄u p̄ame ãmerê camasãrê na bautizaũ átiup̄u cū cūã. Bairo cū caáto, nipetiro camasã cũrê ɯsarã baiuparã —qũĩñuparã Juarê cū cabuerã, Jesús cū caátĩãnierê quetib̄j̄urã.

²⁷ Bairo na caĩrõ tũgou, atore bairo na ĩñupũ Juan:

—Dios cū carotieticõãta, camasã cū ɯsaetibujiorãma. ²⁸ M̄jããrê yu caquetib̄j̄uriquere m̄jãã tũgoricarã. “Yua, Mesías, Dios cū cabeseric̄u mee yu ãniña,” m̄jããrê ñiwũ. Yua, cū jũgoye cū cajojũgoric̄u yu ãniña. ²⁹ Ape wãme ĩcõñarĩ atore bairo m̄jããrê yu quetib̄j̄ugu: Jĩcãũ camasoc̄u cū n̄mo cañnipaore cõ cū cawãmo jiyari rũm̄u caãno cū yao majũ tuayamo. Cū bapa cū mena macããc̄u cõ mena cū cawãmo jiyaro ĩñau, ɯseani nemoñmi. Jesús p̄ame cawãmo jiyaric̄ure bairo caãcū niñami. Camasã cũrê caũsarã p̄ame, cū n̄mo, cū cawãmo jiyaricore bairo caãna niñama. Bairi, yu, Jesús mena macããc̄u ãnirĩ, camasã cũrê na causaro ĩñau, yu ɯseani nemoña. ³⁰ Jesús p̄ame tocãnacã rũm̄u nemojãñurõ cañnimajũũ ãnintuaḡmi. Yu p̄ame roque nemorõ cabũgoro macããc̄u yu cañnicõãnutuapee majũ niña —ĩcõñarĩ na ĩ quetib̄j̄yup̄u Juan cū cabuerãrê.

El que viene de arriba

³¹ Jesús, ɯm̄recóorp̄u caatác̄u ãnirĩ, nipetirã netõrõ cañnimajũũ niñami. Noo ati yepa macããc̄u p̄ame roque ati yepa macããjê jetore quetib̄j̄u masĩñami. Cū, ɯm̄recóorp̄u caatác̄u ãnirĩ nipetirã netõrõ cañnimajũũ niñami.

³² Umurecórɔɔ cū cañnarĩqũērē, cū catūgorique cūārē quetibujuyami. Cū caque-tibujurije pɔame cariape majũ to cañnimaatacūārē, tiere cariape tūgoetiyama camasã. ³³ Jĩcãārã niñama bairãpɔa cū yaye quetire cariape catūgousarã. Bairo catūgousarã ãnirĩ, “Cariape quetibujuyami,” ĩ tūgoña masĩñama. ³⁴ Dios pɔame Espĩritu Santo cū camasĩrjērē butiuro majũ cū joyupi Jesure, atĩ yeparɔ cū cajoricure. Bairo cū cajoroi, Jesús pɔame caroaro cariape quetibujunucũñami Dios yaye quetire. ³⁵ Dios cū macārē mairĩ, nipetiro rotimasĩrĩqũērē cū joyupi. ³⁶ Torecɔ, noo macããcũ Jesure catūgousarã pɔame merē yeri capetieti pũnarē cūgoyami. Apei, Jesure catūgousagaecɔ roque tie yeri capetieti pũnarē cūgoetiyami. Popiye cū baio joroque cū átigami Dios, cū macārē cū catūgousaetie wapa.

4

Jesús y la mujer de Samaria

¹ Cabero camasã capãārã majũ Jesure na catūgousarijere tūgoyuparã fariseo majã. Tunu bairoa Juan Bautista cū cabautizaricarã netõjãñurõ Jesús cū cabautizarã pɔame na cañnierē tūgoyupa. ² (Mai, Jesús pɔame camasārē na bautizaemi. Jãã, cū cabuerã pɔame roque cū carotiro jūgori na jãã bautizawɔ.) ³ Bairi Jesús pɔame, “Yɔ cabairijere masĩcõãñama fariseo majã,” ĩ tūgoñarĩ, Judea yeparɔ cañniatacɔ Galilea yeparɔ tunucoámĩ.

⁴ Bairo tunuácú, Samaria yeparɔ cū canetõárpee ãmɔ. ⁵ Bairo netõácú, Sicar cawãmecuti macãpɔ etawĩ. Mai, ti macã tɔpɔ niña jãã ñicũ Jacob ãnacũ cū macũ Josere cū cacũrĩcã yepa majũ. ⁶ Ti yeparɔre niña oco warica ope, Jacob ãnacũ ya oco ope majũ. Bairo Jesús pɔame maarē caatĩmiatacɔ jutiri, ti opetare etanumu etawĩ. Muipɔ umurecõo recomacã majũ cū cañniparã ãmɔ. ⁷⁻⁸ Mai, jãã cū cabuerã pɔame jãã acoárú macãpɔ, apeye ũnie ugariquere wapatiránã. Topɔ jãã cañnitoye, jĩcãõ carõmio etayupo, ti ope macããjērē oco waaõ acõ. Bairo cõ caetaro ĩñɔ, atore bairo cõ ĩñupã Jesús:

—Oco peeto yɔ joya. Yɔ cūã yɔ etigaya.

⁹ Mai, ti yeparɔre jãã, judío majã, Samaria yepa macããna mena jãã ãmeo bɔsɔpẽnietinucũña. Bairi to macããcõ pɔame tie tūgoñarĩ atore bairo qũĩñupõ Jesure:

—¿Nopẽĩ mɔ, judío majõcɔ nimicũã, yɔ, Samaria yepa macããcõrē yɔ mɔ oco jẽniñati? —qũĩñupõ.

¹⁰ Bairo cõ caĩrõ tūgoɔ, atore bairo cõ ĩñupã Jesús carõmiorē:

—Mɔ, Dios camasārē cū cajogarijere mɔ masĩtĩña. Yɔ cūārē mɔ masĩtĩña. Yɔre mɔ camasĩata roque, mɔ pɔame ocore yɔ mɔ jẽnibujioataco. Bairo yɔ mɔ cajẽniata, yɔ pɔame oco caticõã nio joroque caátiere mɔ yɔ jobujioatacɔ —cõ ĩñupã.

¹¹ Bairo cū caĩrõ tūgo, carõmio pɔame qũĩ jẽniñanemoñupõ tunu:

—¿Ñe mena ocore mɔ waneiáti? Ati ope ũcũãjãñuña. Bairi, ¿nooɔ oco cacaticõãnucũrjērē mɔ bocabujiocuti? ¹² Marĩ ñicũ Jacob ãnacũ ati ope macããjērē etinucũñañupĩ. Cū pũnaa, cū yarã, cū canurã cūã etinucũñañupã. Ati opere ati yepa macããnarē na cũñañupĩ Jacob ãnacũ. ¿Mɔ pɔame roque cū netõrõ cañnimajũũ mɔ ãniñati? —qũĩ jẽniñañupõ carõmio Jesure.

¹³ Bairo cõ caĩrõ tūgoɔ, atore bairo cõ ĩñupã Jesús:

—Nipetiro ati opere caoco etirã pɔame bairoa ñeme jipicõãgarãma tunu.

¹⁴ Ni ũcũ atie oco yɔ cajogarijere caetii pɔame pɔgani cãrõ ñeme jipinemoetigami tunu. Cũpɔre cū yeripɔ oco tutuaro cawitipetietore bairo yeri tūgoñatutuacõãnajē cūārē cūgocõã ninucũgɔmi. Tie jūgori caticõã ninucũgɔmi tocãnacã rãmɔ —cõ ĩñupã Jesús.

15 Bairo cū caĩrõ tũgo, carõmio p̄ame bairo qũĩñupõ tunu:
—Toroquere, tie ocore ȳ joya, p̄gani cãrõ ȳ cañemejipinemoetiparore bairo
ĩ. Ati oper̄ure p̄gani cãrõ oco wago ȳ bainemoetigo yua —qũĩñupõ Jesure.

16 Bairo cõ caĩrõ tũgomicũã, atore bairo cõ ññupũ Jesús:
—Mai, m̄ manap̄ure cū pioja. Cū piiri bero, atop̄ asá cū mena.

17 Bairo cū caĩrõ, carõmio p̄ame atore bairo qũĩñupõ:
—Camanap̄ mácõ ȳ ãniña.

Jesús p̄ame bairo cõ caĩrõ, bairo cõ ñ ȳyup̄:

—“Camanap̄ mácõ ȳ ãniña,” m̄ caĩata, cariapea miña. 18 Jĩcã wãmo cãnacãũ majũ camanap̄ c̄timirĩcõ m̄ ãniña. ãme m̄ mena caãcũ cũã m̄ manap̄ majũ mee niñami. Toreco, cariapea miña —cõ ññupũ.

19 Bairo cū caĩrõ, carõmio p̄ame atore bairo qũĩñupõ Jesure.

—M̄ caĩrĩjẽrẽ tũgori, merẽ ȳ masiña: M̄ua, profeta, Dios yaye quetire ca-
quetib̄juri majõc̄ m̄ ãcũ. 20 Bairi jãã, Samaria yepa macããna jãã ñicũjãã jic̄
ũtãũp̄ Diore cū ñubuenucũñupã. M̄jãã judío majã roque aperop̄ Jerusalẽp̄
m̄jãã ñubuenucũña —qũĩñupõ.

21 Bairo cõ caĩrõ, atore bairo cõ ññupũ Jesús:

—Ȳ caĩrĩjẽrẽ cariape tũgoya: Jic̄ũtãũp̄ áperimirãcũã, o Jerusalén macãp̄
áperimirãcũã, marĩ Pac̄ Diore cū m̄jãã cañubemasĩpa r̄m̄ cõñarõ baiya.
22 M̄jãã, Samaria yepa macããna Diore tũgonucũmirãcũã, cū m̄jãã masĩetĩña.
Jãã, judío majã roque Dios camasãrẽ cū canetõgarije quetire cū caque-
tib̄jucũrĩcãrã majũ ãnirĩ cū jãã masiña. 23 Bairi camasã caroaro cariape Diore
na cañubuerica yũtea etaro baiya. Merẽ ti yũtea ãnijũgoya. Bairi camasã
noo na cañubuenucũrĩp̄ jũgori mee, Espiritu Santo na yerip̄ cū caãno jũgori
p̄ame roque Diore cū ñubuegarãma. Tore bairo na cañubuoero boyami Dios
cũrẽ caroaro cariape cañubuerã p̄amerẽ. 24 Marĩ caĩñaecũ niñami Dios. Bairi
cũrẽ caroaro cariape cañubuerã p̄ame na yeri na catũgoñarĩjẽp̄ roque cũrẽ
cañubueparã niñama —cõ ññupũ.

25 Bairo cū caĩrõ, carõmio p̄ame atore bairo qũĩñupõ Jesure:

—Ape r̄m̄ Mesías Dios cū cabeseric̄, Cristo cawãmec̄c̄ cū caetapeere ȳ
masiña. Cū, etaw̄, cū majũ nipetirijere marĩ quetib̄jũgami —qũĩñupõ.

26 Bairo cõ caĩrõ tũgo, bairo cõ ñ masiñupũ Jesús:

—Ȳ, m̄ mena cab̄sup̄ẽni, cũã ȳ ãniña Cristo, Dios cū cabeseric̄ majũ —
cõ ññupũ Jesús.

27 Bairo cõ cū caĩquetib̄jurip̄ua, jãã, Jesús cū cabuerã, macãp̄ caũgarique
wapatiratána cū t̄p̄ jãã etaw̄. Bairo etarã yua, dope bairo jãã ñ
tũgoñamasĩẽp̄, Jesús carõmio mena cū cab̄sup̄ẽnirõ ññarã. Bairi, “¿Ñe ñnierẽ
m̄ átiyati?” jãã ñ jẽniñaep̄ Jesure. 28 Bairo carõmio p̄ame jãã caetaro ññaõ, cõ
oco warica jot̄re toa piti ropocõãwõ. Bairo piti ropo yaparo, macãp̄ acoámó.
Top̄ etari, atore bairo na ñ quetib̄jũyupo to macããnarẽ:

29 —Tiaya m̄jãã cũã. Nipetiro ññarásá. Jõ jĩcãũ camasoc̄ niñami dope bairo
ȳ caátajere camasĩpeyocõãũ. ¿Cristo, Dios cū cabeseric̄ mee cū ãnibauyati? —
na ñ quetib̄jũyupo.

30 Bairo na cõ caĩquetib̄jũro tũgorã, to macããna p̄ame ti macãrẽ witiá yua,
jãã caãnop̄ etawã. 31 Mai, na caatĩp̄ua Jesure, “Ugariquere uɣaya,” cū jãã
ĩmiwũ.

32 Bairo jãã caĩrõ tũgomicũã, atore bairo jãã ñwĩ Jesús:

—Ȳua, apeye ñnie uɣarique ȳ cũgoya m̄jãã camasĩetĩẽrẽ.

33 Bairo cū caĩrõ tũgorã, jãã, cū cabuerã p̄ame atore bairo jãã ãmeo ñ
b̄s̄w̄:

—¿Aperã merẽ uɣariquere cū na jeatĩbaupari? —jãã ñwũ.

³⁴ Bairo jāã caĩrõ tũgõ, Jesús pũame atore bairo jāã ĩwĩ:

—Dios, yũre cajõ, cũ caborijere ácu yũ átiya. Bairi jĩcãũ bũtioro caũgagatũgoñaurẽ bairo yũ cũã yũ cũ caátirotijoriquere yũ átipeyogaya. ³⁵ Atores bairo yũ mũjãã ĩña: Bapariçãnacãũ muipũa rusaya oterique carĩca cõtĩparo jũgoye. Bairo yũ mũjãã caĩmiatacũãrẽ, ape wãme ĩcõñarĩ mũjããrẽ yũ quetibũjũpa: Oteriquere ĩñañijate. Yũra, merẽ jeriquere niña. ³⁶ Oterique rĩcare cajeri majõcũ cũ capaarique wapa wapatagũmi. Cũ capaarique wapa pũame Dios cũ cajorije yeri capetieti pũna majũ niña. Bairo bairi oterique caotei, cabero cũ caoterique carĩca cõtõpũ tiere cajei cũã pũgarãpũa useanigarãma. ³⁷ Camasã na caquetibũjũnucũrĩ wãmerẽ bairo cariape baiya: “Jĩcãũ jicoqueipũa oteimi. Cabero cũ caoterique carĩca cõtõpũ apei jeimi tunu,” ĩ nucũñama camasã. ³⁸ Mũjãã, yũ cabuerã, na caĩnucũrõrẽã bairo mũjãã baiya. Mũjããrẽ yũ yaye quetire mũjãã yũ quetibũjũ rotijoya merẽ aperã na caquetibũjũjũgoricarã tũpũ, caroaro jĩcãrõ tũni na catãgõpeti jĩãtietaparore bairo ĩ. Mũjãã, aperã na capaajũgoriquere capaayaparo petietabõjarãrẽ bairo mũjãã yũ átirotijoya na watoapũre. Bairi merẽ mũjããrẽ masiriyoetiya mũjãã yũ caquetibũjũrotijorije yua —jãã ĩwĩ Jesús yua.

³⁹ Bairi capããrã to macããna Samaria yepa macããna, “Nipetiro yũ caátajere masĩpeyocõãñami Jesús,” carõmio cõ caĩrõ jũgori, qũĩroa jũgowã Jesure. ⁴⁰ Bairo bairi Jesús tũpũ etarã, “Ápéricõãña,” qũĩwã Jesure. “Jãã mena mũ tuagũ mai,” bairo na caĩrõ tũgõ, pũga rãmũ majũ na mena ãmi Jesús, narẽ bue ãcũ. ⁴¹ Bairo Jesús cũ caquetibũjũrijere tũgorã, cãrẽ caĩroarã menarẽ ãninemowã capããrã to macããna camasã. ⁴² Na pũame atore bairo cõ ĩwã carõmiorẽ:

—Ñamicãã jããrẽ mũ caquetibũjũataje jũgori Jesús mena jãã tũgoñatutujũgoapũ. ãme roque jãã majũ cũ caquetibũjũrijere tũgori, nemojãñurõ cũ mena jãã tũgoñatutuaya. Cariape cũã niñami atĩ ãmũrecõõ macããna na carorije wapare canetõũ majũ —cõ ĩwã to macããna carõmiorẽ.

Jesús sana al hijo de un oficial del rey

⁴³ Bairi pũga rãmũ Samaria yepa macããna mena cũ caãniatato bero, Jesús Galilea yepapũ acoámĩ. ⁴⁴ Mai, Jesús, cũ majũ cũ caĩtatore bairo baiwũ: “Ni ũcũ Dios yaũ profetare cũ ya macã macããna cũ boenama. Noa majũ qũĩroaenama.” ⁴⁵ Bairo bairi Jesús Galilea yepapũ cũ caetaro ĩñarã, camasã to macããna pũame caroaro cũ jẽniwã. Mai, na cũã Jerusalẽpũ Pascua bose rãmũ ĩñarã etayupa. Topũ Jesús cũ caátĩ ĩñorĩqũerẽ ĩñañupã. Bairo bairi caroaro qũĩña useaniwã Jesure.

⁴⁶ Bairo Jesús Galilea yepapũ ãnesẽã, Caná na caĩrĩ macãpũ ocorea, use oco majũ cũ caátijẽñorĩcã macãpũ tunucoámĩ. Tĩ macãpũre ãñupĩ jĩcãũ tĩ yepa quetiupapũ rey roca carotimasĩ majũ. Cũ macũ pũame bũtioro riayupũ ape macãpũ Capernaupũ. ⁴⁷ Bairo bairi, “Jesús Judea yepapũ caãniatacũ Galilea yepapũ etaupũ,” na caĩrĩjẽrẽ queti tũgori, Jesús tũpũ ásũpũ. Cũtu etaũ, “Jito yũ ya wiipũ. Yũ macũ pũame cariacũpũ niñami. Cũ catioũ asá,” bũtioro qũĩwĩ capacũ Jesure. ⁴⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgõ, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Mũjãã camasã, yũ caátimasĩrĩjẽ átijẽñorĩqũerẽ mũjãã caĩñaepata, yũ mena mũjãã tũgoñatutuaetinucũña.

⁴⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgõmicũã, atore bairo qũĩwĩ quetiupapũ rey roca carotimasĩ Jesure:

—Yũ Quetiupapũ, jito, diwatoa! Yũ macũ cariacũpũ niñami.

⁵⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgõ, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Mũ ya wiipũ tunucoa ácũja. Merẽ mũ macũ catigũmi —qũĩwĩ.

Bairo cū caĩrĩjērē cariape tūgoꝝ, carotimasĩ pꝛame acoámí cū ya wiipꝛ. ⁵¹ Bairo cū catunu átípaꝛa, cū paacoteri majã pꝛame maapꝛ cū bocáetari, atore bairo qũĩñuparã:

—¿Mꝛ macũ caticoami merē!

⁵² Bairo na caĩquetibujero tūgori, “¿Dipaꝛ muipꝛ cū caãno majũ cū cati jūgoati yꝛ macũ?” na ĩ jēniñañupã. Bairo cū caĩrõ, qũĩñuparã:

—Ñamicã, jĩcãrõ riape beroaca cū bugojãnaapꝛ —qũĩ quetibujayuparã.

⁵³ Bairo na caĩquetibujero tūgoꝝ, capacꝛ pꝛame tūgomasĩ rocajopyꝛ: “Merē mꝛ macũ caticoayami, Jesús yꝛ cū caĩata hora majũ niupã,” ĩ tūgomasĩ rocajopyꝛ. Bairo tiere na cū caquetibujero tūgorã, cū, cū ya wii macããna nipetiro cãã cūrē bairo Jesús mena tūgoñatutua jūgoyuparã.

⁵⁴ Mai, carotimasĩ macūrē Jesús cū cacatorique pꝛame Galilea yepapꝛe ocorea, use oco majũ cū caátijēñorĩqũē bero cū caáti ĩñobaporique ãmꝛ ti wãme.

5

Jesús sana al paralítico de Betzata

¹ Bairo jĩcã yutea canetõrõ bero Jesús pꝛame judío majã na cabose rãmꝛ qũēnorõ ĩñacũ ácú, tunu ámí Jerusalén macũpꝛ. ² Mai, ti macã Jerusalén pꝛame ãtã mena ãmũarõpꝛ na caēñotaãmejorerica macã ãmꝛ. Bairi jĩcã jope oveja nurĩcãrã na cajããrĩ jope cawãmecuti jope ãmꝛ. Bairo bairi ti jope jãátapꝛa ture ãmꝛ jĩcã ope caoco witiri ope. Tipꝛa Betzata wãmecũpꝛ yꝛ yaye hebreo mena. Ti opeture jĩcã wãmo cãnacã jopee majũ jopeeri werique ãmꝛ. ³ Bairo bairi ti jopeeri ture capããrã cariarã ãma. Jĩcããrã cacaapee ĩñamasĩena, aperã caãmasĩena, aperã cabũũrã cũña jowã tipꝛe. Na pꝛame oco cajabewērĩjērē coterã baiwã. ⁴ Mai, ángel pꝛame masĩã mano cū cabori rũmꝛ caãno ti oco operꝛ etanucũñupã. Bairo etari, ocore átijabenucũñupã. Bairo cū caátijabero bero, ni ũcũ tie ocore cañañuajūgoꝝ pꝛame cū cariayecuti cū netõcõã nucũñuparõ. ⁵ Mai, na menarē jĩcãũ ãmi treinta y ocho cũmarĩ majũ cariayecutiãcũ. ⁶ Bairo bairi Jesús ti operi tꝛpꝛ netõácú, topꝛ cacũñarē qũĩñawĩ. Yoaro cū cariayecuto qũĩñamiãcũ, atore bairo qũĩ jēniñawĩ Jesús cariaure:

—¿Mꝛ riaye canetõrõ mꝛ boyati?

⁷ Cariaꝛ pꝛame atore bairo qũĩ yꝛwĩ Jesure:

—Yꝛ Quetiupꝛa, yꝛe cajuáatinemoꝝ manimajũcõãñami. Tocãnacã nia oco cajabenetõĩpꝛa caãno tie ocoꝛpꝛ yꝛ cañañuagaro, aperã pꝛame yꝛ jūgoye ñañuawayocõã nucũñama —qũĩwĩ Jesure.

⁸ Bairo cū caĩrõ tūgoꝝ, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Wãmũncãña, mꝛ cacũñarõrē nepꝛsari ácúja. Merē mꝛ riayere yꝛ netõcõãña.

⁹ Bairo cū caĩrõ, jicoquei ñucoami cariaye cõtимиatacꝛ pꝛame yua. Bairo wãmũncã yua, cū cacũñarõrē ne acoámí. Mai, ti rũmꝛ pꝛame judío majã na cayerijãrĩ rũmꝛ ãmꝛ. ¹⁰ Bairo bairi Jesús cū cacatioatacꝛ cū cacũñarõrē cū caneátó ĩñarã, judío majã quetiuparã pꝛame atore bairo qũĩwã cūrē:

—¿Nopēĩ ãme rũmꝛ marĩ cayerijãrĩ rũmꝛ cañnimitacũãrē, mꝛ cacũñarõrē mꝛ ne ñesēãñati? Ati rũmꝛ ũnorē bairo boetiya —qũĩwã.

¹¹ Bairo na caĩrõ tūgoꝝ, atore bairo na ĩwĩ cariamiatacꝛ:

—Yꝛe cariaye netõatacꝛ pꝛame, “Mꝛ cacũñarõrē nerĩ ácúja,” ñiami —na ĩwĩ.

¹² Atore bairo qũĩwã tunu:

—¿Ñamꝛ majũ, “Mꝛ cacũñarõrē nerĩ ácúja,” mꝛ qũĩati? —qũĩ jēniñawã.

¹³ Bairo na caĩjēniñarõ tūgori, cacatiatacꝛ pꝛame qũĩña macãmiwĩ Jesure. Qũĩña bócaemi. Jesús pꝛame bauemi, merē capããrã camasã caĩñarã etarã

watoapɯ caácu ãnirĩ. ¹⁴ Cabero Dios ya wii templo wiipɯ cū boca etaɯ, atore bairo qũĩwĩ Jesús cū cacatioatacure:

—Tũgopeoya yɯ caĩrĩjērē: Merē canetōatacɯɯ mɯ ãniña. Bairi roro mɯ átinemoepa. Carorije mɯ caátinemoata, nemojãñurō mɯ tãmɯogɯ tunu —qũĩwĩ Jesús.

¹⁵ Bairo Jesús cū caĩrō bero, caɯmɯ pɯame judío majã quetiuparārē na quetibɯjɯ ámi. “Yɯre cariyaye netōatacɯ pɯame ‘Jesús’ wãme cutiyami,” na ĩ quetibɯjɯwĩ. ¹⁶ Bairo cū caĩrō tũgorã, judío majã quetiuparã Jesús, yer-ijãrĩcã rãmɯrēã caɯmɯrē cū canetōrĩqũē jũgori cū mena asiarã popiye cū baio joroque átigayupa. ¹⁷ Jesús pɯame bairo na ĩwĩ:

—Yɯ Pacɯ tocãnacãnia paanucũñami. Yɯ cūã cūrēã bairo yɯ paanucũña.

¹⁸ Bairo cū caĩrō tũgorã, nemojãñurō Jesús cū cariaro boyuparã judío majã quetiuparã pɯame. Mai, “Marĩ cayerijãrĩ rãmɯ macããjē marĩ ñicũjãã na caroticũrĩqũērē nɯcũbugoetiyami Jesús, bairo cariyayecɯcure cū cacatioata,” ĩ tũgoñarĩ, cū mena asiajãñuñuparã. Bairo tunu, “‘Dios niñami yɯ Pacɯ majũ,’ cū caĩata, ‘Yɯ, Dios mena jĩcãrōrē bairo jãã ãniña,’ caĩrē bairo iñami Jesús,” ĩ tũgoñarĩ, netōrō majũ cū mena asiayuparã.

La autoridad del Hijo de Dios

¹⁹ Bairo na caĩtũgoñarĩjērē masĩcōãrĩ, atore bairo na ĩwĩ Jesús: “Cariape mɯjããrē ñiña: Yɯ, Dios macũ nimicũã, dise ũnie átijēñorĩqũērē yɯ majũã yɯ áti masĩtĩña. Yɯ Pacɯ cū caátigarijere masĩrĩ, cū carotiro mena jeto tiere yɯ áti masĩña. Yɯ Pacɯ cū caátigarijere masĩrĩ, tie nipetirijere yɯ átinucũña. ²⁰ Yɯ Pacɯ yɯre mairĩ, nipetirije cū caátinucũrĩjērē ñiñoñami. Ane caámasĩcūrē cū yɯ caátiorije netōjãñurō caroa macããjē cū caátigarijere yɯ áti iñogumi caberopɯre. Tie roquere iñarã, nemorō mɯjãã iña acɯamajũcōãgarã. ²¹ Yɯ Pacɯ pɯame cabaiyasiricarārē tunu na catiocōãñami. Cūrē bairoa yɯ cūã noo yɯ caborārē na yɯ joya catiriquere. ²² Yɯ Pacɯ pɯame ni ũcũ camasocure qũĩña beseetiyami. Yɯ pɯamerē nipetiro camasārē na iñabeseroti yɯ jowĩ. ²³ ‘Yɯre na caĩroarore bairo yɯ macũ cūãrē na ĩroáto,’ ĩ, yɯ jowĩ yɯ Pacɯ Dios. Bairi yɯre caĩroaescɯ pɯame yɯ Pacɯ yɯre cajoricɯ cūãrē caĩroaescure bairo nicōãñami mai.

²⁴ “Cariape mɯjããrē ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ yɯ yaye quetire catũgousaɯ, bairi Dios yɯre cajoricɯ mena catũgoñatutuaɯ pɯame caticōã ninucũgumi tocãnacã rãmɯa. Popiye cū baio joroque Dios cū caátipau mee niñami. Bairi cū, ñamicã cabaiyasiricɯ nimicũã, ãmerē yua, cacaticōãninucũūrē bairo tuayami. ²⁵ Cariape mɯjããrē ñiña tunu: Petoaca rusaya ati yepa macããna yɯ, Camasã Jũgocure, yɯ na catũgousaparo. Merē yɯ na catũgousari yɯtea ãnijũgoya. Yɯre catũgousaena pɯame yasiricaropɯ caápárã majũ tuagarãma. Yɯ yaye quetire cariape catũgorã pɯame roque caticōã ninucũgarãma tocãnacã rãmɯa. ²⁶ Yɯ Pacɯ camasārē ãnicōãninucũrĩqũērē cajou niñami. Bairo bairi yɯ cūãrē camasārē ãnicōãninucũrĩqũērē na yɯ cajoro boyami. ²⁷ Tunu bairoa Camasã Jũgocɯ yɯ caãnie jũgori yɯ pɯamerē nipetiro camasārē na iñabeseroti yɯ jowĩ. ²⁸⁻²⁹ Bairo yɯ caĩquetibɯjɯrijere tũgorã, acɯaeticōãña. Jĩcã rãmɯ nipetiro cabaiyasiricarã cūã yɯ yaye busuriquere tũgogarãma. Tiere tũgorã, masã operipɯ caãnimiatana catitunugarãma. Caroaro cariape caátana catitunurĩ bero, useanirĩ ãnicōã ninucũgarãma tocãnacã rãmɯa. Roro caátana pɯame roque catitunurĩ bero caũpetietopɯ popiye baicōã ninucũgarãma tocãnacã rãmɯa,” na ĩ quetibɯjɯwĩ Jesús judío majã quetiuparārē.

Pruebas de la autoridad de Jesús

³⁰ Ī quetibujɥ yaparo, atore bairo na ĩwĩ tunu: “Yɥ majũ jĩcãũã camasãrẽ ñiña besemasĩtĩña. Yɥ Pacɥ cũ caboro cũ carotirore bairo na ñiña besemasĩña. Bairo bairi na yɥ caĩñabeserije pɥame caroaro cariape niña. Yɥ majũã yɥ caboro yɥ caátigarijere yɥ áperiya. Yɥ Pacɥ, yɥre cajoricɥ, cũ caborore bairo yɥ átinucũña. ³¹ Tunu bairoa yɥ majũ, ‘Yɥ yaye bɥsɥrique cariape niña,’ jĩcãũã mɥjããrẽ yɥ caĩata, ‘Mɥnana, marĩ ĩtoyami,’ mɥjãã ĩbujiorã. ³² Bairo mɥjãã caĩmiatacũãrẽ, apei yɥ caátianierẽ ĩñarĩ, ‘Cũ yaye bɥsɥrique cariape niña,’ mɥjããrẽ ĩñami. Yɥre cũ cajũgoĩrjẽ pɥame roque caãnimajũrjẽ niña. ³³ Tunu apei Juan Bautista tɥpɥre yɥ yaye quetire mɥjãã yarã mena mɥjãã jẽniña rotijoyupa. Juan pɥame cariape majũ mɥjããrẽ quetibujɥ joyupi yɥ caátianie quetire. ³⁴ Jĩcãũ camasocɥ, ‘“Jesús yaye bɥsɥrique cariape niña,” mɥjããrẽ cũ caĩquetibujɥeticõãta, yɥ átimasĩtĩbujioy,’ ñi tũgoñaetĩña bairɥa. Dios mɥjããrẽ cũ canetõrõ roque yɥ boya. Bairo bairi Juan narẽ cũ caĩrĩqũerẽ na tũgobocaáto ĩ, tiere mɥjããrẽ ñinemoña. ³⁵ Juan pɥame cajĩñabusujũgori majõcɥre bairo caãcũ ãmi. Cajĩñabusurica caroaro jĩñawoya. Tia jĩñabusurica caũbusuorore bairo ãmi Juan, Dios yaye caroa quetire quetibujɥ ãcũ. Tie cũ yaye quetibujɥrique tũgorã, nocãrõ mea tiere mɥjãã tũgo ɥseanimiñupã. ³⁶ Yɥ caátijẽñorjẽ pɥame Juan cũ caquetibujɥrique netõrõ caãnimajũrjẽ niña. Yɥ caátijẽñorjẽ yɥ Pacɥ cũ caátirotiriye majũ niña. Bairo bairi tiere ĩñarĩ, ‘Cariapea Jesús, Dios cũ cajoricɥ majũ niñami,’ yɥre mɥjãã caĩmasĩpɛe niña. ³⁷ Yɥ Pacɥ, yɥre cajoricɥ pɥame, yɥ caátianierẽ caroaro quetibujɥyami mɥjããrẽ. Di rãmɥ ũno cũ cabɥsɥrije majũrẽ mɥjãã catũgoetimiatacũãrẽ, bairi tunu cũ cabaurijere mɥjãã caĩñaetimiatacũãrẽ, tore bairo mɥjãã quetibujɥyami bairɥa yɥ Pacɥ. ³⁸ Bairo mɥjããrẽ cũ caquetibujɥmiatacũãrẽ, yɥ, cũ cajoricɥre mɥjãã ĩroaetiya. Bairo bairi cũ caquetibujɥrijere mɥjãã tũgo ɥsaetinucũña. Cayeri tũgoɥsaena mɥjãã ãniña. ³⁹ Yeri capetietiere bóccagarã, Dios yaye quetire na cawoaturica tutire caroaro ĩroarique mena mɥjãã buecõã ninucũmiña. Yɥa, ti tutire cawoaturicarã na cawoatujũgoyetacɥ yɥ ãniña. ⁴⁰ Bairo na cawoatujũgoyetacɥ yɥ caãnimatacũãrẽ, mɥjãã pɥame yɥ mɥjãã boetiya. Bairo yɥre mɥjãã caboeticõãta, yɥ cajomasĩrjẽ yeri capetieti pũnaarẽ mɥjãã cãgoetigarã,” na ĩwĩ Jesús judío majã quetiuparãrẽ.

⁴¹ Ī quetibujɥ yaparo, atore bairo na ĩ quetibujɥwĩ tunu: “Camasã, ‘Caroaro majũ caquetibujɥ niñami,’ yɥre na caĩpɛe yɥ macãetĩña. ⁴² Bairo macãetĩrĩ, bairo mɥjããrẽ ñinemoña: Mɥjãã yeri mɥjãã catũgoñarjẽrẽ yɥ masĩña. Mɥjãã pɥame roque mɥjãã yeripɥ Diore camasĩena majũ mɥjãã ãniña. ⁴³ Yɥ Pacɥ cũ carotiro jũgori mɥjããrẽ buei acú yɥ apú ati yerapɥre. Bairo cũ cajoricɥ yɥ caãnimatacũãrẽ, yɥ mɥjãã boetiya. Apei cabuei cũ majũã cũ caboro mɥjãã tɥpɥ cũ caapáta, cũ mɥjãã tũgoɥsabujiorã. ⁴⁴ Aperã, ‘Caroarã mɥjãã ãniña,’ mɥjããrẽ na caĩrjẽrẽ mɥjãã boya. Bairo bomirãcũã, Dios jĩcãũã caãcũ pɥame, ‘Caroarã mɥjãã ãniña,’ mɥjããrẽ cũ caĩpɛe pɥamerẽ mɥjãã macãetĩña. Bairo cabairã ãnirĩ, dope bairo yɥ mena mɥjãã tũgoñatutua jũgomasĩena. ⁴⁵ Tunu bairoa, ‘Marĩ caátiere qũĩ bɥsɥjãbujioyami Diopɥre,’ ĩ tũgoñaeticõãña. Bairo mee yɥ átiya. Moisés ãnacũ pɥame roro mɥjãã caátiere quetibujɥ buitiyami mɥjããrẽ Diopɥre. Moisés ãnacũ mɥjãã caĩroanucũ majũ pɥame roque bairoa átiyami. ⁴⁶ Yɥ pɥame Moisés ãnacũ cũ cawoatujũgoyecutacɥ yɥ ãniña. Bairi cũ yaye quetire caroaro cariape mɥjãã catũgoata, yɥ yaye queti cũãrẽ mɥjãã tũgoɥsabujiorã. ⁴⁷ Cabũgoroa cũ yaye cũ cawoatucũrĩqũerẽ cariape mɥjãã catũgoɥsaepata, nemojãñurõ ãnirĩ mɥjããrẽ yɥ caĩrjẽ roquere mɥjãã tũgoɥsaena,” na ĩwĩ Jesús judío majã quetiuparãrẽ.

Jesús da de comer a cinco mil hombres
(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Lc 9.10-17)

¹ Tipau bero Jesús tunucoámí Galilea yeparure tunu. Topure ácũ, Galilea macãara utabucuraru pẽñawĩ. Mai, tira ruame ape wãme Tiberias wãmecutiya. ² Bairo bairi to macãana camasã cũ camasĩrjẽ mena Jesús cariyecunarẽ cũ canetõrõ ññawã. Bairo cũ caáti ññorjẽrẽ ññarã, cũ berore usawã capããrã camasã. ³ Bairi jãã, Jesús cũ cabuerã cũã, ape nũgõãru pẽña etarã yua, ãtãũru jãã wãmucõárú. Wãmúá, jãã etanumucoárú. ⁴ Tipau caãno judío majã na ya bose rãmũ Pascua cawãmecuti rãmũ caãniparo cõñarõ baiwũ. ⁵ Bairo Jesús camasã capããrã cũ bero na causaro ññau, atore bairo qũĩwĩ Felipere:

—¿Nooru ugariquere marĩ wapatirãti, ãnoa nipetiro camasãrẽ marĩ canupeere?

⁶ Mai, Jesús ruame merẽ dope bairo cũ caátipeere masĩmicũã, tore bairo cũ jẽniñawĩ Felipere, “¿Dope bairo yure cũ yuati?” Í. ⁷ Bairo cũ caĩrõ tãgou, atore bairo qũĩwĩ Felipe Jesure:

—¡Ago, tame! docientos denario moneda tiiri mena pããrẽ na marĩ cawapatinumiatacũãrẽ, nipetiro camasãrẽ petoaca caãnie etatuaetibujioro —qũĩwĩ Felipe.

⁸ Bairo cũ caĩrõ tãgou, ape jãã mena macããcũ Andrés, Simón Pedro bai ruame, atore bairo qũĩwĩ Jesure:

⁹ —Atore niñami cawĩmau jĩcãũ. Cũ ruame jĩcã wãmo cãnacã rupaa cebada mena na caátaje pããrẽ cãgoyami. Bairi tunu wai ruarããcã cãgoyami. Atie ugariqueaca, ãnoa camasã capããrã na caãnoi, na etatuaetimajũcõãbujioro —qũĩwĩ Andrés.

¹⁰ Bairo cũ caĩrõ tãgori, atore bairo qũĩwĩ Jesús:

—Nipetiro camasãrẽ na rui rotiya.

Mai, to na caruiparo ruame caroaro cataa cato ãmũ. Bairo bairi etanumu peticoama taa buipũ nipetirã, jĩcã wãmo cãnacã mil majũ camasã. ¹¹ Bairo na caruio ññau, Jesús ruame pan rupaare nerĩ, Diore, “Jãã mena mũ ññujãñuña,” qũĩ jẽniwĩ. Bairo qũĩ jẽni yaparori bero, yeparu caruirãrẽ tie pããrẽ jãã batorotiwi. Torea bairo ámi wai cũãrẽ. Bairo átiri bero, camasã na caugagaro cãrõ ugawã. ¹² Bairo na caugatuaro bero, atore bairo jãã ñwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ:

—Na caugarugarije jeneñoña, yasire ñrã —jãã ñwĩ Jesús.

¹³ Bairo cũ caĩrõ tãgori, cũ carotirore bairo jãã áru. Jĩcã wãmo cãrõ pan rupaa caãnimiatajere jãã jeneño jioru ruãga wãmo peti ruore ruãga pẽnirõ cãnacã piiri majũ. ¹⁴ Bairi to macããna camasã, bairo Jesús pan, wai mena cũ caáti ññoatajere ññarĩ, atore bairo ãmeo ñwã na majũ:

—Toroquere, ãni Jesús, “Jĩcãũ profeta Dios cũ cajopau majũ ati yeparure atĩgumi,” marĩ ñicũjãã ãnana na caĩquetibũjũ jũgoyetiricũ ãcũmi. Cariapea cãã ãnibauyami —ãmeo ñwã na majũ.

¹⁵ Bairo ãmeo ñrã yua, butioro ti yepa Quetiupau rey cũ jõõgarã cũ neágamiwã Jesure. Cũ ruame bairo cũ na caátigarijere boecu, ãtãũ buipũ wãmucõámí yua, jĩcãũã ãnigu.

Jesús camina sobre el agua
(Mt 14.22-27; Mr 6.45-52)

¹⁶ Cabero canaiocũmuatíru jãã, Jesús cũ cabuerã ruame utabucuraru jãã roaárú. ¹⁷ Bairi cũmuaru etajãã, ti utabucurare jãã pẽña jũgoaru, Capernaum macãru etarágara. Tocãrõã merẽ naitĩã peticoaru. Jesús ruame jãã tũru etaemi mai. ¹⁸ Bairo jãã capẽña atíru, wĩno butioro papu jũgoaru. Bairi oco

turi paca majũ jabewu. ¹⁹ Bairo bairi yoaropu jĩcã wãmo cãnacã kilómetro majũ jãã caatusátipau, Jesús puame jãã tupu acú, oco buipu peacoamí. Bairo cũ caató ñnarã, butiuro jãã uwicoápu. ²⁰ Bairo jãã cauwiro ñna, atore bairo jãã ï jowĩ Jesús:

—¡Yu yarã, Jesua yu ãniña, yu uwieticõãña! —jãã ïwĩ.

²¹ Bairo cũ caĩrõ tãgorã, cũmuapu cũ caetajãrõ jãã bowu. Bairo cũ caetajãrõ bero, jicoquei ape nũgõã tupu jãã etacoápu yua.

La gente busca a Jesús

²² Ti rãmu busuri rãmu caãno, camasã utabucura ape nũgõãpu catuaricarã puame jĩcãã caãnia cũmuu mena jãã capeñaatajere masĩñupã. Tunu bairoa Jesús jãã mena cũ caáperiataje cũãrẽ masĩcõãñupã. ²³ Tipau beroaca aperã Tiberias macããna etayuparã na cũmuu mena, Jesure cũ macãrã. Bairi, Jesús Diore, “Jãã mena mu ñujãñuña,” cũ caĩ jẽnirĩcãrõ bero, capããrã camasã na capan ugaricaropu etayuparã. ²⁴ Bairo na capan ugaricapaupu etari bero, Jesús bairi jãã cũ cabuerã cũãrẽ jãã bócaetiri, na cũmuupu etajãñuparã tunu. Bairo etajãã yua, jããtu Capernaupu atĩ acoásupa Jesure macãránã.

Jesús, el pan de la vida

²⁵ Bairo bairi jãã tupu peñaeta yua, atore bairo qũĩ jẽniñawã Jesure:

—Jãã Quetiupa, ¿dope bairo bairi mu peñaetaatĩ utabucura atĩ nũgõãpure? —qũĩ jẽniñawã.

²⁶ Bairo na caĩjẽniñarõ tãgo, atore bairo na ïwĩ Jesús:

—Cariape mujãã ñiña: Yu caátijẽnorĩqũẽ puamerẽ, “¿Dope bairo ïgaro to ñnati?” ï tãgoñarã mee yure mujãã macãrã atĩupa. Pan, mujãã caugayapirique jãgori roque yure mujãã macãrã atĩupa. ²⁷ Mujãã caugapee jeto meerẽ macãña. Ati yepa macããjẽ ugarique yoaro mee peticoaya. Mujããrẽ yu cajogarije yeri capetieti pũna puame roquere butiuro macãña. Tie puame niña capetietie majũ. Torecuna, yu jowĩ yu Pacu Dios, “Caticõãninucũpeere camasãrẽ na mu jogu,” ï —na ïwĩ Jesús.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tãgorã, atore bairo qũĩ jẽniñawã Jesure:

—¿Dope bairo jãã átibujiocuti, Dios cũ caátipeere cũ carotirore bairo átipeyogarã?

²⁹ Bairo na caĩjẽniñarõ tãgo, atore bairo na ï nemowĩ Jesús:

—Dios mujããrẽ cũ caátitirije atore bairo niña: Yu, cũ cajoricu, yu yaye quetire cariape mujãã catãgousaro boyami —na ïwĩ Jesús.

³⁰ Bairo cũ caĩrõ tãgorã, atore bairo qũĩ jẽniñanemowã Jesure:

—¿Ñe ãnie átijẽnorĩqũẽrẽ jãã mu átĩ ñnoati, mu yaye quetire cariape jãã catãgousaparore bairo ï? ¿Dope bairije jããrẽ mu átĩ ñnoati? ³¹ Marĩ ñicũjãã ãnana desierto cayucumanopu ãna, ugarique manã cawãmecutiẽre uganucũñupã. Dios yaye quetibujarica tutipu cũã torea bairo quetibujaya: “Dios puame mũrecóo macããjẽ ugarique pan ãnierẽ na jonucũñupĩ,” ñna ti tutipu —qũĩwã Jesure to macããna.

³² Bairo na caĩrõ, atore bairo na ïwĩ Jesús:

—Cariape mujããrẽ ñiña: Moisés ãnacũ ugarique mũrecóo macããjẽrẽ marĩ ñicũjãã ãnãnarẽ na joesupi. Yu Pacu puame roque na joyupi. Cũã niñami mũrecóo macããjẽ ugariquere bairije caroa majũrẽ cajocõãninucũũ. ³³ Yu, mũrecóopu caãnacũ atĩ yepapu Dios cũ cajoricu yu ãniña. Pan, Dios cũ cajorijere bairo yu ãniña atĩ mũrecóo macããna camasãrẽ. Yeri capetieti pũnarẽ cajoãcũ yu ãniña —na ïwĩ Jesús.

³⁴ Bairo cũ caĩrõ tãgorã, bairo qũĩwã Jesure:

—Jãã Quetiupa, tie pan ãnierẽ jãã jonucũña —qũĩwã.

³⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩnemowĩ Jesũs tunu:

—Yna, yu añiña ũgarique pããrẽ bairo caãcũ cacaticõãninucũrĩqũẽrẽ cajoãcũ. Bairi ni ũcũ yutu caatĩgaũ ruame di rãmũ ũno aatãmuoetigumi. Tunu bairo ni ũcũ yu yaye quetire catũgousau di rãmũ ũno ñeme jipietigumi. Yre catũgousarã ruamerẽ ñe ũnie na ruasetigaro na caãniuseanipee caroa yeri cutaje, ĩgu ñiña. ³⁶ Mũjãã ruame roque yu caatĩãnierẽ ĩnamirãcũã, yu mena mũjãã tũgoñatutuaetiya. Tiera merẽ mũjããrẽ yu quetibũju yaparomiña. Mũjãã ruame mũjãã tũgogaetiya. ³⁷ Nipetiro yutu caatĩparãrẽ mai yu Pacũ ruame na yeripũ yutu na atĩtũgoñao joroque na ásupi. Bairo cũ caátana yutu na caetaro, di rãmũ ũno na boeticõã yu baietigu. ³⁸ Yna, umurecõoru caatãcu ati yeparũ etari, yu caboro mee, yu Pacũ, yre cajoricũ, cũ caatirotiriquere áti acú yu baiwu. ³⁹ Yu Pacũ, yre cajoricũ, yu cũ caatiroticũrĩqũẽ atore bairo niña: Yu yarã nipetiro cũ cacũrĩcãrãrẽ yu canetõrõ boyami. Bairo bairi ati umurecõo capetiro caãno, cariaricarã na caãnimiatacũãrẽ, narẽ yu cacatiro boyami. ⁴⁰ Yu, Dios Macũ, atore bairo yu caáto boyami yu Pacũ: Nipetiro camasã yu caatĩãnierẽ ĩnarĩ bero, yu yaye quetire cariape catũgousarã na cacaticõãninucũrõ átirotiyami. Bairo bairi ati umurecõo capetiro caãno, cariacoaatana na caãnimiatacũãrẽ, narẽ yu catiogũ tunu —na ĩ quetibũjuwĩ Jesũs cãtu caãnarẽ.

⁴¹⁻⁴² Bairo cũ caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã ruame cũ busupai jũgoyuparã. Jesũs, “Umurecõo macããcũ ũgarique pan majũrẽ bairo caãcũ yu añiña,” cũ caĩrĩjẽ jũgori, atore bairo ãmeo ĩ busupai coteyuparã na majũ:

—¿Ñia, Jesũs, José macũ mee cũ añiñati? Cũ pacũ, cũ paco marĩ camasĩrã jeto niñama. Torecũ, ¿nopẽĩ, “Umurecõoru caãnacũ yu rui apũ ati yeparũre,” qũĩñati?

⁴³ Bairo na caĩrĩjẽrẽ tũgomasĩrĩ, atore bairo na ĩwĩ Jesũs:

—Yu busupaieticõãña. ⁴⁴ Ni jĩcãũ ũcũ yu atĩmasĩẽtĩñami, yu Pacũ yre cajoricũ ruame cũ yeripũ yutu cũ caatĩtũgoñapeere cũ cajoeticõãta. Baiũa, cũ cajoata, yu yau añigumi. Bairo caãcũ añirĩ ati umurecõo capetiro caãno, cariacoaatã cũ caãnimiatacũãrẽ, cũ yu catiogũ tunu. ⁴⁵ Dios ya tutipũ tore bairo ĩ woatu quetibũju cũñañupã profeta majã ãnana: “Dios nipetiro camasãrẽ na masĩõgumi cũ yaye quetire.” Bairi nipetiro yu Pacũ cũ caquetibũjurijere cariape catũgousarã ruame yutu etagarãma, yu yaye quetire tũgousagarã.

⁴⁶ “Ni jĩcãũ ũcũ yu Pacũ Diore caĩnarĩcũ maniñami. Jĩcãũ yu añiña cãrẽ caĩnarĩcũ cũ mena caãnacũ ati yeparũ caetaricũ. ⁴⁷ Cariape mũjããrẽ ñiña: Yu mena catũgoñatutuarã yasetigarãma. Na ruame caticõã ninucũgarãma tocãnacã rãmũ. ⁴⁸ Yna, yu añiña umurecõo macããcũ, ũgarique pan majũrẽ bairo caãcũ. Bairo bairi yeri capetieti pũnarẽ cajou yu añiña yu yarãrẽ. ⁴⁹ Mũjãã ñicũjãã roque desierto cayucũmanoru ãna, ũgarique manã cawãmecutiere ũgayupa. Tiera ũgamirãcũã, baiyasi peticoásuparã. ⁵⁰ Yu ruame, ape wãme ũgarique umurecõo macããjẽ ruamerẽ mũjããrẽ quetibũjugũ ñiña. Tiera caũgarã caticõã ninucũgarãma tocãnacã rãmũ. ⁵¹ Yna, yu añiña atie ũgarique pan umurecõoru caruiatãjere bairo caãcũ. Tie pããrẽ caũgarã caticõã ninucũgarãma. Tie ũgarique pan ũnie ruame yu rupaũre bairo niña. Bairo bairi ati umurecõo macããna na cacaticõãninucũparore bairo ĩ, yu rupaũ mena roro yu baigu. Ati umurecõo macããna yu yaye quetire caborã roro na caátaje wapa jũgori popiye na cabaiparo ũnorẽã, yu ruame roque popiye yu baigu na carorije wapa jũgori, ĩgu ñiña.”

⁵² Bairo cũ caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã ruame atore bairo ãmeo ĩwã na majũ:

—¿Dopẽĩ ãni, cũ rupaũre marĩ cũ ũgarotibujiocuti?

⁵³ Bairo na caĩrõ tũgori, atore bairo na ïwĩ Jesús:

—Cariapea mũjãã ñiña: Yũ, Camasã Jũgocũ, yũ rupaũre mũjãã caũgaeticõãta, tunu bairoa yũ riĩre mũjãã caetieticõãta, cacaticõãninucũparã mee mũjãã tuagarã. ⁵⁴ Ni ùcũ yũ rupaũre caũgaũ, bairi yũ riĩ cũãrẽ caetii pũame caũpetietopũ áperigumi. Bairo bairi ati mũmrecóo capetiro caãno, cariacoatacũ cũ caãnimiatacũãrẽ, cũ yũ catiocõãgũ tunu. ⁵⁵ Yũ rupaũ pũame ugarique majũrẽ bairo niña. Yũ riĩ cũã etirique majũrẽ bairo niña. Tie ugarique ati yepa macããjẽ netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ niña. ⁵⁶ Bairi ni ùcũ yũ rupaũre caũgaũ, bairi yũ riĩ cũãrẽ caetii yũ mena macããcũ niñami. Yũ cũã cũ mena yũ ãnicõãgũ. Jĩcãrõrẽ bairo cayericũna jãã ãniña. ⁵⁷ Yũ Pacũ, yũre cajoricũ pũame, cacaticõãninucũũ niñami. Cũ catutuarije jũgori yũ ãniña. Torea bairo yũ rupaũre caũgarã cũã yũ catutuarije jũgori caticõã ninucũgarãma tocãnacã rũmũa. ⁵⁸ Bairo bairi mũmrecóo macããjẽ ugarique caruiatãje majũrẽ mũjããrẽ yũ quetibũjũya. Atie ugarique maná, mũjãã ñicũjãã na caũganucũrĩqũrẽ bairo baietiya. Tie manárẽ ugamirãcũã, baiyasipeticoásũpa. Pan mũmrecóo macããjẽ caruiatãjere caũgarã roque caticõã ninucũgarãma —na ï quetibũjũwĩ Jesús cũtu caãnarẽ.

⁵⁹ Mai, tiere na quetibũjũwĩ Jesús Capernaum macãpũ judío majã neñarĩ na cañubueri wiipũ.

Palabras de vida eterna

⁶⁰ Jesure caũsarã pũame bairo cũ caquetibũjũrijere tũgorã, atore bairo ãmeo ïwã na majũ:

—Atie cũ caquetibũjũrije masiriyojãñũña. Noa tiere tũgo ãmewiyoenama —ãmeo ïwã.

⁶¹ Bairo Jesús pũame cũ camasĩrĩjẽrẽ cũ na cabũsũpairijere tũgoñarĩ yua, atore bairo na ïwĩ:

—¿Bairo yũ caĩquetibũjũrije mena mũjãã asiao joroque ñiñati? ⁶² Bairo tie yũ yaye quetire mũjãã catũgojesoeticõãta, yũ, Camasã Jũgocũ, yũ caatátopũ yũ catunuwãmuátó ññajorã, ¿dope bairo mũjãã tũgoñabujiorãti? ⁶³ Dios Yeri Espiritu Santo jeto yeri capetieti pũnarẽ cajomasĩ niñami. Camasã roque rupaũ tutuarã nimirãcũã, na majũã na yeripũ jomasĩtĩñama na cacaticõãninucũpeere. Bairũa, merẽ mũjããrẽ yũ quetibũjũpũ dope bairo yeri capetieti pũnarẽ mũjãã cacũgopeere. ⁶⁴ Bairo mũjããrẽ yũ caquetibũjũmiatacũãrẽ, mũjãã mena macããna jĩcããrã mai yũ yaye quetire cariape tũgoetiyama —na ïwĩ Jesús cũrẽ catũgoũsarãrẽ.

Mai, caãnijũgoripaũpũa merẽ masĩcõãñũpĩ Jesús cũ yaye quetire catũgoũsaetiparãrẽ. Cũrẽ cabũsũjãbuitipũ cũãrẽ cũ masĩjũgoyeticõãñũpĩ.

⁶⁵ Torecũ, atore bairo na ñnemoĩ Jesús tunu:

—Merũ mũjããrẽ yũ caĩata wãmerẽã bairo mũjããrẽ ñnemoña tunu: Ni jĩcãũ ùcũ yũ yau ãnimasĩtĩñami, yũ Pacũ pũame cũ yeripũ yũtu cũ caatĩgatũgoñapeere cũ cajooeticõãta —na ïwĩ Jesús.

⁶⁶ Tipũ bero capããrã camasã cũrẽ caũsamiatana pũame cũ aweyocoátĩ, cũ uajãnacõãwã yua. ⁶⁷ Bairo na caátó ññau, Jesús pũame, jãã, cũ cabuerãrẽ atore bairo jãã ï jẽniñawĩ:

—¿Mũjãã cũã yũre mũjãã aweyocoagayati? —jãã ï jẽniñawĩ Jesús jãã, cũ cabuerã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cãrõ caãnarẽ.

⁶⁸ Bairo cũ caĩrõ, jicoquei atore bairo qũĩwĩ Simón Pedro pũame:

—Jãã Quetiupũ, ¿noa pũamerẽ jãã tũgoũsabujiocati? Mũ jeto jĩcãũũ mũ ãniña caroa yeri pũna caticõãninucũrĩqũẽ macããjẽrẽ caquetibũjũ. Ni apei jãã catũgoñatutuaũ mácũmi. ⁶⁹ Merẽ mũ yaye quetibũjũriquere cariape jãã

tũgoya. Bairo bairi, “Jãã Quetiupau Jesús, Caroú, Dios cũ Cajoricu majũ niñami,” cariape murẽ jãã ĩ tũgoñaña —qũĩwĩ Simón Pedro Jesure.

⁷⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo jãã ĩwĩ Jesús:

—Mujãã yu cabuerã puga wãmo peti rupore puga pẽnirõ cãrõ majũ yu cabesericarã mujãã ãniña. Bairo tocãnacãũ yu cabesericarã mujãã caãnimiatacũãrẽ, jĩcãũ mujãã mena macããcũ wãtĩ quetiupau Satanás cũ caroti majũ niñami —jãã ĩwĩ Jesús.

⁷¹ Bairo ĩ, Judas Iscariote, Simón macãrẽ qũĩgu ĩwĩ Jesús. Judas puame jãã mena macããcũ puga wãmo peti rupore puga pẽnirõ cãnacãũ mena macããcũ nimicãũ, cabero Jesure cũ busujãbuiti rocacõãwĩ.

7

Los hermanos de Jesús no creían en él

¹ Tipau bero Galilea yepau baiñesẽãwĩ Jesús. Judea yepapure ágaemi. Mai, topu caãna judío majã quetiuparã puame Jesure cũ pajĩãgarã cũ macãrã baiãñuparã. ² Bairo bairi topu cũ caãno, judío majã bose rãmurĩ mena macã rãmũ jĩcã rãmũ Enramadas cawãmecuti bose rãmũ majũ cõña ató baiwu. ³ Bairo ti rãmũ cacõñaató ĩñarã, Jesús bairã puame atore bairo qũĩwã na jũgocure:

—Atopu tuaeticõãña. Ácúja Judea yepapure. To macããna murẽ catũgousarã cũã mũ caátĩ ĩñorĩjẽrẽ na ĩñaáto. ⁴ Ni jĩcãũ ĩcũ camasã cãrẽ na camasĩrõ cũ cabooata, cayasioropu ápeimi cũ caátimasĩrĩjẽrẽ. Baujaro roque átinucũĩmi. Bairo bairi ati mũrecóo macããna nipetiro murẽ na masĩáto ĩ, mũ cũã baujaro áti ĩñojã mũ caátĩ jẽñomasĩrĩjẽrẽ —qũĩ boyeti epewã Jesure cũ bairã puame.

⁵ Mai, na, cũ bairã majũ nimirãcũã, “Dios cũ cajoricu niñami marĩ yau Jesús,” ĩ tũgoñamasĩẽma Jesure. ⁶ Torecu, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Noo yu cabori rãmũ topure yu ámasĩẽtĩña. Yu Pacu yure Judea yepapure yu caápá rãmũ cũ cacũrĩcã rãmũ etaetiya mai. Mujãã roque noo mujãã cabori rãmũ topure mujãã ámasĩña. ⁷ Ati mũrecóo macããna Diore catũgousaena di rãmũ ũno mujããrẽ ĩñateetiyama. Yu puame roquere ñĩñatejãñuñama, “Carorije caáticõãna mujãã ãniña,” cariape na yu caĩrĩjẽ jũgori. ⁸ Mujãã jeto bose rãmurẽ ĩñarájá. Yu Pacu yure cũ cacũrĩcã rãmũ etaetiya mai. Torecu, yu ámasĩẽtĩña — na ĩwĩ Jesús cũ bairãrẽ.

⁹ Bairo na ĩ yaparori bero, narẽ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo Galilea yepapure tuacõãwĩ mai.

Jesús en la fiesta de las Enramadas

¹⁰ Bairi cũ bairã Jerusalén macãpu bose rãmurẽ na caĩñarã átato bero roque, cũ cũã bose rãmũ ĩñau ácú baiwĩ. Bairũa, camasã capããrã cãrẽ na caĩñajoropu ápewĩ. Bairi yasioro camasã cãrẽ na caĩñaetopu ámi. ¹¹ Bairo ti bose rãmũ caãno, judío majã quetiuparã Jesure macãrã:

—¿Jõ caãniatacu ate? ¿Noopu cũ ãnicuti? —ãmeo ĩñuparã na majũ.

¹² Mai, topu caãna camasã patoaca puame, Jesús cũ caátĩãnierẽ ĩñarĩ, atore bairo ãmeo ĩ busuyupa na majũ: “Caroú niñami. Cũ cabuerije cariape niña,” qũĩñuparã jĩcããrã. Aperã puame, “Caroú mee niñami. Cũ cabuerije jũgori camasãrẽ na tũgoña mawijiao joroque ácu átiyami,” ĩñuparã.

¹³ Bairãpu, nipetiro camasã, judío majã quetiuparãrẽ na uwirã, na catũgojoropu Jesure na catũgoñarĩjẽrẽ na busu ĩñoema, marĩ tutirema, ĩrã.

¹⁴ Bairo bairi Jesús puame Jerusalén macãpu etari bero, na cabose rãmũ qũẽno recomacã cutipapure Dios ya wii templo wiire jããetawĩ. Bairo jããetari yua, to macããna camasãrẽ na quetibũju jũgoámi. ¹⁵ Bairo cũ caquetibũjurijere tũgorã, jĩcããrã judío majã quetiuparã puame cũ tũgo acũacoama:

—Ānia, cabueetacu nimicūā, ¿dopēĩ tocārō capee wāme majū cū masĩñati? —āmeo ĩwā na majū.

¹⁶ Bairo na caĩrō tūgou, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Y_u cabuerije y_u yaye mee niña. Y_u Pac_u y_ure cajoric_u yaye macāājē p_uame roque niña. ¹⁷ Ni ũcū Dios cū caboro caátigau p_uame y_u cabuerijere tūgori bero, “Cariapea niña. Dios cū carotiro mena quetib_ujuyami Jesús,” o “Cū majūā cū caboro mena busuyami,” ñi besemasĩgumi. ¹⁸ Ni jĩcā ũcū cū majūā cū caboro mena cabus_unucū ũ p_uame, camasā, “Caānimajūūrē bairo niñami,” cū na ĩáto ĩ, na quetib_ujuyami. Apei, “Nipetiro camasā cūrē cajoric_ure na ĩroáto,” caĩ p_uame roque cariape quetib_uj_u átiyami. Bairo caĩ ānirĩ di rŭm_u ũno ĩtoec_umi.

¹⁹ “Apeyera tunu Moisés ānacū, ¿Dios cū caroticūrĩqūērē mujāā ñicūjāā ānana mena mee cū cūñuparĩ? Na menaa cūñupĩ. Bairo tiere cū cacūmiatacūārē, ni ũcū mujāā mena macāācū, Moisés ānacū cū carotiriquere catūgousau macūmi. Bairo bairi mujāārē ñiña: ¿Nopēĩrā y_ure mujāā pajĩāgayati?” na ĩwĩ Jesús judío majā quetiuparārē.

²⁰ Bairo cū caĩrō tūgorā, atore bairo qūĩwā to caāna Jesure:

—¿Noa mūrē na pajĩāgayati? ¡Cawātĩ yeri pūnac_ucu m_u ācū! —qūĩwā.

²¹ Bairo na caĩrō tūgou, bairo na ĩwĩ Jesús:

—Mujāā nipetirā mujāā cayerijārĩ rŭm_u caāno cariaric_ure cū y_u canetōrō mujāā ĩña ac_uacoap_u. Bairo caĩña ac_uaricarā ānirĩ, y_u mujāā pajĩāgaya, ti rŭm_urē jĩcā wāmea y_u caátaje caāniamiatacūārē. ²² Mujāā cūā paariquere bairo mujāā átinucūña ati rŭm_u ũnorē. Moisés ānacū mujāā pūnaa rup_u macāājērē yiseta rotiriquere mujāārē átirotiyupi. (Mai, Moisés ānacū tiere cū caroticūrĩqūē jūgoyep_ua, aperā mujāā ñicūjāā p_uame roque tiere áti_ujūgoasúpa.) Bairo bairi mujāā p_uame tie na caátiroticūrĩqūērē tūgousarā, mujāā pūnaa na cabuiatato bero, torea bairo na mujāā átinucūña yerijārĩcā rŭm_u caāniamiatacūārē. ²³ Bairo bairi Moisés ānacū cū caroticūrĩqūērē cōñarĩcārōrē bairo átigarā, mujāā pūnaa rup_u macāājērē yisetariquere mujāā átirotinucūña, yerijārĩcā rŭm_u caāniamiatacūārē. Bairo átirotinucūmirācūā, yerijārĩcā rŭm_u caāno jĩcāūrē cū y_u cariaye netōrō ĩñamirācūā, ¿dopēĩrā y_u paarique macāājērē mujāā ĩñateyati? ²⁴ Y_u catūgoñarĩjērē camasĩena ānirĩ, y_u caátĩānierē tocārōā y_u bus_upajĩāña. Ni jĩcā ũcūrē cū caátĩānierē mujāā caĩñabesegaata, caroaro cariape tūgoñarĩ qūĩñabeseya.

Jesús habla de su origen

²⁵ Bairo Jerusalén macāp_u Jesús camasārē na cū caquetib_ujurip_u caāno to macāāna jĩcāārā atore bairo āmeo ĩwā na majū Jesure ĩñarĩ:

—¿Ānia, na capajĩārocaganucū ũ mee cū āniñati? ²⁶ Nipetiro camasā na catūgojorop_u na quetib_uj_u āniñami. Bairo nipetiro na caĩñarōp_u cū caquetib_uj_umiatacūārē, ¿ñerē ána, “Jāna ácúja,” cū na ĩtĩñati marĩ quetiuparā? Toroquere, “Āni, Mesías, Dios cū cajoric_ua ācūmi,” ¿cūrē na ĩ tūgoñaroayati?

²⁷ Bairāp_ua, nipetiro camasā, “Mesías, Dios cū cajop_u ati yepap_u cū caetaro, ni jĩcā ũcū noop_u cū caatĩatajere masĩētĩgumi,” marĩ ĩ tūgoñamasĩña. Āni, Jesús roquere, “To macāācū niñami,” cū marĩ ĩ masĩcōāña. Dios cū cajoric_u majū cū caāmata roque, “To macāācū niñami,” cū marĩ ĩ masĩētĩbujiorā —āmeo ĩwā to macāāna, tūgoñamawijiarā.

²⁸ Bairo na caāmeo ĩrō tūgou, Jesús p_uame Dios ya wii templo wiip_u cabueāniatac_u atore bairo na ĩwĩ bus_urique tutuaro mena:

—“Cū jāā masĩña Jesure. Cū caāni macā cūārē jāā masĩña,” y_u mujāā ĩmiña. ¡Bairo ĩmirācūā, y_ure cajoric_ure cū mujāā masĩētĩña! Y_u caboro mee y_u ap_u ati yepap_ure. Apei cū cajoric_u y_u āniña. Bairi tocānacāŭp_ua camasā cū mena na

catũgoñatutuapeere boya. ²⁹ Bairo yu pũame cũ cajoricu añirĩ, caroaro cũ yu masĩna —na ìwĩ Jesús to macããna quetiuparãrẽ.

³⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgori, cũ mena asiajãñuwã. Bairo asiari, jicoquei cũ ñegamiwã. Bairo cũ ñegamirãcũã, Dios cũ cacũrĩcãpau caetaeto jũgori cũ ñemasĩema mai. ³¹ Bairãpua, aperã capããrã camasã qũĩroawã Jesure. Atore bairo cũ caátĩanierẽ ãmeo ìwã na majũ:

—Mesías, Dios cũ cabesericu, ati yepayu acú, ¿ãni, Jesús, cũ caátĩ ñnorĩjẽ netõrõ cũ átimasĩati? Bairo ápeimi. Torena, cũã ãniñami Mesías —ãmeo ìwã na majũ.

Los fariseos intentan arrestar a Jesús

³² Mai, fariseo majã pũame camasã Jesure na caĩroarije quetire tũgoyupa. Bairo tũgori, jicoquei Jesure cũ ñegamiñupã. Bairo bairi na, aperã sacerdote majã quetiuparã mena templo wiire cacoterã soldauare na joyupa Jesús tũpũ, “Cũ na ñeáto,” ìrã. ³³ Bairo na caetaro ñnaũ, atore bairo na ìwĩ Jesús to macããna camasãrẽ:

—Mujãã mena tocãnacã rũmũ yu ãnicõãmerĩnucũgu. Cabero yũre cajoricu tũpũ yu ácoagu tunu. ³⁴ Yũre mujãã macãmigarã. Bairo yu macãmirãcũã, yu caátĩpauyũre caetamasĩena añirĩ, yu mujãã bócaetigarã.

³⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, judío majã quetiuparã pũame atore bairo ãmeo ì jẽniñawã na majũ:

—¿Noopũ cũ ágabauyati ãni, “Yu mujãã bócaetigarã,” caĩã? ¿Marĩ yarã judío majã ape yepa macããna tũpũ caábataricarãrẽ na cũ quetibũju ñesẽãgabauyati? o, ¿ape yepa macããna cũãrẽ cũ quetibũju ñesẽãgabauyati? ³⁶ ¿Dope bairo ìgu, “Yu caãnipauyũre mujãã ámasĩetigarã. Bairo yu macãmirãcũã, yu mujãã bócaetigarã,” marĩrẽã qũĩñati? —ãmeo ì jẽniñawã na majũ.

Ríos de agua viva

³⁷ Bairo bose rũmũrĩ caãnitũsari rũmũ caãnimajũrĩ rũmũ caãno, Jesús pũame wãmũnucãwĩ. Bairo wãmũnucãrĩ bũsũrique tutuaro mena atore bairo na ì quetibũjuwĩ to macããnarẽ:

—Cañemejipirã, yu tũpũ oco etirasá. ³⁸ Bairo yũtu mujãã caetiro, mujãã yeri pũnapũre ria oco ùmayurore bairo cacatiorije nigaro. Torena bairo ì quetibũjũya Dios yaye bũsũrica tutipũ cũãrẽ —na ì quetibũjuwĩ Jesús.

³⁹ Mai, Jesure catũgouũsarã na yeri pũnapũre ria oco ùmayurore bairo cabairijere quetibũju, “Espíritu Santore na yeri pũnapũ cabairijere,” ì quetibũjũgu ìwĩ Jesús. “Ñe ùnie rũsaricarõ mano cũgogarãma Espiritu Santo cũ camasĩrĩjẽrẽ,” ì quetibũjũgu ìwĩ. Mai, Espiritu Santo pũame camasã yeripũre ñajããetaemi, Jesús uũrecoõpũ cũ cawãmuápéro jũgori.

División entre la gente

⁴⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgorã, na mena macããna jĩcããrã atore bairo ãmeo ìwã na majũ:

—Cariape cũã profeta Dios cũ cajopau marĩ ñicũjãã na caĩquetibũju jũgoyetiricũ majũ niñami —ãmeo ìwã na majũ.

⁴¹ Atore bairo ãmeo ìwã aperã cũã:

—Ãnia, Jesús, Mesías, Dios cũ cabesericu majũ niñami —ãmeo ìwã na majũ.

Bairo na caĩrõ tũgomirãcũã, atore bairo ìwã aperã tunu:

—Cũ mee niñami. Dios cũ cabesericu majũ cũ caãmata, Galilea yepa macããcũ ãmerĩbũjioũmi. ⁴² Dios yaye quetibũjurica tutipũ atore bairo marĩ ì quetibũjũya: “Mesías, Dios cũ cabesericu pũame, quetiupau rey David ãnacũ pãrãmi nigũmi. Bairo caãcũ añirĩ, David ãnacũ cũ caãna macã, Belén

cawãmecuti macã macããcũ añigumi,” ï quetibujuya Dios yaye cũ caquetibujucũrĩqũẽ —ãmeo ïwã na majũ.

⁴³ Bairo camasã Jesús cũ caatĩanierẽ tũgoñarĩ, jĩcãrõrẽ bairo yericupewa. Bairi na majũ ricaati jeto ãmeo tũgoñarĩqũẽ ricawaticõãma. ⁴⁴ Na mena macããna jĩcããrã preso jorica wiipũ cũ neágamiwã. Bairo átigamirãcũã, cũ neámasĩẽma.

Las autoridades no creían en Jesús

⁴⁵ Bairo bairi soldaua Dios ya wii coteri majã pũame tunucoásúparã fariseo majã, bairi sacerdote majã quetiuparã tũpũ. Bairo topũ na caetaro ïñarã, atore bairo na ïñuparã sacerdote majã quetiuparã narẽ:

—¿Nopẽrã Jesure cũ majãã ñeapériati? —na ïñuparã.

⁴⁶ Soldaua pũame atore bairo na ï yuyuparã sacerdotea quetiuparãrẽ:
—jĩcãũ, cũrẽ bairo caĩquetibujure di rãmũ ñno jãã tũgoetimajũcõãnucũwũ!
—na ïñuparã.

⁴⁷ Bairo na caĩrõ tũgorã, fariseo majã pũame atore bairo na ïñuparã tunu:
—¿Bairi majãã cũã ato cũrẽ caĩtoecorãrẽ bairo tuarã majãã baiyati? ⁴⁸ ¡Ni jĩcãũ ñcũ marĩ mena macããcũ quetiupau, o fariseo majõcũ cũrẽ catũgõũsãũ mácũmi! ⁴⁹ Bairo cũrẽ marĩ catũgõũsaetimiatacũãrẽ, ati macã macããna, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ camasĩẽna roque, cũ tũgõũsarã átiyama. Torena, moena Dios popiye cũ caátiparã majũ tuayama —na ïñuparã fariseo majã ñerotirã na cajomiatana soldauare.

⁵⁰ Bairo na caĩrõ tũgori, Nicodemo, ñamipũ Jesure caĩñãũ etaricũ, jĩcãũ fariseo majã mena macããcũ pũame atore bairo na ïñupũ:

⁵¹ —Marĩ ñicũjãã na caroticũrĩqũẽrẽ tũgori, atore bairo marĩrẽ caátipee niña: Ni ñcũ camasocũ roro cũ caátajere caroaro ïñaetimirãcũã, cũ majũ cũ caquetibujuetoa, cũ marĩ popiye átimasĩẽtũbujiorã. Cũ caquetibujuro bero, roriye cũ caátajere masĩrĩ bero roque, cariape cũ marĩ popiye átimasĩbujiorã —na ïñupũ Nicodemo, cũ mena macããna fariseo majãrẽ.

⁵² Bairo cũ caĩrõ tũgorã, atore bairo qũĩñuparã tunu:

—¿Mũ cũã Galilea yepa macããcũ mũ ãniñati? Dios yaye quetibujurica tutipũ buenemoña. Ni jĩcãũ ñcũ profeta majõcũ caãnipau Galilea yepai caacũ manigayupi —qũĩ tutiyuparã Nicodemorẽ.

⁵³ Bairo bairi cabero camasã Jerusalén macãpũ bose rãmũ caetaatana pũame na ya wiiripũ tunu peticoámã.

8

La mujer adúltera

¹ Jesús pũame roque Jerusalẽpũ tũari, Olivo cawãmecuti buropũ ámi. ² Bairo cabusuri rãmũ caãno Dios ya wii templo wii ámi Jesús tunu. Bairo to macããna camasã Jesure qũĩñarĩ, cũ tũpũ neñapowã, cũ caquetibujurijere tũgogarã. Bairo na cabairo ïñãũ, Jesús pũame topũ ruiri na quetibujũ jũgowĩ.

³ Bairo narẽ cũ caquetibujũãnipaure, Moisés ãnacũ cũ caquetibujucũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã, bairi fariseo majã cũã Jesús tũpũ etawã. Jĩcãõ carõmio cõ manapũ mee caãcũ mena roro caátiatatore nipetiro camasã na caĩñajoropũ cõ ne etawã. ⁴ Bairo cõ ne eta yua, atore bairo qũĩwã Jesure:

—Jãã Quetiupau, atio carõmio cõ manapũ mee caãcũ mena roro caácore jãã bócaetaapu. ⁵ Marĩ ñicũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩcã tutipũ, cõrẽ bairo caáñarẽ ñtã rupaa mena wẽẽjĩãre rotiyupi. ¿Mũate, dope bairo miñati? —qũĩ jẽniñañuparã fariseo majã Jesure.

⁶ Tore bairo qũĩ jēniñawã Jesure, roro cã busuáto, ìrã. Na quetiuparãrē cã caĩrĩjērē busujãbuitigarã ìwã. Bairo na caĩrõ tãgori, Jesús p̄ame mubianu-muáti yua, cã wãmojuã mena yepap̄ woawĩ. ⁷ Bairo cãrē na cajēniña jãnaeto tãgori, camubiatac̄ wãm̄ n̄cãrĩ, atore bairo na ìwĩ Jesús:

—Mujãã mena macããcũ jĩcãni ùno carorije caátĩñaetac̄ cã caãmata, ùtããrē nerĩ, cõrē cã wēē jũgoáto —na ìwĩ.

⁸ Bairo ì yaparo, yepap̄ mubia numuáti tunu, cã wãmojuã mena woatunemowĩ. ⁹ Bairo cã caĩrĩjērē tãgori fariseo majã p̄ame witipeticõámã, jĩcãrĩ jeto yua. Mai, cabutoa p̄ame witiájugowã. Na bero aperã cũã witiámã. Bairo Jesús p̄ame jĩcãũ carõmio mena tuacõãwĩ. ¹⁰ Bairo cabero wãm̄n̄cãrĩ, carõmio jĩcãõã cõ caãno ìñã, atore bairo cõ ìwĩ:

—¿Murē cabusujãatana noo na áyati? ¿Ni jĩcãũ ùcũ, “M̄ carorije wapa m̄ buic̄tiya,” caĩ ùcũ cã maati yua? —cõ ìwĩ Jesús carõmiorē.

¹¹ Bairo cã caĩrõ tãgo:

—Ni jĩcãũ ùcũ manĩñami —qũĩwõ.

Bairo cõ caĩrõ, Jesús p̄ame atore bairo cõ ìwĩ tunu:

—Ȳ cãã, “M̄ buic̄tiya,” m̄ ñiecã. Tunu ácõja. Carorijere átinemoeticõãña yua —cõ ìwĩ Jesús carõmiorē.

Jesús, la luz del mundo

¹² Cabero tunu Jesús camasãrē na quetib̄j̄nemoḡ, atore bairo na ì cõña quetib̄j̄wĩ:

—Ati um̄recóo macããnarē cajĩñawõre bairo caãcũ ȳ ãniña. Bairo ni ùcũ ȳre catãgousau p̄ame caroaro cariape tãgoñamasĩḡmi. Tie cã ȳ camasĩõjorije jũgori yerĩ carpetieti pũnarē cãgoḡmi —na ìwĩ Jesús.

¹³ Bairo cã caĩrõ tãgorã, atore bairo qũĩwã fariseo majã Jesure:

—M̄ majũã m̄ caátĩãnipeere quetib̄j̄ m̄ átiya. Apei murē cajũñemou mácũmi. Bairo m̄ caquetib̄j̄rije wapa maa —qũĩwã Jesure.

¹⁴ Bairo na caĩrõ tãgori yua, atore bairo na ìwĩ Jesús fariseo majãrē:

—Ȳ majũã ȳ caátĩãninucũrĩjērē ȳ caquetib̄j̄miatacããrē, ȳ caĩquetib̄j̄rije caãnimajũrĩjē majũ nicõãña. Ȳ caãnatõrē, bairo tunu ȳ caápárop̄ cããrē ȳ masĩña. Mujãã p̄ame roque, “Top̄ caatác̄ niñami,” o “Top̄ caápá̄ niñami,” ȳ mujãã ì masĩtĩña. ¹⁵ Ati um̄recóo macããna na caĩñabesenucũrõrē bairo mujãã ññabeseya mujãã cãã. Ȳ p̄ame roque ni jĩcãũ ùcũ cã caátĩãnie jũgori ññabeseetiya. ¹⁶ Bairo ȳ caápata roque, cariapea mujããrē ññabesebujõ. Ȳ majũã ȳ caboro ññabese masĩtĩña. Ȳ Pac̄ ȳre cajoric̄ mena roque ññabese masĩña. ¹⁷ Mujããrē carotirije, atore bairo niña: Apei jĩcãũ cã caátajere p̄garã camasã na caĩñarĩqũērē quetib̄j̄rã, na p̄garãp̄a caroaro jĩcãrõ tãni na caĩquetib̄j̄ netõata, na caquetib̄j̄rije cariape niña, ì quetib̄j̄yua. ¹⁸ Bairo bairo ȳ, jĩcãũ ȳ ãniña, “Ȳ caátĩãnierē cariapea niña,” caĩquetib̄j̄. Ȳ Pac̄ ȳre cajoric̄ cãã torea bairo jĩcãrõ tãni quetib̄j̄yami. Bairo jãã yaye quetire mujãã catãgousaro ñuña —na ìwĩ Jesús judío majã quetiuparãrē.

¹⁹ Bairo cã caĩrõ tãgorã, atore bairo qũĩ jēniñanemowã Jesure tunu:

—¿Toroquere, noorp̄ m̄ pac̄ cã ãnic̄ti?

Bairo cãrē na cajēniñarõ tãgo, atore bairo na ì ȳwĩ Jesús:

—Ȳre mujãã masĩtĩña. Bairo ȳ Pac̄ roquere nemorõ mujãã masĩña. Ȳre mujãã camasĩata, ȳ Pac̄ cããrē mujãã masĩbujiorã.

²⁰ Mai Jesús, bairo atiere na quetib̄j̄, Dios ya wii templo wiip̄ ãmi. Camasã dinero jorã na cajããrĩ patari t̄p̄ nucũwĩ. Top̄ cã caãno, judío majã quetiuparã dope bairo roro cã átimasĩema. Dios cãrē cã cacũrĩcã rãm̄ caetaetoi, cã ñemasĩema mai.

“A donde yo voy, ustedes no pueden ir”

²¹ Atore bairo na ñnemowĩ Jesús judío majã quetiuparãrê:

—Caápáꝝ yꝝ ãniña. Bairo yꝝ caató bero, yꝝ majãã macãgarã. Bairo macãmirãcũã, yꝝ majãã bócaetigarã. Yꝝ caátíꝝꝝꝝꝝ majãã ámasiẽtĩña. Bairo bairi carorije majãã caátianinucũrĩjẽ mena majãã baiyasicoagarã —na ñwĩ Jesús.

²² Bairo cũ caĩrõ tãgorã, judío majã quetiuparã ꝝame atore bairo ãmeo ñ jẽniñawã na majũ:

—“Yꝝ caátóꝝꝝ majãã ámasiẽna,” cũ caĩata, ¿cũ majũã pajĩãyasigꝝ qũĩñati? —ñwã na majũ.

²³ Bairo na caãmeoĩrõ tãgori, atore bairo na ñnemowĩ Jesús:

—Majãã, ati ꝝmurecáo macããna majãã ãniña. Yꝝ ꝝame roque jõbuiꝝ macããcũ yꝝ ãniña. Ati yepa macããcũ mee yꝝ ãniña. ²⁴ Bairi merẽ cajũgoye torea bairo majããrẽ yꝝ quetibũꝝꝝꝝ: “Roro majãã caátie wapa jũgori majãã baiyasigarã,” majãã ñiapũ. “Mesías, Dios macũ majũã niñami,” yꝝ majãã ñ tãgoñaẽtĩña. Torena, roro majãã caátinucũrĩjẽ mena majãã baiyasigarã —na ñwĩ Jesús judío majã quetiuparãrẽ.

²⁵ Bairo cũ caĩrõ tãgorã, atore bairo qũĩ jẽniñanemowã Jesure:

—¿Mꝝa, ni ùcũ majũ mꝝ ãniñati?

Bairo na caĩjẽniñarõ tãgo, Jesús ꝝame atore bairo na ñwĩ:

—Caãnijũgoriꝝꝝꝝ majããrẽ merẽ yꝝ caãnierẽ yꝝ quetibũꝝ jũgomiwũ.

²⁶ Apeyera tunu capee majũ niña majããrẽ yꝝ caquetibũꝝꝝꝝ. Roro majãã caátie jũgori majããrẽ popiye yꝝ caátipee cũã niña. Yꝝre cajoricꝝ ꝝame cariape caquetibũꝝ niñami. Bairo bairi cũ caquetibũꝝꝝꝝꝝ catũgoricꝝ ãnirĩ majãã ati yepa macããnarẽ cariapea majãã yꝝ quetibũꝝꝝnetõña —na ñwĩ Jesús judío majã quetiuparãrẽ.

²⁷ Bairo narẽ cũ caĩquetibũꝝꝝꝝ, na ꝝame cũ tãgomasĩẽma. Cũ ꝝacꝝre na ñ quetibũꝝ ñmiwĩ Jesús. ²⁸ Bairi atore bairo na ñnemowĩ Jesús:

—Yꝝ, Camasã jũgocꝝre, jõbui yucꝝꝝꝝꝝ yꝝre majãã capapuaturotiꝝꝝꝝ, Mesías, Dios macũ majũ yꝝ caãnierẽ majãã ññamasĩgarã yua. Yꝝa, yꝝ ꝝacꝝ yꝝre cũ caquetibũꝝꝝꝝꝝ carõã majãã camasãrẽ yꝝ quetibũꝝꝝnucũña. ²⁹ Yꝝ ꝝacꝝ yꝝre cajoricꝝ ꝝame yꝝ mena nicõãñami. Yꝝ caátianierẽ ññarĩ catũgoñaũseani ãcũ ãnirĩ di rãmꝝ ùno yꝝ aweyoetiyami —na ñwĩ Jesús.

³⁰ Bairo Jesús cũ caquetibũꝝꝝꝝꝝ tãgorã, to macããna capããrã camasã qũĩroa jũgowã Jesure.

Los hijos de Dios y los esclavos del pecado

³¹ Cabero atore bairo ñwĩ Jesús judío majã cãrẽ catũgousajũgorã ꝝamerẽ:

—Yꝝ caquetibũꝝꝝꝝꝝ caroaro cariape majãã catũgousa ãmata, yꝝ yarã, yꝝ cabueri majã majũ, majãã tuagarã. ³² Tunu bairoa cariape macããjẽ quetibũꝝꝝꝝꝝ majãã masĩgarã. Bairo tiere caroaro cariape majãã camasãata, ni ùcũrẽ carotiecorãrẽ bairo majãã baietigarã.

³³ Bairo cũ caĩrõ tãgori, atore bairo qũĩwã Jesure:

—¿Nopẽĩ, “Ni ùcũrẽ carotiecorãrẽ bairo majãã baietigarã,” jãã miñati? Jãã, Abraham ãnacũ ꝝãrãmerã caãnibuipearã majũ jãã ãniña. Ni ùcũ cũ carotirijere caáticotenucũrĩcãrã mee jãã ãniña —qũĩwã Jesure.

³⁴ Jesús atore bairo na ñnemowĩ tunu:

—Cariape majããrẽ ñiña: Nipetirã carorije caána roro na caátinucũrĩjẽrẽ jãnamasĩẽtĩñama. Bairi carorijere caátitotiecocõãninucũrã majũ tuayama.

³⁵ Jĩcãũ ùcũ aperãrẽ ꝝacoteri majõcꝝ cũ caãmata, cũ ya wii macããna mena macããcũ ãmerĩcõã ninucũñami. Cũ, quetiuparã macũ ꝝame roque cũ ya wii macããna mena macããcũ majũ nicõã nigꝝmi. ³⁶ Torecꝝ, yꝝ, Dios macũ ãnirĩ

carorije mɔjãã caátinucũrjêrê carotiire mɔjãã netõbojau acú yɔ apú. Bairo mɔjããrê yɔ canetõbojaro bero, carorije macããjêrê cajãnarĩcãrã majũ mɔjãã tuacõãgarã yua. ³⁷ Merê yɔ masĩña Abraham ãnacũ pãrãmerã majũ mɔjãã caãnierê. Cũ pãrãmerã nimirãcũã, yɔ caquetibɔjuriere cabaibotiorã ãnirĩ yure mɔjãã rajĩãga coteãninucũña. ³⁸ Yɔ Pacɔ yure cũ caquetibɔjurotjoriquerea mɔjãã yɔ quetibɔjuncũña. Mɔjãã pɔame roque mɔjãã pacɔ cũ carotirijere catũgorã ãnirĩ cũ caátore bairo mɔjãã átinucũña.

³⁹ Na pɔame atore bairo qũiwã:

—jãã ñicũ ãnacũ majũ niñami Abraham!

Bairo na caĩrõ, atore bairo na ñwĩ Jesús tunu:

—Abraham ãnacũ pãrãmerã majũ mɔjãã caãmata, cũ caátianinucũñarĩcãrõrêã bairo mɔjãã átiãnibujiorã. ⁴⁰ Yɔ Pacɔ cũ caquetibɔjuriere cariape caãnierê yɔ caquetibɔjumiatacũãrê, yɔ mɔjãã rajĩãgaya. ¡Abraham ãnacũ pɔame tore bairo caápei ãñupĩ! ⁴¹ Mɔjãã pacɔ cũ caátinucũrõrê bairo mɔjãã átiya mɔjãã cũã —na ñwĩ Jesús.

Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũiwã:

—Jãã pacɔa noo caboro átieperi na capũnaa cutana mee jãã niña. ¡jããrã, jãã pacɔ Dios jĩcãũã niñami!

⁴² Jesús na ñnemowĩ tunu:

—Cariapea, “Dios, jãã pacɔa niñami,” mɔjãã caĩata, yɔ cũãrê mɔjãã maibujiorã. Yua, Dios tɔpɔ caãnacũ yɔ apú. Yɔ majũã yɔ caboro jũgori yɔ apéwɔ. Dios pɔame roque yure yɔ jowĩ. ⁴³ Bairi, ¿nopẽĩrã yɔ caquetibɔjuriere mɔjãã tũgõsagaetiyati? Atore bairo niña: Yɔ caquetibɔjuriere catũgogaena ãnirĩ tiere mɔjãã tũgonucũbũgogaetiya. ⁴⁴ Mɔjãã pacɔ wãtĩ niñami. Cũ yarã mɔjãã ãniña. Bairi cũ caborije pɔamerê mɔjãã átiganucũña. Caãnijũgoripɔpɔa cañuecũ camasãrê capajĩãrei ãnijũgoyupi. Cariape caápei majũ niñami. Jĩcã wãme ñnoacã cariape quetibɔjuetinucũñami. Caĩtopai majũ niñami. Bairo caĩtopai ãnirĩ caĩtopairã pacɔ niñami. ⁴⁵ Torena mɔjãã, cũ mena macããna ãnirĩ cariape macããjê yɔ caquetibɔjuriere pɔamerê cariape mɔjãã tũgoetiya. ⁴⁶ ¿Bairi ni pɔame mɔjãã mena macããcũ, “Ati wãme carorijere caátacɔ majũ niñami,” cariapea yure qũĩ masĩñati? Cariape yɔ caquetibɔjuriere to ãniamiatãcũãrê, ¿nopẽĩrã yure mɔjãã tũgõsaetiyati? ⁴⁷ Dios yarã caãna caroaro tũgõsayama Dios yaye quetire. Mɔjãã, Dios yarã mee ãnirĩ yɔ caquetibɔjuriere mɔjãã tũgõsagaetiya —na ñwĩ Jesús.

Cristo existe desde antes de Abraham

⁴⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũiwã judío majã:

—Samaría yepa macããcũ mɔ ãcũ. Tore bairo ñrã, cawãtĩ cũgõ cariapea mɔrê jãã ñña —qũĩ tutiwã Jesure.

⁴⁹ Bairo na caĩtutiro tũgo, atore bairo na ñwĩ Jesús:

—Cawãtĩ cũgõ mee yɔ ãniña. Yɔ Pacɔ roquere cũ nũcũbũgõ yɔ átiya. Mɔjãã pɔame roque yɔ caátiere ñnarã, “Carorijere caácɔ niñami,” yɔ mɔjãã ñnucũña. ⁵⁰ Caroaro yɔ caátinucũrjêrê ácɔ, “Caãnimajũũ niñami,” camasã yure na ñáto ñ mee yɔ baiya. Jĩcã pɔame yure camasã na caĩroapeere cũ caboro jũgori roque yɔ baiya. Bairi camasã yure caĩroaena pɔamerê popiye na baio joroque na átigɔmi. ⁵¹ Cariapea mɔjãã ñña: Yɔ caquetibɔjuriere catũgõsarã baiyasietigarãma —na ñwĩ Jesús.

⁵² Bairo cũ caĩrõ tũgori, atore bairo qũiwã judío majã:

—“Yɔ caquetibɔjuriere catũgõsarã baiyasietigarãma,” mɔ caĩrjêrê tũgori, cariapea, “Cawãtĩ cũgõ majũã niñami,” mɔrê jãã ñ masĩña. Cajũgoye macããna profeta majã ãnana nipetirã baiyasi peticoasupa. Abraham ãnacũ cũã baiyasicoasupi. Mɔ pɔame, ¿dopẽĩ, “Yɔ yaye quetire catũgõsaɔ baiyasietigɔmi,”

miñati? ⁵³ ¿Mɛ pɛame jãã ñicũ Abraham ãnacũ netõrõ caãcũ majũ mɛ ãniñati? Profeta majã ãnana cũã baiyasi peticoasupa. Bairo mɛ caĩbusuata, ¿“Noa netõrõ caãcũ yɛ ãniña,” ĩ tãgoñã miñati?

⁵⁴ Bairo na caĩrõ, atore bairo na ĩwĩ Jesús:

—Yɛ majũã, “Caroaro caácɛ yɛ ãniña,” yɛ caĩata, yɛ caquetibujuriye wapa manibujioro. “Dios jãã pacɛ niñami,” mɛjãã caĩnucũmii pɛame yɛ caátiere ĩñajesonucũñami. ⁵⁵ Mɛjãã pɛame cãrẽ mɛjãã masĩtĩmajũcõãña. Yɛ roque cãrẽ yɛ masĩña. Cãrẽ masĩmicũã, “Cãrẽ yɛ masĩtĩña,” yɛ caĩata, mɛjããrẽ bairoa caĩtoriquepai majũ yɛ ãnibujioro. Cariapea, “Cãrẽ yɛ masĩña,” mɛjããrẽ yɛ caĩata, ñiña. Bairi cũ carotirijere yɛ átinucũña. ⁵⁶ Mɛjãã ñicũ Abraham ãnacũ ati yeparɛ yɛ caátipa rãmurẽ queti tãgori, ɛseanijũgoye cãtiyayupi.

⁵⁷ Bairo cũ caĩrõ tãgori, atore bairo qũĩwã judío majã tunu:

—¿Cincuenta cãmarĩ majũ cũgoetimicũã, “Abraham ãnacũrẽ cũ ñiñawũ,” caĩrẽ bairo miñati?

⁵⁸ Bairo na caĩrõ, atore bairo na ĩwĩ Jesús tunu:

—Cariape mɛjããrẽ ñiña: Abraham ãnacũ cũ cabuiaparo jũgoyepɛa merẽ yɛ ãnijũgowɛ.

⁵⁹ Bairo cũ caĩrõ tãgori, ãtã rupaa mena cãrẽ wẽjĩãgamiwã. Cũ pɛame ti wii, Dios ya wiipɛ caãniatacɛ na watoapɛ “Cũ jãã,” ĩ masĩã mano na witiweyocoámĩ yua.

9

Jesús da la vista a un hombre que nació ciego

¹ Jesús, ĩcãpɛure netõácú, ĩcãũ cacaapee ĩñacũ cabuiaricɛre qũĩñajowĩ.

² Bairo cãrẽ etari bero, jãã, cũ cabuerã pɛame atore bairo cũ jãã ĩ jẽniñawũ:

—Jããrẽ cabuei, ¿dopẽĩ caapee ĩñacũ, ãni caũmɛ cũ buiayupari? ¿Cũ pacɛa roro na caátaje jũgori caapee ĩñacũ cũ buiayupari? o ¿cũ majũ cũ carorije wapa tore bairo cũ buiayupari? —cũ jãã ĩ jẽniñawũ.

³ Bairo cũ jãã caĩjẽniñarõ tãgori, atore bairo jãã ĩ yɛwĩ:

—Cũ majũ cũ carorije wapa jũgori mee tore bairo buiayupi. Tunu bairoa cũ pacɛa na carorije wapa jũgori mee tore bairo caapee ĩñacũ buiayupi. Bairo pɛame baiyupa: Dios nocãrõ cũ catutuarijere cũ jũgori camasãrẽ na áti ĩnogɛ, tore bairo cũ buiao joroque ásupi. ⁴ Bairi marĩ pɛame ãmea yɛ Pacɛ yɛ cũ caquetibujurotjoriquere tãmurĩ marĩ quetibɛjɛ yaparogarã camasãrẽ. Ñami caãnorẽ camasã paaetincũñama. Ɛmɛreco roquere paanucũñama. Bairi cabero ati yɛtea canetõrõ beropɛ roquere dope bairo quetibɛjɛ masĩã manigaro Dios yaye quetire. ⁵ Bairi yɛ pɛame ati yeparɛ ãcũ, mɛjãã ati yepa macããnarẽ, cajĩñawojũgoye bairo caãcũ yɛ ãniña. Caroaro cabusurijere bairo caãnie caroa quetire mɛjãã quetibɛjɛ acú yɛ apú —jãã ĩ quetibɛjɛwĩ.

⁶ Bairo jããrẽ ĩ quetibɛjɛ yaparori bero yua, yeparɛ ɛcoo eyocũwĩ. Bairo eyocũrĩ, paawĩtõwĩ ñerĩ mena cũ ɛcoore. Bairo átiri, cacaapee ĩñacũrẽ cũ caapeepɛ cũ warepajĩñowĩ. ⁷ Cũ caapeere cũ warepajĩñorĩ bero, atore bairo qũĩwĩ:

—Siloé cawãmecuti oco operɛ mɛ caapeere wacoseija —qũĩ jowĩ Jesús cacaapee ĩñacũrẽ. (Mai, Siloé ĩgaro ĩña: “Jĩcãũrẽ cajoecorica oco ope,” ĩgaro ĩña.)

Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgo, cacaapee ĩñacũ pɛame ti oco operɛ cosei acoámĩ. Bairo cũ caapeere topɛ coseri bero, tunu acú, caroaro ĩñamasĩcoasupi yua. ⁸ Bairo cũ caĩñamasĩrõ ĩñarã, cũ caãnipaũtu macããna, aperã limosna cũ cajẽniruinucũrõ caĩñarĩcãrã cũã atore bairo ãmeo ĩ jẽniñawã:

—¿Ānia, átáwātu calimosna jēni ruinucūatacū mee cū āniñati mujāārā? —
āmeo ĩwā.

⁹ Jīcāārā bairo āmeo ĩwā:

—Cūā niñami. Apei mee niñami.

Aperā p̄ame atore bairo āmeo ĩwā:

—Cūrē bairo baumicūā, cū mee niñami. Apei niñami.

Bairo na caĩmiatacūārē, cū majū cūā bairo na ĩwī:

—Cū majūā ȳ āniña. ¡Tame! —na ĩwī.

¹⁰ Bairo āmeo ĩrī bero yua, cūrē jēniñawā:

—Āmerā, ¿ñe ũnie jūgori m̄ caapee ĩñamasĩcoayati?

¹¹ Cū p̄ame bairo na caĩjēniñarō, bairo na ĩwī:

—Jīcāū Jesús cawāmecūcū p̄ame atore bairo ȳ átiroyaámi. Cū ũcoore yepap̄ eyocūrī, paawītōō átiri, tie mena ȳ caapeere ware pajĩñoroyaámi. Bairo ȳ átiri bero, “Siloé cawāmecūti oco op̄ep̄ m̄ caapeere wacoseija,” ñijowī. Bairo cū caĩrō tūgori, cū caátirotirore bairo ȳ áp̄. Bairo ȳ cū caátirotiro bero yua, ñiñamasĩña —na ĩ quetib̄j̄wī.

¹² Bairo cū caĩrō tūgori, na p̄ame cū jēniñawā tunu:

—Cū, m̄rē cacatioatacū, ¿noop̄ cū ānicūti? —qūĩwā.

Cū p̄ame bairo na caĩrō, atore bairo na ĩwī:

—Ūba, ¿noo ācū ācūmi rita? Ȳ masĩētĩña —na ĩ quetib̄j̄wī.

Los fariseos interrogan al ciego que fue sanado

¹³⁻¹⁴ Mai, Jesús, cacaapee ĩñaecūrē cū ũcoo mena ñerĩrē paawītōrī cū ca-catorica r̄m̄ p̄ame, judío majā na cayerijārī r̄m̄ ām̄. Bairi fariseo majā t̄p̄ cū neámá cacaapee ĩñamasĩētĩmiatacūre. ¹⁵ Bairo fariseo majātu cū na cane etaro, fariseo majā p̄ame bairo qūĩ jēniñuparā: “¿Dope bairo yua caroaro miñamasĩcoati?” Cū p̄ame bairo na ĩ quetib̄j̄yup̄:

—Jīcāū, Jesús cawāmecūcū, cū ũcoore ñerī mena pawītōrī ȳ pajĩñowī ȳ caapeere. Bairo cū caáto bero, ȳ p̄ame ȳ caapeere ȳ wacosew̄. To bero ñiñamasĩcōāña yua —na ĩ quetib̄j̄yup̄.

¹⁶ Bairo cū caĩquetib̄j̄ro tūgori, jīcāārā fariseo majā atore bairo āmeo ĩñuparā:

—Ānirē cacatioatacū, Dios ȳ mee ācūmi. Dios ȳ mee ānirĩna, marĩ cayerijārī r̄m̄rē ñacūb̄goetiupi.

Aperā p̄ame bairo āmeo ĩñuparā:

—¿Dope bairo carorijere caátipai nimicūā, caroa Dios yaye macāājērē cū áti ĩñobujiocūti? —āmeo ĩñuparā.

Bairo ĩrā, na p̄ame jīcārōrē bairo tūgoñarī b̄s̄esuparā. ¹⁷ Bairo āmeo ĩrī bero, cacaapee ĩñaetimirīcūrē cū jēniñanemoñuparā tunu:

—M̄rē miñamasĩō joroque caátiatacūre, ¿ñam̄ majū ācūmi, cū mi tūgoñañati?

Bairo na caĩrō, cū p̄ame bairo na ĩñup̄:

—Ȳra, Dios ȳ profeta majū niami —na ĩ quetib̄j̄yup̄.

¹⁸ Bairo cū caĩquetib̄j̄miatacūārē, judío majā quetiuparā p̄ame cariape cū tūgoesuparā cacaapee ĩñaecū cajūgoye cū cañajērē. Tunu bairoa Jesús cūrē qūĩñamasĩō joroque cū caátiataje cūārē cariape tūgogaesuparā. Bairi yua cū pac̄are na piijoyupa. ¹⁹ Na piijori, atore bairo na ĩ jēniñañuparā:

—Ānia, ¿mujāā macū majūā cū āniñati? ¿Cariape majūā cacaapee ĩñamasĩēcū cū buiari mujāā macū? ¿Dopēĩ āmerē yua caroaro cū caapee ĩñamasĩjāñuñati?

²⁰ Bairo cū caĩrō, cū pac̄a p̄ame bairo na ĩ ȳyuparā judío majā quetiuparārē:

—Jãã macũ majũã niñami. Cũã, cacaapee ññamasĩęcũ buiawĩ. ²¹ Cũ, jãã macũã cũ cañniamiatacũãrẽ, dope bairo cũ cacaapee ññamasĩatajere jãã masĩęcĩña. Bairi tunu cũrẽ cũ caapee ññao joroque caátiatacu cũãrẽ jãã masĩęcĩmajũcõãña. ¡Mujãã majũ cũrẽ cũ jẽniñañijate! Merẽ cũ majũ cabũtitũgoña masĩcoacũũ niñami. Torecũ, cũ majũã cũ cabaiatajere cariape mujãã quetibũju masĩñami —na ñ quetibũjuyparã cũ pacũa judío majã quetiuparãrẽ.

²² Cũ pacũa pũame tore bairo na ñ quetibũjuyparã judío majã quetiuparãrẽ, na uwimirã. Mai, na, judío majã quetiuparã pũame jĩcãrõ tũgoñarĩqũẽ cũtiri, “Ni jĩcãũ ùcũ, ‘Jesús, Mesías niñami,’ cariape caĩ ùcũrẽ ñubuerica wiipũa cũ marĩ wiyogarã,” ãmeo ññuparã. Bairo na caátigarijere tũgoña uwiri, tore bairo na ññuparã cũ pacũa. ²³ Bairo tiere masĩrĩ, cacũacũ pũame, “Mujãã majũ cũrẽ cũ jẽniñañijate. Merẽ cũ majũ cabũtitũgoña masĩcoacũũ niñami,” na ññuparã judío majã quetiuparãrẽ.

²⁴ Bairi judío majã quetiuparã pũame cacaapee ññætimiatacũre, cũ piijori bairo qũĩñuparã tunu:

—Cariape Dios mena jããrẽ quetibũjũya. Cũ, murẽ cacatioatacũ carorije caácũ cũ cañnierẽ jãã masĩña.

²⁵ Bairo na caĩrõ tũgori, cũ pũame na ññupũ:

—¡Ûba! “Carorije caácũ ãcũmi,” o “Caroa caácũ ãcũmi,” cũ ñi masĩęcĩña. Ati wãme jetore yũ masĩña: Cañnijũgorore mai cacaapee ññæcũ yũ ãnimiwũ. Cabaimirĩcũ ãmerẽ yua ññamasĩcõãña. Tie roquere yũ masĩña —na ññupũ, judío majã quetiuparãrẽ.

²⁶ Bairo cũ caĩrõ, judío majã quetiuparã pũame atore bairo qũĩ jẽniñanemoñuparã tunu:

—¿Dope bairo majũ mũ cũ áticioati? ¿Dope bairo átiri miñamasĩõ joroque mũ cũ átiati?

²⁷ Bairo na caĩjẽniñarĩjẽrẽ tũgo, bairo na ññupũ:

—Merẽ cariape mujãã yũ quetibũjuapũ. Bairo yũ caĩquetibũjũmiatacũãrẽ, cariape yũ mujãã tũgogaetiya. ¿Dopẽĩrã pũgani cãrõ yũ caquetibũjũro mujãã boyati? ¿Mujãã cũã cũrẽ cũ tũgousagarã, tore bairo mujãã ññati?

²⁸ Bairo cũ caĩrõ yua, na pũame roro qũĩ tutiri, bairo qũĩñuparã:

—Mũa, cũ ùcũrẽ cũ tũgousaya. Jãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ catũgousarã jãã ãnicõã nigarã. ²⁹ Jãã masĩña: Moisés ãnacũrẽ Dios cũ quetibũju roticũñupĩ. Apei, murẽ cacatioatacũ pũamerẽ jãã masĩęcĩmajũcõãña. “Noo atíatacũmi,” cũ jãã ñ masĩęcĩña.

³⁰ Bairo cũ na caĩrõ, cacaapee ññætimirĩcũ pũame bairo na ñ yũypũ:

—¡Ago tame! “‘Noo atíatacũmi,’ cũ jãã ñ masĩęcĩña,” ¿mujãã ññati? Mujãã pũame cũ mujãã caĩmasĩęcõ ùno, yũ pũamea cũ yũ masĩña yũre caapee ññao joroque caátiatacũre. ³¹ Merẽ cariape marĩ masĩña: Dios, carorije caáticõãninucũrãrẽ cũ yaye, cũ camasĩrĩjẽrẽ na átirotietyami. Cũrẽ caĩroarã, cũ caborore bairo caána jetore cũ yaye cũ camasĩrĩjẽrẽ na átirotinucũñami.

³² Bairi ni ùcũ ati yepa macããcũ camasocũ ññamasĩęcũ cabuiaricũre cũ caapee ññamasĩõ joroque cũ átimasĩęcũmi. ³³ Dios cũ cajou ãnirĩ, Dios cũ camasĩrĩjẽ mena yũ catiowĩ. Cũ mee cũ caãmata, yũre yũ catioetibũjũoatacũmi —na ññupũ.

³⁴ Bairo cũ caĩrõ, atore bairo qũĩ tutiyparã:

—Bũsueticõãña. Mũ pũame mũ carorije wapa cacaapee ññæcũ mũ buiyupa. Bairo carorije caátipai ãnirĩ jããrẽ mũ rotimasĩęcĩña —qũĩ tutiyparã.

Bairo qũĩ tutiri yua, ti wii ñubuerica wiire cũ acuwiyõ jocõãñuparã.

Ciegos espirituales

³⁵ Bairo cacaapee ñaecürē cū tutiri cū na caacuwiyoatajere queti tūgori bero, cū bócaetari, atore bairo qũĩ jēniñawĩ Jesús:

—¿Cariapea, “Mesías, Dios cū cajom majũ niñami,” mi tūgoñañati?

³⁶ Cū pñame bairo qũĩ yñwĩ:

—Yñ Quetiupañ, ¿ñamñ ũcürē cū miñati? Yñ cūã cürē cū yñ tūgousagamiña.

³⁷ Jesús pñame bairo cū caĩrõ, bairo qũĩwĩ:

—Mñ mena cabusua, cūã yñ ãniña. Cürēã miñaña merē —qũĩwĩ Jesús.

³⁸ Bairo Jesús cū caĩrõ, cacaapee ñaetimircũ pñame atore bairo qũĩwĩ rñropaturi mena etanumurĩ:

—Yñ Quetiupañ, cariape mñ tūgori mñ ñiroaya —qũĩwĩ.

³⁹ Tie bero, bairo qũĩnemowĩ Jesús tunu:

—Ati yeparñre caroa cariape macãäjērē áti acú yñ apá. Ati yepa macããna cacaapee ñaenarē bairo cañnarē caroa macãäjērē na tūgousaáto ñ pñame, yñ apá. Tunu bairoa aperã, “Dios yaye macãäjērē camasĩrã ãnirĩ cacaapee ññamasĩrãrē bairo jãã ãniña,” caĩtonucũrã caĩñamasĩena majũrē bairo na tuao joroque ñ, yñ apá.

⁴⁰ Bairo Jesús cū caĩquetibñurijere tūgori, jĩcããrã fariseo majã atore qũĩwã:
—¿Jãã cūãrē, “Caĩñaenarē bairo catūgomasĩena majũ mñjãã ãniña,” jãã ñgñ miñati?

⁴¹ Bairo na caĩrõ, Jesús pñame atore bairo na ñwĩ:

—Cacaapee ññaenarē bairo mñjãã cūã Dios yaye macãäjērē camasĩena mñjãã roro mñjãã caátie wapa cabuicñperã mñjãã ãnibujiorã. “Jãã, camasĩrã majũ jãã ãniña,” caĩrã nimirãcũã, jĩcãrõ tñni mñjãã ápericõã ninucũña. Tie jūgori cabuicñna majũ mñjãã tuaya yua —na ñ quetibññwĩ Jesús fariseo majãrē.

10

El pastor y sus ovejas

¹ Bairo na ñ yaparori bero, atore bairo na ñ quetibññnemowĩ Jesús: “Cariape mñjããrē ñña: Ni ũcũ camasocñ nurĩcãrã oveja na cajããnucũrĩ joperñ jããēcũã, aperopñ cawãmñnetõjããũ cañuecũ, jerutiri majõcñ niñami. ² Apei, ññotaricarore jããrĩcã jope majũrñ cajããũ pñame roque nurĩcãrã ovejare cacotei majũ niñami. ³ Bairo jopetñ cū caetaro, ti jopere cacotei pñame cū cū capããjõrõ bero, cū canurã oveja cūã cū busñriquere tūgomasĩcõãñnama. Tunu bairoa cū canurã ovejare na wãmerĩ jeto na piiwiyo jomasĩñami, na jãñirõ macãrñ. ⁴ Bairo na piiwiyojo yaparori, na neñorĩ, na jūgoyecñti ámasĩñami. Bairo cū caáto, na, oveja nurĩcãrã pñame caroaro qũĩñamasĩrĩ cū ñsanucũñnama. Bairo tunu cū capiirijere tūgori, caroaro cū pitietinucũñnama, na upañre caĩñamasĩrã ãnirĩ. ⁵ Bairãpñua, apei na camasĩęcũ pñamerē cū ñsaetinucũñnama. Cū cabusñrijere catūgojeyaena ãnirĩ, cū uwiri aperopñ cū aweyocõãnucũñnama. Bairi noa ũna na camasĩenarē nurĩcãrã oveja na ñsaetinucũñnama,” na ñ quetibññwĩ Jesús fariseo majãrē.

⁶ Jesús atore bairo fariseo majãrē na cū caĩquetibññmiatacũãrē, na pñame, “Atore bairo pñame ñgñ ñcũmi,” cariape ñ tūgomasĩema.

Jesús, el buen pastor

⁷ Bairo na ñ quetibññ yaparori bero, Jesús pñame atore bairo na ñ quetibññnemowĩ fariseo majãrē tunu: “Cariape majũ mñjããrē ñña: Yñ pñame oveja na cajããrĩ jopere bairo majũ yñ ãniña. ⁸ Aperã, yñ jūgoye caquetibññrã etajūgoricarã pñame carorã cañuena, cayajapairãrē bairo majũ ãñupã. Bairi yñ yarã oveja nurĩcãrãrē bairo caãna cūã narē na ñroetiri na tūgousaesupa. ⁹ Yñua, oveja na cajããrĩ jope majũrē bairo caãcũ yñ ãniña. Bairi yñre caĩroañ pñame yñ jūgori cū carorije wapare canetõecoricññ niñami.

Jĩcãũ oveja jãáti, o witiáti bero cataa bócaũgamasĩrẽ bairo tuayami yua caroa yericutaje mena.

¹⁰ “Yajari majõcũ, yajau acú jeto atínucũñami. Tunu bairoa pajĩãrei acú jeto atínucũñami. Yũ pũame roque majããrẽ yeri capetietipeere nocãrõ majũ pairo majãã cacũgopeere jou acú yũ apú. ¹¹ Yũ pũame roque oveja nurĩcãrãrẽ caroaro caĩnarĩcãnuũgõ cotemasĩrẽ bairo yũ añiña. Bairi ni jĩcãũ ùcũ oveja coteri majõcũ caĩnuũ, cũ canurã ovejare mairĩ popiye tãmuomasĩñami. ¹² Apei, ovejare cũ yarã meerẽ cacotei añirĩ, paawapatarique jetore bonucũñami. Bairo cabou añirĩ, yai ovejare caũgaũ cũ caató ñnarĩ, na aweyocoayami, ovejare cacoteecũ añirĩ. Bairo cũ caaweyoro bero, yai pũame na ñeacubato recõãñami, na ugaũ yua. ¹³ Cũ, ovejare caaweyou pũame na ovejare camaiecũ añirĩ, tunu bairo wapatarique jetore cabonucũũ añirĩ na aweyocoayami.

¹⁴⁻¹⁵ “Yũ pũame roque oveja nurĩcãrãrẽ caroaro caĩnarĩcãnuũgõ cotemasĩrẽ bairo yũ añiña. Bairi yũ Pacũ Dios yũ masĩñami yũ paariquere. Yũ cũã yũ Pacũ Dios yũre cũ camasĩrõrẽ bairo yũ masĩña cũ caãnajẽ cutiere. Torea bairo yũ yarã ovejare bairo caãna cũãrẽ na ñiñaricanũgõ cotenucũña. Bairo yũ cacoterã, nurĩcãrã oveja na upaũre caroaro na caĩnamasĩrõrẽ bairo ñiñamasĩcõã ninucũñama. Bairi yũ pũame yũ yarã ovejare bairo caãnarẽ netõgu, popiye yũ tãmuomasĩña. ¹⁶ Bairi tunu aperopũ cũãrẽ ovejare bairo caãna, yũ ya jãnirõ mee caãna mai, capããrã niñama. Bairi na cũãrẽ na yũ neñomasĩña. Bairo na neño yaparori, jĩcãrõ tũni ãnio joroque na yũ qũẽnogũ. Bairo na yũ caqũẽnorõ, jĩcãrõ tũni ãnigarãma. Bairo yũ caneñojoatana yua jĩcã poa macããnarẽ bairo jeto tuagarãma. Yũ narẽ cacotei cũã jĩcãũã yũ ãnigu. Bairo na, yũ yarã ovejare bairo caãna pũame caroaro mena yũ tũgousagarãma.

¹⁷ “Yũ pũame camasãrẽ na carorije wapa jũgori yũ riacoagu, na netõgu. Bairo cariacoaacũ nimicũã, yũ majũ rupaũ to catio joroque yũ baigu. Bairi yũ Pacũ ñiñamai jãñunucũñami. ¹⁸ Bairi ni ùcũ pũame cabũgoroa yũ pajĩãroca masĩẽtĩñami. Yũ cabaimasĩpee atore bairo niña: Camasãrẽ na netõgu, yũ cabori rũmu caãno na carorije wapa jũgori yũ riacoagu. Bairo cariacoaacũ nimicũã, yũ majũ rupaũ to catio joroque yũ baigu. Tore bairo yũ Pacũ yũ bairotijowĩ,” na ñ quetibũjũwĩ Jesús fariseo majã cãrẽ catũgorã etarãrẽ.

¹⁹ Bairo Jesús cũ caĩquetibũjũrijere tũgori yua, ãmeo busũrique ricawati-coama tunu judío majã.

²⁰ Bairo bairã, na mena macããna capããrã atore bairo ãmeo ñwã:

—¿Dopẽĩrã wãtĩ yeri pũna cacũgoũ, camecũrẽ cũ majãã tũgopeo usayati?

²¹ Aperã pũame bairo ãmeo ñwã:

—Ni jĩcãũ ùcũ cũ yeripũ wãtĩ yeri pũna cacũgoũ tore bairo ñ quetibũjũ masĩẽtĩñami. Majããrã, ¿wãtĩ yeri pũna cacũgoũ cũã cacaapee ñnaecũrẽ caapee ñnao joroque cũ átimasĩcuti? —bairo ãmeo ñ busũwã fariseo majã na majũ.

Los judíos rechazan a Jesús

²² Mai, ti watoare pue yũtea ãmu. Ti yũtea caãno Jerusalén macãpũre Dios ya wii templo wiire na cabose rũmu átipeo jũgorica rũmu caetaro, na cabose rũmu qũẽnopeori yũtea ãmu. ²³ Bairo na cabose rũmu qũẽnorõ, Jesús pũame templo wiitu Pórtico de Salomón na caĩrĩ arũa tũpũ añesẽãwĩ. ²⁴ Bairo tipau cũ caãñesẽãrõ, judío majã pũame cũ jotoanũcãrĩ bairo qũĩ jẽniñawã:

—¿Nocãrõ yoaropũ jããrẽ, “Dios cũ cajou yũ añiña,” jãã mitoãcũãti? Bairi Dios cũ cajou, Mesías mu caãmata, jicoquei cariapea cũ mu caãnierẽ jãã quetibũjũcõãña —qũĩ jẽniñawã Jesure judío majã quetiuparã.

²⁵ Bairo na caĩrõ, Jesús pũame bairo na ñ yũwĩ:

—Merẽ majããrẽ yũ quetibũjũnucũña. Majãã pũame cariape yũ majãã tũgogaetiya. Merẽ nipetirije yũ Pacũ cũ caátirotirije mena Mesías yũ caãnierẽ

mujãã yu áti ñnonucũña. ²⁶ Bairo yu caáti ññorĩjẽrẽ ññamajũcõãmĩrãcũã, cariape mujãã tũgoetinucũña. Yu cacoterã yu yarã oveja mena macããna mee añirĩ yu mujãã tũgogaetiya. ²⁷ Yu yarã ovejare bairo caãna yu cabũsũrijere yu tũgomasĩcõãñama. Bairo yu cãã narẽ na yu masĩjãñuña. Bairi na ruame cãã caroaro yu tũgõsanucũñama. ²⁸ Bairo cariape yu mena catũgõsarãrẽ yu mena caãnarẽ caticõãñajẽrẽ na yu jonucũña. Na ruame ati yepa na caãno ñno, jĩcãũ na mena macããcũ yasietigũmi. Ñamũ jĩcãũ ñcũ na yasio joroque yu jiya átibojaetigũmi. ²⁹ Yu Pacũ ruame roque yu yarã caãniparãrẽ yu jowĩ. Cũ, yu Pacũ ruame nipetiro netõrõ catutuaũ majũ niñami. Bairo ni ñcũ ruame na yasio joroque yu jiya átibojaetigũmi yua. ³⁰ Torena, yu Pacũ Dios mena jĩcãrõrẽ bairo jãã ãñajẽ caticõãña —na ñ yuwĩ Jesús.

³¹ Bairo cũ caĩquetibũjuro tũgorã, judío majã ruame ãtã rupaa jeri cũ wẽjĩãgamiwã. ³² Bairo na cajeripana, Jesús ruame bairo na ñwĩ:

—Yu Pacũ Dios cũ catutuarije mena capee majũ caroa wãmerẽ mujãã caññajoro yu áti ñnonucũña. Bairo capee caroa wãmerẽ mujãã yu caáti ññomiatacũãrẽ, ¿di wãme jũgori yu mujãã ãtã wẽjĩãgayati? —na ñ jẽniñawĩ Jesús.

³³ Bairo cũ caĩjẽniñarõ, judío majã ruame bairo qũĩ yuwã:

—Bairãrua, caroa wãme mũ caátie wapa jũgori mee mũrẽ ãtã mena jãã wẽjĩãgaya. Roro cabũgoroa Diore nucũbũgoecua, mũ caĩbusũpairije jũgori roque, mũrẽ jãã pajĩãrocagaya. Mũna, cabũgoro macããcũ, ati yepa macããna camasãrẽ bairo caãcũ mũ ãniña. Bairo caãcũ nimicũã, mũ majũã, “Dios yu ãniña,” caĩrẽ bairo mi busũnucũña —qũĩwã Jesure.

³⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, Jesús ruame judío majãrẽ atore bairo na ñwĩ:

—Dios ya tutipũ mujããrẽ carotirije ruame bairo ñña: “Mujãã cãã Diore bairo caãna mujãã ãniña,” mujãã ñniña,” ñ quetibũjũ woatuyupa. ³⁵ Bairi, “Dios ya tutipũ na cawoatucũrĩqũẽ, bairo ñcõãrõ ñña,” marĩ ñ masĩẽtĩña. Tere merẽ cariape marĩ masĩña. Bairi Dios ruame cũ yaye quetire cũ caquetibũjũ rotijoricarãrẽ, “Mujãã cãã Dios yarãrẽ bairo caãna mujãã ãniña,” na ñ busũyupi.

³⁶ Dios ruame roque yu beseri, ati yepapũ yu jowĩ. Bairo Dios cũ cajoricũ yu caãnimiatacũãrẽ, ¿dopẽĩrã yure, “Diore cabaibotioũre bairo majũ niñami,” yu mujãã ñnucũñati? “Dios macũ yu ãniña,” yu caĩrĩjẽrẽ tũgori, ¿dopẽĩrã tore bairo yu mujãã ñnucũñati? ³⁷ Yu Pacũ cũ carotiri wãmerẽ bairo mee mujããrẽ yu caáti ññoata, cariapea yure catũgõsaetiparã mujãã ãniña. ³⁸ Bairãrua, Dios jũgori caroa wãmerẽ yu caápata roque, yure ñroaetimirãcũã, caroaro tũgõsaya Dios yaye macããjẽrẽ yu caáti ññorĩjẽrẽ. Bairo yu caátie caññarã añirĩ yu Pacũ yurũre cũ caãnierẽ caroaro jĩcãrõ tũni catũgõsaparã mujãã ãniña. Bairi tunu yu cãã yu Pacũ cũ caãñajẽ cãtiere bairoa yu caãñajẽ cãtiere catũgõsaparã mujãã ãniña —na ñwĩ Jesús judío majãrẽ.

³⁹ Bairo Jesús cũ caĩquetibũjũrijere tũgorã, judío majã ruame preso jorica wiipũ cũ neágamiwã tunu. Bairo Jesure judío majã preso jorica wiipũ na caneágamiatacũãrẽ, Jesús ruame camasã capããrã watoa cũ jãã ñã mácũã, apero ruame na rutiweyocoámĩ.

⁴⁰ Tie bero, Jesús ruame yua, Rio Jordán cawãmecutiya ape nũgõãrũ jãã jũgo tunucõã pẽñaámĩ tunu. Bairo pẽña ácu yua, Juan cawãmecũcũ cajũgoyepũ camasãrẽ oco mena cũ cabautiza ãnatõpũ jãã jũgo tuacõãwĩ Jesús. ⁴¹ Bairo to jãã catuaro, capããrã majũ camasã jãã ññarã etawã. Bairo etari, na ruame atore bairo ãmeo ñbusũwã:

—Cariape majũ ññupĩ Juan Jesús cũ cabairijere, Dios cũ camasĩrĩjẽ mena caroare átijẽño ññoetimicũã. Ñni, Jesús cũ cabaipere nipetirijere cariapea ñ quetibũjũyupi Juan —ãmeo ñbusũwã na majũ.

⁴² Tiraũre capããrã majũrua camasã Jesure cũ tũgõsa jũgowã.

11

Muerte de Lázaro

¹ Jĩcãũ añupĩ riayewai Lázaro cawãmecucũ. Cũ puame Betania cawãmecuti macã macããcũ ãmi. Ti macãpu macããcõ María, apeo cũ yao Marta cũã ãmo. ² Mai, cõ, María, Lázaro yao puame marĩ Quetiupau Jesure cajutiñurĩjẽ mena cũ r̃porire capiopeorico ãmo. Bairo piopeori bero, cõ poañapõ mena cũ r̃porire capaareboporico ãmo. ³ Bairi Lázaro yarã rõmirĩ puame atore bairo quĩ quetijoyupa Jesure:

—Jãã Quetiupau, mũ bapa Lázaro riãjãñuñami —ĩ joyupa Jesure.

⁴ Bairo cũ na caĩquetijoatajere tũgori, Jesús puame atore bairo jãã ĩwĩ:

—Atie Lázaro cũ cariaye cutiãnie cũ riayasimajũcoao joroque caátipee mee niña. Dios cũ catutuarije camasãrẽ yũ caátĩ ñnopee roque nigaro. Tunu bairoa yũ, Dios macũ yũ caátitutuãnie cũãrẽ na ñno joroque yũ átigũ, Lázaro cũ cariarije jũgori —jãã ĩwĩ Jesús.

⁵ Mai, Jesús puame Martare, Mariãre, bairi Lázaro cũãrẽ camai majũ ãmi.

⁶ Bairo Lázaro cũ cariarijere tũgomicũã, tunu puãga rũmũ cãrõ tipaure jãã jũgotuacõãwĩ mai. ⁷ Cabero atore bairo jãã ĩwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ:

—Jito tunu Judea yepapũ.

⁸ Bairo cũ caĩrõ, jãã cũ cabuerã puame atore bairo cũ jãã ĩwũ:

—Jããrẽ cabuei, yoápériya ti yepa macããna mũrẽ ùtã rupaa mena na cawẽpajĩãbujioata rũmũ. Bairo to macããna mũrẽ na caátaje caãnimiatãcũãrẽ, ¿mũ ágayati ti yepapũ tunu?

⁹ Bairo jãã caĩrõ, Jesús puame jãã ĩwĩ:

—Merẽ marĩ masiña: Jĩcã umũreco, puãga wãmo peti r̃pore puãga pẽnirõ cãnacã hora majũ cũgonucũña. Bairi umũrecore marĩ caãñesẽãta, puãgataricarõ mano caroaro marĩ añesẽãcõãña, muipũ umũreco macããcũ cũ cabusuro jũgori. ¹⁰ Bairãpuã, ñamirẽ marĩ caãñesẽãta, puãgatarique nibujioro muipũ umũreco macããcũ cũ cabusuwoeto jũgori.

¹¹ Bairo jãã ĩ quetibũju yaparo, atore bairo jãã ĩnemowĩ tunu:

—Marĩ bapa Lázaro puame cãniĩ baiimi. Bairo cũ cacãnimiatãcũãrẽ, cũ wãcõã águ yũ átiya.

¹² Bairo cũ caĩrõ tũgorã, jãã cũ cabuerã puame bairo cũ jãã ĩwũ:

—Jãã Quetiupau, ¿cacãñirẽ bairo cũ cabaiata, cũ cacatinemopee ãno to baicuti?

¹³ Mai, Jesús puame Lázaro cũ cabaiyasicoatiere ĩgu, tore bairo jãã ĩmiwĩ. Bairo cũ caĩmiatãcũãrẽ, jãã cũ cabuerã puame, “ ‘Catirã marĩ cawũgoa cãñirĩjẽ mena cãniĩ baiimi Lázaro,’ marĩ ĩgu ĩcũmi Jesús,” jãã ĩ tũgoñacõãwũ. ¹⁴ Bairo jãã catũgomasiẽtõĩ, Jesús puame atore bairo cariape jãã ĩ quetibũjũwĩ:

—“Lázaro merẽ riacoayami,” ĩgu ñiña. ¹⁵ Bairi Lázaro tũpu yũ caãmerĩataje mena yũ tũgoña mũseaniña. Mũjãã puame tore bairo áti ĩñorĩcãrõpu mũjãã tũgõsanucũña. Bairi Lázaro cariaatacũ tũpu marĩ ĩñarãrõã —jãã ĩwĩ Jesús.

¹⁶ Bairo Jesús, jãã cũ caĩrõ tũgo, Tomás, apeyera Gemelo na caĩ wãmetinucũũ puame atore bairo jãã ĩwĩ:

—Jito, marĩ cũã cũ mena marĩ cariayasiro ñurõ.

Jesús, la resurrección y la vida

¹⁷ Bairo topũ etarã, jãã wiroñawũ: Merẽ Lázaro ãnacũrẽ bapariãnacã rũmũ netõñupã cũ rupauri ãnajẽrẽ ùtã orepũ na cacũrocaatato bero yua. ¹⁸ Mai, Betania puame Jerusalén macã tuaca itia kilómetro cãrõ majũ etaricarõ ãmũ. ¹⁹ Capããrãpuã judío majã mena macããna Martare, bairo Mariãjããrẽ na ĩñarásupa, na yau cũ cariaro jũgori na tũgoña yapapuaeticõãto ĩrã. ²⁰ Bairo Jesús ti macãpu cũ caetaatõ tũgori, Marta puame jãã bocáo asũpo. Cõ yao

María p̄ame wiip̄a tuacõãñupõ. ²¹ Bairo Marta p̄ame jãã bocári, atore bairo qũĩwõ Jesure:

—Ȳ Quetiup̄a, jããt̄ m̄ caãmata, ȳ yā baiyasietibujioatac̄mi.

²² Baiop̄a, ȳ masiña: Nipetirije m̄ cajênirĩjêrê m̄ joḡami Dios. ãmerp̄ cããrê m̄ cajênirõrê bairo átimasĩñami Dios —qũĩwõ Jesure.

²³ Bairo cõ caĩrõ, Jesús p̄ame cõ ïwĩ:

—M̄ yā catitunucoaḡami tunu —cõ ïwĩ Jesús.

²⁴ Bairo Jesús cõ cã caĩrõ, Marta p̄ame atore bairo qũĩwõ tunu:

—Ȳ masiña merê tiere. Nipetiro cariaricarã nemo na cacatitunurĩ rãm̄, cat̄sari rãm̄ caãnop̄ cã cãã catitunuḡami —qũĩwõ Jesure.

²⁵ Bairo cõ caĩrõ tũgo, Jesús p̄ame bairo cõ ïwĩ Martare tunu:

—Ȳa, ȳ ãniña cariyasiricarãrê cacatijũgõ. Bairi nipetiro ȳre catũgõsarã ati yepar̄re cariacoana nimirãcũã, caticõã ninucũgarãma.

²⁶ Tocãnacãũp̄a mai, cacatiãna, ȳre catũgõsarã cariacoana nimirãcũã, caticõã nigarãma. ¿Cariape m̄ tũgoyati atore bairo m̄ ȳ caĩquetibuj̄rijere? —cõ ïwĩ Jesús Martare.

²⁷ Bairo Jesús cõ cã caĩrõ tũgo, Marta p̄ame atore bairo qũĩ ȳwõ:

—Ȳ Quetiup̄a, murê cariape majũ ȳ tũgõsaya. M̄a, m̄ ãniña Mesías, Dios macã. Dios cã cajõ majũ m̄ ãniña. M̄a, ati yepar̄ caat̄p̄a na caĩwoatujũgoyeticũrĩcũ majũ m̄ ãniña —qũĩwõ Marta Jesure.

Jesús llora junto al sepulcro de Lázaro

²⁸ Atore bairo Jesure qũĩ b̄s̄a yaparori bero yua, cõ baio Maríare cõ piijori yasioroaca cõ ï quetibuj̄yupo:

—Marĩrê cabuei atoa niñami. Bairi murê ȳ piijorotiami.

²⁹ Bairo Marta cõ caĩrõ tũgo, jicoquei wãm̄n̄cã Jesure qũĩñao aticoasupo.

³⁰ Mai, Jesús p̄ame macã t̄nip̄a jãã jũgoãnicõãwĩ. Ti macãp̄re jãã jããetaep̄a mai. Marta jããrê cõ cabocãetatarap̄a jãã ãnicõãwã. ³¹ Bairo Marta cõ cõ caĩrõ, tãmurĩ wãm̄n̄cãrĩ na wiire witi aticoasupo María, Jesut̄ acó. Bairo tãmurĩ cõ cawitiátõ ñnarã, judío majã cõ ya wiip̄a cõjããrê na tũgoña yapapuaeticõãto ñrã, caĩñarátana p̄ame cõ usacoásúparã. “María cõ yā masã opep̄a otio acó baiomo,” ï tũgoñarĩ cõ usacoásúparã.

³² Bairo María atĩ, Jesús cã caãnop̄ etari, Jesús r̄pori t̄p̄a cõ r̄popaturi mena etanumuo etawõ. Bairo etari, María qũĩwõ Jesure:

—Ȳ Quetiup̄a, jããt̄ m̄ caãmata, ȳ yā baiyasietibujioatac̄mi.

³³ Bairo María, judío majã cõ mena caatíatana cãã na caotiro ñnarĩ, Jesús p̄ame cã yerip̄a b̄tioro na tũgoñamairĩ yapapuajãñuwĩ. ³⁴ Bairo tũgoña yapapuari, bairo na ï j̄eniñawĩ:

—¿Noop̄a Lázaro rupāri ãnajêrê m̄jãã rocarĩ?

Bairo qũĩwã na p̄ame:

—Jãã Quetiup̄a, marĩ ññaátó ti masã opep̄a.

³⁵ Bairo na caĩrõ, Jesús p̄ame b̄tioro otiwĩ. ³⁶ Bairo Jesús b̄tioro cã caotiro ñnarã, judío majã p̄ame bairo na majũ ãmeo ïwã:

—Ññañijate. ¡Nocãrõ b̄tioro majũ cã cã maimiñuparĩ Lázaro ãnacũrê Jesús!

³⁷ Bairo na caĩrõ, judío majã mena macããna jĩcããrã na majũ bairo ãmeo ïwã:
—Ñni Jesús, cacaapee ññaetac̄ cããrê cacatiocõãrĩcũ nimicũã, ¿dopẽĩ jĩcã wãme ñno Lázaro ãnacũrê cã j̄at̄nemo masĩt̄ibujioyupari? —ãmeo ïwã jĩcããrã judío majã.

Resurrección de Lázaro

³⁸ Tunu Jesús p̄ame bairo na caãmeo ïtoye, cū yerip̄a butiuro tūgoñarĩ, Lázaro ãnacū masã opet̄uacap̄a ámí. Mai, Lázaro ãnacū masã ope p̄ame ãtã opep̄a ãm̄. Bairi tunu ãtã tii mena ti ope biaricaro cūgow̄a.

³⁹ Bairo ïwĩ yua Jesús p̄ame:

—Masã ope ãtã tii biaricatiire newoya.

Bairo Jesús cū caĩrõ tūgo, Marta, Lázaro cabaiyasiatac̄a ãnacū yao p̄ame atore bairo q̄ũwõ Jesure:

—Ȳ Quetiup̄a, merẽ baparcãnacã r̄m̄ majũ netõcoaya. Toreto, merẽ roro majũ ãnijusucoato.

⁴⁰ Bairo cūrẽ cõ caĩrõ tūgo, Jesús p̄ame atore bairo cõ ïwĩ Martare:

—Merẽ m̄ ȳ quetib̄j̄ap̄a: “Cariape ȳ m̄ catūgousaata, Dios caroa camasãrẽ cū caátĩ ñnorĩj̄erẽ miñago,” m̄ ñiap̄ũ —cõ ïwĩ.

⁴¹ Bairo Jesús Martare cõ cū caĩ yaparoro, Lázaro ãnacū masa ope ãtã tii biaricatiire p̄awocõãwã yua. Bairo na cap̄aworo ñnarĩ, Jesús p̄ame ãm̄recóop̄a ñnamugõjori, atore bairo Diop̄are q̄ũ j̄eniwĩ:

—Caaca, ȳ mena m̄ ñujãñuña. Tocãnacãni ȳ caj̄enirõ ȳ m̄ tūgocõãña.

⁴² Ȳ masĩña merẽ: tocãnacãni ȳ m̄ tūgonucũña. Bairi tunu ãnoa camasã caãna jūgori bairo ñiña: “Cariapea ãnia niñami Dios cū caj̄o majũ,” na íato ï, bairo m̄ ñiña —q̄ũwõ Jesús cū Pac̄a Diop̄are.

⁴³ Bairo Diop̄are q̄ũ j̄eni yaparori bero, Jesús p̄ame bus̄arique tutuaro mena atore bairo ïwĩ:

—¡Lázaro, witiásá top̄are!

⁴⁴ Bairo Jesús cū caĩrõ, cariyasiric̄a p̄ame ti masã opep̄are witicoamí. Cū wãmorĩ cū rap̄ori cūã juti mena na cad̄uñaric̄a witiámí. Tunu bairoa cū rap̄oa cūãrẽ juti asero mena paumaric̄a witiámí. Bairo cū cawitiató, Jesús, bairo na ïwĩ:

—Cū õwãña, cū caámasĩparore bairo ïrã —na ïwĩ Jesús.

Conspiración para arrestar a Jesús (Mt 26.1-5; Mr 14.1-2; Lc 22.1-2)

⁴⁵ Bairo Jesús cū caátiere ñnarĩ, capããrã judío majã Maríajããrẽ caba-pac̄utirátana, Jesús cū caátĩ ñnoatajere caĩñaatana cū tūgousajūgowã. ⁴⁶ Bairo na catūgousamiatac̄ãrẽ, aperã j̄icããrã p̄ame fariseo majãrẽ na ñnarásupa. Bairo na ñnarátĩ yua, nipetirije Jesús cū caátijatjere na quetib̄j̄uyupa. ⁴⁷ Bairo na caĩquetib̄j̄urijere tūgori, fariseo majã sacerdote majã quetiuparã cūã nipetirã neñañuparã Junta Suprema na caĩrõp̄a. Top̄a neñarĩ, atore bairo ñnuparã:

—¿Dope bairo cū mena marĩ ánaati? Cū, caũm̄ capee majũ caroa áti ñnorĩq̄ũerẽ na áti ñnoũ átiyami camasãrẽ. ⁴⁸ Cūrẽ, bairoa marĩ caátiroticõãmata, capããrã camasã cū jetore cū tūgopaje usagarãma. Bairi tunu Roma macããna carotirã marĩ t̄p̄a atĩri, marĩ ñubuerica wii templo wiire átiyasio rocacõãgarãma. Tunu bairoa marĩ nipetiro ati yepa caãna cūãrẽ marĩ pajĩãre peyocoagarãma —ãmeo ï bus̄uyuparã na caneñarõp̄a.

⁴⁹ Mai, na mena macããcũ j̄icãũ Caifás cawãmec̄c̄a ti cūmarẽ sacerdote majã quetiup̄a caãcũ p̄ame bairo na ñnup̄a:

—M̄jãã, catūgoñarĩq̄ũe mána majũ m̄jãã ãniña. ⁵⁰ Bairoa tunu m̄jãã atore bairo m̄jãã ï tūgoñaẽtĩñati: “Nipetiro marĩ camasãrẽ aperã na capajĩã repeyoparo ñnorẽã, j̄icãũ caũm̄ jeto cū cariaro roque ñubujoro,” ¿m̄jãã ï tūgoñaetimajũcõãñati?

⁵¹ Mai, Caifás p̄ame atore bairo cū caĩyaparoata, cū majũã cū catūgoñarõ mee bairo ñnup̄a. Ti cūmarẽ sacerdote majã quetiup̄a cū caãnoi, Dios p̄ame, “Bairo ñña,” ñrĩq̄ũerẽ cū catūgoñarĩq̄ũe joro jūgori bairo ñnup̄a. Jesús, judío majã na carorije wapare netõḡa, ti yepa macããnarẽ na cū caribojapeere ïḡa,

bairo ññupũ. ⁵² Bairi tunu Jesús judío majã na carorije wapa jeto meerẽ cũ canetõbojapeere bairo ññupũ. Nipetiro aperã ati yepa macããna caábatáricarã Dios yarã cũ pũnaa caãniparã cũãrẽ na cũ canetõpeere ñgn ññupũ Caifás sacerdote majã quetiuparũ. ⁵³ Bairo Junta Suprema na caĩrõpũ na canebabusuri rãmũa, Jesure cũ na capajĩãrocapeere ãmeo busupẽni weyocõãñuparã fariseo majã bairi sacerdote majã quetiuparã mena.

⁵⁴ Bairi yua, Jesús pũame cũ na capajĩãgarijere masĩrĩ, baujaro judío majã quetiuparã na caãnopũre ãniñesẽãemi yua. Bairi Jesús Judea yepa caãnimiatacu jãã cũ cabuerã mena jĩcãpũ desierto tuaca macã, Efraín cawãmecuti macãpũ jãã jũgoetawĩ. Bairo ti macãpũ jãã cũ cabuerã mena etari, ti macãpũ jãã jũgoãnicõãwĩ Jesús.

⁵⁵ Bairo Jesús ti macãpũ jãã cũ cajũgoãno, merẽ petoaca rusawũ judío majã bose rãmũ Pascua caetaparo. Bairo ti rãmũ caetaparo jũgoye nipetiro judío majã Jerusalén macãpũ jeto ámá. Caroarã nigarã Dios cũ cañajoro, na caátinucũrõrẽ bairo átigarã ásuparã. ⁵⁶ Bairo bairã, judío majã quetiuparã pũame Jesure cũ macã ñesẽãñuparã, cũ ñerĩ cũ preso jogarã. Bairo cũ macã ñesẽãrĩ, tocãnacãũpũrea templo wiipũ na jẽniñamacã ñesẽãñuparã. Atore bairo ññuparã:

—¿Dope mũjãã ñ tũgoñãñati? ¿Jesús cũã ati bose rãmũrẽ cũ etaũati, o cũ etaecũati ato? —na ñ jẽniñãñuparã.

⁵⁷ Mai, judío majã aperã sacerdote majã quetiuparã cũã ni jĩcãũ ñcũ Jesure cũ caetarije quetire cũ catũgoata, “Jicoquei cariape cũ quetibũjuáto,” ñ roti cũñuparã, bairo na caĩquetibũjuro Jesure cũ ñe masĩgarã yua.

12

Una mujer derrama perfume sobre Jesús

(Mt 26.6-13; Mr 14.3-9)

¹ Jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ cũnacã rãmũ Pascua bose rãmũ caetaparo jũgoye, Jesús Betania macãpũ jãã jũgoámĩ. Ti macãpũ cariyasiricũ cũ cacatioricũ Lázaro tũpũ jãã jũgoámĩ. ² Topũ, cũ cacatioricũ Lázarojãã ya wiipũ jãã jũgo ugarique ugawã, Jesure bũtioro qũĩroarã. Mai, Marta pũame jããrẽ ugarique batoo ámo. Lázaro pũamea jãã menarẽ mesapũ ugarui ámi. ³ Bairo jãã caũgaruiro, María pũame nardo caroa cajũtiñurĩjẽ cawapa pacarije paioo trescientos gramos majũrẽ jeamó. Bairo jeatĩri, Jesús rũporire piopeowõ. Bairo áti yaparo, cõ poañapõ mena pare bopowõ. Bairo cõ caáto, nipetiro ti wii pupeapũ jũtiñũ bijapeticoapũ yua. ⁴ Bairo Jesure cõ caátiere ñña, Judas Iscariote, jãã mena macããcũ, Jesure cabero cabũsũjãbuitirocapũ pũame bairo ñwĩ:

⁵ —¿Dopẽĩõ tie cawapa pacarijere trescientos denario moneda tiiri majũ nuniwapatari, cabopacarãrẽ na cõ juãpeyupari? —ñwĩ Judas jãã mena macããcũ pũame.

⁶ Mai, Judas pũame cabopacarãrẽ cañnamai ñcũ meena, tore bairo ñ busũwĩ. Cajeruti jeyanucũrĩ majõcũ ãnirĩ bairo ñwĩ. Mai, cũ, Judas pũame jãã yaye dinero cajãñarĩ poare cañnarĩcãnũgõbojau ãmi. Bairo caácũ nimicũã, ti poa macããjẽrẽ jericawori cũ majũ cũ caborijere cawapatinucũũ ãnirĩ, tore bairo ñwĩ. ⁷ Bairo Judas cũ caĩrõ, Jesús pũame qũĩwĩ:

—Patowãcõrõ cõ ñ busũpajũgoeticõãña. Atio carõmio pũame yũ rupaũri caãnipeere caroaro átijũgoyeticũõ átiyamo tie cajũtiñurĩjẽ mena. ⁸ Cabopacarã roquere tocãnacãnia na mũjãã ññacõã ninucũgarã, mũjãã watoa na caãno. Yũ pũame roque tocãnacãnia mũjãã mena yũ ãmerĩgn —qũĩwĩ Jesús Judare yua.

Conspiración contra Lázaro

⁹ Capããrã judío majã mena macããna masĩñupã Betania macãpũ Jesús jãã cã cajũgoãnierẽ. Torena, butiuro Jesure caĩñagarã ãnirĩ, ti macãpũ jãã ãñarã etawã. Bairi Jesús jeto meerẽ caĩñagarã ãnirĩ etawã. Lázaro cariyasiricu ãnacãrẽ Jesús cã cacatioricu cããrẽ ãñagarã, topũ etawã. ¹⁰⁻¹¹ Mai, sacerdote majã quetiuparã pũame, “Cũ, cariaricure Jesús cã cacatio ãñorĩqũerẽ caĩñarĩcãrã ãnirĩ capããrã judío majã marĩrẽ ricawatiri, Jesús pũamerẽ cã tũgousarã átiyama,” ãmeo ãñuparã. Bairo ãrĩ yua, Lázaro cããrẽ cã pajãã ro-cacõãgayuparã.

Jesús entra en Jerusalén

(Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Lc 19.28-40)

¹² Mai, ti watoa caãno, capããrã camasã Jerusalẽpũ ásúpa, Pascua bose rãmũ netõrãna. Bairi ti rãmũ busuri rãmũ caãno merẽ masĩñupã Jesús ti macãrẽ cã caetapeere. ¹³ Bairo cã caetapeere camasãrã ãnirĩ yua, peepũ ãnie carupaño querire pajure jeri, Jesure cã bocãwã. Bairo cã bocãrána, atore bairo ã basa awajabũsũ useanipeowã:

—¡Nocãrõ to ñumajũcõãñati! ¡Nocãrõ cañũũ majũrẽ Dios cã catutuarije mena marĩ cã cajoure cã marĩ basapeoto! ¡Nocarõ cañũũ Israel macããna Quetiupau Rey majũrẽ cã marĩ basapeoto!

¹⁴ Jesús pũame burrore bocãetari cã buipũ pesari ámi Jerusalẽpũ. Mai, Dios ya tutipũ cããrẽ torea bairo cã cabaipere ã quetibũjũyupa:

¹⁵ “Tũgoña uwieticõãña mũjãã Siõn macã macããna. ãñañijate. Mũjãã Quetiupau Rey burro buipũ pesari atiyami,” ã quetibũjũ woatuyupa Dios ya tutipũ.

¹⁶ Mai, caãnijũgoro jãã, cã cabuerã, jãã tũgomasĩẽpũ tore bairo ã quetibũjũriquerẽ. Cabero, Jesús riari bero umũrecóopũ cã cawãmuátó beropũ roque, nipetirije Jesús cã cabaipere na cawoatujũgoyetiriquerẽ jãã masĩwũ. “Jesús cã cabaipere ã quetibũjũrã bairo ã woatuyupa,” jãã ã tũgoñamasĩwũ.

¹⁷ Mai, Jesús Lázarore masã orepũ caãcãrẽ cã cacatioro caĩñarĩcãrã pũame tie nipetiro na caĩñarĩqũerẽ na quetibũjũ netõrã áma camasãrẽ. ¹⁸ Bairi nipetiro camasã Jesure cã bócarásúpa. Jesús, ti wãme catiorique caroare cã caãti ãñorĩqũerẽ na caquetibũjũro jũgori cã bócarásúpa. ¹⁹ Aperã fariseo majã pũame atore bairo ãmeo ãñuparã:

—Merẽ mũjãã masĩña: Tore bairo na caĩrĩjẽrẽ marĩ caẽñotaeticõãta, dope marĩ áti masĩẽtĩgarã. ãñañijate. ¡Nipetiro camasã cã jetore tũgousarã átiyama! —ãmeo ãñuparã fariseo majã.

Unos griegos buscan a Jesús

²⁰ Jerusalẽpũ cabose rãmũ netõrátana mena macããna cãã ãñupã jĩcããrã griego majã. Bairi na cãã ti bose rãmũ caãno Diore caĩroaratãna ãñupã. ²¹ Bairi na pũame Jesure caĩñagarã ãnirĩ, Felipe tũpũ etawã. Mai, Felipe pũame Galilea yepa jĩcã macã Betsaida macããcũ ãmi. Bairi na pũame butiuro atore bairo Felipere qũĩwã:

—Jesure butiuro cã jãã ãñagaya.

²² Bairo cã na caĩrõ tũgo, Felipe, Andrés pũamerẽ cã quetibũjũámĩ. Bairi na pũgarãpũa Jesure cã quetibũjũra etawã. ²³ Bairo cã na caĩquetibũjũro tũgo, Jesús pũame atore bairo jãã ãwĩ:

—Merẽ petoaca cõñacoatíya yũ, Camasã Jũgocure yũ na capajĩãrocaro bero caãnimiatacããrẽ yũ cacatitunu wãmuápáro umũrecóo buipũ nocãrõ caroaro caãnopũ. ²⁴ Cariape majũ mũjãã yũ quetibũjũya: Trigo apea ãnorẽ ñerĩ pu-peapũ marĩ caotero bero, tie oterique boaweri caputieticõãta, bairica majũ rĩca jomasĩẽtĩgaro. Bairopũ, ñerĩ pu-peapũ marĩ caotero bero, tie oterique

boaweri caputiata roquere, caroa capee majũ ríacacutinucũña. ²⁵ Bairi tunu Diore caboena añirĩ, ati yepa macããjẽ jetore butiuro mujãã caugaripea ñnacõãninucũata, cayasiparãrẽ bairo mujãã tuagarã. Bairi ati yepa macããjẽ carorijere mujãã caboeticõãta roque, Dios mena caãnicõãninucũparã mujãã añigarã. ²⁶ Bairi noo caborã yu caquetibujurijere catãgousagarã na tãgopaje usaato yu yayere, yu paabojari majãrẽ bairo na caãnigaata. Tore bairo na caápata, na cãã yu caãnopure añigarãma. Bairi yu caquetibujurore bairo tãgousari caroaro caaticõãnarẽ yu Pacu Dios pame na ñnamairĩ caroare na jogumi —jãã ñ quetibujurĩ Jesús.

Jesús anuncia su muerte

²⁷ Bairo jãã ñ quetibujurĩ yaparo, bairo jãã ñwĩ Jesús: “¡Ámea butiuro majũ yu yeripu yu tãgoña yapapuaya! ¿Bairi, nopẽ bairo Diore cã ñi jënicuti? ‘Caacu popiye yu bairo joroque cabaípee to baieticõãto,’ cã ñi jënetigu. Bairo Diore cã ñi jënetigu, itorecuna popiye yu catãmhorĩjẽ jũgori ati yepa macããna na carorije wapare netõũ acú yu arú!” jãã ñwĩ Jesús.

²⁸ Ñ yaparo, atore bairo qũĩ jëniwĩ Diopure: “Caacu, ãmerẽ mu catutuarije pame camasãrẽ na ññoña,” qũĩ jëniwĩ Jesús.

Bairo cã caĩjënirõ, umurecõopu atore bairo ñ busucajowu: “Merẽ yu catutuarije caroa áti ñnorĩqũerẽ camasãrẽ na yu áti ñnonucũña. Bairi tunu yu catutuarije caroa mena camasãrẽ na yu áti ñnonemogu tunu,” ñ busucajowu jõbuipu.

²⁹ Camasã, cãtu catãgoãna pame bairo caĩbusucajorijere tãgori, bairo ñwã: —Bupore bairo ocajopu.

Aperã camasã jicããrã bairo ñwã:

—Diotu macããcũ ángel Jesús mena busuroyaami —ñwã.

³⁰ Bairo na caĩrõ tãgo, Jesús pame bairo na ñwĩ:

—Yu yaye macããjẽ rotie meerẽ bairo ñ busuami Dios. Mujãã yaye macããjẽ rotie majũ roquere bairo ñ busuami. ³¹ Bairi tunu merẽ ámea niña Dios ati yepa macããna nipetiro camasãrẽ cã caĩñabeseri rãmu. Bairi wãtĩ ati yepa quetiupau cããrẽ ámea Dios cã rocacõãgumi yua. ³² Bairi tunu yucupãĩpu yu papuaturi yu na canemugõncõrõ jũgori, ati yepa macããna capããrã na carorije wapare netõrĩ, yu yarã jeto na ãnio joroque na yu átigu —jãã ñ quetibujurĩ Jesús.

³³ Bairo Jesús cã caĩrjẽrẽ cã tãgomasãata, bairo yucupãĩpu cã na capapuaro cã cariapere quetibujuru ñmiwĩ. ³⁴ Camasã pame bairo cã caĩquetibujurijere tãgorã, atore bairo qũĩwã Jesure:

—Dios ya tutipu na cawoaturiquere camasã jãã na caquetibujuro atore bairo jeto jãã tãgonucũña: Mesías Dios cã cajou tocãnacã rãmu cacaticõãninucũñ nigumi. ¿Nopẽ mu pame, “Dios cã cajou Camasã Jũgocu pame yucupãĩpu yu na capapuarocaró yu riacoagu,” miñati? ¿Bairi ñi pame cã ãnicuti cã, camasã Jũgocure bairo caãcũ? —qũĩ jëniñawã camasã Jesure.

³⁵ Bairo camasã cã na caĩrõ tãgo, Jesús pame atore bairo na ñwĩ:

—Mujãã mena mai ati yeparu ãcũ, yua, yu ãniña ati yepa macããna canaitãrõpu caãnarẽ bairo caãnarẽ cajñawoãre bairo caácu majũ. Baiřua, yoaro majũ mujãã mena yu ãmerigu. Bairi mujãã mena yu caãno mai, yu caquetibujurijere caroaro yu tãgousaya, roro jãã tãmure, ñrã. Bairi merẽ mujãã masiña: Camasã ñami canaitãrõpu jñawoena ána, “Cariape jãã ána,” ñ masiñetĩnama. ³⁶ Bairi yu, cajñawoãre bairo caãcũ, mujãã mena mai yu caãno ñnarĩ, caroaro majũ yu tãgousaya. Canaitãrõpu caãnarẽ bairo mujãã caãmeriparore bairo ñrã, caroaro cariape yu caquetibujurijere yu tãgousaya — na ñwĩ Jesús camasãrẽ.

Bairo na ĩ quetibũyũ yaparo, aperopũ na rutiweyocoámí Jesús yua.

Por qué los judíos no creían en Jesús

³⁷ Bairo Jesús pũame nocārō caroa Dios yaye áti ĩñorĩqũērē na caĩñarō, na cũ caáti ĩñomiatacũārē, judío majã pũame, “Cariape caroare marĩ áti ĩñou átiyami,” qũĩ tũgousaema Jesure. ³⁸ Bairi profeta Isaías ãnacũ Dios ya tutipũ cũ cawoaquetibũjũcũrĩcãrõrē bairo bai etawũ yua. Mai, profeta Isaías ãnacũ pũame Dios ya tutipũ atore bairo ĩ woatujũgoyeticũñupĩ:

“Dios, jãã Quetiupũ, jãã caquetibũjũrijere, noa ũna tiere tũgousaetiyama. Bairi tunu mũ yaye caroa áti ĩñorĩqũērē ĩñamajũcõãmirãcũã, cariape jãã tũgousaetiyama,” ĩ woatuyupi.

³⁹ Bairi camasã profeta Isaías ãnacũ cũ caĩwoaquetibũjũricarore bairo Jesús cũ caquetibũjũrijere cũ tũgousagaema. Tunu profeta Isaías ãnacũ aperiaupũ cũãrē atore bairo ĩ woatu quetibũjũcũñañupĩ:

⁴⁰ “Cacaapee cũgorã nimirãcũã, di rũmũ ũno caroa Dios cũ caáti ĩñorĩjērē na ĩñamasĩtĩtĩ joroque na átigũmi.

Ati poa macããna na yeripũ catũgoñamasĩgaetoi, cacaapee cũgorã nimirãcũã, cũ caátiere na ĩñamasĩtĩtĩ joroque na átigũmi.

Tunu bairoa caãmoo cũgorã nimirãcũã, cũ yaye quetire na tũgomasĩtĩtĩ joroque na átigũmi.

Na yeripũre tũgoñamasĩtĩñama na cũ caquetibũjũgamirĩjērē.

Bairi, ‘Jãã mũ netõwã,’ ĩtĩnucũñama Diore,” ĩ quetibũjũyupi Isaías ãnacũ.

⁴¹ Mai, Isaías ãnacũ pũame tore bairo cũ caĩwoaturijere merē ĩñañupĩ Dios cũ catutuarije mena ati yeparũ Jesús cũ cabaipeere. Bairo Jesús cũ cabaipeere caĩñarĩcũ ãnirĩ tore bairo quetibũjũyupi.

⁴² Bairo Jesure cũ na catũgousaetimiatacũārē, capããrãpũ judío majã mena macããna cũ caquetibũjũrijere tũgousawã. Bairi tunu jĩcããrã judío majã quetiuparã caãnimajũrã cũã Jesús cũ caquetibũjũrijere cũ tũgousawã. Bairo Jesure cũ tũgousamirãcũã, fariseo majãrē uwiri, baujaro, “Jesure catũgousarã jãã ãniña,” ĩẽma. “Bairo marĩ caĩata, sinagoga ñubuerica wiiripũ marĩ caãno fariseo majã marĩ acuwiyorema,” ĩrã, baujaro Jesure cũ na catũgousarijere bai ĩñogaema. ⁴³ Mai, na pũame Dios bũtioro na cũ caĩñajesopee ũnorẽã, bũtioro camasã pũame narē na caĩroaro bowã. Bairi Jesús pũamerē baujaro tũgousagaema.

Las palabras de Jesús juzgarán a la gente

⁴⁴ Bairo jãã ĩ quetibũyũ yaparo, Jesús pũame busũrique tutuaro mena atore bairo ĩwĩ: “Ni jĩcãũ ũcũ yũ caquetibũjũrijere catũgousau pũame, yũ jeto merē tũgousau átiyami. Yũre cajoricũ yũ Pacũ Dios cũãrē cũ tũgousau átiyami.

⁴⁵ Bairi tunu ni jĩcãũ ũcũ yũre caĩñanũcũbũgou yũ jeto meerē ĩñanũcũbũgou átiyami. Bairi yũre cajoricũ yũ Pacũ Dios cũãrē caĩñanũcũbũgoure bairo ácu baiyami. ⁴⁶ Yũ, yũ ãniña camasãrē canaitĩãrõpũ caãnarē cajĩñawoure bairo caátiatácũ ati yeparũre. Bairi yũ caquetibũjũrijere catũgousarã pũame canaitĩãrõpũ caãnarē bairo roro átiãmerĩgarãma. ⁴⁷ Bairi yũ caquetibũjũrijere tũgocõãmirãcũã, yũ caquetibũjũrore bairo caãperãrē popiye na baio joroque na átiacú mee yũ apũ.

Bairi tunu ati yepa macããna camasãrē yũ majũã na átirei acú mee yũ baiwũ. Na carorije wapa roquere ati yepa macããna camasãrē na netõũ ácu yũ baiwũ. ⁴⁸ Bairo yũre boetiri, yũ caquetibũjũrijere catũgousagaenarē carepũ merē nicõãñami. Bairi atie mũjãã yũ caquetibũjũrijere na catũgousagaetie wapa jũgori popiye na baio joroque na átigũmi camasãrē Dios, cũ caĩñabeseri rũmũ catũsari rũmũ caãno yua. ⁴⁹ Yũ pũame yũ majũã yũ catũgoñarĩjē mena mee busũri mũjãã yũ

quetibujunucũña. Yũ Pacũ Dios yũre ati yeparũ cajoricũ pũame roque yũ caĩpeere, yũ caátipee cũãrẽ yũ átiroticũwĩ. ⁵⁰ Bairi yũ masĩña bairũa yũ Pacũ Dios yũ cũ caátiroticũĩqũerẽ: Camasã yeri capetietiere na cacũgomasĩparore bairo ĩ, tore bairo yũ quetibujũ rotijowĩ. Bairi yũ caĩrĩjẽ pũame yũ majũã yũ caĩrĩjẽ mee niña. Yũ Pacũ cũ caĩquetibujũrotijoricarore bairo jeto roque cariape ñi quetibujunucũña,” jãã ĩ quetibujũwĩ Jesús.

13

Jesús lava los pies de sus discípulos

¹ Judío majã bose rũmũ Pascua caetaparo, jĩcã rũmũa rũsawũ merẽ. Cũ pacũ cũ cacũrĩcã rũmũ caetaro, jããrẽ pitiri cũ pacũ Dios tũpũ átĩ cũ caãniápere masĩcõãwĩ merẽ Jesús. Bairi ati yepa macããna marĩ cũ yarãrẽ marĩ maimajũcõãwĩ Jesús. Bairo jeto marĩ maicõã ninucũgũmi tocãnacã rũmũa.

²⁻⁴ Bairi merẽ Judas, Simón Iscariote macãrẽ cũ yeripũ wãtĩ cũ jãcõã bauwĩ, Jesure cũ cabũsujãbuitirocamasĩparore bairo ĩ. Bairi Jesús pũame masĩcõãwĩ, Dios cũ carotijoricũ ãnirĩ. Tunu bairoa Dios tũpũa cũ catunuápée cũãrẽ masĩcõãwĩ Jesús. Bairi cũ pacũ Dios pũame nipetirije rotimasĩrĩqũerẽ cũ joyupi Jesure. Bairi jãã jĩcãrõ mesapũ caũgaruimiatacũ, Jesús pũame wãmũnũcãwĩ. Bairo wãmũnũcãrĩ, cũ jutiro cabui macããtõrẽ tuwe cũcõãwĩ. Bairo áti yaparo, juti aserore neátiri, tore cũ isitawẽpũ nejiyatuwĩ Jesús. ⁵ Bairo áti yaparo, ocore jotũ bapapũ waapiojãwĩ. Bairo átiri, jãã, cũ cabuerã rũporire cosejũgowĩ Jesús. Bairo cose yaparori bero, jutii asero cũ isitawẽpũ cũ capajũãtuatato mena jãã rũporire parebopowĩ Jesús.

⁶ Simón Pedro pũame cũ rũporire Jesús cũ, cũ cacosegaro, bairo qũĩwĩ:

—Yũ Quetiupau, ¿yũ cũãrẽ yũ rũporire mũ coseiáti?

⁷ Bairo Simón Pedro cũ caĩrõ tũgo, Jesús pũame bairo qũĩwĩ:

—Ãmeacã bairo mũ yũ caátigarijere mũ tũgoña masĩtĩña mai. Caberopũ tiere mũ tũgoña masĩgũ yua —qũĩwĩ.

⁸ Pedro pũame bairo Jesús cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩwĩ:

—¡Yũa, yũ rũporire mũ yũ cose rotietimajũcõãgũ!

Bairo cũ caĩrõ, Jesús pũame bairo qũĩwĩ Pedrose:

—Bairo mũ yũ cacoseeticõãta, mũa, yũ yarã mena macããcũrẽ bairo mũ ãmerĩgũ.

⁹ Jesús bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩwĩ Simón Pedro pũame:

—Yũ Quetiupau, toroque yũ rũpori jetore coseeticõãña. ¡Bairi yũ wãmorĩ, yũ rũpõa cũãrẽ yũ cosepeyocõãña yua! —qũĩwĩ Pedro Jesure.

¹⁰ Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, Jesús pũame bairo qũĩnemowĩ tunu:

—Ãmeacã merẽ caroaro caũgueri usacosere yaparoatana marĩ caãmata, nairõãcã usanemoa maninucũña, merẽ caroaro nipetiro rupũ caũgueri mána ãnirĩ. Bairi marĩ rũpori jetore marĩ cacosenemopee niña. Bairãpũa, carorije cawapa mána, caũgueri mánarẽ bairo caãna mũjãã ãniña. Bairo cabairã nimirãcũã, bairãpũa nipetiro tocãnacãũpũa bairo mũjãã ãmerĩña —qũĩwĩ.

¹¹ Mai, “Bairãpũa, nipetiro tocãnacãũpũa caũgueri mánarẽ bairo mee mũjãã ãniña,” jãã cũ caĩata, cũrẽ cabũsujãbuitirocapũre cũ masĩrĩ, bairo jãã ĩwĩ Jesús.

¹² Bairo jãã, cũ cabuerã rũporire cose yaparo, cabuimacããtõ jutiro cũ cawecũatatore nejãñawĩ tunu Jesús. Bairo áti yaparo, mesapũ ruiwĩ jãã mena. Bairo etanumurĩ bero, atore bairo jãã ĩ jẽniñawĩ Jesús:

—¿Mũjãã masĩñati dope ĩgũ mũjãã rũporire yũ coseupari? ¹³ Mũjãã pũame yũre, jããrẽ Cabuei, jãã Quetiupau, yũ mũjãã ĩ piinucũña. Bairo yũre ĩ piirã, cariapea ĩrã yũ mũjãã ĩnucũña. Cũã yũ ãniña bairũa. ¹⁴ Bairi yũ pũame jããrẽ

Cabuei, jãã Quetiupau, mujãã caĩpiinucũũ p̄ame, mujãã r̄aporire yu cose yaparoya merẽ. Bairi mujãã cãã torea bairo mujãã majũ mujãã r̄aporire caãmeo coseparã mujãã ãniña tocãnacãũp̄rea. ¹⁵ Bairi mujããrẽ ati wãmerẽ mujãã yu áti ñnoña, mujãã cãã torea bairo mujãã caãmeo átinucũparore bairo ñ yua. ¹⁶ Cariape mujãã ñi quetibuj̄ya: Ni jĩcãũ ũcũ cũ quetiup̄re capaabojari majõcu cũ quetiup̄re netõrõ ãmerĩñami. Bairoa tunu ni jĩcãũ ũcũ cajooecou p̄ame cãrẽ cajoricu netõrõ ãmerĩñami. ¹⁷ Bairo yu caĩquetibuj̄rijere tãgousari caroaro mujãã caáti ãmata, caroaro ɥseanirĩqũẽ mena mujãã ãnimasĩgarã.

¹⁸ “Bair̄na, mujãã nipetirãrẽ, ‘Bairo mujãã baigarã,’ ñ b̄usu mee mujãã ñiña. Yu p̄ame roque merẽ yu masĩña yu cabesericarã mujãã caãnierẽ. Bairi Dios ya tutip̄na caĩwoatuquetibuj̄m̄ jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baigaro. Atore bairo ñ woatu quetibuj̄yupa: ‘Yu mena caũgarui nimicũã, yure cateei yu wapacu majũ tuagumi,’ ñ woatuyupa. ¹⁹ Bairi merẽ mujããrẽ cariape mujãã quetibuj̄m̄ weyojũgoyeticũũ ñiña. Bairi mujãã yu caquetibuj̄m̄ore bairo cabairo ñnarã yua, ‘Dios cã cajoricu majũ niñami,’ yu mujãã ñgarã yua. ²⁰ Cariape mujããrẽ ñi quetibuj̄ya: Ni jĩcãũ ũcũ yu caquetibuj̄m̄rotijore catũgousau ũcũ p̄ame yure catũgousaure bairo niñami. Bairi tunu ni jĩcãũ ũcũ yu caquetibuj̄rijere catũgousau p̄ame yure cajoricu cãrẽ catũgousaure bairo niñami,” jãã ñ quetibuj̄m̄wĩ Jesús, jãã, cã cabuerãrẽ yua.

Jesús anuncia que Judas lo traicionará
(Mt 26.20-25; Mr 14.17-21; Lc 22.21-23)

²¹ Bairo jãã ñ quetibuj̄m̄ yaparo, Jesús p̄ame b̄utioro tãgoñarĩqũẽ pairi cariapea jãã quetibuj̄m̄cõãwĩ cũ cabaipeere. Atore bairo jãã ñwĩ:

—Cariape majũ mujããrẽ ñi quetibuj̄ya: Mujãã mena macããcũ jĩcãũ roro yure ñ b̄usuj̄abuitirocagumi.

²² Bairo Jesús jãã cũ caĩrõ tãgori, jãã cũ cabuerã p̄ame jãã majũ tocãnacãũp̄na, jãã ãmeo ñna maniapũ. “Cãrẽ ñ ñmi Jesús,” jãã ñ masĩẽpũ. ²³ Mai, yu p̄ame Jesús b̄utioro cũ caĩñamai majũ yu ãm̄. Bairi yu mena Jesús p̄ame cũ cab̄usunemopee ãm̄, jãã caũgaruiãnitoye mai, cũ cabaipeere. ²⁴ Bairi Pedro p̄ame yure ñnarĩqũẽ mena yasioroa yu quetibuj̄m̄ jowĩ: “Noa na caátipeere torea bairo qũĩñati,” qũĩ jẽniñáto ñ, torea bairo ámi Pedro. ²⁵ Bairo cũ caátimasĩõrĩjẽrẽ ñnarĩ, yu p̄ame cãtũ jãñurĩ etan̄cãrĩ atore bairo cũ ñi jẽniñawũ Jesure:

—Yu Quetiup̄re, ¿ni majũ cũ ãniñati?

²⁶ Jesús p̄ame bairo cũ yu caĩjẽniñarõ, atore bairo ñiwĩ:

—Pan yosenerĩ yu canuni p̄ame cũ majũ nigumi.

Bairo jãã ñ quetibuj̄m̄ yaparo, Jesús tocãrõã yua cũ pããrẽ yosenunijowĩ Judas Simón Iscariote macãrẽ. ²⁷ Bairo pããrẽ cũ cañerõ bero, Judas yerip̄na wãtĩ merẽ nicõãñupĩ. Bairo cũ cabairo ñna, tocãrõã Jesús p̄ame bairo qũĩwĩ yua:

—Bairo m̄ caátigarijere tãmurĩã áticoãña.

²⁸ Bairo Jesús cũ caĩrõ, jãã cũ cabuerã mesap̄na caũgaruiatana, jĩcãũ ũcũ p̄amena, “Bairo Jesús ñgu ññami,” jãã ñ tãgoña masĩẽpũ, tiere tãgorã. ²⁹ Mai, Judas p̄ame jãã yaye dinero cajãñarĩ poare caĩñarĩcãnũgõbojari majõcu ãmi. Bairi atore bairo jĩcããrã jãã mena macããna ñ tãgoñacõãwã: “‘Bose rãm̄ macããjẽ rotie m̄ wapatĩ ápa,’ qũĩgu ñatacumi, o ‘Apeye ñnie wapatirĩ cabopacarãrẽ na nunijã,’ ñgu ñatacumi,” jãã ñ tãgoñacõãwũ jãã p̄ame.

³⁰ Mai, Judas p̄ame Jesús pããrẽ cũ, cũ cayosenunirõ beroaca, jicoquei witicoámĩ merẽ yua. Bairo cũ cawitiátip̄re merẽ ñamip̄na ãm̄.

El nuevo mandamiento

³¹ Judas cũ cawitiátato bero, Jesús p̄ame bairo jãã ñwĩ yua:

—Āmea Dios macū yu caānierē, yu, Camasā Jūgocū, yu áti ĩnogu. Bairi Dios p̄ame yu jūgori nocārō cū catutuarije caroare áti ĩnogumi camasārē. ³² Yu, Camasā Jūgocū nocārō yu catutuarije yu caáti ĩnoata, yu Pacu Dios cū jā cātutuānierē ĩnogumi. Tāmuriā tore bairo áti ĩnogumi Dios cū camasĩrĩjērē. ³³ Yu yarā, yu pūnaarē bairo caāna yoaro mujāā mena yu tuaetigu ati yeparure. Bairo mujāā yu caaweyoro bero, mujāā p̄ame butioro yu mujāā macāmigarā. Bairi mujāā ñinemoña tunu, judío majārē na yu caĩquetibujuatatorea bairo ñi quetibujugū: Yure mujāā macāmigarā. Bairo yu macāmircūā, yu caátirapure caetamasĩēna ānirĩ, yu mujāā bócaetigarā. ³⁴ Bairi atie cawāma wāmerē mujāā yu átiroti cūña: Mujāā majū tocānacāp̄rea mujāā āmeo maicōā ninucūwā. Bairi yu, mujāārē yu camairōrēā bairo mujāā cūā tocānacāp̄urea āmeo maicōāña. ³⁵ Bairi tocānacāp̄urea mujāā caāmeomairō ĩñarā, nipetiro camasā mujāārē, “Na roque Jesús cū cabuerā majū niñama,” mujāā ĩ ĩñagarāma —jāā ĩwĩ Jesús, jāā, cū cabuerārē.

Jesús anuncia que Pedro lo negará

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Lc 22.31-34)

³⁶ Bairo Jesús cū caĩquetibujuro bero, Simón Pedro atore bairo qũĩ jēniñawĩ:

—Yu Quetiupau, ¿noorū águ, tore bairo mi quetibujuyati jāārē?

Jesús p̄ame atore bairo qũĩ yuwĩ:

—M̄na, noo yu caátóp̄ure yu m̄ usamasĩētīgu mai. Caberop̄ roque yu t̄p̄u m̄ āmasīgu.

³⁷ Bairo cū caĩrō tūgo, Pedro p̄ame atore bairo qũĩwĩ:

—Yu Quetiupau, ¿dopēĩ āmerē mai m̄ yu usamasĩētībujiocati? ¡Cotericaro mano m̄ cariaro ũnorēā, yu p̄ame roque yu riamasĩña! —qũĩwĩ Pedro Jesure.

³⁸ Bairo Pedro cū caĩrō, Jesús p̄ame bairo qũĩwĩ:

—¿Cariapea cotericaro mano yu jūgori m̄ riagayati? Bairi m̄rē cariapea ñiña: Ābocū cū capiiparo jūgoye, itiani majū, “Cū yu masĩētīña Jesure,” yu mitogu.

14

Jesús, el camino al Padre

¹ “Yu yarā, tūgoñarĩqũē paieticōāña. Dios mena tūgoñatutuari yu mena cūārē tūgoñatutuacōāña. ² Yu Pacu cū caāno um̄recóp̄ure ānapauri capee majū niña. Yu Pacu t̄p̄u ānimasĩrĩqũē caāmerĩcōāta, ‘Mujāā caānipap̄ure mujāā yu qũēnojūgoyetibojau áya,’ mujāā ñietibujioricū. ³ Bairi mai, yu p̄ame mujāā caānipap̄u roto mujāā qũēnobojaū ácú yu baiya. Bairo qũēno yaparori bero roque, mujāārē yu nei atígu, yu mena mujāā caānimasĩparore bairo ĩ. Bairo yu caató, mujāā cūā yu caānipap̄u mujāā ānigarā. ⁴ Merē mujāā etamasĩña yu jūgori yu caátirapure.”

⁵ Bairo jāā cū caĩrō tūgo, Tomás p̄ame Jesure bairo qũĩwĩ:

—Jāā Quetiupau, jāā masĩētīña. ¿Noorūre águ bairo miñati? ¿Dope bairo jāā masĩrāati m̄ caáp̄awāp̄ure?

⁶ Jesús p̄ame bairo cū caĩrō, atore bairo qũĩwĩ:

—Yu, yu āniña, maa átawārē bairo caācū. Yu, yu āniña cariape caácū. Caticōānio joroque caácū yu āniña camasārē. Yu jūgori mena jeto mujāā etamasĩgarā yu Pacu cū caānop̄ure. ⁷ Yure mujāā camasĩata, yu Pacu cūārē cū mujāā masĩcōāgarā. Merē āmea yu mujāā masĩña. Bairo yure camasĩrā ānirĩ, yu Pacu cū caátīānie cūārē caĩñacōānarē bairo mujāā āniña.

⁸ Bairo Jesús jāā cū caĩrō tūgo, Felipe p̄ame Jesure bairo qũĩwĩ:

—Y_u Quetiupau, m_u Pacure jāã ññoña. Bairo jāã m_u caññoata, jāãrēã tocārōã ñucōãña yua.

⁹ Bairo cū cañrō, Jesús p_uame atore bairo qũĩwĩ:

—¡Ago tame Felipe! Nocārō yoaro mujāã mena y_u cañnimitacũãrē mai, ¿y_u m_u masĩētĩrecoayati? Y_ure caññanucũũ, y_u Pacu cũãrē caññacōãninucũũrē bairo ācũ baiyami merē. ¿Dopēĩ, ‘M_u Pacure jāã ññoña,’ y_u miñati? ¹⁰ ¿Cariape y_u Pacu mena y_u cañnierē, bairi y_u Pacu cũã y_u mena cū cañnierē mujāã masĩētĩñati? Bairi atore bairo mujāã y_u cañquetibujurije y_u majũã y_u catũgoñarō mee bairo niña. Y_u Pacu, y_u mena caãcũ mena roque cū carotiro mena bairo caroaro cū paariquere y_u átĩãninucũña. ¹¹ Mujāã cũã cariape masĩña y_u Pacu mena y_u cañnierē. Bairi y_u Pacu cũã y_u mena cū cañnierē masĩña. Bairo baiena cũã, jĩrĩãpũã mujāã y_u caátĩ ññonucũrĩjērē ññarĩ, mujāã cũã cariapea masĩña. ¹² Bairi muna mee mujāãrē ñiña: Y_u caquetibujurijere cariape catũgousau ãnirĩ y_u caátie ũnierē cū cũã átimasĩgumi. Y_u roque y_u Pacu tũpũ y_u caãcoato jũgori, cū p_uame jĩrĩã netōjãñurō caroaro majũ átimasĩgumi. ¹³ Bairi y_u wãme mena ñrĩ nipetirije mujāã cajēnirō, mujāã cañrōrēã bairo mujāã y_u átibojagu. “Y_u Pacu Dios y_u jũgori y_u Pacu cū catutuarijere na ññáto na cũã,” ĩ bairo mujāãrē y_u átĩ ññogu. ¹⁴ Bairi y_u wãme mena ñrĩ tocãnacã wãme mujāã cajēnirō cãrō mujāã cajēnirōrēã bairo mujāã y_u átibojanucũgũ yua —jãã ĩ quetibujuwĩ Jesús, jāã, cū cabuerãrē.

Jesús promete enviar el Espíritu Santo

¹⁵ Bairo jāã ĩ quetibujũ yaparori bero, bairo jāã ĩ quetibujuwĩ tunu Jesús: “Y_ure mujāã camaiata, y_u caroticũrĩjē cũãrē torea bairo caroaro mujāã átĩcōã ninucũgarã yua. ¹⁶⁻¹⁷ Y_u p_uame y_u Pacupure mujāã y_u jēnibojagu, apeĩ mujāãrē cajũgoãnitutuapau, Espĩritu Santo cariape majũ caãcũrē, tocãnacãni mujāã mena cū cañninucũparore bairo ĩ. Ati yepa macããna roque, cū, Espĩritu Santore na yeripũ cū cũgoetinucũñama. Bairo cū cũgoetiri, cū caátie, cū catutuarije cũãrē ññajesoetinucũñama. Bairi mujāã p_uame roque cū mujāã masĩjãñuña, cū p_uame mujāã mena tocãnacãni mujāãpũre cū caãno jũgori. Bairi tocãnacãnia mujāã mena, mujāãpũre ãnicōã ninucũgumi yua.

¹⁸ “Bairũã, mujāã y_u aweyocoápérigu. Y_u atĩgũ tunu, mujāã mena tocãnacã rũmũã ãnicōã ninucũgũ. ¹⁹ Merē petoaca rũsaya ati yepa macããna camasã y_ure na caññajãnaparo yua. Mujāã p_uame roque tocãnacã rũmũã y_u mujāã masĩcōã ninucũgarã mujāã mena y_u cañnicōãninucũrĩjērē. Y_u p_uame cañnicōãninucũũ y_u ãniña. Bairi torea bairo mujāã cũã mujāã ãnicōã ninucũgarã. ²⁰ Mujāãrē Espĩritu Santo cū caetari rũmũã caãno yua, mujāã masĩgarã y_u Pacu mena y_u cañnierē. Bairi mujāã cũã y_u mena ãna, y_u cũã bairi mujāã mena y_u cañnie cũãrē mujāã masĩgarã yua. ²¹ Y_u caroticũrĩjērē tũgousari, y_u caroticũrĩjērē bairo caátĩcōãninucũũ p_uame cariapea y_u maicōãninucũũ átĩgumi yua. Bairi y_ure camaicōãcũrē y_u Pacu cũã cū maicōã ninucũgumi. Y_u cũã cū y_u maicōã ninucũgũ. Bairi cū ñiñogu y_u camasĩrĩjērē yua,” jāã ĩ quetibujuwĩ Jesús cū cabuerãrē yua.

²² Apeĩ Judas cawãmecucu, Judas Iscariote mee caãcũ p_uame atore bairo Jesure qũĩ jēniñawĩ:

—Y_u Quetiupau, ¿dopēĩ jāã jetore m_u camasĩrĩjērē jāã miñõñati? ¿Dopēĩ ati yepa macããna camasã cũãrē na miñõñati? —qũĩ jēniñawĩ.

²³ Jesús p_uame bairo Judas cū cañjēniñarō, atore bairo qũĩ yuwĩ:

—Y_ure camai, y_u busurique cũãrē catũgousau niñami. Bairi y_u Pacu cũã cū maijãñugumi. Bairi yua y_u Pacu mena pũgarãpũã cū mena jāã ãnicōã ninucũgarã tocãnacã rũmũã yua. ²⁴ Y_ure camaicẽ p_uame roque y_u busurique cũãrē catũgousaescu niñami. Tunu bairoa y_u cañquetibujurije y_u majũã y_u

catūgoñarōā, yu caĩbusurije mee niña. Yu Pacu Dios yure cajoricu cū caĩbusu quetibujurotirije majū roque niña.

²⁵ “Bairi mujāā mena ācū mai, nipetirije atiere mujāā ñi quetibujuya.
²⁶ Bairi Espiritu Santo mujāārē cajūgoānitutuapau, yu Pacu yu jūgori mujāārē cū cajopau pñame nipetirije mujāā masīōgumi. Bairi tunu atie mujāā yu caquetibujurije nipetirijere tūgoña masīpetio joroque mujāā átigami yua.

²⁷ “Bairi yu pñame yu ácoagu. Bairo ácú, mujāārē yu joya jīcārō tūni tūgoña yeri jāña ānajērē. Tie jīcārō tūni tūgoña yeri jāñarīqūē caānicōānie yu yaye majūrē mujāā yu joya yua. Ati unrecóo macāāna camasā na cajonucūrōrē bairo mee mujāā yu joya. Torena, tūgoña yapapuaeticōāña. Uwitūgoñaeticōāña. ²⁸ Merē yu mujāā tūgoaru, ‘Yu áya,’ mujāā yu caĩrījērē. Bairi tunu, ‘Mujāā mena yu āni atígu,’ yu caĩrījē cūārē mujāā tūgoaru. Yure camaitūgoñamajūcōārā mujāā caāmata, ‘Yu Pacu tūru yu áya,’ yu caĩrījērē tūgori bātioro mujāā useanibujioatana. Yu Pacu Dios pñame yu netōrō caānimajūū niñami. ²⁹ Torecu, cariape majū mujāārē ñi quetibuju jūgoyetiweyocōāña merē. Bairo yu caĩrījērē bairo cabairopu, ‘Cariape majū jāā ī quetibujuyupi,’ mujāā ī masīgarā yua.

³⁰ “Tocārōā yua, mujāā mena capee yu busuetigu. Merē atígu baiyami ati yepa macāānarē carotimasīrī majōcu. Cū pñame bairo rotimasīmicūā, yure nopē caátijīātimasīēcū niñami. ³¹ Bairoa cabaipee niña bairopua, ati yepa macāāna nipetiro camasā yu Pacu Diore cū yu camairījērē na camasīparore bairo yua. Tunu bairoa masīgarāma yu Pacu Dios yure carotijoricu yu cū carotirorea bairo yu caátie cūārē,” jāā īwī Jesús.

Bairo ī yaparori bero: “Wāmūncāña. Jito, tāmurī marī átóca merē,” jāā īwī Jesús, jāā, cū cabuerārē yua.

15

La vid verdadera

¹ Bairo jāā ī yaparori bero, Jesús bairo jāā ĩnemoŵī tunu: “Yu pñame usewu caānimajūrī wure bairo caācū yu āniña. Bairi yu Pacu Dios pñame cause otericu majūrē bairo caācū niñami. ² Bairi usewu jīcā ruru caríca manicōāta, ti rurure pajure recōāmasīñami yu Pacu. Caroaro ti ruru caríca cūpata, carorije ũnierē jee reri, caroaro ĩñanunje masīñami, capee to caríca cūtinemoparore bairo yua. ³ Bairi mujāā pñame torea bairo yu caátiroticūrīqūērē tūgousari caroarā majū catuarā mujāā āniña. ⁴ Bairi yure tūgousa jānaeticōāña. Yu cūā, mujāārē mairī, mujāā yu capitietorea bairo mujāā cūā yure yu tūgousajānaeticōāña. Bairi merē mujāā masīña: Jīcā ruru usewu ruru carupau majūru to caāmerīcōāta, ríca jomasīētīña. Carupau majūru caāni ruru ānirī ríca cūtimasīnucūña. Torena bairo mujāā cūā caroa wāmerē mujāā átīānimasīēna, yure tūgousari jīcārōrē bairo yu mena mujāā caāmerīcōāta.

⁵ “Bairi yu pñame usewu carupawu majūrē bairo caācū yu āniña. Mujāā pñame tiwu usewu rurure bairo caāna mujāā āniña. Bairi ni jīcā ũcū yure catūgousacōācū, yu cūā cū mena cū yeri yu caāmata, jīcārō tūni caroa macāājērē átīānimasīñami nocārō paio majū yua. Yu, yu camanicōāta, nopē bairo caroa macāājērē mujāā átīmasīēna. ⁶ Yure tūgousari yu carotirore bairo caátīāmerā na caāmata, rocaecocōāgarāma. Bairo rocaecori yua, peeropu joe ecogarāma, carorije cajīnirījē usewu rurure jeri peeropu na cajoererore bairo yua.

⁷ “Bairo yure tūgousari yu carotirore bairo jeto botioricarō mano caátīāna mujāā caāmata, noo mujāā caborijere yu jēniña. Bairo mujāā cajēnirō, noo mujāā caborijere mujāā yu jomasīña. ⁸ Cariapea yu cabuerā majū caāna

nocārō paio caroa macãājērē átiānimasĩñama. Bairo na caátianimasĩrjē jūgori yu Pacu pame netōjãñurō camasārē caĩroaeso cañu majũ tuagumi. ⁹ Torecu, bñtioro mujãārē ñiñamaiña, yu Pacu yure cū camairōrēã bairo. Bairo yu camairã añirĩ jĩcārōrē bairo yu mena ānicōã ninucũña tocānacã rũma. ¹⁰ Yu caroticũrjērē caroaro tũgousari, yu carotirore bairo jeto mujãã caátĩ āmata, yu camairã, yu yarã majũ mujãã tuagarã. Yu cãã yu Pacu yu cū carotirore bairo ácu, cū camai majũ yu cañnorēã bairo mujãã cãã yu camairã majũ mujãã tuagarã.

¹¹ “Atore bairo mujãã ñi quetibujya, caroaro yu mena mujãã causeanimasĩparore bairo ĩ. Tunu bairoa mujãã causeani coterije caroaro jĩcārō tũni to cañnijĩatiparore bairo ĩ, tore bairo ñi quetibujya. ¹² Bairi atore bairo mujãã yu átiroticũña: Mujãārē yu camainucũrōrēã bairo mujãã cãã tocānacãũpna āmeo maiña. ¹³ Nocārō cū yarārē camaimajũũ cū caāmata, cū majũ rupau mena cũārē popiye tãmũorĩ cū jūgori riamasĩñami. ¹⁴ Bairi mujãã yu caroticũrjērē jĩcārō tũni mujãã caátimasĩata, yu yarã, yu baparã majũ mujãã añiña. ¹⁵ Bairi āmerē yua yu paabojari majārē bairo mujãã ñiñeĩñi. Mai, caraabojari majõcu pame cū quetiupau nipetirije cū caátianinucũrjērē masĩetĩñami. Bairi āmerē ‘yu baparã’ mujãã ñiña, nipetirije yu Pacu yu cū caquetibujurotiquerere mujãã yu camasĩorō jūgori yua. ¹⁶ Mujãã, yure bori yu mujãã beseeru. Yu pame roque mujãārē mairĩ mujãã yu besewu. Bairo mujãārē beseri caroa quetire mujãã yu quetibujy rotijoya capãārã camasārē, yu yarã na ānicōã ninucũo joroque mujãã caátiparore bairo ĩ. Tore bairo mujãã caátianimasĩata, yu wãme mena ĩrĩ nipetirije mujãã cajenirjērē mujãã jogumi yu Pacu. ¹⁷ Bairi atiere mujãã yu átiroticũña: Nipetiro tocānacãũpna āmeo maiña,” ĩ quetibujwĩ Jesús, jãã, cū cabuerārē yua.

El mundo odia a Jesús y a los suyos

¹⁸ ĩ quetibujy yaparo, atore bairo jãã ĩnemowĩ tunu: “Ati mũmrecóo macããna, mujãã, yu yarārē na caĩñateata, merē yure caĩñatejūgoricarã ñiñama. Tiere mujãã camasĩrō yu boya. ¹⁹ Mujãã cãã ati yepa macããna cariapea mujãã caāmata, na, camasã cãã mujãã maibujiorãma, na yarārē na camairōrēã bairo. Yu pame roque mujãārē ati yepa macããna mena macããnarē mujãã yu besewu. Bairi mujãārē ati yepa macããna pame bñtioro mujãã teyama, merē ati yepa macããna mee mujãã caño jūgori yua. ²⁰ Cajūgoye atore bairo mujãã yu caquetibujyatajere tũgoñanemoñijate: Ni jĩcãũ ũcũ paabojari majõcu cū quetiupau netōjãñurō āmerĩñami. Yure roro yu áti usanucũwã, yu pajĩagarã. Bairi mujãã cũārē torea bairo roro mujãã átigarãma. Tunu bairoa yu yaye quetire na catũgousaata, mujãã cũārē mujãã tũgousagarãma mujãã caquetibujrijere. ²¹ Bairãpna, aperã camasã mujãārē roro jeto átinucũgarãma, yu caquetibujrijere tũgousari camasārē na mujãã caquetibujy netōrjē jūgori. Bairo mujãārē caátinucũrã pame yu Pacu Dios yure ati yeparu cajoricure camasĩena añirĩ bairo mujãã átinucũgarãma.

²² “Ati yepa macããna nipetiro camasã na carorije wapare na yu caquetibujymasĩõũ ápericõãta, yure na catũgousaetie wapa, wapa cūgoetibujiorãma. Āmerē yua narē yu caquetibujuro bero, ‘Carorije cawapa mána jãã añiña,’ ĩ netõmasĩetĩñama. ²³ Bairi tunu jĩcãũ ũcũ yure caĩñatei pame yu Pacu Dios cũārē caĩñateire bairo ácu baiyami. ²⁴ Ati yepa macããna camasārē caroa wãme áti ĩñorĩqũērē na yu caátĩ ĩñõũ ápericõãta, yu caátiere na caĩroaetie wapa, wapa cūgoetibujiorãma. Bairo na yu caátĩ ĩñorjērē ĩñamirãcũã, ñiñagaetiyama. Bairo bairã, yu Pacu Dios cũārē caĩñaterārē bairo ãna baiyama. ²⁵ Atore bairo

cabaipeere Dios ya tutipɯ ĩ woatujũgoyeticũñañupã: ‘Ñe apeye ũnie jũgori cabuicɯpeirea qũĩña tejãñugarãma,’ ĩ woatu quetibɯjɯyupa.

²⁶ “Bairi mɯjããrẽ cajũgoãnitutuapɯ Espiritu Santo cariape caãcũ majũrẽ yɯ Pacɯ jũgori mɯjãã yɯ cajopɯ pɯame, yɯ, cariape yɯ caãnierẽ mɯjãã masĩõgɯmi. ²⁷ Mɯjãã pɯame merẽ yɯ mena cajũgoripɯpɯ yɯ mɯjãã masĩõã ninucũwã. Bairo mɯjãã cũã yure camasĩrã ãnirĩ cariapea na masĩõ joroque na mɯjãã átigarã camasãrẽ yɯ caátianierẽ.

16

¹ “Atore bairo mɯjãã ñi quetibɯjɯya, yɯ mena mɯjãã catũgoñatutuacõãniparore bairo ĩ. ² Mɯjããrẽ roro ñubuerica wiiripɯ caãnarẽ mɯjãã acuwiyoregarãma ati yepa macããna camasã. Tunu bairo átiri, mɯjãã pajĩãrecõãgarãma. Bairo noa ũna mɯjããrẽ capajĩãregarã pɯame, ‘Dios cũ carotiro mena ána marĩ átiya,’ ĩ tũgoñamigarãma. ³ Tore bairo átigarãma, yure bairi yɯ Pacɯ cũãrẽ camasĩena majũ ãnirĩ. ⁴ Atore bairo mɯjããrẽ ñi quetibɯjɯcũña, camasã roro mɯjããrẽ na caáto ñnarĩ, yɯ caĩquetibɯjɯriquere cabero mɯjãã catũgoñamasĩparore bairo ĩ,” tore bairo ĩ quetibɯjɯwĩ Jesús, jãã, cũ cabuerãrẽ.

Lo que hace el Espíritu Santo

Ĩ quetibɯjɯ yaparo, atore bairo jãã ĩ nemowĩ tunu: “Atie mɯjããrẽ yɯ caquetibɯjɯrijere caãnijũgoripɯpɯ mɯjãã yɯ quetibɯjɯepɯ, mɯjãã mena caãcũ ãnirĩ mai. ⁵ Bairi ãme roquere yɯ Pacɯ yure cajoricɯ tɯpɯ águ majũ yɯ baiya. Bairo yɯ caágamiatacũãrẽ, ni ũcũ mɯjãã mena macããcũ, ‘¿Noopɯ mɯ ácúati?’ yure caĩjẽniñagɯ manimajũcõãñami. ⁶ Bairo ĩrcãrõ ũnorẽã, mɯjãã pɯame yɯ cabaipeere mɯjããrẽ yɯ caquetibɯjɯrije jũgori butiuro mɯjãã tũgoñarĩqũẽ paicõãña yua. ⁷ Bairi mɯjããrẽ atore bairo cariape majũ mɯjãã ñiña: Mɯjããrẽ yɯ caaweyocoato ñiña. Mɯjããrẽ yɯ caaweyoeticõãta, mɯjããrẽ cajũgoãnitutuapɯre cũ yɯ joetibujion. Mɯjããrẽ yɯ caaweyocoápáta roque, yɯ majũã cũ yɯ jogɯ Espiritu Santore. ⁸ Cũ, Espiritu Santo acúrɯ, ati yepa macããna nipetiro camasãrẽ, caroaro majũ na masĩõgɯmi carorije macããjẽ na caátinucũrĩjẽrẽ. Cariape macããjẽ cũãrẽ na masĩõgɯmi. Bairi Dios cũ caĩñabesemasĩrĩjẽ cũãrẽ na masĩõgɯmi yua. ⁹ Bairi Espiritu Santo pɯame camasãrẽ na masĩõgɯmi yure na catũgousaetie wapa jũgori na cayasipeere. ¹⁰ Bairi tunu cariape yɯ Pacɯtu yɯ ácoagu. Yɯ mɯjãã ññaetigarã yua. Bairo yɯ Pacɯ tɯpɯ yɯ caátie mena jũgori mɯjãã masĩõgɯmi Espiritu Santo pɯame caroaro cariape caãcũ yɯ caãnierẽ yua. ¹¹ Tunu bairoa ati yepa macããnarẽ carotimasĩ wãtĩ popiye cũ baio joroque Dios cũ caátipee cũãrẽ mɯjãã masĩõgɯmi.

¹² “Bairɯa, capee majũ mɯjããrẽ yɯ quetibɯjɯgamicɯpɯ. Mai, ãmerẽ mɯjãã pɯame jicoquei caroaro yɯ mɯjãã tũgojĩãti masĩẽtibujiorã. ¹³ Bairi Espiritu Santo mɯjããtu acúrɯ, mɯjãã masĩpeyo joroque mɯjãã átigɯmi cariape macããjẽ majũ masĩrĩqũẽrẽ yua. Cũ pɯame cariape macããjẽ majũrẽ mɯjãã quetibɯjɯgɯmi. Bairɯa, cũ majũ cũ caborore bairo mɯjãã quetibɯjɯetigɯmi. Dios yaye macããjẽ cũ catũgorijere mɯjãã quetibɯjɯgɯmi. Bairi tunu nipetirije caberopɯ cabaipee cũãrẽ mɯjãã quetibɯjɯ masĩõgɯmi yua Dios Yeri Espiritu Santo pɯame. ¹⁴ Cũ pɯame caroaro majũ yɯ nucũbɯgori ñiroagɯmi. Cũ, Espiritu Santo pɯame yɯ yaye yɯ camasĩrĩjẽ macããjẽrẽ camasĩ ãnirĩ, tiere mɯjãã quetibɯjɯ masĩõgɯmi. Bairo yɯ yayere camasĩ ãnirĩ, yɯ cũãrẽ butiuro ñiroagɯmi. ¹⁵ Bairi nipetirije yɯ Pacɯ caroa cũ caátianie yɯ yaye jeto ãno baiya. Bairi, ‘Espiritu Santo pɯame tie yɯ yaye yɯ camasĩrĩjẽ macããjẽrẽ mɯjããrẽ masĩõ joroque mɯjãã átigɯmi,’ ñiapũ.

16 “Bairi ãme bero cayoápéroa yu mujãã ññaetigarã. Bairo ññaetimirãcũã, cabero jãñurĩpu roque yu mujãã ññanemogarã tunu,” ï quetibujuwĩ Jesús, jãã, cã cabuerãrẽ.

La tristeza se cambiará en alegría

17 Bairije Jesús jãã cã caĩquetibujurijere tũgori, jãã ruame jãã majũ atore bairije jãã ãmeo ï jẽniñawã:

—¿Dope bairo ïgu, tore bairije marĩ qũĩ quetibujuyati? ¿Dopẽĩ, “Cabero jãñurĩ yu mujãã ññaetigarã yua,” marĩ ñmicũã, “Tunu cabero jãñurĩpu yu mujãã ññanemogarã,” marĩ qũĩñati? ¿Nopẽ ïgu, “Yu Pacu tũpu yu águ,” marĩ qũĩ quetibujuyati? 18 ¿Dope bairo ï quetibujugu, “Ãme bero cayoápéroa,” qũĩñati? Bairi, “Tie ï quetibujugu ññami,” marĩ ï tũgomasiẽtĩmajũcõãña —jãã ãmeo ïwã.

19 Jesús ruame bairo jãã caãmeo ïrõ, cãrẽ jãã caĩjẽniñagarijere masĩcõãñupĩ. Bairi atore bairo jãã ïwĩ:

—Mujããrẽ bairo ñiapũ: “Ãme bero cayoápéroa yu mujãã ññaetigarã yua. Bairi tunu cabero jãñurĩpu roque yu mujãã ññanemogarã tunu.” ¿Atie mujãã yu caĩatajerea mujãã ãmeo jẽniñacõã niñati? 20 Cariape majũ atore bairo mujãã ñi quetibujuya: Mujãã otigarã. Bairo bairã, butioro mujãã tũgoña yapapuagarã. Bairo mujãã cabaimiatacũãrẽ, ati yepa macããna ruame useanigarãma. Bairo mujãã catũgoñayapapuaatato bero, useani tũgoñarĩqũẽ ruame mujãã ãniwasoa etagaro yua. 21 Jĩcãõ carõmio bairirupau caãcõ cõ macũ cã cabuiagaro, butioro wisio tũgoñañamo. Tunu bairoa cõ macũ cã cabuiaro bero roque, wisio tũgoñaẽtĩñamo yua. Bairo cõ macũ jĩcãũ ati yepapu cã cabuiaro jũgori, cawisiomiataco yua cõ macũrẽ ññarĩ butioro tũgoña useanicõãñamo. 22 Jĩcãõ carõmio cõ cabairore bairo mujãã cũã ãmeacãrẽ butioro roro popiye majũ tãmũorĩ mujãã yapapuaya. Cabero tunu mujãã tũre etaupu, mujãã ñiñagu tunu. Bairo yu cabairopu ñiñarã, butioro mujãã yeripu mujãã tũgoña useanigarã. Bairo mujãã causeanirĩjẽrẽ ni jĩcãũ ùcũ mujãã useani jãnao joroque mujãã átimasĩẽtĩgumi.

23 Cariapea mujããrẽ ñiña: “Mujãã mena yu caãmerĩ rũmũ caãnorẽ yua, mujãã caborijere yũre mujãã jẽnietigarã. Yu Pacupu roquere cã mujãã jẽnimasĩgarã. Bairo cã jẽnirã, mujãã caborijere yu wãme mena ñrĩ cã mujãã cajẽnirõ, nipetirijere mujãã jomajũcõãgumi yua. 24 Mai, mujãã mena yu caãno, jĩcãni ùno yu wãme mena ñrĩ, mujãã jẽnietinucũña. Bairi ãmea mujãã jẽnigarã. Bairo mujãã cajẽniata, Dios ruame mujãã jogumi mujãã caborijere, jĩcãrõ tũni mujãã causeanirĩjẽ to caãnijĩãtiparore ñrã,” ï quetibujuwĩ Jesús, jãã, cã cabuerãrẽ.

Jesucristo, vencedor del mundo

25 ï quetibujũ yaparo, atore bairo jãã ï nemowĩ tunu. “Bairi atore bairo mujãã yu caĩquetibujunucũrĩjẽrẽ ïcõñarĩ mena jeto mujãã yu quetibujunucũña: Bairi ãme ato jũgoyere tocãrõã ïcõñarĩ, mujãã yu quetibujuetigu. Cariapea yua caroaro majũ yu Pacu yaye caroare mujãã yu quetibujũ masĩõpeyocõãgu, ï cõñarĩcãrõ mano yua. 26-27 Mujãã mena yu caãmerĩ rũmũrẽ yua mujãã ruame yu wãme mena ñrĩ, yu Pacure cã mujãã jẽninucũgarã. Yu ruame yu Pacure mujãã yu cajẽnibojacõãninucũpee jeto nigarõ ï mee, bairo mujãã ñiña. Yu Pacu ruame mujãã maiñami, yu cããrẽ mujãã camairõ jũgori. Tunu bairoa cariape Dios cã cajoricu yu caãnierẽ masĩrĩ caroaro yu mujãã catũgousarije jũgori mujãã maiñami. Torena, mujãã ruame roque mujãã majũã cã mujãã jẽninucũgarã yua. 28 Yu ruame yu Pacu cã carotimasĩrĩpau caãnacũ yu arú ati yepapure, mujãã camasã mena ãni acú. Bairo caatãcũ ãnirĩ, tunu mujãã ati yepa macããna

camasārē aweyo águ yu baiya yu caatátopua tunu. Bairi yu caatáto, yu Pacu tupa yu tunuágu tunu,” jáã íwí Jesús, jáã, cū cabuerārē.

²⁹ Bairo cū caírō tūgorā, atore bairo cū jáã íwá:

—Áme roque caroaro cariape majū jáã m̄ quetibujuya yua. Apeye ũnie cūārē í cōñanucūrī mee, caroaro majū jáã m̄ quetibujuya. ³⁰ Ámerē yua caroaro majū jáã m̄ caquetibujumasīōrō tūgorā, ni jīcāũ ũcū m̄ jēniñanemo nucūrīcārō mano jīcārō tūni majū m̄rē jáã tūgousa masīña. Bairi tiere jáã m̄ caquetibujuro tūgorā, cariape majū m̄rē jáã masīña Dios cū carotimasīrīpau caānacū m̄ caatáje cūārē —cū jáã íwá Jesure.

³¹ Bairo jáã, cū cabuerā, cū jáã caírō tūgori, atore bairo jáã íwí Jesús:

—¿Ámerē yua caroaro majū ñe ũnie r̄saricarō mano cariape yu m̄jāã tūgousacōāñati? ³² M̄jāã p̄ame yu m̄jāã caaweyoparo merē etaro baiya. Bairo yure aweyorā, tocānacāũp̄na noo m̄jāã caborop̄ m̄jāã ábatacoagarā. Bairo m̄jāã cabairo, yu p̄ame roque jīcāũ yu tuagu. Jīcāũ yu āmerīña baip̄na. Yu Pacu Dios p̄ame yu mena āniñami. ³³ Bairi atore bairo nipetirije m̄jāã ñi quetibujuya, yu mena cūārē jīcārō tūni caroaro m̄jāã catūgoña yerijāñacōāninucūparore bairo í yua. M̄jāārē ati yepa macāña popiye m̄jāã baio joroque m̄jāã átiepenucūgarāma. M̄jāã p̄ame bairo m̄jāã na caátimiatacūārē, tūgoñatutuacōāña. Merē yu roque ati m̄m̄recóo macāñjē carorijere yu botionetōnucācōāwū —jáã í quetibujuwí Jesús.

17

Jesús ora por sus discípulos

¹ Bairo jáã í quetibujy yaparori bero, m̄m̄recóop̄ ññamugōjori, atore bairo cū pacu Diore qūí jēniwí: “Caacu, merē tocārō yu m̄ cacōrīcā yutea etaro baiya. Bairi yu, m̄ macārē nocārō m̄ caátitutuāñierē yu m̄procūña. Bairo m̄ caáto, yu, m̄ macū cūā nocārō m̄ caátitutuāñierē nipetiro camasārē na yu áti ñnogu. ² Bairi m̄ macārē nipetirā ati yepa macāña camasā netōrō rotimasīrīqūē cūārē yu m̄ jowu. Bairo m̄ caáto yua, caticōāninucūrīqūērē nipetiro yu m̄ cajoricarārē na yu cajomasīparore bairo í, tiere yu m̄ jowu. ³ Caticōāñajērē masīrīqūē p̄ame m̄, jīcāũ Dios cariape majū m̄ caāñierē, yu, Jesucristo m̄ cajoricu cūārē camasā na camasīpee niña.

⁴ “Ati yepap̄re ācū merē m̄ catutuarije mena m̄ carotirore bairo yu áti yaparobojaya. Ati yepa macāña camasārē na yu masīōpeycōāña m̄ caátitutuāñierē merē yua. ⁵ Bairi Caacu, m̄rē ñiña tunu: M̄ caññajorop̄ nocārō m̄ caátitutuarije mena yu átimasīō joroque yu ása tunu, m̄ mena jīcārō yu cacūgoriquere bairo ati m̄m̄recóo caāniparo jūgoyperna.

⁶ “Camasā ati yepa macāñarē na beseri, yu m̄ cacūrīcārārē merē na yu masīō peycōāña m̄, yu Pacu Dios, m̄ caāñajē cūtiere. Na p̄ame m̄ cabesericarā m̄ yarā caāna niñama. Bairo caāna ānirī, m̄ carotiro mena m̄ yaye quetire m̄ yu caquetibujybojaro, caroaro majū yu tūgousayama.

⁷ Bairi āmerē nipetirije yu m̄ cajonucūrījērē, ‘Dios cū cajorije majū niña,’ í masīpeycōāñama merē yua. ⁸ Cariape majū yu m̄ caquetibujyrotirijere na yu quetibujynucūña. Na p̄ame caroaro majū yu tūgousayama. Bairi masīñama m̄m̄ m̄ carotimasīrīpau caānacū ati yepap̄ yu m̄ cajoriquere cūārē.

⁹ “Caroaro na ānio joroque na m̄ caátiparore bairo í, m̄rē na yu jēnipeobojaya, m̄ yarā yu m̄ cacūrīcārā na caānoi. Ati yepa macāña camasārē m̄ yaye quetire catūgousagaenarē na yu jēnibojaetinucūña. ¹⁰ Nipetirā yu yarā yure catūgousarā p̄ame m̄ yarā niñama. Bairi nipetirā m̄ yarā caāna cūā yu yarā niñama. Bairi na cūā yu caátitutuāñierē camasārē na áti ñnogarāma.

11 “Ym p̄ame tocārōã m̄ t̄p̄m ym ãniágu. Tocārōã ati yepare ym ãmerĩgu yua. Ym cabuerã roque ati yepa tuagarãma, bairo m̄t̄m ym cañitoye. Caacu, nocārō cañuñ ãnirĩ, m̄ catutuarije mena na coteya, m̄ catutuarije mena na ym cacote nuc̄r̄c̄ar̄r̄ã bairo. Na c̄ã j̄c̄ar̄ō t̄ni marĩ cañorẽã bairo na cañimasĩparore bairo ĩ, caroaro na ĩñacoteya. 12 Ati yepa ãc̄ũ, ym m̄ cac̄r̄c̄ar̄r̄ẽ caroaro majũ na ym q̄ũeno ãninuc̄w̄ũ, m̄ catutuarije mena m̄ carotijoricarorea bairo yua. Bairo na q̄ũeno ãc̄ũ, ni ũc̄r̄ẽ c̄ũ yasio joroque ym ápewm. Baip̄ma, m̄ ya tutip̄m profeta majã ãnana na cawoatuj̄goyetic̄r̄c̄ar̄r̄ẽ bairo cabaip̄m jeto yasiḡmi.

13 “Bairi m̄ t̄p̄m águ ym baiya. Mai, bairo na mena ati yepap̄m ãc̄ũna, atore bairo na ñiña, na c̄ã b̄t̄ioro ñe ũnie r̄usaeto na useaniáto, na mena ãc̄ũ b̄t̄ioro ym causeanir̄r̄ã bairo. 14 Ym, m̄ caquetib̄j̄m̄rotiriquere na ym quetib̄j̄m̄nuc̄ũña. Tunu ap̄eyera ati yepa macããc̄ũ mee ym cañoi, na p̄ame c̄ã ati yepa macããna meerẽ bairo caña niñama. Bairi ati yepa macããna camasã p̄ame na j̄nuoñe ĩñajãñunuc̄ũñama. 15 ‘M̄ t̄p̄m t̄murĩ na jejoya,’ ĩ mee ñiña. ‘Caroaro majũ na q̄ũenoña,’ ĩ p̄ame roque bairo ñiña. ‘Carorije w̄t̄ĩ na átirotiremi, na ĩñaricanuḡõña ĩ,’ bairo m̄ ñiña. 16 Na c̄ã ati yepa macããc̄ũ mee ym cañorẽã bairo ati yepa macããna mee niñama. 17 Bairo m̄ caquetib̄j̄m̄rijere m̄ majũã na çp̄oya, m̄ yaye cariape majũ cañorẽã bairo na caátĩãnimasĩparore bairo ĩ. M̄ yaye cariape macããj̄ẽ majũ ñiña. 18 Ati yepap̄m ȳre m̄ caquetib̄j̄m̄rotijoricarorea bairo ym c̄ã ãnoa ym yarãr̄ẽ na ym bueroti joya camasãr̄ẽ. 19 M̄ caborore bairo t̄gousari caroú ãniḡm, na carorije wapa na ym riabojaçm. Bairo na ym cariabojarõ, na p̄ame c̄ã caroarã majũ tuagarãma cariapea yua.

20 “Ãnoa j̄gori jeto mee m̄r̄ẽ na ym j̄enibojaya. Nipetiro camasã cabero na caquetib̄j̄m̄ro cat̄gousaparã c̄ãr̄ẽ na ym j̄enibojaya. 21 Caroaro na ãnio joroque ĩ, m̄r̄ẽ na ym j̄enibojaya. Marĩ mena j̄c̄ar̄r̄ã bairo caroaro na ãnicõãto na c̄ã. Caacu, m̄, ym mena m̄ cañorẽã bairo, bairi tunu ym c̄ã m̄ mena ym cañorẽã bairo na c̄ã j̄c̄ar̄r̄ã bairo na ãmarõ. Bairo na caño ĩñarã, ati yepa macããna camasã p̄ame, ‘Cariape majũã Jesús, Dios c̄ũ cajoric̄m niñami,’ ĩ masĩgarãma. 22 Bairi m̄ carotimasĩr̄j̄ẽr̄ẽ ym m̄ cajoricarorea bairo ym c̄ã rotimasĩr̄q̄ũẽr̄ẽ na ym joya, j̄c̄ar̄r̄ã bairo na t̄goña yeri jãña ãmarõ ĩ. Bairo bairã, j̄c̄ar̄ō marĩ cañorẽã bairo na c̄ã na ãmarõ. 23 Ym, na mena ym ãniña. M̄ p̄amea ym mena m̄ ãniña. Bairo caña marĩ cañoi, j̄c̄ar̄ō t̄ni caña majũ na tuao joroque na marĩ átigarã. Bairo na marĩ caáto, ati yepa macããna camasã p̄ame na ĩñarã, ‘Cariape majũã Jesús, Dios c̄ũ cajoric̄m niñami,’ ĩ masĩgarãma. ‘C̄ũ caquetib̄j̄m̄rijere cat̄gousarãr̄ẽ na maiñami Dios, c̄ũ mac̄r̄ẽ c̄ũ camair̄r̄ã bairo,’ ĩ masĩgarãma.

24 “Caacu, ati çm̄recóo cañiparo j̄goyep̄ma m̄ camair̄c̄ũ ym ãniña. Bairi m̄ p̄ame ym yarã cañiparãr̄ẽ ym m̄ besebojayupa. Bairi na c̄ã ym cañiátó m̄ t̄p̄m na cañorẽ ym boya. Ym caátitutuãnie ym m̄ cajorijere na caĩñaparore bairo ĩ, top̄m na cañorẽ ym boya. 25 Caacu, caroú cariape caác̄m majũ m̄ ãniña. Ati yepa macããna camasã p̄ame m̄ masĩẽt̄ñuc̄ũñama. Ym p̄ame roque bairo m̄ na camasĩẽt̄m̄iatac̄ãr̄ẽ, m̄ ym masĩjãñunuc̄ũña. Bairi ãnoa ym mena caña c̄ã, ‘Cariape majũã Jesús, Dios c̄ũ cajoric̄m niñami,’ ĩ masĩñama. 26 Ym p̄ame m̄ caátĩãnierẽ caroaro na masĩõ joroque na ym átinuc̄ũña. Baip̄ma, bairo jeto m̄r̄ẽ na masĩcõã ninuc̄ũõ joroque na ym áticõã ninuc̄ũgm, ȳre m̄ camai ãninuc̄r̄j̄ẽr̄ẽ bairo na c̄ãr̄ẽ to baiáto ĩ. Ym majũ c̄ã na mena ym cañiparore bairo ĩ, m̄r̄ẽ na masĩcõã ninuc̄ũõ joroque na ym áticõã ninuc̄ũgm,” q̄ũĩ j̄eniwĩ Jesús c̄ũ pac̄m Diore.

18

Arrestan a Jesús

(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Lc 22.47-53)

¹ Atore bairo cū pacu Diore qũĩ jēniyaparo, Jesús jūgoacoámí riama Cedrón cawāmecutiya ape nūgōāp. Mai, topu Olivo wese ām. Ti wesep, jāā, cū cabuerārē jāā jūgoetacoámí Jesús. ² Mai, Judas, Jesure cabusujābuitirocau cūā ti wesere camasī āmi. Jesús pame jāā mena topu capee majū jāā jūgoneñanucūwĩ. ³ Bairo merē ti wesere camasī ānirĩ topu soldaua mena na jūgoetawĩ. Soldaua bairi jīcāārā templo wii coteri majā mena etawĩ. Mai, na pame sacerdote majā quetiuparā bairi fariseo majā cūā na cajoatana āma. Na pame cabesu cūgocōātana etawā. Bairo bairā, na cajīñaworije mena etawā. ⁴ Mai, Jesús pame nipetirije masīpeyocōāwĩ cūrē na caátipeere. Bairi atore bairo na ĩ jēniñawĩ cūrē cañerĩ majārē:

—¿Noarē macārā mājāā átiyati?

⁵ Bairo cū caījēniñarō, na pame bairo qũĩ yuwā:

—Jesús, Nazaret macā macācūrē jāā macāña.

Tiere tūgori, bairo na ĩwĩ Jesús:

—Yua, yu āniña Jesús, Nazaret macā macācū —na ĩwĩ.

Mai, Judas, Jesure cabusujābuitirocau cūā toa na mena āmi. ⁶ Bairi Jesús, “Yua, cūā yu āniña,” na cū caĩrīpaua, dutunu peewēcoámá yeparu. ⁷ Bairo na cabairo, Jesús pame atore bairo na ĩ jēniñanemowĩ tunu:

—¿Noarē macārā mājāā átiyati?

Bairo cū caījēniñarō, atore bairo qũĩ yunemowā tunu:

—Jesús, Nazaret macā macācūrē jāā macāña.

⁸ Jesús pame bairo na caĩrō, bairo na ĩnemowĩ tunu:

—Merē, “Cūā yu āniña,” mājāā ñimiña. Bairi yure mājāā camacāata, ānoa yu baparārē na árotiya.

⁹ Mai, atie atore bairo cū caĩrījē pame Jesús atore bairo cū caījūgotirique etaro baiwu: “Caacu, yu m cajoricarārē ni ũcū cū yasio joroque yu ápewu.”

¹⁰ Bairo cabairi nimarōā yua, Simón Pedro pame jarericapāĩ nerocajori, Malco cawāmecucure cariape nūgōā cū āmorōrē patañocōā jowĩ. Cū, Malco pame sacerdote majā quetiupau sumo sacerdote paabojari majōcu āmi.

¹¹ Bairo cū caáto ĩñarĩ, bairo qũĩwĩ Jesús Pedrorē:

—Tipāĩ jarericapāĩrē tāmuri qũeno cūcōāña. Yu Pacu pame yure popiye yu catāmūoreere yu cūwĩ. Bairi popiye netōrō yu tāmūomasīgn, yu Pacu cū caboro jūgori yua.

Jesús ante Anás

(Mt 26.57-58; Mr 14.53-54; Lc 22.54)

¹² Soldaua quetiupau comandante mena bairi jīcāārā judío majā templo wii cacotebojari majā mena Jesure cū ñe, cū jiyari cū neámá. ¹³ Bairo átiri, Anás ya wii pame Jesure cū neájūgowā. Anás pame Caifás mañicū āmi. Caifás pame ti cūmarē sacerdote majā quetiupau āmi sumo sacerdote majū.

¹⁴ Mai, āni, Caifás pame Junta Suprema na caneñabusnropu, “Nipetiro marĩ camasārē aperā na capajīārepeyoparo ũnorēā, jīcāñā cañm jeto cū cariaro roque ñubujoro,” narē caĩbusaricu āmi.

Pedro niega conocer a Jesús

(Mt 26.69-70; Mr 14.66-68; Lc 22.55-57)

¹⁵ Bairo cū na cañeátó, Simón Pedro mena Jesure cū jāā usawu. Mai, yu pame sumo sacerdotere camasī yu ām. Bairi Jesús mena ti wii macā yeparu yu jāācoárú. ¹⁶ Simón Pedro pame jopetu macārna tuacōāwĩ. Bairi yu pame

sumo sacerdote cū camasĩ añirĩ jopetũ cacoteri majõcore átĩ, cõ yũ busuwũ. Bairo yũ caĩrõ, Pedro cũãrẽ cũ jããrotiwõ. ¹⁷ Bairi jopetũ cacoteri majõco pũame atore bairo Pedrore qũĩ jẽniñawõ:

—¿Mũa, Jesús cũ cabuerã mena macããcũ mee mũa ãnicõãẽtĩmiñati?

Bairo cõ caĩrõ, Pedro pũame atore bairo cõ ĩ yũwĩ:

—Cũ mee yũ ãniña.

¹⁸ Mai, ti ñamirẽ butiuro yũsũawũ. Bairo cabairo, sacerdote majã quetiupau paabojari majã, bairi templo wiire cacoteri majã mena peero riowã. Bairo átiri, ti peero tũpũ jũmawã. Bairi Pedro cũã na menapũ peero jũmaũ ámi.

El sumo sacerdote interroga a Jesús

(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Lc 22.66-71)

¹⁹ Sacerdote majã quetiupau sumo sacerdote majũ Jesure cũ jẽniña jũgoyupũ cũ cabuerãrẽ dope cũ caátiere, bairi dope bairo cũ cabuerije cũãrẽ.

²⁰ Bairo cũ caĩjẽniñarõ, Jesús pũame bairo qũĩñupũ:

—Yũ quetibujũ ãninucũña nipetiro ati yepa macããna camasã na caãnoturipũ. Bairi tocãnacãni camasãrẽ na yũ jũgobuenucũña ñubuerica wiipũ, bairi Dios ya wii templo wiipũ judío majã na canenarõpũ cũãrẽ. Bairi yasioropũ caĩrẽ bairo ñietinucũña. ²¹ ¿Dopẽi yũre mũa jẽniñañati? Yũ cajũgobuero yũre catũgonucũrã pũame roquere na jẽniñaña. Na pũame dise ũnie na yũ caquetibujũnucũrĩjẽrẽ mũa quetibujũgarãma, merẽ yũ cabuerijere camasĩrã añirĩ.

²² Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgori, templo wii coteri majõcũ pũame Jesure jĩcãni majũ cũ wasopana pari, atore bairo qũĩñupũ:

—¿Atore bairije dopẽi sacerdote majã quetiupaure cũ mi yũyati?

²³ Bairo cũrẽ cũ caáto, Jesús pũame bairo qũĩñupũ:

—Bairo cũ yũ caĩrĩjẽ mena cũrẽ rorije majũ cũ yũ caĩata, cariapea roro yũ caĩgarijere yũ quetibujũ masĩõña. Bairo cũ yũ caĩrĩjẽ mena cariapea cũ yũ caĩmiatacũãrẽ, ¿dopẽi yũ mũa wasopana payati? —ĩñupũ Jesús soldaure.

²⁴ Anás pũame yua Jesure cũ jiyari, cũ neárotiyupũ Caifás sacerdote majã quetiupau tũpũ.

Pedro niega otra vez a Jesús

(Mt 26.71-75; Mr 14.69-72; Lc 22.58-62)

²⁵ Bairo Jesure cũ na caáto, Pedro pũame peero tũpũa jũmacõãmi mai. Bairi atore bairo qũĩ jẽniñawã:

—¿Mũ cũã, ãni Jesús cũ cabuerã mena macããcũ mee mũa ãnicõãẽtĩmiñati?

Pedro pũame Jesure qũĩtoũ, atore bairo ĩwĩ:

—Cũ mee yũ ãniña.

²⁶ Tunu Pedro, cũ caãmorõ pataatacũ yau sacerdote majã quetiupau paabojari majã mena macããcũ pũame Pedrore atore bairo qũĩ jẽniñawĩ:

—¿Olivo wesepũ Jesús mena mũa caãno yũ caĩñaatacũa mũa ãnicõãẽtĩmiñati?

²⁷ Pedro pũame bairo cũ caĩrõ, tunu ĩtocõãwĩ. Bairo Pedro cũ caĩtori nimarõã, ãbocũ piiwĩ merẽ yua.

Jesús ante Pilato

(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Lc 23.1-5)

²⁸ Caifás ya wii Jesure cũ cane etamiatana quetiupau Roma macããcũtũ pũame cũ neámá. Bairo Jesure cũ neáná, romano majã majũ quetiupau cũ carotibojau gobernador majũ ya wiipũ cũ ne etowã. Bairo Jesure cũ na caáto, merẽ busuñumũgõcoapũ. Bairi judío majã Jesure cañeatana pũame romano majõcũ ya wiire jããgaema. Aperã romano majã ũna mena cañnigaena añirĩ bairo baiwã. Bairo na cabaeticõãta, “Dios cũ caĩñajoropũ, jãã, carorije wapacũna jãã tuabujiorã,” ĩrã, bairo baiwã. Bairi tunu ti wiire na cajãápata,

na Pascua bose r̄m̄ na cauganuc̄r̄j̄r̄ē ugamas̄l̄t̄ibujioricar̄ama. ²⁹ Bairo judío majã na cabairo ñnar̄i, Pilato p̄ame na j̄eniñau witiámí. Atore bairo na ñw̄i:

—¿M̄jãã, ãnir̄ē ñe ñnie j̄ḡori ȳre c̄u busuj̄araná m̄jãã baiyati?

³⁰ Bairo c̄u caĩr̄õ, atore bairo q̄ũwã judío majã quetiuparã:

—Ñni, cañu c̄u caãmata, m̄tu ãnir̄ē c̄u jãã neáp̄eribujioatana —q̄ũ ȳwã.

³¹ Bairo c̄u na caĩyuro, Pilato p̄ame na ñw̄i tunu:

—Ñnir̄ē c̄u neánaja. M̄jãã majũ m̄jãã caátirotinuc̄r̄õr̄ēã bairo c̄u ása.

Bairo na c̄u caĩr̄õ, na p̄ame bairo q̄ũwã:

—Jãã, judío majã camasãr̄ē j̄icãũ ñc̄u c̄ũãr̄ē jãã carotiro mena c̄u riao joroque jãã átimas̄l̄t̄iña.

³² Bairi Jesús c̄u majũã, “Roro ȳ átiri ȳ paj̄l̄arocagar̄ama,” c̄u caĩj̄goyetic̄r̄ic̄ãr̄õr̄ēã bairo baiw̄. ³³ Pilato p̄ame c̄u ya wiip̄ua jããcoámí tunu. Bairo c̄u ya wiip̄ua jããetari, Jesure c̄u piij̄õjori, atore bairo q̄ũ j̄eniñañup̄:

—¿M̄ua, judío majã Quetiup̄a Rey majũ m̄ ãniñati?

³⁴ Bairo c̄u caĩr̄õ, Jesús p̄ame bairo q̄ũñup̄ Pilatore:

—¿Bairo ȳ m̄ caĩj̄eniñar̄j̄r̄ē m̄ majũã ȳ mas̄r̄i, bairo miñati, o aperã p̄ame ȳre m̄ na caquetib̄uj̄uro j̄ḡori bairije ȳ mi j̄eniñañati?

³⁵ Bairo Jesús c̄u caĩr̄õ, Pilato atore bairo q̄ũñup̄:

—¿Toroque ȳ c̄uã judío majõc̄u ȳ ãniñati? C̄u mee ȳ ãniña. M̄ ya yepa macããna, sacerdote majã quetiuparã p̄ame ȳtu m̄ neatiri ȳ nuniamama m̄r̄ē. ¿Bairi ñer̄ē na m̄ átibuicutiati?

³⁶ Jesús p̄ame Pilato bairo c̄u caĩj̄eniñar̄õ, atore bairo q̄ũñup̄:

—Ati yepa macããna quetiuparã na carotimas̄l̄nuc̄r̄õr̄ē bairo mee carotimas̄l̄ ȳ ãniña. Ati yepa macããna quetiuparãr̄ē bairo ȳ caroti ãninuc̄ata, ȳre caãmeoq̄ũ ñnotabojarã ȳ c̄ugobujioatac̄u, judío majã ȳ na cañemas̄l̄t̄iparore bairo ñ. Ȳ carotimas̄r̄õ ati yepa mee niña.

³⁷ Bairo Jesús c̄u caĩr̄õ, Pilato atore bairo q̄ũ j̄eniñañup̄:

—¿Bairi toroque Quetiup̄a Rey majũ m̄ ãniñati?

Bairo c̄u caĩr̄õ, Jesús p̄ame atore bairo q̄ũ ȳyup̄:

—Mer̄ē m̄ caĩr̄õr̄ēã bairo c̄uã Quetiup̄a Rey majũ ȳ ãniña. Bairi caroa cariape macããj̄ē majũr̄ē ati yepa macããna camasãr̄ē na quetib̄uj̄u acá, ati yepap̄u ȳ buiaũ apú. Bairi nipetiro camasã caroa cariape macããj̄er̄ē cat̄gogarã p̄ame ȳ caquetib̄uj̄ur̄ijere caroaro t̄ḡoũsanuc̄ñama.

³⁸ Pilato q̄ũñup̄ Jesure:

—¿Ñe ñnie to ãniñati caroa cariape macããj̄ē m̄ caĩr̄j̄ē? —q̄ũñup̄.

Jesús es sentenciado a muerte

(Mt 27.15-31; Mr 15.6-20; Lc 23.13-25)

Pilato Jesure bairo q̄ũ j̄eniñapeyo yaparori bero, witiásupi tunu. Bairo witietari atore bairo judío majãr̄ē na ñw̄i tunu:

—Ñnir̄ē di wãme ñno rorije c̄u caátibuicutajere ȳ bócaetimaj̄uc̄õãña. ³⁹ M̄jãã p̄ame presop̄u caãc̄ur̄ē Pascua bose r̄m̄u caãno j̄icãũ c̄u ȳ cawiyoro m̄jãã bonuc̄ñã. ¿Bairi judío majã Quetiup̄a Rey majũr̄ē c̄u ȳ cawiyaro m̄jãã boyati?

⁴⁰ Bairo Pilato na c̄u caĩj̄eniñar̄õ, na p̄ame nipetirã bairo ñ awajawã:

—¡C̄urã c̄u wiyoetic̄õãña! ¡Barrabás p̄ame roquere c̄u wiyoya!

Mai, Barrabás p̄ame preso jorica wiip̄u caãc̄ũ ãmi, camasãr̄ē na c̄u capa-j̄ãr̄iq̄ũ wapa j̄ḡori.

19

¹ Camasã bairo na cañawajaro tũgo, Pilato pũame Jesure na baperotiwĩ cã ãmũa soldauare. ² Bairo soldaua pũame Jesure cã baperi bero, pota juarica beto mena cã rũpoare peowã. Tunu bairo cã átiri, apero cã jutiro jããwã cajũãrõ quetiupãu rey cã cajãñanucũrõ ũno majũrẽ. ³ Bairo Jesure cã átiri, cãtuaca etanucãrĩ, atore bairije qũĩ boyetiepewã:

—¡Cũ ãnicõã ninucũáto ãni judío majã Quetiupãu Rey tocãnacã rãmũa!

Bairo Jesure qũĩrĩ, cã panucũwã cã riapére.

⁴ Pilato pũame bairo na caáto, witiatĩri, atore bairo na ñnemowĩ tunu:

—Caroaro tũgoñapeoñijate. Yũ pũamerã ãni di wãme ũno rorije cã caátibuicutaje manimajũcõãña. Bairi cã yũ piiwiyojopa mũjãã cañarõ.

⁵ Bairo Pilato cã caĩrõ, Jesús pũame witiamá, pota juarica beto mena cã rũpoare na capeoatasũ. Bairi apero jutiro cajũãrõ na cajãátacsũ witietauwĩ. Bairo cã cawitietaro, atore bairo na ñwĩ Pilato:

—¡Roro mũjãã caátigau majũ, ãnia niñami!

⁶ Bairo Jesús cã cawitietaro ññarã, sacerdote majã quetiuparã, bairi templo ñubuerica wii cacotebojari majã mena atore bairo ñ awajajũgowã:

—¡Yucũpãĩrũ cã papuaturotiya! ¡Yucũpãĩrũ cã papuaturotiya!

Bairo na cañawajaro, Pilato pũame atore bairo na ñwĩ:

—Mũjãã majũ cã neátĩ, yucũpãĩrũ cã papuaturocarájá. Yũ pũame di wãme ũno rorije cã caátibuicutaje cã yũ bócaetimajũcõãña —na ñwĩ.

⁷ Bairo Pilato na cã caĩrõ, judío majã atore bairo qũĩ yuwã:

—Jãã pũame jĩcã wãme bairo caátitrotiri wãme jãã cũgoya. Bairo tiere tũgoñarĩ cã cayasiro jãã boya, cã majũã, “Dios macã yũ ãniña,” cã caĩtorije wapa jũgori.

⁸ Atore bairo na caĩrõ tũgori, Pilato pũame tunu bũtioro jãñurĩ uwitũgoñañupũ. ⁹ Bairo bairi Pilato Jesure cã piijãátĩ, atore bairo qũĩ jẽniña bapoyupũ tunu:

—¿Mũa, noo macããcũ majũ mũ ãniñati?

Bairo Pilato cã caĩ jẽniñamiatacũãrẽ, Jesús pũame cã yueticõãñupũ.

¹⁰ Bairo Jesús cã cayueto ñña, atore bairo qũĩñupũ:

—¿Nopẽĩ yũ mũ yuetyati? ¿Mũ yũ capuaturocarotimasĩrĩjẽrẽ, bairi tunu mũ yũ cawiyorotimasĩrĩjẽ cũãrẽ mũ masĩtĩñati?

¹¹ Bairo Pilato cã caĩrõ tũgo, Jesús pũame atore bairo qũĩñupũ:

—Dios, rotimasĩrĩqũẽrẽ mũ cã cajooeticõãta, mũ rotimasĩtĩbujioũ. Bairi yũre cabũsjãbuitirocaatacsũ pũame mũ carorije wapa netõjãñurõ buicutiyami.

¹² Bairo cabairi nimarõã, Pilato pũame Jesure cã wiyogu tũgoña macãpeyomiñupũ. Bairo baimicũã, nopẽ bairo majũ átimasĩẽsupũ. Bairo Pilato cã cabairo ññarã, judío majã pũame atore bairo qũĩwã:

—¡Ni ũcũ cã caboroa cã majũã rey quetiupãu majũ cañigatũgoñaũ pũame emperador wapacsũ majũ ãcũ baiyami! ¡Bairi cã ũcũ caãcũ Jesure cã mũ cawiyoroticõãta, mũ cũã emperador quetiupãure cateeire bairo mũ tuabujioũ!

¹³ Atore bairo cã na caĩrĩjẽrẽ tũgo, Pilato pũame Jesure cã piiwiya árotiwĩ ũtã mena na cawerica yeparũ. Ti yepa yũ yaye hebreo mena Gabata wãmecũtiya. Bairo cã atĩrotiri, Pilato pũame camasãrẽ na cã cajẽniñabesenucũrõpũ ruiwĩ.

¹⁴ Merẽ ti rãmũrẽ pasaribota nicoarũ. Merẽ ti rãmũ bõse rãmũ Pascua jũgoye macãã rãmũ ãno baiwũ yua. Pilato judío majãrẽ bairo na ñwĩ tunu:

—¡Ñnia niñami mũjãã Quetiupãu Rey majũ!

¹⁵ Bairo Pilato na cã caĩrõ, judío majã pũame atore bairo ñ awajawã:

—¡Cũ riaáto! ¡Cũ riaáto! ¡Yucũpãĩrũ cã papuaturotiya!

Bairo cã na caĩrõ tũgo, Pilato pũame bairo na ñwĩ:

—¿Dopẽĩ mujãã Quetiupau Reyre yucupãĩru cũ yu papuatu rotibujocuti?

Bairo Pilato na cũ caĩrõ, sacerdote majã quetiuparã puame atore bairo quĩwã:

—Jãã quetiupau majũ, emperador jĩcãũã jãã cũgoya! ¡Bairi cũ netõrõ quetiupau caãcũ apei maniñami!

¹⁶ Bairi yua, tocãrõã Pilato puame Jesure na nunirocacõãwĩ, yucupãĩru cũ na capapuaturocasĩparore bairo ĩ. Na puame Jesure cũ necoámá yua.

Jesús es crucificado

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Lc 23.26-43)

¹⁷ Bairo cũ neaná yua, Jesure yucupãĩrẽ cũ pũsarotiri, cũ neámá Calavera cawãmecutoru. (Calavera ĩrõ, Gólgota, o “rupoa coro” ĩgaro ĩña yu yaye hebreo mena.) ¹⁸ Toru cũ ne etari yua, yucupãĩru cũ papuatuwã. Cũ mena jĩcãrõ aperã cũãrẽ yucupãĩrũ na papuatuwã. Jĩcãũ caãcõ nũgõã puamerẽ, apei cariape nũgõã puamerẽ na papuatuwã yucupãĩru jeto yua. ¹⁹ Bairo cũ na capapuaturu bero, Pilato puame yucupãĩru atore bairo ĩ woaturiquere Jesús rupo buiru papuatu rotijoyupi: **ANI, JESÚS NAZARET MACÃÃCŮ JUDÍO MAJÃ QUETIUPAŮ REY MAJŮ NIÑAMI.** ²⁰ Bairo na cawoatuatajere capããrãpuã judío majã ĩñawã yucupãĩru woaturique caĩbusutusarijere. Mai, Jesure yucupãĩru na capapuaturicaru puame macãtuaca jãñurĩ amu. Bairi capããrã camasã ĩñarã etawã. Tunu bairo Jesús rupo bui na caĩwoatuataje cũã ato cãnacã busurica risero mena na cawoaturique amu: Hebreo yaye busurique mena, latín yaye busurique mena, griego yaye busurique mena cũãrẽ woaturique amu. ²¹ Tore bairo woaturique caãno jũgori, sacerdote majã quetiuparã judío majã puame atore bairo quĩñuparã Pilatore:

—“Ani, judío majã Quetiupau Rey majũ niñami,” ĩ woatueticõãña. Ato bairo puame ĩ woatuya cũ rupo buire: “Ani niñami, ‘Yuã, judío majã Quetiupau Rey majũ yu ãniña,’ cũ majũã caĩbusu niñami,” ĩ woatuya — quĩñuparã Pilatore.

²² Bairo na caĩrjẽrẽ tũgori, Pilato puame atore na ĩ yuyuru:

—Yu cawoaturotiataje merẽ woaturiquea tuacõãrõ baiya. Dopẽĩ yu wasoã masĩtĩña tunu.

²³ Cabero yua, soldaua Jesure yucupãĩru cũ papuaturi bero, Jesús jutiro bui macããtõ ãnatõrẽ ãmeo wobatowã. Baparicãnacã seero majũ wobatori ãmeo nuniwã jĩcãrõ jeto yua. Cũ jutiwu cũãrẽ newã soldaua majã. Mai, ti jutiwu puame jĩcãpãĩ jutipãĩrẽã na caeruiátawu amu. ²⁴ Bairi soldaua puame atore bairo ãmeo ĩwã tocãnacãũpuã:

—Ati jutirora marĩ wobatoeticõãto. Bairo puame marĩ átiroa: Número mena cõñarĩ marĩ ãmeo wẽnunito. Bairo átiri, marĩ masĩgarã Jesús jutirore canepaure yua —ãmeo ĩwã soldaua.

Mai, atore bairo Dios ya tutipu Jesús jutirore na caátipeere na caĩwoaturiquere bai etaro baiwu. Ato bairo ĩña: “Yu jutirore ãmeo wobatogarãma. Bairi tunu yu jutiwu cũãrẽ número mena cõñarĩ ãmeo wẽnunirĩ masĩgarãma yu jutiwure canepaure,” ĩ woatuyupa Dios ya tutipu soldaua majã bairo Jesús jutirore na caãmeo átipeere yua.

²⁵ Bairo Jesure yucupãĩru cũ na capapuaturuncõátatotu ĩñarã etawã María Jesús paco, apeo cũ nũgõ María Cleofas nũmo, bairi María Magdalena yua.

²⁶ Bairi Jesús puame cũ pacore ĩñarĩ, bairi yu, Jesús cũ cabuei, cũ camai majũ cũãrẽ ĩñarĩ, atore bairo cõ ĩwĩ:

—Caaco, cũã, mu macũ majũrẽ bairo caãcũ mu mena tuayami.

²⁷ Bairi yu cũãrẽ atore bairo ñiwĩ tunu:

—Cõã, mu paco majũrẽ bairo caãcõ mu mena tuayamo.

Atore bairo Jesús yure cū caĩrõ tũgo, yu puame yu ya wiipũ cõ yu jũgo añiacoapũ yua.

Muerte de Jesús

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Lc 23.44-49)

²⁸ Bairi atore bairo ĩ yaparo, merẽ Jesús masĩrĩ cū pacũ Dios cū caátiroticũrĩqũẽrẽ áti yaparopeyori, bairi Dios ya tutipũ na caĩwoatujũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo to baiáto ĩ, atore bairo ĩwĩ Jesús:

—¡Yu ñeme jipijãñucũpũ!

²⁹ Mai, na puame jĩcãrũaca use ocorũ carorije capiyarijere cũgoyupa. Bairi Jesús, “Yu ñeme jipijãñucũpũ,” cū caĩrõ tũgo, tie use oco carorije capiyarije mena carupajitia mena hisopo na caĩrĩcũ rupũ mena jiyaturi use ocorũ carorije capiyarije mena yose nerĩ, Jesús riseropũ ñumũgõ etowã tie carorijere, “Cũ etiáto,” ĩrã yua. ³⁰ Bairo cãrẽ na caáto, Jesús puame tie use oco carorije capiyarijere etiwĩ. Bairo tie use oco carorijere eti yaparori, atore bairo ĩwĩ Jesús:

—Caacũ, yu mũ caátiroticũrĩqũẽrẽ merẽ nipetiro jĩcãrõ tũni yu átiyaparopeticõãña.

Bairo ĩ yaparo, cū rupoare rocayo riacoámĩ Jesús yua.

Un soldado abre con su lanza el costado de Jesús

³¹ Ti rũmũ puame bairo Jesure cū na capajĩrĩ rũmũ Pascua bose rũmũ jũgoye macãã rũmũ ãmũ. Bairi judío majã na rupaũri ãnajẽ yucũpãĩrĩpua ape rũmũ na cayerijãrĩ rũmũrẽ catusaro boema. Mai, ti rũmũ puame judío majã na cayerijãrĩ rũmũ caãnimajũrĩ rũmũrẽ bairo caãni rũmũ ãmũ. Bairi ti rũmũ jũgoyepũa Pilato na capapuatatanarẽ, tãmurĩ na riaáto ĩrã, na ñicããrĩrẽ cū capapererotiro boyupará. Bairo átiri na rupaũri ãnajẽ cũãrẽ na cū cajereruio rotiro boyupará. ³² Bairo na caĩrõ jũgori yua, Pilato puame cū yarã soldauare na joyupi, na capapuatatanarẽ na ñicããrĩrẽ na capapereparore bairo ĩ. Na puame yua caãnijũgoũ apei Jesutũ ape nũgõã na capapuatatacu cũãrẽ na ñicããrĩrẽ paperecõãwã. ³³ Bairo átiãna, Jesús cũãrẽ cū ñicããrĩrẽ papegarã na caĩñarõ, merẽ cariacoaatũpũ ãmi. Bairi cū ñicããrĩrẽ papereema.

³⁴ Bairo na caáperimiatacũãrẽ, jĩcãũ na mena macããcũ soldau puame cū ãpõã besuro mena cū waru majũ cū jareoñawĩ. Bairo cū caáto, rií, oco cũã witiwũ cū cajareori opere yua. ³⁵ Mai, atie yu caquetibũjũrijere yu majũpua ñiñawũ. Bairi yu caĩñarĩqũẽrẽ cariapea mũjãã quetibũjũ yu átiya, mũjãã tiere tũgori Jesucristore caroaro mũjãã catũgoũsaparore bairo ĩ yua. ³⁶ Dios ya tutipũ bairo na caátipeere na caĩwoatujũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo baietawũ. Bairo ĩ woatuyupa ti tutipũre mai: “Cũ õwãrõ jĩcã õwãrõ ũno papebojaecoetigaro,” ĩ woatuyupa. ³⁷ Apero cũãrẽ atore bairo ĩ woatujũgoyeticũñupã: “Jĩcãũ na cajareoricũre camasã qũĩñagarãma,” ĩñupã tie cũãrẽ.

Jesús es sepultado

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Lc 23.50-56)

³⁸ Tie bero José cawãmecũcũ Arimatea macããcũ puame cū jẽniñupĩ Jesús rupaũri ãnajẽrẽ. Mai, José puame Jesure catũgoũsau ãmi. Baipua, baujaro mee catũgoũsanucũũ ãmi, judío majã quetiuparãrẽ cauwi ãnirĩ. Bairo cū cajẽnirõ, Pilato puame cū yarĩ, cū rupaũri ãnajẽrẽ cū neárotiyupũ Josere yua. Bairo cū caátirotiro yua, José puame Jesús rupaũri ãnajẽrẽ necoásupi. ³⁹ Apei jo caãnacũ, jĩcãni ñamipũ Jesure cabũsupẽnietaricũ Nicodemo cũã cū ĩñau ásupi. Bairo ĩñau ácu, treinta kilos cãrõ majũ caroa cajãtiñurĩjẽ mirra, áloe mena asuriquere jeasupi, Jesús rupaũri ãnajẽrẽ cū waregũ. ⁴⁰ Bairi José Nicodemo mena Jesús rupaũri ãnajẽrẽ nerĩ, jutii wẽẽrĩ mena cū dũrũayupará. Bairo

cũ duruagarã jũgoye, cajutiñurĩjẽ Nicodemo cũ cajeatíataje mena wareyuparã cũ rupaũri ãnajẽrẽ. Mai, judío majã, na ñicũjãã ãnanarẽ bairo cariarãrẽ na caátinucũrĩ wãme ãmũ. Bairi tore bairo cũ ásuparã. ⁴¹ Mai, Jesure yucypãĩrũ na capapuatuocaricarõ pũame jĩcã wese tũpũ ãmũ. Ti wesepũre ãmũ jĩcã ope ãtã ope mai jĩcãũ camasocũ rupaũri ãnajẽrẽ na cacũñaeti ope. ⁴² Ti opepũ Jesús rupaũri ãnajẽrẽ cũñupã. Catuacã ãmũ ti ãtã ope pũame mai. Bairi toa cũ cũcõãñupã Joséjãã yua. Tunu bairoa ti ñamicã caãno merẽ judío majã na cayerijãpa rãmũ nijũgoro baiwũ yua. Bairi tãmũrĩã ti ãtã opepũ cũñupã Jesús rupaũri ãnajẽrẽ.

20

La resurrección de Jesús

(Mt 28.1-10; Mr 16.1-8; Lc 24.1-12)

¹ Cabero ape semana caãnijũgori rãmũ cabusuato ñña, canaitĩã jãñurõpũa María Magdalena pũame Jesús masã opepũ ññaõ ásupo. Bairo topũ etao, ãtã tii masã ope biarica tii aperopũ caãno ññañupõ. ² Bairo cabairo ñña, jããtũ pũame atũ tunuasupo. Jãã pũame ato cãnacãũ jãã ãmũ: yũ, Jesús cũ cabuei, cũ camai majũ, Simón Pedro mena jãã ãmũ. Jããtũ etao, atore bairo jãã ñ quetibũjũwõ:

—¡Marĩ Quetiupũ rupaũri ãnajẽrẽ aperopũ necoaura! ¡Noopũ cũ cũatanama ñ masĩã maniña! —jãã ñ quetibũjũwõ.

³ Bairo jãã cõ caĩquetibũjũro tũgo, pũgarãpũa Simón Pedro mena Jesús masã opepũ jãã ññarápũ. ⁴ Bairo ññaránã, pũgarãpũa atũri jãã ápũ. Bairo atũri ánã, yũ pũame Simón Pedro netõjãñurõ yũ atũwũ. Bairi Simón Pedro jũgoye Jesús masã ope ãnatõpũ yũ etacoápũ. ⁵ Bairo etaũ, ti masã opere murĩ jãñurĩ ññañõ jowũ. Juti wẽerĩ jeto baucũñawũ. Yũ jãápéwũ ti masã opere baipũa. ⁶ Yũ berore ti masã opepũ yũ caãno, yũ emuetawĩ Simón Pedro. Cũ pũame ti masã opepũ ññacõã jããmí. Bairi cũ cũã ññawĩ juti wẽerĩrẽ. ⁷ Ape juti asero Jesús rũpoare na caũmamiatato, apeye juti wẽerĩ mena jĩcãrõã ãmewũ. Ricaatipũ tupetutia cũrĩcãrõ cũñawũ. ⁸ Yũ, Simón Pedro jũgoye caetaatacũ cũã ti masã ope pũeapũ yũ jããcoápũ yua. Bairo nipetirije cabaiatajere ññarĩ, cariape majũ “Caticoaupi Jesús,” ñi tũgoñamasĩwũ yua. ⁹ Mai, jãã pũame jãã masĩtĩcõã recõãwũ Dios ya tutipũ, “Mesíare cũ na capajĩãrocaro bero catigũmi tunu,” na caĩwoatujũgoyeticũrĩqũẽrẽ. ¹⁰ Bairo Jesús masã opepũ caĩñaratátana jãã tunucoápũ jãã ya wiipũ yua.

Jesús se aparece a María Magdalena

(Mr 16.9-11)

¹¹ María Magdalena pũame Jesús masã ope tũpũa oticõã tuaámo. Bairo otiona, Jesús masã ope ãnatõpũ murĩ ññajõ joyupo. ¹² Bairo áco, ññañupõ pũgarã ángelea majãrẽ caroa juti botirije cajãñaatana Jesús rupaũri ãnajẽrẽ na cacũata opepũ na caruiro. Na, ángelea majã pũame Jesús rupaũri ãnajẽrẽ na cacũatapaũre ruiyuparã. Jĩcãũ Jesús rũpoa caãniatapaũre, apeĩ cũ rũpori caãniatapaũre ruiyuparã. ¹³ Na, ángelea majã pũame topũ ruirã, María Magdalenarẽ atore bairo cõ ñ jẽniñañuparã:

—Mũa, ¿nopẽĩõ mũ otiyati?

Bairo cõ na caĩjẽniñarõ tũgo, María Magdalena pũame atore bairo na ññupõ:

—Yũ Quetiupũ rupaũri ãnajẽrẽ aperopũ cũ necuupa. “Noopũ cũ neatanama rita,” ñi masĩtĩña. Bairi yũ yapapuañũña —na ññupõ ángelea majãrẽ.

¹⁴ Bairo ángelea majãrẽ na ñ yaparo, ãmejorenucã ññagona, Jesure qũññañupõ yua. Bairo qũññamioacũã, María Magdalena pũame, “Jesua ññaami,” ñ masĩẽsupo. ¹⁵ Bairo cõ cabairo ñña, atore bairo cõ ññupũ Jesús pũame:

—M̄ua, ¿nopẽĩõ m̄u otiyati? ¿Ñamurẽ macãõ m̄u baiyati?

Mai, cõ p̄uame, “Oterica wesere cacotei ãcũmi,” ĩ tũgoñarĩ atore bairo qũĩĩupõ:

—M̄u, Jesús rupauri ãnajẽrẽ aperopu m̄u cacũata, yu quetibuj̄uya. Bairo m̄u caquetibuj̄uro, yu p̄uame cũ rupauri ãnajẽrẽ macãõ ágo ñiña —qũĩĩupõ.

¹⁶ Bairo cãrẽ cõ caĩrõ tũgo, Jesús p̄uame atore bairo cõ ĩĩupũ:

—¡María!

Bairo Jesús cõ cũ caĩrõ tũgo, María Magdalena p̄uame ãmejorenucãrĩ, bairo qũĩĩupõ Jesure hebreo majã b̄us̄arique mena:

—¡Rabuni! (Mai, ati wãme, “Yure cabuei,” ĩgaro ñiña yu yaye hebreo majã mena.)

¹⁷ Jesús p̄uame María Magdalenarẽ bairo cõ ĩĩupũ:

—Yu pãñaeticõãña. Yu Pacu t̄upu yu wãmuápériaru mai. Bairi yu yarã yu bairãrẽ bairo caãnarẽ atore bairo ñi quetibuj̄u bojaoja: “Yu Pacu Dios t̄upu wãm̄ucoáḡu yu baiya mai. Cũ, yu Pacu Dios p̄uame mujãã Pacu majũ niñami. Cũã niñami yu Pacu Dios majũ. Mujãã cãrẽ, mujãã Pacu Dios majũ niñami,” cõ ĩ quetibuj̄u rotijoyupu Jesús María Magdalenarẽ.

¹⁸ María p̄uame bairo Jesús cõ cũ caĩquetibuj̄u rotijoro tũgo, jicoquei jãã cã cabuerã caãninucũatana t̄upu quetibuj̄u aticoasupo. Bairo jãã t̄upu etao, María Magdalena Jesure cõ caĩñaatajere, bairi cũ caquetibuj̄u rotiataje cãrẽ jãã quetibuj̄u wõ yua.

Jesús se aparece a los discípulos

(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Lc 24.36-49)

¹⁹ Ti semana caãnijũgori rũmu María Magdalena Jesure cõ caĩñaata rũmu merẽ naiocoato baiwu. Bairi jãã, Jesús cũ cabuerã caãnimiatana p̄uame caroaro jãã caãni wii joperire biari jãã neñawũ. Jãã, Jesús cũ cabuerã caãnimiatana p̄uame judío majã quetiuparãrẽ uwirã, bairo jãã caãni wii joperire biari jãã neñawũ. Bairo jãã caneñarõ, Jesús p̄uame jãã recomacã majũ buia nucãetawĩ. Bairo jãã t̄upu buianucã etau, atore bairo jãã ĩ jẽniwĩ:

—¡Caroa yeri cutaje mujããrẽ cũ joáto Dios! —jãã ĩ jẽniwĩ Jesús.

²⁰ Bairo jããrẽ ĩ jẽni yaparori, cũ wãmorĩrẽ na capapua cãmitiátajere jãã ĩñowĩ. Tunu bairoa cũ warure na cajareo cãmitiáta ope cãrẽ jãã ĩñowĩ. Bairo cacatiatacu cũ caãnorẽ ĩñarĩ yua, jãã p̄uame butioro jãã tũgoña useaniwũ.

²¹ Bairo jããrẽ ĩñorĩ bero, tunu bairo jãã ĩ jẽninemowĩ Jesús:

—¡Caroa yeri cutaje mujããrẽ cũ joáto Dios! Yu Pacu p̄uame mujããtu ati yeparu yu jowĩ. Bairi yu cãã mujããrẽ ati yepa macããna camasã watoaru mujãã yu joya, caroa quetire camasãrẽ na mujãã caquetibuj̄u masĩparore bairo ĩ.

²² Bairo jãã ĩrĩ bero, jãã buire putibatori, atore bairo jãã ĩwĩ:

—Espíritu Santore mujãã yu joya ãmerẽ. Cãrẽ cũ bocãñeña yua mujãã mena caãnipaure. ²³ Tunu bairoa ni ĩcãũ ũcãrẽ roro cũ caátiere cũ mujãã camasiriyobojata, carorije cawapa cũgoecure bairo tuagumi. Bairi tunu ni ũcãrẽ cũ carorije wapare cũ mujãã camasiriyo bojaeticõãta, carorije cawapa cũgoña tuacõãgumi —jãã ĩwĩ Jesús.

Tomás ve al Señor resucitado

²⁴ Mai, jãã, p̄uga wãmo peti r̄upore p̄uga p̄enirõ caãnacãũ Jesús cũ cabuerã mena macããcũ ĩcãũ, Tomás cawãmecucu apeyera “Gemelo” na caĩpiinucũ p̄uame jãã mena ãmewĩ Jesús cũ cabuiaeta jũgoripaure. ²⁵ Bairi cabero, jãã, Jesús cũ cabuerã p̄uame jãã mena merẽ cũ caãno yua, atore bairo cũ jãã ĩ quetibuj̄u miwũ Tomárẽ:

—Marĩ Quetiupa Jesure cũ jãã ĩñaapũ.

Bairo cū jāã caĩquetibujumiatacũãrẽ, atore bairo jāã ĩ yucõãwĩ:

—Jesús wãmorĩrẽ na capapua cãmitiátajere ĩñarĩ, yu wãmojũã mena ti opere yu capãñaeticõãta, cariape mujãã yu tũgoetigu. Tunu bairoa cū waru na cajareoáta opere yu wãmo mena yu capãñaeticõãta, cariape mujãã yu tũgoetimajucõãgu —jãã ĩ yucõãwĩ Tomás.

²⁶ Cabero, jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã rãmũ canetõrõ bero, tunu jāã, Jesús cū cabuericarã jāã neñawũ tunu jāã ya wii pupearũ. Bairo ti watoa jāã caneñarĩpaure Tomás cūã ãmi yua jāã menarẽ. Caroaro ti wii jopeerire jāã biatupeyocõãwũ. Bairo jāã caátimiatacũãrẽ, Jesús puame jāã tũpũ jāã buiaetawĩ. Bairo jāã watoapũ etari, atore bairo jāã jẽniwĩ:

—¡Caroa yeri cutaje mujããrẽ cū joáto Dios! —jãã ĩ jẽniwĩ Jesús.

²⁷ Bairo jāã ĩ jẽnirĩ bero, Jesús Tomárẽ atore bairo qũĩwĩ:

—Ĩñaña yu wãmorĩrẽ na capapua cãmitiátaje cãmiirẽ. Bairo ĩñarĩ, mu wãmojũã mena ñujoñaña ti cãmiirẽ. Tunu bairoa mu wãmo mena yu waru na jareoáta cãmirõrẽ pãñaũ asá. Cariape catũgoecũ majũ ãmerĩcõãña. ¡Cariapea tũgoya mu cūã!

²⁸ Bairo Jesús cū cū caĩrõ, atore bairo Tomás puame qũĩ nucũbugocõãwĩ yua:

—¡Yu Quetiupũ, yu netõrõ caãcũ Dios majũ mu ãniña! —qũĩwĩ.

²⁹ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ Jesús Tomárẽ:

—¿Ãmerẽ yure ĩñarĩpa cariapea yu mu tũgousayati? ¡Useanirĩ na ãmarõ noa ũna ĩñaetimirãcũã cariape catũgousanucũã!

El porqué de este libro

³⁰ Baipua, Jesús capee majũ caroa Dios yaye mena cū caátĩ ĩnomasĩrĩjẽrẽ jāã áti ĩnonucũwĩ. Tie nipetirijere ati tutipure yu woatu quetibujũpeyoetiya.

³¹ Bairo woatu peyoetimicũã, atie mujããrẽ yu caquetibujũwoaturijere mujãã yu quetibujucũña, tiere ĩñarĩ cariapea Jesús Dios macũ, Dios cū cajou Mesías cū caãnierẽ mujãã camasĩparore bairo ĩ. Bairo cũrẽ cariape tũgousari, mujãã puame yeri capetietie cū cajorije majũrẽ mujãã cũgogarã yua.

21

Jesús se aparece a siete de sus discípulos

¹ Cabero Jesús, jāã, cū cabuerãrẽ jāã baujaetawĩ tunu Tiberias utabucura cawãmecutira tũnipũ. Atore bairo baiwu: ² Topure caãna ato cãnacãũ jāã ãmu: Simón Pedro, Tomás cawãmecũcũ apeyera Gemelo na caĩpiinucũũ, Natanael, Galilea yepa Caná cawãmecuti macã macããcũ cūã ãmi. Jãã, Zebedeo pũnaa cūã pũgarãpua jāã ãmũ. Bairi tunu jāã mena macããna pũgarã aperã cūã ãma.

³ Bairo topũ jāã caãno, Simón Pedro puame atore bairo jāã ĩwĩ:

—Wai wei ácu yu baiya —jãã ĩwĩ.

Bairo jāã cū caĩrõ, jāã cūã bairo cū jāã ĩwũ:

—Jãã cūã mu mena jāã wai werágárã —cū jāã ĩwũ.

Bairo qũĩrĩ yua, cũmuapũ ájããrĩ jāã acoápũ, wai weráná. Bairo wai werãmirãcũã, ti ñamirẽ jāã wai pajĩãẽpũ.

⁴ Bairo jāã cabaiãno, cabusuñumũgõatĩpaũ, Jesús puame ti utabucura tũnipũ bauetawĩ. Bairo cū cabauetaro, jāã cū cabuerã puame, “Cũã, Jesús niñami,” jāã ĩ masĩẽpũ, qũĩñamirãcũã yua. ⁵ Bairi Jesús puame atore bairo jāã ĩ jẽniñawĩ:

—Yu yarã, ¿mujãã wai pajĩãẽtĩñati? —jãã ĩ jẽniñawĩ.

Bairo cū caĩjẽniñarõ, bairo cū jāã ĩwũ:

—Jãã pajĩãetiapũ.

⁶ Jesús puame tiere tũgori, bairo jāã ĩwĩ:

—Bapire cariape nũgõã pũame wẽroca ñuajoya. Bairo ána, capããrã majãã wai pajããgarã —jãã ïwĩ.

Bairo cũ caĩrõ, cũ carotirore bairo jãã ápu. Bairi yua, bairo jãã caáto, dope bairo bapire jãã áti tũgãmũgõpãmũo jomasĩẽpũ, capããrã majũ bapire wai na cajããrõ jũgori yua.

⁷ Mai, yu, butiuro Jesús cũ camainucũũ pũame wai capããrã na cajããrõ ïñarĩ, Pedrore atore bairo cũ ñiwũ:

—¡Marĩ Quetiupaua niñamima! —cũ ñiwũ.

Bairo yu caĩrõ tũgo, Pedro pũame jicoquei jãã Quetiupau Jesure qũĩñamasĩrĩ, uwaro cũ jutirore jãña, riapũ rocañuarĩ baacoámí, Jesús tũpũ ácu. ⁸ Jãã, cũ cabuerã pũame bapire wai jiraricũ majũ jãã tũgã pãápu cũmua capairica mena paputiro tũnipũ. Mai, jãã pũame jõpu mee, paputiro wijaro cien metros cãrõ jãñurĩã caãnoi bapire jãã tũgãpãápu, wai capããrã majũ na cajããrõ ïñarĩ. ⁹ Bairi yua, jãã pũame paputiropu maa etanucãrã, peero riorica peerore jãã ïñawũ. Bairi ti peeropũ wai jĩcãũ pũõnucõrĩcũ cũãrẽ jãã ïñawũ. Pan cũã ãmu ti peero tũre. ¹⁰ Paputiro tũnipũ jãã camaa nũcãrõ ïña, Jesús pũame atore bairo jãã ïwĩ:

—Jĩcããrã ùna ãmeacã majãã cawai pajããetarãrẽ na jeasá ato pũame —jãã ïwĩ.

¹¹ Bairo Jesús jãã cũ caĩrõ tũgo, Simón Pedro pũame cũmuapũ etajãã, bapire tũgãatĩ, paputiropu wai capããrã na cajããrĩcũrẽ tũgãmojowĩ. Mai, capacarã jeto ciento cincuenta y tres majũ wai capããrã ti bapire jãñupã. Bairo ti bapire capããrã majũ wai na cajããmiatacũãrẽ, tii bapĩ pũame woepũ. ¹² Jesús pũame bairo Pedro waire, bapĩ mena paputiropu na cũ caweemocũ yaparoro ïña, atore bairo jãã ïwĩ:

—Tiaya. Uga wãcãrasá mai majãã cũã —jãã ïwĩ Jesús.

Jãã pũame merẽ, “Marĩ Quetiupau Jesua niñami,” jãã ï masĩcõãwũ. Bairi bairo jãã cũ caĩrõ, jãã pũame jĩcãũ ùcũ pũamena, “¿Ñamũ majũ mu ãniñati?” cũ jãã ï jẽniñaepũ Jesure. ¹³ Bairi yua, Jesús pũame pããrẽ nerĩ, jãã batojowĩ. Wai cũãrẽ torea bairo jãã batojowĩ.

¹⁴ ãme mena merẽ itiani majũ Jesús, jãã, cũ cabuerã caãnimiatanarẽ, cũrẽ na capajããrocaro bero cacatitunuatacũ jãã tũpũre buiaeta ïñoũ baiwĩ Jesús.

Jesús habla con Simón Pedro

¹⁵ Bairo jãã caũgawãcã yaparoro bero, Jesús pũame Simón Pedrore atore bairo qũĩ jẽniñawĩ:

—Simón, Juan macũ, mũrẽ ñiña: ¿Ánoa mu baparã netõjãñurõ yu mu maiñati?

Bairo Jesús cũ caĩrõ tũgo, Simón Pedro pũame atore bairo qũĩ yuwĩ:

—Yu Quetiupau, mu yu maimajũcõãña. Merẽ mu masĩña mu yu camairĩjẽrẽ.

Bairo Pedro cũ caĩrõ, Jesús pũame bairo qũĩwĩ:

—Baiupa, toroque yu caquetibũjũcũrĩjẽrẽ cariape catũgoũsarãrẽ caroaro na coteri na jũgoãña.

¹⁶ Bairo Jesús Pedrore qũĩ quetibũju yaparo, bairo qũĩ jẽniñanemowĩ tunu:

—Simón, Juan macũ, mũrẽ ñiña: ¿Mũa, cariapea yu mu maiñati?

Bairo Jesús cũ caĩjẽniñarõ, atore bairo qũĩwĩ Pedro:

—Yu Quetiupau, mu yu maimajũcõãña. Merẽ mu masĩña mu yu camairĩjẽrẽ.

Bairo Pedro cũ caĩrõ, Jesús pũame bairo qũĩwĩ:

—Baiupa, toroque yu caquetibũjũcũrĩjẽrẽ cariape catũgoũsarãrẽ caroaro na coteri na jũgoãña.

¹⁷ Bairi yua ãme mena merẽ itiani majũ atore bairo qũĩ jẽniñanemowĩ Pedrore:

—Simón, Juan macũ, mũrẽ ñiña: ¿Mũa, yu mu maiñati?

Bairo Jesús itiani majũ cũ cã caĩjẽniñarõ jãgori, tũgoñarĩqũẽ pairique mena atore bairo qũĩ yuwi Pedro Jesure:

—Yu Quetiupau, nipetirije yu mu masĩña. Mu masĩña merẽ mu yu camairĩjẽ cããrẽ.

Bairo Pedro cã caĩrõ, Jesús ruame bairo qũiwĩ:

—Baiupa, toroque yu caquetibujucũrĩjẽrẽ cariape catũgoũsarãrẽ caroaro na coteri na jũgoãña. ¹⁸ Cariape mu ñiña: Cawãmaũ acã, mu caborore jutiro jãñarĩ, noo mu caboropu mu añesẽãnucũũpã. Mu cabucũaro yua, aperã camasã ruame mu wãmorĩrẽ ñumũgõrĩ, mu juti jããrĩ, mu caãgaetopu mu neãrocagarãma yua —qũiwĩ Jesús Pedore.

¹⁹ Mai, bairije Pedore Jesús cã caĩquetibujumata, Pedro cã cariape wãmerẽ ĩ quetibujumasiõgũ ĩwĩ Jesús. Bairo Pedro cã cabairiapere jãgori camasã Dios cã catuarijere na cã caĩñopeere ĩ quetibujum ĩwĩ Jesús. Bairo ĩ quetibujum yaparo, bairo qũiwĩ Jesús tunu Pedore:

—¡Nipetirije yu caátĩninucũrõrẽ bairo caroaro áticõã ninucũña! —qũĩ cũwĩ Jesús Pedore yua.

El discípulo a quien Jesús quería mucho

²⁰ Cabero Jesús cã caĩquetibujuro bero, Pedro ruame ãmejore ĩña yua, yu majũrẽ ñiñacõãwĩ, yu, batiuro Jesús cã camairẽ. Mai, yu ruame Jesús mena jĩcãrõ jãã caũgarui tũsari watoa Jesús cũtuaca rui, atore bairo cã caĩjẽniñarĩcũã yu ãniña: “Yu Quetiupau, ¿ni majũ murẽ, bairo qũĩ busujã buitirocauati?” cã caĩjẽniñarĩcũã yu ãniña. ²¹ Bairo yu ãmejore ĩñarĩ, atore bairo Jesure qũĩ jẽniñawĩ Pedro:

—Yu Quetiupau, ãnira, ¿dope bairo cã to bairoati? —qũĩ jẽniñawĩ Jesús.

²² Bairo Pedro cã caĩjẽniñarõ, bairo qũiwĩ Jesús:

—Cã cabaiyasicoapata cããrẽ, o ati yepapu tunu yu caetaro cã cacaticõãmata cããrẽ, mu camasĩpee mee niña. Muã, tiere tũgoñarĩ mee, nipetirije yu caátĩninucũrõrẽ bairo caroaro áticõã ninucũña —qũiwĩ Jesús Pedore.

²³ Atore bairo Pedro Jesure cã caĩjẽniñarõ, Jesús cã caĩquetibujumataje queti etacoasupa Jesús yarã ñubueri majãpũre: “Juan riaetigũmi. Caticõã nigũmi,” ĩrĩqũẽ queti. Baiũna, Jesús ruame yũre, “Riaetigũmi,” ĩ mee bairo qũĩ quetibujumwĩ Pedore. Atore bairo jeto ĩwĩ: “Cã cabaiyasicoapata cããrẽ, o ati yepapu tunu yu caetaro cã cacaticõãmata cããrẽ, mu camasĩpee mee niña.” Tie jetore ĩwĩ.

²⁴ Yuã, Jesús cã cabuei, cã cabuerique yu caĩñarĩqũẽrẽ caquetibujum, ati tutire cawoãna yu ãniña. Bairi atie yu caquetibujumwoaturije caroa cariape macããjẽ queti niña.

²⁵ Apeye capee majũ Jesús cã caátaje nimiña. Bairi nipetirije Jesús cã caátĩnajẽrẽ marĩ cawoatupeyocõãta, ti tutiri ruame ati umãrecóore bijapetiro cãrõ nicoabujoro.

Tocãrõã ñiña.

LOS HECHOS de los Apóstoles

La promesa del Espíritu Santo

¹⁻² M_u, Teófilo, nocārō caānimajūūrē merē m_u y_u quetib_uj_u woajojūgow_u. Jesucristo ati yepar_u ācū, cū caátijūgoriquere, bairi cū cabuerique nipetirije cūārē umurecōo cū cawāmuátí rām_up_u cū cabaijānarīqūērē m_u y_u quetib_uj_u woajow_u. Āmerē m_u y_u quetib_uj_unemoña tunu ati carta mena: Umurecōop_u cū cawāmuápáro jūgoye, cū yarā apóstolea majā cū cabesericarā na caátipeere na quetib_uj_ucūñupī, Espiritu Santo cū camasīrjē jūgori. ³ Mai, riari bero Jesús p_uame cū yarā apóstolea majā watoap_u ati rupa_u mena na buia etayupi. Yoaro narē na buia añupī cuarenta rām_urī majū, “Cacatii niñami,” na caīmasīparore bairo ī. Bairo buia ācū, Dios cū carotimasīrīp_u macāājērē na quetib_uj_u añupī.

⁴ Mai, cajūgoyer_u cū cabuerā mena ācū, “Jerusalén macārē mujāā witiwey-opa mai,” na ī cūñupī. Atore bairo na ĩñupī:

—Y_u Pac_u mujāārē cū caījūgoyeticūrīcārōrēā bairo átig_umi. Merē tiere mujāārē y_u quetib_uj_uw_u. Torena, mujāā cotegarā mai. ⁵ Juan ānacū p_uame mujāārē oco mena bautizawī. Āme berore y_u Pac_u p_uame roque Espiritu Santo mena mujāā bautizag_umi. Cū Yeri majūrē mujāārē jog_umi —na ĩcūñupī Jesús.

Jesús asciende al cielo

⁶ Ape rām_u Jesús mena āna, cū jēniñañuparā:

—Jāā Quetiupa_u, ¿nocārōp_u Israel yepa marī ya yepare marī ñicūjāā na carotijūgoricarore bairo m_u rotimasījūgo_uati? ¿Nocārōp_u Roma macāāna, ati yepare caēmarīcārārē na m_u acureiati? ¿Āmea m_u ácuati? —qūī jēniñañuparā.

⁷ Bairo na caīrō tūgo, atore bairo na ĩñupū:

—Tiere y_u Pac_u jeto átimasīñami. Bairi cū jeto ti rām_u cūārē masīñami. Mujāā tiere mujāā camasīpee mee niña. ⁸ Bairi Dios p_uame ti rām_urē mujāārē masīōētīmicūā, quetib_uj_u masīrīqūērē mujāārē jog_umi. Espiritu Santo mujāā yerip_u cū caetaro jūgori, y_u yaye busūriquerere mujāā quetib_uj_u masīgarā. Bairi Jerusalén macā macāānarē na mujāā quetib_uj_u jūgogarā. Cabero Judea yepa macāāna nipetiro caānarē, cabero Samaria yepa macāānarē, cabero ati umurecōo nocārō cayoarop_u macāāna cūārē na mujāā quetib_uj_ugarā y_u yaye busūriquerere quetire —na ĩ quetib_uj_uyup_u Jesús cū cabuerārē.

⁹ Bairo narē quetib_uj_u yaparori bero, cū cabuerā na cañatoyea, Dios p_uame umurecōop_u Jesure cū newām_uo jocōāñupū. Bairo cū caáto, buseriwo p_uame cū tocoásuparo. Bairi yua, tocārōā qūīña jānacōāñuparā Jesure. Tunu qūīñanemoesuparā. ¹⁰ Bairo cūrē na cañamūgōnucūrō, cañm_u p_ugarā jutii cabotirijere cajāñaatana nat_u buiaetanucāñuparā. ¹¹ Na p_uame atore bairo na ĩñuparā:

—Mujāā, Galilea yepa macāāna, ¿nopēirā jōbui umurecōo p_uamerē mujāā ĩnamūgōcōānucūñati? Cū, Jesús, mujāā watoa caāniatacu umurecōop_u caácú ati yepar_u atíg_umi tunu. Āmerē cū caátó mujāā cañajororea bairo atíg_umi tunu —na ĩ quetib_uj_uyuparā.

Se escoge a Matías para reemplazar a Judas

¹² Bairi apóstolea majā Olivo cawāmecuti burop_u caānimiatana tunucoásuparā Jerusalēp_u. Olivo burop_ui átáto, yoaesuparo Jerusalén macā. Judío majā na cayerijārī rām_u ũno cūārē na cañesēāmasīrō añuparō.

¹³ Bairo ti macārē etarā yua, na cacānirī wiip̄ cabui macā ar̄na p̄amerē wāmuátjãñuparā. Na p̄ame ato cānacāñ ãñuparā: Pedro, Juan, Santiago, Andrés, Felipe, Tomás, Bartolomé, Mateo, Santiago Alfeo macū, bairi Simón, Celotea mena macāãcū, bairi Judas, Santiago macū ãñuparā. ¹⁴ Na p̄ame nipetiro tocānacānia neñanucūñuparā Jesús yarā mena. Cū bairā, cū paco María, bairi aperā carōmia mena neñanucūñuparā, ñubueñarā.

¹⁵ Bairi jicā r̄m̄na na cañubueño, Pedro p̄ame na watoap̄ wāmun̄cãñup̄. Cañubueñarā p̄ame ciento veinte majū ãñuparā. Narē yua, atore bairo na ñup̄ Pedro: ¹⁶ “Ȳ yarā tūgopeoya ȳ cañr̄j̄r̄: David ānacū Esp̄ritu Santo jūgori Judas cū cabaipere cū caquetib̄j̄woatuyaricarorea bairo baigaro. Judas ānacū p̄ame Jesure cañeparārē cajūgoric̄ āmi. ¹⁷ Marī mena macāãcū ānimiwī. Marī mena capaap̄ ānimiwī cū cū. ¹⁸ Bairo marī mena macāãcū cañibujiorap̄ nimicū, Jesure cū cañbitirocarique wapa mena, jicā yepa wap̄atiyup̄. Cabero ti yepa ācū, Judas p̄ame cū majū p̄ajj̄ayasicōasupi. Bairo cū cabaiyasiro, cū paaro p̄ame wooyasicōasuparo. Cū utamijī wēērī ānajē witiyuparo. ¹⁹ Bairo roro cū cabairijere tūgori, Jerusalén macāna ti yepare Acéldama wāmetiyuparā. ‘Acéldama’ ĩgaro, ‘Rií Yepa’ ĩgaro ñna na yaye bus̄rique mena. ²⁰ David ānacū Salmos tutip̄ cū caquetib̄j̄cūr̄q̄ūē atore bairo ñna Judas cū cabaipere:

‘Cū ya wii macāna na ábatacōáp̄aro.

Ni jicāñ ũcū cū tuaeticōāto ti wiire.’

Tunu bairoa apewēp̄ atore bairo ĩ cūnemoñup̄:

‘Apei cū j̄wasoáto cū capaa ānimiatajere,’ ĩ cūñup̄ David ānacū.

²¹ “Ato marī mena caña marī Quetiup̄ Jesús ati yepap̄ cū caño cabapacutana niñama. ²² Juan ānacū Jesure cū cabautizaro berop̄i bapacuti ána, um̄recōop̄ Jesús cū cawāmuátí r̄m̄up̄ cabapacuti j̄naricārā nicōāñama. Bairi na mena macāãcū jicāñ ũcū j̄ārē bairo caquetib̄j̄rap̄ cū cajãr̄ ñña. Judas wasoaye cañnip̄ majūrē marī boya. Cū cū quetib̄j̄ḡmi marī Quetiup̄ cariacōat̄c̄ nimicū tunu cū cacatirijere,” na ñup̄ Pedro to macāñarē.

²³ Bairo cū cañr̄ tūgo, p̄garā na mena macāñarē na bootūgoñañuparā. José Justo, ape wāme Barsabás cawāmec̄c̄re boyuparā. Apei Matías cawāmec̄c̄ cūārē boyuparā. ²⁴ Bairo na p̄garārē na beseri yua, atore bairo Diore q̄ñ j̄eniñuparā: “Jã Quetiup̄, m̄ roque nipetiro camasārē na yerip̄ na catūgoñar̄j̄r̄ē camasī m̄ āniña. Bairo cañcū ānir̄ j̄ārē m̄ masīōwā. Ni m̄ caboure cū m̄ besewa. ²⁵ Judas ānacū p̄ame roro cū caátie jūgori roro popiye bairicarop̄ ásupi. Bairi cū paarique cū capitimiatajere apei cū paawasoáto,” q̄ñ j̄eniñuparā Diore.

²⁶ Bairo q̄ñ j̄eniyaparori bero, ut̄ rupaacarē āmeo wēē nuniñuparā. Bairo átiri masīñuparā Judare cawasoap̄are. Matiare cū beseyupi Dios. Bairi yua, Matías p̄ame p̄ga wāmo peti r̄pore jicā p̄enir̄ cānacāñ catuaricarā apóstolea majā mena macāãcū jicāñ cañninemojūgon ãñup̄.

2

La venida del Espíritu Santo

¹ Cabero Pentecostés bose r̄m̄na caetaro, nipetiro Jesucristore catūgon̄sarā jicārap̄a ñubuerā neñarā baiyuparā. ² Bairo na cañubueño, caño tusarōa paio bus̄ocajoyuparo um̄recōop̄ caátie. Wīno paio cabus̄ricarore bairo bus̄ocajoyuparo. Ti wii, na cañni wii nipetiro p̄ bus̄etayuparo. ³ Bairo cabairo yua, peero cañwāmr̄icā wēēr̄r̄ bairo cabaurije tocānacāñ r̄p̄oa buip̄rea bauetayuparo. ⁴ Bairi to macāna nipetirore na yerip̄ na j̄añup̄

Espíritu Santo p̄ame. Bairi ñe ũnie r̄usaesuparo na camasiētīē. Bairo caãna añirī, aperã yaye bus̄ariquere bus̄aj̄ogoyuparã. Espiritu Santo narē cū camasiōrjē j̄gori bairo bus̄uyuparã.

⁵ Mai, ti r̄um̄r̄irē añuparã Jerusalēp̄re judío majã ati um̄recóo nipetirop̄ macããna caatiatana. Jerusalēp̄r̄ ñubuerã baiyuparã. ⁶ Bairo cab̄us̄uocajorore t̄gori yua, neñaetayuparã apóstolea majã na caãni wiip̄r̄. Neñaetarã yua, tocãnacãũp̄r̄a na yaye na cab̄us̄arijere t̄goyuparã. Bairi, dope bairo ï t̄goña masiēsuparã. ⁷ Bairo t̄goña macããrī yua, atore bairo ãmeo ïñuparã:

—¿Ānoa nipetiro cab̄us̄arã, Galilea yepa macããna mee na añiñati? ⁸ Bairo cabairã nimirãcũã, ¿ñe j̄gori marī yaye bus̄ariquere caroaro na bus̄umasĩñati? ⁹ Marī mena caãna j̄cããrã, Partia macããna niñama. Aperã Media yepa macããna, aperã Elam macããna, aperã Mesopotamia macããna, aperã Judea yepa macããna, aperã Capadocia yepa macããna, aperã Ponto yepa macããna, aperã Asia yepa macããna niñama. ¹⁰ Aperã Egipto, Frigia, bairo Panfilia na caĩrī yepaap̄r̄ macããna niñama. Aperã Africa yepa macããna, Cirene macã j̄goye macããna niñama. Tunu bairoa Roma cawãmecuti macãĩ caatiatana niñama. ¹¹ J̄cããrã na mena macããna judío majã p̄naa na caãnoi, judío majãrē bairo na marī ïñaña. Aperã na mena macããna judío majã p̄naa ãmerĩmirãcũã, marĩrē bairo Diore na caĩroarije j̄gori judío majãrē bairo na marī ïñaña na cũãrē. Tunu bairoa marī mena macããna j̄cããrã, Creta yuc̄p̄oa macããna niñama. Aperã Arabia yepa macããna niñama. ¡Bairo ati yepa nipetirop̄ caatiatana nimirãcũã, tocãnacãũp̄r̄a marī t̄goya marī yaye bus̄arique mena Dios cū catuarije mena cū caátiere! —ãmeo ï bus̄uyuparã na majũ camasã p̄ame.

¹² Bairo t̄goña macããrī yua, nopē bairo ï t̄goñamasiēsuparã. Bairi atore bairo ãmeo ï j̄eniñañuparã na majũ:

—¿Nopē bairo marĩrē ïḡu qũĩcuti Dios? —ñuparã.

¹³ Bairo na caĩmiatacũãrē, aperã j̄cããrã, “¡Cũmurã baiyama!” na ï boyetiyuparã apóstolea majãrē.

Discurso de Pedro

¹⁴ Bairo na caĩrō t̄go, Pedro, aperã cū mena macããna p̄ga wãmo peti r̄upore j̄cã p̄enirō cãnacãũ apóstolea majã mena wãm̄n̄ucãñup̄ã. Pedro p̄ame bus̄arique tutuaro mena atore bairo na ïñup̄ camasã caĩñarã etaatánarē: “M̄jãã, Judea yepa macããna, m̄jãã ati macã Jerusalén macããna cũã t̄goreoya m̄jããrē ȳ caĩpeere. ¹⁵ Ānoa ȳ mena macããna cũmuētĩñama. M̄jãã narē m̄jãã caĩt̄goñarōrē bairo mee niñama. Ni ũcũ ñamirōcãcã muip̄r̄ cū caasitutuatip̄r̄ caãnorē cũmucẽmi. ¹⁶ Bairo mee baiya. Profeta Joel ãnacũ jãã cabaipeere quetib̄j̄m̄ j̄goyeticũñup̄ĩ cū ya tutip̄r̄. Atore bairo ï woatuyayup̄i:

¹⁷ ‘Atore bairo ȳ quetib̄j̄m̄wĩ Dios: Ati um̄recóo caãnit̄sari r̄um̄r̄ĩ caãno nipetiro camasãrē na ȳ joḡu Espiritu Santo, ȳ Yeri majũrē.

Bairo ȳ caáto, m̄jãã p̄naa caũm̄na, m̄jãã p̄naa r̄omirĩ cũã, ȳ yaye bus̄ariquere quetib̄j̄m̄ netōōgarãma aperã camasãrē.

Tunu bairoa cawãmarã ȳ yaye macããjē cabau ïñorj̄j̄rē ïñagarãma.

Tunu cab̄utoa cũãrē na ȳ quetib̄j̄m̄ na caqũēguerop̄r̄.

¹⁸ Bairi ti r̄um̄ caãnorē ȳ carotirã caũm̄na, carōmia cũãrē na ȳ joḡu Espiritu Santo, ȳ Yeri majũrē.

Bairo ȳ caáto, ȳ yaye bus̄ariquere quetib̄j̄m̄netōōgarãma aperã camasãrē.

¹⁹ J̄o um̄recóop̄r̄ ricaati cabairije baugaro.

Ati yepaap̄r̄ cũã ricaati cabairije baugaro.

Riire bairije, peerore bairije, peero buserire bairije cabaurije cũã bau ïñogaro.

20 Bairo cabairo, muip_u umareco macããcũ naitiãcoagumi.

Ñami macããcũ p_uame rií cuire bairo jũãã baigumi.

Bairo baigaro ati yepar_u y_u caetaparo jũgoye.

Ti rãm_u p_uame caanimajũrĩ rãm_u nigaro.

21 Bairi nipetiro camasã, “Y_u Quetiupa_u y_u netõõña,” caĩjẽnirã p_uame netõcõãgarãma, ñiwĩ Dios,’

ĩ quetibujuyupi Joel ãnacũ cũ ya tutip_u,” na ñũpũ Pedro, to caneñarã etaatãnarẽ.

22 Ñ quetibuj_u yaparo, na ñ quetibujunemoñupũ tunu: “Y_u yarã, Israel yepa macããna tũgopeoya y_u caĩrĩjẽrẽ: Jesús, Nazaret macã macããcũ Dios cũ cabeseric_u majũ ãmi. Merẽ m_ujãã caroaro m_ujãã masiña cũ caátajere. Capee átijẽño ñnowĩ. Caroaro, camasã manierẽ átijẽño ñnowĩ. Dios cũ camasĩrjẽ jũgori cũ catutuarijere marĩ átĩ ñnowĩ. 23 Bairo caroaro cũ caátimiatacũãrẽ, m_ujãã p_uame cũ m_ujãã boep_u. Tirũmup_u ati umarecóore Dios cũ caqũenoparo jũgoyep_u, merẽ cũ macũrẽ roro m_ujãã caátipeere masĩyerijãñupĩ. Bairi m_ujãã p_uame cũ m_ujãã ñerotiw_u. Cũ cariarore borã, roro caánarẽ yucupãip_u cũ m_ujãã rapuaturoti_w. 24 Bairo cũrẽ m_ujãã caátimiatacũãrẽ, Dios p_uame cũ catiopyupi. Cariaricarã ãnana na caãnop_u caãnimiatacũre cũ witio joroque cũ ásupi Dios. 25 Quetiupa_u rey David ãnacũ, Jesús cũ cabaipeere quetibuj_u woatucũñupĩ atore bairo:

‘Dios, y_u Quetiupa_u, y_u mena ãnicõã ninucũñami. Y_ure cariape nũgõãrẽ ãninucũñami, ñe ñnierẽ y_u cauwietiparore bairo ñ. 26 Bairi butiuro y_u useaniña. Ñe ñnie rusaetiya y_u yerip_ure. Tunu bairoa Diore y_u basapeoya. Bairi y_u tũgoñarĩqũẽ paietiya. 27 Y_u yeri pũnarẽ cariaricarã ãnana na caãnop_u m_u joroacetig_u. M_u carotire camai ãnirĩ y_u rup_u ãnatõrẽ to boao joroque m_u áperig_u. 28 Cariacoatac_u y_u caãnimiatacũãrẽ, y_u m_u catiog_u tunu. Bairi m_u tũp_u y_u caãno, useanio joroque y_u m_u átig_u,’

ĩ quetibujuyupi David ãnacũ Jesús cũ caĩpeere,” na ñũpũ Pedro, to caneñarã etaatãnarẽ.

29 Ñ quetibuj_u yaparo, na ñnemoñupũ tunu: “Y_u yarã, marĩ ñicũ David ãnacũ riacoásúpi. Bairo cũ cariaro ñña, cũ yaarocacõãñupã. Nipetiro tiere marĩ masiña. Marĩ nipetiro marĩ ññanucũña cũ ãnacũrẽ na cayaayarica ope ãtã opere. 30 David ãnacũ p_uame profeta majõc_u ãniñañupĩ. Bairi cũ p_uame masĩcõãñupĩ: ‘Dios caãnorẽ bairo y_ure cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo y_u pãrãmerã mena macããcũ jĩcãũ nigumi Cristo. Y_ure bairo Israel macããnarẽ na rotimasĩgumi,’

ĩ masĩcõãñupĩ David. 31 Bairi David ãnacũ p_uame ape rũmup_u cabaipeere camasĩrẽ bairo majũ Jesucristo cariacoatac_u nimicũã tunu cũ cacatipeere quetibuj_u jũgoyetiyayupi. Bairo ññupĩ: ‘Y_u yeri pũnarẽ cariaricarã ãnana na caãnop_u m_u joroacetig_u. Tunu y_u rup_u ãnatõrẽ to boao joroque m_u áperig_u,’

ĩ quetibujuyupi David, Jesucristo cũ cabaipeere. 32 Bairi cũrẽã catiopyupi Dios. Jãã nipetirã Jesure caĩñarĩcãrã jãã ãniña cũ cacatiriquere. 33 Bairi ãmerẽ yua, Diot_u cariape nũgõãp_u carui ãcũmi, cũrẽ rotibojag_u. Tunu bairoa Dios cũrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo Espiritu Santo cũ caátipeere rotimasĩñami. M_ujãã nipetirije m_ujãã catũgoataje, m_ujãã caĩñaataje cũã Jesucristo cũ caáto jũgori baiar_u. 34 Marĩ ñicũ ãnacũ David rup_u ãnajẽrẽ neáréyupi Dios umarecóop_ure. Tunu bairoa David ãnacũna atore bairo ñ woatuyupi:

‘Dios p_uame y_u Quetiupa_ure atore bairo qũñũpũ: “Ato ruiya cariape nũgõã p_uame mai. 35 M_u pesua caãnanarẽ na y_u canetõõncãrõ berop_u, m_u p_uame na m_u rotimasĩg_u,’ qũñũpũ,’

35 M_u pesua caãnanarẽ na y_u canetõõncãrõ berop_u, m_u p_uame na m_u rotimasĩg_u,’ qũñũpũ,’

36 M_u pesua caãnanarẽ na y_u canetõõncãrõ berop_u, m_u p_uame na m_u rotimasĩg_u,’ qũñũpũ,’

37 M_u pesua caãnanarẽ na y_u canetõõncãrõ berop_u, m_u p_uame na m_u rotimasĩg_u,’ qũñũpũ,’

38 M_u pesua caãnanarẽ na y_u canetõõncãrõ berop_u, m_u p_uame na m_u rotimasĩg_u,’ qũñũpũ,’

39 M_u pesua caãnanarẽ na y_u canetõõncãrõ berop_u, m_u p_uame na m_u rotimasĩg_u,’ qũñũpũ,’

40 M_u pesua caãnanarẽ na y_u canetõõncãrõ berop_u, m_u p_uame na m_u rotimasĩg_u,’ qũñũpũ,’

41 M_u pesua caãnanarẽ na y_u canetõõncãrõ berop_u, m_u p_uame na m_u rotimasĩg_u,’ qũñũpũ,’

42 M_u pesua caãnanarẽ na y_u canetõõncãrõ berop_u, m_u p_uame na m_u rotimasĩg_u,’ qũñũpũ,’

43 M_u pesua caãnanarẽ na y_u canetõõncãrõ berop_u, m_u p_uame na m_u rotimasĩg_u,’ qũñũpũ,’

44 M_u pesua caãnanarẽ na y_u canetõõncãrõ berop_u, m_u p_uame na m_u rotimasĩg_u,’ qũñũpũ,’

ĩ quetibujũ woatuyupi David añacũ.

³⁶ “Bairi ati yepa, Israel yepa macããna nipetiro cariape atiere na masĩáto: Cũ, Jesús yucupãĩpũ mujãã capapuatũ rocarotiricare Dios pũame nipetiro Quetiupũre bairo cũ cũñupĩ. Tunu bairoa nipetiro camasãrẽ netõõgũ, marĩtũ cũ cajoricũre bairo cũ cũñupĩ,” na ĩ quetibujũyupũ Pedro to caneñarã etaatãnarẽ.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgori, bũtioro tũgoña macãñuparã. Bairo tũgoña macããrã yua, atore bairo na ĩ jẽniñañuparã Pedrojããrẽ:

—Jãã yarã, ¿ñerẽ jãã caáto to boyati ãmerẽ?

³⁸ Pedro pũame na ĩñupũ:

—Jesucristo yarã ãnigarã, mujãã caãno cãrõ Dios mena bũsũqũẽnoña roro mujãã caátiere. Roro mujãã catũgoñarĩjẽrẽ jãnarĩ, caroa pũamerẽ tũgoñajũgoya. Bairi tunu mujãã nipetiro mujãã cabautiza rotiro ñũña. Roro mujãã caátiere Dios pũame cũ camasiriyomasĩparore bairo ĩrã, bairo mujãã caáto ñũña. Bairo mujãã caáto, Espĩritu Santore mujãã jogũmi Dios. ³⁹ Tore a bairo marĩ ĩ quetibujũ cũñupĩ: “Yũ yeri pũnarẽ na yũ jogũ nipetiro yũre catũgõsarãrẽ,” marĩ ĩ quetibujũ cũñupĩ. Bairi mujãã, mujãã pũnaa cũãrẽ, noo aperopũ macããna cũãrẽ na jogũmi Dios, Espĩritu Santore, cũrẽ mujãã nipetiro mujãã catũgõsaata —na ĩñupũ Pedro.

⁴⁰ Tore bairo jeto na quetibujũnemoñupũ Pedro:

—Bairo mujãã caáto ñũña: Ati yepa macããna jĩcããrã cayasiparã niñama na carorije wapa. ¡Narẽ bairo mujãã cũã baieticõãña! Dios mena bũsũqũẽnoña —na ĩñupũ Pedro camasãrẽ.

⁴¹ Bairi yua, nipetiro tie quetire catũgõsajũgorã pũame bautiza rotiyuparã. Ti rũmurẽ catũgõsari majã mena macããna, itia mil majũ ãninemoñuparã tunu. ⁴² Cabero na, catũgõsajũgori majã pũame caroaro tũgõsayuparã apóstolea majã na caquetibujũrijere. Tunu bairoa caroaro nipetiro jĩcã majãrẽ bairo ãnimasĩjũgoyuparã. Bairo ãna, nipetiro neñarĩ, Diore cũ jẽninucũñuparã. Tunu bairoa Jesús cũ caũgatũsarica rũmurẽ tũgoñarĩ, pããrẽ uganucũñuparã nipetiro.

La vida de los primeros cristianos

⁴³ Nipetiro to caãna camasã pũame apóstolea majã na caátiere ĩñarĩ, tũgocõã maniásuparã. Capee na caátijẽñomasĩrĩjẽrẽ na caáti ĩñorĩjẽrẽ ĩñarĩ, tũgocõã maniásuparã. ⁴⁴ Tunu bairoa nipetiro catũgõsajũgori majã caroaro jĩcãrõrẽ bairo ãñuparã. Bairi na mena macããna cabopacarã na caãmata, na cabopacarijere na nuniñuparã. ⁴⁵ Bairi na yaye majũ na cacũgorije caãno cãrõrẽ nuniñuparã, wapa jegarã. Bairo áti yaparori, tie dinerore ãmeo ricawoyuparã, narẽ carũsari wãmerẽ na cawapatiparo ñurõ. ⁴⁶ Tunu bairoa tocãnacã rũmũa templo wiipũ neñanucũñuparã. Na ya wiiripũ cũãrẽ Jesús cũ caũgatũsarica rũmurẽ tũgoñarĩ pããrẽ uganucũñuparã. Useanirĩqũẽ mena jĩcã majãrẽ bairo jĩcãrõ mena ugariquere uganucũñuparã. ⁴⁷ Tunu bairoa Diore basapeonucũñuparã. Bairo na caátĩãno ĩñarĩ, to macããna camasã nipetiro na ĩroayuparã. Bairi tocãnacã rũmũa, catũgõsari majã menarẽ capããrã ãninemo nucũñuparã. Marĩ Quetiupũ pũame cũ canetõõrãrẽ cũ yarã majũ na ãnio joroque na átinemo nutuásúpũ.

3

Un cojo es sanado

¹ Jĩcã rũmũ Pedro, Juan mena templo wiipũ ásúparã. Tres de la tarde caãno camasã na cañubueri hora majũ ãñuparõ. ² Mai, to templo wii jope tũpũ ãninucũñupũ jĩcãũ cawĩmaũ ãcũpũna caãmasĩētacũ. Cũ yarã pũame Caroa

Jope cawāmecuti jope tɥpɥ cū cūnucūñuparā, camasā caetari majārē dinero limosnarē na cū cajēnimasīparore bairo ĩrā. ³ Bairo yua, caámasīēcū, Pedro, Jua-jāā na cajāāetaro ĩñarī, dinerore na jēnimiñupū. ⁴ Bairo cū cajēnirō, Pedrojāā qūññañuparā. Qūñña yua, atore bairo qūññupū Pedro pɥame:

—Yɥ yauɥ, tūgopeoya —qūññupū.

⁵ Bairo cū caĩrō tūgo, Pedrore qūññañupū, “Dinero yɥ nunigu ácamí,” ĩ tūgoñarī. ⁶ Bairo cū caĩtūgoñamiatacūārē, atore bairo qūñnemoñupū Pedro pɥame:

—Yɥa, plata, oro moneda tiirire yɥ cūgoetiya. Bairo cūgoetimidcā, Jesucristo yɥre cū camasīōrījē jūgori mɥrē yɥ juátigu. Jesucristo, Nazaret macāācū cū catutuarije mena mɥrē ñiña: Wāmɥnɥcārī ájūgoya —qūññupū Pedro caámasīēcūrē.

⁷ Bairo ĩ yaparori, cū wāmo cariape nūgōā mena cū tūgāwāmɥoñupū. Bairo cū caáto, caámasīēcū rɥpori pɥame, cū añadobeā cūā tutuacoásúparo. ⁸ Bairo cabairo yua, caámasīētīmiatacɥ pɥame patiwāmɥnɥcācoásúpɥ. Bairo patiwāmɥnɥcārī, ámasījūgoyupɥ yua. Bairo Pedrojāā mena ɥseanirī templo wiire jāāñupū. Diore basapeori paticōā ñesēñupū. ⁹ To macāāna pɥame nipetirā cū caámasīrījērē, cū cabasapeoriye cūārē ĩñañuparā. ¹⁰ Bairo qūññarī yua, butiuro tūgocōā maníasuparā. Mai, cū masīcōāñuparā. “Cūā ñiñami Caroa Jope cawāmecuti jope tɥpɥ cadinero jēniruinucūmiatacɥ,” ĩ masīcōāñuparā.

Discurso de Pedro en el Pórtico de Salomón

¹¹ Cacatiatacɥ pɥame Juan, Pedrore pitigaetiri, na mena nicōā ñesēñupū. Bairo ti wii macāāna cū cabairijere tūgori na tɥpɥ atuásúparā Portal de Salomón na caĩrōpɥ, qūññagarā. Topɥ añuparā mai Pedrojāā. ¹² Pedro pɥame bairo na caetaro ĩña, atore bairo na ĩñupū: “Yɥ yarā, Israel yepa macāāna, ĵnopēĩrā, ‘Pedrojāā na camasīrījē jūgori, o Diore na caĩroamasīrījē jūgori caámasīēcūrē cū catioupa,’ caĩrārē bairo mɥjāā tūgoñañati? ¹³ Jāā majū, jāā camasīrījē jūgori mee jāā átiapɥ. Marī ñicūjāā, Abraham, Isaac, Jacojāā ānana na caĩroajūgoricɥ Dios pɥame cū macū Jesure caānimajūūrē bairo caācū cū cūñupī. Bairo cū caátimiatacūārē, mɥjāā pɥame cū ñerī, ati yepa macāāna carotimasīrī majā tɥpɥ cū mɥjāā neárú. Bairo mɥjāā caáto, Pilato pɥame cū wiyogamiwī. Mɥjāā pɥame cū cawiyogarijere mɥjāā boepɥ. ¹⁴ Jesús, ñe ũnie caroriye caápei cū caāniamiatacūārē, cūrē cū cawiyoro mɥjāā boepɥ. Roro caácɥ pɥamerē cū cawiyorore mɥjāā bowɥ. ¹⁵ Bairo átiri, yeri capetietiere cajomasīrē cū mɥjāā pajīārocōā rotiwɥ. Bairo roro cūrē mɥjāā caátirocamiatācūārē, Dios pɥame cū cariacoamiatacɥre cū catiopyri. Jāā, cū jāā ĩñawū tunu cū cacatirīquere. ¹⁶ Cū camasīōrījē mena cū wāmeina jāā caĩrījē jūgori, āni caámasīētīmiatacɥre cū catio joroque cū jāā átiapɥ. Jesús mena jāā tūgoñatutuaya. Bairo cū mena tūgoñatutuari, āni mɥjāā camasīrē cū catipeticoao joroque cū jāā átiapɥ. Mɥjāā ĩñaña merē tiere,” na ĩ quetibɥjɥyupɥ Pedro to caneñarā etarārē.

¹⁷ ĩ quetibɥjɥ yaparo, na ĩ nemoñupū tunu: “Yɥ yarā, merē yɥ masīña mɥjāā catūgoñamawijiariquere. ‘Dios macūrē cū pajīārā marī átiya,’ mɥjāā, mɥjāā quetiuparā cūā, mɥjāā ĩ tūgoñamasīēsupa. Bairo ĩ tūgoñamasīētīrī, cū mɥjāā pajīārocōā rotiwɥ. ¹⁸ Tirāmɥpɥre profeta majā Dios cū caquetibɥjɥnetōōrotiricarā jūgori quetibɥjɥ jūgoyeticūñupī, cū macū, cū cajom ati yepapɥ popiye cū cabaipeere. Mɥjāā pɥame popiye cū baio joroque mɥjāā caátaje jūgori, Dios cū caĩjūgoyeticūrīcārōrēā bairo baietawɥ. ¹⁹ Bairo Dios mena busuqūēnoña roro mɥjāā caátiere. Roro mɥjāā catūgoñarījērē jānarī caroa pɥamerē tūgoñajūgoya. Dios mena tūgoñatutuajūgoya, roro mɥjāā caátiere cū camasiriyoparore bairo ĩrā. Bairo mɥjāā caápata, marī Quetiupau pɥame caroa yericɥtajere mɥjāā jogɥmi. ²⁰ Tunu caānijūgoripapɥina

mujãärê cû cajogaricare cû jogumi Dios, Jesús Mesías majürê. ²¹ Baipua, ati yepapare apérigumi mai. Umurecóopu nicõã ãnigumi cû pacu Dios, tirãmupu profeta majã cañurãrê cû caĩrĩcãrõrêã bairo cabaipetiparo jũgoye. ²² Atore bairo na ĩ quetibujũ cũñupĩ Moisés ãnacũ marĩ ñicũjãã ãnanarê: ‘Marĩ Quetiupau Dios pũame mujãã tũre yu jowĩ. Torea bairo apeire mujãã jogumi profeta majõcure. Mujãã mena macããcũ jĩcãũ caãnipau nigumi cû cãã. Cũ, mujãärê cû caquetibujupeere caroaro tũgopeoya. ²³ Torecu, ni jĩcãũ ũcũ cũ, profeta majõcure catũgoũsagaecu pũame yasicoagumi. Dios yarã, Israel ya poa macããna cawãmecũna mena ãmerĩgumi,’ ĩ quetibujũ cũñupĩ Moisés ãnacũ. ²⁴ “Nipetiro profeta majã cũã ãme rũmu cabaipere quetibujũ jũgoyetiayupa. Samuel cawãmecũcũpui quetibujũ jũgoaná, ãme macããnapu quetibujũ tuetayupa. ²⁵ Nipetiro Dios camasãrê caroaro cû caátigarije, profeta majã jũgori cû caĩcũrĩqũê marĩ yaye caãnipee ãñupã. Tunu bairoa marĩrê caroaro átigu, Dios pũame marĩ ñicũjãã ãnana mena cawãma wãme camasãrê cû caátipeere quetibujũ cũñupĩ. Atore bairo ĩcũñupĩ Dios Abraham ãnacũrê: ‘Mu pãrãmerã jũgori ati yepa macããna nipetiro caroaro ãnigarãma,’ qũĩñupĩ Abraham ãnacũrê. ²⁶ Bairi cû macũrê cû catori bero, marĩ judío majã marĩ tũre cû jojũgoyupi. Caroaro marĩ caãnorê bori, marĩ nipetiro roro marĩ caátiere marĩ cajãnaparore bairo ĩ, marĩ judío majãtũre cû jojũgoyupi Jesure,” na ĩ quetibujuyupu Pedro to caneñarã etarãrê.

4

Pedro y Juan ante las autoridades

¹ Bairo Pedro, Juajãã camasãrê na caĩãnitoyea, sacerdote majã, bairo Dios ya wiire coteri majã quetiupau, bairo saduceo majã cũã etayuparã. ² Na pũame Pedro, Juajãã mena asiajãñuñuparã. Camasãrê na caquetibujuro boesuparã. Tunu bairoa, “Camasã cariacatana nimirãcũã tunu catiyama Jesure bairo,” na caĩquetibujuro boesuparã. ³ Bairi yua, Pedro, Juajãärê ñerĩ, preso jorica wiipũ na cũcõãñuparã, merê ñamicã caãnoi. ⁴ Bairo narê na cacũmiatacũãrê, na caquetibujurijere catũgoatana to macããna pũame na caĩatajere cariape tũgoyuparã. Bairi Jesure catũgoũsari majã caũma jetoa merê jĩcã wãmo cãnacã mil majũ ãñuparã.

⁵ Ti rũmu, busuri rũmu Jerusalén macãpũre quetiuparã judío majã, bairo cabũtoa camasĩrĩ majã, Moisés ãnacũ cû caroticũrĩqũêrê cajũgobueri majã cũã neñañuparã. ⁶ Na mena sacerdote majã quetiupau, Anás cũã ãñupũ. Bairi Caifás, Juan, Alejandro, nipetiro sacerdote majã quetiuparã yarã cũã na mena ãñuparã. ⁷ Bairo na caneñapetiro bero, Pedro, Juajãärê na neatĩ rotiyuparã. Bairo narê na cane etaro yua, na recomacã na nucõrĩ atore bairo na ĩ jẽniñañuparã:

—¿Noa na carotiro mena, o noa na camasĩrĩjê jũgori caãmasĩtĩmiatacure cû mujãã catioátĩ?

⁸ Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro pũame ñe ũnie rusaricaro mano Espĩritu Santo cû camasĩõrĩjê jũgori atore bairo na ĩñupũ:

—Mujãã, ato macããna quetiuparã, mujãã cabũtoa camasĩrĩ majã cũã, tũgopeoya mujãärê yu caĩpeere: ⁹ “¿Noa na carotiro mena cariayecũcure cû ñuo joroque cû mujãã átĩati?” jãã mujãã ĩ jẽniñaña. ¹⁰ Bairi cariape mujãärê jãã ĩña, ati yepa, Israel yepa macããna nipetiro na camasĩparore bairo ĩrã: Jesucristo, Nazaret macããcũ cû camasĩrĩjê jũgori, ãni mujãã watoa caãcũrê cû catio joroque cû jãã átĩapũ. Cũrêã yucũpãĩpu cû mujãã papu- aturoca rotiwũ. Bairo cũrê roro mujãã caátimiatacũãrê, Dios pũame caria- coamirĩcũrê cû catioyupi. ¹¹ Mujãã, ũtã mena cawii qũẽnorĩ majãrê bairo

mujãã ãniña. Jesús p̄ame mujãã cañnarõ mujãã caátimasĩetĩã ùtãrẽ bairo niñami. Bairo mujãã, cãrẽ mujãã caboetimiatacũãrẽ, ti wii mujãã caqũenorĩ wii macããcã ùtãã caanimajũrĩcãrẽ bairo cã cũñupĩ Dios. ¹² Bairi ni ùcã apei ati ùm̄recóo macããcũ camasãrẽ na netõõmasĩecũmi. Apei roro marĩ cabairijere canetõõp̄aure cã cũesupĩ Dios —na ì quetibũjũyupũ Pedro quetiuparãrẽ.

¹³ Bairo to macããna quetiuparã Pedro, Juajãã camasĩrãrẽ bairo tũgoñatutuari na caquetibũjurijere tũgorã, tũgocõã maniásuparã. Merẽ, “Cabũgoro macããna, cabueetana niñama Pedro, apei Juan,” ì tũgoña masĩnuparã. Tocãrõã yua, “Jesús mena cañnana niñama,” na ì tũgoña bócayparã. ¹⁴ Apeyera tunu caámasĩetĩmiatacure na cacatioatacũ cũã na watoapũ nucũñupũ. Bairi dope bairo narẽ cabuicũtiere ì masĩesuparã. ¹⁵ Bairi Pedro, Juarẽ macãpũ na witiárotiyuparã mai, narẽ na cabũsurotipeere ãmeo bũsugarã na majũ. ¹⁶ Atore bairo ññuparã:

—Pedro, Juajããrẽ ¿nopẽ marĩ ánaati? Ati macã macããna nipetiro masĩñama na caátĩ ññoatajere. Bairi marĩ p̄ame, “Caámasĩecũrẽ cã catioetiupa,” marĩ ì masĩetĩña. ¹⁷ Bairo tiere ì masĩetĩmirãcũã, tutuaro mena, “Tocãrõã jãnaña mujãã cabuerijere,” na marĩ ìgarã. Bairo marĩ caĩrõ bero yua, Jesús ãnacũ cã caĩquetibũjũcũrĩqũerẽ quetibũjũ jãnagarãma —ãmeo ññuparã na majũ.

¹⁸ Bairo ñrĩ bero, na piijoyuparã tunu Pedrojããrẽ. Na piijori yua, atore bairo na ññuparã:

—Jĩcã wãmeacã ùno Jesús ãnacũ cã caquetibũjũcũrĩqũerẽ p̄gani quetibũjũeticõãña. Camasãrẽ tiere na bueticõãña —na ññuparã Pedrojããrẽ quetiuparã.

¹⁹ Bairo na caĩmiatacũãrẽ, atore bairo na ññupũ Pedro:

—Mujãã caĩrĩjẽrẽ jãã cayuata, Dios cã carotirijere canetõõrãrẽ bairo jãã baibujiorã, Dios cã caññajoro. Bairi, ¿Dios yaye netõjãñurõ, mujãã yayere jãã catũgõusaro mujãã boyati? ²⁰ Jãã p̄ame jãã cañnarĩqũẽ, jãã catũgorique cũãrẽ camasãrẽ jãã quetibũjũ jãnamasĩetĩña —na ññuparã Pedrojãã.

²¹ Bairo na caĩrõ tũgo, quetiuparã p̄ame tutuaro mena na quetibũjũnemoñuparã tunu. Nemo dope bairo na ì masĩetĩrĩ yua, na wiyocõãñuparã. Mai, ti macã macããna nipetiro camasã p̄ame Diore basapeorã baiyuparã, caámasĩetĩmiatacure cã cacatioataje jũgori. Bairi quetiuparã p̄ame Pedrojããrẽ popiye na baio joroque na átimasĩesuparã.

²² Mai, to macããcũ caroa wãme jũgori na cacatioricũ p̄ame cuarenta cũmarĩ netõrõ cãgoypũ.

Los creyentes piden confianza y valor

²³ Bairi Pedro, Juan na cawiyootana ãnirĩ na yarã na caãnopũ ásúparã. Topũ etarã yua, nipetirije sacerdote majã, bairo cabũtoa camasĩrĩ majã narẽ na cañatajere na quetibũjũyuparã. ²⁴ Bairo na caĩquetibũjũro tũgo, nipetiro jĩcãrõ Diore atore bairo ì jẽniñuparã: “Jãã Quetiuparũ, m̄na ati ùm̄recóo, ati yepa, ria capairiya cũãrẽ, nipetirije cañnierẽ caqũenorĩcũ m̄ ãniña. ²⁵ M̄na, tirãm̄p̄are Espiritu Santo jũgori David, m̄ carotĩ ãnacũrẽ atore bairo cã m̄ quetibũjũ jũgoyeticũrotiyayupa m̄rẽ na caátipeere:

‘¿Nopẽĩrã camasã na asiajãñuñati Dios cã cajõu mena?

¿Nopẽĩrã, “¿Cã marĩ netõñcãcõãgarã!” na ì tũgoñañati?’

²⁶ ‘Ati yepa macããna quetiuparã ãmeo qũẽgarã, na ùm̄arẽ, “¿Qũẽnojũgoyetiya!” na ìrã baiyama.

Bairi quetiuparã ati yepa macããna neñapori, Dios mena ãmeo qũẽgarã coterã baiyama.

Tunu bairoa cã macũ Cristo, ati yepa cã cajoparũ cũãrẽ ãmeo qũẽgarã coterã baiyama.’

mi quetibujū jūgoyeticūrotiyayupa Davire.

²⁷ “Bairi m̄ caĩrĩcārõrẽã bairo Poncio Pilato, bairi Herodes mena, Jerusalén macããna israelita, bairi ape yepa macããna mena neñarĩ, Jesús, m̄ cajoric̄, Mesías majūrẽ roro cū áma. Cūrẽã m̄ p̄ame caãnimajũ cū ãnio joroque cū m̄ áp̄. ²⁸ Bairo cū na caáto, m̄ macū cū cabaipee nipetirijere m̄ caquetibujū jūgoyeticūñarĩcārõrẽã bairo baipecticoap̄. ²⁹ Bairi jãã Quetiupam̄ ãmerẽ tutuaro mena, ‘Jãnaña,’ jããrẽ na caĩatajere tūgoya. Bairo tūgori yua, jãã, m̄ carotirã p̄amerẽ, jãã m̄ jogu tūgoñatutuariquere. Bairo m̄ caáto, m̄ yaye b̄s̄riquere uwiricaró mano caroaro jãã quetibujū masĩgarã. ³⁰ Tunu bairoa m̄ camasĩõjorije mena cariyec̄narẽ jãã catio masĩgarã. Apeye áti ñnorĩquẽ cūãrẽ jãã áti ñnomasĩgarã, m̄ macū caroú majũ cū camasĩrĩjẽ jūgori,” qũĩ jēniñuparã Pedrojãã Diore.

³¹ Bairo na cajēniyaparoro yua, na caneñarĩ arua p̄ame b̄tioro yuguiyuparo. Bairo cayugui ãno, Espiritu Santo p̄ame na yeri p̄nap̄ ñajããetayup̄. Torena, ñe ñnie r̄saricaró mano cāgoyuparã Espiritu Santo cū camasĩrĩjẽrẽ. Tūgoñatutuari, Dios yaye quetibujūriquere quetibujū masĩcõãñuparã yua.

Todas las cosas eran de todos

³² Tunu apeyera, to macããna catūgousari majã jĩcã majãrẽ bairo tūgoñañuparã. Bairi ni jĩcãũ ũcũ na mena macããcũ cū yaye cū cacūgorijere maiesup̄. Caroaro ãmeo j̄átinemoñuparã na majũ. ³³ Apóstolea majã p̄ame tūgoñatutuari, marĩ Quetiupam̄ Jesús cariacóatasc̄ nimicũã nemo cū cacatiriquere camasãrẽ na quetibujūyuparã. Bairo na caquetibujūro, Dios p̄ame caroare na jonucũñup̄. ³⁴ Tunu ni jĩcãũ ũcũ Jesús yarã mena macããcũ cabopac̄mañup̄. Nipetiro catūgousarã caweseeri, o wiiri cacūgorã tiere nunirĩ dinerore jeyuparã. ³⁵ Bairo tiere jeri apóstolea majãrẽ na nuniñuparã. Na p̄ame tie dinerore camasã nipetirore na ricawoyuparã, narẽ car̄sari wãmerẽ na cawapatiparo ñurõ.

³⁶ Torea bairo ásup̄ levita mena macããcũ jĩcãũ José cawãmec̄sc̄ cũã. Cū p̄ame Chipre yuc̄ poap̄ cabuiaric̄ ãñup̄. Cūrẽã apóstolea majã p̄ame Bernabé qũĩ wãmetiyuparã. Bernabé ĩgaro ñña, “Tūgoña yeri ñuo joroque caác̄”. ³⁷ Bairi Bernabé p̄ame cū wesere nunirĩ dinerore jeyup̄. Bairo tiere jeri, apóstolea majãrẽ tiere na nuniñup̄, camasã cabopacarãrẽ na na ricawoáto ĩ.

5

El pecado de Ananías y Safira

¹ Apei na mena macããcũ p̄ame ñuesup̄. Bairo ásup̄: Ananías, bairi cū ñmo Safira mena na wesere nunirĩ dinerore jeyuparã. ² Tere jeyaparo yua, Ananías p̄ame cū ñmo mena jĩcārõrẽ bairo tūgoñarĩ dinero carecomacã mena tuayuparã. Apeye catuarijere na nuniñuparã apóstolea majãrẽ, “Nipetiroa m̄jããrẽ tie dinerore jãã nuniña,” ĩrã. ³ Pedro p̄ame na caĩtorijere masĩcõãrĩ atore bairo qũĩñup̄ Ananĩarẽ:

—Ananías, ¿dopẽĩ Satanás m̄ cū carotirore bairo m̄ átiati? Espiritu Santore qũĩtoure bairo m̄ átiupa, bairo carecomacã m̄ wese wapare m̄ cajoata. ⁴ ¿M̄ ya wese mee to ãniati, m̄ canuniata wese? Tunu bairoa ti wesere m̄ canunirõ bero, ¿ti wese wapa m̄ yaye dinero mee to ãniati? Bairi carecomacã jããrẽ m̄ cajoata, ñubujioatato. Cariapea quetibujūpeere m̄ p̄ame, “Nipetiro m̄jããrẽ jãã joya,” mitoap̄. Jãã meerẽ, Dios p̄ame roquere mitoap̄ — qũĩñup̄ Pedro Ananĩarẽ.

⁵ Bairo cū caĩrjĕrĕ tũgo, jicoquei riañacoasupũ Ananías ānacũ yua. Bairi nipetiro Ananías cū cabairijere tũgorā, bũtioro uwiyuparā. ⁶ Bairo Ananías cū cariaro bero, cawāmarā atĩri, cū rupam ānatōrĕ ũmarĩ cū yara acoásúparā.

⁷ Itia horas bero cū ānacũ numo pũame ti wiire jāāetayupo. Masĩesupo cō manapũ ānacũ cū cabaiatajere. ⁸ Bairo cō caetaro ĩña, atore bairo cō ĩ jēniñañupũ Pedro:

—¿Jāārĕ mājā caĩrcārō cārōā ti wesere mājā nuniati?

Bairo cū caĩjēniñarō tũgo, atore bairo qũĩñupō Ananías ānacũ numo Pedrorre:

—Tocārōā jāā wapa jeapũ —qũĩtoyupo cō cūā.

⁹ Bairo cō caĩrō tũgo, atore bairo cō ĩñupũ Pedro:

—¿Nopēĩō mũ manapũ mena jĩcārōrĕ bairo tũgoñarĩ Dios Yeri majũrĕ mājā ĩtoati, bairo āna? ĩñajoñijate. Jōā atiyama mũ manapũ ānacũrĕ cayarátana. Āmea mũ cūārĕ mũ yara ágarāma.

¹⁰ Bairo cū caĩrō tũgo, Safira cūā riañacoasupo Pedrotua yua. Bairo cawāmarā pũame ti arupũ jāāetarā, merĕ cariaatacorũre cō ĩñañuparā. Bairo cō ĩña yua, cō ānacō cūārĕ yara acoásúparā cō manapũ ānacũ tũpũ. ¹¹ Bairi camasā nipetiro Ananías bairi Safira na cabairijere tũgorā, bũtioro uwiyuparā Dios yarā, bairi aperā cūā.

Muchos milagros y señales

¹² Ti rũmarĩ caāno, apóstolea majā pũame camasā watoare capee Dios cū camasĩrjĕ mena caroare áti ĩñoñuparā. Nipetiro camasā neñanucũñuparā Pórtico de Salomón cawāmecutorũ. ¹³ Aperā ricaati catũgoñarā na mena neñagaesuparā. Bairo baimirācūā, cariape catũgousari majārĕ na ĩroayuparā. ¹⁴ Bairo bairā, Jesucristo yaye quetire catũgousari majā menarĕ capāārā āninemo nucũñuparā caũmua, carōmia cūā. ¹⁵ Bairi cariayecũnarĕ na cacũñarō mena Pedro cū caátiwāpũ na cũñuparā. Pedro narĕ cū capāñaeticōāta, “Cū canetōátie wātĩācā ũno na etagaro,” ĩrā, na cũñuparā. ¹⁶ Tunu Jerusalén macā tũni macāāna na yarā cariayecũnarĕ, bairi aperā wātĩ yeri pũna mena capajũgorā cūārĕ na jeasúparā. Nipetiro na ũna caticoasuparā yua.

Los apóstoles son perseguidos

¹⁷ Bairi sumo sacerdote, saduceo majā jĩcāārā cū mena, Pedrojāā na caátiere tũgorā, na ĩñatutijāñuñuparā. ¹⁸ Bairo na ĩñatutiri yua, na ñerotiri, preso jorica wiipũ na cũrerotiyuparā apóstolea majā pũamerĕ. ¹⁹ Bairo narĕ topũ na cacũmiatacūārĕ, marĩ Quetiupam cū cajom ángel pũame ñamipũ etari, preso jorica wii jopere pāācōāñupũ. Pāārĩ, atore bairo na ĩñupũ Pedrojāārĕ: ²⁰ “Tunu ánāja templo wiipũ. Topũ ānirĩ, ati yepa macāāna nipetiro ti wiire cañubuerā etarārĕ na quetibũjũya cawāma yeri na cacũgopeere,” na ĩñupũ ángel. ²¹ Bairi cabusuri rũmũ caāno, na cū caĩtatorea bairo ñamirōcācā templo wiire jāāetayuparā. Bairi to macāānarĕ na quetibũjũ jũgoyuparā yua.

Bairo na caquetibũjũāno, sumo sacerdote bairi cū mena macāāna mena neñarotiyuparā, nipetiro israelita majā cabutoa camasĩrĩ majārĕ, Junta Suprema macāājĕrĕ āmeo busugarā. Bairo neñarĩ bero yua, apóstolea majārĕ preso jorica wiipũ caānarĕ na neatírotiyuparā. ²² Bairo na caneatírotijoatāna pũame preso jorica wiipũ etarā, Pedrojāārĕ na bócaesuparā. Na bócaetiri yua, tunucoásúparā Junta Suprema macāāna tũpũ tunu. ²³ Alore bairo na ĩeta ásúparā:

—Preso jorica wiire caroaro biaricaro caāniamiatacūārĕ, tunu bairoa ti wii coteri majā caroaro na caĩñacotemiatacūārĕ, ti wiire jāāetarā, jāā bócaetiapũ Pedrojāārĕ. Ni jĩcāũ ũcũ maniami ti wiipũre —na ĩ quetibũjũyuparā.

²⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, sumo sacerdote, bairi templo wii policia majã quetiupau, bairi sacerdote majã caanimajũrã cũã tũgoñacõã maniásuparã. “¡Ago tame! Bairo na caátie, ¿nocãrõpũ na jãnarãati?” ĩ tũgoñañuparã. ²⁵ Bairo na caĩtũgoña ãno, jĩcãũ natũ etari atore bairo na ĩñupũ:

—Preso jorica wiipũ mujãã cacũmiatana pũame templo wiipũ camasãrẽ na quetibũjurã átiamã tunu —na ĩ quetibũjũyupũ.

²⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, ti wii coteri majã quetiupau cũ ãmũã mena Pedrojããrẽ macãrã áná acoásuparã. Bairo na bócamirãcũã, roro na átimasĩesuparã. Camasã Pedrojãã na caĩrĩjẽrẽ catũgorã etaatãnarẽ uwijãñũñuparã, “Marĩrẽ ãtã rupaa mena wẽrẽẽma,” ĩrã. ²⁷ Bairãpũã, Pedrojããrẽ na neásuparã Junta Suprema macããna tũpũ. Bairo na caetaro ĩña, sumo sacerdote pũame atore bairo na ĩñupũ:

²⁸—Tutuario mena, “Cũ ãnacũ cũ cabairiquere camasãrẽ na quetibũjunemo eticõãña,” mujããrẽ jãã ĩwũ. Bairo jãã caĩmiatacũãrẽ, tiere mujãã tũgoetimajũcõãña. Jerusalén macã macããna nipetirore na quetibũjurã mujãã átiya. Tunu bairoa nemojãñurõ roro, cũ ãnacũ cũ cariarique jũgori jããrẽ cabuicũnarẽ bairo jãã busujãrã mujãã átiya —na ĩñupũ sumo sacerdote Pedrojããrẽ.

²⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedro aperã cũ baparã apóstolea majã atore bairo qũĩñuparã:

—Dios jããrẽ cũ caátirotirije pũame, camasã jããrẽ na caátirotirije netõjãñurõ caanimajũrĩjẽ niña. ³⁰ Dios, marĩ ñicũjãã na caĩroaricũ pũame Jesús yucũpãĩpũ mujãã capapuaturocarotiricũre tunu cũ catioyupi. ³¹ Bairo cũ catiori bero, ãmũrecóopũ cũ neámí. Cũ neátí yua, cariape nũgõãpũ cũ ruirotiyupi. Bairo cũ átiri, marĩ, Israel yepa macããnarẽ, Marĩ Jũgocũre bairo cũ cũñupĩ. Tunu bairoa cũã, Marĩ Carorije Wapare Canetõũ cũ cũñupĩ, marĩ nipetiro roro marĩ caátiere jãnacõãrĩ, tunu Dios cũ carotirore bairo marĩ caátiparore bairo ĩ. Bairo marĩ caápata, marĩ carorije wapare masiriyogũmi. ³² Jãã tiere catũgoricarã ãnirĩna jãã quetibũjũya. Espĩritu Santo cũã bairoa tiere masĩõñami. Cũã niñami Dios cũ carotirijere catũgousarãrẽ cũ cajoricũ —na ĩñuparã Pedrojãã.

³³ Bairo na caĩrõ tũgo, tutuario majũ asiayuparã. Pedrojããrẽ na pajĩã recõãgamiñuparã. ³⁴ Mai, Junta Suprema mena macããcũ ãñupũ jĩcãũ Gamaliel cawãmecũcũ. Cũ pũame fariseo majã yaũ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cajũgobuei ãñupũ. Tunu bairoa nipetiro camasã qũĩroanucũñuparã Gamaliere. Bairo cũ yarã Pedrojããrẽ na capajĩãregarijere ĩñarĩ wãmũncãñupũ, na ĩ quetibũjũgũ. Mai, na quetibũjũgũ jũgoye, macãpũ apóstolea majãrẽ na witi árotiyupũ. ³⁵ Bairo na cawitiatato bero, atore bairo na ĩñupũ cũ ãna aperã caanimajũrãrẽ:

—Yũ yarã Israel yepa macããna, caroaro tũgoñaña ãnoarẽ mujãã caátipeere. Roro na mujãã átire. ³⁶ Mujãã masĩña: Tirũmũpũre ãñupũ Teudas cawãmecũcũ ãnacũ. Cũ pũame, “Yũã, caanimajũũ yũ ãniña,” ĩ tũgoñañupũ. Bairo cũ caĩtũgoñarõ jũgori cuatro cientos majũ camasã cũ caĩrĩjẽrẽ cũ tũgousayuparã. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, cũ pajĩãrocacõãñuparã. Cũrẽ catũgousamirĩcãrã pũame cũ cayasiro bero yua, ábatapeticoasuparã. ³⁷ Cabero tunu camasãrẽ cõñarĩ na wãmerĩrẽ na cawoaturi rũmũrĩ caãno ãñupĩ tunu apei Judas, Galilea yepa macããcũ. Cũ cũã cũgoyupũ cũrẽ catũgousari majãrẽ. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, cũ cũãrẽ cũ pajĩãrocacõãñuparã. Cũrẽ catũgousamirĩcãrã cũã cũ cayasiro bero ábatapeticoasuparã. ³⁸ Bairi mujããrẽ atore bairo niña: Ánoa Pedrojããrẽ roro na ápericõãña. Na pitiya. Atie camasãrẽ na caquetibũjunetõrĩjẽ na majũã na catũgoñarĩjẽ caãmata, camasã pũame yoaro mee jãnacõãgarãma tiere. ³⁹ Bairopũã, na caquetibũjũrije cariapea Dios cũ camasĩõrĩjẽ majũ

caãmata, tiere mujãã ãñotamasĩtĩgarã. Bairi tũgoñaña ãnoarẽ mujãã caátipeere. Dios pesuare bairo mujãã tuare —na ãñupũ Gamaliel.

Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgo, cũ caĩrõrẽ bairo boyuparã. ⁴⁰ Bairi apóstolea majãrẽ na piijorotiyuparã tunu. Na caetaro ãña yua, na baperotiri bero, “Pũgani Jesús cũ cabairiquere camasãrẽ quetibũjeticõãña,” na ã yaparori bero yua, na piticõãñuparã. ⁴¹ Bairi na caĩrõ bero yua, apóstolea majã pũame caãnimajũrã watoa caãnimitana ãseanirĩqũẽ mena witicoásúparã. “Jesucristo yarã marĩ caãno jũgori popiye marĩ cũã marĩ cabaipeere cũñupĩ Dios,” ã tũgoñarĩ ãseanirĩqũẽ mena witicoásúparã. ⁴² Bairi tocãnacã rũmũa apóstolea majã caroa queti Jesús Mesías cũ caãnierẽ camasãrẽ na quetibũjũnucũñuparã. Templo wiipũ, bairi camasã ya wiiripũ cũãrẽ quetibũjũñesãñucũñuparã.

6

Se nombra a siete ayudantes

¹ Ti yũtea caãnorẽ Jesucristo yaye quetire catũgousarã pũame capããrã ãninemonucũñuparã. Na mena macããna griego yayere cabũsarã ãseanirõ ãnimasĩesuparã hebreo yaye cabũsarã mena. Atore bairo na ã bũspaiyuparã: “Marĩ yarã griego cawapearã rõmirĩrẽ tocãnacã rũmũa jĩcãrõ tũni na ba-toetiyama narẽ carũsarijere. Na yarã hebreo cawapearã rõmirĩ jetore netõjãñurõ na maiñama,” ã bũspaiyuparã. ² Bairi na caĩbũspairo tũgo yua, pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ caãnacãũ apóstolea majã pũame Jesucristo yarã nipetirãrẽ na neñorĩ atore bairo na ãñuparã:

—Jãã, camasãrẽ carũsarijere cabatorã jãã caãmata, Dios yaye quetire jãã quetibũjũ masĩtĩbujiorã. Tore bairo jãã caápata, ãñuetibujioro. ³ Bairi jãã yarã, mujãã majũã mujãã watoa caãnarẽ jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ caũmũarẽ na beseya. Marĩ nipetiro marĩ caĩroarãrẽ, bairi camasãrã, ñe ãnie Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ carũsaena ãnarẽ na beseya. Bairi mujãã cabesero bero, na marĩ cũgarã tie paariquere. ⁴ Jãã pũame Diore jãã jẽnicõã ninucũgarã. Tunu bairoa cũ yaye quetire jãã quetibũjũcõã ninucũgarã —na ãñuparã apóstolea majã.

⁵ Bairi na caĩrõ tũgo, nipetiro jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ, Esteban cawãmecũcare beseyuparã. Esteban pũame Jesucristo mena bũtioro tũgoñatutuayupũ. Tunu bairoa Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ carũsaecũ majũ ãñupũ. Cũ berore beseyuparã Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón, Parmenas, Nicolás. Nicolás pũame Antioquía yepa macããcũ ãñupũ. Jesucristo yaye quetire cũ catũgousaparo jũgoye, ricaati cañubuemirĩcũ tunu judío majãrẽ bairo Diore caĩroajũgoricũ ãñupũ. ⁶ Bairi na bese yaparori bero, apóstolea tũpũ na jeásúparã. Na caetaro ãña yua, apóstolea majã pũame na wãmorĩ mena na rũpoari buire ñigãpeori, Diopũre na jẽnibojayuparã na capaapeere.

⁷ Bairi yua, nipetiro pũ Dios yaye quetire tũgopeticoasuparã. Jerusalén cũãrẽ Jesús yarã capããrã majũ ãninemoñuparã. Na mena macããna sacerdote majã cũã capããrã Jesucristo mena tũgoñatutua jũgoyuparã.

Arrestan a Esteban

⁸ Mai, ãñupũ Esteban cawãmecũcũ jĩcãũ Jesucristo yarã mena macããcũ. Cũ pũame Dios cũ camasĩõrĩjẽ mena tutuajãñũñupũ. Bairi camasã watoa capee caroare áti ãñoñupũ. ⁹ Bairi cũ caátĩãno, judío majã jĩcããrã cũ boesuparã. Jĩcããrã Esclavos Libertados cawãmecũti wii, ñubuerica wii macããna, bairi jĩcããrã Cirene macã macããna, Alejandría macã macããna, Cilicia yepa macããna, bairi Asia yepa macããna cũã cũ boesuparã. Bairi cũ boetiri yua, cũtu etari, cũ mena bũsũyuparã, cũ bũsũnetõgarã. ¹⁰ Bairi cũ bũsũnetõgamirãcũã, cũ bũsũnetõmasĩesuparã, Esteban pũame Espĩritu

Santo cū camasiōrjē mena na cū caquetibujaro jūgori. ¹¹ Nopē bairo cū busunetōmasiētīrī yua, aperārē yasioro dinerore na joyuparā, Estebārē atore bairo cabugoroa na ī busujāato quetiuparāpūre īrā: “Āni Esteban, ‘Marī ñicū Moisés ānacū cū carotiriquere ñuētīña,’ ĩñami. Dios cūārē roro qūībusuyami.” ¹² Bairo na caījocarije jūgori, Esteban mena na asiao joroque ásuparā. Bairi ti yepa macāāna, cabutoa camasīrā, bairi Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cajūgobuerā cūā Esteban mena asiajāñuñuparā. Asiarā yua, Estebātū atūátí, cū ñee, cū neásuparā Junta Suprema macāāna tūpū. ¹³ Bairo topū etarā, aperā cajocarā cabusupairārē na macāñuparā. Atore bairo ī jocayuparā Esteban cū cabairijere:

—Āni, Dios ya wii caānimajūrī wiire roro majū ī busunucūñami. Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cūārē bairoa roro majū ī busunucūñami. ¹⁴ Atore bairo cū caīrjērē jāā tūgoapū: “Jesús Nazaret macā macācū ānacū templo wiire rocaōāgūmi. Tunu bairoa marī caātiānipeere Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē wasoacoagūmi,” ĩñami Estaban —jocaraana ĩñuparā.

¹⁵ Bairo caānimajūrā quetiuparā, to macāāna nipetirā caruirā Estebārē na cañajoata, cū riapé pūame ángel riapére bairo bauyuparo.

7

Defensa de Esteban

¹ Bairi sumo sacerdote pūame atore bairo qūī jēniñanemoñupū Estebārē: “¿Mūrē na caībusujārjē cariape to āniñati?” ² Bairo cū caīrō tūgo, Esteban pūame atore bairo ĩñupū: “Yū yarā, yū jūgocujāārē bairo caāna, bairi yū pacuare bairo caāna cūā tūgopeoya mai yū caīpeere: Marī Pacū Dios catutuaū majū, marī ñicū ānacū Abrahārē cū buiyayupū Mesopotamia cū caānopū, Harán yepapū cū caāniápáro jūgoye. ³ Atore bairo qūīñañupū Dios Abrahārē: ‘Mū caāni yepa, bairi mū yarā cūārē na aweyocoácúja mūrē yū cayepa ĩñoparopū.’ ⁴ Bairo Dios cū cū caīrō bero, Abraham Caldeapū caāniatacū Harārū āniásupū. Cabero cū pacū ānacū riacoásupū. Bairo cū cariaro bero, Dios pūame cū jūgoásupū āme marī caāni yepapū Abrahārē tunu. ⁵ Mai, ti yepare cū nuniesupū Dios Abrahārē. Petoaca ũno cūārē cū joetimajūcōāñupū cū caāniparore. Bairo cū joetimicūā, Abraham ānacū cū cayasiro beropū cū pāramērāpūre na joyupū. Abraham ti yūteapūre capūnaa mácū cū caānimiatacūārē, napūre jogayupū na caāniparore. ⁶ Bairi tunu Dios qūīñupū Abrahārē: ‘Mū pāramērā caāniparā aperopū macāānarē bairo ānigarāma ti yepapūre. Ti yepa ape yepapū na caāno jūgori, roro ti yepa macāāna ũmūarē bairo ānigarāma. Roro majū na paarotiri na qūē epegarāma cuatro cientos cūmarī majū,’ qūīñupū Dios. ⁷ Tunu qūīñupū Dios: ‘Yua, ti yepa macāānarē, mū pāramērārē roro carotiri majārē popiye na baio joroque na yū átigū. Bairo yū caáto bero, roro na caátana pūame tore witiri yua, ati yepapū ānigarāma. Yūre ĩroagarāma tunu,’ qūīñupū Dios. ⁸ Bairi tunu cawāma wāme Abrahārē cū caátipeere cū caījūgoyeticūrīcārō bero, caūmūrē na rupau macāājērē yisetariquere cū átiroticūñupū Dios Abrahārē. Bairo cū caīrīcū ānirī cū macū jīcā wāmo peti itia pēnirō cānacā rūmūrī cū cacūgoro, cū rupau macāātōrē yisetayupū Abraham. Torea bairo ásupū Isaac cūā cū macū Jacob cawāmecūcūre. Cabero Jacob cūā torea bairo ásupū cū pūnaa caūmūarē. Na āñuparā pūga wāmo peti rupore pūga pēnirō cānacā poari Israel yepa macāāna caānijūgoricarā.

⁹ “Marī ñicū Jacob ānacū pūnaa pūame, na bai Josére qūīñatutiyuparā. Bairo qūīñatutiri yua, Egipto yepapū cañesēārā ánárē cū nunirocacōāñuparā, topū cū yasiáto, ĩrā. Bairo cū átiri, dinero jeyuparā cū wapa. Bairpūa, ti yepapū

cū caāno, José mena ānicōāñupū Dios. ¹⁰ Topu popiye cū cabaimiatacūārē, cū juaticōā ninucūñupū Dios Josere. Masīrīqūērē cū joyupu. Tunu bairoa ti yepa Egipto quetiupau faraón na caī Josere qūññajeso joroque ásupu. Bairo cū caátoi, quetiupau rey pñame cū roca macāācū gobernador majū cū cūñupū Josere. Bairo cū caáto, Egipto yepa, bairi quetiupau rey ya wii cūārē carotimasī majū āñupū José.

¹¹ “Cabero Egipto yepare bairi Canaán yepa cūārē aua riarique āñuparō. Tie caāno nipetiro camasā popiye baiyuparā. Marī ñicūjāā ānana cūārē na caugapee peticoasuparo. ¹² Bairi Jacob ānacū, ‘Egipto yepare trigo pan qūēnorīqūē cūgoypu mai,’ na caīquetibujuro tūgo, cū pūnaa, marī ñicūjāā ānana majūrē na árotiyayupu, tie ugariquere na wapatirápáro ĩ. Tiwatoai Egiptore ájūgoypuparā marī ñicūjāā ānana. ¹³ Cabero tunu Egiptore na caátí watoai, José pñame cū jūgocūjāārē cū cabairijere na quetibujuyupu. Bairo cū caīquetibujuroi, faraón pñame masīñupū José ya poa macāānarē yua. ¹⁴ Cabero José pñame cū pacu Jacob, bairi cū yarā nipetiro setenta y cinco majū caānarē na piiatírotiyupu. ¹⁵ Bairi yua, Egipto yepapu āniacoásupu Jacob. Topu riacoásupu. Marī ñicūjāā ānana cūā topu riacoásuparā. ¹⁶ Bairi Jacob cū cariaro bero, cū rupaari ānajērē neásuparā Siquem cawāmecuti macāpu. Topu etari, cū yayuparā masa ope útā operu. Mai, Abraham ānacū pñame Siquem macāpu ācū, nocānacā dinero tiiri ũno majū mena Hamor pūnaarē ti masa opere wapatiyayupu.

¹⁷ “Abraham pāramerārē Dios cū caátigajūgoricarorea bairo caetaripau, marī ñicūjāā Israel yepa caāniparā pñame capāārā masabuyuparā, Egipto yepapu āna. ¹⁸ Bairi ti yutea caāno, Egipto yepare apei quetiupau rey jāññupū Josere camasīēcū. ¹⁹ Cū, rey ānacū pñame marī ñicūjāā ānanarē roro na ĩtoeperotiyayupu. Tunu bairoa roro majū na paarotiri na qūē eperotiyayupu. Bairo átiri tutuaro mena na pūnaa cawāmabuiarārē rerotiyayupu, na masabueticōāto ĩ.

²⁰ “Ti yuteai buiayayupu Moisés ānacū pñame. Dios pñame cū cawīmauacaré bātioro qūññajesoypu. Bairo cū cabuiaro bero, cū pacua caūpūācārē cū cūgoypuparā na ya wiipure itiarā muipua cārō mai. ²¹ Itiarā muipua bero yua, ‘Cū pajīārema Egipto macāāna,’ ĩrā, riaru cū pojoyuparā capacua Moisés ānacū rocure. Faraón macō pñame na carocaatacure riaru capasaure neñañupō. Bairo cū nerī bero, cū bātioyupo cō macū majūrē bairo yua. ²² Bairo na caátibātioricu ānirī Moisés ānacū pñame egipcio majā na cabuerije caāno cārōrē masī bātiyupu. Cūā yua, bātīácúpu, caūmu caītutuau majū āñupū. Tunu bairoa dise caāno cārō átimasī peyocōāñupū.

²³ “Bairi yua, cabero cuarenta cūmarī majū cūgon, israelita majā cū ya poa macāāna majūrē na ĩñau ájūgoypu. ²⁴ Topu cū caetaro yua, jīcāu Egipto macāācū cū yau israelitare cū caāmeoqūērō ĩñarī, Moisés ānacū pñame cū āmebojayupu. Bairo cū āmebojau yua, Egipto macāācūrē cū pajīārocacōāññupū, ñe wapa manoa cū yau israelitare cū caqūērō jūgori. ²⁵ Mai, Moisés ānacū pñame atore bairo ĩ tūgoñañupū: ‘ “Marī israelita majārē Moisés jūgori marī netōōgumi Dios,” ĩ masīcōārāma yu yarā,’ ĩ tūgoñaññupū Moisés ānacū. Bairo cū catūgoñamiatacūārē, na pñame bairo mee cū tūgoñaññuparā. ²⁶ Cabusuri rūmu caāno tunu na etayupu Moisés pugarā israelita majā caāmeoqūērārē. ‘Āmeo qūēēna, caroaro na āmarō,’ ĩ, atore bairo na ĩñupū: ‘Mujāā jīcā majā mujāā āniña. ¿Nopēĩrā jīcā majāāna pugā nūgōā mujāā āmeo qūēñati?’

²⁷ “Bairo cū caīrō tūgori, cū bapare caqūēī pñame atuātiri Moiserē cū tunerocajoyupu. Bairo cū tunerocajori atore bairo qūññupū Moiserē: ‘¿Noa mārē jāārē caroti, cañabeseire bairo jāā watoare mu cū cūati?’ ²⁸ ¿Yure pajīārocaguáto

miñati, ñamicã egipcio yaure m̄ capajĩarocaatatore bairo átigu?’ 29 Bairo cū caĩrĩjêrê tãgo, Madián yepar̄ ruticoásúp̄ Moisés p̄ame. Top̄ ãnicoteyup̄ ape majõc̄are bairo. Bairi tunu n̄mo bócar̄ p̄garã p̄naa c̄sup̄ Moisés.

30 “Cuarenta cūmarĩ bero, camasã mano desierto p̄ ãtã Sinaí cawãmecutiit̄ cū caãno, jĩcã ãngel cū buiaetayup̄ yuc̄ caĩrĩc̄a watoap̄. 31 Moisés p̄ame tiere ñnarĩ ñna ac̄acoasup̄. Bairo ñna ac̄amicũã, caroaro ñnanemoḡ tii caĩrõtc̄aca ásúp̄. Bairo catuacã ácuna yua, tãgoyup̄ marĩ Quetiup̄ cū cab̄s̄urijere. Atore bairo ĩ ocajoyup̄: 32 ‘Ȳna, ȳ ãniña m̄ ñicũjãã ãnana Dios caãnacũ majũ. Ȳna, Abraham, Isaac bairi Jacob Dios caãnacũ ȳ ãniña,’ ĩ ocajoyup̄ Dios. Tiere tãgori, Moisés p̄ame butioro nanañup̄. Uwiri ñnacãnamuesup̄ yua ti peerore.

33 “Bairi tunu qũĩñup̄ marĩ Quetiup̄: ‘M̄ canucũrĩraua ȳ caãnip̄a niña. Bairi n̄cũb̄gorique mena m̄ r̄p̄o jutiire weya. 34 Tunu, caroaro majũ ñiñajonucũña ȳ yarã Israel macãna bopacooro na cabairijere. “Butioro majũ popiye marĩ netõña, atore ãna,” na caĩrĩjêrê ȳ tãgonucũña. Tiere tãgori ãmerê narê netõõḡ ȳ ruiatĩap̄. Bairi tiaya. M̄rê árotiḡ ȳ átiya Egiptop̄, ȳ yarã israelita majãrê na m̄ canetõõbojaparore bairo ĩ,’ qũĩñup̄ Dios Moisés ãnacũrê.

35 “Israelita majã p̄ame c̄rê na caboetato bero caãnimiatacũãrê, Dios p̄ame cū boyup̄. ‘¿Noa m̄rê jããrê caroti, caĩñabeseire bairo jãã watoare m̄ cū cūati?’ na caĩrĩcãrõ bero caãnimiatacũãrê, Dios p̄ame Moiserê narê canetõõp̄, tunu bairoa na cajũgorap̄re bairo cū cũñup̄, ãngel jũgori yuc̄ caĩrĩraup̄ cū caãno. 36 Cũ, Moisenã na witio joroque na ásúp̄ marĩ ñicũjãã ãnana Egiptop̄ popiye cabaimirĩcãrãrê. Cũã, tunu capee caroare áti ññoñup̄ cuarenta cūmarĩ majũ ria capairiya Mar Rojo, bairi tunu desierto cayuc̄manop̄ ãcũ.

37 “Cũã, atore bairo na ññup̄ israelita majãrê: ‘Dios p̄ame majãã mena macããcũrê, jĩcã ȳre bairo caãcũ ãcũ profeta cū ãnio joroque átigami,’ na ññup̄. 38 Tunu Moisenã Israel poa macãna mena ãñup̄ desierto cayuc̄manop̄re. Tunu bairoa ãngel mena b̄s̄uyayup̄ ãtã Sinaí cawãmecutiip̄. Tunu bairoa marĩ ñicũjãã ãnanarê na quetib̄ju netõõñañup̄ tie ãngel c̄rê cū caĩrĩqũẽ caroa quetire. Marĩ cũã tie cū caquetib̄j̄netõõrĩqũẽrêã marĩ cũgoya ãme cũãrê.

39 “Bairo marĩ ñicũjãã ãnana p̄ame tiere cacũgorã nimirãcũã, ȳgaetiyayuparã. Bairo tiere boetiri tunucoagayuparã tunu Egipto yepar̄na.

40 Bairi Moisés ãtãup̄ cū caãnitoye yua, atore bairo qũĩñuparã Moisés bai Aarón cawãmec̄urê: ‘Moisés jããrê Egipto yepare cajũgowitiric̄a dope bairo cū cabairijere jãã masĩtĩña. Bairi wericarã jãã caĩroaparãrê na qũẽnobojaya. Na nigarãma marĩ jũgũẽã, marĩrê cajũgoãnarê bairo caãniparã,’ qũĩñuparã.

41 Bairi yua na caĩroap̄ wec̄re bairo cabaūre cū weqũẽñoñuparã. Bairo cū qũẽnorĩ bero yua, waibutoare na pajĩãñuparã, cū weric̄re basapeogarã. Tunu bairoa bose r̄m̄ qũẽñoñuparã, cū, wec̄re bairo cabaū na majũã na caãtiatac̄re qũĩroagarã. 42 Bairi Dios p̄ame na awayocoátĩ yua, ãm̄recó macãna ñocõãrê na cabasapeorore ãñotaesup̄. Bairoa quetib̄j̄ya profeta majã na caĩwoatuyarique cũã:

‘Israelita majã, ¿m̄jãã cuarenta cūmarĩrê desierto cayuc̄manop̄re ãna, waibutoare pajĩãrĩ, caroaro cariape ȳ m̄jãã ĩroari?’

43 Bairo mee m̄jãã áp̄. Weric̄ Molóc ya wii ñubuerica wiiaca mena m̄jãã ãñesẽãnucũwã.

Bairi tunu ñocõ ãm̄recó macããcũ Refán cawãmec̄urê m̄jãã ĩroaw̄.

M̄jãã majũã m̄jãã caqũẽnorĩcãrãrê na m̄jãã ĩroaw̄.

Bairi m̄jããrê ȳ wẽjoḡ ape yepar̄, Babilonia jũgoye jãñurĩp̄,’

ĩ quetibũ wuatuyayupa profeta majã marĩ ñicũjãã ãnana na cabairiquere.

⁴⁴ “Na, desierto cayucũmanopũ ãna, cũgoyuparã Dios ya wii, waibũtoa aseri mena qũenorĩcã wiire. Dios pũame Moysere, ‘Mũ caĩñaata wiirea bairo mũ ápa,’ cũ caĩrĩcãrõ bero cũ caáta wiire cũgoyayuparã. ⁴⁵ Marĩ ñicũjãã ãnana cũã ti wiire cũgoyayuparã, na pacua na cariaro bero. Bairi Josué ãnacũ mena macããna cũã ti wiire neãñañuparã ati yepa macããna caãnijũgoricarãrẽ Dios cũ camasĩrĩjẽ mena narẽ na careri watoare. Bairi ape tuti, ape tuti macããna beropũ David ãnacũ cũ caãni watoa majũ ti wiire cũgojãnañuparã. ⁴⁶ Rey David pũame Dios cũ caĩñajoro caroá cañũ ãñupũ. Jacob ãnacũ pãrãmerã Diore na caĩroapa wii, wii majũrẽ qũenogamiñupũ. ⁴⁷ Bairo cũ caqũenogamiatacũãrẽ, cũ macũ Salomón roque qũenoñañupĩ ñubuerica wii templo Dios ya wii majũrẽ.

⁴⁸ “Dios nocãrõ catutuaũ majũ camasã, ‘Dios ya wii nigaro,’ ãrĩ na caqũenorĩcã wiire cũ caãmerĩmiatacũãrẽ, ti wiire qũenoñañupũ Salomón. Profeta majõcũ cũ cawoatuyarique cũã bairo ãña:

⁴⁹ ‘ “Ati mũrecóopũ ãnirĩ yũ rotijonucũña nipetiropũre.

Mũjãã ya yepa roque yũ caĩñaajoata, õcãrõãcã bauya.

Bairi, ¿di wii ãno yũ mũjãã qũenobojarãati?” ãñami marĩ Quetiupau.

“¿Dipau to ãnoati toroque yũ cayerijãpapau?

⁵⁰ Yũ jetoa ritaa yũ qũenowũ atie nipetirijere,” ãñami Dios,’

ĩ wuatuyayupi profeta majõcũ,” na ãñupũ Esteban.

⁵¹ Ñ yaparo, atore bairo na ãnemoñupũ tunu: “Mũjãã Dios cũ caĩrĩjẽrẽ mũjãã botiomajũcõãña. Mũjãã yeripũ Diore camasĩgaenarẽ bairo majũ mũjãã ãniña. Mũjãã ãmoõ ope cũã tũgomasiẽtĩña Dios yaye quetire. Tunu bairoa Espĩritu Santo cũ camasĩõgarijere mũjãã átigaetiya. Mũjãã ñicũjãã ãnana rãã bairo mũjãã ãnicõãña mai mũjãã cũã. ⁵² ¿Ni majũ profeta majõcũre mũjãã ñicũjãã ãnana roro átiri na na pajĩãreesupari? Tocãnacãũrẽã popiye na baio joroque ásupa. Mũjãã ñicũjããna Cañũũ majũ cũ caatĩpeere caquetibũjũrãrẽ na pajĩãreyupa. Cañũũ caroá majũ merẽ etamiwĩ. Cãrẽ tunu mũjããna cũ busũjãbuitiri, cũ mũjãã pajĩãrocarotiwũ. ⁵³ Marĩ ñicũjãã roque ángelea majã jũgori na caatĩãnipere Dios cũ roticũrĩqũẽrẽ tũgoyupa. Bairo mũjãã pũame marĩ ñicũjãã na caĩrĩjẽrẽ catũgojũgoatana nimirãcũã, tiere caroaro mũjãã tũgoyusaetiya,” na ãñupũ Esteban cabũtoa camasĩrĩ majãrẽ.

Muerte de Esteban

⁵⁴ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori yua, netõjãñurõ cũ asiayuparã. Opi bacarũpoturica tũnipũ asiayuparã Esteban mena. ⁵⁵ Bairo cãrẽ na caasiãmiatacũãrẽ, Esteban pũame ñe ãnie rũsaricarõ mano Espĩritu Santo mena tũgoñatutuari mũrecóopũ ãñamũgõjoyupũ. Bairo ãñamũgõjoyũ yua, ãñabocáyupũ Dios catutuaũ majũ cũ caasiyabaurõre. Tunu bairoa Jesús cũãrẽ qũñabócaypũ Dios yapau cariape nũgõã pũame caĩñanucũãrẽ. ⁵⁶ Bairo ãñarĩ yua, atore bairo na ãñupũ:

—ññamũgõjoñijate! Mũrecóo pããñcãrĩcãrõrẽ bairo ñiñaña. Camasã Jũgocũ Dios yapau cariape nũgõã pũame canucũã cũãrẽ ñiñaña —na ãñupũ.

⁵⁷ Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ, na pũame na ãmoõ operire bocabiãcõãñuparã, cũ caĩrĩjẽrẽ tũgogaena. Bairo tũgogaetiri yua, tutuaro awajari, cũ jetore nipetiro Junta Suprema macããna cãrẽ cateerã atũãti, cũ ñeñuparã. ⁵⁸ Bairo cũ ñerĩ yua, ti macã ãnotaricarõ jũgoyepũ cũ neásuparã. Topũ ãtã rupaa mena cũ wẽẽ, cũ wẽẽ cũ átipajĩã rocacõãñuparã yua Esteban ãnacũrẽ. Mai, Estebãrẽ capajĩãrã pũame na jutii cabui macããjẽrẽ Saulo cawãmecũcũre cũ coterotiyuparã.

⁵⁹ Esteban pũame cãrẽ ãtã rupaa mena na cawẽẽtoye, atore bairo ã jẽniñupũ Diore: “Yũ Quetiupau Jesús yũ yerire bocãñeña,” ãñupũ. ⁶⁰ Bairo ãrĩ bero, rũropaturi mena etanumurĩ busũrique tutuaro mena atore bairo ãñupũ: “Yũ

Quetiupau, roro na caátiere na mu wapa boepa. Na mu masiriyobojawa,” qũĩñupũ Diore.

Bairo ĩ yaparo, riacoásúpũ Esteban añacũ yua.

8

¹ Saulo cãã toa ĩñañupũ Estebãrẽ na capajĩarõ. “Ñujãñuña bairo na caáto Estebãrẽ,” ĩ tũgoñañupũ.

Saulo persigue a la iglesia

Ti rãmũina Jesús yaye quetire catũgousari majã Jerusalén macããna nipe-tirãrẽ roro popiye na baio joroque ásuparã narẽ cateeri majã. Bairi nipetiro ábatapeticoasuparã Judea yepa, bairi Samaria yepa tũnirĩpũ. Apóstolea majã jeto Jerusalẽpũ tuayuparã. ² Aperã cañurã caũmũa jĩcããrã Esteban rupaũri añajẽrẽ yayuparã. Butiuro cũ añacũrẽ otiyuparã. ³ Mai, Saulo cãã roro popiye Jesucristore catũgousari majãrẽ na baio joroque ácu ásupũ. Wiiri caãno cãrõrẽ jããrĩ, tutuaro mena carõmia, caũmũa cũãrẽ ñerĩ na jeárotiyupũ preso jorica wiipũ.

Anuncio del evangelio en Samaria

⁴ Bairãpũ, aperã Jerusalẽrẽ cawitiweyoatana pũame caroa queti Jesu-cristo camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ quetire quetibũjũñesẽãñuparã noo na caátó cãnacãpũpũ. ⁵ Na mena macããcũ jĩcãũ Felipe cawãmecũcũ pũame Samaria yepa macãã macã, caãnimajũrĩ macãrẽ ásupũ. Topũ etari yua, Jesucristo cũ cabairique caroa quetire quetibũjũñesẽãñupũ. ⁶ Nipetiro camasã to macããna Felipetu neñarĩ cũ caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgopeoyuparã, caroa wãmerẽ Felipe na cũ caáti ĩñorõ caĩñarã añirĩ. ⁷ Capããrã wãtĩ yeri pũna cacũgorãrẽ catioyupũ Felipe. Bairo cũ caáto, wãtĩ yeri pũna pũame camasãrẽ witiáná, awajari witiánucũñuparã. Capããrã carupaũri bũũrã, aperã caámasĩena cũãrẽ catioyupũ Felipe, topũ ácũ. ⁸ Tie cũ caáti ĩñorĩjẽrẽ ĩñarĩ, butiuro useaniñuparã ti macã macããna yua.

⁹ Ti macãrẽ añupũ jĩcãũ Simón cawãmecũcũ cajũgoyepũre cũmurẽ bairo caáti ĩñorĩcũ. Cũ, Simón pũame Samaria yepa macããna camasãrẽ, “Yũa, caãnimajũũ yũ ãniña,” na ĩtoepeyupũ. ¹⁰ Tie cũ caquetibũjũrijere cawãmarã, cabũtoapũ cãã nipetiro caroaro majũ cũ tũgousayuparã. Bairo cũ tũgousari, atore bairo ĩnucũñuparã camasã: “Ánia, Dios cũ camasĩrĩjẽrẽ cacũgon majũã ácũmi,” ĩ tũgoñañuparã.

¹¹ Cũ caĩrĩjẽrẽ cariape tũgoyuparã ape wãme mena yoaro cũ caátito ĩñorĩjẽ jũgori. ¹² Bairo cũrẽ catũgomirĩcãrã yua, Felipe caroa quetire cũ caque-tibũjũro tũgori, cũ pũamerẽ caroaro tũgousayuparã. Dios cũ carotimasĩrĩpũ, bairi tunu Jesucristo cũ cabairiquere cũ caquetibũjũro jũgori carõmia, caũmũa cãã bautiza rotiyuparã. ¹³ Simón cajũgoyepũ camasãrẽ caĩtomirĩcũ cãã Felipe caroa queti, cũ caquetibũjũrijere tũgousayupũ. Cũ cãã bautiza rotiyupũ. Bairo bautiza rotiri bero, Felipe mena añesẽãñupũ. Felipe caroa wãmerẽ cũ caáti ĩñorĩjẽrẽ ĩñarĩ, tũgoñacõã maníasupũ Simón cũã.

¹⁴ Bairi yua, Felipe mena macããna apóstolea majã Jerusalẽpũ caãna, “Samaria yepa macããna Dios yaye quetire boyama,” na caĩrĩjẽrẽ tũgori, Pedro, apeĩ Juan mena na joyuparã Samaria yepa macããna tũpũ. ¹⁵ Topũ etarã, ñubueri majã catũgousarãrẽ Diopũre na jẽnibojayuparã, Espiritu Santo, Dios, cũ Yeri majũrẽ na cũ joáto, ĩrã. ¹⁶ Mai, narẽ Espiritu Santo na jããẽsupũ. Marĩ Quetiupau Jesús wãme mena bautizarique jetore ásuparã mai to Samaria yepa macããna catũgousari majãrẽ. ¹⁷ Bairi Pedro, apeĩ Juan mena rũpoa buire

na wãmo mena ñigãpeoyuparã. Bairo na caátorꝑꝑ, Espíritu Santo, Dios Yeri majũ na jããñupũ yua.

¹⁸ Simón ꝑꝑame apóstolea majã camasã ꝑꝑoia bui na cañigãpeoroa, Espíritu Santo cū caatóre ññarĩ, apóstolea majãrẽ dinero nunigayupꝑ. ¹⁹ Bairo nunigari, atore bairo na ññupũ:

—Yꝑ cūãrẽ yꝑ joya tie masĩrĩqũẽrẽ. Yꝑ cūã ni jĩcãũ ùcũrẽ yꝑ wãmo mena yꝑ cañigãpeoroa, Espíritu Santo cū jãáto mꝑjãã caátorea bairo ĩ, yꝑ boya —na ññupũ Simón apóstolea majãrẽ.

²⁰ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũññupũ Pedro ꝑꝑame:

—Mꝑa, dinero mena mꝑ wapatiga tũgoñaña Dios cū catutuarijere. Roro mꝑ tũgoñaña. Bairi, ꝑmꝑ dinero mꝑ mena to yasiáto! ²¹ Dios cū caññajoro mꝑ catũgoñarĩjẽ cariape mee niña. Bairi jĩcã wãmeacã ùno Dios yerire mꝑ ñemasĩtĩña mꝑa. ²² Roro mꝑ catũgoñarĩjẽrẽ jãnaña. Tunu bairoa Diore butiuro cū jẽniña, carorije mꝑ catũgoñarĩjẽrẽ cū camasiriyobojaparore bairo ĩ. ²³ Mꝑ yeri ñuẽtĩña. Caroaro cariape mꝑ tũgoñaẽtĩña mꝑa —qũññupũ Pedro Simorẽ.

²⁴ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo na ññupũ Simón Pedrojããrẽ:

—Diopꝑre yꝑ mꝑjãã jẽnibojawa, yꝑre mꝑjãã caĩrõrẽ bairo to baieticõãto, ñrã —na ññupũ yua.

²⁵ Cabero to macããnarẽ marĩ Quetiupꝑ Jesús cū caátaje na caññarĩqũẽrẽ, bairi tunu Dios yaye quetire na quetibꝑjuri bero, tunucoásúparã apóstolea majã Jerusalẽꝑꝑ. Topꝑ áná, capee macããrĩrẽ Samaria yepꝑꝑ quetibꝑjuyuparã caroa quetire.

Felipe y el funcionario etiope

²⁶ Cabero ángel marĩ Quetiupꝑ cū cajou ꝑꝑame atore bairo qũññupũ Felipere: “Ácúja ape nũgõã warua jope macãã wãã Jerusaleĩ caátí wãã, Gaza macã caetari wããꝑꝑ.” Ti wãã ꝑꝑame desierto cayucꝑmanopꝑ añuparõ.

²⁷ Bairo ángel cū caĩrĩjẽrẽ tũgo, ti wããꝑꝑ acoásúꝑꝑ Felipe. Bairo ti wããꝑꝑ eta yua, jĩcãũ Etiopía yepa macããcũrẽ bocáyupꝑ. Cū ꝑꝑame ti yepa macããcũ caãnimajũũ añupũ. Bairo caãcũ añirĩ, ti yepa macããna quetiupao yaye dinerore caññaꝑꝑañ añupũ. Ti rũmũrĩrẽ Jerusalẽꝑꝑ Diore cañubuepeou átacũ añupũ. ²⁸ Bairi Jerusalẽꝑꝑ caãniatacũ cū ya yepꝑꝑ tunuácú baiyupꝑ. Bairo ácú yua, cū ya catũricacapꝑ ruiiri, profeta Isaías ãnacũ cū cawoatucũrĩqũẽrẽ bueásupꝑ.

²⁹ Bairo cū buenutuátó, atore bairo qũññupũ Espíritu Santo ꝑꝑame Felipere: “Tia caaturicaacatꝑ ꝑꝑame ácúja.” ³⁰ Bairo Felipe ꝑꝑame caaturicaacatꝑ ácú, tũgoyupꝑ Etiopía macããcũ Isaías tutire cū cabuero. Bairo tũgori, atore bairo qũññũ jẽniñañupũ:

—¿Mꝑ cabuerijere mꝑ tũgomasĩñati?

³¹ Bairo cū caĩrõ tũgo, atore bairo qũññupũ Etiopía macããcũ ꝑꝑame:

—Yꝑ tũgomasĩtĩña yꝑre caquetibꝑjũ cū camano jũgori —qũññupũ.

Ĩ yaparo yua, Felipere cū caaturicacapꝑ wãmꝑ ájããrotiri bero, cũtꝑ cū ruirotiyupꝑ. ³² Etiopía macããcũ cū cabueataje ꝑꝑame atore bairo ññuparõ, Jesucristo cū cabaieere profeta Isaías ãnacũ cū caquetibꝑjũwoaturique:

“Oveja nurĩcũ camasã cū pajĩãgarã, cū na caneátátore bairo caũmꝑ cũãrẽ cū pajĩãgarã cū neãgarãma.

Tunu bairoa cordero poa mena jutii qũẽnogarã, cū poare na cajuaro, bũsuetiyami.

Torea bairo caũmꝑ cũã bũsuetigami, roro cū na caátimiatacũãrẽ.

³³ Cũ, caũmꝑ caróũ cū caãnorẽ bairo cū rori, cū boyeti epegarãma.

Ñe wapa mee roro cū átigarãma.

Ati yeparu, cū camasācuti ānie to manio joroque cū átigarāma cū caāni yutea macāāna ruame.

Bairi ni jīcāñ ūcū, roro cūrē na caátaje wapare cōñapeyomasīēcūmi,”
ī quetibujuya Dios ya tuti, Etiopía macāācū cū cabueataje.

³⁴ Etiopía macāācū ruame atore bairo qūī jēniñañurū Felipere:

—Noarē ī quetibujugū bairo qūī quetibujū woatuyupari profeta majōcu: ¿Cū majūñ cū cabaipeere qūīñati? ¿O apei ūcū ruame cū cabaipeereata qūīñati? Yū quetibujuya tiere. Yū masīgaya yū cūñ —qūīñurū.

³⁵ Bairo cū caījēniñarō, Felipe ruame cū quetibujuyuru nipetiro. Etiopía macāācū cū cabuejūgoataraui quetibujū ácú, caroa queti Jesús yaye cūrē nipetirijere cū quetibujuyuru Felipe. ³⁶ Cabero jāñurū ria caānipaure na caetaro, atore bairo qūīñurū Etiopía macāācū Felipere:

—Ato niña oco. Bairi, ¿yure mū bautizagaetiyati? ³⁷ Bairo cū caīrō, Felipe ruame atore bairo qūīñurū:

—Cariape mū catūgoñatutuarije nipetirije mena mū catūgousaata, murē yū cabautizaro ñuñā.

Bairo cū caīrō tūgo, atore bairo qūīñurū:

—“Cariape Jesucristo, Dios macū majū niñami,” ñi tūgoñāñā —qūīñurū Etiopía macāācū Felipere.

³⁸ Bairi yua, caaturicare tuarotiyuru. Bairo tuarotiri yua, rugarārua ruinucārī riaru ásúparā. Toru Felipe ruame oco mena cū bautizayuru Etiopía macāācūrē yua. ³⁹ Bairi yua, riaru caāniatana na camaátó bero, marī Quetiuraru yeri, Espiritu Santo ruame Felipere cū necoásuru aperoru. Etiopía macāācū ruame qūīñanemoesuru Felipere yua. Bairo qūīñanemoetimicūñ, useanirīqūē mena ájūgo ásupu tunu, cū ya yeparu ácú. ⁴⁰ Cabero Felipe ruame Azoto cawāmecuti macāru añurū. Toru ācū, tocānacā macāārē quetibujū netōñurū. Cesarearu caroa quetire quetibujū etayuru.

9

Conversión de Saulo (Hch 22.6-16; 26.12-18)

¹ Mai, Saulo ruame Jesucristo yarā catūgousari majārē na asiajānaesuru. Nipetiro na ūnarē pajīaregayuru. Bairi Saulo ruame sumo sacerdote tūru ásuru. ² Damasco macāājē “Narē ñeñā,” īrīqūē paperare qūēnorotíasuru sumo sacerdotere. Ñubuerica wiiri macāāna caroa quetire catūgousarā, carōmia, caūmna caānarē Jerusalēru na preso jogu toru cū caápáro jūgoye, bairo cū átirotiyuru Saulo sacerdote majā quetiuraru. Tiere bóca yua, acoásuru ti macāru. ³ Bairo cū caátó, Damasco macārē cū caetagaru majū caānoa, caasiyarije majū cū asiyaetayuparo. ⁴ Bairo cabairo, Saulo ruame ñacoasuru yeparu. Yeparu ācū, atore bairo cañocajorijere tūgoyuru: “Saulo, Saulo, ¿norē yure mū pesucatiyati?” ī ocajoyuparo.

⁵ Saulo ruame, “Quetiuraru, ¿ñamū ūcū mū āniñati?” ī jēniñañurū. Bairo cū caīrō, cabusurije ruame atore bairo qūīñemoñurū: “Yua, Jesús Nazaret macāācū yū āniñā. Roro yū átigu, mū causaua yū āniñā. ⁶ Wāmūncārī mū caátí macāru ácúja. Toru mū caátipeere mū quetibujugarāma.”

⁷ Cū baparā cū mena caáná ruame masanimirōcūñ, cabusurijere catūgoatana ānirī acuanetōcoasuparā. ⁸ Cabero Saulo ruame yua, yepa caāniatacu wāmūncāñurū. Bairo wāmūncārī cū cañagamiatacūārē, cū caapee ruame ñnarāesuparō. Bairo cū cañamasīētōī yua, cū baparā ruame Damasco macāru cū necoásuparā. ⁹ Ti macāru etari bero, itia rāmū majū ñnamasīēcūñ, tunu bairoa ugaecu, etiecu, ānicōñurū.

¹⁰ Mai, ti macãpũ añupũ catũgousari majõcũ Ananías cawãmecucũ. Cũrẽ marĩ Quetiupau pũame qũẽguericarore bairopũ buiaetari, atore bairo qũĩñupũ: “¡Ananías!” qũĩ jẽniñañupũ. Bairo cũ caĩjẽniñarõ, Ananías pũame, “Atoa yũ añiña yũ Quetiupau,” qũĩñupũ.

¹¹ Atope bairo qũĩnemoñupũ marĩ Quetiupau pũame tunu: “Wãmũncãrĩ ácúja átawã Cariape cawãmecutiwã pũame. To ácú, Judas ya wii macããnarẽ, ‘¿Noopũ cũ añiñati Saulo cawãmecucũ Tarso macããcũ jĩcãũ?’ na mi jẽniñagu. Cũ, Saulo pũame yũ jẽni baiyami mai. ¹² Merẽ qũẽguericarore bairopũ cũ tũpũ mũ caápere cũ ñiñoapũ Saulore. Mũ, Ananías cawãmecucũ jãatí, cũ rũpoa bui ñigãpeo mũ caátipeere ññaami, Saulo tunu cũ caĩñamasĩparore bairo ĩ. Bairo cũ mũ caátipeere merẽ ññaami.”

¹³ Bairo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, Ananías pũame atore bairo qũĩñupũ Jesure: “Capee majũ Saulo roro cũ caátie quetire yũ tũgonucũña. Roro majũ carori wãmerẽ átiocajonucũñami mũrẽ catũgousari majã Jerusalén macããnarẽ. ¹⁴ ãmerẽ atĩupi tunu atore. Sacerdote majã quetiuparãrẽ ñerotirica papera pũrõrẽ qũẽnorotiri atĩupi, ato macããna nipetiro mũrẽ catũgousarãrẽ preso jorica wiipũ na jeágu,” qũĩñupũ marĩ Quetiupaure Ananías.

¹⁵ Bairo cũ caĩrõ, marĩ Quetiupau pũame atore bairo qũĩnemoñupũ Ananiarẽ: “Ácúja cũ tũpũ. Cũ, Saulo yũ cabeseatacũ niñami. Cũã, yũ yaye quetire quetibũjugũmi nipetiropũ macããnarẽ. Na quetiuparã reyes majã, aperã israelita majã cũãrẽ caquetibũjũpũ niñami cũ, Saulo. ¹⁶ Yũ yaye quetire cũ caquetibũjũro jũgori popiye baigũmi. Yũ majũ tie cũ cabaipeere cũ yũ quetibũjugũ Saulore,” qũĩñupũ Jesús Ananiarẽ.

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ bero, Ananías pũame ásũpũ Judas ya wii, Saulo cũ caãni wiipũ. Ti wii cũ caãni wiipũ jããetari bero yua, Saulo rũpoa bui cũ wãmorĩ mena ñigãpeori atore bairo qũĩñupũ:

—Saulo, yũ yãre bairo caãcũ, marĩ Quetiupau Jesús maapũ mũ caátó mũrẽ cabuiatacũ pũame mũ tũpũ yũ joami, tunu caĩñamasĩtĩmiatacũ miñamasĩõ joroque ĩ. Tunu bairoa ñe ũnie Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ carũsaecũ cũ ãnio joroque ĩ, mũ tũpũ yũ joami —qũĩñupũ Ananías Saulore.

¹⁸ Bairo cũ caĩrõ, jicoquei ññamasĩcoasupũ tunu. Wai nũtãrẽ bairije cũ caapeepũ caãniataje cañaweyorore bairo caroaro jicoquei ññamasĩcoasupũ tunu. Bairo cũ caĩñamasĩrõ bero yua, cũ bautizayupũ Ananías. ¹⁹ Cabero ugaripũ yua ugariquere. Bairo ugarĩ beropũ tutuayupũ tunu itia rũmũ caũgaetiatacũ ãnirĩ. Bairi yua, Damasco macããna Jesucristo yaye quetire catũgousari majã mena nocãnacã rũmũ ũno ãninemoñupũ.

Saulo predica en Damasco

²⁰ Cabero Jesús Dios macũ cũ caãnierẽ quetibũjũ jũgoyupũ Saulo ñubuerica wiiri macããnarẽ. ²¹ Bairi nipetiro cũ caĩrĩjẽrẽ catũgorã pũame tũgocõã maniáti, atore bairo ãmeo ññuparã na majũ:

—Ñni, Jerusalẽpũ ãcũ, Jesure catũgousarãrẽ roro caátacũ niñamijã. Ati macã macããna Jesure catũgousarã cũãrẽ ñei acú baiupũ, Jerusalẽpũ sacerdote majã quetiuparãrẽ popiye narẽ na áparo ĩ—ãmeo ññuparã na majũ Saulore.

²² Bairo na caĩmiatacũãrẽ, Saulo pũame netõjãñurõ tũgoñatutuari camasãrẽ na quetibũjũyupũ Jesucristo Mesías cũ caãnierẽ. Bairo cũ caĩquetibũjũroi, judío majã Damasco macããna pũame dope bairo qũĩnetõmasĩẽsuparã.

Saulo escapa de los judíos

²³ Capee rãmũrĩ canetõrõ bero, judío majã pũame jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ, Saulore cũ pajĩãgamiñuparã. ²⁴ Bairo cũ pajĩãgamirĩ yua, mũmũreco, ñami cũãrẽ ti macã eñotaricarõ macããjẽ jopeeripũ cũ cotenucũñuparã. Saulo pũame bairo

na caátigarijere masĩcõãñupũ. ²⁵ Tiere tũgori yua, Jesucristore catũgõsarã pũame pii capairiwũpũ cũ ájããrotiri, ti macã ãñotaricarõ jũgoyepũ cũ ruio joyuparã ñamipũ caãno. Bairo na caáto, rutiyupũ Saulo ti macã macããna judío majã cãrẽ capajĩãgarãrẽ.

Saulo en Jerusalén

²⁶ Cabero Jerusalẽpũ etau, ti macã macããna Jesucristore catũgõsarã mena ãnigamiñupũ. Ti macã macããna pũame roque cũ uwijãñuñuparã mai. “Jesu-cristo yaũ yũ ãniña,” cũ caĩrĩjẽrẽ cariape tũgoesuparã. ²⁷ Bairo na cabaimi-atacũãrẽ, Bernabé pũame apóstolea majã tũpũ cũ jũgoásúpũ Saulore. Bairo natũ cũ jũgoetari, Saulo cũ cabairiquere na quetibũjũyupũ. Atore bairo na ñupũ: “Ãni, Saulo, marĩ Quetiupaũre qũĩñañupĩ, maapũ ácã. Tunu bairoa cũ mena bũsũyupi. Bairi tunu Damascopũ ãcũ, Jesús cũ cabairijere tũgoñatutuarique mena quetibũjũyupi,” na ñupũ Bernabé apóstolea majãrẽ. ²⁸ Bairo cũ caĩquetibũjũro jũgori na mena ãnimasĩñupũ Saulo yua. Bairi Jerusalén macã macããnarẽ marĩ Quetiupaũ cũ caãnierẽ tũgoñatutuarique mena na quetibũjũnucũñupũ. ²⁹ Judío majã griego yayere cabũsarã cabũsũrique netõrã mena cũãrẽ bũsũpẽniñupũ. Bairo cũ cabũsũpẽniamiatacũãrẽ, na pũame cũ caĩrĩjẽrẽ tũgogaesuparã. Bairi cũ pajĩãga tũgoñañuparã. ³⁰ Bairo na caátigarijere tũgori, Dios yarã Saulo mena macããna pũame cũ jũgoásúpũ Cesarã macãpũ. Topũ etarã, cũ árotiyuparã cũ ya macã Tarsopũ.

³¹ Cabero Jesure caĩroarã Judea yepa caãna, bairi Galilea yepa caãna, bairi Samaria yepa macããna cũã caroaro jĩcãrõ tũni ãnimasĩñuparã. Dios cũ carotirore bairo jeto caroaro áticõã ninucũñuparã. Tunu bairoa, nũcũbũgorique mena Diore ñoayuparã. Bairo qũĩroari, Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori capããrã Jesucristore catũgõsarã ãninemonucũñuparã.

Curación de Eneas

³² Pedro pũame catũgõsari majãrẽ caĩñañesẽãũ ãnirĩ, Lida macã macããna cũãrẽ ññaũ ácũ baiyupũ. ³³ Topũ etau, Eneas cawãmecũcũ jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacã cũmarĩ majũ cũgõpũna caámasĩẽcũ, camapũ cacũñãurẽ qũĩñañupũ. ³⁴ Bairo qũĩñarĩ, atore bairo qũĩñupũ:

—Eneas, Jesucristo mũ cariyecati ãnierẽ mũ netõõgũmi. Bairi, wãmũnucãrĩ mũ cacũñarõrẽ qũẽnoña.

Bairo cũ caĩrõ tũgo, Eneas pũame jicoquei wãmũnucãcoásúpũ. ³⁵ Nipetiro Lida macã macããna, aperã Sarón macã macããna cũã ññañuparã catiri cũ cawãmũnucãrĩjẽrẽ. Bairo cũ cabairo, caĩñaatana pũame marĩ Quetiupaũre cũ tũgõsajũgoyuparã.

Resurrección de Dorcas

³⁶ Ti yũtea caãno ãñupõ jĩcãõ carõmio Jesucristore catũgõsari majõco, Tabita cawãmecũco, Jope cawãmecũti macãpũ. Griego yaye menarẽ Dorcas wãmecũsupo. Cõ, Dorcas pũame caroaro áticõã ninucũñupõ. Cabopacarãrẽ na jũátinucũñupõ. ³⁷ Ti yũtea macãã rũmũrĩ caãnoa riaye bocayupo cõ pũame. Bairo riaye bocari yua, riacoásupo. Bairo cõ cariaro bero yua, cõ rupãrĩ ãnajẽrẽ cose yaparori, ti wii bui macã arũapũ cõ cũñuparã. ³⁸ Jope na caĩrĩ macã pũame Lida na caĩrĩ macã tũpũ ãñuparõ. Pedro pũame mai Lida macãpũ ãñupũ. Bairi Jesucristore catũgõsari majã topũ Pedro cũ caãnierẽ tũgori yua, na mena macããna pũgarã ãmũarẽ na joyuparã Pedro tũpũ. “‘Ato Jopereũ tãmũrĩ cũ ápãro, miama’ cũ mũjãã ñgarã,” na ñ joyuparã.

³⁹ Bairo na caĩjoatana na caĩrĩjẽrẽ tũgo, Pedro pũame na mena acoásúpũ Jopereũ. Cabero yua, topũ cũ caetaro, cõ ãnacõ rupãrĩre na cacũata arũapũ cũ jũgoásúpũ Pedrore. To na caetaro, cawapearã rõmirĩ pũame cõ ãnacõrẽ ññarĩ,

butiuro cō otiãmejoreyuparã. Tunu bairoa jutiirori, apeye jutiipãirĩ catiõpũ mai Dorcas cō caqũënoñariqũërẽ Pedrore qũĩñoõĩ otiyuparã.

⁴⁰ Bairo na caátimiatacũãrẽ, Pedro pũame nipetirore na witi árotiyupũ macãpũ. Bairo átiri bero, cã rãpopaturĩ mena etanumurĩ jëniñupũ Diopũre. Jëni yaparori bero yua, Dorcas ãnacõ pũamerẽ ñnarĩ, atore bairo cō ññupũ Pedro:

—¡Tabita, wãcãña!

Bairo cã caĩrõã, cō ãnacõ pũame ñnarããñupõ. Ñnarããrĩ yua, Pedrore qũĩñabocãri wãmũnumuñupõ cama buipũ. ⁴¹ Bairo cō cabairo, Pedro pũame cō wãmopũ ñerĩ cō tũgãwãmũoñupũ. Cabero yua, catũgõusari majã, aperã cawapearã rõmirĩ cũãrẽ na piijõjoyupũ Pedro tunu. Pedro pũame catio caãcõpũrẽ na ññoñupũ Dorcare yua. ⁴² Tie Pedro Jesucristo cã camasĩrjẽ jũgori cã cacatiatajere nipetiro Jope macã macããna tũgoyuparã. Tere tũgori, capããrã tũgõusayuparã marĩ Quetiupaure to macããna. ⁴³ Pedro pũame yua, capee rãmũrĩ ãñupũ ti macãpũre. Waibũtoa aserire cabopori majõcũ Simón cawãmecũcũ ya wiipũ tuayupũ Pedro.

10

Pedro y Cornelio

¹ Cesarea macãpũre ãñupũ jĩcãũ Cornelio cawãmecũcũ. Romano yua, pajĩãrĩ majã poa Italiano cawãmecũti poa quetiupaũ capitán ãñupũ. ² Cã pũame caũmũ cañũũ ãñupũ. Cã pũnaa, bairi cã nãmõ mena jĩcãrõ Diore qũĩroarã cã basapeonucũñuparã. Tunu bairoa paio dinerore na jõnucũñupũ judío majãrẽ, na jũácũ. Bairi tocãnacãnia Diore cã jëninucũñupũ. ³ Bairi yua, jĩcã rãmũ tres de la tarde caãno ñubueãcũ cã caáto, qũëguericarore bairo apeire qũĩñãñupũ:

Caroaro majũ qũĩñãñupũ ángel, Dios cã cajõũ cã tãpũ cã caetarore. Cũtũ etari yua, ángel pũame atore bairo qũĩñupũ: “¡Cornelio!” ⁴ Bairo cã caĩjëniñarõ, Cornelio pũame qũĩñacõã maniásupũ. Bairo qũĩñarĩ yua, uwimicãã, atore bairo qũĩ jëniñãñupũ Cornelio: “Yũ Quetiupaũ, ¿ñerẽ yũ caátore mũ boyati?” Atoe bairo qũĩñupũ ángel pũame tunu: “Dios cãrẽ mũ cajëniñjẽrẽ tũgoyami. Tunu bairoa cabopacarãrẽ mũ cajũátiere ññajesoyami. ⁵ Bairi mũ mena macããna jĩcããrã ùnarẽ na árotiya. Na pũame Simón, cãã, tunu Pedro cawãmecũcũ, Jope macãpũ caãcãrẽ na piirápáro. ⁶ Cã, Pedro pũame, apeĩ Simón cawãmecũcũ waibũtoa aserire cabopori majõcũ ria capairiya tãni caãcũ ya wiipũ niñami,” qũĩñupũ ángel Corneliore.

⁷ Cãrẽ cabũsũ ãniátacũ ángel cã caátó bero, cã ùmũ pũgarã, apeĩ jĩcãũ soldau cañũũ canũcãbugõũ, petiro cã caĩroaũ mena, na piijoyupũ Cornelio. ⁸ Bairo na piijori, nipetirije cã caĩñaatajere na quetibũjũ yaparori bero, na joyupũ yua Jope macãpũ.

⁹ Cabusuri rãmũ pasaribota majũ caãno ti macã tũni maapũ na caánuatátó, Pedro pũame wiĩ buipũ wãmũ ásúpũ, Diore jëniácú. ¹⁰ Bairo jëniãcũ, Pedro pũame queyari ãgagamiñupũ. Bairi cã caũgapeere na caqũënotoye, qũëguericarore bairo apeye ùnierẽ ññañupũ: ¹¹ Cã caĩñajoata, mũmũrecóo pããñucãcoasuparo. Bairo capããrõ yua, jutii asero capairi aserore bairo cabauri asero ruiasúparo. Ti asero pũame bapariãnacãpau jiyarica asero rocayoa ruiasúparo Pedro tãpũ. ¹² Ti aseropũ yosayuparã nipetiro waibũtoa caãna cãrõ yepa macããna. Bairi nipetiro ãña ùna, aperã cawũrã cãã nipetiro ãñuparã ti asero buipũre. ¹³ Pedro pũame yua, atore bairo tũgoyupũ: “Pedro, wãmũnũcãña. Waibũtoare pajĩãrĩ ãgaya,” caĩbũsũocajorijere.

14 Bairo caĩrõ tũgo, Pedro p̄ame atore bairo ñũpũ: “Yũ Quetiup̄a, yũ ugaetigũ. Ānoa moena jãã, judío majã, jãã caũgaena niñama.” 15 Bairo cũ caĩrõ bero, atore bairo b̄s̄urique qũĩnemoñuparõ tunu: “Caroarã Dios cũ caaticũricãrãrẽ, ‘Moena niñama,’ ñetĩcõãña.”

16 Itiani majũ ti aserore cũ áti ññoñupũ. Bairo cũ caĩnorõ bero yua, wã̄mũcoásúparo ti asero tunu ỹm̄urecórũ. 17 Pedro p̄ame ti asero cawã̄mũátó bero, b̄tioro tũgoñañupũ. “¿Dope bairo ñgaro to baiupari yũ caĩñaataje?” ñ tũgoñañupũ. Bairo cũ caĩtũgoñaãno, Cornelio cũ cajoatana p̄ame Simón waibutoa aserire caqũ̄enorĩ majõcũ ya wiire jẽniña macãñuparã. Bairo bairi cũ ya wii jope t̄p̄ũ etayuparã. 18 Bairo etarã yua, b̄s̄urique tutuaro mena, “¿Ati wii Simón Pedro cũ caãni wii to ãniñati?” ñ jẽniñañuparã.

19 Pedro mai, cũ caĩñaatajere cũ catũgoña ãninucũrõ, Espiritu Santo p̄ame atore bairo qũĩñupũ: “Caũmũa itiarã m̄rẽ macãrã átiyama. 20 Wã̄mũncãrĩ ruiácúja na t̄p̄ũ. Yũa, na yũ joarũ. Bairi caroaro mena na m̄ bocágũ,” qũĩñupũ Espiritu Santo Pedore.

21 Bairo cũ caĩrõ tũgo, Pedro p̄ame ruiáti, na eta, atore bairo na ñũpũ caũmũarẽ:

—Yũa, yũ ãniña m̄jãã camacãũ. ¿Dope bairo átiraná m̄jãã baiati?

22 Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñuparã:

—Cornelio cawã̄m̄ecũcũ soldaua quetiup̄a capitán jãã joami. Cornelio p̄ame cariape caácũ niñami. Diore caĩroanucũũ niñami. M̄ yarã judío majã cũã Corneliore qũĩroari cũ bonucũñama. Bairi ángel p̄ame atore bairo qũĩũpũ Corneliore: “Pedrore cũ piijorotiya. M̄ ya wiipũ cũ apáro. Bairo cũ caetaro, cũ caquetib̄j̄upeere tũgopeoya,” qũĩũpũ ángel Corneliore —qũĩñuparã cũ cajoricarã Pedrore.

23 Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro p̄ame cũ caãni wiire na jããrotiyupũ. Ti ñamirẽ cũ mena tuayuparã. Cabusuri r̄m̄ũ caãno acoásúpũ Pedro na mena yua. Cũ mena bapacũti ásúparã jĩcããrã jope macã macããna Jesucristore catũgoũsarã cũã.

24 Ti r̄m̄ũ busuri r̄m̄ũ etayuparã Cesarea macãpũ. Cornelio p̄ame jĩcããrã cũ yarã mena, bairi aperã cũ baparã majũ, cũ capiijoatana mena na coteyuparã Pedrojããrẽ. 25 Pedro ti wii cũ caetaro tũgo, Cornelio p̄ame cũ bocãũ witiásúpũ joperũ. Bairo qũĩñarĩ yua, r̄p̄opaturi mena etanumurĩ qũĩroayupũ Cornelio Pedore. 26 Bairo cũ caáto ñña, cũ tũgãwã̄m̄orĩ, atore bairo qũĩñupũ Pedro:

—Yũ cũã, m̄rẽã bairo caãcũ yũ ãniña. Bairi wã̄mũncãña.

27 Bairo qũĩrĩ, jãásupũ Pedro Cornelio mena. Ti wii p̄upeapũ etã, na etayupũ Pedro aperã capããrã camasã caetayuatãnarẽ. 28 Topũ na etari, atore bairo na ñũpũ Pedro:

—Jãã, judío majãrẽ, “Aperã mena bapacũpericõãña. Na wiiripũ áñesẽãtĩcõãña,” jãã ñnucũñama jããrẽ cajũgoñubueri majã. Merẽ m̄jãã masĩrã tiere. Bairo jãã, judío majã, jãã cabaimiatacũãrẽ, Dios p̄ame atore bairo ñi quetib̄j̄uami: “Caroarã Dios cũ caaticũricãrãrẽ, ‘Moena niñama,’ ñetĩcõãña nipetirore,” ñiami. 29 Bairi judío majõcũ nimicũã, jicoquei yũre m̄jãã capiijoatajere tũgori yũ atiarũ. Bairi, ¿dope caátip̄a ñrã, yũre m̄jãã piijoati? Yũ masĩgaya tiere —na ñũpũ Pedro.

30 Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñupũ Cornelio p̄ame Pedore:

—Baparcãnacã r̄m̄ũ netõña ato yũ wii ãcũ, ati hora ũnoa ugarique betiri Diore yũ cañubueãniatato bero. Bairo yũ cajẽniãno yua, caãno tũsaroa jĩcãũ caũm̄ũ asiyarije cajutii jãñãátacũ yũ t̄p̄ũ buiaetaamí. 31 Bairo buiaetari yua, atore bairo yũ quetib̄j̄uami: “Cornelio, Dios, cãrẽ m̄ cajẽnirĩjẽrẽ

tūgoyami. Tunu bairoa cabopacarārē m̄u cajuátiere ññajesoyami. ³² Bairi m̄u mena macããna jĩcããrārē na piırotijoya Simón Pedro Jope cawãmec̄uti mac̄pu caãc̄rē. Cũ, Simón Pedro p̄ame, apei Simón waib̄utoa aserire caqũenorĩ majõc̄u capairiya ria tãnip̄u caãc̄u ya wiip̄u niñami,” ñi quetib̄uj̄ami cũ p̄ame. ³³ Bairo ȳre caũm̄u cũ caĩrj̄erē tũgo, jicoquei m̄urē ȳu mac̄arotijoap̄u. Bairi m̄u p̄ame caroaro mena jãã t̄up̄re m̄u atıupa. ãmerã yua, nipetiro Dios cũ caĩñajorore marĩ ãniña. Bairi atop̄u nipetiro neñarĩ m̄urē jãã coteap̄u, marĩ Quetiup̄u m̄urē cũ caĩrotirijere tũgogarã —qũĩñup̄ũ Cornelio Pedrore.

Discurso de Pedro en casa de Cornelio

³⁴ Bairo Cornelio cũ caĩrj̄erē tũgo, atore bairo na ĩ jũgoyup̄u Pedro:

—ãmerē ȳu tũgoña masiña yua. Marĩ tocãnacãũp̄urea judıo majã, bairo judıo majã caãmerã cũãrē marĩ mai ññañami Dios. ³⁵ Dios ıseanirĩqũe mena ññañami tocãnacã poa macããna camasã c̄urē caroaro caĩroarārē, caroa macããj̄erē caãtiãnarē. ³⁶ Mai, Dios p̄ame Israel poa macããnarē na quetib̄uj̄uyupi, Jesucristo jũgori caroa macããj̄e quetire tũgori caroaro na ãnimasĩo joroque ĩ. “Cũ, Jesucristo camasã nipetiro Quetiup̄u niḡmi,” ĩcũñup̄ĩ Dios. ³⁷ M̄ujãã, merē m̄ujãã masĩrã judıo majã jãã caãni yepap̄u cabairiquere. Juan camasãrē quetib̄uj̄uri cũ cabautizaro berop̄u Jesús p̄ame caroa quetire quetib̄uj̄u jũgowĩ Galilea yepap̄u. ³⁸ Dios p̄ame cũ, Jesús Nazaret macããc̄urē catutuaũ, ñe ũnie Espıritu Santo cũ masĩõrj̄e carısaec̄u majũ cũ ásupi. Merē m̄ujãã masĩrã tiere. Bairi Jesús p̄ame caroa wãmerē átiñesẽãwĩ. Tunu bairoa wãtĩ cũ camasĩrj̄e jũgori camasã roro cabairārē na catiowĩ Jesús. Dios cũ camasĩrj̄e jũgori tore bairo átimasĩwĩ Jesús.

³⁹ “Bairi jãã nipetirije Jesús Jerusalén, bairo Judea yepap̄u cũ caátajere caĩñarĩcãrã jãã ãniña. Bairo cũ cabueñesẽãrõ bero yua, cũ pajĩãrocawã. Yuc̄p̄ãĩp̄u cũ papuaturocawã, cũ, Jesure yua. ⁴⁰ Bairo cũ na caátirocamiatacũãrē, Dios p̄ame itia r̄um̄u bero tunu cũ catiopyupi. Bairo cũ cacatiro bero, Jesús p̄ame jãã t̄up̄u buiaetawĩ tunu. ⁴¹ Baip̄ua, nipetiro camasãrē na buia ññoemi. Jãã jetore buiaetawĩ, Dios, ‘Ȳu macũ cũ caquetib̄uj̄urijere caquetib̄uj̄unetõparã,’ cũ caĩweyoricã jetore. Bairo Jesús tunu cũ cacatiro bero, cũ mena ıga, eti, jãã áp̄u. C̄urē caĩñarĩcãrã jãã ãniña. ⁴² Cũ, Jesua, jãã quetib̄uj̄u rotijowĩ camasãrē, cũ pac̄u Dios p̄ame ãme cacatirã, aperã cariaricarã cũãrē caĩñabesei majũ cũ cũ cacũrj̄erē na masiãto ĩ. ⁴³ Merē nipetiro profeta majã ãnana Jesús cũ cabaipeere quetib̄uj̄u cũñañupã. Bairi Jesure noa ũna cariape catũgoũsari majã p̄ame Jesús jũgori ñe ũnie carorije cacũgoenarē bairo na catuapeere quetib̄uj̄u cũñañupã profeta majã ãnana,” na ĩñup̄ũ Pedro Corneliojããrē.

Los no judíos reciben el Espıritu Santo

⁴⁴ Mai, Pedro narē cũ cabũs̄urecomacãc̄utoa, Espıritu Santo p̄ame, Pedro cũ caĩrj̄erē catũgorã nipetirore na etayup̄u. ⁴⁵ Bairi yua, judıo majãrē bairo caãna catũgoũsari majã Pedro mena caatıatana p̄ame tũgocõã maniãsuparã, Espıritu Santo aperã judıo majã caãmerã cũãrē cũ cajããmasĩrj̄erē ĩñarĩ yua. ⁴⁶ Bairo Espıritu Santo na cũ cajããrõ yua, na p̄ame apeye bũs̄uriquere na cabũs̄uro tũgoyuparã. Tunu bairoa Diore qũĩroari, cũ na cabasapeorije cũãrē tũgoyuparã. ⁴⁷ Bairi yua, Pedro p̄ame atore bairo cũ mena macããnarē na ĩñup̄ũ:

—Dios, Espıritu Santo, cũ Yeri majũrē na joyami ãnoa cũãrē, marĩ judıo majãrē cũ cajoricarorea bairo. Bairi, “Na bautizaeticõã rotiya ãnoarē,” marĩ ĩ masĩẽtĩña Espıritu Santore na cacũgoro jũgori —na ĩñup̄ũ cũ baparãrē Pedro.

⁴⁸ Bairo yua, na bautiza rotiyupɛ Jesucristo wãme mena. Bairo na caáto bero yua, Pedrore cã tuarotiyuparã Corneliojãã pɛame nocãnacã rãmɛ ùno na tare.

11

Informe de Pedro a la iglesia de Jerusalén

¹ Cabero apóstolea majã, aperã catũgousari majã Judea yepa macããna queti tũgoyuparã judío majã caãmerã cãã Dios yaye quetire na catũgousarijere. ² Tiere caqueti tũgoatana añirĩ yua, Pedro Jerusalẽpɛ cã caetaro, jĩcããrã judío majã catũgousari majã pɛame cã busɛpaicoteyuparã. ³ Bairo atore bairo quĩĩnuparã Pedrore:

—¿Dopẽĩ judío majã mee na caãnimitacũãrẽ, na bapacuti, na mena uga, mɛ áti ñesẽãati? —quĩĩnuparã.

⁴ Bairo na caĩrõ tũgo, Pedro pɛame nipetirije cajũgoyepɛ cã cabaiñesẽãrĩquẽrẽ na quetibɛjɛyupɛ. Atores bairo na ñĩupã:

⁵ —Yɛ pɛame Jope cawãmecuti macãpɛ yɛ ãmɛ. Bairo topɛ ãcũ, yɛ cañubuetoye, quẽguericarore bairo apeye ùnierẽ ñiñawũ. Bairo yɛ caĩñarõ, capairi asero jutii aserore bairo cabauri asero ruiapá. Ti asero pɛame bapariãnacãpɛ jiyarica asero umɛrecóopɛ rocayoaruipá yɛ tɛpɛ. ⁶ Yɛ pɛame ti aserore, “¿Ñe ùnie to ãniñati?” ñĩ, ti aserore caroaro ñiñabesewɛ. Bairo yɛ caĩñarõ, ti aseropɛ yosawã waibutoa ati yepa macããna. Bairo waibutoa cauwarã, bairo ãña ùna, bairo aperã cawɛrã cãã ãma ti asero buipɛre. ⁷ Bairo yɛ caĩñaãno, busɛrique atores bairo caĩrĩjẽrẽ yɛ tũgowɛ: “Pedro, wãmɛnucãña. Waibutoare pajĩarĩ ugaya,” caĩbusɛocajorijere yɛ tũgowɛ. ⁸ Bairo caĩrõ tũgori, atores bairo ñiwũ: “Yɛ Quetiupɛ, yɛ ugaetigɛ. Di rãmɛ ùno ãnoa, moena jãã judío majã jãã caugaenarẽ yɛ ugañaẽtĩña.” ⁹ Bairo yɛ caĩrõ bero, busɛrique umɛrecóopɛ cabusɛocajorije atores bairo ñinemowũ tunu: “Caroarã Dios cã caaticũrĩcãrãrẽ, ‘Moena niñama,’ ñetĩcõãña.” ¹⁰ Itiani majũ ti aserore yɛ áti ñĩowĩ. Bairo yɛ cã caĩnorõ bero yua, wãmɛcoárpú ti asero tunu umɛrecóopɛ. ¹¹ Bairo ti asero cawãmuátó beroa, Cesarea macãpũĩ yɛre na camacãrotijoatana itiarã caũmɛa jãã caãni wiipɛre etayupa. ¹² Bairo Espiritu Santo pɛame, “Na, judío majã mee na caãnoi na mena bapacutigaetimicũã, ácúja na mena,” ñiwĩ. Bairo cã caĩrõĩ na mena yɛ árpú. Yɛ mena áma ãnoa marĩ yarã jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ cãnacãũ topɛre. Jãã nipetiro capiijoatacɛ ya wiire jãã jããwũ. ¹³ Topɛ jãã caetaro, cã wii ãcũ, cã caĩñaatajere jãã quetibɛjɛwĩ. Atores bairo jãã ñ quetibɛjɛwĩ cã pɛame: “Jĩcãũ ángel yutɛ buiaetanucãrĩ, atores bairo ñiwĩ: ‘Mɛ mena macããna jĩcããrãrẽ na piirotijoya Simón Pedro Jope cawãmecuti macãpɛ caãcũrẽ. ¹⁴ Cã, Pedro pɛame, mɛ, mɛ ya wii macããna mena mɛ canetõpeere mɛ quetibɛjɛgumi,’ ñiwĩ caũmɛ,” ñi quetibɛjɛwĩ to Cesarea macããcũ pɛame. ¹⁵ Bairo cã caĩquetibɛjɛro bero, yɛ pɛame to caneñarãrẽ na yɛ quetibɛjɛ jũgowɛ caroa quetire. Bairo narẽ yɛ caquetibɛjɛtoyeyã, Espiritu Santo pɛame na etawĩ marĩ judío majãrẽ cã caetajũgoricarorea bairo. ¹⁶ Bairo Espiritu Santo cã cabairijere ññarĩ yua, marĩ Quetiupɛ atores bairo cã caĩrĩquẽrẽ yɛ tũgoñabocáwɛ: “Juan ãnacũ pɛame mɛjããrẽ oco mena bautizawĩ. Bairo oco mena cã cabautizarique caãnimitacũãrẽ, yɛ pacɛ pɛame ãme berore mɛjããrẽ Espiritu Santo mena bautizagumi. Cã Yeri majũrẽ mɛjãã jogumi,” cã caĩrĩquẽrẽ yɛ tũgoñabocáwɛ. ¹⁷ Torecɛ, judío majã na caãmerĩmitacũãrẽ, na jowĩ Dios Espiritu Santo, cã Yeri majũrẽ. Marĩ judío majã Jesucristo marĩ Quetiupɛre catũgousarãrẽ cã cajoricarorea bairo na jowĩ na cããrẽ. Bairo na cã caátibojarore ññarĩ, “Dope bairo na mena yɛ bapacɛperigɛ,” ñimasĩẽpũ. Dios

yꝰ cũ carotirore yꝰ baibotiomasiēpǎ —na ĩ quetibꝰjꝰyꝰ Pedro to Jerusalén macããna catũgousari majãrē.

18 Bairo cũ caĩrĩjērē tũgori, Jerusalén macããna catũgousari majã pꝰame Pedrore nemojãñurō cũ busupaimasiēsaparã. Bairo busupaimasiētĩrĩ yua, atore bairo Diore qũĩ basapeoyuparã:

—ĩNa, judío majã na caãmerĩmiatacũãrē, roro na caátajere jãnarĩ, tunu cũ yaye quetire na catũgousaparo ũnoa ãno baiya, na cũã yeri capetietopꝰ na ãnio joroque ĩrã! —qũĩ basapeoyuparã Diore.

La iglesia de Antioquía

19 Esteban ãnacũrē na capajĩãrocaro bero, Jesús busuriquere catũgousari majãrē roro popiye na baio joroque na ásuparã. Bairo na caáto jũgori, jĩcããrã Fenicia yepapꝰ rutiásúparã. Aperã Chipre yucꝰ poapꝰ rutiásúparã. Aperã Atioquía macãpꝰ ásuparã. Bairo caábataticarã topꝰ ãna, judío majã jetore caroa quetire na quetibꝰjꝰyꝰuparã. Aperã judío majã caãmerã pꝰamerē na quetibꝰjꝰesuparã. 20 Bairo judío majã caãmerãrē na ca-quetibꝰjꝰetimiatacũãrē, jĩcããrã catũgousari majã, Chipre, bairi Cirene macããrĩpꝰ caatátana pꝰame Antioquía macãrē etarã, caroa quetire na quetibꝰjꝰyꝰuparã judío majã caãmerã cũãrē, Jesús, marĩ Quetiupꝰ cũ cabairiquere. 21 Na, caquetibꝰjꝰari majã pꝰame marĩ Quetiupꝰ cũ catutuarije mena quetibꝰjꝰyꝰuparã. Bairi capããrã camasã tirũmpꝰ macããjē na caĩroariquere jãnarĩ, marĩ Quetiupꝰ pꝰamerē qũĩroajũgoyuparã.

22 Jerusalén macã macããna ñubueri majã pꝰame tie quetire tũgori, Bernabé cawãmecꝰcũre qũĩñarotijoyuparã Antioquía macãpꝰ. 23 Bairo na cajoatacu ti macãpꝰ etapꝰ, Bernabé pꝰame Dios narē caroaro cũ caátiere ĩñarĩ butiuro useaniñupã. Bairi atore bairo na ĩ quetibꝰjꝰnemoñupã Bernabé: “Nipetiro caroa yericataje mena marĩ Quetiupꝰ cũ caborore bairo ása,” na ĩñupã Bernabé, Antioquía macããna catũgousari majãrē. 24 Bernabé pꝰame mai, caũmꝰ cañũmꝰ ãñupã, ñe ũnie Espiritu Santo cũ camasĩrĩjērē carusaecu. Tunu bairoa caroaro Dios mena catũgoñatutuapꝰ majũ ãñupã. Bairi cũ caĩrĩjērē tũgori, capããrã camasã marĩ Quetiupꝰre tũgousayuparã.

25 Cabero yua, Bernabé pꝰame Tarso macãpꝰ acoásúpꝰ, Saulore cũ macãã ácu. 26 Bairo topꝰ cũ etari bero, Saulore cũ jũgoasúpꝰ tunu Antioquía macãpꝰ. Bairo Antioquíaetari, to macããna catũgousari majã mena jĩcã cũma majũ caroaro ãñuparã. To ãna, Bernabéjãã capããrã majũ camasãrē na bueãñuparã caroa quetire. Antioquía macãĩ Jesucristore catũgousari majãrē cristianos na ĩ wãmetijũgoyuparã.

27 Ti yũteapꝰre profeta majã jĩcããrã Jerusalén macãĩ ásuparã Atioquía macãpꝰ. 28 Bairi, etari bero, na mena macããcũ jĩcãũ, Agabo cawãmecꝰcũ wãmũncãrĩ Espiritu Santo cũ camasĩrĩjē jũgori atore bairo na ĩñupã Atioquía macããnarē: “Ati yepa nipetiropꝰre auariarique etagaro,” na ĩ quetibꝰjꝰyꝰupꝰ Agabo. Tie cũ caĩquetibꝰjꝰarique baiyuparo yua, emperador romano Claudio cawãmecꝰcũ quetiupꝰ cũ caãni yũtea majũ. 29 Bairo Agabo cũ caĩrĩjērē tũgori Antioquía macããna catũgousari majã pꝰame na cacũgorije mena Judea yepa macããna catũgousari majãrē na caborore bairo na juátigayuparã. Na cajũátimasĩrō cãrō, na cacũgorijere na jogayuparã Judea yepa macããna catũgousari majãrē. 30 Bairi na caĩrōrē bairo ásuparã yua. Bernabé, apei Saulojãã mena joyuparã dinero na caneñoatajere. “Judea yepa ñubueri majãrē cajũgobuerã cabũtoa pꝰame, cabopacarãrē na batoáto tie dinerore,” ĩrã, na joyuparã.

12

Muerte de Santiago y encarcelamiento de Pedro

¹ Ti yuteare quetiupau Herodes pume jicããrã catũgousari majãrẽ roro popiye na baio joroque na átijũgoyupũ. ² Bairi Santiago cawãmecucu, Juan jũgocure jarericapãĩ mena cũ pajure rocarotiyupũ Herodes. ³ Bairo cã caãtirotirijere ñnarĩ, judío majã Jesure catũgousaena pume useaniñuparã. Bairo na causeanirõĩ, Pedro cũãrẽ ñerotiyupũ Herodes, judío majã nemojãñurõ useanigarãma, ĩ. Cũ, Herodes pume pããrẽ cawuarije asuena na caugari bose rũmũ Pascua caãno bairo na átirotiyupũ Pedrojããrẽ. ⁴ Bairo Pedrore cũ ñerĩ bero, preso jorica wiipũ cũ jorotiyupũ yua Herodes. Bairo topũ cũ jori yua, soldaua baparcãnacã poa majũ, jicã poare baparcãnacãũ jeto caãna soldauare na ññacote rotiyupũ Herodes. Mai, Herodes pume atore bairo ĩ tũgoñañupũ: “Pascua bose rũmũ canetõrõ beropũ camasã na cañnarõ Pedro cũ caãtiere yũ besegu,” ĩ tũgoñañupũ. ⁵ Bairi Pedro preso jorica wiipũ caroaro ññacotericu ãñupũ. Topũ Pedro cũ caãnitoye, ñubueri majã pume tũgoñatutuarique mena cũ jẽnibojã ãñuparã Diopure.

Dios libra de la cárcel a Pedro

⁶ Camasã nipetiro na cañnarõ, Pedro cũ caãtiere Herodes cũ caññabesepa rũmũ caetapa ñamirẽ Pedro pume pũgarã soldaua watoapũ canicũñañupũ. Cũ wãmorĩ pũga pũgõãpũca soldaua wãmorĩpũ cadena mena jiyaturicu cũñañupũ. Tunu bairoa ti wii jope cũãrẽ aperã soldaua ññacoteri majã ãñuparã. ⁷ Bairi yua, caãno tusaroa marĩ Quetiupautũ macããcũ ángel pume buiaetayupũ. Bairo cũ cabuiaetaro, ti arua preso jorica arua pume busujiracoasuparo. Ángel yua, Pedro cũ cacãnicũñarõpũ cũ pãñawãcõñupũ. Bairo cũ átiwacõõrĩ, atore bairo qũñupũ: “¡Wãmũncãña merẽ!” Bairo ángel cũ caĩrĩjẽ mena cadena Pedro wãmorĩpũ jiyaturique caãnimiataje pume wetiñacoasuparo. ⁸ Tunu qũñnemoñupũ ángel Pedrore: “Mũ jutirore jãñaña, mũ rupo jutii cũãrẽ pea ása,” qũññupũ. Bairo cũ caĩrõ, Pedro cũã cũ caĩrõrẽ bairo ásupũ. Qũñnemoñupũ tunu ángel: “Mũ jutiro cabui macããtõrẽ jãña átiri yũ bero usaya,” qũññupũ.

⁹ Bairo ángel cũ caĩrõ tũgo, cũ bero usawitiásupũ Pedro. “¿Cariape to baimicuti? o ¿ángel mee cũ caãtie to ãnicuti, qũẽguericarore bairo ññau yũ baicuti?” ĩ tũgoñañupũ Pedro. ¹⁰ Bairo cũ caĩtũgoñamiatacũãrẽ, cacoteri majã soldaua caãnijũgorãrẽ na netõñuparã. Narẽ netõá, aperã soldaua cacoterã cũãrẽ na netõñuparã tunu. Bairi yua witieta, jope, ãpõã mena na caqũẽnoricã jope na caetaro, ti jope pume to majũã pããcoasuparo. Bairo capãrõ, witi-coásuparã preso jorica wiire yua. Bairo witiáti bero, yoajãñurõ cũ jũgoa yasiweyocoásupũ ángel pume yua.

¹¹ Tocãrõpũ Pedro tũgoñamasĩñupũ ángel cũrẽ cũ caãtiere. Bairo tũgoñamasĩrĩ yua, atore bairo ññupũ: “Ãmerẽ yũ masĩña yua, cariape yũ Quetiupau cãtũ macããcũ ángel majũrẽ cũ netõõrotijoupi, yũre Herodes roro cũ caãtibujiopeere. Tunu bairoa judío majã yũre roro na caãtigarijere na áperio joroque ĩ, cũ joupi cãtũ macããcũ ángel majũrẽ,” ĩ tũgoñamasĩñupũ Pedro.

¹² Bairo ĩ tũgoñamasĩrĩ bero, acoásupũ Pedro, Juan apeyera Marcos cawãmecucu paco María ya wiipũ. Ti wiipũ capããrã camasã neñarĩ Diopure cũ jẽnibojarã ásuparã Pedrore. ¹³ Ti wii etajũgorica jopepũ etari piyupũ Pedro. Bairo cũ capiirijere tũgori, Rode cawãmecuco pume, “¿Noa ũna na ãnicuti?” ĩõ ññao ásupo. ¹⁴ Baiopũca, jõpũã Pedro busuriquere tũgomasĩrĩ, bũtioro majũ useaniñupõ. Bairo causeanío ãnirĩ yua, Pedrore cũ pããjõrĩ mee, Diore cajẽniãnatũ pũamerẽ atũcõãjãásupo, na quetibũjũo ácó. Topũ na etari,

“¡Pedro joperu niñami!” na ñupõ. ¹⁵ Bairo cõ caĩrõ, cañubuerã p̄ame bairo cõ boca ñuparã:

—¡Bairi ñcõ miña! Ñmecũõ miña —cõ ñuparã.

Bairo na caĩmiatacũãrẽ, cõ p̄ame, “¡Bairicõõ mee mujããrẽ ñiña! ¡Cũã niroyaami!” na ñmiñupõ.

Bairo cõ caĩmiatacũãrẽ, atore bairo ñnemoñuparã na p̄ame tunu:

—Pedro mee ãcũmi. ¡Cũ wãtĩ p̄ame ãcũmi! —ñuparã.

¹⁶ Bairo na caĩãnitoye, joperu piinemocõãñupũ Pedro p̄ame mai. Bairo cã capiiãnoi yua, cã pããjõñuparã Pedrore. Cũ pããjõrĩ, qũĩña acũacoasuparã Pedrore, María ya wii caãniatana p̄ame yua. ¹⁷ Pedro p̄ame cã wãmorĩrẽ ñumũgõrĩ na busujãnarotiyupu. Bairo na ñ jãnaorĩ, ángel preso jorica wiipu caãcũrẽ cã cã cawiyooataje nipetirijere na quetibũjuyupu. Tiere na quetibũjuyupu yaparo, atore bairo na ñnemoñupũ Pedro tunu:

—Atie yu cabaiataje nipetirijere cã mujãã quetibũjuyupu Santiagore. Tunu bairoa na mujãã ñwã marĩ yarã catũgousarã cããrẽ —na ñupũ Pedro yua, ti ñamirẽ María wiipu caneñaátanarẽ.

Bairo na ñ yaparori bero, witi acoásupu aperedupu Pedro.

¹⁸ Ti ñami cabusuri rãmũrẽ mawijioroa na baicõãñuparõ yua ññacoteri majã soldauare. Bairi, “¡Dope cã baiupari Pedro!” ãmeo ñuparã soldaua p̄ame na majũ. Bairo ñrĩ, batioro tũgoñarĩqũẽ paiyuparã. ¹⁹ Pedro cã camanierẽ queti tũgo, Herodes p̄ame Pedrore na macããrotimiñupũ tunu. Na, soldaua p̄ame cã bócaesuparã. Torecũ, Herodes p̄ame caĩñacotemasĩena na caãnoi, Pedrore cacotemiatanarẽ na pajĩãre rotiyupu yua. Bairo átirotiri bero, Judea yepare witiri, Cesarea macãpu ãniásupu.

La muerte de Herodes

²⁰ Mai, Herodes p̄ame Tiro, bairi Sidón macãã macããna mena asiajãñupũ. Bairo asiari, cã ya yepa macããjẽ ñgariquere na jorotiesupu. Bairi na p̄ame cã mena ãmeo busuqũẽnogarã, jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ, “Cũtu marĩ busurãroa,” ñ tũgoñañuparã. Bairi Blasto cawãmecucũ, Herodes roca carotimasĩ caãnimajũũrẽ, “Jããrẽ mu jubusubojagu,” qũĩñuparã. ²¹ Bairo na caĩatacũ cã cabusuroi, Herodes p̄ame, “Jau, ti rãmũ majũ na mena yu busugu,” qũĩ cũñupũ. Bairi ti rãmũ caetaro ñña, jutii caĩñabeseri majã na cajãñarĩjẽ ñnierẽ jãñarĩ, quetiuparã na caruiropũ ruiyupu. Bairo rui yaparo yua, Tiro, Sidón macããna caetaátanarẽ na busujũgoyupu. ²² Bairo cã cabusurijere tũgori, camasã p̄ame awajari atore bairo ñuparã: “¡Ñni, marĩrẽ cariape caquetibũjuyupu, marĩ ñcũ camasocũ mee, jũgũ ñcũ ãcũmi!” qũĩñuparã Herodere. ²³ Bairo na cã caĩãno, tocãrõã yua, ángel marĩ Quetiupautũ macããcũ p̄ame Herodere cã riañao joroque ásupũ, “Dios jĩcãã niñami marĩ caĩroapũ,” cã caĩtĩtẽ wapa. Cabero yua, cãrẽ becoa ñgarocacõãñuparã.

²⁴ Bairo cabaimiatacũãrẽ, nipetiropu Dios yaye quetire tũgopeticoasuparã Jesucristore catũgousari majã na caquetibũjuyupũnetõrõ jũgori.

²⁵ Bernabé, bairi Saulo narẽ na caátirotijooatajere áti yaparori bero, Jerusalén caãniatana tunucoásuparã Antioquíapũ tunu. Na mena Juan, apeyera Marcos cawãmecucũre cã piiásuparã.

13

Bernabé y Saulo comienzan su trabajo misionero

¹ Antioquía macããna ñubueri majã menarẽ ãñuparã profeta majã, aperã cajũgobueri majã cãã. Ato cãnacũ ãñuparã na p̄ame: Bernabé, bairi Simón, ape wãmerã Cañii, bairi Lucio Cirene macããcũ, bairi Manaén, Herodes Galilea yepa quetiupau mena cabutircũ, bairi ape Saulo ãñuparã topũre. ² Bairi yua,

to macããna p̄ame jĩcã r̄m̄u ɣgarique betiri marĩ Quetiupaure na cajẽnirõ, Espiritu Santo p̄ame atore bairo na ñ̄upũ: “Bernabé, bairi Saulo mena aperãrẽ caquetib̄j̄uparã na ȳu boya. Bairi na árotiya narẽ, na ȳu caátirotirijere na átio joroque ñ̄rã,” na ñ̄upũ Espiritu Santo caneñarãrẽ.

³ Bairo cã caĩrõ, ɣgarique betiri Diore jẽni yaparori bero, na wãmorĩrẽ Bernabé apei Saulo r̄poa bui ñ̄igãpeori, “Caroare cã joáto mujããrẽ Dios,” na ñ̄ joyuparã yua.

Los apóstoles en Chipre

⁴ Bairo Espiritu Santo cã caĩjoatana Bernabé, apei Saulojãã p̄ame Seleucia cawãmec̄ti macã p̄amerẽ ásúparã. Ti macã etari bero, cãmua mena ásúparã Chipre yuc̄u poap̄u. ⁵ Top̄u Salamina cawãmec̄ti macãrẽ etarã, judío majã na cañubueri wiirip̄u Dios yaye caroa quetire quetib̄j̄u jũgoyuparã Saulojãã camasãrẽ. Mai, Juan cãã na mena ásúp̄u, narẽ caj̄átiri majõc̄ure bairo.

⁶ Ti yuc̄u poa macããnarẽ quetib̄j̄u ãmejore peyocõãñuparã. Bairo quetib̄j̄u ãmejore peyori bero, Pafos cawãmec̄ti macãrẽ etayuparã. Ti macãp̄u judío majõc̄u cãm̄u carorijere camasĩ “Barjesús” griego yaye mena Elimas cawãmec̄c̄ure cã etayuparã. Mai, cã p̄ame caĩtopai ãñupũ. “Ȳu, Dios cã caquetib̄j̄urotiro jũgori mujãã ȳu quetib̄j̄uya,” na ñ̄toyup̄u cã p̄ame camasãrẽ. ⁷ Barjesús p̄ame to macããcũ quetiup̄u Sergio Paulo cawãmec̄c̄u mena ãñupũ. Cã, quetiup̄u p̄ame caũm̄u caroaro catũgoñamasĩ ãñupũ. Bairi Bernabé apei Saulo menarẽ cõt̄u na piijorotiyup̄u, na caquetib̄j̄urije Dios yaye caroa quetire tũgoḡu. ⁸ Bairo cã catũgogaro, Elimas, carorijere camasĩ p̄ame, Quetiup̄u Sergio tie quetire tũgõsaremi ñ̄, bus̄u ãñotagamiñupũ. ⁹ Bairo cã catũgoñarĩjẽ masĩrĩ, Saulo ape wãmerã Pablo cawãmec̄c̄u p̄ame Espiritu Santo cã camasĩõrĩjẽ carõsaec̄u ãnirĩ Elimarẽ caroaro qũñacõãñupũ. ¹⁰ Bairo qũñarĩ yua, atore bairo qũñupũ Pablo:

—¡M̄u, caĩtopai, cañuecũ, wãtĩ macãrẽ bairo caãcũ, caroa macããjẽ nipetirijere capesuc̄c̄u majũ m̄u ãniña! ¿Dopẽĩ Dios cariape cã caquetib̄j̄urijere ricaati m̄u átigayati? ¹¹ Bairi ãmerẽ popiye m̄u baio joroque m̄u átiḡumi jãã Quetiup̄u Dios. M̄u caapee ñ̄naecũ, jĩcã ȳutea mai, muip̄u cã cabusurijere to ñ̄naetĩõ joroque m̄u átiḡumi —qũñupũ Pablo Elimarẽ.

Bairo Pablo cã caĩrĩjẽ mena jicoquei Elimas p̄ame canaitĩãrõp̄u nucũãrẽ bairo baicoasup̄u. Bairi yua, jĩcãũ ùcũ cũrẽ wãmo mena catũgããp̄are macãñupũ, caapee cañ̄naecũ ãnirĩ. ¹² Bairo Elimas cã cabairijere ñ̄narĩ quetiup̄u Sergio Paulo p̄ame tũgõsajũgoyup̄u. Marĩ Quetiup̄u cã cabairique quetire Pablojãã na caquetib̄j̄uro p̄ugani cãrõ tũgocõã maniásup̄u Sergio Paulo.

Pablo y Bernabé en Antioquía de Pisidia

¹³ Cabero Pablo, cã bapa mena Pafos macãĩ ásúparã cãmua mena Perge cawãmec̄ti macãp̄u. Ti macã Perge p̄ame Panfilia yepap̄u ãñuparõ. Top̄u na caátõ, Juan p̄ame na tunuweyocoásúp̄u Jerusalén macãp̄u tunu. ¹⁴ Top̄u etari bero, Pisidia yepa macãã macã Antioquiap̄u etayuparã. Ti macã ãna, yerijãrĩcã r̄m̄u caãno to macã wii ñ̄ubuerica wiip̄u jãátiruiyuparã. ¹⁵ Ñ̄ubuerica wii quetiuparã p̄ame Moisés ãnacũ camasã na caátipeere cã caquetib̄j̄uwoacũrĩqũẽrẽ, bairi profeta majã ãnana na caquetib̄j̄uwoatucũñarĩcã tutirire bue yaparori bero, atore bairo na ñ̄uparã Pablojããrẽ:

—Jãã yarãrẽ bairo caãna, tũgoña yeri ñ̄urĩcã wãme ñ̄nierẽ marĩ mena caneñarãrẽ na mujãã cabusugaata, ñ̄na ãmea —na ñ̄uparã.

¹⁶ Bairo na caĩrĩjērē tũgo, Pablo puame wãmũnucã, cũ wãmorĩrē ñumũgõrĩ camasãrē na busujãnaroti yaparori, atore bairo na ĩ jũgoyupu:

—Mujãã israelita majã, bairi mujãã ape yepaa macããna Diore caĩroari majã cãã tũgopeoya mujããrē yũ caĩpeere. ¹⁷ Marĩ Israel poa macããna Quetiupau Dios puame marĩ ñicũjãã ãnanarē cũ yarã caãniparãrē na ĩñabeseyayupi. Bairo na ĩñabeseri, capããrã na masabuo joroque na ásũpi, ape majã na caãni yepa Egiptoru na caãno mai. Cabero Dios puame cũ camasĩrĩjē mena ti yepare na witio joroque ásupi tunu. ¹⁸ Bairo na átiri bero, cuarenta cũmarĩ majũ desierto cayucũmanopu na caãno, dope bairo na cabairijere nũcãcõãñañupũ Dios. ¹⁹ Cabero Canaãn yepare na caetaro, ti yepa macãã poari jĩcã wãmo peti puãga pẽnirõ cãnacã poa majũrē na pajĩare rotiyupu, ti yepare marĩ ñicũjãã ãnanarē na jogu. ²⁰ Atope bairo na caátĩãnie cuatrocientos cincuenta cũmarĩ majũ yoaro ãñuparã.

“Cabero narē carotirã cajũgoãniparã caudillos majũrē na cũñupĩ Dios. Na, narē carotirã puame profeta ãnacũ Samuel cũ caãni rũmupu na jũgoãni jãnañañupã marĩ ñicũjãã ãnanarē. ²¹ To bero yua, marĩ ñicũjãã ãnana puame na quetiupau caãnipau rey ũcũrē boyayupa. Bairo na caboroi, Dios puame Cis macũ, Saũl cawãmecũcũre cuarenta cũmarĩ majũ na quetiupau reyre bairo cũ cũñañupĩ. Cũ, Saũl puame Benjamín ya poa macããcũ majũ ãñupũ. ²² Cabero tunu Dios quetiupau caãnimirĩcũ, Saulore cũ wiyoyupi. Bairo cũ wiyori bero, David cawãmecũcũ puamerē quetiupau reyre bairo cũ cũñupĩ tunu. Mai, atore bairo David cũ cabairijere ĩñupĩ Dios: ‘Ãni David, Isaĩ macũ jĩcãũ caũmũ cañũũ niñami. Cũ mena yũ useanio joroque baiyami. Tunu bairoa yũ caátirotirije nipetirijere yũ caĩrõrē bairo caátigau niñami,’ ĩñupĩ Dios Davire.

²³ “Cũ, David ãnacũ majũ pãrãmerã mena macããcũ jĩcãũ ãmi Jesús. Cũ, Jesurea Dios cũ joyupi, Israel poa macããnarē na netõõgu. Tirãmupu cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo átigu cũrē joyupi. ²⁴ Bairo Dios cũ cajogaricu Jesús cũ caatĩparo jũgoye, Juan Bautista puame nipetiro Israel poa macããnarē quetibũjũyupi caroa quetire. Bairo na ĩ quetibũjũyupi: ‘Dios mena tũgoña qũẽnoña roro mujãã caátĩãnjērē. Tiere tũgoña qũẽnorĩ, Dios cũ carotirore bairo puame ása. Tunu bairoa bautiza rotiya,’ na ĩ quetibũjũyupi Israel macããnarē. ²⁵ Cabero Juan puame, cũrē na capajĩãparo cacõñarõ, atore bairo ĩñupĩ: ‘Yure mujãã caĩtũgoñarõrē bairo yũ baietiya. Yua, Mesías mujãã cacotei mee yũ ãniña. Cabero caetapau nigumi Mesías. Yũ netõrõ caãnimajũũ nigumi.’

²⁶ “Yũ yararē bairo caãna Abraham ãnacũ pãrãmerã, bairi mujãã ape yepaa macããna Diore caĩroari majã cãã atore bairo mujããrē ñiña: Atie caroa queti Dios camasãrē na carorije wapare cũ canetõõrĩqũẽ mujãã yaye rotie niña mujãã cũãrē. ²⁷ Bairo cabaimiatacũãrē, Jerusalén macããna, bairi na quetiuparã cãã Jesús, Dios macũ, cũ caãnierē masĩẽsupa. Tunu bairoa yerijãrĩcã rũmũ caãno ñubuerica wiipu neñarĩ, profeta majã ãnana na caquetibũjũ woatucũñarĩqũẽrē buemirãcũã, tũgomasiẽsupa na cabuerijere. Bairi na majũã Jesure na capajĩãrĩ rãmũ, tirãmupu profeta na caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo to baio joroque ásupa. ²⁸ Dise ũnie Jesús roro cũ caátie camanimiatacũãrē, Pilato cũ capajĩãrocarotirore boyupa. ²⁹ Bairi yua, nipetirije Jesús cũ cabaĩpeere na caquetibũjũ woatucũrĩqũẽ cabaipetiro bero, yucapãĩpu na capapuaturocaatacũre cũ ruiori, ãtã operu cũ jõcũñupã. ³⁰ Bairo na caátacu cũ caãnimiatãcũãrē, Dios puame tunu cũ catioyupi. ³¹ Bairo cũ cacatioro bero, Galileapũ Jerusalén macãpu Jesure cabapacũtiñesẽãrĩcãrãrē capee rãmũrĩ na buia ĩñoãñupĩ. Na, cũ cabuia ĩñorĩcãrã puame ãmerē cũ, Jesús, cũ cabairique quetire quetibũjũ ñesẽãñama camasãrē.

32-33 “Bairi jāã cūã mʉjāãrē atie caroa quetire quetibʉjurā jāã átiya. Tirūmʉpʉ marī ñicūjāã ānanarē, ‘Bairo yʉ átigu,’ cū caĩjūgoyeticūñarīqūērē cū caĩrīcārōrēã bairo marī, na pārāmerārē, átibojayaparowī Dios. Cū caĩrīcārōrēã bairo Dios cū macūrē cū catiopyupi tunu. Salmo pūrō caānijūgori pūrō bero macā pūrō caĩquetibʉjurorea bairo ásupi. Atore bairo ĩñupī Dios ti pūrōpʉre: ‘Mʉã, yʉ macū majū mʉ āniña. Ati rūmʉi carotimasī mʉ yʉ cūña,’ qūĩñupū Dios cū macūrē. 34 Bairi merē Dios cajūgoye majūpʉã Jesús rupaʉri ānajē caboatipeere quetibʉjʉ jūgoyeticūñupī. Atore bairo ĩnemoñupī tunu cū ya tutipʉ: ‘Davire caroaro cariape cū yʉ caĩquetibʉjʉricarorea bairo yʉ átigu,’ qūĩñupū Dios. 35 Bairi tunu aperopʉ atore bairo ĩ quetibʉjʉ cūñupī: ‘Mʉ, Dios, mʉ caroti nocārō cañuʉ rupaʉri ānatōrē to boetio joroque mʉ átigu.’

36 “Mai, David catiipʉ Dios cū cabori wāme cārō ásupi cū caāni yʉtea macāãna mena. Dios cūrē cū caĩrīcārōrēã bairo ásupi David. Cabero David ānacū pʉame riacoásupī. Bairo cū cariaro bero, cū ñicūjāã ānana rupaʉri tʉpʉ cū yaayayuparā. Bairo na caáto bero, cū rupaʉri ānajē boacoayayuparo. 37 Dios cū cacatioricʉ Jesús rupaʉri ānajē pʉame roque boasupa.

38-39 “Bairi yʉ yarārē bairo caāna, atore bairo masiña mʉjāã cūã: Jesucristo jūgori carorije marī caátiere camasiriyobojaecoricarā marī āniña, cū yaye quetire marī catūgousaata. Cū, Jesús jūgori nipetiro catūgousari majā carorije camānarē bairo tuayama. Nipetirā Moisés ānacū cū caroticūñiqūē jūgori canetōmasiēna cūã carorije camānarē bairo tuayama, cū yaye na catūgousaata. 40 Bairi maijūgoya profeta majā ānana atore bairo, na caĩrīqūērē bairo mʉjāã tāmʉore:

41 ‘Mʉjāã, yʉ yaye quetire caboena tūgopeoya mai mʉjāãrē yʉ caĩquetibʉjʉrijere:

Mʉjāã cacatiri rūmʉrē caroa wāmerē yʉ átigu.

Bairi tie yʉ caátiere apei mʉjāãrē caroaro cū caquetibʉjʉmiatacūārē, cariape cū mʉjāã tūgoetigarā.

Bairo mʉjāã catūgogaetaje wapa mʉjāã yasicoagarā,’

ĩ quetibʉjʉ cūñupī Dios profeta majā ānanarē mʉjāã cabaipeere,” na ĩ quetibʉjʉyupʉ Pablo to macāãnarē.

42 Bairi ĩ quetibʉjʉri bero, Pablo cū baparā mena ñubuerica wiipʉ caāniatana na cawitiátó, atore bairo na ĩñuparā judío majā caāmerā pʉame: “Ape rūmʉ yerijārīcā rūmʉ caāno cūārē atie mʉjāã caquetibʉjʉataje ũnierē jāã mʉjāã quetibʉjʉwā tunu,” na ĩñuparā. 43 Ñubuerica wiipʉ neñarī bero yua, capāārā judío majā, aperā judío majā mee caāna catūgousarā pʉame Bernabé, Pablojāã mena usayuparā. Bairo na caʉsaro, Pablojāã pʉame atore bairo na ĩ quetibʉjʉnemoñuparā: “Mʉjāãrē Dios camai ānirī cū yaye quetire mʉjāã tūgousao joroque átiyami. Bairi caroaro āña, Dios cū caborore bairo,” na ĩñuparā.

44 Ape semana yapa macāã rūmʉ yerijārīcā rūmʉ caetaro, capāārā ti macā macāãna neñañuparā, marī Quetiupʉ yaye quetire Pablojāã na caquetibʉjʉrijere tūgogarā. 45 Bairi capāārā majū na caneñarō ĩñarī, judío majā pʉame na pesu cʉsuparā Pablojāãrē. Bairo na pesu cʉtiri, atore bairo ĩñuparā: “Cariape mee niña atie na caquetibʉjʉrije. Ricaati quetibʉjʉyama ānoa Pablojāã,” roro na ĩñuparā judío majā pʉame. 46 Bairi na caĩrījē tūgo, Pablo Bernabéjāã pʉame tūgoñatutuarique mena atore bairo na ĩñuparā:

—Jāã pʉame mʉjāã judío majārē atie Dios yaye quetire jāã quetibʉjʉ jūgogamiapʉ. Bairo jāã caquetibʉjʉ jūgogamiatacūārē, tiere mʉjāã boetiya. Yeri capetietopʉ caāgaenarē bairo mʉjāã baiya. Torena, apero macāãna

judío majã caãmerã p̄amerẽ jãã quetibujarágara. ⁴⁷ Bairi atore bairo marĩ Quetiupau jãã ĩ jowĩ:

‘Ati yepar̄are cabusurijere bairo mujãã ȳ cũña camasã na caĩñajoro. Bairo ȳ caátoi, camasãrẽ ȳ canetõõrĩqũerẽ na mujãã quetibujarã nocãrõ cayoarop̄ macããna cũãrẽ tie quetire,’

jãã ĩ jowĩ marĩ Quetiupau —na ĩñuparã Pabljãã judío majãrẽ.

⁴⁸ Bairo Pabljãã na caĩrĩjẽrẽ tũgori, judío majã caãmerã p̄ame useaniñuparã. Bairo useanirĩ atore bairo ãmeo ĩñuparã na majũ: “Marĩ Quetiupau yaye queti Pabljãã na caquetibujarije ñujãñuña,” ãmeo ĩñuparã. Bairi Dios cũ caĩñajoro, nipetiro yeri capetietiere cacũgoparã p̄ame cariape tũgõsayuparã.

⁴⁹ Bairi Pisidia yepa nipetiro p̄ quetibujayuparã Pabljãã marĩ Quetiupau yaye quetire. ⁵⁰ Bairo na caátoi, judío majã Pabljããrẽ cateerã p̄ame carõmia, cañurã, cadineropairã rõmirĩrẽ na busujãñuparã. Tunu torea bairo na ĩñuparã ti macã macããna caãnimajũrã ãna cũãrẽ. Bairo na ĩ busujãrĩ bero, Pablo, Bernabéjããrẽ roro popiye na baio joroque na ásuparã, ti yepare na wiyogarã. ⁵¹ Bairo na caátoi, Pabljãã p̄ame ti macã Antioquíare witigarã jũgoye, na rupo jutii macããjẽ ñerĩrẽ paareyuparã. “Mujãã, Jesús yaye quetire cateeri majã p̄ame mujãã buicutiya,” caĩrãrẽ bairo ásuparã Pabljãã. Bairo átiri bero, Iconio cawãmecuti macãp̄ acoásuparã yua. ⁵² Bairo na caaweyomiatacũãrẽ, ti macã macããna catũgõsayũgoatana p̄ame caroaro useanirõ ãñuparã. Tunu bairoa ñe ãnie r̄saricarõ mano Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ mena ãnimasĩñuparã.

14

Pablo y Bernabé en Iconio

¹ Cabero Pablo, Bernabéjãã Iconio macãp̄ ãna, jĩcãrõ jããñuparã judío majã na cañubueri wiip̄. Bairo ti wiip̄ jããrĩ camasãrẽ na quetibujayuparã Pabljãã. Bairo caroaro na caquetibujarõ, judío majã, bairi aperã judío majã caãmerã cũã capããrã cariape tũgojũgoyuparã. ² Bairo na catũgoñamiatacũãrẽ, aperã judío majã catũgõsaena p̄ame judío majã caãmerãrẽ na busujãñuparã. Bairo na na caĩbusujãrõ jũgori roro marĩ yarã Pabljããrẽ na tũgoñao joroque na ásuparã. ³ Bairi apóstolea majã to macããnarẽ quetibuj̄ nemogarã Iconiop̄ yoaro ãñuparã. Ti macãp̄ ãna, marĩ Quetiupau mena tũgoñatutuari, caroaro cariape na quetibujayuparã. Marĩ Quetiupau p̄ame, “Cariapea ȳ yaye queti camasãrẽ ȳ camairĩjẽrẽ quetibujayama,” ĩ, cũ catutuarije mena Pabljãã caroa wãmerẽ camasãrẽ na áti ĩño joroque ásup̄. ⁴ Bairo cũ caátimiatacũãrẽ, ti macã macããna p̄ame jĩcãrõ ãmeñuparã. Jĩcããrã judío majã, Jesucristo catũgõsaenarẽ bairo tũgoñãñuparã. Aperã apóstolea majãrẽ bairo tũgoñãñuparã. ⁵ Bairi yua, catũgõgaena judío majã, aperã judío majã caãmerã cũã ti macã macããna carotimasĩrĩ majã mena jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ, apóstolea majãrẽ popiye na baio joroque na átigayuparã. “Ëtã rupaa mena na marĩ wẽgarã,” ãmeo ĩ tũgoñãñuparã na majũ. ⁶⁻⁷ Bairo na caátigamiatacũãrẽ, Pablo, bairi Bernabéjãã tiere queti tũgori, Listra, bairi Derbe macããrẽ Licaonia yepar̄ ruticoásuparã. Bairo rutiátĩ bero, ti yepa tãni quetibuj̄ ñesẽãñuparã caroa quetire.

Apedrean a Pablo en Listra

⁸ Listra macãp̄ ãñup̄ mai jĩcãũ caũm̄ caámasĩęcũ. Bai jicoquei cabuiaricu ãñup̄. Cũ p̄ame Pablo cũ caquetibuj̄ ãno, cũt̄ ruiyup̄. ⁹⁻¹⁰ Cũ cũã Pablo cũ caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgõsayup̄. Bairi Pablo p̄ame qũĩñarĩ, “Ȳ

cũârê yu netõomasĩñami Jesús,” cũ caĩtũgoñarĩjêrê masĩrĩ, atore bairo qũĩñupũ busurique tutuaro mena:

—¡Wãmũnũcãña!

Bairo cũ caĩrõ, caámasĩtĩmiatacũ pũame patiwãmũnũcãrĩ ámasĩjũgoyupũ. ¹¹ Bairo Pablo cũ caátimasĩrĩjêrê ĩñarĩ, ti macã macããna pũame Licaonia yepa macããna yayei busurique tutuaro mena atore bairo ĩñuparã:

—¡Ānoa, jũgũẽã mũarecõopũi ati yeparũ caruiatĩatana niñama! —ĩñuparã.

¹² Bairo na ĩrĩ, Bernabére na jũgũẽ Zeus cawãmecũcũ ya wãmei cũ wãmetiyuparã. Tunu bairoa Pablo caquetibũjũgõũ cũ caãnoi, na jũgũẽ Her-mes cawãmecũcũ ya wãmei cũ wãmetiyuparã. ¹³ Mai, ti macã etajũgoricaropũ añuparõ na jũgũẽ Zeure na cañubueri wii. Ti wii macãcũ sacerdote pũame bairo Pablo Bernabéjãã na caátiere tũgori, wecũare, bairi oó mena na jeásuparã. Bairo cũ, ti macã macããna mena apóstolea majãrê na ĩroagarã, wecũare pajĩarĩ, na riire joemũgõjogayuparã. ¹⁴ Bairo Bernabé, Pablojããrê na caátigarijere tũgori, na jutiire tũgowooyuparã, “Bairo mũjãã caátigarijere ñuẽtĩña,” ĩrã. Áti yaparo yua, camasã watoapũ atuátĩ, atore bairo qũĩ awajayuparã:

¹⁵ —¿Dopẽĩrã bairo mũjãã átiyati? Jãã, mũjããrẽã bairo cabairã jãã ãniña. Jũgũẽã mee jãã ãniña. Torena, jãã atĩapũ, tie mũjãã ya wãme mũjãã caĩroarije cawapa manierê mũjãã cajãnaparore bairo ĩrã. Tere jãnarĩ yua, Dios cacati-majũrê mũjãã caĩroarore jãã boya. Dios pũame ásupi ati mũarecõo, ati yepa, ria capairiya. Bairi nipetiro tiepũ macããna cũârê na ásupi. ¹⁶ Tirũmũpũre camasã na ya wãme ricaati na caĩroarijere ãñotaesupi Dios. Noo na cabori wãmerê ĩroayupa. ¹⁷ Bairo na caátiere ãñotaeticũã, cũ caãnajê cutiere nipetiro camasãrê na ĩñoñupĩ. Cũ, nipetirore caroaro na ácũ, caocarije joyupi. Tunu bairoa oterique cũã to ríacacũtio joroque ásupi. Bairo cũ caátie jũgori, camasã cũã na riaetio joroque ásupi. Tunu bairoa useanirõ na ãnio joroque na ásupi Dios —na ĩ quetibũjũyupũ Pablo.

¹⁸ Bairo atie nipetirije narê Pablo cũ caĩquetibũjũmiatacũãrê, butioro majũ wecũare pajĩarĩ na riire joemũgõjogayuparã, Pablojããrê ĩroagarã. Dope bairo na caátigarijere jicoquei, “Tere ápericõãña,” na ĩ jãnaocõãñuparã. Masĩã mano átigamiñuparã.

¹⁹ Cabero judío majã Antioquía macããna, aperã Iconio macããna mena Listrapũ etayuparã. Bairo na pũame etarã yua, Lистра macããna Pablojãã mena ricaati na tũgoñao joroque ásuparã. Bairo na caátioi, Pablore ãtã rupaa mena wẽẽjĩãñuparã. Bairo cũ áti yaparori, “Merê riacoayami,” ĩ tũgoñarĩ ti macã tũnipũ cũ rupaurire rocacõãñuparã. ²⁰ Bairo na caátimiatacũãrê, cabero Jesucristore catũgõũsari majã Pablotũ na caneñaetaro, Pablo pũame catitunurĩ wãmũnũcãcoásúpũ. Bairo wãmũnũcãrĩ yua, ti macãpũa ásupũ tunu. Ti rãmũ busuri rãmũ caãno Bernabé mena Derbe cawãmecũti macãpũ ásuparã.

²¹ Topũ etarã, caroa quetire na quetibũjũyuparã. Bairo na caquetibũjũroĩ, capããrã camasã tũgõũsayuparã ti macã macããna. Cabero tunucoásuparã Lis-tra, Iconio, bairi Antioquía na caatĩjũgoatatopũa tunu. ²² Ti macãã macããna Jesure catũgõũsari majãrê yeri ñajããõ joroque na ásuparã. Tunu bairoa, “Jesucristo mena tũgoñatutuacõãña,” na ĩñuparã Pablojãã. Tunu bairoa, “Dios cũ carotimasĩrĩpũ caágarã marĩ caãnoi, popiye marĩ baio joroque marĩ átigarãma camasã,” na ĩñuparã. ²³ Bairo ĩ yaparori bero yua, ñubueri majã tocãnacã poapũrea jĩcããrã na mena macããna cabũtoa camasĩrĩ majãrê na besecũñuparã Pablojãã. Besecũ yaparori bero, ugarique betiri Diore jëni yaparori, “Marĩ Quetiupũ, mũjãã caĩroatacũ pũame mũjããrê qũĩñũsaáto,” na ĩ tũsayuparã ti yepa macããna ñubueri majãrê.

Pablo y Bernabé vuelven a Antioquía de Siria

²⁴ Bairo Pisidia yepare netōátí bero, Panfilia cawāmecuti yeparu etayuparā. ²⁵ Ti yeparu āna, Perge cawāmecuti macā macāānarē Jesús yaye quetire na quetibujū jūgoyuparā. Cabero Atalia macā macāāna cūārē na quetibujūyuparā. ²⁶ Bairo to macāānarē na quetibujū yaparori bero, cūmua mena acoásúparā Siria yepa macāā macā Atioquíaru. Ti macāpūī Jesure catūgousari majā pame, “Mujāārē mairī, Dios caroaro cū coteáto,” na caīpaarotijoricarā mena torea bairo átipeyoetayuparā yua. ²⁷ Bairo Antioquíaru etari bero, ñubueri majā pame neñañuparā. Bairo na caneñarō yua, nipetirije Dios cū camasīōrījē jūgori na caátijatjere na quetibujū peyocōāñuparā. Tunu bairoa marī Quetiuparu judío majā caāmerā cūārē cū yaye quetire na tūgousao joroque cū caátijatjere cūārē na quetibujūyuparā. ²⁸ Bairo na quetibujū yaparori bero, Pablo, Bernabé mena Jesure catūgousari majā mena yoaro añuparā ti macārē.

15

La reunión en Jerusalén

¹ Ti yutea macāāna jīcāārā Judea yepai Antioquíaru caatána pame atore bairo na ī quetibujūyuparā ti macā macāāna judío majā caāmerā catūgousari majārē: “Mujāā, Moisés ānacū cū caátijūgocūrīqūē camuarē na rupa macāājē yisetarique mujāā caāpericōāta, mujāā netōōmasīēna,” na ñuparā. ² Bairo na caīrōī, na mena Pablo, Bernabéjāā pame tutuaro mena yoaro āmeobusu añuparā tiere. Bairo āmeo ībusu ānijāñurī bero, to macāāna pame Pablo Bernabé, bairo aperā jīcāārārē na beseyuparā, “Jerusalén macāpua apóstolea majā, bairo aperā ñubueri majā mena macāāna cabutoa mena na busuqūēnorā ápáro tie marī caīrījērē ti macāpua,” ĩrā.

³ Bairo Pablojāā, Antioquía macā macāāna ñubueri majā na caījoatana pame Fenicia, bairo Samaria yepaare netōáná, ti yepaa macāānarē ape yepa macāāna judío majā caāmerā tirūmuru na caīroariquere jānarī, Dios pamerē na catūgousa jūgoatajere na quetibujū ásuparā. Bairo na caīquetibujurijere tūgori nipetiro catūgousari majā tūgoña useaniñuparā.

⁴ Bairo Pablo, Bernabéjāā Jerusalēru na caetaro, ñubueri majā to macāāna, aperā apóstolea majā, aperā cabutoa camasīrā cūā caroaro mena na bocáyuparā Pablojāārē. Bairo topu etari narē nipetirije na quetibujūyuparā Dios cū camasīōrījē jūgori na caátijatjere. ⁵ Bairo na caquetibujuro, jīcāārā fariseo majā catūgousaricarā pame wāmuncārī atore bairo na ñuparā:

—Judío majā caāmerā cūā Jesucristore catūgousari majā cūā na rupa macāājērē na cayisetarotiro boya. Tunu bairoa Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cūārē na caáto ñuñā —ñuparā.

⁶ Bairo na caīrō tūgo, apóstolea majā, cabutoa camasīrī majā mena neñapori busuyuparā, judío majā caāmerā na caátimasīpeere busuqūēnogarā. ⁷ Bairo tutuaro mena yoaro āmeo busu ānijāñurī bero, Pedro pame wāmuncārī, atore bairo na ñupū:

—Yu yarā, mujāā masīrā tirūmurure mujāā watoa macāācūrē Dios yure cū cabeseriquere. Judío majā caāmerārē caroa queti, narē yu canetōōrīqūērē na cū quetibujūáto ī, yu beseyupi Dios. Cū yaye quetire na cūā na catūgousaparore boyupi. ⁸ Cū pame nipetiro camasā na yeripu na catūgoñarījērē masīpeyocōāñami. Bairo camasīpeyōu ānirī, judío majā caāmerā na yerire na cawasoaro jūgori cū yarā majū na ānio joroque ásupi na cūārē. Cū Yeri, Espiritu Santo narē cū cajoro ñarī tore bairo marī masīña cū yarā na caānierē. ⁹ Dios marīrē cū camairōrēā bairo na cūārē jīcārō tūni na

maiñami. Jesucristo mena na catũgoñatutuario jũgori na yeri na catũgoñarĩjẽ carorijere coseyupi. ¹⁰ Bairi, ¿dopẽĩrã Dios na cũ caátibojapeere caẽñotarãrẽ bairo m̃jãã ññati? Marĩ ñicũjãã ãnana Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ átipeyo masĩesupa. Marĩ cũã torea bairo marĩ átipeyo masĩetĩña. Bairi, ¿dopẽĩrã tiere na caátigarore m̃jãã boyati? ¹¹ Atore bairo roque cariape marĩ catũgoñarĩjẽ niña: Caroa wãme marĩ caátie jũgori mee, marĩ Quetiupau Jesucristo marĩ mairĩ jĩcã nũgõã cũ caátigarije jũgori p̃ame marĩ netõõwĩ. Tunu bairoa marĩrẽ cũ canetõõrĩcãrõrẽã bairo judío majã caãmerã cũãrẽ na netõõñupĩ —na ññupũ Pedro.

¹² Bairo cũ caĩquetibũjũ yaparoro, to macããna nipetiro b̃suesuparã. Na p̃ame caroaro tũgoyuparã Pablo, Bernabéjãã judío majã caãmerã watoap̃ ãna, Dios cũ camasĩõrĩjẽ jũgori caroare na caátie ññoatajere. ¹³ Tiere na caquetibũjũ bero, Santiago p̃ame atore bairo na ññupũ:

—Yũ yarã, tũgoreoya mai m̃jããrẽ yũ caquetibũjũpeere: ¹⁴ ãmeacã Simón marĩ quetibũjũ yaparoyami Dios judío majã caãmerãrẽ caroaro cũ caátijũgoriquere. Bairo átiri yua, na mena macããna jĩcããrãrẽ na beseyupi cũ ya poa macããna caãniparãrẽ. ¹⁵ Tiere profeta majã ãnana na caĩquetibũjũ woatucũjũgoyaricarorea bairo baiya ãmerẽ. Atore bairo ñcũñupã mai tiere:

¹⁶ ‘Caberop̃ yũ tunugũ, David ya wii caboãñarĩcã wiire qũẽnonemogũ tunu. Bairo yũ caátiyaparoro bero, caroa wii nigaro tunu.

¹⁷⁻¹⁸ Bairo yũ átigũ, aperã judío majã caãmerã cũã tocãnacã poa macããna, yũ cabesejũgoyeticũrĩcãrã, yũ yarã na caãnipeere na caboparore bairo ñ,’ ñ quetibũjũyupi marĩ Quetiupau ti rũm̃p̃ina.

¹⁹ “Bairo bairi atore bairo ñi tũgoñaña: Judío majã caãmerã tirũm̃p̃ na caĩroariquere jãnarĩ Dios p̃amerẽ na catũgousaata, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ na marĩ tũgousaroti masĩetĩña. ²⁰ Bairo p̃ame na marĩ caĩquetibũjũwoatujoro ñña: ‘Camasã na caweericarãrẽ ñroari waibũtoa riire na cajoemũgõjorije carũsarije ñnierẽ ugaeticõãña m̃jãã. Tunu bairoa carõmia, o caũm̃na mena roro átiepeeticõãña. Tunu bairoa waibũtoa wãm̃na wãĩã pa-jĩãrĩcãrã ñna riire ugaeticõãña. Na rií cũãrẽ etieticõãña.’ Ato cãnacã wãme na marĩ átirotiroa narẽ. ²¹ Tirũm̃p̃na tocãnacã macããrẽ judío majã marĩ caneñarĩ rũm̃ caãno jĩcãũ marĩ mena macããcũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ caquetibũjũri majõcũ ãninucũñami. Bairi judío majã caãmerã cũã masĩrãma ati wãmerẽ,” na ññupũ Santiago.

La carta a los no judíos

²² Bairo cũ caĩrõ tũgo, apóstolea majã, cabũtoa camasĩrã, bairi nipetiro to macããna Jesure caĩroari poa macããna p̃ame cũ caĩrõrẽ bairo átigayuparã. Bairi na mena macããna jĩcããrãrẽ na beseyuparã Pablo, Bernabéjãã mena cabapacutiápãrãrẽ. Bairi Judas, ape wãmerã Barsabás cawãmecũcũre cũ beseyuparã. Silas cũãrẽ cũ boyuparã. Na p̃ugarãp̃na catũgousari majã watoare caãnimajũrã ãñuparã. ²³ Na mena atore bairo na caĩwoatuata pũrõrẽ joyuparã:

“Jãã apóstolea majã, bairi cabũtoa camasĩrĩ majã Jesucristo jũgori m̃jãã yarãrẽ bairo caãna, m̃jããrẽ jãã ññurotijoya. M̃jãã, judío majã caãmerã Atioquía macã macããna, bairi Siria yepa macããna, bairi Cilicia yepa macããna cũãrẽ m̃jããrẽ jãã ññurotijoya. ²⁴ Jãã tũgowũ jĩcããrã áto macããna m̃jãã t̃p̃na na caquetibũjũmawijioñesẽãrĩqũẽrẽ. Jãã p̃ame na jãã joep̃na m̃jãã t̃p̃ure. Na majũ na catũgoñarõ m̃jãã rupau macããjẽ yisetariquere m̃jãã átirotiga ñesẽãñupã.

²⁵ “Bairi ãmerẽ jĩcãrõrẽ bairo tũgoñapetiri bero, jããrẽ bairo jãã caáto cañurõ tũgoñarĩ, jãã watoa macããna jĩcããrãrẽ na jãã beseap̃na Bernabé, Pablojãã, jãã camairĩ majã majũ mena m̃jãã t̃p̃na caĩñarápãrãrẽ. ²⁶ Na,

Bernabé, Pablojã p̄ame Jesucristo yayere na caquetibuj̄ñesẽãrõ j̄gori aperã tiere catũgogaena p̄ame na pajĩãbuj̄oyupa. ²⁷ Bairi jãã cabeseatana Judas, Silas na majũp̄ma m̄jããrẽ quetibuj̄garãma nipetirije m̄jããrẽ jãã caĩquetibuj̄garijere.

²⁸ “Jããrẽ Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ j̄gori capee majũ m̄jããrẽ jãã átirotigaetiya. Ato cãnacã wãmea m̄jããrẽ jãã átirotigarã: ²⁹ Camasã na caweericarãrẽ ĩroari waibũtoa riire na cajoemũgõjorije carũsarije ũnierẽ ẽgaeticõãña. Tunu bairoa waibũtoa wãm̄na wãĩã pajĩãrĩcãrã riire ẽgaeticõãña. Na riĩ cũãrẽ etieticõãña. Tunu bairoa carõmia, o caũm̄na mena roro átiepeeticõãña. Atie m̄jããrẽ jãã caĩjorijere bairo m̄jãã caápata, caroaro cariape m̄jãã átiãnigarã. Na ñuáto nipetiro,” ĩ woatuyuparã.

³⁰ Bairo ĩ woa yaparori bero, na tunuo joyuparã Pablojããrẽ Antioquĩap̄u tunu. Top̄u Pablojãã etarã yua, ti macã macããna Jesure caĩroari poa macããnarẽ neñorĩ bero, ti cartare na nuniñuparã. ³¹ Bairi Jesure catũgõũsarã p̄ame ti carta mena caĩñaquetibuj̄u cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori bũtioro useaniñuparã. Tũgoña yeri ñuo joroque na ásuparã marĩ yarã ti carta j̄gori yua. ³² Tunu bairoa Judas, Silajãã cũã Dios cũ yaye cũ caquetibuj̄garijere camasãrẽ caquetibuj̄netõõmasĩrã ãnirĩ to macããna Jesure catũgõũsarãrẽ capee na quetibuj̄nemõñuparã. Bairo na quetibuj̄nemõrĩ yua, tũgoña yeri ñunemo joroque na ásuparã. Caroa yericũna na tutuao joroque na ásuparã. ³³ Na mena yoajãñurõ ãñuparã top̄ure. Cabero to macããna Jesucristore catũgõũsari majã p̄ame, “Caroa yericũtajere m̄jãã cũ joáto marĩ pacũ Dios,” narẽ na caĩrõ bero, tunucoásuparã cartare na caneárotijoricarã t̄p̄u. ³⁴ Silas p̄ame Antioquĩap̄u tuagayup̄u. ³⁵ Pablo bairi Bernabé cũã top̄u tuayuparã. Bairi aperã Jesure catũgõũsarã capããrã mena to macããnarẽ marĩ Quetiup̄u yaye quetire na quetibuj̄yuparã.

Pablo comienza su segundo viaje misionero

³⁶ Cayoato bero, Pablo p̄ame atore bairo qũĩñupũ cũ bapa Bernabére:

—Tocãnacã macããrẽ marĩ Quetiup̄u yaye quetire marĩ caquetibuj̄ricarop̄u marĩ ĩñañesẽãrã ároa tunu, “¿dope bairo marĩ yarã Jesucristore catũgõũsari majã na baiyati?” ĩrã.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, Bernabé p̄ame, “Jau,” ĩrĩ bero, Juan ape wãmerã Marcos cawãmecũcũre cũ neágayup̄u na mena. ³⁸ Pablo p̄ame bairo boesup̄u. Mai, cajũgoye Panfiliap̄u na caãno, Marcos p̄ame na tunu weyocoásup̄u, Pablo, Bernabéjãã mena j̄paanemogaetiri. Bairi na mena ti rãm̄rẽ cũ caátó boesup̄u Pablo. ³⁹ Bairo bũtioro cũ caboetoi yua, p̄ugarãp̄na jĩcã yerire bairo catũgoñaetimajũcõãrã ãnirĩ ãmeo ricawaticoasuparã yua. Bernabé p̄ame Marcos mena cũmuai acoásup̄u Chipre yuc̄p̄oap̄u. ⁴⁰ Pablo p̄ame Silare cũ beseyup̄u. Bairi, “Marĩ Quetiup̄u m̄jããrẽ mairĩ qũĩñaricanũgõáto,” Jesucristore catũgõũsari majã cũ na caĩrõ bero, Silas mena acoásup̄u. ⁴¹ Bairo áná, Siria, bairi Cilicia yepaare netõáná, to macããna Jesucristore catũgõũsari majãrẽ useanirõ na tuao joroque na átiásuparã.

16

Timoteo acompaña a Pablo y a Silas

¹ Bairi Derbe, Listra cawãmecuti macããp̄ure etayup̄u Pablo. Top̄u etari bero, jĩcãũ to macããcũ Jesucristore catũgõũsãũ Timoteo cawãmecũcũre cũ bocáyup̄u. Timoteo paco p̄ame judío majã yao, Jesucristore catũgõũsao ãñupõ. Cũ pacũ p̄ame griego majã yau ãñupũ. ² To Listra, bairi Iconio macãã macããna Jesucristore catũgõũsari majã, “Cañũũ, caroá niñami,” na caĩ ãninusũñupũ

Timoteo. ³ Bairi Pablo p̄ame cū, Timoteore cū bapaboyup̄. Mai, Timoteore cū neágu jūgoye, cū rupau macããtõrẽ cū yisetarotiyup̄, ti yepa macããna judío majã, “Jãã ya wãmerẽ n̄cũbugoetiyama,” na caĩtũgoñaetiparore bairo ï. Mai, nipetiro ti yepa macããna, Timoteo griego majã ya macũ cū caãnierẽ masĩjãñũparã. ⁴ Tocãnacã macãã na caquetibũjuñesẽãrõp̄ marĩ yarã Jesucristore catũgousari majãrẽ quetibũjunetõñũparã apóstolea majã, bairi cabutoa camasĩrĩ majã Jerusalẽp̄ Jesucristore caĩroari poa macããna na caĩrotijoriquere. ⁵ Bairo na caquetibũjuroi, ti yepaa macããna Jesucristore caĩroari poa macããna cū mena tocãnacã r̄m̄na tũgoñanemoñũparã. Torena, Jesucristore catũgousarã mena capããrã ãninemonucũñũparã.

La visión que Pablo tuvo de un hombre de Macedonia

⁶ Cabero Pablojãã Asia yepap̄ Jesús yaye quetire na caquetibũjuñesẽãrã áparõ jūgoye, Espiritu Santo p̄ame na eñotayup̄. Bairo cū caẽñotaroi, Frigia, bairi Galacia yepaare tẽñotásuparã. ⁷ Bairo tẽñotanetõátĩ bero yua, Misia yepa jūgoyep̄ etayuparã. Tipauĩ ánã, Bitinia yepare na cajããgamiatacũãrẽ, Espiritu Santo, Jesucristo cū cajou p̄ame na eñotayup̄ tunu. ⁸ Bairo cū caẽñotaroi, Misia yepare cariapea netõátĩ, Troas cawãmecuti macãp̄ etayuparã. Troas p̄ame ria capairiya tãnip̄ ãñũparõ. ⁹ Bairi Pablo ti macãp̄ ãcũ, jĩcã ñami qũẽguericare bairõ jĩcãũ Macedonia macããcũ atore bairo caĩnucũãrẽ qũĩñañupũ: “Tiaya ato Macedoniap̄. Jããrẽ juátinemoũ asá,” cabopacauere bairo qũĩñupũ. ¹⁰ Cabero cū caĩñaatajere jãã cū caquetibũjuroi yua, top̄ ágarã, jãã yayere jãã qũẽñowũ. (Mai, yu, ati tutire cawoatuũ cũã na mena yu ápũ.) “Macedonia macããnarẽ caroa quetire jãã caquetibũjuñesẽãrõ cariapea bou baiimi Dios,” jãã ï tũgoñawũ.

Pablo y Silas en Filipos

¹¹ Bairo ï tũgoñarĩ yua, Troas macãĩ cũmua mena cariapea jãã acoápu Samotracia yuc̄p̄oap̄. Cabusuri r̄m̄ Neápolis macãp̄ jãã etawũ. ¹² Ti macãĩ jãã acoápu Filipos cawãmecuti macãp̄. Ti macã p̄ame romanoa majã na caãni macã ãmũ. Macedonia yepa macãã, caãnimajũrĩ macã ãmũ ti macã. Top̄ yoajãñurõ jãã ãmũ.

¹³ Jĩcã r̄m̄ marĩ cayerijãrĩ r̄m̄ caãno, ti macã jūgoye ria tãnip̄ jãã ápu. “Top̄ Judío majã na cañubueripau ãno,” ï tũgoñarĩ, top̄ jãã ápu. To etari bero, jãã ruiwũ. Ruirĩ yua, carõmia top̄ caneñaetaátanarẽ Jesús yaye caroa quetire na jãã quetibũjuwũ. ¹⁴ Mai, na mena macããcõ jĩcãõ Lidia cawãmecuco, Tiatira macã macããcõ ãmo. Caroa jutii cajũmerĩjẽrẽ nunirĩ cawapatari majõco ãmo. Diore caĩroao ãmo. Bairi Pablo narẽ cū caquetibũjuroi, marĩ Quetiupau p̄ame Pablo cū caquetibũjurijere dope bairo cõ catũgopeorije to r̄saetio joroque ásupi. ¹⁵ Bairi cõ, cõ yarã nipetiro cũãrẽ na jãã bautizawũ. Bairo jãã cabautizaátaco yua, atore bairo jãã ïwõ Lidia:

—Yure, “Cariapea Jesucristore catũgousao niñamo,” mujãã caĩata, yu ya wiip̄ ãnirasá ati macã mujãã caãno ñno.

Bairo cõ caĩrõ tũgori, “Aperop̄ jãã ágarã,” cõ jãã ï masĩẽpũ.

¹⁶ Jĩcã r̄m̄ jãã cañubuenucũrõp̄ ánã, jãã bocáetawũ jĩcãõ cawãmao wãtĩ yeri pũna cacũgo majũrẽ. Cõ p̄ame wãtĩ jũgori ape r̄m̄ cabaipeere caquetibũjuamasĩõ ãmo. Bairo cõ camasĩrõĩ, cõ quetiuparã p̄ame paio wapatanucũñupã. ¹⁷ Bairo cawãmao, wãtĩ yeri pũna cacũgo yua, Pablo, bairi jãã cũãrẽ jãã bero usajũgowõ. Bairo jããrẽ usari yua, atore bairo ï awajawõ:

—jããnoa, Dios, jõbui macããcũ cū carotirore bairo caãna niñama. Bairi mujããrẽ Dios camasãrẽ cū canetõõgarijere quetibũjurãna baiyama! —ï awajawõ.

18 Bairo jeto ĩ awaja āninucũñupõ capee rūmarĩ. Bairi Pablo p̄ame tiere jutiri āmejorenucā yua, cõ p̄amerē ĩñarĩ atore bairo qũĩwĩ cõp̄ure caācũ wātĩrē: —Jesucristo cū camasĩrĩjē mena m̄rē ñiña: Cõrē tocārõã witiácúja.

Bairo cū caĩrõ, jicoquei cõ witicoásúpi wātĩ.

19 Bairo cū caáto ĩñarĩ, cõ quetiupará p̄ame asiajãñuwã Pablo mena, “Tocārõã nemo marĩ yao jūgori marĩ wapatamasĩētĩgarã,” ĩrã. Bairo asiari yua, Pablo, Silas mena na ñerĩ quetiupará ti macārē carotirã t̄p̄ na neámá ti macã na caneñanucũrõ plaza, caānimajũrĩp̄ap̄. 20 Bairo na t̄p̄ na neátí yua, ti macã macãña quetiupará jueces caĩñabeserãrē atore bairo na ĩwã:

—Ānoa judío majã ato macãñarē roro patowãcõñesēārã baiyama. 21 Marĩ romanoa majãrē na caquetib̄jugarije p̄amerē marĩrē carotieticõãp̄rõ ñiña. Bairi na cabuerijere marĩ quetib̄j̄ rotimasĩētĩña —ĩwã.

22 Bairo na caĩrõ tūgo, camasã catūgorã etaátana cūã Pabljãã mena asiacoama. Bairo na cūã na caasiaroi, quetiupará jueces p̄ame Pablo Silas yaye jutiire tuwee rotiri bero, na bape rotiwã yuc̄ mena. 23 Butiuro na bape yaparori bero, preso jorica wiip̄ na jowã. Top̄ na jori yua, ti wiire caĩñacotei p̄amerē, “Dope bairo narē rutimasĩã mano caroaro majũ na ĩñacoterotiya ānoarē,” qũĩrĩ cū coterotiwã. 24 Bairo na caátirotirijere tūgori bero, caĩñacotei p̄ame preso jorica wii capupea cat̄sari ar̄ap̄ na cũñup̄. Top̄ p̄ga yuc̄ watoap̄ na r̄porire ñujorotiri, na jiyar̄po cũñup̄.

25 Ti ñami recomacã caetaro, Pablo, Silas, Diore cū ñubue basapeoyupará. Bairo na cañubue basapeoãno, aperã, narē bairo preso joricarã cūã na caĩrĩjērē tūgoypará. 26 T̄p̄a yua caãno t̄saroa tutuaro yepa p̄ame yuguiyuparo. Tutuaro majũ cayuguiroi, ti wii macããjē na cacũjūgorica ũt̄p̄ãrĩ cūã yuguiiri nac̄p̄ ásuparo. Bairo cayuguirip̄a ti wii jopeeri p̄ame p̄ãñuc̄peticoasuparo. Tunu bairoa ti wii macããna preso joricarãrē na cajiyamiataje cadena āpõã wēērĩ cūã piti wēcoasuparo. 27 Bairi yua, ti wiire caĩñacotei p̄ame wãcãrĩ bero, ti wii jopeeri p̄ãrĩcãrõp̄ caãno ĩñañup̄. Bairo ĩña ac̄ari, “Ti wii macããna preso joricarã rutipeticoatanama,” ĩ tūgoñañup̄. Bairo ĩ tūgoñarĩ yua, cū jarericap̄ãrē neñup̄, cū majũã pajĩãyasigu. 28 Bairo cū caátigarõ ĩñarĩ yua, atore bairo qũĩ awajajoyup̄ Pablo p̄ame:

—M̄ majũ roro ápericõãña. Jãã ānipeticõãña atop̄. Jãã rutietiya —qũĩñup̄.

29 Bairo cū caĩrõ tūgo, “Jĩñaworiquere neasá,” c̄t̄ macããcãrē ĩrĩ, Pabljãã na caãni ar̄ap̄ at̄jãásup̄. At̄ jãáti yua, uwirique mena nanarĩ Pablo, Silat̄ r̄ropaturĩ mena etanum̄ etayup̄. 30 Cabero narē na wiyojori bero, atore bairo na ĩ jēniñañup̄:

—¿Dope bairo ȳ ácuati, Dios ȳre cū netõáto, ĩ?

31 Pabljãã p̄ame atore bairo qũĩñupará:

—Jesucristo mena cariape m̄ catūgoñatutuata, m̄, m̄ yarã cūã m̄jãã netõmasĩgarã.

32 Bairo qũĩ yaparori bero, marĩ Quetiup̄a yaye quetire na quetib̄j̄ nemoñupará Pabljãã preso jorica wiire caĩñacoteatac̄ cū ya wii macããna cūãrē. 33 Ti ñami ti hora majũã caãno preso jorica wiire caĩñacoteatac̄ yua, Pablo, Silajãã cãmiirē na coseyup̄. Cabero cū, cū yarã cūãrē nipetiro na bautizayupará. 34 Bairo narē na cabautizaro bero, preso jorica wiire caĩñacoteatac̄ p̄ame cū ya wiip̄ na jūgoásup̄. Top̄ ũgariquere na nuñup̄ Pabljããrē. Bairi yua cū, cū yarã cūã butiuro ũseaniñupará, Dios yaye quetire na catūgoñsaatato bero jūgori.

35 Cabusuri rūm̄ caãno, quetiupará jueces na ũm̄a jĩcããrãrē preso jorica wiire caĩñacoteatac̄ t̄p̄ na joyupará, “Pablo, Silare na wiyoyo rotiatõ,” ĩrã.

³⁶ Bairo na caĩjoatana na caĩrĩjērē tũgo, ti wiire caĩñacoteatacũ pũame atore bairo qũĩñupũ Pablöre:

—Quetiuparã caĩñabeserã mujãärē yũ wiyorotijoupa. Bairi caroaro mena mujãã ámasĩña merē.

³⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgomicũã, atore bairo na ññupũ Pablo quetiuparã caĩñabeserã na cajoatanarē:

—Ati macã macããna caĩñabeserã roro jãã caátiere bócañaētĩñama. Roro jãã ápewũ. Bairo bócaetimirãcũã, camasã nipetiro na caĩñajoro jãärē baperotiamã. Tunu bairoa preso jorica wiipũ jãã cũrotiamã. Jãã cũã romanoa majã jãã caãnimiatãcũärē, roro majũ jãã átiamã. Bairo jãärē caátiatana nimirãcũã, ãmerē yasioro jãärē wiyogayama. Yasioro jãã ápérã. Na majũpũã atĩri jãärē na wiyora apáro —na ññupũ Pablo.

³⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, na quetiuparã juecere na quetibũjurásúparã soldaua pũame. Bairo Pablojãã romanoa majã na cañnierē na caquetibũjũro tũgori bero, quetiuparã caĩñabeserã pũame roro narē na caátiatajere tũgoñarĩqũē pajjãñũñuparã. ³⁹ Bairo tũgoñarĩqũē pairi yua, acoásúparã Pablo Silas tũpũ, “Roro mujãärē jãã caátiatajere mujãã masiriyowa,” na ñránã. Bairo na tũpũ eta, ti wiire na wiyocõãñuparã. Bairo na wiyori bero yua, aperopũ na caátó boyuparã. ⁴⁰ Bairo na cawiyoro bero, acoásúparã Lidia ya wiipũ. Topũ marĩ yarã Jesure catũgoũsarãrē ãseanirõ na tuao joroque na ásuparã. Bairo na áti yaparoro bero, ti macã caãniatana aperopũ acoásúparã.

17

El alboroto en Tesalónica

¹ Bairo ánã yua, Pablo, Silajãã Anfípõlis bairi Apolonia cawãmecuti macãärē netõánã, Tesalónica macãpũ etayuparã. Ti macãpũ judío majã ñubuerica wii cãgoyuparã. ² Bairi Pablo judío majã na cayerijãrĩ rũmũ caetaro ññarĩ, ti rũmũ ñnorē cũ caátinucũrõrē bairo átigũ, ti macã ñubuerica wii sinagogare ásupũ. Topũ etari yua, to macããnarē Dios ya tuti mena na ñña quetibũjũyupũ, na bũsũnetõgũ. Bairo jeto áti ññupũ Pablo itia semana majũ yerijãrĩcã rũmũrĩ caãno. ³ Ti rũmũrē atore bairo na ñ quetibũjũyupũ Pablo:

—Dios yaye cũ caquetibũjurica tuti atore bairo ñña: ‘Mesías, Dios cũ cajopã pũame ati yeparũ ãcũ, riacoagũmi. Bairo cũ cariacõamiatacũärē, cũ catiocõãgũmi Dios tunu,’ ñ quetibũjũya Dios ya tuti. Cũã, Jesús ññami Dios yaye quetibũjurica tutipũ profeta majã na cawoatujũgoyecutacũ, mujãärē yũ caquetibũjũ —na ññupũ Pablo.

⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgo, judío majã jĩcããrã cariape tũgoyuparã. Na pũame Pablo, Silas mena bapacuti jũgoyuparã. Griego majã Diore caĩroarã cũã capããrã na yaye quetire cariape tũgoyuparã. Tunu bairoa carõmia caãnimajũrã cũã capããrã cariape tũgoyuparã. ⁵ Bairo na cabairijere ññarĩ judío majã, Pablojãã na caquetibũjurijere cariape catũgoena pũame na ññatutiyuparã. Bairo na ññatutiri yua, ñe ñnie caáperã maarĩpũ caãnarē na neñoñuparã, nipetiropũ roro na caawajabato ñesẽãparore bairo ñrã. Bairo ána, Jasón ya wiipũre roro átirã etayuparã, Pablo Silajããrē macããrã. Na ñerĩ camasãrē roro na átirotigayuparã. ⁶ Bairo na bócaetiri, Jasón bairi aperã marĩ yarã Jesucristore catũgoũsari majã pũamerē ñe, na weeri na neásúparã ti macã macããna quetiuparã tũpũ. Topũ etari, atore bairo na ñ awajayuparã:

—¡Aperopũ macããna caatíatana pũame noo nipetiro na cañesẽãrõpũre royetuñesẽãrã átiyama! Bairi ati macãpũ cũãrē merē etayama. ⁷ Jasón pũame cũ ya wiipũ na etarotipũ. Na nipetiro, “Apei quetiupãũ rey ññami Jesús,”

na cañata, ¡marĩ quetiupau emperador romano cū caroticũrĩqũērē baibotiorã baiyama! —na ññuparã ti macã caña na quetiuparãrē.

⁸ Bairo na caĩrĩjērē tũgori, aperã camasã, bairi ti macã macãña quetiuparã cãã jĩcãrõrē bairo tũgoñarĩqũēcuti masĩesuparã. ⁹ Bairo baimirãcãã, Jasõjãã ya dinerore na mena na wapa cũrotiyuparã. Bairo áti yaparori bero, na piticõãñuparã, ti macã macãña quetiuparã Jasõjããrē.

Pablo y Silas en Berea

¹⁰ Ti ñamicã canaiorĩpau ti macã macãña marĩ yarã Jesucristore catũgõsari majã pũame Pablo, Silajããrē ti macãrē na witirotiyuparã. “Tãmurĩ Berea macãpũ ánãja,” na ññuparã. Cabero ti macãpũ eta yua, judío majã na cañubueri wiĩpũ ásúparã. ¹¹ Na roque Tesalónica macãña judío majã netõjãñurõ Jesús yaye queti Pablo cū caquetibũjuriye catũgõgari majã ññuparã. Bairo caña ñnirĩ, Pablo cū caĩquetibũjuriyere caroaro tũgõsayuparã. Bairo tũgõsari yua, tocãnacã rũmua Dios ya tutire ññabuenucũñuparã, “¿Cariapea marĩrē cū quetibũjumiñati?” ñrã. ¹² Bairo ññabueri yua, na mena macãña capããrã cariape tũgõyuparã. Griego majã cãã capããrã cariape tũgõyuparã carõmia cañnimajũrã, aperã caũmua cãã.

¹³ Bairo Pablojãã Berea cũãrē Dios yaye quetire na caquetibũjuro tũgori, judío majã Tesalónica macãña pũame Bereapũ acoásúparã. Topũ etari, to macããnarē Pablojãã na cabairijere bũsjãñuparã, roro na cañawajabatoñesẽãparore bairo ñrã. ¹⁴ Bairo na caátigaro ññarĩ, marĩ yarã Jesucristore catũgõsari majã pũame ti macãrē Pablõre cū witirotiyuparã. “Tãmurĩ ria capairiya tũnipũ ácãja. Timoteo, Silajãã pũame jãã mena tuagarãma,” qũññuparã. ¹⁵ Bairo na caĩjoatacũ mena cabapacũtiátãna pũame cū cũñuparã Atenas cawãmecũti macãpũ. Topũ cū cũyaparori bero, tunucoásúparã na ya macã Bereapũ tunu. Na mena atore bairo ñ quetijoyupũ Pablo: “Silas, Timoteo mena tãmurĩ atopũ na apáro,” na ñ joyupũ.

Pablo en Atenas

¹⁶ Mai, Pablo Atenas macãpũ Timoteo, bairi Silajããrē na cote ãcũ, ti macã macãña wericarã jeto na cajũgũẽã cũgoro ññarĩ, tũgoñarĩqũē paijãñũñupũ. ¹⁷ Bairi ññubuerica wii sinagogapũ judío majã aperã judío majã caãmerã Diore caĩroarã mena bũsũnucũñupũ, na bũsũnetõgũ. Tunu bairoa camasã na caneñaporipau plazapũ caneñarã cũãrē tocãnacã rũmua bũsũnucũñupũ Pablo. ¹⁸ Bairo cū cabũsũãnitoye, epicũreos yaye bueri majã, aperã estoicos yaye bueri majã cãã cū mena bũsũjũgõyuparã, cū bũsũnetõgarã. Atore bairo qũññuparã Pablõre jĩcããrã:

—Ñni, cabũsũriquepai, ¿ñee ññierē ñgũ qũññati?

Aperã atore bairo qũññuparã:

—Ape yepaa macãña jũgũẽãrē marĩ catũgõsarore bou baiimi.

Pablo pũame Jesús yaye caroa quetire, tunu cū cacatirique cũãrē na quetibũjũ baiyupũ. ¹⁹ Bairo cū caĩrõ tũgo, neñarĩ na cabũsũnucũrõ, Areópago na caĩrõpũ cū neásúparã. Bairo topũ cū na cane etaro, atore bairo qũñ jẽniñañuparã:

—¿Atie cawãma wãme mũ caquetibũjuriyere, jãã mũ quetibũjũgaetiyati?

²⁰ Mũ caquetibũjuriye ññierē jãã tũgoñaẽtĩña. Bairi tiere jãã masĩgaya mũ caquetibũjuriyere —qũññuparã.

²¹ Mai, Atenas macã macãña nipetiro, bairi to macãña ape yepapũ caatãna cãã butiõro tũgõgayuparã apeye cawãma quetire. Tiere tũgori bero, tie jetore ãmeo bũsũpẽninucũñuparã na majũ.

²² Bairi Pablo pũame Areópagopũ ãcũ, na watoapũ wãmũnucãrĩ atore bairo na ññupũ:

“Mujãã, Atenas macããna, capããrã mujãã jũgũẽã mujãã cawericarãrẽ ñnarĩ, ‘Na jũgũẽãrẽ butiuro catũgoñarĩ majã ñiñama,’ ñi tũgoñaña. ²³ Mujãã cañubueripauripũ ñiñañesẽããpũ. Jĩcã altar mesa rocapũ atore bairo ñ woa-turiquere ñiñaapũ: ‘Dios, marĩ camasĩcũrẽ marĩ caĩroaripau ñiña.’ Bairo cũ masĩetĩmirãcũã, mujãã caĩroaũre mujãã quetibũjũ acũ yũ átiaũ.

²⁴ “Cũã, Dios ati umũrecóo macããjẽ nipetirijere caqũẽñorĩcũ, ati umũrecóore, ati yepa cũãrẽ Quetiupau ñiñami. Templos, ‘Dios ya wii nigaro,’ camasã ñrĩ na caqũẽnorĩcã wiirire ãmerĩnucũñami. ²⁵ Ñe ñnie cũ cañnipeere cũrẽ marĩ caátibojapee cũ rusaetiya Diore. Cũ pũame roque ñiñami marĩ camasãrẽ marĩ cacatiãnierẽ cajou. Tunu bairoa marĩ cayerijoãnie, wĩno cũãrẽ, apeye nipetirije cũ jetoa marĩrẽ cajou ñiñami.

²⁶ “Bairi jĩcãũ caũmũ jũgori nipetiro camasã poari ati yepa nipetiroũ na masãbatanũcãõ joroque ásupi. Tunu bairoa tocãnacã poare na cañnipa yũtearire cũñupĩ. ²⁷ Bairo ásupi Dios, tocãnacãũpũã camasã cũ na camasĩparore bairo ñ. Bairi cũrẽ cabocõãninucũrã pũame cũ masĩgarãma. Dope bairo mee ñiña Diore masĩrĩqũẽ. ²⁸ Cũ, Dios cũ cajuátoi jũgori marĩ catiya. Marĩ paamasĩña. Marĩ ãnajẽ cutiya. Mujãã ya poa macããna poesiare cawoaturĩ majã cũã torea bairo ññupã: ‘Marĩã, Dios pãrãmerãrẽ bairo caãna marĩ ãniña,’ ññupã.

²⁹ “Bairi Dios pãrãmerãrẽ bairo caãna ãnirĩ camasã na catũgoñarĩjẽ jũgori, oro, plata, o ãtã mena camasãrẽ bairo cabaurãrẽ na caqũẽnorĩcãrãrẽ marĩ caĩroaro ñuẽtĩña. ³⁰ Tirũmũpũre camasã roro na caátiere boetimicũã, popiye na baio joroque ápeyupi, cũ yaye queti nipetirijere na camasĩetoi. ãme pũame roque na camasĩrõĩ, tocãnacãũã camasã nipetiro na caãnopũ roro na caátiere na jãnarotiyupi. ³¹ Tunu bairoa jĩcã rãmũ ati yepa macããna nipetirore cũ caññabesepa rãmũrẽ cũñupĩ Dios. Bairi caũmũ caroaro cariape caññabesepau cũãrẽ cũ cũñupĩ. Cũ, caũmũ cariacoatacũ cũ cañnimiatacũãrẽ, tunu cũ catiopyupi Dios. Bairo cũ cũ cacatiuro jũgori nipetiro camasã pũame cũ, caññabesepau cũ cañnierẽ masĩcõãñama,” na ñ quetibũjũyupũ Pablo to macããnarẽ.

³² Bairo to macããna, “Cariacoatana nimirãcũã, tunu catiyama camasã,” Pablo cũ caĩrõ tũgori, jĩcããrã na mena macããna cũ boyetiyuparã. Aperã pũame atore bairo qũĩñuparã:

—Cabero ñno cũ yaye quetire marĩ tũgonemorõã tunu —qũĩñuparã.

³³ Bairo na caĩrõ bero, Pablo pũame na aweyocoásúpũ. ³⁴ Bairo na cũ caaweyocoamiatacũãrẽ, jĩcããrã na mena macããna cũ bero usari, cũ yaye quetire cariape tũgouyuparã. Jĩcãũ na mena macããcũ Dionisio wãmecusupũ. Cũ pũame Areóragopũ caneñaporã mena macããcũ ãñupũ. Apeo Dámaris cawãmecuco cũã cariape tũgoyupo Pablo cũ caĩrĩjẽrẽ. Aperã cũã cariape cũ caĩrĩjẽrẽ tũgouyuparã.

18

Pablo en Corinto

¹ Cabero Pablo Atenapũ quetibũjũ ãnirĩ bero, ti macã cañniatacũ acoásúpũ Corinto cawãmecũti macãpũ. ² Topũ etari yua, jĩcãũ, Ponto yepa macããcũ cañnimirĩcũ judío majõcũ Aquila cawãmecũcũre cũ bocãetayupũ. Mai, cajũgoyepũ Aquila, cũ numo Priscila mena Italiapũ cañnimitana Corintopũ etayuparã. Quetiupau emperador Claudio, “Nipetiro judío majã ati macã Romarẽ caãna na witiápáro,” na cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori, Corintopũ etayuparã. Tiere tũgori Pablo pũame na ññañesẽãũ ásupũ. ³ Aquilajãã cũã Pablo cũ caátore bairo paarique cũgoyuparã. Caesebutirije jutii paca aseri wii mena aperã ñesẽãránã na caneátie ocojurique aseri ñnierẽ qũẽnorĩqũẽ paarique

cūgoyuparā. Tere capaarā na caānoi, na mena paagu na mena tuayupu Pablo. ⁴ Bairo tuari yua, tocānacā rūmu judío majā na cayerijārī rūmu caāno, ñubuerica wii sinagogaru ānucũñupū. Тору na quetibujunucũñupū Jesús, Mesías cū caānierē judío majā, judío majā caāmerā cūā na camasīparore bairo ĩ.

⁵ Bairo Macedoniaru caāniatana, Timoteo Silas mena Corintopu na caetaro bero, Pablo puame judío majārē caroa quetire na quetibuju ñesēārīqūē jeto átiāñupū, Jesús Mesías cū caānierē. ⁶ Bairo judío majārē cū caquetibujumiatacūārē, na puame cū busucānamuñuparā. Roro qũñuparā. Bairo roro cū na caĩrōĩ, Pablo puame cū jutii macāñjē ñerĩrē pabatoreyupu na cañajoro, “Roro yu mujāā átiya,” ĩ. Bairo áti yaparo yua, atore bairo na ĩñupū:

—Mujāā catāgogaetie bui popiye mujāā baigarā. Yu yaye wapa mee, mujāā yaye wapa puame roque nigaro. Torecu, ati rūmūi judío majā caāmerā puamerē yu quetibuju jūgou águ yua —na ĩñupū Pablo judío majārē.

⁷ Bairo na ĩrī bero, ñubuerica wiire witi acoásupu Pablo. Jicāū caūmu Ticio Justo cawāmecucu, Diore caĩroau ya wiipu ásupu. Cū ya wii puame ñubuerica wii sinagogatūaca añuparō. ⁸ Тору cū caāno, Crispo ñubuerica wii sinagoga quetiupau jicāū cū yarā nipetiro mena marī Quetiupau yaye quetire tūgousajūgoyuparā. Aperā Corinto macāāna cūā capāārā Jesús yaye quetire tūgori, cariape tūgojūgoyuparā. Bairo cariape na catūgoro jūgori, na bautiza rotiyuparā.

⁹⁻¹⁰ Jicā ñami qũēguericarore bairo Pablo cū caāno, marī Quetiupau yaye quetire atore bairo tūgoyupu: “Yu, mu mena yu ānicōāña. Bairo ni jicāū ũcū murē ricaati caátimasī manigumi. Tunu bairoa ati macāpūre capāārā yure caĩroarā niñama. Bairo tūgoña uwieticōāña. Yu yaye quetire quetibujucōā ānucũñū. Murē yu caátitotiriquere jānaeticōāña,” qũñupū marī Quetiupau Pablōre. ¹¹ Bairo marī Quetiupau cū caĩrōĩ, Pablo puame jicā cūma ape cūma recomacā majū añupū ti macā Corintopūre. Тору ācū yua, to macāānarē na quetibuju añupū Dios yaye quetire.

¹² Tiwatoare Galión ti yepa Acaya quetiupau gobernador cū caāno, judío majā puame jicārōrē bairo tūgoñarīqūē cutiri Pablōre boesuparā. Bairo cū boetiri yua, cū ñee, cū neásuparā quetiupau gobernador tūpu. ¹³ Cū tūpu Pablōre cū ne etari yua, atore bairo qũñuparā:

—Ānia, Pablo ricaati camasārē na quetibuju ñesēāū baiyami ati macāpūre. Jāā ñicū Moisés ānacū Diore jāā caĩroapeere cū caroticūrīcārōrē bairo mee quetibujuyami —qũñuparā judío majā Galiórē.

¹⁴ Pablo puame bairo na caĩrō na yūgu cū caátipaua, Galión puame atore bairo na ĩ jūgoyupu:

—Roro cū caátato bero caāmata roquere, mujāā judío majā ānirē mujāā cabusupairijere yu tūgoña besebujou. ¹⁵ Bairāpu, mujāā cabusupairije, mujāā judío majārē rotirique ũnie caānoi, mujāā majūā tere busuqũēnoña āni mena. Bairo yu puame tie ũnierē yu tūgoña besegaetiya —na ĩñupū Galión judío majārē.

¹⁶ Bairo ĩ yaparori bero, cū ũmu soldauare judío majārē na wiyojorotiyupu. ¹⁷ Bairo to caāna nipetirā puame Sóstenes cawāmecucu, ñubuerica wii sinagoga quetiupau jicāūrē ñerī, tipaua cū bapeyuparā, Galión cū cañajoro. Galión puamerē dope bairo cū baiesuparo bairo na caátie.

Pablo vuelve a Antioquía y comienza su tercer viaje misionero

¹⁸ Pablo puame mai capee rūmurī tuayupu Corintopūre. Cabero marī yarā Jesure catūgousarārē na átáje uwiri bero, cūmuai Siria yeparu acoásupu tunu, cū bapa Aquila, Priscila mena. Mai, Cencrea macāpu ācū, cū poare

juarerotiyupũ. “Diore cã yũ caĩjũgoyetiricarore bairo yũ áti yaparoya,” ĩgũ, bairo ásupũ. ¹⁹ Efeso macãpũ etari bero, cã bapa Aquila, Priscilajããrẽ topũ na cũñupũ. Bairo na cũrĩ bero, ñubuerica wii sinagoga, ti macã macããna judío majã na caneñanucũrĩ wiipũ ásupũ, na quetibũjũ ácú. ²⁰ Ti wii macããna pũame cã caĩrĩjẽrẽ tũgori yua, bũtioro yoajãñurõ tore cã catuarore boyuparã. Bairo cã catuarore cã na cabomiatacũãrẽ, Pablo pũame na mena yoaro tuagaesupũ. ²¹ Bairo tuagaetiri, atore bairo na ĩ átãje uwiyyupũ Pablo: “Dios cã caboata, ape rãmũ mũjããrẽ ñiñañesẽãũ atĩgũ tunu. Jerusalẽpũ yũ netõgũ bose rãmũ caãnipa rãmũrẽ mai,” na ĩñupũ.

Bairo na ĩrĩ bero, cãmua mena Efeso macã caãniatacũ acoásupũ Pablo. ²² Cabero Cesareapũ maa etari bero, Jerusalẽpũ acoásupũ, Jesure caĩroari poa macããnarẽ na jẽniácú. Na jẽni yaparori bero, Antioquía macãpũ tunucoásupũ yua. ²³ Topũre jĩcã yũtea ãnirĩ bero, tunu ánemoñupũ Galacia, bairi Frigia yepaare tocãnacã macãã cã cañesẽãrĩcãrõpũ. To macããna Jesure catũgousari majã nipetirore na tũgoña yeri ñuo joroque na átiasupũ Pablo.

Apolos predica en Efeso

²⁴ Ti yũtea caãno jĩcãũ judío majõcũ Apolos cawãmecũcũ Efeso macãrẽ etayupũ. Apolos pũame Alejandría macã macããcũ ãñupũ. Caroaro cariape caquetibũjũmasĩ majũ ãñupũ. Tunu bairoa Dios ya tuti macããjẽ cũãrẽ caroaro masĩñupũ. ²⁵ Mai, cajũgoyepũ aperã marĩ Quetiupũ yaye quetire cã quetibũjũyuparã. Bairo tiere tũgousari bero, Apolos pũame aperãrẽ cã camasĩrõ cãrõ na quetibũjũyupũ. Juan camasãrẽ bautiza ãcũ, cã cabuerique jetore catũgoricũ nimicũã, Jesús cã caãnierẽ caroaro quetibũjũyupũ. ²⁶ Bairi uwiricarõ mano ñubuerica wiipũ na cã caquetibũjũãno, Aquila bairi Priscilajãã pũame cã tũgoyuparã. Cũ caĩrĩjẽrẽ tũgori bero, cã neásuparã na caãni wiipũ. Topũ Dios yaye cã camasĩpee carũsarijere cã quetibũjũnemoñuparã.

²⁷ Cabero Acaya yepapũ Apolos quetibũjũ ñesẽãũ ágũ cã cabairo ĩñarĩ, marĩ yarã Jesucristore catũgousari majã pũame cã juásuparã. Cũrẽ to macããna catũgousari majã caroaro mena cã na bocaáto ĩrã, papera pũrõ cartare cã woabojajoyuparã. Bairi Acaya yepapũ etari bero, Apolos bũtioro na juátinemoñupũ to macããna, Dios cã caĩñamairĩjẽ jũgori cã canetõõrĩcãrãrẽ. ²⁸ Tunu bairoa nipetiro na caĩñojoropũ, judío majãrẽ na quetibũjũ netõñcãñupũ. Dios ya tutire buejũgori bero, Jesús Mesías cã caãnierẽ na quetibũjũyupũ. Bairo na cã caĩquetibũjũroi, “Cũã, Mesías mee ãcũmi,” qũĩ netõmasĩẽsuparã.

19

Pablo en Efeso

¹ Apolos, Corintopũ cã caãnitoye, Pablo pũame ãtã yucũ capairi yepare netõátĩ, Efesopũ etayupũ. Topũ etari, capããrã Jesure catũgousari majãrẽ na bocáyupũ. ² Narẽ, atore bairo na ĩ jẽniñañupũ:

—¿Dios yaye quetire mũjãã catũgousajũgori rãmũrẽ Espiritu Santore mũjãã cãgojũgori?

Bairo cã caĩjẽniñarõ, atore bairo qũĩñuparã:

—Jãã cãgojũgoepũ. Espiritu Santo cã caãnierẽ di rãmũ ũno jãã tũgoñaẽpũ.

³ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ĩ jẽniñanemoñupũ tunu Pablo:

—Toroque, ¿noa yaye bueriquere tũgousari bero mũjãã bautiza rotiri?

Na pũame atore bairo qũĩñuparã:

—Juan cã cabuerijere jãã catũgousaro bero, jãã bautizawĩ —qũĩñuparã.

⁴ Pablo pũame na ĩñupũ tunu:

—Bairoa ásupi Juan ánacū baiꝛꝝ. Camasā roro na caátieꝛe tūgoña ya-papuari na catūgoñawasoaro bero, na bautizayupi. Tunu bairoa, “Yꝝ bero macããcū yaye queti cūãrē tūgoꝝsaya,” na ññupĩ. Jesure ñgꝝ bairo ññupĩ Juan ánacū —na ñ quetibꝝjꝝyupꝝ Pablo Efeso macããnarē.

⁵ Bairo cū caĩrō tūgo, marĩ Quetiupꝝ ya wāme mena bautiza rotiyuparā. ⁶ Cabero Pablo na rꝝpoari buipꝝ cū wāmo mena cū cañigãpeoro yua, Espĩritu Santo napꝝre ruietayupꝝ. Bairo cū caetaro, apeye busꝝrique busꝝjꝝgoyuparā. Bairo busꝝri, Dios narē cū camasĩrĩjēꝛē quetibꝝjꝝnetōñuparā. ⁷ Na, caque-tibꝝjꝝrā caũmꝝa pꝝga wāmo peti rꝝpore pꝝga pēnirō cānacãũ majũ añuparā.

⁸ Bairi Pablo pꝝame ti macãpꝝ ácū, itiarā muipꝝa majũ ñubuerica wii sinagogapꝝre ánucũñupũ. Topꝝre uwiricarō mano, caroa quetire na quetibꝝjꝝnucũñupũ: Dios cū carotimasĩrĩpꝝa macããjē quetire na catūgoꝝsaparore bairo ñ, na busꝝnucũñupũ. ⁹ Bairo cū cabusꝝmiatacũãrē, jĩcããrā na mena macããna cū caĩrĩjēꝛē cariape tūgoesuparā. Cayꝝgaena majũ añuparā. Bairo caãna añirĩ, camasā na catūgoro, Dios yaye cawāma quetire roro ñ busꝝpaiyuparā. Bairo roro na cabusꝝpairo ññarĩ, Pablo pꝝame na piticōañupũ. Na pitiri yua, Jesucristore catūgoꝝsari majā mena Tirano cawāmecꝝcꝝ buerica wiipꝝ na jūgoásupꝝ. Topꝝ na quetibꝝjꝝnucũñupũ tocãnacã rũmꝝa. ¹⁰ Bairo jeto átiãninucũñupũ Pablo pꝝga cūma majũ. Bairi nipetiro Asia yepa macããna judío majā, judío majā caãmerā cūã tūgopeticoasuparā marĩ Quetiupꝝa yaye quetire.

¹¹ Tiwatoare Dios pꝝame camasãrē Pablo jūgori capee caroa wāmerē na áti ññoñupũ. ¹² Bairi Pablo cū majũ cū caáperimiatacũãrē, aperā camasā na jutii cabuimacããtō ũno, o jutii asero ũno mena Pablōre na capãñarotirijere jecoanucũñuparā cariayecꝝna tꝝpꝝ. Bairo na caáto, cariayecꝝna pꝝame tiere pãñarĩ caticoanucũñuparā. Wãtĩã yeri pũna cacūgori majā cūãrē na witicoanucũñuparā wãtĩã, bairo na caáto.

¹³ Tiwatoare aperā judío majā wãtĩã yeri pũna cacūgori majãrē wãtĩãrē cawiyofesẽãrĩ majā añuparā. Na pꝝame Jesús cū camasĩrĩjē mena tore bairo átigarā, atore bairo ññuparā wãtĩã yeri pũnarē: “¡Pablo cū caquetibꝝjꝝ, Jesús wāme mena mꝝjããrē, ‘Witi ánaja,’ jãã ñña!”

¹⁴ Tore bairo átiãninucũñuparā Esceva cawāmecꝝcꝝ judío majõcꝝ pũnaa jĩcã wāmo peti pꝝga pēnirō cānacãũ majũ caãna. Na pacꝝ, Esceva pꝝame, sacerdote majā quetiupꝝa jĩcãũ añupũ. ¹⁵ Bairo na caátĩãno, jĩcã rũmꝝ jĩcãũ wãtĩã yeri pũna pꝝame atore bairo na ññupũ: “Yꝝa, Jesure yꝝ masĩña. Pablo cūãrē yꝝ masĩña. Mꝝjãã roquere yꝝ masĩlētĩña. ¿Ñamarā ũna mꝝjãã añĩñati?” na ññupũ wãtĩã.

¹⁶ Bairo na cū caĩãnipꝝa, caũmꝝa wãtĩã yeri pũna cacūgoꝝ pꝝame napꝝre patirocapeayupꝝ. Bairo patirocapeari yua, tutuaro mena jĩcã nꝝgõã na qũñetõnucãcõãñupũ. Bairo roro majũ narē cū caátie jūgori, ti wiire ruti-witicoasuparā caũmꝝa, jutii mána, cãmii cūgori yua. ¹⁷ Bairi nipetiro Efeso macã macããna, judío majā, judío majā caãmerā cūã tiere tūgoyuparā. Bairo tūgori yua, batioro tūgoña uwiyuparā. Torena, marĩ Quetiupꝝa ya wāmerē netõjãñurõ nꝝcũbꝝgorique mena tūgoñarĩqũē cꝝsuparā.

¹⁸ Tunu bairoa Jesucristo yayere cariape catūgõricarā capããrā roro na caátaje nipetirijere yapapuari capããrā camasā na caĩñajoro quetibꝝjꝝrā etanucũñuparā. ¹⁹ Tunu bairoa cūmua na camasĩrĩjē ũnierē caátana cūã capããrā ricaati na bueri catutirire nipetiro camasā na caĩñajoro joerecõãñuparā. Ti tutiri wapa, paio cincuenta mil plata tiiri majũ wapacꝝsuparo. ²⁰ Bairi marĩ Quetiupꝝa yaye queti pꝝame nipetiroꝝ

etapeticoasuparo. Bairo caetapetiro yua, tiere catũgousari majãrẽ cũ camasĩrĩjẽrẽ na ãñoñupũ Dios.

²¹ Cabero Pablo ruame cũ yeripũ atore bairo ã tũgoñañupũ: “Macedonia yepa bairi Acaya yepa cũãrẽ ãñesẽã yaparori bero, Jerusalén macãpũ yũ ácoagu. Topũ ãnirĩ bero, Roma macãpũ cũãrẽ ñiñañesẽãũ águ,” ã tũgoñañupũ. ²² Bairo ã tũgoñarĩ, cũ mena cajũpaarã, Timoteo bairi Erasto cawãmecũnarẽ cũ jũgoye na árotiyupũ Macedonia yepapũ. Mai, cũ ruame yoajãñurõ tuasayupũ Asia yepapũ.

El alboroto en Efeso

²³ Ti yũteapũ caãno Efeso macãpũre butiuro risetiña ãñuparõ Jesús yaye cawãma quetire capããrã na catũgousaro jũgori. ²⁴ Demetrio cawãmecũcũ ruame ti macã macããna nipetiropũ roro na awaja ñesẽãõ joroque na ásupũ. Mai, Demetrio ruame caasiyarije plata mena capaari majõcũ ãñupũ. Tie plata mena na jũgũẽõ Artemisa cawãmecũcore na cañubueri wii templo macããjẽ ãnierẽ caqũẽnou ãñupũ. Bairo caqũẽnou ãnirĩ, cũ, cũ paabojari majã cũã tiere camasãrẽ nunirĩ, paio majũ wapatanucũñuparã. ²⁵ Bairi Demetrio ruame cũ ãmũarẽ na neño, aperã cũ paariquere bairo capaari majã cũãrẽ neño, atore bairo na ãñupũ: “Mũjãã, yũ paariquere bairo capaariquescũna, mũjãã masĩña: Marĩ paarique jũgori caroaro wapatari marĩ ãnicõãña. Tie camanicõãta, marĩ ãnimasĩtũbujiorã. ²⁶ Bairo cabaimiatacũãrẽ, ãmerẽ cũ, Pablo, cũ caĩrĩjẽrẽ mũjãã tũgonucũña. Cũ ruame, ‘Jũgũẽãrẽ bairo cabaurã camasã na caweericarã, jũgũẽã mee niñama,’ ã quetibũju ñesẽãnucũñami. Bairo ãrĩ, capããrã camasãrẽ cariape na tũgoñaõ joroque átiyami. Ati macã Efeso macã jeto meerẽ bairo átiyami. Asia yepa nipetiro jãñurĩpũ etaro baiya cũ caĩrĩjẽ. ²⁷ Bairo cũ caáto, ñuẽtĩña marĩrẽ. Bairo cũ caquetibũjunemoata, marĩ paarique yasicoabujioro. Tunu bairoa, marĩ jũgũẽõ caãnimajũõ Artemisa ya wii templo ruame cabũgoro macã wiire bairo tuabujioro. Artemisa cũãrẽ ãroa manibujioro, ati yepa Asia, bairi ati mũmũrecóo nipetiropũ marĩ caĩroao ruamerẽ,” na ãñupũ Demetrio cũ paariquere bairo capaari majãrẽ.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, butiuro asiari, atore bairo ã awaja jũgoyuparã: “¡Artemisare marĩ, Efeso macããna, cõ marĩ caĩroarije to petieticõãto!”

²⁹ Aperã cũã tiere tũgori, Efeso macã nipetiropũ mawijioroa awajacõã ñesẽãñuparã. Bairo na cabaiãno, na mena macããna jĩcããrã ruame Gayo bairi Aristarco menarẽ na patirocapeayuparã. Mai, Gayo, Aristarcojãã Macedoniarũ macããna, Pablo baparã majũ ãñuparã. Bairo narẽ patirocapeari bero, wẽpũrõ mena na tũgã ásuparã ti macã macããna na caneñanucũrõ, teatropũ. ³⁰ Bairo na caáto tũgori, na caneñarõpũ ágamiñupũ Pablo cũã, na mena busũgu. Bairo cũ caágamiatacũãrẽ, ti macã macããna Jesure catũgousari majã ruame cũ joesuparã, cũrẽ pajĩãrema, ãrã. ³¹ Aperã Asia yepa macããna quetiuparã, Pablõre caĩroarã cũã, “Topũ, camasã watoapũ cũ ápéricõãto,” ã quetijoyuparã.

³² Bairo cũ cabaiãno, to macããna na caneñarõpũ ãna, jĩcããrã na mena macããna jĩcã wãmerẽ ã awajanucũñuparã. Aperã cũã ape wãmerẽ ã awajanucũñuparã. Camecũãrẽ bairo baiyuparã. Bairi caneñarã nipetiro jãñurĩpũ, “¿Dopẽĩrã marĩrẽ atopũ na neñoupari?” ã tũgoña masĩẽsuparã.

³³ Bairo na cabaiãno, jĩcããrã na mena macããna na cabairijere cũ quetibũjuyparã Alejandro cawãmecũcũre. Bairo cũ quetibũjuri bero, cũ tuneroca nũcõñuparã camasã na caĩñajoro, camasã to caãnarẽ na cũ quetibũju masĩõãto cabairijere, ãrã. Bairi Alejandro ruame cũ wãmorĩrẽ ñumũgõrĩ na busũjãna rotiyupũ. “Judío majã mee buicutiyama tie ati macãã macããna na cabaimecũrĩjẽrẽ,” na ãgu ãmiñupũ. ³⁴ Bairo cũ caĩgarije watoa, to macããna neñarĩ majã ruame, “Cũ cũã judío majõcũna niñami,” na caĩrĩjẽrẽ tũgoyuparã.

Bairo tūgori yua, puga hora majū, “¡Artemisare marī, Efeso macāāna, cō marī caīroarije to petieticōāto!” ĩ awaja añuparā.

³⁵ Cabero jīcāũ ti macā macāācũ quetiuparũ pũame caawajari majārē na jānarotiri bero, atore bairo na ĩñupũ: “Yũ yarā, ati macā Efeso macāāna tūgopeoya yũ caīrjērē: Ati Ʃmũrecóo macāāna nipetiro masīñama marī jūgũēō Artemisa caānimajũō ya wii templore marī cacotenucũrjērē. Cōrē bairo cabauo werico Ʃmũrecóopũ cañaatáco cūārē marī cacotenucũrjērē masīñama. ³⁶⁻³⁷ Ni jīcāũ ũcũ, ‘Tore bairo mee niña,’ caī mácũmi. Bairi tocārōā tie mājāā caīmecũrjērē jānaña. Ānoa mājāā cañeatátana pũame marī cañubueri wii templo macāājē jīcā wāme ũnorē jerutiesupa. Tunu marī jūgũēō cūārē roro cō ĩ busupaiesupa. Bairi caroaro tūgoñajūgoyetiya mājāā caáparo jūgoye, roro mājāā caáperiparore bairo. ³⁸ Bairi Demetrio, aperā cūrē bairo ca-paariquecũna cūā, noa ũnarē, ‘Roro caána niñama,’ na caī asiaata, marī quetiuparā jueces tũpũ tiere na quetibujarā áparo. Topũ na caápata, juez pũame na caīrjērē na busuqũēnobo jagumi. ³⁹ Tunu bairoa, ape wāme mājāā caīgarije caāmata, ati macā macāāna quetiuparā na caneñaporiparũ ũnopũ tiere na mājāā caquetibujaro ñuña. ⁴⁰ Ati rũmũ marī caátiere jicoquei marī cajānaeticōāta, tiere ĩñarī, ‘Efeso macāāna nipetiropũ mawijioroa caawajacōā ñesēāpairā niñama,’ marī ĩ busujābujiorāma aperā. Bairi, ‘¿dope bairo bairi, bairo mājāā baijūgori?’ marīrē na caījēniñaata, marī pũame dope bairo na marī yumasīētībujiorā. Ñe jūgori marī cabairique caāno cārōrē marī ĩ masīēna,” na ĩñupũ ti macā macāācũ quetiuparũ jīcāũ topũre caneñarīcārārē. ⁴¹ Bairo ĩ yaparori bero yua, na ábatacoarotiyupũ.

20

Viaje de Pablo a Macedonia y Grecia

¹ Bairo risetiña capetiatato bero, ti macā macāāna Jesure catūgousari majārē na piijoyupũ Pablo jīcā wāme ũnorē na quetibujũ tũsagũ. Na quetibujũ yaparo yua, na átáje uwiri bero, Macedonia yeparũ acoásúpũ. ² To Macedonia netōácú, tocānacāparũ macāāna marī yarā Jesure catūgousari majārē na cū caīrjē jūgori na tūgoña yeri ñuo joroque na ásupũ. Bairo na átinetoāti bero, Grecia yeparũ etayupũ. ³ Topũre itiarā muiptũ añupũ to macāāna mena. Siriapũ cũmua mena tunuágu cabaimiatacũ queti tūgoyupũ judío majā cūrē na capajlāga tūgoñarjērē. Bairo na caátigaroi, cū caátijūgoricaro Macedonia yepa, maarpũ ágatūgoñañupũ tunu Pablo. ⁴ Bairi yua, cabero cū caītūgoñaatatorea bairo topũ ásupũ. Cū mena bapacuti ásuparā Sópater, Berea macā macāācũ, Pirro macũ. Tunu aperā Aristarco, Segundojāā Tesalónica macā macāāna, bairi apeĩ Gayo, Derbe macāācũ, bairi Timoteo, bairi aperā Tíquico, Trófimojāā Asia yepa macāāna cūā Pablo mena bapacuti ásuparā. ⁵ Na, marī yarā pũame jāā jūgoye áamá. Bairi yua, Troas macāpũ jāā coteyupa. ⁶ Jāā pũame, Pascua, pāārē cawuarije asuena na caugari bose rũmũ bero, Filipos macāpũ caānimiatana cũmua mena jāā acoárũ. Bairo áná, jīcā wāmo cānacā rũmũ bero, Troas macāpũ jāā etawũ. Topũre jāā āmũ jīcā wāmo peti puga pēnirō cānacā rũmũrī majū.

Visita de Pablo a Troas

⁷ Ape semana cajāājūgori rũmũ caāno, marī Quetiuparũ cū cariariquere tūgoñanemorī pāārē pebatogarā jāā neñawũ. Bairo jāā cabairo, Pablo pũame marī yarā, Jesure catūgousari majārē quetibujũami. Cabusuri rũmũ caānoa águ baiwī Pablo. Bairi ti ñamirē yoaro, ñami recomacāpũ quetibujũ ānicōā recoawī mai. ⁸ Mai, jāā caneñarī arũna pũame jōbui puga arũna buipũ āmũ. Tunu bairoa ti arũapũre capee jīñaworique, na cajīñawoataje āmũ. ⁹ Bairo Pablo jāārē

cũ caquetibũjuãno, jĩcãũ cawãmau Eutico cawãmecucu ventana jopery tũgo ruiwĩ. Nocãrõ yoaro majũ Pablo cũ caquetibũjuroi, cawãmau ruame wũgoa tãmũocoabauwĩ. Bairo wũgoa tãmũorĩ yua, toa cãninumuáti, ruaga arua buiru ñacoa ruiámí yeparu. Bairo cũ cañaátó, ti aruaru caãniatana cũ turu ruiátí yua, cariaatacure cũ tũgã wãmũo ropowã. ¹⁰ Pablo cũã ruiátí, cũ buiru etancãrĩ, cũ rupan ãnatõrẽ newãmũowĩ. Bairo cũ átiri, atore bairo na ñwĩ cũ yarãrẽ:

—Tũgoñarĩquẽ paieticõãña; caticõãñami.

¹¹ Pablo cũrẽ cũ cacatiro bero, jãã wãmũocoárú tunu ti aruaru. Toru jãã caetaro, Pablo ruame pããrẽ carecomacã pebatori, jãã jũgongawĩ. Bairo átiri bero, jãã quetibũjnemowĩ tunu. Cabusuriparu quetibũjãñawĩ. Bairo quetibũju yaparo, acoámí yua Pablo. ¹² Caũmu cawãmau cañapajĩãtacu ruamerẽ cacatire cũ neásupa cũ ya wiiru. Bairo cũ cacatiro ñnarĩ, to macããna ruame caroa yericuti nemomajũcõãñupã.

Viaje desde Troas a Mileto

¹³ Jãã ruame jãã caãmeoĩatatore bairo Pablo jũgoye jãã áru cũmua mena Aso macãru, toru Pablore cũ cotegarã. Pablo ruame cũ caágatatore bairo maaru ásúpi. ¹⁴ Bairi Asoru jãã caãmeo bocáro bero, cũmua mena jãã, nipetirã jãã áru Mitilene macãru. ¹⁵ Mitilene caãniatana cabusuri rũmu caãno Quío cawãmecuti macã turu jãã netõárú. Bairo Quío macãrẽ netõáná, ape rũmu cabusuri rũmu jãã etawu Samos cawãmecuti petaru. Bairi tunu jĩcã rũmu bero majũ jãã etawu Mileto cawãmecuti macãru. ¹⁶ Pablo ruame Jerusalén macãru Pentecostés bose rũmurẽ netõgu patowãcãjãñuwĩ. Torecu, Asia yeparure yoaro tuagaemi. Tunu ti yepa macãã macã Efeso cũãrẽ maagaemi.

Discurso de Pablo a los ancianos de Efeso

¹⁷ Bairi Mileto macãru jãã caãno, na piijorotiwĩ Jesure catũgousari poa mena macããna cabũtoare. ¹⁸ Bairo cũ caĩjoatana na caetaro, atore bairo na ñwĩ: “Mũjãã caroaro majũ mũjãã masĩña mũjãã mena yu caátĩãnjãrẽ. Asia yeparu yu caetajũgorica rũmurũ caroaro mũjãã mena cabaiãnacũ, ãmerũ cũãrẽ bairoa yu baicõã ãniña mai mũjãã menarẽ. ¹⁹ Yu, mũjãã watoare marĩ Quetiuparu cũ carotirore bairo caátimajõcu ãnirĩ di rũmu ñno, ‘Caãnimajũãrẽ bairo ñiñaña,’ caĩ ñcũrẽ bairo yu baiñesããrũ. Tunu camasã Dios yaye caroa quetire na catũgousaetoi, tũgoña yaparuari yu otinucũwã. Tunu bairoa judío majã roro yure na caátigarije jũgori popiye yu bai ãninucũña. ²⁰ Bairo popiye baimicũã, caroaro mũjãã canetõparore bairo ñ, mũjããrẽ yu quetibũjũcõã ãninucũwã tiere. Bairi noo mũjãã caneñarõ ñnoru, o mũjãã ya wiiriru cũãrẽ tiere yu quetibũjũñesããjãnaerũ. ²¹ Bairi yua, judío majã, judío majã caãmerã cũãrẽ, ‘Tũgoña quẽnorĩ, caroaro ãña Dios mena,’ na ñi quetibũjnucũmiwã. Marĩ Quetiuparu Jesús mena na catũgoñatutuarore yu bonucũmiwã.

²² “Bairi ãmerẽ yua, Espiritu Santo yure cũ carotirije jũgori Jerusalẽru águ yu baiya. Toru etau dope bairo yu cabaipere masĩtĩmicũã, toru yu ágaya. ²³ Ati wãme jetore yu masĩña Espiritu Santo yu cũ camasĩõrjẽ jũgori: Noo yu caquetibũjũñesããrõru cãrõ preso jorica wiiru yu cũgarãma. Capee wãme popiye bairiquere yu átigarãma. ²⁴ Bairo roro yure na caátigamiatacũãrẽ, yu tũgoñarĩquẽ paietia baiyua. Eperã caaturi majã atu netõgarã na cawẽpũrjẽ mena bũtioro áyama. Tore bairo yu cũã yu cawẽpũrjẽ mena caroaro yu átigu yu caãni rũmu cãrõ. Camasãrẽ Dios cũ camairjẽ caroa quetire marĩ Quetiuparu Jesús yu cũ caquetibũjuroticũrĩquẽrẽ yu átipeyogaya.

²⁵ “Apeyera tunu caãnorẽ bairo mũjããrẽ ñiña: Mũjããtu ãcũpũ, Dios cũ carotimasĩrparu macããjãrẽ yu quetibũjũwu. Mũjãã tiere yu caquetibũjũricarã ruhani yu mũjãã ññanemoetigarã tunu. ²⁶ Bairi atore bairo mũjããrẽ ñgu ñiña:

Y_h buicuperigu Dios cū carotimasīrīpau ni jīcāũ ũcū mujāã mena macāãcū topu cū caápericōãta. ²⁷ Nipetirije mujāã caátipee Dios cū caborijere jīcā wāme ũno rusaeto mujāã y_h quetibuj_hw_h. ²⁸ Bairo y_h caīrīcārã ānirī Efeso macāãna Jesure caīroari poa macāãnarē caroaro na jūgoátiaña. Jesucristo cū caríi rericaro jūgori peeropu roro cabaibujioparārē cū canetōōrīcārārē caroaro na jūgoátiaña. Espiritu Santo p_hame mujāãrē ti poa macāãna Dios yarārē carupoare bairo caãna, pastorea mujāã cūñupī. Bairi caroaro na coteya. ²⁹ Y_h caátó bero, aperã caītori majã, macāncū yaia cauwarārē bairo caãna mujāãtu etari roro mujāã átigarāma, Jesucristore caīroari poa macāãna cū yayerē na cajānaparore bairo ĩrã. ³⁰ Jīcāãrã mujāã mena macāãna cūã ricaati quetibuj_hgarāma na cabuerije p_hamerē Jesucristo yarã na catūgousaparore bairo ĩrã. ³¹ Bairi nipetirije mujāã catūgoñarījē mena tūgoñamasīcōã ãña. Itia cūma majũ ñami, ũmureco cūãrē mujāã nipetiro tocānacāũrē mujāã y_h quetibuj_hw_h. Mujāã cabaipeere b_htioro tūgoña yapapuari, y_h otinucūwã. Tiere masiriteticōãña.

³² “Bairi y_h bairārē bairo caãna, āmerē mujāãrē ñiña: Marī pac_h Dios caroaro mujāãrē qūñacoteáto. Tunu bairoa cū yaye marīrē cū camairījē queti cūãrē mujāã ĩroa āninucūgarã tocānacã rūm_h. Dios p_hame caátimasī ānirī marī yerip_h cū mena marī tūgoñatutuanemo joroque átimasīñami. Tunu bairoa cū yarã caroarārē na cū caījūgoyeticūrīcārōrēã bairo nipetirijere átimasīñami. ³³ Di rūm_h ũno aperārē jutii, dinero ũnie cūãrē y_h majũ yaye caānipeere na y_h jēni patowācōēpũ. ³⁴ Caroaro majũ merē mujāã masīña mujāã mena ācū, y_h caátiañajērē. Y_h majũ y_h capaarije wapa mena nipetirije y_h, y_h mena macāãna cūã jāã caborije ũnierē jāã bócaw_h. ³⁵ Bairo y_h caátiañajērē ĩñacōrī, caroaro paarique cutajere, bairi cabopacarārē caroaro marī caj_hátimasīpee cūãrē mujāã masīwã. Atore bairo marī Quetiupau cū caīrīqūērē tūgoñarī bairo y_h áp_h: ‘Aperã m_h cabopacarijere na cajoata, hseanirī m_h āniña.’ Y_h p_hame aperārē, na cabopacarijere m_h cajoata roque, Dios p_hame netōjāñurō hseani tūgoñarīqūērē m_h jog_hmi,” na ĩ quetibuj_hwī Pablo cab_htoa camasīrã Efeso macāãnarē.

³⁶ Bairo na ĩ yaparo yua, r_hpopaturi mena etanumurī na, nipetirã mena Diore na jūgojēniwī Pablo. ³⁷ Bairo cū cajūgojēni yaparoro bero, nipetiro to macāãna tūgoña yapapuarique mena cū ũpũ, cū pabario átiri otiwã. ³⁸ “Ati yepare marī cacatiri y_hteare mujāã p_hgani y_h mujāã ĩñanemoetigarã,” Pablo na cū caīatajere tūgoñarī, b_htioro yapapuawã. Cabero cū caátó, peta cūmuap_h cū bapac_htitusarámá yua.

21

Viaje de Pablo a Jerusalén

¹ Marī yarã Jesure catūgousari majārē na átáje uwiri bero, cūmua mena jāã acoárp_h Cos yuc_hpoap_h. Cabusuri rūm_h caãno Rodas yuc_hpoap_h jāã árp_h. Ti yuc_hpoai áná, Pátara macāp_h jāã etaw_h. ² Bairi Pátara macāp_h ãna, cūmua capairica Fenicia yepap_h caátiare jāã etaw_h. Tiare etari yua, tia mena jāã árp_h tunu. ³ Bairo áná, Chipre yuc_hpoare jāã ĩñajow_h. Caãcō n_hgōã macāã n_hgōã p_hame ti yuc_hpoare jāã netōárp_h, Siria yepap_h áná. Ti cūmua macāãna apeye ũnierē Tiro macāp_h na cacūgaro jūgori ti macã petap_h jāã rocatuetaw_h. ⁴ Bairo ti macāã petap_h rocatuetaari yua, to macāãna Jesure catūgousari majārē jāã bocáw_h. Narē bocári bero, na mena jāã tuaw_h jīcā wāmo peti p_hga pēnirō cānacã rūmurī majũ. Na p_hame, Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori, “M_hna, ápericōãña Jerusalēp_hre. Roro m_h átirema,” qūñwã Pablöre. ⁵ Bairo na caĩmiatacūãrē, jīcā wāmo peti p_hga pēnirō cānacã rūmurī canetōō

jãã ápu tunu. Bairo jãã caátó, na nipetiro na nãmoa, na pũnaa mena ti macã tãnipu jãã bapacuti tusarámá. Bairo topu jãã na cabapacuti átó, peta paputiroru rãpopaturi mena etanumuri Diore jãã jëniwũ. ⁶ Jëni yaparori bero, na átáje uwiri, cũmua caparicaapu jãã ájããcoapu. Jããrë caĩña usaratiatana ruame tunucoámá na wiiripu.

⁷ Ria capairiyare jãã caãnesëãjãnaparo jũgoye, ti macã Tiroi áná, Tolemaida cawãmecuti macãpu jãã etawu. Ti macãpu aperã marĩ yarã Jesure catũgousari majãrë na jãã bocáwu. Na mena topu jĩcã rũmu jãã tuawu. ⁸ Ape rũmu cabusuri rũmu caãno, ti macãĩ áná, Cesarea macãpu jãã etawu yua. Ti macãpu etari bero, Felipe Dios yaye quetire caquetibũjũnesëãrĩ majõcu ya wiirpu jãã tuawu cũ mena. Felipe ruame apóstolea majãrë cajuáti majã jĩcã wãmo peti ruaga pëniro cãnacãũ majũ caãna mena macããcũ jĩcãũ ãmi. ⁹ Cũ pũnaa baparcãnacãrã rõmirĩ cawãmojiyaena cawãmarã ãma. Na, rõmirĩ ruame Espiritu Santo cũ camasĩõrĩjë jũgori Dios yaye quetire caquetibũjũmasĩrã ãma.

¹⁰ Capee rũmurĩ Felipe ya wiire jãã caãno, jĩcãũ Judea yepapu caãniatacu, Agabo cawãmecucu etawĩ jãã ture. Agabo cũã Espiritu Santo cũ camasĩõrĩjë jũgori Dios yaye quetire caquetibũjũmasĩ ãmi. ¹¹ Bairo jããtu etari bero, Pablo yawë cinturõn wëre nerĩ, cũ majũã cũ wãmorĩ, cũ rupori cũãrë jiyatucõñawĩ. Bairo átiri bero, atore bairo jãã ïwĩ:

—Espiritu Santo ruame atore bairo marĩ camasĩõ boyami: Judío majã Jerusalén macããna atiwë upaure cũ jiyari, cũ jogarãma aperopu macããnarë, roro cũ na caátiparore bairo ïrã —jãã ï quetibũjũwĩ Agabo.

¹² Bairo cũ caĩrõ tũgo, jãã, Cesarea macããna cũã, “Bairi Jerusalëpu mu áperigu,” butiõro cũ jãã ïmiwũ Pablõre. ¹³ Bairo jãã caĩmiatacũãrë, atore bairo jãã ïwĩ Pablo:

—¿Dopëĩrã tũgoña yapapuari yure mujãã otiyati? Bairo tũgoñarã, yu cũã yu yapapuanemo joroque mujãã átiya. Yua, Jerusalëpu Jesucristo yayere yu caquetibũjũrije jũgori yure na cajiyaapeere yu uwietiya. Tunu bairoa yure na capajãapeere yu uwietiya —jãã ïwĩ Pablo.

¹⁴ Bairi jãã ruame dope bairo quĩnetõmasĩtĩrĩ, atore bairo jãã ïwũ:

—Toroque, Dios cũ caborore bairo cũ baiáto.

¹⁵ Bairo ï yaparori bero yua, jãã yaye apeye ñnierë jãã quënowũ. Tiere quëno yaparo, jãã acoápu Jerusalén macãpu yua. ¹⁶ Bairo jãã caátó, jĩcããrã Cesarea macã macããna marĩ yarã Jesucristore catũgousari majã jããrë bapacuti ámá. Na ruame jãã jũgoámá jĩcãũ Chipre yucuroapu caãnimirĩcũ, Mnasón cawãmecucu ya wiirpu. Mnasón ruame tirãmurpu Diore catũgousajũgoricũ ãmi. Cũã, Jerusalëpu jãã caãno, “Yu ya wii mujãã tuagarã,” jããrë caĩrau ãmi.

Pablo visita a Santiago

¹⁷ Jerusalëpu jãã caetaro, marĩ yarã Jesucristo catũgousari majã useanirĩquë mena jãã bocáwã. ¹⁸ Ti rũmu cabusuri rũmu caãno, jãã mena ámí Pablo cũã Santiago ya wiirpu. Topu nipetiro, cabutoa camasĩrĩ majã cũã ãñupã. ¹⁹ Pablo ruame na jëni yaparori bero, judío majã caãmerã watoa cũ caãno Dios cũ camasĩrĩjë jũgori Pablo cũ caátaje caãno cãrõrë na quetibũjũwĩ.

²⁰ Bairo cũ caĩrõ tũgori bero, Diore cũ basapeowã. Basapeo yaparori, atore bairo quĩwã Pablõre:

—Jãã yu, tũgopeoya mai jãã caĩrĩjërë: Jãã mena macããna capããrã miles majũ Jesure catũgousarã niñama. Na nipetiro Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquëre butiõro marĩ caáticõã ninucũrõrë boyama. ²¹ Atoore bairo mu caátaje quetire tũgoyupa: “Marĩ yarã judío majã ape yepapu caãnarë Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩquëre na ïroarotietiyami Pablo. Na pũnaa cũãrë na ruapu macããjërë yisetarotietiyami. Marĩ judío majã marĩ caátinucũrõrë bairo átirotietiyami,”

na m̄ caĩrĩqũẽ quetire tũgoyupa. ²² Bairo m̄rẽ na cabus̄upairoi, ¿dope bairo p̄ame marĩ caáto to ñuñati? Yoaro mee tũgogarãma ati macãp̄u m̄ caãnierẽ. ²³ Bairo p̄ame m̄ caáto ñubujoro: Jãã watoare niñama baparcãnacãũ caũm̄a Diore na caĩrcãrõrẽ bairo caátiyaparoparã. ²⁴ Torec̄u, na mena ácúja templo, Dios ya wiip̄u. Top̄u judío majã caroarã ãnigarã Dios cũ caĩñajoro na caátinucũrõrẽ bairo m̄, m̄ mena caáná cũã, m̄jãã átigarã. Tunu sacerdote majã m̄jããrẽ na caátibojarijere m̄ majũ na m̄ wapatibojaḡu. Bairo m̄ caáto jũgori na poare juarerotiri bero, “Merẽ Diore marĩ caĩrcãrõrẽ bairo marĩ áti yaparoya,” ĩ masĩgarãma yua. Bairo narẽ m̄ caátibojarore ĩnarĩ, camasã p̄ame, “Pablo cũ caátajere na cabus̄upairije cariape mee niña. Cũ cũã rita, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ ĩroayami,” ĩ masĩgarãma. ²⁵ Apeyera tunu judío majã caãmerã Jesure caĩroarã na caátipeere, merẽ atore bairo na jãã quetib̄ujow̄u: “Camasã na caweericarãrẽ ĩroari, waib̄toa riire na cajoem̄ḡjorije car̄sarije ũnierẽ ẽgaeticõãña. Tunu bairoa waib̄toa wãm̄a wãã pajĩarĩcãrã riire ẽgaeticõãña. Na riĩ cũãrẽ etieticõãña. Tunu bairoa carõmia, o caũm̄a mena roro átiepeeticõãña,” na jãã ĩ quetib̄ujow̄u —qũĩwã Santiagojãã Pablöre.

Arrestan a Pablo en el templo

²⁶ Bairo cũ na caĩtatato bero, cabusuri r̄m̄u caãno, Pablo p̄ame na caĩtatatore bairo caũm̄a baparcãnacãũrẽ na jũgoámĩ templo wiip̄u. Top̄u eta, judío majã caroarã ãnigarã Dios cũ caĩñajoro na caátinucũrõrẽ bairo ámá. Bairo áti yaparori bero, ti wii macããna sacerdote majãrẽ na quetib̄ujwĩ Pablo Diore na caĩrcãrõrẽ bairo na caátiyaparopa r̄m̄u caetaparore. Tunu na caãno cãrõp̄na ovejare Diop̄re cũ na capajĩãjorotipa r̄m̄urẽ na quetib̄ujwĩ Pablo sacerdote majãrẽ.

²⁷ Bairi ti r̄murĩ jĩcã wãmo peti p̄uga p̄enirõ cãnacã r̄m̄u caetaparo jũgoye, aperã judío majã Asia yepap̄u caatĩatana p̄ame Pablo templo wiip̄u cũ caãno qũĩñañupã. Bairo qũĩñarĩ yua, na mena macããnarẽ roro na awaja mecũõ joroque na áma. Bairo átiri yua, nipetiro cũ patirocapeawã. ²⁸ Bairo cũ patirocapeari, atore bairo ĩ awajawã: “Jãã yarã israelita majã, ãnirẽ jãã juñeña! Cũã niñami nipetiro p̄u macããna camasãrẽ ricaati jeto caquetib̄ujũñesẽnucũũ. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ roro majũ ĩbus̄unucũñami. Ati wii Dios ya wii cũãrẽ bairo roro majũ ĩbus̄upainucũñami. Bairi ãmerẽ tunu nemojãñurõ roro átiḡu, griego majãrẽ na jũgoatĩupi ati wiip̄re. Bairo cũ caátoi, ati yepa caãnimajũrĩ yepare royetuyami,” qũĩtuti awajawã.

²⁹ Mai, cajũgoyep̄u Efeso macããcũ judío majã yau caãmei Trófimo cawãmec̄uc̄u Pablo mena cũ caãno qũĩñañupã ti macãp̄u. Bairo caĩñarĩcãrã ãnirĩ, “Griego majã mena atĩupi templo wiip̄re Pablo,” qũĩ tũgoñawã, m̄nana.

³⁰ Bairi ti macã macããna nipetirã roro awaja mecũcõã ãma. Bairo awaja mecũrĩ, c̄t̄u at̄etari, cũ ñewã. Cũ ñee yua, templo wii macãp̄u cũ weámá. Bairo cũ átiri, ti wii jopeerire jicoquei biarotiwã. ³¹ Pablöre cũ na capajĩãgarip̄ana, “Jerusalén macã macããna nipetiro roro awaja mecũcõãma,” ĩrĩqũẽ quetire tũgoyupi romano yau pajĩarĩ majã poa quetiupau p̄ame. ³² Bairo tiere tũgori, cũ ũm̄a soldaua, aperã quetiuparãrẽ na neñorĩ, na mena at̄u asũpi caawajari majã t̄p̄u. Bairo romano yau pajĩarĩ majã poa quetiupau cũ soldaua mena cũ caetaro ĩnarĩ, Pablöre cañerĩ majã p̄ame cũ pajãñawã.

³³ Soldaua quetiupau p̄ame Pablo t̄p̄u eta, cũ ũm̄a soldauare na ñerotiri, cũ jiya rotiwĩ Pablöre p̄ugawẽ ãpõã wẽerĩ mena. Bairo cũ na caáto bero, atore bairo camasãrẽ na ĩ jẽniñawĩ: “¿Ãnia, ñam̄u majõc̄u cũ ãniñati? ¿Ñe ũnie carorijere cũ átiami?” na ĩ jẽniñawĩ. ³⁴ Bairo cũ caĩjẽniñarõ tũgo, jĩcããrã na mena

macãana jĩcã wãmerẽ ĩ awajawã. Aperã cãã ape wãmerẽ ĩ awajawã. Bairo quetiupau p̄ame dope bairo na cabaijũgoatajere tũgobõca masĩemi. Bairo tũgobõca masĩetĩrĩ yua, cã ãm̄marẽ na neárotiwĩ Pablõre cuartel na caãni wiip̄u. ³⁵ Bairo Pablõre caneáná soldaua na ya wii jopere wãm̄atatore etari yua, Pablõre cã p̄sawã, camasã butiõro cãrẽ roro na caátigarije jũgori. ³⁶ Nipetiro Pablõre na caneáto caĩñausarã p̄ame, “¡Cã riácũáto!” butiõro ĩ awajawã.

Pablo se defiende delante de la gente

³⁷ Bairo na ya wiip̄u Pablõre na cacũgaripaua, atore bairo qũĩwĩ Pablo romano ya p̄ajĩarĩ majã poa quetiupauẽ griego yaye mena:

—¿M̄u mena petoaca yu cabusuro m̄u boetiyati?

Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩwĩ quetiupau p̄ame:

—¿Griego yayerẽ m̄u busumasĩñati? ³⁸ Toroquere, ¿egipcio majõcu tirũm̄p̄are camasãrẽ neñorĩ gobiõnorẽ rocagu, cã ãm̄ua soldaure cajũgorajĩarĩcã mee m̄u ãniñati? ¿M̄u mee baparcãnacã mil majũ p̄ajĩarĩ majã mena desierto cayucumanop̄u na m̄u jũgoñesẽarĩ? —qũĩ jẽniñañupũ quetiupau Pablõre.

³⁹ Bairo cã caĩjẽniñarõ, atore bairo qũĩñupũ Pablo:

—Cã mee yu ãniña. Yu, judío majã ya, Cilicia yepa caãnimajũrĩ macã Tarsop̄u macãcũ yu ãniña. Bairo mai yure ãnoa camasã mena yu busurotiya —qũĩñupũ Pablo.

⁴⁰ Bairo cã caĩrõ tũgo, soldaua quetiupau p̄ame cã busurotiyup̄u. Torecu, Pablo p̄ame ti jopere wãm̄atatore etanucãrĩ, cã wãmorĩrẽ ñumũgõrĩ na busujãnarotiyup̄u. Bairo cã caáto na cabusujãnarõ ñña, atore bairo na ññupũ hebreo yaye mena Pablo:

22

¹ “Yu yarã, yu jũgocũare bairo caãna, yu pacũare bairo caãna cãã tũgopeoya yu cabairijere m̄ujããrẽ yu caĩpeere.”

² Bairo narẽ hebreo yaye mena cã cabusuro jũgori, netõjãñurõ jĩrĩã busujãnañuparã. Bairo Pablo p̄ame atore bairo na ĩ quetibũjnemoñupũ tunu:

³ “Yu cãã judío majã ya yu ãniña. Cilicia yepa macãã macã Tarsop̄u cabuiaricũ yu ãniña. Top̄u cabuiaricũ nimicãã, ato Jerusalén macãp̄u na cabutioricũ yu ãniña. Yure cabuericũ Gamaliel ãmi camasĩ majũ. Marĩ ñicũjãã ãnanarẽ Moisés cã caátiroticũrĩcã wãme cãrõ jĩcãrõ tũnia yu buewu. Yu catũgoñarĩjẽ nipetirije mena Dios marĩrẽ cã caroticũrĩqũẽrẽ yu catũgoñamasĩrõ cãrõ yu átinucũwã, m̄ujãã nipetirã ãme ati rãmũrĩrẽ m̄ujãã caátĩãnorẽ bairo. ⁴ Mai, cajũgoyep̄are cawãma quetire catũgoũsari majãrẽ popiye na baio joroque na yu árp̄u. Narẽ yu átipajĩãregawu. Bairo narẽ ñee, preso jorica wiip̄u na yu jorewu noo caũm̄ua, o carõmia caãnarẽ. ⁵ Sacerdote majã quetiupau, bairo nipetirã cabutoa camasĩrĩ majã cãã torea bairo masĩñama yu caátajere. Nana, ‘Narẽ ñeña,’ ĩrĩcã cartare qũẽnorĩ, Damasco macãp̄u yu jowã, marĩ yarã judío majã t̄p̄u. Bairo yure na cajoro, top̄u yu árp̄u Jesucristore catũgoũsari majãrẽ macãũ ácã. Narẽ ñee atĩri, ato Jerusalén macãp̄u roro na átigu, bairo yu bomiwã.

Pablo cuenta su conversión (Hch 9.1-19; 26.12-18)

⁶ “Bairo yu caborije caãnimitacũãrẽ, Damasco caátiwãp̄u yu caátõ caãnoa, ti macãrẽ yu caetagarõ majũ, pasaribota caãno, caasiyarije majũ ãm̄urecõop̄u caatĩe yutũ asiya etawu. ⁷ Bairo yutũ caasiyaetaro yua, yepap̄u yu ñacũmucõap̄u. Bairo yepap̄u ãcũ, atore bairo yure jĩcãũ cã caĩbusucõajõrore yu tũgowu: ‘Saulo, Saulo, ¿dopẽĩ yure m̄u pesucũtiyati?’ ⁸ Yu p̄ame,

‘Quetiupau, ¿ñamũ ũcũ mũ añicuti?’ cũ ñi jëniñawũ. Bairo yũ caĩrõ, atore bairo ñinemowĩ tunu: ‘Yũa, Jesús Nazaret macããcũ yũ añiña. Roro yũ átigu, mũ caũsaũa yũ añiña,’ ñiwĩ. ⁹ Yũ mena caáná pũame tie caasiyarijere ññarĩ, acũanetõcoama. Bairo caasiyarijere ññamirãcũã, yũre caĩ cũ cabũsũocajorijere tũgoesupa. ¹⁰ Tunu atore bairo cũ ñi jëniñanemowũ: ‘Yũ Quetiupau, ¿ñerẽ yũ caátiere mũ boyati?’ Bairo yũ caĩrõ, atore bairo ñiwĩ: ‘Wãmũnũcãrĩ, mũ caátĩ macã Damascopũ ácũja. Topũ mũ quetibũjugarãma mũ caátipee nipetirijere,’ ñiroyawĩ Jesús. ¹¹ Caasiyabatorijere yũ caññacãnamuátato jũgori, yũ pũame ññamasĩẽpũ. Torena, yũ mena macããna Damascopũ áná, wãmõ mena yũ tũgã áamá.

¹² “Ti macãpũ añũpĩ jĩcãũ caũmũ Ananías cawãmecũcũ. Cũ pũame butiuro Diore caĩroaũ ãmi. Tunu bairoa Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ cũãrẽ catũgõũsaũ ãmi. Bairi, Damasco macããna judío majã tocãnacãũã, ‘Caroũ ññami Ananías,’ na cañnucũũ ãmi. ¹³ Bairi Ananías pũame ti macãpũ yũ caetaatato bero, ññiñaũ etawĩ. Bairo etari, atore bairo ñiwĩ: ‘Saulo, yũ yũre bairo caãcũ, caññamasĩẽtĩmiatacũ, ññamasĩña tunu.’ Bairo cũ caĩrõ, jicoquei ññiñamasĩcoapũ tunu. ¹⁴ Cabero atore bairo ñinemowĩ: ‘Dios, marĩ ñicũjãã ãnana na caĩroaricũ pũame mũ beseyupi, Dios cũ caátipeere mũ camasĩparore bairo ñ. Tunu bairoa cariape caácũre ññarĩ, tunu cũ caĩrĩjẽ cũãrẽ mũ catũgõũsaparore bairo ñ, mũ beseyupi Dios. ¹⁵ Bairi mũ pũame cũ cabesei ãnirĩ, tocãnacãũ camasã noo na caãnopũ, mũ caññarĩqũẽ, mũ catũgorique cũãrẽ caquetibũjũñesẽãpũaũ mũ ãnigũ. ¹⁶ Bairi ãmerẽ jicoquei bautiza rotiya marĩ Quetiupau ya wãmerẽ ñrĩ, roro mũ caátajere Dios cũ camasĩrĩparore bairo ñ,’ ñi quetibũjũwĩ Ananías.

Pablo cuenta cómo fue enviado a los no judíos

¹⁷ “Tie cabaiátato bero, yũ, Damascopũ cañnimiatacũ, yũ tunuapũ ati macã Jerusalẽpũ. Atopũ etari bero, ati wii templo wiipũ ñubueãcũ, qũẽguericarore bairo Jesure cũ ñiñawũ. ¹⁸ Alore bairo ñiwĩ Jesús: ‘Ati macã macããna yũ caátĩãnierẽ na mũ caquetibũjugarijere tũgõũsagaetigarãma. Bairi jicoquei ati macã Jerusalẽrẽ witiweyo ácũja.’ ¹⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo cũ ñiwũ: ‘Yũ Quetiupau, aperopũ macããnarẽ yũ quetibũjũ uwijãñuñã. Na pũame, natũ ãcũ yũ caátajere masĩrãma. Nipetiropũ na cañubueri wiiri sinagogare etari, mũrẽ catũgõũsarãrẽ preso jorica wiipũ na yũ cũrerotiwũ. Tunu na yũ baperotiwũ. ²⁰ Tunu bairoa mũ yaye quetire caquetibũjũ Estebãrẽ na capajĩãrocaripũre yũ cũã yũ ãmũ. “Ñujãñuñã bairo na caáto,” ñi tũgoñawũ yũ cũã. Yũa, cũrẽ capajĩãrã jutii cabui macããjẽrẽ yũ coteãmũ,’ cũ ñiwũ Jesure. ²¹ Bairo yũ caĩrõ tũgomicũã, atore bairo ñinemowĩ tunu: ‘Ácũja. Apero cayoaropũ macããnarẽ caquetibũjũápãũ mũrẽ jogũ yũ átiya,’ ñinemowĩ Jesús.”

Pablo en manos del comandante

²² Tipãũ narẽ cũ caquetibũjũro bero, tocãrõã Pablo cũ caĩrĩjẽrẽ tũgojãnañũparã judío majã. Bairo tũgojãnarĩ, atore bairo ñ awajajũgoyuparã tunu: “¡Ñani, cũ cacatinemorõrẽ jãã boetiya! ¡Cũ pajĩãyasio rocarotiya!” ñ awajayuparã. ²³ Bairo awajacõãnirĩ, na jutii cabui macããjẽrẽ tuweri jeeyaye ññoñũparã. Tunu bairoa ñerĩ mena jõbuiipũ wẽẽmũgõ joyuparã. Butiuro asiarã bairo ásuparã. ²⁴ Bairo na cabairo ññarĩ, quetiupau comandante pũame soldaua ya wiipũ Pablõre na cũrotiyupũ. Topũ cũ ãmũarẽ na baperotigayupũ Pablõre. Pablo pũame dope bairo roro cũrẽ na cañjũgoatajere, “Yũre cariape tiere cũ quetibũjũáto,” ñ, cũ baperotigayupũ soldaua quetiupau. ²⁵ Bairo Pablõre cũ jiyari bero, cũ na cabapeparo jũgoye Pablo pũame comandante rocajãñũrĩ caroti capitán, topũ caãcũrẽ atore bairo qũĩ jëniñañũpũ:

—Yua, romano majõcũ yũ ãniña. Bairi, roro yũ caátajere bocañaẽtĩmirãcũã, ¿yũre mũ baperoti masĩñati?

²⁶ Bairo cũ caĩrõ tũgo, capitán pũame ásúrũ cũ quetiupũ comandante tũpũ. Cũ tũpũ etari, atore bairo qũĩñũpũ:

—Jãã mũ cabaperotiatacũ, romano majõcũ niñami. Bairi caroaro tũgoñajũgoyetiya cũrẽ mũ caátipeere.

²⁷ Bairo cũ caĩrõ tũgo, quetiupũ comandante pũame Pablo tũpũ ásúrũ. Cũ tũpũ etari yua, atore bairo qũĩ jẽniñañũpũ:

—¿Cariape, romano majõcũ mũ ãniñati?

Bairo cũ caĩrõ, Pablo pũame qũĩñũpũ:

—Cũ majũã yũ ãniña.

²⁸ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo qũĩñũpũ comandante tunu:

—Yua, romano majõcũ ãnigũ, paio majũ dinero mena na yũ wapatirewũ.

Pablo pũame atore bairo qũĩñũpũ:

—Yũ roque romano majõcũre bairo cabuiaricũ yũ ãniña.

²⁹ Bairo Pablo na cũ caĩrõĩ, uwiri cũrẽ cabapegamiatana pũame witi-coásúparã. Quetiupũ comandante cũã, “Romano majõcũ yũ ãniña,” Pablo cũ caĩrõ tũgori, Pablõre roro cadena mena cũ cajiyarotiatajere tũgoña uwi-jãñũñũpũ.

Pablo ante la Junta Suprema de los judíos

³⁰ Ti rãmũ busuri rãmũ caãno, quetiupũ comandante pũame, dope bairo judío majã cũrẽ na caĩbusũpai jũgoatajere cariape masĩgũ, Pablõre na cajiyataje ãpõã cadena wẽerĩrẽ na õwãrotiyupũ cũ ãmũarẽ. Cũ õwãroti yaparori bero, sacerdote majã quetiuparã, bairi nipetiro Junta Suprema macããnarẽ na neñarotiyupũ. Na caneñapetiro yua, Pablo preso jorica wiipũ caãniatacare wiyori bero, natũ cũ neásúrũ, nipetiro cũrẽ na caĩñajoropũ.

23

¹ Bairi Pablo pũame Junta Suprema macããnarẽ na ãñapeori, atore bairo na ãñũpũ:

—Yũ jũgocũare bairo caãna, yũ cacatiri rãmũ cũrõ Dios cũ caĩñajoropũ nipe-tirije cũ cabori wãmerẽ yũ átinucũña. Bairo yũ caátĩãnierẽ tũgoñarĩ, tũgoñarĩqũẽ pairi mee yũ ãnicõãña —na ãñũpũ.

² Bairo cũ caĩrõ tũgo, Ananías, sacerdote majã quetiupũ pũame Pablõtũ caãnarẽ Pablo riserore na parotiyupũ. ³ Pablo pũame atore bairo qũĩñũpũ:

—¿Caĩtopai mũ ãniña! Mũ roquere popiye mũ baio joroque mũ átigũmi Dios. Yũ caátajere tũgori, “¿Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ bairo cũ átĩãnimiñati?” ñi besegamicũã, mũ pũame roque cũ caroticũrĩqũẽrẽ catũgõusaecũre bairo mũ átiya, bairo yũ riserore mũ caparotiata.

⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgori, to caãna pũame qũĩñũparã Pablõre:

—Roro cũ mitutiya sumo sacerdote, Dios cũ caquetibũjũnetõrotiricũre.

⁵ Bairo na caĩrõ tũgo, atore bairo na ãñũpũ:

—Yũ yarã, yũ masĩẽtĩãpũ ãni sumo sacerdote cũ caãnierẽ. Masĩpũã, bairo cũ ñietibujõatacũ. Dios yaye busurica tutipũ cũãrẽ atore bairo ãña: “Mũjãã yã macã macããcũ quetiupũre roro qũĩẽtĩcõãña,” ãña —na ãñũpũ.

⁶ Mai, to macããna Junta Suprema macããna jĩcããrã fariseo majã ãñũparã. Aperã saduceo majã ãñũparã. Bairo pũga poa macããna na caãnierẽ ãñamasĩrĩ, busurique tutuaro mena atore bairo na ãñũpũ Pablo:

—Yũ yarã, yũ cũã fariseo poa macããcũã yũ ãniña. Yũ pacũjãã cũã ti poa macããna niñama. Camasã cariacõatana tunu na cacatirijere cariape yũ

tũgoya yu cũã. Bairo tiere cariape yu catũgoro jũgori, ñiñabeserã átiyama ati rãmurẽ —na iñupũ Pablo.

⁷ Bairo Pablo cũ caĩrõ, jicoquei fariseo majã, aperã saduceo majã mena ãmeo busurique netõgayuparã na majũ. Bairo na caãmeo írõĩ yua, jĩcãrõrẽ bairo tũgoñamasĩesuparã caneñamiatana pũame. ⁸ Mai, saduceo poa macããna pũame, “Cariacoatana tunu catimasĩetĩñama camasã,” caĩrĩ majã ãñuparã. Tunu bairoa, “Ángelea majã, bairi wãtĩ yeri pũna cũã mánama,” caĩtũgoñarĩ majã ãñuparã. Bairo na caĩtũgoñamiatacũãrẽ, fariseo poa macããna pũame, tie nipetiri wãmerẽ cariape catũgori majã ãñuparã. ⁹ Torena, nipetiro to macããna ã awaja mecũcõãñuparã, ãmeo busunetõgarã. Bairo na caawajamecũrõĩ yua, jĩcããrã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cajũgobueri majã, fariseo poa macããna wãmũncãrĩ, atore bairo qũĩñuparã:

—Ñia, ñe ãnie buicũperiyami, jãã catũgoñaata. Ángel, o apei Diotu macããcũ ũcũ cũ caĩrĩjẽrẽ tũgoricũmi —qũĩñuparã.

¹⁰ Bairo butiuro na caãmeoawajãnoi, quetiupau comandante pũame, “Pablora cũ pajĩãrema,” ã tũgoña uwiyupũ. Bairi cũtu na joyupũ cũ ãmũarẽ, camasã watoapũ Pablo caãcũrẽ cũ wiyori, cuartel, soldaua ya wiipũ na neápáro tunu ã.

¹¹ Ape rãmũ ñami caãno, marĩ Quetiupau pũame Pablora buiaetari, atore bairo qũĩñupũ: “Pablo, ato Jerusalén macãpũ yu yaye quetire mũ caquetibũjũnucũatatorea bairo Roma macãpũ cũãrẽ mũ caquetibũjũro yu boya. Torecũ, yu mena tũgoñatutuaya,” qũĩñupũ marĩ Quetiupau Pablora.

Planes para matar a Pablo

¹² Cabusuri rãmũ caãno jĩcããrã judío majã, “Pablora cũ marĩ pajĩãrocãõãgarã,” jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ ãmeo ã busũyuparã. Tunu bairoa, “Pablora marĩ capajĩãparo jũgoye ugaeti, etieti marĩ átigarã. Cũrẽ marĩ capajĩãetĩcõãta, marĩ pũamerẽ cũ pajĩãreãto Dios,” iñuparã. ¹³ Bairo caãmeo írã, caũmũa cuarenta netõrõ ãñuparã. ¹⁴ Bairi na pũame ásúparã sacerdote majã quetiuparã, bairi judío majã cabũtoa camasĩrĩ majã tũpũ. Na tũpũ etari, bairo na iñuparã:

—Atore bairo jãã ãmeo ããpũ: “Pablora cũ marĩ capajĩãparo jũgoye marĩ ugaetigarã. Marĩ caĩrõrẽ bairo marĩ caãpericõãta, marĩ pũamerẽ cũ pajĩãreãto Dios,” jãã ããpũ. ¹⁵ Bairi ãmerẽ mũjãã, aperã mũjããrẽ bairo caãna Junta Suprema macããna mena atore bairo mũjãã ára: Quetiupau comandantere cũ quetijoya, ñamirõcã Pablo mena cũ apáro írã. “¿Dope bairo Pablora camasã na caĩbusũpaijũgoriquere cariape caroaro mena jãã camasĩparore bairo írã, jããtu cũ mũ neapá tunu?” cũ mũjãã ãtojowa —na ãrotiyuparã caũmũa.

¹⁶ Bairo na caátigamiatacũãrẽ, Pablo pãmocũ pũame tũgoyupũ roro cũrẽ na caátigarijere. Tiere tũgori yua, soldaua ya wii cuarterũ acoásúpũ, cũ mecãpũrẽ tiere quetibũjũ ácũ. ¹⁷ Topũ etari, cũ mecãpũ Pablora cũ quetibũjũyupũ tiere. Bairo tiere tũgo, Pablo pũame jĩcãũ capitãjãã mena macããcũrẽ cũ piijori, atore bairo qũĩñupũ:

—Ñi, caũmũ quetiupau comandante mena jĩcã wãme busũgaupũ. Bairi cũtu cũ neácũja.

¹⁸ Bairo cũ caĩrõĩ, capitán pũame caũmũrẽ cũ neásúpũ quetiupau comandante tũpũ. Bairo qũĩñupũ:

—Pablo marĩ preso jorica wiipũ caãcũ yu piijori, ãnirẽ mũ tũpũ yu neatĩ rotiyami. Cũ pũame mũ mena jĩcã wãme busũgaupũ.

¹⁹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, quetiupau comandante pũame caũmũrẽ wãmo mena cũ tũgãátĩ, camasã na catũgoetopũ atore bairo qũĩ jẽniñãñupũ:

—¿Ñe ùnie quetire yu quetibujugu mu baiati? —qũĩ jēniñañupũ.

²⁰ Caĩmu pũame bairo qũĩñupũ:

—Judío majã jĩcãrõrē bairo tũgoñarĩ, bairo mu caáto boyama: Ñamirõcã Junta Suprema tũpu Pablore mu cajũgoátó boyama. Bairo bori, “Dope bairo Pablore camasã na caĩbusupaijũgoriquere cariape caroaro mena jãã camasĩparore bairo ãrã, jããtu cũ mu neapá,” mitojogarãma. ²¹ Na pũame caĩmua cuarenta netõrõ majũ yasiro Junta Suprema macããna tũpu Pablo cũ caetaparore coteagarãma. “Pablore cũ marĩ capajĩãparo jũgoye, etieti, ugaeti, marĩ baigarã. Marĩ caĩrõrē bairo marĩ caápericõãta, marĩ pũamerē cũ pajĩãreátó Dios,” na caĩmeoĩrjẽrē yu tũgoápu. Bairi ãmerē Pablore cũ yucõã ãna baiyama, cũ pajĩãgarã. Mu pũame narē, “Jaũ, cũ yu neágu Pablore mujãã tũpu,” na mu caĩpee jetore coterã baiyama. Bairi mu pũame cariape na tũgoeticõãña —qũĩñupũ Pablo pãmocũ quetiupau comandantere.

²² Bairo cũ caĩquetibujurijere tũgo, comandante pũame, “Aperãrē na mu quetibujepa yu mu caĩrjẽrē,” qũĩñupũ. Bairo qũĩrĩ bero, cũ tunuárotiyupu cũ, caĩmurē.

Envían a Pablo ante Félix el gobernador

²³ Cabero quetiupau comandante pũame cũ rocajãñurĩ carotimasĩrã capitãjãã pugarãrē na piijori atore bairo na ãñupũ: “Marĩ ãmua soldauare na qũēnoyurotiya. ãme ñami nueve de la noche caãno Cesarea macãpu Pablore na caneátó yu boya. Bairi cũ mena caápãrãrē doscientos majũ rupo mena caápãrã, bairi setenta majũ caballoa bui capesarã, bairi doscientos majũ ãpõã besuro cacũgorã, na mujãã qũēnoyuwã ãme ñami Pablo mena caápãrãrē,” na ãñupũ comandante cũ ãmua capitãjããrē. ²⁴ Bairo na ãrĩ bero, caballoa, Pablo cũ capesaápãrã cũãrē na qũēnoyurotiyupu. Tunu bairoa, “Aperã dope bairo Pablore cũ áti pajĩãmasiã mano caroaro mena Félix quetiupau gobernador tũpu cũ mujãã neapá,” na ã quetibujuyupu capitãjããrē comandante. ²⁵ Na ã quetibujy yaparori, atore bairo ã woarica pũrõrē na mena joyupu:

²⁶ “Yu, Claudio Lisias, mu, Félix nocãrõ carotimasĩrē ati carta mena murē yu quetibujjopa mai. Mu yu ñurotiya. ²⁷ Judío majã pũame ãni Pablore ñerĩ, cũ pajĩãgamiñupã. Bairo na caátigamiatacũãrē, aperã, ‘Romano majõcu niñami,’ na caĩrjẽrē tũgori, yu pũame yu ãmua mena cũ yu wiyou etawu.

²⁸ Cabero dope bairo cũrē na caĩbusupaijũgoatajere masĩgu, judío majã Junta Suprema macããna tũpu cũ yu neápũ. ²⁹ Topu cũ yu cane etaro, judío majã pũame na majũ na carotirique jetore cũ busuwã. Bairi cũrē pajĩãrĩqũē ùnierua mamu. Tunu bairo preso jorica wiipu cũrē jãã cacũpee ùnie cũã mamu. Ñe jũgori bairo jãã átimasĩẽpũ cũrē. ³⁰ Bairi ãmerē yu queti tũgoapu judío majã Pablore tunu na capajĩãga ãnierē. Bairo tũgori, cũ yu joya mu tũpu. Tunu bairoa cũ caátiere cabusupairãrē, ‘Mujãã majũã Félix tũpu áti, mujãã caĩgarijere cũ catũgoro, busuqũēnorájã,’ na ñiña. Tocãrõã ñiña.”

³¹ Bairi cũ ãmua soldaua pũame comandante cũ caĩatatorea bairo ti ñami caãno, cũ neásuparã Pablore Antĩpatris macãpu. ³² Bairo caátãna yua, ti ñami cabusuetaro ñiña, soldaua rupo mena caánã pũame tunucoásuparã na ya wii cuartel wiipu. Caballoa bui pesari caánã jeto netõásuparã, Pablo mena Cesarea macã ánã. ³³ Cesarea macãpu etari bero, ti cartare quetiupau gobernadore cũ nuniñuparã. Pablo cũãrē cũtu cũ cũñuparã. ³⁴ Ti cartare quetiupau gobernador pũame ñiña yaparori bero, “¿Noo macããcũ mu ãniñati?” qũĩ jēniñañupũ Pablore. Pablo pũame, “Cilicia yepa macããcũ yu ãniña,” qũĩñupũ. ³⁵ Bairo cũ caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩnemoñupũ tunu Pablore:

—Murē cabusujãrĩ majã na caetaropu, mu cabairijere yu tũgogu mai — qũĩñupũ.

Bairo ĩ yaparori bero yua, caroaro cū ũmuarē na ĩñaricanugōrotiyupu Pablora, quetiupau Herodes ya wiipu cū caānorē.

24

Defensa de Pablo ante Félix

¹ Jicā wāmo cānacā rūmurī canetōrō bero, Ananías, sacerdote majā quetiupau etayupu Cesareapure. Jicāārā judío majā cabutoa camasīrā, bairi Tértulo cawāmecucu cajubusujāpau cūā na mena etayupu. Etari bero yua, quetiupau gobernadore qũñnarā ásúparā, Pablo cū caátajere busujāgarā. ² Bairo na caetaro, quetiupau Félix pame piijoyupu Pablora. Pablo cū caetaro ĩña, Tértulo pame atore bairo ĩ busujā jūgoypu Félipure Pablora:

—M, jāā quetiupau gobernador m carotimasīrjē jūgori caroaro jāā ānimasīña. Tunu bairoa ati yepa macāānarē camasī ānirī, caroa wāmerē na m jūgo átīāniña. ³ Bairo m caátoi, jāā, nipetiropu macāāna cūā, “Ñujāñuñami marī quetiupau marī mena,” jāā ĩña, m nocārō carotimasī majūrē. ⁴ Yoaro murē y patawācō ānigaetiya. Bairi murē jāā caīgarijere caroaro mena jāā m catūgopeorore jāā boya bairāpua yoaro meeaca ũno. ⁵ Āni, Pablo cawāmecucu jāā judío majā nipetirore bütioro quetibujm patowācōmawijio ñesēānucūñami. Bairo cū caáto jūgori, jicārōrē bairo tūgoñarī jāā ānimasīētīña. Tunu bairoa ‘nazarenos’ na caīrī poa ricaati catūgoñarārē cajūgoātiācū niñami. ⁶ Tunu bairoa templo wiire roro majū ĩroaemi, ape majārē ti wiipu cū caneágarije jūgori. Bairo cū caátigarijere ĩñarī, cū jāā ñewū Pablora. Bairo cū ñerī bero, jāā judío majā jāā caátinucūrōrē bairo cūrē jāā ĩña besegamiwū. ⁷ Bairo jāā caátigamiatacūārē, quetiupau comandante Lisias pame jāā tūpu etari, tutuaro mena Pablora jāā ēmawī. ⁸ Bairo jāārē ēmarī bero, “Mujāā majūpua Félix tūpu átī, mujāā caīgarijere cū catūgoro busuqūēnorájá,” jāā ĩwī. M majūpua cū jēniñañijate, atie nipetirije cūrē jāā caībusujārījērē cariape bairo cabairijere masīgu —qũñupū Tértulo, quetiupau Félix cawāmecucure.

⁹ Tértulo mena macāāna judío majā cūā nipetirā, “Cariape majū ĩñami Tértulo Pablo roro cū cabairijere,” ĩñuparā. ¹⁰ Bairo na caīrō, quetiupau gobernador pame cū wāmo mena ñupuari Pablora cū busuwiyorotiyupu. Bairo cū caīrotiro, Pablo pame atore bairo qũñupū:

—M, ati macā macāāna na caátiere caīñabesenucū m āniña capee cūmarī majū. Bairi useanirīqūē mena y cabairiquere m y quetibujm. ¹¹ Puga wāmo peti rūpore puga pēnirō cānacā rūmurī netōcoaya merē Jerusalēpu Diore y cañubuei etaatato bero. Tiera m camasīgaata, na jēniñañijate aperārē. ¹² Bairo Jerusalēpu ācū, ni jicāū ũcū apei mena y cabusnetōgaro ĩñaecūmi. Tunu ni jicāū ũcū aperārē na awaja mecūō joroque na y caátajere ĩñaecūmi. Noo ũno templop, o sinagoga ñubuerica wiirip, o ti macārē apepaupip bairo y caátīñesēārījērē ni jicāū ũcū ĩñaecūmi. ¹³ Torena, ānoa Jerusalēpu caatīatana, yre caībusupairā pame, “Cariape ati wāme jūgori buicutiyami,” mi quetibujm masīētīñama. ¹⁴ Atie y catūgoñarījērē murē y quetibujmroa: Y ñicūjāā Diore na catūgousaricarore bairoa y cūā cū y tūgousaya. Bairo cū tūgousari yua, Dios ya tutip Moisés ānacū cū caroticūrīqūē nipetirije, bairi profeta majā na caīquetibujmūrīqūē cūārē cariape y tūgoya. Bairi Jesús caroa wāme cū caátīānirotiricarore bairo y átīāninucūñā. Tiera yre caībusupairā pame, “Cariape mee niña cū caīrījē,” ĩ busupainucūñama. ¹⁵ Tunu y cūā ānoarēā bairo, “Marīā camasā, caroarā caāna, carorije caāna cūārē marī catiogūmi tunu Dios marī cariaro bero, marī ĩñabesegu,” ñi tūgoñaña. ¹⁶ Bairo caītūgoñam ānirī, y cayeritutuaro cārō caroare y átīānimasīnucūñā, Dios cū caīñajorore, camasā mena cūārē.

17 “Bairo cabaiānirī, ape yeparu capee cūmarī cabaiñesēātacu, ati macā yu ya macāru yu tunuetawu, cabopacarārē dinero limosnarē na nunigu. Tunu bairoa Diore ñubueri, waibucu riire templo wiipru joemugōjogu, yu ya macāru yu etawu. 18 Bairo Jerusalēru ācū, judío majā caroarā ānigarā Dios cū cañajoro na caátirotinucūrōrē bairo yu cūā yu áru. Bairo áti yaparori bero yua, templo wiipru yu áru, yu caátigariquere átiácú. Bairi templopure jīcāñā, aperā caawajamecūrā na camano yu caāno, judío majā Asia yeparu caatátana ruame yu bocáetawā. 19 Topru yure caetaricarā na majūā yure atopru na cabusujārō ñuñā, ‘Bairo cū caátaje jūgori buicūtiyami Pablo,’ na cañtūgoñāata mai. 20 Bairo na caapéricōāta, ānoa caatátana ruame Junta Supremaru yu caāno, dise ũnie rorije yu caátaje wapare cabócaricarā na caāmata, tiere mu na quetibujáto. Tiere masīētīrī, mu quetibuju masīēnama. 21 Atie jetore Junta Suprema macāñā watoa ācū, busurique tutuaro mena na ñiwū: ‘Camasā cariacoaatana tunu na cacatirijere cariape yu tūgoya. Bairo tiere cariape yu catūgoro jūgori, ñiñabeserā mujāā atíya ati rūmurē,’ na ñiwū,” qūñupū Pablo quetiupru gobernador Félire.

22 Bairo tiere cū cañrō tūgo, quetiupru Félix ruame Jesús caroa wāme cū caátirotiriquere caqueti tūgoricu ānirī, tiere piticōñupū mai. Bairo pitiri, atore bairo na ñupū:

—Cabero soldaua quetiupru comandante Lisias cū caetaropru, yu masīnemogu tunu tie mujāā cabusupairijere.

23 Bairo na ĩ yaparo yua, cū ũmu capitārē bairo qūñupū: “Pablōre cū marī wiyotigarā mai. Preso jorica wiipru nimicāñā, noo cū caboro ñesēāmasīgumi. Tunu bairoa cū baparā cū na cajuatinemogaata, na ññotaeticōñā,” qūñupū. Cabero ásúru Félix ape macāru.

24 Nocānacā rūmu bero mea etayupru Félix tunu cū numo Drusila cawāmecuco, judío majā yao mena. Bairo etari bero, cū ũmurē cū piijorotiyupru Pablōre. Pablo cūtu etari, Jesucristo mena marī catūgoñatutuarijere cū caquetibujero tūgoypu Félix. 25 Pablo atore bairo qūñ quetibujayupru Félire:

—Dios, marīrē caroa jetore átirotiyami. Marī majū roro marī caátigarijere marī catūgoñanetōmasīrōrē boyami Dios. Ape rūmu camasā nipetiro na caátajere cū caññabeseri rūmu etaro baiya —qūñ quetibujayupru.

Bairo cū cañrō tūgoacuari, atore bairo qūñupū Félix ruame:

—Tocārōā yu tūgogu. Ácúja. Ape rūmu ñe ũnie yu caátipee camano mu yu piijogu tunu mu cabuerijere tūgonemogu —qūñupū Pablōre.

26 Apeyera tunu gobernador Félix ruame Pablo cūrē dinero cū cajorore bootūgoñañupū cūrē cū cawiopee wapa. Bairo bootūgoñarī yua, nairō cū piijori cū mena busunucūñupū. 27 Pablo cū cū cawapatieto jeto puga cūma majū netōcoasuparo. Bairi cabero yua, Félix ruame quetiupru cū cañnierē witicōñupū. Apei Porcio Festo cawāmecucu ruame cū wasoaye quetiupru jāñupū tunu. Mai, Félix cū cawitiparo jūgoye, judío majā cūrē caroaro mena na cañaparore bairo ĩ, Pablōre cū wiyorotiesupru.

25

Pablo delante de Festo

1 Itia rūmu quetiupru gobernadore bairo cū cajāātato bero, Festo ruame Cesarea macāru cañniatacu Jerusalēru acoásúru. 2 Topru cū caetaro, sacerdote majā quetiuparā, aperā judío majā cañnimajūrā cūñ rupatutia tunu Pablo cū cabairijere cū busujārā ásúparā Festore. 3 Bairi Pablōre Jerusalēru cū caneatí rotijobojare boyuparā. “Ati macāru Pablo cū cañnorē jāā boya,”

Festore qũĩmirãcũã, “Maapũ cũ caató cũ marĩ pajĩãrocacõãrõã Pablore,” ĩ tũgoñañuparã. ⁴ Bairo na cabomiatacũãrẽ, Festo pũame na yuesupũ. Bairi Pablo, Cesarea macã preso jorica wiipũ cũ cañierẽ, tunu nocãnacã rãmũ mea topũ cũ catunuágarijere na quetibũjũ yaparori bero, atore bairo na ĩnemoñupũ tunu:

⁵—Bairi mũjãã quetiuparã yũ mena na ápáro Cesareapũ. Topũ yũ catũgoro cãrẽ na busũjãáto, Pablo roro cũ caátaje caãmata —na ĩñupũ Festo judío majãrẽ.

⁶ Bairo ĩ yaparori bero, nocãrõ jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ, o pũga wãmo cãnacã rãmũrĩ cãrõ ãnirĩ bero, tunucoásúpũ Festo Cesareapũ. Cũ caetari rãmũ busuri rãmũ caãno, camasãrẽ ĩñabesei cũ caruincũrõpũ ruiiri cũ pirotijoyupũ Pablore. ⁷ Bairo Pablo cũtũ cũ caetaro, judío majã Jerusalẽpũ caatĩatana pũame Pablotũ etari, capee rorije majũrẽ cũ busũjãñuparã. Bairo na caĩbusũjãñĩjẽ to caãnimiatãcũãrẽ, nipetirije na caĩrĩjẽ cariape mee ãñuparõ.

⁸ Pablo pũame atore bairo qũĩ quetibũjũyupũ cũ cabairiquere cũ cãã:

—Yũã, marĩ judío majã marĩ carotirique jĩcã wãme ũnorẽ yũ baibotioepũ. Dios ya wii templo cũãrẽ roro ñi busũpaietinucũwã. Quetiupã emperador romano cũ caroticũrĩqũẽ cũãrẽ jĩcã wãme ũno yũ baibotioepũ —qũĩñupũ Pablo Festore.

⁹ Festo pũame judío majã cãrẽ caroaro mena na caĩñaparore bairo ĩ, atore bairo qũĩ jẽniñañupũ Pablore:

—¿Jerusalén macãpũ mũ ágaetiyati? Topũ mũ caãno, mũ caátajere ñiñabesegũ yũ pũame yua —qũĩ jẽniñañupũ.

¹⁰ Bairo cũ caĩjẽniñarõ, atore bairo qũĩñupũ Pablo:

—Ato romano majã na caĩñabesenucũrõpũ yũ ãniña. Atopũã ñiñabesegarã, ñiñabese rotiya. Merẽ mũ masĩña caroaro yũ yarã judío majã na carotiriquere yũ cabaibotioetiere. ¹¹ Baipũã, roro majũ yũ caátaje caãmata, tie jũgori yũre na capajĩãrocagaata, na yũ eñnotaetigũ. Tunu bairoa yũre na cabusũjãñĩjẽ cariape caãmerĩcõãta, ni jĩcãũ ũcũ judío majã tũpũ yũ preso cũrotimasĩęcũmi. Torecũ, quetiupã emperador yũ caátajere cũ caĩñabesero roquere yũ boya —qũĩñupũ Pablo Festore.

¹² Bairo cũ caĩrõ tũgo, Festo pũame cũ rocajãñurĩ carotimasĩrãrẽ na jẽniñañañupũ Pablore cũ caĩpeere. Na jẽniñaña yaparori bero, atore bairo na ĩñupũ caneñaatanarẽ:

—“Emperador romano yũ cabairijere cũ caĩñabesero roquere yũ boya,” cũ caĩrõ jũgori emperador tũpũ ágũmi Pablo —na ĩñupũ.

Pablo ante el rey Agripa

¹³ Nocãnacã rãmũ bero mee caãno quetiupã rey Agripa, cũ nãmo Berenice mena etayuparã Cesareapũ Festore cũ jẽnirã etarã. ¹⁴ Topũ capee rãmũrĩ na caãnoi, Festo pũame cũ quetibũjũyupũ Agripare, Pablo cũ cabairijere. Ato bairo qũĩñupũ:

—Atore preso jorica wiipũ niñami jĩcãũ Félix cũ capreso jocũrĩcũ. ¹⁵ Bairi Jerusalẽpũ yũ caãno, sacerdote majã quetiuparã, judío majã cabũtoa camasĩrĩ majã mena yũtũ etari, preso joricũre yũ capajĩãrotibojarore bowã. ¹⁶ Bairo na cabomiatacũãrẽ, atore bairo na ñiwã: “Jãã romano majã bairo jãã átaje cutiya: Jĩcãũ ũcũrẽ cũ jãã pajĩãmasĩęcũtĩña, cãrẽ cabusũjãrã pũame cũ catũgoro cũ cabairijere na cabusũjãęcũcõãta. Bairo na caápericõãta, dope bairo cũ caátajere quetibũjũ masĩęcũtĩñami,” na ñiwã. ¹⁷ Bairi ato Cesareapũ na caetaro ĩña, jicoquei yowori mee cabusuri rãmũ caãno, camasãrẽ ĩñabesei yũ caruincũrõpũ ruiiri bero, cũ yũ piijorotiwũ cũ, Pablore. ¹⁸ Bairo cũ caetaro, cãrẽ cabusũjãrã atĩatana pũame, “‘Capee atore bairi wãme majũ roro caácũ niñami Pablo,’ ñigarãma,” yũ caĩtũgoñaatatore bairo qũĩ busũjãẽma. ¹⁹ Na ya wãme, na caĩroarije ũnie macããjẽ jetore busũwã. Na pũame, jĩcãũ Jesús cawãmecũcũre,

“Riacoami,” na caĩmiatacũārē, Pablo p̄ame, “Tunu cãã, catiri ãnicõãñami,” na ïwĩ. ²⁰ Ȳ p̄ame, atie ùnierē, “¿Dope bairo ȳ ácuati?” ĩ tũgoñarĩ, atore bairo cã ñiwũ Pablore: “M̄na, ¿Jerusalẽp̄u m̄ ágaetiyati? ¿Top̄u m̄ ya wãme m̄ caĩroarije ùnierē na ññabeserotigu?” cã ñiwũ. ²¹ Bairo cã ȳ caĩmiatacũārē, bairo boemi. Cã caátajere nocãrõ carotimasĩ marĩ quetiup̄a emperador p̄ame cã caĩñabesero roquere bowĩ. Bairo cã caboroi, ato preso jorica wiip̄u cã ȳ tuarotiw̄u mai, cãrē ȳ cajomasĩpa r̄m̄u caetaparo jũgoye —qũĩñup̄a Festo Agrip̄are.

²² Bairo cã caĩrõ tũgo, atore bairo qũĩñup̄a Agrip̄a:

—Ȳ cãã, cã, Pablo cã caĩrĩjērē ȳ tũgogamic̄p̄u.

Bairo cã caĩrõ, Festo p̄ame qũĩñup̄a:

—Ñamirõcãã cã m̄ tũgoḡu.

²³ Torena, cabusuri r̄m̄u caãno, Agrip̄a, cã n̄mo Berenice mena nocãrõ caroaro n̄cũbugo masĩrĩqũē mena, “Quetiup̄arã jãã ãniña,” ĩrã, jããñup̄arã na caneñanucũrĩ ar̄p̄u. Na bero jããñup̄arã soldaua quetiup̄arã, bairi ti macã macããna caãnimajũrã cãã. Bairo na caetaro ñña, Festo p̄ame cã ùm̄arē na p̄iatĩ rotijoyup̄u Pablore. ²⁴ Bairo Pablo cã caetaro, atore bairo na ññup̄a Festo caneñarãrē:

—M̄, Quetiup̄a Rey Agrip̄a, m̄jãã ato jãã mena caneñarĩ majã cããrē, ãni Pablo cã cabairiquere m̄jãã ȳ quetib̄j̄u mai: Judío majã nipe-tiro, Jerusalén macããna Cesarea macããna cãã ȳtu etari, ãni cã caátajere b̄sup̄ainucũñama. Bairo cã b̄sup̄ainucũrĩ yua, awajarique mena “¿Cũ pa-jĩãrotiya!” nairõ ñinucũñama. ²⁵ Bairo na caĩmiatacũārē, ȳ p̄ame roro cã caátiere ȳ bócañaētĩña. Bairi cã cayasimasĩrõ maniña. Baip̄a, cã caátajere nocãrõ carotimasĩ marĩ quetiup̄a emperador cã caĩñabeserore cã caboroi: “Toroque cã emperador t̄p̄u cã ȳ joḡu,” ñi tũgoñaap̄ũ. ²⁶ Bairo cã jogatũgoñamicãã, cariape ãni dope bairo cã cabaijũgoriquere masĩtĩrĩ, marĩ quetiup̄a emperadore ȳ quetib̄j̄u woajomasĩtĩña mai. Bairi cã ȳ p̄iatĩrotijoap̄u, m̄, Quetiup̄a Rey Agrip̄a, m̄jãã aperã cãã, cã cabairijere m̄jãã cajëniñaparore bairo ĩ. Bairo cã m̄jãã cajëniñarĩjērē tũgo yaparori bero, jĩcã wãme ùno ȳ p̄ame emperadore ȳ quetib̄j̄u woajomasĩḡu yua. ²⁷ Baip̄a, caĩpeire bairo ȳ baibujiōu tie ùnie quetire woajoec̄na, marĩ quetiup̄a emperador t̄p̄u preso joric̄re ȳ cajoata —na ññup̄a Festo to macããna caneñaatãnarē.

26

Pablo presenta su caso ante el rey Agripa

¹ Bairo cã caĩrõ bero, atore bairo qũĩñup̄a Agrip̄a Pablore:

—M̄ majũ quetib̄j̄u m̄ cabairijere.

Bairo cã caĩrõ, Pablo p̄ame cã wãmorē ñum̄gõrĩ atore bairo qũĩñup̄a Agrip̄are: ² “Ȳ useanijãñuña ãmerē ȳ cabairijere m̄ nocãrõ carotimasĩ, m̄ cab̄surotiro jũgori. Bairo m̄ cab̄surotiroi, ȳ p̄ame judío majã ȳre na cab̄sujãrĩjē nipetirijere m̄ ȳ quetib̄j̄u masĩḡu. ³ M̄, nocãrõ carotimasĩ, judío majã marĩ caátĩãnierē m̄ masĩjãñuña. Tunu bairoa marĩ ya wãme marĩ caãmeo b̄surique netõnucũrĩjē cããrē m̄ masĩjãñuña. Bairo cabai m̄ caãnoi, caroaro mena ȳ caquetib̄j̄urijere m̄ catũgoro ȳ boya.

La vida de Pablo antes de su conversión

⁴ “Judío majã nipetiro masĩrãma cawãmā ãcũp̄ã na watoare ãcũ ȳ caátĩãnijũgoatajere. Ȳ ya yepap̄u ãcũ, bairi Jerusalén macãp̄u cããrē ãcũ, ȳ caátĩãnajērē masĩrãma. ⁵ Tunu bairoa fariseo ya poa macããcũ ȳ caãnie cããrē masĩrãma. ‘Torea bairo niñami,’ m̄rē ĩ quetib̄j̄u masĩrãma, na m̄ cajëniñaata. Fariseo poa macããna p̄ame judío majã tocãnacã poa macããna

netōjãñurō Dios yaye quetire jãã tũgousanucũña. ⁶ Marĩ ñicũjãã ãnanarē Dios cã caĩjũgoyeticũrĩqũērē cariape yũ catũgorije wapa ãmerē ñiña beserotirã átiyama yũ pesua. ⁷ Marĩ yarã Israel yepa macããna pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirō cãnacã poari majũ caãna pũame Dios cã caĩjũgoyeticũrĩcãrōrē bairo cã caátipeere coterã átiyama. Bairo coteri yua, umũrecóo, ñamii cũãrē, cũrē caĩroarã pũame cã ñubuecōã ãninucũñama. Tiera yũ cũã yũ cacoterije wapa yũ pesua pũame ãmerē yũ busujãrã átiyama. ⁸ Mũjãã, yũ caĩrjẽrē catũgorã, ¿dopẽĩrã camasã cariacoatanarē tunu Dios cã cacatiorijere cariape mũjãã tũgoetiyati?

Pablo cuenta cómo perseguía a los cristianos

⁹ “Yũ cũã cajũgoyepũre, ‘Jesús Nazaret macããcũ yaye quetire catũgousarãrē capee roro majũ na yũ átigu,’ ñi tũgoñawũ. ¹⁰ Bairo ĩ tũgoñarĩ, tore bairo yũ ápũ Jerusalén macãpũ. ‘Narē ñeña,’ sacerdote majã quetiuparã na caĩwoarica pũrō, papera pũrōrē cũgori, preso jorica wiipũ na yũ jowũ Jesucristore catũgousarãrē. Tunu na ùnarē aperã, na capajĩãrero ĩñarĩ, ‘Ñujãñuña bairo na caáto,’ ñi tũgoñanucũwũ. ¹¹ Nairō popiye na baio joroque na yũ ápũ, Jesús mena na catũgoñatutuajãnaparore bairo ĩ. Ñubuerica wiiri caãno cãrō caãnarē, bairo na yũ ápũ. Bũtioro majũ na ùnarē yũ pesucũpũ. Bairo narē bũtioro capesucũcũ ãnirĩ, ape macããĩpũ cũãrē yũ ápũ, to macããnarē popiye na átíacũ.

Pablo cuenta otra vez su conversión (Hch 9.1-19; 22.6-16)

¹² “Torecũ, popiye na baio joroque átigu, jĩcã rãmũ Damasco macãpũ yũ ápũ. Bairo sacerdote majã quetiuparã, ‘Narē ñeña,’ na caĩwoarica pũrō mena na cañerotijoricũ yũ ãmũ. ¹³ Bairo na cañerotijoricũ ãnirĩ Damasco caátíwã yũ caátó caãnoa, pasaribota caãno jōbui macããjẽ caasiyarije ùnierē ñiñawũ. Bairo tiere yũ caĩñarō, muipũ netōrō caasiyarije pũame yũ, yũ mena caánã tũpũ asiya etawũ. ¹⁴ Bairo caasiyaetaro, jãã nipetiro yepapũ jãã ñacoapũ. Bairo yepapũ jãã caãno, atore bairo jĩcãũ yũre cã caĩbusuocajorore yũ tũgowũ hebreo yaye mena: ‘Saulo, Saulo, ¿dopẽĩ yũre mũ pesucũtiyati? Wecũ cã caágaetie jũgori cã upũ pũame ãpōã yucũ mena cũrē cã catuapuaatato bero cã majũã royetunemoñami. Torea bairo mũ cũã mũ majũã mũ royetuya mũ caátipeere yũ caborore bairo mũ caáperie jũgori.’

¹⁵ “Yũ pũame, ‘Quetiupã, ¿ñamũ ùcũ mũ ãniñati?’ cã ñi jẽniñawũ. Bairo yũ caĩrō, atore bairo ñinemowĩ tunu: ‘Yũa, Jesús Nazaret macããcũ yũ ãniña. Roro yũ átigu, mũ caũsaũa yũ ãniña. ¹⁶ Wãmũnucãrĩ mũ caátí macãpũ ácũja. Yũre cajũácũ mũ ãnigu. Tunu bairoa ãme yũ mũ caĩñarĩjẽ, tunu yũ mũ caĩñanemopee cũãrē caquetibũjũpũ mũ ãnigu. Bairi ãmerē mũrē yũ buiaeta ĩñoña. ¹⁷ Judío majã, judío majã caãmerã cũãrē na yũ netōōgũ. Bairi mũrē natũ jowũ yũ átiya ãmerē. ¹⁸ Camasã pũame cacaapee biarãrē bairo caãna niñama. Bũtioro canaitĩãrōpũ caãñesẽãrãrē bairo caãna niñama. Bairo caãna nimirãcũã, ca-caapee pããrãrē bairo, tunu cabusuropũ caãñesẽãrãrē bairo caãna nigarãma mũ caquetibũjũrijere na catũgousaro jũgori. Wãtĩ, na quetiupãre bairo cã caãninemorō yũ boetiya. Dios yaye queti pũame roquere na catũgousarore yũ boya. Tunu bairoa yũ mena na catũgoñatutuarore yũ boya. Bairo na catũgoñatutuario, roro na caátajere na yũ masiriyobojagũ. Dios yarã caroarã mena na cũã na ãnio joroque yũ átigu. Bairi mũrē natũ yũ quetibũjũ rotijoya,’ ñi quetibũjũwĩ Jesús.

Pablo obedece a la visión

¹⁹ “Bairi quetiupã rey Agripa mũrē ñinemowĩ: Umũrecóorpũ caãcũ yũre cabuiaetaricũ yũre cã caátirotiore bairo yũ ápũ. Cũrē yũ botioepũ. ²⁰ Bairi

atie, cū yaye quetire Damasco macããnarē yu quetibujū jūgowu. Cabero Jerusalén macããna, bairi nipetiro Judea yepa macããna, judío majã, judío majã caãmerã cūãrē atore bairo na ñi quetibujūwu: ‘Dios mena tūgoña qūēnoña roro mujãã caátianajērē. Tere tūgoña qūēnorī, Dios cū carotirore bairo p̄ame ása. Bairo caroaro ãnajē p̄amerē mujãã caáto ñnarã, camasã p̄ame, “Bairi na yerire merē wasoa yaparoupa,” ĩ masĩgarãma,’ na ñi quetibujūwu. ²¹ Atiere yu caquetibujuriye wapa, judío majã p̄ame templo wiip̄u yu caãno, ñerī yu pajĩãgamiwã. ²² Bairo yu na caátigamiatacũãrē, Dios p̄ame yu juáticõã ninucũñami. Bairo yu cū caátoi, nipetiro camasã quetiuparã, cabugoro macããna cūãrē yu quetibujucõã ãninucũña ati r̄um̄rī cūãrē mai. Profeta majã, bairi Moisés ãnacũ cūã, cabaipeere na caquetibujucũrĩqũērē bairo jeto na yu quetibujunucũña camasãrē. Di r̄umu ũno ricaati wãmerē na yu quetibujuetiya. ²³ Ato bairo marĩrē ĩ quetibujū jūgoyeticũñañupã Moisejãã: ‘Popiye bairi bero, riacoagumi Mesías, Dios cū cajou. Cũã nigumi cariacoatac̄u nimicũã tunu cacatijūgopau. Tunu bairoa marĩ Israel poa macããna, ape poari caãna cūãrē caroa queti, na canetõpeere na quetibujugumi Mesías,’ ĩ quetibujū jūgoyeticũñañupã Moisejãã,” ĩ quetibujuyup̄u Pablo Agripare.

Pablo trata de convencer a Agripa de que se haga cristiano

²⁴ Bairo Agripare cū cabairiquere cū caĩquetibujuripaau, Festo p̄ame atore bairo qũĩñup̄u Pablore busurique tutuaro mena:

—¡Pablo mi mecũcõãña! Bũtioro tere m̄u cabuerije jūgori camecũrē bairo ácu m̄u baiya.

²⁵ Bairo cū caĩmiatacũãrē, atore bairo qũĩñup̄u Pablo:

—Nocãrõ caãnimajũũ Festo, cariape m̄urē ñiña: Mecũ mee yu baiya. Yu cabuerije cariape niña. Bairi tere cariape catūgoñau p̄ame cabero, “Cariaprea caquetibujuriye niña,” ĩ masĩbujioumi. ²⁶ ãnia niñami quetiupau rey Agripa tie yu caĩquetibujurijere caroaro camasĩ cūã. Bairo caãcũ cū caãnoi, uwiricaro mano tere cū yu quetibujuya. Yu caquetibujuriye p̄ame cayasioro ũnopũ cabairique mee niña. Nipetiro camasã judío majã na caĩñarõ baiyupa. Bairi quetiupau rey Agripa cūã tere masĩjãñuñami —qũĩñup̄u Pablo Festore.

²⁷ Qũĩ yaparo yua, atore bairo qũĩñup̄u Pablo quetiupau rey Agripare:

—Nocãrõ caãnimajũũ Rey Agripa, ¿profeta majã marĩrē na caĩjūgoyeticũrĩqũērē cariape m̄u tūgoyati? “Cariapere tere tūgoyami,” ñi tūgoñaña.

²⁸ Bairo cū caĩrõ, bairo qũĩñup̄u Agripa Pablore:

—Ato cãrõã m̄u caquetibujurijeaca mena Jesure caĩroau, ¿cristiano yu ãnio joroque yu m̄u átigayati?

²⁹ Pablo p̄ame atore bairo qũĩñup̄u tunu:

—Capee busurique mena, o petoaca yu cabusurije to ãniamiatacũãrē, m̄u, nocãrõ caãnimajũũ, bairi ato macããna nipetiro ãme yu caĩrĩjērē catūgorã cūã yure bairo Cristore catūgousarã mujãã caãnierē yu boya. ãpõãwē cadena mena popiye yure bairo jiyaricarã mujãã caãno roquere yu boetiya —qũĩñup̄u Pablo Agripare.

³⁰ Bairo cū caĩrõ tūgo, quetiupau rey Agripa wãm̄nucãñup̄u. Tunu bairoa quetiupau gobernador Festo, bairi Berenice mena, nipetiro to caruirã cūã wãm̄nucãñuparã. ³¹ Bairo wãm̄nucãrĩ bero yua, ape ar̄ap̄u acoásuparã, Pablo cū cabairijere ãmeo busurãná. Top̄u atore bairo ãmeo ññuparã na majũ:

—Cũ, Pablo, ñee ũnie buic̄periyami. Bairi cū cayasimasĩrõ maniña. Tunu bairoa preso jorica wiip̄u cū caãnipee cūã maniña —ãmeo ññuparã.

³² Bairo ãmeo ĩ yaparori bero, bairo qũĩñup̄u Agripa Festore:

—“Emperador romano yu cabairijere cū caññabesero roquere yu boya,” cū caññācōāta, mū majūā cū mū wiyomasībujioy —qūññupū.

27

Pablo enviado a Roma

¹ Pablōre Italia yepapū na cajogatūgoñarīcārōrēā bairo caetaro, Pablo, aperā preso jorica wīi caāna cūārē na nuniwā jīcāū quetiupay capitán, Julio cawāmecūcure, “Topū narē cū neápáro,” ĩrā. Julio pūame soldaua quetiupay emperador ūmūa mena macāācū jīcāū āmi. ² Torena, Adramitio macārē etari, cūmua capairica, Asia yepa macāārīpū caágarica mena ájāārī, jāā acoápú. Jāā mena ámi Aristarco cūā. Cū pūame Macedonia yepapū Tesalónica macā macāācū āmi. ³ Bairo áná, cabusuri rūmū caāno Sidón macā petapū jāā etawū. Topū jāā caetaro, Julio pūame caroaro nūcūbūgorique mena cū ámi Pablōre. Cū bapa to macāānarē na ĩñañesēā rotiwī Pablōre, cū na cajuátinemoparore bairo ĩ. ⁴ Cabero ti macāpū caāniatana cūmua mena jāā ápú tunu. Chipre yucūpoa etarā, caācō nūgōā pūame jāā netōmasīpū, wīno jāā riape capapuro jūgori. Torena, cariape nūgōā pūame jāā netōápú. ⁵ Bairo ti yucūpoare netōáná, Cilicia, bairi Panfilia cawāmecuti yepaa tūpū, ria capairiyare jāā pēñanetōápú. Bairo pēñanetō áná yua, Mira cawāmecuti macā Licia yepa macāā macāpūre jāā etawū.

⁶ Bairo topū jāā caetaro bero, soldaua quetiupay capitán pūame cūmua caparica Alejandría macāī caatíataca, Italia yepapū caatíare bócaetawī. Tiare bócaetari yua, tia mena jāā árotiwī. ⁷ Bairo cū cajoatana áná yua, wīno jāā riape capapuro jūgori, capee rūmūrī majū jāā yowowū. Bairo yowomirācūā, butiōro popiye petiri beropū jāā etawū Gnido cawāmecuti macā riaperū. Bairo wīno jāā riape mai capapucōā ānirecoaro jūgori, Creta yucūpoarū Salmón cawāmecuti petatū caācō nūgōā pūame jāā netōápú. ⁸ Ti yucūpoa tūnipū netōáná yua, dopēī ĩēna majū popiye bero, Caroa Petaari cawāmecuti petare jāā etawū. Ti peta pūame Lasea macā tūpū āmū.

⁹ Yoaro jāā cabaitutuátói, merē puebūcū cōñarō majū baiwū. Wīno butiōro capapuparo jūgoye āmū. Bairi yua, uwīomajūcōāwū, jāā canetōápáta. Bairo cabairo ĩñarī, atore bairo na ĩmiwī Pablō:

¹⁰—Mūjāā, ati cūmuarē cajūgori majā, marī canetōápáta, uwiojāñuñā. Bairo carorore marī caápáta, atia cūmua, bairi marī cajeátíe cūā yasicoagaro. Marī cūā marī yasicoabujiorā —na ĩmiwī Pablō.

¹¹ Bairo cū caĩmiatacūārē, soldaua quetiupay capitán pūame Pablo cū caĩrījērē cariape tūgoemi. Ti cūmua upay, bairi cūtu macāācū capitájāā na caĩrījē pūamerē cariape tūgowī. ¹² Apeyera tunu ti peta, Caroa Petaari pūame, puebūcure to netōápáta, ñuēpū. Bairi tia caáná nipetiro jāñurīpūa ti petare tuagaema. “Fenice macāā petapū roque puebūcure marī canetōata, ñubujioro. Topū marī ároa,” ĩwā. Mai, Fenice peta cūā Creta yucūpoarūa caāniatatacūārē, wīno, muipū cū cawāmuatī nūgōā cawarua jope caatíe, tunu ape nūgōā cawarua jope caatíe cūā tutuaro mena ti petare papuetoēsuparo.

La tempestad en el mar

¹³ Bairo jīrīācā wīno ape nūgōā warua jopei caatíere ĩñarā, “Marī ánemogarā tunu,” jāā ĩ tūgoñawū. Bairo ĩ tūgoñarī yua, ti petapū caāniatana jāā acoápú catūni Creta yucūpoatūaca. ¹⁴ Bairo cabero yua, caāno tūsarōa ape wāme wīno catutuarije majū muipū cū cawāmu ató cawarua jope caatíe pūame jāā papuetajūgowū. ¹⁵ Bairo tutuaro capapuroi, jāā cūmuarē papū āmejoreo jojūgowū. Bairi cūmua pūame wīno caató riapere caámasīētōī, “Toroque wīno caató pūame to ácōāto,” jāā ĩwū. ¹⁶ Tore bairo áná yua, jīcā yucūpoa

Cauda cawāmecuti poaacapure jāā netōápú, butiuro wīno capapuroaeti nūgōā p̄ame. Bairo ti poare netōátí yua, popiye mena cūmua ōcāācā, jāā berore jāā catūgārīcārē jāā nejāāwū capairica cūmuap̄. ¹⁷ Bairo tiare nejāārī bero, yutawēērī capaca mena ti cūmua capairicare tūgā āmejoreori jiyatuwā usuro, “Wīno papupeere,” ĩrā. Cabero, “Sirte cawāmecuti paputirop̄ marī rocaware,” ĩ uwiri yua, jutii aseri wīno cañerījē tia buip̄ na cayoriquere ōwāruiowā. Bairo na caátó, wīno p̄ame noo caborop̄ cūmuarē papujow̄. ¹⁸ Cabusuri rām̄ caāno mai netōjāñurō tutuaro wīno capapurecoaro ĩñarī, ti cūmua na cajeátíe apeyere riap̄ reñuarūgowā, “Ti cūmua to wām̄ paátó,” ĩrā. ¹⁹ Itia rām̄ caátó, wīno cajānaetore ĩñamirī yua, na majūā ti cūmua macāājē majū cūārē riap̄ reñuawā. ²⁰ Capee rām̄rī majū muip̄ um̄reco macāācū, ñocōā cūārē jāā ĩñaep̄. Tunu bairoa wīno butiuro papunucūwū. Bairo cabairoi, “Dope bairo marī bai netōmasīēna. Atoa marī yasicoagarā,” jāā ĩ tūgoñawū.

²¹ Capee rām̄rī ūgari mee jāā ápú. Bairo cabairo ĩña, Pablo p̄ame jāā nipetiro watoap̄ wām̄nucārī atore bairo jāā ĩwī:

—Yū yarā, “Creta yuc̄poap̄ marī tuaroa,” m̄jāārē yū caīquetibujuyátajere cariape m̄jāā catūgoata, atore bairo roro majū marī tām̄oetibujioatana. ²² Bairo cariape yūre catūgoetiatana nimirācūā, yapapuaeticōāña. Marī mena macāācū ĩcāū ūcū yasietigūmi. Ati cūmua jeto yasigarō. ²³ Āme ñamirē yū buiaetaami ángel, Dios cū cajou, cū yau cū carotiricū yū caānoi. ²⁴ Cū, ángel p̄ame atore bairo ñiami: “M̄, Pablo, quetiup̄a emperador romano yūre m̄ cabairiquere caquetibujup̄a m̄ āniña. Bairi uwieticōāña. M̄ jūgori, m̄, nipetiro ati cūmua macāāna cūārē m̄jāā cayasibujiopeere ēñotabojagūmi Dios,” ñi quetibujūami ángel. ²⁵ Torena, yū yarā tūgoña yapapuaeticōāña. Yū p̄ame, Dios mena yū tūgoñatutuaya. Bairi, “Yūre ángel cū caīquetibujuatatore bairo cariape baigarō,” ñi tūgoñaña. ²⁶ Bairi marī cayasietimiatacūārē, wīno p̄ame marī papurocapeogaro ĩcā yuc̄poap̄ —jāā ĩ quetibujūwī Pablo.

²⁷ Creta yuc̄poap̄ caāniatana áná, p̄ga semana bero ria capariya Adriático cawāmecūtiyare jāā etawū. Wīno p̄ame noo caboro ĩcā nūgōā p̄ame, ape nūgōā p̄ame caatíe jāā papujonucūwū. Bairo jāārē wīno caatīāno, ti cūmua macāāna marineros p̄ame ñami recomacā caāno, “Marīā yepa t̄p̄ etarā marī baibauya,” ĩ tūgoña masīcōāwā. ²⁸ Bairo tūgoñamasīcōārī yua, ĩcāwē, yutawē mena riap̄ ruiojo cōñawā, “¿Nocārō to ūcūāñati?” ĩrā. Bairo na caáticōñarō, treinta y seis metros majū ūcūārō ām̄. Cabero cajūgoye jāñurī tore bairo áma tunu. To p̄ame veintisiete metros majū ūcūārō ām̄. ²⁹ Bairi, “Ūtā rupaap̄re marī rocaware,” ĩrā, āpōāp̄ārī anclas can̄cārījē bapariānacāp̄ārī majūrē ti cūmua waturicaro causaro p̄ame reñuajori jiyatuwā. Bairo tie can̄cārō jūgori ĩcāp̄a capasaro ūno, Diore, “Tām̄rī to busuátó,” qū ĩ jēniwā. ³⁰ Ti cūmua macāāna paabojari majā marineros p̄ame, “Cūmua ōcāācā mena marī ruticoároa,” āmeo ĩñupā. Bairo caāmeo ĩatana ānirī yua, “Āpōāp̄ārī anclas can̄cārījērē cajūgoro p̄ame reñuajori jiyatunemogarā jāā átiya,” ĩtori, cūmua ōcāācārē ruiojogamiwā. ³¹ Bairo na caátigarijere ĩñarī, Pablo p̄ame quetiup̄a capitán, cū ūm̄a soldaua cūārē atore bairo na ĩwī:

—Ānoa ati cūmuap̄ na catuaeticōāta, dope bairo m̄jāā bai netōmasīētīgarā.

³² Bairo Pablo cū caīrō tūgo, soldaua p̄ame ti cūmuacārē jiyari cawēērīre pajureri weneroca ñuajowā riap̄.

³³ Cabusurip̄a yua, Pablo p̄ame ĩcā wāme ūgarique ūnierē nipetiro jāā caugaro bori, atore bairo jāā ĩwī:

—Merē puḡa semana etaya muḡjã caḡganucũrõrē bairo muḡjã caḡgaeto jeto. “¿Dope bairo marĩ bairãati?” ĩrĩqũē jetore tũgoñarĩ, yoaro muḡjã uḡgaetiya. ³⁴Bairi jĩcã wãme uḡgarique ũnierē muḡjããrē tutuaro mena yu uḡgarotiya. Muḡjãã caḡgaro boya, muḡjãã cacatigaata. Cariape muḡjããrē ñiña: Ni jĩcãũ ũcũ marĩ mena macããcũ yasietigumi. Muḡjãã poawē jĩcãwẽãcã ũno yasietigarõ —jãã ĩwĩ Pablo.

³⁵Bairo ĩ yaparo yua, pan rupaare nerĩ, nipetiro na caĩñajoro Diore, “Mu ñujãñuña jãã mena,” ĩ jēniwĩ. Jēni yaparori, pããrē carecomacã tiare peenerĩ uḡgawĩ. ³⁶Bairo cũ caḡgaro ĩñarĩ, nipetiro tũgoña tutuanemorĩ na cãũ uḡgawã. ³⁷Jãã, ti cũmuaru caãna doscientos setenta y seis majũ jãã amũ nipetiro. ³⁸Noo na caboro cãrõ uḡgari bero yua, ti cũmua macããjē trigo poarire riaru reñuajo peyocõãwã ti cũmua butiõro canucũrõ jũgori, atĩ cũmua to wãmu paãto, ĩrã.

Se hunde el barco

³⁹Cabusuripau caãno yua, ti cũmuarē paari majã marineros puame yucũpoare ĩñarĩ, “Tame, ¿noo ũnopu marĩ etayati?” ĩwã. Bairo ti yucũpoare masĩtĩmirãcũã, carupa arupau paputiro yepare ĩñajowã. Ti paputiõro ĩñarĩ yua, “Topu atĩ cũmuarē marĩ cawatupããmasĩata, ti paputiõropu marĩ maa-masĩgarã,” ameo ĩwã. ⁴⁰Bairo ĩrĩ yua, canucũrĩpãĩrĩ, apõãpãĩrĩ anclare na cajiyãata wẽẽrĩrē toa pajure rucõãwã. Bairo átĩ yaparori bero, capaca tia cũmuarē waatujoricapãĩrĩrē na cajiyarũpomiatãjere õwãwã tunu. Tiere õwã yaparo, ti cũmua ĩqũẽã puame macãã asero, jutii aserore tũgãmũḡõyowã. Bairo na caãto, cũmua puame paputiro riapepu pããjũḡowu. ⁴¹Bairo atõ yua, ti cũmua puame caũcũãẽto, paputiro buipũ rocapeacoaru. Topu rocapeari, cajũgoro puame dope bairo atitũgãwũõjo masĩã mano, usũro majũ amũ. Bairo cabairoi, ti cũmuarē waturicatua puamerē ocoturi jabe peerecõãjũḡowu yua.

⁴²Bairo cabairo ĩñarĩ, soldaua puame preso caãnarē na pajĩãgamiwã, jĩcãũ roca ñuaãti cũ barutieticõãto, ĩrã. ⁴³Bairo na caãtigamiatacũãrē, na quetiupau capitã puame, Pablore canetõõḡau añirĩ, bairo na átirotiemi. Atore bairo puame bai rotiwĩ: “Nipetiro cajũḡoye cabaamasĩrã rocañua átĩ, baa ánãja catũnipu,” jãã ĩwĩ. ⁴⁴Aperã cabaamasĩẽna puamerē yucũpãĩrĩ, o apeye ti cũmua cawatiatapãĩrĩ mena na pasa pããrotiwĩ. Tore bairo átiri nipetiro catũnipu jãã netõ etapeticõãwũ, jĩcãũ ũcũ yasiricaro mano.

28

Pablo en la isla de Malta

¹Jãã nipetiro catũnipu jãã capããetãpetiro, ti yucũpoa macããna puame, “Ati yucũpoa Malta cawãmecuti poa ñiña,” jãã ĩ quetibũjũwã. ²To macããna camasã ñujãñuwã jãã mena. Oco caocarõ butiõro cayusũaro jũgori peero, pairi peero jãã riobojawã. Riori bero, jãã piijowã, jãã jũmarotirã. ³Mai, Pablo puame pee caboporijere cajeatacu añirĩ, ti peerõpu wetĩãwĩ. Bairo cũ cawetĩã añipãna, añã peepu caãniatacu caasirijere uwiri cawiti ácu, Pablo wãmõpu cũ bacarocayoa etawĩ. Topuã tusacõãwĩ. ⁴Ti yucũpoa macããna puame, añã Pablo wãmõpuã cũ tusarõre ĩñarĩ, atore bairo ameo ĩwã na majũ: “Añi camasã pajĩãreri majõcu acũmi. Bairi ria capairiyare canetõõatacu nimicũã, roro cũ caãtãje wapa riacoagumi. Marĩ jũḡũẽõ cariape caãcõ cũ cacatiro boecõmo,” ameo ĩwã.

⁵Bairo na caĩmiatacũãrē, Pablo puame añãrē wẽẽroca tĩãwĩ peerõpu. Bairo átiri bero, dope bairo baiemi Pablo. ⁶Nipetiro to macããna puame, “Jicoquei cũ bipicoagaro,” ĩmiwã. “Cabipieticõãta, masĩã mano caãno tusarõa ñarocacũmu riacoagumi,” ĩ tũgoñamiwã. Yoaro bairo cũ cabaipeere ĩñacoteñamirĩ yua, ricaati tũgoñawã tunu: “Añi, caũmu mee, jũḡũẽ ũcũ nibauyami,” ĩwã.

⁷ To jãã caãnotuaca ãmu Públio cawãmecucu, ti yucuroa macããcũ caãnimajũũ ya yepa. Cũ, Públio ruame caroaro mena jãã bocáwĩ. Bairo itia rũmu majũ jãã juátinewowĩ, cũ ya wiipũ jãã caãno. ⁸ Tiwatoare Públio pacu bugoye, rii yopotaje mena riaũ yosawĩ. Bairo cũ cabairo, Pablo ruame quĩñaũ amĩ. Cũ tupũ eta, Diore jẽnirĩ bero, cariaure cũ ruoaru cũ wãmorĩrẽ ñigãpeowĩ. Bairo cũ caátoa, caticoami cariayecutimiatacu ruame yua. ⁹ Bairo Pablo cũ caátiere tũgorã, ti yucuroa macããna aperã cariayecuna cũã cũ tupũ etawã, na riayere cũ netõõrotirã etarã. Bairo na caetaro, Dios cũ camasĩõrĩjẽ mena na, nipetirore na catiowĩ Pablo. ¹⁰ Bairo Pablo na cũ caátoi, capee wãmerĩ jãã átiroawã. Cabero ti yucuroa caãniatana cũmua capairicaru tunu jãã caájããrĩ rũmu caetaro áná, jãã cacũgopee caãno cãrõrẽ jãã nuniwã.

Pablo llega a Roma

¹¹ Bairo itiarã muipũ majũ ti yucuroare ãnirĩ bero, cũmua õcããcã jãñurĩrẽ jãã ájããwũ. Ti cũmua ruame Alejandría macãĩ caatĩatata, ti yucuroaru puebuure canetõátaca ãmu. Tia ruame, caĩquẽãru aperã camasã jũgũẽã Cástor, bairo Polux cawãmecuna na cabaurijeĩ wãmecuti tusawũ. ¹² Tia mena áná yua, Siracusa petaru jãã etawũ. Topũ etari, itia rũmu majũ jãã tuawũ. ¹³ Siracusaru caãnimitana catũniaca jãñurĩ jãã ápu tunu. Bairo áná yua, Regio macãru jãã etawũ. Cabusuri rũmu caãno, wĩno ape nuõõ warua jopeĩ caatĩe jãã etawũ. Tie watoa áná, cabusuri rũmu caetaro, jãã etawũ Puteoli cawãmecuti macãrẽ. ¹⁴ Ti macãru etarã, jãã bocãetawũ jĩcããrã marĩ yarã Jesure catũgousari majãrẽ. Na ruame, “Jĩcã semana jãã mena mujãã tuagarã,” jãã iwã. Bairo bairo beroru jãã etawũ Roma macãruere yua. ¹⁵ Mai, marĩ yarã Roma macããna ruame merẽ tũgoyupa jãã cabairijere. Bairo tie quetire catũgoatana jĩcããrã maaru, Foro de Apio cawãmecutorũ jãã bocãwũ. Aperã Tres Tabernas cawãmecutorũ jãã bocãwũ. Bairo jããrẽ na cabocáro ñnarĩ, Pablo ruame, “Jãã mena mu ñujãñuña,” quĩ jẽniwĩ Diore. Tũgoña yeri tutuanemo joroque cũ áma. ¹⁶ Bairo Roma macãru jãã caetaro bero yua, to macããna quetiuparã ruame Pabloure noo cũ caboriparu cũ ãnirotiwã. Bairãrua, jĩcãũ soldaure quĩñaricanuõõ rotiwã.

Pablo en Roma

¹⁷ Itia rũmu Roma macãru jãã caetaatato bero, Pablo ruame ti macã macããna caãnimajũrãrẽ na piijowĩ. Cabero cũ tupũ na caneñapetietaro bero ñna, atore bairo na iwĩ:

—Yu yarã tũgoya: Marĩ yarã judío majãrẽ jĩcã wãmeacã ũno roro na yu ápewũ. Tunu bairoa marĩ ñicũjãã ãnana na caatĩãnajẽrẽ bairo marĩ caátinucũrĩjẽ cũãrẽ jĩcã wãmeacã ũno yu busupaierũ. Bairo yu caáperimiatacũãrẽ, judío majã Jerusalén macããna yure ñerĩ, yu jowã romano majãrẽ. ¹⁸ Romano majã ruame yu cabairijere jẽniña yaparori bero, “Pablo ñe ũnie buicãperiyami. Bairo cũ cayasimasĩõ maniña,” írĩ, yu wiyogamiwã. ¹⁹ Bairo yure na cawiyogamiatacũãrẽ, Jerusalén macããna judío majã ruame bairo na caáto boema. Bairo na caboeto ñnarĩ yua, “Emperador romano yu cabairijere cũ caĩñabesero roquere yu boya,” na ñiwũ. Yu ya poa macããna na caátiere yu cabusujãgarije camanimiatacũãrẽ, bairo na ñiwũ. ²⁰ Bairo yua, ãmerẽ mujããrẽ yu piijoãru, mujããrẽ ñna, mujãã mena busuõũ. Marĩ israelita majãrẽ Dios cũ caĩjũgoyeticũrĩquẽrẽ cariape yu catũgousarije wapa ati wẽẽrĩ cõmee wẽẽrĩ cadena mena jiyaricu yu ãniña —na iwĩ Pablo Roma macããna judío majã caãnimajũrãrẽ.

²¹ Bairo cũ caĩrõ tũgo, bairo quĩwã:

—Jĩcã carta papera ũnorẽ judea yepa macããna judío majã mu cabairijere jãã quetibũmu joñaẽtĩñama. Tunu bairoa marĩ yarã judío majã ti yeparu

caatíatana cūa m̄ cabairijere jīcā wāme ũno bus̄paletinucūñama. ²² Bairāpua, atore bairo jāā tūgonucūña: “Camasā nipetiro p̄ macāāna bus̄pairā átiyama cawāma poare, ricaati catūgoñarī majārē,” ĩrīqūē jetore jāā tūgonucūña. Bairi dope bairo m̄ caītūgoñarījērē jāā m̄ caquetib̄juro jāā tūgogaya —qūīwā Pablore.

²³ Bairo qūī yaparo yua, jīcā r̄m̄ Pablo na cū cabus̄pa r̄m̄rē besewā. Cabero ti r̄m̄ caetaro, capāārā camasā Pablo cū cañi wīi t̄p̄ neñaetawā. Bairo na caneñaetaro bero, Pablo p̄ame Dios cū carotimasīrīpaure, cabusuripau caāno narē cabuejūgoatac̄ n̄amicā caānop̄ na buejānawī. Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē bairi tunu profeta majā ānana na cawoatucūrīqūē cūārē na ĩña quetib̄jwī, Jesucristo, Mesías cū cañierē cariape na catūgosaparore bairo ĩ. ²⁴ Bairo cū caquetib̄juro, jīcāārā tiere cariape tūgowā. Aperā cariape tūgoema. ²⁵ Bairo jīcārōrē bairo cariape catūgoena ānirī Pablo t̄p̄ caneñamiatana ti wiiri witijūgoámá. Pablo p̄ame atore bairo na ĩnemowī:

—Espíritu Santo m̄jāā n̄icūjāā ānanarē cū caīrīqūē cariapea āñupā. Atore bairo na ĩñupī profeta Isaías jūgori:

²⁶ ‘Ati yepa macāānarē atore bairo na ĩ quetib̄j̄ n̄esēāñjā:

Ati yepa macāāna ȳ yaye quetire tūgomirācūā, di r̄m̄ ũno tiere tūgomasiētīñama.

Tunu bairoa cacaapee cūgorā nimirācūā, di r̄m̄ ũno ȳ caátiere ĩñamasīētīñama.

²⁷ Ati macā macāāna na yerip̄ catūgoñamasīgaetoi, cacaapee cūgorā nimirācūā, ȳ caátiere ĩñamasīētīñama.

Tunu bairoa caāmo cūgorā nimirācūā, ȳ yaye quetire tūgomasiētīñama.

Na yerip̄re tūgoñamasīētīñama na ȳ caquetib̄jugamirījērē.

Bairi, “Jāā m̄ netōōwā,” n̄ietinucūñama,’ qūī rotiyupi Espiritu Santo m̄jāā n̄icūjāā ānanarē Isaías ānacūrē.

²⁸ Bairi m̄jāā judío majā, m̄jāā catūgogaetie bui, ati r̄m̄i judío majā caāmerā p̄amerē ȳ quetib̄jūjūgoáḡu camasārē Jesucristo jūgori Dios cū canetōōgarijere. Na p̄ame roque tūgosagarāma —na ĩwī Pablo.

²⁹ Bairo cū caīrījērē tūgo, Roma macāāna judío majā na majū jīcārōrē bairo tūgoetiri, āmeo bus̄rique netōrī ti wiire witiámá.

³⁰ Pablo p̄ame p̄ga cūma majū āmi, aperā dinero bori cū na cawasocūrīcā wiire. Ti wiip̄ ācū, nipetiro cūrē cañarā etanucūrārē useanirīqūē mena na bocánucūwī. ³¹ Ti macāp̄ ācū, uwiricaro mano cū catūgoñatutuarije mena camasārē na quetib̄j̄ ānīnucūwī Dios cū carotimasīrīpaure. Tunu bairoa aperā ēñotaricarō mano marī Quetiupau Jesucristo cū cañierē na bueānīnucūwī Pablo.

Tocārōā niña atie queti ȳ cawoaturije.

Carta de San Pablo a los ROMANOS

Saludo

¹ Y_h, Pablo cawāmecuc_u Jesucristore capaabojari majōc_u y_h āniña ati cartare cawoajom. Y_h beseri, y_h piijowī Dios, cū y_h apóstol y_h cañipeere bo_u. Cū yaye queti camasārē cū canetōōrīqūē quetire y_h quetib_h rotijowī Dios.

² Merē bair_h, cū caquetib_h rotijorā cū yarā profeta majā ānana mena jūgori quetib_h cūñāñupī camasārē cū ya tutip_h atie caroa quetire. ³ Atie y_h caquetib_h pree p_hame marī Pac_h Dios macū Jesucristo marī Quetiup_h yaye queti, caroa queti niña. Mai, cū p_hame ati yepar_h buia_h, ati rup_h cutiri buiyupi rey David ānacū pārāmirē bairo. ⁴ Cabero cū cariacoamiatacūārē, Dios p_hame cū camasīrījē jūgori cū catiopy_h Jesure. Bairi marī camasā p_hame tiere ĩnarī, “Jesús, Dios macū catutu_h majū ñe ũnie car_hsaec_u niñami,” marī caīmasīparore bairo ĩ, cū catiopy_h. Tunu bairoa, “Cū cūā Dios cū cañajē cutie nipetirijere cacāgom majū niñami,” marī caīmasīparore bairo ĩ, cū catiopy_h Dios Jesure.

⁵ Dios p_hame Jesucristo jūgori y_h besewī. Cū y_h apóstol paarique, caroa macāājē paarique majūrē y_h cūwī. Bairo y_h quetib_h rotijowī ati ĩmārecóo macāāna nipetiro_h cū yaye nocārō caroa quetire tūgousari, cū carotirore bairo na caátiparore bairo ĩ. ⁶⁻⁷ Bairi mājāā, Roma macā macāāna cūārē Jesucristo yarā mājāā ānio joroque mājāā ásupi Dios, tie caroa quetire mājāā catūgousaro jūgori. Būtioro mājāā maiñami. Cū ya poa cū cabeserica poa macāāna mājāā ānio joroque mājāā ásupi. Bairi mājāārē ñiña: Marī Pac_h Dios, bairi marī Quetiup_h Jesucristo mena caroare mājāārē na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūārē na jonemoáto, ñiña.

Pablo quiere visitar Roma

⁸ Cañijūgoro atiere mājāārē y_h quetib_h jūgoya mai: Nipetiro_h macāāna useanirīqūē mena tūgonucūñama Jesucristo mena caroaro mājāā catūgoñatutuānierē. Bairo tocānacūp_h mājāā cabaiānierē tūgori, y_h p_hame, “Jāā Pac_h, m_h ñujāñiña jāā mena,” ñinucūña Diop_h. Jesucristo jūgori bairo ñi jēninucūña. ⁹ Nipetirije y_h catutuarije mena Dios cū carotirore bairo y_h átinucūña, cū macū yaye caroa quetire quetib_h. Bairi Dios p_hame masīñami tocānacānia cūrē mājāā y_h cajēnibojanucūrījērē. ¹⁰ Apeye cūārē atore bairo cū ñi jēninucūña: “M_h caborije caāmata, y_hre Roma macāp_h y_h m_h árotig_h. M_hrē catūgousarārē na ñiñagaya,” cū ñi jēninucūña tocānacānia. ¹¹ Yoaro mājāā t_hp_h y_h ágatūgoña āninucūmiña. Mājāā, to macāānarē nemojāñurō Jesucristo mena catūgoñatutuarā mājāā cañipeere bo_u, mājāārē y_h quetib_h nemo गया. Bairi mājāā t_hp_h y_h ágatūgoñanucūmiña bütioro. ¹² Bairo mājāārē ĩg_h ñiña: Y_h, mājāā cūā, p_hga nūgōāp_h Jesucristo mena marī tūgoñatutuaya. Bairo marī catūgoñatutuarijere caroaro yerijōrō marī caāmeoquetib_h parore bairo ĩ, mājāā t_hp_h y_h áganucūmiña bütioro.

¹³ Y_h bairārē bairo caāna, atiere mājāā camasīrō y_h boya: Ape yepaa macāāna judío majā caāmerārē na y_h caquetib_h tūgori bero, jīcāārā cū tūgousanucūñama Jesure. Torea bairo mājāāt_h macāāna cūā na catūgousaparore bairo ĩ, mājāā t_hp_h y_h áganucūmiña. Bairo áganucūmicūā, mājāā t_hp_h y_h ámasīētīña mai. ¹⁴ Tocānacāp_hrea camasārē besericaro mano caroaro mena y_h quetib_h rotiwī Dios: Marī yaye cab_hsrā, aperā marī yayere cab_hñena, bueri majā camasīrā, aperā camasīēna cūārē

nipetirore yu quetibujū rotijowī. ¹⁵ Bairi mujāã ya macã macããna Jesucristore catūgoᵛsaenarē cū yaye quetire b̄tioro na yu quetibujūganucūña.

El poder del evangelio

¹⁶ Noa ūna camasã tie caroa quetire na catūgoᵛsaata, na netōōgumi Dios peeropu na caábujopeere. Bairi tie caroa quetire di r̄umu ūno yu quetibujūbobotiya. Cañijūgoro tie caroa quetire nipetiro judío majārē na quetibujūjūgoyupa Jesujāã. Bairi āmerē yua judío majã caāmerã cūārē quetibujūrã jãã átiya. ¹⁷ Atie queti bairo marī masīōña: “Jesucristo mena na catūgoñatutuari wãme mena jeto jūgori carorije cawapa cūgoenarē bairo na iñañami Dios,” marī ĩ masīña. Torea bairo na iñañami cū mena catūgoᵛsajūgorārē. Atiere torea bairo ĩ quetibujū woatuyayupa tirūm̄p̄re: “Cañuērē, cū mena catūgoñatutuau cū cañie jūgori, ‘Ñe ūnie carorije cawapa cūgoecu niñami,’ qūĩ iñagumi Dios,” ĩ woatuyupa Dios ya tutip̄a.

La culpa de la humanidad

¹⁸ Bairi bairo baiya: Marī Pacu Dios m̄m̄recóopu caãcū ati yepa macããna cañuena, cariape caátiamerārē roro popiye na t̄m̄uo joroque na átimasññami. Na p̄ame roro na caátie mena aperārē caroa cariape quetire na tūgoᵛsaetio joroque na átiyama aperã camasārē. ¹⁹ Bairo na caátimiatacūārē, Dios p̄ame nipetiro camasārē cū caátianierē na camasīrō boyami. Merē cū camasīrjērē na iññoñupī. Na, cañuena cūārē tiere na iññoñupī. ²⁰ Cañijūgorip̄a p̄na nipetiro camasã iñajūgoasúpa ati yepa, ati m̄m̄recóo, caãno cārō Dios cū caqūēnorīqūērē. Tiere caññarã majū ānirī Diore iññetimirãcūã, “Ati m̄m̄recóore caqūēnorīcū Dios niñami. Cū catutuarije petietiya,” na caĩpea niña. Bairi, “¿Dios, cū ānicuti? Yura mácūmi,’ ĩ tūgoñarī m̄rē jãã ĩroaep̄u,” Diore na caĩpee mee niña.

²¹ Bairo ĩrīcārō mano merē caroaro majū cū cañnierē masīñama. Bairo cū masīmirãcūã, “Āniñami Dios ati m̄m̄recóore caqūēnorīcū,” qūĩ n̄cūb̄goetinucūñama. Diore qūĩroagaetiyama. Tunu bairoa tocānacã r̄m̄u camasārē na cū caññaricanūgōmiatacūārē, “Jãã mena m̄ ñujãñuña,” qūĩ basapeogaetinucūñama Diore. Nemojãñurō cañuena ānirī ricaati majū tūgoñarīqūē jetore tūgoñanucūñama. Torena, caroa macããjē cariape quetire tūgomasiētīñama. ²² “Jãã, camasīrã majū jãã āniña,” caĩrã nimirãcūã, catūgomasiēna majū niñama. ²³ Bairo caãna ānirī Dios tocānacã r̄m̄u cañnicōānucūārē qūĩroaetiyama. Bairo qūĩroaetiri yua, yucu, ūtã ūnie mena camasã bauriquere bairo cabaurārē na qūēnonucūñama. Camasã cayasiparã na cañnimiatacūārē, na bauriquere bairo cabaurārē na ĩroanucūñama. Tunu macān̄cū macããna minia, ãña, aperã waib̄toa bauriquere bairo cabaurã cūārē na qūēnorī na ĩroanucūñama.

²⁴ Bairo cārē na caĩroaetie wapa Dios cūã na piticōãñami. Na caboro carorije nipetirije na caátigarijere na áparo ĩ, na piticōãñami. Bairo na cū capitiro yua, na p̄ame netōjãñurō roro caboborije ūnierē āmeo átinucūñama. ²⁵ Cariape macããjē quetibujūriquere tūgoᵛsaricarō ūnorēã, ricaati roro ĩtorique majūrē tūgoᵛsanucūñama. Tunu Diore qūĩroaricarō ūnorēã, ati m̄m̄recóo macããna cū caqūēnorīcārã bauriquere bairo cabaurārē na ĩroanucūñama. Bairo na caĩroamiatacūārē, Dios roque nipetirijere caátacu cū caãnoi tocānacã r̄m̄u cū marī cabasapeocōã ninucūrō ñuña. Bairoa to baiáto.

²⁶ Bairo cūrē na caĩroatie wapa Dios cūã na piticōãñami, na rup̄u caborore bairo carorije nipetirije na caátigarije caboborijere na áparo ĩ. Bairo na pitiri yua, carōmia, caūm̄u mena na caãmeo átiparo ūnorēã, ricaati na majū carōmia p̄gar̄p̄na roro āmeo átiepenucūñama. ²⁷ Caūm̄u cūã na majū roro āmeo átinucūñama. Roro átaje caboborije ūnie majūrē átinucūñama. Carōmia

mena na caãmeo átiparo ùnorẽã, na majũ caũmua pũgarãpua roro ãmeo átiepenucũñama. Bairo roro ána yua, na majũ na rupaure rorije riaye to baio joroque átinucũñama.

²⁸ Nipetirije cũ caátajere ññamirãcũã, Diore qũĩroagaetiyama. Bairo cũ na caĩroagaetie wapa, Dios cũã na piticõãñami. “Na caboro roro ricaati na catũgoñarĩjẽ mena na tũgoña ãmarõ,” ñ, na piticõãñami. Bairo cũ caáto, na pũame nemojãñurõ roro átinucũñama. ²⁹ Nipetiri wãme carorijere caátinetõmajũcõãrã niñama. Bairo caána ãnirĩ bopaca ññarĩcãrõ mano roro átiganucũñama camasãrẽ. Tunu carõmia mena roro átiepenucũñama. Tunu bairoa apeye ùnierẽ cacũgorã nimirãcũã, netõjãñurõ cũgonemoganucũñama. Nipetirije carori wãmerẽ átinucũñama. Aperã yayere ññaugaripeanucũñama. ãmeo pajĩãganucũñama. Roro ãmeo tutinucũñama. Camasãrẽ na ñtoepenucũñama. Aperã cũã roro busũpainucũñama. ³⁰ Aperã cũãrẽ roro na átigarã, na caáperimiatacũãrẽ, roro na busũjãnucũñama. Diore cateerã majũ niñama. Aperãrẽ na tũgoña yapapua joroque na átinucũñama. “Jãã roque caãnimajũrã jãã ãniña aperã netõrõ,” ñnucũñama. Na majũ na catũgoñarĩjẽ mena roro na caátipeere tũgoñabócari roro átinucũñama. Na pũca cũãrẽ na baibotionucũñama. ³¹ Cariape tũgogaetimajũcõãñama. “Bairo jãã átigarã,” na caĩrĩjẽ cũãrẽ na caĩrõrẽ bairo áperinucũñama. Ni jĩcãũ ùcãrẽ cũ maiẽtĩñama. Tunu apeyera roro aperã na na caĩrĩjẽrẽ tũgori, na masiriyobojaetinucũñama. Aperã cũãrẽ na bopaca ññagaetinucũñama. ³² Bairo cabaiãnarẽ cabero na recõãgũmi Dios peeropũ. Tiere ati yapapũ Dios cũ caĩcũrĩqũẽrẽ masĩmirãcũã, na pũame carorijere áticõã ninucũñama. Bairo caána ãnirĩ aperã narẽ ññacõrĩ roro na caátiere ññarã, “Marĩ caátorea bairo na cũã roro átiyama,” ñ useaninucũñama.

2

Dios juzga conforme a la verdad

¹ Bairi noo caána mũjãã mena macããna pũame, “ãnoa carorã cañuena niñama,” na caĩata, camasã na caátiere caĩñabeserãrẽ bairo bainucũñama. Mũjãã cũã narẽã bairo roro caátipairã mũjãã ãniña. Bairi mũjãã pũame aperãrẽ, “Mũjãã yaye wapa mũjãã buicũtiya,” na mũjãã caĩata, mũjãã cũã narẽã bairo cabuicũna mũjãã tuacõãña. ² Atore bairo marĩ ñ masĩña: “Dios pũame roro caánarẽ, ‘Na yaye wapa popiye na baio joroque na yũ átigu,’ cariapea cũ caĩcũrĩcãrõrẽã bairo átimajũcõãgũmi,” marĩ ñ masĩña. ³ Mũjãã, “ãnoa roro caána niñama,” camasãrẽ caĩbeserã nimirãcũã, mũjãã cũã narẽã bairo roro mũjãã átinucũña. Bairi, “Jãã caátiere ññabeseecũmi Dios,” mũjãã ñ masĩtĩña. Mũjãã cũãrẽ mũjãã caátiere ññabesemajũcõãgũmi Dios. ⁴ Bai pũca mai, mũjããrẽ caĩñamai ãnirĩ jicoquei mũjããrẽ ññabeseetigũmi. Roro mũjãã caátĩãnierẽ tũgoña yapapuari mũjãã catũgoñawasoarore bori caroaro yerijõrõ cotei átiyami Dios. Mũjãã pũame roque ricaati tũgoñarĩ, “Marĩ caátĩãnie, ñurõ Dios cũ caĩñajoro. Bairi ñe ùnie cawapa cũgoena marĩ ãna,” mũjãã ñ tũgoñanucũña.

⁵ Catũgomasiẽna mũjãã ãniña. Dios pũame caroaro yerijõrõ roro mũjãã caátiere mũjãã catũgoñawasoapeere cũ cacotemiatacũãrẽ, mũjãã pũame yapapuari roro mũjãã caátiere mũjãã tũgoña wasoagaetiya. Bairo caána mũjãã caãnoi, mũjãã yaye wapa paio ãninemorõ baiya. Bairi cabero Dios cũ caĩñabeseri rũmũ caetaro, cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo cariapea netõjãñurõ popiye mũjãã baio joroque mũjãã átigũmi. ⁶ Ti rũmũ caãno Dios pũame camasã tocãnacãũpũrea na caátawãmerĩ caãno cãrõrẽ ññacõñarĩ na ññabeseegũmi. ⁷ Camasã jĩcããrã caroaro áticõã ninucũñama. Caroaro caroa macããjẽrẽ

átiāniganucũñama. Dios cū caĩñajesorije ũnierē átiāninucũñama. Tocānacā rūm̃ua Dios mena ānijānagaetinucũñama. Na ũna roquere yeri capetietie majūrē na jog̃umi Dios. ⁸ Aperā roque na caátore bairo áperinucũñama. Na ũna Diore baibotiori cū yaye cariape macāājē quetire catūgousagaena roquere tutuaro mena popiye na baio joroque na átigumi. Carorije macāājērē na caborije jūgori tutuaro mena popiye na baio joroque na átigumi. ⁹ Nipetiro roro caátipairā roro popiye tām̃uogaráma. Caānijūgoro judío majā cañuena tore bairo tām̃uojūgogaráma. Na bero judío majā caāmerā cūa cañuena popiye tām̃uogaráma. ¹⁰ Aperā caroa macāājērē caātiāninucūrā roquere caroaro na átigumi Dios. Nipetiro camasā na catūgoro, “Caroaro majū m̃ujāā ápu,” na ĩgumi. Tunu caroa yericutajere na jog̃umi. Caānijūgoro tore bairo na átigumi judío majā cañurārē. Na bero judío majā caāmerā cañurā cūārē bairoa na átigumi.

¹¹ Bairi judío majā, aperā judío majā caāmerā cūārē na ĩñaricawoetiayami Dios. Jīcārō tūni caroaro cariape na ĩñañami nipetiro camasārē. ¹² Judío majā caāmerā, Moisés ānacū cū caroticūrīqũērē masīētīñama. Bairo tiere masīētīmirācūā, tocānacāp̃ua yasicoagarāma, roro na caátie jūgori. Judío majā roque cū caroticūrīqũērē masīñama. Bairo masīmirācūā, tiere na cabai-botiorije wapa yasicoagarāma na cūā. ¹³ “Moisés ānacū cū caroticūrīqũērē na catūgorije jūgori, ñe ũnie carorije wapa cacūgoena niñama,” na ĩ, ĩñaētīñami Dios camasārē. Cū caroticūrīqũērē tūgori bero caroaro caána roquere, “Ñe ũnie carorije wapa cacūgoena niñama,” na ĩ, ĩñañami. ¹⁴ Judío majā caāmerā Moisés ānacū cū caroticūrīqũērē masīētīmirācūā, na majū caroa macāājērē na caápata, Dios cū carotirore bairo ána átiyama. Bairo na caápata, na yerip̃u tie carotirore bairo caátimasīrā tuayama. ¹⁵ Bairi caroaro na caātiānie mena cariape na caānierē marī masīō joroque átiyama. Moisés ānacū cū caroticūrīqũērē camasīrārē bairo niñama. Bairi cariape na caápericōāta, na majū na yerip̃u, “Marī buicatiya,” ĩ masīñama. Tunu bairoa caroa macāājērē na caátiatato bero caāmata roque, “Cabuimána marī āniña,” ĩ masīnucũñama. ¹⁶ Atie Dios yaye queti ỹu caquetib̃uj̃urore bairo baicoagaro: Dios cū macū Jesure cū caĩñabeserotiri rūm̃u caetaro nipetiro roro na catūgoñarjērē, yasiorop̃u na caátaje cūārē ĩñabesegumi Dios.

Los judíos y la ley de Moisés

¹⁷ M̃ujāā, judío majā atore bairo m̃ujāā ĩrīqũē c̃utinucũña: “Jāā judío majā jāā āniña. Bairi Dios p̃uame caroaro jāā átigumi, Moisés ānacū cū caroticūrīqũērē camasīrā jāā caānoi,” m̃ujāā ĩ tūgoña wēp̃nucũña. Tunu bairoa aperārē na m̃ujāā ĩnucũña: “Jāā, jāā āniña Dios yarā cū cabesericarā majū,” m̃ujāā ĩ wēp̃nucũña. ¹⁸ Bairo caĩwēp̃urā ānirī atore bairo m̃ujāā ĩnemonucũña: “Jāā, Dios cū caborije ũnie jāā caátipeere jāā masījāñuña. Tunu bairoa Moisés ānacū cū caroticūrīqũērē jāā camasīrō jūgori caroa macāājē jetore jāā ĩñabesemasīña,” m̃ujāā ĩnucũña. ¹⁹ Tunu cacaapee ĩñaenarē bairo caānarē cajūgomasīrārē bairo, Dios yaye quetire camasīēnarē, “Jāā quetib̃uj̃u masīña,” m̃ujāā ĩnucũña. Tunu bairoa canaitīārōp̃u caānarē ca-jīñaworārē bairo, roro caānarē, “Caroaro na jāā átirotimasīña,” m̃ujāā ĩnucũña. ²⁰ Tunu, “Jāā p̃uame Dios yaye quetire camasīēnarē tie quetire jāā quetib̃uj̃u masīña. Tunu bairoa catūgoñatutuawēp̃ūēna cūārē caroaro na átiānio joroque jāā átimasīña,” m̃ujāā ĩnucũña. “Jāā, merē jāā cūgoya Moisés ānacū cū caroticūrīqũē cariape quetib̃uj̃urique majūrē. Tie jūgori tore bairo jāā átimasīña,” m̃ujāā ĩ tūgoñanucũmiña. ²¹ Bairo, “Aperārē caquetib̃uj̃umasīrī majā jāā āniña,” caĩrā nimirācūā, ĩnopēĩrā m̃ujāā majū yeri roro m̃ujāā caátie p̃uamerē m̃ujāā quetib̃uj̃ugaetiyati? “Yajaeticōāña,” caĩquetib̃uj̃urā

nimirãcũã, ¿nopẽĩrã mʉjãã cũã mʉjãã yajapainucũñati? ²² Tunu aperãrẽ, “Apei nʉmo mena roro átiepeeticõãña,” caĩquetibʉjʉrã nimirãcũã, ¿nopẽĩrã tore bairo mʉjãã cũã apei nʉmo mena mʉjãã átiepenucũñati? Tunu camasã na cawericarãrẽ, “Na ĩroaeticõãña,” caĩquetibʉjʉrã nimirãcũã, ¿nopẽĩrã na caĩroari wii macããjẽrẽ mʉjãã yajanucũñati? ²³ Tunu, “Jãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ camasĩrã majũ jãã ãniña aperã netõrõ,” caĩrã nimirãcũã, tiere cabaibotiorãrẽ bairo mʉjãã tuaya, tie quetire tũgousaena. Tie jũgori aperã pʉame Diore cũ na boyetiepeo joroque ána mʉjãã átiya. ²⁴ Torea bairo cariape ĩ quetibʉjʉyupa Dios ya tutipʉ cũãrẽ: “Mʉjãã, judío majã Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ mʉjãã cabaibotioĩnorĩjẽ jũgori, aperã judío majã caãmerã pʉame Diore roro cũ na busupaio joroque mʉjãã átiya,” ĩ quetibʉjʉyupa.

²⁵ Bairopʉã, judío majã na caãnierẽ áti ĩñorã rupã macããjẽrẽ yisetarique ñujãñuña, ni ũcũ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ catũgousãu cũ caãmata. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ catũgousaecu cũ caãmata roque, cũ rupã macããtõrẽ cayisetarotiricu nimicũã, cayisetaa mácũrẽã bairo tuacõãñami cũ catũgousaetie jũgori. ²⁶ Bairopʉã, apei cũ rupã macããtõrẽ cayisetaa mácũ nimicũã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ bairo caroaro cũ caátie jũgori, cũ rupã macããtõrẽ cayisetarotiricure bairo tuayami Dios cũ caĩñajoro. ²⁷ Bairo judío ya caãmei cũ rupãpʉã cayisetarotiecu nimicũã, Dios cũ carotirore bairo caácʉ pʉame qũĩñabesegumi apei cũ rupãpʉã cayisetarotiricu nimicũã, tunu bairoa Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cũgomicũã, tiere catũgousaecu pʉamerẽ.

²⁸ Judío majãrẽ bairo ãnajẽ cutaje pʉame bui macããjẽ átiãnajẽ mee niña. Marĩ rupã macããjẽ yisetarotirique cũã bui marĩ rupã macããjẽ átaje jeto mee niña. ²⁹ Cariape judío majãrẽ bairo majũ ãnajẽ cutaje pʉame marĩ yeri marĩ pupeapʉã ãnajẽ cutaje niña. Tunu bairoa marĩ rupã yisetarotirique mena átiãnajẽ cutaje cũã rotirique woaturique mee niña. Marĩ yeripʉã macããjẽ Espiritu Santo jũgori marĩ catũgoñawasoarique niña cariape judío majã majũ ãnajẽ cutaje. Tore bairo cũ yeripʉã catũgoñawasoaricu roquere, “Ñe ũnie carorije wapa cacũgoecu niñami,” qũĩ ĩñañami Dios, aperã camasã tore bairo cũ na caĩ ĩñaetimiatacũãrẽ.

3

¹ Mʉjãã pʉame bairo yʉ caĩquetibʉjʉrijere tũgorã, “¿Toroque judío majãrẽ bairo marĩ caãnajẽ cutie to wapa manicuti?” mʉjãã ĩrã. “¿Marĩ rupã macããjẽ yisetarotirique cũã to wapa manicuti?” mʉjãã ĩrã. ² Yʉ pʉame, “Judío majã marĩ caãnajẽ cutie wapacutimajũcõãña,” ñiña capee marĩ cabairique jũgori. Bairi caãnijũgoro marĩ judío majãrẽ cũ yaye quetire marĩ cũjũgoyupi Dios.

³ Aperã jĩcããrã judío majã Diore na catũgousaetimiatacũãrẽ, cũ caĩjũgoyeticũrĩqũẽ cariape nicõãña. Bairi cũ caĩquetibʉjʉcũrĩcãrõrẽã bairo áticõãmasĩñami Dios. ⁴ Nipetirije cũ caátigariquere cariapea áticõãgumi cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo. Nipetiro camasã caĩtopairã na caãnimiatacũãrẽ, cũ pʉame cariapea cũ caĩrĩcãrõrẽ bairo átimasĩñami. Dios ya tutipʉ cũã atore bairo quetibʉjʉya:

“Mʉã, Dios, tocãnacã rãmʉ caroaro cariape caquetibʉjʉ mʉ ãniña.

Bairi ni jĩcãũ ũcũ camasocu caãnorẽ bairo mʉrẽ cabʉsmʉjãũ mácũmi,” ĩ quetibʉjʉya.

⁵ Maĩ, ¿dope bairo ñicuti? ¿Aperã camasã na caĩtũgoñarõrẽ bairo ñicuti? Atore bairo ĩbujiorãma: “Rorije marĩ caátie ĩñoata, Dios caroaro cariape cũ caãnajẽ cutiere nipetiro camasã na masĩõ joroque ána marĩ átiya. Bairi carorije marĩ caátie ñujãñuña. Tore bairo, ‘Caroa macããjẽ niña,’ marĩ caĩmiatacũãrẽ, ¿nopẽĩ roro marĩ caátie wapa marĩ qũĩñabesecuti Dios?” ĩ tũgoñabujiorãma

jĩcããrã camasã. ⁶ ;Bairo mee niña! Bairo na caĩtũgoñarĩjẽ caãnorẽ bairo caãmata, ni ũcũ jĩcãũrẽ qũĩñabese masĩtĩbujioũmi Dios.

⁷ Apeyera, aperã atore bairo ñnemorãma: “Marĩ caĩtorije mena Dios cariape cũ caĩrĩjẽrẽ marĩ áti ñnogarã. Bairi camasã cũrẽ, ‘Cañũũ majũ cariape cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo caácu niñami,’ ñbujiorãma. Bairo na caĩmiatacũãrẽ, ¿dopẽĩ Dios pũame marĩrẽ, ‘Mũjãã caĩjũgoricarore bairo mũjãã átiyaparoetiya,’ marĩ qũĩcuti? Bairo cũ caĩata, cariape ñtĩñami Dios,” ñbujiorãma camasã. Tame, bairopũã bairo na caĩrĩjẽ wapa maniña. ⁸ Bairo ñrã yua, atore bairo ñmecũnucũrãma: “¿Nopẽĩrã carorije macããjẽrẽ marĩ ápericuti? Caroa macããjẽ pũame to átiio joroque ñrã, carorije macããjẽ marĩ caáto ñũña,” ñmecũnucũrãma. Na pũame, “Pablo cũã torea bairo buenucũñami,” ñni bũsupaiyama. Camasã yũre na catũgousaro boetiri, tore bairo ñni bũsupainucũñama. Bairo na caĩbũsupairije wapa Dios pũame roro popiye na baio joroque na átiũmi.

Todos somos culpables

⁹ ¿Tame, dope to baimiñati? Marĩ, judío majã, ¿aperã netõjãñurõ caroarã cañurã majũ marĩ ãniñati? ;Marĩ baietiya tame yũra! Bairi marĩ, judío majã, aperã judío majã caãmerã nipetiro camasã rorije caãna jeto marĩ ãniña. Torea bairo yũ cũã yũ quetibũjũnucũña. ¹⁰ Tirũmũpũ cũãrẽ atore bairo ñ woatuyupa Dios ya tutipũ:

“;Ni jĩcãũ ũcũ camasocũ cañũũ caroaro cariape caácu mácũmi!

¹¹ Ni jĩcãũ ũcũ caroaro catũgomasi mácũmi.

Ni jĩcãũ ũcũ Diore bori cũrẽ camacãũ mácũmi.

¹² Nipetiro camasã Dios yaye caroa quetire jãnarĩ ricaati quetibũjũrique pũamerẽ tũgousarã átiyama.

Caroa wãme ũnierẽ besemasĩtĩrĩ tũgoñamawijiacoayama.

Bairi, ;ni jĩcãũ ũcũ camasocũ cañũũ cariape caácu mácũmi!

¹³ Na bũsũrica, masa ope cayaamani opere bairo niña.

Ti ope cañirĩjẽ cañiwitirorea bairo roro na cabũsũrije witinucũña. Ñtopajãñũñama.

Tunu bairoa ãña nima capũnirõrẽ bairo, pũnirõ na risero mena bũsũnucũñama.

¹⁴ Roro na caĩrĩjẽ jũgori aperãrẽ na tũgoña yapapuaio joroque átinucũñama.

¹⁵ Yoaro mee asiari noa ũna na caboñarẽ jicoquei na pajĩãrenucũñama.

¹⁶ Noo na caátópũ aperãrẽ roro na tũgoña royetuaio joroque na átinucũñama.

Tũgoñarĩqũẽ paio joroque na átinucũñama.

¹⁷ Jĩcã majãrẽ bairo yerijõrõ ãnimasĩtĩñama.

¹⁸ Petoaca ũno Diore cũ masĩgaetimajũcõãñama.

Na cũ caĩñabesepee cũãrẽ di rũmũ ũno tũgoñagaetiyama,”

ñ quetibũjũyupa Dios ya tutipũ.

¹⁹⁻²⁰ Atope bairo marĩ masĩña: Dios pũame Moisés ãnacũ jũgori cũ caroticũrĩqũẽrẽ marĩ judío majãrẽ marĩ cũñupĩ. Tere cũ cacũmiatacũãrẽ, tere marĩ caátipeyomasĩtĩtĩ jũgori marĩ buicãtiya. Bairi nipetiro judío majã, judío majã caãmerã cũã, “Cabucũna marĩ ãniña. Dios popiye cũ caátiparã marĩ ãniña,” marĩ caĩmasĩparore bairo ñ, marĩ cũñupĩ Dios Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ. Bairi ni jĩcãũ ũcũrẽ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ caátipeyogamirĩcũrẽ, “Tie mũ catũgousarije jũgori mũ yũ netõõgũ,” di rũmũ ũno ñtĩũmi Dios.

La salvación es por medio de la fe

²¹⁻²² ãmerẽ yua, Dios pũame ñe ũnie cawapa mánarẽ bairo marĩ ãnio joroque cũ caátaje quetire marĩ ññoñami. Mai, tie queti pũame cawãma queti mee

niña. Tirãmɤpɤa Moisés ānacūrē, bairi profeta majā cūārē na quetibujɤ jūgoyeticūñupī. Bairo na cawoatucūrīcā tutiripɤre cabuerā ānirī atore bairo marī masīña: Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē marī catūgɤsarɤ jūgori mee, Jesucristo mena marī catūgɤñatutuarije jūgori roque ñe ũnie cawapa mánarē bairo marī tuao joroque marī átiyami Dios. Nipetiro camasārē jīcārō tñni torea bairo na netōgɤmi cū mena na catūgɤñatutuarije jūgori. ²³ Bairi marīā camasā nipetiro roro caána jeto marī āniña. Ni jīcāũ ũcū Dios cū caborore bairo caátimɤetapeti mácūmi. ²⁴ Bairo caāna marī caānimiatacūārē, Dios pɤame camasārē camai ānirī cū macū Jesucristo cū cariarique jūgori, ñe ũnie cawapa mánarē bairo marī tuao joroque marī ásupi. Ni jīcāūrē wapa jēnirīcārō mano torea bairo marī átibojayupi. ²⁵ “Yɤ macū yucɤpāĩpɤ cū cariarije jūgori camasā na carorije wapare na yɤ masiriyobojagɤ,” ĩ tūgɤñañupī Dios. Bairi marī pɤame tiere masīñi, Jesucristo mena marī catūgɤñatutuata, caroaro marī ěmɤetamasīgarā yua marī cū canetōōrīqūērē. Bairo átiri marī masīōñami, Dios cañɤ cariape caácɤ cū caānajē cūtiere. Bairi tunu tirãmɤpɤ macāāna roro na caátiere ĩñamicūā, cariapea yerijōrō catūgɤñɤ ānirī, roro popiye na baio joroque na ápeyupi. ²⁶ Torea bairo āme cūārē cañɤ cariape cū caānajē cūtiere marī masīōcōā niñami. Tore bairo cū caānajē cūtiere marī ĩñonemocōā ninucūñami, Jesucristore catūgɤsarārē ñe ũnie cawapa mánarē bairo na ānio joroque cū caáticōāninucūrījē jūgori.

²⁷ Bairi marī pɤame marī majū caroaro marī caátianie jūgori, “Dios cū caññajoro cañurā marī āniña,” marī caĩbotiomasipee maniña. Moisés ānacū cū caátitoticūrīqūē marī caátie jūgori mee caroarā marī āniña. Jesucristo mena marī catūgɤñatutuarije jūgori roque Dios pɤame, “Cañurā mɤjāā āniña,” marī ĩ masīñami. ²⁸ Bairi yua, atore bairo marī ĩ yaparoetaya: “Ni jīcāũ ũcū Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cū caátipeyogamirījē jūgori mee, Jesucristo mena cū catūgɤñatutuarije jūgori mena roque, ñe ũnie cawapa mácūrē bairo qūĩñagumi Dios,” marī ĩ masīña.

²⁹ Bairi Dios pɤame, ¿judío majā quetiupɤ jeto cū āniñati? ¿Aperā judío majā caāmerā nipetiro ati mɤmɤrecóo macāāna quetiupɤ mee mɤjāārā cū ānicūti? ¡Yɤra, ati mɤmɤrecóo macāāna cūārē nipetiro quetiupɤ majū niñami! ³⁰ Jīcāũ niñami camasā quetiupɤ. Apei maniñami. Cū, jīcāũ niñami, ñe ũnie carorije wapa mánarē bairo marī ānio joroque caátimasī, Jesucristo mena marī catūgɤñatutuario jūgori. Tore bairo átinucūñami Dios na rupaɤre cayisetarotiricarā judío majā, o cayisetarotiena judío majā caāmerā cūā na caānierē ĩñapeoricaro mano jīcārō tñnia. ³¹ Bairi yua, ¿Jesucristo mena marī catūgɤñatutuarije jūgori, Moisés ānacū cū caroticūrīqūē, wapa manorē bairo to tuao joroque marī áticūti? ¡Baietiya bairopɤa! Jesucristo mena marī catūgɤñatutuario jūgori tie Moisés ānacū cū caroticūrīqūē caroaro cariape tiere marī átinemomasīō joroque marī átiya.

4

El ejemplo de Abraham

¹ Āmerē mɤjāārē yɤ quetibujɤpɤ Abraham ānacū cū cabairiquere: Mɤjāā camasīrōrēā bairo cū pɤame marī judío majā yɤ caānijūgoricɤ āñupī. ² Cariapea Abraham ānacū caroaro cū caátianie jūgori Dios pɤame, “Ñe ũnie cawapa mácūrē bairo mɤrē ñiñaña,” cū caĩrīqūē caāmata, Abraham ānacū pɤame, “Yɤ majū caroaro yɤ caátianie jūgori yɤ netōwā,” ĩ botiomasiɤbujioricūmi. Baiɤpɤa, Dios cū caññajoro torea bairo ĩ botiomasiētīmicūā, torea bairo ĩ botiobujioricūmi aperā camasārē. ³ Atore bairo pɤame ĩ quetibujɤyupɤ Dios ya tutipɤ Abraham cū cabairiquere: “Abraham ānacū pɤame Dios cū caĩrījērē caānorē bairo

cariape tūgoyupi. Bairo cū cabairijere ñnarĩ bero, Dios p̄ame, ‘Ñe ũnie cawapa m̄ac̄ur̄e bairo cū ññaña,’ ññupĩ,” ĩ quetibujuyupa.

⁴ Īcōñarĩ m̄uj̄āārē yu quetibujupa mai: Īcāũ ũcū apeye ũnierē cū capaáta, bairoa wapa mano apeye ũnierē cū jorā mee átinucũñama. Cū capaarije wapa majũ cū wapatirā átiyama. ⁵ Bai p̄ma, Dios p̄ame paari majārē na cawapatirore bairo mee átinucũñami camasārē. Caroaro na caátie jūgori mee, cū mena na catūgoñatutuarije jūgori, ñe ũnie cawapa cūgoenarē bairo na ññanucũñami. Tore bairo na netōnucũñami Dios, camasā na majũ na caátie mena na canetōmasiētĩmiatacūārē. ⁶ Tir̄um̄p̄ma macāācū David cūā yu caĩrōrēā bairo ññupĩ: “Dios camasā na caátie ñnarĩ mee, cū mena na catūgoñatutuarije ñnarĩ, ‘Cañurā ñe ũnie carorije cawapa cūgoena ññama,’ na ññucũñami Dios. Tore bairo cū caĩrā p̄ame b̄utioro ũseaninucũñama,” ññupĩ David ānacū cūā. ⁷ Atore bairo ĩ woatuyupi Dios ya tutip̄ma: “Noa ũna roro na caátie Dios cū camasiriyobojaricarā ũseanirĩ ññama.

⁸ Tunu bairo, ĩni ũc̄ur̄e, ‘M̄ma carorije wapa yu j̄enietiḡma,’ cū caĩ p̄ame cūā ũseanirĩ ññami!” ĩ woatuyupi.

⁹ David ānacū cū cawoatuc̄ur̄iq̄ũ p̄ame, ĩmarĩ judío majā jetore marĩ cū caĩquetibuj̄ma jūgoyetic̄ur̄iq̄ũ to āññati? ĩAperā judío majā caāmerā cūārē na cū caĩquetibuj̄ma jūgoyetic̄ur̄iq̄ũ mee m̄uj̄āārā to āññati? Yura, nipetiro p̄ma catūgoñatutuarā, David cū caĩquetibuj̄m̄c̄ur̄iq̄ũerēā bairo ũseanigarāma. Merē torea bairo m̄uj̄āārē jāā quetibuj̄p̄ma. Dios p̄ame Abraham, cū mena cū catūgoñatutuario ñnarĩ, “Cañuũ, ñe ũnie cawapa cūgoec̄ure bairo m̄ur̄e ññaña,” q̄ũññupĩ. ¹⁰ ĩDiwatoap̄ma Dios, “Cañuũ ññami,” cū q̄ũññuparĩ Abrahārē? ĩCū rup̄ma macāātōrē cayisetaric̄ma cū caāno, o cayisetamácū cū caānop̄ma, torea bairo cū q̄ũññuparĩ? Bairo cū caátirotiparo jūgoyep̄ma torea bairo q̄ũññupĩ Dios. ¹¹ Bairi Abraham, Dios cū cū caĩr̄j̄erē caānorē bairo cariape cū catūgoro berop̄ma, cū rup̄ma cū yiseyupa. Tore bairo átirotiyupi Abraham, Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori cārē ñe ũnie cawapa cūgoec̄ure bairo cū cū cac̄ur̄j̄erē cū camasĩparore bairo ĩ. Tore bairo cabairic̄ma āññarĩ Abraham ānacū p̄ame nipetiro na rup̄ma cayiserotiena nimir̄ac̄ūā, Dios mena catūgoñatutuarā cūārē na ññic̄ū caāñij̄goric̄ma āññupĩ. Bairi Dios cūā torea bairo cariape cañurā ñe ũnie cawapa m̄anarē bairo na ññañami na rup̄ma cayiserotiena cūārē. ¹² Tunu bairoa marĩ judío majā marĩ rup̄ma cayisetarotiricarā, Abraham ānacū cū rup̄ma cayisetamác̄up̄ma Dios mena cū catūgoñatutuaj̄goricarore bairo Dios mena catūgoñatutuarā majũ ññic̄ū cūā āc̄ū baiyami.

La promesa se cumple por medio de la fe

¹³ Mai, Dios p̄ame atore bairo q̄ũññupĩ Abrahārē: “M̄ma, bairi m̄ma p̄arāmerā cūārē ati yepare m̄uj̄āā yu joḡma m̄uj̄āā caānipa yepa,” q̄ũññupĩ jūgoyupi, Abraham p̄ame caānorē bairo cariape Dios mena cū catūgoñatutuario jūgori. Cū carotic̄ur̄iq̄ũerē caroaro cū caátie jūgori mee, cū mena cū catūgoñatutuarije jūgori roque torea bairo q̄ũññupĩ Dios. Bairi, “Ñe ũnie cawapa cūgoec̄ure bairo caāc̄ū m̄ma āñña,” q̄ũññupĩ Dios yua. ¹⁴ Dios p̄ame, “M̄uj̄āārē yu juáatinemoḡma,” cū caĩc̄ur̄iq̄ũerē, Moisés ānacū cū carotic̄ur̄iq̄ũerē caāna jetore cū cac̄ur̄iq̄ũ caāmata, Dios mena marĩ catūgoñatutuarije p̄ame wapa manibujioro. Tunu bairoa Abrahārē, “Caroare m̄ma yu joḡma,” cū caĩr̄iq̄ũ cūā wapa mani yaparo etabujioro. ¹⁵ Bairi nipetiro camasā Moisés ānacū cū carotic̄ur̄iq̄ũerē caátipeyogamirā p̄ame popiye na baio joroque Dios cū caátiparā ññama. Bairop̄ma, tie rotic̄ur̄iq̄ũ camanicōāta, tiere cabaibotiorā cūā manibujiorāma.

¹⁶ Bairi Abraham jūgori nipetiro cū p̄arāmerā caāñiparārē Dios cū caĩc̄ur̄iq̄ũ caroaro caāñic̄ōāñipeere ĩrā, Dios mena camasā na catūgoñatutuacōāno boya. Bairo ĩḡma ñña: Moisés ānacū cū carotic̄ur̄iq̄ũerē caátipeyogamirā jeto meerē,

nipetiro Abrahārē bairo Dios mena catūgoñatutuarārē caroare na jogumi Dios, na cū caīcūrīcārōrēā bairo. Bairo bairi Abraham ānacū p̄ame yua, marī nipetiro Dios mena catūgoñatutuarā ñicū caānacū majū nijūgoyupi. ¹⁷ Dios ya tutip̄ cūārē atore bairo ī quetibuj̄ woatuyupa: “Āmerē, m̄rē nipetiro camasā poari ñicūrē bairo caācū majū m̄ ānio joroque m̄ ȳ átiya,” ī quetibuj̄yupa. Tere caī p̄ame niñami marī Quetiup̄a Dios, Abraham ānacū caroaro cariape cū catūgoñsaric̄. Cūā niñami Dios cariaccoatana na caānimitacūārē na yeri catio joroque caāc̄. Tunu bairo apeye camánajē to caānimitacūārē, nipetirije caānierē caátijēñorīcū niñami.

¹⁸ Mai, Abraham p̄ame cab̄c̄ ānirī cū capūnaac̄ti ȳtea to capeticōāmiatacūārē, Dios cūrē cū caīrīq̄ūrē tūgoñatutua jānaesupi. Dios Abrahārē, “M̄ p̄ārāmerā caāniparā, capāārā nigarāma,” cū cū caīrīq̄ūrē caānorē bairo cariape tere cū catūgoñatutuarique jūgori nipetiro camasā poari ñicūrē bairo caācū majū ānijūgoyupi. ¹⁹ Cab̄c̄ cien cūmarī majū merē cacūgou nimicūā, Abraham p̄ame di r̄m̄ ūno Dios mena tūgoñatutua jānaesupi. P̄ugarāp̄a cū n̄mo mena cab̄toa ānirī na cayasipee cūārē masīñupī Abraham. Bairi p̄ugarāp̄a cab̄toa ānirī na capūnaa c̄tipee cūā mañupā. ²⁰ Dios cūrē cū caīcūrīq̄ūrē p̄gani cārō, “Tore bairo ápeimi Dios,” ī tūgoñaesupi. Bairo ī tūgoñāētīrī yua, nemojāñurō roque Dios cūrē cū caīcūrīq̄ūrē mena tūgoñatutuanemoñupī. Diore cū basapeoyupi Abraham. ²¹ “Dios ȳre cū caīrīcārōrēā bairo átimasīpeyocōāñami,” caroaro ñe ūnie r̄saeto ī tūgoñatutuacōāñupī. ²² Tore bairo cū catūgoñatutuario īñarī, Dios p̄ame Abrahārē, “Cañ̄ ñe ūnie cawapa cūgoec̄re bairo cū ñiñaña,” īñupī.

²³ Atie Dios, “Cañ̄, ñe ūnie cawapa cūgoec̄re bairo m̄ ñiñaña,” cū mena cū catūgoñatutuario jūgori cū caīcūrīq̄ūrē Abraham ānacū jetore ī quetibuj̄ cūesupa Dios ya tutip̄are. ²⁴ Marī cūārē cū caīpeere tore bairo ī quetibuj̄ woatucūñupā. Bairi marī cūārē, “Cañurā, ñe ūnie cawapa cūgoenarē bairo m̄jāārē ñiñaña,” marī ī masīñami Dios, cū macū marī Quetiup̄a Jesucristo cariaccoatac̄ cū caānimitacūārē cū cacatioric̄ mena marī catūgoñatutuario jūgori. ²⁵ Cūā, marī carorije wapa jūgori yuc̄p̄āip̄ riayupi. Bairo cariaccoatac̄ nimicūā, tunu catiyupi, marī carorije wapa jūgori roro popiye marī cabaibujiopere netōōḡ.

5

Libres de culpa

¹ Bairi marī p̄ame marī carorije wapare cū canetōōbojaricarā ānirī yua, jīcārōrē bairo Dios mena yerijōrō marī āniña. Tore bairo marī tuaya yua, marī Quetiup̄a Jesucristo yuc̄p̄āip̄ cū cariarique jūgori. ² Jesucristo mena marī catūgoñatutuario jūgori Dios p̄ame cū mena nocārō caroaro majū marī caānajē c̄tiānipeere marī cūñupī. Bairi tore bairo caroaro cariape marī ānicōā ninucūgarā. Bairi Dios cū caānajē c̄tie macāājērē marī cūā jīcā wāme ūno cacūgoparā ānirī marī useanicōā niña. ³ Apeyera tunu popiye baimirācūā, marī useaniña. Bairo popiye marī cabairo jūgori nemojāñurō Dios mena marī tūgoñatutugarā. ⁴ Bairo marī catūgoñatutuario, Dios p̄ame, “M̄jāā, caroaro m̄jāā áp̄,” marī īḡmi. Tere masīrī yua, marīrē caroaro cū caátipeere tūgoñarī, paio marī useanicōā nigarā. ⁵ Bairo caroaro marīrē cū caátipeere marī catūgoña useaninucūrījē p̄ame marī usearitia joroque marī áperiya. Bairi merē Dios p̄ame marī yerip̄ marīrē cū camaicōāninucūrījērē ñe ūnie r̄saeto marī masīō joroque átiyami, cū yeri Espiritu Santo marī cū cajoric̄ jūgori.

⁶ Mai, marĩ p̄ame roro marĩ caátie j̄gori marĩ majũã tie wapare marĩ netõmasĩẽp̄ũ. Bairo marĩ canetõmasĩẽto ñnarĩ, Dios c̄ caĩñabesej̄goyeticũrĩcã r̄m̄ caetaro, Jesucristo p̄ame roque marĩ carorije wapare netõõḡm̄ riayupi. ⁷ Ni jĩcãũ ùcũ marĩ mena macããcũ, apeĩ c̄ yaure qũĩñamairĩ, “M̄rẽ na capajĩãparo ùnorẽã, yaure na pajĩãto,” caĩmasĩ macũmi. Bair̄p̄ua, c̄ yaũ cañũũ majũ c̄ caãmata, tore bairo ï masĩbujioũmi. ⁸ Dios p̄ame roque nocãrõ majũ marĩ c̄ caĩñamairĩjẽrẽ marĩ masĩõñupĩ, Jesucristo marĩ c̄ canetõõrĩqũẽ j̄gori. Marĩã, roro caátipairã marĩ caãnimiatacũãrẽ, c̄ p̄ame yuc̄p̄ãĩp̄ũ riacoásupĩ, marĩ carorije wapare netõõḡm̄.

⁹ Bairi marĩ p̄ame marĩ carorije wapare c̄ canetõõbojaricarã ãnirĩ ãme roquere yua atore bairo nemojãñurõ marĩ ï masĩña: “Dios camasãrẽ c̄ caĩñabeseri r̄m̄ caãno popiye c̄ caátiparã mee marĩ ãniña,” marĩ ï masĩña, Jesucristo marĩ netõõḡm̄ yuc̄p̄ãĩp̄ũ c̄ cariarique j̄gori. ¹⁰ Cajũgoyep̄ure mai, Diore caboena ãnirĩ c̄ wapanarẽ bairo marĩ ãm̄. Bairo caãna marĩ caãnimiatacũãrẽ, marĩ mairĩ c̄ mena jĩcãrõrẽ bairo marĩ ãnio joroque marĩ ásupi, c̄ macũ c̄ cariarique j̄gori. Bairo c̄ caátana ãnirĩ ãme roquere nemojãñurõ atore bairo marĩ ï masĩnemoña: “Jesucristo cariacocacũ nimicũã tunu c̄ cacatirique j̄gori, c̄ canetõõparã majũ marĩ ãniña,” marĩ ï masĩña yua. ¹¹ Atie cũãrẽ marĩ ï masĩña: Dios mena marĩ useaniña, marĩ Quetiup̄ũ Jesucristo j̄gori. Dios p̄ame c̄ macũrẽ yuc̄p̄ãĩp̄ũ c̄ cariarotirique j̄gori jĩcãrõrẽ bairo c̄ mena yeri jõrõ marĩ ãnio joroque ásupi.

Adány Cristo

¹² Jĩcãũ caũm̄ ati yepa caãnij̄goricũ Adán cawãmecũcũ j̄gori carorije átaje nij̄goyupa ati yepap̄ure. Bairo carorije átaje caãnij̄goro bero yua camasã yasiȳgoyupa. Bairi nipetiro camasã carorije caãna ãnirĩ cayasiparã marĩ ãniña. ¹³ Mai, camasã Moisés ãnacũ c̄ caroticũrĩqũẽrẽ na cacũgoparo j̄goyep̄ua merẽ carorije macããjẽrẽ áticõãj̄goyupa ati yepap̄ure. Bairo camasã roro na caátĩãnimiatacũãrẽ, Moisés ãnacũ c̄ caroticũrĩqũẽrẽ na cacũgoeto j̄gori, c̄ cacũrĩqũẽrẽ cabaibotiorãrẽ bairo na ñnaesupĩ Dios. ¹⁴ Bairo cabaimiatacũãrẽ, Adán ãnacũ c̄ caãnij̄gori r̄m̄p̄ũĩ nij̄goatõ Moisés ãnacũ c̄ caãni yuteap̄ũ nituetayupa roro caãna na cayasirije. Bair̄p̄ua, Dios Adãrẽ, “Ti yucũ rĩcare ugaeticõãña,” c̄ caĩcũrĩqũẽrẽ bairo caãnierẽ na cabaibotiorije j̄gori mee yasiyupa camasã. Adán ãnacũ carorijere caátij̄goricũ majũ ãñupĩ. Jesús p̄ame roque caroa macããjẽrẽ ati yepap̄ũ cajeatij̄goricũ majũ ãñupĩ.

¹⁵ Bairop̄ua, Adán roro c̄ caátaje mena quetibũjũ cõñamasĩã mano caroa Dios camasãrẽ c̄ caátibojarique menarẽ. Bairo cabaimiatacũãrẽ, jĩcãũ caũm̄ roro c̄ caátij̄gorique j̄gori camasã capããrã yasiyupa. Apei jĩcãũ caũm̄ Jesucristo j̄gori wapa jẽnirĩcãrõ mano Dios camasãrẽ c̄ caátibojarique paio netõrõ cañurĩjẽ nij̄goyupa. Nocãrõ camasã capããrãrẽ caroaro c̄ caátipee nij̄goyupa. ¹⁶ Bairo cabaimiatacũãrẽ, jĩcãũ caũm̄ roro c̄ caátaje mena quetibũjũ cõñamasĩã mano caroa Dios camasãrẽ c̄ caátibojarique menarẽ. Bairo cabaimiatacũãrẽ, Adán jĩcãũ caũm̄ caãnij̄goricũ jĩcã wãmea Diore roro c̄ cabaibotiorique j̄gori nipetiro camasã carorije cawapa cãgorã jeto tuayama. Bairo na catuamiatãcũãrẽ, camasãrẽ na ññamairĩ ñe ùnie cawapa cãgoenarẽ bairo na ññãmi Dios nipetiro c̄ mena catũgoñatutuari majãrẽ, capee wãme majũ cãrẽ cabaibotioricarã na caãnimiatãcũãrẽ. ¹⁷ Mai, jĩcãũ caũm̄ roro c̄ caáticũj̄gorique j̄gori nipetiro camasã mena ãnicõãñupã baiyasirique. Bairo caãna ãnirĩ nemojãñurõ atore bairo marĩ ï masĩña: “Dios nipetiro camasãrẽ nocãrõ paio na ññamairĩ wapa jẽnirĩcãrõ mano, ‘Caroarã

ñe ùnie cabuicaperārē bairo m̄jãã ñiñaña, cū caĩrcārã p̄ame um̄recóop̄u caroaro majũ añicõã ninucũgarãma Jesucristo jĩcãũ jũgori,” marĩ ĩ masĩña.

¹⁸ Bairi Adán roro cū caátaje jũgori nipetiro camasã cabuicunarē bairo na tuao joroque ásupi. Jesucristo p̄ame roque caroaro cariape ácu, cū cariarique mena nipetiro cabuimánarē bairo tuamasĩcõã ninucũñama. ¹⁹ Bairi ĩgu ñiña: Jĩcãũ caũmu Diore cū cabaibotiorique jũgori capããrã camasãrē rorije caánarē bairo na ĩñañami Dios. Apei p̄ame roque Diore cū catũgousarique jũgori capããrã camasãrē caroarã ñe ùnie cawapa mánarē bairo na ĩñañami Dios.

²⁰ Apeyera tunu Moisés añacũ mena cũñupĩ Dios cū caroticũrĩqũērē, nipetiro camasã tocãnacã wãme roro na caátiere na camasĩparore bairo ĩ. Bairi tie cū cacũrĩqũērē masĩmirãcũã, nemojãñurõ carorije macããjērē átinemoñupã. Bairi camasã na cabaimiatacũãrē, Dios p̄ame nemojãñurõ na ĩñamainemocõã jũgoyecũsupi. ²¹ Roro marĩ caátie wapa jũgori marĩã nipetiro camasã cabaiyasiparã jeto marĩ añiña. Bairi cabaiyasiparã marĩ caãnimiatãcũãrē, Dios p̄ame caroaro marĩ cū caátie jũgori caroarã ñe ùnie cawapa cũgoenarē bairo marĩ añio joroque ásupi. Bairi átiri yua, yeri pũna capetietie cũãrē marĩ joyupi marĩ Quetiupau Jesucristo jũgori.

6

Muertos respecto al pecado pero vivos en Cristo

¹ Bairi yua, yu caĩatajere tũgori bero, ¿dope marĩ caáto to ñucuti? “Dios p̄ame nemojãñurõ marĩ qũĩñamaiáto,” ĩrã, ¿nemojãñurõ carorije macããjērē marĩ átinemocõãcũti? ² Tore bairo marĩ áperigarã. Merē marĩã, roro átiãnajērē cajãnamajũcõãrĩcārã marĩ añiña. Bairi caãna añirĩ, ¿dope bairo tunu carorije macããjērē marĩ átiãninemobujiocũti? ³ ¿Atore bairo m̄jãã masĩētĩñati? M̄jãã masĩrã. M̄jãã p̄ame Jesucristo yarã añigarã na m̄jãã cabautiza rotirica rũmu caãno atore bairo m̄jãã tuayupa: Jesucristo yucpãĩp̄u cariaricure bairo caãna m̄jãã tuayupa, Dios cū caĩñajoro. ⁴ Bairi m̄jããrē na cabautizari rũmu Jesucristo mena cayaecoricarãrē bairo baimirãcũã, tunu cū mena Dios cū cacatioricarãrē bairo m̄jãã baiyupa. Bairi cū mena cacatiricarãrē bairo caãna añirĩ caroarã cawãma yericuna m̄jãã tuayupa yua. Tore bairo marĩ ásupi cū macũrē Dios nocãrõ caroaro cū caátimasĩrĩjē jũgori.

⁵ Jesucristo mena marĩ caãnicõãmata, cariapea cariaricup̄u nimicũã, tunu cū cacatiricarorea bairo marĩ cũã cacatinemoparã marĩ añigarã. ⁶ Bairi, bairo marĩ masĩña: Marĩã, cajũgoyepure roro marĩ caátianimirĩqũērē Jesucristo cū cariarique jũgori yucpãĩp̄u papaturericarore bairo baiyupa Dios cū caĩñajoro. Dios p̄ame ati rupau mena roro camasã na caátianigarije to yasio joroque ĩ, bairo ásupi Jesús. Bairi ãmerē roro átiãnajērē caẽñotamasĩñenarē bairo marĩ baietiya. ⁷ Nĩ jĩcãũ ũcũ baiyasiri bero, cū rupau roro caátigamirĩqũērē átinemoẽtĩñami.

⁸ Bairi, bairo marĩ ĩ tũgoñacõã niña: Jesucristo mena cariaricarãrē bairo caãna añirĩ, cū caátore bairo marĩ átigarã. Cariaricu nimicũã catitunurĩ um̄recóop̄u cū caátátore bairo marĩ cũã riamirãcũã tunu catitunurĩ um̄recóop̄u marĩ ágarã. ⁹ Tunu atore bairo marĩ masĩnemoña: Jesucristo riarĩ bero catitunurĩ um̄recóop̄u ãcũ p̄ugani cãrõ tunu rianemoetigumi. Di rũmu ũno riarique cū em̄etaeto. ¹⁰ Jĩcãnia rianajãñupĩ, marĩ carorije wapare netõõgu. ãmerē yua, catiri bero Dios mena caroaro añicõã ninucũñami. ¹¹ Bairi ãmerē yua, m̄jãã p̄ame tirũm̄p̄u roro m̄jãã caátianajērē cacũmajũcõãrĩcārãrē bairo tũgoñaña. Cariacoatana añana carorijere na

caátimasĩetõrẽã bairo mʘjãã cãã tiere tũgousanemoeticõãña. Jesucristo mena caãna añirĩ, mʘjãã caátianipeere Dios cã caborore bairo jeto átianicõãña.

¹² Bairo bairi yua, mʘjãã pʘame ati rupau bʘtioro roro mʘjãã caátiganucũrĩjẽrẽ mʘjãã majũrẽ átijĩãtirotieticõãña. Roro marĩ rupau caátiganucũrĩjẽrẽ tũgoñaenarẽ bairo tiere tũgoñanetõcõãña. ¹³ Marĩ caĩñarĩjẽ, marĩ cabusuriye nipetirije marĩ rupau macããjẽ mena roro marĩ áperigarã. Bairo roro átajere átato ũnorẽã, Dios cã caborore bairo caroa macããjẽ pʘamerẽ marĩ átianigarã. Riacoati tunu cacatiricarãrẽ bairo caroa macããjẽrẽ marĩ áticõã ninucũgarã. ¹⁴ Bairi yua, ãmerẽ roro átianajẽ mʘjãã catũgoñarĩjẽ mʘjãã netõnucãëtĩgaro. ãmerẽ yua, Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũerẽ carotiecocõãna mee mʘjãã ãniña. Dios pʘame roque mʘjããrẽ mairĩ, caroaro mʘjãã rotiyami mʘjãã yeripʘ. Bairo cã mena mʘjãã caãnoi, carorije átaje mʘjããrẽ emetaetiya.

Un ejemplo tomado de la esclavitud

¹⁵ Bairi yua, yu caĩatajere tũgori bero, ¿dope marĩ caáto to ñucuti? ¿Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũerẽ carotiecocõãna mee, Dios yayere caĩroarã añirĩ carorije macããjẽrẽ marĩ átinemocõãnicuti? Tore bairo marĩ áperigarã. ¹⁶ Caroaro mʘjãã masĩña merẽ atiere: Mʘjãã pʘame apeĩ cã carotirore bairo mʘjãã caáticõãmata, cãrẽ capaabojacoteri majã majũ jããrã mʘjãã baiya. Cãã, mʘjãã quetiupaure bairo tuau baiyami. Torea bairo carori wãmerẽ mʘjãã caáticõãmata, tie carorijere caátirotiyecocotenucũrã majũ mʘjãã tuaya. Dios cã carotirore bairo marĩ caáticõãmata roque, cãrẽ capaacoterãrẽ bairo marĩ ãnigarã. Bairo cã carotirore bairo ána carorijere átato mano marĩ ãnigarã. ¹⁷⁻¹⁸ Mai, mʘjãã pʘame cajũgoyepʘre carorijere áticõã ninucũrã tiere caẽnotamasĩena majũrẽ bairo mʘjãã baiyupa. Cabaimirĩcãrã ãmerẽ yua aperã Jesucristo yaye quetire mʘjãã na caquetibujaro tũgori, mʘjãã yeripʘ tiere mʘjãã tũgousajũgoyupa. Bairi Jesucristo jũgori roro átajere caẽnotamasĩrã añirĩ caroa macããjẽ majũrẽ mʘjãã átianicõã jũgoyupa. Bairo mʘjãã caãnajẽ cutiere tũgoñarĩ, yu pʘame Diore, “Mu ñujãñuña,” cã ñinucũña. ¹⁹ (Bairãpʘa mai, catũgoñatutuawẽpũẽna mʘjãã caãnoi, camasã na cabairijere icõñarĩ mʘjãã yu quetibujaya.) Mʘjãã pʘame cajũgoyepʘre mʘjãã caĩñarĩjẽ, mʘjãã cabusuriye nipetirije mʘjãã rupau macããjẽ mena roro átianajẽrẽ mʘjãã átianũpã. Bairo roro átajere átato ũnorẽã, ãme roque Dios cã caborore bairo caroa macããjẽ pʘamerẽ átianã. “Cã mena caãnimajũcõãrã añirĩ nemojãñurõ cã caborore bairo marĩ átigarã,” ĩ tũgoñarĩ caroaro áticõã ninucũña.

²⁰ Mai mʘjãã, cajũgoyepʘre roro caáticõãna añirĩ tie carorijere caáticotenucũrã majũ mʘjãã añũpã. Bairo caãna añirĩ ñe ũnie caroa macããjẽrẽ mʘjãã átiga tũgoñamasĩẽsupa. ²¹ ¿Cajũgoyepʘre roro mʘjãã caátianajẽ mena ñe ũnie caroare mʘjãã bócarĩ? Mʘjãã bócaesupa. Tiere tũgoñamasĩrĩ yua, ãmerẽ mʘjãã bobotũgoñaña. Roro mʘjãã caátaje wapa peero yasiricaropu roro mʘjãã baibujioyupa. ²² Bairo baibujiomirãcãã, ãmerẽ yua roro mʘjãã caátiganucũrĩjẽrẽ eñotamasĩrĩ, Dios cã caátirotiore bairo caroa macããjẽ pʘamerẽ mʘjãã átijũgoyupa. Tie roque wapacutiya mʘjããrẽ. Bairi nemojãñurõ cã caborore bairo mʘjãã caápata, cã caátianirotirijere caãna majũ mʘjãã tuaya. Bairo mʘjãã caáticõãninucũata yua, yeri capetieti pũnarẽ mʘjãã jogami Dios. ²³ Bairi roro camasã caátipairã na yaye wapa peeropu caápãrã niñama. Dios marĩrẽ cã cajorije pʘame roque yeri capetietie niña. Jesucristo marĩ quetiupau jũgori wapa jẽnirĩcãrõ mano tiere marĩ joyami.

7

Un ejemplo tomado del matrimonio

¹ Y_u yarã, y_u bairãrẽ bairo caãna, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ m_ujãã masĩña. Tie p_uame ati yepap_u mai marĩ cacatiãno, marĩrẽ tutuaro rotirore bairo marĩ átiya. Marĩ cariaro bero roque, tiere carotiecoena marĩ tuacõãña yua. ² Mai, ĩcõñarĩ m_ujãã y_u quetib_uj_upa: ĩcãõ ũcõ camanap_uc_uco, cawãmojiyarico cõ caãmata, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ caĩquetib_uj_uro jũgori cõ manap_ure cõ capitiro maniña. Cõ manap_u cũ cariaro bero roquere yua, na cawãmojiyamirĩqũẽ peticoaya. Bairi yua, Moisés ãnacũ, “M_u manap_ure cũ pitieticõãña,” cũ caĩroticũrĩqũerẽ carotiecocõãcõ mee tuayamo. ³ Bairi tunu cõ manap_u cũ cacatimiatacũãrẽ, apei caãm_u mena cõ caãmata, roro áco átiyamo. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ cabaibotiore bairo baiyamo. Bairo caãcõ nimiocũã, cõ manap_u cũ cariacoopata roque, Moisés ãnacũ, “M_u manap_ure cũ pitieticõãña,” cũ caĩroticũrĩqũerẽ carotiecocõãcõ mee tuayamo. Bairi apei caãm_u mena wãmojiyari cõ caãmata, carorije áco mee átiyamo.

⁴ Y_u yarã, y_u bairãrẽ bairo caãna torea bairo m_ujãã cãã Jesucristo cũ cariarique jũgori ãmerẽ yua Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ carotiecocõãna mee m_ujãã ãniña. Bairi ĩcãõ cõ manap_u cũ cariaro bero apeire camanap_uc_ucore bairo catuarã ãnirĩ, apei yarã majũ m_ujãã tuaya yua. Bairi m_ujãã ãmerẽ Jesucristo cariacoamirĩcũ tunu cacatiric_u yarã majũ roque m_ujãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ caroa átaje tocãnacã wãmerẽ m_ujãã átiãnigarã. ⁵ Cajũgoyep_ure mai marĩ cajesorije ũnie carorijere marĩ ĩñãugaripeanucũwã. Bairo caĩñãugaripearã ãnirĩ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ tãgori bero tie roticũrĩqũerẽ marĩ baibotiojũgow_u. Bairo tiere cabaibotiorã ãnirĩ nemojãñurõ tutuaro carorijere marĩ áp_u. Bairo carorijere ána yua, peerop_u cayasiráná majũrẽ bairo marĩ baimiwã. ⁶ Cajũgoyep_ure Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ carotiecorã majũ marĩ ãnimiwã. Áme roquere yua, Jesucristo mena ãnirĩ tie rotiriquere carotiecorã mee marĩ ãniña. Bairo caãna ãnirĩ Dios cũ caborore bairo caroa macããjẽ p_uamerẽ marĩ átiãnijũgomasĩña, Dios, Espiritu Santore marĩ yerip_u cũ cajoro jũgori. Bairo Moisés ãnacũ cũ cawoa-turiquere marĩ catũgousaro jũgori mee, cawãma yeri marĩ cacũgoro jũgori roque Dios cũ caborore bairo marĩ átiãnimasĩña.

El pecado que está en mí.

⁷ Bairi Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩqũẽ, “Carorije niña,” ¿marĩ ĩrãati? Bairo marĩ ĩtĩgarã. Tie rotirique camanicõãta, “Y_ua, carorije caác_u y_u ãniña,” marĩ tocãnacãũp_ua marĩ ĩ tũgoña masĩtĩbujioricarã. Mai, ĩcã wãme roticũrĩqũẽ macããjẽrẽ y_u quetib_uj_upa: “Aperã yayere ĩñãugaripeaeticõãña,” ĩ quetib_uj_uya. Tie roticũrĩqũẽ camanicõãta, “ĩñãugaripearique, carorije niña,” marĩ ĩ masĩtĩbujioricarã. ⁸ Bairi Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ caãno jũgori yua, marĩ rupap_u rorije marĩ caátigarije caãnie p_uame tocãnacã wãme roro átajere nemojãñurõ marĩ átinemo joroque baiyupa. Tie roticũrĩqũẽ camanicõãta roque, carorije p_uame camanierẽ bairo tuabujioro. ⁹ Mai, roticũrĩqũerẽ masĩécãp_u y_u caãna yũteare cacatimajũrẽ bairo y_u ãnimiwã. Cabero tie roticũrĩqũerẽ y_u camasĩrõ bero y_u rupap_u rorije y_u caátigarije caãnie p_uame ãninemoñupã. ¹⁰ Bairo caátieco_u ãnirĩ peerop_u y_u cayasipeere merẽ y_u masĩwã. Bairi tie rotirique jũgori camasãrẽ Dios mena caroaro na catuabujioro ãnorẽã, y_u p_uamerẽ carorije wapa cacũgoure bairo y_u tuo joroque y_u áp_u. ¹¹ Y_u majũ y_u tũgoña mawijiayupa. “Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ y_u átipecocõãg_u,” ĩ tũgoñamicũã, y_u rupap_u rorije y_u caátigarije caãnie jũgori tiere y_u átipecomasĩtĩrĩ. Carorije cawapac_u peerop_u cayasipaure bairo y_u tuamiñupã.

¹² Bairi atore bairo marĩ ĩ yaparoya Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũerẽ: Tie cañurĩjẽ majũ niña bairop_ua. Tocãnacã wãme roticũrĩqũẽ caroaro cariape

quetibujurique cañurijē niña. ¹³ Toroquere Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cañurijē nimirōcūā, ¿nopēirō tie jūgori marirē carorije cabuicunarē bairo marī tuao joroque to ásupari? Tie jūgori mee tore bairo marī baiwū. Marī carorije jūgori carorije wapacunarē bairo marī tuao joroque marī ápu. Bairo bairi tie rotirique caroa macāājērē masirī bero yua, roro marī rupaure caátiganucūrījē puamerē, “Tie carorije átaje majū niña,” marī ī tūgoñamasījūgowū. Bairo ī tūgoñamasirī, peeropu cayasicoabujiorārē bairo marī caānajē cutie cūārē marī masiwū.

¹⁴ Bairi atore bairo marī masiña: Moisés ānacū cū caroticūrīqūē puame Dios cūrē cū caquetibujucūrīqūē majū niña. Bairi cañurijē majū niña. Yū rupaupu rorije yū caátigarije cacūgon ānirī yū puame roque carorije macāājērē caáticōāninucūū yū āniña. ¹⁵ Yū, yū caátigarije caroa ūnierē yū áperinucūña. Apeye carorije caátiamanipee ūnie puame roquere yū átinucūña. Bairo yū caátinucūrījērē dope bairo űi masiētīña. ¿Dopēī tore bairo yū átibaucuti? ¹⁶ Yū caátigaetie puamerē ácu, atore bairo yū masiña: “Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cañurijē niña,” űi masiña. ¹⁷ Bairi āmerē yū majū tie carorijere yū áperiya. Yū yeri yū catūgoñarījēpu carorije macāājē átaje nicōāña. Tie puame roro yū átiāninucūō joroque yū átiya. ¹⁸ Bairi caroa macāājērē átigamicūā, yū átijātietiya. Bairo átijātietiri atore bairo űi masiña: Yū rupaū mena roro yū caátigarijere yū caápata, petoaca ūno caroa macāājē manimajūcōāña. ¹⁹ Yū, yū caátigarije caroa ūnierē yū áperiya. Apeye yū caátigaetie puame roquere yū átinucūña. ²⁰ Yū caátigaetie puamerē ácu, atore bairo yū masiña: Yū majū tie carorijere yū áperiya. Yū yeri yū catūgoñarījēpu carorije macāājē átaje nicōāña. Tie puame roro yū átiāninucūō joroque átiya.

²¹ Alore bairo jeto yū baicōā ninucūña: Caroa macāājērē átiganucūmicūā, rorije átaje puame jetore yū áticōā ninucūña. Carorije puame yū ānijūgoyecutinucūña. ²² Yū majūpu, Dios cū caroticūrīqūērē yū bomajūcōāmiña. ²³ Bairi atiere yū masiña: Yū catūgoñarījē mena caroa macāājērē yū átigamiña. Bairo yū caátigamiatacūārē, yūpūre niña caroaro yū caátigatūgoñarījērē ēñotarore bairo yūre caátinucūrījē. Bairi yū majū rupaū mena carorijere tutuaro yū átiganucūña. Bairo yūpūre caāno jūgori carorijere yū átijānamasiētīña.

²⁴ Bairo carorije macāājērē caáticōāninucūū ānirī, ¡butiuro roro yū tūgoñarīqūē paiya! Pero caūpetietopu caápápu yū āniña. ¡Tame, roro majū yū tāmucupū! Bairi, ¿ni ūcū majū carorije yū rupaupu cacūgon yū caānie wapare yū cū netōōbujiocuti? ²⁵ Dios puame Jesucristo mena yū catūgoñatutuario jūgori, yū carorije wapare yū netōōgumi. Bairo cū caátipeere tūgoñarī, “Mū űujāñuña,” cū űinucūña. Bairi atore bairo űi yaparoya yū cabairijere: Dios cū caroticūrīqūērē, cū cabororea bairo yū caátipea niña. Baimicūā, yū, ati rupaū caācū ānirī roro átaje yūpūre caāno jūgori carorije yū caátipee cūā āno bairopu.

8

La vida conforme al Espíritu de Dios

¹ Bairi Dios puame noa ūna Jesucristo mena caānarē, “Mūjāā buicutiya,” di rūmu ūno na īreetigumi. ² Jesucristo jūgori Espiritu Santo cawāma yeri catiriquere cajopu puame roro marī caátaje wapare cabuicuperārē bairo marī ānio joroque marī ásupi. Tunu bairoa peeropu marī cayasirábujiopee cūārē marī netōōñupī. ³ Marīā, rorije caátianinucūrā marī caāno jūgori, Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē marī caátipeyomasīpee mañupā. Tie roticūrīqūē jūgori marī carorije wapare marī canetōmasiētīmiatacūārē, Dios puame roque marī

carorije wapare netōōgɯ, cū macūrē ati yeparɯ cū joyupi. Cū macū pɯame marī roro caátipairã marī carupawɯctorea bairo ati rupawɯ cacūgou añupĩ. Ti rupawɯ mena riari marī carorije wapa cañnierē merē reepeyocōañupĩ. ⁴ Tore bairo marī ásupi Dios, cū camasīōrījē jūgori marī pɯame cū carotirore bairo marī caátipeyomasīparore bairo ĩ. Bairi marĩã, āmerē yua ati rupawɯ mena roro marī caátiganucūrōrē bairo marī átiāmerīgarã. Espíritu Santo cū caátirotirore bairo jeto roque caátianiparã majū marī añiña.

⁵ Tocānacãɯpɯa camasã ati rupawɯ mena roro caátinucūrã pɯame, ti rupawɯ roro na caátie jetore átiāniganucūñama. Aperã, Espíritu Santo cū carotirore bairo caátinucūrã roque, cū caborije cañurījē pɯamerē átiāniganucūñama.

⁶ Noa ũna ati rupawɯ mena roro caátianinucūrã pɯame tore bairo na caáticōāninucūata, peero yasiricaropɯ ágarãma. Aperã, Espíritu Santo cū caborije cañurījē ũnie pɯamerē caátianinucūrã roque tocānacã rãmɯa Dios mena yerijōrō ānicōā ninucūgarãma. ⁷ Noa ũna ati rupawɯ mena roro caátianiganucūrã pɯame Dios cū carotirore bairo átijĩātimasīgaetiyama. Bairi Dios pesuare bairo caāna majū tuayama. ⁸ Bairi tore bairo ati rupawɯ mena roro caátianinucūrã pɯame di rãmɯ ũno Dios cū caññajesorije ũnierē áperimajūcōāñama cū caññajoro.

⁹ Mɯjãã roque āmerē, na rupawɯ caborore bairo caátianinucūrã na caátianinucūrōrē bairo mɯjãã átiāmerīña. Espíritu Santo cū camasīōrījē jūgori roque cū caátirotirore bairo jeto mɯjãã átiāninucūña. Tore bairo mɯjãã átiāninucūgarã, cañnorē bairo Espíritu Santo Dios Yeri majū mɯjãã yeripɯ cū caāmata. Tunu bairoa Jesucristo cū cajou Espíritu Santo majūrē ni ũcū cū yeripɯ cacūgoecɯ pɯame Jesucristo yaɯ mee niñami. ¹⁰ Ati rupawɯ, roro marī caátinucūrĩ rupawɯ pɯame caboapa rupawɯ niña. Bairo caboapa rupawɯ cañnimitacūārē, Jesucristo marīpɯre cū caāmata, Dios pɯame cañurã ñe ũnie cawapa mánarē bairo marī ānio joroque átiyami. Bairi marī rupawɯ caboamiatacūārē, marī yeri pɯame ɯmɯrecóopɯ caticōā ninucūgaro. ¹¹ Dios Yeri Espíritu Santo, Jesucristo cariaricɯpɯre tunu cū catio joroque caátacɯ pɯame marīpɯre cū caāmata, marī rupawɯ cayasiro bero tunu ti rupawɯre catio joroque átigɯmi. Espíritu Santo marīpɯre cū caānoi, cū camasīrījē mena tore bairo marī átigɯmi.

¹² Bairi yɯ yarã, yɯ bairārē bairo caāna, marī yeripɯ Espíritu Santo cū caāno jūgori ati rupawɯ mena roro marī caátiganucūrījērē áperirotiya. Espíritu Santo cū carotirore bairo pɯame roque átirotiya. ¹³ Ati rupawɯ mena roro mɯjãã caátiganucūata, peeropɯ mɯjãã yasigarã. Baimirãcūã, tie carorijere Espíritu Santo cū camasīōrījē jūgori mɯjãã caátijãnaata roque, mɯjãã caticōā ninucūgarã.

¹⁴ Nipetiro Espíritu Santo cū camasīōrījē jūgori cū carotirore bairo caátiasarã pɯame Dios pūnaa majū niñama. ¹⁵ Dios, Espíritu Santore marī cū cajoroi, paacoteri majã na quetiupawɯre cauwirã na cabairore bairo marī baietiya. Dios pɯame marīrē cū pūnaa marī ānio joroque átigayami. Cū, Espíritu Santo marī cū cajūgomasiōrījē jūgori marī Pacɯ Diore, “Caacɯ,” cariape cū marī ĩ masiña. ¹⁶ Espíritu Santo pɯame marī yeri marī catūgoñarījēpɯ, “Dios pūnaa majū marī añiña,” marī ĩ tūgoñao joroque átiyami. ¹⁷ Bairo cū pūnaa caāna añirĩ Dios, cū pūnaarē, “Caroare mɯjãã yɯ jogɯ,” nipetiro cū caññcārōrē bairo marī cūgopeyogarã. Jesucristo jūgori tiere marī cūgogarã. Jesucristo cū carotirore bairo marī caátie jūgori marīrē roro na caápata, cū mena ɯmɯrecóopɯ caroaro cañnopɯ caroaro marī ānicōā ninucūgarã.

La gloria que ha de venir

¹⁸ Ati yeparɯ ãna, roro popiye marī cabainucūrījē mena quetibɯjɯ cōñamasĩã mano ɯmɯrecóo caroaro cañnopɯ caroare Dios marī cū cajopee

menarē. Bairo ati yepapɯ roro popiye baimirācūā, cabero caroaro majū marī ānicōā ninucūgarā Jesucristo mena yua. ¹⁹ Nipetirije ati ɯmɯrecóo macāājē Dios cū caqūēnorīqūē pɯame camasā pajɯtiricaróo mano apeye ũnierē na cacoterore bairo coteróo baiya. “Ānoa yɯ pūnaa niñama,” Dios cū caīpa rūmɯ caetaparore coteróo baiya. ²⁰⁻²¹ Caānijūgoropɯ Dios cū caqūēnorīqūē nipetirije caroa cañurījē ānijūgoyupa. Cabero ati yepa macāājē roye tuapeti-coasupa. Ati yepa to majūā roye tuaesupa. Adán cū cabaibotiorijere ĩñarī, Dios pɯame roque nipetirije to roye tuo joroque ásupi. Bairi nipetirije ati yepa macāājē cayasipee majū tuayupa. Bairo cayasipee caānimiatacūārē, caberopɯ Dios pɯame tiere caroaro wasoagɯmi tunu. Bairo ti rūmɯ caetaro cū pūnaarē cawāma rupɯ cū cawasoaparorea bairo ati ɯmɯrecóo macāājē cū caqūēnorīqūē cūārē cawāma jeto wasoacōāgɯmi. Bairo cū caáto, tirūmɯ cū caátijūgoricarore bairo caroaro nigaróo tunu. Pɯgani roye tuaetigaróo yua.

²² Bairi atore bairo marī masīña: Ati ɯmɯrecóo macāājē nipetirije Dios cū caqūēnorīqūē pɯame, ĵicāō carōmio pūnaa cɯtigo popiye cō canetōrōrē bairo tie cūā roro popiye netōrō baiya. ²³ Tie ati ɯmɯrecóo macāājē jeto mee roro popiye netōrō baiya. Marī cūā torea bairo popiye marī bainucūña. Bairo caāna nimirācūā, merē caānijūgoro Espírítu Santore Dios cū cajoricarā majū marī āniña. Popiye netōrō marī ānicoteya mai ape rupɯ, rorije cacūgoeti rupɯre, marī, cū pūnaarē cū caīrīcārōrēā bairo Dios cū cawasoaparo jūgoye. ²⁴ Jesucristo mena marī catūgoñatutuaróo jūgori marī netōñupī Dios. Bairi caberopɯ marī rupɯre cū cawasoapeere caānorē bairo cariape marī tūgoñatutuacoteya. Ni ĵicāū ũcū dise ũnie cū cacoteriquere merē cū caññaata, tiere cotenemoetiyami. Marī caññarīqūēpɯ caāmata, dope bairo merē ĩñarīqūēpɯre cotemasīā mano. ²⁵ Bairi marī caññaetiere mai cacoterā ānirī tiere pajɯtiricaróo mano marī cacotetūgoñarō ĩña.

²⁶ Marī pɯame Diore caroaro cariape caānorē bairo cū marī jēnimasī peyoetinucūña. Bairo cajēnipeyomasīēna marī caānoi, Espírítu Santo pɯame marī ĵáatinemonucūñami. Bairi marī caátianipeere marī jēnibojayami cū yaye bɯsɯrique mena. Tie bɯsɯrique pɯame camasā bɯsɯrique mena cabɯsɯjēñomasīā manie niña. ²⁷ Dios pɯame roque marī yeri marī catūgoñarījērē caññabesemasī ānirī Espírítu Santo marī cū cajēnibojarijere cariape tūgomasīñami. Dios cū caborore bairo Espírítu Santo pɯame, marī, cū yarārē marī jēnibojanucūñami.

Más que victoriosos

²⁸ Atore bairo marī masīña: Nipetiri wāme caroa, o popiye marī cabainucūpeere marī cūñupī Dios, marī, cūrē camairā cū caborore bairo caroaro marī caátianimasīparore bairo ĩ. Tore bairo marī cūñupī Dios marī, cū cabesericarā, cū cabojūgoricarorea bairo catūgoɯsarārē. ²⁹ Dios merē caānijūgoripapɯ marīrē ĩñabeseri, “Ānoa caāniparā yɯ pūnaa majū nigarāma,” ĩcūcōāñupī. Cū macū cū caānierē bairo marī caānierē boɯ, bairo ĩcōā jūgoyupi. Bairi tunu cū macūrē, nipetiro cū mena catūgoñatutuarā jūgocɯre bairo cū caānierē boɯ, bairo ĩ jūgoyeticūcōāñupī Dios. ³⁰ Caānijūgoripapɯ merē cū yarā cū caāniroticarā marī caānoi, cū pūnaa caāniparārē marī beseyupi. Bairo cū cabesericarā marī caānoi, “Ñe ũnie cabuimána, cañurā niñama,” marī ĩ ĩñañami. Bairo cū caī ĩñarā marī caānoi, caroaro majū cū caānajē cɯtie macāājērē marī cūā ĵicā wāme ũnorē marī cūgoo joroque ásupi.

³¹ Bairo tie caroa queti majūrē tūgoñarī, atore bairo marī tūgoña masīnemoña: Dios cū caññamaicoterā marī caānoi, noa ũna aperā marīrē caññaterā nimirācūā, roro marī átiyaparoetiyama. ³² Dios cū macū caānimajūārē cū riaroti joyupi ati yepapɯre, marī nipetiro marī carorije wapare netōōgɯ.

Marĩ mairĩ, “Cũ yu joetigu yu macũrẽ,” iẽsupĩ. Bairo caátacu majũ añirĩ nipetirije caroaro marĩ caãnajẽ catipee cũãrẽ marĩ jomajũcõãgumi. ³³ Dios roque, “Añoa ñe ùnie cawapa cũgoena niñama,” marĩ, cũ cabesericarãrẽ marĩ ĩ masĩñami. Bairi ni jĩcãũ ùcũ, “Añoa, cañuena niñama,” marĩ ĩ busujãmasĩęcũmi. ³⁴ Mai, atore bairo niña: Jesucristo pũame yucupãĩpu marĩ carorije wapare netõõbojagu riayupi. Bairo riacoamicũã, tunu nemo catiyupi Dios cũ camasĩrĩjẽ jũgori. Bairo catiri bero ãmerẽ yua, cũ pacu cũ carotimasĩrĩpau cariape nũgõãpu ruiiri, marĩ yaye caãnipeere jẽnibojau átiyami cũ pacu Diore. Bairi ni jĩcãũ ùcũ, “Añoarẽ na yaye wapa popiye na baio joroque na átirotiya,” marĩ, Dios cũ cabesericarãrẽ marĩ ĩ busujãmasĩęcũmi. ³⁵ Jesucristo marĩrẽ cũ camairĩjẽrẽ ni jĩcãũ ùcũ eñotamasĩęcũmi. Tunu bairoa popiye marĩ cabairije, o marĩ caũseariti tũgoñarĩjẽ, o aperã Jesucristo yarã marĩ caãnie jũgori roro marĩrẽ na caátie to caãnimiatacũãrẽ, Jesucristo pũame marĩrẽ maicõã ninucũñami. Tunu bairo marĩ caũariarije, marĩ cajutii bopacarije, o cauwiorije watoa marĩ caãnie, o aperã marĩrẽ na capajĩãgarije caãnimiatacũãrẽ, Jesucristo pũame marĩ maicõã ninucũñami. ³⁶ Dios yaye quetire woarica tutipũ cũã atore bairo iña cũ yarãrẽ:

“Dios, mũ yarã jãã caãno jũgori tocãnacã rũmũã jããrẽ pajĩãrĩcãrõ uwioro jãã átinucũñama.

Ovejare pajĩãgarã, narẽ pajĩãrĩcãrõpu na cajeánarẽ bairo jãã cũãrẽ roro jãã átinucũñama,”

ĩ quetibũju woatuyupa Dios ya tutipũ.

³⁷ Bairo roro netõrõ marĩ cabairije caãnimiatacũãrẽ, marĩ pũame Jesucristo marĩrẽ camai cũ cajuatie jũgori roro marĩ cabainucũrĩjẽrẽ netõnucãrĩ jõpũame tiere tũgoñaenarẽ bairo marĩ tũgoñanetõcõãgarã. ³⁸ Bairi ñe ùnie rusaeto atore bairo ñi tũgoñatutuacõãña: Dise apeye ùnie Dios marĩrẽ cũ camairĩjẽrẽ marĩ eñotamasĩęcũñama. Marĩ cabaiyasiata, o marĩ cacaticõãmata cũãrẽ, dise ùnie marĩ eñotamasĩęcũñama. Bairi tunu ángelea majã, wãtĩ yeri pũna quetiuparã cũã marĩrẽ Dios cũ camairĩjẽrẽ marĩ eñotamasĩęcũñama. Tunu apeye ãme caãnie, caberopũ caãnipee cũã marĩ eñotamasĩęcũñama. ³⁹ Bairi tunu jõbui mũmrecõõpu macããjẽ, caũcũãrõpu macããjẽ, nipetirije Dios cũ caqũenorĩqũẽ, marĩrẽ Dios cũ camairĩjẽrẽ marĩ eñotamasĩęcũñama. Marĩ Quetiupau Jesucristo yarã marĩ caãnoi, jdi rũmũ ùno marĩ maijãnaetinucũgumi Dios!

9

Dios ha escogido a Israel

¹ Yu, Jesucristore catũgõusaũ añirĩ mũjããrẽ cariape yu quetibũjũya. Mũjãã ñitoetiya. Tunu bairoa Espiritu Santo yure cariape cũ caquetibũjũro jũgori cariape mũjããrẽ ñiña. ²⁻³ Yu yarã, yu ya poa macããna judío majã Jesucristore na catũgõusaetiere iñarĩ roro yu tũgoñarĩqũẽ paicõã ninucũcũpu. Yu yeri yu catũgoñarĩjẽpu roro capũnirõrẽ bairo yu tũgoñanucũcũpu. Bairo tũgoñarĩ yua, yu yarã Jesucristore na catũgõusaapeere boũ, Jesucristo cũ camano, peero caũpetietõpu yu ágatũgoñaña, bairo na yu cabaibojaro iñarĩ roro na caátie wapare netõbujiorãma ĩ. ⁴ Na, yu yarã judío majã pũame Jesucristore tũgõusaetimircũã, Israel ãnacũ pãrãmerã, Israel ya poa macããna majũ niñama. Bairi narẽ Dios pũame cũ pũnaarẽ bairo caãniparã majũ na beseyupi. Bairo na beseri bero yua, nocãrõ cũ catutuarije cũ caasiyarije mena natũ ãñupĩ. Bairo na mena ãcũ, caroa wãme cũ na caátipeere na átirotiyupi. Tunu bairoa Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ cawãmecutie cũãrẽ na cũñupĩ. Tunu bairoa cũrẽ na cañubuepee, caroaro na cũ caátipee cũãrẽ na joyupi. ⁵ Na cũã judío majã jãã ñicũjãã ãnana pãrãmerã, jãã ya poa macããna majũ niñama. Tunu

apeyera camasã ya wãme marĩ catũgoñarõ p̄amata, Jesucristo cãã judío majã yaure bairo buiyupi ati yepapure. Cãã, niñami ati yepa macããjẽ cañie nipetirije Quetiup̄a. Bairi cãrẽ marĩ cabasapeopee niña. Bairoa to baiáto.

⁶ Dios, Israel ya poa macããnarẽ caroaro na cã caátigariquere na átipeyoecu mee baiyami. Bairo p̄ame roque niña: Diore na catũgousaetie jũgori nipetiro judío majã Israel pãrãmerã nimirãcãã, na mena macããna aperã apeĩ pãrãmerãrẽ bairo caãna tuayama Dios cã caĩñajoro. ⁷ Bairi judío majã nipetiro Abraham ãnacũ pãrãmerã caãna nimirãcãã, cariape cã pãrãmerã majũ nipetietiyama Dios cã caĩñajoro. Bairi bairo qũĩñupĩ Abrahãrẽ Dios: “P̄ugarã m̄ capũnaa cutimiatacããrẽ, m̄ macũ Isaac jũgori capããrã nigarãma m̄ pãrãmerã cañiparã,” qũĩñupĩ. ⁸ Bairo ĩgaro ĩña: Nipetiro Abraham ya poa macããna cabuianucũrã Dios pũnaa majũ mee niñama. Dios Abrahãrẽ, “Caroaro m̄ ȳ átiḡ,” cã caĩrĩqũerẽ catũgousarã roque Dios pũnaa niñama. Na ũna roque, Abraham ãnacũ pãrãmerã majũ tuayama Dios cã caĩñajoro. ⁹ Mai, atore bairo ãñupã Dios caroaro cã cã caátipee Abrahãrẽ: “Ati yutea ũno caãno ape cũmarẽ ȳ caetaro, merẽ Sara m̄ numo ĩcãũ macũ cutigomo,” qũĩ quetibũjũ jũgoyeticũñupĩ Dios Abrahãrẽ, cã macũ cã cabuiapee macããjẽrẽ.

¹⁰ Atie ȳ caĩquetibũjuriye jeto mee niña. Apeye atore bairo ĩcõñanemorĩqũẽ roque cariape majũ niña: Abraham macũ Isaac, b̄tiri bero, numo c̄supi Rebecare. Bairi cõ pũnaa ĩcãnia p̄ugarã cabuiaricarã Isaac ĩcãũ pũnaa ãñupã. ¹¹⁻¹³ Mai, na cabuiaparo jũgoye, caroa, o carorije macããjẽrẽ na caátiparo jũgoyep̄a merẽ Dios ĩcãũrẽ cã besecũcõãñupĩ. Atope bairo cõ ĩñupĩ Rebecare: “Cajũgoc̄ cañipar̄ p̄ame cã baire capaacoteire bairo niḡmi,” cõ ĩñupĩ. Tie cõ cã caĩjũgoyetirique p̄ame cã ya tutip̄ caĩrõrẽã bairo cariape ĩña: “Jacore mairĩ cã ȳ besew̄. Apei Esaũ p̄amerẽ cã ñiñatew̄,” ĩ quetibũjuya. Tore bairo cã caátajere masĩrĩ, atore bairo cariape marĩ ĩ masĩña: “Dios, cã caboro, cã caátigajũgoyetiricarore bairo camasãrẽ na besemasĩñami cã caborãrẽ. Dope bairo caroaro na caátiere ĩñajesori mee na beseyami,” marĩ ĩ masĩña.

¹⁴ Tiere masĩrĩ yua, “Toroquere, cariape caác̄ mee niñami Dios bairo cã caápata,” ¿marĩ ĩrãati? ¿Tore bairo marĩ ĩ masĩena bairãp̄a! ¹⁵ Atope bairo p̄ame qũĩñupĩ Dios Moiserẽ: “Ȳ camai jetore cã ñiñamaiḡ,” qũĩñupĩ. ¹⁶ Bairi atore bairo marĩ masĩña: Dios, cã majũ cã caboro marĩ camasãrẽ marĩ bopaca ĩñamasĩñami. Cã marĩ camairotiro jũgori mee marĩ mainucũñami. Tunu bairoa caroaro marĩ caátie jũgori mee marĩ maiñami. ¹⁷ Tore bairo cã majũ cã caborore bairo átiri, atore bairo qũĩñupĩ Dios quetiup̄a rey Egipto macããcũrẽ Moisés ãnacũ cã caãna yuteap̄a: “Ȳ catutuarijere m̄ mena ĩnoḡ, m̄rẽ quetiup̄aure bairo m̄ ȳ jõw̄. Nipetiro camasã, catutuap̄a ȳ cañierẽ na camasĩparore bairo ĩ, tore bairo m̄ ȳ áp̄,” qũĩñupĩ Dios. ¹⁸ Bairi Dios camasã noo cã caborãrẽ na ĩñamaiñami. Tunu aperã na yerip̄a catũgousagaena p̄amerẽ nemojãñurõ catũgousagaena majũ na ãnio joroque na átimasĩñami.

¹⁹ Bairo ȳ caĩrĩjẽrẽ tũgorã, atore bairo m̄jãã ĩbujiorã: “Dios, cã majũ cã caboro caãno jũgori marĩ camasã marĩ caátianipee caẽnotamasĩã manie cã caáticũjũgoyetiata, ¿dope bairo Dios cã majũã tunu, ‘Cabuc̄na m̄jãã ãniña,’ cariape marĩ qũĩ masĩbujioc̄ti? ĩ masĩetĩbujiōmi Dios,” m̄jãã ĩ tũgoñabujiorã. ²⁰ Atope bairo ñi quetibũjuya m̄jããrẽ: M̄jãã camasã cabũgoro macããna nimirãcãã, ¿netõõrõ cañimajũũ Diore cã m̄jãã tutiyati? Ríi jot̄ caqũenorĩcũrẽ, “¿Dopẽĩ tore bairir̄ ȳ m̄ weeri?” tir̄ caĩmasĩparorea bairo m̄jãã cãã ĩrã m̄jãã ĩña Diore, tore bairo m̄jãã caĩata. ²¹ Ríi jot̄ caqũenorĩ majõc̄ p̄ame ríi mena noo cã cabori jot̄ ũnierẽ qũẽnomasĩñami. Tie ríi mena

jĩcãru jotu caroaru majũ qũẽñomasĩñami. Tie menaina tunu aperu cabugoro caãniru majũ qũẽnomasĩñami.

²² Torea bairo marĩ camasã cũ caqũẽnorĩcãrãrẽ cũ caboro marĩ átimasĩñami Dios. Bairu, cũ ruame roro caãnarẽ cũ caĩñabeseri rũmu caetaparo jũgoye roro na caátianierẽ caroaro yerijõrõ mena nucãcõã coteãninucũñami. Ti rũmu caetaro roque popiye na baio joroque cañuenarẽ cũ caátipee mena cũ catutuarije, nocãrõ cũ caátimasĩrĩjẽrẽ marĩ nipetiro camasãrẽ marĩ áti ñnocõñagumi.

²³ Tunu bairoa marĩ cũ caĩñamairã ruamerẽ nocãrõ caroaro majũ cũ caãnierẽ marĩ camasĩrõ boyupi. Bairi cajũgoyeru, yure bairo caroarã cañurã na ãmarõ ñ, marĩ besecũjũgoyupi. ²⁴ Bairo marĩ besei yua, judío majã jĩcããrãrẽ, aperã judío majã caãmerã cũãrẽ marĩ bseyupi. ²⁵ Dios yaye quetire woarica tutipũ cũãrẽ tirũmũpũ macããcũ Oseas cawãmecũcũ ruame atore bairo ñ woatujũgoyeticũñañupĩ judío majã caãmerãrẽ na cũ caátipeere:

“Yũ yarã na caãmerĩmiatacũãrẽ, yũ yarãrẽ bairo na ñiñagu.

Tunu yũ camaietimirĩcãrãrẽ, yũ camairãrẽ bairo na ñiñagu,” ñ woatuyupi Oseas Dios cũ caĩrĩqũẽrẽ.

²⁶ Tunu apewẽru bairo ñnemoña:

“ ‘Mũjãã yũ yarã mee mũjãã ãniña,’ Dios na cũ caĩrĩcã yeparu tunu,

‘Dios cacaticõãninucũũ pũnaa niñama,’ ñecogarãma,” ñ woatuyupi Oseas, Dios judío majã caãmerãrẽ cũ caátipeere.

²⁷⁻²⁸ Jãã yarã judío majã Israel ya poa macããna na cabaipee ruamerã atore bairo ñ quetibũju woatujũgoyeticũñañupĩ Isaías: “Dios ruame yoaro mee na ññabesegumi atĩ yepa macããna nipetirore. Cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo cariape átigumi. Bairi Israel pãrãmerã, ria capairiya paputiro macããjẽ paare bairo capããrã nimirãcũã, capããrã mee netõjĩãtigarãma roro na caátaje wapare,” na ñ woatujũgoyetiypu Isaías ãnacũ. ²⁹ Cũ, Isaíana tunu apewẽru atore bairo ñnemoñupĩ mai cajũgoyepure:

“Dios ñe ñnie carusaecu catutuamajũũ ruame marĩ mairĩ jĩcããrã ñnarẽ cũ carugaeticõãta, marĩ judío majã marĩ manibujiorã.

Sodoma, bairi Gomorra macãã macããnarẽ cũ caátatore bairo marĩ judío majã cũãrẽ marĩ repeyocõãbujioricumi merẽ,” ñ woatuyupi Isaías ãnacũ.

Los judíos y el evangelio

³⁰ Toroquere, ¿dope bairo marĩ ñcuti? Bairo ruame niña: Judío majã caãmerã Dios mena caroaro na caãnipeere macãẽsupa. Tere macãẽtĩmirãcũã, Jesucristo mena na catũgoñatutuarije jũgori tere masĩjũgoyupa. Jesucristore na catũgousaroi, Dios ruame, “Caroarã, ñe ñnie rorije cawapa cũgoena niñama,” ñrĩ na ññanucũñami. ³¹ Marĩ yarã israelita majã ruame roque Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ na catũgousaro jũgori Dios mena caroaro ãnigamiñupã. Bairo ãnigamirãcũã, tie rotiriquere caroaro átipeyoesupa. Bairi Dios mena caroaro ãnimasĩẽsupa. ³² ¿Dopẽĩrã Dios mena caroaro na ãnimasĩẽsupari? Bairo ruame niña: Jesucristo mena na catũgoñatutuarije mena mee, Dios mena caroaro ãnigamiñupã. Na majũ na catũgoñatutuarije mena ruame roque tore bairo ãnigamiñupã. Bairo Dios cũ cajoricũ Jesucristo mena catũgoñatutuagaena ãnirĩ Dios tũpũ ápérigarãma. Bairi ãtããpure carocawanucũrãrẽ bairo tuayama yua.

³³ Tore bairo cariape ñ woatuyupa Dios ya tutipũ:

“Yũ ruame Siõn cawãmecũti burõpũ jĩcã ãtããrẽ cũũrẽ bairo jĩcãũ cũ yũ cũña.

Bairi ni ñcũ cũrẽ cũ caboeticõãta, tiare carocawãre bairo popiye cũ baio joroque cũ yũ átigu.

Tunu ni ñcũ cũrẽ cariape catũgousau ruame roque di rũmu ñno,

‘Cabugoro majũ cũ yũ boyupa,’ ñ tũgoña yaparuaetigumi,” ñ quetibũjũya Dios ya tutipũ cũãrẽ.

10

¹ Bairi yu bairārē bairo caãna, yu ruame, yu yarã Israel ya poa macããna na canetõjĩatipeere butioro yu boya. Bairo bori yua, butioro Diopure na yu jẽnibojanucũña. ² Na ruame Dios cũ caborore bairo caroaro átiganucũmiñama. Bairo átiga âninucũmirãcũã, na majũ na ya wãme ũnierē átiri, cũ caborore bairo átijĩãtietinucũñama. ³ Bairi, “Dios ruame Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuario jũgori, ‘Ñe ũnie carorije cawapa cũgoena niñama,’ marĩ ĩ masĩñami,” ĩ tũgoñamasĩẽtĩnucũñama. Bairo tũgoñamasĩẽtĩrĩ yua, na majũ na caátituarije mena ñe ũnie cawapa mánarē bairo âniganucũmiñama. ⁴ Jesucristo ati yeparu etari, marĩ nipetiro camasã cũ mena catũgoñatutuarārē, Moisés ānacũ cũ caroticũrĩqũerē carotiecocõãna meerē bairo caãna marĩ ānio joroque ásupi, ñe ũnie carorije cawapa cũgoenarē bairo marĩ caānimasĩparore bairo ĩ, Dios cũ caĩñajoro.

⁵ Atore bairo ĩ woatuyupi Moisés ānacũ cũ caroticũrĩjẽrē na catũgousarije jũgori canetõparārē: “Ni jĩcãũ ũcũ roticũrĩqũẽ nipetirijere caátipeyomasĩ ruame Dios mena ānicõã ninucũgumi,” ĩ woatuyupi. ⁶ Bai ruã, apeyera Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori marĩ canetõpee ruamerē tũgoñarĩ, apewẽru Moisés ānacũ cũ cawoatucũrĩqũerē marĩ tũgoroa mai. Atore bairo ĩ woatuyupi: “¿Ni ũcũ mũrecóoru cũ wãmũácúati?” ĩ woatuyupi. Bairo ĩgu ĩñupĩ: “Jesucristo marĩ cũ netõparóo ĩrã, ¿ni ũcũrē mũrecóoru cũ wãmũárotiri, cũ marĩ piiruijoroticuti?” ĩgu ĩñupĩ Moisés. ⁷ Apewẽru tunu ĩ woatunemoñupĩ: “¿Ni ũcũ caũcũarĩ ope cariaricarã na caãnorũ cũ ruiácúati?” Bairo ĩgu ĩñupĩ: “Jesucristo marĩ cũ netõparóo ĩrã, ¿ni ũcũrē ti opeũ cũ ruiárotiri cũ marĩ piiwãmũojoroticuti?” ĩgu ĩñupĩ Moisés. ⁸ Bai ruã, marĩ cajopee mee niña. Merē Moisés ānacũ cũ cawoaturicarore bairo niña: “Merē mũjãã masĩña Dios yaye quetire. Bairo mũjãã yeripu tie queti caãno jũgorina, tiere mũjãã busunucũña,” ĩ woatuyupi. Bairi ni ũcũrē marĩ cajopee mee niña. Tie quetibũjũrique Jesucristo mena tũgoñatutuarique macããjẽ quetirea camasãrē jãã quetibũjũnucũña. ⁹ Tie quetibũjũrique atore bairo ĩ quetibũjũya cariape marĩ cabũsuriye mena: “Jesús marĩ Quetiuparu niñami,” ĩrĩ bero tunu, “Jesús cũ cariacoamiatacũãrē tunu cũ catiopyupi Dios,” marĩ yeripu marĩ caĩtũgoñaata, Dios ruame roro marĩ caátaje wapare marĩ netõõgumi. ¹⁰ Bairi marĩ yeripu Jesucristo mena tũgoñatutuari, tunu cũ yarã marĩ caānierē aperārē na marĩ caquetibũjũata, Dios ruame, “Caroarã, ñe ũnie carorije cawapa cũgoena niñama,” marĩ ĩ ĩñagumi. Bairo marĩ caápata, marĩ netõjĩãtigarã roro marĩ caátaje wapare.

¹¹ Torea bairo ĩ quetibũjũya Dios ya tutipu cũãrē: “Ni ũcũ cũ mena cariape catũgoñatutuarũ ruame di rũmũ ũno, ‘Cabũgoro majũ cũ yu boyupa,’ ĩ tũgoña yaparuaetigumi,” ĩ quetibũjũya. ¹² Bairi Dios ruame judío majã, judío majã caãmerã cũãrē na ĩñaricawoetiyami. Jĩcãrõ tãni caroaro cariape na ĩñañami Dios camasãrē. Cũ, marĩ Quetiuparu, nipetiro Quetiuparu jĩcãũã niñami. Bairi cũrē cajẽnirãrē tocãnacã wãme caroare netõjãñurõ na jomajũcõãgumi. ¹³ Dios ya tutipu atore bairo ĩ woatuyupa: “Tocãnacãũruã camasã roro na caátaje wapare Dios cũ canetõõrõ borã, marĩ Quetiuparu wãmerē ĩrĩ cũ na cajẽniata, na netõõgumi,” ĩ woatuyupa. ¹⁴ Dios yaye quetire caãnorē bairo cariape camasã na catũgousaeticõãta, marĩ Quetiuparu cũ jẽnimasĩẽnama. Bairo Jesucristo yaye quetire na catũgoeticõãta, cũ yaye queti cũãrē caãnorē bairo cariape tũgousamasĩẽnama. Tunu bairoa narē caquetibũjũrã na camanicõãta, tie Jesucristo yaye quetire dope bairo tũgomasiẽnama. ¹⁵ Tunu bairoa Dios tocãnacãũruã caquetibũjũrã cũ cajoeticõãta, cũ yaye quetire camasãrē caquetibũjũparã manibujiorãma. Bai ruã na joyupi. Dios yaye woarica tutipu

cũârê na caetarijere atore bairo ñña: “Aperã marĩrê, yeri ñajãã joroque caátie caroa quetire na caquetibujarãetaro ññarĩ butiuro marĩ useaniña,” ï woatuyupa.

¹⁶ Atie caroa quetire capããrã tũgomirãcũã, tocãnacãũpũa Israel ya poa macããna tũgoũsapetietiyama. Isaías ãnacũ cũ caĩwoaturicarore bairo niñama: “Dios, jãã Quetiupũ, jãã caquetibujarijere ¿noa ũna tiere na tũgoũsayati? Jĩcããrã ũnaacã jeto tũgoũsanucũñama,” ï woatuyupi. ¹⁷ Bairi camasã caroa quetire na catũgoũsaro jũgori Jesucristo mena catũgoñatutuarã tuanucũñama. Tie caroa queti, Jesucristo yaye majũ niña.

¹⁸ Yũ pũame atiere mũjãã yũ jëniñapã mai: ¿Israel ya poa macããna tie quetire na tũgoesupari? Tũgoricarãma. Dios ya tutipũ cũârê atore bairo ï woatuyupa: “Dios yaye quetire caquetibujari majã nipetiropũ quetibujubatoyupa. Bairi ati yepa nocãrõ cayoaropũ macããna cũã tie quetire nipetiropũ tũgoyupa,” ï woatuyupa Dios ya tutipũ.

¹⁹ Tunu mũjãã yũ jëniñanemopa: ¿Israel ya poa macããna caroa quetire tũgomirãcũã, tiere na tũgomasĩesupari? Tũgomasĩrĩcãrãma. Tiere quetibujunemogũ, Moisés ãnacũ cũ caĩrĩqũêrê mũjãã yũ quetibujugũ. Atoe bairo ï woatuyupi Moisés, Dios cũ yarãrê cũ caĩrĩqũêrê:

“Yũ yarã jeto meerê na yũ maigũ.

Tore bairo aperãrê na yũ camairõ ññarĩ, mũjãã, yũ yarã pũame na mũjãã pesucãtigarã.

Na mena mũjãã asiajãñugarã,” ïñupĩ.

²⁰ Caberopũ tunu Isaías ãnacũ israelita majã caãmerãrê ïgũ, atore bairo ïnemoñupĩ:

“Noa ũna yũre camacãetĩmirĩcãrã pũame merê ãmerê yũ masĩjãñuñama.

Bairo yũre camacãetãna pũamerê yũ camasĩrĩjêrê na yũ áti ïñowũ.”

²¹ Tunu apewêpũ Isaías pũame israelita majãrê ïgũ, atore bairo ï woatuyupi: “Tocãnacã rũmũ yũ wãmorĩrê jewãmũorĩ na yũ cotemiwũ, yũ yarã yũtũ na apáro ï. Na pũame catũgoũsagaena, cabaibotiorã ãnirĩ yũtũ atĩgaema,” ï woatuyupi Isaías ãnacũ israelita majãrê Dios cũ caĩrĩqũêrê.

11

El Israel escogido

¹ Bairi ãmerê atore bairo mũjãã yũ jëniñaña: Bairo israelita majã cũrê cabaibotiorã na caãno jũgori, “Yũ ya poa macããna mee mũjãã ãniña ãmerê yua,” ¿na qũĩati? Bairo na ï ññaecũmi. Yũ cũã, israelita majã yũ judío majõcũ yũ ãniña. Abraham ãnacũ pãrãmi, bairi Benjamín ya poa macããcũ pãrãmi majũ yũ ãniña. ² Caãnijũgoripaũpũa merê Dios israelita majãrê cũ ya poa caãniparãrê bairo na ññajũgoyupi. Bairi narê, “Yũ yarã mee niñama yua,” na ï ññaetĩñami ãme cũârê. Mũjãã masĩrã profeta Elías ãnacũ yaye quetire. Cũ pũame Diore, “Israelita na carorije wapa buicãtiyama,” na ï bũsjãñupĩ, Diore jëniãcũ. Tiere mũjãã masĩrã. Atoe bairo ï quetibujuyupa Dios ya tutipũ Elías cũ caĩrĩqũê quetire: ³ “Yũ Quetiupũ, mũ yarã profeta majã mũ caquetibujajoricarãrê na pajĩãreama israelita majã pũame. Na pajĩãreri, waibũtoare peori joemũgõjorica mesaari cũârê yasiorepeyocõããma. Yũ jetore yũ pajĩãetĩñama. Bairi yũ cũârê yũ pajĩãgarã yũ macããrã átiyama,” qũĩñupĩ Elías Diore. ⁴ Bairo cũ caĩrõ tũgomicũã, Dios pũame atore bairo qũĩñupĩ: “Jĩcããrã israelita majã yũ boyama bairãpũa. Baal cawãmecũcũ aperã jũgũêrê rãpopatuuri mena cũ riape etanumurĩ caĩroetanarê merê jĩcã wãmo peti pũga pëñirõ cãnacã mil cãrõ majũ, yũ yarã caãniparãrê na yũ beseyaparoya,” qũĩñupĩ Dios Elíare, ï woatuyupa Dios ya tutipũ. ⁵ Bairi ãme cũârê torea bairo

judío majã jĩcããrã ũna tuacõãñama Diore catũgousari majã. Narẽ Dios pũame na ãñamairĩ na beseyupi. ⁶ Bairi Dios marĩrẽ cũ caĩñamairĩjẽ jũgori marĩ cũ canetõõata, dope bairo marĩ netõmasĩena caroaro marĩ caátĩãnie jũgori yua. Caroaro marĩ caátĩãnie jũgori marĩ canetõmasĩata, Dios marĩrẽ cũ camairĩquẽ pũame cawapa manierẽ bairo tuabujioro.

⁷ Bairi, ¿dope bairo pũame marĩ ãrãati? Atore bairo pũame marĩ ã masĩgarã: Israelita majã pũame caroaro Dios mena nigamirãcũã, na majũ na caborore bairo caátigarã ãnirĩ nipetiro cũ mena ãnipetiesupa. Jĩcããrã cũ cabesericarã roque cũ caborore bairo caroaro ãnimasĩñupã. Aperã cũrẽ caboena roquere netõõjãñurõ caãmoope mána, cũ yaye quetire catũgoena majũ na tuo joroque ásupi. ⁸ Torea bairo ãña Dios ya tutipũ cũãrẽ: “Dios, cũrẽ catũgousagaenarẽ na yeripũ nemojãñurõ cũ yaye quetire catũgomasiẽna majũ na ãnio joroque na ásupi. Bairi ati rũmũrĩ cũãrẽ catũgousaena majũ nicõãñama israelita majã mai. Cacaapee cũgorã nimirãcũã, caĩñaenarẽ bairo na tuo joroque ásupi. Tunu bairoa cũ yaye quetire catũgorã nimirãcũã, tiere catũgoena majũrẽ bairo na ásupi,” ã quetibũjũya Dios ya tutipũ cũã. ⁹ David ãnacũ cũã atore bairo quĩñupĩ Diore:

“Na, israelita majã na cabose rũmũ quĩenorĩ rũmũ caãno roro majũ átinucũñama.

Bairo roro na caátiere ãñarĩ popiye na baio joroque na mũ caáto ãña.

¹⁰ Cacaapee cũgorã nimirãcũã, caĩñaenarẽ bairo na tuo joroque na ása.

Tunu bairoa popiye na rupũ mena na tãmũo joroque na ása,” ãñupĩ David cũ ya tutipũ Diore.

La salvación de los no judíos

¹¹ Bairi ãmerẽ mũjãã yũ jẽniñaña: Bairo judío majã Jesucristore na catũgousaeto jũgori, ¿nipetiro judío majã na yasipeticoásupari? ¡Yasipetiesupa, bairãpũ! Bairo pũame baiyupa: Judío majã Diore baibotiori na catũgousagaetimiatacũãrẽ, aperã judío majã caãmerã pũame Diore tũgousari roro na cabairijere netõjĩãtiyupa. Dios pũame na netõõñupĩ. Bairo na cũ canetõõrõ ãñarã judío majã pũame, “Narẽ bairo jãã cũãrẽ Dios cũ canetõõrõ jãã boya,” na ã tũgoñao joroque ásupi Dios. ¹² Bairo judío majã pũame Diore na catũgousaetie jũgori aperã ati mũmũrecóo macããna judío majã caãmerã pũamerẽ caroaro majũ na baiyupa. Cabero judío majã tunu Jesucristore na catũgousaro bero caãmata roque, ¿netõjãñurõ caroaro majũ na bainemogaro ati mũmũrecóo macããna nipetirore!

¹³ Bairi mai, mũjãã judío majã caãmerãrẽ jĩcã wãme ũno mũjãã yũ quetibũjugaya: Mũjãã, judío majã caãmerãrẽ Dios yũ cũ caquetibũjũrotijoriquere masĩrĩ, yũ paariquere caroaro cariape majũ yũ átipecoyaya. ¹⁴ Bairo mũjããrẽ caroaro yũ caquetibũjũro, yũ yarã yũ ya poa macããna majũ pũame caroaro mũjãã caátĩãnierẽ na caĩñacõrõ yũ boya. Bairo mũjãã ãñacõrĩ yua, na cũã tũgomasiũbujiorãma Dios na cũ canetõõgarijere. Bairo tũgomasiĩrĩ yua, jĩcããrã netõjĩãtibujiorãma na carorije wapare. ¹⁵ Judío majã Dios macũrẽ na catũgousaeto, aperã ati mũmũrecóo macããna judío majã caãmerã pũamerẽ cũ mena jĩcã yericũnarẽ bairo caãniparã majũ na ásupi. Cabero judío majã pũame tunu Jesucristore na catũgousaro bero caãmata roque, netõõjãñurõ caroaro na bainemogaro. ¡Camasã cariaricarãpũrẽ catioricarãrẽ bairo caroaro majũ na bainemogaro yua!

¹⁶ ã cõñarĩ quetibũjũricaro pũamata, atore bairo ãña: Jĩcã pããrẽ, jĩcã cuiaca peenerĩ, “Dios yaye nigaro,” marĩ caãtato bero caãmata, carũsari cui cũã caroa cui Dios ya cui tuaya, cũ caĩñajoro. Bairi tunu yucũ nũcõõrẽ, “Dios yaye nũcõõ nigaro,” marĩ caãtato bero caãmata, tii rũpũ cũã caroa Dios ya rũpũ

majũ tuacõãña. Atore bairo marĩ caĩcõñabueata, Abraham, jãã ñicũ ãnacũ cũã cañũũ cũ caãmata, cũ pãrãmerã cũrẽ bairo Diore catũgousaparã cũã caroarã cañurã nigarãma, Dios cũ cañajoro.

17 Apeyera tunu judío majã pũame yucũ, olivo cawãmecutii rũpũũ majũrẽ bairo niñama. Bairo na cabaimiatacũãrẽ, tie rũpũũ jĩcã rũpũũre pajure rericarore bairo jĩcããrẽ na reyupi Dios cũrẽ na catũgousaetie wapa. Mũjãã, judío majã caãmerã pũame macãñucũ macããcũ olivo rũpũũre bairo mũjãã ãniña. Bairo caãna mũjãã caãnimiatacũãrẽ, Jesucristo mena mũjãã catũgousarije jũgori, pataaneatĩri tunu olivoũ majũpũ tii rũpũũre na capataa-woricaropũ mũjãã pũamerẽ wasoateire bairo ásupi Dios. Bairi mũjãã cũã ãmerẽ olivoũ majũ rũpũũre bairo mũjãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ mũjãã cũã Dios yarã jĩcãũ pũnaa majũ mũjãã ãniña ãmerẽ. 18 Bairo caãna ãnirĩ mũjãã pũame, “Judío majã olivoũ majũ rũpũũre bairo caãna netõjãñurõ caãnimajũrã jãã ãniña,” ĩ tũgoñæticõãña. Bairi atie pũamerẽ tũgoña masiritieticõãña: Tii olivoũ rũpũũ mee tii ñucõõrẽ jũgocatiãniña. Tii ñucõõ jũgori roque nipetirije tii rũpũũ cũãrẽ jũgocatiãniña. Bairi, “Judío majã netõjãñurõ Dios cũ camairã jãã ãniña,” ĩ tũgoñæticõãña.

19 Bairo yũ caĩquetibũjumiatacũãrẽ, mũjãã jĩcããrã atore bairo mũjãã ĩ tũgoñabujiorã: “Olivo rũpũũ cañueti rũpũũre pajure reyupa, apeĩ rũpũũ pũamerẽ tunu wasoapuagarã. Torea bairo jãã judío majã caãmerã pũamerẽ Dios cũ yarã jãã caãniparore bairo ĩ, judío majãrẽ na reyupi,” ĩ tũgoñarãma. 20 Bairo mũjãã caĩtũgoñarĩjẽ cariape caãnimiatacũãrẽ, atiere tũgoñamasiritieticõãña: Dios mena na catũgoñatutuaetie jũgori israelita majãrẽ na reyupi Dios. Bairo na átimicũã, mũjãã pũamerẽ cũ yarãrẽ bairo mũjãã ĩñañami, cũ mena mũjãã catũgoñatutuarije mena jeto jũgori. Cũ mena mũjãã catũgoñatutuaeticõãta, mũjãã cũã mũjãã netõẽtĩbujioricarã. Bairi, “Caãnimajũrã jãã ãniña judío majã netõõrõ,” ĩ tũgoñæticõãña. Dios pũame roquere cũ tũgoña uwiya, “Jãã cũãrẽ jãã reremi,” ĩrã. 21 Judío majã cũrẽ na catũgousaetie jũgori roro na caátaje wapare na masiriyobojaesupi Dios. Olivoũ majũ rũpũũ caãnijũgorica rũpũũre pajure rericarore bairo na reyupi. Bairi mũjãã judío majã caãmerã cũã mũjãã catũgousaeticõãta, torea bairo mũjãã átigũmi.

22 Bairi caroaro mũjãã catũgoñamasĩrõ ñũña: Dios camasãrẽ cañnamaimasĩ cañũũ majũ niñami. Baimicũã, tunu cũ yaye quetire na cabaibotioata, tutuaro mena roro popiye na baio joroque caácũ niñami. Judío majã cabai-botiorãrẽ tutuaro mena na ĩñabeseyupi. Bairo caátimasĩ nimicũã, mũjãã judío majã caãmerã pũamerẽ caroaro mũjãã ásupi, mũjãã catũgousaro jũgori. Bairi mũjãã pũame mũjãã cũ cañnamairõ jũgori caroaro cũ caborore bairo caátĩaniparã mũjãã ãniña. Tore bairo mũjãã caátijãnacõãta, mũjãã cũãrẽ tutuaro mena popiye mũjãã baio joroque mũjãã átigũmi. Olivoũ rũpũũre pajure reire bairo mũjãã regũmi mũjãã carorije wapa yua. 23 Bairo cabairije caãnimiatacũãrẽ, judío majã cariape na catũgousagaetiere jãnarĩ cũ mena na catũgoñatutuajũgoata, cũ yarãrẽ bairo na ãnio joroque na átigũmi tunu. Olivoũ rũpũũ na capaatarica rũpũũre jeeri tunu na capuaotenemorõrẽ bairo na átigũmi tunu. Dise ũnie Dios cũ caátimasĩẽtĩẽ maniña. Bairi torea bairo na átimasĩñami tunu cũ pũnaa majũ roquere. 24 Olivoũ macãñucũ macããcũ rũpũũre pataaneatĩri apeĩ olivoũ majũpũ na capuaotenemomasĩata, nemo-jãñurõ na capuaotemasĩpee niña, tii macãã rũpũũ majũ pũame roquere. Tore bairo mũjãã, judío majã caãmerãrẽ mũjãã cũ caátimasĩata, jjudío majã cũ yarã caãnijũgomirĩcãrã pũame roquere nemojãñurõ cũ yarã na ãnio joroque na átinemomasĩñami Dios tunu!

La salvación final de los de Israel

²⁵ Y_u yarã, y_u bairãrẽ bairo caãna, Dios cū caátigarique camasã mai na camasĩetãjẽrẽ m_ujãã y_u quetib_uj_upa, “Jãã jeto Dios yayere camasĩrã jãã ãniña,” m_ujãã caĩtũgoñaetiparore bairo ĩ: Capããrã israelita majã Diore catũgousagaenarẽ bairo tuayama, aperã judío majã caãmerã nipetiro ati um_urecóo macããna Dios cū cabesericarã cãrẽ na catũgousapetiro ũno mai. ²⁶To bero caãno israelita majã catũgousaenarẽ bairo Dios cū caáticũrĩcãrã cũã cū tũgousa jũgogarãma tunu. Bairo tũgousa jũgori yua, nipetiro israelita majã cãrẽ caborã netõjĩãtipeticoagarãma na carorije wapare. Dios ya tutip_u cũãrẽ atore bairo ĩ woatuyupa israelita majã na canetõpeere:

“Camasãrẽ canetõõp_u judío majõc_u Siõn cawãmecuti macãpũĩ caacú etag_umi. Bairo etari, Jacob pãrãmerã roro na caátaje wapare netõõg_umi.

²⁷ Bairo na carorije wapare cū canetõõrõ bero caãno, cariape cajũgoyep_u na cū caĩquetib_uj_u jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo baigaro,”
Dios cū caĩrĩqũẽrẽ ĩ quetib_uj_u woatuyupa cū ya tutip_u.

²⁸ Jesucristo yaye caroa quetire catũgousaetimajũcõãrã ãnirĩ judío majã Dios pesuare bairo tuayama. M_ujãã, judío majã caãmerã p_uame Jesucristo yaye caroa quetire m_ujãã catũgousaparore bairo ĩ, tore bairo na tuao joroque átiyami Dios. Bairo átimicũã, ape watoara judío majãrẽ na maicõãñami mai. Caãnijũgorop_u na ñicũjããrẽ cabesejũgoric_u ãnirĩ na cũãrẽ na maicõãñami.

²⁹ Bairi Dios cū caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo cariape átimasĩñami. Camasãrẽ caroare na jori bero, di rãm_u ũno tiere na ãmaẽtĩñami tunu. ³⁰ M_ujãã, judío majã caãmerã cũã tirũm_up_ure Diore cū m_ujãã baibotio ãninucũñupã. Ati y_utea caãno p_uamerẽ tunu judío majã cãrẽ na cabaibotioro ññarĩ, m_ujãã judío majã caãmerã p_uamerẽ m_ujãã ññamaiñami Dios. ³¹ Tore bairo m_ujãã, judío majã caãmerã m_ujãã cabairicarorea bairo ãmerẽ judío majã cũã Diore cū baibotionucũñama. Torea bairo tuacoa ninucũñama mai ati rãm_urĩrẽ. Dios p_uame m_ujãã ññamaig_u, tore bairo na tuao joroque átiyami judío majãrẽ. Bairo ãmerẽ na átimicũã, m_ujããrẽ cū caĩñamairõrẽã bairo caberop_u na cũãrẽ na ññamaig_umi tunu Dios. ³² Bairo ĩg_u ñiña: Nipetiro camasã na cabaibotioro ññarĩ jĩcãrõ tãni cabuic_unarẽ bairo na cũñupĩ Dios. Camasãrẽ tocãnacãũp_urea jĩcãrõ tãni na ññamaig_u, tore bairo na cũñupĩ.

³³ Bairi Dios, ĩnocãrõ majũ marĩ camasã carorã caãnarẽ marĩ qũĩñamainati! B_utioro marĩ ññamaimajũcõãñami. Nipetirijere masĩpeyocõãñami. Bairi ni jĩcãũ ũcũ, Dios cū catũgoñarĩjẽrẽ, cū caátie cũãrẽ masĩpeyoetiyami. ³⁴ Dios ya tutip_u cũãrẽ atore bairo ĩ quetib_uj_uyupa: “Dios cū catũgoñarĩqũẽ cutiere ni jĩcãũ ũcũ masĩcũmi. Ni jĩcãũ ũcũ cãrẽ, ‘Atore bairo p_uame m_u caáto ñuña,’ qũĩ quetib_uj_upo masĩcũmi. ³⁵ Ni jĩcãũ ũcũ Diore netõnucãrõp_u apeye ũnierẽ cajoric_u ãnirĩ, ‘Y_u wapamoñami Dios,’ caĩmasĩ mácũmi,” ĩ quetib_uj_u woatuyupa Dios ya tutip_u. ³⁶ Ati um_urecóo macããjẽ nipetirije cū caqũẽnorĩqũẽ jeto niña. Cū catutuarije mena jũgori nipetirije ãnicõã ninucũmasĩña. Cū caboro jũgori cū yaye nicõã ninucũña. ĩBairi cū jetorea basapeorique caroa majũ to ãnicõã ninucũãto! Bairoa to baiãto.

12

La vida consagrada a Dios

¹ Y_u yarã, y_u bairãrẽ bairo caãna, Dios marĩrẽ caroaro ññamai ãninucũñami. Bairi m_ujããrẽ tutuaro mena atore bairo m_ujãã y_u átirotiya: Diore qũĩroarã camasã waib_uc_u riire altar mesap_u cũrĩ na cajoemũgõjoricarore bairo m_ujãã cũã Diore qũĩroarã m_ujãã rup_u mena roro m_ujãã caátiganucũrĩjẽrẽ cũcõãrĩ cū carotirore bairo jeto áticõã ninucũña. “M_u yarã majũ jãã ãniña,” cariape qũĩrĩ, caroa macããjẽrẽ áticõã ninucũña. Dios m_ujãã mena cū causeaniparore

bairo írã, tore bairo mujãã caáto ñũa. Tore bairo átiri, Dios mena mujãã catũgoñatutuarijere cariape cũ masĩõ joroque mujãã átigarã. ² Ati ɯmɯrecóo macããna cañuena na caátianinucũrõrẽ bairo átiamerĩcõãña. Atore bairo pɯame mujãã caátipee ñũa: Mujãã cacatiri rɯmɯ cãrõ nemojãñurõ mujãã catũgoñarĩjẽrẽ tũgoñawasoacõã ninucũña, caroaro cariape mujãã caátianimasĩparore bairo írã. Bairo mujãã caátiamata, caroaro Dios cũ caborore bairo mujãã caátianipeere mujãã masĩgarã. Caroaro átajere, bairi Dios cũ caĩñajesorije ùnierẽ, bairi ñe ùnie carɯsaetie cariape macããjẽ átaje cũãrẽ mujãã átimasĩgarã.

³ Dios, ɯre mairĩ mujãã quetibɯjɯrotijogɯ ɯ besewĩ. Bairi mujãã nipe-tirore ñũa: Ni ùcũ mujãã mena macããcũ cũ caátianinucũmasĩrĩjẽ mena netõjãñurõ caanimajũrẽ bairo cũ majũã cũ tũgoñaeticõãto. Atore bairo pɯame cũ catũgoñarõ boya: “Jesucristo mena ɯ catũgoñatutuario jũgori cũ caátianimasĩpeere ɯ cũ cajorica wãme cãrõ ɯ caátimasĩrõ jeto ñũa,” qũĩ tũgoñaáto. ⁴ Ìcõñarĩ mujãã ɯ quetibɯjɯpa mai: Marĩ rupɯ jĩcã rupɯna nimirõcũã, capee wãmecuti ricawatiya. Tie nipetirije jĩcãrõrẽ bairo ãmerĩña. Ricaati jeto ñũa. Marĩ caapee mena marĩ ññaña. Marĩ ãmoo operi mena marĩ tũgoya. Marĩ rɯpori mena marĩ áya. ⁵ Marĩ, Jesucristo mena catũgoñatutuarã cũã torea bairo marĩ ãñaña. Capããrã nimirãcũã, cũ mena macããna jĩcã rupɯre bairo caãna marĩ ãñaña. Marĩ nipetiro jĩcã rupɯ ãniturecarore bairo marĩ ãñaña.

⁶ Marĩ tocãnacãɯpɯrea ricaati wãme jeto cariape marĩ caátimasĩpee ùnierẽ marĩ joyupi Dios. Noo cũ cajogarijere marĩ joyupi. Bairi tiere caroaro marĩ átigarã. Dios yaye quetire marĩ caquetibɯjɯmasĩpeere cũ cajoricarã marĩ caãmata, marĩ catũgoñatutuario cãrõ tiere camasãrẽ na marĩ quetibɯjɯgarã. ⁷ Camasãrẽ juáatinemomasĩrĩqũẽrẽ cũ cajoricarã marĩ caãmata, caroaro mena na marĩ juáatinemogarã. Tunu bairo jũgobuemasĩrĩqũẽrẽ cũ cajoricarã marĩ caãmata, camasãrẽ caroaro na marĩ buegarã. ⁸ Camasãrẽ yeri ñajããõ joroque átimasĩrĩqũẽrẽ cũ cajoricarã marĩ caãmata, caroaro mena na tũgoñao joroque na marĩ áticõã ninucũgarã. Tunu bairo camasãrẽ dinero, o apeye ùnierẽ jomasĩrĩqũẽrẽ cũ cajoricarã marĩ caãmata, ɯseanirĩqũẽ mena na marĩ cajoro ñũa. Camasãrẽ átijũgoãnimasĩrĩqũẽrẽ cũ cajoricarã marĩ caãmata cũãrẽ, caroaro tũgoñamasĩrĩ, nɯcũbɯgorique mena na marĩ caátianijũgoãnimasĩrõ ñũa. Tunu bairoa camasãrẽ ññamaimasĩrĩqũẽrẽ cũ cajoricarã marĩ caãmata cũãrẽ, ɯseanirĩqũẽ mena na marĩ juáatinemogarã.

Deberes de la vida cristiana

⁹ Cariape ãmeo maiãña. Di rɯmɯ ùno carorije macããjẽrẽ ññaboeticõãña. Caroa macããjẽ pɯamerẽ átianicõã ninucũña. ¹⁰ Jesucristore catũgousarã ãnirĩ jĩcãũ pũnaarẽ bairo ãmeo maiña. Mujãã caborore bairo mujãã caátigaparo ùnorẽã, aperã na caborore bairo pɯame ása. Nɯcũbɯgorique mena ãmeo ññaña.

¹¹ Yeri tũgoñatutuarique mena Dios cũ caborore bairo átijĩaticõã ninucũña. Cateeyepairãrẽ bairo tũgoñaeticõãña.

¹² “Caroaro majũ marĩ átigɯmi Dios,” ï tũgoña ɯseanicõã ninucũña. Popiye tãmɯomirãcũã, tũgoñaenarẽ bairo tiere tũgoñanetõcõãña. Di rɯmɯ ùno Diore cũ jẽnijãnaeticõãña.

¹³ Jesucristore catũgousarã na cabopacarijere mujãã cacũgorije mena na ricawoya. Tunu mujãã tɯpɯ caetarãrẽ caroaro mena na qũẽnoña.

¹⁴ Mujããrẽ roro caánarẽ, “Caroare mujãã cũ joáto Dios,” na ñña. Caroaro na cabaipee pɯamerẽ Diore na jẽnibojaya. “Roro cũ áparo mujããrẽ Dios,” na ññicõãña.

15 Noa ũna causeanirã na caãmata, na jũũ useaninemoña. Tunu noa ũna cayapapuarã na caãmata, na mena otiri na yeri tutuao joroque na átinemoña.

16 Jĩcã majãrẽ bairo useanirõ jĩcãrõ mena caroaro ãnajẽcusa. “Jãã, aperã netõrõ caãnimajũrã jãã ãniña,” ĩ tũgoñaeticõãña. Tore bairo caĩena ãnirĩ, cabũgoro macããna na caãnajẽ cutiere bairo ãnajẽcusa. “Aperã netõrõ camasĩrã majũ jãã ãniña,” ĩ tũgoñaeticõãña.

17 Noa ũna mujããrẽ roro na caáto, mujãã cũ roro na átiãmeeticõãña. Caroaro átiãnajẽcusa, noa ũna mujããrẽ na busũpaetio joroque ĩrã. 18 Noo mujãã caátijĩãtiro cãrõ nipetiro camasã mena jĩcã majãrẽ bairo useanirõ jĩcãrõ mena caroaro ãnajẽcusa. 19 Yu yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, yũ camairã, mujããrẽ ñiña: Noa ũna mujããrẽ roro na caáto, mujãã majũ roro na áticãnamueticõãña. Dios pũame roque mujããrẽ roro caánarẽ na ĩñabesegũmi. Cũ yaye woaturica tutipũ cũãrẽ atore bairo ĩ woatuyupa: “‘Yũ roque camasãrẽ caĩñabesepũ yũ ãniña. Roro na caátajere cariape na ĩñabesegũ,’ ĩñupĩ marĩ Quetiupũ,” ĩ woatuyupa cũ ya tutipũ cũãrẽ. 20 Aperopũ cũãrẽ atore bairo ĩ woatunemoñupã: “Mũ pesu, mũrẽ catutii, cũ caũariata, cũ ugarique nuña. Cũ cañemejipiata, cũ etirique joya. Bairo cãrẽ caroaro mũ caápata, roro mũ cũ caátajere bobotũgoñagũmi,” ĩ woatuyupa. 21 Bairi aperã mujããrẽ roro na caátimiatacũãrẽ, roro na átiãmeeticõãña. Caroa pũamerẽ na átiãmeña. Bairo mujãã caápata, roro mujãã caãmeo átibujioataje buipearo ãninemoetigarõ yua.

13

1 Dios jeto rotimasĩrĩqũẽrẽ jomasĩñami camasãrẽ. Torena, ati yepa quetiuparã cũã Dios cũ carotimasĩrĩjẽ jũgori ati yepa macããna camasãrẽ na rotimasĩnucũñama. Cũ cacũrĩcãrã majũ ñiñama. Bairi nipetiro na quetiuparã na caátirotirore bairo jĩcãrõ tũni tũgousaya. 2 Bairi ni jĩcãũ ũcũ ati yepa quetiuparãrẽ cabaibotioũ, Dios cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ cabaibotioũre bairo tuayami. Bairo roro cabaibotiorãrẽ popiye na baio joroque na átigũmi Dios. 3 Ati yepa macããna quetiuparã, caroaro caátĩãna camasãrẽ roro caátiparã mee ñiñama. Camasã roro caátipairã roquere, uwitũgoñao joroque roro na átinucũñama na yaye wapa. Bairi quetiuparã mena tũgoña uwiricarõ mano mujãã caãnigaata, caroaro átiãnajẽ cutimasĩña. Bairo caroaro mujãã caátĩãnimasĩata, quetiuparã pũame, “Caroaro mujãã átiãnimasĩña mujãã roque,” mujãã ĩgarãma. 4 ãnoa quetiuparã Dios cũ cacũrĩcãrã cũ caborore bairo mujããrẽ cajuátiparã majũrẽ na cũñupĩ. Tore bairo cũ cacũrĩcãrã na caãnimiatãcũãrẽ, roro caãna mujãã caãmata, na mujãã uwigarã mujãã quetiuparãrẽ. Na pũame cabũgoro majũã carotimasĩparã, Dios cũ cacũrĩcãrã mee ñiñama. Dios roro caánarẽ na caĩñabeseparore bairo ĩ, quetiuparãrẽ bairo cũ cacũrĩcãrã ñiñama. 5 Bairi mujãã quetiuparã na caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgopeorotiya, mujããrẽ popiye na áperio joroque ĩrã. Tunu bairo, “Dios, marĩ quetiuparã marĩ na carotiro boyami,” mujãã yeripũ ĩ tũgoñarĩ, mujãã quetiuparãrẽ caroaro tũgopeorotiya. 6 Dios cũ caborore bairo capaacoteparã majũrẽ bairo cũ cacũrĩcãrã na caãno jũgori, impuestos gobierno yaye na cawapajẽnirĩjẽ ũnie cũãrẽ na wapa joya.

7 Tocãnacũpũã ati yepa macããna quetiuparãrẽ caroaro mujãã caátipeere na caátirotirore bairo na átibojaya. Ni ũcũrẽ apeye ũnierẽ cũ mujãã cawapamoata, tie wapare cũ wapa joya. Tunu bairo impuestos na cawapajẽnirĩjẽ ũnie cũãrẽ na wapa joya. Nipetiro na ũnarẽ nũcũbugorique mena ĩñarĩ, caroaro na ĩroaya.

8 Aperãrẽ na wapamoeticõãña. Jicoquei na mujãã cawapamorĩjẽrẽ na wapatipeyocõãña. ãmeo mairĩqũẽ pũame capetietie ñiña. Bairi ãmeo maicõãninucũñã. Ni ũcũ aperãrẽ camaicõãninucũñã pũame Dios cũ caátiroticũrĩqũẽ nipetirijere caroaro cariape ácu átiyami. 9 Dios atore bairo

átiroticũñupĩ: “Mujãã numoa caãmerã mena, o mujãã manapũã caãmerã mena roro átiepeeticõãña. Tunu camasãrẽ na pajĩãëtĩcõãña. Tunu ya-jaeticõãña. Tunu aperã yaye cããrẽ ññaugoeticõãña,” ĩ cũñupĩ Dios. Atie, bairi apeye roticũrĩqũẽ mena neñorĩ jĩcã risero mena atore bairo marĩ ĩ quetibũju masĩña: “Mujãã majũ rupaũre mujãã camairõrẽã bairo aperã camasã cããrẽ na maiña,” marĩ ĩ masĩña. ¹⁰ Camaimasĩrã puame aperãrẽ roro áperinucũñama. Bairi tore bairo narẽ na camaimasĩcõãmata, Dios cã caroticũrĩqũẽrẽ caátipeyocõãrãrẽ bairo tuayama.

¹¹ Atie nipetirije ãme marĩ caãnierẽ catũgoñamasĩnemocõãnipee niña. Merẽ Dios marĩrẽ cã canetõõpa rũmũ cõñarõ majũ baiya. Cajũgoyepũ Dios yaye quetire cariape marĩ catũgousajũgorica rũmũ netõjãñurõ cõñarõ majũ baiya. Bairi ãmea masacatiri caãnijũgoyecũtiparã marĩ ãniña. Cacãnirãrẽ bairo baietirotiya. ¹² Jesucristo cã caetapa rũmũ cõñarõ majũ baiya. Ape rũmũ cabusuatóre bairo merẽ ti rũmũ etaro baiya. Bairi ati mũmrecóo macããna cañuena canaitĩãrõpũ caãnarẽ bairo caãna roro na caátiere bairo áperirotiya. Jĩcãũ soldau cã wapana mena ãmeo qũẽgũ, ãpõã jutirore jãñarĩ, cã besu mena cã caãnorẽã bairo marĩ cãã wãtĩ marĩ wapacũ roro marĩ cã caátigarijere netõnũcãcõãgarã, Jesucristo mena tũgoñatutua nemorotiya. ¹³ Bairi mũmrecóo cabaupetiro majũ caãnarẽ bairo caãna ãnirĩ caroa macããjẽ jeto caátiparã marĩ ãniña. Ati mũmrecóo macããna bose rũmũ caãno eticũmurĩ na caawajañesẽãrõrẽ bairo cabaetiparã marĩ ãniña. Tunu carõmia mena roro caáperiparã marĩ ãniña. Carõmia cãã caũmũa mena roro caáperiparã niñama. ãmeo qũẽrĩqũẽ cããrẽ caáperiparã marĩ ãniña. Tunu aperã yayere caĩñaũgaripeaetiparã marĩ ãniña. ¹⁴ Bairo puame marĩ átigarã: Soldau cã rupaũre cã caqũẽnorõrẽ bairo marĩ cãã marĩ Quetiupaũ Jesucristo cã catu-tuarije mena tutuaro marĩ yeri tũgoñatutuagarã. Ati rupaũ mena roro marĩ caátiganucũrõrẽ bairo marĩ átiãmerĩgarã yua.

14

No critiques a tu hermano

¹ Ni ũcũ Jesucristo mena catũgoñatutua wẽpũęcũ cã caãmata, caroaro cã bocári cã qũẽnoña ñubueri majã mena. Cã ũcũ mena bũsũri, tutuaro mena ãmeo bũsũrique netõëtĩcõãña. ² Mai, ĩcõñarĩ mujãã yũ quetibũjũpa na ũna na cabairijere: Jĩcããrã, “Nipetiri wãme ugariquere jãã caũgaro ñurõ,” ĩ tũgoñanucũñama. Bairo na caĩtũgoñamiatacããrẽ, aperã Jesucristo mena caroaro catũgoñatutua wẽpũẽna puame oté jeto ugarĩ ãninucũñama. Waibũtoa rii ũnierẽ ugaetinucũñama. ³ Bairi ni jĩcãũ ũcũ nipetiri wãme ugariquere caũgaũ cã caãmata, apei jĩcã wãme ũnie caũgaetinucũũ puamerẽ cã qũĩñateeticõãto. Tunu bairo jĩcã wãme ũno ugariquere caũgaecũ puame cãã, apei nipetiro ugariquere caũganucũũrẽ roro cã cã bũsũpaicoteeticõãto. Merẽ cã cãã Dios cã cabesericũ niñami. ⁴ Bairo Diore capaacoteri majõcũ cã caãnoi roro cã bũsũpaicoteeticõãña. Caroaro cabaimasĩata, o roro cabaiata cããrẽ, jĩcãũ cã quetiupaũ jeto tie cabairijere qũẽnomasĩñami. Bairi marĩ Quetiupaũ Jesucristo roque caroaro cã cabaipeere caátimasĩ majũ niñami. Bairi nipetirije caũgamasĩ cããrẽ caroaro cã tuao joroque cã átigũmi cã caátimasĩrĩjẽ jũgori.

⁵ Apeyere mujãã ñi cõñanemogũ tunu: Jĩcããrã, ape rũmũ netõjãñurõ caãnimajũrĩ rũmũ cũgonucũñama Diore na cañubuepa rũmurẽ. Aperã puame, “Tocãnacã rũmũa jĩcãrõ tũni Diore cañubuepee niña,” ĩ tũgoñanucũñama. “Tore bairo marĩ caáto boyami Dios,” ĩ tũgoñarĩ, tore bairo cariape caátiparã mujãã ãniña, mujãã caĩtũgoñarõrẽã bairo yua. ⁶ Jĩcãũ ũcũ jĩcã rũmurẽ, “Dios ya rũmũ niña,” ĩrĩ Diore cã caĩroacõãmata, caroaro ácũ átiyami. Apei, “Tocãnacã

rūmua jīcārō tūni Diore cañubuepee niña,” ĩ tūgoñarī Diore cū caĩroacōāmata, caroaro ácu átiyami cū cūā. Torea bairo apei cūā, “Nipetiri wāme ũgariquere ũgarotiya,” ĩrī Diore cū caĩroacōāmata, caroaro ácu átiyami. Bairo ũgari, Diore, “Yū mena mū ñujāñuña,” qūñucūñami. Apei, “Waibucū riire ũgaetirotiya,” ĩ tūgoñarī Diore cū caĩroacōāmata, cū cūā caroaro ácu átiyami. Cū caugarije otére ũgari, Diore, “Yū mena mū ñujāñuña,” cū yeripū qūñ jēnimasīcōāñami cū cūā.

⁷⁻⁸ Jesucristo niñami marī Quetiupaū. Bairi marī caborore bairo jeto caátīānimasīparā mee marī āniña. Marī cacatiri rūmū caāno, o marī cariaro bero cūārē marī Quetiupaū cū carotirore bairo caátiparā marī āniña. ⁹ Jesucristo pūame riacoamicūā tunu catiyupi, nipetiro camasā cacatirā, cariaricarā cūārē quetiupaū majū cū caānimasīparore bairo ĩ.

¹⁰ Bairi, ¿dopēĩrā mujāā pūame aperā Jesucristore catūgoūsarārē na mujāā būsūpaicotenucūñati? ¿Dopēĩrā narē cabūgoro macāānarē bairo na mujāā ĩñanucūñati? Marī nipetiro Dios cū caĩñabeseri rūmū caāno, marī caátaje caāno cārōrē marī ĩñabese ecogarā. Bairi marī yarā Jesucristore catūgoūsarārē na ĩñabeserārē bairo caātiparā marī āniña. ¹¹ Dios yaye woaturica tutipū cūārē Dios cū caĩrīqūērē atore bairo woatuyupa:

“Yū, caānicōānucūñā ĩñirī mujāārē cariape quetibūjū ñiña cabaipeere:
Nipetiro camasā ñiroagarāma.

Rūpopatuuri mena etanumurī nipetiro, ‘Mū, Dios, cañūū catutuaū majū mū āniña,’

ñi basapeogarāma,” ĩ woatuyupa.

¹² Tie na cawoaturiquere tūgori bero, atore bairo marī masīña: Marī, tocānacāūpūrea ati yepapū āna, nipetirije marī caátajere marī jēniñagūmi Dios. “¿Dopēĩrā tore bairo mujāā áti?” marī ĩ jēniñagūmi. Bairo cū caĩjēniñarō, cū marī caquetibūjūpea niña.

No hagas tropezar a tu hermano

¹³ Bairo tiere tūgoñarī marī caāmeobūsūpānucūrījērē marī jānarōā. Bairo pūame átirotiya: Mujāā yarā Jesucristore catūgoūsarī majārē, mujāā caátīānie mena roro na tūgoña yapapuaō joroque na ápericōāña. Jesucristo mena na catūgoñatutuarijere royetueticōāña. ¹⁴ Yū, marī Quetiupaū Jesucristore catūgoūsaū ānirī, ñe ũnie rusaeto atore bairo ñi tūgoñatutuacōāña: Nipetirije yū caugarije cañurījē jeto niña. Apei pūamerā apeye ũnie ũgariquere, “Tie ũgarique carorije niña,” cū caĩtūgoñaata, tie cūrē carorije niña. ¹⁵ Bairi aperā na caūgaetinucūrījērē na caĩñajoro mujāā caūgaata, na pūame roro tūgoñabujiorāma. Bairo mujāā caápata, narē mairā mee mujāā átiya. Jesucristo yucūpāĩpū riari na cūārē na netōōbojayupi. ¡Bairi ũgarique mujāā caūgaānucūrījē jūgori Jesucristore na catūgoñatutuarije to yasio joroque na ápericōāña! ¹⁶ Mujāā caátīānimasīrījē jūgori aperārē tūgoña yapapuaō joroque na mujāā caápata, na caĩñajoro tore bairo átinemoeticōāña, mujāā caátiere būsūpairema ĩrā. ¹⁷ Marī, Dios cū carotimasīrīpāū macāāna marī caānoi, jīcā wāme ũnie ũgariquere ũga, eti, marī caátinucūrījē wapa maniña Dios cū caĩñajoro. Atore bairo marī caátie pūame caānimajūrījē niña: Caroaro cariape átiānajē, tunu bairo aperā mena caroaro yerijōrō mena ānajē, tunu ũseanio joroque āmeo átaje pūame roque caānimajūrījē niña. Espíritu Santo cū camasīōrījē jūgori tiere caátiparā marī āniña. ¹⁸ Ni ũcū tore bairo átiānajē cutiri Jesucristo cū caborore bairo caácu caroaro ácu átiyami Dios cū caĩñajoro. Bairo caroaro cū caáto ĩñarī camasā cūā, “Caroaro átiyami,” qūĩgarāma.

¹⁹ Bairi marī pūame nipetiri wāme yerijōrō ānajē cutaje macāājērē caátīānucūparā marī āniña. Tiere caāna ānirī yua, Jesucristo mena tūgoñatutuanemo joroque marī āmeo átigarā. ²⁰ Bairi ũgarique mujāā

caugañinucũrĩjẽ jũgori Dios cũ caborore bairo na caátiere na átijãnao joroque ápericõãña. Bairopua, nipetirije ugarique cañurĩjẽ jeto niña. Aperã na caugaetinucũrĩjẽrẽ na caññajoro marĩ caugarije jũgori Jesucristo mena na catũgoñatutuawẽpũẽnarẽ na jãnao joroque átaje puame roque cañuetie niña. ²¹ Aperã catũgoñatutuawẽpũẽnarẽ, “Marĩ caátianie mena jũgori Jesucristore na tũgousajãnao joroque na marĩ átire,” ãrã, atore bairo marĩ caáto ñuña: Marĩ yaũ cariire caugaecu cũ caãmata, marĩ cũã ugaetirotiya. Use ocore caetiecu cũ caãmata, marĩ cũã etietirotiya.

²² “Nipetiri wãme ugariquere caugamasĩrã jãã ãniña,” caĩtũgoñatutuarã na caãmata, na caátianimasĩrĩjẽrẽ Dios jetore cũ na caquetibũjuro ñuña. ¡Ni jĩcãũ ùcũ cũ caátie mena, “Dios cũ caññajoro caroaro yũ átiya,” caĩtũgoñamasĩ puame useanirĩ niñami! ²³ Ni ùcũ cũ caugapeere, “Atiere yũ caugaro ñuetõ,” ã tũgoñamicũã, tiere cũ caugaata, tie wapa buicũtiyami, cariape cũ catũgoñatutuaetie jũgori. Nipetirije marĩ caátipeere, “Atie marĩ caátipee cañurĩjẽ niña Dios cũ caññajoro,” caĩtũgoñatutuarã nimirãcũã, ricaati marĩ caápata, carorije macããjẽrẽ ana marĩ átiya.

15

Agrada a tu prójimo, no a ti mismo

¹ Marĩ, Jesucristo mena tutuaro catũgoñatutuawẽpũrã marĩ caãmata, aperã catũgoñatutuawẽpũẽnarẽ na juána, marĩ majũã catũgoñatutuawẽpũẽnarẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cãtirotiya. Marĩ majũã marĩ caátijesorije ùnie jetore áperirotiya. ² Marĩ nipetiro aperã caroaro na cañnipee, na caññajesorije ùnie puamerẽ caátiparã marĩ ãniña, Jesucristo mena nemojãñurõ na catũgoñatutuanemoparore bairo ãrã. ³ Jesucristo cũã cũ yaye cañnipee jetore ápeyupi, ati yepapũ ãcũ. Dios yaye woaturica tutipũ cũãrẽ cũ cabairiquere atore bairo ã woatuyupa: “Murẽ roro caĩbujioatana yũ puamerẽ roro ñnucũñama,” ã woatuyupa Cristo cũ pacure cũ caĩrĩqũẽrẽ. ⁴ Nipetirije tirũmũpũ Dios yaye queti na cawoaturiquere marĩ masĩrotirã woatuyupa. Bairi popiye baimirãcũã, tie caquetibũjurore bairo caátimasĩrã ãnirĩ Jesucristo mena marĩ tũgoñatutuaõã ninucũgarã. Tunu bairoa tiere bueri bero caroaro yerijõrõ marĩ ãnimasĩgarã. Tore bairo caãna ãnirĩ Dios mena marĩ cañnipeere useanirĩqũẽ mena marĩ cotegarã.

⁵ Bairo roro popiye marĩ cabaiata, Dios puame roque Jesucristo mena marĩ tũgoñatutuaõãnio joroque marĩ átinucũñami. Tunu yerijõrõ marĩ ãnio joroque caácũ niñami. Bairi mũjããrẽ Jesucristo cũ caátianatõrẽ bairo, jĩcãrõrẽ bairo caãnajẽcũna mũjãã ãnio joroque átigumi. ⁶ Bairo cũ caáto jũgori, tocãnacãũpũna jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ useanirõ atore bairo mũjãã átigarã: Dios, marĩ Quetiupapũ Jesucristo pacure jĩcãrõ mena, “Mũ, cañũũ mũ ãniña,” cũ mũjãã ã basapeogarã.

El evangelio es anunciado a los no judíos

⁷ Jesucristo mũjããrẽ cũ caátatorea bairo mũjãã cũã mũjãã mena macããnarẽ na ññamairĩ caroaro nũcũbugorique mena na ññaña. Bairo mũjãã caáto ññarã, “Caroã cañũũ niñami Dios,” ã ññagarãma camasã cũã. ⁸ Tunu atore bairo mũjãã ñi quetibũjũnemoña: Jesucristo puame jãã, judío majãrẽ jãã juátigu asúpi ati yepapure. Tie Dios cũ caátipeere jãã ñicũjãã ãnanarẽ cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo cañũũ ãnirĩ cũ caátipeyorijere marĩ masĩõ joroque ã, asúpi Jesús ati yepapure. ⁹ Tunu bairoa mũjãã, judío majã caãmerã cũã nocãrõ mũjãã cũ caññamairõ jũgori Diore mũjãã cabasapeoparore bairo ã, asúpi Jesús ati yepapũ. Dios ya tutipũ cũã Jesucristo cũ pacure cũ caĩbũsũriquere atore bairo ã woatuyupa:

“Bairi judío majã caãmerã watoarꝑꝑ ãcũ, ꝑnocãrõ cañuꝑ majũrẽ mꝑ yꝑ basapeogꝑ!

‘¡Nocãrõ Dios catutuaꝑ majũ niñami!’ ãrĩ mꝑ yaye basarique mena mꝑ yꝑ basapeogꝑ,”

ĩ woatuyupa Cristo cũ caĩrĩqũêrẽ.

¹⁰ Tunu aꝑeꝑaꝑꝑ Dios ya tutire na cawoaturique atore bairo ãnemoña:

“¡Dios ya poa macããna cũ cabesericarã mena mꝑjãã aꝑe yepaa macããna judío majã caãmerã cũã useanirĩ ãña!”

¹¹ Tunu aꝑeꝑoꝑꝑ ã woatunemoñupã ti tutiꝑeꝑe:

“Aꝑe yepaa macããna judío majã caãmerã nipetiro tocãnacã poa masapoari macããna cũã,

ꝑmarĩ Quetiꝑaꝑe cũ basapeoya!” ã woatuyupa.

¹² Isaías cũã atore bairo ã woatuyupi:

“Isaí pãrãmi aꝑe tuti bero macããcũ buiagꝑmi. Cũrẽ Dios ꝑꝑame judío majã caãmerã quetiꝑaꝑe bairo caãcũ cũ cũgꝑmi.

Bairi na ꝑꝑame, ‘Jããrẽ canetõõꝑaꝑ niñami,’ cũ mena ã tũgoñatutuagarãma,” ã woatuyupi Isaías ãnacũ.

¹³ Bairi camasãrẽ Jesucristo mena tũgoñatutua masĩrĩqũêrẽ cajonucũã Dios ꝑꝑame useanirĩqũê, yerijõrõ ãnajẽ cutaje cũãrẽ ñe ãnie rꝑsaricarõ mano mꝑjããrẽ cũ jonemoáto. Tunu bairoa Espĩritu Santo cũ camasĩrĩjẽ jũgori nemojãñurõ cũ mena mꝑjãã catũgoñatutuamasĩpeere cũ jonemoáto.

¹⁴ Yꝑ yarã, yꝑ bairãrẽ bairo caãna, ñe ãnie rꝑsaricarõ mano mꝑjããrẽ atore bairo ñi tũgoñatutuacõãña: Caroaro ñe ãnie rꝑsaeto caátĩãna mꝑjãã ãniña. Tunu Jesucristo yayere caroaro majũ camasĩrã mꝑjãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ mꝑjãã majũ mꝑjãã ãmeo quetiꝑꝑꝑ masĩña caroaro mꝑjãã caãnajẽ cutiꝑeere. ¹⁵ Mꝑjãã, bairo caátĩãnimasĩrã mꝑjãã caãnimiatacũãrẽ, ati tutiꝑeꝑe tutuaro mena yꝑ quetiꝑꝑꝑ woajoya, mꝑjãã catũgojũgorique jĩcã wãmerĩ mꝑjãã caãniꝑe carꝑsarijere mꝑjãã camasiritiꝑarore bairo ã. Dios yꝑe caroaro ácꝑ, Jesucristo yaye quetire mꝑjããrẽ quetiꝑꝑꝑ rotijõꝑ yꝑ cũwĩ. ¹⁶ Bairi Jesucristore capaacoteire bairo yꝑ cũwĩ, judío majã caãmerã caroaro na caãniꝑarore bairo ã. Bairo Jesucristore capaacoteire bairo yꝑ caãnie ꝑꝑame atore bairo niña: Dios, judío majã caãmerã cũãrẽ na cũ canetõõgarije macããjẽ quetiꝑꝑꝑꝑ quetire na yꝑ quetiꝑꝑꝑnucũña. Bairo na quetiꝑꝑꝑari yua, sacerdote majã Diore cũ useanio joroque ána waibꝑcꝑ riire na cajoemũgõrĩcãrõrẽ bairo yꝑ cũã Diore, “Ãnoa, mꝑ yarã niñama,” cũ yꝑ caĩquetiꝑꝑarije jũgori Dios ꝑꝑame cũ useanio joroque átigꝑ, na quetiꝑꝑꝑ yꝑ átiya judío majã caãmerãrẽ. Bairo yꝑ caáto, Espĩritu Santo ꝑꝑame narẽ Dios yarã na ãnio joroque na átinucũñami.

¹⁷ Torecꝑ, yꝑ ꝑꝑame Jesucristo mena catũgoñatutua ãnirĩ Dios yꝑe cũ caquetiꝑꝑꝑrotijõcũrĩqũêrẽ tũgoñarĩ bũtioro tie paarique mena yꝑ useaniña.

¹⁸ Judío majã caãmerã Jesucristo yaye quetire na tũgoꝑsao joroque ã, Jesucristo yꝑ cũ camasĩõjorije mena yꝑ caátimasĩrĩ wãme jetore na yꝑ quetiꝑꝑꝑnucũña. Aꝑe wãme ãno na yꝑ quetiꝑꝑꝑetinuucũña. Bairi yꝑ caquetiꝑꝑarije jũgori, tunu yꝑ caátĩãni ãnomasĩrĩjẽ jũgori jĩcããrã na tũgoꝑsao joroque na yꝑ átinucũña. ¹⁹ Tunu Espĩritu Santo yꝑ cũ camasĩõjorije mena yꝑ caátijẽño ãnomasĩrĩjẽ jũgori na tũgoꝑsao joroque na yꝑ átinucũña. Tore bairo ácꝑ, Jerusalén macãĩ quetiꝑꝑꝑ jũgoacá, Iliria cawãmecꝑtopꝑ Jesucristo camasãrẽ cũ canetõõrĩqũê quetire caroaro jĩcãrõ tũni cariaꝑe na yꝑ quetiꝑꝑꝑetawꝑ. ²⁰ Aꝑerã na caquetiꝑꝑꝑ ñesẽãtĩnucũrõꝑ macããnarẽ Jesucristo yaye quetire yꝑ quetiꝑꝑꝑ ñesẽãganucũña. Aꝑerã na caquetiꝑꝑꝑricarõꝑ yꝑ quetiꝑꝑꝑbuĩꝑeo ñesẽãgaetinuucũña. ²¹ Tore bairo yꝑ caátie

ꝑꝰame Dios yaye quetire woarica tutipꝰ na cawoatujꝰgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo baiya. Mai, atore bairo ï quetibꝰjꝰ woatuyupa:

“Aperã camasã cũ yaye quetire camasĩetãna nimirãcũã, tiere quetibꝰjꝰecogarãma.

Cũ yaye queti na catũgoetajere tũgomasĩjũgogarãma,” ï woatuyupa Dios ya tutipꝰ.

Pablo piensa ir a Roma

²² Yꝰ caĩrõrẽ bairo ape macããrĩꝰ macããnarẽ quetibꝰjꝰñesẽãnucũrĩ, mꝰjãã tꝰꝰꝰ yꝰ ámasĩetĩña mai. “Roma macãꝰ yꝰ áꝰꝰ,” nairõ ï tũgoñamicũã, yꝰ ámasĩetĩña. ²³ Bairꝰma, merẽ yꝰ paariquere yꝰ átiyaparoya ati yepaa macããna mena. Nocãrõ yoaro capee cũmarĩ majũ mꝰjããrẽ ñiñañesẽãũ áganucũmiña. ²⁴ Bairi Españarꝰ ácú roque mꝰjããrẽ ñiñanetõáꝰ. Bairo nocãrõ caroaro Ɂseanirõ mꝰjããrẽ yꝰ caĩñarõ bero, mꝰjãã ꝑꝰame roque yꝰre mꝰjãã cajúato yꝰ bootũgoñaña, Españarꝰ yꝰ caátĩ rũmꝰ caãno. ²⁵ Baimicũã mai, Jerusalén macãꝰ yꝰ áꝰꝰ, to marĩ yarã Jesucristore catũgoꝰsari majãrẽ na juátĩ ácú. ²⁶ Jesucristore catũgoꝰsari majã Macedonia macããna, bairi Acaya yepa macããna cũã na majũã na caboro dinerore neñoñupã. Jerusalén macããna Jesucristore catũgoꝰsarã cabopacarãrẽ na jogarã, tiere neñoñupã. Torecꝰ, tie dinerore Jerusalẽꝰ na jeábojagꝰ yꝰ átiya mai. ²⁷ Na majũã na caboro tie dinerore neñoñupã. Bairo na caátaje ñujãñuña. Mai, cajũgoyepꝰre judío majã Jesucristore catũgoꝰsajũgoricarã cũ yaye macããjẽ caroa quetire na quetibꝰjꝰ batojũgoyupa. Bairo caroaro na na caátaje ãmeoñe, na cũã na cacũgorije ũnie mena na cajúatinemoꝰea niña. ²⁸ Bairo tie dinerore Jerusalén macããnarẽ na nuni yaparori bero, Españarꝰ ácú mꝰjããrẽ ñiñanetõáꝰ. ²⁹ Bairi ñe ũnie rꝰsaricarõ mano atore bairo ñi tũgoñatutuacõãña: Mꝰjãã tꝰꝰꝰ yꝰ caetaro marĩ nipetiroꝰrea caroa majũrẽ marĩ jomajũcõãꝰami Jesucristo.

³⁰ Yꝰ yarã, yꝰ bairãrẽ bairo caãna, mꝰjãã Jesucristore catũgoꝰsarã mꝰjãã ãniña. Tunu Espĩritu Santo cũ camasĩõjorije jũgori caãmeomaimasĩrã mꝰjãã ãniña. Bairo caãna mꝰjãã caãnoi, yꝰre juátinemorã, atore bairo mꝰjãã caáto yꝰ boya: Popiye baimicũã caroaro yꝰ caátĩãnipeere Diopꝰre yꝰ jẽnibojaya. ³¹ Dios, Judea yepa macããna Jesucristore catũgoꝰsaena cañuena, roro yꝰre na caátipeere cũ caẽñotaparore bairo ïrã, Diopꝰre butioro yꝰ mꝰjãã jẽnibojawa. Tunu bairo Jesucristore catũgoꝰsarã Jerusalén macãã macããnarẽ na cajúátijorije na yꝰ cajeátiere ïñarĩ bero na Ɂseanio joroque ïrã, Diopꝰre yꝰ jẽnibojaya. ³² Bairo Diore yꝰ mꝰjãã cajẽnibojaro jũgori Ɂseanirĩqũẽ mena mꝰjãã ñiña Ɂtagꝰ, Dios cũ cabooata. Bairo topꝰ mꝰjããrẽ ïñañesẽãũꝰ roque yua, mꝰjãã tꝰꝰꝰ yꝰ tũgoña yerijãmasĩꝰ. ³³ Bairi marĩ Pacꝰ Dios caroaro yerijõrõ ãnimasĩrĩqũẽrẽ cajõ mꝰjãã nipetiro mena cũ ãnicõã ninucũáto. Bairoa to baiáto.

16

Saludos personales

¹ Bairi ãmerẽ mꝰjãã ñiña: Marĩ yao Febe cawãmecũcore mꝰjãã tꝰꝰꝰ cõ caetaro, caroaro mena cõ mꝰjãã bocáwa. Caroaro cõ mꝰjãã cajúato yꝰ boya. Cõ cũã Cenrea macãã macããna ñubueri majãrẽ butioro cajúátinucũõ ñiña. ² Jesucristo mena cõ cũã cõ catũgoñatutuario jũgori, mꝰjãã cũã jĩcãrõrẽã bairo Jesucristore catũgoꝰsarã ãnirĩ jĩcã majã ãmeo qũẽnorĩcãrõrẽ bairo cõ qũẽnoña. Bairi nipetirije cõ cabopacarijere cõ joya. Cõ ꝑꝰame capããrã ñubueri majãrẽ caroaro mena na juátĩãninucũñupõ. Yꝰ majũ cũãrẽ caroaro yꝰ juátinemonucũwõ.

³ Apeyera, Prisca bairi Aquila cawāmecuna na ñuáto. Na, pugarāpua yurea bairo Jesucristo yaye macāājērē capaabojarā, cū carotirā, yu baparā niñama. ⁴ Na pñame roro tāmubujiowā, yure roro aperā yu na caátibujiopeere ñnotamirā. Bairo caroaro yu na caátajere tūgoñarī butiuro, “Yu mena ñumajūcōāwā,” na ñijoya. Yu jeto mee tore bairo ñiña. Nipetiro ñubueri majā poari judío majā caāmerā cūā ñnucūñama. ⁵ Torena bairo tunu na ñuáto nipetiro marī yarā ñubueri majā Prisca, bairi Aquila ya wiipua caneñanucūrā cūā. Bairi apeí, yu baire bairo caācū, yu camai Epeneto cawāmecucu cū ñuáto. Cū pñame Asia yepa macāācū, aperā ti yepa macāāna jūgoye Jesucristore catūgousajūgoricu majū āmi. ⁶ María cawāmecuco cūā cō ñuáto. Cō pñame mujāārē butiuro caroaro mujāā caānorē bori, mujāā juátinucūñamo. ⁷ Aperā yu ya macā macāāna Andrónico, apeí Junias cawāmecuna yu mena preso jorica wiipua caānana cūā na ñuáto. Mai, na pñame apóstolea majā mena macāāna na camairā majū niñama. Bairi tunu yu jūgoye Jesucristore tūgousajūgoyupa.

⁸ Ampliato cawāmecucu cūā cū ñuáto. Marī Quetiupauye catūgousau cū caānoi, yu bapa, yu camai majū niñami cū cūā. ⁹ Apeí Urbano cūā cū ñuáto. Cū cūā jāārē bairo Jesucristo yaye macāājērē capaanucūñ majū niñami. Apeí yu camai Estaquis cūā cū ñuáto. ¹⁰ Cū ñuáto Apeles cawāmecucu cūā. Cū pñame Jesucristo mena cū catūgoñatutuarijere marī masīō joroque caroaro átiāninucūñami. Bairi aperā Aristóbulo ya wii macāāna cūā na ñuáto. ¹¹ Apeí yu ya macā macāācū Herodión cūā cū ñuáto. Bairi Narciso ya wii macāāna Jesucristore cariape catūgousarā cūā na ñuáto. ¹² Marī Quetiupau yaye macāājērē capaabanucūrā rōmirī Trifena, apeo Trifosa cūā na ñuáto. Bairi apeo jāā baiore bairo caācō Pérsida cō ñuáto. Cō pñame tutuaro mena marī Quetiupau yaye paarique macāājērē paanucūñamo. ¹³ Rufo cūā cū paco mena cū ñuáto. Cū pñame Jesucristo mena catūgoñatutua yu nipetiro to macāāna na camasī majū niñami. Cū paco cūā cañuo, yu paco majūrē bairo caroaro yu cañño ninucūñamo. ¹⁴ Ānoa cūā na ñuáto: Asíncrito, apeí Flegonte, apeí Hermes, apeí Patrobas, apeí Hermes, bairi aperā marī yarā na mena macāāna ñubueri majā cūā na ñuáto. ¹⁵ Na ñuáto ānoa cūā: Filólogo, apeo Julia, apeí Nereo, apeo cū baio cūā, apeo Olimpas cawāmecuco cūā cō ñuáto. Bairi nipetiro Jesucristo mena catūgoñatutuarā marī yarārē bairo caāna na mena caāna cūā na ñuáto.

¹⁶ Bairi mujāārē ñiña: Mujāā to macāāna tocānacāūpua nucūbūgorique mena āmeo bocári caroaro āmeo jēninucūña. Nipetiro ato macāāna ñubueri majā Jesucristore catūgousari poari macāāna mujāārē ñurotijoyama.

¹⁷ Yu yarā, yu bairārē bairo caāna, tutuaro mena atore bairo mujāārē ñiña: Masacatiri āña. Jesucristo mena jīcārōrē bairo mujāā tūgoñatutuamasīētīō joroque caāna mena āmerīcōāña. Tunu roro mujāārē yapapua joroque caāna mena āmerīcōāña. Na yaye queti pñame mujāārē jāā caquetibūjūrique macāājē ũnie mee, ricaati quetibūjūrique niña. Torena, na mena āmerīcōāña. ¹⁸ Na pñame marī Quetiupau Jesucristo cū caátirotirijere caquetibūjunucūrā mee niñama. Na majūā roro na rupau caborore bairo na caátie macāājērē quetibūjūā átinucūñama. Tunu bairoa caroaro ĩtori, tūgoricaro ñurō carorije macāājērē quetibūjūri, camasā cayeri tūgoñatutuaenarē roro na ĩ quetibūjū mawijionucūñama. ¹⁹ Mujāā pñame roque caroaro Jesucristo yaye quetire mujāā tūgousaya. Camasā nipetiro cūā cūrē mujāā catūgousanucūrījērē caroaro masīñama. Bairi yu cūā mujāā mena yu useaniña. Tunu bairo caroa Espiritu Santo mujāārē cū camasīōjorije jūgori caroa macāājē jetore mujāā caátīāno yu boya. Carorije macāājē roquere mujāā caátīāno yu boetiya. ²⁰ Tore bairo mujāā caátimasīrō jūgori marī Pacu Dios yerijōrō ānajērē cajomasī pñame, wātī mujāārē cañtonucūūrē yoaro mee cū mujāā netōncāō joroque

átigumi. Mújãã r̄upori mena apeye ũnierē pea aborericarore bairo cū mujãã átio joroque átigumi Dios. Marĩ Quetiupaꝝ Jesucristo caroare mujãã cū jonemoáto.

²¹ Mújããrē ñurotijoyami yꝝ bapa yꝝre cajꝝpaanucũũ Timoteo cawãmecꝝcꝝ cūã. Aperã yꝝ ya macã macããna, yꝝ mena caãna Lucio, Jasón, Sosípater cūã ñurotijoyama mujããrē.

²² Yꝝ, Tercio cūã, ati cartare Pablore cawoabojauꝝ, marĩ Quetiupaꝝre catũgousauꝝ añirĩ mujãã yꝝ ñurotijoya.

²³ Gayo cūã mujãã ñurotijoyami. Yꝝ, Pablo ꝝame, cū ya wiipꝝ yꝝ añinucũña. Atopꝝ nipetiro ñubueri majã ꝝame ñubuerã etanucũña. Apei Erasto cawãmecꝝcꝝ, ati macã macããna yaye dinerore caĩñacotebojari majõcꝝ cūã mujããrē ñurotijoyami. Torea bairo mujãã ñurotijoyami cū bai Cuarto cawãmecꝝcꝝ cūã. ²⁴ Marĩ Quetiupaꝝ Jesucristo nipetiro mujããrē caroare cū jonemoáto. Bairoa to baiáto.

Alabanza final

²⁵ Marĩ Pacꝝ Diore cū marĩ cabasapeoro ñuña. Cū ꝝame mujããrē cū mena nemojãñurõ mujãã tũgoñatutuaõ joroque caácꝝ majũ niñami. Tore bairo mujããrē átimasĩñami Dios, cū yaye caroa queti camasãrē cū canetõrĩqũē quetire mujãã yꝝ caquetibꝝjꝝnucũrĩjē jũgori yua. Tunu bairoa Jesucristo yaye quetire mujãã yꝝ caquetibꝝjꝝnucũrĩjē jũgori tore bairo mujããrē yeri tutuarã mujãã átimasĩñami. Atie yꝝ caquetibꝝjꝝnucũrĩjē ꝝame camasãrē cū camasĩõetaje, ati yepa caãniparo jũgoyepꝝa caãnajē niña. ²⁶ Cabaimiatacũãrē, ãme roque profeta majã na cawoatucũrĩqũē jũgori marĩ masĩõ joroque marĩ átiyami Dios. Cū, caãnicõãninucũũ, cū caátirotiore bairo marĩ átiãnio joroque ï, ãmerē tiere marĩ masĩõñami. Atie cū caquetibꝝjꝝgarique mai camasãrē cū camasĩõetajere ãme roque nipetiro camasã poari ati ꝝmꝝrecóo macããnarē na masĩõ joroque átiyami Dios. Bairo tiere na cū camasĩõrõ jũgori yua, cariape tiere tũgori bero na catũgousaparore bairo ï, na masĩõñami Dios.

²⁷ ¡Marĩ Pacꝝ Dios, jĩcãũã caãcũ, ñe ũnie rꝝsaeto camasĩ majũrē cū marĩ basapeoto! “Cũ, Dios jetorea cū caátimasĩrĩjē cū catutuarije, tocãnacã rãmꝝa to ãnicõã ãmarõ,” marĩ ï tũgoñatutuacõã ninucũgarã, marĩ Quetiupaꝝ Jesucristo jũgori. Bairoa to baiáto.

Tocãrõã niña atie queti yꝝ cawoaturije.

Primera Carta de San Pablo a los CORINTIOS

Saludo

¹⁻² Y_u, Pablo cawāmecuc_u, Dios cū cabeseric_u y_u cañnoi, y_u piijowĩ, Jesucristo y_u apóstol cū caquetibujurotijom y_u cañnipeere bo_u. Marĩ y_u Sóstenes mena ati cartare mujãârẽ woajom y_u átiya. Mujãã, jãã yarã Corinto macã macããna Diore catũgousari majã, Jesucristo jũgori Dios yarã caroarã cañarẽ mujãã y_u woajoya ati cartare. Bairi tunu tocānac̄pau macããna Jesucristore caĩroari poari mena macããna mujãã cañnipeere bo_u, mujãã cūârẽ mujãã beseyupi. Bairi marĩ cūârẽ marĩ Quetiupau, na cūârẽ na Quetiupau majũ niñami, marĩ Quetiupau Jesucristo p̄ame yua. ³ Bairi cañnijũgoro atore bairo mujãârẽ ñiña: Marĩ Pac_u Dios, bairi marĩ Quetiupau Jesucristo mena caroare mujãã na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūârẽ na jonemoáto, ñiña.

Bendiciones por medio de Cristo

⁴ Bairi tocānac̄ania, “Dios, jãã mena m_u ñujãñuña,” ñi jēninucũña, Jesucristo jũgori Dios mujãârẽ caroaro majũ cū caátiere ññarĩ. ⁵ Bai_pua Dios, Jesucristo mena jũgori nocārõ majũ paio netõrõ cū caátibojarique cañurĩjẽrẽ mujãã joyupi. Bairo cū caáto jũgori cū yaye busurique cūârẽ nemojãñurõ mujãã quetibuj_u masĩõ joroque ásupi Dios. Tunu bairoa cū yaye caroa quetire cariape masĩrĩqũẽ cūârẽ mujãã joyupi. ⁶ Bairi cañnorẽ bairo cariape, “Ape yeri majũrẽ mujãã jog_umi Dios,” mujãã y_u caĩquetibujuricarorea bairo baimajũcõãña merẽ yua. ⁷ Tore bairo mujãã caãno jũgori yua, ñe ũnie rusaeto tocānac̄ã wãme caroa macããjẽ átiãni masĩrĩqũẽrẽ mujãã cũgocõãña Jesucristo marĩ Quetiupau nemo ati yepar_u cū cabauetaparo jũgoye. ⁸ Bairi Dios p̄ame tũgoñatutuariquere mujãã jocõã nig_umi ti r̄m_u cat_usari r̄m_u cañnop_u. Bairo áticoa ninucũg_umi Dios, marĩ Quetiupau Jesucristo ati yepar_u cū catunuetari r̄m_urẽ, ni jĩcãũ ũcũ mujãârẽ, “Mujãã buicutiya,” qũĩtĩcõãto ĩ. ⁹ Bairi Dios p̄ame roque cañnorẽ bairo cariape cū caĩjũgoyetiricarorea bairo caác_u niñami. Cũ, Dios p̄ame roque mujãã piijowĩ, cū macũ marĩ Quetiupau Jesucristo mena jĩcãrõrẽ bairo mujãã cañniparore bairo ĩ.

Divisiones en la iglesia

¹⁰ Y_u yarã, y_u bairãrẽ bairo caãna, marĩ Quetiupau Jesucristo cū catu-
tuarije mena mujãârẽ ñiña: Jĩcãrõrẽ bairo tũgoñanemorĩ masaricawoena,
caroaro ãnicõãña. Useanirõ ãña. Jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ, jĩcãrõ tũni ãmeo
tũgoñaña mujãã yerip_u. ¹¹ Atiere mujãã ñiña, y_u yarã y_u bairãrẽ bairo caãna,
capee wãme mujãã cabaibotionucũrĩjẽrẽ Cloé ya poa macããna jũgori caqueti
tũgonucũũ ãnirĩ. ¹² Atore bairo jĩcããrã mujãã mena macããna na cañnucũrĩjẽrẽ
ĩg_u ñiña: “Jãã, Pablöre catũgousarã jãã ãniña,” tunu aperã cūã: “Jãã, Apolos
yarã jãã ãniña,” aperã cūã: “Jãã, Pedro yarã jãã ãniña,” aperã cūã: “Jãã roque
Cristo yarã p̄ame majũ jãã ãniña,” ĩ busubotionucũñama. Jĩcã majãrẽ bairo
mujãã busuetiya.

¹³ ¿Dopẽĩrã tore bairo mujãã ĩ busupainucũñati? Jĩcãũã niñami Cristo.
Ricawatiri caãcũ mee niñami. ¿Y_u, Pablo ato yucupãĩp_u mujãã yaye wapare
netõg_u y_u riayupari? ¿O, y_u wãme mena ĩrĩ mujãã na bautizayupari? Bairo
ápeyupa, tame. ¹⁴ Y_u roque ni jĩcãũ ũcũrẽ mujãã y_u bautizaep_u bai_pua. Bairi
Diopare, “Y_u mena m_u ñujãñuña,” ñi jēninucũña. Bai_pua, Crispo, apeĩ, Gayo
cawāmecuna roquere y_u na y_u bautizaw_u. ¹⁵ Torec_u, ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena
macããcũ, “Pablo wãme mena ĩrĩ, cabautizaecoric_u y_u ãniña,” ĩ masĩtĩñami.

¹⁶ Estéfanas ya poa macããna cããrẽ na yu bautiza royawu. Aperã noa ùnarẽ yu bautizaetiroyawu. ¹⁷ Baiyua, Jesucristo yure bautiza rotijoemi. Cũ yaye queti, camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ queti roquere yu quetibũju rotijowĩ. Ati umurecõo macããjẽ tũgoñarĩqũẽ jũgori tutuaro camasĩnetõmajũcõãũrẽ bairo yu cũemi baiyua. Jesucristo yucupãĩpu cũ cariarique, wapa manorẽ bairo to tuaeticõãto ĩ, tore bairo yu cũwĩ Jesús.

Cristo, poder y sabiduría de Dios

¹⁸ Cristo yucupãĩpu cũ cariarique caroa quetire cariape mee cañierẽ bairo tũgoñanucũñama yasiricaropu caápárã puame. Bairo cabaimiatacũãrẽ, atie caroa queti Dios catutuau yaye queti puame marĩ cũ yarãrẽ cũ canetõpee majũ niña yua. ¹⁹ Torea bairo ĩ quetibũjuya tirãmupu Dios yaye busurica tutipu na cawoatucũrĩqũẽ cũã:

“Masĩrĩ majãrẽ camasĩẽnarẽ bairo na ãnio joroque na yu átigu.

Tunu bairoa caroaro catãgomasĩrãrẽ catãgomasĩẽnarẽ bairo na ãnio joroque na yu átigu,” ĩ woatuyupa.

²⁰ Bairi ati umurecõo macããjẽrẽ camasĩrĩ majã cañimirĩcãrã puame camasĩẽna cabũgoro macããnarẽ bairo tuagarãma. Apei, “Cajũgobuei yu ãniña,” caĩ cũã torea bairo tuagumi. Torea bairo busunetõmasĩẽtĩgumi ati umurecõopu macããjẽrẽ masĩrĩ butioro cabusubotionucũ cũã yua. ¡Dios puame ati umurecõo macããjẽ na camasĩrĩjẽrẽ nemojãñurõ na masĩẽtio joroque na átiyami! ²¹ Nipetirijere caátimasĩ niñami Dios. Bairi mai ati umurecõo macããna camasã na majũã na camasĩrĩjẽ mena cãrẽ na camasĩrõ boesupi Dios. Bairo puame boyupi: “Yu yaye quetire na catãgousaro jũgori na yu netõõgu,” ĩ cũjũgoyupi. Bairo Dios cũ cañmiatacũãrẽ, “Cabũgoro macããjẽ niña,” ĩ tũgoñanucũñama aperã Diore camasĩẽna puame tie quetire.

²² Bairi judío majã cũã Dios yaye quetire cariape tũgogarã jũgoye, cũ yaye macããjẽ átijẽño ĩnorĩqũẽrẽ butioro bonucũñama. Bairi aperã griego majã puame cũã ati yepa macããjẽ masĩrĩqũẽ jetore butioro tũgousaganucũñama.

²³ Jãã puame roque yucupãĩpu na capapaturicu Mesías yaye queti majũrẽ jãã quetibũjunucũña camasãrẽ. Bairi ãnoa judío majã puame tiere tũgoteejãñuñama. Aperã judío majã caãmerã puamerã cabũgoro macããjẽrẽ bairo tuanucũña tie queti. ²⁴ Bairo na cabaimiatacũãrẽ, aperã Dios cũ capiiricarã, cũ cabesericarã judío majã, aperã judío majã caãmerã puamerẽ Mesías, Dios macũ catutuau majũ niñami. Tunu bairoa, “Dios yayere camasĩ majũ niñami,” ĩ tũgoñamasĩcõãñama. ²⁵ Ati umurecõo macããna, Dios tore bairi wãme átimasĩrĩ marĩ cũ canetõrĩqũẽrẽ cabũgoro macããjẽrẽ bairo tũgoñanucũñama. Bairo na caĩtũgoñarĩjẽ cariape mee niña. Ati umurecõo macããna na camasĩrĩjẽ nipetiro netõjãñurõ cañnimajũrĩjẽ niña tie Dios cũ caátimasĩrĩjẽ puame roque. Tunu bairoa Dios cũ catutuarijere cañnimajũrĩjẽ meerẽ bairo ati umurecõo macããna na caññamiatacũãrẽ, camasã na caátimasĩrĩjẽ netõjãñurõ catutuarije niña.

²⁶ Yu yarã, merẽ mujãã tũgoñamasĩrã. Ati umurecõo macããna na caññajoro, camasĩẽna mujãã cañniamiatacũãrẽ, mujãã beseyupi Dios cũ yarãrẽ bairo yua. Bairi jĩcããrãcã jeto ninucũñama mujãã mena macããna carotimasĩrã. Tunu bairoa jĩcããrãcã jeto quetiuparã cañnipoa macããnarẽ bairo caãna cũã ninucũñama mujãã watoare. Bairo caãna mujãã cañniamiatacũãrẽ, mujãã beseyupi Dios cũ yarãrẽ bairo yua. ²⁷ Bairi, “Camasĩẽna niñama,” camasã na caĩrãrẽ na cũñupĩ Dios cũ yarã cañniparãrẽ. Ati yepapu macããjẽrẽ camasĩrã puame na camasĩmirĩjẽrẽ, “Wapa maa,” na ĩ tũgoñaboboãto ĩ, tore bairo ásupi Dios. Tunu bairoa tutuaro cabaibotiorã, “Jãã catutuarije wapa maa,” na ĩ tũgoñaboboãto ĩ, ati umurecõo macããna catũgoñatutuaenarẽ na beseyupi Dios cũ yarã ronarẽ.

28 Dios p̄ame na beseyupi camasã aperã na caĩñaterãrẽ. Tunu bairoa ati um̄recóo macããjêrẽ caboenarẽ na beseyupi. Bairo p̄ame ïgu ñiña: Dios na beseyupi ati yepar̄are ñe ùnie cawapa mánarẽ bairo camasã na caĩñarãrẽ. “Caãnimajũrã jãã ãniña,” ati yepar̄are caĩrãrẽ cabũgoro macããnarẽ bairo na ãnio joroque átigu, tore bairo ásupi Dios. 29 Tore bairo Dios cū caáto yua, ni jĩcãũ ùcũ, “Yua, yu majũã caãnimajũrẽ bairo caátijĩãtimasĩ yu ãniña,” ï tũgoña botiomasiẽtĩñami Dios cū caĩñajoro. 30 Dios p̄ame roque cū macũ Jesucristo jũgori cū mena macããna majũ m̄jãã ásupi. Tunu bairoa Jesucristo jũgori caroa wãme marĩ camasĩpee cũãrẽ marĩ joyupi. Cũ, Cristo jũgori marĩ carorije wapare marĩ canetõpee cũãrẽ cũñupĩ Dios. Cũ yarã caroarã, cũ canetõõrĩcãrã majũ marĩ cũñupĩ Dios. 31 Bairi Dios ya tutip̄u cũãrẽ atore bairo ï woatuyupa: “Ni jĩcãũ ùcũ caãnimajũrẽ bairo catũgoñau p̄ame, ‘Dios roque marĩ netõõrõ caãnimajũũ niñami,’ qũĩ tũgoñamasĩcõãto Dios cũãrẽ,” ï quetib̄uju woatuyupa.

2

El mensaje de Cristo crucificado

1 Torecũ yu yarã, Dios camasãrẽ cū camasĩõetaje ãme roquere cū camasĩõrĩjẽ queti cariape macããjêrẽ m̄jãã quetib̄uju etaũ, camasĩnetõũrẽ bairo botioro m̄jããrẽ yu quetib̄uju ñesẽãẽpũ. 2 Yu roque m̄jãã t̄p̄are ãcũ, Jesucristo yuc̄pãĩp̄u cariaricũ yaye queti jetore m̄jãã yu quetib̄ujuwũ. Ape wãme ricaati m̄jããrẽ yu quetib̄ujuerũ, “Jesús yuc̄pãĩp̄u na capapuat̄uricũre na masĩáto,” ï. 3 M̄jãã t̄p̄are etaũ, caquetib̄ujumasĩcũrẽ bairo yu tũgoñawũ. Bairo catũgoñau ãnirĩ tũgoña uwiri yu nananucũwũ, m̄jããrẽ quetib̄ujuũ yu. 4 Bairi top̄are m̄jããrẽ caroa quetire quetib̄uju ãcũ, caroaro masiriyeto jeto m̄jãã yu quetib̄ujuwũ. Nocãrõ ati yepa macããna na camasĩbotiorije ùnie mena masĩrĩ, m̄jããrẽ yu quetib̄ujuerũ, “Camasĩ majũ niñami Pablo,” yu m̄jãã caĩetiparore bairo ï. Espĩritu Santo cū camasĩõrĩjẽ jũgori roque, “Pablo cariape quetib̄ujuyami,” m̄jãã ï tũgoñaõ joroque yu áp̄u. Tunu bairoa Dios cū catutuarijere áti ïñorĩ, tore bairo m̄jãã ïõ joroque yu áp̄u. 5 Tore bairo yu áp̄u, Dios cū caátimasĩrĩjẽ, cū catutuarijere ïñarĩ bero, cū mena m̄jãã catũgoñatutuaparore bairo ï. Camasã ati yepa macããna na camasĩrĩjẽ macããjêrẽ tũgori bero, Dios mena m̄jãã catũgoñatutuario roquere yu boerũ.

Dios se da a conocer por medio de su Espĩritu

6 Tore bairo quetib̄ujumirãcũã, aperã merẽ Diore caroaro cariape catũgõsaricarã na caãmata, paio Dios cū camasĩõrĩjẽ mena jãã quetib̄ujunucũña. Bair̄p̄ua, ati um̄recóo macããna camasĩrĩ majã, o quetiuparã camasĩrã cayasiparã na camasĩrĩ wãme ùnie mena mee jãã quetib̄ujunucũña. 7 Dios yaye queti, camasãrẽ cū camasĩõetaje masĩrĩquẽrẽ m̄jããrẽ jãã quetib̄ujuya. Marĩ camasĩõtãjẽ, ati yepa caãniparo jũgoyep̄ua marĩrẽ caroaro majũ cū canetõga jũgoyetĩrique macããjẽ queti roquere jãã quetib̄ujunucũña. 8 Atie wãme quetib̄ujuriquere ati um̄recóo macããna quetiuparã cariape tũgoboca masĩẽsupa. Tore bairo tiere cariape catũgõmasĩrã na caãmata, nocãrõ caroú caãcũ Jesucristore yuc̄pãĩp̄u cū papuatuetibujioricarãma. 9 Tore bairo ï quetib̄uju woatuyupa Dios ya tutip̄u cũãrẽ:

“Dios p̄ame cãrẽ camairãrẽ caroa majũrẽ na cũgoyuyami.

Camasã na caĩñaetaje, na catũgoetaje, na catũgoñacoteetaje majũrẽ na quẽnoyuyami,”

ï quetib̄uju woatuyupa ti tutip̄are.

10 Tieroa Dios ãmerẽ yua marĩ masĩõ joroque átiyami cū Yeri Espĩritu Santo jũgori. Espĩritu Santo p̄ame nipetiro wãme caĩñamasĩpeyõũ majũ niñami.

Nocārō Dios cū camasīnetōnucācōārījērē, camasā na camasīētīē cūārē camasī majū niñami Espiritu Santo p̄ame.

¹¹ Ni jīcāū ūcū, jīcāū camasoc̄ cū yerip̄ cū catūgoñarījērē marī masīētīña. Cū, caācū jeto cū yeri cū catūgoñarījērē masī masīñami. Torea bairo Dios yeri p̄ña Espiritu Santo jeto masīñami cū yerip̄ cū caātiānimasīnucūrījē p̄amerē.

¹² Bairi marī p̄ame roquere ati um̄recóo macāāna yeri p̄ña ūnie meerē marī jowī Dios. Cū Yeri Espiritu Santo majūrē marī jowī. Cū p̄ame nocārō cañuā ānirī tore bairo cū Yeri majūrē marī jowī, cū yaye macāājērē marī camasīparore bairo ī. ¹³ Bairi jāā p̄ame Espiritu Santo Dios Yeri majū cū camasīōrījē jūgori jāā quetib̄j̄nucūña. Jāā majūā jāā catūgoñarījē mena jāā camasījūgoatāje meerē jāā quetib̄j̄nucūña. Bairi Espiritu Santo yaye masīrīqūē macāājē mena camasā aperā Espiritu Santorea cayeric̄narē na jāā quetib̄j̄ netōnucūña.

¹⁴ Ni jīcāū ūcū ati yepa macāācū Espiritu Santo cacūgoec̄ p̄ame cū camasīōgarijere boetinucūñami. Cabūgoro macāājērē bairo tūgocōānucūñami Espiritu Santo cū caquetib̄j̄garijere. Tunu bairoa tie quetire tūgomicūā, tiere tūgomasī jīātietinucūñami. Espiritu Santo jūgori Dios yaye macāājērē marī masīña. Bairo Espiritu Santore cacūgoena p̄ame roque cū yayere tūgomasī jīātietinucūñama. ¹⁵ Bairi apei camasoc̄, Espiritu Santo Dios Yeri majūrē cacūgoū tocānacā wāme ati um̄recóo macāājē caroa wāmerē bese-masīñami. Bairi tunu noa ūna camasā Dios Yeri cacūgoena p̄ame qūñabese masīēnama cū caātiānierē. ¹⁶ Bairi torea bairo ī quetib̄j̄ya Dios ya tutip̄ cūārē: “Ni jīcāū ūcū marī Quetiup̄ cū yerip̄ cū catūgoñarījērē masīēcūmi. Tunu bairo ni ūcū, Dios cū caátipeere cū quetib̄j̄pomasīēcūmi,” ī quetib̄j̄ woatuyupa Dios ya tutip̄. Tore bairo cabaimajūcōāmiatacūārē, marī p̄ame Espiritu Santo jūgori Cristo cū catūgoñarōrēā bairo catūgoñarā ānirī Dios yaye macāājērē marī masīcōāña.

3

Compañeros de trabajo al servicio de Dios

¹ Toroque ȳ yarā, Espiritu Santo cū caānijūgorārē bairo caānarē m̄jāā ȳ quetib̄j̄ masīēr̄. Bair̄na, ati um̄recóo macāāna na catūgoñarījērē bairo catūgoñarīqūēc̄na ya wāmei caānarē m̄jāā ȳ quetib̄j̄w̄. Bairi cawīmarācārē quetib̄j̄re bairo masiriyetoaca ȳ quetib̄j̄w̄ m̄jāārē Cristo yaye queti p̄amerē yua. ² Bair̄na, camasiriyetie wāme jetore m̄jāā ȳ quetib̄j̄w̄. Cawīmaū caūpūūrē ūpēcōārē joure bairo ȳ ár̄, m̄jāārē ūgarique majūrē joricaro ūnorēā yua. Bairi m̄jāā p̄ame Jesu-cristo yaye queti camasiriyorijere m̄jāā tūgopeyo masīētīña mai. ¡M̄jāārē r̄samajūcōāña m̄jāā catūgomasīpeyopee! ³ Bairi mai Dios yaye quetire m̄jāā tūgomasī peyoetiya, ati um̄recóo macāāna na catūgoñanucūrōrē bairo jeto m̄jāā catūgoñarījē jūgori. Bairi ati um̄recóop̄re mai āna, roro āmeo īñatee, āmeo īñaugo apeye ūnierē m̄jāā átiya. Ati um̄recóo macāāna na catūgoñarījē mena tūgoñarī na caátinucūrōrē bairo jeto caátitūgoñarā m̄jāā āniña mai. ⁴ Bairi aperā jīcāārā m̄jāā mena macāāna atore bairo īnucūñama: “Ȳna, Pablore catūgoṁsaū ȳ āniña,” tunu apei p̄ame: “Ȳna, Apolore catūgoṁsaū ȳ āniña,” āmeo ī busurique netōnucūñama. Tore bairo m̄jāā cañata, ati um̄recóo macāāna ya wāme catūgoñarīqūēc̄na majū m̄jāā āniña mai.

⁵ Bairi ȳ, Apolos mena noa ūna mee jāā āniña. Dios yaye quetire ca-quetib̄j̄rā, cārē caj̄átī majārē bairo caāna jāā āniña. Jāā, m̄jāārē jāā quetib̄j̄w̄ marī Quetiup̄re cariapea m̄jāā catūgoṁsapeere yua. Bairi

jãã pugarãpua marĩ Quetiupua cũ caátirotijoricarore bairo jeto jãã átinucũña. ⁶ Yua, Jesucristo yaye quetire mujãã yu quetibujũ jũgowu, otere otejũgoure bairo. To bero Apolos pũame mujãã quetibujũnemomũpĩ, mujãã camasiritietiparore bairo ĩ, yu bero otere oco pioũre bairo. Bairo cũ caáto, Dios pũame roque nemojãñurõ cũ mena mujãã tũgoñatutuaõ joroque ásupi, tii otei cabutiwãmũátõre bairo yua. ⁷ Bairi yu ote jũgoure bairo caquetibujũjũgoricũ, tunu apeĩ yu bero, tii otei caputiricu to butiátõ ĩ, caoco pioricare bairo caquetibujũnemomũcũ mena cabũgoro macããnarẽ bairo jãã ãniña. Dios pũame roque caãnimajũũ niñami. Cũ roque otei caputiwãmũátõre bairo nemojãñurõ cũ mena mujãã tũgoñatutuaõ joroque caácũ majũ niñami. ⁸ Bairi caquetibujũjũgoricũ, apeĩ cũ bero quetibujũnemomũcũ mena jĩcãrõ tãnia nicõãñama. Bairo na caãniamiatacũãrẽ, Dios pũame narẽ, caroare na jogũmi na paariquere ñnarĩ cũ cajogaro jĩcãrõ tãnia. ⁹ Dios yaye quetire, yu, Apolos pugarãpua Diore caquetibujũbojarã jãã ãniña. Bairi Apolos pũame yu paarique bapa majũ niñami. Mujãã pũame yua, Dios yarã cũ wese, cũ caoteri wesere bairo caãna mujãã ãniña. Tunu bairoa cũ wii roto cũ cawii qũẽnorõrẽ bairo mujãã ãniña.

¹⁰ Yu pũame, “Yu yaye quetire caquetibujũ jũgoyecũtipua nigũmi,” Dios cũ caĩricũ majũ yu ãniña. Bairo caãcũ ãnirĩ wiire paariquere capaajũgomasĩrẽ bairo caãcũ caãnijũgorije ãtã rupaare capeojũgoyecũcũre bairo yu ãniña. To beropũre apeĩ pũame apeyere capeonemousaũre bairo niñami. Cũ pũame yu berore quetibujũnemomũami Dios yaye quetire. Bairãpua, tocãnacãũpua camasãrẽ quetibujũri majã caroaro cariape jeto na caquetibujũro ñũña. ¹¹ Bairi Jesucristo ãtãã na cacũjũgoricare bairo caãcũ yaye queti jetore yu quetibujũnucũña. Bairi apeĩ ricaati quetibujũ buipeomasĩtĩñami. Jĩcãũã niñami Jesucristo ãtãã caãnimajũrĩcãrẽ bairo caãcũ. ¹² Bairi camasã ãtãã caãnimajũrĩcãrẽ wii qũẽnorã, na cacũjũgorica buire tunu ape wãme ãtã oro, o ãtã plata, o ãtã nocãrõ caroa mena qũẽnomasĩñama. O tunu bairoa yucũpãĩrĩ, apeye taa, o carupañorĩ ãnie mena ti wiire qũẽnobujiorãma. Toreã bairo yua, ni jĩcãũ ãcũ caroa wãme oro ãtãrẽ bairo cabairije quetibujũriquere quetibujũyami. Apeĩ pũame ricaati wãme, taa ãnierẽ bairo cabairijere quetibujũbujioũmi camasãrẽ. ¹³ Bairi Dios pũame catũsari rũmu caãno tocãnacãũpũrea na paariquere ññabesegũmi yua. Ti rũmu caãno Dios pũame peero mena atĩgũmi. Bairo etari yua, tocãnacã wãme camasã na paariquere peero mena joecõña beseire bairo atĩgũmi. ¹⁴ Toreã bairo ni ãcũ cũ caquetibujũrije Dios yaye caãmata, caroa majũrẽ cũ jogũmi tie wapa yua. ¹⁵ Bairi tunu ricaati cũ paarique Dios yaye mee caãnie caãmata, cũ paarique pũame taa wiire peero caũrerore bairo yasicoagaro. Bairũa, caquetibujũmirĩcũ pũame caticõãgũmi, apeĩ cũ ya wii caũrõ, caaturutimasĩrĩcãrẽ bairo yua.

¹⁶ Mujãã, templo Dios ya wiire bairo caãna mujãã ãniña, Dios Yeri Espĩritu Santo mujãã yeripu cũ caãno jũgori. ¿Tiere mujãã tũgoña masĩtĩñati? ¹⁷ Ti wii, Dios ya wii pũame caroa wii majũ niña. Ti wiireã bairo caãna cũ yarã majũã mujãã ãniña mujãã cũã. Bairi ni jĩcãũ ãcũ mujãã Dios ya wiire bairo caãnarẽ ricaati cũ caquetibujũroyetuata, Dios pũame popiye cũ baio joroque cũ atĩgũmi.

¹⁸ Torecũ, ni jĩcãũ ãcũ mujãã mena macããcũ cũ majũã qũĩto ãmerĩcõãto. Ni jĩcãũ ãcũ ati ãmũrecõo macããna na camasĩrĩjẽ ãnie jũgori aperã netõrõ camasĩmajũũrẽ bairo cũ catũgoñabotioata, tie cũ camasĩrĩjẽrẽ cũ jãnacõãto. Tiere camasĩcũ majũrẽ bairo cũ áparo tunu. Tore bairo cũ caápata, cariapea masĩrĩqũẽ majũrẽ cũ jogũmi Dios. ¹⁹ Dios pũame roquere ati ãmũrecõo macããjẽ na camasĩrĩjẽ cabũgoro macããjẽ, cawapa manie majũ niña. Toreã bairo majũ ĩ quetibujũya Dios ya tutipũ na cawoatucũrĩqũẽ cũã: “Dios,

ati umurecáo macããjêrê camasĩrĩ majãrê, tie na camasĩrĩjê menaina na átimawijioregumi,” ĩ woatu cũñupã. ²⁰ Tunu ape wêẽpũ ĩ woatunemoñupã: “‘Ati umurecáo macããna masĩrĩ majã na catũgoñarĩjê mena na camasĩãnie, cabũgoro macããjê, cawapa manie niña,’ ĩñami marĩ Quetiupau Dios,” ĩ woatuyupa Dios ya tutipũ. ²¹ Bairi ni jĩcãũ ũcũ, “Ati umurecáo macããjêrê camasĩrê, catũgousau majũ yũ ãniña,” qũĩ botioeticõato. Bairopua, jãã nipetiro jãã caquetibũjuriye mũjãã yaye rotie jetoa niña. ²² Bairi yũ, Pablo, apei Apolos, apei Pedro, bairi ati umurecáo macããjê, marĩ cacatiãnie cũã nipetiro mũjãã yaye jeto niña. Tunu bairoa riarique, ati rãmũ caãnie, ape rãmũ caatĩpee nipetirijere cũñupĩ Dios. Tie nipetirije mũjãã yaye jeto niña. ²³ Bairi mũjãã pũame Cristo, jĩcãũ yarã mũjãã ãniña. Cristo pũame cũã Dios yaũ jetoa caãcũ niñami. Bairi, “Cũ yaũ pũame yũ ãniña,” camasã ũnarê caĩtĩparã mũjãã ãniña.

4

El trabajo de los apóstoles

¹ Bairi jããrê, “Jesucristo cũ caátirotirijere caána, cũrê cajuáti majã niñama,” caĩparã mũjãã ãniña. Dios yaye queti camasãrê cũ camasĩõetaje ãme roquere cũ camasĩõgariquere Diore caquetibũjubojarã jãã ãniña. ² Tore bairo jĩcãũ paabojari majõcũ cũ quetiupau cũ caátirotirorea bairo caroaro jĩcãrõ tãni caátipau niñami. Tore bairo cũ caáto, cũ quetiupau pũame caroaro ĩñauseanigumi cũ paariquere yua. ³ Bairi yũre, “Pablo caroaro quetibũjuyami,” o “Roro quetibũjuyami,” yũ mũjãã caĩtũgoñarĩjêrê butioro majũ yũ tũgoñamacãẽtĩña. Bairi noa ũna jĩcããrã ati yepa macããna quetiuparã cũã ñiñabesemasĩẽtĩñama. Yũ majũ cũã tore bairo yũ paariquere ñi besemasĩẽtĩña. ⁴ Bairpua, yũ paariquere roro yũ tũgoñaẽtĩña. Tore bairo catũgoñaecũ nimicũã, “Dios cũ caĩñajoro ñe ũnie cabui mácũrê bairo yũ ãniña,” ñi masĩẽtĩña. Marĩ Quetiupau pũame roque ĩñacõñarĩ ñiñabesegumi cũ caborore bairo yua. ⁵ Bairi mũjãã pũame roque ti yũtea caetaeto cajũgoyea ñiñabeseeticõãña. Marĩ Quetiupau pũamerê cũ coteya. Cũ pũame roque ati yepapũre etari canaitĩãrõpũ caãnarê bairo baujaeto na caátaje nipetirijere caroaro cabusurõpũ na ĩñapetio joroque átigumi. Tocãnacãũpũrea camasã na yeri na catũgoñarĩjêrê marĩ ĩñopoyocõãgumi. Bairo átiri bero yua, tocãnacãũpũrea, “Caroaro mũjãã ápũ,” na ĩgumi Dios cũ caĩparã cajesorãrê yua.

⁶ Yũ yarã, mũjãã yaye caãnipee caroaro mũjãã canetõpeere ĩ, ati wãmerê mũjãã yũ quetibũjuyã. Bairi yũ, Apolos mena jãã cabairijere ĩcõñarĩ, mũjããrê yũ quetibũjuyã. Tie jãã cabairijere mũjãã pũame ĩñacõñarĩ, Dios yaye woaturique caĩquetibũjuro netõjãñurõ ape wãme átibuipeo ãmerĩcõãña. Ricaati wãme mũjãã átĩãmerĩgarã. Bairi mũjãã pũame, “Jããrê caquetibũjũgõũ pũame mũjããrê caquetibũjũgõũ netõõrõ camasĩnetõũ niñami,” mũjãã ĩ tũgoña botioetinucũgarã. ⁷ Mũjãã, aperã netõõrõ caãnimajũrã cañurã mee mũjãã ãniña. Camasĩnetõõrã mee mũjãã ãniña. Nipetirije mũjãã cacũgorije mũjãã camasĩrĩjê Dios mũjããrê cũ cajorique jeto niña. Bairo Dios mũjããrê cũ cajorique caãnimiatacũãrê, ¿nopẽĩrã mũjãã majũ camasĩjũgoriquere bairo mũjãã tũgoñañati? Bairo mũjãã catũgoñarĩjê ñuẽtĩña.

⁸ Bairo caãna ãnirĩ atore bairo mũjãã tũgoñanucũña: “Dios yaye nipetirijere jãã masĩña. Ñe ũnie jãã rusaetiya. Nipetirije jãã cabotũgoñarĩjêrê jãã cũgopoyocõãña. Pabljããrê na marĩ macãẽtĩña,” mũjãã ĩnucũña topũ jãã caãmerõ. Quetiuparã reyre bairo mũjãã tũgoñanucũña merê. ¡Bairãpua, cariapea rey masĩrĩqũẽrê bairo ñe ũnie rusaeto mũjãã camasĩata, ñubujioro! ¡Jãã cũã mũjãã camasĩrĩjêrê jãã tũgonemobujiorã, tame! ⁹ Bairo yũ caĩrĩjê caãnimiatacũãrê, atore bairo ñi tũgoñaña: “Jãã, Jesús yaye quetire Dios

cū caquetibujurotjoricarā p̄amerē cabuḡoro macāāna, catusaari majārē bairo jāā cūñupī. ¿Dopēi bairo roro cū cayasioreparārē bairo jāā cū cūñuparī?” ñi tūgoñaña. Bairi nipetiro ati yepa macāāna, ɯm̄recóo macāāna ángelea majā cūā popiye roro jāā cabairijere ññanucūrāma. ¹⁰ Jāā p̄ame Cristo yaye quetire jāā caquetibujuriye jūgori cabuḡoro macāāna camasīēnarē bairo jāā tuaya camasā na caññajoro. M̄ujāā roque Cristo nocārō caññu jūgori catūgoñamasīrā majūrē bairo m̄ujāā tuaya na caññajoro. Tunu bairoa jāā p̄ame catūgoñatutuawēp̄ēna jāā caññimiatacūārē, m̄ujāā p̄ame catūgoñatutuarā majū m̄ujāā ãniña. Jāārē camasā jāā ññatejāññuñama. M̄ujāā p̄ame roquere caroaro n̄cūb̄uḡoro mena m̄ujāā ññanucūñama. ¹¹ Bairi āmerp̄ cūārē roro popiye jāā baiya. Roro jāā aua tām̄uocōā niña. Tunu bairoa oco etigarā, o juti cūgoena roro popiye jāā tām̄uonucūña. Camasā cūā roro popiye jāā baio joroque jāā átiepenucūñama. Jāā cañni wii majū cūārē cacūgoena jāā ãniña. ¹² Bairi jāā j̄uticoanucūña, popiye paamirā. Tunu apeyera camasā roro jāā na caññutiata, “Caroare cū joáto Dios,” jāā ñ̄ ȳucoanucūña. Dios yarā jāā cañnoi, roro popiye jāā átiepenucūñama. Tunu bairoa tiere nocārō mena jāā n̄cācōānucūña. ¹³ Roro majū camasā jāā b̄us̄up̄ainucūñama. Bairo roro jāā na caññimiatacūārē, caroa wāme mena na jāā ȳunucūña. Ati ɯm̄recóo macāājē camasā na caboetiere na carerijere bairo jāā ññanucūñama aperā camasā ati ɯm̄recóo macāāna p̄ame. Tore bairo cajūḡoyer̄na jāārē caññepericarā āmerp̄ cūārē torea bairo jāā ñ̄cōā ninucūñama mai.

¹⁴ Atie ȳu caquetibuj̄woatujorijere ññarī, “Na bobotūgoñato,” ñ̄ mee ȳu woajoya. Ȳu p̄ūnaarē bairo cañna, ȳu camairā m̄ujāā caño jūgori beyoure bairo m̄ujāā ñi quetibuj̄u woajoya. ¹⁵ Bairi nocārō capāārā p̄uga wāmo petiro cānacā mil cārō majū Cristo yaye quetire cajūḡobuerā na cañmata cūārē, ȳu p̄ame roque m̄ujāā pac̄re bairo ȳu tuaya. Ȳua, Cristo yaye quetire m̄ujāā ȳu quetibuj̄jūḡow̄u. Ȳu jūgori Jesucristo mena m̄ujāā tūgoñatutuajūḡow̄u, caroa queti camasārē Dios cū canetōrīq̄ūē quetire ȳu caquetibuj̄uro bero yua. ¹⁶ Bairo ȳu p̄ūnaarē bairo m̄ujāā caño jūgori yua, ȳu caátianorē bairo m̄ujāā cūā ȳure ññacōrī caroaro m̄ujāā caátianō ȳu boya.

¹⁷ Tore bairo bori, m̄ujāā t̄p̄u cū ȳu joya Timoteore. Ȳu camai, Jesucristore caroaro cū catūḡousaro jūgori ȳu macūrē bairo cañcūrē cū ȳu joya. Cū p̄ame Jesucristore cariape catūḡousāu ãnirī nipetirije ȳu caquetibuj̄uricarorea bairo m̄ujāā quetibuj̄unemoḡami. Noo ȳu caátóp̄u ñ̄ubueri majārē ȳu caquetibuj̄unucūrōrēā bairo Timoteo cūā m̄ujāā quetibuj̄unemoḡami. ¹⁸ Mai, aperā j̄icāārā m̄ujāā mena macāāna, “Merē caññimajūrā marī ãniña. Pablo nemo marī quetibuj̄u apéimi,” ñ̄ tūgoñanucūñama. ¹⁹ Bairi marī Quetiupāu cū caboata, tām̄urīā m̄ujāā t̄p̄u ñ̄iñañesēāu at̄iḡu tunu. Tore bairo m̄ujāārē ññau etāp̄u roque, cariapea Dios cū camasīōrījē jūgori caátimasīrārē, o ricaati caññus̄up̄ainucūrā cūārē na ñ̄iñabeseḡu. ²⁰ Dios cū carotimasīrīpāu macāājē ati risero mena ãmeo b̄us̄unetōrīq̄ūē jeto mee niña. Dios cū catutuarije jūgori j̄icārō tūni marī caátianimasīrījē majū niña. ²¹ Bairi m̄ujāā t̄p̄u etāu, ¿dope bairo ȳu caatóre m̄ujāā boyati? ¿Roro popiye m̄ujāā ȳu caatóre m̄ujāā boyati? ¿O caroaro ññamairīq̄ūē mena m̄ujāā ȳu cabocárore m̄ujāā boyati? Caroaro mena m̄ujāā ȳu cabocáro ññuña, ȳura.

5

Juicio sobre un caso de inmoralidad

¹ J̄icāū m̄ujāā mena macāācū carori wāme majūrē cū caátiere jāā queti tūgonucūña. “Cū pac̄u n̄mo, cū m̄ñorē roro átiepenucūñami,” jāā ñ̄ quetibuj̄unucūñama. Ti wāme ñ̄uetimajūcōāña. Aperā Diore camasīēna cūā ti

wāme ūnopurā áperimajũcõã nucũñama. ² ;Tore bairo mujãã mena macããcũ roro caãcũ mena nimirãcũã, “Ñe ūnie carorije caáperã majũ jãã ãniña,” mujãã ĩ tũgoña botionucũña! ;Boori puari cayapapuapeere tore bairo mujãã ĩ tũgoñanucũña! Bairi mujãã mena macããcũ rorije caátĩãcũrẽ cũ wiyocõãña. Mujãã canearõpu cũ cũã cũ ãmerĩcõãto yua. ³ Mai, yu puame mujãã tũpu ãmerĩmicũã, yu catũgoñarĩjẽpua mujãã mena ãcũrẽ bairo yu ãnicõãña. Bairo mujãã tũpu yu yeri mena caãcũ ãnirĩ carorijere caátĩãnipaire Jesucristo cũ camasĩrĩjẽ mena cũ ñiñabesecõãña merẽ. ⁴ Diore ñubuerã mujãã canearõpu cũãrẽ mujãã tũpu yu ãnicõãnucũgũ. Tunu bairoa Jesucristo cũã cũ catutuarije mena mujãã tũpu nicõãgũmi. ⁵ Bairo topũ neñarã yua, carorije caátĩpaire cũ wiyorocacõãña, wãtĩ ati rupaũ cũ cacũgori rupaũre cũ cayasiorocaparore bairo ĩrã. Baipua, cũ yeri puamerẽ netõõgũmi Dios, marĩ Quetiupau Jesús nemo cũ catunuetari rãmũ caãno yua.

⁶ Bairo roro caátĩpairã mena nimirãcũã, “Cañurã, carorije caáperã jãã ãniña,” mujãã caĩtũgoñabotiorije ñuẽtĩña. Bairi merẽ, jĩcã wãme ĩrĩqũerẽ ĩrĩcãrõ puamata, mujãã masĩña: “Petoaca levadurare marĩ cajããmiatacũãrẽ, pan qũenorĩcã burũare petiropũ jesapeticoaya.” Torea bairo paio butinucũña roro mujãã caátĩpairije cũã. ⁷ Bairi tie roro mujãã caátĩpairije mujããrẽ caroyeturijere tocãrõã jãnacõãña. Pascua bose rãmũ caãno judío majã levadurare asuena pan cawãma trigo weta burũa mena na caqũenorõrẽã bairo mujãã cũã caroa wãmerẽ átiãnajẽ puamerẽ átiãni wasoajũgoya. Merẽ Jesucristo puame marĩ carorije wapare netõõgũ, pajĩãecori riayupi. Cũrẽã, Pascua bose rãmũ macããcũ oveja macũrẽ bairo Dios cũ cũñupĩ. Bairi ãmerẽ yua mujãã puame pan levadura caasua manierẽ bairo caãna mujãã ãniña, carorije cawapa mãna ãnirĩ. ⁸ Bairi Pascua macããjẽ pan levadura caasua manie caũgarãrẽ bairo carorije áperã ãnirotiya. Cariapea caroaro jeto átiãnirotiya ati yepa marĩ caãno ūno mai. Ricaati marĩ ãmerĩgarã.

⁹ Ape carta yu cawoarica cartapũre mujããrẽ atore bairo ñi quetibũju woajowũ: “Na rupaũ mena roro caátĩepairã mena bapa cũpericõãña,” ñi quetibũju woajomiwũ. ¹⁰ Baipua, ati mũrecóo macããna carorije caátĩpairã, apeye ūnierẽ cũgomirãcũã pajĩãñurõ cabonemonucũrã, cayajapairã, aperã na cawericarãrẽ caĩroapairã ūnarẽ na ricawati weyonetõmajũcõãña ĩ mee, tore mujãã yu quetibũju woatujowũ. Tore bairo nipetiro roro caátĩpairãrẽ mujãã cawiti weyomajũcoagata, ati mũrecóore mujãã aweyocoabujiorã. ¹¹ Bairo puame mujããrẽ ĩgũ ñiwũ: Caĩtopairã mena bapa cũpericõãña. Na puame, “Jesucristore catũgousarã jãã ãniña,” ĩmirãcũã, carõmia mena roro átiepereinucũñama. Tunu bairoa capee apeye ūnie cũgomirãcũã, nemojãñurõ bonemonucũñama. Bairi tunu camasã na wericarã ūnarẽ ĩroayama. Na ūna roro yajapai, roro busupai, cũmupai bainucũñama. “Na ūna mena bapacãtiri ugarique ūnie cũãrẽ ugaeticõãña,” ĩ quetibũjugũ ñiwũ. ¹²⁻¹³ Bairi yu puame Diore caĩroaenarẽ na ñiñabesemasĩtĩña. Cũ majũ Dios puame na ĩñabesegũmi, cũrẽ caĩroaena roro caátĩpairãrẽ. Mujãã roque mujãã mena macããna roro caáñarẽ mujãã majũã na mujãã caĩñabesero ñuña. Bairi cũ pacũ mũmo, cũ mũgõrẽ caátĩepaire mujãã watoare cũ wiyorocacõãña yua.

6

Pleitos ante jueces no creyentes

¹ Jĩcããrã mujãã mena macããna cañuetiere ãmeo átiri bero, ¿dopẽĩrã tiere busũ qũenogarã aperã Diore camasĩena quetiuparã jueces tũpu átĩ, mujãã busũ qũenogayati? ¿Dopẽĩrã Dios ya poa macããna ñubueri majã mena neñarĩ tiere mujãã busũ qũenoetiyati? Tore bairo roque boya. ² Dios ya poa

macããna roque Jesucristo mena ati umurecío macããna roro na caátajere ññabesegarãma. ¿Tiere mujãã masiẽtĩñati? Bairo ati umurecío macããnarẽ caĩñabesemasĩparã nimirãcũã, ¿dopẽĩrã ãmerẽ cabaimajũẽtĩẽãcã pũamerẽ mujãã ññabesemasĩẽtĩbujiocuti? ³ Merẽ mujãã masĩrã: Ángelea majã cũãrẽ catusari rũmu caetaro na marĩ ññabesegarã. ¡Bairo caátiparã majũ ãnirĩ ati yepa marĩ caátĩãnie roquere nemojãñurõ marĩ ññabesemasĩña! ⁴ Bairi ati umurecío macããjẽ roro ãmeo átajere mujãã caãmeoápata, ñubueri majã marĩ caátĩãnierẽ camasiẽnapũrẽ quetiuparã jueces roro mujãã caátiere na qũẽnoroteticõãña. Narẽ na ññabese roteticõãña. ⁵ Atore bairo mujãã ñi quetibujuya, yũ caĩrĩjẽrẽ tũgori mujãã catũgoñaboboparore bairo ĩ. Bairi mujãã menarẽ ñubueri majã jĩcããrã, roro mujãã caãmeoĩrĩjẽrẽ cabusũqũẽnobojamasiã ãnama. ¡Tame, jĩcãũ ũcũ ãcũmi tie ũnie cabaimajũẽtĩẽãcãpũrã cabusũqũẽnomasi mujãã menarẽ! ⁶ Bairi ãmerẽ yua, jĩcã majã nimirãcũã, mujãã majũ roro mujãã ãmeo átinucũña. Bairo átaje ñũẽtĩña. ¡Bairo mujãã caátie netõjãñurõ ñuetimajũcõãña quetiuparã jueces Diore camasiẽna tũpũ mujãã cabusũjãrenucũrĩjẽ roque!

⁷ Tore bairo roro mujãã majũ ãmeo ána, netõjãñurõ mujãã majũ royeturã mujãã átiya, tie wãmerẽ bairo mujãã caápata. ¿Dopẽĩrã roro ãmeo busũjãrĩcãrõ ũnorẽã, tie roro mujãã caátiere mujãã nucãcõã ãmerĩñati? “Ñugaro, cayajapairã marĩ yayere na yajacoáto,” mujãã caĩata, ¿to ñueticuti? ⁸ Bairo ĩrĩcãrõ ũnorẽã, mujãã pũame roro mujãã átipainucũña. Bairo caána ãnirĩ yua, mujãã mena macããna ñubueri majã yayerea mujãã ãmeo yajanucũña. ⁹⁻¹⁰ Tore bairo roro caátipairã petoaca ũno cũãrẽ Dios cũ carotimasĩrĩpaure etaetigarãma. ¿Tiere mujãã masiẽtĩñati? Bairi mujãã majũ roro ãmeo ĩtoepeeticõãña. Atore bairo carorijere caátipairã Dios cũ carotimasĩrĩpaure etaetigarãma: Roro carõmia mena caátiepepairã, aperã wericarãrẽ caĩroapairã, aperã na nũmoa caãmerãrẽ caátiepepairã, aperã caũmua carõmio mena átato ũnorẽã na majũ roro caátiepepairã, o carõmia cũã torea bairo caátiepepairã, aperã caya-japairã, aperã cũgomirãcũã apeye ũnierẽ paijãñurõ cabonemopairã, aperã etiri cacũmupairã, aperã roro caĩbusũpãrã, aperã ĩtori caẽmapairã cũã Dios cũ carotimasĩrĩpaupũ áperigarãma. ¹¹ Torea bairo jĩcããrã mujãã mena macããna roro caátipairã ninucũwã. Cabaimirĩcãrã ãmerẽ yua carorijere caáperã Dios yarã cañurãrẽ bairo caãna mujãã ãniña. Marĩ Quetiupau Jesucristo cũ camasiãrĩjẽ jũgori ñe ũnie cawapa cũgoenarẽ bairo mujãã tuaya. Tunu bairoa Espĩritu Santo Dios Yeri jũgori tore bairo mujãã tuaya.

La santidad del cuerpo

¹² Aperã jĩcããrã camasã atore bairo ĩ tũgoñarãma: “Ñe ũnie yũ eñnotaetiya. Bairi noo yũ caborije yũ átimasĩña,” ĩ tũgoñarãma. Bairopũa, cariape tore bairo baimiña. Bairo cabaimiatacũãrẽ, nipetiro marĩ caátijesorije jeto ãmerĩña. Bairo nipetiro yũ caátigarije noo caborijere átimasĩmicũã, yũ caátie pũame yũre rotirore bairo caẽmũnetõnucãata roque, ñũẽtĩña. ¹³ Tunu aperã jĩcããrã na rupau caborore bairo caátiganucũrã ãnirĩ atore bairo ĩnucũñama: “Ugajãrĩcã poa macããjẽ niña ugarique. Tunu bairoa ugajãrĩcã poa cũã, ugarique cajãñarĩ poa niña,” ĩ busũnucũñama camasã. Bairo na caĩrĩjẽ cariape niña bairopũa. Bairo cabaimiatacũãrẽ, Dios pũame tie pũga wãmepũrea to yasio joroque átigũmi, marĩ paaro, ugarique cũãrẽ. Bairi marĩ rupau cũã carõmia mena roro marĩ caátiepepa rupau mee niña. Marĩ rupau pũame marĩ Quetiupau ya rupau caãnipa rupau majũ niña. Bairi tunu marĩ Quetiupau pũame marĩ rupau re caroaro caátipau majũ niñami. ¹⁴ Marĩ Quetiupau Jesucristore cariacoatacu cũ caãnimiatãcũãrẽ, cũ catitunuo joroque ásupi Dios. Torea bairo marĩ cũã cariacoatana nimirãcũã, marĩ catitunuo joroque marĩ átigũmi Dios nocãrõ cũ camasiãrĩjẽ jũgori.

¹⁵ Bairi marĩ rupaꝝ pꝝame Jesucristo mena macãã rupaꝝ majũ niña. ¿Tiere mꝝjãã masĩtĩñati? Tore bairo marĩ rupaꝝ cañnimitacũãrẽ, ¿dopẽĩrã mꝝjãã pꝝame carõmio caũmꝝa mena roro caepewapatao mena mꝝjãã rupaꝝre mꝝjãã átiepenucũñati? ¡Di rũmꝝ ũno tore bairo roro áperirotiya, tame! ¹⁶ Merẽ atiere mꝝjãã masĩrã: Ni jĩcãũ ũcũ caũmꝝ, carõmio caepewapatao mena roro cũ caápata, na pꝝgarãpꝝa jĩcã rupaꝝre bairo roro caána tuayama. Bairi torea bairo ĩ quetibꝝjꝝya Dios ya tutipꝝ cũãrẽ: “Na pꝝgarãpꝝa jĩcã rupaꝝre bairo tuagarãma,” ĩ quetibꝝjꝝ woatuyupa. ¹⁷ Torea bairo ni jĩcãũ ũcũ marĩ Quetiupꝝ Jesucristore catũgõꝝsaꝝ pꝝame, cũ mena macããcũ jĩcã rupaꝝre bairo caãcũ, cũ yerire cacũgõꝝ majũ tuayami.

¹⁸ Bairi tocãrõã jãnacõãña roro carõmio mena mꝝjãã caátiepepainucũrĩjẽrẽ. Bairꝝa, ape wãme jãñurĩã jĩcãũ caũmꝝ roro cũ caápata, cũ rupaꝝre royetu-majũcõãũ mee átiyami. Apei carõmia mena roro caátiepepai roque cũ rupaꝝre royetuꝝ majũ átiyami. ¹⁹ Atore bairo mꝝjãã masĩrã: Dios, Espĩritu Santore mꝝjãã joyupi. Bairi mꝝjãã rupaꝝ pꝝame Dios ya wii templo wiire bairo caãni rupaꝝ niña. Tie wiipꝝre caãcũrẽ bairo Espĩritu Santo pꝝame mꝝjããpꝝre ninucũñami. Bairi mꝝjãã majũã mꝝjãã caboro carotiparã mee mꝝjãã ãniña. ²⁰ Dios yarã, cũ macũ yucũpãĩpꝝ pajĩãecori cũ cariarique wapa jãgori cũ cabesericarã majũ mꝝjãã ãniña. Bairo cũ yarã caãna ãnirĩ, mꝝjãã rupaꝝ mena caroaro cariape átiri, Diore caĩroaparã roque mꝝjãã ãniña.

7

Consejos sobre el matrimonio

¹ ãmerẽ mꝝjãã ya carta mena yꝝre mꝝjãã cajẽniñawoatujoriquere mꝝjãã yꝝ quetibꝝjꝝgꝝ. Bairꝝa, caũmꝝ ati ũmũrecõo macããcũ nũmo mácũã cũ caãnicõãta, ñumajũcõãbujioro. ² Cabaimiatacũãrẽ, camasã na majũ rupaꝝ mena roro na caátiepepairije jãgori tocãnacãũpꝝa na nũmo majũ, o carõmio cũã cõ manapꝝ majũ cacũgõparã niñama. ³ Bairi na pꝝgarãpꝝa, camanapꝝ, canũmo cũã jĩcãrõ tũni na ãnimasĩãto. Camanapꝝcũna, bairi canũmocũna ũna na caãmeoátĩãninucũrĩjẽrẽ na átiãmarõ. ⁴ Carõmio camanapꝝcũco cõ manapꝝ, cõ mena cũ caãnigarõ, “Mꝝ mena yꝝ átigaetiya. Yꝝ majũ yꝝ rupaꝝre yꝝ rotimasĩña,” cũrẽ cõ ĩ netõẽtĩcõãto. Tunu bairoa caũmꝝ canũmocũcũ, cũ nũmo, cũ mena cõ caãnigarõ, “Mꝝ mena yꝝ átigaetiya. Yꝝ majũ yꝝ rupaꝝre yꝝ rotimasĩña,” cõ qũĩ netõẽtĩcõãto. ⁵ Bairi na pꝝgarãpꝝa na caãmeo átinucũrĩjẽrẽ cõ manapꝝ cũ caátigarõ boeticõã, o cũ cũã boeticõã na ãmeo baieticõãto. Jĩcãrõ tũni na ãmeo boãto. Bairãpꝝa, Diore jẽnigarã, “Tocãrõ yoari yũtea marĩ ãmeo áperigarã,” na caĩatato bero caãmata roque, tore bairo na ápericõãto. Na cacõrĩcã yũtea caetarõpꝝ tunu ãmeo cũgõgarãma. Tore bairo na caáto ñugaro. Na majũ na caátinucũrĩjẽrẽ tunu na caátinemoeticõãta, wãtĩ pꝝame roro na átio joroque átiremi ĩrã, tore bairo átigarãma.

⁶ Atie nipetirije yꝝ caĩrĩjẽrẽ mꝝjãã átirotimajũũ mee ñiña. “Tore bairo mꝝjãã caápata roque, ñumajũcõãbujioro,” ĩ, tore bairo yꝝ quetibꝝjꝝyꝝa. ⁷ Yꝝ majũpꝝa, nipetiro yꝝre bairo canũmo mána jeto mꝝjãã caãno yꝝ bomiña. Bairꝝa, Dios tocãnacãũpꝝrea ricaati wãme, o ape wãme baiãnimasĩrĩqũẽ cũãrẽ marĩ joyupi, cũ caborore bairo marĩ caátimasĩparore bairo ĩ.

⁸ Bairi cawãmarã, o cawapearã rõmirĩ cũãrẽ atore bairo ñiña: Yũrea bairo mꝝjãã cũã nũmo cũperi, o manapꝝ cũperi mꝝjãã cabaiata, ñujãñuña, ñiña. ⁹ Bairãpꝝa, tore bairo mꝝjãã rupaꝝre, nũmo borã mꝝjãã canũcãjĩãtieticõãta, nũmocũti rotiya. O carõmia cũã camanapꝝ borã, manapꝝcũti rotiya. Nũmocũti, o carõmia cũã manapꝝcũtiri ãmata, ñujãñuña. Carõmiorẽ bomicũã, nũmo mácũ, o carõmio cũã manapꝝ mácõã cõ caãmata roque, ñuẽtĩña.

¹⁰ Carōmia, o caĩmua cū merē cawāmo jiyaricarā roquere atore bairo yu átirotiya. Mai, yu majū mee tore bairo yu átirotiya. Marī Quetiupau roque tore bairo yu quetibujū rotiyami: Carōmio, m̄ manap̄re cū pitirī cū aweyoeticōaña. ¹¹ Mai, dico ūcō ape watoara cō manap̄re capitirico cō caāmata, nemo cō manap̄re c̄pericōāto. Cabero cō camanap̄re booata tunu, cō manap̄re caānijūgomirīcū mena b̄s̄q̄ñorī, cū mena cō tuacōāto tunu. Torea bairo caĩmua cū cū n̄morē cū rocaeticōāto.

¹² Ape wāmerā m̄jāārē ñinemoña yu majū yu catūgoñarījē mena. Marī Quetiupau yu cū caĩquetibujū cūrotijorique macāājē mee niña bairop̄re: Ni jīcāñ ūcū Diore catūgōs̄ā n̄mo, cō p̄ame Diore catūgōs̄āeco nimicūā, “Cū mena caroaro yu ānimasīgo,” cō caĩata, cōrē cū pitieticōāto. ¹³ Tunu bairoa dico ūcō carōmio Diore catūgōs̄āo manap̄re, cū p̄ame Diore catūgōs̄āec̄u nimicūā, “Cō mena caroaro yu āniḡu,” cū caĩmasīata, cūrē cō pitieticōāto. ¹⁴ Bairo carōmio Diore catūgōs̄āo mena jīcāñ caĩmua cū can̄mo c̄pata, Diore camasīēc̄u cū caānimiatacūārē, cū n̄mo jūgori cañuorē bairo q̄ññapeoḡumi Dios bairop̄re. Tunu bairoa caĩmua Diore catūgōs̄āu mena jīcāñ carōmio cō camanap̄re c̄pata, Diore camasīēc̄o cō caānimiatacūārē, cō manap̄re jūgori cañuorē bairo cō ññapeoḡumi cō cūārē Dios bairop̄re. Tore bairo Dios cū caññapeoeticōāta, na p̄naa p̄ame Diore camasīēna p̄naarē bairo buiajūgoyec̄uticōābujiorāma. Bairo cabaipee caānimiatacūārē, camanap̄re, o can̄mo Diore na camasīrō jūgori, ñe ūnie cawapa cūgoena p̄naa na caāniparore bairo jāñurī na ññapeoḡumi Dios bairop̄re.

¹⁵ Bairo cabaimiatacūārē, Diore catūgōs̄āec̄u camanap̄re, o catūgōs̄āeco can̄mo cū b̄tioro āmeo pitiriquere na caboata, na āmeo piticōāto. Ati wāme ūnierē tore bairo na caápara, camanap̄re Diore catūgōs̄ari majōc̄u, o can̄mo Diore catūgōs̄ari majōco ñe ūnie wapa cūgoena tuacōaña. Dios p̄ame roque caroaro yeri jōrō m̄jāā caānipeere bojūgoyeticūñupī. ¹⁶ Bairi, ¿dope bairo m̄jāā tūgoñañati? M̄, can̄mo, m̄ manap̄re Diore catūgōs̄āec̄ure cū m̄ caroata, ¿dope bairo bairi Dios t̄p̄re cū etao joroque m̄ átimasīōati? Tunu bairoa, m̄ camanap̄re, m̄ n̄mo Diore catūgōs̄āec̄ore cō m̄ caroata, ¿dope bairo bairi Dios t̄p̄re cō etao joroque m̄ átimasīati? Bairo m̄jāā āmeo átimasīēna.

¹⁷ Tocānacā̄p̄rea ricaati wāme jeto marī cabaiānimasīpee ūnierē Dios cū cajoricaro jīcārō t̄nia átiānimasīña. Dios m̄jāārē cū cabeseri r̄m̄ m̄jāā caānatōrēā bairo ānicōaña, m̄jāā carōmia manap̄ñāc̄na, o caĩmua can̄moac̄na cū. Dope bairo cabairije watoa caānimiatacūārē, caroaro ānimasīcōaña. Atie yu caññarījē nipetirijere yu átirotinucūña tocānacā̄p̄re macāāna ñubueri majārē. ¹⁸ Bairi ni jīcāñ ūcū cū rupau macāātōrē cayisetarotiric̄u cū caāno Diore cū cabese ecoata, tiere cū b̄obotūgoñaticōāto. Tunu bairoa cū rupau macāātōrē cayisetarotiec̄ure Dios cū cabeseric̄u cū caāmata, cabero cū yiseta rotieticōāto. ¹⁹ Yisetarotirique ūnie, o yisetarotietaje cū caānimajūrījē mee niña. Dios cū caátiririjere tūgopeori marī caātiāninucūrījē roque caānimajūrījē niña. ²⁰ Caānijūgoro Dios m̄jāārē cū cabesejūgorip̄re dope bairo caāna m̄jāā caānatōrēā bairo tocānacā̄p̄re átiānicōaña. ²¹ Bairi m̄rē Dios, ūm̄ paabojari majōc̄ure bairo m̄ caāno, cū cabeseric̄u m̄ caāmata, tūgoñarījē paieticōaña. Bairop̄re, jīcā r̄m̄ caāno m̄ quetiupau ūm̄ m̄ caānorē m̄ wiyobujiōmi. Bairo m̄ quetiupau cū caápara, tāmurīā m̄ witicoaḡu c̄t̄ure yua. ²² Marī Quetiup̄re cū catūgōs̄ajūgori r̄m̄ caāno paabojari majōc̄u ūm̄rē bairo caānacū nimicūā, āmerē ūm̄rē bairo mee tuayami. Camasoc̄u caroaro caācū Dios yaye macāājērē capaabojau majūrē bairo niñami. Torea bairo ape caĩmua cū Dios cūrē cū cabeseri r̄m̄ caāno paabojari majōc̄u mee caānacū nimicūā, āmerē Dios yayere paabojari

majõcure bairo niñami. Dios ãmarẽ bairo tuayami yua. ²³ Bairi mujãã, Dios yarã, cã macũ yucupãĩpũ pajãecori cã cariarique nocãrõ paio wapa jũgori cã cabesericarã majũ mujãã ãniña. Bairi noa ãna ati ãmurecõo macããna camasãrẽ carotiepe ecorãrẽ bairo baieticõãña. ²⁴ Tore bairo cabairoi, yũ yarã, tocãnacãũpũa Dios mujããrẽ cã cabeseri rũmũ caãno, mujãã caãna wãmerẽã bairo nicõãña ãme cããrẽ Dios cã caĩñajoro.

²⁵ Apeyera, cawãmarã carõmia, o caũmũa cãã, manapũ mãna na caãnipere jĩcã wãme ãno marĩ Quetiupau mujãã cã caãtirotirijere mujãã yũ caquetibũjũnetõpee maniña. Bairi, “Ti wãmerẽ mujãã átigarã,” ñi masĩetĩña. Bairo ã masĩetĩmicũã, yũ majũ yũ catũgoñarõ mujãã yũ quetibũjũgũ baipũa. Marĩ Quetiupau ñiñamairĩ, camasãrẽ canũcũbugoecopaure bairo cã cacũrĩcũ yũ caãno jũgori, yũ caĩquetibũjũrijere nũcũbugorique mena mujãã tũgõsagarã. ²⁶ Yũ catũgoñaata ati yũtea capee wãme caũuetie caãni yũtea jũgori atore bairo boya: Caũmũ cawãmaũ nũmo mãcũã cã caãno ñiña. ²⁷ O cã canũmo cãpata, cã nũmorẽ cã pitieticõãto. O nũmo mãcũ cã caãmata cããrẽ, carõmiorẽ cã macãetĩcõãto. ²⁸ Tunu bairoa carõmiorẽ bõcari cã canũmo cãpata, roro ána mee átiyami. Tunu bairoa jĩcãõ cawãmao carõmio cãã cõ camanapũ cãpata, roro áco mee átiyamo. Bairo na cabaimiatacããrẽ, ati yepapũ na caãno capee wãme na caãnierẽ tũgoñarĩqũẽ pairique nigaro. Tere ã, yũ pũame aperã na canũmo cãtiere yũ boojãetĩnucũña.

²⁹ Yũ yarã, atore bairo mujããrẽ ãgũ ñiña: Ati yũtea merẽ catũsari yũtea niña. Yoaro mee peticoagaro ati ãmurecõo. Bairo capetiparo jũgoye caãnoi, caũmũa canũmoacũna, o carõmia camanapũãcũna ãmeo cãgoenarẽã bairo ãnicõãrĩ Diore cã tũgõsaya. ³⁰ Tunu bairoa ãmerẽ booripuari caãna ãseanirĩqũẽ mena na ãmarõ. Tie booripuarique capetipee niña. Aperã ãseanirĩqũẽ mena caboserũmũ qũẽnoãninucũrã cãã cayapapuarãrẽ bairo na ãmarõ. Tie ãseanirĩ na caãnie capetipee niña. Aperã paio wapatiri cacũgorã cãã tiere cacũgoenarẽ bairo na ãmarõ. Tie na cawapaticũgorije cãã capetipee majũ niña. ³¹ Aperã ati ãmurecõo macããjẽrẽ ãgaripeari tiere butiuro cabonucũrã cãã tiere na jãnacõãto. Merẽ ati ãmurecõo petigaro baiya. Nipetiro ati ãmurecõo macããjẽ marĩ caĩñarĩjẽ cãã manigaro yua. Bairi Dios pũamerẽ na tũgõsaáto.

³² Bairi yũ roque nipetirije ati ãmurecõo macããjẽrẽ bori mujãã catũgoñarĩqũẽ pairijere yũ netõõgamiña. Caũmũ nũmo mãcũ caãcũ roque marĩ Quetiupau yaye macããjẽ jetore tũgoñanucũñami. Dios cã caborije cã caĩñajesorije ãnie nemojãñurõ átiãnimasĩnucũñami. ³³ Apei canũmocũcũ cã nũmo mena caãcũ pũame roque ati ãmurecõo macããjẽ jetore butiuro tũgoñanucũñami. Bairo caãcũ ãnirĩ cã nũmo cõ caĩñajesorije jetore átinucũñami. ³⁴ Capee wãme cã catũgoñamacããrĩjẽ ninucũña. Torea bairo carõmio camanapũ mãcõ, apeo di rũmũ ãno camanapũ mãnaco cãã marĩ Quetiupau yaye macããjẽ jetore tũgoñanucũñama. Dios cã caborije cã caĩñajesorije ãnie nemojãñurõ átiãnimasĩnucũñama na ãna rõmirĩ pũame. “Dios yarã rõmirĩ marĩ ãnigarã,” ãrĩ bero, na yeri mena, na rupã mena cãã jĩcãrõ tũni Diore qũĩroanucũñama. Apeo carõmio camanapũcũco pũame ati ãmurecõo macããjẽ jetore butiuro tũgoñanucũñamo. Tunu bairoa cõ manapũ cã caĩñajesopee ãnie jetore átinucũñamo.

³⁵ Atore bairo mujãã yũ quetibũjũjoya, yũ caĩrĩjẽrẽ tũgori bero caroaro mujãã caãnimasĩpeere ã. Tutuaro mena mujãã caborije mujãã caãtigarijere ã ãñotau mee, tore bairo ñi quetibũjũya. Dios mujãã caãtiãnierẽ ãñarĩ, qũĩñajeso joroque caroaro átiãña. Diore capaabojarãrẽ bairo nipetiro caroaro jĩcãrõ tũni átiãnimasĩña.

³⁶ Bairi ni jĩcãũ ùcũ caũmu merẽ cabuticoácú ãnirĩ cũ numo roco caãnipao mena cawãmo jiyagaricu cã caãmata, cõ mena cũ wãmojiyaáto. Tunu bairoa, “Yũ canumocuto ñugaro,” cũ caĩtũgoñamasĩata, cũ numo cãparo. Tie numo cutaje roro átaje mee niña. ³⁷ Jĩcãũ apei caũmu numo cutajere tũgoñaecũ nipetirije cũ caboro cũ caátigarijere tũgoñamasĩrĩ, “Yũ numo boetigu,” cũ yeri mena cũ caĩtũgoñatutuato bero caãmata, caroaro átiyami cũ cũã baiũa. ³⁸ Bairi ni jĩcãũ ùcũ cũ numo roco caãnipao mena cũ cawãmo jiyaata, ñiña. Baiũa, cã cawãmo jiyaeticõãta pũame roque, ñunetõmajũcõãña.

³⁹ Jĩcãũ carõmio cawãmo jiyarico, mai cõ manaru cũ cacatiro, cõ manaru mena macããcõ majũ niñamo. Cõ manaru cũ cariacopata roque, nemo apei caũmu noo cõ caboure manarucuti masĩñamo tunu. Baiũa, cõ manaru caãnipau pũame Diore catũgousau cũ caãno ñiña. ⁴⁰ Bairo cõ cabaimiatacũãrẽ, “Netõjãñurõ caroaro nimasĩbujio, nemo cõ camanaru cãpericoata roque,” ñi tũgoñaña. Atie niña yũ majũ yũ catũgoñarĩjẽ mena majããrẽ yũ caquetibũarije yua. Baiũa, yũ masĩña yũ cũã Dios Yeri Espiritu Santo majũrẽ yũ cacũgorijere. Bairi tore bairo yũ quetibũaya.

8

Los alimentos consagrados a los ídolos

¹ ãmerẽ tunu apei wãme camasã na cawericarãrẽ ñubuepeogarã, ugariquere na cajoemũgõjorije macããjẽrẽ majãã yũ quetibũyũ. Bairãũa, nipetiro tie macããjẽrẽ peeto majãã masĩña. Tie peeto masĩmirãcũã, netõjãñurõ camasĩbotiorãrẽ bairo majãã tũgoñanucũña. Marĩ caãmeomairĩjẽ roque marĩ yeripu marĩ ãmeo mainemo joroque marĩ átiya, aperã marĩ yarãrẽ nemojãñurõ marĩ cajuátimasĩparore bairo. ² Bairi ni jĩcãũ ùcũ jĩcã wãmerẽ masĩtĩmicũã, “Tiere camasĩ yũ ãniña,” cũ caĩata, netõõrõ masĩcũ majũrẽ bairo caãcũ tuayami. ³ Toreã bairo ni jĩcãũ ùcũ Diore masĩrĩ cãrẽ cũ camaiata, Dios pũame cũ yaure bairo qũĩñanucũñami.

⁴ Bairi merẽ marĩ masĩña: Camasã ñroagarã, na cawericũ ùcũ ati yeparũre ñe ùnie wapa maami. Jĩcãũã niñami Dios marĩ caĩroaru. Bairi, na cawericarãrẽ ñroarã, waibũtoa rii na cajoemũgõjorije rũsarijere marĩ caũgaro dope bairo marĩ ápero. ⁵ Bairãũa, ati yepare, o umũrecóo cũãrẽ capããrã, jũgũẽã na caĩrã ãnama. Na ùna jũgũẽã, quetiuparã umũrecóo majãrẽ bairo caãna capããrã niñama. ⁶ Bairo jũgũẽã capããrã na caãnimiatãcũãrẽ, marĩ pũamerẽ, jĩcãũã niñami Dios marĩ Pacũ majũ. Cũ, marĩ Pacũ Dios, nipetirije ati umũrecóo macããjẽrẽ qũẽnoñupĩ. Marĩ cũãrẽ, cũã, marĩ qũẽnoñupĩ, cũ yarã marĩ caãniparore bairo ñ. Tunu bairoa jĩcãũã niñami Jesucristo marĩ Quetiuparu. Cũ jũgori nipetiro ati umũrecóo macããjẽ baiãnimasĩña. Cũ jũgori marĩ cũã marĩ masacuti ãniña.

⁷ Bairãũa, nipetiro atiere masĩtĩñama. Jĩcããrã camasã, aperã na cawericarã ùnarẽ caĩroajeyanucũmirĩcãrã ãnirĩ, na jũgũẽãrẽ ñroarã na cajoemũgõjorije ùnie waibũtoa riire ugari bero yua, “Roro majũ marĩ átiya,” ñ tũgoñarĩqũẽ painucũñama cayeri tũgoñatutuawẽpũẽna pũame. ⁸ “Tie rii macããjẽrẽ ugari caroarã majũ marĩ ãnigarã, o tie rii macããjẽrẽ marĩ caũgaepata, netõõrõ carorã majũ marĩ ãnigarã,” ñ tũgoña masĩã mano. Mai, Dios pũame waibũtoa riire aperã na jũgũẽãrẽ ñroarã na cajoemũgõjorije macããjẽrẽ marĩ caũgaro, o marĩ caũgaeto jũgori mee marĩ besenucũñami.

⁹ Bairi majãã pũame majũgoya tore bairo majãã caátimasĩrĩjẽrẽ. Aperã Dios mena catũgoñatutuawẽpũẽnarẽ roro átajere na átio joroque ápericõãña. ¹⁰ Majãã merẽ cayeritutarã ãnirĩ majãã pũame aperã na jũgũẽãrẽ ñroarã na cajoerũgarije macããjẽrẽ na caroanurĩ wiipu majãã caũgaro, apei Diore

caïroaꝝ cayeritutuaecu cūã mujããrẽ ñnacõrĩ ugabujiõumi. Cū yeripura, “Tie ñnierẽ caugaetipee niña,” ñ tãgoñamicūã, ugabujiõumi. ¹¹ Bairo mujãã pame caátimasĩrã, cayeritutuarã nimirãcūã, roro apei mujãã ya cayeritutuaecu cū yasio joroque mujãã átiya. Jesucristo cūã cūrẽ netõõgũ cū riabojayupi. ¹² Mujãã pame waibutoa riire caugamasĩrã, roro aperã mujãã yarã cayeritutuaena na tãgoña yapapuaõ joroque mujãã átiya. Roro átajere Cristo cū cañajoro mujãã átiñinucūña. ¹³ Tore bairo na jũgũẽã yaye macããjẽrẽ waibutoa riire yũ caugarije jũgori roro yũ yaure cū baio joroque yũ caápata, cariapea tie waibucũ riire jicãni cūã yũ caugañõeto, ñuña. Bairo yũ caugañõepata, roro cū baio joroque cū yũ áperibujion ñ, tore bairo boya.

9

Los derechos de un apóstol

¹ Jesús, cū yaye quetire yũ quetibujũ rotijowĩ camasãrẽ. Bairi yũ cūã aperã apóstolea majã Jesús cū caquetibujũrotijoricarãrẽã bairo yũ quetibujũ masiña Jesucristo yaye quetire. Mai, yũ cūã ñiñawũ marĩ Quetiupau Jesucristore. Bairo cañarĩcũ ñnirĩ cū yaye macããjẽrẽ capaare bairo mujãã yũ quetibujũjũgowũ marĩ Quetiupau yaye quetire. Tie yũ caátajere tãgoñarĩ bero, apóstol yũ cañnierẽ mujãã masĩrã. ² Bairo yũ cabairijere masĩmirãcūã, mujãã mena macããna jicããrã Jesucristo cū caquetibujũrotijoricũ apóstol meerẽ bairo ñiñanucũrãma. Mujãã roque Dios cū caquetibujũrotijoricũ apóstol majũrẽ bairo yũre cañaparã mujãã ñniña. Merẽ yũ caquetibujũriquerẽ tãgori bero, cariape marĩ Quetiupaure mujãã catũgoũsarique jũgori, “Pablo apóstol niñami,” cariape mujãã ñ masĩrã.

³ Bairi yũ, apóstol yũ cañnierẽ cabũsupainucũrãrẽ atore bairo na ñi quetibujũya: ⁴ Yũ cūã apóstol ñnirĩ, yũre ugarique mujãã cajorijere uga, o eti, nipetiro yũ átimasĩña. Yũ cūã aperã apóstolea majã na cawapatanucũrõrẽ bairo yũ wapatamasiña. ⁵ Tunu bairoa yũ cūã jicãõ Diore catũgoũsaore nũmo cutiri yũ mena cõ yũ neámasiña, bairo yũ cabooata. Tore bairo átinucũñama aperã Jesucristo cū caquetibujũrotijoricarã apóstolea majã cūã. O aperã, marĩ Quetiupau bairã cūã tore bairo átinucũñama. Torea bairo Pedro cūã átinucũñami. ⁶ Yũ, Bernabé mena, ¿jãã jetore ñbueri majã na juátinemomasĩtĩñati? ¿jãã jeto, jãã majũ paari jãã caugapeere jãã wapatamasiñati? Tore bairo jãã cūãrẽ na cajũátimasĩpee ñno.

⁷ Bairi ni ñcũ majũ soldaure bairo ñcũ, cū majũ paa wapatari quetiupau gobiernorẽ paabojaecumi. Tere mujãã masĩrã. Tunu bairoa ni ñcũ majũ usere oterimajõcũ cū caãmata, cū caoterique cabũtiro ñnarĩ tiere caugaecu majũ ñmeimi. Cabũtiro, tie usere ugamasĩñami. Tunu bairoa ni ñcũ majũ ovejare cacoteri majõcũ na ñpẽcõãrẽ riperi bero, ¿tie cū cajerijere cū etieticuti? Cū cūã tiere etimasĩñami. Bairi yũ cūã apóstol ñnirĩ nipetirije aperã apóstolea majã na caátore bairo yũ átimasĩña. ⁸ Atie yũ caquetibujũrijerẽ, “Camasã na camasĩrjẽ jũgori bairo ññami Pablo,” ñi tãgoñaeticõãña. Atie yũ caquetibujũrorea bairo ñ quetibujũya Dios, Moisés ñnacũrẽ cū caátitoticũrĩqũẽ cūã. ⁹ Atoore bairo ñ quetibujũ woatuyupa Moisés ñnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ na cawoaturica tutipure: “Wecũ trigo rupaare cawãñã ñmejoreire cū risero jiya biaeticõãña. Cū caáti wẽrĩjẽrẽ cū cūã cū ugaáto,” ñ woatuyupa ti tutipũ. Mai, Dios pame wecũare na ññamairĩ, tore bairo ñ quetibujũ woaturotiesupi. ¹⁰ Marĩ camasã roquere marĩ ññamairĩ tore bairo ñ quetibujũyupi. Marĩ, cū yarã, caroaro marĩ caátĩãnimasĩpeere ñ jũgori, roticũrĩqũẽrẽ marĩ woaturoticũñupĩ Dios. Bairi atore bairo marĩ masĩña: Ni ñcũ catrigo jeetuũ, o apei catrigo wãñã cūã cabero tie cū paarique caãno, peeto cū cacũgopeere tãgoñarĩ tore bairo

paanucũñami. ¹¹ Bairi jãã, mujããrẽ Jesucristo yaye quetire mujãã yeripu oterãrẽ bairo tiere jãã quetibujugowu. Bairo jãã caquetibujurique jũgori, ¿tie wapa jããrẽ ugarique ùnie mena jãã mujãã cajuátinemorõ to ñueticati? Ñurõ. ¹² Aperã apóstolea majãrẽ mujãã cajuátinucũrõ ñujãñuña. Cabaimiatacũãrẽ, nemojãñurõ jãã roquere mujãã juátimasĩña, mujããrẽ jãã caquetibujugorique jũgori yua.

Tore bairo caátimasĩparã nimirãcũã, mujããrẽ jãã pajũgoetinucũña. Jãã majũ popiye petiri bero, jãã caugapee, o jãã cacũgopee ùnierẽ jãã bócanucũña. Jesucristo yaye caroa quetire caroaro mena jãã caquetibujurijere caroaro jĩcãrõ tũni mujãã catũgousaparore bairo ãrã, roro mujããrẽ jãã patowãcõëtĩnucũña. ¹³ Merẽ atie cũãrẽ mujãã masĩrã: Noa ùna sacerdote majã templo wii macããjẽrẽ capaanucũrã na caãmata, ti wii macããjẽ na cajorijere ugari paanucũñama. Bairo ãrã ñiña: Noa ùna sacerdote majã altar mesapu waibutoa rii camasã Diore na cajorijere cajoemũgõjoboanucũrã, to waibutoa na capajĩãtãna rii carusarijere ugamasĩnucũñama. Tiere mujãã masĩrã. ¹⁴ Torea bairo átirotiyupi marĩ Quetiupapu Jesucristo cũã: “Noa ùna caroa quetire caquetibujuri majã na caãmata, ñubueri majã na cacũgorijere ugari quetibujugarãma camasãrẽ,” Ñcũñupĩ Jesús. ¹⁵ Tore bairo mujããrẽ ugariquere cajẽnimasĩbujioapu nimicũã, mujãã ñubueri majãrẽ tiere yu jẽnietinucũña. Tunu bairoa dise ùnie yu cabopacarije, o dinerore yu mujãã cajoparore bairo ã mee, atore bairo mujããrẽ ñi quetibujũ woatujoya. ¡Yu roque yu caboro yu aña riamasĩña, Dios yaye macããjẽrẽ yu caquetibujũ ãno ùno mai, aperã roro yure na cabũspaietiparore bairo ã, yua!

¹⁶ Mai, yu pũame Dios yaye camasãrẽ cã canetõõrĩqũẽ quetire yu caquetibujurije jũgori, caãnimajũũrẽ bairo yu ãnitũgoñaetinucũña. Yu paarique tie ñiña. Jesucristo yu cã caquetibujurotirique majũ ñiña. ¡Bairo tiere yu caquetibujueticõãta, bopacooro yu tãmũobujio! ¹⁷ Bairi yu caborore bairo caroaro jĩcãrõ tũni camasãrẽ yu caquetibujũata, merẽ marĩ Quetiupapu tie wapa yu cã cajopee nicõãña. O yu caborore bairo mee caãmatacũãrẽ, Dios pũame roque tie paariquere yu cũñupĩ. Bairi yu quetibujũ jãnamasĩẽtĩña Dios yaye quetire. ¹⁸ ¿Bairi ñerẽ yu wapatanucũñati? Yu pũame Dios yayere quetibujũ, caroaro yu tũgoña useaninucũña. Tiere cawapataure bairo caroaro, mujããrẽ wapa jẽnirĩcãrõ mano yu quetibujũnucũña Dios camasãrẽ cã netõõrĩqũẽ quetire. Bairo ãrã ñiña: Yu, Dios yayere quetibujũ yu caãnie jũgori, yu caquetibujurije wapare mujãã yu jẽnietinucũña. “Yu paarique cawapa manie ñiña,” caĩrẽ bairo mujããrẽ apeye ùnierẽ jẽnimasĩmicũã, mujãã yu jẽni pajũgoetinucũña.

¹⁹ Tunu bairoa noa ùna na carotiepei mee yu ãniña. Bairo caãcũ nimicũã, nipetiro ãmurẽ bairo yu tuaya, Jesucristore capããrã ùnapũna na catũgousaparore bairo ã. ²⁰ Bairi, yu yarã judío majã watoapu ãcũ, yu cũã na judío majã na caãnajẽ cutiere bairo yu ãninucũña. Na caãnajẽ cutore bairo ãnirĩ Cristo yaye quetire yu caquetibujuro na tũgousao joroque ã, tore bairo yu bainucũña. Bairo pũame ãrã ñiña: Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ carotiecorã majũ na caãnierẽ, carotiecorã majũ na ãmerĩcõãto ã, yu cũã tiere carotiecoure bairo ãnirĩ na yu quetibujũnucũña. Baipũa, cariapera Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ carotiecoure bairo majũ mee yu ãniña. ²¹ Tunu apeyera, aperã Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ carotiecoenarẽ na quetibujugũ, na caãnajẽ cutiere bairo ãnirĩ na yu quetibujũnucũña. Baipũa cariapera, yu pũame Dios cã caroticũrĩqũẽrẽ caãcu majũ yu ãninucũña. Bairo caãcũ ãnirĩ Cristo cã caroticũrĩqũẽrẽ carotiecoure bairo majũ caãcũ yu ãninucũña. ²² Tunu bairoa aperã Dios mena mai caroaro catũgoñatutuawẽpũẽna watoapu ãcũ, yu cũã narẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cutiri na yu quetibujũnucũña. Narẽ bairo yu cũã

ānajē cūtiri na yu caquetibujuro caroaro na tūgousao joroque ī, tore bairo yu bainucūña. Ape wāme ĩrīcārō pūamata, atore bairo ĩgu ñiña: Noo camasā na caāni wāme cārō nipetiro yu cūā caroaro mena ānajē cūti cōñamasīrī na yu quetibujunucūña camasārē Dios yaye quetire. Bairo ānajē cūtiri camasārē yu caquetibujuro bero, noa ūna jīcāārā Diore tūgousari na canetōmasīrō yu bonucūña. ²³ Tore bairo yu átinucūña, Dios yaye caroa quetire ñe ūnie mano caroaro mena na yu caquetibujumasīparore bairo ī. Yu cūā tore bairo quetibujuri jīcā wāme ūno Dios caroa cū cajorijere cūgogu, jīcārō tūni caroaro mena yu átiāninucūña.

²⁴ ĩcōñarī mujāā yu quetibujupa mai. Mujāā masīrā: Eperā aturi majā atu ēmuetagarā, nipetiro caeperā jīcārō atunucūñama. Bairo nipetiro na caatūmiatacūārē, cayaparū jīcāñā atu ēmuetanucūñami. Cū jeto cū caatu ēmuetarije wapa ñemasīnucūñami. Bairi mujāā cūā caaturārēā bairo caroaro jīcārō tūni tūgousaya, Dios yayere caroa cū jopeere mujāā caēmuetamasīparore bairo ĩrā. ²⁵ Tunu bairoa eperiquere caátimajā caānigarā caroaro na rupaure maijūgonucūñama, na rupaū to roye tuaeticōāto, ĩrā. Tore bairo caroaro átimasīnucūñama eperi majā, na caatūēmuetajūgorije wapa pesarica beto laurel na caīrīcū pūū mena qūēnorīcā beto ūnorē na cajopee caānimitacūārē yua. Ti beto pūame yoaro mee jīnicoamasīña. Marī roque ti beto ūno meerē marī macāñā. Bairi di rāmū ūno capetieti yerire marī Pacū Dios cū cajopeere borā, tutuaro mena jīcārō tūni caroaro marī átiāninucūña. ²⁶ Torecū, yu cūā caroaro jīcārō tūni Dios yu caátirotiriore bairo caroaro yu átiānimasīnucūña. Yu caboroa, eperi majā mena caature bairo nimicūā, caatu cacaapee ĩñaecūrē bairo yu baietiya. Tunu bairoa caqūēbueire bairo nimicūā, cabūgoroa caāmeo qūēmacāñrē bairo yu āmerīnucūña. Toreā bairo jīcārō tūni Dios yaye macāñjērē ēmuetagu, caroaro yu átiāninucūña. ²⁷ Torecū, bairo pūame roque yu átinucūña: Yu rupaū mena butiuro yu caátiganucūrījērē ēñotari, Dios yaye macāñjē jetore caroaro tutuaro mena yu átinucūña. Bairo yu caátīānicōāmata, aperārē yu caquetibujuyaparoro bero, Dios caroare yu cū cajopee pūame yasietigarō.

10

Consejos contra la idolatría

¹ Bairi yu yarā, atiere masiriteticōāña: Jāā ñicūjāā ānana pūame desierto cayucūmanopū na caátó, Dios pūame oco buseri poa mena na maajūgoyupi. Tunu bairoa tore bairo Dios cū cajūgoátó, nipetiro jāā ñicūjāā ānana pūame ria capairiya Caocojūārīya cawāmecūtiyare Dios cū catutuarije jūgori pēña ásúpa Moisés ānacū mena. ² Bairo oco poare usaáná ria capairiya cūārē pēñarī bero yua, Moiserē catūgousarārē bairo cawāmetuecoricarārē bairo caāna tuayupa. ³ Tunu bairoa na nipetiro Dios cū cajorije maná ūmurecōo macāñjē ūgarique cañurījērē ūgayupa. ⁴ Tunu etirique cūārē Dios cū cajorije macāñjērēā etiyupa caroa macāñjērē. Tie na caetirije oco pūame caroa cañurījē āñupā. Jesucristo pūame ūtārē bairo caācū caroare caocojōū ānicōāñupī na mena desierto cayucūmanopūre. Bairi cū cajorije macāñjē oco caroare etiyupa jāā ñicūjāā ānana pūame, Moisés ānacū jūgori yua. ⁵ Bairo cabaimiatacūārē, na nipetiro jāñurīpua Dios na mena qūññajeso joroque áperimajūcōāñupā. Bairi cayucūmano desiertopū na nipetiro ti tuti macāña riayasiyupa. Tie nipetirijere merē mujāā masīrā.

⁶ Tore bairo jāā ñicūjāā ānana marī bai ĩñojūgoyupa, marī cūā narē bairo āmerē carorije macāñjērē marī caññaugaripeaetiparore bairo ĩrā. Bairi narē bairo carorije macāñjērē caboetiparā marī āniña. ⁷ Torena, mujāā cūā jāā ñicūjāā ānana jīcāārā, ati yepa macāña jūgūēārē na caīroaricare bairo, na

ũnarẽ na ĩroaeticõãña. Torea bairo ĩ quetibũjũya Dios yaye woaturique cũã: “Na, camasã pũame uga, eti, áti yaparori bero neñarĩ, na jũgũẽrẽ cũ basapeo ušeaniñupã noo na caboro yua,” ĩ quetibũjũ woatuyupa. ⁸ Bairi mũjãã cũã jãã ñicũjãã ãnana jĩcããrã carõmio mena roro na caátiepericarore bairo átiepeeticõãña. Bairo roro na caátie wapa jĩcã rũmũa veintitrés mil cãrõ majũ na yasio joroque ásupi Dios. ⁹ Bairi marĩ cũã, “Roro marĩ caátie wapare marĩ ĩñabeseecumi Cristo,” caĩbusuetiparã marĩ ãniña. Tore bairo jãã ñicũjãã jĩcããrã Diore na caĩbusũrije jũgori, ãña na na bacajĩãreo joroque ásupi Dios. ¹⁰ Tunu bairoa yasioropũ Diore roro ĩ busueticõãña. Jãã ñicũjãã ãnana pũame jĩcããrã yasioropũ roro ĩ busũnucũñupã Diore. Tore bairo roro na caĩbusũrije jũgori na riao joroque caácsũ ángel pũame na pajĩãreyupi.

¹¹ Atie yũ caquetibũjũrije nipetirije baiyupa jãã ñicũjãã ãnanarẽ. Tie roro na cabairiquere ĩñacõrĩ, roro marĩ cũã marĩ caátinemoetiparore bairo ĩrã, tore bairo baiyupa. Bairi marĩ ati yũtea catũsari yũtea macããna marĩ catũgoñamasĩparore bairo ĩrã, tore bairo ĩ quetibũjũ woatucũñupã Dios ya tutipure. ¹² Bairi ni jĩcãũ ũcũ Dios cũ carotirore bairo jĩcãrõ tãni cũ caátianimasĩata, caroaro tũgoñamasĩrĩ cũ ãmarõ, wãtĩrẽ cũ caĩtoecoetiparore bairo ĩ. ¹³ Mai, mũjãã pũame wãtĩ roro mũjãã átio joroque cũ caátinucũrĩjẽrẽ mũjãã átieconucũña. Tie pũame ati uũmũrecóo caãna camasã Dios ya poa macããna na canucãmasĩjĩãtietie majũ mee niña. Bairi mũjãã pũame, “Dios roque, roro wãtĩ marĩ cũ caátiganucũrĩjẽrẽ marĩ eñotabojagumi,” Dios mena ĩ tũgoñatutuacõãña. Cũ pũame, nocãrõ roro popiye mũjãã baio joroque caátie caãniamiatacũãrẽ, tore bairo mũjãã tãmũo rotietigũmi, cũ yarã mũjãã caãnoi. Dios pũame roque roro mũjãã catãmũobujiopeere eñotabojagumi. Bairo cũ caáto, roro caátiecoenarẽ bairo caroaro mũjãã netõcoagarã yua.

¹⁴ Bairi yũ yarã, yũ camairã, ati yepa macããna jũgũẽãrẽ ñubuerique ũnie macããjẽrẽ tocãrõã jãnacõãña. ¹⁵ Mũjãã, yũ yarã, catũgoñamasĩrãrẽ bairo atiere atore bairo mũjãã yũ quetibũjũya. Bairi mũjãã majũã yũ caĩquetibũjũrijere caroaro catũgobeseparã mũjãã ãniña, roro átajere mũjãã caátiecoetiparore bairo ĩrã. ¹⁶ Di rũmũ ũno ñubuerã Jesucristo cũ caátajere tũgoñarĩ use ocore etigarã jũgoye Diore cũ jẽnirĩ bero yua, “Jesucristo yucũpãĩpũ cũ cariĩrerique jũgori cũ canetõrĩcãrã marĩ ãniña,” ĩ tũgoñarã marĩ átinucũña. Tunu bairoa pããrẽ batoori ugarã, “Capããrã nimirãcũã, jĩcã rupaũre bairo Jesucristo cũ caĩroari poa macããna majũ marĩ ãniña,” ĩ tũgoñarã marĩ átinucũña. ¹⁷ Bairãpũã, capããrã marĩ ãniña Jesucristo mena macããna. Bairo capããrã nimirãcũã, nipetiro pan jĩcãrẽã marĩ Quetiupãũ rupaũre bairo caãnierẽ marĩ uganucũña. Bairo cũ rupaũre bairo caãnie pããrẽ caũgarã ãnirĩ marĩ Quetiupãũ Jesucristo mena jĩcã rupaũre bairo caãna marĩ tuaya yua.

¹⁸ Tũgoñañijate Israel ya poa macããna na cabairiquere: Noa ũna sacerdote majã waibũtoa Diore na cajorãrẽ cajoemũgõ jobojanucũrã pũame, tie macããjẽ waibũtoa riire uganucũñama. ¹⁹ Mai, atie yũ caĩrĩjẽ mena, “Aperã jũgũẽ ũcũ peeto ũno wapacũcumi,” ĩ mee tore bairo yũ quetibũjũya. Tunu bairoa, “Waibũcũ rii cabũgoro caãnie, netõjãñurõ na jũgũẽãrẽ na cajorije pũame caroa majũ niña,” ĩ mee tore bairo mũjãã yũ quetibũjũya. ²⁰ Bairo pũame ĩgũ niña: Aperã, Diore camasĩẽna, na jũgũẽãrẽ ĩroarã waibũtoa riire na cajoemũgõjonucũata, wãtĩãrẽ na ĩroarã átinucũñama. Diore ĩroarã mee tore bairo átinucũñama. Bairi yũ pũame wãtĩã yarã caãnarẽ bairo caãna mena mũjãã cabapacũtinemonucũrõ yũ boetiya. ²¹ Tunu bairoa Jesucristo yucũpãĩpũ cũ cariparo jũgoye cũ cabuerã mena use ocore cũ caetiriquere tũgoñarĩ marĩ cũã use ocore etiri bero, wãtĩãrẽ ĩroarã na caetirije macããjẽrẽ marĩ caetiata, ñuẽtĩña. Tunu bairoa marĩ Quetiupãũ pããrẽ, cũ cabuerã mena

cū caugariquere tūgoñarī, marī cūā Cristo ya mesapu ugari bero, tunu wātīārē ĩroarā na caugarije macāājērē marī caugaata, ñuētīña.

²² ¿Bairi mujāā pame marī Quetiupau mujāārē qūñateo joroque roro cū mujāā baibotiogayati? ¿Cū netōrō catutuarā majū áto mujāā ãniñati? Mujāā baietiya. Bairi marī Quetiupau jetore cū marī caĩroaro ñuña.

La libertad y el amor cristiano

²³ Aperā ĩcāārā camasā atore bairo ĩ tūgoñarāma: “Ñe ũnie, yu caátipeere eñotaetiya. Bairi noo yu caboro yu átimasīña,” ĩ tūgoñarāma. Cariapea tore bairo baiya. Bairopua, nipetiro tore bairo marī caátijesoriye jeto mee ãniña. Baihua, nipetiro yu caátigarije noo caborijere yu caátimasīpeyocōāta, ñujāñuña. Cabaimiatacūārē, tie nipetirijepua yu caátinucūrījē nemojāñurō Dios mena yu tūgoñatutanemo joroque átimasīētīña. ²⁴ Bairi marī majū rupau mena caroaro marī caānipeere macāētīrotiya. Aperā marī yarā caroaro na caānipee ũnie pame roquere caátiparā marī ãniña.

²⁵ Bairi tunu nipetiro waibutoa rii na cawapatiri arua macāājē waibutoa riire wapatiri mujāā caugaata, ñujāñuña. Bairāpua, tie riire na jūgūēārē ĩroarā na cajoerugaátaje caānie macāājērē masīgatūgoñaeticōāña, mujāā catūgoñarījēpu mujāā catūgoñayapapuaetiparore bairo ĩrā. ²⁶ Mai, ati umrecóo, bairi nipetiro ati yepa caānie cūā Dios cū caqūēnorīqūē, cū yaye jeto niña.

²⁷ Bairi ni ũcū Diore catūgousaecu mujāārē cū ya wiipua piijori cū cajūgougaro, mujāā caboata, nipetiro waibucu rii mujāā cū canurījērē ugacōāña. Bairāpua, tie riire na jūgūēārē ĩroarā na cajoerugaátaje caānie macāājērē masīgatūgoñaeticōāña, mujāā catūgoñarījēpu mujāā catūgoñayapapuaetiparore bairo ĩrā. ²⁸ Meerē tiere mujāā masīña. Bairi ĩcāū ũcū mujāārē, “Atie waibucu rii na cajoemugōjorije macāājē carusarije niña,” cū cañata, toroque tie riire ugaeticōāña. Mujāārē tiere caquetibujmatacu cū catūgoñarījēpu roro cū tūgoña yapapuaetio roque ĩrā, tiere ugaeticōāña. ²⁹ “Mujāā pame tūgoña yapapuari tiere ugaeticōāña,” ĩ mee niña. Aperā tie waibucu rii joemugōjorique macāājērē caugaetinucūrā pame bairo mujāā caátiere ĩñarī na catūgoñayapapuaetiparore bairo ĩ, tore bairo yu quetibujuya.

Bairo yu cañmiatacūārē, ĩcāū ũcū atore bairo ñi jēniñabujioumi: “¿Dopēĩ apei cū yeri cū catūgoñarījēpu cū caátimasīētīē bui yu pame yu majū yu caátimasīrījērē yu átijñabujiocūti?” ³⁰ Tunu bairoa, “‘Dios, yu mena mu ñujāñuña,’ Diore qūĩ jēnirī bero, tie ugariquere yu caugamiatacūārē, ¿dopēĩrā tie waibucu riire yu caugaro ĩñarī, roro na busupainucūñati?” ĩ jēniñabujioumi. ³¹ Bairo cabaimiatacūārē, mujāārē atore bairo ĩgu niña: Waibutoa riire uga, etiriquere eti, o apeye ũnie mujāā caátinucūrījē cūārē ása, tore bairo mujāā caátie jūgori aperā cūā Diore cū na basapeo joroque mujāā caáto to cañuata. ³² Caroaro átianajēcusa. Noa ũna camasā aperā roro na átio joroque átijūgoeticōāña. Judío majā, aperā judío majā caāmerā ũna cūārē tore bairo áti ĩñoeticōāña. Aperā, marī yarā, Dios ya poa macāāna cañubueri majā cūārē tore bairo roro na átio joroque ápericōāña. ³³ Bairi yu cūā tocānacāni jāñurīpua Dios cū caññajesopee ũnie tocānacā wāmerē yu átijūgonucūña. Yu majū caroaro yu caānipeere yu áperinucūña. Aperā roque caroaro na caānimasīpee ũnie pamerē ĩcārō tūni na yu áti ĩñonucūña. Bairo yu caáto, na cūā roro na caátaje wapare netōrī, Dios tūpu na caetajīātiparore bairo ĩ, tore bairo yu cūā yu átinucūña.

11

¹ Bairi, yu, Cristo cū caátiere ĩñacōrī caroaro yu caátorea bairo mujāā cūā caroaro yu caátiere ĩñacōrī átianajērē átianimasīña.

Las mujeres en el culto

² Mɔjãã pɔame yure tãgoñarĩ, mɔjãã yɔ caquetibɔjɔricarore bairo caroaro jĩcãrõ tũni caroa wãmerẽ mɔjãã áticõã ninucũña. Tere queti tãgori mɔjãã mena yɔ useaniña. ³ Mai, atie cããrẽ mɔjãã camasĩrõ yɔ boya: Cristo pɔame marĩ caũmɔarẽ caãnijũgou, carɔpoare bairo caãcũ niñami. Bairi tunu caũmɔ canɔmocɔcɔ pɔame carõmio, cũ numorẽ caãnijũgou, cõ rɔpoare bairo caãcũ niñami. Dios, Cristore caãnijũgou, cũ rɔpoare bairo caãcũ cũ caãnorẽã bairo caũmɔ cũã cũ numorẽ caãnijũgou niñami. ⁴ Bairi ni jĩcãũ ùcũ caũmɔ Diore cũ jẽnigɔ, o Dios yaye macããjẽrẽ cũ caquetibɔjɔparõ jũgoye, jutii asero, o apeye ùnie mena cũ rɔpoare peotori cũ cajẽniata, Cristo cãrẽ caãnijũgou, cũ rɔpoare bairo caãcũrẽ cũ nɔcũbɔgoecɔ átiyami. ⁵ Tunu bairo jĩcãõ ùcõ carõmio cũã Diore cũ jẽnigo, o Dios yaye macããjẽrẽ cõ caquetibɔjɔparõ jũgoye cõ rɔpoare jutii, o apeye ùnie mena cõ capeotoeticõãta, cõrẽ caãnijũgou, cõ manapɔre cũ nɔcũbɔgoeco átiyamo. Cõ manapɔre cabotio ãnirĩ cõ poare cajuapere reecõãrĩcõrẽã bairo baiyamo yua. ⁶ Bairi jĩcãõ ùcõ carõmio cõ rɔpoare cõ capeotogaeticõãta, jicoquei cõ poare cõ cajuare peyocõãrotiro ñuña. Bairo átirotimioçũã, cõ capoa tarotiataje, o cõ capoa juarepeyotiatajere cõ cabobotũgoñaata, toroque cõ rɔpoare cõ bɔgatoáto apeye ùnie mena yua. ⁷ Caũmɔ roque cũ rɔpoare cũ bɔgatoeticõãto. Mai, caũmɔ pɔame, Dios bauriquere bairo cabauɔ, Dios cũ caqũẽnojũgoricɔ majũ niñami. Tunu bairoa Dios nocãrõ caroaro cũ caãnajẽ cɔtiere bairo cabauɔ majũ niñami, caũmɔ pɔame. Carõmio pɔame roque caũmɔ cũ caãnajẽ cɔtiere bairo cabauo majũ niñamo. ⁸ Bairi merẽ atore bairo marĩ masĩña: Mai, carõmio rupau mena nerĩ cũ qũẽnoesupi Dios caũmɔrẽ. Caãnijũgoricɔ caũmɔ waru õwãrõ macããtõ mena nerĩ roque carõmiorẽ cõ qũẽñoñupĩ Dios carõmio caãnijũgoricore. ⁹ Carõmio jũgori mee caũmɔrẽ cũ qũẽñoñupĩ Dios. Caũmɔ jũgori roque carõmio caũmɔ mena caãnipaore cõ qũẽñoñupĩ Dios. ¹⁰ Bairo caũmɔ roca cõ carotimasĩrĩjẽ jũgori carõmio pɔame jutii asero ùno mena cõ rɔpoare bɔgatori caquetibɔjɔpao niñamo. Tunu bairoa ángelea majã cõ rɔpoare bɔgatori cõ caãno na caññajesoparore bairo iõ, tore bairo cõ caáto ñuña.

¹¹ Tore bairo caroca carotimasĩõ carõmio cõ caãnimiatacũãrẽ, ni jĩcãũ ùcũ Cristo yau carõmio jũgori mee caroaro caátĩãnimasĩnucũũ mácũmi. Tunu bairo dico jĩcãũ ùcõ Cristo yao caũmɔ jũgori mee caroaro caátĩãnimasĩnucũõ mácõmo. Na pɔgarãpɔa yeri ñajããõ joroque na caãmeo átipeere bojũgoyupi Dios. ¹² Merẽ cariape marĩ masĩña: Carõmio caãnijũgoricore caũmɔ rupau mena jũgori cõ qũẽñoñupĩ Dios. Bairo cabaimiatacũãrẽ, cabero caũmɔ pɔame tunu carõmio mena jũgori buiamasĩñami. Na pɔgarãpɔa Dios cũ caqũẽnorĩcãrã majũ niñama.

¹³ Bairi mɔjãã majũã tãgoña beseya mɔjãã caátipee cañurĩjẽrẽ. Bairi, “Carõmio cõ rɔpoare apeye ùnie mena peotoeco Diore cõ cajẽnirõ ñurõ,” mɔjãã caĩata, ñuẽtĩña. ¹⁴ Merẽ, caũmɔa marĩ caãnajẽ cɔtiere camasĩrã marĩ ãniña. Bairi caũmɔ cũ poare juarecɔ, paio bɔtiori cũ caãmata, boboojãñuña cãrẽ, poa yowerije cũ cacũgoro jũgori yua. ¹⁵ Bairo marĩ caũmɔa pɔame marĩ cabaimiatacũãrẽ, carõmio roque cõ poare bɔtiori cõ caãno ñuña. Poa yowerije cãgori cõ caãnie cõ jesoye majũ ãno baiya. Cõ poa cayowerije pɔame cõ rɔpoare catorije cõ jesoye majũ Dios cũ cacũrĩqũẽ niña. ¹⁶ Bairo yɔ caĩquetibɔjɔrijere tãgomicũã, ni jĩcãũ ùcũ, “Bairo mee niña,” caĩbɔsɔbotiogaure atore bairo cũ camasĩrõ yɔ boya: Jãã, caquetibɔjɔri majã, bairi aperã, Dios ya poa macããna ñubueri majã cũã ape wãme marĩ caátĩãnijũgoatajere marĩ masĩtĩña. Tie yɔ caquetibɔjɔrije jetore marĩ masĩña.

Abusos en la Cena del Señor

17 Mai, ato jūgoye mājāārē yu cawoatujopeere tūgoñarī mājāā mena yu useanimasīētīña. Mājāā pame neñarī ñubuerā, Dios mena nemojāñurō tūgoñatutuaō joroque mājāā caátiparo ũnorēā, cū mena mājāā cañie to royetuaō joroque roro mājāā átinucūña. 18 Cañijūgoro atore bairo ñi quetibujunucūñama jīcāārā mājāā mena macāāna: “Ñubuerā neñarā na majū jīcārō tūni tūgoñarī neñaetinucūñama. Na majū āmeo ricawatiri jīcārō ñubuemasīētīnucūñama,” mājāā ĩnucūñama. Bairo yu na caīquetibujunucūñarījērē bairu cariapea yu tūgoya. 19 Toreā bairo mājāā baicōā ninucūgarā. Tore bairo mājāā cabairije cañuetie cañimiatacūārē, mājāā catūgoñaricawatirije jūgori yua, “¿Noa pame Jesucristore catūgoñsarā majū na āniñati?” marī ĩ masīgarā. 20 Bairo ricawatiri, caroaro caāmerā ānirī Jesucristo riagu jūgoye cū caugatusariquere tūgoñarī ugarā, roro majū átigarā, mājāā neñanucūña. Marī Quetiupau riagu jūgoye cū cabuerā mena cū caugatusaricarore bairo mee majū mājāā átinucūña. 21 Mājāā pame ugaricapau caetaro, tocānacāūpau cajūgoyea ugariquere jeeri paio mājāā uga jūgoye cūtinucūña. Bairo cajūgoyea mājāā caugaweyoroī, aperā pame bocáqueya cotenucūñama. Tunu bairoa cūmurī tūnipu aperā mājāā mena macāāna cūā use ocore etinucūñama. 22 Bairi mājāārē ñiña: ¿Dopēīrā mājāā ya wiiripau ugariquere uga, o use ocore eti, mājāā āperiyati, tore bairo átigamirācūā? Tunu bairoa, ¿dopēīrā Dios ya poa macāāna ñubueri majārē na mājāā nūcūbūgoetinucūñati? Tunu bairoa aperā, apeye ũnie cacūgoena cūā roro boboro na majū na tūgoñao joroque mājāā átiya. Bairi, ¿ne ũnie pamerē mājāā ñicūti? “¡Ñujāñuñā! Caroaro majū mājāā átiya,” ¿ñicūti? Tore bairo roro mājāā caátiere ĩñarī, ¿dopēī, “Ñujāñuñā,” ñibujiocūti? ¡Tore bairo ñie cū, tame!

La Cena del Señor

(Mt 26.26-29; Mr 14.22-25; Lc 22.14-20)

23 Mai, yu pame marī Quetiupau yu cū caquetibujuricarorea bairo mājāārē atore bairo yu quetibujuwu: Marī Quetiupau Jesure cū cabuñājūbuitiri ñamia caāno, cū pame cū cabuerā mena neñarī cū wāmoru pāārē neñupū. 24 Bairo ne yaparo Diore cū jēnirī bero carecomacā pebatorī cū cabuerārē na nunirī, atore bairo na ĩñupū: “Atie pan yu rupau ñiña. Mājāārē yu cariabojarije macāājē ñiña. Bairi mājāā cūā cabero atore bairo yu caátajere tūgoñarī pāārē mājāā bato uganucūgarā.” 25 Tunu bairoa ásupu Jesús: Pāārē uga yaparori bero, cū wāmoru copa etirica bapare nerī atore bairo na ĩñupū cū cabuerārē, “Atiru macāājē use oco pame yu rií ñiña. Camasārē netōōgu yu riacoagu. Bairo yu caríapee jūgori cawāma wāme camasārē Dios cū caátibojacūñarījē ñiña. Bairi di rūmu ũno mājāā caetiri rūmu cārō use ocore etirā, yu caátajere tūgoñarī mājāā átinucūgarā,” ĩñupū Jesús. 26 Bairi mājāā pame Jesucristo cū caátajere tūgoñarī pāārē uga, bairi use oco cūārē mājāā caetinucūrō cānacānia Jesucristo marī cū cariabojariquere masīrī áti ĩñorā mājāā átinucūña. Tore bairo áticōā ninucūña mai marī Quetiupau ati yaparu cū caátiparo jūgoye.

Cómo se debe tomar la Cena del Señor

27 Bairi caroaro ása. Ni jīcāñ ũcū marī Quetiupau cū caátatore bairo pāārē uga, o use oco cūārē eti, átimicūā, nūcūbūgorique mano cū caápata, roro ácu átiyami. Marī Quetiupau cū rupau mena roro popiye bairi yucupāīru cū cariariquere nūcūbūgoecure bairo ácu átiyami. Bairi tore bairo cū caápata, roro cū caátie wapa paio nigaro. 28 Bairo cabairo jūgori tocānacāūpau na yeripu catūgoñabeseparā ñiñama, marī Quetiupau yaye macāājē pan, bairi use oco cūārē na caetiparo jūgoye mai. 29 Bairi mājāā yeripu caroaro

tũgoñajũgoyetiena, Jesucristo yaye macããjẽrẽ ɥga, o eti, mũjãã caápata, roro popiye mũjãã cabaipee wapare macããrã nũcũbugoricaro mano eti, ɥga mũjãã átinucũgarã. ³⁰ Tie jũgori mũjãã mena macããna capããrã riaye painucũñama. Tunu aperã catutuaena cũã ninucũñama. Tunu bairo tie jũgori aperã jĩcããrã mũjãã mena macããna baireyupa. ¿Tiere mũjãã masĩetĩñati? ³¹ Bairi marĩ majũã marĩ yeripũ marĩ catũgoñarĩjẽ mena roro marĩ caátinucũrĩjẽrẽ caroaro marĩ rupaɥre marĩ catũgoñabesepeyocõãta roque, marĩ Quetiupaɥ pũame marĩ yaye wapa, roro popiye marĩ bairo joroque áperibujioũmi. ³² Baiɥna, marĩ Quetiupaɥ pũame roro popiye marĩ tãmũo joroque cũ caápata, caroaro marĩ caãnipere marĩ beyoɥ, tore bairo marĩ átinucũñami. Bairo marĩ cũ caáto jũgori marĩ pũame ati ɥmũrecóo macããna roro popiye cayasiparã mena roro marĩ catãmũoetiparore bairo ĩ, tore bairo marĩ átinucũñami.

³³ Bairo cabairoi, ɥna yarã ɥna camairã, di rũmũ ũno neñapori Jesucristo riagu jũgoye cũ caugariquere tũgoñarĩ mũjãã caugari rũmũ caãno tocãnacãũpũrea ãmeo yuri, jĩcãrõ ɥganucũña. ³⁴ Bairi ni jĩcãũ ũcũ mũjãã mena macããcũ bũtioro majũ queyari mũjãã caĩrõrẽ bairo cũ caboeticõãta, cũ ya wiipũna cũ ɥgacõãto ɥgariquere. Mai, Dios pũame neñapori mũjãã cauganucũrĩjẽrẽ cũ canũcũbugoetie jũgori roro popiye cũ bairo joroque cũ caáperiparore bairo ĩ, cũ ya wiipũna cũ ɥgacõãto. Baiɥna, aɥeye ɥna caĩquetibũjũgarijere mũjããrẽ ĩñau ácũpũ, caroaro mũjãã ɥna quetibũjũ qũẽnonemogu.

12

Los dones espirituales

¹ ɥna yarã, Espĩritu Santo jũgori marĩ joyupi Dios tocãnacã wãme, caroa wãme marĩ caátĩãnimasĩpere. Tie macããjẽrẽ mũjãã camasĩrõ ɥna boya.

² Merẽ atiere mũjãã masĩrã: Mai, Jesucristo yaye quetire catũgoũsarã mũjãã caãniparo jũgoye roro wericarã jũgũẽãrẽ caĩtoecorã majũ mũjãã ãnimiwũ. Ca-caapee ĩñaena wericarã ũna cabũsuenarẽ na mũjãã ĩroanucũwũ. ³ Bairi atiere mũjãã camasĩrõ ɥna boya: Ni jĩcãũ ũcũ, “Jesure roro cũ baiáto!” caĩbũsuetipau niñami, Dios Yeri Espĩritu Santo jũgori cabũsũnucũũ cũ caãmata. Tunu bairo ni jĩcãũ ũcũ, “Jesús ɥna Quetiupaɥ jĩcãũã niñami!” ĩ masĩetĩñami Espĩritu Santo cũ catutuarije jũgori cũ yeripũ cũ cabũsueticõãta.

⁴ Bairi Dios yarã capããrã na caãnimaatacũãrẽ, tocãnacãũpũrea ricaati jeto masĩrĩqũẽ caroa wãme na caátipeere jonucũñami Espĩritu Santo. Bairo capããrãrẽ ricaati jeto caroa wãme na caátipeere cajonucũũ pũame jĩcãũã niñami Espĩritu Santo. ⁵ Tunu bairoa capee wãmerĩ camasãrẽ na marĩ caátiroamasĩrĩjẽ ninucũña. Tie bairo marĩ caátimasĩnucũrĩjẽ pũame jĩcãũã marĩ Quetiupaɥ cũ caátiroticũrĩqũẽ niña. ⁶ Tunu bairoa capee wãmerĩ cũ catutuarijere marĩ caátĩ ĩñoɥere marĩ jonucũñami Dios. Bairo tocãnacãũpũrea ricaati marĩ jomicũã, Dios jĩcãũã marĩ caátipee tocãnacã wãmerẽ marĩ quetibũjũnucũñami.

⁷ Dios pũame cũ yarã caãna tocãnacãũpũrea cũ Yeri Espĩritu Santore jonucũñami, cũ jũgori nipetiro aperãrẽ caroaro marĩ caátĩãnimasĩparore bairo ĩ. ⁸ Marĩ jĩcããrãrẽ cũ, Espĩritu Santo jũgori Dios pũame masĩrĩqũẽ mena cũ yaye quetire marĩ quetibũjũo joroque átinucũñami. Tunu bairoa aperãrẽ Espĩritu Santo jũgori nocãrõ camasĩpetirãrẽ bairo majũ na quetibũjũo joroque átinucũñami. ⁹ Jĩcããrã Espĩritu Santo jĩcãũ jũgori catũgoñatutuarã ninucũñama. Tunu bairoa aperã Espĩritu Santo jũgori caroa wãme na caátipee Dios cũ cajorijere upari camasã cariarãrẽ na catiomasĩnucũñama. ¹⁰ Aperã jĩcããrã Dios yaye macããjẽ átijẽño ĩñoomasĩrĩqũẽrẽ upanucũñama. Aperã Dios na cũ caquetibũjũrotirijere tũgori bero, caroa quetire quetibũjũnetõnucũñama

camasârê. Aperârê Dios p̄ame wātī yaye macãājêrê, o Espíritu Santo yaye macãājê quetibujuriquere caroaro na catügobesecõñamasĩpeere na jonucũñami. Aperârê, apeye busurique catügomasĩã manierê na busumasĩõ joroque átinucũñami Dios. Tunu bairoa aperârê tie apeye busurique caĩrjê catügoa manierê na quetibujũ ãmewiyo joroque átinucũñami Dios. ¹¹ Tie nipetiri wãme caroa marĩ caátipeere Espíritu Santo jĩcãũ jügori tore bairo capee wãme marĩ átimasĩña. Cũ, Espíritu Santo p̄ame caroa wãme camasârê na caátipeere cũ cajogari majã tocãnacãũp̄area na jonucũñami.

Todos pertenecemos a un solo cuerpo

¹² Merê m̄jãã masĩña marĩ rupau cabairijere: Marĩ rupau p̄ame jĩcã rupau nimirõcũã, capee wãme cutiricawatiya. Tore bairo Jesucristo ya poa macããna cũã jĩcã rupaure bairo caãna marĩ ãniña. ¹³ Tore bairo noo caãna cãrõ judío majã, judío majã caãmerã, aperã ãmua rotiepericarã, o caroaro caãnicõãrã cũã jĩcãũ rupau caãniparârê bairo Espíritu Santo jügori cabautiza ecoricarã majũ marĩ ãniña. Tunu bairoa cũ ya Espíritu Santo jĩcãũrêã nipetiro cacügorã marĩ ãniña.

¹⁴ Mai, marĩ rupau p̄ame jĩcã rupau nimirãcũã, capee wãme cutiricawatiya. ¹⁵ Bairi ãcõñarĩ m̄jãã yũ quetibujura: Marĩ r̄po, cabusumasĩrĩ r̄po caãmata, atore bairo ãbujoro: “Yua, wãmo mee ãnirĩ, rupau macãã r̄po mee yũ ãniña,” ã busubujoro. Bairo caĩrĩ r̄po ãnirĩ rupau macãã r̄po ãnijãnao baletibujoro. ¹⁶ Tunu bairoa marĩ ãmorõ cabusumasĩrĩ ãmorõ caãmata, atore bairo ãbujoro: “Yua, caapee mee ãnirĩ rupau macãã ãmorê mee yũ ãniña,” ã busubujoro. Bairo caĩrĩ ãmorõ ãnirĩ rupau macãã ãmorõ ãnijãnao baletibujoro. ¹⁷ Bairi tunu marĩ rupau petiro caapea jeto caãmata, ¿dope bairo marĩ tügomasĩbujocuti? Tunu bairoa marĩ rupau petiro, ãmoo ope jeto caãmata, ¿dope bairo apeye ãnie cajusurijere marĩ wĩnimasĩbujocuti? ¹⁸ Bairi cabairoi, Dios p̄ame marĩ rupaure qũẽnojũgoũ, ti rupau macããjê nipetirije mena marĩ caátimasĩpee, cũ cabororea bairo jĩcãrõ tãni marĩ qũẽnoñupĩ. ¹⁹ Bairi marĩ rupau macããtõ jĩcãrõ ãno jetore bairo marĩ rupau caãmata, rupau ãnijãti petietibujoro. ²⁰ Bairi marĩ rupau macããjê caátimasĩrjê capee cawãme cutiricawatimiatacũãrê, cariapera marĩ rupau p̄ame jĩcã rupaua ãno baiya.

²¹ Bairi jĩcã rupau caãno jügori caapea p̄ame cabusurica caãmata, wãmorê atore bairo ã masĩtĩbujoro: “Mũ yũ boetiya,” ã masĩtõ. Tunu bairoa marĩ r̄poa p̄ame r̄porire: “M̄jãã yũ boetiya,” ã masĩtõ. ²² Bairi p̄ame marĩ bainucũña: Marĩ rupau macããjê caátitutuaetiere bairo marĩ caĩñanucũrjê p̄amerê netõjãñurõ marĩ bomasĩnucũña. ²³ Bairi tunu marĩ rupau macããjê cabugoro macããjêrê bairo marĩ caĩñanucũrjê p̄amerê netõjãñurõ caroaro maijügori marĩ cãgonucũña. Tunu bairo marĩ rupau macããjê bauro caãmerjê p̄amerê caroaro marĩ jutii jãñatonucũña. ²⁴ Tore bairo átimirãcũã, bauro caãnie marĩ rupau macããjê p̄amerê marĩ jutii jãñatoetinucũña. Dios p̄ame jĩcãrõ tãni caroaro áticũñupĩ marĩ rupau macããjêrê. Bairi marĩ rupau macããjê, cabugoro macããjê marĩ camaijũgoetie p̄ame caroaro to caãnimasĩpeere boyupi Dios. ²⁵ Marĩ rupau jĩcã rupau caãno jügori nipetiro marĩ rupau macããjê mena jĩcãrõ tãni marĩ capaamasĩparore bairo ã, ricaati wãmerĩ jeto marĩ rupau macããjêrê cũñupĩ Dios. ²⁶ Bairi jĩcãrõ ãno marĩ rupau macããtõ cariyaye tuata, caroaro jĩcãrõ tãni marĩ ãnimasĩtĩña, apeye marĩ rupau macããjê carusarije menarê. O tunu bairoa jĩcãrõ ãno marĩ rupau macããtõ cariyaye tuatatore marĩ caucoti catioata, caroaro jĩcãrõ tãni useanirĩ marĩ rupau macããjê mena marĩ ãnimasĩña.

²⁷ Baip̄na, atore bairo m̄jããrê ã quetibujũ masĩõgũ ãniña: M̄jãã nipetiro Jesucristo yarã, cũ rupaure bairo caãna majũ m̄jãã ãniña. Bairo cũ rupaure

bairo caãna añirĩ mujãã tocãnacãũpua cū rupau macããjẽ tocãnacã wãme caãnicawatirorea bairo caãna majũ mujãã añiña. ²⁸ Bairi Dios pũame atore bairo cū ya poa macããna ñubueri majã menarẽ na cūñupĩ: Caãnijũgoro, cū caquetibũjurotijorã apóstolea majãrẽ na cūñupĩ. Na berore profeta majãrẽ na cūñupĩ. Na, profeta majã berore jũgoñubueri majãrẽ na cūñupĩ Dios. Na berore aperã cū yaye macããjẽ caroare caátijẽño ñõparãrẽ na cūñupĩ. O aperã cariarãrẽ cacatori majã cũãrẽ na cūñupĩ. Aperã camasãrẽ caroaro cajuãti majã cũãrẽ na cūñupĩ. O aperã ñubueri majã quetiuparã caãniparã, o aperã apeye busurique catũgomasĩã manierẽ cabusumasĩparã cũãrẽ na cūñupĩ Dios. ²⁹ Bairãpua, tocãnacãũpua apóstolea majã animasiẽtĩñama. Tunu tocãnacãũpua profeta majã ãmerĩnucũñama. Tunu bairoa tocãnacãũpua cajũgoñubueri majã animasiẽtĩñama. Tunu tocãnacãũpua Dios yaye macããjẽ caroare caátijẽño ñõomasĩrã ãmerĩnucũña. ³⁰ Tunu bairoa tocãnacãũpua Dios cū catutuarijere upari, cariarãrẽ na cationasiẽtĩnucũñama. Tunu bairoa apeyera nipetiro camasã apeye busuriquere busuetinucũñama. Tunu apeyera jĩcããrã jeto apeye busurique macããjẽrẽ tũgomasĩrĩ bero caĩrĩjẽrẽ camasãrẽ na quetibũju ãmewiyomasĩõnucũñama. ³¹ Bairi mujãã pũame caroa wãme mujãã caátipeere Espĩritu Santo cū cajogarije macããjẽ netõjãñurõ caroaro juãtimasĩrĩquẽrẽ bootũgoñarĩ caroaro átiãña.

El amor

Mai, yu pũame mujããrẽ netõjãñurõ caroaro mujãã caátimasĩpeere mujãã yu quetibũjunemogu:

13

¹ Yu pũame aperã camasã busuriquere, o ángelea majã busurique cũãrẽ Dios yu cū cajoriye jũgori cabusumasĩ majũ nimicũã, camasãrẽ camaiecũ yu caãmata, dope bairo caápei majũ yu añiña. Æpõã tii ùnorẽ roro capaa-patowãcõũrẽ bairo caátĩacũ yu añibujioũ. ² Tunu bairoa Dios yu cū ca-quetibũjurijere camasãrẽ caquetibũjunetõmasĩ yu añibujioũ. O tunu bairoa nipetiro Dios cū caátipee camasã na camasĩẽtĩẽ cũãrẽ camasĩpeyoyu añibujioũ. O apeyera tunu tocãnacã wãme ñe rũsaricaroy mano caroaro camasĩpeti majũ yu añibujioũ. Bairo caãcũ nimicũã, camasãrẽ camaiecũ yu caãmata, dope bairo caápei majũ yu añiña. Tunu bairoa nocãrõ netõõrõ tũgoñatutuariquere cacũgoyu añirĩ ùtãũ ùnorẽ aperoyu caárotimasĩ majũ nimicũã, peeto ùno camasãrẽ yu camaieticõãta, cabũgoro macããcũrẽ bairo majũ yu añiña. ³ Tunu bairoa nipetiro yu cacũgorijere cabopacarãrẽ na yu batopeyocõãbujioũ. Bairo na batomicũã, narẽ caĩñamaiecũrẽ bairo yu catũgoñaata, bairo áticũũ yu átibujioũ. O aperãrẽ maietimicũã, narẽ yu cariabojaata, wapa mano cabũgoroa riau yu baibujioũ.

⁴ Mai, bairi ãmeo mairĩquẽ pũame atore bairo añajẽ cutaje niña: Roro aperã marĩ na caátimiatacũãrẽ, na caĩrĩjẽrẽ, o na caátiere marĩ nũcãcõãmasĩña. Tunu bairoa camasã mena caroaro átiãnajẽ niña. Tunu aperã na cacũgorijere cũãrẽ narẽ marĩ camaiata, marĩ ñõaugomasĩẽtĩña. Tunu aperã netõjãñurõ, marĩ majũã tũgoñarĩ aperãrẽ baibotiori marĩ caãmata, camasãrẽ camaiena marĩ añiña. ⁵ Camasãrẽ caĩñamai pũame camasãrẽ roro boborije ñ busuetinucũñami. Tunu bairoa jĩcãũã apeye ùnierẽ cabotũgoñaurẽ bairo baietinucũñami. Æmeo mairĩquẽ pũame ãmeo asiarique mee niña. Tunu bairoa ãmeo mairĩquẽ pũame yoaro marĩrẽ roro caátacu mena asiãnajẽ mee niña. ⁶ Bairi aperã camasã carorijere macããjẽrẽ na caáto ññarĩ useani tũgoñaetinucũñama camasã caãmeomaimasĩrã pũame. Caroaro cariape na caátĩãnie pũamerẽ ññajesori tũgoña useaninucũñama. ⁷ Bairi ni jĩcãũ ùcũ camasãrẽ camaimasĩ cū caãmata,

nipetiro popiye baimicũã, caroaro tũgoñanetõrĩ, caroaro maimasĩcõã ninucũñami. Tunu bairoa aperã roro na caátimiatacũãrẽ, narẽ ññamairĩ na cũã caroaro na caãnipeere masĩrĩ na mena cariape tũgoñatutuacõãñami. “Caberopũ caroaro átigarãma,” na ñ tũgoñarĩ na maicõã ninucũñami. Bairo caroaro na caãnipeere bori, cũ cũã caroaro jĩcãrõ tãni tie nipetiri wãme Dios cũ cajorijere átiãninucũñami.

⁸ Bairi ãmeo mairĩqũẽ di rũmũ ñno capetietipee majũ niña. Jĩcã rũmũ caãno camasã ape rũmũ cabaipeere caquetibũjũmirĩcãrã quetibũjũ jãnacõagarãma. Tunu bairoa apeye bũsũrique cũãrẽ bũsũjãnacõagarãma. Dios yaye quetire camasã na cabuenucũrĩjẽ cũã cabero manigaro, merẽ jĩcãrõ tãni nipetiro marĩ camasĩpetiro jũgori yua. ⁹ ãme ati yũteare Dios yaye macããjẽrẽ marĩ masĩpeyoetiya. Torena, cũ yaye queti cũãrẽ jĩcãrõ tãni marĩ quetibũjũ peyomasĩtĩña. Marĩ camasĩpeyojĩãtipee marĩ rũsamajũcõãña mai. ¹⁰ Bairi ãme ati yũtea caãno peeto masĩrĩ marĩ caquetibũjũãninucũmirĩjẽ peticoagaro, Jesucristo tunu etari nipetiro jĩcãrõ tãni caãnierẽ marĩ cũ camasĩõrĩ rũmũ caãno yua.

¹¹ Īcõñarĩ mũjãã yũ quetibũjũpa: Mai, yũ pũame cawĩmaũaca ãcũpũ, cawĩmaũ ya wãme bũsũ, tũgoña, o tũgoña besemasĩ yũ baiãninucũwũ. Bairo cabairicũ nimicũã, ãmerẽ cabũcũ niãcũ, nipetiro cawĩmaũ yũ caãnajẽ cutajere yũ cũpeyocõãwũ. ¹² Torena bairo ãmerẽ mai Dios yaye macããjẽ nipetirijere marĩ masĩpeyoetiya. Ēñoorõ caroaro cabauetopũ ññarãrẽ bairo caroaro marĩ masĩpeyoetiya mai. Bairo ãmerẽ baimirãcũã, jĩcã rũmũ caãno nipetiro, caãnorẽ bairo jĩcãrõ tãni cariape marĩ ññamasĩpeyocõãgarã. Mai, ati rũmũ caãno nipetirore marĩ masĩpeyoetiya. Ape rũmũ caãno roque Dios marĩ yerire jĩcãrõ tãni cũ camasĩpeyorena bairo marĩ cũã tocãnacã wãme Dios yaye macããjẽrẽ marĩ masĩpeyocõãgarã jĩcãrõ tãni yua.

¹³ Bairopũã, itia wãme niña tocãnacã rũmũã caãnicõãninucũpee: Jesucristo mena tũgoñatutuarique, bairi Dios marĩ cũ cajopeere marĩ cacoteãninucũrĩjẽ, bairi marĩ caãmeomairĩjẽ cũã yua. Bairo itia wãme caãnimajũrĩjẽ caãnimiatuacũãrẽ, jĩcã wãmea niña netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ: ãmeo mairĩqũẽ jeto.

14

El hablar en lenguas

¹ Bairi mũjãã pũame tocãnacã rũmũã ãmeo maicõã ninucũña. Bairo caroaro caãmeomaimasĩrã ãnirĩ yua, caroa wãme mũjãã caátipee Espĩritu Santo jũgori Dios cũ cajorijere caroa wãmerẽ bootũgoñarĩ bũtioro Diore cũ jẽniña. Ati wãmerẽ Diore mũjãã cajẽniata roque, ñumajũcõãña: Dios mũjãã cũ caquetibũjũrijere tũgori bero, Dios yaye quetire camasãrẽ mũjãã caquetibũjũnetõpeere mũjãã cajẽniata roque, ñũña. ² Mai, ni jĩcãũ ùcũ apeye bũsũriquerẽ cabũsũmasĩnucũũ pũame, camasã mena bũsũ mee, Dios mena jeto bũsũ átinucũñami. Bairi ni jĩcãũ ùcũ camasocũ apeye bũsũrique mena cũ cabũsũrijere tũgomasiẽtĩnucũñami. Espĩritu Santo cũ camasĩõrõ jũgori tore bairo bũsũnucũñami. Bairi ni ùcũ tie bũsũrique mena cũ caĩgarijere tũgomasiẽtĩñami. ³ Apei Dios yaye macããjẽrẽ tũgori bero, camasã ñubueri majãrẽ caquetibũjũnetõnucũũ roque, na yeripũ cariape na tũgoũsao joroque átimasĩnucũñami. Tunu bairo caroaro na tũgoũsanemo joroque jĩcãrõ tãni na juátinemomasĩnucũñami. ⁴ Apeye bũsũriquerẽ cabũsũmasĩnucũũ pũame cũ majũ yeri mena Diore nemojãñurõ cũ masĩõ joroque ácũ átiyami. Apei, Dios yaye macããjẽrẽ tũgori bero, camasãrẽ caquetibũjũnetõnucũũ pũame roque nemojãñurõ Diore na masĩõ na átimasĩnucũñami Dios yarã ñubueri majãrẽ.

⁵ Baiɾua, yu ɾuame muǰãã nipetiro aɾeɾe buɾiquere muǰãã cabuɾo bomicãã, netõǰãñurõ Dios yaye macããjêrê tãgori bero, camasãrê caquetibuɾnetõrã ãna muǰãã caãnie roquere yu bojããña. Aɾeɾe buɾiquere buɾimasĩrĩquê netõǰãñurõ ñuña Dios yaye quetire caquetibuɾnetõã ãnajê ɾuame roque. Baiɾopua, ñunetõbujioro, aɾeɾe buɾique caĩquetibuɾijere tãgoãmewiyori bero, ñubueri majãrê na yeripu caroaro na tãgousanemo joroque marĩ caátimasãata. ⁶ Bairi yu yarã, aɾeɾe buɾique muǰãã catãgoetie mena buɾimasĩrĩ muǰãã tuɾu yu caquetibuɾñesẽãta, dope bairo muǰããrê yu áperibujiou. Dios jããrê cã caquetibuɾotirijere muǰãã catãgorije mena buɾi muǰããrê yu caquetibuɾata roque, ñujãñuña. Tunu bairo cariape macããjê jãã camasĩrĩjêrê yu caquetibuɾata, ñujãñuña. Tunu bairoa Dios yaye macããjê quetire tãgori bero muǰããrê yu caquetibuɾnetõrĩjê, o caroaro muǰãã caátianipeere yu caquetibuɾnucũrĩjê roque, ñumajũcõãña.

⁷ Tunu aɾeyera merê muǰãã masĩña basarique macããjê cabairijere: Tõrõã, o paricarõ arpa ãno ricaati wãme jeto cabuɾique cãgoeticõãta, tie wãmerê marĩ wãmeti masĩtẽbujiorã. ⁸ Tunu bairoa camasã na wapanarê na capajãrátipaure, putiricarõ trompetare cã caputimiatacããrê, baujaro wãmecuto cabuɾeticõãta, ni jĩcãũ ãcũ cã wapanarê pajĩãũ ámasĩcũmi. ⁹ Torea bairo baiya, muǰããrê aɾeɾe buɾique mena muǰãã caãmeoquetibuɾata. Muǰãã cabuɾije muǰãã catãgomasĩrĩjê mena muǰãã caãmeoquetibuɾata roque, nipetirije muǰãã caĩrĩjêrê caroaro muǰãã tãgopeyo masĩcõãña. ¡Tore bairo muǰãã catãgorije buɾique mena muǰããrê na caquetibuɾeticõãta, cabuɾo buɾrecõãrã átibujiorãma! ¹⁰ Merê marĩ masĩña. Ati umãrecõore capããrã ñiñama masapoari ricaati wãme jeto cabuɾnucũrã. Bairo capee buɾique caãniatacããrê, tocãnacã wãme buɾique tiere cabuɾã tãgomasĩrĩquê ñiña. ¹¹ Bairo jĩcãũ cã ya poa macããjê buɾique mena yure cã cabuɾo, yu catãgomasĩtẽcõãta, yu ɾuamerê aɾeɾe buɾi majã ya poa macããcũrê bairo ñiñaumi. Tunu bairoa yure cabuɾu ãcũ ɾuame, yu cabuɾijere cã catãgomasĩtẽcõãta, cã cããrê aɾeɾe buɾi majã ya poa macããcũrê bairo cã ñiñabujiou. ¹² Muǰãã ɾuame roque carõa wãme muǰãã caátipee Espĩritu Santo cã cajogarije macããjêrê butiorõ cajẽninucũrã muǰãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ marĩ yarã Diore caĩroari poa macããnarê cajuátinemopee ãnie ɾuame roquere netõõrõ bootãgoñanucũña, marĩ Quetiupau mena na catãgoñatutuanemoparore bairo ãrã.

¹³ Yu caĩquetibuɾore bairo cabairo jũgori ni jĩcãũ aɾeɾe buɾiquere cabuɾimasĩnucũũ cã caãmata, tie cã cabuɾijere cã catãgoãmewiyomasĩpee cããrê cã jẽniãto Diore. ¹⁴ Ni ãcũ Diore jẽni, aɾeɾe buɾique mena cã cajẽniata, cã yeripu Espĩritu Santo cã caãno jũgori jẽni átiyami. Bairo cã, Espĩritu Santo mena jẽnemicãã, cã cajẽnirĩjê caĩrĩjêrê tãgomasĩtẽñiãmi cã majũ ruɾau ɾuame. ¹⁵ Bairi, ¿dope bairo cã átijẽnibujiocati? Bairo ɾuame cã áparo: Espĩritu Santo cã catutuarije mena aɾeɾe buɾiquei jẽnemicãã, cã cajẽnirĩjê cããrê tãgoãmewiyomasĩrĩ cã jẽniãto. Tunu Espĩritu Santo cã catutuarije mena aɾeɾe buɾiquei basamicãã, cã cabasarije cããrê tãgoãmewiyomasĩrĩ Diore cã basapeoãto. ¹⁶ Bairo Espĩritu Santo mena jeto Diore cã cajẽnibasapeoata, ni ãcũ apei tãgomasĩcũmi, tiere catãgojeyaetnucũũ ãnirĩ. Bairo catãgoecu ãnirĩ cã cãã Diore muǰãã cabasapeoro, muǰãã jubasapeo nemomasĩcũmi. Tunu bairoa, “Dios, jãã mena mu ñujãñuña,” ã jẽnimasĩcũmi, muǰãã cajẽnirĩjêrê cã catãgoeticõãta. ¹⁷ Diore muǰãã cabasapeorije cañumajũcõãmiatacããrê, aɾerã catãgorã ɾuamerê nemojãñurõ na yeripu Diore na tãgousao joroque muǰãã átimasĩtẽñiã, tore bairo aɾeɾe buɾique mena jeto Diore muǰãã cabasapeoata yua.

¹⁸ Yu ɾuame aɾeɾe buɾiquere muǰãã netõǰãñurõ yu buɾimasĩña. Bairo

cabusumasĩ añirĩ batioro Diore, “Yũ mena mũ ñujãñuña,” cũ ñi basapeonucũña. ¹⁹ Bairo busumasĩmicũ, ñubueri majãrẽ quetibũju ãcũ pũame, jĩcã wãmo cãnacã risero ũnoa yũ quetibũjũganucũña, caroaro na catũgomasiĩparore bairo ĩ. Capee risero pũga wãmo petiro cãnacã mil cãrõ majũ apeye busariquere yũ cabusuata, yũ caĩrĩjẽrẽ tũgopeyomasĩtĩbujiorãma.

²⁰ Torena, yũ yarã, cawĩmarã na catũgomasiĩĩatietore bairo baieticõãña. Cabutoa tũgoñarĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cutiri caroaro tũgomasiĩpeyocõãña yũ caquetibũjũrijere. Carorijere cawĩmarã na catũgousamasĩtõrẽã bairo mũjãã cũã carorije macããjẽ pũame roquere ápericõãña. ²¹ Mai, Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ na cawoaturica tutipũ cũãrẽ atore bairo ĩ, quetibũju woatuyupa: “‘Ape yepaa macããnarẽ yũ pũame na yũ quetibũjũ rotijogu apeye busarique mena yũ ya poa macããna camasãrẽ. Bairo aperã jũgori yũ caquetibũjũmiatacũãrẽ, tie apeye busariquere catũgoena añirĩ nemojãñurõ yũ yaye quetire tũgousaetigarãma,’ ĩĩupĩ marĩ Quetiupũ,” ĩ woatuyupa.

²² Bairi apeye busarique pũame, aperã Diore camasĩẽnarẽ na yeripũ cũ na tũgoñamasacatio joroque átajere bairo ãno baiya. Merẽ Diore camasĩrĩcãrãrẽ nemojãñurõ Dios mena na tũgoñanemo joroque átajere bairo mee ñiña. Bairo cabaimiatacũãrẽ, Dios yaye macããjẽrẽ tũgori bero camasãrẽ quetibũju netõrĩqũẽ pũame roque, ñubueri majãrẽ nemojãñurõ Diore na masĩnemo joroque átajere bairo ãno baiya. Diore camasĩgaena pũamerẽ tore bairo átimasĩã maa marĩ caquetibũjũrijere ũnie mena. ²³ Bairi ni ũcũ Diore camasĩẽcũ ñubueri majã ñubuerica wiipũ neñapori nipetiro apeye busarique jeto na cabusuata, na caĩrĩjẽrẽ tũgomasiĩẽcũmi. O bairo catũgoetaũ ũcũ cũã cũ caãmata, tiere tũgori, “Camecũrãrẽ bairo busuyama,” ĩ tũgoñabujioũmi. ²⁴ Nipetiro mũjãã Dios cũ caquetibũjũrotirijere cũ yaye quetire camasãrẽ na mũjãã caquetibũjũnetõata roque, ni ũcũ Diore camasĩẽcũ, o bairo catũgoetaũ ũcũ cũã, mũjãã caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgopeobujioũmi. Bairo mũjãã caquetibũjũrijere tũgori yua, roro cũ caátinucũrĩjẽrẽ tũgoñarĩ, cũ majũ yeripũ caroa wãme átajere tũgoña besejũgogũmi, Diore camasĩẽcũ pũame yua. ²⁵ Bairo mũjãã caquetibũjũrijere tũgori bero yua, nocãrõ roro majũ cũ caátinucũrĩjẽrẽ jãnarĩ caroa pũamerẽ átijũgogũmi. Bairo átiri yua, cũ rapopatuuri mena etanumurĩ Diore cũ basapeogũmi. Mũjãã cũãrẽ, “Dios yarã ñiñama. Bairi cũ yaye macããjẽrẽ cariape quetibũjũrã átiyama,” ĩ tũgoñamasĩgũmi cũ yeripũ yua.

Háganlo todo decentemente y con orden

²⁶ Yũ yarã, atore bairo mũjããrẽ ĩgu ñiña: Mũjãã cañubuenenãnucũrĩpũre, jĩcããrã salmos basarique mena Diore na basapeoáto. Aperã Dios yaye quetire na quetibũjũáto camasãrẽ. O aperã Dios cũ camasĩõrõ jũgori na camasĩrĩjẽ cũãrẽ na quetibũjũnetõáto cañubueri majãrẽ. Tunu bairoa aperã cũã apeye busariquere na busuáto. O aperãrẽ tie apeye busariquere tũgoãmewiyori, tie caĩgarijere na quetibũjũáto Espiritu Santo jũgori. Bairo tie nipetirije tocãnacãũpũna mũjãã caátĩnucũrĩjẽ pũame mũjãã yeripũ Dios yaye quetire nemojãñurõ tocãnacã rãmũna mũjãã masĩnemo joroque to caáto ñiña. ²⁷ Bairi apeye busariquere cabusumasĩrã na caãmata, pũgarã, o itiarã cãrõã na busanucũáto mũjãã canenãrõpũre. Tunu bairoa jĩcãũ bero jeto ãmeo wasoari na busuáto tie apeye busariquere. Bairo apeye busarique mena na cabusuro bero, jĩcãũ ũcũ tie caĩgarijere cũ quetibũjũ masĩõáto to caãna ñubueri majãrẽ. ²⁸ Bairo jĩcããrã apeye busariquere na cabusumasĩmiatacũãrẽ, jĩcãũ ũcũ tie caĩgarijere caquetibũjũãmewiyomasĩ cũ camanicõãta, apeye busariquere cabusurã nipetiro na canenãrõpũ na busueticõáto. Na majũ riape, na yeri mena tũgoñarĩ Dios cũ caĩñajoropũ na busuáto tie apeye busariquere.

²⁹ Tunu tore bairo aperã Dios na cū caquetibujurotirijere camasãrẽ caquetibujunetõnucũrã cãã pugarã, o itiarã cãrõã na quetibujuatõ. Aperã na mena macããna narẽ bairo caquetibujumasãrã na caãmata, caroaro nũcũbũgorique mena na tũgobeseãto na caquetibujurijere, “¿Cariape na ññati?” Ìrã. ³⁰ Bairo cabaimiatacũãrẽ, tipaũ caãno Dios pũame apeĩ cū bapa catũgoruire Espiritu Santo jũgori cū cū caquetibujurotiata, caquetibujũ jũgomiatacũ pũame cū quetibujũ jãnacõãto. Bairo cū cajãnarõ, cū pũame Dios cū cū caquetibujurotiatajere quetibujũ masĩgũmi to catũgori majãrẽ yua. ³¹ Tore bairo na caátimasãata, tocãnacãũpũã jĩcãũ bero ãmeo wasoari jeto Dios na cū caquetibujurotirijere na quetibujugarãma camasã cañubueri majãrẽ. Bairo na caátimasãrõ yua, na, catũgori majã pũame nemojãñurõ Dios yayere masĩjũgogarãma. Tunu bairoa yeri ñajãrĩqũẽ mena tũgousagarãma na caquetibujurijere. ³² Bairi ni ũcũ Dios yaye macããjẽrẽ camasãrẽ caquetibujunetõnucũũ apeĩ pũame, aperã cū baparã na caquetibujuro ũno, caroaro tũgoñatutuarique mena caññacotepaũ niñami. Bairo cū caápata, caroaro cū cãã quetibujũ masĩgũmi, cũrẽ quetibujuricarõ caetaro ññarĩ yua. ³³ Mai, Dios pũame roro mawijoro, o nũcũbũgorique mano marĩ caátie ũnierẽ ññajesoetinucũñami. Caroaro yerijõrõ jĩcãrõ tũni átiãnajẽ pũamerẽ ññajesonucũñami.

Dios ya poa macããna na caátianinucũrõrẽ bairo ãna, atore bairo mũjãã caãto ñuña: ³⁴ Carõmia mũjãã cañubuenearĩpaure neñarã busuena na tũgoãto mũjãã caquetibujurijere. Na busurotieticõãña mũjãã canearõpũre nipetiro na catũgorore. Na manapũã na cabairotirore bairo jĩcãrõ tũni na mena na tũgocõãmarõ. Tore bairo carõmia na cabaiãnipeere roticũñupĩ Dios cū ya tutipũ cũãrẽ. ³⁵ Bairi carõmia pũame jĩcã wãme ũno na camasĩnemogaata, na manapũãrẽ na na jẽniñaãto na wiipũ etarã na cajẽniñagarijere. Carõmio ũcõ neñarĩ ñubuericaropũ petiro na catũgoro cõ cajẽniñaata, jesoetiya.

³⁶ Bairi merẽ atiere camasĩparã mũjãã ãniña: Mũjãã mee Dios yaye quetire mũjãã masĩjũgoyupa. Tunu bairoa mũjãã jeto mee tie Dios yaye quetire mũjãã tũgousajũgoyupa. ³⁷ Bairo cabairo jũgori ni jĩcãũ ũcũ, “Dios cū caquetibujurotijõn yũ ãniña,” caĩ, o “Espiritu Santo cū camasĩõrĩjẽ jũgori cariape caññabesemasĩ yũ ãniña,” caĩ cũã cū caãmata, “Marĩ Quetiupaũ cū carotirijere quetibujũ átiyami Pablo,” ï tũgoñamasĩcõãñami. ³⁸ Bairo yũ caquetibujurijere cū catũgogaeticõãta, ñubueri majã pũame cū cũãrẽ nemojãñurõ cū na ñroaeticõãto.

³⁹ Bairo cabairo jũgori yũ yarã, yũ camairã, mũjãã pũame Dios yaye quetire quetibujumasãrĩqũẽrẽ netõjãñurõ Diore cū jẽniña. Tunu bairoa apeye busũriquere cabusurã cũãrẽ na busũjãna rotieticõãña. ⁴⁰ Bairãpũã, tocãnacã wãmerẽ ána, caroaro nũcũbũgorique mena jĩcãrõ tũni qũẽñorĩcãrõrẽ bairo átinutu ánãja.

15

La resurrección de Cristo

¹ Bairi ãmerẽ yũ yarã, Dios yaye queti camasãrẽ cū canetõõrĩqũẽ, mũjããrẽ yũ caquetibujuriquere mũjãã yũ quetibujunemopa mai. Tie mũjããrẽ yũ caquetibujuriquere tũgori bero, tie quetire mũjãã tũgousajũgowũ. Tie quetire ãmerẽ caroaro mũjãã tũgousacõã ninucũña. ² Tunu bairoa tie Dios yaye quetire tũgousari bero, mũjãã cũã Dios cū canetõrĩcãrã majũ mũjãã ãniña, tie caĩrõrẽ bairo jĩcãrõ tũni mũjãã caáticõãmata yua. Tore bairo jĩcãrõ tũni tie queti caĩrõrẽ bairo mũjãã caátianmerĩcõãta, cabũgoro caañijũgoripaure tie quetire mũjãã tũgousabujioricarã.

³ Cañijũgoro mai, yu pũame Jesucristo yu cũ caquetibũjũriquere mũjãã yu quetibũju masĩõ jũgowũ. “Jesucristo pũame marĩ carorije wapare netõõgu, marĩ riabojayupi,” mũjãã ñi quetibũjuwũ. Atore bairo ñña profeta majã na cawoatujũgoyeticũrĩqũẽ cũã Dios ya tutipũre: ⁴ Cũ rupauri ãnajẽrẽ yaroca na caãto, itia rũmu bero cariacoatacu nimicũã, caticoasupi. Torea bairo ñña Dios ya tutipũ cũãrẽ. ⁵ Bairo catiri bero, Pedrore cũ buiaeta jũgoyupi Jesús. Cabero cũ cabuerã pũga wãmo peti rũpore pũga pẽnirõ cũnacũũ cañarẽ na buiaetayupi. ⁶ Cabero aperã capããrã marĩ yarã quinientos netõõrõ majũrẽ na buia ññoũpĩ Jesús. Na, Jesús cũ cabuia ñnorĩcãrã nipetiro jãñurĩpũã caticõãñama mai. Bairãpũã, na mena macããna jĩcããrã bairecoásũpa. ⁷ To bero Santiagore cũ buiaeta ññoũpĩ Jesús. Cabero nipetiro cũ caquetibũjũrotijoricarã apóstolea majãrẽ na buia ññoũpĩ Jesús.

⁸ To bero cañnitũsaro majũ yu cũãrẽ yu buiaeta ññowĩ Jesús. Bairo catũsaropũ cũ cabuia ñnorĩcũ ãnirĩ jĩcãũ cawĩmaũ cũ cabuiapa rũmu canetõrõ beropũ cabuiaricũre bairo caberopũ Jesure catũgõũsaricũ yu ãniña. ⁹ Bairi yu pũame aperã apóstolea majã roca macããcũ majũrẽ bairo yu tuaya. Tunu bairoa apóstol nimicũã, apóstol mee, cabũgoro macããcũrẽ bairo yu tuaya, roro popiye na baio joroque Dios ya poa macããnarẽ yu caátaje jũgori. ¹⁰ Bairo roro caátacu yu cañnimitacũãrẽ, Dios pũame ññamairĩ, Jesús cũ carotire bairo majũ yu cũwĩ. Bairo yu cũ caññamairĩqũẽ pũame cabũgoro mee ãñũpã. Bairi, bairo pũame yu átinucũña: Aperã apóstolea majã netõõjãñurõ Dios yaye yu cũ carotiriquere yu paanucũña. Bairũã, yu majũ mee tore bairo yu átinucũña. Dios pũame roque nocãrõ yũre caññamai ãnirĩ butioro yu jũátinucũñami. ¹¹ Bairũã, “Yu pũame na netõrõ yu quetibũjũya, o na pũame yu netõrõ butioro quetibũjũrãma,” ñi masĩẽtĩña. Tie cañnimajũrĩjẽ mee niña. “Jãã caquetibũjũrije, Dios yaye queti jĩcã wãmerẽã mũjãã tũgõũsajũgoyupa,” mũjãã ñi masĩcõãña. Tie roque cañnimajũrĩjẽ niña.

La resurrección de los muertos

¹² Mai, jãã pũame, “Jesucristo cariacoatacu nimicũã, catitunucoasupi,” mũjããrẽ jãã ñ quetibũjuwũ. Bairo jãã caĩquetibũjũrijere cariape mũjãã tũgõũsajũgowũ. Bairo jãã caĩquetibũjũrijere cariape tũgomirãcũã, ¿dopẽĩrã jĩcããrã mũjãã mena macããna pũame, “Cariaricarã nemo catitunu masĩẽtĩñama,” na ñ busũnucũñati? ¹³ Bairo cariaricarã na cacatitunumasĩẽtĩcõãta, toroque Jesucristo cũã na capajĩãrocaricarõ bero catitunuetacũmi. ¹⁴ Bairo Jesucristo cũ cacatitunuetimiatacũãrẽ, tie quetire jãã caquetibũjũnucũrĩjẽ cũã wapa mano. Tunu bairoa jãã caquetibũjũro bero, cũ mena mũjãã catũgoñatutuarije cũã cawapa manierẽ bairo tuabujioro. ¹⁵ Tore bairo cabaiata, jãã tie quetire caquetibũjũri majã pũame cabũgoro macããjẽrẽ Dios cũ caquetibũjũrotijorãrẽ bairo jãã tuabujiorã. Caĩtorãrẽ bairo, “Dios pũame Cristore cũ catioyupi,” jãã ñ quetibũjubujiorã. Cariapea cariaricarã na cacatitununemoeticõãta, Dios cũ catioetibujioricũmi Jesucristo cũãrẽ. ¹⁶ Bairo cariaricarã na cacatitunumasĩẽtĩcõãta, toroque Jesucristo cũã na capajĩãrocaricarõ bero catitunuetacũmi. ¹⁷ Bairo Cristo cũ cacatitunueticõãta, cũ mena mũjãã catũgoñatutuarije wapa manimajũcõãña. Mai, rorije caátipairã, carorije cawapacũnarẽ bairo mũjãã tuacõãña. ¹⁸ Tore bairo mũjãã cũã mũjãã cabaiata, aperã Cristore tũgõũsari cariaricarã cũã canetõecoena, cayasirã majũrẽ bairo tuayama. ¹⁹ Jesucristo mena marĩ caãnajẽ cutie atĩ yepapũ marĩ caãno ñno jeto to cañuata, aperã netõõrõ cabopacarã majũ marĩ tuabujiorã.

²⁰ Cariape majũ niña: Cristo cariacoatacu cũ cañnimitacũãrẽ, tunu cũ catitununemo joroque ásupi Dios. Cũ, Cristo pũame cañnijũgowũ, Dios macũ

cariacoamirĩcã nimirãcã, cacaticõãjũgoricũ majũ niñami. ²¹ Mai, jĩcãũ caũmũ jũgori ati yepapũre marĩ cariyasipee etajũgoyupa. Torea bairo jĩcãũ caũmũ jũgori cariacootana nimirãcã, tunu marĩ cacatipee cãã ãnijũgoyupa ati yepapũre. ²² Bairo Adán rorije cã caátaje jũgori nipetiro cariaparã jeto marĩ ãniña. Torea bairo tunu Cristo jũgori nipetiro cãrẽ catũgousarã yeri capetietiere cacũgoparã majũ marĩ ãniña. ²³ Bairãpũa, cõñarĩcãrõrẽ bairo tocãnacãũpũa marĩ catinemogarã tunu. Bairi Jesucristo merẽ cariacootacũ nimirãcã, catijũgoyupi. Cabero Cristo yarã cãã ati yepapũ nemo cã catunuetari rãmũ caãno nipetiro marĩ catipeticoagarã. ²⁴ Bairo marĩ cabairo bero yua, ati yepa capetipa rãmũ etagarõ. Ti rãmũ caãno Cristo pũame quetiuparã ati yepa macããna carotimasĩrã, aperã cabauena catutuarã cã wapana cããrẽ na netõncãpeticõãgũmi. Bairo na netõncãpetiri bero, cã carotimasĩrĩpũre cã pacũ Diore cã jogũmi yua. ²⁵ Mai, Cristo pũame cã pacũre cã cajoparo jũgoye cã carotiri yũtea caãno cã wapanarẽ bairo caãna cã pesua nipetirore na netõncãpeticõãgũmi. ²⁶ Catũsaripau majũ marĩ pesuare bairo caãnie riarique cããrẽ netõncãcõãgũmi Cristo. Bairi baiyasirique manigaro yua. ²⁷ Dios pũame cã macũ Cristo nipetiro caãnierẽ cã rotimasĩõ joroque cã ásupi. Bairũa, cã pacũ Diore cã rotimasĩẽtĩñami Cristo. Cã pacũ pũame roque cã macũ Cristo nipetirore cã rotimasĩõ joroque cã caáto jũgori, cã rotimasĩẽtĩñami cã pacũre. ²⁸ Cristo nipetiro cã wapana cã pesuare cã canetõncãrõ bero majũ, cã pacũ Dios mena, Dios cã carotimasĩrõrẽ bairo pũgarãpũa átijũgogarãma. Bairo cã pacũ Dios cã caáto, cã macũ Cristo cãã cã carotirore bairo átijũgogũmi yua. Cã, Dios pũame roque nipetirore carotimasĩjũgoricũ ãnirĩ nipetiro majũrẽ rotimasĩgũmi.

²⁹ Apeyera tunu, “Cariaricarã tunu catienama,” ĩ tũgoñamirãcãã, ¿dopẽĩrã aperã pũame cariaricarã ãnana yaye rotie caãnipeere na bautiza rotibojanucũñati? Cariaricarã na cacatinemoeticõãta, dopẽĩrã cabũgoro na jũgori bautiza rotimasĩã mano. ³⁰ Toroque, ¿dopẽĩrã jãã pũame tocãnacã rãmũa cauwiore watoapũ ãnarẽ bairo jãã uwi tũgoña ãninucũñati? ³¹ Bairi yũ yarã, yũ pũame tocãnacã rãmũa riariquere yũ uwitũgoña ãninucũña, yũre aperã na caĩñatero jũgori. Marĩ Quetiupau Jesucristore mũjãã cãã mũjãã catũgousarijere ĩñarĩ caroaro cariape nocãrõ yũ catũgoñaũseanirõrẽã bairo cariape niña yũ capopiye petirije cãã yua. ³² Bũtioro popiye yũ tãmũonucũña Efeso macããna, macãncũ yaia cauwiõrãrẽ bairo caãnarẽ na quetibũju ãcũ. Bairo popiye tãmũomicãã, ñe ũnierẽ caápeire bairo yũ tuacõãbujioũ, yũ yaye queti cabũgoro macããjẽ to caãmata. Cariapea cariaricarã tunu na cacatinemoeticõãta, toroque jĩcããrã ĩrĩqũerẽ na caĩnucũrõrẽ bairo marĩ baibujiorã: “¡Yoaro mee, ñamirõcã ũnoa cariacoparã ãnirĩ, marĩ caboro uga, eti, marĩ áticõãnirõã mai!”

³³ Bairi mũjãã pũame aperãrẽ ĩtoecoeticõãña. Jĩcãũ cã caĩrĩcãrõ pũamata: “Carorã camasã mena marĩ cabapacũpata, caroaro marĩ caátĩãninucũmirĩqũerẽ marĩ masiriticoaya.” ³⁴ Bairi mũjãã pũame caroaro átiãña. Carorije macããjẽrẽ átiãmerĩcõãña. Jĩcããrã mũjãã mena macããna Diore camasiẽna majũ niñama. Atore bairo mũjããrẽ yũ quetibũjũya, yũ caĩrĩjẽrẽ tũgori mũjãã catũgoñaboboparore bairo ĩ.

Cómo resucitarán los muertos

³⁵ Bairo yũ caĩquetibũjurijere tũgori, jĩcãũ ũcũ atore bairo ĩ tũgoñabujioũmi: ¿Dope bairo camasã riacoamirãcãã, tunu na caticũti? ¿Dope bairi rupau pũame na rupau caticũti? ĩ tũgoñabujioũmi. ³⁶ ¡Tore bairo caĩjẽniñau, catũgoñamasĩẽcũ majũ niñami! Merẽ mũjãã masĩña oterique cabairijere: Mũjãã wesepũ ote apeacã ũnorẽ mũjãã caoteata, putigaro jũgoye boa wecoaya. Tia caboawero

beropu carupau otei ruame puti wãmuáya yua. ³⁷ Mai, carupau cañipau meerẽ marĩ otenucũña. Ote apea, trigo apea ũno, o apeye cañnie ote ape rupaa caruparupaa ruame roquere marĩ otenucũña. ³⁸ Bairo marĩ caotero bero, Dios ruame roque cũ caborore bairo to puti wãuáo joroque átimasĩñami. Bairi yua, Dios ruame tocãnacã wãme ote apea cañni wãmerẽã bairo, ti wãme jeto to puti wãmuáo joroque átimasĩñami. ³⁹ Nipetiro oterique, o apeye ũnie cañnie jĩcãrõrẽ bairo cabaurique cutie maniña. Jĩcããrã, marĩã camasã marĩ ãniña. Aperã waibutoa niñama. Aperã cawurã niñama na cũã. Aperã wai cũã ape rupau cũgoyama. ⁴⁰ Torea bairo ati yeparure ape rupau marĩ cũgoya. Ape rupau cũgoyama umurecóopu macããna cũã. Caroa rupau majũ cũgoyama. Ati yeparu caãna cũã caroa rupau marĩ cũgoya. Bairo caroa rupau cũgomirãcũã, ape wãme, ape wãme marĩ ãnimasĩña pugatua macããnapua. ⁴¹ Muipru umureco macããcũ, ape muipru ñami macããcũ cũã ricaati jeto asiyarique cutinucũñama. Tunu bairoa ricaati asiyanucũñama ñocõã cũã. Na cũã jĩcã majãrẽ bairo nimirãcũã, jĩcããrã ricaati wãme jeto asiyajonucũñama.

⁴² Torea bairo baiya cariaricarã tunu nemo na cacatirije cũã. Marĩ cariaro bero, na cayari rupau ruame caboari rupau majũ niña. Nemo cacatitunurĩ rupau ruame roque caboatipa rupau majũ niña. ⁴³ ãme mai marĩ cacũgori rupau yoaro mee cayasipa rupau niña. Nemo cacatitunupa rupau roque netõõrõ caroa rupau majũ nigaro. Marĩ cariaro bero, na cayari rupau ruame catutuaeti rupare bairo niña. Nemo cacatipa rupau roque catutuari rupare bairo nigaro. ⁴⁴ Marĩ cariaro bero na cayari rupau ruame ati yepa macããjẽrẽ bairo cañni rupau niña. Nemo cacatipa rupau ruame caroa rupau cariaetipa rupau majũ niña. Ati yeparure cañni rupau caãnorẽã bairo cariaetipa rupau cũã niña umurecóopure.

⁴⁵ Atore bairo ĩ quetibujuya Dios ya tutipru cũãrẽ: “Caũmu cañnijũgoricu, Adãrẽ ati umurecóo macããjẽrẽ bairo yeri cutajere cajoecoricu majũ cũ cũñupĩ Dios.” Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, apei catusau Adãrẽ bairo caãcũ, Cristo ruame, umurecóo macããjẽ yeri, yeri catiriquere cajon majũ niñami. ⁴⁶ Tore bairo cabaimiatacũãrẽ, umurecóo macãã rupau ruamerẽ marĩ cũgojũgoetiya. Ati yepa macãã rupau roquere marĩ cũgojũgoya mai. Caberopru umurecóo macãã rupare marĩ cũgojũgogarã yua. ⁴⁷ Caũmu cañnijũgoricu ati yepa macããjẽ ñerĩ mena cũ caqũẽnojũgoricu ati yepa macããcũ ãñupĩ. Cabero caũmu caetaricu Cristo ruame roque jõbui umurecóo macããcũ niñami. ⁴⁸ Bairi ati yeparu mai ãna, marĩ cacũgori rupau ruame cañnijũgoricu, caũmu, ñerĩ mena caqũẽnoecoricure bairo carupaucuna niñama camasã. Aperã umurecóopu cañniparã ruame Cristo umurecóopu caatãcu cũ cacũgori rupare bairo, umurecóo macãã rupau majũ cacũgoparã nigarãma.

⁴⁹ Jĩcãũ caũmu, ñerĩ mena caqũẽnoecoricure bairo ãmerẽ marĩ cabaurique cutorea bairo cabero Jesucristo umurecóo macããcũ cũ cabaurique cutiere bairo marĩ baurique cutigarã yua.

⁵⁰ Yu yarã, atore bairo mujããrẽ ĩ quetibujugu niña: Camasã ati yepa macããna rii cuti, õwãã cuti na cabairi rupau mena Dios cũ carotimasĩrĩpaurare etamasĩtĩñama. Tunu bairoa caboarije ũnie, umurecóo macããjẽ caboatietie mena ãnimasĩtĩñama. ⁵¹ Mai, cajũgoyepure camasã na camasĩtãjẽrẽ mujãã yu quetibuju masĩõpa: Bairãpua, nipetiro marĩ riapeticoáperigarã. Tocãnacãũpua ape rupau roquere marĩ wasoapeticoagarã. ⁵² Bibi iña pããrĩcãrõrẽ bairo jicoquei yua marĩ rupau wasoapeticoagarã. Putiricaro trompeta catusarore putirique caocajoro majũ tore bairo marĩ baipeticoagarã. Bairo putiricaro trompeta caocajoro yua, nipetiro Dios yarã cariamirĩcãrã catibuiapeticoagarãma. Bairo catitunurĩ bero, pugani rianemoetigarãma yua. Bairo na

cabairo, marĩ ti watoare caátiãna cũã ape rupau marĩ wasoacoagarã. ⁵³ Ati rupau marĩ caãnajẽ cutie caboari rupau rocaru yua, cawãma rupau p̄amerẽ marĩ cũgojũgogarã. Marĩ rupau ati yeparure cariamasĩrĩ rupau nimirõcũã, cawãma rupau cariaeti rupau majũ wasoacoagaro. ⁵⁴ Bairo ati rupau marĩ caãnajẽ cutie, marĩ rupau ati yeparure cariaru rupau p̄ame, caboeti rupau, o cariaeti rupau cawasoaro bero yua, Dios ya tutip̄u na cawoaturicarore bairo baiyeti etaro majũ baigaro. Mai, atore bairo ñña ti tutip̄ure: “Baiyasiriquere Dios netõncã peyocõãgumi. Marĩ carianucũrĩjẽ ãninemotigaru yua. ⁵⁵ ¿Dope to baiyupari yua baiyasirique catutuarijere bairo caãnimirĩqũẽ? ¿Noop̄u catoare bairo capũnirĩjẽ caãnimirĩqũẽ to ãññati?” ĩ woatuyupa Dios ya tutip̄ure. ⁵⁶ Carorije ati yepa macããjẽ p̄ame marĩ riayasio joroque caátie majũ niña. Tie p̄ame manigaro. Tunu bairoa tirũm̄p̄u macããjẽ roticũrĩqũẽ carorijere marĩ masĩõ joroque caátie, marĩrẽ ññabeserore bairo caátie cũã manigaro yua. ⁵⁷ Dios p̄ame roque riariquere marĩ netõncãõ joroque marĩ átigumi marĩ Quetiupau Jesucristo jũgori. ĩBairi nocãrõ majũ Diore cũ marĩ cabasapeoro ñnetõmajũcõãña!

⁵⁸ Bairo cabairo jũgori yu yarã, caroaro jĩcãrõ tũni tocãnacã rũm̄u áticõã ninucũña. Marĩ Quetiupau yaye macããjẽ paariquere nemojãñurõ jõp̄ame átijũgonutu ánaja. Merẽ m̄jãã masĩña marĩ Quetiupau cũ caññajoro cũ yaye macããjẽrẽ marĩ caápata, cabũgoroã ãna mee marĩ átiya.

16

La colecta para los hermanos

¹ Apeyera, marĩ yarã, marĩrẽ bairo Jesucristo mena catũgoñatutuari majãrẽ m̄jãã cadinero neñobojapeere m̄jãã yu quetibũjupa: Bairi Galacia yepa macããna ñubueri majã poari dinero neñorã na caátipeere yu caátiroticũrĩcãrõrẽ bairo m̄jãã cũã m̄jãã ápa. ² Yerijãrĩcã rũm̄u caãno m̄jãã mena macããna jĩcãũ jeto cũ jericawoáto, cũ cawapataátajere ññacõñarĩ yua. Bairo cũ dinerore jericawori bero, cũ qũenocũ yucoteáto. Bairo m̄jãã caátimasĩata, yu p̄ame etari, dinerore m̄jãã neñorotiricaro mano caroaro yu jemasĩbujion. ³ Bairo yu p̄ame m̄jãã t̄p̄u etau, Jerusalẽp̄u tie m̄jãã caneñoataje dinerore na yu jeárotigu m̄jãã cabeseatana, m̄jãã cajogarãrẽ yua. Na p̄ame marĩ yarã catũgousari majãrẽ tie dinerore na jeábojagarãma. Bairi cartaari cũãrẽ na mena yu woajogu marĩ yarãrẽ. ⁴ Yu cũã Jerusalẽp̄u yu caápée cañuata, na mena jĩcãrõ jãã ágarã.

Planes de viaje de Pablo

⁵ Yu caátí yutea caãno Macedonia yepa macããnarẽ na ñña netõájũgogu. Bairo top̄u etari bero netõácãp̄u roque, m̄jãã Corinto macããnarẽ ñññau etagu. ⁶ Bairo m̄jãã t̄ure etari yoaro jĩcã yutea ñno yu ãnibujion. O ape watoa yu cabaiata, m̄jãã t̄p̄u puere yu netõõbujion. Bairo yu cabaiata, m̄jãã p̄ame noo m̄jãã cajuatie mena yure m̄jãã juátijogarã, cabero noo yu caátóp̄u tunu yu caátó yua. ⁷ Bairu, yoaro mee m̄jããrẽ ññanetõrĩqũẽ jeto yu átigaetiya. Yoaro jĩcã yutea cãrõ m̄jãã mena yu tuagatũgoñaña, marĩ Quetiupau cũ cabooata. ⁸ Mai, Efeso macãp̄u yu tuacõãgu Pentecostés bose rũm̄u caetaparo jũgoye. ⁹ Bairo ti rũm̄u caetaparo jũgoye marĩ Quetiupau yaye quetire caroaro majũ camasãrẽ yu caquetibũjumasĩpee nigaro ti yuteare. Yu paarique yasetigaru. Capããrã niñama atopure marĩ Quetiupau yayere bũtioro catũgousagarã. Bairo na cabaimiatacũãrẽ, capããrã niñama aperã, yu pesuare bairo caãna, yu caquetibũjarijere caboena cũã.

¹⁰ Apeyera, m̄jãã t̄p̄u Timoteo cũ caetaata, caroaro m̄jãã mena cũ tũgoña useanio joroque ĩrã, caroaro jãñurĩp̄u cũ m̄jãã bocáwa. Cũ cũã yurea bairo

marĩ Quetiupaꝝ yaye macããjẽrẽ paanucũñami. ¹¹ Bairi ni jĩcãũ ùcũ mꝝjãã mena macããcũ cũ boeticõã cũ baieticõãto. Atore bairo ꝑꝝame cũ mꝝjãã ára: Caroaro ꝝseanirĩqũẽ mena yerijõrõã cũ juátinemo joya, noo cũ caátóꝑꝝ cũ caátóre. Bairo mꝝjãã caáto, yꝝre ññaꝝ atígꝝmi atopꝝre yua. Yꝝ ꝑꝝame cãrẽ cũ coteãcũ yꝝ átiya aperã marĩ yarã catũgõꝝsari majã mena.

¹² Apei, marĩ yaꝝ Apolos ꝑꝝamerã butiuro marĩ yarã mena mꝝjããrẽ cũ ññañesẽã rotijomiwũ. Bairo yꝝ caárotimiatacũãrẽ, ãmeacã majũrã mꝝjãã ture ágaetiyami. Baiꝑꝝa, ape watoa cũ caágari rũmꝝ yoaro meea mꝝjãã tꝑꝝ atígꝝmi.

Saludos finales

¹³ Bairi yꝝ yarã, caroaro tũgoña masacatiri ãña. Caroaro jĩcãrõ tũni tocãnacã rũmꝝ Jesucristo mena tũgoñatutuacõã ninucũña. Yeri tutuarique mena tocãnacã rũmꝝ caroa wãme jeto átícõã ninucũña. ¹⁴ Bairo nipetirije mꝝjãã caátinucũrĩjẽrẽ mꝝjãã caápata, caroaro ãmeo mairĩqũẽ mena átĩãninucũña.

¹⁵ Yꝝ yarã, merẽ mꝝjãã masĩña Estéfanas ya poa, Acaya yepa macããna cajũgoye tũgõꝝsajũgowã Jesucristo yaye quetire. Na ꝑꝝame ãmerẽ marĩrẽ bairo catũgõꝝsarã marĩ yarãrẽ na juátinemo ãninucũñama. ¹⁶ Bairi mꝝjãã cũã na ùna na carotirore bairo caroaro átĩãña. O aperã to caãna, jãã capaarore bairo caána, cajũátinucũrã na caĩrõrẽ bairo jĩcãrõ tũni mꝝjãã caáto yꝝ boya.

¹⁷ Marĩ yarã Estéfanas, Fortunato, apei Acaico yꝝ tꝑꝝ na caetaro ññarĩ na mena yꝝ ꝝseaniña, mꝝjãã ꝑꝝame yꝝ mena mꝝjãã caãmerĩmiatacũãrẽ. ¹⁸ Na ꝑꝝame mꝝjãã yꝝre yeri ñuo joroque mꝝjãã caátinucũrõrẽã bairo na cũã yꝝ tũgoña ꝝseanio joroque yꝝ átiyama, yꝝ tꝑꝝ etari yua. Na ùna camasã tore bairo caátinucũrãrẽ caroaro na caĩroanucũparã mꝝjãã ãniña.

¹⁹ Ñubueri majã poari Asia yepa macããna mꝝjããrẽ ñurotijoyama. Aquila, cũ nꝝmo Prisca bairi aperã cũ ya wiipꝝ cañubueñanucũrã cũã marĩ Quetiupaꝝ mena butiuro mꝝjãã ñurotijoyama. ²⁰ Ato macããna marĩ yarã ñubueri majã cũã nipetiro mꝝjãã ñurotijoyama. Bairi mꝝjãã cũã mꝝjãã mena macããnarẽ caroaro nꝝcũbugorique mena ãmeo bocári tocãnacãũꝑꝝa ãmeo jẽninucũña.

²¹ Yꝝ, Pablo, yꝝ majũꝑꝝa atie catꝝsarijere mꝝjãã yꝝ ñuroti woatujoya.

²² Bairi ni ùcũ Jesucristore camaiecũ cũ caãmata, roro popiye Dios cũ caátipꝝ cũ tuacõãto. ¡Marĩ Quetiupaꝝ, tãmurĩ cũ apáro!

²³ Marĩ Quetiupaꝝ Jesucristo nipetiro mꝝjããrẽ caroare cũ jonemoáto.

²⁴ Nipetiro mꝝjãã Jesucristo yarã mꝝjãã cũã mꝝjãã caãno jũgori butiuro mꝝjãã yꝝ maiña.

Tocãrõã niña atie queti yꝝ cawoaturije.

Segunda Carta de San Pablo a los CORINTIOS

Saludo

¹ Yꝰ, Pablo cawãмесꝰꝰꝰ, Dios yꝰre cū caboro jūgori Jesucristo yaꝰ apóstol cū caquetibꝰjurotijou majū yꝰ añiña. Bairi marī yaꝰ, Timoteo mena mꝰjãã ñubueri majã Dios ya poa macããna Corinto macã macããnarē mꝰjãã woajou yꝰ átiya. Tunu bairoa aperã Dios ya poa macããna Acaya yepa nipetiroꝰ macããna cūārē woajou yꝰ átiya. ² Bairi tunu marī Pacꝰ Dios, marī Quetiupaꝰ Jesucristo mena caroare mꝰjãã na jonemoáto. Caroaro yerijōrō animasīrīqũē cūārē mꝰjãã na jonemoáto.

Sufrimientos de Pablo

³ Diore cū marī basapeoto, marī Quetiupaꝰ Jesucristo Pacꝰ majūrē. Cūã, marī Pacꝰ marīrē caññamai majū niñami. Cū, Dios ꝰame tocãnacãnia roro popiye marī catūgoñayapapuaro, marī yeri ñuo joroque caátinucũñ niñami. ⁴ Cū ꝰame nipetiro roro popiye marī catãmꝰonucūrō, marī juátinemonucũñami. Bairo marī cū caátiere masīrī, marī cūã roro popiye cabairārē na marī juátinemomasīgarã. Marīrē cū cajuátinemonomasīrō jīcārō tũnia marī cūã aperārē na marī juátinemogarã. ⁵ Jesucristo yarã añirī popiye cū cabairicarorea bairo popiye marī bainucũña. Bairo nocārō popiye marī catãmꝰorō cārōã marī catūgoñatutuapee cūārē marī jonucũñami. ⁶ Bairi jãã cūã popiye jãã tãmꝰonucũña. Caroaro netōmasīrī Jesucristo mena mꝰjãã catūgoñatutuapeere borã, jãã ꝰame roro popiye jãã tãmꝰonucũña. Bairo popiye jãã cabaimiatacūārē, jãã juátinemonucũñami Dios, jãã cūã mꝰjããrē jãã cajuátinemonomasīparore bairo ī. Bairo jããrē ññacōrī yua, mꝰjãã ꝰame tūgoñænarē bairo tutuaro mena mꝰjãã nũcãnetōmasīcōãgarã popiye jããrēã bairo mꝰjãã catãmꝰonucūrījērē yua. ⁷ Bairi mꝰjãã mena caroaro cariape jãã tūgoñatutuacōãña. Cariape merē jãã tūgoñamasīña: Mꝰjãã cūã jããrēã bairo popiye peeto ũno cabairã añirī, jããrēã bairo caroaro tūgoñatutuarique cūārē cacūgoparã majū mꝰjãã añiña Dios cū cajorije majūrē yua.

⁸ Yꝰ yarã, nocārō popiye Asia yepapꝰ ãna, jãã catãmꝰorīqũērē mꝰjããrē jãã quetibꝰjnemoña tunu. Nocārō popiye netōōrō majū catãmꝰorã añirī, merē jãã nũcãjīãtieticoabujioꝰ. Cayasicoaparārē bairo jãã tūgoñawũ, ti yepapꝰ ãna. ⁹ Capajīãecoyasīrārē bairo majū jãã tūgoñawũ. Bairi, “Marī majū rupaꝰ mena marī catūgoñarō jūgori marī netōmasīēna,” ī tūgoñamasīrī yua, Dios mena jeto jãã tūgoñatutuajūgowꝰ. Cū roque camasã cariacoana na caãnimitacūārē, tunu na catinemo joroque caácꝰ cū caãnoi, cū mena jeto cariape jãã tūgoñatutuajūgowꝰ. ¹⁰ Dios ꝰame roque roro jãã catãmꝰorījērē jãã netōōwī. Bairi cū ꝰame nocārō roro jãã cayasibujiopeere jãã netōōgꝰmi. Caroaro cariape jãã tūgoñatutuacōãña jããrē Dios cū canetōōcōãnipeere. ¹¹ Tore bairo roro jãã catãmꝰorījērē jãã netōōcōã nigꝰmi, Diopꝰre jãã mꝰjãã cajēnibojata. Bairi marī nipetiroꝰ jīcārō Diore cū marī basapeogarã, nocārō caroaro jãã cū caátibojarijere ññarī. Capããrã aperã cūã tore bairo cū basapeogarãma.

Por qué no fue Pablo a Corinto

¹² Bairãꝰua, jīcã wãme jūgori jãã useaniña: Jãã catūgoñaata, caroaro jīcārō tũni ati umꝰrecóopꝰre jãã átianīña. Mꝰjãã watoapꝰre ãna, tore bairo majū jãã átianinucũñ. Tierē tūgoñarī jãã useaninucũña. Tore bairo jãã caátianie ꝰame jãã majū jãã camasīrījē jūgori mee, Dios cañꝰ añirī tore bairo jãã

átiānimasīō joroque átiyami. ¹³ Jāā cartaaripure ricaati wāme bueri mujāā tūgomawijiao joroque jāā woajoetinucūña. Bairi cariape jīcārō tūni mujāā catūgomasīrō yu boya jāā caātiāninucūrījērē. ¹⁴ Merē bairāpua peeto mujāā tūgomasiña jāā caātiāninucūrījērē. Nemojāñurō mujāā camasīnemorō boya. Bairi marī Quetiupau Jesús ati yepau cū catunuatí rūmu caāno, caroaro jīcārō tūni jāārē masīpetiri bero jāā mena mujāā useanigarā. Jāā cūā mujāā mena caroaro jīcārō tūni jāā useanigarā, mujāā caātiānajē cūārē īñarī yua.

¹⁵ Tore bairo mai tiere masītūgoñarī, caānijūgoro mujāārē ñiñau ágatūgoñamiwū. Tore bairo mujāārē yu caññauápata, pugani cārō mujāārē ñiñañesēānemobujion. ¹⁶ Mai, caānijūgoro, Macedonia yepau ácú, mujāā ñiñanetōájūgoga tūgoñamiwū. Tore bero, topu caatácu tunuácú mujāā ñiñanetō ánemogamiwū tunu. Bairo yu cabaiata, mujāā pñame Judea yepau yu caátó, yu mujāā juátinemo jobujioricarā. Tore bairo yu catūgoñamiatacūārē, cariape yu baimasīēpū. ¹⁷ Bairi mujāārā, ¿yu caátipeere caroaro cariape tūgoñaecūā, tore bairo ñiñuparī? ¿Mujāārē ītou, “Yu águ,” o “Yu áperigu,” pugani cārō ñinemopecuti? Tore bairoa jīcā riseroa īrāana, jāā īnemoetoetinucūña.

¹⁸ Dios cūā caroaro cariape masīñami tiere. “Mujāārē jāā īñarāgarā,” o “Jāā áperigarā,” jīcā riseroa īrāana, jāā īnemoetinucūña. Tiere Dios cūā masīñami. ¹⁹ Yu, Timoteo, bairi Silvano mena, Jesucristo Dios macū yaye quetire jāā quetibujunucūña. Cū yaye queti pñame cariape niña. Jīcā risero īmicūā, ricaati īrīqūē mee niña. Torea bairo jāā cūā jīcā riseroa jāā busunucūña. ²⁰ Jesucristo pñame Dios cū caīquetibujūgoyeticūrīqūē nipetirijere caátipeyoyu majū niñami. Bairo caācū cū caānoi, Diore cū marī cabasapeoripau caāno, “Bairo to baiáto,” marī īnucūña. ²¹ Cūā niñami Dios mujāārē, bairi jāā cūārē cabesericu, Jesucristo yarā marī caānimasīparore bairo ī. Tunu bairoa jāārē cū yaye quetire cajūgoquetibujuparā majū jāā cūwī. ²² Bairi cū yarā cawāmecuna marī ānio joroque marī ásupi. Espíritu Santore marī yeripu cū joyupi Dios, “Nipetirije cū caījūgoyeticūrīcārōrēā bairo átipeyocōāgumi,” marī caīmasīparore bairo ī.

²³ Bairpua, yu caágatūgoñarīcārōrē bairo Corinto macāpu áperiri, jīcā riseroa īmicūā, ricaati ī mee yu baiya. Mujāā, caroaro mujāā caānipeere bori mujāā tūpue yu ápéwu. Tiere Dios cūā cariape masīñami. ²⁴ Bairi tutuaro mena mujāā caátipeere mujāā átirotigarā mee, tore bairo jāā quetibujunucūña. Merē bairāpua Dios mena caroaro catūgoñatutuarā mujāā āniña. Caroaro marī nipe-tiro useanirīqūē mena nemojāñurō Diore marī camasīparore bairo, mujāārē juátinemorā bairo jāā quetibujuya.

2

¹ Bairi yu pñame tunu, “Roro na yapapua joroque na yu átibujion,” ī, mujāārē ñiñañesēānemou ápéwu. “Atopua yu tuacōāgu mai,” ñi tūgoñawū. ² Bairi mujāā yapapua joroque mujāā yu caññarījē jūgori yu caápata, ¿noa mena yu tūgoña useanibujiocuti? Mujāā roque yu tūgoña useanio joroque caāna majū mujāā āniña. Bairi roro mujāā yapapua joroque yu átinemogaepu. ³ Bairi merē mujāārē cajūgoye jīcā carta mujāā yu woquetibujū jūgoyetijowu. Mujāā tūpu yu caāno, yu yapapua joroque mujāā caáperiparore bairo ī, yu woquetibujū jūgoyetijowu. Yu useanio joroque mujāā caáto bootūgoñarī tore bairo yu ápu. Bairi cariapea yu masīña mujāā mena yu causeaninucūrījērē. Jīcārōrēā bairo nicōāña. ⁴ Bairpua mujāārē yu cawoajori rūmu caāno yu cañwoajopeere tūgoñarī roro majū yapapuari yu otinucūwū. Bairo cabaimi-atacūārē, mujāā tūgoña yapapua joroque ī mee, mujāārē yu woaque-

tibujowu. Mujããrẽ nocãrõ yu caĩnamairĩjẽrẽ na masĩato ĩ roque, tore bairo mujãã yu quetibujũ woajowu.

Perdón para el que había ofendido a Pablo

⁵ Bairi ni ũcũ yũre yu yapapua joroque caácu pũame, yu jeto meerẽ tore bairo ácumĩ. Bairũna mujãã cũãrẽ peeto ũno mujãã yapapua joroque ásupi. Netõnucãrõ majũ ĩgaecu “peeto ũno” mujããrẽ ñi quetibujũya. ⁶ Tore bairo roro marĩ baio joroque caácu re tutuaro merẽ capããrãpũna mujãã mena macããna mena cũrẽ mujãã cabeyorique merẽ ñujãñuña. Tunu mujãã caátinemopee maniña. ⁷ Bairi yua, ãmerẽ cũrẽ roro cũ mujãã caátajere masiritiri cũ mujãã cajũato ñuña. Roro netõrõ yapapuari cũ animasĩetĩõ joroque ápericõãña. ⁸ Bairi tunu mujããrẽ ñinemoña: Caãnijũgoro cũrẽ mujãã camairĩcãrõrẽ bairoa ãme cũãrẽ cũ mainemoña. ⁹ Bairi cajũgoyepũ ati wãme yu caquetibujũrijere mujãã yu quetibujũ woajojũgowu. Cariapea, “Yu caátirotirijere na átimasĩgamiñati,” ĩ masĩgu, tiere mujãã yu woatujowu. ¹⁰ Ni ũcũrẽ roro mujãã caátajere mujãã camasiritibojaata, yu cũã tiere cũ yu masiritibojagu. Bairi roro cũ caátaje caãmata, cũ yu masiriyobojagu, nocãrõ mujããrẽ camai ãnirĩ Cristo cũ caĩñajoro yua. ¹¹ Bairo marĩ caãmeo átimasĩata, wãtĩ pũame marĩ rocatu masĩetĩgumi. Bairãpũna roro camasãrẽ cũ caátitomasĩnucũrĩjẽrẽ caroaro majũ merẽ marĩ masĩjãñuña.

Intranquilidad de Pablo en Troas

¹² Troas macãpũ Cristo yaye quetire yu caquetibujũetaro, to macããna capããrã marĩ Quetiupau yaye quetire tãgogamiwã. ¹³ Bairo na catũgogamiatacũãrẽ, yu pũame caroaro yerijõrõ yu animasĩẽpũ marĩ yau Titore yu cabocãetaeto jũgori yua. Bairi to macããnarẽ átãje uwiri bero, ato Macedoniapũ yu atĩcoapũ yua.

Victoriosos en Cristo

¹⁴ Jĩcãũ pajĩarĩ majã quetiupau cũ capajĩãtunuetari bose rũmũ caetaro, cũ ũmũarẽ cũ capũnaa nucãrotirore bairo marĩ cũ canetõrĩcãrã cũãrẽ Jesucristo mena marĩ neñarotiyami Dios. Tunu bairoa cajũtiñurĩjẽ werea ũnie na cabusemũgõjoro nipetiropũ cabusejesapeticoatore bairo nipetiropũre cũ yaye quetire quetibujũbatõu átiyami Dios marĩ caquetibujũnetõrĩjẽ jũgori. Tiere tũgoñarĩ, “Dios, jãã mena mũ ñujãñuña,” jãã ĩnucũña. ¹⁵ Bairi marĩ Jesucristo yarã ãna, Dios pũame cũ useanio joroque ána, marĩ átiya. Werea incienso cajũtiñurĩjẽrẽ Jesucristo cũ pacũre cũ cabusemũgõ jorijere bairo caãna marĩ ãniña. Bairo caroaro cariape marĩ yeri marĩ caãnucũrĩjẽrẽ nipetiro camasã ĩñajesa peticoanucũñama. Bairi canetõparã, cayasiparã cũã nipetiro jĩcãrõã ĩñajesa peticoanucũñama caroaro marĩ yeri mena marĩ caátĩãnierẽ. ¹⁶ Cayasiparã pũamerã, marĩ pũame carorije capũnirĩjẽ cabusejorore bairo na marĩ ãniña. Marĩ ũna cũ yaye quetire catũgõũsarã cũ canetõparã pũamerã, marĩ pũame caroa cajũtiñurĩjẽ cabusejorore bairo na marĩ ãniña. Bairi ni jĩcãũ ũcũ cũ majũã cũ camasĩrĩjẽ mena Dios yayere quetibujũ masĩẽcũmi. Dios cũ camasĩõrĩjẽ jũgori roque quetibujũ masĩñami. ¹⁷ Bairãpũna capããrã aperã Dios yaye quetire quetibujũganucũñama, tie mena paio wapatarã. Jãã pũamea narẽ bairo jãã áperinucũña. Jesucristo yarã, Dios cũ cajoricarã ãnirĩ, cũ caĩñajoro caroaro cariape nucũbũgorique mena jãã quetibujũnucũña.

3

El mensaje del nuevo pacto

¹ Mujããrẽ tunu atore bairo jãã caquetibujũata, “Jãã majũã jãã caátiere ĩñarĩ, jãã mujãã cabasapeopee boya,” ĩrã mee jãã ĩña. Tunu bairoa mujãã

ɸame jããrẽ masĩmirãcũã, “¿Tie na cabuerije ñujãñuña,” aperã mujãã na caĩwoabojajũgoyetirica pũrõrẽ mujãã bootũgoñañati? ¿O ti pũrõ ũnorẽ mujããrẽ jãã cajẽninucũrõrẽ mujãã boyati? Tore bairo jẽninucũñama aperã mujããtu caquetibujũñesẽãrĩ majã. ² Mujãã ɸame roque ti pũrõ ũnorẽ bairo caãna majũ mujãã ãniña. Bairi noa ũna camasã, mujããrẽ jãã caquetibujuriye jũgori mujãã yeripɸ tũgoñawasoari caroaro cariape mujãã caátianierẽ ññarĩ, “Pablojãã na cabuerije ñujãñuña,” na caĩpee niña. ³ Bairo jãã caquetibujuro jũgori Jesucristo ɸame mujãã yeri wasoao joroque mujãã ásupi. Camasã apeye ũnie buipɸ na cawoaturo ũnorẽ bairo jũgori mee, Espiritu Santo cacati majũ cã camasĩrĩjẽ jũgori mujãã yeri wasoao joroque mujãã ásupi. Apeye ũtã ũnie bui mee, camasã cã yarã yeripɸre woatuare bairo mujãã wasoayupi.

⁴ Bairi Dios mena jãã catũgoñatutuarije jũgori tore bairo cariape mujããrẽ jãã ñmasiña, Jesucristo yarã ãnirĩ. ⁵ Jãã majũ jãã camasĩrĩjẽ jũgori mee, Dios jããrẽ cã camasĩõjorije jũgori roque tore bairo caroaro jãã átiãnajẽ cutimasĩña. ⁶ Dios ɸame roque masĩrĩqũẽrẽ jowĩ, camasãrẽ cawãma wãme cã caátibojacũrĩqũẽrẽ jãã caquetibujumasĩparore bairo ĩ. Cã caátibojacũrĩqũẽ ɸame bui macããjẽ paperapɸ woaturiquere bairo mee niña. Espiritu Santo jũgori marĩ pupeapɸ yeri tũgoñawasoarique majũ niña. Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ na cawoatucũrĩqũẽ ũnie marĩ yasio joroque caátipee majũ niña. Espiritu Santo, Dios Yeri ɸame roque marĩ caáticõã ninucũõ joroque caácɸ majũ niñami.

⁷⁻⁸ Tie roticũrĩqũẽ ũtããpɸ Dios cã cawoaturique ɸame nocãrõ tutuaro caasiyabatorije mena etajũgoyupa. Bairi israelita majã ɸame tiere Moisés ãnacũ cã caneató, cã riapére peeto ũno cããrẽ ñnacãnamu masĩesupa. Bairo tutuaro mena caasiyabatomiatacũãrẽ, jĩcã rũmɸ caãno, caasiyabatorije capetipee ãñupã. Bairo tie Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽ camasã na yasio joroque caátipee ɸame caasiyarije mena caetarique caãmata, jnocãrõ tutuaro netõrõ to etaetibujiocuti camasãrẽ cawãma wãme Dios cã caátibojacũrĩqũẽ! Espiritu Santo marĩ yeripɸ cã caãnie ɸame roque netõjãñurõ caroa niña. ⁹ Bairo ĩgɸ ñiña: Jĩcã wãme roticũrĩqũẽ caasiyarije mena caetarique caãmata, jnocãrõ tutuaro netõrõ to etaetibujiocuti Dios yaye queti, camasãrẽ, “Carorije wapa mánarẽ bairo mujãã ñiñaña,” cã caĩrĩqũẽ queti ɸame! ¹⁰ Bairi Jesucristo yaye cawãma queti mena cajũgoyepɸ Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ marĩ caĩñacõñaata, caãnimajũrĩjẽrẽ bairo mee tuacõãña yua. Bairi Jesucristo yaye queti ɸame ñunetõmajũcõãña. ¹¹ Tore bairo caasiyabatorije capetipee yoaro jãñurõ caãnajẽ caãmata, nemojãñurõ caroa majũ niña capetietie Jesucristo yaye queti ɸame roque.

¹² “Di rãmɸ ũno Jesucristo yaye queti capetietie niña,” ĩ tũgoñarĩ, uwiricaró mano camasãrẽ tiere na jãã quetibujunucũña. ¹³ Moisés ãnacũ cã caátatore bairo jãã, jãã áperinucũña. Cã ãnacũ ɸame, “Israelita majã yɸ riapé caasiyarije capetiro ññarema,” ĩ, cã riapére juti asero mena bugatonucũñañupũ. Cã ãnacũrẽ bairo yasiori jãã quetibujuetinucũña camasãrẽ. ¹⁴ Bairãpɸa, ti yutea macããna israelita majã tiere tũgopuoesusupa. ãme cããrẽ torea bairo na pãrãmerã cãã tũgopuoetinucũñama Dios na cã caquetibujugamirĩjẽrẽ. Na camasĩpeere juti asero caẽñotarore bairo na eñotatonucũña. Bairo ãnimirãcũã, Jesucristo mena na catũgoñatutuata roque, tie Dios yaye caroa quetire tũgomasĩjĩãtigarãma. ¹⁵ ãnepũ cããrẽ Moisés ãnacũ cã cawoaturica tutirire buerã, tũgopuojĩãtietinucũñama. Caroaro na catũgomasĩbujiopeere mai, juti aserore bairo na eñotacõã ninucũña na catũgoñarĩjẽpɸre. ¹⁶ Bairo cabaimiatacũãrẽ, ni jĩcãũ ũcã roro cã caátinucũrĩjẽrẽ pitiri Dios ɸamerẽ cã catũgousajũgoata, jutirore bairo caẽñotarije peticoagaro yua. Bairo cabairo, caroaro tũgomasĩ jũgogɸmi yua Dios yaye quetire. ¹⁷ Marĩ Quetiupɸ cã

caátie, bairi Espíritu Santo cū caátie cūã jĩcārõrẽã bairo niña. Bairi noo ũno Espíritu Santo cū caãmata, ñe ũnie mano caroaro cariape átĩānimasĩñama camasã. ¹⁸ Bairi cabairo jũgori yua marĩ nipetiro Jesucristo yarã caãna pũame juti asero ũno mena cabũgatoecorãrẽ bairo mee marĩ ãniña. Dios yaye quetire caroaro cariape merẽ marĩ masĩña. Tunu bairoa eñoorõrẽ muiꝑũ cū caasirocaturore bairo marĩ cūã caroaro marĩ caátĩānie, marĩ Quetiupũ yaye nocãrõ caroa macããjẽrẽ marĩ áti iñonucũña camasãrẽ. Marĩ Quetiupũ, cū Yeri Espíritu Santo jũgori marĩ wasoanutuao joroque marĩ átinucũñami marĩ yeri marĩ catũgoñarĩjẽrẽ. Bairi cū caáto jũgori yua, tocãnacã rũmũ nemojãñurõ cãrẽ bairo caãnajẽcũna marĩ ãninemonutuanucũña.

4

¹ Dios pũame jããrẽ caĩñamai ãnirĩ cū yaye caroa quetire jãã quetibũjũnetõrotijowĩ camasãrẽ. Bairi cū caátirotiricarã ãnirĩ jãã pũame tiere paajũtiricarõ mano caroaro jãã quetibũjũnucũña. ² Bairi tunu cañuena yasioropũ rorije na caátie ũnie caboborijere jãã boetinuũña. Ītorique mena Dios yaye quetire jãã quetibũjũetinuũña. Diore caĩñapeocorã ãnirĩ tie queti cũãrẽ wasoaricarõ mano caroaro cariape jãã quetibũjũnucũña. Tore bairo cariape macããjẽrẽ jãã caquetibũjũrijere jããrẽ camasĩrã tiere caroaro masĩcõãñama. ³ ¿Bairi jãã caquetibũjũrijere noa na tũgopuoetinuũñati? Cayasiparã jeto tiere tũgopuoetinuũñama Jesucristo camasãrẽ cū canetõrĩjẽ quetire. ⁴ Cariape na catũgogaetie bui, ati yepa macããcũ quetiupũ wãtĩ pũame caroaro na catũgomasiũbujiopeere catũgomasiẽnarẽ bairo na átĩẽñotayami. Bairi caĩñapãmasĩẽna muiꝑũ cū caasibatorijere na caĩñacãnamumasĩẽtĩnucũrõrẽã bairo na cūã Jesucristo yaye nocãrõ caroa quetire di rũmũ ũno tũgomasiẽtĩnucũñama. Nocãrõ caroá, Dios catutuau cū caãnajẽ cãtiere bairo caãnajẽcũcũ yaye quetire na tũgomasiẽtĩõ joroque átinucũñami wãtĩ. ⁵ Jãã pũame, jãã majũã jãã caátie na ĩroáto ĩrã mee, mũjããrẽ jãã quetibũjũnetõnucũña. Jesucristo marĩ Quetiupũ jĩcãũã cū caãnierẽ quetibũjũrã jãã átinucũña. Bairi jãã pũame mũjããrẽ capaabojarã, cajũáti majãrẽ bairo jãã ãninucũña, Jesucristore jãã caĩñamairĩjẽ jũgori yua. ⁶ Dios pũame cawãmapũpũre ati yepa naitĩãrõ caãnimirĩcãrõrẽ to busuo joroque ásupi. Cũã niñami ãme cũãrẽ marĩ yeri canaitĩãrõpũ caãnierẽ bairo marĩ caãnajẽ cãtiere cabusuropũ to ãnio joroque caácũ majũ. Tore bairo átinucũñami Dios, cū macũ Jesucristo nocãrõ cañũũ caroaro cū caátie ĩñarĩ bero, Dios cū caãnajẽ cãtiere marĩ camasĩparore bairo ĩ Jesucristo jũgori.

El vivir por la fe

⁷ Bairi atie Dios nocãrõ cū catutuarijere jãã camasĩnucũrĩjẽ pũame, cawapacãtie netõjãñurõ jããrẽ cañurĩjẽ niña. Bairi tiere masĩrĩ aperã camasãrẽ na jãã quetibũjũnetõnucũña. Bairi caquetibũjũrã nimirãcũã, ati rupũ pũamerã catutuaenarẽ bairo caãna jãã ãniña, rĩrũ cawatiasiparũre bairo yua. Bairi jãã cabaiãnierẽ ĩñarĩ nipetiro camasã, “Na catutuarije jũgori mee, Dios cū catutuarije jũgori roque tore bairo quetibũjũ masĩñama,” jãã ĩ masĩnucũñama. ⁸ Ati yepapũre ãna, roro popiye jãã bainucũña. Bairi cabairã nimirãcũã, “¿dope bairo marĩ bairãti?” di rũmũ ũno jãã ĩ tũgoñaetinuũña. Tunu bairoa roro popiye jãã cabairije mena tũgoña yapapũamirãcũã, di rũmũ jãã quetibũjũ jãnaetinuũña. ⁹ Roro popiye jãã tãmũo joroque jãã átiepenuũñama. Bairi roro na caãna jãã caãnimitacũãrẽ, Dios pũame di rũmũ ũno jãã aweyoetinuũñami. Jããrẽ capajĩãmasĩrã nimirãcũã, jãã yeri pũamerẽ dope átiyiasomasĩẽtĩñama. ¹⁰ Bairi noo jãã caánucũrĩpũ cãrõ jãã cūã Jesucristo roro na cū caátiecogargarõrea bairo roro cayasicoaparãrẽ jãã

ānicotenucũña jãã wapana jũgori. Bairo Jesucristo cũ cabairiquere bairo jãã cũã roro popiye tãm̃omirãcũã, caroaro cũ caãnajẽ cutie macããjẽ cũãrẽ jãã áti ññomasĩnucũña camasãrẽ. ¹¹ Tunu bairoa jãã nipetiro, tocãnacã rũm̃ua capajĩãecoparãrẽ bairo jeto jãã āninucũña, Jesucristo yarã ānirĩ. Bairo cabairã nimirãcũã, caroaro Jesucristo cũ catutuarijere camasãrẽ caáti ññoparã jãã āniña ati rupau cayasipa rupau mena. ¹² Tore bairo jãã p̃ame Jesucristo yaye quetire quetibujarã, roro jãã tãm̃onucũña. Bairo jãã cabaimiatacũãrẽ, jãã caquetibujarije jũgori m̃ujãã p̃ame yeri capetietiere cacũgoparã majũ m̃ujãã āniña.

¹³ Bairo Dios jããrẽ cũ cacotemasĩnucũrĩjẽrẽ tũgoñatutuari uwiricaró mano jãã quetibuj̃nucũña cũ yaye quetire. Torea bairo ñ woatuyupa Dios ya tutip̃ cũãrẽ: “Dios mena tũgoñatutuari cũ yaye quetire uwiricaró mano camasãrẽ na yu quetibuj̃nucũña,” ñ woatuyupi. ¹⁴ Bairi cariape merẽ marĩ masĩña: Dios p̃ame, Jesucristo cũ cariaacoamiatacũãrẽ cũ catitunuo joroque cũ caátatorea bairo jãã cũãrẽ jãã catiog̃mi. Bairo jãã catiori bero m̃ujãã jĩcãrõã marĩ neág̃mi cũ caãno m̃m̃recóop̃u yua. ¹⁵ Nipetiro popiye jãã catãm̃orĩjẽ bainucũña, caroaro m̃ujãã canetõmasĩpeere ñrõ. Bairo m̃ujãã mena macããna aperã nemojãñurõ Cristore catũgoũsarã na caãninemoata, nemojãñurõ Dios cũãrẽ cũ na cabasapeopee cũã nigaro, nocãrõ marĩ mena cañuu cũ caãno jũgori.

¹⁶ Bairi popiye baimirãcũã, jãã p̃ame cayeritutuenaerẽ bairo jãã tũgoña yapapuaetinuacũña. Ati rupau mena tocãnacã rũm̃ua cabucua jũgoyec̃na nimirãcũã, jãã yeri jãã catũgoñarĩjẽ p̃ame nemojãñurõ jõp̃ame cawãma yeri majũ cacũgorã jãã ānijũgoyec̃tinucũña. ¹⁷ Bairor̃na atie, ati yepap̃ ãna roro popiye jãã catãm̃onucũrĩjẽ capetipee niña. Bairi ñe mee niña jããrẽ. Bairo popiye baimirãcũã, cabero netõjãñurõ caroa capetietipeere cacũgoparã majũ jãã āniña. ¹⁸ Bairo cabairo jũgori butioro majũ ati yepa macããjẽ caãnierẽ jãã ñroaetinuacũña. Bairi ãme marĩ caĩñaetinuacũrĩjẽ m̃m̃recóo macããjẽ Dios marĩ cũ cajopee p̃amerẽ jãã ñroanucũña. Ati yepa macããjẽ capetipee majũ niña. M̃m̃recóop̃u macããjẽ roque tocãnacã rũm̃ua caãnicõāninucũp̃ee majũ niña.

5

¹ Bairi marĩ rupau p̃ame ati yepa macãã wiire bairo niña. Ti wii caboarorea bairo caboapa rupau majũ niña. Bairo marĩ rupau caboamiatacũãrẽ, Dios p̃ame roque caroa rupau majũ marĩ qũẽnog̃mi m̃m̃recóop̃u. Ti rupau p̃ame di rũm̃u ñno caboati rupau, capetieti rupau majũ nigaro. Camasã na caáta rupau mee nigaro. Tierre merẽ caroaro marĩ masĩcõãña. ² Bairi marĩ p̃ame ati rupau mena ãna, marĩ jutinuacũña. ¡Tame! Merẽ ãmea m̃m̃recóo macãã rupau marĩ ya rupau caãnipa rupaur̃u roquere marĩ ānicõãgamiña. ³ Ti rupau cawãma rupau cũgo wasoari cawãma jutii cajãñawasoarãrẽ bairo marĩ ānigarã. Bairi carupau mánarẽ bairo marĩ ãmerĩgarã yua m̃m̃recóop̃ure. ⁴ Bairi ati yepap̃ ãna mai, marĩ yeri jñijãnucũña, roro cayapapuanucũrã ānirĩ. Marĩ p̃ame marĩ rupaur̃e cajutiwe ecorãrẽ bairo marĩ ānigaetiya. Torea bairo Dios marĩrẽ cawãma rupau cũ cajããwasoaro roquere marĩ boya. Bairo Dios marĩ cũ caáto ati rupau cayasimiatacũãrẽ, cawãma rupau p̃ame ānijũgogaro yua. ⁵ Dios p̃ame roque tore bairo marĩ cabaimasĩpeere marĩ qũẽnoyubojau átiyami m̃m̃recóop̃ure. Cũã, marĩ jowĩ cũ Yeri Espiritu Santo cũãrẽ, cawãma rupau mena marĩ cacaticõānipeere marĩ cacũgomasĩparore bairo ñ yua.

⁶ Bairi marĩ p̃ame Dios mena marĩ tũgoñatutuacõãniña. Ati rupau marĩ caãnijũgori rupau mena ãna, marĩ Quetiupau t̃p̃u caãmerãrẽ bairo caãna marĩ āniña. ⁷ ãmerẽ mai, cũ marĩ ññaetinuacũña. Bairo cũrẽ caĩñaena nimirãcũã, cũ mena marĩ tũgoñatutuacõãña. ⁸ Ati rupaur̃e marĩ pitigac̃p̃u, jicoquei

marĩ Quetiupau tupu marĩ cañiparore bairo ìrã. ⁹ Bairi tocãnacãni jãñurĩpua marĩ Quetiupau marĩrẽ cū caĩñauseanipeere marĩ bonucũña. Tore bairo marĩ boya, ati rupau marĩ cacũgori rãmua caãno, o cãtu umurecõoru marĩ caãmatacũãrẽ yua. ¹⁰ Marĩ nipetiro Jesucristo cū caĩñabeseri rãmua caãno, ati yepapu ãna tocãnacã wãme marĩ caátajere, cūrẽ caĩñabese ecomparã majũ marĩ ãniña. Ti rãmua caãno ati rupau mena ãna, caroa wãme, o rori wãme marĩ caáta wãme cãrõ ñnacõñarĩ, tie wapa marĩ wapa jogumi.

El mensaje de la paz

¹¹ Bairi, “Marĩ Quetiupaure nipetiro camasã cū na canucũbugoro boya,” ì tũgoñarĩ, camasãrẽ Cristo yaye quetire na masĩõ joroque jãã átijĩatiganucũña. Tore bairo caroaro cariape jãã catũgoñanucũrĩjẽrẽ Dios cūã masĩcõãñami. Bairi mujãã cūã tiere mujãã camasĩrõ ñuña. ¹² Mujããrẽ tunu atore bairo jãã caquetibujmata, “Jãã majũã jãã caátiere ññarĩ mujãã cabasapeopee boya,” ìrãrẽ bairo mee jãã ñña. Bairo puame mujãã caátore borã jãã ñña: Jãã caátĩãnierẽ caroaro masĩcõñarĩ, “Cariape quetibujuyama Pablojãã,” aperã ricaati caquetibujurãrẽ na mujãã caĩquetibujumasĩpee ñnierẽ borã jãã ñña. Tore bairo átimasĩtĩmirã, ricaati caquetibujurã puame, “Cañurã niñama,” ñnucũñama, camasãrẽ na rupau bui macããjẽ jetore caĩñarã nimirãcũã. Camasã na yeri na catũgoñarĩjẽpũre masĩtĩmirãcũã, tore bairo ì busũnucũñama. ¹³ Na ñna jããrẽ, “Mecũrã baiyama,” jãã na caĩmiatacũãrẽ, jãã puame Dios yaye macããjẽrẽ ãna jãã átiya. Ape watoara caroaro cariape jãã caátiere mujãã caĩñaata, caroaro mujãã caátĩãnimasĩpeere ãna jãã átinucũña. ¹⁴ Jesucristo butiro marĩrẽ cū camairĩjẽrẽ tũgoñarĩ popiye baimirãcũã, cū caborore bairo jãã átĩãnajẽ cutinucũña. Jesucristo jĩcãũã marĩ nipetiro popiye marĩ cabaibujioriquere marĩ riabojayupi. Bairi cū mena cariaricarãrẽ bairo marĩ tuaya. Bairo cū cariabojariquere cariape jãã camasĩjũgoricapapũina yua, tocãnacã rãmua cū carotirore bairo jeto jãã átinucũña. ¹⁵ Marĩ carorije wapare netõgu, marĩ riabojayupi Jesús. Bairo tiere tũgoñarĩ marĩ majũã marĩ cabooro caáperiparã marĩ ãniña. Marĩ Quetiupau marĩ carorije wapare riabojari bero cacatitunurĩcũ cū carotirore bairo jeto caátiparã marĩ ãniña.

¹⁶ Bairi jãã puame ati umurecõo macããna, aperã camasãrẽ bui macããjẽ na rupaure na caĩñabeserore bairo jãã áperinucũña. Mai, cajũgoyepũre torea bairo yu tũgoñarĩqũẽ cutimiwũ. “Jesucristo, cabũgoro macããcũ ãcũmi,” ñi tũgoñanucũmiwũ yu cũã. ãmerẽ yua, bairo mee yu tũgoñaña. ¹⁷ Bairi ni jĩcãũ ñcũ Jesucristore catũgousajũgon ape yeri cacũgõpũ niñami. Roro cū caátinucũrĩqũẽrẽ caátijãnarĩcũpũ niñami. Bairo roro cajũgoyepũ cū caátĩãnajẽrẽ pitiri bero, caroa macããjẽ jeto caátĩãninucũũ majũ tuayami yua.

¹⁸ Atie nipetirije Dios marĩ cū cajuatie, marĩ cū caátibojarije niña. Cū puame jĩcã yeri pũnarẽ bairo cū mena marĩ ãnio joroque marĩ ásupi Jesucristo marĩ Quetiupau jũgori. Tunu bairo nipetiro camasã cū mena jĩcã yeri pũnaacũnarẽ bairo na ãnio joroque ì, cū yaye quetire jãã quetibujunetõrotiwĩ. ¹⁹ Bairo puame ñgu ñiña: Dios puame ati umurecõo macããna nipetirore Jesucristo mena na catũgoñatutuario jũgori cū mena jĩcã yeri pũnaacũnarẽ bairo na ãnio joroque ácu baiyami. Camasã roro na caátinucũrĩjẽrẽ na netõbojagumi Dios, Jesús mena na catũgoñatutuata. Tie caroa quetire camasã na camasĩparore bairo ì, jãã quetibujunetõrotiwĩ. ²⁰ Bairi Jesucristo yaye quetire cabuerã, cū cacũrĩcãrã majũ jãã ãniña. Mujããrẽ Dios cū majũã cū caátirotirijere, jãã jũgori mujããrẽ tore bairo átirotiyami: Dios mena busũqũẽnoña. Cū mena jĩcã yericũnarẽ bairo ãnajẽcusa. ²¹ Cristo carorije caápei cū caãnimiatãcũãrẽ, marĩ carorije wapa cū riao joroque ásupi Dios. Bairo cū ásupi cū macũrẽ, carorije wapa mánarẽ bairo marĩ cū caĩñaparore bairo ì.

6

¹ Bairi yua, jãã p̄ame Dios yaye paariquere cajuat̄inemorãrẽ bairo caãna ãnirĩ m̄jããrẽ jãã iña: Dios nocãrõ cañuũ ãnirĩ m̄jãã cũ cajuat̄iãnierẽ iñateeticõãña. ² Torea bairo iñũupĩ Dios cũ ya tutip̄a cũãrẽ:

“Yoaro mee yure m̄ cajẽnirĩjẽrẽ m̄ yu tũgobojagu.

Bairo m̄ tũgobojari yua, camasãrẽ yu canetõrĩ r̄m̄rẽ m̄ yu juãtinemogu,” ĩ quetib̄j̄yupi cũ ya tutip̄are.

Bairi ãmea ãno baiya Diore marĩ catũgõusamasĩpa r̄m̄m̄ majũ. ĩãmea Dios marĩ carorije wapare cũ canetõrĩ r̄m̄m̄ majũ ãno baiya!

³ Bairi jãã p̄ame noa ùnarẽ jĩcãni ùno roro jãã áti iñoetinucũña. Jãã paarique cawapa manie, cabũgoro macããjẽrẽ bairo to tuaeticõãto ĩrã, roro aperãrẽ jãã áti iñoetinucũña. ⁴ Bairo p̄ame roque jãã átinucũña: Nipetiro dise ùnie jãã caáti wãme cãrõ Dios paabojari majã jãã caãnierẽ jãã áti iñoãninucũña. Popiye tãm̄omirãcũã, tũgoñaenarẽ bairo tiere caroaro mena jãã n̄cãcõãnucũña. Tunu bairoa jããrẽ carusarijere, jããrẽ roro na caátigarije cũãrẽ caroaro mena jãã tũgoñanetõcõãnucũña. ⁵ Tunu apeyera roro jãã na cabape eperije, roro preso jorica wiirip̄a jãã na cacũeperije cũãrẽ jãã n̄cãnetõcõãnucũña. Jããrẽ roro átigarã, aperã neñarĩ na caawajatuti epenucũrĩjẽ, apeye tutuaro jãã capaanicũrĩjẽ, popiye ñamii cũãrẽ jãã cawũgoa tãm̄onucũrĩjẽ, jãã caãatãm̄onucũrĩjẽ, tie nipetirijere jãã n̄cãnetõcõãnucũña. Tore bairo caroaro jãã can̄cãmasĩrĩjẽ jũgori Diore paabojari majã jãã caãnierẽ jãã iñonucũña. ⁶ Torea bairo caroarã jãã yeri jãã caãnajẽ cutie, cariape macããjẽ queti caroaro jãã catũgomasĩrĩjẽ cũãrẽ camasãrẽ jãã áti iñoãninucũña. Tunu bairoa patowãcãrĩcãrõ mano caroaro yeri jõrõ caãna ãnirĩ camasãrẽ caroaro na jãã juãtinemonucũña. Tunu bairo Espĩritu Santo jãã mena cũ caãno jũgori caroaro cariape ĩtoricarõ mano camasãrẽ jãã camairĩjẽ jũgori nipetiro camasã masĩñama Dios yarã paabojari majã jãã caãnierẽ. ⁷ Tunu bairoa jãã caquetib̄j̄rije cariape macããjẽ quetire, Dios cũ catutuarije jãã mena caãno jũgori nipetiro camasã masĩñama Dios yarã paabojari majã jãã caãnierẽ. Bairi jãã p̄ame cariape ãnimasĩrĩ yua, wãtĩrẽ jãã canetõn̄cãpeere, o jãã camasatoye cutipee cũãrẽ jãã cũgonucũña. Tie, cariape ãnimasĩrĩquẽ p̄ame jãã besure bairo caãnie majũ niña. Tie jũgori di r̄m̄m̄ ùno jãã wapana roro jããrẽ na caátigarõ jãã eñotamasĩnucũña. ⁸ Bairi camasã p̄ame ape r̄m̄rẽ jãã ĩroanucũñama. Ape r̄m̄m̄ caãnorẽ butiõro jãã iñatenucũñama. Ape r̄m̄m̄ caãno caroaro bus̄nucũñama jãã caátianierẽ. Ape watoare roro bus̄upainucũñama jãã caátianierẽ. Ape r̄m̄rẽ caĩtopairãrẽ bairo jãã iñanucũñama, caroaro cariape jãã caquetib̄j̄m̄iatacũãrẽ. ⁹ Tunu bairoa caroaro jããrẽ camasĩrã nimirãcũã, ape majã na camasĩena ùnarẽ bairo jãã iñanucũñama. Cariacoanarẽ bairo tũgoñamirãcũã, jãã masacuti ãnijũgonucũña. Apeyera popiye jãã baio joroque átimirãcũã, jãã pajĩãreetinucũñama bairãp̄a. ¹⁰ Tunu bairoa yapuarãrẽ bairo baumirãcũã, tocãnacã r̄m̄m̄ jãã ãseanicõã ninucũña. Tunu apeyera cabopacarãrẽ bairo nimirãcũã, jãã caquetib̄j̄rije jũgori capããrã camasãrẽ cabopacaenarẽ bairo na ãnio joroque na jãã átinucũña. Tunu ñe ùnie cacũgoenarẽ bairo baumirãcũã, nipetiro jãã cũgocõãña jããrẽ carusarijere.

¹¹ Yũ yarã Corinto macããna, cariape ĩtoricarõ mano jĩcãrõ tũni jãã cabairijere m̄jããrẽ jãã quetib̄j̄yua. Jãã camasã cutiãnie nipetirijere m̄jãã masĩõ joroque jãã quetib̄j̄yua. ¹² Jãã p̄ame m̄jãã mena ricaati wãme jãã tũgoñarĩquẽ c̄uperinucũña. M̄jãã p̄ame roque jããrẽ roro ricaati tũgoñarĩquẽ ùnie mena jãã m̄jãã iña ãninucũña m̄jãã yerip̄a mena. ¹³ Bairi m̄jããrẽ atore bairo yũ átirotiya, jĩcãũ capacũ cũ p̄ũnaarẽ beyõũ, cũ caátirotiore bairo yua: Yũ mena caroaro tũgoñarĩquẽc̄usa. Ricaati wãme yure tũgoña macãẽtĩcõãña.

Yꝰ, mꝰjãã mena caroaro yꝰ catũgoñauseanirõrẽ bairo mꝰjãã cãã caroaro tũgoñarĩqũẽcusa yꝰ menarẽ.

Somos templo del Dios viviente

¹⁴ Jesucristo yaye quetire catũgoꝰsaena mena añijesoeticõãña. Dope bairo caroa, carorije mena jĩcãrõ ãnimasĩetĩña. Tunu bairo cabusurije cãã busumirõcãã, canaitĩãrĩjẽ mena jĩcãrõ ãmerĩnucũña. ¹⁵ Torea bairo Jesucristo wãtĩ mena jĩcãrõ tãnia na caãmeo ðseanipee maniña. Bairi apei Jesucristo catũgoꝰsaen cãã apei catũgoꝰsaecꝰ mena caroaro jĩcãrõ ãnimasĩetĩñama. ¹⁶ Tunu bairoa apeyera ñe ùnie jũgori Dios ya wii ñubuerica wii pꝰame aperã na jũgũẽãrẽ na cañubuerije macããjẽ mena jĩcãrõ ãnijosomasĩetĩña. Marĩã, Dios, cacati majũ ya wiire bairo caãna majũ marĩ ãniña. Cũ majũ cãã atore bairo ñũpĩ marĩ mena cũ caãnipeere:

“ Na mena ãcũ, na watoapꝰ yꝰ ãniñesẽãgꝰ ti yeparꝰre.

Yꝰa, na pacꝰ Dios majũ yꝰ ãnigꝰ.

Bairi na pꝰame yꝰ ya poa macããna majũ nigarãma jĩcã macãrẽ bairo yua,’ ñũpĩ Dios.

¹⁷ Tunu apeyera bairi atore bairo ñnemoñami marĩ Quetiupꝰ: ‘Carorã watoare ãmerĩcõãña.

Na watoare tocãrõã witiweyocõãña.

Tunu bairoa carorije ùnie cañuetie cããrẽ peeto ñno ápericõãña.

Bairo mꝰjãã caáto roque yua, yꝰ yarã majũ mꝰjãã yꝰ átigꝰ.

¹⁸ Bairo mꝰjãã átiri, yꝰ pꝰame mꝰjãã pacꝰ majũ yꝰ ãnigꝰ.

Mꝰjãã pꝰame yꝰ pũnaa caũmua, carõmia cãã, yꝰ pũnaa majũ mꝰjãã ãnigarã yua,’

ĩ quetibꝰyami marĩ Quetiupꝰ nocãrõ catutuaꝰ majũ yua,” ñ woatuyupa Dios cũ caĩrĩqũẽrẽ cũ ya tutipꝰ.

7

¹ Bairi yꝰ yarã, yꝰ camairã, atie mꝰjããrẽ yꝰ caquetibꝰurije pꝰame tirũmꝰua Dios caroaro marĩ cũ caátiga jũgoyeticũrĩqũẽ majũ niña. Tore bairo cabairo jũgori marĩ pꝰame, roro marĩ baio joroque caátiere caátiecoeticõã ninucũparã marĩ ãniña. Marĩ yerire caroaro ðguerĩ manorẽ bairo cacũgoparã marĩ ãniña. Marĩ rupꝰ cããrẽ torea bairo cacũgoparã marĩ ãniña. Diore cũ tũgoꝰsari, ñe ùnie wapa mãna caroarã majũ cũ caĩñajoro caãniparã marĩ ãniña.

La conversión de los corintios

² Jãã mena asiaeticõãña. ¡Mꝰjãã yeripꝰ jããrẽ bootũgoñaña! Jãã pꝰame noa ùna mena roro na jãã ãmerĩnucũwũ. Tunu bairoa noa ùnarẽ roro jãã áperinucũwũ. Tunu bairoa ni jĩcãũ ùcũ mꝰjãã mena macããcũrẽ jãã ñtoñesẽãẽpũ.

³ Atiere yꝰ caĩbusuata, mꝰjããrẽ roro busꝰpaicotei mee ñiña. Merẽ bairina mꝰjããrẽ cajũgoyepꝰ ñi quetibꝰyꝰwꝰ: Mꝰjãã, yꝰ mena jĩcã yericũnarẽ bairo caãna mꝰjãã ãniña. Catiãna, jĩcã poa marĩ ãniña. Marĩ cariaro beropꝰ cããrẽ, jĩcã poa marĩ ãnigarã. ⁴ Bairi caroaro cariape mena mꝰjãã yꝰ quetibꝰyua, mꝰjããrẽ caroaro camasĩ ãnirĩ. Tunu bairoa caroaro mꝰjãã caátianierẽ masĩrĩ butiuro majũ yꝰ tũgoña ðseaniña mꝰjãã mena yua. Popiye yꝰ cabairije watoa to ãnimitacũãrẽ, yꝰ yeri ñuña. Bairo caroaro yeri ñurĩ yua, mꝰjãã mena paio yꝰ tũgoña ðseaniña.

⁵ Ato Macedonia yeparꝰ jãã caetaricarõ beropꝰina mai, di rũmꝰ jãã yeri jãëtĩmajũcõãña. Popiye jãã cabainucũrĩjẽ tocãnacãũpꝰa nicõã cotenucũña jããrẽ. Tie jũgori roro tãmũonucũrĩ yua, butiuro jãã yeri uwitũgoñarĩqũẽ mena jãã ãninucũwũ. ⁶ Tore bairo jãã cabaimiatacũãrẽ, aperã cayapapuarãrẽ na tũgoñatutuawẽpũõ joroque caacꝰ, Dios pꝰame jãã tũgoñawẽpũõ joroque jãã ámi

marĩ yau Tito cũ caetarije jũgori yua. ⁷ Bairãpua cũ caetarije jũgori jeto meerẽ ãnarĩ, jãã yeri tũgoñawẽpũwũ. Cũ cũã caroaro mũjãã caátianierẽ ãnarĩ, nocãrõ mũjãã mena cũ catũgoñauseanirĩjẽrẽ ãnarĩ, jãã cũã jãã yeri tũgoña useaniwũ. Bairi cũ pũame jããrẽ butioro mũjãã caĩñagarije queti cũãrẽ jãã quetibũjũwĩ Tito. Tunu bairoa roro popiye mũjãã jũgori yũ cabairijere tũgori, butioro mũjãã catũgoña yapapuarije cũãrẽ jãã quetibũjũwĩ. Tie nipetirije quetire tũgori roque yua, nemojãñurõ yũ tũgoña useaninucũña.

⁸ Cajũgoyepũ mũjãã yũ cawoajorica carta jũgori mũjãã yapapuaao joroque mũjãã yũ ápũ mai. Bairo mũjãã bairo joroque átimicũã, yũ pũame ãmerẽ yũ yapapuaetinucũña. Bairũa, cajũgoyepũ ti cartare yũ cawoauri rãmũrẽ butioro yũ tũgoña yapapuaũ. Bairorũa, yoaroaca mee mũjãã yapapuaao joroque ásupa yũ carta pũame yua. ⁹ Bairi ãmerẽ yũ tũgoña useanijãñũña. Ti carta mũjããrẽ yapapuaao joroque caátaje meerẽ yũ useaniña bairũa. Yũ cawoajoriquere tũgori yua, mũjãã carorijere yapapua tũgoñarĩ, Dios pũamerẽ cũ mũjãã catũgousariquere masĩrĩ, butioro yũ useaniña. Bairo cũrẽ cũ tũgousari yua, popiye bai yapapua mirãcũã, cũ caborore bairo jeto mũjãã átianinucũña. Bairo mũjãã caátianierẽ ãnarĩ, “Narẽ roro marĩ áreyupa,” jãã ã tũgoña useaninucũña yua. ¹⁰ Jicãũ caũmũrẽ roro popiye cũ tãmũo joroque átimasĩñami Dios, roro cũ caátinucũrĩjẽrẽ cũ capitimasĩparore bairo ã. Bairo cũ cayeri wasoata, qũĩña jesoyami Dios. Bairo roro cũ caátiere cũ capitiro ãnarĩ yua, Dios cũ netõgũmi roro cũ cabaibujiopeere. Yasiricaropũ áperigũmi. Bairi dope bairo pũame ã yapapua masĩã mano yua. Cabaimiatacũãrẽ, ni ãcũ roro popiye cũ yaye wapa baiyapapuaamicũã, Dios mena cũ cabũsqũẽnoeticõãta, yasicoagũmi. ¹¹ Roro popiye mũjãã tãmũo joroque mũjãã cũ caátinucũrĩjẽrẽ mũjãã canucãnetõcõã nucũrĩjẽrẽ ãnarĩ useaninucũñami mũjãã mena Dios. ¡Popiye mũjãã catũgoñayapapuaao bero ape yeri mũjãã tũgoñaao joroque caátajere tũgoñañijate! Bairi mũjãã yũ caquetibũjũwoajoriquere bueri bero, tie caĩrõrẽ bairo nũcũbũgorique mena mũjãã tũgoyupa. Tunu bairoa yũ cũãrẽ nũcũbũgorique mena caroaro yũ mũjãã tũgoẽñotayupa aperã yũre roro na caĩbujiopeere yua. Bairi yua roro mũjãã caátinucũrĩjẽ mena tũgoña yapapuari yoaro mee tiere mũjãã cũñũpã carorijere. Bairo roro mũjãã caátinucũrĩjẽ mena tũgoña uwiri, yũ pũame mũjãã mena yũ caãno mũjãã bootũgoñañũpã. Bairo tũgoña uwiri, roro caácu mũjãã mena macããcũ cũãrẽ mũjãã cabeyogaetimirĩcũrẽ yua tutuaro mena cũ mũjãã beyoyupa. Tore bairo mũjãã caátipetimasĩrĩjẽ jũgori yua, “Carorijere caboena niñama,” mũjãã ã ãñagarãma aperã camasã. ¹² Bairo mũjããrẽ woajowũ, roro caátacũre, bairi cũ pacũ roro caátiecoricũ jeto meerẽ tũgoñarĩ yũ woajowũ. Mũjãã cũãrẽ tũgoñarĩ tore bairo yũ quetibũjũ woajowũ. Dios cũ caĩñajoropũ jããrẽ caroaro mũjãã catũgousarijere mũjãã masĩõ joroque ã, ti cartare mũjãã yũ woajowũ. ¹³ Atie jããrẽ mũjãã camaitũgoñarĩjẽrẽ queti tũgori bero, jãã yeri tũgoñatutuacõãña.

Bairãpua tie jũgori jeto meerẽ tũgori jãã yeri tũgoñatutuaya. Tito cũã, caroaro mena cũ mũjãã cabocáriquere cũ causeanirĩjẽrẽ ãnarĩ, jãã cũã butioro jãã yeri tũgoña useaniña. Bairi mũjãã pũame Titore cũ yeri ñuo joroque cũ mũjãã ásupa tunu. ¹⁴ Merẽ Tito mũjãã tũpũ cũ caápáro jũgoyepũa, “Caroaro mũ bocágarãma Corinto macããna,” cũ ñi quetibũjũ jũgoyetiwũ. Bairi cũ yũ caĩrĩcãrõrẽã bairo caroaro mena cũ mũjãã bocáyupa Titore. Yũ pũame cariape jeto tocãnacãnia ñi busunucũña. Di rãmũ ãno mũjããrẽ caĩtoure bairo ñietinucũña. Bairi mũjãã cabairijere Titore yũ caĩquetibũjũricarea bairo cariape baiyupa. ¹⁵ Tunu bairoa cũ pũame, cũ mũjãã caátajere tũgoñarĩ, mũjããrẽ tũgoñamaijãñunucũñami, nocãrõ nũcũbũgorique mena cũ bocári, cũ caĩrĩjẽrẽ

mujãã catũgousarique jũgori. ¹⁶ Bairi caroaro mujãã caátijũgocõãnipeere tũgoñarĩ, butiuro majũ yu useaniña!

8

Generosidad en las ofrendas

¹ Bairi ãmerẽ apeyera, yu yarã mujããrẽ jãã quetibujũgaya nocãrõ Dios cũ camairĩjẽ jũgori ñubueri majã Macedonia macããna caroaro na caátianierẽ. ² Na ruame roro popiye majũ wãtĩ na cũ caátieco rotimiatacũãrẽ, caroaro useanirĩqũẽ mena tũgousacõã ninucũñama. Tunu bairoa cabopacarã majũrẽ bairo nimirãcũã, cabopacaenarẽ bairo paio jĩcãrõ tũni Diore na cajorijere jonucũñama. Aperãrẽ na cacũgorije mena na juátinemonucũñama. ³ Yu cũã tore bairo na caátie ñiñanucũwũ. Na cacũgoro cãrõ na cacũgorijere na jomasĩnucũñama aperã cabopacarãrẽ. Ape watoara na cacũgoro netõjãñurõ na jonucũñama cabopacarãrẽ. Na caboro, na caátimasĩrõ tore bairo átinucũñama aperãrẽ. Bairi tiere yu masĩjãñuña. ⁴ Bairo caátimasĩrã ãnirĩ jãã cũãrẽ butiuro tie dinerore na cajuatie macããjẽrẽ jãã cañebojaro bomiwã. Dios ya poa macããna Jerusalén macããnarẽ juátigarã, butiuro tiere jãã cañebojarore bomiwã. ⁵ Na ruame jãã catũgoñarõ netõjãñurõ caroaro juátinemomasĩwã. Caãnijũgoro na majũ yerire cũ jorãrẽ bairo caroaro marĩ Quetiupaure cũ tũgousa ãñupã. To bero jãã cũãrẽ na cacũgorije mena jãã juátinemowã Dios cũ caátirotiore bairo caroaro jĩcãrõ tũni yua. ⁶ Bairi mujããtu cũãrẽ tie mujãã caroaro mena mujãã caneñorĩjẽ macããjẽrẽ butiuro cũ jãã jerotijoya tunu Titore. Merẽ cajũgoyeru mujãã watoare tie ñnie mujãã caneñorĩjẽrẽ jejũgoyupi. ⁷ Mujãã roque nipetirijere netõjãñurõ aperã netõrõ caátimasĩrã mujãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ aperã netõjãñurõ Jesucristo mena mujãã tũgoñatutuaya. Tunu aperã netõrõ camasĩrã ãnirĩ, aperã netõjãñurõ Dios yaye quetire mujãã quetibujũnucũña. Tunu bairoa cotericarõ mano jĩcãrõ tũni caroa wãmerẽ mujãã átinucũña. Jãã cũãrẽ aperã netõjãñurõ jãã mujãã mainucũña. Bairo nipetirije caátianimasĩrã ãnirĩ, netõjãñurõ Jerusalén macããna cabopacarãrẽ cajuatinemoparã majũ mujãã ãniña.

⁸ Baipua mujããrẽ rotiricarore bairo majũ, ĩ mee ñiña. Aperã, cabopacarãrẽ na cajuatimasĩrõ cãrõ, na cajuatĩ ĩñonucũrĩjẽrẽ mujãã quetibujũgu ñiña. Tiere masĩrĩ, mujãã cũã cariapea aperãrẽ mujãã camairĩjẽrẽ mujãã átĩ ĩñomasĩgarã aperã camasãrẽ. ⁹ Marĩ Quetiupau Jesucristo nocãrõ cañu ãnirĩ marĩ camasãrẽ cũ cabopaca ĩñarĩjẽrẽ mujãã masĩña. Cũ ruame nipetiro upau nimicũã, ati yeparure ãcũ, cabopacaure bairo ãninucũñupĩ, mujããrẽ netõgu. Nipetirije marĩ cacũgorarore bairo ĩ, bairo baiyupi.

¹⁰ Yu ruame caroaro mujãã caátianipeere bou, atore bairo mujããrẽ yu quetibujũya. Ji cũmapurẽ, “Cabopacarãrẽ na marĩ juátiroa,” ĩrĩqũẽ jeto meerẽ mujãã áru. Yoaro cotericarõ mano caroaro jĩcãrõrẽ bairo tie dinerore mujãã jeneñoñupã. ¹¹ Bairo mujãã caátimasĩrõ cãrõ caãna ãnirĩ mujãã caátigajũgoricarorea bairo caroaro jĩcãrõ tũni átiyaparocõãña. Caãnijũgoripaure caroaro useanirĩqũẽ mena mujãã caátijũgomasĩrĩcãrõrẽã bairo átiyaparoya. ¹² Bairi ni jĩcãũ ũcũ cariapea cajogau cũ caãmata, cũ cajomasĩrõ cãrõ cũ joáto. Tore bairo cũ caátimasĩrĩjẽrẽ Dios cariapea ĩñajesoyami. Bairi Dios ruame cacũgoenarẽ ĩñamicũã, netõjãñurõ jẽnietinucũñami camasãrẽ. Na cajomasĩrõ cãrõ jeto jẽninucũñami apeye ñnie na cajopeere.

¹³ Mujãã ruame cabopacarã Jerusalén macããnarẽ netõjãñurõ juátimirã, cabopacaneñõrãrẽ bairo mujãã tuao joroque, ĩ mee ñiña. ¹⁴ Jĩcãrõrẽ bairo ãnajẽcusa ĩ, tore bairo ñi quetibujũya. ãmerẽ mujãã cacũgorije ñnie mena na mujãã juátimasĩña. Cabero na cũã na cacũgorije ñnie mena mujããrẽ

juátibujiorãma. Tore bairo mujãã caãmeo ápata, ñe ùnie rusaeto jïcãrõ tãni mujãã cãgogarã mujããrẽ carusarijere. ¹⁵ Torea bairo ï quetibujuya Dios yaye na cawoaturica tutipũ cããrẽ: “Jïcãã capee cacũgoũ nimicãã, netõjãñurõ cãgoetigumi. Apei petoaca cacũgoũ cããrẽ ñe cũ rusaetigarõ, petoaca cũ cacũgomiatacããrẽ,” ï woatuyupa.

Tito y sus compañeros

¹⁶ Caroaro mujãã caãnipeere boũ, butiõro yũ catũgoñanucũrõrẽã bairo Tito cãã cũ tũgoñao joroque cũ ásupi Dios. Bairo tiere tũgoñarĩ, yũ pũame, “Yũ mena mũ ñujãñuña,” cũ ñinucũña Diopũre. ¹⁷ Bairi caãnijũgoro Titore mujãã tũpũ yũ caárotiro, caroaro mena yũwĩ. Caroaro mujãã caãnipeere butiõro cabotũgoñau ãnirĩ ãmerẽ yua cũ majũã cũ caboro mujãã ñũau áyami.

¹⁸ Tito mena apeire mujãã tũpũ cũ yũ joya. Cũ pũame marĩ yaũre bairo caãcũ, marĩrẽã bairo catũgoũsau niñami. Cũrẽ nipetiro ñubueri majã caroaro cũ busunucũñama, Jesucristo camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ quetire cũ cãã cũ caquetibujunetõnucũrĩjẽ jũgori. ¹⁹ Apeyera cũrẽ, ñubueri majã cũ besewã jããrẽ cabapacũtiñesẽãpũre. Bairo dinero mujãã caneñorĩqũẽrẽ jãã cajeátó, cũ cãã jãã mena bapacũtiãgumi. Bairo tie dinero neñorĩqũẽrẽ jeátĩ, marĩ yarã Jerusalén macããnarẽ jãã cabatorije jũgori marĩ Quetiupũre camasã cũ na basapeo joroque ána jãã átigarã. Tunu bairoa jãã bairo dinerore jorã, camasãrẽ tutuaro marĩ caãmeo juátigarijere na masĩõ joroque ána jãã átigarã. ²⁰ Jãã pũame paio dinerore neñorĩ, jãã cajeátiere ñũarĩ, butiõro mujãã cabũspairo jãã boetiya. Bairi capããrã mena tie neñorĩqũẽrẽ jãã jeágaya. ²¹ Bairi tunu caroaro jïcãrõ tãni jeto jãã átimasĩnucũña. Bairãpũa marĩ Quetiupũ cũ cañajoro jeto meerẽ tore bairo jãã átinucũña. Camasã cãã caroaro na cañaparore bairo ñrã, tore bairo jïcãrõ tãni jãã átinucũña.

²² Na, yũ cajorã menarẽ apei cããrẽ cũ yũ jonemoña marĩ yaũre bairo caãcũrẽ. Cũ pũame cañũũ majũ niñami. Nipetiri wãme camasãrẽ cotericarõ mano cũ cajuatigarijere jãã áti ñũonucũñami. ãme roquere yua, caroaro mujãã caátianie mena tũgoñatutuari netõjãñurõ mujãã juátinemogayami. ²³ Bairi aperã ùna mujããrẽ, “¿Noa cũ ãniñati Tito?” na cañjẽniñãata, atore bairo na mujãã ñwã: “Tito, Pablo bapa, cũ mena capaari majõcũ ñiñami. Jããrẽ cajuatinemou majũ niñami,” na mujãã ï quetibujywa. Tunu bairoa marĩ yarã Tito mena caãnarẽ na cajẽniñatacããrẽ, atore bairo na mujãã ñwã: “ãnoa aperã pũamea, ñubueri majã na cajoricarã niñama. Na cãã marĩrẽã bairo Cristore cañroari majã niñama,” na mujãã ï quetibujywa. ²⁴ Bairi mujãã pũame narẽ caroaro nucũbũgorique mena na bocáya. Na ñroaya. Bairo na mujãã cañroarije quetire tũgorã, nipetiro ñubueri majã puari macããna pũame cariapea masĩgarãma mujãã, Corinto macããna, caroaro mujãã caátianierẽ jãã caquetibujjũgoriquere.

9

La colecta para los hermanos

¹ Marĩ yarã, marĩrẽ bairo Dios mena catũgoñatutuarãrẽ juátaje macããjẽ pũamerã, capee mujãã yũ caquetibujywoatujopee mee niña bairopũa. ² Merẽ caroaro mujãã, Acaya yepa macããna, mujãã majũã aperãrẽ jïcãrõ tãni mujãã cajuatimasĩrĩjẽrẽ yũ masĩjãñuña. Bairi torea bairo cariape caroaro mujãã cajuatiere na yũ quetibujunucũña ato Macedonia yepa macããna cããrẽ. Ji cũmapũa mujãã pũame cotericarõ mano aperãrẽ mujãã juátigawũ. Bairo mujãã caátimasĩrĩjẽrẽ tũgori, nipetiro jãñurĩpũa ato Macedonia yepa macããna cãã mujãã caátorea bairo aperãrẽ juátinemogayama. ³ Tore bairo mujããrẽ ï

quetibujumicũã, marĩ yarãrẽ mujãã tũpũ yũ joya, mujãã cabairijere cariape yũ caĩmiatacũãrẽ ricaati to cabaietiparore bairo ĩ yua. Yũ caĩrõrẽã bairo cariape aperãrẽ na mujãã juátiganucũña mujãã caátimasĩrõ cãrõ. Tiere ato macããna na masĩáto ĩ, na yũ joya marĩ yarãrẽ. Bairo ĩgũ ñiña: Caroaro jicoquei mujãã cajopeere mujãã qũẽnoyuwa, ĩgũ ñiña. ⁴ Ape watoara ato Macedonia yepa macããna mena ácu, mujãã cajopeere qũẽnoyuena mujãã cacotero mujãã yũ eta tãmuogaetiya. Tore bairo mujãã cabaieticõãta, bobooro jãã pũame jãã tãmuobujiorã, “Caroaro juátimasĩñama Corinto macããna,” mujãã mena jãã caĩtũgoñatutuamiatacũãrẽ, tore bairo jĩcãrõ tũni mujãã caápericõãta yua. Tunu bairoa mujãã cũã bobooro mujãã netõbujiorã, tore jĩcãrõ tũni mujãã cajopeere neñorĩ mujãã cacoteeticõãta, ato Macedonia yepa macããna na caĩñarõ yua. ⁵ Tore bairo cabaipeere tũgoñamasĩrĩ, “Marĩ yarã aperãrẽ na tũpũ cajopee ãno,” ĩrĩ cañijũgoro mujãã tũpũ caĩñañesẽãparãrẽ na yũ jojũgoyetiya. Tunu bairoa na pũame topũ etarã, mujãã caneñopee carũsaata, mujãã jũneñorotibojagarãma, mujãã caátigajũgoricarorea bairo yua. Tore bairo mujãã majũã mujãã caneñoimasĩrĩjẽ jũgori yua, caroaro cabopacarãrẽ na mujãã cajuátimasĩrĩjẽrẽ mujãã áti ĩñogarã. Tore bairo mujãã majũã mujãã cajogarijere mujãã cajogaeticõãta, aperã butioro na caĩpajũgoro jũgoripũ cajori majãrẽ bairo mujãã tuabujiorã.

⁶ Cariape tũgoñañijate atie ĩrĩqũẽrẽ: “Petoaca otere caotei petoaca rĩca jeyami; apei paio otere caotei paio rĩca jeyami.” ⁷ Bairi mujãã yeripũ mujãã cajopeere tũgoñapetiri bero, mujãã cajomasĩrõ cãrõ jĩcãrõ tũni joya. Jogaetimirãcũã, mujãã yeripũ roro tũgoñarĩ mujãã cajoata, ñuẽtĩña. Dios pũame caroaro yeri ñurĩqũẽ mena marĩ cajogarijere marĩ cajoro caroaro ĩñaũseaninucũñami. ⁸ Cũ pũame tocãnacã wãmerũa caroare paio majũ mujãã jomasĩñami. Bairo cũ cajoata, mujãã pũame ñe ũnie rũsaricarõ mano caroaro mujãã ãnimasĩgarã. Tunu bairoa tie mujããrẽ cũ cajorije carũsarije ũnie mena tocãnacã wãme caroaro átajere mujãã átimasĩgarã camasã cabopacarã mena. ⁹ Ato bairo Dios ya tutipũ cũãrẽ ĩ woatuyupa:

“Ni ũcũ, cañũũ ãnirĩ cabopacarãrẽ caroaro mena na joyami narẽ carũsarijere. Bairo caroaro na cũ caátĩãnie di rũmũ ũno petietigaro.

Tocãnacã rũmũa nicõã ninucũgaro,” ĩ quetibujũya Dios ya tutipũre.

¹⁰ Dios pũame, ote, marĩ caote ugarapeere cũñupĩ. Tunu bairoa ugarique cũãrẽ nipetirijere marĩ jonucũñami. Cũ pũame roque mujãã jogũmi nipetirije mujãã caotepeere. Tunu bairoa cũã, tie mujãã caoterije to putio joroque átigũmi. Bairo Dios cũ caáto yua, mujãã pũame paio mujãã cũgogarã. Tie mena caroaro jĩcãrõ tũni cabopacarãrẽ na mujãã juátinemo masĩgarã. ¹¹ Bairo Dios mujãã cũ caáto jũgori, tocãnacã wãme ñe ũnie rũsaricarõ mano mujãã cũgogarã Dios cũ cajorijere. Tie mena aperã cabopacarãrẽ caroaro jĩcãrõ tũni na mujãã juátimasĩgarã yua. Tunu bairoa mujãã majũ neñorĩ cabopacarãrẽ mujãã cajorijere jãã cajeáto ĩñarã, na, marĩ yarã pũame Diore butioro cũ basapeogarãma. “Jãã mena mũ ñumajũcõãña,” qũĩgarãma Diore. ¹² Mai, tie marĩ yarãrẽ mujãã caneñojorije jãã cajeátie pũame, narẽ carũsarijere jãã cajeátie jeto mee ñiña. Caroaro na mujãã caátie jũgori Dios cũãrẽ, “Jãã mena mũ ñumajũcõãña,” na ĩbasapeo joroque ána mujãã átiya. ¹³ Bairo mujãã caáto, na pũame butioro cũ basapeogarãma. Tore bairo na, cabopacarãrẽ na mujãã cajuátiere ĩñarĩ, masĩgarãma caria caroa queti Cristo yayere mujãã catũgõũsarijere yua. Bairi na cũã Diore qũĩroagarãma, nocãrõ caroaro narẽ na mujãã cajuátie jũgori. Tunu bairoa nipetiro aperã cabopacarã cũãrẽ na mujãã cajuátiere ĩñarĩ, butioro Diore qũĩroagarãma. ¹⁴ Tunu apeyera na pũame caroaro tũgoñamairĩqũẽ mena butioro Diopũre mujãã jẽnibojã

nucũgarãma. Dios nocãrõ cañuñ añirĩ narẽ mujãã jũgori caroaro na cũ caátiere ñnarĩ, na pũame butioro Diore cũ basapeo nucũgarãma. ¹⁵ Dios marĩ mena ñumajũcõãñami. Nocãrõ cañuñ añirĩ cũ macũrẽ marĩ joyupi. ¡Tiere tũgoñarĩ ati risero mena dope bairo pũame pairo netõjãñurõ ñ basapeo masĩã maa!

10

La autoridad de Pablo como apóstol

¹ Yũ, Pablo, Cristo caroaro mena cũ cabeyorije, caroaro cũ caññamairĩjẽ mena mujããrẽ yũ quetibũjũya. Bairãpũa, jĩcããrã yũre ñnucũñama: “Ato marĩ watoapũ añesẽãũ, marĩ uwire bairo tutuaro mena mee marĩ quetibũjũnucũñami. Bairo tutuaro mena mee quetibũjũmicũã, yoaropũ ãcũ pũame, tutuaro netõrõ marĩ quetibũjũ woajonucũñami,” ñi busũnucũñama. ² Bairi mujããrẽ ñiña: To mujãã tũpũ yũ caññam etari rãmũ caño, yũre tore bairo roro caĩbusũjãrãrẽ tutuaro mena na yũ quetibũjũo joroque yũ na ápericõãto. ¡Yũ tutimasĩña, tame! Na pũame jãã busũpairã, “Na majũ na catũgoñarĩjẽ mena jũgori na caátĩãnierẽ quetibũjũnucũñama,” jãã ñ busũjãnucũñama. Jããrẽ na cabusũpai jãnaeticõãta, cotericarõ mano tutuaro mena na yũ tutigũ. ³ Bairãpũa, camasã ati rupã cacũgorã marĩ cañnierẽ marĩ masĩña. Bairo marĩ cabaimiatacũãrẽ, jãã pũame ati mũrecõo macããna camasãrẽ bairo jãã átiãnajẽ cũperiya. ⁴ Jãã catutuãnie ati mũrecõo macããjẽ ñnie mee ñiña. Dios cũ catutuarije mena jũgori roque carorije quetibũjũriquere quetibũjũnetõnucãõ joroque jãã átimasĩnucũña. Torea bairo roro na cabusũpainucũrĩjẽ cũãrẽ jãã quetibũjũpomasĩña. ⁵ Bairi jãã pũame Dios cũ catutuarije jũgori tocãnacã wãme ricaati aperã na cabue ñnotarije, Jesucristore na boetio joroque caátiere jãã, cariape jãã quetibũjũpomasĩña camasãrẽ. Bairo jãã caátimasĩrĩjẽ mena camasã na majũ na catũgoñarĩjẽrẽ caroa wãme pũame tũgoñawasoari, Cristo cũ caborore bairo na átiãnio joroque na jãã átimasĩña. Bairo jãã caátimasĩrõ yua, na pũame cũ, Cristore cũ tũgoñsagarãma. ⁶ Bairi jãã pũame cotericarõ mano nipetiro Cristore cabaotiorãrẽ popiye na baio joroque na jãã átimasĩgarã. Mujãã pũame Jesucristore caroaro mujãã catũgoñsapetiro beropũ, tore bairo na jãã popiye peyojãnagarã.

⁷ Mujãã pũame yũ cabaurije bui macããjẽ jetore mujãã ññapeonucũña. Yũ yeri yũ catũgoñatutuarije pũame roquere mujãã masĩtĩnucũña. Bairi ni jĩcãũ ñcũ cariapea, “Jesucristo yũ yũ añiña,” cañnucũ cũ caãmata, jãã, Jesucristo yarã jãã cañnie cũãrẽ cũ camasĩpee ñiña. ⁸ Yũ pũame jãã carotimasĩrĩjẽ buipeoropũ jããrẽ mujãã caĩroapeere quetibũjũmicũã, tie mena yũ tũgoñaboboetiya. Marĩ Quetiupã pũame roque tore bairo jãã carotimasĩpeere jãã jowĩ. Jesucristo mena mujãã yeripũ nemojãñurõ cũ mujãã catũgoñatutua nutuaparore bairo ñ, tore bairo jãã roticũwĩ. Mujããrẽ jãã yapapuo reo joroque ñ mee, tore jãã quetibũjũ roticũwĩ marĩ Quetiupã. ⁹ Bairi yũ pũame yũ cawoaquetibũjũjorije mena, “Corinto macã macããna na tũgoña uwiãto,” ñ mee, tore bairo ñi quetibũjũ woajoya. ¹⁰ Aperã jĩcããrã yũ cawoajorijere ñnarĩ, bairo ñnucũñama: “Tutuaro mena marĩrẽ quetibũjũ woatujomicũã, cũ majũ etã pũame, tutuaro mena ni ñcũrẽ quetibũjũ masĩtĩñami. Tunu bairoa caroaro cariape caquetibũjũecũ ññami,” ñi busũpainucũñama. ¹¹ Tore bairo jããrẽ roro caĩbusũpairã atore bairo na camasĩrõ yũ boya: Yoaropũ añirĩ tutuaro yũ caĩquetibũjũrorea bairo mujãã watoa ãcũ cũã, yũ caátie mena tutuaro mujãã yũ quetibũjũ masĩña. Tiere na camasĩrõ yũ boya.

¹² Bairi jãã pũame jãã majũã jãã cabairijere ññacõñarĩ, o aperã na majũã na cañnierẽ caroaro na cabusũbotiorije mena na caĩrõrẽ bairo

caĩbusuetiparã jãã ãniña. Na, aperã p̄ame catũgoñamasĩena niñama, tore bairo cabusurã. Na p̄ame na majũã na caátie mena busurã, o aperã na caátie mena ĩcõñarã, roro catũgoñamasĩena majũ ãna iñama. ¹³ Bairi jãã p̄ame roque tie ũnierẽ caáperiparã jãã ãniña. Tere jãã átirotietyami Dios. Cũ p̄ame jĩcãrõ tũni jãã caátimasĩpeere cõñarĩcãrõrẽ bairo jãã átibojacũnucũñami. Bairi Dios p̄ame roque mujãã Corinto macããna tupu jãã quetibujũñesẽãõ joroque jãã ámi. ¹⁴ Bairi jãã p̄ame mujããrẽ Cristo yaye caroa quetire caquetibujũgõricarã majũ jãã ãniña. Bairi mujããrẽ quetibuju ãna, jããrẽ Dios cũ caquetibujuroticũrĩcãrõ netõjãñurõ ána mee jãã átiya. ¹⁵ Bairi jãã p̄ame aperã mujãã watoapu na caquetibujuriquere iñarĩ, “Jãã roque tere jãã quetibujuwu,” jãã ĩtĩnucũña. Jesucristo mena nemojãñurõ mujãã catũgoñatutuapeere borã, nemojãñurõ mujããrẽ jãã quetibujugaya. Bairo bori, Dios jããrẽ cũ caquetibujuroticũrĩcãrõrẽ bairo jĩcãrõ tũnia quetibujurã jãã átiya. ¹⁶ Bairo mujããrẽ quetibujuyaparori bero, mujãã jũgoye nocãrõ cayoaropu macããna cũãrẽ caroa quetire quetibujũñesẽãgarã jãã átiya. Bairãp̄na aperã caquetibujuri majã na caquetibujũñesẽãrĩcã macãrĩpu jãã quetibujurápérigarã. “‘Aperã na capaariquere êmarã mujãã átiya,’ jããrẽ ĩ busupairema,” ĩrã, to ũnopu jãã ánucũgaya.

¹⁷ Tore bairo Dios yaye cũã ĩ quetibujuya: “Ni jĩcãũ ũcũ, ‘Caroaro majũ yu paamasĩña,’ cũ majũã cũ caátimasĩrĩjẽ mena caĩnucũũ cũ caãmata, ‘Dios nocãrõ caroaro cũ camasĩrĩjẽ jũgori roque, caroaro yu paamasĩña,’ cũ caĩpee p̄ame roque ñiña,” ĩ quetibujuya Dios yaye busurique. ¹⁸ Bairi ni jĩcãũ ũcũ cũ majũã cũ paariquere cũ caĩñajesoro netõjãñurõ wapacũtiya cũ paariquere Dios cũ caĩñajesorije p̄ame roque.

11

Pablo y los falsos apóstoles

¹ ¡Bairi roro masacatiecũre bairo yu caĩbusunucũrĩjẽrẽ mujãã canũcãcõãmasĩrõ yu boya! Dise wãme ũnie yu caquetibujurije caãmata cũãrẽ, tere nũcãnetõcõãña. ² Mujããrẽ roro tũgoñau mee yu baiya. Dios mujããrẽ iñamairĩ yu cũ caquetibujurotirique jũgori mujããrẽ quetibuju yu átiya. Dios mujããrẽ cũ caĩñamairõrẽã bairo yu cũã butioro mujããrẽ yu maiña. Bairo mujããrẽ mairĩ yu p̄ame jĩcãũã, Jesucristo jetore cũ mujãã catũgousaro yu boya. Bairo bori, mujããrẽ ñe ũnie cawapa cũgoena cañurã majũ cũ caĩñajoro mujãã baio joroque yu átigaya, caroarã ñe ũnie cawapa cũgoena majũ Jesucristo tupure mujãã caetamasĩparore bairo ĩ. ³ Bairp̄na, aperã mujããrẽ na caĩtopee ũnierẽ yu tũgoña uwijãñuña. Wãtĩ, cũ caĩtopairije mena Evare cũ caĩtoricarorea bairo mujãã cũã aperãrẽ mujãã caĩtoceopee ũnierẽ yu tũgoña uwijãñuña. Bairo mujããrẽ na caĩtoata yua, mujãã p̄ame Jesucristore caboenarẽ bairo caroaro nũcũbugorique mena jĩcãrõ tũni cũ mujãã ĩroaetibujiorã. ⁴ Bairi noa ũna mujããrẽ jãã caquetibujũgõricu Jesucristo yaye queti meerẽ caquetibujurã cũãrẽ caroaro mena na mujãã tũgousaganucũña. Tunu bairoa jãã caquetibujuricarõ bero, Espĩritu Santo majũrẽ mujãã yeripu cabocãñerĩcãrã nimirãcũã, apeĩ espĩritu ũcũ cũãrẽ caroaro cũ mujãã ñeganucũña. Apeyera Dios yaye queti camasãrẽ cũ canetõrĩquẽ quetire catũgousajũgõricarã nimirãcũã, ricaati quetibujuriquere caquetibujurã cũãrẽ na mujãã tũgousaganucũña. ⁵ Bairp̄na, mujãã catũgousanucũrã ũna caĩtopairã, jãã, apóstolea majã netõrõ caãnitũgoñarã roca majũ macããcũrẽ bairo yu tũgoñaẽtĩña. ⁶ Yu p̄ame yu cabusurije mena caroaro caquetibujujã ãmeomasĩẽcũ yu ãcũ. Bairo caãcũ nimirãcũã, Dios yaye macããjẽrẽ masĩrĩquẽ p̄amerã yu masĩnetõmajũcõãña. Tie

yɛ camasĩrĩjẽrẽ mujãã yɛ áti ññoãninucũña tocãnacãnia mujãã tɔpɔre. Noo jãã caátie wãme cãrõ mujããrẽ tiere jãã caáti ññorõ mujãã ññanucũña.

⁷Yɛ pɔame mujããrẽ caroa queti Dios camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ queti majũrẽ mujãã yɛ quetibɔjɔgowa. Bairo tiere quetibɔjɔ ãcũ, mujããrẽ yɛ wapa jẽnierũ. ¿Ricaati wãme mujããrẽ roro ácuato, tore bairo wapa jẽniecũ mujãã yɛ quetibɔjɔyupari? Yɛ pɔame bopacooro yɛ baiwɛ, mujãã pɔame caroaro majũ mujãã caãnimasĩpeere bowa. ⁸Ape poari caãna ñubueri majã yure dinero jowã, mujããrẽ yɛ cajuatimasĩparore bairo ñrã. Baiɔna bairo yure na cadinero jorique jũgori narẽ dinero ẽmaurẽ bairo yɛ ápɛ. ⁹Mujãã watoapɛ yɛ caquetibɔjɔñesẽãrĩ watoare, yure carɔsarije caãnimitacũãrẽ, di rũmɛ ñno jĩcãũ ùcũrẽ jũnurõ yɛ jẽni patowãcõẽpũ. Marĩ yarã Macedonia yepa macããna pɔame roque yure carɔsarijere yɛ jowã. Bairi mujããrẽ jũnuɛ yɛ cajẽni patowãcõẽpeere yɛ nɛcãcõãwũ. Baiɔna bairo jeto yɛ nɛcãmasĩcõã ninucũgɛ. ¹⁰Cristo nocãrõ caroaro cariape caquetibɔjɔ cũ caãnierẽ camasĩ ãnirĩ cũrẽã bairo yɛ cũã cariape mujããrẽ ñiña: Di rũmɛ ñno mujãã Acaya yepa macããnarẽ yɛ dinero jẽnipatowãcõẽcũ. Tere tũgoñarĩ butiuro yɛ yeri ñuña. ¹¹¿Dopẽĩ bairo mujããrẽ ñi busucati? ¿Mujããrẽ caññamaiecũ ãnirĩ tore bairo ñi busucati? Bairo mee ñiña. ¡Dios cũã caroaro masĩñami nocãrõ mujããrẽ yɛ caññamainucũrĩjẽrẽ!

¹²Mujããrẽ yɛ cabuerije wapare jẽniecũ, yɛ caquetibɔjɔjũgoricarorea bairo wapa jẽniecũ yɛ quetibɔjɔcõã ninucũgɛ. Aperã mujããrẽ na caquetibɔjɔrije wapa, wapa jẽnirĩ caquetibɔjɔñesẽãnucũrã, “Pabloure bairo jãã cũã jãã paanucũña,” na caĩmasĩẽtĩparore bairo ñ, di rũmɛ ñno mujãã yɛ wapa jẽnietigu. ¹³Na pɔame roque caĩtopairã, apóstolea majã mee ñiñama, “Apóstolea majã majũ jãã ãniña,” caĩrã nimirãcũã. Bairo caĩrã nimirãcũã, na rupau bui jeto Jesucristo yarã apóstolea majãrẽ bairo bautonucũñama. ¹⁴Bairo na caátimasĩnucũrĩjẽrẽ ññarĩ, baiɔna yɛ tũgoña acuetiya. Ape watoara wãtĩ cũã ɛmɛrecóo macããcũ ángel bauriquere bairo bauriquecatĩ tomasĩnucũñami. ¹⁵Tore bairo wãtĩ cũã cũ cabaimasĩrõ jũgori, cũ yarã caĩtopairã cũrẽ catũgoɛsari majã pɔame cũã caroare caáti majãrẽ bairo baurique catĩ tomasĩnucũñama. ¡Bairãpɛna, na ñna jĩcã rũmɛ caãno yasi acɛagarãma, roro na caátipairije wapa jũgori yua!

Sufrimientos de Pablo como apóstol

¹⁶Mujããrẽ yɛ caquetibɔjɔjũgoricarore bairo mujããrẽ ñinemoña tunu: Ni jĩcãũ ùcũ yure, “Camecũrẽ bairo quetibɔjɔyami Pablo,” yɛ qũĩ tũgoñaeticõãto. Bairo camecũrẽ bairo yure mujãã caĩtũgoñata, camecũrẽã bairo yɛ caquetibɔjɔrijere yɛ tũgopeocõãña mai. Mujãã tɔpɛ caãna quetibɔjɔri majã, na majũã na caátie mena netõnɛcãgarã, netõjãñurõ na caquetibɔjɔnucũrõrẽã bairo peeto ñno yɛ cũãrẽ yɛ quetibɔjɔ roticõãña. ¹⁷Bairopɛna marĩ majũ marĩ caátie mena marĩ caãmeo netõnɛcãgarije cañuetie ñiña. Camecũrãrẽ bairo quetibɔjɔrique ñiña. Marĩ Quetiupɛna cũ caññajesorije ñnie mee ñiña. ¹⁸Bairo cabaimiatacũãrẽ, bairãpɛna capããrã ninucũñama na majũã na caátie mena netõnɛcãgarã caquetibɔjɔpɛnucũrã. Bairi, jɔna cũã tore bairo yɛ quetibɔjɔgaya! ¹⁹Mujãã pɔame catũgoñamasĩrãrẽ bairo tũgoñamirãcũã, jnopẽĩrã catũgoñamasĩẽna yaye queti pɔamerẽ caroaro mena mujãã tũgoɛsanucũñati, tame! ²⁰Tunu bairoa roro rotirique mena narẽ caroaro na mujãã cajuatinemopeere na cabomiatacũãrẽ, caroaro mena na mujãã tũgopeonucũña. Tunu bairoa mujããrẽ carotieperã, mujããrẽ caĩtori majã ñna cũãrẽ na mujãã ẽñotaetinucũña. Tunu aperã mujããrẽ cabũgoro macããnarẽ bairo caññarẽ, aperã mujããrẽ roro na cawasopana paepemiatacũãrẽ, caroaro mena na mujãã tũgopeonucũña. ²¹Mujããrẽ yɛ caĩpeere

bobotũgoñamicũã, atore bairo mujãã ñiña: jãã pũame cayeritutuaena majũrẽ bairo tie ãnierẽ na caátore bairo jãã átiãnajẽ cũperinucũña!

Bairi aperã na majũã na caátie mena caquetibũjũnucũrã netõrõ na caquetibũjũnata, yũ cãã netõjãñurõ mujãã yũ quetibũjũ masiña. Bairũna camecũrẽ bairo yũ caquetibũjũrije cabaimiatacũãrẽ, atore bairo mujããrẽ yũ quetibũjũya: ²² Mujãã tũpũ caãna quetibũjũri majã, “Jãã roque hebreo majã majũ jãã ãniña,” i botionucũñama na majũã na caquetibũjũrije mena. Bairo na caãata, yũ cãã hebreo majã yaũna yũ ãniña. Tunu bairoa, “Israelita majã Dios cũ cabesericarã jãã ãniña,” na caãata, yũ cãã israelita majã yaũ majũã yũ ãniña. Tunu, “Abraham ãnacũ pãrãmerã majũ jãã ãniña,” na caãata, yũ cãã cũ pãrãmi majũã yũ ãniña. ²³ Tunu bairoa, “Cristore paabojari majã jãã ãniña,” na caãatacũãrẽ, yũ roque na netõjãñurõ cũrẽ capaabojari majõcũ majũ yũ ãniña. Bairũna, atiere bairo yũ caĩbusũata, camecũrẽ bairo ñiña. Yũ pũame roque na netõjãñurõ Dios yayerẽ yũ paanucũña. Na netõjãñurõ capee majũ popiye preso jorica wiĩpũ yũ jo epenucũñama. Tunu bairo na netõjãñurõ capee majũ yũ bape econucũwã. Dios yaye macããjẽrẽ yũ caquetibũjũrije jũgori capee majũ yũ pajĩã ecobujionucũwã. ²⁴ Jĩcã wãmo cãnacãni majũ judío majã quetiuparã yũ ñewã. Bairo yũ ñerĩ yua, treinta y nueve cãnacãni majũ yũ bape epenucũwã, yũre na cañenucũrõ cãnacãnia. ²⁵ Itiani cãnacãni majũ yucũ mena yũ paepewã. Jĩcãni ãtã rupaa mena yũ wẽjĩã rocabujiowã. Tunu bairoa itiani cãnacãni majũ cũmua capairicarpũ áñesẽãũ, yũ ruawũ. Bairo jĩcãni yũ caruari rũmũ caãno yoaro, ãmũreco, ñami cũãrẽ yũ baa pasawũ ria capairiya recomacã majũpũre. Yũ riacoabujiowũ. ²⁶ Bairo aperoripũ caãnarẽ quetibũjũ ñesẽãgũ, roro majũ yũ tãmũonucũña. Bairo áñesẽãnucũũ, riyaã cauwiropũ cũãrẽ yũ ánucũwũ. Tunu bairo uwioro cajerutiri majã na capairorpũ yũ netõ ánucũwũ. Yũ yarã jĩcã yepa macããna judío majã nimirãcũã, yũ wapanarẽ bairo caãna watoarpũ yũ áñesẽãnucũwũ. Tunu bairo aperã ape yepa macããna tũripũ cũãrẽ uwioro yũ áñesẽãnucũwũ. Tunu bairoa capaca macããrũ, camasã na camanorĩpũ cũãrẽ uwioro yũ baiñesẽãwũ. Ria capairiya cũãrẽ uwioro yũ baiñesẽãwũ. Tunu areyera, “Jesucristore catũgousarã jãã ãniña,” cabũgoroã caĩtopairã watoa cũãrẽ uwioro yũ baiñesẽãnucũwũ, aperoripũ caãnarẽ quetibũjũñesẽãgũ. ²⁷ Capee majũ popiye yũ paanucũwũ. Areyera roro popiye yũ tãmũonucũwũ. Tunu capee majũ yũ wũgoa tãmũonucũwũ yũ paarique jũgori. Tunu bairoa capee majũ etigũ, o ugarique ugagũ, popiye yũ aũna nũcãnucũwũ. Ape watoara capee jutii cacũgoecũ ãnirĩ roro bopacooro yũ yũsũaye tãmũonucũwũ.

²⁸ Atie mujããrẽ yũ caquetibũjũrije, areye mujããrẽ yũ caquetibũjũetiataje mena popiye majũ tãmũonucũmicũã, tocãnacã rũmũna mujãã, o aperã Dios ya poari macããna cũãrẽ caroaro na caãnipeere boũ, bũtioro yũ tũgoña patawacãnucũña. ²⁹ Bairi ni jĩcãũ ãcũ mujãã mena macããcũ Jesucristo yaũre cũ yaparuaã joroque aperã cũ na caãpata, yũ cãã cũ mena yũ yaparuaã tũgoñanucũña. Tunu bairo ni ãcũrẽ roro cũ átio joroque aperã cũ na caãpata, yũ cãã bũtioro majũ yũ tũgoña asianucũña. ³⁰ Yũ pũame, “Aperã netõrõ caquetibũjũmasĩ yũ ãniña,” ãrĩcãrõ ãnorẽã, catutuaecũ yũ caãnierẽ bairo mujãã yũ quetibũjũ ãnogũ. Botiorique mena tutuaro yũ quetibũjũgaetiya mujããrẽ. ³¹ Dios, marĩ Quetiuparũ Jesucristo pacũ cãã masĩmajũcõãñami caroaro carĩape yũ caquetibũjũnucũrĩjẽrẽ. Cũrẽã tocãnacã rũmũna cũ marĩ cabasapeoro ñiña. ³² Areyera Damasco macãrũ yũ caãno quetiuparũ rey Aretare cajũroti gobernador pũame yũ ñerotimiñurĩ. Bairo yũre cañegũ ãnirĩ, cũ ãmũna soldauare ti macã witorica joperũ na coterotiyupi, yũre na ñeo joroque ã. ³³ Bairo yũre cũ cañerotirijere tũgori yua, aperã marĩ yarã pũame yũ jũãma. Ti macã

ẽñotaricarõ jũgoyepũ pii capairi pii mena yũ jããrĩ, wii waru jopepũ yũ pitiyo ruiojowã. Tore bairo yũ na caáto, yũ rutimasĩwũ quetiupau gobernador yũre cañegaure.

12

Visiones y revelaciones

¹ Ñe ùnie majũ marĩ átimasĩtĩña, marĩ majũã marĩ caátiere marĩ caĩbusuata. Bairo cabaimiatacũãrẽ, yũ pũame marĩ Quetiupau qũẽguericarore bairo yũ cũ caĩnorĩqũẽ, cũ yaye macããjẽrẽ yũ cũ caátibuio ñnorĩqũẽ macããjẽ cũãrẽ majãã yũ quetibũjũgaya. ² Jĩcãã caũmũrẽ ñiñawũ caroaro majũ Cristore jĩcãrõ tãni catũgõusacõãninucũãrẽ. Cũ pũamerẽ itia umũrecóo tuti buipũ cũ neámí Cristo. Merẽ pũga wãmo peti rũpore baparcãnacã pẽnirõ cãnacã cũma majũ netõña cãrẽ cũ caneátato bero. Baiřua caroaro majũ yũ masĩtĩña: Ati rupaũ menaa, o cũ yeri jetore rita neácú baibauwĩ. Dios roque cariape cũ caátajere masĩñami. ³⁻⁴ Baiřua caroaro majũ yũ masĩña: Cãrẽ Dios nocãrõ caroaro caãno cũ tũpũ cũ neámí. (Ati rupaũ menaa o cũ yeri jetore rita neácú baibauwĩ.) Topũ etaácũ, cũ pũame busũri cayasiorije, ni ùcãrẽ Dios cũ busũrotietie ùnie busũrique majũrẽ tũgoroyawĩ.

(Mai, Pablo pũame versículos 2-4 apei cũ cabairiquere ì quetibũjũmicũã, cabotiogaecũ ãnirĩ cũ majũã cũ cabairiquere quetibũjũgũ ìcũmi.)

⁵ Bairo yũ roque tore bairo camasĩ ãnirĩ caroaro netõrõ tie mena jũgori yũ bai-botio ñnobujioya ni ùcũ camasocũre. Bairo masĩmicũã, baiřua yũ majũã yũ camasĩrĩjẽ mena tore bairo yũ átibotiogaetiya. Tie ùnie meerẽ, yũ majũã yũ cayeri tũgoñatutuaetie roquere torea bairo mũjãã yũ caátĩ ñnoata, ñucõãbujioro. ⁶ Bairo netõjãñurõ yũ majũã yũ caátiere, o yũ caĩrĩjẽrẽ quetibũjũmicũã, camecãrẽ bairo quetibũjũ mee yũ baiya baiřua. Cariapea quetibũjũ roque tore bairo ñinucũmiña. Bairo caĩ nimicũã, baiřua buipearo ni jĩcãã ùcũ tie yũ caáperie, o yũ caĩtĩẽ jũgori yũ cũ caĩroacotero yũ boetiya. Caroaro yũ caátĩãninucũrĩjẽrẽ ññabeseri roque yũ cũ caĩroaro ñũña.

⁷ Bairo marĩ Quetiupau yaye macããjẽ nocãrõ caroare yũ cũ caátibuio ñnorĩqũẽ mena jũgori yũ cabaibotioetiparore bairo ì, wãtĩ roro yũ cũ caátiere ãñotaemi Dios. Tie jũgori popiye pota marĩ rupaũre caãnorẽ bairo wãtĩ roro yũre cũ caátiere ãñotaemi Dios. Tie jũgori popiye pota marĩ rupaũre caãnorẽ bairo wãtĩ roro yũre cũ caátie ninucũña. ⁸ Bairo roro popiye yũ cabaiãnierẽ yũ cũ netõáto ì, itiani cãnacãni majũ Diore cũ yũ jẽnimiwũ. ⁹ Bairo itiani yũ cajẽniamiatacũãrẽ, itianipũa atore bairo ñi quetibũjũwĩ: “Mũ caĩrõrẽ bairo yũ áperigu. Yũ yarã popiye baimirãcũã, narẽ yũ mena na tũgoñatutuaõ joroque na yũ caátie jũgori, nipetiro camasãrẽ yũ catutuarijere nemojãñurõ na ñiñomasĩña,” ñi quetibũjũwĩ. Bairi popiye yũ catãmũorĩjẽrẽ tũgoñarĩ, tie mena yũ tũgoña useanicõãña. Tie jũgori nipetiro camasãrẽ Cristo yũ cũ catutuarije jorijere na yũ áti ñiñomasĩña. ¹⁰ Tunu bairoa atiere tũgoñarĩ yũ useaniña: Catutuaecũre bairo roro popiye yũ cabairije, roro yũre na caĩawajatutinucũrĩjẽ, yũre carusarije cũãrẽ tũgoñarĩ yũ useaniña. Apeyera Jesucristore yũ catũgõusarije jũgori yũre na capajĩãga ñesẽãnucũrĩjẽ, tunu Jesucristo jũgori popiye capee wãme yũ cabainucũrĩjẽrẽ tũgoñarĩ yũ useaniña. Bairo roro popiye catutuaecũre bairo majũ tãmũonucũã pũame roque nemojãñurõ Cristo jũgori catutuaũre bairo majũ yũ tũgoñanucũña.

Preocupación de Pablo por la iglesia de Corinto

¹¹ Yũ majũã camecãrẽ bairo ñiẽtĩña. Mũjãã roque camecãrẽ bairo ñio joroque yũ mũjãã ápũ. Mũjãã pũame roque yũ caátĩãnierẽ caroaro yũre cabũsũparã mũjãã ãnimiña. Bairo yũre caroaro cabũsũparã nimirãcũã,

bairo mujãã áperinucũña. Cabugoro macããcũrẽ bairo caãcũ nimicũã, baiꝛua na, mujãã catũgousanucũrã, jãã apóstolea majã netõrõ caãnitũgoñarã roca macããcũrẽ bairo yu ãnitũgoñaẽtĩña. ¹² Bairo popiye tãmuomicũã, mujãã tũꝛu ãcũ, nipetiri wãme nocãrõ Dios cã catutuarije mena áti ãnorĩqũẽrẽ mujãã yu áti ãnoãninucũwũ. Tore bairo caroaro yu caátimasĩrĩjẽ jũgori cariapea Jesucristo yu apóstol majũ yu caãnierẽ mujãã masĩõ joroque yu áti ãnomiwũ. ¹³ Baiꝛua jĩcã wãme jeto aperã Jesucristore catũgousari majã poarire yu caátinucũrõrẽ bairo mujãã yu áꝛewu. Yũre carũsarije caãnimiatacũãrẽ, di rãmu ãno patowãcõrõ mujããrẽ yu jẽnipatowãcõẽꝛũ. Tore bairo mujããrẽ yu cajẽnietĩẽ to cañueticõãta, jĩtere yu mujãã masiriyobojawa!

¹⁴ Mujãã tũꝛu águ, merẽ qũẽnojũgoyeti ãcũ yu átiya. Atie yu caápée mena itiani majũ merẽ mujãã tũꝛure ãñañesẽãgu. Bairo ati watoare ácu cũã, mujãã aꝛeye ãnierẽ cajẽnipatowãcõãrẽ bairo yu baietigu. Capacua ꝛuame na ꝛũnaarẽ carũsarijere na jomasĩnucũñama. Na ꝛũnaa ꝛuame mee na ꝛacũare carũsarijere na jonucũñama. Baiꝛi yu ꝛuame mujãã yu ꝛũnaarẽ bairo mujãã caãnoi, dise ãnie mujãã cacũgorijere mujãã yu jẽnipatowãcõẽtĩgu. Yũre mujãã caĩroapee ꝛuame jetore yu boya. ¹⁵ Baiꝛua, dise yu cacũgorije caetatuaro cãrõ mujããrẽ yu juátinemogu. Yu majũ rupaũ mena cũãrẽ popiye yu tãmuomasĩña, mujãã ꝛuame caroaro mujãã caãnimasĩꝛeere bori. Bairo mujããrẽ netõjãñurõ yu camaimiatacũãrẽ, mujãã ꝛuame nemojãñurõ yũre camaiena majũ mujãã tuanucũña.

¹⁶ Bairo mujããrẽ di rãmu ãno aꝛeye ãnierẽ yu cajẽnipato wãcõetimiatacũãrẽ, jĩcããrã atore bairo ãnucũñama: “Pablo masĩrĩ, marĩrẽ ãtoũ átiyami. Di rãmu ãno caãno marĩ camasĩẽto yua, aꝛeye ãnie marĩ cacũgorijere jemasĩguĩ,” ãnucũñama. ¹⁷ Baiꝛi, ¿mujãã tũꝛu yu cajoricarã mujããrẽ ãtori aꝛeye ãnie mujãã cacũgorijere mujãã na ãmarĩ? Ni jĩcãũ ãcũ mujããrẽ ãtori mujãã yayere ãmaesupi. ¹⁸ Yu ꝛuame Titore mujãã tũꝛu cũ yu jowu. Cũ mena aꝛei marĩ yu Jesucristore catũgousau cũãrẽ cũ yu jowu. Bairo mujããtu yu cajoricu Tito topu ãcũ, ¿mujããrẽ qũĩtori? Mujããrẽ jĩcãni ãno ãtoetacũmi. Jãã, cũ mena ꝛũgarãꝛua jĩcãrõ tãni jãã ãnajẽ cãtiya. Jãã, ꝛũgarãꝛua jĩcã yerire bairo jãã yeri cãtinucũña.

¹⁹ Aꝛe watoara atore bairo ꝛuame mujãã tũgoñabujiorã: “Caroaro jããrẽ na nũcũbugoãto ãrã, tore bairo ãrãma,” jããrẽ mujãã ã tũgoñarã. Bairo mee jãã baiya. Yu yarã, yu camairã, Dios cũã tore bairo bori, jãã caátigatũgoñarĩjẽrẽ masĩcõãñami. Dios mena nemojãñurõ mujãã catũgoñatutuapee ꝛuame roquere bori, tore bairo mujããrẽ jãã quetibũju ãninucũña. ²⁰ Mujããrẽ yu caĩñañesẽãũátĩ rãmu caãno, caroaro yu mujãã caãniyuro yu boya. “Aꝛe watoara ricaati niyubujiorãma,” ã tũgoñarĩ, yu tũgoña uwiya. Carorije macããjẽ mena mujãã caãno mujãã yu eta tãmuogaetiya. Atie ãnie carorije nibujioro mujãã watoare baiꝛua: ãmeo tutirique, ãmeo ãña ugorique, ãmeo asiarique, aperã netõrõ baitũgoñarĩqũẽ, roro ãmeo busũpairique, caũsaropu busũpairique, ãmeo botiorique, caroaro jĩcã yericãtiri ãnimasĩẽtãjẽ cũã nibujioro. Tere tũgoñarĩ yu ꝛuame yu tũgoña yapapujãñuã. Bairo mujãã caãmata, mujãã cũã butioro mujãã yapapuabujiorã, mujããrẽ yu catutipeere tũgoñarĩ yua. ²¹ Tunu bairoa ati watoa mujããrẽ yu caĩñañesẽãũátĩ rãmu caãno, roro mujãã caãnie jũgori yu Quetiupaũ Dios ꝛuame mujãã mena yu tũgoñaboboo joroque yu átibujioũmi. Nocãrõ yoaro carorije macããjẽrẽ mujãã caátĩãninucũrĩjẽrẽ tũgoñarĩ, butioro yapapuari yu otio joroque yu átibujioũmi. Capããrã mujãã mena macããna tocãnacã wãme roro ati rupaũ mena átieꝛerique ãnierẽ áti jãnaetinucũñama. Tie nipetirijere tũgoñarĩ yu majũꝛua butioro yu tũgoña yapapujãñuã.

13

Advertencias y saludos finales

¹ Atie mujãã yu caĩñañesẽãũápee mena merẽ itiani majũ mujãã tũpũre ñiña ñesẽãágú. Dios ya tutipũ bairo ï quetibũju woatuyupa: “Pũgarã, o itiarã ùna, apei roro caátacure na cabũsjãrõ ñuña. Bairo na, itiarã ùnapua jĩcãrõrẽ bairo na cabũsjãata, nipetiro catũgorã cũã na caĩrõrẽ bairo átimasĩñama,” ï quetibũjũya Dios ya tutipũ. ² Bairi mujãã tũpũ caãna carorijere caátanarẽ, o nipetiro to caãna cũãrẽ ãme ato mai cayoaropua ãcũ, jĩcãni bero tunu mujããrẽ ñnaũ etanemou yu caquetibũjũricarorea bairo ñinemoña tunu: Ati watoa mujããrẽ tunu yu caĩña ñesẽãnemou ápáta, roro caátipairãrẽ yu bopaca ñnaecũ yua. Roro popiye na bairo joroque na yu átigu. ³ Mujãã pũame mai yũre caria Jesucristo yu cũ cajũátiere masĩgarã, jĩcã wãme áticoña macããrã mujãã átiya. Jaũ, toroque mujããtu ãcũ, mujããrẽ yu áti ñnogũ cũ catutuarijere. Cristo pũame catutuaecũre bairo mujãã watoare ãcũrẽ bairo bainucũñami. Bairo cabai nimicũã, nocãrõ cũ catutuarijere mujãã áti ñnomajũcõãnucũñami yu jũgori mujãã tũripũre. ⁴ Bairãpua, cariapea marĩ masĩña catutuaecũrea bairo yucãpãĩpũ papuatuecori riariquere. Bairo papuatuecori cariaricũ nimicũã, Dios cũ camasĩrĩjẽ jũgori cacatiricũ majũ ñiñami. Jãã cũã bairãpua Jesucristorea bairo roro popiye jãã tãmũonucũña. Bairo popiye baimirãcũã, Jesucristore capitiena ãnirĩ jãã cũã cãrẽã bairo jãã ãnigarã Dios cũ catutuarije jũgori, mujããrẽ juátinemogarã yua.

⁵ Bairi mujãã majũã caroaro mujãã caátĩãnierẽ tũgoña besemasĩña. ¿Cariapea Jesucristo mena marĩ tũgoñatutuamiñatĩ? mujãã caĩtũgoñamasĩparore bairo ñrã, caroaro tũgoña beseya mujãã caátiere. ¿Mujãã yeripũ Jesucristo cũ caãnierẽ mujãã tũgoñamasĩtĩñati? Caĩtopairãrẽ bairo cabũgoroa, “Jesucristo yarã jãã ãniña,” mujãã caĩata roque, Jesucristo mujãã yeripũ mácũmi. ⁶ Bairo ñmicũã, baihua yu pũame mujãã mena yu tũgoñatutuacõãña. Bairi jããrẽ bairãpua cariapea Cristo yarã jãã caãnierẽ mujãã masĩcõãrã. ⁷ Bairi jãã pũame mujããrẽ Diopũre jãã jẽnibojanucũña, dise ùnie carorije macããjẽrẽ mujãã caáperiparore bairo ñrã. “Na netõrõ caroarã majũ jãã ãniña,” ñgarã mee, mujããrẽ tore bairo jãã átibojagarã. Caroa macããjẽ pũame roque mujãã caátĩãniparore bairo ñrã, tore bairo jãã átigarã. “Cabũgoroa quetibũjũrã átiyama,” camasã jãã na caĩmiatacũãrẽ, bairãpua tore bairo jãã átigarã. ⁸ Jãã pũame dopẽĩrã cariape macããjẽrẽ ricaati pũame jãã baibotiomasiẽtĩña. Cariape macããjẽ quetibũjũrique caĩrõrẽ bairo pũame jeto roque jãã caátimasĩnucũpee niña. ⁹ Bairi jãã pũame jããrẽ caĩñaterã cayeritutuaenarẽ bairo jãã na caĩmiatacũãrẽ, tũgoña useanirĩqũẽ mena jãã ãnicõãnucũña. Mujããrẽ juátigarã, tie mena jãã pũame popiye jãã catãmũonucũrĩjẽ jũgori nemojãñurõ Dios mena mujãã catũgoñatutuapeere tũgoñarĩ jãã useaninucũña. Bairi tocãñacã rũmua mujããrẽ Diopũre jãã jẽnibojanucũgarã, caroaro mujãã caátĩãnie ñe ùnie to carũsaetiparore bairo ñrã. ¹⁰ Bairi ati carta mena mujãã yu quetibũju woajoya, mujãã tũpũ yu caĩñañesẽãũ ápáro jũgoye. Topũ yu caetaparo jũgoye roro mujãã caátĩãnierẽ mujãã majũã qũẽnocõãña. Bairo mujãã caápata, yu pũame topũ etaũ, tutuaro mena mujãã yu quetibũjuetigu. Marĩ Quetiupau pũame roque tore bairo yu carotimasĩpeere yu jowĩ. Jesucristo mena mujãã yeripũ nemojãñurõ cũ mujãã catũgoñatutuanutaparore bairo ï, tore bairo yu roticũwĩ. Mujããrẽ yu yapapuo reo joroque ï mee, tore yu quetibũju roticũwĩ marĩ Quetiupau.

¹¹ Yu yarã, mujããrẽ yu cawoajo yaparoparo jũgoye atore bairo mujãã ñiña: Caroaro useanirĩqũẽ mena ãnajẽcũsa. Caroaro átĩãnajẽ pũamerẽ átĩãnimasĩña. Tocãñacãũpua caroaro yeri ñurõ ãmeo átĩãnajẽcũsa. Tunu bairoa

jĩcã yericunarẽ bairo ãnajẽcusa. Marĩ Pacu Dios ãmeo mairĩqũerẽ, bairi jĩcã yericutaje cũãrẽ cajou mujãã mena cũ ãmarõ. ¹² Tunu bairoa caroaro nũcũbugorique mena ãmeo bocári ãmeo jẽniña. ¹³ Marĩ yarã ato macããna Jesucristore catũgousarã nipetiro mujããrẽ ñuroti joyama.

¹⁴ Jesucristo marĩ Quetiupacu caroare cũ jonemoáto mujãã nipetirore. Tunu bairo marĩ Pacu Dios nocãrõ marĩrẽ camai, bairi cũ Yeri Espíritu Santo cũã mujãã mena cũ ãnicõã ninucũáto.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Carta de San Pablo a los GÁLATAS

Saludo

¹ Y_u, Pablo cawāmesu_u, Jesucristo cū caquetibujurotijo_u apóstol majū y_u āniña. Camasā aperā ũna beseri na caquetibujurotijoric_u mee y_u āniña. Jesucristo, cū pac_u Dios mena roque na caquetibujurotijoric_u majū y_u āniña. Mai, Dios p_uame cū macū Jesucristore cū catioyupi, cariacoatac_u cū caānimiatacūārē. ² Bairi marī yarā Jesucristore catūgosarā y_u mena caāna mena, mujāā y_u woajoya, mujāā Galacia yepa macāāna űubueri majārē. ³ Bairi mai, marī Pac_u Dios, marī Quetiup_u Jesucristo mena caroa yeri cutajere mujāā na jonemoáto. Caroaro yeri jōrō ānajē cutaje cūārē mujāā na jonemoáto. ⁴ Mai, Jesucristo p_uame yuc_upāīp_u uwiricarō mano riayupi marī carorije wapa. Tunu bairo roro ati um_urecóo macāāna marī caátiane wapare netōōg_u riayupi. Tore bairo baiyupi, marī Pac_u Dios, Jesucristo pac_u cū caboro jūgori yua. ⁵ Bairi y_u p_uame tiere masīrī, atore bairo űi basapeoya: “¡Nocārō cañu_u cū āniñati marī Pac_u Dios! Tocānacā r_um_u cañu_u nicōā ninucūgami. Bairoa to baiáto,” űiña yua.

No hay otro mensaje de salvación

⁶ Āmerē butiōro y_u tūgoña yapapuaya, Diore catūgosaricarā nimirācūā, cārē yoaro mee mujāā cajānarījē jūgori yua. Dios p_uame Jesucristo jūgori mujāārē maiwī. Bairo mujāārē cū camaimiatacūārē, cū yaye caroa queti camasārē cū canetōōrījē quetire jānarī, apeye queti p_uamerē mujāā tūgosaya. Tiera masīrī, butiōro y_u tūgoña yapapuaya. ⁷ Cariape majūrā, apeye quetibujurique camasā na canetōpee űnie maniña. Bairo cabaimiatacūārē, aperā jīcāārā mujāārē quetibuj_u mawijiorā átiyama. Jesucristo yaye caroa quetire quetibuj_u mawijio buipeogarā átinucūñama mujāārē. ⁸ Bairi ni jīcāū űcū Dios camasārē cū canetōōrīqūē caroa queti űnie meerē cū caquetibuj_unata, peero caūpetietop_u cū ápáro. Y_u űcū, o um_urecóo macāācū ángel űcū cū caāmata cūārē, popiye cū baiáto, roro ricaati cū caquetibujurije jūgori yua. ⁹ Merē cajūgoyep_u cūārē tore bairo mujāārē űi quetibuj_uw_u. Bairi āmerē tunu mujāārē y_u quetibuj_unemoña: Ni jīcāū űcū Dios camasārē cū canetōōrīqūē caroa queti mujāā catūgojūgorique űnie meerē mujāā cū caquetibuj_unata, peero caūpetietop_u cū ápáro.

¹⁰ Camasā, y_u caquetibujurijere na űñajesoáto ĩ mee, tiere y_u quetibuj_unucūña. Dios p_uame roque y_u caátie qūññajesoáto ĩ, mujāārē y_u quetibuj_unucūña atie cū yaye quetire. Camasā ricaati caquetibujurā mena caroaro tuag_u mee y_u átiāniña. ¡Narē tutuaro mena y_u caquetibuj_ueticōāta, Jesucristo cū caquetibujurotijoric_u mee y_u ānibujio_u!

Cómo llegó Pablo a ser apóstol

¹¹ Y_u yarā, atiere masīña mujāā cūā: Caroa queti camasārē Dios cū canetōōrīqūē quetire mujāā y_u quetibuj_unucūña. Ati um_urecóo macāāna camasā na catūgoñarījē mena na caīquetibujurije űnie meerē y_u quetibuj_unucūña. ¹² Ni jīcāū űcū camasoc_u y_u quetibuj_u rotijoemi. Tunu bairoa ni űcū camasoc_u y_u bueemi atie mujāā y_u caquetibujurijere. Jesucristo p_uame roque cū majūr_u y_u masīōwī nipetirije mujāā y_u caquetibujurijere.

¹³ Bairār_u, mujāā tūgoricarā mai cajūgoyep_u judío majā na carotirore bairo ācū y_u caátajere. Tutuaro mena Dios ya poa macāānarē popiye na baio

joroque na yu átiusanucūwū. Bairo ácu, Dios ya poa macããna na petio joroque yu átigamiwū. ¹⁴ Baiřna judío majã yayera yu capaa ãniwatoare merẽ aperiã yu yarã, yu tãniĩ cabũtoa caãna netõjãñurõ camasĩ majũ yu ãmũ. Mai, judío majã na carotirije řame netõjãñurõ yu ñicũjãã ãnana na caátĩãnajẽrẽ yu áticõã niganucūwū. Tie quetibũjuriqe jeto caãnicõãninucūrõ yu bootũgoñanucūwū. ¹⁵ Bairo cabai yu caãnimiatacũãrẽ, merẽ Dios řame yu cabuiaparo jũgoyerya yu besecõãñupĩ. Bairo yu beseri yua, nocãrõ yure camai ãnirĩ, cũ ya yu ãnio joroque yu ámi. Cũ majũ cũ caborore bairo yu beseyupi. ¹⁶ Bairo yure camai ãnirĩ yua, cũ caborore bairo ácu, cũ macũ Jesucristore yu masĩõ joroque yu ámi. Bairo cũ macũrẽ yu masĩõrĩ yua, cũ yaye caroa queti camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ quetire yu quetibũjũ rotijowĩ judío majã caãmerãrẽ. Bairo cabairipare ni jĩcãũ ũcũ camasocũ mena jẽniñarĩ yu masĩjũgoerya. ¹⁷ Tunu bairoa Jerusalẽrya átĩ, yu jũgoye apóstolea majã caãnijũgoricarã cũãrẽ na yu jẽniñaerya yu cabairijere. Bairo átiri mee, jicoquei yoworicaro mano Arabia yerya yu acoárpũ. Cabero Damasco macãřny yu tunuetawũ tunu.

¹⁸ Yoaro itia cãma berorya roque yua, Jerusalén macãřny yu árpũ. Bairo ti macã etay, Pedrore cũ yu masĩjũgowũ. Cũ mena yua řuga wãmo peti jĩcã řypõ petiro cãnacã řũmũ majũ yu tuawũ. ¹⁹ Bairo topũ ácu, noa ũna aperiã apóstolea majãrẽ na yu bocãerya. Santiago, marĩ Quetiupary bai jetore cũ yu bocãwũ. ²⁰ Bairi cariape Dios cũ caĩñajoro mũjããrẽ ñiña: Atie mũjãã yu cawoajorije cabũgoro macããjẽ mee niña. Cariape macããjẽ majũ niña.

²¹ Tie bero yua, yu řame Siria, bairi Cilicia yepary yu acoárpũ. ²² Mai, bairãřny marĩ yarã Cristore catũgoũsari poari, Judea yepa macããna yu majũpũrã yu bocãema. ²³ Atore bairo na caĩquetibũjuriqe jetore tũgonucũñupã: “Marĩrẽ roro capajĩãga ũsamirĩcũ ãmerẽ yua tũgoñatutuarique caroa quetire camasãrẽ na quetibũjũ átiupũ. Ji yũteapare mai marĩrẽ cayasioregamirĩcũ camasãrẽ caroa quetire na quetibũjũ átiupũ,” na caĩquetibũjũnucũrĩjẽ jetore tũgonucũñupã. ²⁴ Bairo yu cabairijere tũgori, bũtioro Diorye cũ basapeonucũñupã.

2

Los otros apóstoles aceptan a Pablo

¹ Cabero řuga wãmo peti řypõre bapariçãnacã pẽnirõ cãnacã cãma bero majũřny yu árpũ tunu Bernabé mena Jerusalén macãřny. Bairo ácu, yu mena cũ yu pii árpũ marĩ yu Tito cũãrẽ. ² Cabũgoro mee yu árpũ ti macãřny. Dios řame roque topũ yu árotiwĩ. Bairo to Jerusalẽrya ácu yua, cabũtoa camasĩrã na caĩroarã mena Jesucristo yarã jesaye jãã neñawũ. Bairo na mena neñarĩ, na jãã quetibũjũwũ nipetirije judío majã caãmerãrẽ jãã caquetibũjũ ñesẽãnucũrĩjẽrẽ. Yũ řame yu paariqe yu caátaje, yu caátĩãnie cũã to yasieticõãto ĩ, tore bairo nipetirije na yu quetibũjũwũ. “Mũ paariqe ñumajũcõãña,” na caĩparore bairo ĩ, tore bairo na yu quetibũjũwũ. ³ Mai, Tito yu mena caátácu řame griego majã yu ãmi. Bairo griego majã yu cũ caãnimiatacũãrẽ, judío majã caũmãrẽ na caátinucũrõrẽ bairo cũ ápewã. Dios yu nigu, cũ rupary macããtõ ũnorẽ yisetaecoemi cabũtoa camasĩrãrẽ. ⁴ Jĩcããrã jãã yarã judío majã caĩtopairã řame yasioro atĩri jãã caneñarõřny jãã mena neñañupã na cũã. Na řame to jãã cabũsuriqere catũgorutiri majãrẽ bairo aná baiyupa. “Roro majũ Jesucristo řame jetore cũ tũgoũsarã átiyama Pablojãã,” ĩ bũsũjãmasĩgarã, jãã caĩrĩjẽrẽ tũgorutiraná baiyupa. Bairo jãã ĩ bũsũjãrĩ yua, Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ caátiecorã majũ tunu jãã tuao joroque átigarã baimiñupã. ⁵ Bairo jããrẽ na caátigamiatacũãrẽ, jãã řame peeto ũno na caĩrĩjẽrẽ jãã

tūgousaepu. Caroa queti Dios camasārē cū canetōrīqūē quetire caroaro majāā catūgousacōāno bootūgoñarī, narē jāā rotiecoepu.

⁶ Bairāpua, cabutoa camasārē bairo caāna ape wāme yu caátinemopeere yu quetibujū masīōēma. Baipua yu pūame camasārē bairo na caānajē cutiere bütioro majū yu tūgoñaētīña. Dios pūame bui macāājē marī caātiānierē cañabesei mee niñami. ⁷ Bairo ape wāme yu caátinemopeere yu quetibujū masīētīrī yua, cariapea Dios yu cū cabeseriquere tūgoñamasīwā. “Cariapea Dios, caroa queti camasārē cū canetōrīqūē quetire cū quetibujū rotijoyupi judío majā caāmerārē,” ī tūgoñacōāwā. “Judío majārē Dios, Pedrore cū caquetibujū roticūrīcārōrēā bairo Pablo cūārē judío majā caāmerārē cū quetibujū roticūñupī Dios,” cariapea ñi tūgoñacōāwā yua. ⁸ Bairi cū, Dios, Pedrore judío majārē caquetibujupau apóstol majū cacūrīcūna yu, Pablo cūārē judío majā caāmerārē caquetibujupau apóstol majū yu cūwī.

⁹ Bairo yu cabairo jūgori Santiago, Pedro, bairi Juan ñubueri majā quetiuparārē bairo caāna pūame yu paariquere merē masīwā. Bairo masīrī yua, “Dios pūame caroaro cū quetibujū masīō joroque cū ásupi Pablōre,” ī tūgoñawā. “Mu paarique ñumajūcōāña,” ñiwā yua. Bairo caīrā ānirī, “Jīcārōrēā bairo jāā paarique bapa mu āniña,” ñigarā yua, yu wāmo ñewā. Yu bapa Bernabé cūārē cū wāmo ñewā. Bairi yua jīcā yericūna, atore bairo jāā āmeo ī tuawu: “Mujāā pūame judío majā caāmerārē na mujāā quetibujugarā Dios yaye quetire. Jāā pūamea judío majārē caquetibujuparā jāā ānigarā,” jāā āmeo ī tuawu yua. ¹⁰ Bairāpua, Pedrojāā atie jeto jāā caátipeere bowā: “Cabopacarārē caroaro majū na mujāā juāpa,” jāā īcūwā. Merē yu pūamea na, cabopacarārē caroaro mena na cajuátinemo āninucūū yu āmu baipua.

Pablo reprende a Pedro en Antioquía

¹¹ Pedro Antioquíaru cū caátá watoare cū majūpūrea tutuaro cū yu tutirocajowu. Mai, cū pūame carorije marī yasio joroque caátie majūrē ácu baiwī. Bairi tutuaro cū majūpūrea cū yu quetibujūwu. ¹² Mai, atore bairo baiwī cūrē tore bairo cū ñio joroque: Pedro pūame caānijūgoro judío majā caāmerā mena uga ruiwī. Bairo cū caugaāno yua, judío majā aperā, Santiago cū cajoátana etawā. Bairo na caetaro ñnarī yua, Pedro pūame na wāmu weyocoámí judío majā caāmerārē. Na mena uga ruinemoemi yua. Cū pūame, “Marī rupau macāātōrē marī cayiseeticōāta, marī netōmasīēna,” caīquetibujurī majā na caetaro uwiri yua, na mena uganemoemi. ¹³ Aperā judío majā catūgousari majā cūā roro cū caátie cūrēā bairo átigawā. “Na rupaure cayiseena mena marī caugaata, ñuña,” caīrā nimirācūā, na caīrōrē bairo apewā. Na teejāñuwā. Roro majū Pedro cū caátijūgorije jūgori yua, tame, Bernabépu cūā na caátorea bairo na átiusawī.

¹⁴ Bairo roro majū, caroa queti Dios camasārē cū canetōrīqūē queti caquetibujurore bairo na caátijīātietore ñnarī yua, yu pūame atore bairo cū ñiwā, nipetiro caneñarā na catūgoro Pedrore: “Mu, judío majā yau nimicūā, judío majā yau meerē bairo judío majā caāmerā watoapu mu āniapu. Mu pūame bairo cabai nimicūā, ¿Dopēī judío majā caāmerārē, judío majārē bairo na ānio joroque bütioro na mu átirotigayati?” cū ñi tutiwu.

Los judíos y los no judíos alcanzan la salvación por fe

¹⁵ Mai, jāā pūame jicoqueipua judío majārē bairo camasāwācārīcārā jāā āniña. Carorije caātiānipairā Diore camasiēna ũna caāna mee jāā āniña. ¹⁶ Bairo jāā cabaimiatacūārē, ni jīcā ũcū Moisés ānacū cū caroticūrīqūērē cū caátie mena jūgori carorije cacūgoecure bairo tuamasīētīñami. Jesucristo jetore marī catūgousarije jūgori roque, tore bairo marī tuamasīña. Merē tiere marī masicōāña. Bairi marī, Jesucristore catūgousajūgoricarā majū marī

ãniña, cū mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori marĩ carorije wapare marĩ cū canetõõbojaparore bairo ãrã yua. Moisés ãnacū cū caroticũrĩqũẽ carotirore bairo marĩ caátie jũgori mee marĩ netõmasĩña. Merẽ atiere marĩ masĩña: Ni jĩcãũ ũcū Moisés ãnacū cū caroticũrĩqũẽ carotirore bairo cū caátie jũgori ñe ũnie cawapa cũgoecũre bairo Dios cū caĩñajoro tuamasĩtĩñami.

¹⁷ Marĩ pũame, “Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije mena jeto marĩ netõgarã,” marĩ ĩ tũgoñaña. Bairo ĩ tũgoñamirãcũã, cabero yua, “Marĩ ñicũjãã na caroticũrĩqũẽ marĩ caáticõãnie jũgori roque marĩ netõgarã,” marĩ caĩtũgoñabõcaata, “ ‘Jesucristo pũame carorije marĩ átijũgoũ átiyami,’ ĩgarã ato,” ¿marĩ ĩbujiocũti? ¡Baietiya! Jesucristo carorije marĩrẽ caátijũgoũ mee niñami. ¹⁸ Torecũ, yũ pũame jĩcã wãme dope caáperiere cũcõãrĩ, apeye caroa macããjẽ pũamerẽ caáticõãjũgoricũ nimicũã, tunu tie yũ caátijũgorique macããjẽ pũamerẽ yũ caátinemoata, ñuẽtĩña. Tore bairo yũ caápata, yũ yaye wapa paio cabuicũcũ majũ yũ tuabujioũ. ¹⁹ Mai, Moisés ãnacū cū caroticũrĩqũẽrẽ yũ caátijĩãtimasĩtĩẽ jũgori cayasicoatacũre bairo caãcũ yũ ãnimiwũ. ãmerẽ yua, tiere catũgoũsajãnarĩcũ majũ yũ ãniña. Bairo tũgoũsajãnarĩ yua, Dios cū canetõpũ, cū mena cacaticõãninucũpũ yũ tuaya. Jesucristo pũame roque merẽ yũ carorijere netõõgũ, yucũpãĩpũ yũ riabojayupi. Bairi cū mena yucũpãĩpũ cariaricũre bairo yũ tuaya. ²⁰ Torecũ, yũ pũame yũ majũ rupũ mena yũ átĩãmerĩña ãmerẽ yua. Jesucristo yũpũre cū caãno jũgori, cū caborore bairo jeto caátĩãninucũũ majũ yũ tuaya yua. Bairo caãcũ ãnirĩ ãme ati rupũ mena ati yepapũre yũ caãno ũno mai, cū, Dios macũ mena yũ catũgoñatutuarije mena jeto yũ ãnicõãña. Cū pũame nocãrõ yũre camai ãnirĩ, cū majũã yũ carorije wapare netõõgũ, yucũpãĩpũ pajĩãecori yũ riabojayupi. ²¹ Bairi nocãrõ Dios cañũ, yũ mena caroaro cū caátiere boeticõã yũ baigaetiya. Moisés ãnacū cū caroticũrĩqũẽrẽ tũgoũsari, tie carotirore bairo marĩ caátie jũgori marĩ carorije wapare canetõdecoricarã marĩ caãmata, Jesucristo pũame cabũgoroa wapa mano yucũpãĩpũ riabujioricũmi.

3

La ley o la fe

¹ ¡Gálata yepa macããna, mũjãã, catũgomasiẽna majũ mũjãã ãniña! ¿Noa mũjããrẽ tore bairo roro majũ mũjãã tũgoñamawijiao joroque mũjãã na átĩ? Mũjããrẽ quetibũjũ ñesẽãrã, caroaro jĩcãrõ tũni majũ mũjãã caĩñarõpũã Jesucristo yucũpãĩpũ cū cariariquere mũjããrẽ jãã quetibũjũwũjã ritaa. ² Bairi atie yũ cajẽniñarĩjẽ jetore cariapea yũ mũjãã caquetibũjũro yũ boya: ¿Mũjãã pũame Moisés ãnacū cū caroticũrĩqũẽrẽ mũjãã catũgoũsarije jũgori Espĩritu Santo Dios Yeri majũrẽ mũjãã ñerĩ? Mũjãã baiepũ. Jesucristo yaye queti caroa queti jãã caquetibũjũriquere tũgoũsari bero roque, Espĩritu Santo Dios Yeri majũrẽ mũjãã cũgojũgowũ. ³ Yũ yarã, ¿nocãrõ catũgomasiẽna majũ mũjãã ãniñati? Dios Yeri Espĩritu Santore catũgoũsajũgoricarã majũ nimirãcũã, ¿dopẽĩrã ãmerẽ mũjãã majũã ati rupũ mena mũjãã caátitutuarije mena Dios yaye macããjẽrẽ mũjãã átĩãni jũgogayati? ⁴ Nocãrõ capee caroa mũjãã caátimasĩjũgomirĩqũẽ yua cabũgoro macããjẽ majũ ãñupã mũjããrẽ. Yũ pũamerã, tocãrõ majũ cabũgoro macããjẽ caãnipee mee ãñupã mũjããrẽ, ¡tame! ⁵ Dios roque cū Yeri Espĩritu Santo majũrẽ mũjãã joyupi. Bairo mũjããrẽ jori, caroa cū caátĩ ñĩomasĩrĩjẽrẽ mũjãã watoapũre átĩ ñĩnoñupĩ. Tore bairo cū caápata, ¿dopẽĩ tore bairo cū ásupari? “Moisés ãnacū cū caroticũrĩqũẽ caĩrõrẽ bairo nipetirije na átipeyocõãto,” ĩ mee, tore bairo ásupi. Caroa queti jãã caquetibũjũriquere caroaro mũjãã catũgoũsaparore bairo ĩ, tore bairo átinucũñami Dios.

⁶ Abraham ānacū p̄ame caroaro Dios mena cū catūgoñatutuarije jūgori, ñe ũnie cawapa cūgoec̄ure bairo q̄ũñañup̄i. ⁷ Bairo cabairo jūgori atiere m̄jããrē masīrotiya: Cariapea Abraham ānacūrē bairo Diore catūgoñsarã, cū p̄rãmerãrē bairo caāna Dios mena jeto catūgoñatutuarã ninucũñama. ⁸ Merē baip̄ua Dios cajūgoyep̄ua judío majã caāmerã cūārē, cū mena na catūgoñatutuarije jūgori ñe ũnie cawapa cūgoenarē bairo cū cañapeere cū ya tutip̄u quetib̄uj̄u cūweyocōãñup̄i. Atore bairo caroa quetire q̄ũ quetib̄uj̄u jūgoyeticũñañup̄i Dios marī ñicū Abraham ānacūrē: “Tocānacāp̄ua masapoari macāānarē m̄rē bairo ȳu mena na catūgoñatutuarije jūgori caroarã ñe ũnie cawapa cūgoena na ānio joroque na ȳu átigu,” q̄ũ quetib̄uj̄u jūgoyetiyp̄u Dios Abrahãrē. ⁹ Bairi Jesucristo mena catūgoñatutuarã p̄ame Abraham ānacūrē Dios caroare cū cū cajoricarorea bairo na cūã caroare cū cajorã majũ niñama, Abraham ānacū Dios mena catūgoñatutuaricurea bairo yua.

¹⁰ Bairi noa ũna Moisés ānacū cū caroticũrĩq̄ũ jetore tūgoñsari na carorije wapare na canetōgaata, cañuena carorije cawapa cūgorã majũ tuagarãma. Merē torea bairo ĩ quetib̄uj̄uya Dios ya tutip̄u na cawoatucũrĩq̄ũ cūã: “Ni ũcū caroaro mena Moisés ānacū cū caroticũrĩq̄ũ caĩrōrē bairo jĩcã wãme r̄saricarō mano cū catūgoñsapeticōãta, cañuecū, carorije cawapa cūgoñ majũ tuaḡumi,” ĩ quetib̄uj̄uyupa.

¹¹ Bairo cabairoi, merē caroaro majũ m̄jãã masīrã: Ni jĩcã ũcū roticũrĩq̄ũ caĩrōrē bairo cū caátie jūgori ñe ũnie carorije wapa cūgoec̄u tuamasĩētĩñami. Atorea bairo ĩ quetib̄uj̄uya Dios ya tutip̄u cūārē: “Carorije cawapa cūgoec̄ure bairo ȳu cañ̄au p̄ame ȳu mena cū catūgoñatutuarije jūgori nicōã ninucũḡumi,” ĩ woatuyupa Dios ya tutip̄ure. ¹² Moisés ānacū cū caátiroticũrĩq̄ũ p̄ame tore bairo mee quetib̄uj̄uya. Atore bairo p̄ame roque ĩ quetib̄uj̄uya tie, Dios ya tutip̄u cūārē: “Ni jĩcã ũcū roticũrĩq̄ũ carotirore bairo ñe ũnie r̄saricarō mano caátipeyoȳu netōmasĩḡumi. Dios t̄p̄u ānicōã ninucũḡumi tocānacã r̄m̄ua. Tore bairo jĩcãrō tãni cū caátipeyoeticōãta, carorije wapa cacūgoñ majũ tuaḡumi Dios cū cañ̄ajoro.”

¹³ Cristo p̄ame roque Moisés ānacū cū caroticũrĩq̄ũ jūgori nocãrō paio marī carorije wapa marī cacūgomirĩq̄ũrē marī netōbojayupi. Cū p̄ame carorije caāpei nimicũã, carorije caác̄ure bairo yua roro majũ marī yaye wapa jūgori marī riabojayupi. Atore bairo ñña Dios ya tutip̄u na cawoatucũrĩq̄ũ cūã: “Ni jĩcã ũcū cañuecū majũ caãcū yuc̄p̄ãip̄u papuatuecori cū riaáto,” ĩ quetib̄uj̄uya ti tutip̄u.

¹⁴ Atore bairo baietayupa Dios, “Caroaro majũ m̄u ȳu átigu,” Abrahãrē cū cū caĩcũrĩq̄ũrē judío majã caāmerã cūã Cristo jūgori jĩcãrō na cacūgopetiparore bairo ĩ yua. Tunu bairoa cū mena marī catūgoñatutuarije jūgori Espiritu Santo Dios marĩrē cū cajogaricure nipetiro cū marī cūgomasiña marī yerip̄u yua.

La ley y la promesa

¹⁵ Ȳu yarã, āmerē camasã ati ĩm̄recóo macāāna na caāmeoátie ũnie mena ĩcōñarĩ, m̄jãã ȳu quetib̄uj̄upa: Jĩcã cañ̄m̄u, “Atore bairo marī āmeo átiroa,” ĩ, cū wãmerē jĩcã p̄rō ũnop̄u woatucōña peyocōãñami, aperã, “Tore bairo mee niña,” na caĩmasĩētĩparore bairo ĩ yua. Tore bairo cū majũã cū caĩcũata, ni jĩcã cū caátigarijere cū ĩñotamasĩētĩñami. O tunu bairoa cū caátiataje car̄usaata, “Atore bairo p̄ame boya,” ĩrĩ ape wãme ti p̄rōp̄ure woabuipeo masĩētĩñama. ¹⁶ Bairi āmerē yua marī masĩña: Dios p̄ame Abraham ānacūrē, “Caroaro majũ m̄u ȳu átigu. Cabero torea bairo ȳu átigu m̄u p̄rãmi cañip̄au cūārē,” q̄ũ cūñup̄i Dios. Mai, Dios ya tuti na cawoaturique p̄ame, “capããrã m̄u p̄rãmerã,” ĩ quetib̄uj̄uetiya. Atore bairo p̄ame jeto ñña: “Jĩcã m̄u p̄rãmi cūārē caroaro ȳu átigu,” ĩ quetib̄uj̄uya. Bairo “m̄u p̄rãmi” cū caĩrĩcū p̄ame Jesucristo niñami.

Cūrēã ĩgu tore bairo ĩñupĩ Dios cũ ya tutipure. ¹⁷ Atore bairo pũame mujãã ĩgu ñiña: Dios pũame Abrahãrē, “Cawãma wãme mu yũ átigu,” qũĩ cũjũgoyupi. Bairo qũĩácũ, cũ catutuarijere cũ átĩ ĩñoñupĩ, “Yũ caĩrĩjērē yũ wasoacũ,” ĩgu yua. Bairo cũ caátaje jũgori, Moisés ãnacũ cũ caaticũrĩqũē cuatro cientos treinta cũmarĩ beropũ caãnijũgorique nimirõcũã, Dios, “Caroaro mu yũ átigu,” cũ cũ caĩcũrĩqũērē yasiomasĩetĩña. Tunu bairoa Dios cũ caĩjũgoyetiriquere cawapa manierē bairo to tuao joroque átimasĩetĩña. ¹⁸ Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũē jũgori Dios caroaro marĩ cũ caátipeere, cũ caátigarique to caãmata, cabũgoroa, “Caroaro mu yũ átigu,” qũĩ cũbujioricũmi Dios Abraham ãnacũrē. Cariape majũrã Dios, “Mu yũ jomajũcõãgu,” cũ cũ caĩrĩqũērē ñe ũnie wapa jēnirĩcãrõ mano cũ cajopeere ĩ, bairo ĩñupĩ.

¹⁹ “Toroque, ¿dopēĩ cũ cũñuparĩ Dios cũ carotiriquere Moisés ãnacũ mena?” mujãã ĩ tũgoñabujiorã. Yũra, caberopũ tie rotiriquere cũñupĩ Dios, roro camasã na caátipainucũrĩjērē na catũgoñabõca masacatiparore bairo ĩ. Tie roticũrĩqũē pũame Jesucristo Abraham ãnacũ pãrãmi ati yepa cũ caetari watoapũ roti ãnimasĩjãnañupã. Apeyera Dios pũame cũ majũ mee, cũtu macããna ángelea majã jũgori roque roticũrĩqũērē cũ joyupi Moisés ãnacũrē. Bairi Moisés ãnacũ pũame camasãrē na quetibũju netõõñupĩ yua tie roticũrĩqũērē. ²⁰ Jĩcãũ cũ caátipeere cũ caĩcũrĩqũē caãmata, apeipũ cũ cabũsunemobojaro boetiya. Torea bairo Dios cũ majũpũã cũ caátipeere quetibũjũyupi Abrahãrē. Aperãpũrē quetibũju netõrotijoesupi.

El propósito de la ley

²¹ Bairo bairi, ¿Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũē pũame Dios cũ caátipeere ricaati to ãnio joroque to átoati? ¿Bairo átimasĩeto! Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũē marĩ caticõã nio joroque to caátimasĩata, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũērē bairo jeto átiri carorije wapa cacũgoena marĩ tuabujioricarã. ²² Bairãpũã, Dios ya tutipũ caĩrõ pũamata, nipetiro carorije macããjērē caátieconucũrã jeto marĩ ãniña. Bairo caãna nimirãcũã, Jesucristore noa ũna na catũgõusaata, Dios caroaro cũ caátigariquere cacũgoparã majũ niñama.

²³ Mai, Jesucristo, marĩ catũgoñatutuapũã ati yepapũ cũ caetaparo jũgoyere Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũē jũgori roro majũ carorije macããjērē caátiecorã majũ marĩ tuamiwã. Tore bairo roro marĩ átĩãninucũwã, Jesucristo cũ majũpũã marĩrē cũ caãnajē cutiere marĩ cũ camasĩõparo jũgoye mai. ²⁴ Ape wãme ĩcõñarĩ ĩrĩcãrõ pũamata, Moisés cũ caroticũrĩqũē pũame marĩrē cabuejũgõũ cũ caquetibũjũjũgororea bairo marĩ carorije wapare marĩ masĩõ joroque marĩ ãpũ. Tore bairo marĩ baicõã ãmũ, Jesucristo ati yepapũ cũ caetaparo jũgoye mai. Bairo caãna marĩ caãnimiatacũãrē yua, ãmerē cũ mena marĩ catũgoñatutuarije jũgori ñe ũnie carorije cawapa mánarē bairo marĩ tuao joroque marĩ ámi.

²⁵ Bairi ãmerē yua, Jesucristo ati yepapũ caatácũre cũ tũgõũsari, cũ mena catũgoñatutuarã majũ marĩ ãniña. Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũērē carotiecorã mee marĩ ãniña. Tie, marĩrē cabueire bairo carotijũgoro marĩ boetiya yua.

²⁶ Bairi ãmerē Jesucristo mena mujãã catũgoñatutuarije jũgori nipetiro Dios pũnaarē bairo caãna majũ mujãã ãniña. ²⁷ Tunu bairo Jesucristo wãme mena ĩrĩ, mujãã cabautiza rotirique jũgori cũ yarã cũ mena jĩcãrõrē bairo caãna majũ mujãã tuaya. Cūrēã bairo jĩcã rupũã caãna majũ mujãã tuaya yua. ²⁸ Bairi ñe ũnie majũ mee niña judío majã yaũ marĩ caãnie, o griego yaũ marĩ caãnie cũã. Paabojari majõcũ, o caroaro caãnicõãũ marĩ caãnie cũã, ñe mee niña. Caãmũ, carõmio cũã jĩcãrõ tũnia cũ mena marĩ tũgoñatutuamasĩña. Bairo yua Jesucristo mena jĩcãrõrē bairo tũgoñatutuari nipetiro cũ yarã, cũ mena jĩcãrõ caãna majũ mujãã tuacõãña, mujãã cũã yua. ²⁹ Bairo Jesucristo

yarã majũ mujãã caãmata, Abraham ãnacũ pãrãmerã caãna majũ mujãã tuaya. Bairo cũ pãrãmerãrẽ bairo caãna ãnirĩ Dios caroaro cãrẽ cũ caátipeere cũ caĩcũjũgoyetiriquere mujãã cũã cacũgorã majũ mujãã tuaya yua.

4

¹ Atore bairo pũame mujããrẽ ĩ quetibũjũgũ ñiña: ĩcãũ cawĩmaũ cũ pacũ cũ cacũgomirĩqũẽrẽ cacũgousapaũ, mai cawĩmaũ ãcũ, dope bairo átimasĩetĩñami. Cũ pacũ paabojari majõcũ cũãrẽ dope bairo cũ botiomasiẽtĩñami. Cũ pacũ paabojari majõcũ caãcũ pũame mai nipetirije cũ cacũgopeere caroaro ĩñaricanũgõcote masĩcõãñami. Bairo cũ paabojari majõcũ cũ caĩñaricanũgõcotebojamiatacũãrẽ, cabucũ niácũpũ roque yua, cariape majũrã nipetiro cũ pacũ yaye caãnajẽ upaũ majũ catuapaũ niñami. ² Mai, cawĩmaũ cũ caãno, cũ paabojari majã pũame caroaro cũ qũẽñonucũñama. Tunu bairoa dope bairo cũ caátigarije cũãrẽ na pũame jeto cũ juátinemonucũñama. Tore bairo jeto cũ juátĩãninucũñama cũ pacũ cũ cacũgoriquere cũ cacũgomasiãpa yũtea, cũ pacũ cũ caĩcũrĩcã yũtea caetaparo jũgoye mai. ³ Bairi torea bairo baiwũ marĩ cũãrẽ. Mai, marĩ pũame cawĩmarãrẽ bairo ãna, atĩ mũrecóo macããna na carotitutuarijere carotiecorã majũ marĩ ãmũ. Bairoa niña, tore bairo ĩcõña quetibũjũgaata. ⁴ Bairo caãna marĩ caãniamiatacũãrẽ, Dios pũame cũ cacõrĩcã yũtea caetaro, cũ macũ marĩrẽ canetõpaũre ati yepapũ cũ joyupi. Cũ pũame ĩcãõ carõmio jũgori buiayupi ati yepapũre. Bairo buiari cũ cũã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ caátiecoũ majũrẽã bairo caãcũ buiayupi. ⁵ Marĩ, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ carotiecorãrẽ marĩ netõõgũ, cũ cũã tiere carotiecoũre bairo ati yepapũre etayupi. Bairo cũ macũ marĩ cũ caátibojaro yua, cũ pacũ Dios pũame cũ pũnaarẽ bairo marĩ qũĩñao joroque ásupi Jesús. ⁶ Tunu bairoa Dios pũnaa majũ, merẽ marĩ caãnierẽ marĩ masĩõ joroque ĩ, cũ macũ yaũ Espĩritu Santore marĩ yeripũ marĩ jowĩ. Bairo cũ, Espĩritu Santo marĩpũre cũ caãno jũgori, “jãã Pacũ!” cũ marĩ ĩnucũña Diore. ⁷ Bairo cabairo jũgori, ãmerẽ yua marĩ pũame Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ carotiecorã mee marĩ ãniña. Dios pũnaa majũ caãna roque marĩ ãniña. Bairo cũ pũnaa majũ marĩ caãnoi, Jesucristo jũgori nipetirije marĩ cũ cajogarique cũãrẽ cũ caborore bairo marĩ jogũmi.

Pablo se preocupa por los creyentes

⁸ Mai, mujãã pũame cajũgoyepũre Diore camasiẽna majũ mujãã ãñupã. Bairo Diore camasiẽna ãnirĩ, Dios mee caãna, jũgũẽãrẽ caĩroarã majũ mujãã ãñupã. Na, jũgũẽã pũame cariape majũrã Dios ãna mee niñama. ⁹ Bairo cabairicarã nimirãcũã, ãme roquere yua Dios majũrẽ camasiãrã mujãã ãniña. O, “Dios pũame ĩcã nũgõã mujããrẽ ĩñamajũgori mujãã beseyupi,” ĩgũ ñiña ape watoara. Bairo Diore camasiãrã nimirãcũã, ¿dopẽĩrã roticũrĩqũẽrẽ caátirotiecorã majũ mujãã tuagayati tunu? Tie roticũrĩqũẽ pũame dope caáperie catutuaetiere bairo caãnie niña. Bairi, ¿dopẽĩrã tiere mujãã tũgousagayati tunu? ¹⁰ Mai, mujãã pũame atore bairo mujãã átinucũña: Di rũmũ, o di muipũ ãno, o ti yũtea, ti cũmarẽ caetaro ĩñarã, judío majãrẽ bairo mujãã bose rũmũ átipeonucũña. ¿Dopẽĩrã tore bairo mujãã átinucũñati? ¹¹ ¡Bairo tiere tũgoñarĩ, yũ pũame mujãã cabairijere yũ tũgoña uwijãñuña! “Narẽ yũ caquetibũjũrique cabũgoro majũ ãñupã. Yũ paarique yasicoáto,” ñi tũgoña uwiya.

¹² Yũ yarã, bairi atore bairo mujãã yũ átirotiya: Caroaro tũgomasiãña mujãã yũ cabairijere. Yũ pũame roticũrĩqũẽrẽ carotiecoricũ nimirãcũã, ãmerẽ tiere caátirotiecoũ mee yũ ãniña. Toreo bairo mujãã cũã caátirotiecoena majũ mujãã ãmũ cajũgoyepũre. Bairi yũrea bairo caátirotiecoena ãninemoña

tunu. Bairãpua, cajũgoyepua mujãã mena yu caãno, caroaro yu mujãã qũenowã. ¹³ Roro majũ yu riawu, mujãã tũpũre ãcũ. Bairo riamicũã, tie yu riaye jũgori tuari, caãnijũgoro mujããrẽ caroa queti Dios camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ queti majũrẽ mujãã yu quetibujũgowu. Tere merẽ mujãã masĩna. ¹⁴ Bairo yoaro mujãã tũre yu caria ãnimitacũãrẽ, yũre mujãã ãĩnateepu. Tunu bairo yũre cateena ãnirĩ, caroaro jĩcãrõ tũni yu caquetibujũrijere yu mujãã tũgousawu. Æmũrecóo macããcũ ángel majũrẽ catũgousarãrẽ bairo caroaro majũ yu caĩrĩjẽrẽ mujãã tũgousawu. Jesucristo cũ majũpua mujããrẽ cũ caquetibujũrore bairo caroaro majũ yu mujãã tũgousawu Jesucristo yaye quetire mujãã yu caquetibujũrijere yua! ¹⁵ Bairo caroaro useanirĩqũẽ mena mujãã catũgousamirĩqũẽ mena, ¿dope ãmerẽ mujãã baiyati yua? Apeyera, caroaro mujãã caátajere mujãã ñibũsupa: Marĩ caapeare nerĩ apeire marĩ cajomasĩrĩjẽ to caãmata, mujãã pũame cotericarõ mano mujãã caapeere nerĩ, yũre cajoparãrẽ bairo majũ mujãã baimiwã. ¹⁶ Bairo majũ cabairicarã nimirãcũã, ãmerẽ, ¿dope mujãã baiyati? Yu pũame cariape macããjẽrẽ mujãã yu caquetibujũrije jũgori yua, mujããrã, ¿mujãã pesũre bairo yu tuayati?

¹⁷ Apeyera mujããtũ caquetibujũñesẽãnucũrã caroa quetire quetibujũrã mee átinucũñama. Roro mujããrẽ na caĩtogarijere bootũgoñarĩ, quetibujũrã átinucũñama. Tunu bairoa jãã caquetibujũrijere cũcõãrĩ, na caquetibujũrije carorije macããjẽ pũamerẽ mujãã catũgousaro borã, tore bairo ã quetibujũnucũñama. ¹⁸ Bairopua, camasã aperãrẽ caroaro marĩ cajũátinmogarije caroa cañurĩjẽ ãno baiya. Roro camasãrẽ na átigarique mena tũgoñarĩ na marĩ caĩroarije roque cañuetie niña. Bairi mujããtũ caãna mujããrẽ mairĩ, caroaro mujãã na caĩroagaata, tocãnacã rũmua tore bairo jeto mujãã na áparo. To mujããtũ yu caãno jeto meerẽ tore bairo mujãã na ãroa ãmarõ. Na pũame yũre boena, tore bairo bainucũñama. ¹⁹ Yu pũnaarẽ bairo caãna, yu camairã ãmerã tunu ricaati roro mujãã catũgousaro jũgori butioro yu tũgoña yapapujãñũna mujãã mena. Jĩcãõ carõmio pũnaa cutigo, butioro cõ cawisiorore bairo roro majũ yu cũã mujãã mena yu tũgoña yapapujãñũna. Bairua tore bairo jeto yu yapapucõã ninucũgu Jesucristore caroaro jĩcãrõ tũni cũ mujãã catũgousapetiro beropu. Tocãrõpũ roquere yua yu yerijãgu mujãã mena. ²⁰ Bairua, ãmea mujãã tũpũ yu ãnicõãgamiña, apeye mujããrẽ yu caĩquetibujũgarijere mujãã quetibujũgu. Tame, mujãã mena capee majũ yu tũgoñacõãmiña bairua. Cayoaropũ marĩ caãnie jũgori dope ñinemomasĩtĩña.

El ejemplo de Agar y Sara

²¹ Mujãã, Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cabonetõrã, “Tie mena jũgori marĩ netõmasĩña,” caĩrã cariape yũre jĩcã wãme yu quetibujũya: ¿Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩqũẽ caĩquetibujũrijere mujãã tũgoetinucũñati? Mujãã tũgonucũrã tere. ²² Mai, atore bairo quetibujũya: Abraham ãnacũ pũgarã caũmũarẽ pũnaa cũsupi. Jĩcãũ cũ paacoterĩ majõco Agar cawãmecũco mena macũ cũsupi. Apei pũamerã cũ ñũmo Sara cawãmecũco, cũ paacoterĩ majõco mee caãcõ mena macũ cũsupi. ²³ Mai, Agar mena jũgori cũ camacũcũcũ pũame nipetiro ati yepa macããna camasã na cabuianucũrõrẽã bairo buiayupi. Bairo cũ cabuiamiatããrẽ, apei, cũ ñũmo majũ mena cũ camacũcutacu pũamea Dios Abrahãrẽ, “Cabũcũpũ nimicũã, mũ macũ cutigu Sara mena,” cũ cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo to baietao joroque ã buiayupi.

²⁴ Tie queti bui macããjẽrẽ bairo ã quetibujũro mee ãña. Atope bairo niña: Na, pũgarã rõmia pũame pũga poa macããna camasãrẽ, “Tore bairo mujãã yu átigũ,” Dios cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo caãna niñama. Agar pũame Moisés ãnacũrẽ Sinaĩ cawãmecuti ãtãũpũ cũ caãno, Dios cũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ cũ cajoricarore bairo caãcõ niñamo. Bairi tie roticũrĩqũẽrẽ caĩroarã pũame tere carotiecoparã

majũ tuacõãñama. ²⁵ Ape wãme Ìrĩcãrõ pũamata, Agar pũame Arabia yepa caãni ùtãũ Sinaíre bairo caãcõ niñamo. Bairi Sinaí pũame ãme caãni macã Jerusalén macãrẽ bairo niña yua. Bairi ti macã caãna cãã Moisés ãnacũ cã caátiroticũrĩqũẽrẽ carotiecoparã majũ tuacõãñama, paabojarico Agar cõ catuaricarorea bairo yua. ²⁶ Marĩ pũame roque jõbui ı̄m̄ı̄recóopı̄ caãni macã cawãma Jerusalén macã macããna caãniparã majũ marĩ ãniña. Bairo caãna ãnirĩ Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ carotiecorã mee marĩ ãniña. ²⁷ Atiere bairo ĩ quetibı̄jı̄gı̄, Isaías ãnacũ cãã atore bairo ĩ quetibı̄jı̄ jı̄goyeticũñãı̄pı̄ Dios ya tutipı̄:

“Ûseanirĩ ãña mı̄, carõmio capũnaa cutimasĩecõ.

Di rãmı̄ ùno pũnaacutajere cawisioñaecõ useanirĩ ãña.

Bairo mı̄ caãnimiatacũãrẽ yua, ãme roquere paabojari majõco cõ capũnaacutato netõjãñurõ,

Dios cã camasĩrĩjẽ jı̄gori, capũnaacı̄co mı̄ ãnicoago yua,”

ĩ quetibı̄jı̄cũñı̄pı̄ Isaías ãnacũ.

²⁸ Ȳı̄ yarã, Ȳı̄ bairãrẽ bairo caãna, mı̄jãã pũame Isaac ãnacũrẽ bairo caãna mı̄jãã ãniña. Bairi mı̄jãã cãã Dios cã caĩcũjı̄goyetiricarã Abraham, bairi Sara pũnaarẽ bairo caãna mı̄jãã ãniña. ²⁹ Mai, ti Ȳteapı̄re ati yepa macããna camasã na cabuianucũrĩ wãmerẽ bairo cabuiaricı̄ pũame bıtioro qũĩñateyupi, Espĩritu Santo jı̄gori cabuiaricı̄ Isaac pũamerẽ. Bairi ãme ati Ȳtea caãno cããrẽ bıtioro ĩñatejãñuñama judío majã Jerusalén macããna, Espĩritu Santo jı̄gori Dios cã pũnaa na ãnio joroque cã caátanarẽ. ³⁰ Bairi atore bairo pũame ĩ quetibı̄jı̄ woatuyupa Dios ya tutipı̄ cããrẽ: “Paabojari majõco cõ macũ mena aperopı̄ cõ acoápáro. Cã, cõ macũ pũame apeo macũ mena cã pacı̄ yaye caãnajẽrẽ peeto ùno cacũgõsapı̄ mee niñami,” ĩ quetibı̄jı̄ woatuyupa.

³¹ Bairo cabairo jı̄gori, Ȳı̄ yarã, paabojari majõco pũnaarẽ bairo caãna mee marĩ ãniña. Sara, caroaro caãnacõ pũnaarẽ bairo roque caãna majũ marĩ ãniña.

5

Firmes en la libertad

¹ Mai, Jesucristo pũame Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ carotiecorã majũ marĩ caãnimirĩqũẽrẽ marĩ netõ joroque marĩ ámi. Bairo marĩ cã caátaje jı̄gori mı̄jãã pũame caroaro jeto ãnajẽ cuticõã ninucũña tocãnacã rãmı̄. Roro majũ tunu caátirotiecorãrẽ bairo tuanemoeticõãña.

² Ȳı̄ Pablo, mı̄jãã Ȳı̄ caĩquetibı̄jı̄rı̄jere caroaro jĩcãrõ tãni majũ tı̄gopeoya: Judío majã na caátinucũrĩ wãme, na rupı̄ macããjẽ yisetarique ùnierẽ mı̄jãã cãã mı̄jãã caátianiganucũata, dope bairo Jesucristo mı̄jããrẽ cã canetõõrĩqũẽ wapa maniña. ³ Mı̄jããrẽ ñinemopã tunu: Ni jĩcãũ ùcũ mı̄jãã mena macããcũ cã rupı̄ macããjẽ yisetarique ùnierẽ cã caátianiganucũata, nipetirije Moisés ãnacũ cã caátiroticũrĩqũẽrẽ carotiecoı̄ majũ tuacõãgı̄mi.

⁴ Mı̄jãã, roticũrĩqũẽrẽ mı̄jãã caátie jı̄gori canetõgatũgoñanucũrã, Jesucristo pũamerẽ cã tı̄gõsajãnarã mı̄jãã átiya. Bairo caãna ãnirĩ, Dios mı̄jããrẽ cã camairĩjẽrẽ, mı̄jããrẽ cã canetõõrĩqũẽ cããrẽ caboena majũ tarã mı̄jãã baiya. ⁵ Jãã, tiere caĩroaena pũamea Espĩritu Santo jı̄gori, bairi tunu Jesucristo mena jãã catũgoñatutuacõãnie jı̄gori jãã carorije wapare canetõecoparã majũ jãã tuacõãña. ⁶ Bairi Jesucristo mena marĩ caãmata, yisetarotirique ùnie, o yisetarotietaje cãã caãnimajũrĩjẽ mee niña. Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarije roque caãnimajũrĩjẽ niña. Bairo cã mena marĩ catũgoñatutuarije mena caroaro camasãrẽ na marĩ maimasĩgarã.

⁷ Mı̄jãã, Galacia yepa macããna, caroaro majũ Jesucristore cã mı̄jãã tı̄gõusa jı̄gomı̄wã. ¿Noa mı̄jããrẽ cariape quetire mı̄jãã tı̄gõusa jãnao joroque

na áti? ⁸ Dios mee tore bairo mujãã jãnao joroque ásupi. Cũ pũame mujããrẽ cabesericũ majũ roque niñami. ⁹ Bairi merẽ jĩcã wãme írĩqũerẽ írĩcãrõ pũamata, mujãã masĩña: “Petoaca levadurare marĩ cajããmiatacũãrẽ, pan qũenorĩcã buruare petiropũ jesapeticoaya.” Torea bairo roro ricaati quetibũjuri que jĩcã wãmeacãrẽ mujãã catũgoũsaata, cabero capee majũ mujãã tũgoũsagarã carorije macããjẽrẽ. ¹⁰ Marĩ Quetiupũ pũame ricaati wãme, roro mujãã catũgoña ãniamiatacũãrẽ, caroa wãmerẽ mujãã átiãnio joroque mujãã átigũmi tunu. Bairo mujãã cũ caátipeere tũgoñarĩ, yũ pũame cariapea marĩ Quetiupũ mena yũ tũgoña tutuacõãña. Bairũna, Dios, roro mujãã átiãnio joroque caátiecorotinucũrãrẽ popiye na baio joroque na átigũmi. Ni ũcũ cũ caãmata cũãrẽ, jĩcãrõ tũnia popiye na baio joroque na átigũmi.

¹¹ Mai, apeyera tunu yũ yarã, jĩcããrã ricaati caquetibũjũnesẽãnucũrã atore bairo ñi busũnucũñama: “Pablo cũã camasã judío majã caãmerãrẽ, ‘Mujãã cũã judío majã na caátinucũrõrẽ bairo mujãã rupũ macããjẽrẽ yisetarotiya,’ na ñi quetibũjũ átiyami,” ñi busũnucũñama. Bairo yũ cũã narẽ bairo yũ caátirotirije caãmata, roro majũ yũre teeri, popiye yũ baio joroque yũ áperibujiorãma. Bairãrũna, popiye yũ baio joroque yũ átinucũñama, “Jesucristo yucupãĩpũ cũ cariarique jũgori mena jeto marĩ netõmasĩña,” yũ caĩquetibũjuri je jũgori. ¹² Bairo mujããrẽ roro pajũgoro mujãã rupũ macããjẽrẽ butiuro cayisetarotiganucũrĩ majã, na pũame roque na majũã na rupũ macããjẽrẽ na yisejure recõãto, jĩtame!

¹³ Mujãã, yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, caroaro caãniparã, roticũrĩqũerẽ carotiecoetiparã, cũ cabesericarã majũ mujãã ãniña. Bairi caroa macããjẽ jeto caátĩãniparã mujãã ãniña. Bairo roticũrĩqũerẽ carotiecoena cũ cacũrĩcãrã nimirãcũã, “Marĩ caboro marĩ rupũ mena carorijere marĩ átimasĩña,” di rãmũ ũno ñi tũgoñaeticõãña. “Tie carorije macããjẽrẽ na átiãmarõ,” ñi mee, tore bairo mujãã cũñupĩ Dios. Caroa pũame roquere átiri, jĩcãrõ tãni mujãã caãmeomai ãnierẽ boũ, tore bairo mujãã cũñupĩ. ¹⁴ Bairi roticũrĩqũe pũame atore bairo caĩrĩjẽ mena neñojori jĩcã riseroa yua quetibũjũya: “Mujãã majũ rupũre mujãã camairõrẽã bairo aperã camasã cũãrẽ na maiña.” ¹⁵ Bairo cũ cacũrĩqũe caãno jũgori, roro ãmeo ñĩateeticõãña. ãmeo asiari ãmeo tutiepeeticõãña. Masacatiya. Jĩcã majãrẽ bairo mujãã caãnajẽ cutie to petio joroque mujãã átire.

Los deseos humanos y la vida por el Espíritu

¹⁶ Bairi mujããrẽ ñiña: Espiritu Santo mujããrẽ cũ cajũgoãnorẽ bairo jĩcãrõ tũni caroaro átiãnicõãnucũña. Carorije mujãã rupũ caborore bairo mujãã caátĩãniga nucũrĩjẽrẽ átiãmerĩcõãña. ¹⁷ Mai, carorije marĩ rupũ caborore bairo marĩ caátigatũgoñanucũrĩjẽ pũame Espiritu Santore cateerãrẽ bairo átaje niña. Torecũ, Espiritu Santo cũã, carorije macããjẽrẽ marĩ rupũ caborore bairo marĩ caápata, ñĩajesoetiyami. Tiere caboecũ niñami. Bairi ati rupũpũ carorije tũgoñarĩqũe caãno jũgori pũgatuapũna caãmeoterãrẽ bairo marĩ ãnajẽ cuticõãña. Bairi mujãã pũame carorijere mujãã átiãnijãnamasĩetĩña. ¹⁸ Bairãrũna Espiritu Santo mujããrẽ cũ cajũgoãnigarijere mujãã caẽñotaeticõãta, caroaro mujãã átiãnimasĩgarã. Roticũrĩqũerẽ carotiecorãrẽ bairo mujãã baitigarã yua.

¹⁹ Carorijere na rupũ mena na caátigatũgoñanucũrĩjẽrẽ bairo roro caátinucũrã na caátie nipetirore caroaro marĩ masĩpeticõãña. Na pũame atie ũnie carorijere átinucũñama: Roro carõmio mena átiepepairiquere, carorije macããjẽrẽ átipairique, cawãmarã jeto ãna roro ãmeo átiãnajẽ cutaje cũãrẽ átiãninucũñama. ²⁰ Tunu bairoa camasã na caweericarãrẽ írõarique, wãtĩ yeri pũna jũgori rori wãme átimasĩrĩqũe cũãrẽ átiãninucũñama. Tunu bairoa

ãmeo teerique, ãmeo ññapesucutaje cãrẽ di rãmũ ãno jãnagaetinuçũñama. Caroaro jĩcãrõ tãni ãnimasĩgaetinuçũñama. Tunu bairoa roro majũ caasiañurã ninuçũñama. Jĩcã poa, ape poa macããna mena ãmeo asiari roro majũ ãmeo tutinuçũñama. Bairo ána, ãmeo ricawatiri ricaati jeto ãnajẽrẽ átiganuçũñama. ²¹ Tunu bairoa aperã na cacũgorijere butioro ññaugaripeanuçũñama. Tunu bairoa eti cãmupainuçũñama. Tunu bose rãmũ qũẽnorãcũã, nũcũbugorique mano ugapacari roro majũ baimecũnuçũñama. Tore bairo átaje capee wãme majũ átianinuçũñama. Bairi cajũgoyepũ mujããrẽ yũ caĩquetibũjaricarorea bairo ãme cãrẽ mujãã ñinemoña tunu: Tore bairo roro caátipairã petoaca ãno cãrẽ Dios cã carotimasĩrĩpaũre etaetigarãma.

²² Mai, Espĩritu Santo pũame roque marĩ caãmeomairĩjẽrẽ, useanirĩqũẽ mena yerijõrõ ãnajẽ cutaje cãrẽ cajõũ majũ niñami. Tunu bairoa popiye baimirãcũã, caroaro yerijõrõ ãnajẽ cutajere, camasãrẽ caroaro juátinemorĩqũẽrẽ, caroaro cariape camasã mena átianajẽ cãrẽ cajõũ niñami.

²³ Tunu bairoa aperã camasãrẽ baibotioena caroaro jĩcãrõ tãni ãnajẽrẽ, marĩ rupau roro marĩ caátiga tũgoñanuçũrĩjẽrẽ eñnotajĩãtomasĩrĩqũẽ cãrẽ marĩ jomasĩñami Espĩritu Santo. Bairo Espĩritu Santo marĩ cã cajorije mena jĩcãrõ tãni marĩ caátiamata, ni ãcũ, “Moisès ãnacũ cã caroticũrĩqũẽrẽ áperiyama,” marĩ ñ masĩtĩñami. ²⁴ Bairi merẽ Jesucristo yarã caãna pũame Jesucristo yucupãĩpũ cã cariarique jũgori roro ati rupau mena tocãnacã wãme roro na caátiga tũgoñanuçũrĩjẽrẽ canetõdecoricarã majũ niñama. ²⁵ Bairi Espĩritu Santo marĩ mena cã caãmata, marĩ cã cajũgoãnigarijere bairo jĩcãrõ tãni caáticõã ninuçũparã marĩ ãniña.

²⁶ Bairo caãna ãnirĩ, cabaibotiorãrẽ bairo marĩ ãmerĩgarã. Tunu bairoa ãmeo ricawatiri ricaati jeto ãnajẽ cutajere marĩ átiamerĩgarã. Tunu bairo aperã yayere ññaugaripeari na marĩ ññateetigarã.

6

Ayúdense unos a otros

¹ Yũ yarã, yũ bairãrẽ bairo caãna, mujããrẽ ñiña: Ni jĩcãũ ãcũ mujãã mena macããcũ carorije macããjẽrẽ cã caátinuçũata, tutuaro mena cariape cã quetibũjũya. Mujãã pũame Jesucristo mena catũgoñatutuarã majũ ãnirĩ caroaro cã juátinemoña, roro cã catãmũonemoetiparore bairo ñrã. Bairãpũa, caroaro cã tũgoñamairĩ, nũcũbugorique mena cã mujãã beyogarã. Bairo cã ãnarẽ na beyorã, tocãnacãũpũa caroaro mujãã tũgoñamasacatiwa, roro wãtĩrẽ marĩ ñtoecore, ñrã. ² Bairi mujãã pũame tocãnacãũpũa ãmeo juátinemorĩ, roro mujãã caátianinuçũrĩjẽrẽ netõnũcãcõãnuçũña. Tore bairo ána, Cristo cã caátiroticũrĩcãrõrẽ bairo átipeyorã mujãã átigarã yua. ³ Tunu apeyera, ni jĩcãũ ãcũ cabũgoro macããcũ nimicũã, “Yũa, caãnimajũũ yũ ãniña. Na caquetibũjarijere yũ boetiya,” caĩbotiopai cã yaye wapa caãnipeere cã majũã ñtoũ átiyami. ⁴ Bairi mujãã pũame roque tocãnacãũpũa caroaro ññabesecõñaña mujãã majũã nipetiri wãme mujãã caátianinuçũrĩjẽrẽ. Tore bairo caroaro mujãã majũã mujãã caátiere mujãã caĩñabesemasĩata, caroaro mujãã tũgoña useanigarã. Bairopũa, tore bairo mujãã catũgoña useanirĩjẽ pũame Dios mena caroaro mujãã caátianie to ãmarõ. Aperã na cabairijere ññacõñarĩ mujãã pũame, “Aperã netõrõ caroaro caátiana jãã ãniña,” ñrĩ, mujãã causeanirĩjẽ roque cañuetie niña. ⁵ Ni jĩcãũ ãcũ Dios caroa cã caroticũrĩqũẽrẽ caátipeyocõãninuçũũ maami. Bairi tocãnacãũpũa marĩ majũã roro marĩ caátianinuçũrĩjẽrẽ canetõnũcãcõãparã marĩ ãniña.

⁶ Torecũ, ni jĩcãũ ãcũ Dios yaye caroa queti aperã na caquetibũjarijere catũgonuçũũ cã caãmata, cãrẽ cabuerã cãrẽ nipetiri wãme cã cacũgorije

mena cū juátinemoáto. Nubueri majã nipetiro na juátinemoáto caquetibujuri majãrẽ na yaye na cacũgorije mena.

⁷ Bairi apeyera, ni jĩcãũ ũcũ Diore roro cū caĩboyeti epepee maniña. Bairi mujãã cũã mujãã majũ rupaure ĩtoepeeticõãña. Atiere tũgoñañijate: Camasã jĩcã wãme otere na caoteata, cabero cabutiro carĩcare jegarã otenucũñama. ⁸ Torea bairo ni jĩcãũ ũcũ cū rupau caborore bairo rorije caátijũgoricu, carori wãme cū caáticõãmata, caberopu cũãrẽ carorije jũgori cayasipau majũ tuacõãgumi. Baipua, apei puame roque Espĩritu Santo cū caborore bairo caroa wãme caáticõãjũgoricu, cū caborore bairo jeto cū caáticõãninucũata, cabero yeri capetietie majũrẽ cacũgopau tuacõãgumi yua. ⁹ Tore bairo cabairo jũgori, marĩ puame caroa macããjẽ átiãnajẽrẽ caátianijutietiparã marĩ ãniña. Tore bairo jeto caroa macããjẽrẽ marĩ caáticõãninucũata, ti yũtea caetaro caroare marĩ cũgogarã. ¹⁰ Bairi marĩ caátimasĩrõ cãrõ nipetiro camasãrẽ caroaro na marĩ juátigarã. Tore bairo netõjãñurõ marĩ caátimasĩpee niña marĩ yarã Dios mena catũgoñatutuanucũrã roquere.

Advertencias y saludos finales

¹¹ jĩñañijate mujãã cũã! Atie catũsarijere capaca woarique mena yu majũrua mujãã woatujou yu átiya, caroaro mujãã catũgousaparore bairo ĩ.

¹² To caãna, caĩtopairã, mujããrẽ butioro mujãã rupau macããjẽrẽ cayiserotiganucũrã puame na majũã caroaro tuagarã, tore bairo átirotiga nucũñama. Na yarã, na quetiuparã, Jesucristo yucupãĩru cū cariarique quetire na caquetibujuaata, “Roro popiye marĩ átirema,” ĩrã jeto, tore bairo mujããrẽ átirotiganucũñama. Na quetiuparã narẽ na caĩroapeere borã, tore bairo jeto átirotiganucũñama. ¹³ Tore bairo caĩquetibujurã, na rupau macããjẽrẽ cayisetarotiricarã caãna nimirãcũã, nipetirije Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽrẽ átipeyoetinucũñama. Bairo caáperã nimirãcũã, mujãã puamerẽ butioro mujãã rupau macããjẽrẽ mujãã yisetarotiganucũñama. Bairo mujããrẽ tutuaro mena mujãã rupaure na caátirotirique mena jũgori canetõnucãmasĩrĩ majãrẽ bairo tũgoñanucũñama. Bairo rupaupu cãmicutaje na caátirotirije cawapa manierẽ bairo caãnimiatacũãrẽ, tore bairo tũgoñanucũñama. ¹⁴ Bairo na cabaimiatacũãrẽ, yu puame yu caátie mena canetõnucãmasĩ majũrẽ bairo yu ãnitũgoñaẽtĩña. “Jesucristo yucupãĩru cū cariarique queti roque caroa caãnimajũrĩjẽ niña,” ĩrĩ butioro yu quetibujunucũña. Yu puame Jesucristo yucupãĩru cū cariarique jũgori ati umurecõopure roro yu caátie canetõrĩcũ yu ãniña. Bairi ati umurecõo macããna na cabonetõnucũrĩjẽ cũãrẽ yu átinemoẽtĩña yua. Tiere merẽ yu jãnacõãwũ. ¹⁵ Bairi marĩ rupau macããtõrẽ cayisericu, o cayise ecoetacu marĩ caãmata cũãrẽ, ñe ũnie wapa maniña. Dios cū caborore bairo cawãma yeri tũgoñarĩqũẽ mena marĩ cabuianemorĩqũẽ roque cariapea caãnimajũrĩjẽ niña. ¹⁶ Bairi mujãã nipetiro yu caátirotirijere catũgousarã caroaro yeri jõrõ ãnajẽcusa. Marĩ Pacu Dios caroaro cū caĩñamaimasĩrĩjẽ mena ãnajẽcusa. Tore bairo jeto ãnajẽcusa mujãã nipetiro cariapea Dios ya poa macããna caãna, cū caborore bairo yua.

¹⁷ Bairo atiere yu caquetibujuro bero, ato jũgoyere ni jĩcãũ ũcũ roro popiye yu cū bairique yeoeticõãto. Bairi merẽ yu cabairijere masĩñama camasã. Roro popiye yu baio joroque yu na caátaje jũgori capee majũ yu rupaure yu cãmii cutiya. Tiere ĩñarĩ, camasã cariapea Jesucristo yau, cū paabojari majõcu yu caãnierẽ masĩñama.

¹⁸ Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, Jesucristo marĩ Quetiupau caroa yeri cutajere mujãã cū jonemoáto, mujãã to Galacia yepa macããna nipetirore. Bairoa to baiáto.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Carta de San Pablo a los EFESIOS

Saludo

¹ Y_h, Pablo cawãmec_hca, Dios y_hre cã cabeserique jãgori Jesucristo yaye quetire cã caquetib_hurotitoric_h, apóstol y_h añiña ati cartare caquetib_hwoajom. M_hjãã, Efeso macã macããna Dios yarã, bairi tunu Jesucristo mena catũgoñatutuarãrẽ m_hjãã y_h quetib_hwoajoya ati carta mena. ² Bairi caãnijũgoro atore bairo m_hjããrẽ ñiña: Marĩ Pac_h Dios, bairi marĩ Quetiup_h Jesucristo mena caroare m_hjãã na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yeric_htaje cããrẽ na jonemoáto, ñiña.

Bendiciones espirituales en Cristo

³ Dios p_hame cañu_h caroá majũ niñami. Marĩ Quetiup_h Jesús pac_h ñumajũcãñami. Caroare marĩ jowĩ. Jesucristo yarã marĩ caãnoi, ñm_hrecóo macããjẽ tocãnacã wãmerẽ marĩ jowĩ caroare. ⁴ Tirũm_hur_h, ati ñm_hrecóore cã caátiparo jũgoyep_hna, merẽ marĩrẽ masĩ yerijãñupĩ Dios. Marĩ caãnipeere merẽ masĩ yerijãñupĩ. Bairo masĩrĩ yua, marĩ beseyupi. “Y_h yarã majũ na ñnio joroque na y_h átigu,” ñ tũgoñañupĩ Dios marĩ cabaipeere. Carorije cawapa cãgoenarẽ bairo na ñmarõ ñ, marĩ cũjũgoyupi. ⁵ Bairo marĩrẽ mairĩ, caroaro marĩ caãnipeere cũjũgoyupi. “Y_h pũnaarẽ bairo na ñnio joroque na y_h átigu,” ñ tũgoñajũgoyupi. “Y_h macã popiye cã cabaipee jãgori bairo na y_h átigu, y_h cabojũgoricarore bairo yua,” ñ tũgoña jũgoyeticũjũgoyupi. ⁶ Bairo bairi marĩ p_hame nocãrõ majũ caroaro marĩrẽ cã caátiere tũgoñarĩ yua, cã marĩ basapeoya. Cã macã mena macããna marĩ ñnio joroque marĩ ásupi. Bairi cã marĩ basapeonucũña. ⁷ Bairo marĩrẽ butioro mairĩ, cã macã cã cariarique jãgori marĩ netõõñupĩ. Tie jãgori roro marĩ caátie wapare marĩ masiriyoboyupi. ⁸ Caroaro majũ marĩ ññoñupĩ Dios marĩrẽ cã camairĩjẽrẽ. Marĩ catũgoñarĩjẽ, bairi marĩ camasĩpee cããrẽ nipetirijere marĩ joyupi. ⁹⁻¹⁰ Mai, atie tirũm_hur_h macããna camasã na camasĩtãjẽrẽ ñme roquere marĩ masiõ joroque átiyami. Caroaro cariape cã caátipeere marĩ masiõñami. Atie ñiña cã caátipee: Jĩcã rãm_h Dios cã cabeserica rãm_h caetaro cã macã Jesucristore carotimasĩpeticõãñrẽ bairo cã jog_hmi. Jesús p_hame nipetiro ati yepa macããna cããrẽ, jõbui ñm_hrecóo macããna cããrẽ, cacatirã nipetirore na rotimasĩpeti peyocõãg_hmi yua, Dios cã cabeserica rãm_h caetaro. Bairoa ñiña cariape cã caátipee yua.

¹¹ Jãã, judío majã, Jesucristore cariape jãã catũgousaro jãgori caroare jãã joyũgoyupi Dios. Cajũgoyep_hna bairo cã cacũgoparãrẽ bairo jãã cũjũgoyupi, cã yerip_h cã catũgoñajũgoyeticarore bairo. ¹² Bairi Dios p_hame cãrẽ jãã cabasapeorore boyupi. Jãã, Jesucristo mena catũgoñatutujũgoricarãrẽ nocãrõ caroaro majũ jããrẽ cã caátie jãgori cãrẽ jãã cabasapeorore boyupi Dios. ¹³ Jãã bero m_hjãã cãã m_hjãã tũgow_h roro m_hjãã cabairijere cã canetõõrĩqũẽ quetire. Bairo tiere tũgori yua, Jesucristo mena m_hjãã tũgoña tutujũgow_h m_hjãã cãã. Bairo m_hjãã cabairoi, Dios p_hame cã yarã majũ m_hjãã ñnio joroque ásupi. Bairi, Espiritu Santo, cã Yeri majũrẽ joyupi m_hjãã yerip_hre, “¡cã yarã marĩ añiña!” m_hjãã caĩmasĩparore bairo ñ. Cã caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo m_hjãã cããrẽ ásupi. ¹⁴ Cã Yeri, Espiritu Santore marĩ yerip_h ñajããõ joroque ásupi Dios, atore bairo marĩ caĩmasĩparore bairo ñ: “Caroaro marĩ qũenog_hmi Dios. Marĩ, cã yarãrẽ, marĩ netõõpeyocõãg_hmi cã caĩrĩcãrõrẽã bairo.” Tie nocãrõ caroaro majũ marĩrẽ cã canetõõpeere tũgoñarĩ yua, cã marĩ cabasapeoro boya.

Pablo pide a Dios que dé sabiduría a los creyentes

15-16 Bairo mujãã cabairijere yu tũgoya: “Efeso macããna pũame Jesucristo mena tũgoñatutuanemoñama. Tunu bairi, marĩ yarã nipetirore na juátinemoñama,” ĩrĩqũerẽ yu tũgoya. Bairi Diopũre, “Jãã mena mu ñujãñuña,” cũ ñinucũña, caroaro mujãã caátĩanierẽ tũgori. 17 Ape wãmerã marĩ Quetiupaũ Jesucristo Рачũ, nocãrõ caroú majũrẽ atore bairo mujãã ñi jẽnibojaya: “Masĩrĩqũẽ caroa majũrẽ Efeso macããnarẽ na jonemoña narẽ mu camasĩõgarijere. Bairi tunu mu caátĩanierẽ nemojãñurõ na camasĩrõ ñuña,” ñi jẽnibojaya mujããrẽ. 18 Tunu bairoa mujãã yeripu tũgoñamasĩrĩqũẽ Dios cũ cajoro bou, mujããrẽ yu jẽnibojanucũña Diopũre, “Cũ cabesericarã ãnirĩ nocãrõ majũ caroaro ñe ũnie rusaeto Jesucristo cũ caãnorẽ bairo marĩ ãnimasĩña,” mujãã caĩtũgoñamasĩparore bairo ĩ. Tunu bairoa nocãrõ caroa majũ to ãniñati Dios cũ yarãrẽ caroaro cũ caátĩpee cũãrẽ mujãã camasĩparore bairo ĩ, mujããrẽ yu jẽnibojanucũña Diopũre. 19 Tunu bairoa nocãrõ majũ paio ñe ũnie rusaeto Dios cũ caátĩmasĩrĩjẽrẽ mujãã catũgoñamasĩparore bairo ĩ, mujããrẽ yu jẽnibojanucũña Diopũre. Marĩ, Jesucristo yaye quetire catũgoũsari majã ãnirĩ, catũgoñatutuarã marĩ ãniña tie marĩpũre cũ caátĩmasĩõjorije jũgori. Merẽ marĩ ĩñoñupĩ Dios nocãrõ paio cũ caátĩmasĩrĩjẽrẽ. 20 Tie menaina jũgori cũ macũrẽ cũ catiopyupi. Bairo Jesucristore cũ catio yaparori bero, umũrecóopũ cũ ruirotiyupi. Cũtu cariape nũgõã carotĩmasĩruiricaropũ cũ ruirotiyupi Dios nocãrõ paio cũ caátĩmasĩrĩjẽ jũgori. 21 Bairi carotĩmasĩmajũũrẽ bairo cũ cũñupĩ Dios cũ macũ Jesucristore. Ati umũrecóo quetiuparã tocãnacãũ netõrõ carotĩmasĩrẽ bairo cũ cũñupĩ Dios. Ati yutea macããna, ape yutea macããna cũãrẽ nipetiro quetiuparã marĩ cawãmetirã netõrõ carotĩmasĩrẽ bairo cũ cũñupĩ Dios cũ macũrẽ. 22 Bairi yua, nipetirije ati umũrecóo caãnie caãno cãrõ carotĩmasĩ quetiupaũ majũrẽ bairo cũ cũñupĩ Dios Jesure. Tunu marĩ, Dios yarã, cũ caĩroari poa macããnarẽ cajũgoãcũrẽ bairo cũ cũñupĩ. 23 Marĩ nipetiro Jesucristore caĩroarã, jĩcã poa macããna, jĩcã rupaũre bairo caãna marĩ ãniña. Bairo marĩ caãnoi, Jesucristo pũame marĩ rupoare bairo caãcũ niñami, caroaro cariape tũgoñarĩqũerẽ cajou ãnirĩ. Marĩ mena cũ caãnie jũgori marĩ ãnimasĩcõãña. Tunu bairoa cũ pũame nipetirijepũa nijesapeticoayami.

2

Salvos por el amor de Dios

1 Mujãã, Efeso macããna, mujãã canetõparo jũgoye carorije jetore mujãã átĩãninucũñupã. Bairi rorije mujãã caátaje jũgori yeri capetietiere mujãã cũgoesupa. Cabaiyasiricarã ãnanarẽ bairo caãna mujãã ãñupã mai. 2 Aperã ati yepa macããna Diore catũgoũsaenarẽ bairo mujãã átĩãninucũñupã. Tunu bairoa ati umũrecóo macããcũ wãtĩ carotĩmasĩ cũ carotirore bairo jeto mujãã átĩãninucũñupã. Wãtĩ pũame, Dios yaye cũ carotirijere catũgogaenarẽ rorije na cajũgoátĩrotiãcũ niñami. 3 Tirũmũpũre marĩã nipetiro bairo jeto marĩ átĩãninucũwũ. Marĩ caborore bairo jeto marĩ ápũ. Tunu bairoa roro marĩ rupaũ nipetiro wãme carorijere caborore bairo jeto marĩ ápũ. Roro marĩ catũgoñarĩjẽ mena bairo marĩ átĩnucũwũ. Bairo caátĩãna ãnirĩ, aperã roro caãnarẽ Dios cũ caátatore bairo marĩ cũã roro majũ marĩ átĩecobujioyupa. 4-5 Marĩ carorije wapa jũgori yeri capetietiere marĩ cũgoepũ. Cabaiyasiricarã ãnanarẽ bairo marĩ amũ mai. Bairo marĩ cabairipaũ Dios pũame, nocãrõ paio camaimasĩ ãnirĩ marĩ ĩñamairĩ. Bairo ĩñamairĩ yua, marĩ netõõwĩ. Jesucristo yarã marĩ caãnoi, cawãma yeri pũna capetietie majũrẽ marĩ jowĩ. 6 Tunu bairoa Dios pũame Jesucristo yarã marĩ caãnoi, cũ cacatioricarãrẽ bairo caãna marĩ ãnio joroque ásupi. Umũrecóopũ Jesús mena caruirãrẽ bairo marĩ ãnio joroque marĩ ásupi Dios. 7 Bairi ape tuti macããna, ape tuti

macãana nipetiroþa, Jesucristo mena marĩ caãnie jũgori þutioro marĩrẽ cã camairĩjẽrẽ, bairi tunu nocãrõ caroaro marĩrẽ cã caátie cããrẽ na camasĩparore bairo ĩ, bairo marĩ ásupi Dios. ⁸⁻⁹ Bairo marĩrẽ cã camairĩjẽ jũgori marĩ netõõñupĩ, cã mena catũgoñatutuarã marĩ caãnoi. Marĩ majũã caroa wãmerẽ marĩ caátie jũgori mee, Dios marĩrẽ mairĩ jĩcã nũgõã cã caátigarije jũgori roque marĩ netõõñupĩ. Bairi ni jĩcãũ ũcũ, “Yũ majũã caroare átiri yũ netõwũ,” caĩmasĩ maami. ¹⁰ Dios cã caqũẽnorĩcãrã marĩ ãniña. Bairi Jesucristo yarã marĩ ãnio joroque marĩ ásupi, caroa wãmerẽ marĩ caátimasĩparore bairo ĩ. Tirũmþra bairo marĩ caátianipeere bojũgoyupi.

La paz que tenemos por medio de Cristo

¹¹ Bairo bairi, Efeso macãana, mũjãã caátianajẽrẽ masiritieticõãna. Judío majã caãmerã mũjãã caãnoi, judío majã þrame mũjããrẽ ĩroaema. Caũmþarẽ na rupaũ macããjẽrẽ cayisetarotircarã þrame mũjããrẽ, “Dios yarã mee moena, na rupaũ macããjẽrẽ cayisetarotiena,” mũjããrẽ ĩepewã. ¹² Tiwatoare Jesucristore cã mũjãã masĩẽþũ. Israel yepa macãana, Diore caĩroarã jĩcããrã ũna mena macãana mũjãã ãmewũ. Dios yaye quetire mũjãã tũgoerũ. Tunu bairoa, “Camasãrẽ na yũ netõõgũ,” cã caĩquetibũjũjũgoyeticũrĩqũẽ cããrẽ mũjãã masĩẽþũ. Bairo ati yeparũ Diore masĩẽna caãna ãnirĩ, marĩrẽ canetõõþau cã caetapeere mũjãã masĩẽþũ. ¹³ Bairo tirũmþre nocãrõ majũ Diore camasĩetãna nimirãcũã, ãmerẽ yua, Jesucristo yarã ãnirĩ cã mũjãã masĩjãñũña. Jesucristo yucþãĩrũ cã cariarique jũgori, cũtũ caãniparã mũjãã ãnio joroque ásupi.

¹⁴ Apeyera tunu Jesús þrame marĩ caãmeoterijere cajãnaou niñami. Bairo caãcũ ãnirĩ, jãã judío majã, mũjãã judío majã caãmerã cãã jĩcã majãrẽ bairo marĩ ãnio joroque marĩ ásupi. Marĩ caãmeoterijere marĩ jãnao joroque ásupi. ¹⁵ Tunu bairoa yucþãĩrũ cã cariarique jũgori, jãã, judío majã ñicũjãã ãnana, jããrẽ na caroticũrĩqũẽ jããrẽ dope bairo caátimasĩetĩẽrẽ bairo to ãnio joroque ásupi. Bairo áti yaparori bero, judío majã, bairi judío majã caãmerã cãã jĩcã majãrẽ bairo marĩ ãnio joroque marĩ ásupi cawãma poa majũ, cã ya poa macãana yua. Bairo ácũ, jĩcã yericũnarẽ bairo marĩ ásupi. ¹⁶ Jesús þrame yucþãĩrũ cã cariarique jũgori judío majã, judío majã caãmerã cãã, roro marĩ caãmeoterijere marĩ jãnao joroque marĩ ásupi. Tunu bairoa Dios mena caroaro marĩ ãnio joroque ásupi. Bairo ácũ, judío majã, judío majã caãmerã cãã jĩcãũ þũnaarẽ bairo caãna, marĩ ãnio joroque ásupi.

¹⁷ Jesucristo þrame Dios mena jĩcã yericũnarẽ bairo marĩ caãnimasĩpeere quetibũju acũ asũpi ati yeparure. Mũjãã, judío majã caãmerã, nocãrõ Diore camasĩẽnarẽ, bairi jãã, judío majã Diore camasĩjũgoricarã cããrẽ Dios mena jĩcã yericũnarẽ bairo marĩ caãnimasĩpeere quetibũju acũ asũpi. ¹⁸ Bairi Jesucristo marĩrẽ cã cajũátinemorĩqũẽ jũgori, þuga poarũa marĩ Pacũ Diore jĩcãrõ cã mena marĩ þusũmasĩña. Espĩritu Santore marĩrẽ Jesús cã cajoricũ jĩcãũ jũgori Dios mena marĩ þusũmasĩña.

¹⁹ Bairo bairi yua, mũjãã, judío majã caãmerã, ape yepa macãana nimirãcũã, Dios ya yepa macããnarẽ bairo mũjãã tuaya Dios cã caĩñajoro. Bairi judío majãrẽ Dios caroaro cã caátorea bairo mũjãã cãã caroaro cã caátiparã majũ mũjãã ãniña. Cã yarã, cã caĩroari poa mena macãana mũjãã ãniña ãme roquere yua. ²⁰ Wii qũẽnogarã, caãnijũgoro yeparũ cũnucũñama camasã ũtã rupaã capaca rupaare. Mai, ti wii caãnituparũ caroa majũrẽ cũjũgonucũñama. Tia þrame cõñajũgorica niña, ti wii caroaro cariape qũẽnogarã. Cabero ape rupaã, ape rupaã peowãmũãnucũñama, ti wiire qũẽno yaparogarã yua. Jãã, apóstolea majã, bairi profeta majã cãã mũjããrẽ caroa quetire caquetibũjurã ãnirĩ, ti wiipure na cacũjũgoriquere bairo caãna jãã ãniña. Jesucristo þrame, marĩrẽ

caroaro cariape caquetibujū ānirī, ti wiire na cacōñajūgorica majūrē bairo caācū niñami. Mujāā pūame, cūrē catūgousarā menarē caāninemonucūrā ānirī yua, ti wii na capeowāmūatajere bairo caāna mujāā āniña. 21-22 Tunu bairoa wii qūēnorī majōcū pūame ti wii ūtā rupaare caroaro mena peowāmūāti, caroa wii templo wiire bairo qūēnoñami. Tore bairo Jesucristo pūame cūā ape poa, ape poa, tocānacā poa macāānarē jīcā poa macāānarē bairo na ānio joroque átiyami, cūrē catūgousari majā, cū ya poa macāānarē. Bairi mujāā cūā Jesucristo yarā mujāā caānie jūgori templo wiire ūtā rupaare jīcārō tūni na capeowāmūátore bairo caāna mujāā āniña. Tunu bairoa Dios, templo wiirū cū caānorēā bairo Espírītu Santo cūā marī watoapū nicōāñami.

3

Pablo encargado de llevar el evangelio a los no judíos

¹ Bairo bairi yū, Pablo, mujāā, judío majā caāmerārē Jesucristo yū cū cajūátinemorotiro jūgori, preso jorica wiirū yū āniña āmerē. ² Tunu bairoa merē atore bairo mujāā camasīrō űniña: Mujāārē camai ānirī, Dios pūame mujāārē yū juátinemo roticūwī. ³ Cū pūame tirūmūpūre camasārē cū caátipee nipetirijere na masīōēsupi. Ati rūmūrī roquere tiere yū masīō joroque ámi, judío majā caāmerā cūrē cū canetōōpeere. Tiere merē petoaca mujāā yū quetibujū woajowū. ⁴ Atiere yū caquetijori pūrōrē bueri, mujāā masīgarā atie, Dios yūre cū camasīōrīqūērē. ⁵ Tirūmūpūre ni jīcāū ūcūrē atie cū caátipeere na masīōēsupi Dios ape tuti caānanarē. Ati rūmūrī roquere, jāā, cū cabesericarā apóstolea majārē, bairi profeta majā cūrē jāā masīōñupī Dios atiere cū Yeri, Espírītu Santo jūgori. ⁶ Atie niña camasā na camasīētājē āme roque Dios cū camasīōgarīe: Āmerē judío majā jeto mee cūgogarāma Dios cū pūnaarē caroare cū cajopeere. Judío majā caāmerā cūā bairo jīcārō tūnia cūgogarāma, caroa queti Jesucristo na cū canetōōbojariquere na catūgousaro jūgori. Na cūā cū ya poa macāāna niñama. Bairi, “Caroaro na yū átigū Jesucristore catūgousarārē,” Dios cū caījūgoyeticūrīcārōrē bairo jīcārō tūnia na cūrē caroaro na átigūmi.

⁷ Yū, caróū cañuecū caānacū yū caānimiatacūārē, yūre mairī, cū yaye quetire yū masīōwī Dios. Masīō yua, tie caroa quetire cū caquetibujūbojapūre bairo yū cūwī. Nocārō majū paio cū caátimasīrījē jūgori bairo yū ámi. ⁸ Yūa, nipetiro Dios ya poa macāāna netōjāñurō cabūgoro macāācū yū āniña. Bairo yū caānimiatacūārē, caroaro yū ámi Dios. Caroa queti, nocārō cacōñapetimasīā manie cū yarārē cū cajūátinemorījērē mujāā űna judío majā caāmerārē yū quetibujūrotijowī. ⁹ Tunu bairoa tie camasārē cū caátipeere tirūmūpūre na masīōēsupi Dios. Āme roquere cū, nipetirije caqūēnorīcū ānirī, cū caátipeere nipetiro camasārē yū quetibujūrotijowī. ¹⁰ Bairi Dios cū catūgoña jūgoyetiricarorea bairo baietacoaya yua, nipetiro ati űmūrecóopūre carotimasīrā butioro majū marī űnarē cū camairījērē na masīáto ī. Bairi ati rūmūrīrē na pūame, marī, Jesucristore caīroari poa macāāna jīcā yerīcūnarē bairo marī caānierē iñarī, “Dise űnie cū caátimasīētīē cū rūsaetiya,” ĩmasīcōārāma űmūrecóo macāāna. ¹¹ Caānijūgorīpūpūa capetietipee cū caátipeere cū caátiga jūgoricarore bairo átiyaparoyupi merē ati rūmūrīrē marī Quetiupū Jesucristo cū caátaje jūgori. ¹² Bairo Jesucristo yarā ānirī, cū mena tūgoña tutuari, uwiricaró mano Diore cū marī jēnimasīña. ¹³ Torecū, nūcūbūgorique mena mujāārē űniña: Mujāā, judío majā caāmerā, caroaro mujāā canetōpeere mujāā yū caquetibujūrije jūgori roro popiye yū baiya. Bairo yū cabaimiatacūārē, mujāārē yū caquetibujūrije jūgori caroa macāājē mujāārē to etao roque yū átiya. Bairi tūgoña yapapuaeticōāña.

El amor de Cristo

¹⁴ Bairo marĩrẽ caroaro Dios cū caátajere tũgoñarĩ, r̥popatuuri mena etanumurĩ cū ñiroaya marĩ Pacu majũrẽ. ¹⁵ Dios yarã nipetiro ati yepa macããna, ʘm̥recóo macããna cūã cū yarã majũ marĩ cañoi, “y̥ pũnaa” marĩ ĩ wãmetiyami Dios. ¹⁶ Dise ũnie cū caátimasĩtĩtĩ cū r̥saetiya. Bairo cū cabairoi, atore bairo mujãã ñi j̥nibojanucũña marĩ Pacup̥re: “Efeso macããnarẽ ñe ũnie r̥saeto tũgoñatutuamasĩr̥qũrẽ Espĩritu Santo j̥gori na joya. ¹⁷ Tunu bairoa Jesucristo mena na catũgoñatutuarije j̥gori na yerip̥ cū ãnicõã ãninucũato Jesús,” mujãã ñi j̥nibojanucũña Diop̥re. Bairo cū caáto, mujãã p̥ame di r̥m̥ ũno ricaati wãmerẽ mujãã tũgoñaetigarã. Bairi camasãrẽ nocãrõ majũ paio na mujãã maimasĩgarã. ¹⁸ Tunu bairoa mujãã, bairi nipetiro Jesucristore catũgoñsari majã cūã, mujãã masĩgarã nocãrõ ñe ũnie r̥saeto Jesucristo cū camairĩj̥rẽ. ¹⁹ Tie camasãrẽ cū camairĩj̥rẽ nipetiro masĩpeyoetimirãcũã, tiere mujãã camasĩnemonucũrõrẽ y̥ boya. Bairo mujãã cabaiata, Dios marĩrẽ cū carotirore bairo nemojãñurõ ñe ũnie r̥saeto mujãã átĩãninucũgarã.

²⁰ Dios nocãrõ majũ caátimasĩ p̥ame cãrẽ marĩ caj̥nirĩ wãme, o marĩrẽ cū caátipeere marĩ catũgoñarõ netõjãñurõ cū p̥ame roque caátimasĩ niñami. Tie cū caátimasĩr̥j̥ marĩp̥re caãno j̥gori ãmerẽ marĩ tutuao joroque átiyami. Bairi cū marĩ cabasapeoro ñuña. ²¹ ¡Ati r̥m̥ macããna, bairi ape tuti macããna, bairi tocãnacã tuti bero caãniparã nipetiro Jesure caĩroari poa macããna Diore cū na cabasapeoro ñuña! Bairoa to baiáto.

4

Unidos por el Espĩritu

¹ Bairi, y̥, marĩ Quetiup̥a yaye quetire y̥ caquetib̥j̥rije j̥gori pre-sop̥ caãcũ ãnirĩ n̥cũb̥gorique mena atore bairo mujããrẽ ñiña: Mujãã cūã Dios cū cabesericarã mujãã ãniña. Bairi nipetiro cū cabesericarãrẽ na cū caãnirotiricarore bairo mujãã cūã ãnaj̥c̥sa. ² “Aperã netõrõ caãnimajũrã jãã ãniña,” ĩ tũgoñaeticõãña. N̥cũb̥gorique mena ãmeo ĩñaña. Aperã mujããrẽ roro na caátimiatacũãrẽ, na ãmeeticõãña. Narẽ mujãã camairĩj̥ j̥gori tũgoñarẽ bairo roro na caátiere tũgoña netõcõãña. ³ Espĩritu Santo cū camasĩr̥j̥ j̥gori j̥cãrõrẽ bairo yericutiri, j̥cã majãrẽ bairo átĩãña. ⁴ Dios cū caĩñajorore marĩã cū pũnaa j̥cã majãrẽ bairo marĩ ãniña. Tunu j̥cãũã niñami Espĩritu Santo Dios yeri pũna marĩ mena caãcũ. Tunu bairoa marĩrẽ Dios cū caátipee j̥cã wãmerẽã marĩ coteya. ⁵ Tunu marĩ Quetiup̥a j̥cãũã niñami. Tunu j̥cãrõ tãnia Jesús mena marĩ tũgoñatutuaya. Tunu j̥cã wãmea marĩ cabautizarotiri wãme cūã niña. ⁶ Tunu marĩ nipetiro Pacu j̥cãũã niñami. Cũã, nipetiro netõrõ rotimasĩñami. Marĩ nipetiro mena caãcũ niñami. Tunu bairoa nipetirop̥ caãcũ niñami.

⁷ J̥cã majã marĩ caãnimitacũãrẽ, marĩ, tocãnacãũp̥rea ape wãmerẽ, ape wãmerẽ marĩ caátimasĩpeere marĩ joyupi Jesucristo cū cajogari wãme ũnierẽ. ⁸ Tore bairo quetib̥j̥ya Dios ya tuti cūã:

“Cū wap̥narẽ na netõ yaparori bero, ʘm̥recóop̥ wãm̥ásúpi.

Bairo wãm̥ãetari yua, ati yepa macããna caroa wãme na caátimasĩpeere na joyupi,”

ĩ quetib̥j̥ya Dios ya tutip̥.

⁹ ¿Dope bairo ĩgaro, “ʘm̥recóop̥ wãm̥ásúpi,” to ĩñati? “Mai, ati yepap̥ ruiatĩj̥goyupi, cū cawãm̥ápáro j̥goye,” ĩgaro ĩña. ¹⁰ Bairo ati yepa carui-etaric̥ p̥ame ʘm̥recóo buijãñurĩp̥ caetaric̥ majũ niñami. Bairo caãcũ ãnirĩ nipetirop̥ carotimasĩ niñami. ¹¹ Cũã niñami marĩ caátimasĩpeere cajon̥. Bairo caác̥ ãnirĩ j̥cããrã marĩ mena macããnarẽ apóstolea majã marĩ ãnio

joroque ámi. Aperã marĩ mena macããna profeta majã, aperã Jesús jùgori camasãrẽ Dios cũ canetõrĩqũerẽ caquetibujuri majã, aperã pastores, aperã bueri majã marĩ ãnio joroque ámi. ¹² Tore bairo marĩ ámi, cũ yarãrẽ, marĩ mena macããnarẽ marĩ cajuátinemomasĩparore bairo ĩ. Bairo marĩ caáto jùgori, Jesucristore caĩroari poa macããna pũame nipetiro nemojãñurõ átitutua ãnimasĩgarãma. ¹³ Bairo caátitutuãnimasĩrã yua, marĩ nipetiro jĩcãrõrẽ bairo Dios mena marĩ tũgoñatutuagarã. Tunu cũ macũ Jesucristo cũãrẽ jĩcãrõrẽ bairo cũ marĩ masĩgarã. Bairo marĩ cabaiãno bero, ñe ùnie marĩrẽ rusaetigarõ caroaro marĩ caátĩãnipee. Jesucristo caroaro cũ caátĩãnierẽ bairo marĩ cũã caroaro marĩ átiãnigarã.

¹⁴ Bairi marĩ pũame yua, cawĩmarã jicoquei jĩcã wãmerẽ na catũgomawijiarore bairo marĩ baietigarã. Bairo cabaiena ãnirĩ, aperã caĩtori majã di wãme ùno cawãma wãme bueriquere caroaro mena na caquetibujumiatacũãrẽ, na caĩrĩjẽrẽ cariape marĩ tũgoetigarã. ¹⁵ Bairo pũame marĩ caátĩãnipee boya: Cariape macããjẽ quetire caroaro mena marĩ caãmeo quetibujuro boya. Bairo ãmeo quetibujurã, Jesucristo, marĩ Jùgocũ caroũ cũ caãnorẽ bairo marĩ cũã marĩ bainutuágarã. ¹⁶ Jesucristo marĩ Jùgocũ cũ caãnoi, jĩcãũ rupapũre bairo caãna marĩ ãniña. Cũ, caũmũ rupapũ macããjẽ cũ caapee, cũ ãmoo, cũ wãmoorĩ, cũ rũpori, cũ cacatiãnie nipetirije jĩcãrõ tũni to capaapeticõãta, caũmũ pũame caroaro átiãnimasĩñami. Tore bairo marĩã Jesucristore caĩroari poa macããna cũã tocãnacãũã marĩ caátimasĩpeere Jesucristo marĩrẽ cũ cajoriquere jĩcãrõ tũni marĩ caápata, marĩ nipetiro caroaro marĩ átiãnimasĩgarã. Nemojãñurõ marĩ ãmeo juátinemogarã.

La nueva vida en Cristo

¹⁷ Bairi Jesús mujããrẽ yũ cũ caĩrotiro jùgori, atore bairo mujãã caátĩãnipeere mujããrẽ yũ átirotiya: Ati umurecõo macããna Diore camasĩena na caátĩãninucũrõrẽ bairo mujãã cũã mujãã caátinucũrĩjẽrẽ jãnacõãña. Diore camasĩena pũame, na majũã na catũgoñarĩ wãme mena caátimasĩã manie ùnierẽ átiãninucũñama. ¹⁸ Tunu bairoa cayeri mána, cariape catũgoñamasĩenarẽ bairo niñama. Bairo caãna ãnirĩ, cawãma yericutaje Dios cũ cajogamirĩjẽrẽ boetiyama. ¹⁹ Bairo carorije jetore caáticõãninucũrã ãnirĩ, tiere átijeyamajũcõãñama. Bairo caátijeyamajũcõãna ãnirĩ, tocãnacã wãme carorije átieperique ùnierẽ, tũgoñamasĩrĩ mee tiere átinucũñama.

²⁰ Mujãã pũame roque narẽ bairo átiãnigarã mee, Jesucristo yaye quetire mujãã tũgousajũgoyupa. ²¹⁻²² Caãnorẽ bairo cũ caátĩãnierẽ mujãã catũgoata, tunu bairoa cariape quetire mujããrẽ cũ camasĩõata, tirãmũpũ mujãã rupapũ mena roro mujãã caátĩãninucũrĩqũerẽ bairo átiãninemoeticõãña. Roro mujãã caátĩãninucũrĩqũẽ jùgori mujãã majũã mujãã roye tuamiñupã. ²³ Bairo roro mujãã caátĩãninucũrĩqũerẽ jãnarĩ yua, cawãma wãme caroaro átiãnajẽ pũamerẽ mujãã yeripũ tũgoñajũgoya. ²⁴ Jĩcãũ cawãmapũ cabũcũ jutiirõre cũrĩ, cawãmarõ pũame cũ cajãñawasoarore bairo mujãã cũã roro mujãã caátĩãnigarijere jãnirĩ, cawãma wãme caroaro átiãnajẽ pũamerẽ tũgoñajũgoya. Tiere mujãã tũgoñamasĩõ joroque ásupi Dios. Ni jĩcãũ ùcũ Dios cũ cayeri wasoaricarõ jùgori caroaro átiãnajẽ pũamerẽ catũgoñamasĩ caroaro cariape ãnigumi. Roro átiepeetigumi.

²⁵ Apeyera tunu tocãrõã ĩtojãnacõãña. Marĩ nipetiro jĩcã poa macããnarẽ bairo marĩ ãniña. Bairi caroaro cariape jeto marĩ caãmeobũũro boya.

²⁶ Tunu bairoa di rãmũ ùno caãno jĩcã wãme jùgori roro mujãã caasiata, tunu roro buipearo asianemoeticõãña. Jicoquei tiere tũgoñaqũẽnoña. Rupa rãmũ asia ãmerĩcõãña tie mena. ²⁷ Wãtĩ pũame cũ cabũsjãrĩjẽrẽ mujãã tũgousare.

²⁸ Tunu apeyera ñiña: Cajerutiri majõcu tocãrõã, cõ jerutijãnacõãto. Cõ ãna tiere jãnarĩ, caroa wãme paariquere na paãto, aperã cabopacarãrẽ jĩcã wãme ãno na cajmãtinemomasĩparore bairo ãrã.

²⁹ Tunu bairoa carorijere busueticõãña. Caroa jetore busunucũña. Mũjãã caĩrĩjẽrẽ catũgorã pũame na catũgoñatutuanemopee ãnie jetore busuya. Na cayeri jãñanemopee ãnie jetore busuya. ³⁰ Dios Yeri Espĩritu Santore cõ yapapuaio joroque ápericõãña. Marĩ yeripũ cõ caãnie jũgori “Dios yarã marĩ ãniña,” marĩ ãmasĩña. Tunu bairoa marĩ yeripũ cõ caãnie jũgori, “Dios yarãrẽ cõ canetõõpeyori rũmũ caetaro, marĩ cõã marĩ netõgarã,” marĩ ãmasĩña.

³¹ Tunu tocãnacã wãme carorije mũjãã catũgoñarĩjẽrẽ jãnacõãña: Roro asiarique, asianetõcoãtaje, pesucutaje, awaja tutirique, roro ãbusupairique, tie ãnie nipetirije carorije mũjãã catũgoñarĩjẽrẽ jãnacõãña. ³² Caroaro ãnajẽcusa. Tunu bairoa ãmeo ãñamaiña. Jesucristo yarã mũjãã caãno jũgori, Dios pũame roro mũjãã caãtajere masiriyobojayupi. Bairi tore bairo mũjãã cõã ãmeo masiriyobojaya roro mũjãã caãmeoãtiere.

5

Cómo deben vivir los hijos de Dios

¹ Mũjãã, Dios pũnaa, cõ camairã ãnirĩ caroaro cõ caãtiãnierẽ ãnacõrĩ caroaro ãnajẽcusa. ² Jesucristo marĩrẽ cõ camairõrẽ bairo ãmeo mairĩ caroaro átiãnajẽcusa. Cõ pũame marĩrẽ mairĩ, pajĩãecoyupi. Bairo pajĩãecori yua, Dios cõ caĩñajoro camasã altar buipũ werea cajutiñurĩjẽ mena Diore na cajoemũgõjutĩñuorijere bairo baiyupa marĩrẽ netõõgu cõ caãtaje pũame.

³ Mũjãã, Dios cõ caĩroari poa macããna majũ ãnirĩ camasã roro na rupa mena na caãmeoãtieperije ãnierẽ jĩcã wãmeacã ãno ápericõãña. Tunu apeye carorije ãñaugaripearique ãnie cõãrẽ mũjãã caãpata, ãñetĩña. ⁴ Tunu roro marĩ cabusyata, ãñetĩña. Bairi dise ãnie roro ati rupau caborore bairo átaje ãnierẽ busupẽni epeeticõãña. Catũgoñarĩqũẽ mánarẽ bairo carorije cabũgoro macããjẽ cõãrẽ busupẽni epeeticõãña. Diore basapeorique ãnie pũame roquere átiãninucũña. ⁵ Merẽ mũjãã masĩrã roro caãtipairã na cabaĩpeere: Noa ãna roro caãmeo átieperiquepairã, o caãperipee ãnierẽ caãtipairã, o apeye ãnierẽ caĩñaugaripeapairã, Jesucristo, Dios mena cõ carotimasĩrĩpaure etamasĩtĩgarãma. Apeye ãnierẽ ãñaugaripearique pũame camasã na caweericarãrẽ ãroarique mena macããjẽ jĩcã wãme niña. ⁶ Aperã na majũ na catũgoñamasĩrĩjẽ mena carori wãmerẽ na caquetibũjuata, tiere tũgopeoeticõãña. Na ãtoecoeticõãña. Tie ãnie carorijere na caãto jũgori, nocãrõ paio popiye netõrõ na baio joroque Dios cõ caãtipee atĩya. Diore cabaibotiorã nipetiro na ãna popiye netõrõ baigarãma. ⁷ Tunu tore bairo caãtiãnarẽ na bapacũpericõãña.

⁸ Mũjããrẽ Dios cõ canetõõparo jũgoye, caroaro mũjãã átiãnimasĩẽsupa. Canaitĩãrõpũ caãnarẽ bairo mũjãã ãñupã. Bairo caãnana mũjãã caãniamiatacũãrẽ, ãmerẽ yua marĩ Quetiupau yaye caroa quetire catũgõsarã ãnirĩ caroaro cabusuropũ caãnarẽ bairo caãna mũjãã ãniña. Bairo caãna ãnirĩ, cõ yaye caroa queti pũamerẽ mũjãã catũgõsacõãninucũrõ boya. ⁹ Cõ yaye caroa quetire catũgõsarã pũame tocãnacã wãme caroare átiyama. Aperãrẽ caroaro nũcũbugomasĩñama. Cariape átajere átiyama. Di rũmũ ãno ãtoetiyama. ¹⁰ Torecu, marĩ Quetiupau cõ caĩñajesorije ãnierẽ marĩ caãtiãnimasĩrõ ãñuã. ¹¹ Tunu aperã canaitĩãrõpũ caãnarẽ bairo caãna dope bairo caãtimasĩã manierẽ na caãtie ãnie macããjẽrẽ marĩ caãpero boya. Ricaati catũgoñarãrẽ na marĩ cabeyoro boya, caroa quetire na tũgoñamasĩjũgoãto ãrã. ¹² Canaitĩãrõpũ caãnarẽ bairo caãna cayasioropũ roro na caãtiere marĩ caquetibũjucõñãata,

caboborije majūrē marī ĩbujiorã. ¹³ Bairãpꝛua, bairo na caátiere ĩñabeseri yua, “Dios cū carotirije mee niña bairo na caátie,” marī ĩmasĩña, Dios yaye caroa quetire marī cabuerije jūgori. ¹⁴ Cabusurije pꝛame nipetirije marī ĩñamasĩõ joroque átiya. Torea bairo Dios yaye caroa quetire marī cabuerije jūgori nipetiro camasã na caátianierē marī ĩñabesemasĩña. Bairi atore bairo ĩña Dios ya tutipꝛa cūãrē:

“Mujãã, cacãnirãrē bairo caãna, wãcãña.

Mujãã, cariacoatanarē bairo caãna nimirãcũã, tunu cacatirãrē bairo tūgoya. Bairo mujãã catūgoro, Cristo pꝛame cū yaye caroa quetire mujãã masĩõ joroque átigami,” ĩ quetibꝛjꝛya Dios ya tutipꝛa.

¹⁵ Bairi caroaro tūgoñaña mujãã caátianipeere. Catūgomasĩēnarē bairo ãmerĩcõãña. Catūgomasĩrã na caãnorē bairo pꝛame roque átiãña. ¹⁶ Ati rãmũrĩrē camasã roro átinucũñama. Bairi mujãã pꝛame tocãnacãnia caroare áticõã ninucũña. Caroare átijãaeticõãña. ¹⁷ Catūgomasĩēnarē bairo ãmerĩcõãña. Marī Quetiupꝛa, marī caátipee cū caborijere masĩña. Tiere masĩrã yua, bairo jeto ása. ¹⁸ Tunu bairoa eticũmueticõãña. Caeticũmupai pꝛame cū majũ royetuanemou baiyami. Mujããrē ñe ũnie rusaeto Espĩritu Santo cū camasĩõrĩjē pꝛame roquere boya. ¹⁹ Tunu bairoa Dios caroaro cū caátiere mujãã majũ ãmeo quetibꝛjꝛya. Salmos, himnos cawãmecuti tuti macããjē, bairi tunu Espĩritu Santo jūgori basarique cūãrē useanirĩquē mena basapeoya. Mujãã camasĩõ cãrõ marī Quetiupꝛa cū basapeoya. ²⁰ Tocãnacãnia marī Pacu Diore, “¡Mũ ñujãñuña jãã mena!” qũñña, nipetiri wãme mujããrē cū caátiere tūgoñarĩ. Marī Quetiupꝛa Jesucristo wãme mena, cū camasĩrĩjē mena bairo qũicõã ninucũña.

La vida familiar del cristiano

²¹ Mujãã nipetiro Jesucristore caĩroarã mujãã ãniña. Bairi nũcũbꝛgorique mena ãmeo ĩñaña mujãã majũ. ãmeo baibotioeticõãña.

²² Mujãã, carõmia, camanapũãcũna cũã, marī Quetiupꝛa yaye quetire marī catūgõsarore bairo mujãã manapũã na caĩrĩjē cūãrē tūgõsaya. ²³ Jesucristo pꝛame cūrē caĩroari poa macããna Jūgocũ majũ niñami. Torea bairo mujãã tocãnacãñã canũmoacũna, mujãã nũmoarē cajūgocũare bairo cajūgoãna mujãã ãniña. Apeyera tunu Jesucristo pꝛame marī, cūrē caĩroari poa macããna, cū rupaure bairo caãnarē Canetõõpꝛa niñami. ²⁴ Marī, Jesucristore caĩroari poa macããna ãnirĩ cū yaye quetire marī cabaibotioata, ñuētĩña. Torea bairo marī mena macããna rõmirĩ na manapũãrē jĩcã wãmeacã ũno na cabaibotioata, ñuētĩña.

²⁵ Jesucristo pꝛame marī, cūrē caĩroari poa macããnarē marī mairĩ, marī netõõgũ riayupi. Torea bairo mujãã cũã canũmoacũna butiuro na maiña mujãã nũmoarē. ²⁶ Dios cū caĩñajoro carorije cacũgoenarē bairo marī caãniparore bairo ĩ, riayupi Jesús. Oco mena uguerĩ coserericarore bairo roro marī caátiere marī coserebojayupi, cū yaye quetire marī catūgõsarõ jūgori. ²⁷ Bairi caroaro jutiro caũguerĩ manorē bairo marī yeri cūãrē carorije manorē bairo cosecõãñupĩ. Marī, cūrē caĩroari poa macããna tunu cū caetanemopa rãmũ caetaro ñe ũnie caroa macããjē rusaeto marī caãniparore bairo ĩ, bairo marī ásupi. ²⁸ Bairi mujãã canũmoacũna mujãã nũmoarē na maiña. Mujãã rupaure mujãã camairõrēã bairo mujãã nũmoa cūãrē na maiña. Caroaro na juátinemõña. Ni jĩcãũ ũcũ cū nũmorē cajuátinemou pꝛame, cū rupaure caroaro camaijūgõare bairo niñami. ²⁹⁻³⁰ Noa ũna na rupaure cateerã maniñama. Na rupaure camaijūgorã jeto niñama. Jesucristo cũã marĩrē, cū rupaure bairo caãnarē marī maiñami, cū yarã marī caãno jūgori. ³¹ Atoe bairo marī ĩ cũñupĩ Dios: “Jĩcãũ caũmũ carõmio mena cū cawãmojiyaata, cū

расна туре witigumi. Ape wiipu ānigumi cū numo mena. Bairo na caāno, jicāurē bairo na ñiñagu. Jicā rupaure bairo nigarāma,” marī ī cūñupī Dios. ³² Atie queti caānimajūrījē, tirūmupure na camasīētājē āme rūmūrī roquere marī camasīrījē niña. Jesucristo, bairi marī, cūrē caīroari poa macāāna jicā rupaure bairo marī caānierē īgu ñiña, bairo yu caīata. ³³ Torecu, atore bairo mujāā caátipeere yu boya: Mujāā, canūmoacuna tocānacāūā, mujāā rupaure mujāā camairōrēā bairo mujāā numoa cūārē na maiña. Tunu bairoa mujāā, carōmia, camanarūācuna cūā tocānacāōā mujāā manarūārē na nūcūbugoya.

6

¹ Mujāā, na pūnaa cūā, marī Quetiupau yaye quetire catūgousarā ānirī, mujāā расна na caīrījērē tūgousaya. Bairo átaje caroa cariape macāājē niña. ²⁻³ Dios, “Caroa wāme mu yu átigu,” cū caījūgoyeticūrīqūē mena macāājē Moisés ānacū cū caroticūrīqūē jicā wāme atore bairo iña: “Mujāā раснаre na nūcūbugoya. Bairo mujāā caápata, mujāā useanigarā. Bairo caāna ānirī, ati yerapure yoaro mujāā ānigarā,” iña.

⁴ Tunu mujāā, carасна, mujāā pūnaarē caasiapairā na ānio joroque na ápericōāña. Caroaro mena roque na beyoya. Marī Quetiupau īroarique cūārē na quetibujaya caroaro mena.

⁵ Mujāā, paabojari majā cūā, mujāā quetiuparā ati yepa macāāna na caīrījērē tūgousaya. Nūcūbugorique mena na carotirijere ása. Jesucristo yaye quetire mujāā catūgousarore bairo na cūārē jicārō tūnia, ape wāme tūgoñarīcārō mano na tūgousaya. ⁶ Paabojari majā jicāārā caroaro paayama, na quetiuparā na caīñajoro, jāā mena na useaniáto, irā. Bairo caroaro paamirācūā, cabero na caīñaeto pūamerē paaetiayama. Na ũnarē bairo baieticōāña. Mujāā pūame roque Jesucristore capaabojari majā ānirī, Dios mujāā caátipeere cū caborore bairo ītorique mano ása. ⁷ “Camasā ũmua marī caāno jūgori mee, Jesucristo ũmua marī caāno jūgori pūame roque, caroaro marī paagarā,” ī tūgoñarī, paaya caroa paarique ũnierē. ⁸ Merē mujāā masīña atiere: Marī tocānacāūrpa paabojari majā, o paabojari majā caāmerā cūā caroaro marī caátaje cārō jūgori caroare marī jogumi marī Quetiupau pūame.

⁹ Mujāā, paabojari majā quetiuparā cūā, mujāā ũmuarē caroaro na nūcūbugoya. Narē roro na tuti epeeticōāña mujāā ũmuarē. Mujāā caānierē mujāā masiritiepa. Mujāā cūā narē bairo ũmurecórpu mujāā Quetiupau cūgoya. Cū roque nipetiro camasārē jicārō tūnia marī iñapeoyami.

Las armas espirituales del cristiano

¹⁰ Bairi yu yarā, yu bairārē bairo caāna, caānitusari wāme atiere mujāārē yu quetibujy woajoya: Marī Quetiupau cū camasīōrījē mena yeri pūna tutuarā āña. ¹¹ Dios cū camasīōrījē nipetirije mujāārē cū cajorije mena wātī mujāārē cū caītorijere ēñotaya. Jicāū soldau pajīārīcārōpū ácú, cū rupaure maijūgon, rupo peorica coro, bairi āpōā jutiro cūārē jāñañami. Torea bairo Dios cū camasīōrīqūē jūgori wātī roro cū caīrījē, roro cū caátigarije cūārē mujāā ēñotamasīgarā. ¹² Marīā, caroaro ānigarā, āmeo qūērārē bairo marī átiya. Bairāpua, camasā mena mee āmeo qūērā marī baiya. Wātī yeri pūna quetiuparā mena āmeo qūērārē bairo ána marī baiya. Wātī yeri pūna pūame cabauena nimirācūā, ati ũmurecórpu nicōāñama, catutuarā. Na camasīrījē mena camasā carorārē roro majū na caátipeere rotinucūñama. ¹³ Bairi mujāā pūame Dios cū camasīōrījē nipetirije mujāārē cū cajorije mena tūgoñatutuaya. Bairo tūgoñatutuari, wātī mujāārē cū caībusujārī rūmu ũnorē cū caīrījērē tūgoenarē bairo mujāā tūgoñanetōcōāgarā. Bairo tūgoñanetōcōārī yua, Jesucristo yaye quetire cajānaenarē bairo mujāā ānicōā nigarā.

14 Jĩcãũ soldau cũ wapana mena cũ caãmeoqũẽparo jũgoye ãpõã asero mena jãñañami. Caãnijũgoro ti asero mena carupawẽrẽ jiyayami. Bairo jiya yaparori bero, cũ yerire ãñotagũ, ape jutiro ãpõã jutirore cũ cotiapũ jãñaẽñotayami. Mũjãã, cũrẽ bairo caroaro netõgarã, Dios yaye caroa quetire mũjãã yeripũ mũjãã catũgoñacõãno boya. Tunu bairoa caroaro netõgarã, carorije cawapamoenarẽ bairo mũjãã ãnicõã ninucũgarã Dios cũ caĩñajoro. 15 Tunu soldau cũ caãmeoqũẽĩápáro jũgoye rũpo juti peayami. Torea bairo mũjãã cũã Dios yaye quetire mũjãã caquetibũjũñesẽãparo jũgoye tiere caroaro masĩjũgoyecũsa, caroa yericũtajecũna na ãnio joroque na mũjãã caátiparore bairo ãrã. 16 Tunu soldau cũ wãmoa tiire cũgoyami. Cũ wapana, “Yerũ mena na cawẽrĩjẽ caũrĩjẽ yũpũre caetaro yũ ãrẽ,” ã, bairo átiyami. Torea bairo mũjãã cũã Jesucristo mena mũjãã catũgoñatutuarõ boya, wãtĩ mũjããrẽ roro cũ caátigamirĩjẽrẽ mũjãã caẽñotamasĩparore bairo ãrã. Atie caãnimajũrĩjẽ niña. 17 Tunu soldau cũ rũpoa buire pesayami ãpõã coro. Tunu bairoa ñosẽrĩcãpãĩrẽ cũgoyami, cũ wapamarẽ na netõncãcõãgũ. Torea bairo mũjãã cũã Dios mũjããrẽ cũ canetõõrĩjẽrẽ tũgoñacõã ninucũña, wãtĩ marĩ wapacũ roro cũ caátirotigamirĩjẽrẽ netõncãcõãgarã. Tunu bairoa Dios yaye quetire Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ mena uwiricarõ mano camasãrẽ na quetibũjũya, wãtĩ roro cũ caátigarijere netõncãcõãgarã. 18 Apeyera tunu Diore cũ jẽnijãnaeticõãña. Espĩritu Santo cũ camasĩõrĩjẽ jũgori Diore cũ jẽnicõã ninucũña tocãnacã rũmũa. Cawũgoapairãrẽ bairo baieticõãña. Espĩritu Santo marĩ yeripũ cũ caĩrĩjẽrẽ caroaro tũgoya. Tunu bairoa, “Marĩrẽ yũecũmi,” ãena, Dios yarã nipetirore na jẽnibojaya Diopũre.

19 Tunu yũ cũãrẽ Diopũre yũ mũjãã jẽnibojawa camasãrẽ yũ caquetibũjũ masĩpeere. Tunu uwiricarõ mano Dios yaye queti tirũmũpũre na camasĩpeyoetaje nipetiro camasãrẽ cũ canetõõgarijere caroaro yũ caquetibũjũparore bairo ãrã, yũ mũjãã jẽnibojawa. 20 Atie quetire yũ quetibũjũ rotijowĩ Dios. Bairo Dios yũ cũ caquetibũjũrotijomiatacũãrẽ, tie queti wapa ato preso jorica wiipũ yũ cũrocacõãwã. Bairo atopũ nimicũã, uwiricarõ mano ato macããnarẽ Dios yaye quetire na yũ caquetibũjũparore bairo ãrã, yũ mũjãã jẽnibojawa.

Saludos finales

21 Apeyera, marĩ yũ, Tĩquico, marĩ camairẽ mũjãã tũpũ cũ yũ joya. Cũ rũame marĩ Quetiupũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ yũre cajũpaãninucũũ niñami. Mũjãã tũpũ etaũ, mũjããrẽ quetibũjũgũmi yũ cabairije nipetirijere. ãme ati rũmũrĩ yũ caátie cũãrẽ quetibũjũgũmi. 22 Torecũ, mũjãã tũpũ cũ yũ joya, jãã cabairijere mũjããrẽ cũ caquetibũjũparore bairo ã. Bairo cũ caquetibũjũro, mũjãã rũame mũjãã tũgoña yerijãñagarã tunu.

23 Yũ yarã, marĩ pacũ Dios, marĩ Quetiupũ Jesucristo mena caroa yeri pũnacũtajere cũ jonemoáto mũjããrẽ. ãmeo mairĩqũẽrẽ, bairi tũgoñatutuarique cũãrẽ cũ jonemoáto. 24 Noa ãna marĩ Quetiupũ Jesucristore cũ na camajũgoricarore bairo camaitũgoñacõãninucũrãrẽ caroare na cũ jonemoáto.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Carta de San Pablo a los FILIPENSES

Saludo

¹ Yꝰ, Pablo cawāmecꝰꝰ, bairi Timoteo menarē, Jesucristore capaabojarī majā ānirī mꝰjāā Filipo cawāmecꝰti macā macāānarē ati carta mena mꝰjāārē quetibꝰꝰ woajorā jāā átiya. Mꝰjāā nipetiro, Dios yarā, Jesucristo yaye quetire catūgousarā, mꝰjāārē cajūgoñubueri majā obispoa, bairi mꝰjāā diáconoa cūārē quetibꝰꝰ woajorā jāā átiya ati carta mena. ² Bairi mꝰjāārē jāā ĩña: Marī Pacꝰ Dios, bairi marī Quetiupꝰꝰ Jesucristo mena mꝰjāārē caroare na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericꝰtaje cūārē na jonemoáto.

Oración de Pablo por los creyentes

³ Mꝰjāā, Filipo macāāna, mꝰjāārē yꝰ catūgoñarō cānacānia, “Dios, yꝰ mena mꝰ ĩñjāñuña,” ĩnucūña. ⁴ Bairo mꝰjāā caānierē Diore cū jēnucūñā, tocānacānia ꝰseanirīqūē mena jeto cū yꝰ jēnucūñā. ⁵ Mꝰjāā ꝰame Jesucristo mena mꝰjāā catūgousajūgoripꝰꝰꝰ cū yaye caroa quetire yꝰ caquetibꝰꝰꝰ yꝰ mꝰjāā ĩuátinemowū. Bairi āme cūārē bairoa mꝰjāā ĩuáticōā ĩnucūñā yꝰ capaarijere. ⁶ Bairi atore bairo mꝰjāārē ĩi tūgoñāña: Dios ꝰame mꝰjāā yeri tūgoñawasoariquere mꝰjāā joyupi, carorije mꝰjāā caátaje jānarī, caroa cū cacūrīqūē ꝰamerē mꝰjāā caátimasīparore bairo ĩ. Tore bairo jeto caroa wāmerē mꝰjāā átiāninemonutuaō joroque mꝰjāā átigꝰmi, Jesucristo nemo cū catunuetari rūmꝰꝰ.

⁷ Mꝰjāārē yꝰ mainucūñā. Tunu bairo caroaro mena yꝰ mꝰjāā ĩuátinucūñā. Bairo yꝰ mꝰjāā cajuátinemorījē jūgori yꝰ ꝰame, noo, ato preso jorica wiipꝰ ācū, o quetiuparā watoapꝰ ācū, “Atie Jesucristo camasārē cū canetōōrīqūē queti caītorique mee niña,” na ĩi quetibꝰꝰ masīōnucūñā nipetiro camasārē. Bairi mꝰjāā nipetiro mena caroaro yꝰ catūgoñarījē ĩuñā. ⁸ Jesucristo mꝰjāārē cū camairōrē bairoa yꝰ cūā mꝰjāārē yꝰ maijāñuñā. Butioro mꝰjāārē yꝰ caīñagarijere masīñami Dios cūā.

⁹⁻¹⁰ Bairi tunu atore bairo Diore cū ĩi jēnucūñā mꝰjāā caānierē: “Filipo macāānarē nemojāñurō na caāmeomaitūgoñapeere na joya. Tunu bairoa caroa wāme na caátipee majūrē na cabeemasīparore bairo ĩ, capee caroaro cariape tūgoñarīqūērē, bairi tunu caroaro ānimasīrīqūē cūārē na joya,” ĩi jēnucūñā Diopꝰꝰ. Bairo baiāna, carorije áperā, caroaro majū mꝰjāā ānimasīgarā. Bairi ĩi ĩcāñū ũcū Jesucristo nemo cū catunuetari rūmꝰꝰ caāno mꝰjāā caátajere busꝰpaietigꝰmi yua. ¹¹ Mꝰjāā, Jesucristo cū camasīōjorije jūgori, tocānacā wāme caroa cū caátitirijere caānarē bairo mꝰjāā nigarā. Bairo caroaro mꝰjāā caátajere tūgoñarī, nipetiro camasā ꝰame Diore cū basapeogarāma.

Para mí la vida es Cristo

¹² Apeyera tunu, yꝰ yarā, yꝰ bairārē bairo caāna, atiere mꝰjāā camasīrō yꝰ boya: Ato preso jorica wiipꝰ roro yꝰ cabaimiatacūārē, Jesucristo camasārē cū canetōōrīqūē caroa quetire caroaro tūgorā átiyama. ¹³ Bairi ato nipetiro quetiupꝰꝰ ya wii macāāna, bairi aperā cūā yꝰ cabairijere masīñama. Bairo masīrī, “Jesús yaye quetire cū catūgousarije jūgori ato preso jorica wiipꝰ na cacūrocaricꝰ ĩñami Pablo,” ĩnucūñama. ¹⁴ Tunu bairoa marī yarā nipetiro jāñurīꝰꝰ preso jorica wiipꝰ yꝰ caānierē tūgorā, netōjāñurō Jesucristo mena tūgoñatutuayama. Bairi uwiricarō mano quetibꝰꝰꝰrā átiyama Dios yaye quetire.

15 Bairo quetibujumirācūā, jīcāārā na mena macāāna yu meerē, na pame roquere camasā na catūgousaro borā, Jesucristo yaye quetire quetibujunucūñama. Aperā yure na canetōga tūgoñarījē majū jūgori, Jesucristo yaye quetire quetibujunucūñama. Aperā roque caroa pamerē tūgoñarījē quetibujunucūñama camasārē. 16 Naa, yure na camairījē jūgori Jesucristo yaye quetire quetibujunucūñama. Atore bairo ī masīñama: “Caroa queti Jesucristo camasārē cū canetōpēere Pablo na cū caquetibujumasīōparore bairo ī, to preso jorica wiipū cū caānie boumi Dios,” ĩnucūñama caroa pamerē catūgoñarījē majā. 17 Yure canetōgatūgoñarījē majā roque na majū na caātipēe jetore borā, caroaro cariape quetibujuetiyama. Bairo cabairā ānirī, “Netōjāñurō popiye cū tāmūāto,” ĩrārē bairo yu ātiyama ato preso jorica wiipū yu caāno. 18 Bairopua, yure ñe wapa maa yure na caītūgoñarījē. Yure borā, o yure boena, Jesucristo yaye quetire quetibujunetōrā ātiyama bairāpua. Bairo na caāto, yu tūgoña useanijāñuñā.

Tunu bairoa butiōro jāñurī yu useaninemogu. 19 Mujāā pame yure Diopare mujāā cajēnibojarijere yu masīña. Tunu bairoa Jesucristo Yeri pame yu juātiyami. “Bairi atie nipetirije roro yu cabairijere yu netōcōāgu,” ñi tūgoñamasīña. 20 Dios yure cū cajūātinemopeere butiōro yu boya, di rāmū ũno yu capaarije mena yu cayapapuaetiparore bairo ī. Nipetiro camasārē tūgoñatutuarique mena na yu caquetibujūānipee roque boya. Bairi yure na cawiyorotiata, o yure na capajīārocarotiata cūārē, ñe wapa maa. Jesucristo mena yu catūgoñatutuacōāninucūrījērē camasā nemojāñurō na cañācōrījē roque butiōro wapacūtiya. 21 Atore bairo ñi tūgoñaña: Yu cacatiri rāmū cārō Jesucristo cū carotirore bairo yu āticōā ninucūgu. Bairopua, yure na capajīārocarotiata roque, netōjāñurō ñubujioro. Tocārōā yua, Jesucristo mena yu ānicōāni āgu. 22 Bairopua, mai ati yepapure yu caānicōā āmata, yu capaarije Jesucristo yure cū caroticūrīqūērē netōjāñurō yu ātimasībujioū. Bairi, “¿Dope bairo rita yu caātiānipee to ñunetōrōati?” ñi masīētīña. 23 Puga wāme tūgoñarījē ñi masīētīña, “¿Dise ũnie yu cabaipēe to ñunetōrōati?” Ape wāmerā yu riacoagacupū, jicoquei Jesucristo mena yu caāniparore bairo ī. Bairo yu cabairo roque ñunetōbujioro. 24 Bairopua, ape wāmerā yu caticōānigacupū, mujāārē yu cajūātinemoparore bairo ī. 25 Tore bairo yu cabairijere boyami Dios. Bairi atore bairo cariape ñi tūgoñaña: Mujāārē yu cajūāticōānipea niña mai. Bairo mujāā mena yu caānoi yua, mujāā pame netōjāñurō Jesucristo cū carotirijere mujāā āticōā ninucūgarā. Tunu bairoa cū mena tūgoñatutuari netōjāñurō mujāā useanigarā. 26 Bairi cabero yure na cawiyoro, mujāā watoa yu caāno, Jesucristo caroaro yure cū canetōōrījērē ĩñarā, mujāā useanigarā.

27 Atore bairo mujāārē yu cañrījē caānimajūrījē niña: Caroaro ānajēcusa, Jesucristo yaye caroaro cū caquetibujucūrīcā wāmerē bairoa. Bairi mujāā tūpū yu caetaata, o yu caāpéricōāta cūārē, atore bairi wāme mujāā caānierē yu queti tūgogaya: “Filipo macāāna pame Jesucristo yaye queti camasārē cū canetōōrījērē jānaena, jīcā yericūnarē bairo caroaro cariape cū carotirore bairo āticōā ninucūparā tocānacā rāmua. 28 Tunu bairoa na pesua narē roro na caātigamirījērē uwietiparā,” tore bairo mujāā na cañrījērē yu queti tūgogaya. Mujāā pesua pame bairo mujāā cauwietiere ĩnarī, “Marī yasicoagarā,” ĩ tūgoñagarāma. Bairo na caītūgoñamiatacūārē, mujāā pame, “Dios marī netōōgumi,” mujāā ĩ tūgoñamasīgarā, mujāā cauwietitūgoñarījē jūgori. 29 Mujāā caānajē cūtipēere cūñupī Dios, cū macū mena mujāā catūgoñatutuaparore bairo ī. Bairopua, tie jeto mee mujāā cūñupī. Cū yarā mujāā caānoi, Jesucristore bairo popiye mujāā cabaipēe cūārē cūñupī. Tie roque caānimajūrījē niña. 30 Yu, bairi mujāā cūā, popiye baimirācūā, camasārē

marĩ caquetibujunetõõrĩjẽrẽ marĩ jãnaẽtĩña. Tirũmũpũre tutuaro mena yũ caátore mũjãã ãñawũ. Æme cũãrẽ torea bairo yũ caáticõãninucũrĩjẽrẽ mũjãã queti tũgorã.

2

La humillación y la grandeza de Cristo

¹ Jesucristo pũame caroaro mũjãã juátinemoñami, mũjãã yeri caroaro to cañajããparore bairo ã. Tunu mũjããrẽ tũgoñamaiñami, caroa yericũtajere mũjãã cacũgoparore bairo ã. Tunu Espĩritu Santo mũjãã mena nicõãñami. Bairi mũjãã majũ mũjãã ãmeo maimasĩña. Cabopacarã cũãrẽ mũjãã ãñamaimasĩña. ² Bairo mũjãã cabairoi, atore bairo mũjãã caãnierẽ yũ boya: Caroaro ãmeo maicõãninucũña. Tunu jĩcã yericũnarẽ bairo jĩcãrõrẽ bairo mairĩ, bairi jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩ, jĩcãrõrẽ bairo ãnajẽcusa. ³ Tunu bairoa aperã na caátiere na netõga tũgoñaeticõãña. Tunu na ãñatuti tũgoñaeticõãña. “Marĩ jeto marĩ masĩbotioya,” ãena, paaya Jesucristo mũjããrẽ cũ caroticũrĩqũẽrẽ. Mũjãã tocãnacãũpũna, nipetiro camasãrẽ na ãroaya. Bairo na ãroari, di rũmũ ãno, “Marĩ majũ aperã netõrõ caãnimajũrã marĩ ãniña,” ã tũgoñaeticõãña. ⁴ Ni jĩcãũ ãcũ mũjãã mena macããcũ cũ yaye caroaro cũ caãnipee jetore cũ bootũgoñaeticõãto. Aperã yaye caãnipee ãnie cũãrẽ cũ tũgoñato.

⁵ Jesucristo caroaro cũ catũgoñarĩcãrõrẽã bairo mũjãã cũã tũgoñaña. ⁶ Bairo pũame tũgoñañupĩ Jesús:

Dios macũ majũ nimicũã, mũmũrecóopũ cũ carotimasĩrĩjẽrẽ bairo ápeyupi.

⁷ Bairo Dios cũ caãnierẽ jãnacõãrĩ yua, ati yepapũre marĩrẽ bairo rupaũcutiri buiaetayupi.

Cabero butiácũ, paabojari majõcũre bairo átiãninucũñupĩ.

⁸ Marĩrẽ bairo rupaũcutiri, cũ majũã cabũgoro macããcũrẽ bairo baiyupi.

Bairo cũ pacũ Dios cũ carotirore bairo cabai ãnirĩ pajĩãecori riayupi.

Camasã na cañajoro bobooro roro majũ yucũpãĩpũ papuatuecori riayupi.

⁹ Bairo cũ cabairique jũgori tocãnacãũ buipũ netõrõ caãnimajũũ cũ cũñupĩ Dios. Camasã tocãnacã wãme na caãmeõroarique netõjãñurõ caroa cũ wãmetiyupi Dios.

¹⁰ Bairi cũ wãmerẽ tũgorã, nipetiro caãna, Diotũ macããna, bairi ati tuti macããna cũã,

bairi ati yepa roca macããna cũã nipetiro rũpopatuuri mena etanumurĩ Jesure qũĩroagarãma.

¹¹ Bairi tunu ati mũmũrecóo nipetiro caãna, “¡Jesucristo, Quetiupũ, caãnimajũũ niñami!” ãrĩ qũĩroagarãma.

Bairo qũĩroari, cũ pacũ Dios cũãrẽ qũĩroagarãma.

Los cristianos son como luces en el mundo

¹² Apeyera tunu yũ bairãrẽ bairo caãna, yũ camairã mũjããrẽ ãiña: Mũjãã tũpũ yũ caãno, yũ yaye quetibujũriquere caroaro mũjãã tũgoũsawũ. Bairi ãmerẽ cayooaropũ mũjããrẽ yũ caãniweyomiatacũãrẽ, yũ caĩjorijere mũjãã tũgoũsagarã. Netõjãñurõ mũjãã catũgoũsarõ yũ boya. Mũjãã, Dios cũ canetõõrĩcãrã ãnirĩ, mũjããrẽ cũ caroticũrĩqũẽrẽ nucũbũgorique mena tũgoña jãnaeticõãña. ¹³ Dios pũame mũjãã yeripũ caroaro mũjãã catũgoñaapeere mũjãã joyami. Bairo jori yua, mũjãã juátinemogũmi, nipetiro caroaro mũjãã caátipeere mũjãã caátipeyoparore bairo ã.

¹⁴ Bairi nipetirije mũjãã capaarique cutiere mũseanirĩqũẽ mena ása. Æmeo bũsupairicarõ mano, jĩcãũ yericũnarẽ bairo paaya. ¹⁵ Tore bairo mũjãã ca-paarique cutiere yũ boya, noa ãna aperã jĩcã wãme ãno mũjãã capaarijere na cabũsupaietiparore bairo ãrã. Dios pũnaa carorije caáperãrẽ bairo ãnajẽcusa.

Bairi ati yepa macããna carorã watoapu nimirãcũã, mujãã roque caroaro ãnajẽcusa. Torecu, ati yepa macããna canaitĩarõpu caãnarẽ bairo caãna watoa nimirãcũã, mujãã ruame ñocõã na cabusuworore bairo mujãã caãno ñuña. ¹⁶ Bairo ãna, Dios yaye quetire mujãã caaticõãnajẽrẽ na quetibujũ masiõña camasiẽnarẽ. Bairo mujãã caquetibujũmasiõata, Jesucristo ati yepapu nemo cũ catunuetari rũmu caetaro, caroaro yu tũgoña yerijãñagu, “Muna mee Filipino macããnarẽ na yu quetibujũñesẽãñupã,” ñi tũgoñagu. ¹⁷ Tunu Jesucristo yaye yu caquetibujũrije jũgori yure na capajĩãpa rũmu etaro baiya. Bairo cabaimiatacũãrẽ, Dios yaye queti mujããrẽ yu caquetibujũriquerẽ tũgoñarĩ, yu useaniña. Mujãã ruame tiere tũgoñsari, Jesucristo mena mujãã tũgoñatutuaya. Bairo mujãã cabairijere ñnarĩ, Dios ruame mujããrẽ ññajesoyami. Bairi marĩ nipetiro marĩ useaniña, tiere tũgoñarĩ. ¹⁸ Bairi yure bairo mujãã cũã useanicõãña.

Timoteo y Epafrodito

¹⁹ Apeyera tunu marĩ Quetiupapu Jesucristo cũ caborore bairo yoaro mee mujãã tũpu cũ yu jogu Timoteore, mujãã caatiãnie quetire tũgoñseanigu. ²⁰ Timoteo ruame yure bairo tũgoñanucũñami. Ni jĩcãũ ùcũ cũrẽ bairo caãcũ mujããrẽ camaitũgoñanucũũ maami. ²¹ Aperã nipetiro na yaye caãnipee jetore bonucũñama. Marĩ caatiere Jesucristo cũ carotirijere borã mee baiyama. ²² Merẽ Timoteore cũ mujãã masijãñuña caroaro cũ caatiãnierẽ. Dios yaye quetire caroaro yure cũ cajũquetibujũnemorĩjẽ cũãrẽ mujãã masijãñuña. Yu macũrẽ bairo caãcũ ãnirĩ yu juãtinemoñami Timoteo. ²³ Bairi ato presopu caãcũ yure na caãtipeere masĩpu, mujããtu cũ yu jogu. ²⁴ Bairo ãmeacã cũ jogamicũã, Dios cũ caborore bairo yu cũã jicoquei mujãã tũpu yu atĩga ñitũgoñãña.

²⁵ Torea bairo marĩ yu Epafrodito cũãrẽ mujãã tũpu cũ yu catunuojoro ñuña. Cũ ruame camasãrẽ yu juquetibujũnemonucũñami. Tunu yure bairo popiye baiyami. Bairi yu mujãã cabapacutirotijoricure ãmerẽ mujãã tũpu cũ tunuojogu yu átiya. ²⁶ Epafrodito ruame butioro mujãã nipetirore ññagayami. Tũgoñarĩqũẽ paijãñuñami, cũ cariariquerẽ mujãã caqueti tũgoroi. ²⁷ Cariapea mujãã tũgoricarã. Riajãñuwĩ Epafrodito. Bairo riari, riayasicobujiowĩ. Bairo cũ cabaimiatacũãrẽ, marĩ Pacu Dios ruame qũññamairĩ cũ catiowĩ. Yu cũãrẽ ññamairĩ, roro cũ cabairijere ñnarĩ nemojãñurõ cũ tũgoña yapapuaeticõãto ĩ, cũ catiowĩ Dios Epafroditore. ²⁸ Bairi yoaro mee patowãcãrõ mena cũ yu tunuojogu, cũ mujãã caññaseani tũgoñatutuaparore bairo ĩ. Bairo yu caápata, yu cũã yu tũgoñarĩqũẽ paietigu. ²⁹⁻³⁰ Yu mujãã juquetibujũmasiẽtĩña, cayoaropu caãna ãnirĩ. Bairu, yure mujãã cajũãtinemorotijoricu ruame caroaro yu juãtinemoñami. Cũ cũã Jesucristo yaye quetire camasãrẽ yu juquetibujũnucũñami. Bairo yu juquetibujũri yua, cauwiorije watoa ãnirĩ riacoabujiowĩ. Torena, mujãã tũpu cũ caetaro, useanirĩqũẽ mena cũ mujãã jẽnibocágarã, marĩrẽ bairo marĩ Quetiupapu yu cũ caãnoi. Tunu bairoa nipetiro cũ, Epafroditore bairo caãnarẽ na ñroaya.

3

Lo verdaderamente valioso

¹ Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, ãmerẽ mujããrẽ yu quetibujũtusagu: ¡Jesucristo mena useanirĩ ãnicõãña! Bairo mujããrẽ yu caĩwoaátajere tunu ãmerẽ yu caĩwoatunemorõ yure ricaati baipatowãcõẽtĩña. Tunu tore bairo yu caãto mujããrẽ ñumajũcõãña. ² Bairi ricaati caquetibujũrãrẽ na tũgoñamasĩrĩ ãña. Na ùna, roro caãna ãnirĩ, camasã na rupapu macããjẽrẽ na yisetarotinucũñama, “Dios yarã marĩ ãnirõã,” ĩ tũgoñamirã. ³ Na ruame na rupapu macããjẽrẽ cayisetaricarã na caãniamiatacũãrẽ, cũ yarãrẽ bairo na ññaẽtĩñami Dios. Marĩ

puame roquere cū yarārē bairo marī iññañami, cū mena marī catūgoñatutuarije jūgori. Bairo āna, Espiritu Santo cū camasīōrījē jūgori Diore cū marī iroaya. Tunu, “Jesucristo yarā marī āniña,” ʘseanirīqūē mena marī ī tūgoñaña. Ape wāme, bui marī rupau macāājē jūgori marīrē dope bairo átimasīā maa.

⁴ Baiɸua, ni jīcāũ ũcũ, “¡Baietiya! ¡Átimasījāñuña marī rupau macāājērē yisetarīque!” cū caīata, yu puame, “Tocānacāũ netōrō Dios yaũ yu āniña,” ñi masībujioũ, nipetiro netōrō tie ũnierē caátacu ānirī. Tocānacā wāme jāā ñicūjāā na caroticūrīqūērē yu átipeyocōāwũ. ¡Tūgoñijate! ⁵ Jīcā wāmo peti itia pēnirō cānacā rūmũrī yu cabuiaricarō bero, yu rupau macāātōrē yisetayupa, jāā, judío majā, jāā caátinucūrī wāmerē bairo. Bairi Israel majā yaũ ānirī, Benjamín ānacũ ya poa pāramipũ yu buiyayupa. Bairi hebreo yaye bũsu, judío majā yaũ majũ yu āniña. Yu pacu yarā, judío majā jeto āma. Bairo tunu bũtiácũpũ, Moisés ānacũ cū caroticūrīqūērē caīroari majōcu ānirī, fariseo majā mena macāācũ yu āmũ. ⁶ Bairo caācũ majũ ānirī, Jesucristo yaye cū caquetibũjucūrīqūērē catūgoũsari majā puamerē popiye na baiō joroque na yu árũ. Tunu bairoa ni jīcāũ ũcũ, Moisés ānacũ cū caroticūrīqūērē dī wāme ũnorē, “Jīcārō tũni áperiyami,” ñi masīēmi.

⁷ Bairo tirāmũpũre yu caānajē cutajere, “Caānimajūrījē niña,” caītūgoñañarīcũ nimicũā, āmerē yua, “Tie ñe wapa maa,” ñi tūgoñaña. Jesucristo yaũ puame ānigũ, tore bairo yu caānajē cutajere yu jānacōāwũ. ⁸ Bairi yu Quetiupau Jesucristore yu camasīrījē tocānacā wāme netōrō caānimajūrījē niña. Jesucristo yaũ puame ānigũ, yu caānajē cutijūgorique nipetirijere yu jānapeticōāwũ. “Tie ñe wapa maa,” ñi tūgoñaña yu caānajē cutijūgoriquere. ⁹ Nipetirijere yu jānapeticōāwũ, cū yaũ majũ ānimasīgũ. Bairo Jesucristo mena yu catūgoñatutuarije jūgori, carorije wapa cacūgoecũre bairo ñiñañami Dios, Moisés ānacũ cū caroticūrīqūērē caroaro yu caátie jūgori mee. Bairi ape wāme camasā netōgarā na caátigamirīqūē puame yũre wapa maa. ¹⁰ Atie puame niña caānimajūrījē: Jesucristore cū yu masīgamajūcōāña bũtioro. Jesucristo cariacoatacu cū caāniamiatacũārē, Dios cū catiotutua masīñupī. Tie tutuarique majūrēā yu cūā yu yeripũ yu bomajūcōāña. Tunu yu cūā ñi tūgoñamasīgaya: “Jesucristo mena popiye marī baigarā. Cū mena marī baiyasigarā,” ī quetibũjurique dope bairo īgaro to iññati,” netōjāñurō ñi tūgoñamasīgaya. ¹¹ Bairo bairi yua, Dios cū yarā cariacoatanarē tunu na cū cacatiopa rūmũ caetarore tūgoñarī, yu cūārē cū cacatioparore yu coteya.

La lucha por llegar a la meta

¹² Bairo cotemicũā, “Āmerē yu caátie Dios cū caborijere ñe ũnie rusaeto yu átipeyocōāwũ,” mũjāārē ñiētīña. Baiɸua, tiere jīcārō tũni átipeyogu yu baiya. Mai, caānijūgoripaũpũ Jesús puame yu netōōwī, yũre cū caátiroticūrīqūērē bairo yu caátipeyoparore bairo ī. ¹³ Yu yarā, “Yu majũā ñe ũnie caroaro yu caátie rusaeto,” ñiētīña. Bairo puame ñi tūgoñaña: Tirāmũpũre yu caānajē cutajere yu majũā yu masiritiya. Pũgani cārō tiere yu tūgoñanemoetigũ yua. Caroaro yu caátipee puame roquere yu tūgoñajūgoyeticōā ninucũña. ¹⁴ Bairi caatũeperi majōcu premiorē ñegũ, bũtioro wēpũrō mena cū caátore bairo yu cūā bũtioro yu átiya Dios yaye yũre cū caátiroticūrīqūērē. Bairo yu caáto yua, Jesucristo jūgori yu cawapatapee Dios yũre cū cajogarijere yu jogumi.

¹⁵ Marī nipetiro Jesucristo yaye quetire caroaro catūgoũsarā yu caīrōrē bairo marī catūgoñarō boya. Ni jīcāũ ũcũ mũjāā mena macāācũ ricaati cū catūgoñaata, Dios puame caroare cū masīōgumi. ¹⁶ Bairo puame ñuña marīrē: Jesucristo yaye cū caquetibũjucūrīqūē marī catūgoũsajūgoricarore bairo marī caáticōāno boya.

¹⁷ Y_u yarã, y_u bairãrẽ bairo caãna, y_u caátianierẽ bairo añajẽcusa mujãã cãã. Tunu noa ùna mujããrẽ jãã caátiroticũrĩqũerẽ bairo caãna cããrẽ na ñnacõrĩ caroaro añajẽcusa. ¹⁸ Aperã p_uame roque caroaro ãmerĩñama. Na cabairijere jĩcãni mee, capee majũ mujãã y_u quetibujumiwã. ãmerẽ tunu tie na caátianierẽ tũgoña yapapuari, caapee oco umayurique mena mujããrẽ ñinemoña tunu: Naa, bairo baiãna, “Jesucristo yucapãip_u cã cariarique dope bairo átimasĩã maa,” caĩrãrẽ bairo baicõã niñama. ¹⁹ Na p_uame na caátianijesoriye jetore butioro tũgoñañama. Tunu bairoa roro na caátiere bobotũgoñaapeerea, tiere átibotioãniñama. Ati yepa macããjẽ jetore butioro tũgoñañama. Bairo caáticõãna ãnirĩ yua, cabero yasiricarop_u ágarãma. ²⁰ Marĩ p_uame roque umurecõop_u caãniparã marĩ ãniña. Tunu bairoa marĩrẽ canetõũ, Jesucristo, umurecõop_u caãniatac_u nemo cã catunuetarore caroaro cã marĩ ãnicotegarã. ²¹ Bairo eta_u yua, marĩ rupãu, cañueti rupãure wasoagumi, cã rupãu caroa rupãure bairo marĩ cacũgorarore bairo ì. Ati umurecõo macããjẽ nipetirijere carotimasĩ ãnirĩ bairo marĩ átigumi.

4

Alégrese siempre en el Señor

¹ Tore bairo cabaiãnio, y_u bairãrẽ bairo caãna, y_u camairã, butioro majũ y_u caĩñagarã, atore bairo mujããrẽ ñiña: ðseanio joroque y_u mujãã átiya. Jesucristo mena mujãã caãnicõãnierẽ tũgoñarĩ, “Y_u paarique yasietigarõ,” ñi tũgoñatutuajãñuña. Bairi, bairo jeto áticõãnajẽcusa: “Jesucristore cã tũgõusajãnaeticõãña,” ñiña.

² Apeyera tunu mujãã mena macããna rõmirĩ Evodia, bairi Síntique cããrẽ ñiña: Mujãã, pũgarãp_u marĩ Quetiupãu yarã rõmirĩ ãnirĩ jĩcã yeri pũnacunarẽ bairo tũgoñarĩqũecusa. ³ M_u cãã, y_u bapa, y_u mena caroaro caquetibujuric_u, bairo m_u caátipee y_u boya: Evodia, bairi Síntique cããrẽ na juása. Caroa añajẽ p_uamerẽ na quetibujuya. Na p_uame popiye baimirãcãã, camasãrẽ y_u juquetibujunemonucũwã Dios na cã canetõõrĩjẽ quetire. Clemente mena, bairi aperã y_ure cajmátinemorã mena cãã camasãrẽ y_u juquetibujunemonucũwã. Na cãã Dios mena cacatiãniparãrẽ woaturica tutip_u merẽ cawoatuecoricarã niñama.

⁴ Bairi tocãnacã rãm_u, “Marĩ Quetiupãu ya_u y_u ãniña,” ì tũgoña ðseanicõãña. Mujããrẽ ñinemoña: ¡ðseanicõãña! ⁵ Tunu bairoa caroaro p_ucũbugorique mena añajẽcusa, “Cañurã niñama,” aperãrẽ na mujãã cañeconucũparore bairo, ìrã. Marĩ Quetiupãu p_uame yoaro mee atígumi ati yepãp_ure.

⁶ Bairi ati umurecõo cabaip_uee jĩcã wãme ùnoacãrẽ tũgoñarĩqũẽ paipatowãcãëtĩcõãña. Dios p_uamerẽ cã jẽniña nipetirije ati umurecõo cabaip_ueere. Tunu jẽni yaparorã, “Dios, jãã mena m_u ñujãñuña,” qũñiña. ⁷ Bairo mujãã caátiamata, Dios p_uame caroa yeri pũna cutajere mujãã jogumi. Tie cã cajorije p_uamerẽ ni jĩcãũ ùcã tũgomasĩ peyoetigumi, netõjãñurõ caroa majũ caãnoi. Bairi mujãã, caroa yeri pũna cacũgorã ãnirĩ mujãã tũgoñatutuacõã ninucũgarã. Jesucristo yarã ãnirĩ bairoa mujãã baicõã ninucũgarã.

Piensen en todo lo que es bueno

⁸ Bairi y_u bairãrẽ bairo caãna atore bairo mujããrẽ ñitusagu: Nipetirije cariape caãnierẽ, bairi tunu nipetirije marĩ canucũbugorije ùnie cããrẽ cariape tũgoñaña. Nipetirije cariape marĩ caátie cããrẽ tũgoñaña. Tunu jĩcã wãmeacã ùno roro tũgoña asueticõãña. Tunu nipetirije ãmeo maitũgoñarĩqũẽ, bairi tunu, “Cañurĩjẽ niña,” nipetirije camasã na caĩtũgoñarĩjẽ cããrẽ tũgoñaña.

Tunu nipetirije nocārō caroa ũnie, bairi tunu caroa mujããrē Dios cū caátiere cū mujãã catũgoñabasapeopee cūãrē tũgoñaña.

⁹ Bairi mujããrē yu caquetibujucĩrĩqũerē bairo áticõãña. Mujãã, yu caĩrĩqũerē catũgoricarã ãnirĩ, bairi yu caátajere caĩnarĩcãrã ãnirĩ bairo ása. Bairo mujãã caátĩano, Dios, caroa yeri pũna cutajere cajou pũame mujãã mena ãnicõã nigumi.

Ofrendas de los filipenses para Pablo

¹⁰ Apeyera tunu nemorō yure mujãã catũgoñarõĩ yu useanijãñuña. Yu cabopacarijere masĩrĩ yu mujãã juátigayupa. Bairua, “Yu mujãã masiriticoasupa,” í mee ñiña. “Yu mujãã cajuatibujiopee pũame manató,” í pũame roque ñiña. ¹¹ Tunu bopacari mujããrē jēnirē bairo í mee ñiña. Noo yu cacũgorijeaca mena tocãrõã yu useanimasĩña. ¹² Jĩcã rũmu bopacau majũ yu ãmu. Ape rũmu paio netõrõ yu cũgowu. Bairi noo cabairije watoa yu ãnicõã masĩña. Queyari ugarique cũgoecu cũã, o paio ugarique cũgon cũã yu ãnicõã masĩña. ¹³ Noo tocãnacã wãme cabairo yu nucãcõã nimasĩña, Jesucristo yure tũgoñatutuarique cū cajoroĩ. ¹⁴ Bairo yu cabaiãnimasĩmiatacũãrē, mujãã pũame yu cacũgoetipaure yu mujãã juárũ. Bairo mujãã caáto ñujãñuña.

¹⁵ Mujãã ya yepa Macedoniaru caãniatacu yu cawitiro bero, Dios camasãrē cū canetõõrĩjē quetire yu caquetibujũñesẽãjũgoripaurũ, mujãã, Filipino macããna jeto yu mujãã juárũ. Mujãã, Jesucristo yaye quetire yu caquetibujũriquerere tũgouseanirã, yu mujãã joyupa yure carũsarijere. ¹⁶ Tunu bairoa Tesalónica macãru yu caãno, jĩcãni mee yu mujãã jonemoñupã tunu yure carũsarijere. ¹⁷ “Yure mujãã cajorijere caĩñajoure bairo yu ãniña,” í mee ñiña. “Dios marĩrē cū caĩñabeseri rũmu caetaro mujããrē caroare cū cajoree netõjãñurõ to ãmarõ, yure mujãã cajorije jũgori,” ígu ñiña. ¹⁸ Merē yu mujãã cajoriquerere yu cũgopeyocõãña. Bairi yu caborije netõrõ yu cũgoya. Epafrodito mena yure mujãã cajorique mena yu caborije netõrõ yu cũgoya ãmerē yua. Yure mujãã cajorique pũame werea ũnie caroa cajutiñurĩjē mena Diore altar mesaru na cajoemũgõjorijere bairo baiya. ¹⁹ Bairi Jesucristo yarã mujãã caãnoi, marĩ pacu Dios pũame nipetirije mujããrē carũsarijere jogumi paio majũ, paio cacũgon ãnirĩ.

²⁰ Bairi atore bairo ñiña: ¡To petieticõãto marĩ Pacu Diore cū marĩ cabasapeorije! Bairoa to baiáto.

Saludos finales

²¹ Bairi yu ñurotijoya mujãã nipetiro Dios yarã, Jesucristo yaye quetire catũgousarãrē. Tunu bairoa marĩ yarã yu mena caãna cũã mujãã ñurotijoyama.

²² Torea bairo nipetiro ato macããna Dios yarã, bairi quetiupau emperador romano paabojari majã cũã mujãã ñurotijoyama.

²³ Marĩ Quetiupau Jesucristo mujãã nipetirore caroare cū jonemoáto.

Tocãrõã niña atie queti yu cawoaturije.

Carta de San Pablo a los COLOSENSES

Saludo

¹⁻² Yꝛ, Pablo cawāmecꝛꝛ, Dios yꝛre cū cabeserique jūgori cū caquetibꝛꝛrotijoricꝛ, apóstol yꝛ ãniña ati cartare caquetibꝛꝛwoajoyꝛ. Marĩ yꝛ, Timoteo mena mꝛjãã, Colosas macã macããna Jesucristo yaye quetire catūgoꝛꝛsacõãninucũrã, Dios cū caĩroari poa mena macããnarẽ mꝛjãã yꝛ quetibꝛꝛwoajoya ati carta mena. Bairi caãnijūgoro atore bairo mꝛjããrẽ ñiña: Marĩ Pacꝛ Dios mꝛjããrẽ caroare cū jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericꝛtaje cããrẽ cū jonemoáto, ñiña.

La oración de Pablo por los creyentes

³ Tocānacã rũmꝛ Dios, marĩ Quetiupꝛꝛ Jesucristo Pacꝛre jēnirã, mꝛjãã caátianierẽ tūgoñarĩ, “Jãã mena mꝛ ñujãñuña,” jãã ĩ jēninucũña. ⁴ Mai, jãã tūgoꝛꝛ caroaro mꝛjãã caátianierẽ. Jesucristo mena mꝛjãã catūgoñatutuarijere, bairi nipetiro Dios cū caĩroari poa macããnarẽ na mꝛjãã camairĩjẽ cããrẽ jãã tūgoꝛꝛ. ⁵ Mꝛjãã ꝛame caroa cariape queti, Dios camasãrẽ cū canetõðgarijere cariape tūgorã, Dios cū caĩrcãrõrẽã bairo mꝛjããrẽ ꝛmꝛrecõꝛꝛ caroaro cū caátipeere mꝛjãã cotejūgoyupa. Bairo coteãna, Dios cū caĩroari poa macããnarẽ na mꝛjãã juátinemoñupã. ⁶ Atie caroa queti mꝛjãã catūgorique ꝛamerẽ nipetiroꝛꝛre tūgorã átiyama camasã aperã cãã. Bairo tūgorã yua, jĩcããrã tūgoꝛꝛsarã átiyama. Na, catūgoꝛꝛsari majã ꝛame caroaro ãnimasĩrã baiyama tie queti jūgori. Dios camasãrẽ cū camairĩjẽrẽ tūgori, “Cariape queti niña,” mꝛjãã caĩtūgoñarĩ rũmꝛ bero, caroaro mꝛjãã caãnimasĩrõrẽ bairo na cãã caroaro ãnimasĩrã baiyama. ⁷ Marĩ yꝛ, marĩ camai, Epafrã cawāmecꝛꝛ ꝛame tie quetire mꝛjããrẽ quetibꝛꝛ jūgoyupi. Cū roque caroã jãã mena capaanucũũ ãnirĩ Jesucristo cū caroticũrĩqũẽrẽ bairo átinucũñami. Mꝛjãã cããrẽ cajūátinemonucũũ niñami. ⁸ Bairo caãcũ ãnirĩ yua, cū ꝛame jããtꝛ etari bero, jãã quetibꝛꝛwĩ mꝛjãã cabairijere. Espĩritu Santo cū camasĩõrĩjẽ jūgori mꝛjãã caãmeomairĩjẽrẽ jãã quetibꝛꝛwĩ.

⁹ Bairi caroaro mꝛjãã caátianierẽ jãã catūgojūgorica rũmꝛ bero Diopꝛre jãã jēnibojããnaẽtiña, mꝛjãã caátipee Dios cū caborijere mꝛjããrẽ caroaro cū camasĩõparore bairo ĩrã. Tunu bairoa Espĩritu Santo cū camasĩõrĩjẽ tocānacã wãme mꝛjããrẽ cū cajoparore bairo ĩrã, jãã jēnibojanucũña Diopꝛre. ¹⁰ Bairo mꝛjãã ꝛame cū camasĩõrĩjẽ cūgori yua, marĩ Quetiupꝛꝛ yarãrẽ bairo caroaro mꝛjãã átimasĩãnigarã. Bairo ána, mꝛjãã caátie cū caĩñajesorije ũnie jetore mꝛjãã áticõã ninucũgarã. Caroa átaje tocānacã wãmerẽ mꝛjãã átigarã. Tunu bairoa Diore cū mꝛjãã masĩnemogarã. ¹¹ Apeyera tunu mꝛjããrẽ jãã jēnibojaya Diopꝛre, cū camasĩrĩjẽ ñe ũnie carũsaetie mena mꝛjããrẽ cayeritutuarãrẽ bairo cū áparo ĩrã. Bairo mꝛjãã ꝛame tūgoñatutuari yua, dope bairo ricaati mꝛjããrẽ cabaibujiopeere caroaro mena mꝛjãã ꝛacãcõãgarã. ¹² Tunu bairi marĩ Pacꝛre, “Mꝛ ñujãñuña jãã mena,” ꝛseanirĩqũẽ mena cū mꝛjãã ĩgarã. Cū ꝛame mꝛjãã yerire wasoari bero cū carotimasĩrĩꝛꝛ caroaro cabusuroꝛꝛ cajããmasĩparã majũ mꝛjãã ãnio joroque mꝛjãã átiyami. Bairo jeto nipetiro marĩ, cū ya poa macããnarẽ marĩ átinucũñami. ¹³ Wãtĩ cū carotirore bairo caãna cū mena canaitĩãrõꝛꝛ caãnarẽ bairo marĩ caãnimiatacããrẽ, cū cawiyoricarãrẽ bairo marĩ ãnio joroque marĩ ásupi Dios. Bairo marĩrẽ netõõrĩ yua, cū macũ cū camai, cū carotimasĩrĩꝛꝛ macããnarẽ bairo marĩ ãnio joroque marĩ ásupi.

14 Cã macũ cã cariarique jãgori marĩ netõõñupĩ. Roro marĩ caátajere marĩ masiriyoboyupi.

La paz con Dios por medio de la muerte de Cristo

15 Dios marĩ caĩñaecũ cã caãnimiatacũãrẽ, cã macũ Jesucristo cã caátajere tãgoñarĩ, cã marĩ masĩmasĩna Dios cã caãnajẽ cãtiere. Na, pãgarãpua jĩcãrõ tãni niñama. Jesús pãame nipetirije Dios cã caqũẽñorĩqũẽ upau niñami. 16 Jesús jãgori qũẽnoñupĩ Dios ati umãrecóo macããjẽ nipetirijere. Ati yepa macããna, jõbui macããna cãã, cabauena, cabaurã cãã nipetirore na qũẽnoñupĩ. Bairi jõbui macããna carotimasĩrã cããrẽ na qũẽnoñupĩ. Jesucristo jãgori nipetiro caãnarẽ na qũẽnoñupĩ Dios, cãrẽ na caĩroaparore bairo ĩ. 17 Nipetirije ati yepa macããjẽrẽ cã caqũẽnoparo jãgoyepã Jesucristo merẽ añupĩ. Tunu bairoa cã camasĩrĩjẽ jãgori ati umãrecóo macããjẽ ricaati baetiya. Jĩcãrõ tãni ãnijãgoyecutiya cã caátimasĩrĩjẽ jãgori. 18 Marĩ nipetiro Jesucristore caĩroarã, jĩcã rupaure bairo, jĩcã poa macããna marĩ ãniña. Jesucristo pãame marĩ rupoare bairo niñami, marĩ Quetiupau majũ. Cã, nipetiro netõrõ caãnimajũ cã caãnoi, marĩ, cã caĩroari poa macããnarẽ cã camasĩrĩjẽ jãgori caroa tãgoñarĩqũẽrẽ marĩ jomasĩñami. Cariacotacũ nimicũã cacatijãgoricũ majũrẽ cã cũñupĩ Dios, nipetiro jãgocũ cã caãniparore bairo ĩ. 19 Dios, bairo tãgoñañupĩ: “Yũ macũ cãã yãrea bairo cã ãnajẽ cãparo. Nipetirije cã cãã yũ caãnierẽ bairo cã ãmarõ,” ĩ tãgoñañupĩ. 20 Jesús jãgori ati umãrecóo macããna nipetiro, jõbui macããna, ati yepa macããna cãã cãrẽ roro na caĩñaterijere na jãnao joroque átigayupi. Jĩcãũ yeri pũnarẽ bairo cã mena na ãnio joroque na átigayupi, Jesús yucãpãĩpũ cã cariarique jãgori.

21 Mũjãã, cajãgoyepãre Dios yarã mee, cã pesuare bairo caãna mũjãã añupã. Roro mũjãã caátaje jãgori, tunu mũjãã yeripũ roro mũjãã catũgoñarĩjẽ jãgori cãrẽ cateerãrẽ bairo mũjãã añupã Dios cã caĩñajoro. 22 Bairo mũjãã cabaimiatacũãrẽ, Dios pãame cã macũ popiye cã cabairiarique jãgori mũjãã qũẽnoñupĩ. Bairi ãmerẽ caroaro cã mena mũjãã ãniña. Cã yarã majũ, cãtũ caápãrã carorije cawapamoenarẽ bairo mũjãã tuao joroque mũjãã ásupi. 23 Carorije cawapamoenarẽ bairo mũjãã tuagarã, Jesucristo mena caroaro mũjãã catũgoñatutuacõãmata. Tunu bairoa caroa quetire mũjãã catũgoriquere mũjãã cajãnaeticõãta, torea bairo mũjãã tuagarã. Atie quetire nipetiropãre tãgorã átiyama camasã aperã cãã. Yũ, Pablo cawãmecũcũ cãã atie quetirea caquetibũjũri majõcũ yũ ãniña.

Pablo encargado de servir a la iglesia

24 Bairo mũjããrẽ caquetibũjũãninucũũ ãnirĩ popiye yũ baiya. Yũ ãseaniña baipũ. Jesucristo yarã cã rupaure bairo caãnarẽ popiye cã cabaibojari-carorea bairo yũ cãã popiye mũjããrẽ yũ baibojaya, nemojãñurõ cã yaye quetire mũjãã camasĩparore bairo ĩ. 25 Dios pãame mũjãã cã caĩroari poa macããnarẽ cajãpãũũ majũ yũ cũwĩ. Bairo yũ cũrĩ yua, cã yaye quetire caroaro cariape mũjããrẽ yũ quetibũjũ peyorotiwĩ. 26 Caãnijãgoripãpãre mai, capee tutiri bero macããna camasãrẽ na masĩõesupi Dios, cã caátipeere. Tiere ati rãmũrĩ roquere marĩ, cã yarãrẽ marĩ masĩõwĩ. 27 Atore bairo niña Dios cã catũgoñajãgoyetirique: Tirãmũpãre camasã na camasĩõtãjẽrẽ cã yarã ati yũtea macããna roquere na masĩõgayami. Atie niña caroaro cariape ãme cã camasĩõgarije: Jesucristo pãame judío majã jeto mee, judío majã caãmerã mena cããrẽ ãnicõã nigũmi. Bairo cã yarã ãnirĩ Dios caroaro majũ cã caãnierẽ bairo caãna na ãnio joroque na átigami judío majã caãmerã cããrẽ.

28 Bairi jãã quetibũjũnucũña Jesucristo yaye quetire nipetiro camasãrẽ. Na jãã beyoya. Na jãã quetibũjũya nipetirijere jãã camasĩrõ cãrõ, Jesucristo

yarã p̄ame carorije wapa mánarẽ bairo c̄tu na caetaparore bairo írã.
²⁹ Bairo carorije wapa mána c̄tu na caetapeere bou, nipetirije ȳu catutuarije, Jesucristo ȳre cã cajorije mena ȳu pañinucũña.

2

¹ Torec̄u, atore bairo mujãã camasĩrõ ȳu boya: Ȳua, mujãã caátianipeere butiuro ȳu tũgoñaña. Bairo tũgoñarĩ yua, caroaro mujãã caátianipeere ȳu juátinemoña. Laodicea macã macããna, bairi nipetiro ȳre caĩñaetana cũãrẽ caroaro na caátianipeere ȳu juátinemoña. ² Na yerip̄u tũgoñatutuariquere Dios cã cajoparore bairo ĩ, na ȳu juátinemoña. Jĩcã poa, jĩcã yeric̄narẽ bairo na ãmeo maiáto ĩ, na ȳu juátinemoña. Tunu bairoa Dios yaye quetire ñe ũnie r̄usaeto na tũgomasiáto ĩ, na ȳu juátinemoña. Bairo masĩrã yua, tir̄m̄p̄ure camasã na camasĩtãjẽ ati yate roque Dios cã camasĩõgarijere masĩpeyocõãgarãma, Jesucristo na mena cã cañnicõãnierẽ. ³ Nipetirije Dios yaye macããjẽ masĩrĩqũẽ caroa majũrẽ marĩ masĩmasĩña Jesucristo jũgori. ⁴ Tere mujãã ȳu quetibuj̄yua, apei, ni jĩcãũ ũcũ cã caĩtorijere mujãã tũgore ĩ. Cã yaye queti p̄ame jĩcãrõ tũnia baumirõcũã, ĩtorique macããjẽ niña. ⁵ Bairo ȳu p̄ame mujãã mena ãmerĩmicũã, mujãã watoa ãcũrẽ bairo mujããrẽ butiuro ȳu tũgoñanucũña. Tunu bairoa jĩcãrõ tũni mujãã caátianierẽ, bairi Jesucristo yaye quetire mujãã cajãnaetiere tũgori ȳu ãseaniña.

La nueva vida en Cristo

⁶ Bairi marĩ Quetiup̄u Jesucristore cã mujãã caĩroajũgoricarorea bairo ãme cũãrẽ cã mujãã caĩroacõãno ñuña. Bairo ãna, Jesucristo mena jĩcãrõ ãnicõã ninucũña. ⁷ Di r̄m̄ũ ũno cã aweyoeticõãña. Jesucristo yaye quetire tũgoñarĩ cã mena tũgoñatutuanemocõã ninucũña tocãnacã r̄m̄ua. Tunu bairoa, “M̄u ñujãñuña jãã mena,” Diore mujãã caĩrõ ñuña.

⁸ Caroaro tũgoña masacatiya aperã mujããrẽ caquetibuj̄rãrẽ, carorije jãã tũgõsare, írã. Na p̄ame, “Jãã yaye queti cariape niña,” caĩrã nimirãcũã, camasãrẽ ĩmawijiorã átiyama. Na yaye queti Jesucristo buerique mee niña. Na majũ na catũgoñarĩjẽ tir̄m̄p̄u macããna ya wãme átajere quetibuj̄rã átiyama camasãrẽ. Tunu bairoa ati ãm̄recõo macããna cabauena na carotimasĩrjẽrẽ quetibuj̄rã átiyama. Bairi na tũgõsaeticõãña.

⁹ Nipetirije Dios cã caátianie Jesucristo menap̄u ãniña. Bairi apeye quetibuj̄rique wapa maa. ¹⁰ Mujãã cũã Jesup̄rea mujãã ãniña. Bairo cã mena mujãã caãnoi, Dios p̄ame caroaro majũ cã caãnierẽ bairo caroarã ñe ũnie carusaena mujãã ãnio joroque mujãã ásupi. Jesucristo p̄ame ati ãm̄recõo cabauena nipetirore na rotimasĩñami. ¹¹ Tunu bairoa Jesucristo mena mujãã caãnoi, mujãã rupaure cayiserotiena nimirãcũã, cayiserotiricarãrẽ bairo mujãã ãniña. Bairãp̄ua, judío majã na caátitirijere bairo mujãã baietiya. Dios p̄ame Jesucristo mena mujãã caãnie jũgori, mujãã yeri tũgoñarĩqũerẽ wasoayupi, roro átajere mujãã cabojãnaparore bairo ĩ. Torena, Dios yarãrẽ bairo mujãã tuaya cã caĩñajoro yua. ¹² Dios cã camasĩrjẽ jũgori, Jesucristo cariacoatac̄u nimirãcũã, cũrẽ cã cacatioriquere cariape mujãã tũgoyupa. Bairo catũgorã ãnirĩ mujããrẽ na cabautizari r̄m̄u atore bairo mujãã baiyupa: Jesucristo, yepap̄u cayaecoric̄u mena cayaecoricarãrẽ bairo baimirãcũã, tunu cã mena Dios cã cacatioricarãrẽ bairo mujãã baiyupa. ¹³ Mujãã, cajũgoyep̄ure roro mujãã caátaje jũgori, bairi tunu Diore camasĩñarẽ bairo mujãã caãnoi, jĩcãũ caũm̄u cabaiyasiric̄u ãnacũ cañurjẽrẽ cã caátimasĩtatorea bairo mujãã cãã caroare mujãã átimasĩs̄supa. Bairo mujãã cabaimiatacũãrẽ, Dios Jesucristore cã cacatioricarorea bairo mujãã cũãrẽ cawãma yeri c̄tajere mujãã joyupi. Jesucristo yarã ãnirĩ roro mujãã caátaje

nipetirijere masiriyobojayupi. ¹⁴ Dios cū caroticūrīqūē marī caáperie wapa popiye marī catāmūopee paio āniniñupā. Bairo marīā, carorije wapa pairā marī caānimaatacūārē, Dios roro marīrē cū caátibujioatajere ápeyupi. Jesucristo yucupāīpū cū cariarique jūgori marī netōōwī. ¹⁵ Bairo tunu cū cariarique jūgori ūmūrecóo macāāna, wātīā catutuamirīcārārē na netōnucācōāñupī. Jīcāū pajīārī majā quetiupau cū wapanarē cū capajīātunuetari bose rūmū cū wapanarē cū bero boboo ūsaricarore bairo na átirotiyupi. Torea bairo na ásupi Dios wātīārē. Na boboo joroque ásupi. Nipetiro na caññajoro rotimasīrīqūērē cacūgoenarē bairo na ānio joroque na ásupi yua.

Busquen las cosas del cielo

¹⁶ Aperā atore bairo mūjāārē ĩrāma: “Jāā, judío majā, eti, ūga, jāā caátirotinucūrījērē mūjāā tūgonucūbūgoetiya. Tunu bairoa jāā bose rūmūrī macāājē, muipū apei cū cabuiari rūmū macāājē, bairi jāā cayerijārī rūmū macāājē cūārē mūjāā tūgonucūbūgoetiya. Bairo nūcūbūgoetiri, roro mūjāā átiya,” mūjāārē ĩrāma. Bairo na caīmiatacūārē, na tūgousaeticōāña. ¹⁷ Tie ūnie nipetiro mūjāārē na carotigamirījē pūame Jesucristo ati yepapū cū caetaparo jūgoye macāājē judío majārē Dios cū caīroticūrīqūē niña. Bairopūa, merē Jesús cū caetaro bero, tie dope átimasīā maa marīrē yua. ¹⁸ Aperā atore bairo mūjāārē ĩnemorāma: “Jāā, cānietimirācūā, qūēguericarore bairo jāā ĩñanucūñā Dios cū caññorījērē. Bairo tiere caññarā ānirī caroaro jāā masīña, aperā netōrō. Bairi jāārē bairo ása mūjāā cūā. Dios tūpū ágarā, ángelea majārē mūjāā cajēnucūbūgoro ñuña,” mūjāārē ĩrāma. Bairo caīrā nimirācūā, bairo ĩcōārā ĩñama. Dios mee, camasā na catūgoñarījērē bairo tūgoñanucūñama. Bairo tūgoñarī, “Caānimajūrārē bairo jāārē ĩñāña,” caītūgoñarārē bairo bainucūñama. ¹⁹ Na pūame marī Jūgocū, Jesucristo yarā mee niñama. Marī pūame roque cū ya poa macāāna marī āniña. Cūā niñami marī rūpoare bairo caācū, marīrē nipetirijere camasīōū, catutuarijere cajou. Tie jūgori Dios cū caborore bairo jōpūame caroaro marī ānajē cūtinemogarā.

²⁰ Jesucristo yucupāīpū cū cariaro, mūjāā cūā, cariaricarā ānanarē bairo mūjāā baiyupa Dios cū caññajoro. Bairo cabairā ānirī, āmerē ati ūmūrecóo macāāna cabauenarē carotiecocōāna mee mūjāā āniña. Bairo caāna nimirācūā, ¿dopēīrā ati yepa macāāna cacatirārē bairo na mūjāā tūgousayati mai, mūjāārē na carotigarijere? ²¹ Atore bairo rotiriquere mūjāā tūgousaya: “Atie ūnierē pāñaeticōāña. Atie ūnierē ūgaeticōāña. Atie ūnie cūārē ñeeticōāña,” na caīrotirije ūnierē mūjāā tūgousaya. ²² Bairo mūjāā catūgousamiatacūārē, tie ūnie nipetirije mūjāārē na carotigamirījē mūjāārē átimasīā maa. Dios mee, camasā na catūgoñarījē mena na carotirije niña. ²³ Mūjāārē na carotigamirījē pūame camasiriyorije niña. Tiere catūgousarā pūame, “Aperā netōrō caānimajūrā jāā āniña,” ĩ tūgoñañama. Tunu tore bairo ána, na rupaūrire popiye baio joroque átiyama. Bairi tie ūnie rotirique cariape quetire bairo baibauya marīrē. Bairo baimirōcūā, marī rupaūpū rorije marī caátigarije caānierē ēñotamasīētīña tie ūnie mūjāārē na carotigamirījē pūame.

3

¹ Jesucristo cariacoatacū nimirācūā Dios cūrē cū cacatioro jūgori mūjāā cūā cariacoatana nimirācūā tunu cacatirārē bairo mūjāā baiyupa Dios cū caññajoro. Bairo cabairā ānirī, ati ūmūrecóo macāājē rotirique mee, Jesucristo jōbui Diotū cariape nūgōā carui yaye queti pūame roquere tūgousaya. ² Jōbui ūmūrecóo macāājē caroa jetore tūgoñaña, ati yepa macāājē carorijere tūgoñaena. ³ Āmerē mūjāā Jesucristo, Dios mena macāācū mena mūjāā ānajē cūtiya. Bairi jīcāū cawāmaū cabaiyasiricū ānacū ati yepa macāājē rotirique cū

catũgousaetorea bairo mujãã cãã tiere tũgousaeticõãña. ⁴ Bairi mujãã cacatiri rãmurĩ cãrõ Jesucristo cã carotirore bairo mujãã áticõã ninucũgarã. Bairo áticõã ninucũrã yua, ati yepapũ nemo cã cabaujaetari rãmũ caetaro mujãã cãã cãrẽ bairo cã mena cã caasiyabatorije mena mujãã ãnicõãgarã.

La vida antigua y la vida nueva

⁵ Bairi jãnacõãña ati yepa macããjẽ roro mujãã caátigarijere. Aperã rõmirĩrẽ na ñee epeeticõãña mujãã nũmoa caãmerãrẽ. Mujãã, carõmia cãã, mujãã manapũã caãmerãrẽ na ñee epeeticõãña. Mujãã nipetiro, dise ùnie carorijere ãmeo átiepeeticõãña. Aperãrẽ, mujãã catũgoñarĩjẽpũ narẽ roro rupapũ mena átieperiquere átiga tũgoñaeticõãña. Tunu bairoa aperã na cacũgorijere ugoeticõãña. Apeye ùnierẽ ugorã, Dios meerẽ ñroarã mujãã baigarã. ⁶ Tie ùnierẽ caátinucũrãrẽ bũtioro popiye na baio joroque na átigami Dios. ⁷ Cajũgoyepũre mujãã cãã tie ùnie carorijere mujãã ásupa. ⁸ ãmerẽ yua, Jesucristo yarã ãnirĩ nipetirije roro mujãã caátiere jãnacõãña: ãmeo asiarique, bairi roro ãmeo awajatutirique, bairi roro ãmeo ññatutirique, bairi roro ãmeo busupairique, bairi roro ãmeo ñĩrĩqũẽ cããrẽ jãnacõãña. ⁹ Cajũgoyepũ roro mujãã caátiga nucũñamirĩqũẽrẽ cajãnacõãrĩcãrã ãnirĩ ãmerẽ yua ãmeo ñtoepeeticõãña. ¹⁰ Jĩcãũ cawãmapũ cabũcũ jutirore cũrĩ, cawãmarõ pũame cã cajãñawasoarore bairo mujãã cãã roro mujãã caátĩanigarijere jãnarĩ, cawãma wãme caroaro átiãnajẽ pũamerẽ mujãã tũgoñajũgoyupa. Dios mujããrẽ caqũẽnorĩcũ pũame tunu mujããrẽ qũẽnonemoñami, cãrẽ bairo ãnajẽ cutajere mujãã cacũgoparore bairo ñ. Bairo nemojãñurõ cãrẽ bairo ãnajẽ cutiri yua, ñe ùnie rusaeto cã mujãã masĩgarã. ¹¹ Bairi ãmerẽ yua, nipetirore Jesucristo cã caññajoro ññaricaworique maniña. Noa ùna judío majã, judío majã caãmerã cãã, na rupapũ macããjẽrẽ cayisetarotiricarã, cayiserotiena cãã, aperopũ macããña cãã, posa ùna cãã, paacoteri majã cãã, na majũã capaarique cũgorã cãã jĩcãrõrẽã bairo niñama. Jesucristo cã caññajoro ññaricaworique maniña. Tie nipetiro marĩ caãnajẽ cutie ñe wapa maa. Jesucristo cã caãnajẽ cutie roque caãnimajũrĩjẽ niña. Tunu bairoa cãã, marĩ nipetiro mena nicõãñami.

¹² Dios pũame mujããrẽ maiñami. Mujãã beseypũ, cã yarã mujãã caãniparore bairo ñ. Jĩcãũ cawãmapũ cabũcũ jutirore cũrĩ, cawãmarõ pũame cã cajãñawasoarore bairo mujãã cãã roro mujãã caátĩanigarijere jãnarĩ, cawãma wãme caroaro átiãnajẽ cutaje pũamerẽ átiãnajẽcusa. Cabopacarãrẽ caroaro cariape na ññamaiña. Na juátinemoña. Tunu bairoa, “Aperã netõrõ caãnimajũrã jãã ãniña,” ñ tũgoñaeticõãña. Tunu bairoa aperãrẽ caroaro nacũbũgorique mena na ññaña. Tunu aperã mujããrẽ roro na caátimiatacũãrẽ, tũgoñarẽ bairo roro na caátiere tũgoña netõcõãña. ¹³ Jicoquei ãmeo asiaeticõãña. Aperã na caátie mujãã cajesoetiere na masiriyoya. Jesucristo merẽ mujãã yaye wapare masiriyoyupi. Bairi mujãã cãã aperãrẽ cã caátatorea bairo na masiriyobojaya. ¹⁴ Tunu bairoa mujãã caãmeomairõ ñuña. Tie pũame roque nipetirije caroaro mujãã caátie caãnimajũrĩjẽ niña. Tore bairo ãmeo mairã, tocãnacã wãme caroa caãnierẽ mujãã átimasĩgarã. ¹⁵ Jĩcã poa macããna, jĩcã rupapũre bairo caãna mujãã cũñupĩ Dios. Bairi caroa yericutaje Jesucristo mujããrẽ cã cajorique jũgori, tũgoña beseya jĩcã majãrẽ bairo mujãã caátipeere. Diore, “Jãã mena mũ ñujãñuña,” qũñucũña.

¹⁶ Tunu apeyera Jesucristo yaye quetire mujãã yeri pũnapũ tũgoñanucũña. Jesucristo cã camasĩõrĩjẽ nipetirije mena ãmeo quetibũjũya. Bairi tunu yerijõrõ mena ãmeo busũya. Tunu bairoa Dios caroaro mujããrẽ cã caátiere uSeanirĩqũẽ mena tũgoñarĩ, bũtioro cã basapeoya cã yaye basarique mena. ¹⁷ Bairi mujãã, Jesucristo yarã ãnirĩ nipetirije mujãã caátie, bairi mujãã cañrĩjẽ

cũârê caroaro átiãnajecusa. Tunu bairoa Jesucristo marĩrê caroaro cũ caátiere tũgoñarĩ, marĩ Pacu Diore cũ basapeoya.

Deberes sociales del cristiano

¹⁸ Mũjãã, carõmia, mũjãã manapũã na caĩrĩjêrê nũcũbugorique mena na tũgousaya. Marĩ Quetiupare caĩroarã ãnirĩ bairo mũjãã caáto ñũña.

¹⁹ Mũjãã, caũma cũã, mũjãã nũmoarê na maiña. Caroaro mena na quetibũya. Tutuaro mena mũjãã caĩrĩjê ñũetĩña.

²⁰ Mũjãã, na pũnaa cũã, caroaro mũjãã caátipee cũârê ñũauseanigumi Dios. Bairi mũjãã pacua na caĩrĩjê nipetirijere tũgousaya.

²¹ Tunu mũjãã, caracua, mũjãã pũnaarê caasiapairã na baio joroque na ápericõãña. Caroaro mena roque na quetibũya. Roro majũ na mũjãã caĩata, na pũame na usearitio joroque na mũjãã átibujiorã.

²² Mũjãã, paabojari majã cũã, mũjãã quetiuparã ati yepa macããna na caĩrĩjê nipetirijere tũgousaya. Paabojari majã jĩcããrã caroaro paayama na quetiuparã na caĩñajoro, jãã mena na useaniáto, ñrã. Bairo caroaro paamirãcũã, cabero na caĩñaeto pũamerê paaetiayama. Narê bairo baieticõãña. Mũjãã pũame roque marĩ Quetiupare yaye quetire ñroari tocãnacã rãmũ jĩcãrõ tũnia ape wãme tũgoñarĩcãrõ mano na tũgousaya. ²³ “Camasã ãmũã jãã caãno jũgori mee, Jesucristo ãmũã jãã caãno jũgori pũame caroaro jãã paagarã,” ñ tũgoñarĩ paaya mũjãã cawapatarije ñnierê. ²⁴ Merê mũjãã masĩña atiere: Caroaro mũjãã caátaje jũgori caroare mũjãã jogumi Dios. Mũjãã pũame Jesucristo, mũjãã Quetiupare majũ, cũ caroticũrĩqũêrê mũjãã átinucũña. Bairi caroare mũjãã jogumi mũjãã yaye caãnipee cũ caqũenocũrĩjêrê. ²⁵ Rorije caãna roquere roro na caátaje jũgori popiye na baio joroque na átigumi Dios. Cũ pũame nipetiro camasã, paabojari majã, o na majũ capaariquesũna cũârê jĩcãrõ tũnia ñũapeoyami.

4

¹ Mũjãã, paabojari majã quetiuparã cũã, mũjããrê capaacoterãrê caroaro na nũcũbugoya. Na capaawapatarijere jĩcãrõ tũni na wapatiya. Mũjãã cabaĩpeere mũjãã masiritiepa. Mũjãã cũã, narêã bairo ãmũrecóoru mũjãã Quetiupare cũgoya. Cũ pũame mũjããrê jẽniãbesegumi ati yepapũ ãna, dope bairo na mũjãã caátĩãnierê.

² Apeyera tunu Diore cũ jẽnijãnaeticõãña. Tocãnacã rãmũã jĩcãrõ tũni ape wãme tũgoñarĩcãrõ mano cũ jẽniña. Diore, “Mũ ñũjãñũña jãã mena,” qũĩ jẽniña. ³ Tunu bairoa jãã cũârê jãã mũjãã jẽnibojawa Diopure, ãñotaricarõ mano caroaro cũ yaye quetire camasãrê jãã caquetibũjũñesẽãmasĩparore bairo ñrã. Tirũmũpũre na camasĩpeyoetaje nipetiro camasãrê Jesucristo cũ canetõõgarijere jãã caquetibũjũmasĩparore bairo ñrã, jãã mũjãã jẽnibojawa. Tere yũ caquetibũjũñesẽãrĩqũê jũgori, ato preso jorica wiipũ yũ cũrocacõãwã.

⁴ Bairi caroaro cariape mawijiaricarõ mano camasãrê na yũ caquetibũjũparore bairo ñrã, Diopure yũ mũjãã jẽnibojawa.

⁵ Tunu apeyera, aperã Jesucristore caĩroaena mena cũârê caroaro ãnajecusa. Ati rãmũrĩrê na quetibũya Dios yaye quetire. Na quetibũjũ jãnaeticõãña, yasirema, ñrã. ⁶ Na mena bũsarã, caroaro tũgoroaricarõ ñurõ na bũsũya. Ñseanirĩqũê mena bũsũya. Bairi ni jĩcãũ ãcũ mũjããrê cũ cajẽniñarõ, caroaro cũ mũjãã yũmasĩgarã.

Saludos finales

⁷ Marĩ yau, Tĩquico, marĩ camairê, mũjãã tũpũ cũ yũ joya. Cũ pũame marĩ Quetiupare cũ caroticũrĩqũêrê cajũpaãninucũũ ñĩñami. Mũjãã tũpũ etaũ, mũjããrê quetibũjũgumi yũ cabairije nipetirijere. ⁸ Bairi mũjãã tũpũ cũ yũ

joya, jãã cabairijere m̃jããrẽ cũ caquetib̃j̃aparore bairo ĩ. Bairo cũ caquetib̃j̃uro, m̃jãã p̃ame m̃jãã t̃goũseani yerijãgarã tunu. ⁹ Cũ mena Onésimo cawãmec̃c̃c̃ m̃jãã ya macã macããcũ cãã ág̃m̃i. Onésimo p̃ame jãã baire bairo caãcũ, jãã camai, Jesucristo yaye quetire t̃goũsacõã ninucũñami. Na, p̃garãp̃na m̃jããrẽ quetib̃j̃ugarãma ato queti cabairije nipetirijere.

¹⁰ Apei, Aristarco cãã m̃jããrẽ ñurotijoyami. Cũ cãã ỹ mena preso jorica wiip̃ ruiyami. Marco, Bernabé tẽñ̃ cãã, m̃jããrẽ ñurotijoyami. Merẽ m̃jãã t̃goyupa cãrẽ m̃jãã caátipee ỹ caborijere. Bairi m̃jãã t̃p̃ cũ caetaro, caroaro cũ m̃jãã bocáwa. ¹¹ Apei tunu, Jesús Justo p̃ga wãme cawãmec̃c̃c̃ cãã m̃jãã ñurotijoyami. Jesucristore caĩroari majã, judío majã mena macããna, na jeto ỹ j̃quetib̃j̃unucũñama Dios cũ carotimasĩr̃p̃na macããj̃erẽ. Na cajuáto j̃gori, ỹ yerip̃ butiuro ỹ t̃goñatutuaya. ¹² Apei Epafras cawãmec̃c̃c̃ cãã Jesucristo yaye cũ cacũrĩqũerẽ capaacotei, m̃jãã ya macã macããcũ ñurotijoyami. Cũ p̃ame Diore jãã caj̃enirõ, cũ cãã m̃jãã cabairijere m̃jãã j̃enibojanucũñami, “Jesucristo yaye quetire jãnaetiri, Dios cũ caborore bairo na áticõã amarõ,” ĩ. ¹³ Cariapea ỹ quetib̃j̃uya. Butiuro m̃jããrẽ cũ caj̃enibojaro ñiñanucũña. Aperã Laodicea macããna, bairi Hierápolis macããna cããrẽ na j̃enibojanucũñami. ¹⁴ Apei Lucas, marĩ camai, ucotiri majõc̃, m̃jããrẽ ñurotijoyami. Demas cãã ñurotijoyami.

¹⁵ Na ñuáto marĩ yarã Jesucristore caĩroarã Laodicea macã macããna. Ninfa cawãmec̃c̃c̃ cãã cõ ñuáto. Bairi tunu nipetiro Diore caĩroarã, cõ ya wiip̃ caneñanucũrã cãã na ñuáto.

¹⁶ Ati cartare bue yaparori bero, Laodicea macã macããna Jesucristore caĩroari poa macããna cããrẽ na m̃jãã jowa, “Ati cartare to macããna cãã ti cartare na bueáto,” ĩrã. M̃jãã cãã, Laodicea macã macããnarẽ ỹ cajorica cartare bueya, m̃jããrẽ na cajoro.

¹⁷ Arquipo cawãmec̃c̃c̃re atore bairo cũ m̃jãã ĩwã: “Marĩ Quetiup̃na m̃rẽ cũ caroticũrĩqũerẽ caroaro mena paayaparoya,” cũ m̃jãã ĩwã.

¹⁸ M̃jããrẽ ñuroti t̃s̃ã, ỹ, Pablo, atie caãnit̃sari w̃r̃r̃r̃ ỹ maj̃p̃na ỹ woatujoya. T̃goñaña tunu preso jorica wiip̃ ỹ caãnierẽ. Ñe ñnie r̃saeto caroare cũ joáto m̃jããrẽ marĩ Pac̃ Dios.

Tocãrõã niña atie queti ỹ cawoaturije.

Primera Carta de San Pablo a los TESALONICENSES

Saludo

¹ Y_u, Pablo cawãmec_u, Silvano, bairi Timoteo menarẽ m_ujãã y_u woajoya ati cartare m_ujãã ñubueri majã, jãã bairãrẽ bairo caãna Tesalónica macã macããnarẽ. Tunu bairoa m_ujãã, marĩ Pac_u Dios, bairi marĩ Quetiupa_u Jesucristo mena jĩcãrõrẽ bairo caãtiãnarẽ m_ujãã woajoy_u y_u átiya. Bairi marĩ Pac_u Dios nipetiro m_ujããrẽ caroare cã jonemoáto. Tunu bairoa yerijõrõ ãnajẽ cããrẽ m_ujãã cã jonemoáto.

El ejemplo de fe que daban los de Tesalónica

² Bairi tunu tocãnacãnia, “Dios, jãã mena m_u ñujãñuña,” jãã ñnucũña, caroaro m_ujãã caãtiãnie quetire tãgori. Bairo tãgori, butiuro Diopure m_ujããrẽ jãã jẽnibojanucũña. ³ Jĩcã rãm_u rãsaricaró mano tocãnacãnia marĩ Pac_u Dios cã caññajorop_u m_ujããrẽ jãã tãgoñanucũña, cã mena caroaro tãgoñatutuari jĩcãrõ tũni m_ujãã caãtiãnie jãgori. Tunu bairoa caroaro ãmeo mairĩqũẽ mena camasãrẽ na m_ujãã jãtiãninucũña. Tunu marĩ Quetiupa_u Jesucristo marĩ cã canetõõpeere tãgoñarĩ roro popiye tãmõnucũmirãcũã, caroaro jĩcãrõ tũni cã yaye quetire m_ujãã tãgõusacõã ninucũña.

⁴ Y_u yarã, Dios m_ujããrẽ ññamairĩ, m_ujãã cããrẽ m_ujãã beseyupi, cã yarã m_ujãã caãniparore bairo ñ. Tiere jãã cãã merẽ caroaro jãã masĩña. ⁵ Mai, jãã pãame m_ujããrẽ Dios yaye caroa queti camasãrẽ cã canetõõrĩqũẽ quetire jãã quetib_uj_uw_u. Bairo m_ujããrẽ tie quetire quetib_uj_urã, jãã risero mena jeto mee jãã quetib_uj_uw_u. Espiritu Santo cã catutuarije mena cããrẽ áti ññorĩ m_ujããrẽ jãã quetib_uj_uw_u. Tunu bairoa jãã caquetib_uj_urije macããjẽ queti, “Caroa queti cariape macããjẽ niña,” m_ujãã caãparore bairo ñrã, caroaro cariape jĩcãrõ tũni m_ujããrẽ jãã quetib_uj_u masĩõwũ. Bairo m_ujãã tãp_u quetib_uj_u ãna, caroaro nãcũbõgorique mena jãã átiãm_u, caroaro m_ujãã caãtiãnipeere bori. Tiere merẽ caroaro m_ujãã masĩrã.

⁶ Bairi m_ujãã pãame cãã jãã caãtiãnajẽrẽ ññacõrĩ caroaro m_ujãã átiãninucũña. Tunu torea bairo marĩ Quetiupa_u cããrẽ ññacõrĩ caroaro jĩcãrõ tũni m_ujãã átiãninucũña. Bairi tunu Espiritu Santo m_ujãã yerip_u ãseanirĩqũẽ mena m_ujãã tãgõusao joroque cã caáto jãgori popiye tãmõmirãcũã, caroaro m_ujãã tãgõusaw_u Dios yaye caroa quetire. ⁷ Tore bairo m_ujãã caãtiãnierẽ nipetiro Macedonia, bairi Acaya yepaa macããna catãgõusari majã cãã m_ujããrẽ na ññacõõ joroque caroaro m_ujãã átiãm_u. ⁸ M_ujãã caquetib_uj_uro jãgori marĩ Quetiupa_u yaye queti nipetirop_u jesapetiro baiya. Macedonia, bairi Acaya yepaa jeto meerẽ etaro baiya. Tocãnacãpãpã etajesapetiro baiya Dios yaye queti yua. Tunu bairoa nipetirop_u macããna camasã Dios mena m_ujãã catãgoñatutuãnie cããrẽ masĩñama. Bairi jãã pãame dise ñnie caroaro m_ujãã caãtiãnierẽ aperã camasãrẽ jãã quetib_uj_unemoetinucũña, nipetiro m_ujãã caãtiãnierẽ na camasĩrõ jãgori yua. ⁹ Na pãame roque jããrẽ quetib_uj_unucũñama m_ujããrẽ jãã caññarãetaró caroaro jããrẽ m_ujãã caãtajere. Tunu bairoa wericarã m_ujãã caĩroanucũrãrẽ jãnarĩ, cacati cariape caãcũ Dios pãamerẽ m_ujãã catãgõusajãgoriquere jãã quetib_uj_unucũñama. Bairo cãrẽ tãgõusari bero yua, cã caborore bairo jeto átiri cã jetore cã m_ujãã caãtiãnijãgorotinucũrĩjẽ cããrẽ jãã quetib_uj_unucũñama. ¹⁰ Tunu bairoa Dios macã Jesús ãmãrecóop_u caátãc_u tunu ati yepap_u cã catunuatĩpeere nocãrõ caroaro mena m_ujãã cacoterije cããrẽ jãã quetib_uj_unucũñama. Cã,

Jesucristorea cariacoatacꝰ cꝰ cañniamiatacũârẽ, cꝰ catioyupi Dios tunu. Bairi Jesús ꝰame roque roro popiye netõrõ marĩ catãmꝰobujiopeere marĩ netõmasĩõ joroque ásupi.

2

El trabajo de Pablo en Tesalónica

¹ Yꝰ yarã, mꝰjãã majũꝰꝰa merẽ mꝰjãã masĩña atiere: Mꝰjããrẽ jãã caĩñañesẽãrĩqũẽ cabꝰgoro majũã ãmewã. ² Bairo cabaimiatacũârẽ, Filipo macããna jãã ĩroaetiri tutuaro mena roro jãã átiepewã. Tiere merẽ mꝰjãã masĩña. Bairo jããrẽ roro na caátiepemiatacũârẽ, Dios ꝰame jããrẽ cꝰ cajuáto jũgori cꝰ yaye queti camasãrẽ cꝰ canetõrĩqũẽrẽ mꝰjããrẽ jãã quetibꝰꝰwꝰ. Tunu bairoa popiye tãmꝰomirãcũã, Dios cꝰ cajuáto jũgori tũgoñatutuarique mena mꝰjããrẽ jãã quetibꝰꝰwꝰ Dios yaye quetire. ³ Mai, jãã ꝰame Dios yaye quetire cabꝰgoro quetibꝰꝰnucũrã mee jãã áꝰꝰ. Tunu bairoa roro jãã caátigarije jũgori noa ũna camasãrẽ ĩtorã mee tore bairo jãã quetibꝰꝰwꝰ. ⁴ Bairo ꝰame roque ámi Dios: Jããrẽ ĩñamairĩ jãã bese yaparori bero, cꝰ yaye queti camasãrẽ cꝰ canetõrĩqũẽ quetire jãã quetibꝰꝰ rotijowĩ camasãrẽ. Bairi jãã ꝰame tie quetire mꝰjããrẽ jãã quetibꝰꝰnucũña. Bairo jãã caquetibꝰꝰrijere camasã na ĩñajesoáto ĩrã mee, tore bairo jãã quetibꝰꝰnucũña. Dios, jãã yeri nipetirore caĩñabesemasĩ ꝰame roque qũñajeso joroque ĩrã, tore bairo jãã quetibꝰꝰnucũña. ⁵ Merẽ mꝰjãã masĩrã: Di rãmꝰ ũno daqueoriaca mꝰjããrẽ jãã bꝰꝰꝰꝰ. Tunu bairoa jãã cadinero wapatapeere tũgoñarĩ mꝰjããrẽ jãã quetibꝰꝰꝰ. Dios cũã torea bairo cariape masĩñami. ⁶ Tunu bairoa di rãmꝰ ũno aperã camasã jããrẽ caroaro netõrõ jãã na caátiroapee ũnierẽ jãã macãẽꝰũ. Mꝰjãã cũãrẽ tore bairo jãã mꝰjãã caátipeere jãã macãẽꝰũ.

⁷ Jãã ꝰame Jesucristo cꝰ cajoricarã apóstolea majã ãnirĩ, tore bairo mꝰjããrẽ tutuaro mena caátirotimasĩparã majũ nimirãcũã, tore bairo jãã átirotieꝰꝰ. Cawĩmarã na cabairore bairo ꝰame roque mꝰjãã watoare jãã baiñesẽãwũ. ĩcãõ carõmio cõ pũnaarẽ cabꝰtio caroaro cõ pũnaarẽ na ĩñanꝰꝰjeri na qũẽnonucũñamo. ⁸ Torea bairo jãã cũã mꝰjããrẽ butiuro caĩñamairã ãnirĩ Dios yaye quetire caroaro mꝰjããrẽ jãã quetibꝰꝰwꝰ. ¡O ape watoara nocãrõ majũ mꝰjããrẽ mairĩ, mꝰjããrẽ cariabojagarãrẽ bairo majũ jãã ãni tũgoñanucũwũ! ⁹ Yꝰ yarã, mꝰjãã masĩrã: Popiye tãmꝰomirãcũã, jããrẽ carꝰsarijere bócarã, tutuaro mena jãã paanucũwũ. Tocãnacã rãmꝰ, ñami, ꝰꝰꝰꝰcõ jãã paanucũwũ. Topꝰ Dios yaye caroa quetire quetibꝰꝰ ãna, ni ĩcãũ ũcũ mꝰjãã mena macããcũrẽ apeye ũnierẽ cꝰ jẽni patowãcõgaena, tore bairo butiuro jãã paãninucũwũ.

¹⁰ Merẽ tiere mꝰjãã cũã mꝰjãã ĩñawũ. Torea bairo Dios cũã ĩ masĩñami caroaro ĩcãrõ tãni jãã caátĩãnjẽrẽ camasĩ ãnirĩ. Tunu bairoa mꝰjãã ñubueri majã mena ĩñatutiricarõ mano caroaro cariape jãã átĩãninucũwũ. ¹¹⁻¹² Tunu bairoa mꝰjãã masĩña: Mꝰjãã yeripꝰ Dios mena mꝰjãã tũgoñanemomasĩõ joroque ĩrã, caroaro tocãnacãũꝰꝰrea mꝰjããrẽ jãã juátinemonucũwũ. Capacꝰ cꝰ pũnaarẽ caroaro na daqueori cꝰ cabeyomasĩrõrẽã bairo caroaro cariape mꝰjããrẽ jãã juátinemonucũwũ. Tunu bairoa Dios yarã caroaro ĩcãrõ tãni na caátĩãninucũrõrẽ bairo caroaro mꝰjããrẽ jãã átĩãniroticũwũ. Tore bairo mꝰjããrẽ jãã átiroticũwũ mꝰjãã, Dios cꝰ cabesericarã, cꝰ carotimasĩrĩꝰꝰꝰ nocãrõ cꝰ catutuarijere caĩñaparã majũ mꝰjãã caãnoi.

¹³ Bairi butiuro Diopꝰre mꝰjããrẽ jãã jẽnibojanucũña. “Mꝰ ñꝰjãñũña jãã mena,” cꝰ jãã ĩ jẽninucũña tocãnacã rãmꝰ. Mꝰjãã ꝰame mai Dios yaye caroa quetire jãã caquetibꝰꝰro tũgori, caroaro ĩcãrõ tãni mꝰjãã tũgoꝰsawũ. “Camasã yaye queti mee, Dios yaye queti majũ roque niña,” ĩrĩ cariape mꝰjãã

tūgousajūgowu. Bairi cariapea Dios yaye queti majūā niña tie mujāārē jāā caquetibujunucūrījē. Bairo mujāā tiere catūgousaricarā p̄amerē tie caroa queti jūgori caroaro ānajēcuna majū mujāā tuao joroque mujāā átiya. ¹⁴ Yu yarā, tiere mujāā caīroaro jūgori mujāā cūā roro popiye mujāā tām̄o joroque mujāā áma mujāā ya yepa macāāna. Mujāā cabairicarorea bairo roro popiye tām̄owā Dios ya poa macāāna Jesús yarā Judea yeparu caāna cūā. Na cūārē na ya yepa macāāna judío majā roro na átiēpewā. ¹⁵ Na, judío majāna niñama marī Quetiupau Jesure capajīārīcārā. Torea bairo na pajīārenucūñupā profeta majā ānana cūārē. Bairo caátana ānirī jāā cūārē jāā acurewiyojowā. Bairo caāna ānirī nipetiro camasā marī ūnarē boetinuucūñama. ¹⁶ Jāā p̄ame, judío majā caāmerā cūā na canetōmasīpeere borā, Dios yaye quetire jāā caquetibujugamiatacūārē, jāā quetibujū rotietinuucūñama. Tore bairo na caátirotietie jūgori nocārō paio niña na yaye wapa p̄ame. Bairi āme majū tie wapa roro popiye na tām̄o joroque cū caátipa r̄m̄u cōñarō majū baiya yua.

Pablo desea visitar otra vez a los de Tesalónica

¹⁷ Yu yarā, mujāārē jīcā yutea cārō jāā caáweyoricaro bero, mujāārē iñāetimirācūā, tocānacānia jāā yeripu jāā tūgoña āninucūña. Bairo mujāārē tūgoñarī b̄tioro jāā iñarāganucūña tunu. ¹⁸ Bairi mujāā t̄re jāā ágatūgoñaña bairāp̄ua. Bair̄ua, yu, Pablo p̄ame, “Capee majū mujāārē niña ñesēānucūgu,” mujāā ñimiwū. Bairo yu caátigamiatacūārē, wātī p̄ame tore bairo yu átimasīētīō joroque yu átinucūñami. ¹⁹ Bairi, ¿noa p̄ame mena tūgoña useanirī cariape jāā tūgoñatutuabujiocuti? ¿Noa mena jūgori jāā yeripu jīcārō tūni jāā catūgoña useanirījē to ānipetibujiocuti? ¡Mujāā mena roque tore bairo jāā baimasīña, marī Quetiupau Jesucristo nemo ati yeparu cū catunuatī r̄m̄u caāno yua! ²⁰ Mujāā, mujāā āniña jīcārō tūni jāā yeripu jāā tūgoña useanio joroque caāna majū.

3

¹ Bairo n̄cā jīātietimiácú yua, “Jīcāñā ato Atenas macāp̄ua yu tuacōāgu,” ñiwū yu baparārē. ² Bairo írī yua, marī yau Timoteore mujāā t̄pu cū yu jowu. Cū p̄ame Jesucristo yaye caroa queti macāājērē Dios cū caquetibujūrotirote bairo jāā mena cajūquetibujūnemonucūñ majū niñami. Bairi mujāārē qūñ̄nau áparo ĩ, cū yu jowu mujāā t̄pu. Tunu bairoa mujāārē nemojāñurō Dios mena mujāā tūgoñatutuanemo joroque cū áparo ĩ, cū yu jowu. Dios mena mujāā catūgoñatutuarije mena nemojāñurō mujāā yeri ñunemo joroque cū áparo ĩ, mujāāt̄u cū yu jowu. ³ Bairo mujāārē juácure bairo cū caáto yua, ni ūcū mujāā mena macāācū popiye baimicūā, cū cayapapuaeti-parore bairo írā, cūrē mujāārē jāā iñarotijowu. Merē mujāā masīña atie popiye marī catām̄onucūrījērē. ⁴ Tunu apeyera, mai mujāā mena ānapu roro popiye tām̄orī mujāā cayapapuaepeere mujāārē jāā quetibujūw̄u. Bairo mujāārē jāā caīquetibujūricarorea bairo, cabero roro mujāā tām̄oñupā. Merē tiere mujāā masīña. ⁵ Bairo cabairijere n̄cāētīmiácú, dope bairo cariapea Dios mena mujāā catūgoñatutuānierē masīgu, cū yu jēniñarotijowu Timoteore. Mai, yu p̄ame, “Wātī narē carorije macāājē p̄amerē na átinemo joroque átibujioami,” ĩ tūgoña uwiri, cū yu jowu. Tunu bairoa jīcārō tūni caroaro mujāā caátīāmerīcōāta, jāā paarique cabugoro macāājērē bairo tuabujioro ĩ tūgoñarī, cū yu jowu mujāā t̄pure.

⁶ Bairo mujāāt̄u Tesalónicapu yu cajoricu Timoteo āmerē atopu tunuetayami tunu. Bairo mujāā t̄pu caetaatacu caroa majū jāā queti jeatíupi: Caroaro jīcārō tūni Dios mena tūgoñatutuari, caroaro mujāā caāmeomai āninucūrījē quetire jāā quetibujū etaami. Masiritiricaro mano caroaro mena jāā mujāā

catūgoñacōānie cūārē jāā quetibūjūetaami. Bairo jāārē camasiritiena ānirī nocārō butioro, mujāārē jāā cūā jāā cañnagarorea bairo mujāā cūā butioro jāārē mujāā cañnaganucūrījērē jāā quetibūjūami Timoteo. ⁷ Bairo cabairo jūgori, yu yarā, nocārō popiye cabairā ānirī yapapuarique watoa nimirācūā, caroaro jīcārō tūni mujāā caātiānierē queti tūgori jāā yeri űutūgoñaña āmerē. ⁸ Bairo marī Quetiupaū mena tūgoñatutua jānaetiri caroaro mujāā caātie quetire tūgorā, yeri catinemorārē bairo jāā tūgoñaña yua. ⁹ Bairi, ¿dope bairo pūame, “Jāā mena mu űumajūcōāña,” netōjāñurō mujāā jūgori Diore jāā caīpee to ānibujiocūti? Tunu bairoa caroaro mujāā caātiānierē nocārō jāā űseani tūgoñaō joroque jāā mujāā caātiere ĩñarī, ¿dope bairo pūame netōjāñurō Diore jāā cajēnipee to ānibujiocūti? Tore bairo ĩjīāti masīā mano. ¹⁰ Bairi jāā pūame űmurecōo, űami Diore patowācōrārē bairo tocānacā rāmua cū jāā jēnincūña, mujāā tūpū jāā majūpūa mujāārē cū caññarotiparore bairo ĩrā. Tunu bairoa jīcārō tūni űe űnie rūsaricaro mano Dios mena mujāā catūgoñatutuapeere quetibūjū masīōgarā, tore bairo cū jāā ĩ jēni ānincūña.

¹¹ Bairi marī Pacū Dios cūā marī Quetiupaū Jesucristo mena mujāārē jāā caññarápároro bairo ĩ, cū cajuátinemorō roque jāā boya. ¹² Tunu apeyera marī Quetiupaū pūame nemojāñurō mujāā yeripū cūrē masīnemorī tocānacāūpua, mujāā āmeo maimasīō joroque cū áparo. Mujāārē jāā camainucūrōrēā bairo mujāā cūā aperā nipetirore na mujāā maimasīō joroque cū áparo. ¹³ Tunu bairoa caroaro jīcārō tūni mujāā yeripū mujāā tūgoñatutuaō joroque cū áparo. Caroarā űe űnie cawapa cūgoena Dios cū caññajoro mujāā ānio joroque cū áparo marī Pacū Dios, marī Quetiupaū Jesucristo nipetiro cū yarā ángelea mena ati yepapū cū tunuatī rāmūrē yua. Bairoa to baiáto.

4

La vida que agrada a Dios

¹ Yu yarā, apeyera marī Quetiupaū Jesucristo cū carotiro jūgori atore bairo mujāārē jāā átirotiya: Marī Pacū Dios cū caññajesorije űnierē mujāārē jāā caquetibūjūricarorea bairo jīcārō tūni caroaro áticōā ninucūña. Merē torea bairo mujāā átiāniña bairāpua.

² Merē mujāā masīña marī Quetiupaū Jesucristo cū carotimasīrījē jūgori mujāārē jāā caátiroticūrīqūērē. ³ Caroarā, cū cajericaworicarārē bairo caāna, cū yarā űe űnie carorije áperā mujāā caāno boyami Dios. Ati rupua mena roro átieperique űnierē áperā, caroaro mujāā caāno boyami. ⁴ Bairi canūmocūcū, cū nūmo majū mena jeto nūcūbūgorique mena, űe űnie wapacūtato mano, caroa wāme cū caātiānimasīrō űuña. ⁵ Diore camasīēna na rupua caborore bairo, roro átaje mena na caátinucūrōrē bairo ápericōāña. ⁶ Tunu bairoa ni jīcāū űcū apei nūmo űcōrē ĩtori, roro cū átiepeeticōāto. Tore bairo caātipairārē tutuaro mena roro na baio joroque átiyami marī Quetiupaū. Tie nipetirijere merē mujāārē jāā quetibūjū yaparowū. ⁷ Mai, Dios pūame, “Roro caātiāna majū na āmarō,” ĩ mee, marī beseyupī. Cū yarā, cū caricaworicarā caroarā marī caāno pūamerē boū, marī beseyupī. ⁸ Bairi ni űcū atie jāā caátirotirijere cū caboeticōāta, camasocū űcūrē cū baibotioū mee baiyami. Dios, mujāārē Espīritu Santore cajoricū majū pūame roquere cū baibotioū átiyami.

⁹ Apeye, űubueri majā mena āmeo mairīqūē macāājē pūamerā capee mujāā yu caquetibūjūwoatujopee mee niña. Merē Dios pūame tocānacāūpua mujāā āmeo maimasīō joroque mujāā ásupi. ¹⁰ Merē torea bairo nipe-tiro marī yarā űubueri majā Macedonia yepa macāānarē caroaro na mujāā mai ānincūña. Bairi jāā yarā, nemojāñurō mujāā caāmeomaimasīrījē to āninemonutuaō joroque mujāā caáto roque jāā bomajūcōāña.

11 Caroaro yeri jōrō jāñurīpua ānicōā ninucūña. Aperā turipua patowācō ñesēāētīcōāña. Mājāā majūā mājāā yaye paarique mājāā cacūgorijere caroaro jīcārō tūni paacōā ninucūña mājāārē jāā caquetibujū cūrīcārōrēā bairo yua. 12 Tore bairo mājāā caātiānimasīata, aperā caroaro nacūbūgorique mena mājāā īñagarāma. Tunu bairoa dise ūnierē cabopacaena majū mājāā tuagarā, caroaro jīcārō tūni mājāā capaa ānimasīata yua.

El regreso del Señor

13 Yū yarā, tūgopeoya: Cariacoatana Jesucristo yarā na cabairije macāājē cūārē mājāā camasīrō jāā boya. Tiere mājāā camasīēpata, aperā Diore catūgousaenarē bairo Jesucristo cū catunuatīpee mena mājāā tūgoñatutuacoteetibujiorā. Bairi tiere mājāā camasīrō jāā boya. 14 Merē cariape Jesús riacoamicūā, tunu cū cacatiriquere marī masīña. Bairo cariape camasīrā marī caāmata, “Jesure cū cacatioricarorea bairo, cūrē tūgousari cariaricarā cūārē na catiogūmi Dios,” marī ī masīmājūcōāña.

15 Bairi mājāārē atore bairo jāā quetibujūya marī Quetiupua cū caquetibujurotiro jūgori: Marī Quetiupua nemo cū catunuatī rāmārē mai marī, cacatiocōāna pūame, cariaricarā jūgoye marī jeácoetigarā. 16 Mai, cajūgoye jīcāū caroti ya riserore marī tūgogarā. Jīcāū arcángel cū cabusurijere marī tūgogarā. Tunu bairoa Dios yaro putiricarō trompeta cūārē marī tūgogarā. Bairi marī Quetiupua cūā cū majūpua ūmurecōopū ruiatīgūmi. Bairo cū caruiatō yua, Jesucristore tūgousari cariaricarā pūame catitunujūgogarāma. 17 Bairo na cacatinemorō beropua marī ti yūteare cacatiāna pūame na jīcārō marī jeáecogarā oco poari watoapua yua. Bairo oco poapua áná, marī Quetiupaure jōbuiipua cū marī bocágarā. Bairo marī Quetiupaure cū bocáetari, cū mena tocānacā rūmua marī ānicōā ninucūgarā. 18 Bairi mājāā pūame atie jāā caquetibujurijere tūgori tocānacāūpua āmeo yeri űuo joroque āmeo átinemoña.

5

1 Yū yarā, marī Quetiupua cū catunuatīpee pūamerā, “Ti yūtea, o cū muiipua majū atīgūmi,” mājāā yū caīwoatujopee mee niña. 2 Merē caroaro majū mājāā masīña: Marī Quetiupua pūame, “Ti rāmua etagūmi,” caīmasīā mani rāmua majū tunu etagūmi. Jīcāū yajari majōcua űami camasīā mano cū cayajua etarore bairo camasīā mano etagūmi ati yepapure. 3 “Caroaro yerijōrō merē marī ānicōāña. űe ūnie maniña,” camasā na caīāno, caāno tūsarōa, na cayasipa rāmua na etagarō. Carōmio bairi rupaū caācō, pūnaa cūtigo, caāno tūsarōa cō cawisiojūgorore bairo na etagarō. Cō pūame cō capūnaa cūtipēere dope bairo rutimasīētīñamo. Toreā bairo dope bairo rutimasīētīgarāma na cayasipee narē caetarijere.

4 Yū yarā, mājāā pūame canaitīārōpua caānarē bairo mājāā baietiya. Bairi mājāārē, marī Quetiupua cū catunuetari rāmua pūame yajari majōcure eta acūoricarore bairo mājāā camasīēto mājāā eta acūoetigarō. 5 Nipetiro mājāā caroa macāājērē caāna ānirī cabusuro macāāna ūmureco macāānarē bairo caāna mājāā āniña. Carorije macāājērē caātipairā, űami canaitīārō macāānarē bairo caāna mee marī āniña. 6 Bairi aperā na cabainucūrōrē bairo masacatiēna cabaicoteetiparā marī āniña. Cacānirārē bairo baiēna, masacatiri caroaro caātiānicoteparā marī āniña marī Quetiupaure. 7 Camasā cacānirā űamirē cāninucūñama. Aperā caeticūmupainucūrā cūā űamirēā eticūmunucūñama. 8 Marī pūame roque cabusuro, ūmureco macāānarē bairo caāna ānirī tocānacānia caroa macāājē jetore caātiānicotenucūparā marī āniña ti rāmua caetaparo jūgoye. Dios mena marī catūgoñatutuarije, marī caāmeomaimasīrījē jūgori wātīrē marī ēñotagarā. Soldau āpōā jutiro mena

cũ rupare jãñatori cũ caãnorẽã bairo marĩ cũã Dios marĩ cũ canetõõpeere caroaro marĩ átiãnicotegarã. ⁹ Mai, marĩ, cũrẽ catũgõusarã pũame, “Roro popiye cabaiparã nigarãma,” ãrĩ cũ cabesericarã mee marĩ ãniña. Marĩ Quetiupau Jesucristo jũgori cũ canetõõjãtiparã majũ roque marĩ ãnijũgoyupa. ¹⁰ Bairi Jesucristo pũame marĩ yaye wapa jũgori yucupãĩpu riayupi. Cacatirã, o cariacoana nimirãcũã, cũ, Jesucristo cũ cacatinemorĩcãrõrẽã bairo marĩ cũã cũ jĩcãrõ marĩ cacatiãnipeere bou, marĩ riabojayupi. ¹¹ Bairi mujãã cũã tocãnacãũpua ãmeo yeri ñuo joroque, yeri tutuarã ãmeo átinemoña. ãmerẽ tore mujãã caãmeo átiãninucũrõrẽã bairo ãmeo áticõã ninucũña.

Pablo aconseja a los hermanos

¹² Yũ yarã, apeyera atore bairo mujããrẽ jãã átirotiya: Mujãã watoa capãna, marĩ Quetiupau cũ caborore bairo mujããrẽ caquetibũju jũgonucũrãrẽ nũcũbũgorique mena na ññaña. ¹³ Bairo mujããrẽ caroaro na cajũátinemorõ jũgori, na ãroari bũtioro na maiña. Tocãnacãũpua ãmeo asiaricaro mano caroaro yeri ñurã ãnicõã ninucũña.

¹⁴ Tunu bairoa, yũ yarã, atie cũãrẽ mujããrẽ jãã átirotiya: Capaagaena, cateeyepairãrẽ tutuaro mena na quetibũjũya. Aperã yapapuarãrẽ bairo caãna cũãrẽ yeri ñuo joroque na ása. Tunu bairoa cayeri tũgoñatutuawẽpũẽna ãna cũãrẽ caroaro na jũátinemoña. Nipetiro camasãrẽ pajutiricaro mano caroaro jĩcãrõ tãni na quetibũjũya.

¹⁵ Tunu apeyera tũgomasiña: Ni ãcũ roro mujããrẽ cũ caápata, mujãã pũame cũã roro cũ átiãmeticõãña. Atore bairo pũame ása: Tocãnacãni jãñurĩpua caroa macããjẽ pũamerẽ na átiãmeña. Mujãã majũ cũã tore bairo átiri, nipetiro camasã cũãrẽ caroa wãme jetore na átiãninucũña.

¹⁶ Tocãnacã rũmua ãseanirõ caroaro áticõã ninucũña marĩ Quetiupau cũ caññajoro. ¹⁷ Di rũmũ rũsaricaro mano tocãnacãnia Diore cũ jẽnicõã ninucũña. ¹⁸ “Dios, jãã mena mũ ñujãñuña,” qũĩ jẽninucũña, nipetiro mujãã caatiãnierẽ ññarĩ yua. Jesucristore catũgõusarã ãnirĩ tore bairo mujãã caatiãnipeere boyami Dios.

¹⁹ Mujãã yeripũ Espiritu Santo jũgori caroa wãme mujãã caátinucũrĩjẽrẽ to yasio joroque ãmeo ápericõãña. ²⁰ Tunu bairoa Dios na cũ camasiõrõ jũgori caquetibũjũnucũrã yaye quetire tũgoteeticõãña. ²¹ Bairãpua, tũgoñamasĩrĩ caroaro tũgoña beseya na caquetibũjũrijere. Caroa wãme na caquetibũjũrije pũamerẽ átiãña. ²² Tocãnacã wãme carorije macããjẽrẽ jãnarĩ tunu átinemoeticõãña.

²³ Torecũ, marĩ Pacũ Dios marĩ yeri ñuo joroque caácũ pũame caroarã ñe ãnie wapa cũgoena mujãã ãnio joroque cũ áparo. Mujãã rupau, mujãã yeri, mujãã camasacutiãnie nipetirore caroarã uguerĩ mánarẽ bairo mujãã cũ áparo Dios, marĩ Quetiupau Jesucristo cũ tunuatĩparo jũgoye. ²⁴ Mujããrẽ cabesericũ cañũũ majũ niñami. Bairi nipetiro atiere cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo átimajũcõãgũmi.

Saludos y bendición final

²⁵ Yũ yarã, jãã cũãrẽ Diopure jãã mujãã jẽnibojanucũwã.

²⁶ Marĩ yarã nipetiro catũgõusari majãrẽ caroaro nũcũbũgorique mena na bocãri tocãnacãũpua ãmeo jẽninucũña.

²⁷ Bairi marĩ Quetiupau cũ carotiro mena nipetiro marĩ yarã ñubueri majãrẽ mujãã yũ jũgobue rotijoya ati carta mena yũ caquetibũjũwoatujorijere.

²⁸ Marĩ Quetiupau Jesucristo caroare mujãã cũ jonemoáto mujãã nipetirore. Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Segunda Carta de San Pablo a los TESALONICENSES

Saludo

¹ Y_u, Pablo cawāmec_u, Silvano, bairi Timoteo menarē m_ujāā y_u woajoya tunu ati cartare m_ujāā ñubueri majā, jāā bairārē bairo caāna Tesalónica macā macāānarē. Tunu bairoa m_ujāā, marī Pac_u Dios, bairi marī Quetiupa_u Jesucristo mena jīcārōrē bairo caānarē m_ujāā quetib_ujo woajou y_u átiya. ² Caānijūgoro atore bairo m_ujāārē ñiña: Marī Pac_u Dios, bairi marī Quetiupa_u Jesucristo mena m_ujāārē caroare na jonemoáto. Tunu bairoa caroa yericutaje cūārē na jonemoáto.

Dios juzgará a los pecadores cuando Cristo vuelva

³ Y_u yarā, y_u bairārē bairo caāna, jīrīājāñurō Dios mena m_ujāā tūgoña tutuanemonucūña. Tunu bairoa tocānacā_u m_ujāā caāmeomairījē cūā jīrīājāñurī to āninemo joroque m_ujāā átiya. Bairi jāā p_uame tiere tūgoñarī, “M_u ñujāñuña jāā mena,” Diore jāā ĩnucūña, tore bairo cajēninucūpee jāārē cañurō caāno jūgori. ⁴ Bairi tocānacā_u macāāna ñubueri majā t_ure etarā, caroaro m_ujāā caātiānierē jāā quetib_ujunucūña. Atore bairo jāā ĩnucūña nipetirore: “Marī yarā Tesalónica macā macāāna b_utioro popiye baimirācūā, ‘Ñugaro. Tūgoñaenarē bairo marī tūgoñanetōōcōāgarā,’ ĩnucūñama. Bairo ĩrī, Jesucristo yaye quetire jānaena cū mena tūgoñatutuacōā ninucūñama,” jāā ĩ quetib_ujunucūña nipetirore.

⁵⁻⁶ Bairo roro popiye baimirācūā, can_ucārā ānirī Dios cū carotimasīrī_u caápārā majū m_ujāā āniña. Dios p_uame, “Y_ut_u na caató ñuña,” ĩñami. M_ujāārē roro caāna roquere popiye na baio joroque na átig_umi Dios. Bairi noa ũna tiere catūgoñarā, “Cariape átiyami Dios,” ĩ masīñama. ⁷ Dios p_uame popiye m_ujāā cabairijere m_ujāā yerijāāō joroque m_ujāā átig_umi. Jāā cūārē bairoa jāā átig_umi, marī Quetiupa_u ati yepa_u nemo cū catunuetari r_um_u caāno. Cū yarā ángelea catutuarā mena _um_urecóop_u peero caūwām_urījē ũnie watoa_u cū caatí r_um_urē tore bairo marī átig_umi. ⁸ Ti r_um_urē Diore camasīēnarē popiye na baio joroque na átig_u átig_umi marī Quetiupa_u Jesucristo. Camasā na carorije wapare cū canetōōrīqūē macāājē caroa quetire caboēnarē popiye na baio joroque na átig_u átig_umi. ⁹ Na p_uame marī Quetiupa_u mena manigarāma. Bairi cū catutuarijere, cū caasiyabatorije cūārē di r_um_u ũno ĩñaetigarāma. Apero nocārō cayoarop_u cū carerā ānirī popiye baigarāma tocānacā r_um_ua. ¹⁰ Jesús nemo cū catunuetari r_um_u cū yarā qūīroagarāma. Nipetiro cū yaye quetire catūgo_usarā cū basapeogarāma. M_ujāā, Tesalónica macāāna, merē m_ujāā cūā cū yaye quetire m_ujāārē jāā caquetib_ujo bero, tiere m_ujāā tūgo_usaw_u. Bairi m_ujāā cūā cū m_ujāā basapeogarā ti r_um_u caāno.

¹¹ Bairo m_ujāā caátiparore bairo ĩrā, tocānacānia m_ujāārē Diop_ure jāā jēnibojanucūña. Atore bairo jāā ĩnucūña: “Tesalónica macā macāāna, m_u cabesericarā majū na caānoi, caroaro átīānajērē na joya. Tunu m_u cajuátimasīrījē jūgori nipetiro caroaro na caátigarijere na átimasī āmarō. Jesucristo mena catūgoñatutuarā ānirī cū carotirore bairo na átimasīpeyocōā āmarō,” jāā ĩ jēnibojanucūña marī Pac_u Diore. ¹² Tore bairo m_ujāā, Tesalónica macā macāāna, caroaro m_ujāā caátore ĩñarā, camasā nipetiro marī Quetiupa_u Jesucristore qūīroagarāma. Jesucristo p_uame cū pac_u, Dios mena m_ujāārē ĩñamaiñami. Bairi cū pac_u cū caījūgoyeticūrīcārōrēā bairo m_ujāā cūārē m_ujāā ĩroag_umi Jesús.

2

Aclaraciones sobre el regreso del Señor

¹ Apeyera tunu yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, mujããrẽ yu quetibujunemoña. Marĩ Quetiupau Jesucristo nemo cã catunuetapa rãmũ, marĩrẽ nei acũ cã cabaipeere, cã mena marĩ caneñapa rãmũrẽ mujãã yu quetibujunemoña: ² Mujãã catũgoña ãninucũrõrẽã bairo tũgoñacõã ninucũña. Ape wãmerẽ tũgoñamawijiaeticõãña. “Merẽ etaya Jesús cã catunuetari rãmũ,” aperã ricaati na caĩquetibujurijere caãnorẽ bairo tũgoeticõãña. Bairi aperã, “Espíritu Santo cã camasĩõrjẽ jũgori jãã ñña,” o “Aperã camasĩrã na caquetibujurije jũgori jãã ñña,” o “Carta mena na caquetibujuro jũgori jãã ñña,” na caĩata, caãnorẽ bairo na tũgoeticõãña. Jĩcããrã, “Pablojãã bairo woatu quetibujoupa,” caĩrã nimirãcũã, caĩtopairã niñama. ³ Petoaca queti mena tũgomawijiaeticõãña. Bairo puame baigaro: Marĩ Quetiupau nemo cã caetapa rãmũ jũgoye, capããrã majũ Diore cabaibotiori majã nigarãma. Bairo na cabairipaua na mena macããcũ jĩcãũ rorije caátipai cañuecũ majũ buiaetagumi, cabero peero caũpetietopu caápau puame. ⁴ Cã puame Diore caĩñatei ãnirĩ Dios yaye macããjẽ nipetirije caroa tũgoñarĩqũẽrẽ boetigumi. Diore marĩ caĩroarije ùnie cũãrẽ boetigumi. Templo Dios ya wiipu cũãrẽ trono quetiupau ruiricaropu jããnumugumi, “Diore bairo caãcũ yu ãniña,” caĩ ãnirĩ. Tunu bairoa camasãrẽ, “Dios niñami,” na ñõ joroque na baitogumi.

⁵ Merẽ mujãã mena ãcũ, atorea bairo mujããrẽ yu quetibujuwu. Tiera mujãã masĩrã. ⁶ Mujãã puame merẽ mujãã masĩña rorije caátipai tãmurĩ cã caapériere. “Dios cã caĩcũrĩcã rãmũ caetaparo jũgoye etabuia masĩetĩñami,” mujãã ñ masĩña. ⁷ Bairo tãmurĩ cã caapérimiatacũãrẽ, merẽ roro camasãrẽ cã caátipee cõñarõ majũ baiya. Bairi cãrẽ caẽñotau cã capitiwiyoparo jeto rũsaya cã cabuiaetaparo jũgoye. ⁸ Bairo cã capitiwiyoro bero buiaetagumi rorije caátipai puame. Bairo cã cabuiaetamiatacũãrẽ, marĩ Quetiupau Jesús puame cã camasĩrjẽ jũgori cã pajĩãrocacõãgumi. Tunu bairoa nemo cã caetari rãmũ caãno cã caasiyarije jũgori cã yasio rocacõãgumi. ⁹ Mai, Jesús cãrẽ cã capajĩãparõ jũgoye, capee camasãrẽ ñtori átijẽño ñnogumi rorije caãcu puame. Wãtĩã quetiupau, Satanás cã camasĩõrjẽĩ jũgori capee átijẽño ñnogumi cariape mee macããjẽrẽ. ¹⁰ Bairi capee wãme na ñtomasĩgumi peeropu caápãrãrẽ. Na puame cariape quetibujuriquere caboena ãnirĩ, tunu Jesucristo camasã na carorije wapare cã canetõõrĩqũẽ cũãrẽ caboena ãnirĩ peeropu caápãrã majũ nigarãma. ¹¹ Bairi Dios puame ricaati na catũgousarije jũgori wãtĩ narẽ cã caĩtorijere na ñnotabojaetigumi. ¹² Bairo na cabairoi, “Peeropu na yu jogu,” na ñgumi Dios, nipetiro cariape quetibujuriquere catũgogaenarẽ, carorije jetore caátijesorã na caãno jũgori.

Escogidos para ser salvados

¹³ Cabaimiatacũãrẽ, jãã puame tocãnacãnia marĩ Pacu Diore, “Mu ñujãñuña jãã mena,” caĩparã jãã ãniña, jãã yarãrẽ bairo caãna Jesucristo cã camairã mujãã caãno jũgori. Dios puame mujããrẽ besejũgoyupi caãnijũgoripaua, cã yarã cã canetõõparã mujãã caãniparore bairo ñ. Tunu bairo cã yaye queti caãnorẽ bairo cariape quetibujuriquere mujãã catũgousaro jũgori, cã Yeri Espiritu Santo puame cañurã Dios mena jĩcãrõ caãniparã mujãã ãnio joroque mujãã átiyami. ¹⁴ Dios camasã na carorije wapare cã canetõõrĩqũẽ macããjẽ mujããrẽ jãã caquetibujurique mena jũgori mujããrẽ piire bairo mujãã ásupi, cã canetõõrĩcãrã mujãã caãnijĩãtiparore bairo ñ. Marĩ Quetiupau Jesucristo mena jĩcãrõrẽ bairo nocãrõ caroaro caãnopu mujãã caãnimasĩparore bairo ñ, tie jũgori piire bairo mujãã ásupi mujãã cũãrẽ.

15 Bairi yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, Dios yaye quetire tũgoña jãnaeticõãña. Caroaro átianajẽ ùnie jetore áticõãña. Mujããtu ãna, mujããrẽ jãã caquetibujuriquere masiritieticõãña. Tunu bairoa mujããrẽ jãã cawoatu-quetibujuriquere cããrẽ masiritieticõãña. 16 Bairi yua, marĩ Quetiupau Jesucristo, marĩ Pacu Dios cãã marĩrẽ ñnamairĩ marĩ beseyupi. Bairo marĩ beseri popiye cabairicarã marĩ caãno jũgori caroa yericutaje capetietiere marĩ joyupi. Nipetiri wãme caroaro marĩ cã caátigariquere caãnorẽ bairo caroaro marĩ cacotemasĩpee cããrẽ marĩ joyupi. 17 Tore bairo mujãã joyupi, yeri tutuaro mena mujãã ãnimasĩo joroque ĩ. Tunu bairo caroaro átianajẽ jetore mujãã átianimasĩo joroque ĩ, mujãã joyupi. Bairo caãna ãnirĩ mujãã cabusurije tocãnacã wãme caroa jetore mujãã ĩ masĩgarã. Mujãã caátie cãã caroa jeto nigaro.

3

Oren por nosotros

1 Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, catusari wãme mujããrẽ ñña: Jãã cããrẽ Diopure jãã mujãã cajẽnibojaro jãã boya. Tãmurĩ marĩ Quetiupau yaye queti nipetiropu cajesanucãpetiparore bairo ĩrã, jããrẽ mujãã jẽnibojagarã. Tunu bairoa nipetiro camasã tiere tũgorã, na caĩroaparore bairo ĩrã mujãã jẽnibojagarã. Mujãã, Jesucristo yaye quetire mujãã caĩrojũgoricarorea bairo na cãã na caĩroapeere jãã boya. 2 Tunu ati yepapu rorije caãna, bairi ricaati catũgoñanucũrã cãã ññaama. Na ùna Dios mena tũgoñatutuaetiyama. Bairi na ùna jããrẽ roro na caátigaro, Dios cã caẽnotaparore bairo ĩrã, jããrẽ mujãã jẽnibojagarã Diopure. 3 Marĩ Quetiupau puame cariape caácsu ññami. Bairi mujãã juátigumĩ cã yaye quetire mujãã catũgoñajãnaetiparore bairo ĩ. Roro wãtĩ jũgori mujãã cabainucũrĩjẽ cããrẽ mujãã eñnotabojagumi. 4 Bairi mujãã, Jesucristore catũgousarã ãnirĩ, “Marĩ caátirotiricarore bairo átinucũñama. Bairo jeto áticõã ninucũgarãma tocãnacã rãmua,” jãã ĩ tũgoñatutuacõãña mujãã caátianierẽ. 5 Bairi marĩ Quetiupau puame, Dios mujããrẽ cã camainucũrõrẽã bairo mujãã cãã mujãã ãmeo maimasĩo joroque cã áparo. Tunu bairoa popiye cabairã mujãã caãnimiatacããrẽ, Jesucristo cã canucãmasĩrcãrõrẽã bairo mujãã cãã tũgoñaenarẽ bairo tiere mujãã tũgoñanetõmasĩo joroque cã áparo.

El deber de trabajar

6 Yu yarã, yu bairãrẽ bairo caãna, marĩ Quetiupau Jesucristo cã catutuarije mena atore bairo jãã átirotiya mujããrẽ: Ni ùcũ capaagaescu menarẽ bapacupericõãña. “Dios yau yu ãñaña,” caĩ cã caãnimiatacããrẽ, jãã caquetibujucũrĩqũerẽ cã catũgousagaeticõãta, cã mena ãmerĩcõãña. 7 Mujãã mena ãna, jãã caátajere caĩñarĩcãrã ãnirĩ merẽ mujãã masĩña caroaro paari mujãã caátianipeere. Mujãã mena ãna, paaena jãã ãmewũ. 8 Ni jĩcãũ ùcũrẽ ugariquere wapatiena, jãã ugaepu. Wapatiri jeto jãã uganucũwũ. Ni ùcũ mujãã mena macããcũrẽ patowãcõgaena, ñamii, umurecõo jãã paaawu. 9 Jãã cabuerije wapa mujãã yaye ugariquere cajẽnimasĩparã nimirãcãã, mujããrẽ jãã jẽnipato wãcõepũ. Caroaro jãã paaĩñowũ, jãã caátiere mujãã caĩñacõparore bairo ĩrã. 10 Mujãã mena ãna, atore bairo mujããrẽ jãã ĩ quetibujucũwũ: “Ni jĩcãũ ùcũ capaagaescu ugariquere cããrẽ cã ugaeticõãto,” jãã ĩ cũwũ. 11 Bairo jãã caĩrĩqũẽ caãnimiatacããrẽ, mujããtu caatĩatana atore bairo jãã ĩnucũñama: “Tesalónica macããna jĩcããrã paaena ãninucũñama. Ñerẽ caáperã ãnirĩ aperã turipu patowãcõ ñesẽãnucũñama,” jãã ĩ quetibujunucũñama. 12 Bairi marĩ Quetiupau Jesucristo cã carotimasĩrĩjẽ mena atore bairo na ùna capaagaenarẽ jãã ñña: Caroaro paaya mujãã cãã, mujãã cabopacarijere mujãã cawapata ãnimasĩparore bairo ĩrã.

¹³ Yꝰ yarã, yꝰ bairãrẽ bairo caãna, caroaro mꝰjãã caátianierẽ átijutiri jãnaeticõãña. ¹⁴ Ni jĩcãũ ãcũ ati carta mena mꝰjããrẽ jãã caquetibꝰjuriere cũ catũgoꝰsaeticõãta, roro cũ caátiere ãñaposeroya. Cũ mena ãpacꝰpericõãña, roro cũ cabairijere tũgoñabobori cũ yeri cũ catũgoñawasoaparore bairo joroque ãrã. ¹⁵ Bairãꝰꝰa, mꝰjãã pesure bairo qũĩñaeticõãña. Mꝰjãã baire bairo caãcũ cũ caãnoi, caroaro mena cũ beyoya.

Bendición final

¹⁶ Marĩ Quetiupꝰꝰ caroa yeri catajere cajoãnincũũ ꝰꝰame tocãnacã rãmꝰꝰa noo mꝰjãã caãno cãrõrẽ caroa yericataje, tocãnacã wãmerẽ cũ jonemoáto. Mꝰjãã nipetiro mena cũ ãmarõ marĩ Quetiupꝰꝰ Jesús.

¹⁷ Yꝰ, Pablo, atie yꝰ cañurotjorijere yꝰ majũꝰꝰa woatujon yꝰ átiya. Atore bairo jeto yꝰ átinucũña nipetirije camasãrẽ yꝰ caquetibꝰjꝰwoajonucũrĩ cartaarire. ¹⁸ Marĩ Quetiupꝰꝰ Jesucristo caroare cũ jonemoáto mꝰjãã nipetirore. Tocãrõã niña atie queti yꝰ cawoaturije.

Primera Carta de San Pablo a TIMOTEO

Saludo

¹ Y_u, Pablo, Jesucristo ya_u, apóstol majũ y_u ãniña. Dios marĩ carorije wapare canetõrĩcũ p_uame marĩ Quetiupa_u Jesucristo mena cũ yaye quetire cũ caquetib_uj_urotijoric_u y_u ãniña. Bairi marĩ p_uame Jesucristo mena cariapea catũgoñatutuarã marĩ ãnicõã ninucũña cabero marĩ cũ caátipee jũgori. ² Timoteo, m_urẽ ati cartare m_u quetib_uj_u woajou y_u átiya. M_u p_uame y_u macãrẽ bairo caãcũ m_u ãniña, y_u caquetib_uj_uriquere tũgousari bero y_urea bairo Jesucristo mena m_u catũgoñatutuarije jũgori. Bairi marĩ Pac_u Dios, marĩ Quetiupa_u Jesucristo mena caroare m_u cũ jonemoáto. Caroaro ãmeo maimasĩrĩqũẽ cũãrẽ m_u cũ jonemoáto. Tunu bairoa caroaro yerijõrõ ãnajẽ cutaje cũãrẽ cũ jonemoáto m_urẽ.

Advertencia contra enseñanzas falsas

³ Mai, Macedonia yepap_u y_u caápáro jũgoye, Efeso macãp_u m_urẽ y_u tuarotiw_u. Bairo m_urẽ top_u tuarotiri, atore bairo m_u ñiwã: “Y_u ya_u, Timoteo, ato Efesop_u m_u tuawa mai. To Efeso macããna jĩcããrã ricaati caquetib_uj_unucũrãrẽ caroaro na m_u beyowa,” m_u ñicũwã. ⁴ “Tunu bairoa apeye quetib_uj_urique, na ñicũjãã ãnana na caátianajẽ na cajãnagaetie cũãrẽ na quetib_uj_unemoeticõãto tocãrõã,” ñiwã. “Tiere na catũgousaetiparore bairo ï, na m_u quetib_uj_uwa ricaati cabueri majãrẽ,” m_u ñiwã. Tie quetib_uj_urique p_uame ãmeo b_us_urique netõrĩcãrõrẽ bairo jeto caátie ninucũña. Tie ùnie buerique cañuetie niña. Bairi tie p_uame tũgoñatutuarique mena nemojãñurõ Dios marĩ cũ caátigajũgoriquere tũgousa masĩã manio joroque caátie niña.

⁵ Mai, y_u p_uame atore bairo bori, tore bairo m_u y_u quetib_uj_u roticũwã to Efeso macããnarẽ: “Ti macã macããna tocãnacãp_u caroaro yeri ñurĩqũẽ Dios cũ cajorije mena na ãmeo maiáto. Caroa wãme na tũgoñarĩqũẽ caparo. Tunu bairoa cariapea jĩcãrõ tũni ïtoricaró mano Dios mena na tũgoñatutuáto,” ñi tũgoñajũgow_u. ⁶ Bairo y_u caĩquetib_uj_umiatacũãrẽ, jĩcããrã to macããna tũgomawijiacoyama. Bairo tũgomawijari yua, ñerẽ átiri mee tie jettore ãmeo b_us_urique netõcõã ninucũñama. ⁷ Tunu bairoa Dios camasãrẽ cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ cajũgobueri majã majũ niganucũñama, na majũã na caátitirijere catũgojĩãtiena nimirãcũã yua. Tunu bairoa, “Jĩcãrõ tũni majũ buerã jãã átiya,” caĩrã nimirãcũã, na cabuerije cũãrẽ tũgomasiẽtĩnucũñama.

⁸ Bairãpua marĩ masĩña: Moisés ãnacũ cũ caátiroticũrĩqũẽ caroa cañurĩjẽ ãno baiya, tie carotigajũgoricarore bairo jĩcãrõ tũni marĩ caápata. ⁹ Bairi tocãnacã wãme roticũrĩqũẽ caátianierẽ marĩ tũgoñanemoto. Caroaro camasã caátiani majãrẽ popiye na tãm_uo joroque na áperiya. Carorã roquere torea bairo átimasĩña. Ati wãme rorije caána roquere popiye na tãm_uo joroque na átiya roticũrĩqũẽ: Roro caasiapairã, roro cabaibotiopairã, cañuena, carorije macããjẽrẽ caána, Diore boetiri Dios yaye bueriquere canucũbugoena, na pac_u, na paco cũãrẽ capajĩãrepairã, aperã capajĩãrĩ majã ùnarẽ popiye na baio joroque caátie niña. ¹⁰ Tunu bairoa roro na rupap_u macããjẽ mena caũm_u o carõmia cũã caátiepairã, caũm_u carõmio mena átato ùnorẽã, na majũã roro caána, carõmia cũã torea bairo na rupap_u mena roro caátiepairã, aperã camasãrẽ cajerutinucũrã, caĩtopairã, aperã, “Caãnorẽ bairo Dios mena jãã ñña,” m_unana Dios cũ caĩñajoro caĩrã, na, nipetirore popiye na baio joroque na átimasĩña Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽ p_uame. Bairo p_uame roque ïg_u

ñiña: Nipetiro camasã cañurĩjẽ Dios yaye quetibujurique macããjẽ nipetirijere caboena popiye na baio joroque ã cñũpĩ Dios tie roticũrĩqũẽrẽ marĩ ñicũjãã ãnana mena. Roro na caátĩãnierẽ na masiáto ã, tiere cñũpĩ Dios. ¹¹ Yũ yũ, atie caroa cañurĩjẽ buerique pũame Dios yaye macããjẽ queti camasãrẽ cũ canetõrĩqũẽ queti majũ niña. Bairi Dios pũame nocãrõ cañũũ majũ ãnirĩ tie cũ yaye quetire yũ quetibujũ rotijowĩ nipetiro camasãrẽ.

Gratitud por la misericordia de Dios

¹² Marĩ Quetiupũ, Jesucristo pũame nocãrõ tũgoñatutuariquere yũ jowĩ, cũ carotirore bairo yũ átio joroque ã. Bairo yũ átiri, cũ yaye quetire yũ quetibujũ roticũwĩ. Bairo tiere tũgoñarĩ yũ pũame bũtioro, “Yũ mena mũ ñumajũcõãña,” cũ ñi basapeonucũña yua. ¹³ Tũgoñijate mai, cajũgoyepũre Jesucristo yaye macããjẽrẽ roro ñi boyetiepenucũwũ. Bairo roro ã boyetieperi yua, cũ yaye quetire catũgõsarã cũãrẽ roro popiye na baio joroque na yũ átiepenucũwũ. Bairo caácũ yũ caãnimiatacũãrẽ, Dios pũame bũtioro ñiñamaiñupĩ. Mai, yũ pũame Jesucristore camasĩęcũ majũ yũ ãmũ. Torecũ, roro yũ caátaje cũãrẽ, “Carorije ãno,” ñi masĩepũ mai. ¹⁴ Bairo nocãrõ majũ yũre caĩñamai ãnirĩ, nocãrõ paio cũ yaye macããjẽ caroare yũ jowĩ. Bairo yũ jori, cũ mena jĩcãrõ tũni tũgoñatutuamasĩrĩqũẽ cũãrẽ yũ jowĩ. Tunu bairoa Jesucristo jũgori Diore nocãrõ marĩ camaimasĩnucũrĩjẽ cũãrẽ yũ jowĩ.

¹⁵ Apeyera atie Jesucristo yaye queti yũ caquetibujũpee caãnorẽ bairo cariape niña. Tiere nipetiro camasã ati umũrecõo macããna na camasĩpee niña: Jesucristo pũame ati umũrecõopũre asũpi, nipetiro roro na caátie wapa cabuicũnarẽ na netõũ acá. Mai, yũ roque roro majũ, carorije yũ caátaje jũgori cawapacũcũ majũ yũ ãnimiwũ aperã netõjãñurõ. ¹⁶ Tore bairo roro majũ carorije cawapacũcũ yũ caãno jũgori, Dios pũame bũtioro ñiñamaiñupĩ. Tore bairo ñiñamaiñupĩ Dios, cũ macũ Jesucristo pũame nipetirije camasã mena cũ caátigarijere yũ mena jũgori cũ caátĩ ñiomasĩparore bairo ã. Torecũ, yũ pũame yua, aperã carorije caátipairã cũã yũ cabairijere masĩrĩ, Jesucristore tũgõsari yeri capetietie na cacũgõjĩãtipeere ã, tore bairo yũ ámi Dios. ¹⁷ Bairi yũ yũ Timoteo, qũĩroari cũ marĩ basapeoto Diore: ¡Bairi marĩ Quetiupũ Rey majũrẽ cũ catutuarije tocãnacã rãmũa to ãnicõã ninucũáto! To petieticõãto marĩ Quetiupũ caãnicõãninucũũ yaye. ¡Di rãmũ ãno cariaecũ, caĩñabõcamácũ, jĩcããã Dios caãcũ tocãnacã rãmũa cũ ãnicõã ninucũáto! Bairoa to baiáto.

¹⁸⁻¹⁹ Timoteo, yũ yũ, yũ macãrẽ bairo caãcũ, atiere mũ yũ átiroticũña. Tiere caroaro tũgopeoya: Caroaro tũgoñatutuarique mena camasãrẽ na jũgoátĩãña. Caroa macããjẽrẽ tũgoñarĩqũęcũsa. Tirãmũpũ macããna marĩ yarã Dios cũ camasĩõrõ jũgori, mũ, caroaro mũ caátipeere na caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo caroaro jeto áticõãña. Jesucristo mena tocãnacã rãmũa tũgoñatutuacõã ninucũña. Aperã jĩcããrã Jesucristo cũ carotirore bairo jĩcãrõ tũni átimasĩtĩrĩ, cũ mena na catũgoñatutuarijere jãnacõãñupã. ²⁰ Tore bairo tãmũõñupã Himeneo, apei Alejandro mena. Roro Diore na cabotiorije jũgori tore bairo baiyupa. Bairi narẽ yũ pũame na masacatiáto ã, “Mai, wãtĩ narẽ roro cũ caátigarõ cãrõ roro na cũ áticõãmarõ,” ñi cũwũ. Tocãrõã yua, Diore roro qũĩ boyetiepeeti-garãma.

2

Instrucciones sobre la oración

¹ Yũ yũ, apeyera atore bairo mũ yũ átirotiya ñubueri majã mena: Mũjãã pũame nipetiro ati umũrecõo macããna cabopacarãrẽ Diopũre na jẽnibojanucũña. Bũtioro Diore cũ jẽniña, nipetiro ati umũrecõo macããnarẽ cũ caĩñamainemoparore bairo ãrã. Bairo cũ mũjãã cajẽnirĩjẽrẽ caroaro mũjãã

cū cayubojarije jūgori tocānacā rūmua, “Jāā mena mū ñumajūcōāña,” qūī basapeonucūña. ² Marī caāni yepa quetiuparā cūārē Diopure bātioro na jēnibojarotiya. Tunu bairoa caroaro marī caānipeere carotimasīrā cūārē bātioro Diopure na jēnibojaya. Bairo Diopure marī cajēnibojata, ñe ūnie mano useanirō yerijōrō marī ānicōāgarā marī Quetiuparā mena yua. Bairo caroaro marī caāmata, Dios cūārē cū nūcūbugori cū caborore bairo jeto tocānacā wāmerē marī ātiānimasīgarā. ³ Tore bairo marī caātiānie ñujāñuñā. Bairo marī caātiānierē Dios marīrē canetōpau cūā caroaro ññajeso jāñuñami. ⁴ Dios pūame nipetiro ati umūrecōo macāāna na carorije wapare na canetōpetiro boyami. Bairo bori, nipetiro cariape macāājē cū yaye quetibūjariquere marī camasīrō boyami. ⁵ Merē marī masīña: Jīcāūā niñami Dios. Tunu bairoa caūmū jīcāūā niñami nipetiro ati umūrecōo macāānarē Dios mena caroaro na ānimasīō joroque caācu. Cūā, Jesucristo wāmecūtiyami. ⁶ Mai, Jesucristo pūame ñnotaricarō mano cū majūā yucpāīpū papuatuecori riayupi, marī carorije wapare nipetiro marī netōmasīō joroque ī. Bairi tie quetire āmerē yua, cū caquetibūjarica yūtea caetaro marī masīōū ātiyami. ⁷ Cū pūame yūre cū yaye quetire caquetibūbojau, cū yau apóstol majū yu cūwī. Bairo yu cūrī yua, cū yaye queti tūgoñatutuarique macāājē, cariape quetire yu quetibūju rotijowī nipetiro judío majā caāmerārē. Atie mūjāā yu caīrjē cariape niña. Dios cū majūpūa yu quetibūju roticūwī. Mūjāārē ñitoetiya tie mena.

⁸ Bairi yu yau, nipetiro caūmua ñubueri majā Diopure na jēniáto noo na caānipapūpū cārō. Caroarā na yeripū ānirī Dios cū caññajoro na wāmorī mena ñumūgōrī cū na basapeoáto. Tunu bairoa na majū āmeo asiari, roro āmeo busūrique netōpairique mano Diore na basapeoáto.

⁹ Tunu apeyera carōmia cūā caroaro nūcūbugorique mena na jutii jāñāáto. Caroaro nūcūbugoroa, baibotioricarō mano na ānajē cuparo. Carōmia na rupaure wāmagarā, netōnūcārō majū na wāmagaticōāto. Na poa cūārē netōnūcārī wāme majū na wūgapeoeticōāto. Oro, o perla wēērī ūnie mena na busa epeeticōāto. Jutii cawapapaca ūnie cūārē netōrō na jāñagaticōāto carōmia. ¹⁰ Caroaro carōmia na cajāñarīqūē cūtie jūgori nipetiro camasā narē na camasīparo ūnorēā, caroaro na caātiānie jūgori pūame roque, “Dios yarā rōmirī cañurā niñama,” camasā na na caī ññapee pūame ñuñā.

¹¹ Tunu bairoa carōmia busūricarō mano caroaro nūcūbugorique mena na tūgoáto ñubueri majā quetiuparā na caquetibūjarijere. Na busūrotieticōāña mūjāā caneñarōpūre carōmiarē. ¹² Carōmia pūame nipetiro camasā na caneñarōpū na cūā na caquetibūjūgoro yu boetiya. Tunu bairoa caūmua netōrō carōmia na cabairo yu boetiya. Busuecoa, na caquetibūjuro carōmio cō catūgocōāno yu boya mūjāā caneñanucūrōpūre. ¹³ Merē marī masīña caānijūgoropū cabairiquere: Dios caānijūgoro caūmurē cū qūēnojūgoyupi Adán marī ñicū ānacūrē. Carōmio meerē qūēnojūgoyupi. Adaré qūēnorī beropū roque, carōmio Evare cō qūēnoñupī Dios. ¹⁴ Tunu bairoa Adán mee roro ītoecojūgoyupi wātīrē. Carōmio, Eva roque wātīrē roro ītoecori carorije macāājērē tāmuo jūgoyupo. ¹⁵ Bairo cō caītoecoro bero, roro popiye catāmuopao Dios cū cacūrīcō nimiocāā, nipetirije carōmio cō caátipee Dios cū cacūrīqūērē cō caátipeyoata, roro cō caátaje wapare netōmasīgomo. Tunu bairoa caroaro nūcūbugoro Dios mena tūgoñatutuari, caroaro āmeo mairī camasārē cō cajūátinemoata, cō netōgūmi Dios. Caroarā, ñe ūnie na rupaure carorije wapa cūgoena na caānimasīata, na netōgūmi Dios carōmiarē.

3

Cómo deben ser los dirigentes

1 Timoteo, apeyera ni jĩcãũ ùcũ caũmu, “Ñubueri majãrẽ cajũgobuei majũ yu añigaya,” cariape cã yeripu cã caĩtũgoñaata, ñujãñuña. Tie tũgoñarĩqũe yu caquetibũjurorea bairo cariape niña. Caroa paarique niña. 2 Bairãpua, caroarã camasã cañurã jĩcãrõ tũni caána jetore, na ùna jũgobueri majãrẽ na marĩ boya. Tocãnacãũpua jĩcãõ jeto canũmocũnarẽ na marĩ boya. Tunu bairoa caroaro añajẽ cutajere masĩrĩ majã, nũcũbugoricarã ùnarẽ na marĩ boya. Apero macããna etari majã cããrẽ cotericarõ mano caroaro mena na bocãri na ya wiipu caqũenomasĩrã ùnarẽ na marĩ boya. Tunu bairoa ñubueri majã cããrẽ caroaro uwiricarõ mano caquetibũju ãmoqũe masĩrĩcããrẽ na marĩ boya. 3 Caeticũmupairã, caãmeoqũẽpairã ùnarẽ na marĩ boetiya. Caroarã cañurã, canũcũbũjarã, dinero cããrẽ bũtioro majũ caĩroaena ùnarẽ na marĩ boya. 4 Tunu bairoa na nũmo, na pũnaa jĩcã wii macããnarẽ caroaro cajũgoãni ñnanũnũje masĩrãrẽ marĩ boya. Bairo cajũgoãnimasĩrã añirĩ na pũnaa cããrẽ caroaro beyori carorije ãena, nũcũbugori majã, masĩyũjurã cajũgoãna ùnarẽ na marĩ boya. 5 Na nũmo, na pũnaa jĩcã wii macããnarẽ caroaro na cajũgo ãnimasĩtĩcõãta, ¿dope bairo caroaro jĩcãrõ tũni Dios ya poa macããnarẽ na qũenomasĩbujiocũti? Na ùna caroaro qũenomasĩenama. Bairi na ùnarẽ marĩ boetiya. 6 Torecu yu yau, Timoteo, ñubueri majã quetiupau caãnipau ùcũ pũame Jesucristore cawãma tũgousajũgou ùcũ mee cã ãmarõ. Yoaro merẽ Jesucristore camasĩnetõrĩcũ ùcãrẽ beserotiya. Jesucristore cawãma tũgojũgou cã caãmata, ape watoara roro tũgoñarĩqũe wasoari, Diore cabaibotioũre bairo tuabujioũmi. Tore bairo roro tũgoñarĩqũe wasoari, wãtĩ cãã roro cawapa cũgoure bairo tuajũgoyupi. 7 Bairi ñubueri majãrẽ cajũgobuenucũpau pũame ñubueri majã, bairi ñubueri majã mee cãã na canũcũbugou ùcãrẽ marĩ boya. Bairo ñubueri majã mee cãã na caĩroaena na caãmata, nipetiro camasã na bũsupai cotebujiorãma. Bairo na bũsupai coteri yua, wãtĩ cã carotiro jũgori rori wãme na ãtoepubujiorãma Dios yayere caboena pũame.

Cómo deben ser los diáconos

8 Torea bairo caroarãrẽ na marĩ boya ñubueri majãrẽ cajũátĩ majã diáconoa cããrẽ. Camasã cañurã, aperã camasã na canũcũbugorã, rorije caĩbusuena ùnarẽ marĩ boya. Eticũmu pairique ùnierẽ caboena, roro camasãrẽ átiri cawapata painucũrã ùna cããrẽ na marĩ boetiya. 9 Cariape macããjẽ Dios ãmerẽ marĩ cã camasĩõrĩjẽrẽ caroaro catũgousarã, ricaati roro catũgoñarĩqũe cũperãrẽ na marĩ boya. Tie cariape macããjẽ quetirea marĩ cãã marĩ tũgousanucũña. 10 Bairãpua, ñubueri majãrẽ cajũátĩ majãrẽ bairo na cajããparo jũgoye, jĩcã wãmerẽ na áticõñarotiya, na capaamasĩrĩjẽrẽ na ññagarã. Cabero yua, caroaro ñe ùnie rusaeto jĩcãrõ tũni na caátijĩãtimasãta, tocãrõã ñubueri majãrẽ cajũátĩ majã diáconore bairo na jõña.

11 Torea bairo na nũmoa cãã caroaro na caãnajẽcutõ ñuña. Camasã na canũcũbugorã carorije ocayojaye bũsupairique ùnie mãna na ãmarõ na nũmoa cãã. Tunu bairoa nũcũbugorã nipetiro na cabũsuri wãmerẽã bairo jĩcãrõ tũni caána ùna rõmirĩ na ãmarõ.

12 Jĩcãũ diácono caãnigau pũame jĩcãõã cã canũmocũto ñuña. Cã nũmo, cã pũnaa jĩcã wii macããna cããrẽ caroaro cajũgoãni ñnanũnũje masĩ ùcũ ñuñami diácono cajããpau pũame. 13 Bairi noa ùna ñubueri majãrẽ cajũátĩ majã diáconoa caroaro camasã mena capaamasĩrã pũame nipetiro camasãrẽ na ãroaecomasĩñama. Bairo caroaro camasã na na caĩroaro jũgori diáconoa cãã tũgoña uwiricarõ mano nemojãñurõ Jesucristo yaye queti, cã mena tũgoñatutuariquere na quetibũju masĩgarãma.

La verdad revelada de nuestra religión

¹⁴ Y_u y_{au}, Timoteo, bai_pua tãmurĩã murẽ ñiñ_{au} águ. Bairi atiere cajũgoye m_u y_u quetib_uj_u woajoya. ¹⁵ Ape watoara tãmurĩã m_u t_up_ure y_u caetatimaepata, merẽ nipetiro Dios ya poa macããna caroaro na caátianimasĩpee ùnierẽ m_u camasĩparore bairo ì, m_u y_u quetib_uj_u woajoya. Bairi m_u p_uame merẽ tiere camasĩ ãnirĩ ñubueri majã quetiuparã caãniparãrẽ m_u majũã na m_u besemasĩg_u. Merẽ m_u masĩña: Dios caãnicõãninucũã ya poa macããna cã yaye cariape macããjẽ quetire ïroari nemojãñurõ camasãrẽ caquetib_uj_unetõcõã ninucũrã majũ ñiñama. ¹⁶ Cariape merẽ p_ugani cãrõ tũgoñarĩcãrõ mano atore bairo marĩ masĩña. Camasã na camasĩëtãjẽ Dios yaye buerique nocãrõ caãnimajũrĩjẽ niña:

Jesucristo ati yepar_ure eta_u, marĩrẽ bairo ati rupa_u mena ñajãwasoari etayupì. Bairo ati rupa_u nimicũã, Espiritu Santo mena cayeric_uc_u ãnirĩ ñe ùnie cawapa cãgoec_u majũ tuayupì Dios cã caĩñajoro.

Bairo cã caãno tunu ùm_urecóo macããna Dios cã caqũënorĩcãrã ángelea majãrẽ cajuátiecoric_u majũ ãñupì.

Bairi tie quetire catũgõsaricarã tocãnacã camasã poari na quetib_uj_uyupa tie quetire.

Tie quetire tũgori nipetiro_u ati ùm_urecóo macããna jĩcããrã cariape tũgõsayupa camasã.

Tunu bairoa Jesucristore Dios p_uame cã neásupì cã ya pa_u nocãrõ caroaro caãnop_u tunu.

Merẽ atiere cariape marĩ masĩña. Cabũgoro macããjẽ quetib_uj_urique mee niña.

4

Los que se apartarán de la fe

¹ Timoteo, apeyera atore bairo cariapea marĩ masĩõñami Espiritu Santo. Ati ùm_urecóo caãnit_usari y_utea caãno jĩcããrã camasã tocãrõã Jesucristore cã tũgõsajãnarĩ cã mena tũgoñatutua jãnagarãma. Caĩtopairã, wãtĩ yeri pũna jũgori ricaati na caquetib_uj_urije mena caquetib_uj_urã p_uamerẽ na tũgõsajũgogarãma. ² Camasã p_uame na, catũgomasiẽna, caĩtopairãrẽ na tũgõsagarãma. Na ùnarẽ na catũgoñarĩjẽp_u nicõãña roro na caátianigarije. Bairi di rãm_u ùno carorijere j_utiricarõ mano ïtogarãma camasãrẽ caĩtopairi majã yua. ³ Na, caĩtopairã p_uame wãmo jiyarotietinucũñama camasãrẽ. Tunu bairoa ùgarique cããrẽ jĩcã wãmerĩ ùgarotietinucũñama. Dios yarã, cariape quetire camasĩrã nipetiri wãme ùgarique na caugapee cã cacũrĩqũërẽ ùgarã, “Jãã mena m_u ñujãñuña,” ïrĩ na caugamasĩrĩjẽ caãnimiatacũãrẽ, tore bairo ì quetib_uj_unucũñama caĩtopairã. ⁴ Nipetiri wãme ùgarique Dios cã cacũrĩqũë caroa jeto niña. Bairi nipetirije ùgariquere teena, “Dios, jãã mena m_u ñujãñuña,” ïrĩ marĩ caugaata, ñujãñuña. ⁵ Dios cã caĩquetib_uj_ucũrĩcãrõrẽã bairo marĩ caugapee ùgariquere marĩ cajẽnipeorije jũgori caroa cañurĩjẽ majũ tuacõãña.

Un buen siervo de Jesucristo

⁶ Atie nipetirije m_u y_u caquetib_uj_urijere caroaro jĩcãrõ tãni to macããnarẽ na m_u caquetib_uj_unata, caroaro cariape Jesucristo cã carotirore bairo caác_u majũ m_u tuag_u. Tunu bairoa caroa macããjẽ quetire jãnaecũã, nemojãñurõ Dios mena tũgoñatutuanemorĩqũërẽ m_u caátianimasĩ jũgoata, caroaro cariape Jesucristo cã carotirore caác_u majũ m_u tuag_u.

⁷ M_u roque Timoteo quetib_uj_urique carorije catũgomasiã manie macããjẽrẽ tũgopeoeticõãña. Tocãnacã rãm_una Dios cã caborore bairo m_u caátianipee caãno cãrõrẽ átinemojũgoyecuti ãnajẽ jetore átiãninucũña. ⁸ Marĩ rupa_ure

quēnorā, tocānacā rūmua maijūgorique mena marī caquēnoāninucūrījē űujāñuña. Caroarā marī rupau mena catiñurā nigarā, tocānacā rūmua usawācārīquē cañurījē niña bairopua. Bairo tie cañurījē cañnimaatācūārē, tie netōjāñurō cañurījē niña tocānacā rūmua Dios cū caborore bairo átiānajē caāno cārō átinemo jūgoyecaticōānajē roque. Nipetiro marī rupaure űujāñuña tore bairo átaje. Ati űmurecōore marī cacatiāno űno marī juátore bairo űujāñuña tore bairo átaje. Tunu bairoa ati rupaure marī cariaro beropu cūārē caroaro Dios cū caborore bairo marī caátaje jūgori cañurā ñe űnie cawapa cūgoena marī tuao joroque átiya.

⁹ Atie yu caquetibujuriye caānorē bairo cariape Jesucristo yaye queti majū niña. Tiere nipetiro camasā ati űmurecōo macāāna caroaro cariape na catūgousapee niña. ¹⁰ Tore bairo cariape nipetiro na catūgousaparore bairo írā, tutuaro paari popiye marī tāmnonucūña. Marī pūame tocānacā rūmua caānicōā ninucūñ Dios mena marī catūgoñatutuacōānipeere marī cūgojūgowu. Cū pūame nipetiro ati űmurecōo macāānarē canetōpau majū niñami. Tore bairo netōjāñurō cū canetōmasīpee niña marī cū mena catūgoñatutuanucūrā roquere.

¹¹ Atie nipetirijere na átirotiri, caroaro na mu quetibujūwa Timoteo to macāāna camasārē. ¹² Yu yau, cawāmau mu āniña mai. Bairo cawāmau mu caānie jūgori camasā mūrē na ññateetio joroque caroaro átiānajē cusa. Atore bairo pūame caátianipau mu āniña: Caroa wāme mu caátie na cañnacōmasīparore bairo caroa wāmea busuriquecusa. Caroaro nacūbugoroa átiānajēcusa. Caroaro camasārē na mairī, na juátinemoña. Dios mena tūgoñatutuari ñe űnie wapa cūgoecu caroaro camasārē mu caquetibujurore bairo caroaro mu yeri mena átiānajēcusa. Bairo mu caátiamata, mūrē busupairicaro űnorēā, caroaro mu caátianierē ññacōrī na cūā caroaro átiānajē cutigarāma mu mena yua. ¹³ Bairi yu yau, Timoteo, to mu caānopu yu caetaparo jūgoye tocānacā rūmua neñanucūrī Dios yaye woaturique macāājērē na quetibujucōā ninucūña űubueri majārē. Marī yarā to macāāna catūgousari majā nemojāñurō Dios yaye macāājērē na masīnemo joroque tocānacā rūmua cariape na quetibujucōā ninucūña. ¹⁴ Caroa wāme mu caátimasīpee Dios mu cū cajoriquere átiāni jānaeticōāña camasā mena. Mai, űubueri majā quetiuparā cabūtoa camasīrī majā pūame Dios cū camasīōrījē jūgori di wāme caroaro camasā mena mu caátianipeere mu uparotirā, na wāmorī mena mu rupa buire ñigāpeowā. Tiere mu pūame masiriticūētīcōāña.

¹⁵ Bairi mu pūame atie nipetirije yu caquetibujurijere caroaro nipe-tiro mu catūgojīātiro cārō tūgopeoya. Tore bairo caroaro jīcārō tūni mu caátianimasīata, “Timoteo roque caroaro jīcārō tūni Dios yaye macāājērē nemojāñurō átiānijūgoyami,” írī miñagarāma nipetiro camasā. ¹⁶ Caroaro tūgoñamasīña mu caátianierē. Aperārē mu caquetibujuriye cūārē caroaro tūgoñamasīrī na quetibujuya. Nipetiro tocānacā wāme mu caátianierē jīcārō tūni áticōā ninucūña. Tore bairo caroaro mu caátianimasīata, mu majū cūā mu carorije wapare mu netōmasīcōāgu. Mu cabuerijere catūgousari majā cūā mūrēā bairo netōmasījīātigarāma.

5

Cómo portarse con los creyentes

¹ Apeyera, Timoteo, cabucu camasīrī majōcu cūārē tutuaro mena cū quetibujueticōāña. Caroaro nacūbugorique mena pūame roque, mu pacure bairo cū beyoya. Cawāmarā cūārē mu bairārē bairo caroaro na ñña. ² Cabūtoa rōmirī cūārē mu pacore mu canacūbugoparorea bairo

nucūbugorique mena na ññaña. Cawāmarā carōmia cūārē roro tūgoñarīqūē mano mū bairārē bairo caroaro nucūbugorique mena na ññaña.

³ Tunu apeyera cawapearā rōmirīrē noa ūna narē cajuána na camanicōāta, mū roque na juátinemoña ñubueri majā mena. ⁴ Apeo cawapeao capūnaacuco, o capārāmerācucō ninucūñamo. Cō ūcō pūamerē cō pūnaa, o cō pārāmerā roque cañijūgoro cōrē na cajuátimasīpee niña. Na, cawīmarā na caño, na pacua narē caroaro na cabutioriquere merē masīñama. Torena, na cūā jīcāū pūnaa na pacua mena na caátipeere caátiparā ūna ānirī caroaro na na juátinemoáto na pacoa cawapearā rōmirīrē. Tiere bairo na pacua narē mairī, na na cajuátatorea bairo na cūā na na cajuáto ñujāñuña na pacoa. Tiere Dios cūā ññajesoññuñami. ⁵ Baiopua jīcāō cariapea camanapū mácō cawapeao jīcāō majūā catuao pūame Dios mena jeto tūgoñatutuariquere macānucūñamo. Bairo Dios jettore tūgoñamacārī yua, umareco, ñami butioro cū jēni āninucūñamo. ⁶ Aperā cawapearā rōmirī pūame caroaro átiāmerīnucūñama. Na rupau caborore bairo butioro carorije macāājērē ugaripeapai nucūñama. Na ūna cayeri mánarē bairo Diore camasīēna niñama. Na ūna rōmirīrē dopēirā na juátia mano. ⁷ Atie yu caátitotirije nipetirijere na quetibujuya to macāāna mū yarā ñubueri majārē. Tore bairo caroaro na mū quetibujywa to macāāna ñubueri majā caña na caátimasīpeere na caátianiparore bairo ĩ, tocānacā rēmua yua. ⁸ Noa ūna na yarārē na cajuátipeere caátigaena cañuena niñama. Bairo caña ānirī, netōjāñurō na paco, o na ñicō ūcōrē na cajuátigaeticōāta roque, Dios mena tūgoñatutuariquere caboenarē bairo majū tuacōāñama. Bairi Diore camasīēna netōjāñurō cañuena majū caña niñama na ūna.

⁹ Apeyera cawapearā rōmirī wāmerē mū cawoaturi pūrōpūre cabutoa rōmirī majū jettore na woatuya. Sesenta cūmarī bui jeto cacūmarī cūgorārē na woatuya. Tunu bairoa jīcāūā camanapū cutimirīcārārē na woatuya ñubueri majārē cajuátinemoparā cawapearā rōmirīrē. ¹⁰ Ati wāme ūnie caroare cō caátie jūgori camasā na camasīō ūcōrē cō woatuya: Caroaro cō pūnaarē cabutiomasiñicō, aperā etari majā cūārē caroaro cañroarico, o tūgousari majārē nucūbugori na raporire cacoserico, cabopacarā cūārē caroaro cajuátinemorico ūcōrē cō borotiya ñubueri majārē cajuátipaore. Tore bairo nipetiri wāme caroa macāājērē caátimasīpetigaricarā ūnarē na mū woatuwa ti pūrōpūre.

¹¹ Bairi aperā cawapearā rōmirī carocajāñurī cacūma cūgorārē na mū woatuepa ti pūrō cawapearā wāme catusari pūrōpūre. Na ūna pūame na rupau caborore bairo átigari, Cristore cū tūgousa jānacōānucūñama. Bairo Jesucristore tūgousajānarī yua, manapū bonemonucūñama tunu. ¹² Bairo na camanapū borije jūgori, “Jāā cūā, jāā cañrōrē bairo jāā juátigarā ñubueri majārē,” na cañcūrīqūērē bairo na caáperie wapa paio cawapa cūgorā tuabujiorāma. ¹³ Tunu bairoa aperā ya wiirire tocānacā wiipua jāārī, boyetiepe ñesēānucūñama. Bairo wiiri jettore caññañesēārā ānirī yua, cateeyepairā capaagaena rōmirī tuanucūñama. Paaetaje jeto meerē bainucūñama. Ape wiipū áti, roro busupainucūñama. Bairo busupairi yua, roro tocānacā wāme busuriquere ricaati jeto quetibujanucūñama. Camasā marī cabusuetie cabūgoro macāājē ūnierē butioro ocayoja ñesēānucūñama carōmia cawapearā cawāmarā rōmirī caña. Na ūnarē boetirotiya ñubueri majārē cajuátiparārē. ¹⁴ Torena, cawāmarā rōmirī cawapearā caña yoaro mee na manapū cuparo. Bairo manapū cutiri yua, na pūnaa cuparo. Na pūnaa pacoa na āmarō. Aperā na pesua roro na caátiere ññarī, roro na na busupaio joroque carorije macāājē jettore na átiāmerīcōāto. ¹⁵ ¡Tame! Merē jīcāārā cawapearā rōmirī Jesucristore cū awayorārē bairo cū yaye quetire tūgousagaetiyama. Wātī cū caborore bairo jeto átiāninucūñama. Tiere tūgoñarī yu yapapujāñuña.

¹⁶ Bairi apeyera jĩcã wii macããcõ, Diore catũgousao caãcõ cõ ya wiire cawapearã rõmirĩ na caãmata, narẽ cõ cajuáatinemopee majũ niña. Ñubueri majã pũame popiye na na cajuáaperiparore bairo iõ, cõ majũã cõ ya wii caãna cawapearã rõmirĩrẽ cõ qũẽnoáto. Bairo cõ caátimasĩata yua, ñubueri majã pũame cawapearã rõmirĩ cariapea noa ùna narẽ cajuána cacũgoena jetore na juátimasĩgarãma.

¹⁷ Timoteo, apeyera, to macããna ñubueri majã na quetiuparã cabũtoa caroaro jĩcãrõ tũni cajuãgoãnimasĩrãrẽ butiuro na na iroáto. Tore bairo netõjãñurõ na iroáto Dios yaye macããjẽ jetore quetibũjuri cabueãninucũrĩ majã roquere. Ñubueri majã caroaro jĩcãrõ tũni na na wapatiáto na quetiuparã quetibũjuri majãrẽ na capaarije wapa. ¹⁸ Torea bairo i quetibũjuya Dios ya tutipũ na cawoaturique cãã: “Wecu trigore cawãĩãmejoreire cã risero jiyabieticõãña. Cũ caátiwẽrĩjẽrẽ cã cãã cã ugaáto,” i woatuyupa ti tutipũ. Tunu bairoa aperopũ atore bairo i woatuyupa: “Ni ùcũ paari majõcũ caãcũ cã capaarije wapa wapatasĩñami,” i quetibũjuya woatuyupa. Torenã, tore bairo caroaro na wapatiáto na caquetibũjurije wapa na quetiuparãrẽ ñubueri majã nipetiro.

¹⁹ Timoteo, apeyera, cabũtoa camasĩrĩ majãrẽ jĩcãũ ùcũ roro cã caĩbusũjãata, caãnorẽ bairo cã tũgoeticõãña. Pũgarã, o itiarã ùna roro na caátajere caĩnarĩcãrã ãnirĩ caãnorẽ bairo jĩcãrõ tũni na caĩbusũjãata roque, cariape na tũgoya.

²⁰ Aperã ñubueri majã menã macããna jĩcããrã carorije macããjẽrẽ caátĩninucũpairã pũamerã tutuaro menã na mũ quetibũjuya nipetiro ñubueri majã na catũgoropũ. Bairo narẽ mũ caquetibũjuya iñorĩjẽrẽ tũgorĩ, na cãã narẽ iñacõrĩ roro na caáperiparore bairo i, tore bairo na mũ quetibũjuya.

²¹ Yũ yũ, Timoteo, atiere mũ yũ átirotiya, Dios, Jesucristo, bairi ángelea majã cañurã cã cabesericarã cãã na caĩñajoro: Atie yũ caátiroticũrĩjẽ nipetirijere na átiroticõã ninucũña, ni ùcũrẽ iñabesericaro mano. Apei mũ bapa ùcũ majũ caãcũ cããrẽ nipetiro jĩcãrõ tũnia na átiroticõã ninucũña.

²² Caroaro camasã na caátĩãnierẽ mũ camasĩẽpata, ni jĩcãũ ùcũrẽ cã rũpoa ñigãpeoeticõãña Dios cã caĩñajoro mũ wãmorĩ menã. Bairo mũ caápata, mũ cãã carorije macããjẽ na caátĩãnierẽ bairo caácũ mũ tuabujioũ. Bairi nipetiro carorije macããjẽ átĩãnajẽrẽ di rũmũ ápeia nicõãña.

²³ Apeyera, Timoteo, mũ pũame paaro pũnirĩqũẽ menã mũ rianucũña. Torecũ, baipũa oco jetore mũ etiepa. Ape watoara use oco cããrẽ peeto ùno, jĩcãnipũ jeto mũ etinucũwã, butiuro mũrẽ capaaro pũnietiparore bairo i.

²⁴ Apeyera tunu camasã jĩcããrã roro na caátiere nipetiro marĩ iñanucũña, marĩ Quetiupũ roro popiye na cã caátiparo jũgoyepũã mai. Aperã pũamerã yasioropũ roro na caátie jũgori marĩ iñãetinucũña. Catũsari rũmũpũ roquere nipetiro camasã roro na caátĩãnajẽrẽ marĩ iñãpeticõãgarã. ²⁵ Torea bairo camasã caroa macããjẽ na caátĩãninucũrĩjẽ cããrẽ nipetiro caroaro marĩ iñãpeticõãnucũña. Bairopũã jĩcã wãme caroaro na caátaje marĩ caĩñaetaje caãmata, caberopũ marĩ iñãpeyocõãgarã.

6

¹ Apeyera tunu, noa ùna paacoteri majãrẽ bairo caãna na quetiuparãrẽ caroaro cariape nũcũbũgorique menã na na iroáto. Bairo caroaro átĩãnajẽrẽ na caátĩãmata, ni jĩcãũ ùcũ marĩ Quetiupũã Dios ya wãmerẽ busũpaietigũmi. Tunu bairoa marĩ yaye, marĩ caquetibũjurije cããrẽ roro i busũpaietigũmi.

² Bairi tunu noa ùna paabojari majã Jesucristore catũgousarã ùnarẽ caquetiuparã cũgorã narẽ na baibotioeticõãto. Narẽã bairo na cãã Jesucristo yarã

na caãno jũgori roque netõjãñurõ nũcãbugorique mena na na capaabojapee niña.

La verdadera riqueza

Timoteo, atie yũ caquetibũjuriye nipetirijere na bueri, na mũ quetibũjũwa: ³ Ni jĩcãũ ùcũ ricaati quetibũjuriquere caquetibũjũnucũũ cũ caãmata, o caroa cañurĩjẽ marĩ Quetiupau Jesucristo yaye quetire caboecu cũ caãmata, cañuecũ niñami. Tunu bairoa Jesucristo yaye macããjẽ caroaro marĩ caátĩãnipee quetibũjurique macããjẽ cũãrẽ caboecu cũ caãmata, cañuecũ niñami. ⁴ Cũ ùcũ mũnana cabaibotioure bairo caãcũ ñe ùnierẽ camasĩecũ majũ niñami. Cũ ùcũ pũame Dios yaye quetire catũgomawijiaũ ãnirĩ cabũgoro macããjẽ dope caátĩãmanie busuriquere quetibũjũgari ãmeo busurique netõganucũñami. Bairo na caĩrĩjẽ jũgori camasã jĩcããrã yua ãmeo ñũbugorique cutaje, ãmeo ñũaterique cutaje, roro ãmeo tutirique cutaje, ãmeo yeri ñũetaje mena tu-anucũñama ñũbueri majã watoare. ⁵ Catũgoñarĩqũẽ mãna wãtĩ cũ caroyeturi-carã tũri cũãrẽ torea bairo di rũmũ ùno roro ãmeo qũẽrĩqũẽ petietinucũña. Caroa cariape macããjẽ quetire camasĩena tore bairo roro átĩãninucũñama. Dios yaye macããjẽ queti mena wapatarique jetore camasĩrã tore bairo roro átĩãninucũñama.

⁶ Bairopũa, Dios yaye macããjẽ masĩrĩqũẽ cariapea mũmũrecóopũ marĩ cawapatapee majũ niña. Tore bairo nocãrõ paio cũgogũmi Dios cũ cajorijere ni ùcũ ãme ati yepapũ ãcũ mai cũ cacũgorije ùnie mena cayeriñũcõãninucũũ.

⁷ Bairi merẽ marĩ masĩña: Ati yepapũ marĩ cabuiari rãmũrẽ ñe ùnie marĩ jeetaepũ. Bairi tunu ati yepapũre marĩ cariaweyori rãmũ caãno cũãrẽ ñe ùnie marĩ jeápérigarã. ⁸ Ati yepapũ ãna marĩ caũgapee, marĩ cajãñapee cũã ãnipeticõã cabaiata, ¿dopẽĩrã marĩ tũgoñarĩqũẽ paibujocũti? Tie marĩ cacũgorije mena merẽ caũseanicõãniparã marĩ ãniña. ⁹ Aperã pũame narẽ carũsarijere cacũgopetirã nimirãcũã, paio cacũgogari majã ãnirĩ petoaca na cacũgorije mena tũgoña yapapuajãñunucũñama. Bairo tũgoñamacãrĩ yua, carorije átaje ati mũmũrecóo macããjẽrẽ tãmũonucũñama. Camasãrẽ cateerije, na yasio joroque caátie macããjẽrẽ átinucũñama yua. Tie ùnie cañuetie cabuipacorije niña. ¹⁰ Bairi camasã bũtioro dinerore na caũgaripeariye jũgori tocãnacã wãme carorije macããjẽrẽ átĩãnajẽrẽ tãmũonucũñama. Jĩcããrã Diore catũgoũsarã cũã dinerore ugaripeamirã yua, Jesucristo mena tũgoñatutua jãnacõãñũpã. Bairo jãnarĩ yua, na majũã roro popiye tãmũonucũñama.

La buena lucha de la fe

¹¹ Mũ roque, Timoteo, Dios yaũ ãnirĩ nipetiri wãme cadinero ugaripeanucũrã na cabaiãnajẽ cutiere bairo baieticõãña. Atore bairo pũame ãnajẽcũsa: Cariape átĩãnajẽ jetore átĩãña. Tunu Dios cũ caborore bairo mũ caátipee jetore átĩãnajẽcũsa. Jesucristo mena tũgoñatutuacõãña. Caroaro camasãrẽ na maiña. Roro popiye tãmũomicũã, mũ paariquere jãnaeticõãña. Aperã camasã cũãrẽ di rũmũ ùno na baiotioeticõãña. ¹² Tutuaro ãmeo qũẽĩrẽ bairo mũ cũã mũ catutuariye mena tocãnacã rãmũa Jesucristo mena tũgoñatutuacõã ninucũña. Bairo cũ mena mũ catũgoñatutuajãnaeticõãta, cũ tũpũ mũ ãnicõã ninucũgũ. Bairi merẽ mũrẽ Dios yaũ mũ ãnio joroque ñ, mũ beseyupĩ. Bairo mũ cũ cabesero bero yua, mũ pũame capããrã na caĩñajoropũ, “Cariapea Jesucristo mena yũ tũgoñatutua ninucũgũ,” mi quetibũjũwũ. ¹³ Marĩ Pacũ Dios nipetiro ati mũmũrecóo macããjẽrẽ cacatiãnajẽ cutiere to catiãnio joroque caãcũ niñami. Bairi cũ macũ Jesucristo cũã Poncio Pilatore, Dios yaye macããjẽrẽ cariapea cũ caquetibũjũricũ niñami. Bairi cũ, Dios, Jesucristo mena cũ caĩñajoropũ atiere mũ yũ átirotiya: ¹⁴ Nipetirijere Dios mũ cũ caátirotiricarorea bairo wasoaricarõ mano caroaro átĩãnajẽcũsa. Bairo jĩcãrõ tãni mũ caápata,

ñe ùnie jùgori noa ùna mure busupaietigarãma. Tore bairo caroaro jeto mu áticõã ninucũgu marĩ Quetiupau Jesucristo nemo cã catunuetari rãmupã yua. ¹⁵ Dios pũame cã cacõrĩcã yũtea caetaro, cã macã Jesucristore cã jogumi tunu ati yepapũre. Cũ, jĩcãũã niñami Dios cañũũ, tore bairo caátimasĩ majũ. Quetiuparã reyes caãna Quetiupau Rey majũ niñami. Ati umũrecóo macããna quetiuparã netõrõ Quetiupau cañũũ majũ niñami. ¹⁶ Cũ pũame yeri capetietiere caãnijùgoropũa cacũgojùgoricu jĩcãũã caãcũ niñami. Tunu bairoa nocãrõ majũ cã caasiyabatorije noa ùna camasã na caetaetie mena caãcũ niñami. Ni jĩcãũ ùcũ camasocũ cãrẽ qũĩñañaecũmi. ¡Cãrẽ nipetiro camasã cã na Ìroáto! ¡Cũ catutuãnie cãã to petieticõãto! Bairoa to baiáto.

¹⁷ Timoteo, ati umũrecóo macããjẽrẽ paio cacũgorãrẽ atore bairo na mi quetibũjũwã: “Aperã netõrõ caãnimajũrã jãã ãniña,” ì tũgoña botioeticõãña. Tunu bairoa ati umũrecóo macããjẽ mũjãã cacũgorije jetore tũgoñarĩ tũgoña m̃seanieticõãña. Ati umũrecóo macããjẽ mũjãã cacũgorije mena mũjãã netõmasĩtigarã. Ati umũrecóo macããjẽrẽ tũgoñarĩcãrõ ùnorẽã, Dios pũame roquere cã tũgoñatutuaya mũjãã cã canetõparore bairo Ìrã yua. Cũ roque nocãrõ paio nipetiro marĩrẽ carũsarijere marĩ jomasĩñami. Bairo cã cajorije pũame cabũgoroã cã cajorije mee niña. Marĩ yaye caãnipee majũ nigaro. ¹⁸ Nipetiro caroa macããjẽ cããrẽ na mu átirotiwa. Capee apeye ùnierẽ cacũgori majã ãnirĩ capee wãme caroa macããjẽ átiãnajẽrẽ na átiãmarõ. Cotericarõ mano na cacũgorijere maiena, cabopacarãrẽ na batori na juátinemoáto. ¹⁹ Bairo na caápata, umũrecóopũ nemojãñurõ caroa macããjẽ majũrẽ cũgogarãma. Tunu bairoa ati yepapũ ãna mai, caroaro cariape átiãnicõã ninucũgarãma.

Encargo final a Timoteo

²⁰ Timoteo, mu roque caroaro tũgoñatutuarique mena cariape, Dios mure cã caátiroticũrĩcãrõrẽ bairo áticõã ninucũña. Aperã cabũgoro macããjẽ dope caátĩãmanie busũriquere quetibũjũgari na caãmeo busũrique netõnucũrĩjẽ ùnierẽ di rãmũ ùno tũgopeoeticõãña. Tie ùnie na cabũsũrique netõrĩjẽ pũame, “Cariape marĩ camasĩpee niña,” na caĩbotiomiatacũãrẽ, cabũgoro macããjẽ quetibũjũrique niña. ²¹ Jĩcããrã tie ùnie quetibũjũriquere caquetibũjũnucũrã pũame tocãrõã tũgomawijiari yua, Jesucristo mena cariape tũgoñatutua jãnacõãñama.

Marĩ Quetiupau caroa macããjẽrẽ mũjãã cã jonemoáto mũjãã nipetirore. Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Segunda Carta de San Pablo a TIMOTEO

Saludo

¹ Yꝑ, Pablo, Dios cũ caboro jꝑgori Jesucristo cũ caquetibꝑjꝑrotijoricꝑ cũ yaꝑ apóstol majũ yꝑ añiña. Jesucristo mena caroaro na caãnicõãninucũpeere caãnijꝑgoripꝑꝑꝑ cũ cabojꝑgoricarorea bairo nipetiro camasã ati ꝑꝑꝑꝑꝑꝑ macããnarẽ yꝑ quetibꝑjꝑo joroque ĩ, yꝑ jowĩ. ² Bairi yꝑ yaꝑ, Timoteo, yꝑ macãrẽ bairo caãcũ mꝑ caãnoi, mꝑ quetibꝑjꝑ woajou yꝑ átiya ati carta mena. Tunu bairoa marĩ Pacꝑ Dios, marĩ Quetiupꝑꝑ Jesucristo mena caroare, bairo ãmeo ĩñamairĩqũẽ, yerijõrõ ãnajẽ cutaje cũãrẽ cũ jonemoáto mꝑrẽ.

Dar testimonio de Cristo

³ Yꝑ ꝑꝑame Diore yꝑ cajẽnirõ cãrõ, mꝑrẽ yꝑ tꝑgoñanucũña. Bairo mꝑrẽ tꝑgoñarĩ yua, tocãnacãnia Diopꝑre jẽnibojari, “Yꝑ mena mꝑ ñumajũcõãña,” cũ ñi jẽninucũña. Cũ, Diore, yꝑ ꝑꝑame caroaro jĩcãrõ tãni tꝑgoñarĩqũẽ mena yꝑ ñicũjãã ãnanarẽã bairo tocãnacãnia cũ yꝑ jẽninucũña. ⁴ Tunu bairoa, Timoteo, mꝑrẽ yꝑ caáweyoro ĩñarĩ otirique mena bꝑtioro mꝑ cayapapuariquere tocãnacãnia yꝑ tꝑgoñanucũña. Bairo tiere tꝑgoñarĩ yua, tãmurĩã mꝑrẽ ñiñꝑã áganucũña, mꝑ mena caroaro ꝑseanirõ tunu yꝑ caãniparore bairo ĩ. ⁵ Merẽ caroaro ĩtoricarõ mano cariape Jesucristo mena mꝑ catꝑgoñatutuarijere yꝑ masiña. Mꝑ jꝑgoyere mai mꝑ ñicõ Loida, mꝑ paco Eunice cũã Jesucristo mena catꝑgoñatutuarã majũ nijꝑgoyupa. Bairi yꝑ ꝑꝑame narẽã bairo cariapea Jesucristo mena mꝑ catꝑgoñatutuarijere yꝑ masĩcõã ninucũña.

⁶ Bairi atore bairo mꝑrẽ yꝑ átirotiya: Mꝑ rꝑꝑoa bui yꝑ wãmorĩrẽ mꝑ yꝑ cañigãpeorica watoa caroa mꝑ caátimasĩpeere Dios cũ cajoriquere nemojãñurõ to bꝑtio joroque átiãnijꝑgoyecꝑsa. ⁷ Mai, Dios ꝑꝑame cũ Yeri Espĩritu Santo marĩ tꝑgoña uwio joroque caácꝑ meerẽ marĩ jowĩ. Cũ Yeri Espĩritu Santo nocãrõ catutuaꝑ majũ roquere marĩ jowĩ. ãmeo mairĩqũẽ, caroaro átiãnimasĩrĩqũẽrẽ cajou majũrẽ marĩ jowĩ Dios.

⁸ Torecꝑ, Timoteo, marĩ Quetiupꝑꝑ yaye macããjẽrẽ na quetibꝑjꝑboboeticõãña camasãrẽ. Tunu bairoa cũ yaye quetire yꝑ caquetibꝑjꝑbojarije jꝑgori ato presopꝑ yꝑ caãnie cũãrẽ tꝑgoñaboboeticõãña. Atore bairo ꝑꝑame roque ása: Nocãrõ tꝑgoñatutuawẽpũrĩqũẽ Dios mꝑ cũ cajorije mena tꝑgoñatutuari, camasãrẽ cũ canetõõrĩqũẽ quetire mꝑ caquetibꝑjꝑrije jꝑgori popiye mꝑ cabairijere cariapea tꝑgoñanetõcõãña.

⁹ Dios ꝑꝑame roque merẽ cũ canetõõrĩcãrã marĩ añiña. Bairo marĩ netõrĩ yua, cũ yarã caroarã caãniparã majũ marĩ beseyupi. Marĩ caroaro marĩ caátie jꝑgori mee, cũ ꝑꝑame jĩcã nꝑgõã caãnijꝑgoripꝑꝑꝑ cũ cabojꝑgoricarõ jꝑgori marĩ beseyupi. Tunu bairoa Jesucristo jꝑgori bꝑtioro marĩ mairĩ, marĩ beseyupi. Merẽ ati ꝑꝑꝑꝑꝑꝑ caãniparõ jꝑgoyepꝑꝑ marĩrẽ camaijꝑgoricꝑ ñiñami Dios. ¹⁰ Bairi ãmerẽ marĩrẽ canetõpꝑꝑ Jesucristore marĩ tꝑꝑ cũ cajorique jꝑgori cariapea marĩ cũ camairĩjẽrẽ marĩ masiõ joroque átiyami Dios. Cũ, Jesucristo ꝑꝑame marĩ cũ yarã roro peeropꝑ marĩ cayasibujiopeere marĩ netõñupĩ. Bairo átiri yua, “Yꝑ mena catꝑgoñatutuarã yꝑ Pacꝑ Dios mena nicõã ninucũgarãma tocãnacã rãmꝑ,” ĩ, caroa quetire marĩ quetibꝑjꝑgꝑ asúpi Jesús ati yepꝑꝑre. Cariaricarãrẽ bairo caãna marĩ caãnimitacũãrẽ, caroaro cabusurõꝑ caãna majũ marĩ ãnio joroque marĩ ásupi.

¹¹ Torecꝑ, Dios ꝑꝑame roque atie nipetirije cũ yaye quetire yꝑ quetibꝑjꝑ roticũwĩ camasãrẽ. Bairo camasãrẽ yꝑ quetibꝑjꝑ rotijori yua, cũ yaꝑ apóstol

majũ yu cũwĩ. ¹² Tore bairo yure Jesucristo cũ caquetibujuroticũrĩqũẽ jũgori ãmerẽ roro popiye ato preso jorica wiipũ yu tãmuõña. Bairo roro popiye tãmuõmicũã, tie mena yu tũgoñaboboetiya. Merẽ cariapea yu masĩcõãña Jesucristo mena yu catũgoñatutua jũgoriquere. Jesucristo cariapea catutuau majũ niñami. Bairi cũ yaye queti yure cũ caquetibujuroticũrĩqũẽ to ãnicõã ninucũõ joroque átigũmi nemo ati yeparũ cũ catunuetari rũmũrũ. Tere caãnorẽ bairo cariape majũã yu masĩcõãña.

¹³ Bairi mũ rũame caroa queti mũ yu caquetibujuriquere bairo cariape áticõã ninucũña. Jesucristo mena tũgoñatutuaya. Jesucristo mena jĩcãrõ marĩ caãnimasĩrĩjẽ jũgori marĩ caãmeomaiãnie mena camasãrẽ na maiãninucũña. ¹⁴ Tunu bairoa Espĩritu Santo marĩrẽ cajuátipau, cũ cajoricũ cũ catutuarije mena caroa buerique macããjẽ Dios mũ cũ cajoriquere quetibujũ ãnijãnaeticõãña. Tie quetire tũgoũsajãnaeticõãña.

¹⁵ Tunu atie apeyera merẽ mũ masĩña: Nipetiro Asia yepa macããna yu mena atopũ caatãna marĩ yarã yu tunuweyo peticoámá. Bairi na mena macããna Figelo, apei Hermógenejããrũ cũã yure tunuweyocoámá.

¹⁶ Apei Onesĩforo roque capee majũ yu yeri tũgoña useanio joroque ámi preso jorica wiipũ yu cũ caĩñaetanucũrĩjẽ jũgori yua. Tunu bairoa preso jorica wiipũ yu caãnie cũãrẽ tũgoñaboboricaro mano yure iñau etanucũwĩ. Yu rũame tere tũgoñarĩ, “Marĩ Quetiupau bũtioro cũ ya poa macããna cũãrẽ qũĩñamaiáto,” ñinucũña. ¹⁷ Tunu bairoa Onesĩforo yu cabairijere tũgoñaboboricaro ñnorẽã, Roma cũ caetari rũmũ caãno yoaro coteri mee, yerijãrĩcãrõ mano yure macãñesẽãñupĩ Romarũre. Bairo yu macãmajũcõãrĩ yua, yu bócaripũ yu macãjãnawĩ. ¹⁸ Torecũ, Jesucristo nemo ati yeparũ cũ catunuetari rũmũ caãno, marĩ Quetiupau cũrẽ iñamairĩ caroa majũ cũ yaye macããjẽrẽ cũ cũ joáto. Efesopũ marĩ caãno, bũtioro majũ marĩ juátinemowĩ Onesĩforo. Tere caroaro merẽ mũ masĩña.

2

Un buen soldado de Jesucristo

¹ Bairi, Timoteo, yu macũrẽ bairo caãcũ, mũ rũame, mũ caátĩãnimasĩpee Jesucristo mũrẽ cũ cajorique nipetirije mena tutuaro quetibujũ ãninucũña camasãrẽ. ² Torecũ, mũ rũame capããrã na catũgoropũ yu caquetibujurique mũ catũgoriquere noa ñna aperã caũmũa caroaro caátĩãnarẽ na quetibujũnetõña. Bairo na mũ caquetibujũnetõrõ, na rũame cũã aperãrẽ na quetibujũnutuagarãma tie quetire.

³ Jĩcãũ soldau popiye cũ wapana jũgori tãmuõmicũã, cũ cabairijere mũcãnetõcõãñami. Torea bairo mũ cũã Jesucristo yau soldau cañuũ ãnirĩ cũ yaye queti jũgori popiye mũ catãmuõnucũrĩjẽrẽ mũcãnetõcõãña. ⁴ Jĩcãũ soldau caãcũ cũ quetiupau cũ carotirore bairo jeto jĩcãrõ tũni átinucũñami. Bairo caácũ ãnirĩ, aperã soldaua caãmerã camasã mena ãnirĩ narẽ bairo átiãmerĩnucũñami, cũ quetiupau cũ caĩñajesoparore bairo ĩ. Tore bairo mũ cũã Jesucristo yau soldaure bairo caácũ ãnirĩ cũ carotirore bairo jeto átiãña, mũrẽ qũĩñajeso joroque ĩ. ⁵ Torea bairo eperi majõcũ cũã, caroaro cũ caeperije wapa cũ na cajopeere ñemasĩtĩñami, caroaro eperique macããjẽ carotirore bairo jĩcãrõ tũni cũ caátipeyojĩãtieticõãta. ⁶ Tunu bairoa jĩcãũ cũ wesere capaanucũũ, cũ roque caãnijũgoro cũ yaye cũ caoterique cabũtiro rĩca jemasĩñami. ⁷ Timoteo, atie mũrẽ ĩcõñarĩ, mũ yu caquetibujurijere caroaro tũgopeoya. Tie mũ yu caquetibujurijere marĩ Quetiupau roque caroaro mũ tũgoãmewiyo masĩõ joroque mũ átigũmi.

⁸ Timoteo, atie Jesucristo cū cabairiquere masiritieticōãña: David ãnacū pārãmi majū marĩrẽã bairo caãcū ãñupĩ Jesucristo. Bairo caãcū nimicūã, Diore bairo cū caãnierẽ marĩ masĩõgũ pajĩãecori bero cati tunucoasupi tunu. Yũ pũame tie camasãrẽ cū canetõrĩqũẽ quetirea yũ quetibũjũnucũña camasãrẽ.

⁹ Tie quetire camasãrẽ yũ caquetibũjũrije jũgori roro popiye yũ tãmũonucũña. Tunu bairoa roro majū caátimajũcõãrĩcũrẽ bairo ato preso jorica wiipũre ãpõãwẽ mena jiyaricũ yũ ãniña. Bairo yũ cabaimiatacũãrẽ, Dios yaye caroa queti pũamerẽ ñamũ ũcũ yasio masĩẽcũmi. Nipetiropũ jesapeticoagaro.

¹⁰ Bairi yũ pũame, Dios yarã cū cabesericarã caroaro na caãnipeere ĩ, roro popiye yũ tãmũonucũña. Na cũã yũ caquetibũjũrijere tũgori bero yua, nocãrõ caroaropũ netõjĩãtiri, yeri capetietiere Jesucristo jũgori na cacũgoparore bairo ĩ, bũtioro yũ quetibũjũnucũña.

¹¹ Atie caãnorẽ bairo cariape niña:

Jesucristo mena tũgoñatutuari cū yaye quetire marĩ caquetibũjũrije jũgori marĩrẽ na capajĩãrocaata,

Jesucristo cū cacatitunurĩcãrõrẽã bairo marĩ cũã marĩ catitunucoagarã, ri-amirãcũã yua.

¹² Ati umũrecõopũre popiye marĩ catãmũoatacũãrẽ, Jesucristo cū caroti-masĩrĩpũre caãniparã majū marĩ ãnigarã.

Apeyera Jesucristore masĩmirãcũã, marĩ caĩtoata, cū cũã marĩrẽ masĩẽtĩgũmi.

¹³ Cãrẽ boetiri, cū caborore bairo marĩ cabaiepatacũãrẽ, cū roque tocãnacã rãmũa cañũũ nicõã ninucũgũmi.

Cũ roque cariape caĩ majū ãnirĩ cū majũã ĩtomasiẽtĩñami.

Un trabajador aprobado

¹⁴ Timoteo, atiere na mũ quetibũjũnemowã. Bairo na quetibũjũnemorĩ, atore bairo na mũ átirotiwa Dios cū caĩñajoro: Cabũgoro macããjẽ busũrica risero macããjẽ ũnie mena tocãrõã na ãmeo busũrique netõjãnacõãto. Tie ũnie ãmeo busũrique netõrĩqũẽ cabũgoro macããjẽ dope caátĩãmanie majū niña. Tie na cabũsũrijere noa ũna catũgori majã pũamerẽ roro na tũgomawijiao joroque caátie ũnie majū niña.

¹⁵ Jĩcãũ paabojari majõcũ nipetiro átijĩãtipetiri, cū quetiupũre cū caetarore bairo mũ cũã nipetiro caroaro átijĩãtipetiya Dios cū caĩñajoropũ yua. Tore bairo caroaro áticõã ninucũña ñe ũnie jũgori Dios mena mũ catũgoñaboboetiparore bairo. Cũ yaye caroa quetibũjũriquere jĩcãrõ tũni quetibũjũcõãña camasãrẽ.

¹⁶ Timoteo, mũ roque aperã cabũgoro macããjẽ dope caátĩãmanie busũrique quetibũjũgari na caãmeobusũrique netõnucũrĩjẽ ũnierẽ di rãmũ ũno tũgopeoeticõãña. Tie ũnierẽ cabũsupainucũrã nemojãñurõ Diore cū tũgõũsajãnarĩ, carorije macããjẽ pũamerẽ jõpũame átijũgonutuayama.

¹⁷ Tunu bairoa na yaye na cabuenucũrĩjẽ pũame riaye gangrena camasãrẽ carupũũ gũarijere bairo cañuetie majū ninucũña. Tore bairo tãmũorã baiyama Himeneo, apei Filetojãã pũame yua.

¹⁸ Bairo na pũame cariape quetire tũgõũsajãnarĩ, ricaati tũgomawijiarã baiyama. Tore bairo tũgomawijiarã yua, “Merẽ Dios camasã cariaricarãrẽ cū cacatiobujiorica rãmũ netõcoasupa,” ĩ quetibũjũnucũñama. Bairo na caĩquetibũjũrije mena yua jĩcããrã camasãrẽ Jesucristo mena na catũgoñatutuarijere na átimawijiorã átiyama.

¹⁹ Tore bairo na caátimiatacũãrẽ, Dios pũame roque wii qũẽnorã, ũtãpãĩ na cacũjũgomajũrĩpãĩrẽ bairo capetietipeere marĩ cũñupĩ. Bairi torea bairo cū ya tutipũ cariapea ĩ woatuyupa: “Marĩ Quetiupũ cū yarã cariapea caãnarẽ na masĩcõãñami.” Aperopũ cũãrẽ bairo ĩ woatuyupa: “Tocãnacãũpũa, ‘Dios yarã jãã ãniña,’ caĩrã carorije átaje macããjẽrẽ na jãnacõãto,” ĩ woatuyupa ti tutipũ.

²⁰ Ape wāme ĩrĩcārō puamata, ĩcā wii capairi wiipure oro, o plata mena na caqũenorĩqũe jeto mee, jotuu niña. Ape wāme, rĩi, bairi yucu mena na caqũenorĩcārũri cūa ninucũña. ĩcārũ jotũ bose rũmũ macāārũ majũ niña. Aperũ puame cabũgoro macāārũ, tocānacā rũmũa na cacũgorirũ ninucũña.

²¹ Torea bairo marĩ cūa tocānacā wāme carorije macāājērē marĩ caápericōāta, oro, o plata joture bairo caāna majũ marĩ tuagarā. Tore bairo marĩ caāmata, marĩ Quetiupau caānimajũrĩjē cū caátigarijere caátibojaparā majũ marĩ tuagarā.

²² Torecũ, mũ roque aperā cawāmarā roro na rupau caborore bairo na caátie ũnierē di rũmũ átiga tũgoñaeticōāña. Atore bairo puame ása: Caroaro cariape átianajē cusa. Jesucristo mena tũgoñatutuacōā ninucũña. Diore, bairi aperā camasā cūārē na maicōā ninucũña. Dios yarā caroarā ñe ũnie na yeripũ carorije mána caāna mena caroaro yerijōrōā nicōā ninucũña.

²³ Aperā cabũgoro macāājē dope caátiamanie busuriquere quetibũjgari na caāmeobusurique netōnucũrĩjē ũnierē di rũmũ ũno tũgopeoeticōāña. Tie ũnie puame marĩ ámeo teo joroque caátie niña. Tiere merē caroaro mũ masĩña.

²⁴ Bairi marĩ Quetiupau cū carotirijere capaabojari majōcũ cū yau caācũ puame aperā mena roro caāmeo busurique netōñesēāpau ũcũ mee niñami. Bairo puame roque cū caáto ñuña: Nipetiro mena caroaro caátianimasĩ niñami. Tunu bairoa camasārē caroaro caquetibũjũ āmoqũēmasĩ niñami. Tunu bairoa camasārē yerijōrō Dios yaye quetire caquetibũjũmasĩ ñuñami. ²⁵ Tunu bairoa aperā cabotiorā cūārē yeri ñurĩqũe mena cabeyomasĩ ũcũ cū caāno ñuña. Cū puame, “Roro na caátie tũgoñawasoari, cariape quetire tũgori bero Dios puamerē tũgousabujiorāma,” ĩ, tore bairo caroaro mena cū caquetibũjuro ñuña. ²⁶ Tore bairo cū caquetibũjũmasĩata yua, wātĩ roro na cū caĩtorijere tũgoñamasacatigarāma. Bairo tũgoñamasacatiri yua, roro wātĩ narē cū caboro cū caátianiganucũrĩjērē átiecoetigarāma.

3

Cómo será la gente en los tiempos últimos

¹ Apeyera, Timoteo, ati umurecōo caānitusari yutea caānorē camasā Dios yarā popiye tāmũogaráma. ² Ti yutea caānorē camasā cañuena nigarāma. ĩcāārā na majũ na caborore bairo jeto átianiganucũgarāma. Tunu bairoa cadinero ugaripea pairā nigarāma. “Aperā netōrō caānimajũrā jāā āniña,” caĩtũgoñarā nigarāma. “Jāā jeto camasĩmajũrā jāā āniña,” ĩrārē bairo catũgoñarĩqũēcũna nigarāma. Diore cū baibotiori roro cabusupairā nigarāma. Aperā na pacua cūārē cayuena, cabaibotiopairā nigarāma. Aperā, “Jāā mena mũ ñujāñuña,” di rũmũ ũno caĩena nigarāma. Bairo caāna ānirĩ Dios yaye macāājē buerique cūārē di rũmũ nucũbũgoro ĩñaetigarāma. ³ Tunu bairoa di rũmũ ũno bopacooro cabopacarārē catũgoñaena ninucũgarāma. Aperā roro caocayoja pairā nigarāma. Aperā cūa roro na rupau caborore bairo jeto na caátiganucũrĩjērē catũgoña eñotamasĩena nigarāma. Tunu bairoa aperā tũgoñamairĩcārō mano tutuaro mena roro átinucũgarāma camasārē. Na puame nipetiro caroa macāājērē caboena majũ ninucũgarāma. ⁴ Tunu bairoa ĩcā majā nimirācũā, roro busujā buitiregarāma aperā na yarā camasārē. Roro majũ caasiapairā nigarāma. Nocārō paio roro na caátie mena nimirācũā, “Caroa macāājērē caāna majũ jāā āniña,” ĩ tũgoña botionucũgarāma. Dios yaye macāājērē tũgousari bero, cū mena tũgoñatutuaricarō ũnorēā, na majũ rupau caborore bairo na caátigarije puame jetore butioro ugaripeari átianiganucũgarāma. ⁵ Bairi tunu Dios yaye macāājērē cabuerārē bairo majũ baitogarāma, mũnana. Bairo Dios yaye cū catutuarije macāājērē masĩmirācũā, tiere caeñotarārē bairo ĩcārō tũni na yeri mena átianimasĩētĩnucũgarāma.

Na ũnarē, Timoteo, m̄ roque na ĩtoecoeticõãña. ⁶ Na ũna ninucũñama noo na caboro aperã ya wiirip̄ cajããñesẽãnucũrã. Bairo ape wiirip̄ jããñesẽãrĩ yua, carõmia cayeri tũgoñatutuaena roro caátipairãrē na ĩtoepenucũñama. Bairo ĩtori yua, nipetiro carorije macããjērē na mena roro átiepenucũñama, na rup̄a caborore bairo yua. ⁷ Bairi tunu na ũna di r̄m̄ ũno r̄saeto buenucũñama Dios yaye quetire. Bairo buemirãcũã, di r̄m̄ ũno cariape macããjērē tũgojĩati peyoetaetinuucũñama. ⁸ Camasĩrĩ majã cũmua ũna Janes, apei Jambres cawãmecuna Moisés ãnacũrē cũ boena, cũ botiori, na camasĩrĩjērē cũ áti ĩñoñupã. Narẽã bairo caĩtopairã cũã cariape macããjē Dios yaye quetire caboena niñama. Caũm̄a catũgoñarĩqũē mána catũgoñamasĩēna niñama. Dios mena catũgoñatutujãnarĩcãrã majũ niñama. ⁹ Merē camasã aperã caroaro masĩcõãñama catũgoñamasĩēna majũ na caãnierē. Tirũm̄p̄ caãnana Janes, apei Jambrejãã, Moisés ãnacũrē caboetanarẽã bairo roro na cabairijere merē masĩcõãñama camasã. Bairi di r̄m̄ ũno nemojãñurõ camasãrē na ĩtonemonutua áperigarãma yua.

El último encargo de Pablo a Timoteo

¹⁰ Timoteo, m̄ roque caroaro cariape ȳ caátirotirore bairo ȳ cabuerijere m̄ átiãninucũña. Ȳrea bairo ati wãmerĩrē caroaro m̄ átiãninucũña: Ȳrea bairo caroaro m̄ átajecuti ãnimasĩña. Ȳrea bairo m̄ cũã ȳ caátĩãnipere m̄ tũgoñanucũña. M̄ cũã ȳrea bairo Dios mena m̄ tũgoñatutuaya. Camasã roro popiye m̄ tãm̄o joroque na caátimiatacũãrē, caroaro yerijõrõ ȳrea bairo m̄ tũgoñanetõcõã ninucũña. Camasã aperã cũãrē caroaro ȳrea bairo na miñamaĩña. Tunu bairoa ȳrea bairo popiye tãm̄onucũmicũã, m̄ yeri tũgoñatutujãñũña. ¹¹ Roro m̄rē pajĩãgarã, o tocãnacã wãmerē roro popiye tãm̄omicũã, m̄ n̄cãnetõcõãnucũña. Ȳ ȳa, merē caroaro m̄ masĩña roro majũ Antioquía, Iconio, bairi Listra ȳ catãm̄orĩqũērē. Roro majũ Jesucristo yaye queti jũgori ȳ pajĩãgawã to macããna. Roro majũ popiye ȳ tãm̄owũ. Bairo roro popiye ȳ catãm̄omiatacũãrē, marĩ Quetiup̄a p̄ame tie nipetirijere ȳ j̄átinewĩ. ¹² Bairãp̄a, merē marĩ masĩña: Nipetiro Jesucristo cũ caborore bairo caroaro caátĩãnigarã, tocãnacãp̄a roro popiye áti ecogarãma, aperã jũgori. ¹³ Aperã carorã cañuena, aperã caĩtopairã roque nemojãñurõ jõp̄ame carorije macããjērē átinutugarãma. Aperãrē roro na ĩtoepemirãcũã, na cũã roro ĩtoecogarãma na yaye wapa yua.

¹⁴ Timoteo, m̄ p̄ame roque tie ũnie ápeia, caroa wãme jetore tocãnacã r̄m̄a áticõã ninucũña m̄rē ȳ cabuerique mena. Merē tie queti, “Cariape majũã niña tie quetib̄j̄urique,” ĩrĩ caroaro m̄ tũgoñsacõã ninucũña. M̄rē tie quetire cabuericarã cũãrē cariapea m̄ masĩña. ¹⁵ Tunu bairoa merē caroaro m̄ masĩña cawĩmañacã ãcũp̄ana, Dios yaye macããjē caroa quetire m̄ camasĩjũgorique. Bairi m̄ p̄ame nemojãñurõ buecõã ninucũña. Bairo tie quetire nemojãñurõ bueri caroaro m̄ caátĩãmata, Jesucristo mena m̄ catũgoñatutuarije jũgori m̄ netõmasĩḡ. ¹⁶ Nipetiro Dios ya tuti macããjē woaturique Dios cũ camasĩõrõ jũgori na cawoaturique niña. Bairi tie buerique marĩrē caj̄átiere bairo ñujãñũña. Aperãrē tiere bueata, ñujãñũña. Tie mena jũgori aperãrē beyoḡ, marĩ cabueata cũãrē, ñujãñũña. Tie mena jũgori caroaro cariape na caãnimasĩpere bori, narē marĩ cabueata, tie queti ñumajũcõãña. ¹⁷ Tore bairo marĩ cabueata yua, Dios ȳ caãcũ p̄ame tocãnacã wãme caroa macããjērē caátijĩãtimasĩpeȳ majũ tuagami.

4

¹ Jesucristo, catusari ȳtea caãno quetiup̄a reyre bairo atĩgami tunu, nipetiro ati yepa macããna camasã cariaricarã, cacatirã cũãrē na ĩñabesei

acá yua. Bairo caatípaɯ, Jesucristo, bairi cū paɯ Dios mena cū caññajoropɯ atore bairo bɯtioro mɯrē yɯ átirotiya. ² Caroa queti Dios yayere bɯtioro na quetibɯjɯya camasārē. Tunu bairoa noa ũna caroaro catūgorā, o catūgogaena na caāmata cūārē, tocānacānia na mɯ quetibɯjɯnucūwā, tore bairo mɯ caquetibɯjɯrije to cañuata yua. “Cariape quetibɯjɯyami Timoteo,” na ĩ tūgo joroque caroaro na quetibɯjɯya camasārē. Tunu bairoa tutuaro mena noa ũna cabotiorārē na mɯ caquetibɯjɯpee caāmata, tutuaro mena na mɯ quetibɯjɯɯ. Nemojāñurō Dios yarā cū mena na tūgoñatutua o joroque na quetibɯjɯri na jɯátinemoña. Caroaro yerijōrō tūgoñarīqūē mena nɯcūbɯgoroa na quetibɯjɯya camasā to macāñarē. ³ Jīcā yɯtea etagaro tocārōā camasā caroa queti Dios yayere boetiri na catūgogaeti yɯtea. Noa ũna aperā, na rupɯɯ caborore bairo jeto ricaati cabueri majā, camasā na catūgojesorije ũnie jetore cabuerā pɯamerē na macāgarāma. Na rupɯɯ caborore bairo na caátigarije macāñjē, na catūgojesorijere cabuerā pɯamerē na tūgousajūgogarāma. ⁴ Dios yaye macāñjē pɯamerē yua boetigarāma. Carorije quetibɯjɯri que tocānacā wāme pɯamerē tūgopeogarāma. ⁵ Bairo na ũna na cabaimiatacūārē, mɯ pɯame roque caroaro majū caroa wāmerē áticōā ninucūña. Roro popiye tāmɯomicūā, nɯcānetōcōā ninucūña. Dios yaye queti camasārē cū canetōdrīqūē queti pɯamerē tocānacā rūmɯa quetibɯjɯcōā ninucūña. Caroaro jīcārō tūni átipeyocōā ninucūña mɯ paarique macāñjē.

⁶ Yɯ pɯame Jesucristo yaye yɯ caátīānie jūgori yɯ cayasipa rūmɯ merē cōñarō baiya. Merē Dios tɯpɯ āniágɯ, cū yɯ cariabojapee etaro baiya. ⁷ Jesucristo yɯ cū cabueroticūrīqūērē merē nipetiro jīcārō tūni yɯ átiyaparo peticōāña. Āmeo qūēirē bairo tutuaro caroaro jīcārō tūni yɯ átiyaparoya. Tunu bairoa epei caatɯri majōcɯ jīcārō tūni átiri, cū caatɯyaparo etarore bairo yɯ cūā Jesucristo mena jīcārō tūni yɯ átiyaparo petietaya merē. ⁸ Bairi āmerē yua, yɯre Dios cū cajopee caānorēā bairo ɯmɯrecóopɯre corona pesarica beto yɯ ānicotero bairo merē. Marī Quetiupɯɯ camasārē caññabesei cañɯɯ majū ti beto pesarica betore yɯ jogɯmi cū cacōrīcā rūmɯ caetaro. Yɯ jeto merē jogɯmi baipɯa. Nipetiro cūrē mairīqūē mena ati yerapɯ cū catunuatóre caboocoteāna cūārē na jomajūcōāgɯmi.

Instrucciones personales

⁹ Yɯ yɯɯ, Timoteo, mɯ cabooata, dope bairo mɯ caatímasīrō cārō átiri, yɯre miñɯ atímajūcōāwā. ¹⁰ Demas pɯame ati ɯmɯrecóo macāñjē bɯtioro cabonetōñ ānirī yɯ aweyocoámí. Tesalónica macāpɯ acoámí. Apei Crescente pɯame roquere Galacia yerapɯ cū yɯ jowɯ. Apei Tito pɯame cūārē Dalmacia yerapɯ cū yɯ jowɯ. ¹¹ Jīcāñā, Lucas jeto yɯ mena niñami. Bairi Marcore cū mɯ macāwā. Cū roquere cū mɯ piiará ato mɯ caatí rūmɯ caāno. Ape watoara cū pɯame yɯ jɯátibujioɯmi ato yɯ capaāno yɯ paariquere. ¹² Apei marī yɯ Tíquico pɯamerē Efeso macāpɯ cū yɯ jowɯ. Topɯ ācɯmi. ¹³ Apeyera atopɯ acá, yɯ jɯtiro cayoaro, Troas macā yɯ cacūrīcārōrē yɯ mɯ neatíbojawa. Carpo ya wiipɯ yɯ cūwū tore. Apeye yɯ papera tutiri cūārē mɯ jeatíbojawa. Papera pergamino pūūrī roquere mɯ cūēpā. Mɯ jeatímajūcōāwā.

¹⁴ Apeyera Alejandro āpōārē capaanucū pɯame roro majū yɯ átinucūñami. Yɯre caroaro nɯcūbɯgoetiyami. Bairi marī Quetiupɯɯ pɯame cū caátaje cārō qūññacōñarī qūññabesegɯmi cū yaye wapa. ¹⁵ Bairi mɯ pɯame cūrē cū uwiya. Roro mɯ tāmɯo joroque mɯ átiremi. Cū pɯame yua āmerē camasārē marī caquetibɯjɯnucūrījē Dios yaye caroa quetire caboecɯ majū catuaricɯ niñami.

¹⁶ Caññabeseri majā carotimasīrā ture yɯ cabɯsqūēnoɯ etari watoare jīcāñ majūā yɯ āmɯ. Noa ũna yɯ jɯbɯsnemoema, quetiuparā carotimasīrātɯ yɯ caetajūgorore. Nipetiro yɯ mena caānimiatana yɯ aweyopeticoámá. Tie na

cabairique jūgori marĩ yarārē Dios p̄ame popiye na baio joroque na cū ápericōãto. ¹⁷ Bairo marĩ yarã ȳre na caj̄áperimiatacūãrē, marĩ Quetiupau roque ȳ j̄átimajũcōãwĩ. Yeri tūgoñatutuarique majūrē ȳ jowĩ. Bairo yeri tūgoñatutuarique ȳ cū cajoro jūgori cū yaye queti camasārē cū canetōōrĩqũe quetire caroaro na ȳ quetib̄j̄ masiō joroque ȳ ámi. Na, nipetiro judío majã caãmerã cū yaye quetire na ȳ caquetib̄j̄uro bero, tiere na tūgopeo joroque ámi Dios. Tore bairo átiri ȳ netōwĩ marĩ Quetiupau p̄ame, macãncū yaiare bairo cauwiorã caãna quetiuparã roro ȳre na caátibujiopeere yua. ¹⁸ Bairi tunu ato jūgoye cūãrē nipetiro roro ȳ catãm̄opeere ȳ j̄átinemocōã ninucūḡami Dios. Bairo ȳ netōrĩ yua, cū carotimasĩrĩp̄am̄ m̄recóop̄m̄ caãnip̄am̄ majũ ȳ tuao joroque ȳ átiḡami. ¡Bairi cū jetorea cū caasiyarije caroa cū catutuãnie to ãnicōã ninucūáto tocãnacã rãm̄ma! Bairoa to baiáto.

Saludos y bendición final

¹⁹ Bairi apeyera marĩ yarã Prisca, Aquila, bairi Onesíforo ya poa macããna cūãrē ȳ ñurotijoya. ²⁰ Apei Erasto cawãmec̄uc̄u p̄ame Corinto macãp̄m̄ tuawĩ. Trófimo p̄amerã Mileto macãp̄m̄ cariaure cū ȳ atíweyow̄m̄. ²¹ Timoteo, tãmurĩ jãñurōã m̄ apá. Tãmurĩã, pue caetaparo jūgoyea m̄ apá atop̄m̄re. M̄rē ñurotijoyama marĩ yarã. Eubulo, Pudente, Lino, Claudia, bairi marĩ yarã nipetiro ñubueri majã cūã m̄ ñurotijoyama.

²² Bairi yua, marĩ Quetiupau Jesucristo m̄rē cū j̄áticōã ninucūãmarō. Bairi Dios cūã nocãrō caroa cū yaye macããj̄erē m̄jãã nipetirore cū jonemoáto.

Tocãrōã niña atie queti ȳ cawoaturije.

Carta de San Pablo a TITO

Saludo

¹ Ym, Pablo cawãmecsm Diore paabojari majõcm ãnirĩ Jesucristo camasãrẽ cã caquetibujurotijom apóstol majũ ym ãniña. Dios cã cabesericarã cã yarãrẽ na quetibujm ym átiya cã yaye quetire, tie cariape macããjêrẽ tãgori bero yua, cã mena caroaro na catũgoñatutuaparore bairo ĩ. ² Bairo tie mena tũgoñatutuari yua, yeri capetietie na cacũgopee cããrẽ cariapea tũgoñacotegarãma. Mai, Dios cariape caĩ pũame ati cmũrecóo caãniparo jũgoyepma, “Ym pũnaa caãniparãrẽ yeri capetietiere na ym jogm,” ĩ jũgoyeticũñañupĩ. ³ Bairi ãmerẽ yua, cã ya yũtea, cã caĩcõñarĩcã yũtea caetaro ĩñarĩ, Dios marĩrẽ canetõõũ majũ, cã yaye quetire marĩ masĩõñami. Bairo tie quetire masĩõrĩ, ym quetibujm rotijomajũcõãwĩ yua. ⁴ Mm, Tito, ym caquetibujurijere tãgori bero yũrea bairo mm cãã Dios mena catũgoñatutuam, ym baire bairo caãcũrẽ mm ym woajoya ati cartare. Bairi ñiña: Marĩ Pacm Dios, cã macũ marĩ Quetiupam Jesucristo mena caroa yericataje, ãmeo ĩñamairĩqũẽ, yerijõrõ ãnajẽ cutajere mm cã jonemoáto, ñiña.

El trabajo de Tito en Creta

⁵ Creta cawãmecati poa yucũpoarm mm ym cũwũ. Bairo mm cũrĩ, paarique ym caátipee carũsarijere mm ym átipeyorotiwũ. Tunu bairoa, “Ñubueri majã quetiuparã rona cabũtoare na mm besewa tocãnacã macãã macããnarẽ caquetibujuparãrẽ,” mm ñicũwũ. ⁶ Mai, na, cabũtoa camasĩrã pũame caroaro ñe ũnie roro na caátie jũgori aperã na cabũsupaiena ũnarẽ na mm besegm. Tocãnacãũpma jĩcãõ jeto canũmocmna ũnarẽ na mm besegm. Bairi na pũnaa ũna cãã Jesucristore catũgousarã, ñe ũnie roro na caátie, o na caasiapairije jũgori na cabũsjãrã ũna mee na ãmarõ. ⁷ Bairi ñubueri majãrẽ cajũgoñubuejũgoure bairo catuam pũame, na ñubueri majãrẽ Dios cã carotirije cã yaye quetire caquetibujm majũ niñami. Torecm, cã ũcũ pũame caroaro átajere caácm, rorije caápei ũcũ cã caãno ñiña. Caroarã ũnarẽ na marĩ boya. Catũgomasĩena, uwarãrẽ bairo caãnarẽ na marĩ boetiya. Tunu bairo eticũmurĩ caãmeo qũẽpairã ũna cããrẽ na marĩ boetiya. Tunu apeyera roro átiri cawapatarã ũna cããrẽ na marĩ boetiya. Bairi na ũnarẽ na mm beseetigm. ⁸ Bairo pũame caãna roque ñiñama: Tocãnacãnia aperã caetarãrẽ caroaro mena na bocári na ya wiipm caqũẽnorã ñiñama. Bairi na ũcũ pũame caũmm caroa macããjêrẽ caácm, pũcũbũgoro mena caãcũ cañum niñami. Bairi Dios cã caĩñajoro, cã caborore bairo jeto caácm ñe ũnie roro caápei nigmmi. ⁹ Bairi tunu cariape macããjẽ jãã caquetibujuriquere cariape cã catũgousaro ñiña. Bairo cariape tiere tãgori yua, aperã ñubueri majãrẽ na quetibujm useanionemogmmi cariape quetibujurique mena. Tunu bairoa aperã tiere catũgousagaena ricaati caquetibujurã cãã caroaro cariape cã caquetibujuro tãgori, “Caroaro cariape ĩñami. Cã marĩ tãgoroa,” ĩ tũgoñagarãma na yeripm. Na ũna roquere mm cabesero ñiña.

¹⁰ To mm caãnopũre capããrã niñama cabaibotioairã. Na ũna pũame na rupam macããjẽ yisetariquere, aperã cayiseta mánarẽ na cayiserotiro butiuro bonucũñama. Caroaro tũgoñarĩ mee roro apeye ũnierẽ busũpainucũñama. Bairo busuri yua, aperã camasãrẽ roro na ĩtoeperã átiyama. ¹¹ Na ũna caĩtopairãrẽ na caquetibujurotietipee niña camasãrẽ. Pajũgoro ána átiyama tocãnacãũpma camasã caãnarẽ. Tunu bairoa na, camasãrẽ na ĩtori, roro átiwapatarã átiyama. Na ũna caquetibujurãrẽ boetirotiya.

¹² Mai, Creta yucupoa macããcũ profeta majõcũ atore bairo ĩ busuyupi, to mũ caãno macããnarẽ: “Creta yucupoa macããna caĩtopairã niñama. Macããncũ macããnarẽ bairo caugapacarã, cateeyepairã majũ niñama,” cũ caĩcũrĩqũẽrẽ yũ tũgowũ. ¹³ Cariapea ĩñupĩ. Na cabainucũrĩjẽrẽ ĩñarĩna, tore bairo cariape na ĩ, ĩñupĩ. Bairi to macããnarẽ tutuaro mena na quetibũjũya. Dios yaye quetire nemojãñurõ caroaro ĩcãrõ tũni na catũgoñatutuamasĩparore bairo ĩ. ¹⁴ Tunu bairoa, “Judío majã cariape macããjẽ quetire caboena na majũ na catũgoñarĩjẽ mena na caquetibũjũrijere na caátirotinucũrĩjẽ ũnie cũãrẽ camasã tũgoũsarema,” ĩrã, tutuaro mena na ũnarẽ na quetibũjũya.

¹⁵ Noa ũna caroa macããjẽ átaje jetore caátitũgoñarã na caãmata, nipetirije na caátie, cañurĩjẽ jeto ninucũña. Aperã caroa macããjẽrẽ catũgoñaena Diore catũgoũsagaena pũame roque nipetirije carori wãme jetore átiãninucũña. Na ũna carorije na yeri na catũgoñarĩjẽpũ pairõ caãno jũgori carorije jetore átinucũña. ¹⁶ Bairi tunu, “Diore camasĩrã majũ jãã ãniña,” ĩmirãcũã, roro na caátie jũgori Diore camasĩenarẽ bairo tuanucũña. Cabaibotiopairã, aperã yaye na cacũgorije ũnierẽ caĩñaugopairã majũ niñama. Bairo caãna ãnirĩ dise ũnie caroa macããjẽ ũnierẽ petoaca ũno caátijĩãtiena majũ ninucũña.

2

La sana enseñanza

¹ Mũ roque Tito, camasãrẽ caroaro cariape na mũ quetibũjũgũ caroa macããjẽ Dios yaye quetire. Dios cũ caborore bairo caroaro na mũ quetibũjũgũ. ² Bairi cabũtoa camasãrẽ cajũgoñubueparã pũame cũã caroaro caãna, marĩ caĩñanũcũbũgorãrẽ bairo nigarãma. Bairo cariape caãna ãnirĩ caroaro mena quetibũjũgarãma camasãrẽ. Tunu bairoa caroaro cariape roro átato mano Dios mena tũgoñatutuagarãma. Tunu bairoa Dios narẽ cũ camairĩjẽrẽ masĩrĩ caroaro tutuaro, popiye baimirãcũã, tũgoñaenarẽ bairo tiere tũgoñanetõcõãgarãma.

³ Torea bairo cabũtoa rõmirĩ cũã nũcũbũgorique mena na caãnajẽcũto yũ boya. Roro caĩbusũpaicoterã ãnirĩ caeticũmupairãrẽ bairo na caãno yũ boetiya. Aperã camasã na caátie na caĩñajesopee ũnierẽ na na caátie ĩñorõ ñũña. ⁴ Bairo caroa macããjẽrẽ caátie ĩñorã ãnirĩ aperã cawãmarã rõmirĩ camanapũãcũnarẽ na manapũã, bairi na pũnaa cũãrẽ na camaipee ũnierẽ na na quetibũjũáto. ⁵ Tunu caroa macããjẽrẽ na caátieãnimasĩpeere na na quetibũjũáto. Bairo na caáto, na pũame ñe ũnie carorijere áperã nigarãma. Na wĩ macããjẽ, o na pũnaa cũãrẽ caroaro na cotegarãma ñe ũnie rũsaricarõ mano. Camasã cañurã rõmirĩrẽ bairo caãna, na manapũã na caĩrĩjẽrẽ ĩcãrõ tũni caroaro catũgoũsarã nigarãma.

⁶ Torea bairo cawãmarã canũmoa mána cũãrẽ caroaro nũcũbũgorique mena na ãnio joroque na quetibũjũya. ⁷ Mũ majũ cũã aperã camasã, nipetirije mũ caátie na caĩñajesopee ũnierẽ na áti ĩñoña. Tunu bairoa narẽ mũ caquetibũjũri rãmũ caãno, rorije ĩrĩcãrõ mano caroaro nũcũbũgorique mena na mũ quetibũjũwa. ⁸ Caroaro cariape carorije ĩ asuricarõ mano na mũ quetibũjũgũ, aperã cañuena mũrẽ roro na caáperĩparore bairo ĩ. Tunu bairoa caroaro cariape mũ caquetibũjũrijere tũgoñabobori, ni ĩcãũ ũcũ mũrẽ roro ĩ busũgamicũã, carorije mũ caĩrĩjẽrẽ bocaetiri roro mietigũmi. Bairi roro busũpaietigarãma yua marĩ caquetibũjũrije Dios yaye quetire.

⁹ Tunu torea bairo caroaro na mũ quetibũjũwa ũmũ paacoteri majãrẽ: Na quetiuparã na caĩrõrẽ bairo caroaro na tũgoũsaáto. Camasã caroaro ãnajẽ cõtajere bairo cañurã na ãmarõ. Na quetiuparãrẽ tũgoũsaetiri na caĩrĩjẽrẽ cabũscãnamupairãrẽ bairo na ãmerĩcõãto. ¹⁰ Tunu bairo aperã, na quetiuparã

na cacūgorije ūnierē cayajapairā na āmerīcōāto. Caroaro nūcūbugorique mena roque na ānimajūcōāto. Bairo na yeripū na caātiānimajūcōāta, nipetiro camasā pūame narē ĩñarī, Dios marīrē canetōōrīcū yaye quetire, “Caroa majū niña,” ĩ masīgarāma.

¹¹ Dios pūame ĩcā nūgōā marīrē camaimasī ānirī marī ĩñamajūgoyupi. Bairo marī ĩñamairī nipetiro ati ūmurecōo macāānarē marī netōōgayupi cū macū jūgori. ¹² Tie marīrē Dios cū caññamajūgorique pūame roro marī caātiāninucūrījērē jānarī caroaro ātiānajē cūtajē niña. Tunu bairoa marī cabonucūrōrē bairo roro marī caātiere jānarī caroaro nūcūbugorique mena Dios cū caññajoro marī caāno ñuñā. Bairo ātiāna yua, Dios cū caborore bairo cariape marī ānimasīgarā. Diore cariape cū marī tūgousagarā. ¹³ Dios yaye queti pūame cū caññūgoyeticūrīcārōrēā bairo cū caātiapa rāmū caetaro, marīrē canetōō Jesucristo nocārō cū caasiyabatorije mena cū caatīpa rāmūrē caroaro marī cotemasīō joroque marī ātiya. ¹⁴ Cū, Jesucristo pūame marī yaye wapa jūgori yucūpāipū papuatuecori riayupi. Nipetirije marī carorije wapa caānierē marī netōōpeyobojari, cū yarā caāniparā majū marī ānio joroque marī ásupi. Caroa macāājērē caātiānimasīgarā majū marī tuao joroque marī ásupi.

¹⁵ Atie yū caññquetibūjūrijere na mū quetibūjūgū to macāāna ñubueri majārē. Caroaro rotimasīrīqūē mena tutuaro na mū quetibūjūnemomasīōgū to macāānarē, caroaro na camasīparore bairo ĩ. Ni ĩcāū ūcū mūrē cū baibotioeticōāto mū caquetibūjūrijere mena jūgori.

3

Deberes de los creyentes

¹ Tunu atore bairo na mi quetibūjū masīōnemowā tūgousari majā ñubueri majārē: “Quetiupū, o quetiuparā carotimasīrā mūjāā ya macā macāāna na caātirotinucūrōrē bairo cariape na tūgousaya. Bairo caroaro cariape tūgousari tocānacā wāme caroa macāājērē caātiāniganucūrārē bairo mūjāā ātiānimasīwā. ² Bairo caātiānimasīrā ānirī yua aperā camasārē roro na mūjāā ĩ būsūpaiepa. Carorijere camasārē caātiāmepairārē bairo āmerīcōāña. Carorije cañña camasā cañurārē bairo āña. Aperā camasā nipetirore caroaro yeri ñurīqūē mena, yerijōrō āmeo bapacūtimasīña,” na mi quetibūjūwa ñubueri majārē.

³ Marī cūā, mai, cajūgoyepūre catūgomasiēna, Diore cabaibotioipairā majū marī āmū. Camawijiyasirārē bairo marī baiwū. Bairo caāna ānirī yua, tocānacā wāme roro marī rupū mena marī caātiganucūrījērē caātiecorotirā, tiere caātijānagaena majū marī ānimiwū. Carorije macāājē jetore ātiri aperā yayere marī ĩñāgaripeanucūmiwū. Tunu caasiapairā ānirī aperā tocānacāū mena marī āmeo asiañña āninucūmiwū. ⁴ Bairo cabairā marī caānimitacūārē, Dios marīrē canetōō pūame cañū, caññamaimasī ānirī ati yepa macāāna camasārē marī ĩñamaiñupī. ⁵ Bairo ĩñamairī, marī cūārē marī netōōñupī marī carorije wapa jūgori roro marī cabaibujiopeere. Marī majū caroaro marī caātiere ĩñajesori mee, Dios pūame roque marīrē ĩñamairī marī netōōñupī. Jesucristo yucūpāipū cū carīrérique mena, marī carorije wapare coseire bairo cū caāto tunu cabuianemorārē bairo marī cabairoi marī netōōñupī. Bairo marī netōōrī yua, Espiritu Santo cū Yeri jūgori cawāma yeri marī wasoayupi. ⁶ Tunu bairoa Jesucristo marīrē canetōōrīcū jūgori, nocārō netōrō cū Yeri Espiritu Santo cū caātimasīrījērē marī joyupi. ⁷ Bairo marī ātiri, cū yarā carorije cawapa mánarē bairo marī ásupi cañū majū ānirī. Tore bairo marī ásupi Dios, marī cūā yeri capetietie marī cū cajorique marī cacoteānierē marī cacūgomasiēparore bairo ĩ.

⁸ Atie, yu caquetibujarije cariape niña. Torecu tiere, tocānacānia ñubueri majārē na mu caquetibujunucūrō yu boya. Bairo tocānacānia na mu caquetibujuro yua, Diore catāgousarā pñame caroa macāājē átaje ũnie jettore átīānimasīgarāma. Atie murē yu caīquetibujarije cañurījē caroa macāājē quetibujurique, camasā caroaro na caātiānipee ũnie majū niña. ⁹ Bairi cabugoro macāājē ũnie jūgori āmeo busurique netōētīcōāña. Na ñicūjāā yaye macāājē na camasīrījē ũnie jūgori āmeo busurique netōētīcōāña. Tunu bairoa Moisés ānacū cū caroticūrīqūē jūgori roro āmeo tutiri busurique netōētīcōāña. Tie dope bairo camasārē caáperie, dope bairo cariape caátimasīā manie ũnie niña.

¹⁰ Tunu bairi ni jīcāñ ũcū Jesucristore catāgousari majārē caroaro na ānimasīētīō joroque caátiricawou cū caāmata, jīcāni, o pūgani cārō cū beyoya. Bairo mu cabeyomiatacūārē, mu caīrījērē cū cabotiocōāmata, cū wiyocōāña ñubueri majā menarē. ¹¹ Merē tore bairo cū átiri mu masīña roro cū caátigarijere, cū caborore bairo cū caátiganucūrījērē. Bairo cū majūā roro cū caátie jūgori roro popiye cū tāmno joroque cū átigumi Dios.

Instrucciones personales

¹² Tito, yu yuñ, apeyera atore bairo mu ñiña: Artemas o Tíquicore mu tūpu cū yu jogu. Bairi mu tūpu cū caetaro bero yua tāmurīā, dope bairo mu caátimasīrō mena Nicópolis macāpu yu mu bocáñ atímajūgu. Yu pñame ti macāpu puere yu netōgu, ñi tūgoña yaparoya. Bairi ti macā Nicópolisu yu ānigu ti yuteare. ¹³ Bairi apeyera camasārē cajūñ, Zenas, apei Apolos cawāmecunarē mu cajūátimasīrō cārō na juátinemoña. Quetibujūñesēārā na cacūgopee na cabopacarije cārō na juátinemoña, jīcā wāme ũno na cañesēārōpu to rusaeticōāto ĩ. ¹⁴ Marī mena macāāna cūārē caroa átaje, caroaro āmeo juátinemomasīrīqūērē na mu quetibujūwa. Bairo mu caáto, na cūā aperārē na cajūátiparā ũnarē na juátinemomasīgarāma. Marī quetiupau caānimajūrījē cū caátigarijere caátibojaparā majū tuagarāma. Tore bairo na mu caápata.

Saludos y bendición final

¹⁵ Nipetiro yu mena ato caāna murē ñurotijoyama. Marīrē bairo Jesucristore catāgousarā ānirī marī yarārē bairo caāna to macāāna na ñuáto. Bairi caroare cū jonemoáto marī Pacu Dios mujāā nipetirore.

Tocārōā niña atie queti yu cawoaturije.

Carta de San Pablo a FILEMÓN

Saludo

¹ Y_u, Pablo cawāmec_u Jesucristo yaye quetire y_u caquetib_uj_urije jūgori preso jorica wiip_u ācū, m_urē y_u woajoya ati cartare. Marī y_u Timoteo mena jīcārō, m_u, Filemón cawāmec_ucare jāā woajoya. M_u cūā, jāā camai, jāā bapare bairo caācū ānirī camasārē na m_u quetib_uj_unucūña. Jāā cūārē caroaro jāā m_u j_uátinemonucūña. ² Nubueri majā m_u ya wiip_u caneñanucūrā cūārē jāā woajoya. Torea bairo jāā woajoya marī yao Apīa cawāmec_uco cūārē. Marī bapa Arquipo popiye baimicūā, camasārē na quetib_uj_unucūñami. Cū cūārē jāā woajoya. M_ujāā, tocānacāūp_urea jāā woajoya āmerē. ³ Bairi marī Pac_u Dios, marī Quetiup_u Jesucristo mena caroare m_ujāā na jonemoáto. Nocārō caroaro mena yerijōrō ānajē c_utajere m_ujāārē na jonemoáto.

El amor y la fe de Filemón

⁴ Tocānacānia m_urē tūgoñanucūrī yua, marī Pac_u Diore, “Jāā mena m_u ñujāñuña jāā Pac_u Dios,” ñi jēninucūña. ⁵ Caroaro Jesucristore mairī, cū mena m_u catūgoñatutuānie quetire tūgonucūrī bero, tore bairo ñi jēninucūña Diop_ure. Torea bairo nipetiro Dios ya poa macāāna mena macāāna cūārē caroaro na miñamainucūña. Tie queti cūārē y_u tūgonucūña. Tere tūgori y_u useaninucūña. ⁶ Bairi tunu Diore m_u y_u jēnibojaya: Jāārēā bairo m_u cūā Dios mena catūgoñatutu_u ānirī, nipetirije caroa yeric_utaje Jesucristo marīrē cū cajorijere m_u catūgomasi_upetiparore bairo ī, y_u jēnibojanucūña. ⁷ Bairi āmerē tunu, buti_uro y_u useaniña m_u mena. Nemojāñurō y_u useanio joroque y_u m_u átiya, Diore catūgo_usari majārē na m_u camairījē jūgori. Y_u baire bairo caācū, “M_u ñujāñuña,” m_urē ñiña. M_u jūgori Diore catūgo_usari majā na yerip_u caroa yeri pūnac_una na ānio joroque na m_u ásupa.

Pablo pide un favor para el esclavo Onésimo

⁸ Torec_u āmerē, Jesucristo y_u apóstol caācū ānirī tutuaro mena m_u caátipeere m_u y_u átirotimasīña. ⁹⁻¹⁰ Bairo átirotimasīmicūā, caroaro mairīqūē mena roque m_urē atore bairo y_u átirotiya: Y_u, Pablo, merē cab_uca camasī, āmerē Jesucristo yaye queti jūgori preso jorica wiip_u ācū, m_urē ñi jēniña Onésimorē caroaro cū m_u caátipeere. Onésimo p_uame āmerē caroaro Dios yayere catūgo_usari majōc_u, y_u macārē bairo caācū niñami. Ato preso jorica wiip_u ācū, y_u caquetib_uj_urijere tūgori bero, āmerē yua, Dios mena cū cūā tūgoñatutuayami.

¹¹ Cajūgoyer_ure mai Onésimo p_uame m_u ũm_u paacoteri majōc_u, ñe ũnie caápei ānirī, caroaro m_u paabojaesupi. Cabairic_u nimicūā, āmerē tore bairo mee niñami yua. Ñujāñuñami marī p_ugarā menap_urea. ¹² Torec_u, m_u t_up_ua cū tunuo jog_u y_u átiya tunu. M_u p_uame caroaro mena y_ure m_u cabocānucūrōrēā bairo, cū cūārē caroaro cū m_u bocáwa. ¹³ Bai_upa ato y_u mena cū catuaro y_u bomiña, y_ure cū j_uátinemoáto ī. M_u, y_ure m_u caj_uátinemorīcārōrēā bairo m_u camanoi, ato y_u mena cū catuaro y_u bomiña. Bairo cūrē y_u bomiña mai, ato preso jorica wiip_u Jesucristo yaye quetire y_u caquetib_uj_urije jūgori top_u y_u caāno ũno. ¹⁴ Bai_upa, bairo bomiñā, cūrē y_u tuarotimasīētīña, y_u caīrōrē bairo m_u caátigarijere camasīcū ānirī. Bairo ñiña bai_upa, m_urē y_u caījēnirījē tutuaro mena to āmerīcōāto ī. M_u majū, m_u caboro cūrē y_u m_u cajoata roque, ñubujioro bairop_ua. ¹⁵ Bai_upa, Onésimo jīcā y_utea m_u witiweyoric_umi.

Cabairicū nimicūā, āmerē tocānacā rāmua mū tūpū āninucūgumi yua. ¹⁶ Āmerē mū carotieperi majōcure bairo mee cū mū cūgogū. Netōjāñurō cañuū, mū camai, mū baire bairo caācū nigūmi. Yū pūame bñtioro cū yū maiña. Bairi mū pūame roque nemojāñurō yū netōrō cū mū maigū. Jīcāū camasocure mairīqūē jeto meerē, marīrēā bairo cū cūā marī Quetiupāy yū cū caānoi, nemojāñurō cū mū maigū Onésimorē.

¹⁷ Bairo bairi, yū, mū, jīcārōrē bairo Jesucristo mena catūgoñatutuarā, jīcāū pūnaarē bairo caāna marī āniña. Tore bairo caāna marī caānoi, yū mū cabocānucūrōrēā bairo Onésimo cūārē caroaro mena cū mū bocāwa. ¹⁸ Bairi jīcāni ūno mūrē rorije majū caātacū cū caāmata, o mūrē jīcā wāme ūno cū cawapamoata, yūre mū wapajēniwā. Yū majū, yū wapatigū. ¹⁹ Yū, Pablo cawāmecucū yū majūpūa yū wāmo mena atie quetire yū woatujoya. Cariape mūrē ñiña: Yūa, yū wapatigū, mūrē Onésimo cū cawapamoata. Baipūa, yū mū cawapamorījērē mū camasīrō yū boya. ¡Jesucristo yaye quetire mū yū caquetibūjūrique jūgori cū mena mū caānie wapare mū yū wapa jēniētīña! ²⁰ Bairi Filemón, yū baire bairo caācū, tore bairo yū mū átibojawa, mū cūā marī Quetiupāy Jesucristore catūgoñsañ ānirī. Yū yeri ñajāāō joroque ása, Jesucristo jūgori jīcā majā marī caānoi.

²¹ Bairo mūrē ñi woajoya, “Yū caīrījērē cariapea yūmasīñami Filemón. Bairi tore bairo átigūmi,” cariapea ñiña. Tunu yū masīña: Mūrē yū caījēnirō netōjāñurō mū roque mū átigū. Tiere yū masīña merē. ²² Apeyera tunu mū tūpū ácú, yū cacāniparore yū mū qūēnocūbojacotegū. Bairi tāmūrīā yū witigū. Dios pūame yūre mūjāā cajēnibojarijere catūgoñ ānirī, preso jorica wiipū caāniatacū yū witio joroque átigūmi. Bairo witiri bero, mūjāā tūpū yū atigū tunu. Bairi caroaro yū mūjāā yuwa mū wiipū.

Saludos y bendición final

²³ Na ñuáto nipetiro to macāāna. Bairi mūjāārē ñurotijoyami Epafra. Cū pūame yū bapa niñami ato preso jorica wiipūre. Cū cūā Jesucristo yaye quetire cū caquetibūjūrije jūgori atopū niñami. ²⁴ Bairi Marcos, Aristarcojāā ñurotijoyama. Aperā Demas, Lucas, yūre cajūpanemonucūrā cūā ñurotijoyama.

²⁵ Marī Quetiupāy Jesucristo nocārō caroare cū jonemoáto mūjāā nipe-tirote.

Tocārōā niña atie queti yū cawoaturije.

Carta a los HEBREOS

Dios ha hablado por medio de su Hijo

¹ Tirūmure marī ñicājāārē Dios quetibujuyayupi tocānacā nia na cū caīmasīrī wāmerē bairo. Profeta majā jūgori cū yaye quetire na quetibujuyayupi. ² Bairi ati yutea catasari yutearu cūārē cū macū jūgori marī quetibujuyupi. Cū macū jūgori ati umarecōo nipetirore qūēnoñupī Dios. Bairi nipetiro cū caátajere cacūgopare bairo cū cūñupī Dios cū macūrē. ³ Dios macū cūā, cū pacu cū caasiyabatorije nipetirijere bairo jīcārō tūnia niñami. Cū pacu Dios cū caānorē bairo jīcārō tūnia niñami cū macū cūā. Bairi nipetirije ati umarecōo macāājē baiānimasīña cū caātirotimasīrījē jūgori. Bairo caācū ānirī, marī carorije wapare cose yaparori bero umarecōoru ásúpi, cū pacu Diotu cariare nūgōā carotimasīruiricaroru ruiácú.

El Hijo de Dios es superior a los ángeles

⁴ Dios pame cū macūrē ángelea majā netōrō caānimajūū cū cūñupī. Na netōjāñurō caānimajūrī wāmerē cacūgou cū cūñupī Dios cū macūrē. ⁵ Noa ūna aperārē atore bairo iēsupī Dios cū ya tutipū cūārē:

“Mū, yū macū majū mū āniña.

Ati rāmūi yū macū mū ānijūgou.”

Ángelea majā ūnarē na iēsupī. Cū macū jetore bairo qūñupī. Bairi tunu noa ūna aperārē atore bairo iēsupī Dios:

“Cū pacu yū āniña yūa.

Cūā niñami yū macū majū,” na iēsupī.

Cū macū jetore tore bairo qūñupī. ⁶ Apero cū caquetibujugoru cū macū jīcāā caācū ati yeparu cū caetarore atore bairo na iñupī:

“Yū yarā ángelea majā nipetiro qūñroagarāma yū macūrē.”

⁷ Ángelea majā pamerē atore bairo caāna na cūñupī:

“Yū yarā ángelea majā wīnorē bairo na ānio joroque na yū átiya.

Tunu bairoa peero caūrōrē bairo na ānio joroque na yū átiya, yūre cajūāna pamerē,”

na iñupī.

⁸ Cū macū pame roquere bairo pame qūñupī:

“Mūa, yū macū Dios, tocānacā rāmūa carotimasī mū ānincūgū.

Cariare caroa wāme jeto carotimasī mū ānigū.

⁹ Caroa macāājē ūnie jetore caīroa mū āniña.

Toresu, carorije macāājē pamerē miroaetiya.

Bairo caācū mū caānoi, yū, mū pacu Dios pame mū yū besewū.

Tunu bairi aperā netōrō caroa yericutajere mū yū jowū,” qūñupī.

¹⁰ Tunu apero cū caquetibujugoru bairo iñupī:

“Mū, ati umarecōo quetiurū, mū camasīrījē mena mū qūēnowū ati yepa caānijūgoriparūina.

Mūna, mū qūēnowū ati umarecōo cūārē.

¹¹ Atie mū caqūēnorīqūē nipetirije peticoagaro.

Ati umarecōo pame jutii camasā na cajāñarījē caboapetirorea bairo peticoagaro.

Cabaimiatacūārē, mū pame mū petietigū.

Tocānacā rāmūa mū ānicōā ninucūgū.

¹² ¡Camasã na jutii cabucure cûcõãrĩ apeye cawãmarẽ wasoaricarore bairoa nipetirije m̄ wasoacõãḡu ati um̄recóo macããjêrẽ!

M̄ p̄ame m̄ petietiḡu. Bairoa m̄ ãnicõã ninucũḡu” qũĩñupĩ Dios cã macãrẽ.

¹³ Noa ãna ángelea majãrẽ atore bairo na ãsupĩ Dios:

“Ȳtu cariape n̄gõã p̄ame ruiya caãnimajũrõp̄u.

Top̄u m̄ caruiro, ȳ p̄ame m̄ pesuare na ȳ netõñcãcõãḡu,”

na ãsupĩ Dios.

Cã macũ jetore tore bairo qũĩñupĩ. ¹⁴ Ángelea majã p̄ame ati rup̄u caãna mee niñama. Cabauena niñama. Diore cajũana caãna ãnirĩ cã carotirijere caáticoteri majã niñama. Bairi Dios yarã cã canetõparãrẽ cajũátinemonucũrã niñama.

2

No hay que descuidar la salvación

¹ Bairo Jesús caãnimajũũ cã caãnoi, cã yaye queti marĩ catũgojũgoriquere nemojãñurõ marĩ tũgousanemogarã, ape wãme marĩ tãm̄ore, ãrã.

² Tirũm̄p̄ua Dios ángelea majã jũgori quetibũjũyayupi camasãrẽ cã yaye quetire. Na caĩrĩqũẽ cariape ãñupã. Bairi cã yaye quetire caboena, aperã roro caátimajã cããrẽ cariapea popiye na baio joroque na ásupi Dios. ³ Bairi Jesucristo marĩrẽ cã canetõõrĩqũẽrẽ marĩ caboeticõãta, dope bairo marĩ rutimasĩtĩña.

Jesús p̄ame tie quetire caãnijũgorip̄u quetibũjũgoyupi. Cabero aperã cãrẽ catũgoricarã p̄ame marĩ quetibũjũnemoñupã tunu cã yaye quetire. ⁴ Bairi Dios cãã, “Cariapea niña ȳ macũ yaye queti,” ã, marĩ áti ãñowĩ capee wãme cã camasĩrĩjêrẽ. Tunu bairoa Espĩritu Santo jũgori marĩ joyupi nipetiri wãme marĩ camasĩpeere. Cã cabori wãme caãnorẽ bairo marĩ joyupi tocãnacãrẽã.

Jesucristo, hecho como sus hermanos

⁵ M̄jããrẽ ȳ caquetibũjatatore bairo ati um̄recóo capetiro bero ãnigarõ ape um̄recóo tunu. Ángelea majã p̄ame cãã yua, carotimasĩenarẽ bairo na cũḡu ti um̄recóo caãno Dios. ⁶ Jĩcãp̄u Dios ya tutip̄u atore bairo ã quetibũjũyupi jĩcãũ:

“¿Nopẽĩ Dios jããrẽ tocãrõ majũ miñaposeroyati?

Cabũgoro macããna jãã caãnimiatacããrẽ, ¿nopẽĩ jããrẽ tocãrõ majũ m̄ tũgoñanucũñati?

⁷ Ati yutea caãno mai ángelea majã roca macããnarẽ bairo jããrẽ m̄ cũñupã.

Bairo jããrẽ cũmicãã, ãmerẽ yua, caãnimajũrã jãã ãnio joroque m̄ átiya.

⁸ Nipetirije uparãrẽ bairo jããrẽ m̄ cũñupã,” ã quetibũjũyupi jĩcãũ.

Bairo camasãrẽ nipetiro uparãrẽ bairo cũrĩ yua, dise ãnie na netõñcããtĩña. Cabaimiatacããrẽ, camasã nipetiro rotipeyojĩãti masĩtĩñami mai. ⁹ Jesús cããrẽ peti yutea cãrõã ángelea majã roca macããcãrẽ bairo cã cũñupĩ Dios. Cã p̄ame camasãrẽ camainetõũ ãnirĩ, Jesucristo cã riao joroque ásupi. Bũtioro popiye netõñupĩ, Jesús marĩ ãme caãnarẽ netõõḡu. Bairo cã cabairique jũgori yua, Dios p̄ame caroa tutuarique majũrẽ cã joyupi. Quetiup̄u majũ cã jããõ joroque cã ásupi tunu.

¹⁰ Nipetiro ati um̄recóo macããjê, Dios cã caátaje niña. Nipetirije ati um̄recóo caãnie baiãnimasĩña Dios cã caátirotimasĩrjê jũgori. Dios p̄ame cã pũna caãna nipetiro cũtu caroaro caãnop̄u na caãnorẽ boyupi. Bairi Jesucristo popiye cã catãm̄orĩqũẽ jũgori ñe ãnie carũsaecu cariape camasãrẽ canetõõmasĩ majũ cã ásupi. ¹¹ Jesús marĩrẽ canetõõrĩcã, bairi marĩ cã canetõõrĩcãrã cãã jĩcãrõ tãnia Dios pũnaa jeto marĩ ãniña. Bairi Jesús Dios

macū p̄ame, “Ȳu bairārē bairo caāna niñama,” ĩ tūgoñaboboetiyami. ¹² Bairo ĩ tūgoñaboboetiri, atore bairo q̄ũ quetib̄j̄yupi Jesús Diore:

“M̄u caātiānierē na ȳu quetib̄j̄ȳu ȳu bairārē bairo caānarē. Na cañubuenēñarōp̄u, ‘Catutuau, cañu niñami Dios,’ na ñi quetib̄j̄ȳu.”

¹³ Apero cū caquetib̄j̄ȳop̄u bairo q̄ũñupĩ Jesús Diore:

“Ȳua, Dios mena ȳu tūgoñatutuaya.”

Tunu aperop̄u q̄ũñupĩ:

“Atoa ȳu āniña m̄u p̄naa, ȳu m̄u cajoricarā mena,” q̄ũñupĩ Jesús Diore.

¹⁴ J̄icāũ p̄naa, j̄icāũ rupau na caānorē bairo Jesús cūā ati rupau caācū etayupi. Bairi cū p̄ame marīrē bairo ati rupau mena cacūgon̄ riayupi, marīrē cateeri majōc̄u wātī, yasiriquere caátimajōc̄ure cū netōḡu. ¹⁵ Marī camasā marī cayasipeere cauwirā marī ānimiñupā tocānacā r̄m̄ua. Bairo marī cabaimiatacūārē, Jesús p̄ame marīrē caroaro cū caátibojarique j̄ḡori di r̄m̄u ūno marī uwinemoetigarā. ¹⁶ Cariapea, Jesús p̄ame ángelea majārē juátiḡu mee, marī Abraham p̄rāmerā roquere marī juátiḡu, ati yepap̄u buia etayupi. ¹⁷ Jesucristo p̄ame marī cū yarā rupau bairo caācū āñupĩ, marī sumo sacerdote caācūrē bairo tuagu. Dios cū cañajoro yua, Dios yayere caquetib̄j̄ȳu netōũ cañu, bopacooro camasārē cañau tuayupi, marī rupau bairo caācū ānirī. Bairo caācū ānirī, cūā, camasā roro na caátie wapare netōñupĩ, roro popiye cū catām̄orīq̄ũ j̄ḡori. ¹⁸ Bairo Jesús roro átiacorī, wātī cūārē roro cū caátitotiriquere ȳuesupi. Bairo cabairic̄u ānirī āme cūārē Jesús juátimas̄j̄añuñami wātī camasārē roro cū caátigari majārē.

3

Jesús es superior a Moisés

¹ Bairo cabairoi, m̄j̄ã ȳu yarārē bairo caāna, Dios yarā, cū ya poa macāāna mena macāāna, Dios cū cabesericarā cū yarā majū, atore bairo m̄j̄ãrē ñiña: Jesucristo p̄ame apóstol majū Dios cū caquetib̄j̄ȳotijoric̄u niñami. Marī sumo sacerdote majū niñami. Cū j̄ḡori caroaro cariape Dios mena marī tūgoñatutuamasñi. Bairi cū jetorea cariape tūgoñanucūña. ² Marī ñicū Moisés ānacū caroaro cariape átiyayupi Dios cūrē cū caátitoticūrīq̄ũērē marī ñicūj̄ã Israel macāānarē. Moisés cū cabairicarorea bairo Jesús cūā caroaro cariape ásupi Dios cūrē cū caátitoticūrīq̄ũērē, Jesús, Dios cū cabeseric̄u majū cūā. ³ Cū p̄ame j̄icā wii caq̄ũenorī majōc̄ure bairo caācū niñami. Moisés p̄ame ti wiire bairo caācū niñami. J̄icā wii caq̄ũenorīcū ti wii netōōrō caānimajūũ niñami. Bairo cabairoi, Jesús, Moisés netōrō caānimajūũ niñami. ⁴ Tocānacā wiip̄u, wiiri j̄icāũ j̄ḡori caq̄ũenoecorica wiiri niña. Bairo camasā, j̄icā wāme na caq̄ũenomasiatacūārē, nipetirije Dios cū caátimas̄r̄j̄ē jeto niña. ⁵ Moisés p̄ame caroaro cariape átiyayupi Dios cū caátitoticūrīq̄ũērē. Cū p̄ame Israel macāānarē Dios cū caquetib̄j̄ȳugarijere na quetib̄j̄ȳu netōñupĩ. J̄icā wiip̄u capaabajau ūcūrē bairo caācū āñupĩ Moisés ānacū. ⁶ Jesús p̄ame roque Dios macū majū ānirī, ti wii upau cariape caācū ūcū niñami. Marīã, ti wii macāānarē bairo caāna marī āniña, cū mena useanirī marī catūgoñatutuacōã ninucūata.

Reposo del pueblo de Dios

⁷ Torec̄u, Espiritu Santo atore bairo ĩñupĩ Dios ya tutip̄re:

“Āmerē Dios m̄j̄ãrē cū caquetib̄j̄ȳugarijere tūgorā, tiere cateerārē bairo baieticōāña.

⁸ M̄j̄ã ñicūj̄ã ānana Diore cū baibotionucūwã.

Desierto cayucumanopu ãna Diore cū tūgogaetiri, bwtioro cū asiao joroque baiwã.

Bairi mujãã puame narẽ bairo baieticõãña.

Cayugaenarẽ bairo baieticõãña.

⁹ Topu mujãã ñicujãã yu yayere tūgogaetiri, yu asiao joroque yu áma.

Narẽ yu camasĩrijẽ mena cuarenta cūmarĩ majũ yu caátijẽño ññorĩjẽrẽ ññamirãcũã, yu baibotiocõã ninucũwã.

¹⁰ Torecu, ti tuti macããnarẽ na yu asiajãñuwã. Atore bairo na ñiwũ:

‘Ricaati tūgoñariqũẽ jetore mujãã yeri pũna mena mujãã tūgoñamawijia ññesẽñucũña, yu yaye quetire boetiri.’

¹¹ Bairo asiari yua, atore bairo na ñiwũ: ‘Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña:

Yu mena caroaro cayerijõrõpu di rãmũ ñno mujãã etaetigarã topure,’ na ñiwũ,” ññupĩ Dios.

¹² Bairi yu yarã, tocãnacãũpuã maijũgoya mujãã yeri ape wãme roro mujãã catūgoñarijẽrẽ. Roro mujãã yeripua mujãã catūgoñaata, Dios caãnicõãninucũũrẽ cū jãnaweyorãrẽ bairo mujãã baigarã. ¹³ Bairo puame roque boya mujããrẽ: Tocãnacã rãmũã jĩcãrõ tūgoñatutua joroque ãmeo ása Dios mena. Bairo áticõã ninucũña mai mujãã cacatiri rãmũ cãrõ, ni ũcũ mujãã mena macããcũ jĩcãũ wãtĩrẽ busujãecoremi ñrã. Bairi wãtĩrẽ mujãã cabũsjãecoata, Diore cayugaenarẽ bairo mujãã tuagarã tunu. ¹⁴ Jesucristo mena mujãã catūgoñatutua jūgoricapaupuina tūgoñatutuacõã ninucũña ati mũmrecõore mujãã caãni rãmũ cãrõ. Bairo mujãã caátiamata, Jesucristo mena mujãã ãnicõã ninucũgarã.

¹⁵ Bairi atore bairo ñña Dios cū caquetibujaricaropu:

“Ãmerẽ Dios mujããrẽ cū caquetibujarijere tūgorã, tiere cateerãrẽ bairo baieticõãña.

Mujãã ñicujãã Diore cabaibotionucũñarĩcãrã ãnanarẽ bairo baieticõãña,” ñña ti tutipu.

¹⁶ ¿Noa ũna na ãñuparĩ Dios busariquere tūgori bero, tunu tiere catūgogaetana? Naa ãñupã marĩ ñicũ ãnacũ Moisés, Egipto yepapu caãnarẽ cū cajewiyoricarã. ¹⁷ ¿Noa menarẽ Dios cuarenta cūmarĩ majũ cū asia ãñuparĩ? Naa ãñupã na carorije wapa jūgori desierto cayucumanopu cayasiricarã.

¹⁸ Tunu, ¿noa ũnarẽ atore bairo qũñuparĩ Dios: “Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: Yu mena caroaro cayerijõrõpu di rãmũ ñno mujãã etaetigarã topure,” na qũñuparĩ? Naa ãñupã Diore cabotioricarã. ¹⁹ Merẽ marĩ masiña na cabairiquere. Diore na cabaibotiorique jūgori cū mena caroaro caãnopu etamasĩesupã.

4

¹ Mai, Dios cū yapau yerijõrõ caãnopure marĩ cajããmasĩpeere cū caĩcũrĩqũẽ caãno ũnoa maijũgoya mujãã yeri ape wãme roro mujãã catūgoñarijẽrẽ. Baurua, ni jĩcãũ ũcũ mujãã mena macããcũ jããetibujioũmi, tiere cū camaijũgoeticõãta. ² Marĩ ñicujãã ãnanarẽ Dios cū caquetibujariquerea bairo marĩ cũã marĩ tūgowu cū yaye queti marĩrẽ cū canetõõgariquere. Na puame tie quetire catūgoricarã na caãnimiatacũãrẽ, tie narẽ wapa mañupã, na majũ jĩcãrõ tũni Dios yaye quetire na catūgousetaje jūgori. Dios mena tūgoñatutuaesupa. ³ Marĩ puame roque Dios yaye quetibujariquere cariape catūgoricarã ãnirĩ marĩ jããetagarã Dios yapau cayerijõrĩrapu. Baurua, marĩ ñicujããrẽ na asiari, atore bairo na ññupĩ Dios:

“Caãnorẽ bairo mujããrẽ ñiña: Yu mena caroaro cayerijõrõpu di rãmũ ñno mujãã etaetigarã topure,” na ññupĩ.

Cabaimiatacũārē, Dios p̄ame ati ɯm̄urecõore cũ caqũẽñorĩcārõ berop̄ame merē na cayerijãrap̄are qũẽnoyap̄aro peticõãmiñupĩ. ⁴ Jĩcãp̄au Dios ya tutip̄u atore bairo ĩ quetib̄uj̄ya ati ɯm̄urecõore cũ caãtiyap̄arorica r̄ũm̄u bero macãã r̄ũm̄rē:

“Dios yerijãñupĩ cũ paariquere yap̄arori bero p̄ugaa p̄enirõ cãnacã r̄ũm̄u caãto majũ.”

⁵ Tunu aperop̄u cũārē marĩ ñicãjãārē na ĩñupã Dios ya tutip̄u:

“Di r̄ũm̄u ũno m̄ajãã etaetigarã ȳu yap̄au caroaro yerijõrõ caãnop̄are,”

na ĩñupĩ Dios.

⁶ Dios yaye quetire catũgojũgomirĩcārã Dios yap̄au caroaro cayerijõrõp̄are jããetĩgarãma, Diore na cabaibotiorique jũgori. Na bero Dios yaye quetire catũgoricarã p̄ame roque jãārã baiyama. ⁷ Bairi Dios p̄ame ape ȳtea sawãma ȳtea cũnemoñupĩ tunu camasã na canetõmasĩpa ȳtea ũnorē. Marĩ ñicãjãã ãnana Diore cabaibotioyadicarã berop̄u David ape tuti bero macããcũp̄u tunu atore bairo ĩ woaquetib̄uj̄yayupĩ Dios ya tutip̄u m̄ajãã ȳu caĩquetib̄uj̄uatajere:

“Ãmerē Dios m̄ajãārē cũ caquetib̄uj̄garijere tũgorã, tiere cateerãrē bairo baeticõãña,”

ĩñupĩ David.

⁸ Josué, Moisés berore marĩ ñicãjãã israelita majãrē cajũgoric̄u p̄ame jĩcãp̄aua caroap̄au cayerijõrõp̄u na cajũgoátac̄u cũ caãmata, ape r̄ũm̄u camasã na canetõmasĩpa r̄ũm̄u ũnorē quetib̄uj̄u cũnemoẽtĩbujioric̄umi Dios. ⁹ Bairi mai, Dios yap̄au caroaro cayerijõrĩp̄au cũ ya poa macããna na caãnip̄aro nicõãña.

¹⁰ Dios cũ paariquere átiyap̄arori bero, cũ cayerijãrĩcārõrēã bairo ni jĩcãũ ũcũ Dios yap̄au caroaro cayerijõrĩp̄au caetau p̄ame cũ paariquere jãnarĩ cũ cũã yerijãḡumi. ¹¹ Torena, marĩ cũã tutuaro mena marĩ tũgoñatutuanemorotiya, top̄are etagarã, “Marĩ ñicãjãã catũgõsaetana na cabaiyadicarore bairo marĩ baire,” ĩrã.

¹² Dios busurique p̄ame marĩrē cacatirã marĩ ãnio joroque marĩ átiya. Ñosẽricapãĩ p̄uga nũgõã caoripãĩ marĩ yerip̄u caetarore bairo niña Dios busurique. Tipãĩ netõrõ etamasĩña Dios busurique marĩ yerip̄u, marĩ catũgoñarĩjẽ nipetiro macããjẽp̄u. Bairi tiere tũgorã yua, marĩ p̄upear̄u marĩ catũgoñarĩjẽrē, “Caroa niña,” o “Carorije niña tie,” marĩ ĩ tũgoña besemasĩña.

¹³ Marĩã, Dios cũ caátana marĩ ãniña. Bairi ni jĩcãũ ũcũ marĩ mena macããcũ yasiorop̄u cũ caãtiere átimasĩẽtĩñami Dios cũ caĩñajoro. Nipetirije marĩ caãtiere masĩpeti majũcõãñami Dios, marĩrē caĩñabesep̄au ãnirĩ.

Jesús es el gran sumo sacerdote

¹⁴ Jesús, Dios macũ p̄ame marĩ sumo sacerdote majũrē bairo caãcũ etayupĩ ɯm̄urecõop̄are. Bairi marĩ p̄ame Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuacõã ninucũrĩjẽrē áticõã ninucũrotiya. ¹⁵ Jesús, marĩ sumo sacerdote p̄ame marĩ cayeri wẽp̄ũẽtĩẽrē masĩcõãñami. Bairi marĩrē bopacooro majũ marĩ ĩñanemomasĩñami, merē cũ cũã bopacooro bairique ũnierē marĩrēã bairo catãm̄oñarĩcũ ãnirĩ. Bairo cabairic̄u nimicũã, cũ p̄ame jĩcã ni ũno roro ápeyupĩ. Jĩcã ni ũno wãtĩ cũ caĩrĩjẽrē ȳmesupĩ. ¹⁶ Bairi uwiricarõ mano Diore cũ marĩ jẽnigarã nocãrõ marĩrē camaimajũrē. Marĩ roro marĩ cabairijere cũ cabopaca ĩñaparore bairo ĩrã, tũgoñatutuarique mena cũ marĩ jẽnigarã. Bairo marĩ caápata, marĩrē j̄uátinemoḡumi popiye marĩ cabairi r̄ũm̄rē, nocãrõ cañũu majũ ãnirĩ.

5

¹ Tocãnacãũp̄na sumo sacerdote majã marĩ mena macããna camasã na cabesericarã niñama, marĩrẽ Diop̄re cajẽnibojaparã na ãmarõ ãrã. Bairi na p̄name waibutoa riire joemũgõjobojuancũñama, camasã na carorije wapare Dios cũ netõõáto ãrã. ² Bairi tunu sacerdote majõcũ marĩrẽ bairo camasocũ ãnirĩ Dios cũ carotirije nipetirijere átipeyomasĩtĩñami. Bairo cabai ãnirĩ Dios yayere camasĩpeyoenarẽ, rorije caátimawijiarã cũãrẽ bopacooro majũ na ãnamaimasĩñami. ³ Torecũ, cũ cũã rorije cũ caátie cacũgou ãnirĩ cũ yaye wapa, camasã yaye wapa cũãrẽ waibutoa rii mena joemũgõjo masĩñami Diop̄re.

⁴ Jĩcãũ cũ majũ cũ caboro jũgori sacerdote majõcũ jããmasĩtĩñami. Dios, Aarón ãnacũrẽ cũ cabesecũñarĩcãrõrẽã bairo sacerdote majõcũ cũã Dios cũ caĩñabesericũ ãcũ niñami. ⁵ Jesús cũã cũ majũã sumo sacerdote majõcũre bairo jããẽsupĩ. Dios p̄name roque cũ jõñupĩ. Atore bairo qũĩñupĩ cũ macũrẽ:

“Mũ, yũ macũ majũ mũ ãniña.

Ati gãmũi yũ macũ mũ ãnijũgogũ.”

⁶ Dios ya tuti apero cũ caquetibũjũropũ atore bairo qũĩñupĩ cũ macũrẽ:

“Sacerdote majũ, Melquisedec ãcũ mũ yũ cũña.

Mũ p̄name tocãnacã gãmũã camasãrẽ cajẽnibojau mũ ãnicõã ninucũgũ,” qũĩñupĩ Dios cũ macũrẽ.

⁷ Mai, Jesucristo ati yeparũ ãcũ, popiye baigũ jũgoye otiri, tutuaro mena Diore qũĩ jẽniñupĩ. Dios jeto cũ netõõmasĩñupĩ roro cũ cabaipee ãnierẽ. Cũ p̄name tũgoyupi Jesús cũrẽ cũ cajẽnirĩjẽrẽ, Jesús caroaro catũgousau cũ caãno jũgori. Cũ jũátinemoñupĩ. ⁸ Bairi Cristo, Dios macũ nimicũã, roro popiye tãtũõñupĩ. Bairo roro cũ catãtũõrĩqũẽ jũgori caroaro tũgonemo masĩñupĩ Jesús, Dios cũ pacũ cũ caátitirijere. ⁹ Bairo popiye cũ cabairique jũgori caroã majũ ñe ãnie camãcũ baietari bero, nipetiro cũrẽ catũgousari majãrẽ yerijõrõ ãnicõã ninucũrĩcãp̄ap̄ũ caetaparã na ãnio joroque na ásupi Jesús. ¹⁰ Torecũ, Melquisedec sumo sacerdote majõcũ Dios cũ cacũrĩcũ ãcũrẽã bairo cũ cũñupĩ Dios, Jesús cũãrẽ.

Peligro de renunciar a la fe

¹¹ Ati wãme quetibũjũriquere capee wãme mũjãã yũ quetibũjũnemogamiña. Baimicũã, mũjãã p̄name tãmurĩ mũjãã catũgojẽñomasĩtõ jũgori, tiere yũ quetibũjũnemoeĩña. ¹² Tirãmũpũ merẽ mũjãã tũgojũgowũ Jesucristo yaye quetire. Bairo tirãmũpũ catũgojũgoricarã ãnirĩ tie quetire cajũgobueri majã mũjãã ãnibujiorã. Bairo caãniparã nimirãcũã, mũjãã p̄name cariape mũjãã tũgojẽñomasĩtĩña mai. Dios yaye queti camasiriyoe tie ãnieacã cũãrẽ caroaro majũ tunu mũjããrẽ quetibũjũricarore mũjãã bonucũña. Ugarique majũrẽ caũgaena cawĩmarã caũpũrããcã ãnarẽ bairo mũjãã ãniña mai. Dios mena mũjãã tũgoñatutua nemomasĩtĩña. ¹³ Cawĩmarã caũpũrããcã p̄name, “Atie caroa niña,” o “Atie carorije niña,” na caĩmasĩtõrẽã bairo mũjãã cũã caroa macããjẽrẽ mũjãã tũgoña besemasĩtĩña mai. ¹⁴ Ugariquere caũgarãpũ niñama cabutoa. Na p̄name caroaro tũgomasĩjãñuñama caroa wãme ãnierẽ. Bairi, “Atie caroa niña,” o “Atie carorije niña,” ã tũgoña besemasĩñama.

6

¹ Bairo cabairoi, cabutoare bairo nemorõ Dios mena tũgoñatutuagarã, Jesucristo yaye queti camasiriyorijere marĩ buenemogarã. Marĩ cabuejũgorique cañurĩjẽ to caãnimiatacũãrẽ, nemojãñurõ camasiriyorije to caãnimiatacũãrẽ, buenemorotiya. Marĩ cabuejũgorique bairo ãmũ: Roro marĩ caátiere yapapuari marĩ cayeri wasoariquere marĩ buewũ. Roro marĩ caátiere marĩ cacũẽtĩcõãta, caũpetietopũ cayasiránãrẽ bairo marĩ cabaibujioriquere

marĩ buewu. Apeyera Dios mena tũgoñatutuarique cũârẽ marĩ buejũgowu. ² Apeyera bautizarique macããjẽ cũârẽ marĩ buewu. Tunu Diore catũgousari majãrẽ na rũpoa buire na wãmo mena ñigãpeori Diopure jẽnibojarique cũârẽ marĩ buewu. Cariacoatana nimirãcũã tunu na cacaticoatie cũârẽ marĩ buewu. Apeyera tunu Dios camasãrẽ cũ caĩñabeseri rũmu caetaro narẽ cũ caĩñabesero bero na cabaicõãninucũpee cũârẽ marĩ buewu. ³ Tie nipetirije marĩ cabuejũgorique caãnimajũrẽ to caãnimitacũârẽ, nemojãñurõ camasiri-orije roquere buenemorotiya. Bairoa marĩ átigarã, Dios cũ cabooata.

⁴⁻⁶ Jĩcãũ ũcũ camasocu Dios yaye quetire cariape tũgoyuru. Dios cũrẽ cũ camairĩjẽrẽ tũgomasiĩrĩ useanirĩqũẽ mena añũpũ. Espĩritu Santo cũ camasiõnemorĩjẽ cũârẽ masĩũpũ. Bairi Dios yaye caroa queti cũârẽ useanirĩqũẽ mena tũgoyuru. Dios cũ carotimasĩrĩpau macããjẽ cũ camasĩrĩjẽ mena cũ caátijẽñorĩqũẽ cũârẽ ññaũpũ. Cũ ũcũ caãnacũ pũame tiere catũgoricu nimicũã, Dios yaye caroa quetire cũ cajãnamajũcõãta, pũgani cãrõ tunu cũ yerire Dios mena tũgoñawasoanemo masĩã maa. Cũ ũna pũame Jesucristo Dios macũrẽ caboena añirĩ yucũpãĩpũ capapuatuturicarãrẽ bairo ána átiyama, pũgani cãrõ tunu nipetiro camasã na caĩñajoro. Jesure roro cũ boyetieperãrẽ bairo átiyama.

⁷ Bairo cabairã pũame oco caocarije yeparu cañarõ ti yepa pũame caũpũjõ yasiorore bairo caãna niñama. Ti yepa uparã ti yepare na caotero bero caroare carĩca joata, “Caroa yepa Dios cũ cũrĩcã yepa niña,” ñ masĩñama ti yepa uparã. ⁸ Carorije pota yucu ũnie jeto carĩca joata roque, ti yepa dope bairo átimasĩã maa. “Dios cũ carocarica yepare bairo tuagaro,” ĩgarãma yua ti yepa uparã. Bairo ĩ yaparori bero, ti yepare joerocacõãgarãma.

La esperanza que nos mantiene firmes

⁹ Bairo tutuaro mena mũjããrẽ quetibũjũmirãcũã, yu yarã, jãã masĩjãñũña merẽ Dios cũ canetõrĩcãrõpũ caánã mũjãã caãnierẽ. ¹⁰ Bairi Dios cañuu majũ niñami. Masiritietiyami Dios mũjãã cũrẽ caroaro mũjãã camairĩjẽrẽ. Cũrẽ mũjãã camairĩjẽ jũgori marĩ yarã Dios mena catũgoñatutuarãrẽ na mũjãã juátinemowũ. Mai, bairoa mũjãã áticõã ninucũña ãme cũârẽ. ¹¹ Torena, mũjããrẽ atore bairo jãã ĩnemoña: Tocãnacãũpũa mũjãã mena macããnarẽ bairo jeto na juátinemõña useanirĩqũẽ mena. Bairo átinucũña, Dios caroaro cũ caátibojapee nipetirijere mũjãã cacũgopetimasĩparore bairo ĩrã. ¹² Mũjãã, aperã cateeyepairã na caátĩãnjẽ cũtiere bairo mũjãã caátĩãno jãã boetiya. Dios mena na catũgoñatutuarije jũgori popiye baimirãcũã, Dios cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo cũ canetõrĩcãrã na cabairore bairo mũjãã caãno jãã boya.

¹³⁻¹⁴ Dios, marĩ ñicũ Abraham ãnacũrẽ caroaro cũ caátĩ rũmũrẽ cariape cũ majũ ya wãme mena qũĩũpĩ, apeĩ cũ netõrõ caĩñabeseĩ cũ camano jũgori. Bairo qũĩũpĩ: “Caroa majũrẽ mu yu jogu. Mu pãrãmerã capããrã majũ na buo joroque yu átigu.” ¹⁵ Bairo cũ caĩrõ bero, Abraham pũame cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo caetapa rũmũrẽ caroaro mena coteyupi. Cabero Dios cũ caĩcũjũgoyetiricarorea bairo cũ baiyupa.

¹⁶ Camasã pũame, “Cariape majũ jãã ñña,” na caĩata, na bui macããcũ ya wãme mena ĩ bũsũnucũñama. Bairo cũ wãme mena na caĩbũsũata, “Marĩ caĩrĩcãrõrẽã bairo marĩ caápericõãta, cũã, marĩrẽ popiye marĩ baio joroque cũ áparo,” caĩrãrẽ bairo ĩnucũñama. Bairo na caĩrõ bero caãnoi, dope bairo ape wãme ĩ bũsũnetõ masĩã maa yua. ¹⁷ Torecu, Dios pũame wasoaricarõ mano cariapea caroaro cũ caátibojapeere cũrẽ catũgousarã na camasĩrõrẽ boyupi. Pũgani cãrõ tũgoñanemorĩcãrõ mano tiere na camasĩrõ boyupi. Bairi cũ caĩcũrĩqũẽrẽ bairo caroaro cũ caátipeere cacũgoparãrẽ cũ ya wãme majũ mena na ĩ quetibũjũyupi. ¹⁸ Bairo marĩrẽ, “Caroaro mũjããrẽ yu átigu,”

bairi tunu cū wāme majū mena ĩrĭ, cū caĩquetibujurique jūgori marĭ p̄ame caānorē bairo cariape marĭ tūgoñatutuagarā. Dios caĩtopai mee niñami. Cū caĩrĭqũe dope bairo wasoamasĭa maniña. Bairi, “Marĭrē netōōgumi Dios cū caĩrĭcārōrē bairo,” marĭ ĩ tūgoñatutuamasĭa. 19-20 “Cūmua capairicare āpōāpāi canucūrĭpāi mena jūgori, ti cūmua aperop̄u wuāmasĭētĭña,” marĭ ĩ masĭña p̄gani cārō tūgoñarĭcārō mano. Torea bairo Jesús mena marĭ catūgoñatutuarique mena jūgori, “Cū mena useanirĭ marĭ ānicōā ninucūgarā tocānacā r̄m̄ua cū caĩrĭcārōrēā bairo,” marĭ ĩ masĭña merē p̄gani cārō tūgoñarĭcārō mano. Apeyera tunu sumo sacerdote majōc̄u templo wiip̄u Dios mena b̄suácú, jutii asero yoo ěnotarica aserore netōrĭ, Dios cū caānip̄ap̄u etanucūñup̄ā. Torea bairo Jesús marĭ catūgoñatutuanemojūgoric̄u cūā cū cariarique jūgori um̄recóo Dios cū caānip̄ap̄u etayupi. Marĭ jūgoye ájūgoyupi um̄recóore, marĭ cū yarā cūā cū t̄p̄u marĭ caāmasĭparore bairo ĩ. Bairo cū caáto jūgori, cū cūñupĭ Dios marĭ sumo sacerdote majōc̄ure bairo caānicōāninucūp̄au majū. Tir̄um̄p̄u macāācū Melquisedec cawāmec̄uc̄u ānacūrē bairo cū cūñupĭ.

7

Jesús, sacerdote de la misma clase que Melquisedec

¹ Melquisedec cawāmec̄uc̄u p̄ame Salem cawāmec̄uti macā quetiup̄au rey āñup̄ā. Dios, nocārō catutuāu jōbui um̄recóo macāācū yāu sacerdote majū āñup̄ā. Bairi marĭ ñicū Abraham ānacū, reyes quetiup̄arārē cū capajĭānetōnucārō bero, cū ya macāp̄u cū catunuátó, Melquisedec p̄ame cū bocāetayup̄u. Bairo cū bocāetari yua, “Caroare cū joáto m̄rē Dios,” qũĭ jēnibojayup̄u Abrahārē. ² Bairo cū caĩjēnibojayaparoro bero, Abraham p̄ame cū wapana ānana na cacūgomirĭqũērē pajĭārĭ bero cū cajerique p̄uga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārō cū joyup̄u Melquisedere. Mai, Melquisedec wāme p̄ame bairo ĩgaro ĩña: “Quetiup̄au rey cariape caác̄u,” ĩgaro ĩña. Cū ya macā Salem cūā bairo ĩgaro ĩña: “Caroa yeri p̄nacutaje caāni macā,” ĩgaro ĩña. Bairi ti macā quetiup̄au p̄ame cūā, “Quetiup̄au caroa yeri p̄nacutaje caác̄u niñami,” ĩgaro ĩña. ³ Masĭa maniña Melquisedec pac̄ua ānanarē. Cū ñicūjāā ānana cūārē masĭa maniña. Apeyera cū cabuiarique, bairi cū cabaiyasirique ũnierē na caquetibujuro cūārē tūgoa maniña. Dios macū Jesús cū cabairica wāmerēā bairo Melquisedec cūā sacerdote majōc̄u nicōā ninucūgumi tocānacā r̄m̄ua.

⁴ Bairi āmerē caānimajūū Melquisedec cū caānierē tūgoñaña. Marĭ ñicū caānijūgoric̄u Abraham p̄ame cū wapandarē na pajĭārĭ bero, na cacūgomirĭqũē cū cajerique p̄uga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārō cū joyup̄u Melquisedere. ⁵ Moisés ānacū cū caquetibujuc̄rĭqũē jūgori sacerdote majā Levĭ ya poa macāāna p̄ame p̄uga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārō jemasĭnucūñama camasā na ya macā macāāna na cawapatarijere. Na yarā majū Abraham pārāmerā jĭcā majā na cūā na caāniatacūārē, na jemasĭñama na cawapatarije p̄uga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārō majūrē. ⁶ Melquisedec p̄ame Levĭ ya poa macāācū āmerĭmicūā, Abraham cū cacūgorije p̄uga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārō jeyupi. “Caroa wāmerē m̄u ȳu joḡu,” Dios cū caĩcūrĭcū yaye p̄uga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārōrē jeeri bero, “Caroare m̄u cū joáto Dios,” qũĭ cūñupĭ Melquisedec Abrahārē. ⁷ Nipetiro camasā atore bairo ĩ masĭñama: “‘Caroare cū joáto m̄rē Dios,’ caĩ p̄ame, cū caĩ netōjāñurō caānimajūū niñami.” ⁸ Levĭ pārāmerā āme macāāna sacerdotea caāna p̄uga wāmo petiro cānacā sero caānierē jĭcā sero cārōrē cajenucūrā p̄ame camasā cayasiparā majū ninucūñama. “Melquisedec p̄ame roque

caānicōāninucūūrē bairo caācū niñami,” ĩ quetibujuya Dios ya tutip̄. 9-10 Ti r̄m̄ Melquisedec Abrahārē cū cabocāetari r̄m̄rē, Abraham p̄ame cū rupaup̄ cūgoyupi cū p̄rāmerā caāniparā nipetirore. Leví ya poa macāāna cūārē cūgoyupi, na cabuaetimiatacūārē mai. Bairi bairo marī ĩ masīña: Abraham cū yaye p̄ga wāmo petiro cānacā sero caānierē jīcā sero cārō Melquisedere cū cajori r̄m̄ caāno, Leví ya poa macāāna cūā cū jorārē bairo ásupa, Abraham cū cajoro jūgori.

11 Sacerdote majā levita ya poa macāāna Aarón p̄rāmerā caānana jūgori marī ñicūjāā Israel yepa macāāna p̄ame ñejūgoyupa Dios yaye cū caátiroticūrīqūērē. Bairi sacerdote majā caānana Dios cū caroticūrīqūērē cabori majārē ñe ũnie caroa carusaenarē bairo caāna na tuao joroque caāna na caāmata, Aarón ũcū mee, ape majōc̄ Melquisedec ũcū sacerdote cū cajāārō bonemoetibujoricaro. 12 Apei sacerdote majōc̄ cū cajāāwasoarorea bairo cab̄c̄ rotirique Moisés ānacū cū caroticūrīqūē cūārē cawāma wāme p̄ame wasoanemorotiya. 13-14 Profeta majā na caīwoatujūgoyetiric̄ marī Quetiup̄ Jesús p̄ame sacerdote majā ya poa macāācū mee āñupī. Aarón ya poa macāācū mee, Judá ya poa macāācū roque āñupī. Tiere nipetiro camasā masīñama. Ni jīcā ũcū sacerdote majōc̄ Aarōrē bairo caācū Judá ya poare mañupī. Moisés ānacū sacerdote majā Aarōrē bairo caāna na caāni wāmerē quetibuj̄, “Judá ya poa macāāna sacerdote majā caāniparā nigarāma,” ĩ quetibuj̄esupi.

15 Jesús, apei sacerdote Melquisedere bairo caācū cū cajāārīqūē jūgori, “Cab̄c̄ rotiriquere cawāma wāme mena wasoa yaparoya,” nemojāñurō caānorē bairo marī ĩ masīña. 16 Cab̄c̄ roticūrīqūē, “Ti poa macāāna sacerdote majā jāāmasīñama,” caīquetibuj̄ro jūgori mee sacerdote jāāñupī Jesús. Caānicōācū cū caānie jūgori p̄ame roque jāāñupī. 17 Atore bairo qūñupī Dios cūā Jesús cū caānicōānierē:

“Sacerdote majū Melquisedec ũcū m̄ ȳ cūña.

M̄ p̄ame tocānacā r̄m̄na camasārē cajēniboj̄ m̄ ānicōā ninucūḡ,” qūñupī Dios cū macūrē.

18 Cab̄c̄ roticūrīqūērē camasoc̄ ni jīcā ũcū cū caátie jūgori netōmasīētīñami. Bairi tie cab̄c̄ roticūrīqūē p̄ame marī jānaecoya yua. 19 Tie Moisés cū caroticūjūgorique p̄ame dope bairo átimasīēsupa camasā Dios t̄p̄ caágarārē. Āmerē yua, tie caánato ũnorēā, marī bócaya cawāma wāme Dios cū cacūrīqūērē. Jesucristore marī catūgoñatutuarije jūgori caroaro cariape Diore marī bocaetamasīña marī yerip̄ yua.

20 Tore bairo marī camasīrō boyupi Dios. Bairi cū ya wāme majū mena ĩrī, tiere marī masīñupī. Aperā sacerdote majā p̄amerē ni ũcū wāme mena ĩrī na jōēsupa. 21 Cabaimiatacūārē, marī Quetiup̄ p̄amerē Dios cū ya wāme mena ĩrī, sacerdotere bairo cū jōñupī. Dios ya tutip̄ cūā atore bairo ĩ quetibuj̄ya Jesure:

“Caānorē bairo cariape ĩñami marī Quetiup̄ Dios cū macūrē, ape wāme tūgoñanemorīcārō mano:

‘Sacerdote majū caānicōāninucūp̄ m̄ ȳ cūña,’ qūñami Dios cū macūrē,” ĩ quetibuj̄ya Dios ya tutip̄.

22 Bairo Dios cū caīrīcārōrē bairo Jesús p̄ame sacerdote cū caānicōānipee jūgori cawāma wāme camasārē Dios cū caátiroticūrījē to tuao joroque ásupi Jesús, cab̄c̄ wāmerē jānarī yua. Bairo átiri, cañunetōrījē p̄ame cab̄c̄ wāme Moisés cū cacūjūgoriquere wasoacūñupī.

23 Aperā sacerdote majā Leví ya poa macāāna p̄ame jīcā na mena macāācū sacerdote cū cabaiyasiro bero, apei tunu wasoetanucūñupā. Bairi

capããrã añuparã sacerdote majã Leví ya poa macããna. ²⁴ Jesús p̄ame roque tocãnacã r̄m̄na caãnicõãninucũp̄au niñami. Bairi ni jĩcãũ ùcũ cãrẽ cawasoap̄au sacerdote majã ùcũ ãnicoteetiyami. ²⁵ Caroaro cariape Jesús j̄gori Diore na yerip̄u cabocaetagarãrẽ Jesús p̄ame na netõõmasĩñami tocãnacã r̄m̄na. Caãnicõãninucũp̄au caãcũ ãnirĩ, cũ yarãrẽ Diop̄are na j̄enibojamasĩnucũñami.

²⁶ Tore bairo cabairoi yua, Jesús niñami marĩ sacerdote, marĩrẽ coteãninucũũ majũ. Cũã, cañuũ ñe ùnie carorije wapa cacũgoecu niñami. Bairi camasã roro na caátore bairo caápei niñami. Dios p̄ame carorije caãna na camanop̄u cũ cũñupĩ cũtu um̄recóo bui macã tutip̄u. ²⁷ Cũã, aperã sumo sacerdote majãrẽ bairo mee niñami. Na p̄ame waibũtoare pajĩãrĩ bero cajũgoye mai, na carorije wapare regarã, waibũtoa rii mena joemũgõjonucũñama Diop̄are. Bairo átiri berop̄u yua, aperã camasãrẽ tore bairo na átibojanucũñama. Tore bairo átinucũñama tocãnacã r̄m̄na sumo sacerdote majã. Jesús p̄ame roque yuc̄p̄ãip̄u cũ cariarique j̄gori jĩcãnia roro popiye bairi riayupĩ, marĩ carorije wapare netõpeyo yaparoetagu. P̄ugani cãrõ marĩ cũ cariajojapee mañupã. ²⁸ Moisés cũ caroticũrĩqũẽ p̄ame sacerdote majã quetiuparã na ãnio joroque ásupa, camasã ãnirĩ carorije cawapa cãgorã na caãniamiatacũãrẽ. Bairo na cabaimiatacũãrẽ, Dios p̄ame cũ wãme majũ mena ãrĩ, cũ macãrẽ sumo sacerdote majõcure cũ cũñupĩ, Moisés cũ caátiroticũrĩqũẽ bero. Cũ macãrẽ Dios p̄ame tocãnacã r̄m̄na cañuũ caãnicõãninucũp̄are bairo cũ cũñupĩ.

8

Jesús, mediador de un nuevo pacto

¹ Tocãnacã wãme m̄jããrẽ jãã caquetibuj̄rije caãnimajũrĩjẽ p̄ame atore bairo niña: Jesús marĩ sumo sacerdote um̄recóop̄u Dios cũ caruiro cariape nũgõãp̄u ruiyami, carotimasĩruiricarop̄u. ² Jesús p̄ame camasã na caqũẽnoricã wii templo wii meerẽ, sumo sacerdote majõcure bairo átĩãniñami um̄recóop̄ure. Dios marĩ Quetiup̄au majũ cũ caqũẽnoricã wii p̄amerẽ tore bairo Diop̄are marĩ j̄enibojã ãniñami.

³ Ati yepap̄u caãna tocãnacãũp̄na sacerdote majã waibũtoa riire camasãrẽ cajoemũgõjobjaparã na caĩcũrĩcãrã ninucũñama. Bairi Jesús cũã torea bairo caãcũ ãnirĩ cũ majũ rup̄au cũ cariarique mena j̄gori Diop̄are camasã yayere jonetõãrẽ bairo caátĩãcũ niñami. ⁴ Jesucristo p̄ame ati yepap̄u cũ catuaata, jĩcãni ùno sacerdotere bairo ãmerĩbujoricumi. Merẽ ati yepap̄ure niñama sacerdote majã Moisés ãnacũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ bairo Diop̄are camasã na cajorijere cajonetõbojari majã. ⁵ Moisés ãnacũrẽ santuariore cũ caqũẽnorotiparo jũgoye atore bairo qũĩñupĩ Dios: “Tũgoya mai: Ëtãũp̄u m̄ caãno m̄ ȳ caĩñoricãrõrẽã bairo m̄ qũẽnogu santuariore,” qũĩñupĩ Dios Moiserere. Bairo Dios Moiserere cũ caĩrĩqũẽrẽ tũgori, atore bairo marĩ ã masĩña: “Sacerdote majã na caátĩãninucũrĩjẽ p̄ame um̄recóop̄u macããjẽ Dios yayere na caátiqueyocõñarĩjẽrẽ bairo niña,” marĩ ã masĩña. ⁶ Na paarique ñumirõcũã, jõbui marĩ sumo sacerdote Jesús marĩrẽ cũ caátibojarije p̄ame ñunetõña. Cawãma wãme Jesús camasãrẽ cũ caĩrĩcãrõrẽ bairo Dios mena jĩcã yeri pũnacunarẽ bairo na ãnio joroque ásupi Jesús.

⁷ Moisés cũ caroticũrĩqũẽ caroa wãme caãnijũgorica wãme caroaro cariape caãmata, apeye cawãma wãmerẽ marĩ bonemoetibujiorã tunu. ⁸ Torec̄u, Dios p̄ame ti yutea macããna camasã na caátĩãnierẽ ãñarĩ, “Caroaro jĩcãrõ tãni átĩãmerĩñama,” ãñupĩ. Atore bairo ã quetibuj̄ya cũ ya tuti cũã: “Bairo ãñami marĩ Quetiup̄au: ‘Ape yutea caãno etagaro Israel,

bairi Judá ya poa macããna nipetiro judío majãrẽ cawãma wãme na yu caátibojapee.

⁹ Atie pũame mũjãã ñicũjãã Egipto yeparũ caãnarẽ na yu cajewiyori rãmũ caãno na yu caquetibũcũjũgoriquere bairo mee nigaro.

Bairo na yu caquetibũcũrĩqũẽrẽ na cabaibotiorique jũgori na yu awey-ocoápá,' ññami marĩ Quetiupã.

¹⁰ 'Ti yũtea caãno Israel macããnarẽ cawãma wãme na yu caátibojapee atore bairo nigaro:

Na yeri na catãgoñarĩjẽpũ yu caroticũpeere na tũgoñao joroque na yu átigũ.

Bairo yu caáto, yu caroticũrĩjẽrẽ borã, tiere caroaro cariape átigarãma.

Toresũ yua, na pasũ yu ãnigũ. Na pũame yu ya poa macããna nigarãma.

¹¹ Bairo yu caáto jũgori, "Marĩ Quetiupã yayerẽ mũ yu quetibũjũpa,"

ãmeo ñtĩgarãma, merẽ yũre camasĩrã jeto caãna ãnirĩ.

Cawĩmarã, cabũtoa nipetiro yũre camasĩrã jeto nigarãma ti yũtea caãnorẽ.

¹² Na, roro na caátajere yu masiriyogu.

Pũgani tunu tiere yu tũgoñanemoetigũ,' ññami marĩ Quetiupã," ñ quetibũjũya cã ya tutipũ.

¹³ Cawãma wãme marĩrẽ cũ caátibojapeere cũ caĩata, tirũmũpũ marĩ ñicũjããrẽ cũ caquetibũcũjũgoriquere, "Jãnarĩqũẽrẽ bairo nicõãña," ñgũ ñcũmi. Bairi dise ñnie marĩrẽ dope bairo caátimasĩtĩtĩ pũame jicoquei petigaro baiya.

9

El santuario terrenal y el santuario celestial

¹ Bairi tunu marĩ ñicũ ãnacũ Moiserẽ Dios cũ caquetibũjũroticũrĩqũẽ jũgori masĩñupã camasã pũame ñubuerã na caátinucũbũgopeere, ati yepa macããtõ santuario macããjẽrẽ. ² Dios ya wii waibũtoa aseri mena na caqũẽnojũgorica wii pũame atore bairo caãni wii ãñuparõ: Pũga arua cacũgori wii majũ ãñuparõ. Etajũgoricapũre, Cañurĩpã cawãmecũtipũre ãñuparõ candelabro jĩñaworica tutu. Tipũrea ãñuparõ tunu jĩcã mesa pan caroa Dios yaye majũ na caĩcũrĩqũẽ cũã. ³ Bairi jĩcã jutii eñotarica bero macãã asero jũgoyepũ ãñuparõ tunu Cañurĩpã Majũ Dios ya arua cawãmecũti arua. ⁴ Topũre ãñuparõ oro mena na caqũẽnorĩcã altar mesa incienso cajũtiñurĩjẽrẽ na cajoemũgõrĩ mesa majũ. Tipũrea ãñuparõ tunu Dios ya pata rocapata cofre del pacto cawãmecũti pata oro mena nipetiropũ cabuire werica pata majũ. Ti pata pũeapũ ãñuparõ jĩcã jotũ oro mena na caqũẽnorĩcã jotũ, ñgarique Dios cũ cajorique manã cawãmecũtie mena. Tunu bairoa ti pata pũeapũre ãñuparõ Aarón ãnacũ tuericũ caãcããjããrĩcũ cũã. Apeyera Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ cũ cawoaturicapãrĩ ãtãpãrĩ cũã ãñuparõ ti patapũeapũre. ⁵ Ti pata bui pũamerẽ ãñuparã ángelea majãrẽ bairo caãna wericarã pũgarã. Na pũame topũ na caãnie jũgori, "Dios cũ caãno niña ato," ñgarã baiyuparã. Na querũpũrĩ mena ãmeo ñucãnamurĩ ti pata buire nucũñuparã. Bairo cabaimiatacũãrẽ, capee wãme yu quetibũjũnemoõtĩña ti wãmerẽ.

⁶ Bairo ti wii macããjẽ tore bairo caroaro qũẽnorĩcãrõ caãnoi, ti wii caãnijũgori arũare jããetanucũñuparã, na cañubuerije macããjẽrẽ átigarã sacerdote majã. ⁷ Ti arua bero macãã arua pũamerẽ sumo sacerdote jeto jããmasĩñupũ. Jĩcãni jeto jããnucũñupũ jĩcã cũmarẽ. Ti arũare cũ cajããrĩ rãmũrẽ waibũtoa riire jeánucũñupũ. Cũ carorije wapa, bairi cũ ya macã macããna tũgoñaena roro na caátie wapa cũãrẽ Dios na cũ masiriyobojãto ñ, tiere jeánucũñupũ. ⁸ Atie nipetirijere tũgoñarĩ, atore bairo marĩ masĩõñami Espiritu Santo pũame: Mai, caãnijũgori arua pũame ñubueriquere áta arũapũ camasã na caãnitoye, ape arua, santuario arua pũame mai pããjã masĩã maa. Toreã bairo

cabucu wāme na cañubuerique cañnicõãmata mai, cariape Dios cū cañnipaure etamasĩã mano. ⁹ Tie nipetirije marĩ catũgorije ati yepa macããjẽ santuario pũame marĩ ati yũtea macããna ɯmũrecóopũ caãno santuario cũãrẽ marĩ camasĩparore bairo ĩ, cũñupĩ Dios. Bairo tie, ati yepa macããjẽ jũgori waibũtoa riire joemũgõrĩ santuariopũ cañubuerã etarã caroaro yericati petietaetiyama mai. ¹⁰ Tie ati yepa macããjẽ Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũẽ pũame marĩ caũgapee, marĩ caetipee, marĩ wãmorĩ marĩ cacosepee wāme ũnie jetore átirotiyupa. Tie nipetirije caátirotirijere Dios cū cawasoaparo jũgoye mai marĩ rupaũre maijũgorique macããjẽ wāme niña. Marĩ yerire dope bairo átimasĩetĩña tie jũgori.

¹¹ Merẽ atĩmajũcõãñupĩ Cristo marĩ sumo sacerdote Dios marĩrẽ caroaro cū caátipeere cajou majũ. Marĩ sumo sacerdote cū capaari wii santuario pũame ati yepa macãã wii santuario netõjãñurõ caroaro cañnimajũrĩ wii niña. Ati yepa macããna camasã na caqũenorĩcã wii mee niña. Bairi ati yepa macãã wii mee, ɯmũrecóo macãã wii majũ niña, ĩgu ñiña. ¹² Jesucristo merẽ santuariopũ jããñupĩ. Bairo jããrĩ, waibũtoa chivoa, bairi becerroa riĩ mena mee, cū majũ riĩ mena jũgori marĩ carorije wapare netõõgu jããñupĩ. Jĩcãnia jããñupĩ, pũgani cãrõ jããnemoesupi. Bairo cū cabairique jũgori yeri capetietiere cacũgorã marĩ tuao joroque ásupi. ¹³ Nurĩcãrã toroa, bairi chivoa riĩ, tunu bairoa becerrare na cajoerije õwãrẽ oco mena asuri camasã buire sacerdote majõcu na cū cayayewẽrõ bero, bui na rupaũre caũgueri coserãrẽ bairo jeto tuayama, Dios cū caĩñajoro. ¹⁴ Bairo atie cabaimiatacũãrẽ, ¡Jesucristo yaye riĩ pũame roque waibũtoa riĩ netõjãñurõ cañnimajũrĩjẽ niña! Espiritu Santo cañnicõãninucũũ cū camasĩrĩjẽ jũgori Jesucristo cū rupaũ majũrẽã Diopũre cū joure bairo ásupi. Waibũtoa riire na cajoemũgõjonucũrĩjẽ netõjãñurõ cū caátie pũame ñe ũnie rusaesupa. Cū cariarique jũgori caũpetietopũ cayasiránãrẽ bairo marĩ cabaibujioriquere netõõñupĩ. Bairo marĩ netõõñupĩ Jesús Dios cañnicõãninucũũrẽ caroaro cū marĩ catũgoussamasĩparore bairo ĩ.

¹⁵ Torecu, Jesucristo pũame yucupãĩpũ cū cariarique jũgori Dios cū pacu mena, bairi camasã mena cũãrẽ jĩcã yericũnarẽ bairo caroaro Dios mena marĩ ãnio joroque ásupi. Cawãma wāme mena, “Mũjãã yũ netõõbojagu,” cū caĩrĩcãrõrẽã bairo ásupi. “Bairo yũ caáto cañnijũgorica wāme roticũrĩqũẽrẽ na cacũgorica yũtea caãno roro na caátaje wapare yũ masiriyobojagu. Bairo yũ caáto bero, Dios cū caĩñabesericarã cū yarã cañniparã pũame cū caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo yeri capetietiere cacũgoparã majũ nigarãma,” ĩrẽ bairo marĩ ásupi.

¹⁶ Bairi, “Jĩcãũ cū caĩrĩqũẽ cawãma wāme caroaro tutuaro mena to ãmarõ,” marĩ caĩata, tie cawãma wãmerẽ cacũrĩcũ cū cariarije mena marĩ masĩña. Cū cariaepata roque, tie cū caĩcũrĩqũẽrẽ bairo bai jũgoetibujioro. ¹⁷ Bairi jĩcãũ cū caĩcũrĩqũẽ cawãma wāme ũnie wapa maniña, mai tiere caĩcũrĩcũ cū cacaticõãmata. Cū cariaro beropũ roquere wapa cõtibujioro. ¹⁸ Torecu, Dios pũame cañnijũgorique Moisés ãnacũrẽ cū caátiroticũrĩqũẽ cũãrẽ waibũtoare pajĩãrĩqũẽ mena cũjũgoyupi. ¹⁹ Mai, nipetiro camasã Israel macããnarẽ na quetibũjũyupi Moisés ãnacũ Dios narẽ cū caátiroticũrĩqũẽrẽ. Bairo na quetibũjũri bero, waibũtoa chivoa, bairi becerroa na capajĩãtãna riire jeeri, tiere oco mena asuyupi. Áti yaparo, yucu hisopo cawãmecatĩi rãpũ mena oveja poa jũõrĩqũẽrẽ ti rãpũpũ jiyaturi, riire yosene átiri, Dios busarica tutire yayewẽñupĩ. Bairi to macããna camasã nipetiro cũãrẽ na yayewẽñupĩ Moisés tie riĩ oco mena asuriquere. ²⁰ Bairo áti yaparo, atore bairo na ĩñupĩ: “Cawãma wāme mũjãã camasãrẽ Dios cū caáticũrĩjẽ merẽ ãni jũgoya,” na ĩñupĩ. ²¹ Apeyera tunu Moisés pũame nipetiro Dios ya wii santuario, bairi

ñubuerique macãajê cãârê tie rií mena yayewẽñupĩ tie buire. ²² Moisés ãnacũ cã caátiroticũrĩqũê caĩquetibũjuro pũamata, rií jũgori mena jeto dise ãnie nipetiro jãñurĩpũa caroa wãme ñumasĩña Dios cã caĩñajorore. Waibũtoare na capajĩãtĩcõãta, rorije na caátie wapare Dios cã camasiriyobojapee maniña.

El sacrificio de Cristo quita el pecado

²³ Bairo cabairoi, waibũtoa rii joemũgõrĩqũêrẽ bonucũñupã. Camasã na caqũẽnorĩqũê mũmrecóopũ caãnie macãajêrẽ caãnicõñaqueyorijere, “Caroa wãme ñumasĩña Dios cã caĩñajoro,” ĩgarã, bairo ásupũ. Bairo na caátinucũmiatacũãrẽ, mũmrecóo macãajê pũame ati yepapũ camasã na caátie netõjãñurõ caãnimajũrĩjê ãnierê boya. ²⁴ Torecũ, Cristo ati yepa macãã wii santuario wiire jããrĩcãrõ ãnoa, santuario mũmrecóo macãã wii pũame roquere jããñupĩ. Ati yepa macãã wii camasã na caqũẽnorĩcã wii mũmrecóopũ caãni wii macãajêrẽ bairo caãnicõñaqueyori wiire jããẽsupĩ. Ti wii mũmrecóopũ caãni wiire jããrĩ yua, Diopũre marĩ jẽnibojagu jããñupĩ. ²⁵ Jesucristo jĩcãnia jããñupĩ mũmrecóopũ caãni wiire. Ati yepa macããcũ sumo sacerdote roque tocãnacã cũma waibũtoa rii mena jejããnucũñami santuariopũ. Tie rií cã yaye mee, waibũtoa rii mena pũame roque jee jããnucũñami. ²⁶ Tore bairo átaje caãnipee caãmata, Cristo capee tocãnacã cũma riacõã ninucũbujioũmi ati yepare Dios cã caqũẽnorõ beropũina. Bairopũa, tore bairo átaje caãnipee mee niña. Ati yutea catũsari yuteare Cristo pũame cũ majũ yucũpãĩpũ jĩcãnia rijañañupĩ, cũ yarã caãniparã yaye wapare na netõõbojagu. Pũgani cãrõ cã carianemopee mee niña. ²⁷ Bairi marĩ camasã cũã jĩcãnia marĩ riagarã. Marĩ cabaiyasiro bero, Dios nipetiro marĩ caátajere marĩ ĩñabeseğũmi. ²⁸ Torea bairo Cristo cũã jĩcãnia yucũpãĩpũ riayupĩ, capããrã camasãrẽ na carorije wapare regũ. Cabero bauetaguĩ tunu. Rianemogũ mee, cũ yarã cãrẽ cacoterãrẽ na jeágu buiaetaguĩ tunu.

10

¹ Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũê pũame Dios camasãrẽ caroare cã ca-jopee mee, tiere caãnicõña queyojũgorije niña. Bairo cabairoi, ni jĩcãũ ãcũ tocãnacã cũma waibũtoa rii wãme jetore cã cajoemũgõjorotirique jũgori ñe ãnie cawapa cũgoecũre bairo caãcũ baimasĩtĩñami. ² Moisés ãnacũ cã caroticũrĩqũê caãnorê bairo camasã na carorije wapare carepeyomasĩata, pũgani cãrõ roro na caátajere tũgoñanemoetibujioricarãma. Pũgani cãrõ waibũtoa rii cããrẽ joemũgõjo rotietibujioricarãma. ³ Bairopũa, atie waibũtoa rii mena joemũgõjorique pũame camasã na carorije wapare tocãnacã cũma na catũgoñanemopeere bairo niña. ⁴ Merẽ marĩ masĩña: Waibũtoa toroa, bairi chivoa rií pũame camasã na carorije wapare jĩcãnia na cosenetõõmasĩtĩña.

⁵ Torecũ, Jesucristo ati yepapũ cã cabuiaetaparo jũgoye atore bairo qũĩñupĩ cã pacũ Diore:

“Mũ pũame waibũtoa riire camasã na cajoemũgõjonucũrĩjêrẽ miñajesoroaetiya. Bairi jĩcã rupũ yũ mũ jowũ, camasã roro na caátie wapare yũ majũ na yũ canetõõbojaparore bairo ĩ.

⁶ Camasã roro na caátie wapare regarã, waibũtoare pajĩãrĩ bero, na riire na cajoemũgõjonucũrĩjêrẽ miñajesoroaetiya.

⁷ Torecũ mũrẽ ñiña: Atoa yũ ãniña mũ ya tutipũ na caĩwoatujũgoyecatatorea bairoa, yũre mũ carotiricarore bairo átigu,” qũĩñupĩ Cristo cã pacũre.

⁸ Moisés ãnacũ tore bairo cã caátiroticũrĩqũê caãnie caãnimiatãcũãrẽ, “Dios pũame, camasã roro na caátie regarã, waibũtoare pajĩãrĩ bero, na riire na cajoemũgõjonucũrĩjêrẽ miñajesoroaetiya,” qũĩñupĩ Jesús Diore. ⁹ Cabero qũĩnemoñupĩ Jesús tunu: “Atoa yũ ãniña, yũre mũ carotiricarore bairo

átigu.” Atore bairo qũĩgu ñĩupĩ: “Tirãmupure cabuc̃u rotirique waibũtoa riire joemũgõjorique ùnierẽ jãnarĩ bero, cawãma wãme camasãrẽ caroaro mũ caátibojapeere átigu yũ baiya,” qũĩgu ñĩupĩ Jesús. ¹⁰ Jesús pũame cũ pacũ Dios cũ carotirore bairo ásupi. Bairo átiri, cũ majũã jĩcãnia yucũpãĩpũ riayupi. Pũgani cãrõ cũ carianemorõ boesupa camasã na canetõpeere. Tore bairo Jesús cũ caátie jũgori, cũ yarã caroarã majũ marĩ ãnio joroque ásupi Dios.

¹¹ Nipetiro judío majã yarã sacerdotia tocãnacã rãmũ waibũtoa rii wãme jetore joemũgõjonucũñama. Tie bairo na caátie di rãmũ ùno camasã na carorije wapare jĩcãnia canetõmasĩtĩmiatacũãrẽ, tore bairo átinucũñama sacerdote majã. ¹² Jesucristo pũame roque camasã roro na caátie wapare netõõyaparo etagu, cũ majũã jĩcãnia yucũpãĩpũ riayupi. Pũgani cãrõ tunu cũ carianemorõ boesupa camasã na canetõpeere. Áti yaparori bero, mũrecóopũ ásupi, cũ pacũ Diotũ cariape nũgõãpũ ruiácá. ¹³ Topũ ruicotei átiyami mai, cũ pacũ, Jesús pesuare cũ canetõnucãrõ ùno. ¹⁴ Jesús cũ majũã yucũpãĩpũ cũ cariarique jũgori ñe ùnie cawapa mánarẽ bairo caãna na ãnio joroque na ásupi Jesús Dios yarã caãniparãrẽ. Na pũame tocãnacã rãmũa tore bairo jeto ãnicõã ninucũgarãma.

¹⁵ Tie cariape caãnoina, Espĩritu Santo cũã atore bairo marĩ ñ quetibũjũyami: “Atore bairo ñĩami Dios:

¹⁶ ‘Tĩ yũtea caãno yũ yarãrẽ cawãma wãme na yũ caátibojapee atore bairo nigaro:

Na yeri na catũgoñarĩjẽpũ yũ caroticũpeere na tũgoñao joroque na yũ átigu.

Bairo yũ caáto, yũ caroticũrĩjẽrẽ borã, tiere caroaro cariape átigarãma.

¹⁷ Na, roro na caátajere masiriyori bero, pũgani tunu tiere yũ tũgoñanemoetigu,’ ñĩami Dios,” marĩ ñ quetibũjũyami Espĩritu Santo.

¹⁸ Bairi roro marĩ caátajere netõõrĩqũẽ caroaro cariape majũ caãmata, ape wãme waibũtoa rii marĩ cajoemũgõjorotirije ùnierẽ marĩ boetibujiorã.

Debemos acercarnos a Dios

¹⁹ Bairi yũ yarã, Jesucristo yucũpãĩpũ cũ cariarique jũgori ãmerẽ Dios ya wii santuariore cajããetarãrẽ bairoa cãrẽ uwiricaro mano cũ mena marĩ bũsmasĩña. ²⁰⁻²¹ Dios ya wii templo wiipũ jutii asero ãnotaricaro jũgoye Dios cũ caãni arũapũ sumo sacerdote cũ cajããetaro bero cajããusarãrẽ bairo marĩ ãniña. Marĩ sumo sacerdote Jesucristo cũ cariarique jũgori cũ pacũ Dios cũ caãnopũ marĩ ájũgou átiyami. Cũ berore marĩ áusagarã marĩrẽ cacionucũparopũ. Jesús marĩ sacerdote catutuaũ majũ Dios ya wii mũrecóo macã wii jope tũpũ marĩrẽ cotei átiyami. ²² Bairo marĩrẽ cũ cacoterõ, marĩ yeri marĩ catũgoñarĩjẽ mena cũ pacũ Dios tũpũ marĩ etarõa. Nũcũbũgorique mena ñtoricaro mano, bairi tunu tũgoñatutuarique mena uwiricaro mano Diotũ marĩ etarõa marĩ yeripũ mena. Marĩ rupaũre oco carõa caũguerĩ manie mena cosewericarõrea bairo roro marĩ caátajere care ecoricarã ãnirĩ, Diotũ caetaparã majũ marĩ ãniña marĩ yeripũ mena. ²³ “ ‘Mũjããrẽ yũ netõõgũ,’ cũ caĩrĩcãrõrẽã bairo marĩ netõõgũmi,” caĩrã ãnirĩ tiere marĩ masiritieticõãrõã pũgani tũgoñarĩcãrõ mano. ²⁴ Bairo pũame marĩ boya: Tocãnacãũpũ marĩ yarã aperãrẽ na marĩ jũátinemoto, ãmeo mairĩqũẽ carõa macãjẽrẽ na masĩnemo joroque ñrã. ²⁵ Marĩ, Diore caĩroarã marĩ cañubue neñanucũrõpũre aperã marĩ menarẽ neñatinucũñama. Narẽ bairo marĩ baietiroa. Marĩ pũame roque jĩcãrõ tũgoñatutuaõ joroque marĩ ãmeo átiroa. Bairoa nemojãñurõ marĩ ãmeo áticõã ninucũgarã mai, “Marĩ Quetiupaũ cũ caetapa rãmũ cõñarõ baiya,” caĩrã ãnirĩ.

²⁶ Cajũgoyepũ marĩ Quetiupaũ Jesús quetibũjũrique caroaro cariape ãnajẽrẽ masĩmirãcũã, pũgani tunu roro marĩ caáticõãmata, marĩ carorije wapa netõõnemo masĩã maa. ²⁷ Bairo roro marĩ caáticõãmata yua, uwirique mena

Dios cū cañabesepa rûmurê cacoterârê bairo marĩ tuabujiorã. Aperã cū pesua caãna tutuaro caürõ, caũpetietopu cayasiparârê bairo marĩ tuabujiorã. ²⁸ Apeyera tunu, ni jĩcãũ ùcũ Moisés ãnacũ cū caroticũrĩqũêrê caápeire, pugarã, o itiarã cürê na cabũsũjãata, ñnamairĩcãrõ mano cū pajĩãrocamasĩñama judío majã. ²⁹ Caroaro tũgoñaña mai: Netõjãñurõ popiye na baio joroque na átigumi Dios cū macũ Jesure cañaterã roquere. “Cristo, Dios macũ cū cariarique jũgori roro marĩ caátaje wapare netõõñupĩ,” marĩ ñ masĩña. Bairo noa ùna cū cariarique jũgori na carorije wapare canetõecoparã nimirãcũã, cū riire, “Cabũgoro macããjê niña,” na cañata, na yaye wapa popiye tãmũogaráma. Tunu bairoa Espiritu Santo camasãrê cajucãcũ cããrê roro na caĩrĩjê jũgori popiye majũ tãmũogaráma. ³⁰ Tunu atore bairo marĩ masĩña marĩ Quetiupau Dios cū caĩrĩqũêrê: “Yũ roque cañabesepau yũ ãniña. Yua, carorije caánarê popiye na baio joroque yũ átigũ,” ññupĩ. Tunu apero Dios cū caquetibũjaropu atore bairo ññupĩ: “Marĩ Quetiupau Dios cū yarã na caátajere ññabesegumi.” ³¹ ¡Bairi Dios cañnicõãninucũũ roro caánarê popiye na baio joroque cū caátipee roque cauwiorije majũ niña!

³² Mũjãã pũame roque mũjãã caátiani jũgoriquere tũgoñanemoña tunu. Tiere masiritieticõãña. Jesucristo yaye cariape macããjê quetire mũjãã catũgõsaricaro bero, aperã roro majũ mũjããrê na caátaje to ãnimitacũãrê, tũgoñaenarê bairo tiere mũjãã tũgoñanetõcõãñupã. ³³ Jesucristo yarã mũjãã caãnoi, jĩcããrã mũjãã mena macããnarê nipetiro camasã na caññajoro roro na ñ epeyupa aperã camasã. Popiye na baio joroque na ásupa. Aperã mũjãã mena macããna popiye cabairãrê na ññarĩ butiuro bopacooro na ññañupã. ³⁴ Preso jorica wii na cacũrericarã cããrê na mũjãã ññamaiñupã. Tunu bairoa mũjããrê, mũjãã yaye apeye ùnierê roro majũ na caẽmamiatacũãrê, yerijõrõ mena mũjãã ãnicõãñupã. Ñmurecõopu cañnicõãnie mũjãã cacũgopee nocãrõ caroa caãnimajũrĩjê pũamerê tũgoñarĩ, bairo mũjãã baiyupa.

³⁵ Torena, Jesucristo mena mũjãã catũgoñatutuarijere jãnaeticõãña. Tie jũgori caroaro majũ mũjãã cabaípee ãnigaro. ³⁶ Jesucristo yarã ãnirĩ popiye mũjãã bainemogará. Bairo cabairã nimirãcũã, roro mũjããrê na caátiere tũgoñaenarê bairo tũgoñanetõcõãña, Dios cū caborore bairo mũjãã caátimasĩcõãniparore bairo ñrã. Bairo ána, cū caĩjũgoyeticũrĩcãrõrêã bairo tie caroare mũjãã bocagarã. ³⁷ Bairo cabairo jũgori atore bairo ñña Dios ya tutipũ cããrê:

“Yoaro mee majũ atígumi caatípau pũame. Yowoetigumi.

³⁸ Ni jĩcãũ ùcũ yũ caññajoro carorije cawapa mácãrê bairo cū cañnigaata, yũ mena tũgoñatutuacõã ninucũgumi.

Yũ yayere cajãnarĩcũ pũamerê cū ñññajesoetiya,” ñ quetibũjũya Dios ya tutipũ.

³⁹ Marĩ pũame roque tiere cajãnarĩcããrê bairo marĩ baietiya. Bairi caũpetietopu caápãrãrê bairo marĩ baietiya. Jesucristo mena marĩ catũgoñatutuarijere jũgori, Dios cū canetõõrĩcããrê bairo caãna marĩ ãniña.

11

La fe

¹ Dios mena tũgoñatutuarique atore bairo niña: “Marĩrê caroaro cū caátipeere marĩ jogumi cū caĩrĩcãrõrê bairo,” cariape marĩ caĩcotemasĩrĩjê niña. Caroaro marĩrê cū caátipeere mai ññãetimirãcũã, pũgani tũgoñarĩcãrõ mano cariape cū caĩrĩjêrê marĩ catũgoñarĩjê niña. ² Tirũmũpũ macããna marĩ ñnicãjãã ãnana Dios mena cariape na catũgoñatutuarique jũgori na ññajesoypu Dios.

³ Marĩ pũame Dios mena tũgoñatutuari, atore bairo marĩ ñ masĩña cū caátijẽñojũgoriquere: Ati yepa nipetiro macããjêrê to baibuaetao joroque

ásupi Dios cū cabusuri risero mena. Bairi ati yepa macããjẽ nipetirije Dios cū caátaje marĩ caĩñarĩjẽ p̄ame tir̄m̄p̄ure caĩnamánajẽrẽ marĩ ñña.

⁴ Tir̄m̄p̄ure macããcũ Abel ãnacũ p̄ame Dios mena tũgoñatutuari, oveja waibucure pajĩarĩ bero, cū riire joemũgõjoyupi, Diore qũĩroagu. Cũ jũgocu Caĩn netõjãñurõ caroa wãmerẽ joemũgõjoyupi Abel. Bairo Abel cū caátie jũgori Dios p̄ame carorije wapa cacũgoecure bairo qũĩñañupĩ. Cũ cajoemũgõjorijere qũĩñajesobojayupi Dios. Ámerẽ yua, Abel cū camanimiatacũãrẽ, Dios mena cū catũgoñatutuarique atore bairo ĩ quetibũjũgaro ñña: Marĩ cãã cãrẽ bairo Dios mena marĩ catũgoñatutuarije boya.

⁵ Apei, Enoc cawãmecucu cãã Dios mena cū catũgoñatutuarije jũgori cū neásupi Dios cacatirea um̄recóoru, marĩ camasãrẽ bairo cū cabaiyasietiparore bairo ĩ. Ni jĩcãũ ũcũ cū bocaesupu, jicoquei Dios cãrẽ cū caneátói jũgori. Dios cū cabusuri tutip̄a atore bairo ĩ quetibũjũya Enoc cū cabairiquere: Cũ caneáecoparo jũgoye mai, cū mena cū catũgoñatutuarijere ññajesoyupi Dios.

⁶ Ni jĩcãũ ũcũ Dios mena cū catũgoñatutuaeticõãta, Diore qũĩñajesoroque cū átimasĩtĩñami. Diotu caágarã p̄ame cariapea atore bairo na caĩtũgoñarõ ñña: Ññami Dios. Tunu atore bairo na caĩtũgoñanemorõ ñña: Caroare na jogumi Dios cãrẽ caborãrẽ.

⁷ Apei, Noé ãnacũ cãã Dios mena cū catũgoñatutuarije mena netõñupĩ. Mai, Dios p̄ame cū quetibũjũyupi Noérẽ caĩñaña manie cabaipeere. Tie cabaipeere ññaetimicũã, caãnorẽ bairo tũgori, cũmua capairicare qũẽnoñupĩ, cū pũnaa mena cabaipeere netõgu. Tunu bairoa Dios mena cū catũgoñatutuarije jũgori camasã ati um̄recóo macããna cū caãni yepa caãna Diore caĩroaenarẽ, “Mũjãã yasicoagarã,” na ĩ quetibũjũmiñupĩ Noé. Bairi yua, ati yepa caruarip̄are netõõcoasupa Noéjãã Dios mena cū catũgoñatutuarije jũgori.

⁸ Apei, Abraham ãnacũ cãã Dios mena cū catũgoñatutuarije jũgori Dios cãrẽ, “Ape yepap̄a ácũja mu yarã mena,” cū caĩrĩjẽrẽ tũgori, caroaro cariape cū tũgoyupi. Tiere tũgori bero, cū caátore masĩtĩmicũã, Dios cãrẽ cū cajopa yepap̄a ásupi Abraham. ⁹ Tunu bairoa etari bero, Dios mena cū catũgoñatutuarije jũgori ape yepap̄a macããcũrẽ bairo átiãñupĩ. Waibũtoa aseri mena qũẽnorĩcã wiiri mena ãniñesẽãñupĩ. Cũ macũ Isaac, bairi cū pãrãmi Jacob cãã torea bairo ãniñesẽãñupã cū berore. “Mũjããrẽ ati yepare yu jogu,” na ĩ busuyupi Dios na cããrẽ. ¹⁰ Abraham p̄ame Dios ya macã um̄recóoru caãni macã capetieti macãrẽ ãnigu, tore bairo baiñesẽãñupĩ ati yepap̄are. Dios majũ cū caqũẽnorĩcã macãrẽ etagu, tore bairo baicoteyupi Abraham.

¹¹ Tunu apeyera Abraham, “Yure cū caĩrĩcãrõrẽã bairo jĩcã wãme rusaricaro mano yu átibojagumi Dios,” caãnorẽ bairo cariapea ĩ tũgoñañupĩ. Bairo Dios mena cū catũgoñatutuarije jũgori, cū, cū numo cãã cabũtoa, capũnaacuti masĩenap̄a na caãnimitacũãrẽ, jĩcãũ na macũcutio joroque ásupi Dios cū camasĩrĩjẽ mena. ¹² Bairo bairi Dios cū camasĩrĩjẽ jũgori Abraham cabuc̄u majũp̄u nimicũã, macũc̄usupi. Bairo macũcutiri bero, capããrã pãrãmerã c̄usupi. Um̄recóo macããna ñocõã, bairi paputiro macããjẽ paa rupare cõñajĩãtia mano cãrõ majũ pãrãmerã c̄usupi Abraham.

¹³ Na, yu caĩquetibũjũrã ãnana Dios narẽ cū caĩrĩcãrõrẽã bairo cabaiPETIRORE ññaesupa ati yepap̄a mai na caãni rãmãrẽ. Mai, na cariaparo jũgoye tie cabaipeere masĩjũgoyec̄usupa Dios mena catũgoñatutuari majã ãnirĩ. Torena, useanirĩqũẽ mena, “Ati yepap̄a caãna mee marĩ ãniña,” ĩ tũgoñañupã. ¹⁴ Bairo caĩtũgoñarã ãnirĩ, ape yepa na caãnipa yepa majũrẽ camacã ñesẽãrãrẽ bairo ãñupã. Merẽ tiere caroaro marĩ masĩña. ¹⁵ Na caãnijũgorica yepare na caĩtũgoñaata, ti yepa na caãnijũgorica yepap̄a tunuábujioricarãma.

¹⁶ Tunuápéyupa. Na p̄ame netõjãñurõ caroa yepa majũrẽ boyupa. “Um̄recóo

macãã yepare cacoterãrê bairo añupã,” İgu ñiña mujããrê. Bairi Dios, “Yu, na pacu Dios yu añiña,” na İ tũgoñaboboetiyami. Cũ puame merê na caãnipa macãrê qũenorĩcãrõrê bairo átiyucõãñupĩ.

17-18 Apeyera tunu, Dios puame Abrahãrê, “¿Cariapea yu mena cũ tũgoñatutuayati?” İ, cũ macũ Isaare waibucure pajĩãrĩ joemũgõjoricarore bairo cũ átirotiyupi. Abraham puame Dios mena cũ catũgoñatutuarije jũgori, “Mu caátirotirore bairo yu áperigu,” qũĩesupi Diore, cũ macũ jĩcãũ cũ caãnimiatacũãrê. Tunu bairoa, “Mu macũ Isaac jũgori mu pãrãmerã cutigu,” cũ, cũ caĩrĩqũe to ãnimitacũãrê, Dios cũ caĩrõrê bairo átibujioyupi Abraham. 19 Abraham Dios mena tũgoñatutuari yua, “Cũ camasĩrĩjê mena cabaiyasiricarã cũãrê catiomasĩñami Dios,” İ tũgoñañupĩ. Abraham cũ macũrê cũ capajĩãgaripaua Dios qũĩñupĩ: “Cũ pajĩãetĩcõãña mu macũrê.” Bairo cũ caátajere tũgoñarĩ atore bairo marĩ İ masĩña: “Abraham cũ macũ cariacoatacu tunu cacatire bairo caãcũrê cũ cũgoyupi tunu,” marĩ İ masĩña.

20 Apei, Isaac ãnacũ cũã Dios mena cũ catũgoñatutuarije jũgori cũ pũnaa, Jacob cũ jũgocu Esau cũãrê caroaro na cabaipere Diopure na jẽnibojajũgoyeticũñupĩ.

21 Isaac macũ Jacob cũã Dios mena cũ catũgoñatutuarije jũgori cũ macũ José pũnaa tocãnacũãrêã caroare na jẽnibojayupi Diopure. Cabucu ãnirĩ yua, cũ tuericu mena tuañerĩ, Diore qũĩroayupi.

22 José cũã Dios mena tũgoñatutuari cũ cabaiyasiparo jũgoye, atore bairo na İñupĩ israelita majãrê: “Ape rũmu caãno atĩ yepa Egipto yepare mujãã witigarã. Bairo mujãã cawitiri rũmu caãno, yu rupauri ãnajê cũãrê mujãã neágarã mujãã caátĩ yepapu,” na İ cũñupĩ José.

23 Aperã Moisés ãnacũ pacua cũã Dios mena na catũgoñatutuarije jũgori Moisés cũ cabuiaro bero itiarã muipua majũ yasiori cũ cũgoyupa, cawĩmau caroúaca cũ caãnoi. Dios mena catũgoñatutuarã ãnirĩ Egipto macããcũ rey, “Cawĩmarã caũmũarê na pajĩãrecõãña,” cũ caĩrĩqũe caãnimiatacũãrê, tiere uwiesupa. Cũ caĩrõrê bairo ápeyupa.

24 Moisés cũã cabucu ãcũpũ, Dios mena cũ catũgoñatutuarije jũgori Egipto macããcũ quetiupau faraón macõ macũrê bairo cũ caãnierê cãrê na caĩrõ boesupi. 25 Bairo puame boyupi: Dios ya poa macããna popiye na cabairorea bairo cũ cũã na mena popiye baigayupi. Jĩcã yũtea cãrõ carorije macããjê faraón ya wii useanirĩqũe mena na caátĩãnierê İñamicũã, tiere İñajegaesupi. 26 Atore bairo İ tũgoñañupĩ Moisés: “Egipto macããna na cacũgorije cawapacutie netõjãñurõ caãnimajũrĩjê ñiña Dios cũ cajopau Mesías queti puame roque,” İ tũgoñatutuacõãñupĩ Moisés. Cũ puame Dios caroaro cũ caátibojapeere masĩrĩ, caroaro mena tũgoñatutuacõãñupĩ.

27 Cabero Moisés Egipto caãniatacu acoásupi. Ti yepa macããcũ quetiupau rey cũ mena cũ caasiarijere tũgoecure bairo tiere tũgoñanetõcõãñupĩ. Dios mena catũgoñatutuau ãnirĩ cũ caátipeere cariapea tũgoñajũgoyeticõã ninucũñupĩ. Dios cabaucure jĩcãũ cũ cũ caĩñamajũcõãrõrê bairo tiere tũgoñajãnaesupi. 28 Mai, ti yepare cũ cawitiparo jũgoye Moisés Dios mena catũgoñatutuau ãnirĩ bose rũmu qũẽnoñupĩ jĩcã ñami caãno. Ti ñami caãno, oveja waibutoare pajĩãrĩ bero na riĩ mena wiiri jope buire na yayewẽrotiyupi Moisés israelita majãrê. Bairo na átirotiyupi, camasã na camacũcuti jũgorã caũmũarê capajĩãũ acũ ángel cũ jããetĩcõãto İ.

29 Israelita majã cũã Dios mena tũgoñatutuari, Mar Rojo cawãmecuti riare netõásupa. Dios cũ camasĩrĩjê jũgori riare oco mano maarê bairo boporo cũ caátiaata wããpu netõásupa tiya ria capairiyare. Na bero caáná, narê cañegari

majã egipcio majã cũã ti wãã na caátíwãrẽ na cajããpetiro bero nipetiro ruapeticoásúpa.

³⁰ Cabero israelita majã Jericó cawãmecuti macãrẽ ãmagarã, ti macã ãñotaricaró usaropũ basa ãmejoreyuparã jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã rũmũ majũ. Bairo na caáto, Dios mena na catũgoñatutuarije jũgori, ti macã ãñotarique ñaapeticoasuparo.

³¹ Bairi ti macã macããcõ Rahab cawãmecuco caũmũa mena caepewap-atamirĩcõ Dios mena tũgoñatutuarique cacũgoo ãñupõ. Cõ pũame Israel ya poa macããna cõ ya macãrẽ caĩñarutiri majãrẽ caroaro cõ ya wiipũ na qũẽnoñupõ, na pajĩãrema, iõ. Bairo Dios mena catũgoñatutuo ãnirĩ aperã cõ ya macã macããna Diore cabaibotiorã mena yasiesupo.

³² ¿Ñerẽ ñi quetibũjũnemocuti mũjããrẽ? Dios mena catũgoñatutuari majã capããrã ãñupã bairãpũa. Bairo capããrã na caãnoi, na nipetirore yũ quetibũjũpeyomasĩetĩña mũjããrẽ. Jĩcããrã na mena macããna ãñupã: Gedeón, Barac, Sansón, Jefté, David, Samuel bairi aperã profeta majã cũã ãñupã.

³³ Bairo Dios mena tũgoñatutuari ape macã macããna mena caãmeoqũerã cũã na ya yepare ãmamasĩñupã. Aperã cũã caroaro cariape camasãrẽ na rotimasĩñupã. Aperã Dios narẽ caroaro cũ caátipeere cacotejũtiena ãnirĩ tiere cũgomajũcõãñupã. Aperã cũãrẽ macãñũcũ macããna yaijũãrã na na ugaetio joroque ásupi Dios, cũ mena na catũgoñatutuarije jũgori. ³⁴ Aperã cũã na wapana narẽ peero paio caũrõpũ narẽ na cacũremiatacũãrẽ, ãẽsupã. Aperã cũã na wapana ñosẽricãpãĩ mena na capajĩãgamiatacũãrẽ, rutimasĩñupã. Aperã cũã catutuaena caãnimirĩcãrã, Dios mena na catũgoñatutuarije jũgori na wapana pajĩãrĩ majã poarire na pajĩãnetõmasĩñupã. ³⁵ Aperã carõmia cũã na yarã cariyasicoatana na caãnimitacũãrẽ, Dios cũ camasĩrĩjẽ jũgori tunu na catio joroque cũ caãnarẽ yarãcũsupa.

Aperã cũãrẽ na pesua popiye na baio joroque na átiepeyupa. “Diore mũjãã catũgousarijere mũjãã cajãnaata, mũjããrẽ jãã pajĩãreetigarã,” na pesua na na caĩmiatacũãrẽ, narẽ na capajĩãgaro ãñotaesupa. Dios mena catũgoñatutuarã ãnirĩ bairo baiyupa. “Marĩ cariaro beropũ tunu catiri roque, caroaro netõjãñurõ marĩ ãnajẽ cãtigarã,” i tũgoñarĩ tore bairo baiyupa. ³⁶ Aperã Diore caĩroarã cũãrẽ roro na i boyetieperi na bape epenucũñupa. ãpõã wẽrĩ cadenas mena na jiyari, bairi tunu preso jorica wiiripũ na cũreri roro majũ na átiepeyupa. ³⁷ Aperã cũãrẽ ãtã rupaa mena na pajĩãrenucũñupã. Aperã cũãrẽ yisericapãĩ mena na rupaũri recomacããrĩ na pajure batorenucũñupã. Aperã cũãrẽ ñosẽricãpãĩrĩ mena na ñosẽ renucũñupã. Aperã cũã roro majũ bopacooro baiyupa. Ñe ãnie cacũgoenarẽ bairo noo na caboropũ áñesẽãñupã. Waibũtoa oveja, o cabra aserĩ mena jutii jãñarĩ roro na caátipacõõrã baiñesẽãñucũñupã. ³⁸ Na pũame, desierto cayucũmanopũ, bairi ãtã yucũpũ, bairi ãtã opeepũ ãniñesẽãñucũñupã. Bairo bopacooro baiñesẽãmirãcũã, Dios cũ caĩñajorore caroarã cañurã majũ ãñupã. Bairi ati yepapũ macããna watoare na caãno jesoosupa. Dios tapũ na caãno roque ñũñupã.

³⁹ Bairo na cabaimiatacũãrẽ, ni jĩcãũ ãcũ na mena macããcũ Dios narẽ caroaro cũ caátigariquere cũgopetiesupi. Dios pũame, “Yũ mena cariapea tũgoñatutuayama,” i masĩmicũã, narẽ cũ caátigaricarore bairo na átiepeyoesupi mai. ⁴⁰ Atore bairo boyupi Dios: Ti yuteapũ macããna cũ caĩjũgoyeticũrĩqũerẽ caroaro na catũgoñacoterore boyupi. Na pũame, “Marĩ ape tuti macããna cãrẽ caĩroari majã mena jĩcãrõrẽ bairo Dios netõjãñurõ caroare cũ caátipeere na cũgopetimasĩãto,” i, caroaro na catũgoñacoterore boyupi.

12

Fijemos la mirada en Jesús

¹ Bairi marĩ jũgoye caãnana capããrã Dios mena catũgoñatutua ññorĩcãrãrẽ camasĩrã ãnirĩ nipetirije marĩrẽ roro marĩ baio joroque caátiere, bairi roro camasã marĩ caátie macããjẽ, caroaro caãnimasĩrotietie ùnierẽ tocãrõã marĩ jãnacõãgarã. Tiere jãnarĩ, Dios mena tũgoñatutuari, ati yepapũ marĩ caãno ùno mai, cariapea tũgoñaenarẽ bairo tiere marĩ tũgoñanetõcõã ãnigarã, marĩ caátõre marĩ caetaparo jũgoye. Caatũri majõcũ ñe ùnie cũ wãmorẽ cũgoecũ ãcũ caroaro mena atũmasĩñami, cũ caatũẽmuetaro bero cũ cawapatapeere camasĩ ãnirĩ. Torea bairo marĩ cũãrẽ caroaro boya. ² Jesucristo jĩcãũrẽã cũ marĩ catũgoũsaro ñũña. Cũ, Jesucristo jetoa marĩ catũgoñatutuari wãmerẽ cajõũ majũ ñĩñami. Bairi cũ jũgori nipetiro cũ mena catũgoñatutuarãrẽ ñe ùnie carorije camãna, jĩcãrõ tãni caroarã majũ na ãnio joroque caãcũ ñĩñami. Jesús pũame bopacooro netõrõ baiyupi yucũpãĩpũ. Tipãĩpũ riaũ, roro bopacooro cũ cabaipeere tũgoñabobori, tie cũ cariapeere ãñotari, “To baieticõãto,” ãẽsupĩ Jesús. Cũ pũame cũrẽ popiye cũ baio joroque na caãto bero, nocãrõ majũ caroaro ùseanirĩqũẽ mena yerijõrõ cũ caãnipeere masĩrĩ popiye cũ cabairiquere netõmasĩñupĩ. Bairo bairi bero, Dios carotimasĩ cũ caruirotũ cariape ñũgõã pũame ruiásũpi Jesús.

³ Mai, Jesús ati yepapũ cũ caãno, carorã cũrẽ popiye baio joroque caãnarẽ roro na átiãmeesupi. Cariape cũ caátĩãnierẽ caroaro marĩ tũgoñagarã. Bairi mũjãã popiye baimirãcũã, ùseariteticoãña. Jũtieticoãña mũjãã caátĩãnie caroa macããjẽrẽ. ⁴ Carorijere caboenarẽ bairo ãna, Jesucristo cũ catãmũorĩcãrõrẽ bairo roro majũpũrã mũjãã tãmũoetimiña mai. Carorã cañuena mũjããrẽ roro mũjãã pajĩãreetiyama mai bairãpũa. ⁵ ¿Dios, mũjãã cũ pũnaa majũrẽ bairo caãnarẽ mũjãã cũ caĩbeyoriquere merẽ mũjãã masiriticoati? Cũ ya tutipũ atore bairo ã woaturotiyupi Dios:

“Macũ, ññateeticoãña mũ yũ cabeyorijere.

Mũrẽ yũ catutiri rũmũ caãno tiere tũgori ùseariteticoãña.

⁶ Yũa, caracũ ãnirĩ yũ camai ññarã yũ pũnaarẽ cariape na yũ beyomasĩña.

Bairi tunu yũ macũrẽ bairo caãcũrẽ tutuaro mena cũ yũ quetibũjũ masĩña, caroaro cũ áparo ã,”

ã quetibũjũyupi.

⁷ Bairi mũjãã pũame Dios, mũjããrẽ cũ cabeyorijere tũgoũsaya. Bairo mũjãã catũgoũsaata, cũ pũnaa majũrẽ bairo mũjãã átigũmi. Ni ùcũ camacũcũcũ camasĩ cũ macũrẽ cũ beyoeticoa baiecũmi. Torecũ, marĩ Pacũ Dios cũã marĩ beyomasĩñami. ⁸ Bairo mũjããrẽ cũ cabeyoeticoãta, cũ pũnaa mee mũjãã ãnibujiorã. Caracũ mãnarẽ bairo caãna mũjãã tuabujiorã. ⁹ Apeyera marĩ, cawĩmarã marĩ caãno, marĩ pacũa marĩ beyonucũwã. Tie na caĩbeyorijere ñcũbũgoro marĩ tũgonucũwã. Bairo cabairicarã caãna nimirãcũã, ¿dopẽĩrã marĩ Pacũ Dios pũamerẽ cũ cabeyorijere marĩ tũgoũsaetiyati? Cũ pũame roquere netõjãñurõ ñcũbũgorique mena cũ caĩrĩjẽrẽ tũgoũsarotiya, caroa yeri pũna mena ãnigarã. ¹⁰ Ati yepapũre nocãrõ yoari yũtea mea marĩ caãnipeere marĩ pacũa marĩ beyo ãninucũñama. Na camasĩrõ cãrõ marĩ beyonucũñama. Bairo na caátimiatacũãrẽ, netõjãñurõ cariape beyomasĩñami marĩ Pacũ Dios roque, cũrẽ bairo caroarã marĩ caãniparore bairo ã. ¹¹ Dise ùnie marĩrẽ tutuaro mena na cabeyorije ùseanirõ marĩ áperiya. Marĩ yapapũao joroque marĩ átiya tipũ jetore bairopũa. Cabaimiatacũãrẽ, caberopũ tie na caĩbeyorijere cariape mena marĩ catũgoũsaata, caroaro cariape yerijõrõ marĩ ãnimasĩgarã.

El peligro de rechazar la voz de Dios

12-13 Bairi cū ricaari, cū ñicããrĩ catutuaecu, Dios cū camasĩrĩjẽ jũgori tunu cū cacatinemorõrẽã bairo m̃jãã cãã Dios cū camasĩrĩjẽ jũgori cū mena tũgoñatutuanemoña tunu. Caroaro cariape áticõã ninucũña. Ricaati átiãnajẽrẽ jãnacõãña.

14 Nipetiro camasã mena caroaro yerijõrõ ãnajẽcusa. Tunu bairo carorije wapa mánarẽ bairo ãnajẽcusa. Carorije wapa cacũgorã p̃ame marĩ Quetiupaure ñnamasĩtĩgarãma. Caroa yeri pũna cacũgorã roque qũĩñagarãma. 15 M̃jãã majũ tũgoñatutuo joroque ãmeo ása, tocãnacãũp̃na m̃jãã mena macããna Dios t̃p̃na na caẽmuetamasĩparore bairo ñrã. Bairi ni jĩcãũ ùcũ m̃jãã mena macããcũ rorije caáticotei cū manicõáto. Rorije caácũ cū caãmata, rorije na áticotebujioũmi camasãrẽ. 16 Ni jĩcãũ ùcũ m̃jãã mena macããcũ roro cū rupau caborore bairo cū átiepeeticõáto. Tunu bairoa Dios yaye caroa wãmerẽ, “Cabũgoro macããjẽ niña,” caĩrãrẽ bairo baieticõãña. Esaú ãnacũrẽ bairo baieticõãña m̃jãã. Cũ p̃ame cū pacũ cū camacũcutijũgoricũ ãnirĩ, cajũgocure bairo cū cabaiãnipere cũgoyupĩ. Bairo caãcũ nimicũã, tiere, “Cabũgoro macããjẽ niña,” caĩrẽ bairo baiyupĩ. Jĩcã bapa ugarica bapa jũgori cajũgocure bairo cū caãnierẽ wapatireyupĩ cū baire. 17 Merẽ m̃jãã masĩña tie bero cū cabairiquere. Dios Esaure caroare cū cajopeere cū pacũ cū caĩquetibũjuro b̃tioro tũgogamiñupĩ. Bairo cū cabomiatacũãrẽ, cajũgocũ cū caãnierẽ cū baire cū cawapatirericaro jũgori cū yamasĩs̃supi cū pacũ. Tutuaro mena otimicũã, cajũgocure bairo cū caãnimirĩqũẽrẽ tunu cũgomasĩs̃supi Esaú.

18 M̃jãã, marĩ ñicũjãã israelita majã ãnana na caĩñarĩcã wãme ùnierẽ m̃jãã ññaesupa. Na p̃ame Moisés ùtãũp̃n cū caãnitoye, ññañupã ùtãũ paio caũrõrẽ. Tie caũrĩjẽ buseri jũgori canaitĩãrĩjẽrẽ ññañupã. Tunu bairoa wĩno cãã tutuaro capapuriyere ññañupã. 19 Tunu bairoa marĩ ñicũjãã israelita majã ãnana na catũgorica wãme ùnie trompeta tutuaro cabũsuro cãrõ Dios cū cabũsurocajorique cũãrẽ m̃jãã tũgoesupa. Bairo m̃jãã cabaimiatacũãrẽ, na p̃ame roque tie bũsuriyere paio cauwioriyere tũgoyupa. Bairo uwiri, Dios narẽ yoaro cū cabũsũãnorẽ boesupa. Tocãrõã cū jãna rotiyupa Diore. 20 Dios cū caroticũrĩqũẽrẽ dope átijĩãtietimirã, tore bairo ññupã Diore. Mai, atore bairo ññuparõ Dios narẽ cū caãtiroticũrĩqũẽ p̃ame: “Ni jĩcãũ ùcũ ati ùtãũrẽ capeañaurẽ ùtã rupaa, o ãpõã besuro mena cū pajĩãrocacõã rotiya. Ni ùcũ waibũcũ ùcũ cũãrẽ tore bairo átirotiya,” ññuparõ. 21 Nocãrõ majũ ñña acũariyere caãnoi, Moisés cū majũ cãã atore bairo ññupĩ: “B̃tioro uwiri yũ nanacũp̃n,” ññupĩ.

22 M̃jãã roque narẽ bairo m̃jãã baietiya. Ʋm̃urecõop̃n caãni ùtãũ buip̃n caãni macã Jerusalén cawãmecuti macã Dios cacaticõãninucũũ ya macãp̃n caãniparã majũ m̃jãã ãniña. Aperã cãã nocãrõ capããrã majũ Diotũ macããna ángelea majã neñapori Diore cabasapeorã na caãnop̃n caãniparã m̃jãã ãniña. 23 Tunu bairo Dios pũnaarẽ bairo caãna, caãnijũgorã Ʋm̃urecõop̃n Dios ya pũrõp̃n cū yarã caãnarẽ cū cawoaturicarã na caneñarõp̃n caãniparã m̃jãã ãniña. Dios camasã nipetirop̃re caĩñabesei majũ t̃p̃n m̃jãã etagarã. Caroarã na ãnio joroque cū caátana t̃p̃n m̃jãã etagarã. 24 Tunu bairo Jesutũ m̃jãã etagarã, caroa wãme cawãma wãme marĩrẽ caátibojacũrĩcũ t̃p̃n. Jesús p̃ame yucũpãĩp̃n cū cariarique jũgori cū rií mena marĩ carorije wapare cosericarore bairo marĩ tuao joroque marĩ ásupi. Abel cū carii rerique p̃ame ãmeoqũẽ ãmerĩqũẽrẽ bairo átaje tuayupa. Bairi Abel ãnacũ cū carii rerique netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽ ãñupã Jesús yaye rií p̃ame roque.

25 Torecũ, Jesús marĩrẽ caquetibũjore caroaro cū marĩ tũgousagarã. Moisés ati yepa macããcũ ãnacũ Dios yayere marĩ ñicũjãã ãnanaarẽ cū caquetibũjurnetõrĩjẽrẽ tũgogaesupa. Bairi dope bairo netõmasĩs̃supa. Marĩ roque

na netōjãñurō bairã majũ marĩ netōmasĩēna, умәrecóopу macããcũ marĩrē cũ caquetibũjugarijere marĩ catũgogaeticōãta. ²⁶ Tirãmүpү ji yuteapүre Dios cũ cabүsүro jũgori ati yepa tutuaro to yuguio joroque ásupi Dios, Moisés ãnacũ cũ caãni yuteapүre. Bairi ãmerē tunu atore bairo ñnemoñami Dios: “Pүgani cãrō tunu yү cabүsүrije mena ati yepa to yuguio joroque yү átigu. ãmerē ati yepa jeto meerē, умәrecóopу cũã to yuguio joroque yү átigu,” ññami. ²⁷ Bairo cũ cañata, atore bairo ñgү ñcũmi Dios: Ati умәrecóo macããjē nipetiro cũ caátaje, yepa cayuguirije ñnie mena yasipeticoagaro. Bairo ati умәrecóo macããjē nipetirije cũ caátajere cũ cayasioro bero yua, Dios marĩ Quetiupү cũ caãno macããjē jeto tuagaro.

²⁸ Dios cũ carotimasĩrүpү, marĩrē cũ cacũbojaripү jeto tuagaro. Bairo tiere tũgoñarĩ, Diore, “Mү ñujãñuña jãã mena,” marĩ cañbasapeoro ñuña. Torecү, caroaro cariape átiãnajē, cürē ñroarique Dios cũ caññajesori wãmerĩ majürē marĩ caátiano ñuña. ²⁹ Peero tutuaro mena cañrĩ peero apeye ñnierē cañrerorea bairo Dios cũã tutuaro mena marĩ carorije wapare caññabesemasĩ majũ niñami.

13

Cómo agradecer a Dios

¹ Mүjãã pүame jĩcãũ pũnaa na caãmeomairōrē bairo mүjãã cũã ãmeo maijãnaeticōãña. ² Tunu bairoa aperã camasã mүjãã ya wii caññañesēãrã cũãrē caroaro mena na bocári na qũēnonucũña. ¡Tame, mүjãã mena macããna jĩcããrã, ángelea majãrē camasĩēna nimirãcũã, caroaro na bocári na qũēnoñupã na wiiripү!

³ Preso jorica wiipү caãna cũãrē na mүjãã masiritiepa. Mүjãã cũã preso jorica wiipү caãna mena ãnarē bairo tũgoñaña. Na juátinemoña. Roro caátiecoricarã cũãrē na tũgoñaña. Ape rүmү mүjãã cũã narē bairo mүjãã tãmүobujiorã, ati yepapү mүjãã caãni rүmү caãno. Bairi na ññamairotiya.

⁴ Tunu apeyera cawãmo jiyaricarãrē nipetiro na mүjãã caññanucũbүgoro ñuña. Roro ãmeo átiepeeticōãña. Caroa wãme átaje jetore átiãña. Dios pүame ññabesegүmi roro caãmeo átieperi majãrē. Canүmocүna, canүmo mána cũã roro na caátie jũgori popiye na baio joroque na átigүmi Dios.

⁵ Dinero pürōrē cabonetōrãrē bairo baieticōãña. ãme ati yepapү ãna, mүjãã cacũgorije mena yeri ñucōãña. Atore bairo Dios cũ cañrĩcã wãmerē tũgoñaña: “Mүjãã yү aweyoetigu. Mүjãã yү juátinemonucũgү,” ññupĩ Dios. ⁶ Bairi yua, pүgani cãrō tũgoñarĩcãrō mano atore bairo marĩ ñ masĩña:

“Marĩ Quetiupү marĩ juátinemoгүmi.

Bairi ni jĩcãũ ñcũ yүre roro caátigaure yү uwietiya,” marĩ ñ masĩña.

⁷ Bairi mүjããrē cañubuejũgori majã, aperã Dios yaye quetire mүjããrē caquetibүjүricarã na cabairique cũãrē caroaro tũgoñaña. Na pүame popiye baimirãcũã, Jesucristo mena tũgoñatutuacōãñupã na cariarri rүmүpү. Mүjãã cũã Jesucristo mena na catũgoñatutuaricarorea bairo cũ mena tũgoñatutuacōã ãninucũña.

⁸ Jesucristo cañnijũgoripүpүna caroaro cariape caãcũ ãñupĩ. ãme cũãrē bairoa nicōã ninucũñami. Bairi cũã nicōã ninucũgүmi tocãnacã rүmү. Cũ yeri cũ catũgoñarĩjē wasoetiyami. ⁹ Bairi mүjãã nipetiro ape wãme quetibүjүrique ñnierē tũgousaeticōãña. Dios cũ camairĩjē mena yeri tutuarã marĩ ãnio joroque caáto ñuña. Ugarique wãmerē besecōñarĩ na caugarotirore bairo marĩ caáto mee, marĩ yeri tũgoñatutuo joroque marĩ átiya. Tie caátitiririje dope átimasĩã maniña, cañumiatacũãrē.

10 Marĩã, Jesucristo yucupãĩpũ cũ cariarique jũgori ape wãme waibũcu joemũgõjoriquere cacũgorãrẽ bairo marĩ baiya. Nipetiro sacerdote majã tirũmũpũ macã santuariore capaacoteri majã ãna pũame roque jĩcã wãme ãno cãgomasiẽtĩñama marĩ canetõrĩcã wãmerẽ. Moisés ãnacũ cũ caãtiroticũrĩqũerẽ na cabonetõrõ jũgori, marĩ, Jesucristo ya poa macããna mena narẽ ãnimasĩã maa. 11 Bairi sumo sacerdote jeto waibũtoa riire santuariopũ jeãmasĩñami, roro camasã na caãtie wapare Dios cũ camasiriyobojaparore bairo ã. Waibũtoa rupãuri ãnajẽ pũamerẽ ti arũa santuario camano, ti macã jũgoyepũ tiere joenucũñupã. 12 Torecũ, Jesús cũã roro yucupãĩpũ cũ cariarĩ rũmũrẽ, macã camanopũ riayupi, cũ ya poa macããnarẽ cũ riĩ jũgori carorije wapa mãna caroarã Dios ya poa macããna majũ na ãmarõ ã. 13 Bairi cabũcu wãme átajere jãnarĩ marĩ cũã Jesús cũ cabairicarorea bairo popiye baimirãcũã, tiere tũgoñãenarẽ bairo marĩ catũgoñãnetõrõ ñuña. Marĩ Quetiupãu Jesure roro popiye cũ na caãtatorea bairo marĩ cũãrẽ aperã roro marĩ na caãtieperijere marĩ ãñotaetigarã. 14 Marĩã, ati yepãpũre jĩcã macã tocãnacã rũmũa caãnicõãninucũpã macãrẽ marĩ cũgoetiya. Bairi ape macã Dios ya macã tocãnacã rũmũa caãnicõãninucũpã macãrẽ camacãránãrẽ bairo caãna marĩ ãniña.

15 Bairi tocãnacãnia marĩ Pacũ Diore, bairi Jesucristo cũãrẽ basapeorotiya. Marĩ cabasapeorije waibũtoa riire marĩ cajoemũgõjorije ãnie niña. Bairi marĩ risero mena, “Jãã Pacũ, mũ ñumajũcõãña jãã mena,” cũ marĩ caĩbasapeope niña.

16 Caroa wãme camasã mena átĩãnajẽrẽ masiritieticõãña. Tunu bairoa aperã camasãrẽ mũjãã cacũgorije mena na cabopacarijere na jũátinemonucũña. Tie waibũcu riire joemũgõjorãrẽ bairo mũjãã caãtie niña. Tie ãnie roquere ãñajesoyami Dios.

17 Torena, mũjããrẽ carotiri majãrẽ caroaro mena na yũya. Caroaro mena na carotirijere ása. Na pũame yerijãrĩcãrõ mano caroaro ãñacotenucũñama mũjããrẽ. “Marĩ paarique cũãrẽ ãñabesegũmi Dios,” ã tũgoñarĩ, tore bairo átinucũñama mũjããrẽ carotiri majã pũame. Bairi mũjããrẽ carotiri majã na caĩñajesopãro ñurõ caroaro mena na paabojanucũña. Mũjãã capaarijere na ãñajesõetio joroque ápericõãña. Bairo mũjãã caãpericõãta, ñe ãnierẽ caãperãrẽ bairo mũjãã tuabujiorã.

18 Bairi apeyera tunu, jããrẽ Diopũre mũjãã jẽnibojagarã. Pũgani tũgoñarĩcãrõ mano jãã masĩña merẽ caroaro yerijõrõ jãã catũgoñarĩqũẽ cutiere. Nipetiropũre caroaro cariape jãã caãtiãnimasiẽpeere jãã boya. 19 Bairi apeyera Diopũre yũ mũjãã cajẽnibojanucũrõ yũ boya. Bairo yũ mũjãã cajẽnibojaro, mũjãã tũpũ yoaro mea tunu yũ ãnio joroque Dios cũ áparo ãrã, yũ mũjãã jẽnibojawa.

Bendición y saludos finales

20 Dios pũame caroaro yerijõrõ caãnajẽcũcũ niñami. Tunu bairoa marĩ Quetiupãu Jesucristore cariaacoatacũ cũ caãnimitacũãrẽ, tunu cũ catio joroque caãtacũ niñami. Marĩrẽ, oveja coteri majõcũre bairo caãcũ, Jesús cũ cariarique jũgori cawãma wãme Dios cũ yarãrẽ cũ caãtibojarique caãnicõãninucũpeere caãnorẽ bairo to tuao joroque caãtacũ niñami Dios. 21 Bairi caãtacũ pũame nipetiri wãme mũjããrẽ jĩcãrõ tũni ñe ãnie wapa cacũgoenarẽ bairo caãna mũjãã cũ áparo. Bairo cũ caãto, nipetiro cũ cabori wãme ãnie jetore caroaro mũjãã átimasĩgarã. Bairi marĩrẽ cũ caãtigari wãme cãrõ marĩ cũ áparo Jesucristo jũgori. Bairi atore bairo marĩ ãña: “Jesucristore marĩ cabasapeorije to petieticõãto. Bairoa to baiãto,” marĩ ãña.

22 Yũ yarã mũjããrẽ ñiña: Atie queti petoaca mũjããrẽ yũ caque-tibũjũwoatujorijere caroaro yerijõrõ tũgopeoya.

²³ Bairi apeyera, atiere mujãã camasĩrõ yu boya: Marĩ yu Timoteo cũã merẽ preso jorica wiipu caãnimiatacu witiyupi. Bairi ato yutu tãmurĩ cũ caetaata, cũ mena yu atĩgu mujããrẽ yu caĩñaatĩ rãmãrẽ yua.

²⁴ Bairi nipetiro mujããrẽ cajũgoũbueri majã, aperã Dios ya poa macããna nipetiro cũã na ñuáto. Ati yepa Italia yepa macããna cũã mujããrẽ butiuro ñurotijoyama.

²⁵ Mujãã nipetirore caroa macããjẽ, caroare cũ jonemoáto Dios. Tocãrõã niña atie yu cawoaturije.

Carta de SANTIAGO

Saludo

¹ Үм, Santiago, marĩ Pacм, bairi marĩ Quetiupaм Jesucristo mena na paabojari majõсм ānirĩ, ati carta mena мҗјāārē woajouм ум átiya. Мҗјāā, Israel yepa macāāna, puga wāmo peti rupore puga pēnirõ cānacā poari majũ caānimirĩcārā, āmerē nipetiropм caábatargarārē мҗјāā woajouм ум átiya.

La sabiduría que viene de Dios

² Мҗјāā, ум bairārē bairo caāna, ум yaye quetire tūgopeoya mai: Ape rāmм мҗјāārē roro tām̄orĩqũē caetaata, tie mena tūgoña yapapuaeticōāña. Tere useanirĩqũē mena мҗјāā catūgoñarõ ñña. ³ Noo ricaati мҗјāārē caetari rāmм caāno, “¡Ñugaro! ¡Dios mena tūgoñatutuari yua, marĩ нсcācōāgarā!” мҗјāā cañata, nemojāñurõ мҗјāā tūgoñanetõomasĩgarā. Merē мҗјāā masĩña tere. ⁴ Bairi tie tūgoñatutuariquere caroaro maijūgoya, мҗјāārē ñe ũnie to carusaetiparore bairo írā. Bairi nocārõ majũ catūgoñanetõomasĩrā ānirĩ, camasā cañurā ñe ũnie ānimasĩrĩqũē carusaena majũ мҗјāā ānigarā.

⁵ Bairi ni jĩcāũ ũcũ jĩcā wāmerē camasĩpeyoecм cũ caāmata, Diore cũ jēnimasĩñami. Bairo cũ cajēniata, cũ jogмми Dios cũ cajēnirĩjērē. Camasā nipe-tiro nocārõ na caboro cārõ masĩrĩqũērē na jogмми, cũ na cajēniata. “¿Nopēĩrā tocārõ majũ мҗјāā jēniñati?” ĩētĩгмми Dios. ⁶ Bairārмма, “¡jāārē joecмми!” ĩ tūgoñaena, jēniña. Dios mena tūgoñatutuari мҗјāā cajēnirõ boya. Dios mena catūgoñatutuaecм pмame ria capairiya oco turire bairo niñami. Wĩno jūgori tere aperopм, aperopм capapubatorerore bairo niñami. ⁷⁻⁸ Bairo caācũ jĩcā rāmм jĩcā wāmerē boyami cūrē Dios cũ caátibojapeere. Ape rāmмrē bairo boetiyami. Bairo jeto tūgoñanucũñami. Bairo catūgoñам пмame, “Үм caborore bairo jeto átĩгмми Dios,” ĩ masĩēcүми.

⁹ Tunu apeyera ni ũcũ cabopacам нимicүā, Jesure caĩroам пмame cũ useaniáto. Cũ roque Dios cũ cañajoro пмamerē cabгgoro macāācү mee niñami. ¹⁰⁻¹¹ Capee cacггouм пмame oó yoaro caāmerõrē bairo caācү niñami. Muipм б̄tioro cũ caasiro jūgori, oó yoaro mee jĩniyasicoaya. Torea bairo baigarāma na capaarije watoa capee apeye ũnierē cacгgorā пмame. Na cүā yasicoagarāma. Bairi ni jĩcāũ ũcũ capee cacггouм Jesure caĩroам cү caāmata, cү useani tūgoñaáto. “Capee ум cacггомiatacүārē, Dios cү cañajorore ум yaye caānimajũrĩjē mee niña,” qũĩ useani tūgoñaáto.

Pruebas y tentaciones

¹² Useanirĩ niñami ni jĩcāũ ũcũ wātĩ cūrē cũ caĩbusjārĩjērē tūgomicүā, catūgoñanetõomasĩ majũ. Bairo caācү majũ cү caānoi, Dios пмame cү mena cү catūgoñatutuarijere masĩmajũcōāñami. Bairo masĩrĩ yeri capetieti pūnarē cү jogмми, cūrē camairārē cү caĩjūgoyeticūrĩcārõrēā bairo yua. Tie cү cajorije пмame corona, caat̄eperi majõсм cү canetõrĩjē wapa cү cawapatari beto corona beto netõjāñurõ caroa majũ niña.

¹³ Tunu bairoa Dios пмame carorije caápei niñami. Tunu ni ũcūrē carorijere caátiroti mee niñami. Bairi ni ũcү rorije cү catām̄orĩ rāmм caetaro, Diore roro qũĩ tūgoñaeticōáto. “Dios пмame roro yure áti ĩñам ácүми, ¿dope bairo cү ácuati āni? ĩ,” qũĩ tūgoñaeticōáto. ¹⁴⁻¹⁵ Bairo пмame roque niña, ni jĩcāũ ũcү roro cү catām̄oata: Caānijūgoripаure cү majũā cү catūgoñarĩjē mena roro átĩgayami. Tie cү catūgoñarĩjē caetapetiro yua, cү caátĩgarijere átimasĩcōāñami. Bairo cү caátĩcōāmata, Dios т̄рм āmasĩētĩгмми. Cayasiricure bairo tuagмми yua.

¹⁶ Bairi mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, yu camairã, cariape tũgoñaña. “Dios ruame roro marĩrẽ áti ññau ácumí,” caĩtũgoñarãrẽ bairo baieticõãña. Na majũã ñtorã átiyama, bairo na caĩtũgoñaata. ¹⁷ Ati yepa macããjẽ cañurĩjẽ nipe-tirije caãnie, Dios jõbui caãcũ marĩrẽ cũ cajorique majũ niña. Muipure, bairi ñocõã cũãrẽ caqũenoricũ cũ cajorique majũ niña. Cũ ruame tiere ape wãme átiwasoetiyami. Cañuu majũ nicõã ninucũgumi tocãnacã rãmua. ¹⁸ Torecu, cũ pũnaarẽ bairo marĩ ãnio joroque marĩ ámi, cũ cabojũgoricarorea bairo. Cũ yaye quetire cariape caãnierẽ marĩ masĩowĩ, yu pũnaa caãnijũgorã na ãmarõ, ñ.

La verdadera religión

¹⁹ Bairi mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, yu camairã, tũgopeoya yu caĩrĩjẽrẽ: Mujãã tocãnacãũrua caroaro tũgopeoya caroa queti na caquetibũjurijere. Cotericaro mano tũgousaya. Busugarã jũgoye ruame mujãã yeripu tũgoñaña mai. Jicoquei ñ wiyoeiticõãña. Tunu bairoa asiarique cũãrẽ jicoquei asiaeticõãña.

²⁰ Dios ruame caasiau cũ caãtiere ññajesoetiyami. Bairi marĩ caasiaro boetiya.

²¹ Bairi nipetirije roro mujãã caãtiere jãnacõãña. Mujãã yeri pũnapu paio roro mujãã catũgoñarĩjẽ cũãrẽ pugani tũgoñanemoeticõãña. Caroaro mena tũgousaya Dios yaye queti mujãã catũgousajũgoriquere. Tie quetire tũgousarã yua, roro mujãã cabairijere mujãã netõcõãgarã.

²² Bairi Dios yaye quetire tũgorique jeto boetiya. Tiere tũgori bero cũ caãtirotirije cũãrẽ marĩ caáto ñña. Tore bairo mujãã caápericõãta, mujãã majũã caĩtorãrẽ bairo mujãã baibujiorã. ²³⁻²⁴ Dios yaye quetire tũgomicãã, cũ caĩrotirore bairo caápei ruame atore bairo niñami: Jĩcãũ ñcũ caũmu ññoorõpu cũ riapere caĩñaurẽ bairo niñami. Bairo ññarĩ bero, ãmejorenucã, tocãrõã yoaro mee masiriticoacumi cũ riapé cũ cabauatajere. Cũrẽ bairo niñami Dios yaye quetire tũgomicãã, cũ carotirijere caápei. ²⁵ Apei ruame Dios yaye quetire tũgori bero, tiere masiritietiyami. Bairo masiritietiri yua, Dios cariape cũ carotiriquere ñe ñnie ruasetore bairo tũgoñanucũñami. Tie cũ carotirique ruame caroaro marĩ yeri cutio joroque marĩ átiya. Bairi Dios cũ carotiriquere caãtiãcũ ãnirĩ, tiere jãnaẽtĩñami. Cũ roque useanirĩqũẽ mena cũ caãtiere átimasĩgumi.

²⁶ Tunu bairoa ni ñcũ, “¡Diore camasĩ yu ãniña!” caĩ nimicãã, noo cũ caboro roro cũ caĩrĩjẽrẽ cũ cajãnamasĩetĩcõãta, cũ majũã ñtou átiyami. Bairo cũ majũã caĩtoare bairo cũ caãno jũgori yua, “¡Diore camasĩ yu ãniña!” cũ caĩrĩjẽ ruame wapa maa. ²⁷ Bairo átaje ruame ñña: Roro cabairãrẽ, camasã uparã mánarẽ, bairi cawapearã rõmirĩ cũãrẽ caroaro na marĩ cajũátinemorõ ñña. Tunu bairoa ati yepa macããna roro na caátore bairo marĩ caápero ñña. Tore bairo marĩ caápata, Diore camasĩrã majũ marĩ ãnigarã, Dios cũ caĩñajoro.

2

Advertencia contra la discriminación

¹ Mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, yu camairã atore bairo ñinemoña mujããrẽ tunu: Mujãã, marĩ Quetiupau nocãrõ caroúre caĩroarã ãnirĩ, nipetiro camasãrẽ jĩcãrõrẽ bairo na ñña. Pairo cadinero cũgori majã, cacũgoena cũãrẽ nucũbugoeticõã na baieticõãña. Jĩcãrõrẽ bairo na ñña. ² Ñ cõñarĩ mujããrẽ yu quetibũjupa mai: Jĩcã rãmũ jĩcã poa macããna na cañubuenearĩ rãmũ caãno jĩcãũ capee cacũgou jããetayupu. Cũ ruame anillo oro betoori, bairi caroa jutii cũãrẽ cajãñaátacu ãñupũ. Cũ bero cabopacau, cabucu jutii cajãñaátacu cũã jããetayupu. ³ Bairo na cajããetaro ñña, atore bairo qũĩñuparã caroa jutii cajãñaãrẽ: “Ato ruiya caroapau,” qũĩñuparã. Apei cabopacau ruamerẽ: “Mu noo mu caboro nucũña,” o “Toa yepau ruicõãña,” qũĩñuparã. ⁴ Bairi mujãã cũã tore bairo mujãã caápata, ñuẽtĩña Dios cũ caĩñajoro. Mujãã, “Ñni

ꝑꝰame caãnimajũũ ãcũmi,” ĩrĩ, roro caãmeoĩñabeserãrẽ bairo mujãã baibujiorã, bairo mujãã caápata. Roro catũgoñarĩqũẽ cunarẽ bairo ána, tore bairo mujãã átibujiorã.

⁵ Mujãã, yꝰ bairãrẽ bairo caãna, tũgopeoya atiere: Ati yepa macããna cabopacarãrẽ na beseyupi Dios, cũ mena bũtioro na, catũgoñatutuarã majũ na ãnio joroque ĩ. Tunu bairoa na cũã cũ carotimasĩrĩꝑꝰu caãna na caãniparore bairo ĩ, na beseyupi. Cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo nipetiro camasã cũ camairã cũ tꝰꝰꝰ na caãno bojũgoyupi. ⁶ Bairo Dios cabopacarãrẽ cũ cabomiatacũãrẽ, mujãã ꝑꝰame narẽ na tũgoñaboboo joroque na mujãã átinucũña. ¿Cadinerocũna ꝑꝰame mee mujããrẽ tutuaro na roti epeetinucũñati? ¿Na mee mujããrẽ ñerĩ quetiuparã caĩñabeserã tꝰꝰꝰ na ñeápérinucũñati? Na ũna roque bairo mujãã átiepenucũñama. ⁷ Nipetiro camasã, “Jesucristo yarã niñama!” mujããrẽ ĩñama. Bairi mujãã ꝑꝰame cũ wãme, caroa wãmerẽ cacũgorã nimirãcũã, ¿nopẽĩrã Jesucristo wãmerẽ caĩboyetiepenucũrã ꝑꝰamerẽ na mujãã boyati?

⁸ Marĩ Quetiupꝰu cũ caroticũrĩqũẽ caãnimajũrĩjẽ atore bairo quetibũjꝰya cũ ya tutĩꝰꝰ: “Mꝰ mena macããcũrẽ cũ maiña mꝰ rupaꝰre mꝰ camairõrẽã bairo,” ĩ quetibũjꝰya. Bairi mujãã ꝑꝰame tore bairo jeto mujãã caápata, nipetiro camasã cabopacarãrẽ, bairi cadinerocũna cũãrẽ jĩcãrõrẽ bairo mairĩ, cariape caánarẽ bairo mujãã ãnibujiorã. ⁹ Tore bairo nipetiro camasãrẽ jĩcãrõ tũni na mujãã caĩroaeticõãta, roro caána mujãã ãnibujiorã. Bairi carorije cawapa cũgorãrẽ bairo mujãã tuabujiorã, Dios yaye cũ caroticũrĩcã wãmerẽ caáperã ãnirĩ yua. ¹⁰ Torecũ, ni jĩcãũ ũcũ Dios cũ caroticũrĩqũẽ capee wãmerẽ caroaro átiꝑeyomicũã, baĩꝰna jĩcã wãmerẽ cũ caápericõãta, nipetirije Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ canetõõñscãũrẽ bairo tuayami. Nipetirije carorije wapa cacũgoure bairo tuayami yua. ¹¹ Dios ꝑꝰame atore bairo ĩcũñupĩ: “Mujãã ñꝰmoa caãmerãrẽ na ñe epeeticõãña.” Tunu bairoa ape wẽẽꝰꝰ atore bairo ĩcũnemoñupĩ: “Camasãrẽ na pajĩãreeticõãña,” ĩcũñupĩ. Bairi ni ũcũ aperã ñꝰmoarẽ cañe epeetinucũũ nimicũã, camasocũre capajĩãrĩ majõcũ cũ caãmata, nipetirije Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ cabaibotiõũre bairo qũĩñagumi Dios.

¹² Bairi mujãã, Dios cũ caquetibũjꝰcũrĩqũẽ jũgori caĩñabese ecoparã ãnirĩ, caroaro ãnajẽcusa. Caroa wãme busũya. Carorije ĩetĩcõãña. Cũ caroticũrĩqũẽ ꝑꝰamerẽ marĩ caápata, caroaro marĩ ãnimasĩgarã. ¹³ Bairi noa ũna aperãrẽ bopacooro na na caĩñaeticõãta, na cũãrẽ bopacooro na ĩñaetibujioimi Dios, na caátajere ĩñacõñarĩ na cũ caĩñabeseri rũmũrẽ. Aperãrẽ bopacooro caĩñarã ꝑꝰame roque caroaro netõgarãma ti rũmũrẽ.

Hechos y no palabras

¹⁴ Mujãã, yꝰ bairãrẽ bairo caãna, ni jĩcãũ ũcũ, “Dios mena yꝰ tũgoñatutuaya,” caĩ nimicũã, caroaro átajere cũ caápericõãta, cũ caĩrĩjẽ wapa maniña. ¿Bairo cũ caĩrĩjẽ jũgori caroaro cũ netõũátĩ? Netõẽcũmi. ¹⁵ Atore bairo mujããrẽ ñi quetibũjꝰ cõñapã mai: Mujãã yꝰ jĩcãũ, o mujãã yao jĩcãõ jutii mani, ugarique mani cabairã nibujiorãma. ¹⁶ Bairi ni ũcũ mujãã mena macããcũ narẽ bocári atore bairo na ĩbujioũmi: “Caroaro ãña. Tũgoñarĩqũẽ paieticõãña. Ugariquere, jutii cũãrẽ tãmurĩ mujãã bóccagarã,” na ĩbujioũmi. Bairo ĩmicũã, na cabopacarĩjere na joetibujioũmi. Bairo cũ caĩrĩjẽ wapa maniña. ¹⁷ Torea bairo ni ũcũ, “Dios mena yꝰ tũgoñatutuaya,” caĩ nimicũã, aperãrẽ bopacooro ĩñarĩ na cũ caĩñapericõãta, cũ caĩrĩjẽ wapa maniña.

¹⁸ Bairo yꝰ caĩrõĩ, jĩcãũ mujãã mena macããcũ atore bairo ĩbujioũmi: “Jĩcããrã, ‘Dios mena marĩ catũgoñatutuario jeto ñuña,’ ĩ quetibũjꝰyama. Aperã ĩñama: ‘Marĩ catũgoñatutuario jũgori mee, caroaro marĩ caáto roque ñuña,’ ĩ quetibũjꝰyama,” ĩbujioũmi jĩcãũ mujãã mena macããcũ. Bairo cũ caĩmiatacũãrẽ,

atore bairo cū ũcūrē ñiña: Yu p̄ame caroaro m̄ caátiere ññaētīrī, “Dios mena catūgoñatutuayū ācūmi,” m̄urē ñi masīētīña. Cariapea yu caátiere m̄ caññarjē jūgori roque, “Cañnorē bairo Dios mena tūgoñatutuayami,” yu mi masīcōña. ¹⁹ Tunu bairoa, “Dios jīcāññā ñiñami marī cañroay. Apei maniñami,” mi masīña. Bairo m̄ cañmasīrō ñumirōcūā, caroaro etaetiya. Wātī yeri pūna cūā, “Dios jīcāññā ñiñami,” ī masīcōññama. Bairo ĩrā, nanarī uwirāma.

²⁰ Bairi, “Dios mena yu tūgoñatutuaya,” cañ nimicūā, caroaro átajere cū caápericōñña, cū cañrjē wapa maniña, Dios cū caññajoro. ¡Tame! ¡M̄ p̄ame catūgoñamasīcūrē bairo m̄ tūgoñña! ¿Marī ñicūññā na cabairiquere m̄ masiriticoati? ²¹ Marī ñicū ānacū, Abraham p̄ame, cū macū Isaare cū pajjārī, cū rupauri ānajērē joemugō jogamiñupū, Dios cūrē cū carotiroi. Bairo cū caátigarijere ññarī, Dios p̄ame, “¡Bairo ápericōñña!” qūñrī, carorije wapa cacūgoecure bairo qūññañupū Dios Abrahārē. ²² Torena, Abraham cū caátajere tūgoñarī atore bairo m̄jāā ī tūgoñamasīña Abrahārē: “Caroaro cū catūgoñsarique jūgori Dios mena cū catūgoñatutuarijere cū áti ññoñupī Abraham Diore. Tunu bairoa cū caátaje jūgori Dios mena cū catūgoñatutuarijere p̄ame ñe ũnie rusaeto tuayupa Abrahārē,” m̄jāā ī tūgoñamasīña. ²³ Torena bairo ī quetibujayayupa Dios ya tutip̄ na caquetibujawoacūrīqūē: “Abraham Diore cū catūgoñatutuarijere jūgori carorije cawapa cūgoecure bairo qūññañupī.” Bairi, “Abraham, Dios bapa majū ñiñami,” qūññuparā nipetiro camasā cūrē.

²⁴ Bairo Abraham ānacū cū cabairiquere tūgoñamasīrī, atore bairo m̄jāā nipetiro m̄jāā ī masīña: “Ni jīcāññā ũcū Dios mena cū catūgoñatutuarijere jeto meerē caroaro cū caátie cūrē átirotiya, carorije wapare cacūgoecure bairo tuaḡ, Dios cū caññajoro,” m̄jāā ī masīña. ²⁵ Tunu Abraham ānacūrē bairo baiyupo apeo Rahab cañm̄na mena caepewapatamirīcō cūā. Cō p̄ame cō ya macārē Josué cū caññarutirotijoricarārē na yasío cūgoyupo cō ya wīip̄, yu yarā narē na pajjārema, ĩō. Cabero maa cūrē na ññoñupō na carutitunuápawārē. Bairo cō caátore ññarī, Dios p̄ame carorije cawapa cūgoecore bairo cō ññañupī. ²⁶ Bairo bai yua, marī rupañp̄ marī yeri pūna camanicōñña, cariyasicoatanarē bairo marī āniña. Torena bairo, “Dios mena marī tūgoñatutuaya,” cañrā nimirācūā, caroaro átajere marī caápericōñña, marī cañrjē wapa maniña. Cariyasicoatanarē bairo marī āniña Dios cū caññajoro, caroa ũnierē caáperā marī caāmata yua.

3

La lengua

¹ M̄jāā, yu bairārē bairo cañna, tūgopeoya m̄jāārē yu caquetibujarijere: Capāārā majū na caño boetiya m̄jāārē caquetibujaparārē. Merē m̄jāā masīña: Jāā ũna quetibujari majārē netōjāñurō jāā caátajere ññacōññarī jāā ññabeseḡmi Dios. ² Marī nipetiro jīcā r̄m̄urē roro marī átinucūña. Bairi ni jīcāññā ũcū jīcā wāme ũno rorije cañcū p̄ame caroú majū ñiñami. Bairo cañcū ānirī, roro cū catūgoñarjēñē ēñotamasīcōññami.

³ M̄jāā yu quetibuj̄ cōñapā mai: Marī caballore cū riserop̄ āpōā betore tujāārī, ti beto mena jūgori cū marī tūgāñe tunuon̄cōmasīña. Caballo pai cū cañnimitacūārē, ti betoaca mena jūgori cū marī tūgāñe tunuon̄cōmasīña. ⁴ Torena bairo ñña cūmua capairiya riare capēñarīcā cūā. Ti cūmua pairi cūmua cañnimitacūārē, bairi tunu wīno tutuaro capapu jogamiatacūārē, ti cūmuarē cawatuñ p̄ame noo cū caborop̄ watujo masīñami ōcāpāñcā, tiare watujoricapāñcā mena jūgori. ⁵ Torena bairo ñña marī ñemerō cūā. Ōcārōñcā nimirōcūā, capee b̄s̄masīña. Peero cūā ōcā peeroaca mena jīñatujūgoata, cabero pairi peero ámasīña. Capee majū ũñreya. ⁶ Marī ñemerō cūā peerore

bairo niña. Ati ɯmɯrecóo macããjê carorijere ïmasiña marĩ rupɯ macããtõ ñemerõ pɯame, õcãrõãcã nimirõcũã. Apeye, apeye capee busɯya marĩ ñemerõ. Bairi marĩ yeri royetuanucũña, rorije to mena marĩ caĩrõĩ. Wãtĩ tore bairo cũ caĩrotiro jũgori rorije marĩ busɯya. Bairi marĩ cabuiaro beropɯi marĩ yerire royetujũgoatõ, marĩ cayasiropɯ marĩ royetujãnaña marĩ ñemerõ.

⁷ Camasã pɯame nipetiro waibutoare, minia cũãrê, pĩnoa cũãrê, ria capairiya macããna cũãrê na canubutoricarãrê bairo na ãnio joroque átiyama. Bairo átiyaparori yua, na caborore bairo na átirotimasĩñama. ⁸ Bairo narê na caátimasĩmiatacũãrê, ni jĩcãũ ùcũ marĩ ñemerõrê rotimasĩęcũmi. Marĩ ñemerõ carotimasĩã mano niña. ãña cũ cabacaro, cũ nima cũ cajorore bairo niña marĩ busurique carorije. Camasãrê popiye na baio joroque na marĩ átiya marĩ ñemerõ mena jũgori.

⁹ Marĩ ñemerõ mena Dios, marĩ Pacɯ majũrê cũ marĩ basapeoya. Ti ñemerõ menaina tunu aperãrê roro na marĩ busɯpaiya. Dios cũ cabaurijere bairo cabaurã caãna na caãnimiatãcũãrê, roro na marĩ busɯpaiya. ¹⁰ Ti ñemerõ menaina Diore cũ marĩ basapeoya. Tunu ti ñemerõ menaina camasãrê, “Roro na baiátõ,” marĩ ï busunucũña. Yɯ yarã, bairo marĩ caĩata, ñuêtĩña. Bairo boetiya. ¹¹ ¿Oco cawitiri opere, oco caroa, oco carorije cũã jĩcãpɯrea to witinucũñati? Bairo witiétinucũña. ¹² Mɯjãã, yɯ bairãrê bairo caãna, tunu bairoa higuera yucɯ pɯame, ¿aceituna rícare to ríca cãtinucũñati? Tie meerê ríca cãtinucũña. Tunu bairoa ɯsewɯ pɯame, ¿higos wãmerê to ríca cãtinucũñati? Tie meerê ríca cãtinucũña. Jĩcã wãmeena pɯga wãme ríca cɯperiya. Jĩcã wãme jeto ríca cãtinucũña. Torea bairo oco caocarije cawitiri ope oco opereã oco caocãtie cũã jĩcã opereã witiemasĩëtĩña. Bairi marĩ pɯame jĩcã rãmɯ caroaro busɯ, ape rãmɯ roro busɯ marĩ caĩata, ñuêtĩña.

La verdadera sabiduría

¹³ Bairi ni jĩcãũ ùcũ mɯjãã mena macããcũ catũgoñamasĩ cũ caãmata, caroa ùnierê cũ caátõ boya. “¡Yɯ jeto yɯ átinẽtõcõãgu!” ï tũgoñaecũ caroa ùnierê cũ caátõ boya. Bairo cũ caápata, nipetiro camasã caroaro cũ caátĩãnimasĩrĩjêrê masĩgarãma. ¹⁴ Apei mɯjãã mena macããcũ cũ yeri pũnapɯ apei cũ caãnierê roro cũ caĩñaugaripeata roque, ñuêtĩña. Tunu, “¡Yɯ jeto yɯ masĩña yɯ caátipeere!” cũ caĩata, ñuêtĩña. Cũ pɯame, “¡Camasĩ yɯ ãniña!” caĩ nimicũã, bairo mee niñami. ¹⁵ Cũ camasĩrĩjê pɯame ati yepa macããna na catũgoñarĩjêrê bairo niña. Tiera joetiyami Dios. Wãtĩ pɯame tie ùnie tũgoñarĩqũêrê na jonucũñami camasãrê. ¹⁶ Bairi noo ùno caãna, aperã na caãnierê roro caĩñaugaripeari majã na caãmata, o “¡jãã jeto jãã masĩña jãã caátipeere!” caĩrĩ majã na caãmata, jĩcãrõrê bairo ãnimasĩëtĩñama. Carorije tocãnacã wãmerê ãmeo átinucũñama na ùna na caãnorê.

¹⁷ Dios cũ camasĩõrĩjêrê cacũgorã pɯame nipetiro camasã watoare caroaro caãnarê bairo átiãniñama. Tunu bairoa roro átajere ãmeo áperinucũñama. Camasãrê caroaro na ïroanucũñama. Aperã roro cabairãrê bopacooro na ïñañama. Bairi nipetiri wãme caroare átinucũñama, caroaro cariape cabusurã ãnirĩ. ¹⁸ Bairi noa ùna caroaro ãnajêrê cajũgoátĩãnigarã pɯame cariape caroa macããjêrê quetibɯjɯ masĩgarãma. Bairo na caquetibɯjɯrije pɯame oterique cabutirore bairo camasã yeripɯ butijũgoyecutigarõ caroa macããjê. Camasã pɯame caroaro ãnimasĩgarãma na caquetibɯjɯrije jũgori yua.

4

La amistad con el mundo

¹ ¿Ñe jũgori roro mɯjãã ãmeo tutiyati? Mɯjãã majũ mɯjãã yeri pũnapɯ roro mɯjãã caátigatũgoñarĩjê jũgori roro mɯjãã ãmeo tutiya. ² Apeye ùnierê mɯjãã

bomiña. Bairo bomirã yua, aperã cacûgorãrê na mujãã pajããganucũña. Tunu bairoa aperã yayere ñnarĩ mujãã ugaripeaya. Bairo butiuro ñnugaripeari, roro mujãã átiya, tiere bomirã. Aperã cacûgorãrê roro na mujãã tutinucũña. Tunu bairoa mujãã caborijere mujãã bócaetinuucũña, Diore mujãã cajënetiẽ wapa jûgori. ³ Diore mujãã jëniña bairãpua. Bairo jënimirãcũã, caroaro mujãã jënetinuucũña. Mujãã rupau caátigarije jetore tûgoñarĩ, roro cû mujãã jëniña. Torecû, mujãã cajëniñjêrê yuetiyami Dios.

⁴ Mujãã jicã rûmure Diore cû boo, ape rûmure cû boeti, mujãã cabaiaata, jicãõ cõ manapua mena caãnimasiẽcõrê bairo mujãã ãniña. “Noa ñna ati yepa macããjêrê roro caugaripea netõrã puame Diore caññaterãrê bairo niñama,” ¿mujãã ñ tûgoñaëtiñati? Ni jicãũ ùcũ ati yepa macããjêrê roro cû caugaripeanetõata, Diore caññateire bairo caãcũ nicõãgumi. ⁵ Torea bairo quetibujuya Dios yaye cû caquetibujucûrĩqũẽ cûã: “Marĩ Pacu puame Espiritu Santo marĩ yeripu cû cajoricure cû mainetõmajucõãñami. Torecû, apeĩ yerĩ pûna roquere marĩ yeripu marĩ cacûgoro boetimajucõãñami,” ñ quetibujuya Dios yaye busurique. ⁶ Bairi marĩrê mairĩ juátigumi. Tunu cû yaye busurique aperaupu, atore bairo ñ quetibujuya: “Jãã jeto jãã masiña jãã caátipeere, caĩrãrê na caátigarije na ëñotayami Dios. ‘Dios jeto masiñami,’ caĩrã roquere caroaro mena na juátinuucũñami,” ñ quetibujuya Dios busurique.

⁷ Bairi Dios cû caborore bairo jeto ása. Wãtĩ mujããrê cû cabusujãrjêrê tûgousaeticõãña. Bairi wãtirê, “Mu caĩrõrê bairo jãã áperigarã,” tutuaro mena cû mujãã cañata, tocãrõã yua mujãã patowãcõ jãnacõãgumi. ⁸ ¿Diore cû tûgoñaña, tame! Bairo mujãã catûgoñarõ, cû cûã mujãã tûgoñagumi. Mujãã, carorije caána ãnirĩ roro mujãã caátinuucûrjêrê jãnacõãña. Caroa jetore ása. Tunu bairoa mujãã, ricaati catûgoñarã roro mujãã catûgoñarjêrê jãnacõãña. “Diore camairã nimirãcũã, ati yepa macããjêrê roro marĩ caugaripearo ñurõ,” mujãã caĩtûgoñarjêrê jãnacõãña. ⁹ Roro mujãã caátiere tûgoñarĩ, tûgoña yapapuarotiya. Otiricarõ cãrõ tûgoña yapapuaya. Boyetiricarõ ñnorẽã, otirotiya. Useaniricãrõ ñnorẽã, yapapuarotiya, roro mujãã caátiere tûgoñarĩ. ¹⁰ Bairo mujãã tocãnacãpua marĩ Quetiupare, “Cañuecũ yu ãniña. Bairi bopacooro ñiñagu,” quĩ busuquẽnoña. Bairo mujãã caĩrõ, marĩ Quetiupau puame mujãã netõõgumi. Cû caññajoro caãnimajurãrê bairo mujãã ãnio joroque mujãã átigumi.

No juzgar al hermano

¹¹ Mujãã, yu bairãrê bairo caãna, ãmeo busupaieticõãña. Ni jicãũ ùcũ cû yaure roro cû cabusupaiata, o cû caátiere roro cû caññabeseata, Dios, “¿Ámeo maiña!” cû cañroticûrĩqũẽrê cabotioure bairo baiyami. “¿Dios netõrõ yu masiña!” caĩrê bairo niñami. ¹² Jicãũã niñami cañurjê marĩ caátipeere caroticûrĩcã. Cûã niñami marĩ caátianierê caroaro caññabesei. Cû jetoa camasãrê na netõõmasiñami. Tunu bairoa cû jetoa camasãrê na yasiomasiñami. Bairi mujãã puame, ¿nopẽĩrã, “Apei cû caátiere jãã majũ jãã ññabese masiña,” mujãã ññati? Bairo mujãã caĩrõ ññuẽtiña.

Inseguridad del día de mañana

¹³ Apeye mujãã yu caĩrjêrê tûgoya tunu: Mujãã jicããrã atore bairo mujãã ñña: “Áme, o ñamirõcã ti macãpu marĩ ágarã. Topu etarã, marĩ paawapatagarã jicã cûma majũ,” ñrãrê bairo mujãã ñnucũña. ¹⁴ Bairo caĩrã nimirãcũã, ni jicãũ ùcũ ñamirõcã ñno cabaipere mujãã masiẽtiña. Marĩ caãnie, “¿dope to baimiñati?” mujãã ñ tûgoñaëtiña. Ñamirõcãcã oco buseri caãnierê bairo mujãã ãniña. Tie puame ñamirõcãcãrê baumirõcũã, cabero manicoáyã tunu. Tie cabaiore bairo mujãã cûã mujãã baiãninucũña. ¹⁵ Bairi atore bairo puame

roque mujãã caĩtũgoñarõ ñuña: “Dios cū caboro, topu marĩ ágarã. Tunu bairoa cū caboro, marĩ caátigarijere marĩ átimasĩgarã,” mujãã caĩtũgoñarõ ñuña. ¹⁶ Bairo cabaimiatacũãrẽ, mujãã pũame: “Jãã majũ jãã masĩña jãã caátipeere,” mujãã caĩnucũrĩjẽrẽ mujãã jãnagaetiya. Tie ũnie ĩ tũgoñarĩqũẽ ñuẽtĩña. ¹⁷ Bairi ni jĩcãũ ũcũ caroa átajere masĩmicũã, tiere cū caápericõãta, roro ácu átiyami Dios cū caĩñajoro.

5

Advertencias a los ricos

¹ Mujãã, cadinero cũgonetõrĩ majã, tame, tũgoya yu caĩrĩjẽrẽ: ¡Popiye mujãã cabaipeere tũgoñarĩ yapapuarotiya! ¡Bũtioro otiricarõ cãrõ tũgoña yapapuaaya! ² Capee ãme mujãã cacũgomirĩjẽ boayasicoagaro. Jutii caroa mujãã cacũgomirĩjẽ cũãrẽ moena butua ugarerã átiyama. ³ Mujãã yaye dinero oro, plata ũnie cũã utawitiri boaro baiya. Tiere ññarã, nipetiro camasã, “Dinerore camairã niñama,” mujããrẽ ĩ masĩñama. Bairo camairã mujãã caãnoi, jicoquei popiye mujãã baio joroque mujãã átigumi Dios. Mujãã pũame pairo majũ mujãã jeneño netõõcõãñupã ati rãmũrĩ, caãnitũsari rãmũrĩrẽ. ⁴ Tunu bairoa mujãã paabojari majãrẽ na mujãã wapatiesupa na cawapatamirĩjẽrẽ. Bairi Dios nocãrõ capããrã ángelea majãrẽ carotimasĩ pũame mujããrẽ na cawapajẽnirĩjẽrẽ tũgõmi. “Jããrẽ wapa joetiya jãã quetiuparã,” paabojari majã cū na caĩrĩjẽrẽ tũgõmi. ⁵ Mujãã ati yeparu ãna, capee majũ mujãã cũgoya. Bairo cacũgorã ãnirĩ, noo mujãã rupaũ caborore bairo jeto mujãã cajesorijere mujãã átiãninucũña. Mujãã, wecu nurĩcũrẽ na capajĩãparo jũgoye, na canuu ucũorore bairo mujãã ãnajẽ cũtiya. Wecu cū na capajĩãrĩ rãmũ caetare bairo, mujãã cũãrẽ petoaca rusaya Dios roro mujããrẽ cū caátipa rãmũ. ⁶ Tunu, aperã na cabuicũperimiatacũãrẽ, mujãã pũame, “Mujãã buicũtiya,” na mujãã ñña. ĩ yaparori bero, narẽ mujãã pajĩãrerotiya. Bairo mujãã caáto, na pũame ãmemasĩtĩñama.

La paciencia y la oración

⁷ Bairi mujãã pũame roque yu bairãrẽ bairo caãna, popiye baimirãcũã, tũgoñaenarẽ bairo tũgoñanetõõcõãña marĩ Quetiupaũ nemo cū catunuatĩpa rãmũ caetaparo jũgoye. Wese paari majõcu cū cabairijere tũgoñaña mai: Cū pũame cū wesere caocajãjũgopeere patowãcãẽcũ coteyami. Cabero yua, cū ote, cabũtiro ññarĩ, tunu caocomani rãmũrẽ patowãcãẽcũ coteyami, tie caroa rĩca majũrẽ jegũ. ⁸ Torea bairo mujãã cũã Jesús nemo cū catunuetaparore patowãcãẽna, cū coteya. Merẽ marĩ Quetiupaũ nemo cū caetapa rãmũ cõñarõ baiya. Bairi tũgoñatutuacõã ninucũña.

⁹ Mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, ãme popiye mujãã cabairijere ãmeo bũsupaleticõãña, Dios pũame roro mujãã cabũsupairijere ñnacõñarĩ mujããrẽ cū caĩñabeseetiparore bairo ĩrã. Camasã na caátajere caĩñabesei ati yeparu cū caetapa rãmũ cõñarõ majũ baiya. ¹⁰ Mujãã, yu bairãrẽ bairo caãna, yu camairã tũgoñaña mai profeta majã ãnana na cabairiquere: Na pũame Dios bũsũriquere camasãrẽ na quetibũjũnetõõñesẽãñupã. Popiye baimirãcũã, tũgoñaenarẽ bairo tũgoñanetõõcõãñupã. Narẽ bairo mujãã cũã popiye baimirãcũã, tũgoñanetõõcõãña roro mujãã catãmũorĩjẽrẽ. ¹¹ Bairi marĩ pũame bairo na cabairiquere tũgorã, “Useanirĩ ãñupã na ũna Dios mena catũgoñanetõõmasĩrĩ majã,” marĩ ĩ tũgoñaña. Merẽ mujãã tũgoyupa Job cawãmecũcu ãnacũ cū cabairique cũãrẽ. Cū cũã popiye baimicũã, tũgoñaecũrẽ bairo tũgoñanetõõcõãñupĩ. Tunu bairoa mujãã tũgoyupa Job popiye cū cabairicarõ bero marĩ Quetiupaũ cũrẽ cū cajũátinemorĩqũẽrẽ. Marĩ Quetiupaũ

p̄ame nipetiro camasārē bopacooro caĩñaᵐ majũ niñami. Torecᵐ nipetiro m̄jãã cūārē m̄jãã juátinemogumi.

¹² Apeyera m̄jãã, yᵐ bairārē bairo cañnarē, m̄jãã yᵐ quetibᵐjunemoña tunu cañnimajũrĩ wāmerē: “Dios mena jãã ñña,” ĩ bus̄eticōãña. Tore bairo ape wāmerĩ cūārē ĩ bus̄eticōãña. Bairi, “Cariape jãã ñña,” tocārōã ĩcōãjãna ánaja. “Dios mena jãã ñña,” ĩ bus̄unemoēt̄icōãña, “Roro m̄jãã ñña,” m̄jããrē Dios cū caĩt̄iparore bairo ĩrã.

¹³ Apeyera tunu: Ni j̄cãũ ũcũ m̄jãã mena macããcũ popiye bairi cū cayapapuata, Diore cū jēniáto. Apei caroaro ᵐseanirō cū caãmata, Diore basariquere cū basapeoáto. ¹⁴ Tunu apei cariaᵐ cū caãmata, ñubueri majārē cajũgoãnarē na cū piiáto, “Diop̄ure yᵐ na jēnibojaáto,” ĩ. Bairi na p̄ame ᵐse aceituna mena cariaᵐre cū tuu yaparori bero, marĩ Quetiup̄aᵐ wāme mena ĩrĩ cū na cajēnibojaro boya, cū camasĩr̄jē mena cariaᵐre cū cacatioparore bairo ĩrã. ¹⁵ Bairi Dios mena tũgoñatutuari na cajēniata, netōcoagaro cū riaye. Marĩ Quetiup̄aᵐ cū camasĩr̄jē jũgori cariaᵐrecᵐcᵐ nimicũã, caticogumi yua. Tunu bairo cū p̄ame rorije caátacᵐ cū caãmata cūārē, roro cū caátajere cū masiriy-objagumi Dios. ¹⁶ Bairi m̄jãã cūã roro m̄jãã caátajere ãmeo quetibᵐj̄ȳa m̄jãã majũ. Bairo quetibᵐj̄ȳa yua, ãmeo jēnibojaya Diop̄ure, m̄jãã riayere cū canetōd̄parore bairo ĩrã. Bairi caᵐmᵐ ñe ũnie carorije wapa cacũgoecᵐ p̄ame Diore butioro cū cajēniata, cū cajēnir̄jē cū ȳeticōã cū baietigumi Dios.

¹⁷ Tũgoñañijate profeta Elías ãnacũ cū caátajere: Marĩrē bairo caãcũ cū cañniamiatacūārē, Dios p̄ame caroaro cū ȳyup̄aᵐ butioro cūrē cū cajēnir̄jē. “To oco ocaeparo,” Elías cūrē cū caĩjēnirō jũgori, oco joesupi Dios ati yepare itia cūma ape cūma recomacã cārō yoaro majũ. ¹⁸ Cabero, “To oco ocáto tunu,” cū caĩjēnirō bero, oco joyupi tunu Dios. Bairi ati yepa tunu oterique putijũgoyuparo, Elías Diore cū cajēnirō jũgori.

¹⁹⁻²⁰ Apeyera tunu, m̄jãã, yᵐ bairārē bairo caãna, ni j̄cãũ ũcũ m̄jãã mena macããcũ Jesús bus̄ariquere cajãnamiatacᵐ p̄ame apei cū cabeyorije jũgori Jesure tunu cū caĩroata, netōgumi. Capee roro cū caátiere netōgumi, apei cū cabeyorije jũgori. Bairi cū bara p̄ame cū yeri p̄na cayasicoabujioatajere cū netōd̄ joroque cū átibojagumi yua.

Tocārōã niña atie queti yᵐ cawoaturije.

Primera Carta de SAN PEDRO

Saludo

¹ Yú, Pedro cawāmecucú Jesucristo cū caquetibujurotjoricú apóstol yú āniña mujāārē cawojoyú. Ati carta mena mujāā yú woajoya mujāā ya yeparú mai caānimirīcārā caábataricarārē. Ato cānacā yepaa macāānarē mujāā yú woajoya: Ponto, Galacia, Capadocia, Asia, ape yepa Bitinia yepa macāāna cūārē yú woajoya. ² Mujāā, marī Pacú Dios caānijūgoripaupūina cū cabesejūgoricarā caāna, cū caátigajūgoyetiricarorea bairo cū caátiparā majūrē mujāā woajoyú yú átiya. Tunu bairoa cū Yeri Espíritu Santo jūgori cañurā caroarā cūrē catūgousari majā mujāā ānio joroque ásupi. Tunu bairoa Jesucristo yucupāīpū cū cariarique jūgori ñe cawapa cūgoena, caroarā mujāā ānio joroque ásupi.

Yú yarā, bairi ñiña: Nocārō paio caroare cū joáto mujāārē. Yerijōrō ānajē cutaje ūnie cūārē mujāā cū jonemoáto marī Pacú Dios.

Una vida de esperanza

³ Marī Pacú Dios nocārō cañuú, marī Quetiupaú Jesucristo pacure cū marī basapeoto: “Nocārō marīrē cañāmai ānirī cū macú Jesucristo caria-coatacure tunu cū cacatioricarorea bairo marī cūārē cayasirácoabujiorārē marī netōōwī. Yeri cañurījē catiriquere marī jowī,” marī ī tūgoñamasī cotecōāña. ⁴ Tirūmupua cū caījūgoyetirique, caroaro cū caátipeere cacūgoparā majū mujāā āniña. Umurecōo cū tupa caāniparā majū mujāā ānio joroque átigūmi. Topú caroaro mujāā cū caátipee pūame nicōāña. Jīcā wāmeacā ūno yasietimajūcōāgaro. ⁵ Marī Pacú Dios mena mujāā catūgoñatutuario jūgori nocārō catutuaú, carotimasī ānirī, cūā, mujāā īñaricanugōgūmi, nipetiro mujāā cū canetōōbojapeere mujāā caēmuetamasīparore bairo ī. Bairi ati umurecōo catusari rūmú caāno tiere mujāā masīōgūmi caroaro mujāā cū caátipeere. Bairi ati umurecōo capetiro bero cū mena caāniparā majū mujāā āniña.

⁶ Bairo marī Pacú marī cū caátipeere tūgoñarī useanirīqūē mena mujāā āniña ti rūmú caetaparo jūgoye ati yeparupere. Bairāpua yoari yutea mea ati yeparú mujāā caāno capee wāmeerī majū popiye mujāā baiānigarā. Bairopua, popiye mujāā cabairo ñiña ati yeparupere. ⁷ Dios mena mujāā catūgoñatutuarije oro ūnierē bairo āno baiya. Pero butiuro caūrō mena orore joeripú caroa majū orore jenucūñama camasā cawapacūtie majūrē. Torea bairo mujāā cūā popiye roro tāmūomirācūā, Dios mena mujāā catūgoñatutuacōāninucūrījē roque oro netōjāñurō wapacūtiya. Bairi Jesucristo nemo cū catunuatī rūmú caāno, cū mena mujāā catūgoñatutuacōāninucūrījē jūgori mujāā īñajesogūmi Dios. “Ñujāñiña. Caroaro mujāā ápū,” mujāā īgūmi. Bairo ī yua, caānimajūrārē bairo caāna mujāā ānio joroque mujāā átigūmi.

⁸ Apeyera, mujāā roque Jesucristore cañāetana nimirācūā, cūrē mairī cū yaye quetire cariape mujāā tūgousaya. Cū mena mujāā tūgoñatutuaya. Bairo cūrē cañāetana nimirācūā, āmerē cūrē tūgousari yua, nocārō netōrō majū useanirīqūē mena mujāā āniña. Tie cū mena mujāā causeanirījē pūame dope bairo ī quetibujú masīā maniña marī cabusuri risero mena. ⁹ Tocārō netōrō mujāā useaniña cayasicoabujioricarārē mujāā yerire cū canetōōrō jūgori yua. Bairi Dios mena mujāā catūgoñatutuarije jūgori mena jeto cū ture mujāā etamasīgarā.

¹⁰ Merē tirūmupua masīrī majā profeta majārē na quetibujuyayupi Dios, cañuú ānirī caroa wāme camasā cū yarā caāniparārē cū caátipeere. Mujāā

cũârê tiere jou átiyami yua ámerê. Bairo Dios na cū caĩquetibujumiatacũârê, tirũmũpũre profeta majã caroaro masĩpeyoesupa mai. Torena, tiere buemasĩnemoñupã Dios marĩ cū canetõõpeere. ¹¹ Tunu apeyera Espĩritu Santo cū camasĩõrĩjê jũgori caroaro masĩñupã profeta majã Jesucristo ati yepa roro popiye cū cabaipeere. Tunu bairoa cū cariaro bero nocãrõ caroaro camasã na caãnipee cũârê na masĩõñupĩ Espĩritu Santo. Tie cū camasĩõrĩjêrê tũgori yua, profeta majã pũame tũgoñacõã maniásupa. Bairi atore bairo ámeo ññupã: “¿Ñamũ ùcũ cū ánicuti camasãrê canetõõpau? ¿Dope bairo átiri na cū netõũáti camasãrê?” Tunu bairo, “¿Di yũtea caãno marĩ quĩ quetibujuyati Espĩritu Santo?” ámeo ï jẽniñanucũñañupã profeta majã añana pũame, masĩnemogarã. ¹² Bairopũa Dios pũame, “Marĩ yaye rotie jeto mee niña atie Espĩritu Santo cū camasĩõrĩjê. Ape yũtea macããna cũârê cū caquetibujuriye niña,” na ï tũgoñamasĩõ joroque ï ásupi. Bairi ámerê mũjãã cũã tiere mũjãã masĩña Dios cū canetõõrĩquẽ quetire. Tie caroa queti pũame Espĩritu Santo, ҀмҀrecõорҀ caatácҀ, cū camasĩõrĩjê jũgori caquetibujuri majã mũjããrê na caĩquetibujuriquea niña. ;Tie queti nocãrõ caroa majũ caãno jũgori, ҀмҀrecõõ macããna, ángelea majã majũ cũã tiere masĩnemogamajũcõãnucũñama!

Dios nos llama a una vida santa

¹³ Bairi yũ yarã, caroaro tũgoñamasĩcoteãña. Caroa wãme Jesucristo cū caborore bairo jeto átiãna. Dios nocãrõ cañũ añirĩ Jesucristo nemo cū cabuiaetari rũmũ caãno caroare marĩ cū cajopee jetore tũgoñanemocõã ninucũña. ¹⁴ Tunu bairoa Dios pũnaarê bairo caãna añirĩ caroaro cū tũgopeoya. Tirũmũpũ marĩ Pacũ Diore masĩena roro mũjãã rupau caborore bairo jeto mũjãã caátatore bairo átiãmerĩcõãña. ¹⁵ Dios mũjããrê cabesericũ pũame caroú cañũ ñe ùnie carusaecũ niñami. Bairi mũjãã cũã cū pũnaa caãna añirĩ cũrê bairo ñe ùnie cawapa mána majũ caroarã añajęcusa. ¹⁶ Yũ yarã, Dios ya tutipũ cũârê atore bairo ñña: “Mũjãã cũã caroarã ãña. Yũ, caroú cañũ yũ caãnimajũcõãrõrẽã bairo mũjãã cũã carorijere ápericõãña,” ï quetibujuya.

¹⁷ Apeyera tunu Dios cañbesemasĩ, camasã roro na caátaje wãme cãrõ ni jĩcãũ ùcũrê ññaricaworicaro mano cañũ majũrê, “Dios jãã Pacũ majũ mũ añiña,” mũjãã całata, caroaro cariape cū mũjãã ïroagarã. Cũrê quĩroacõã ninucũña tocãnacã rũmũa ati yepapũ mũjãã caãni rũmũ cãrõ. ¹⁸ Mũjãã roquere Dios merê mũjãã netõmajũcõãñupĩ. Mũjãã ñicũjãã añana dope bairo canetõmasĩã manierê mũjãã na caátiroticũrĩquẽrê catũgõũsamirĩcãrãrê mũjãã netõõmajũcõãñupĩ. Merê mũjãã masĩña mũjãã carorije wapare Dios cū cawatibojariquere. Apeye ùnie capetirije oro, apeye plata ùnie meeĩ mũjãã canetõpee wapa aññupã. ¹⁹ Marĩ Quetiupau Jesucristo yucpãĩpũ cū riĩ caãnimajũrĩjêrê cū carerique jũgori roque mũjãã netõñupã. Jesucristo cū majũ rupauina, cordero waibũcũ cañũ ñe ùnie camácũrê joemũgõjoricarore bairo tuayupi. Cū jũgori mũjãã netõñupã. ²⁰ Mai, Jesucristo pũame ati yepa camanopũa, “Camasãrê canetõõpau nigũmi yũ macũ,” Dios cū caĩjũgoyeticũrĩcũ aññupĩ. Bairi ati yũtea catũsari yũtea caãno etari mũjãã cũârê mũjãã netõõñupĩ Jesús, cū yarã mũjãã caãniparore bairo yua. ²¹ Jesucristo jũgori cariape cū mũjãã tũgõũsaya Diore. Jesucristo cariacoatacũ cū caãnimiatacũârê Dios pũame tunu cū catori, cariape nũgõãpũ cū ruirotiri carotimasĩ majũ cū cũñupĩ. Bairi mũjãã roque Dios mena mũjãã tũgoñatutuaya. Cũ, cū caátipee jetore cariape mũjãã tũgõũsaya ámerê.

²² Bairi ámerê yũ yarã, cariape macããjê quetire catũgõũsarã añirĩ mũjãã yeripũ ñe ùnie carorije camána majũ mũjãã añiña. Bairi yua, nũcũbũgorique mena nemojãñurõ mũjãã ámeo maigarã marĩ yarãrê. Tocãnacãũpũrea caroa yericutaje mũjãã catũgoñawẽpũrĩjê nipetirije mena mũjãã ámeo maigarã.

²³ Æmerē caroa wāmerē catūgoñarī majā mujāā āniña. Dios mujāārē cawāma wāme yericutajere mujāā joyupi. Cawāma buiarārē bairo caāna mujāā āniña. Ati umarecío macāāna camasā cayasiparā na cabuiari wāmerē bairo mee mujāā āniña. Dios yaye quetibujuri que capetietie tocānacā rēmua caānipeere bairo caāna roque mujāā āniña. ²⁴ Torea bairo iña Dios ya tutipū cūā: “Nipetiro camasā taare bairo niñama. Na camasā cūtiānie, tie taa oóre bairo niña.

Būtioro caasiro taa jīnyasicoaya. Torea bairo camasā cūā yasicoayama. Caoó cūā owaa yaparo, caasiro ñācoaya. Tore bairo niñama camasā.

²⁵ Tore bairo camasā na cabaimiatacūārē,

Dios yaye busurique roque tocānacā rēmua nicōā ninucūgaro,”

ī quetibujuya Dios ya tutipū.

Atie yū caquetibujuri je niña caroa queti camasā na carorije wapare Dios cū canetōōriqūē queti. Tere merē mujāārē yū quetibujuwū.

2

¹ Bairi yū yarā, nipetirije carori wāme mujāā caātiānierē tocārōā jānacōāñā. Cañuenarē bairo mujāā caānie, apeye mujāā caītopairije cūārē jānacōāñā. Tunu bairoa mujāā roro mujāā caībusupaicoterije cūārē jānacōāñā. Tunu bairoa roro āmeo iñaugaripea pairique cūārē jānacōāñā. Roro mujāā caāmeobusupairije ūnie cūārē tocārōā jānacōāñā yua. Tie ūnierē īnemoeticōāñā.

² Cawīmarā buiari bero na paco ūpēcōārē ūpūrī tutuarā na caatórea bairo mujāā cūā Dios yaye quetire tūgousaya mujāā yeripū. Tie Dios yaye quetire mujāā catūgousaata, nemojāñurō yeri tutuarā mujāā ānigarā. Tore bairo cū mena mujāā catūgoñatutuaroi mujāā netōōgumi yua marī Pacū Dios. ³ Bairoa mujāā átibojagumi marī Pacū Dios, Jesús mena caāna ānirī cariapea, “Marī Quetiupau nocārō cañuū majū cū āniñati,” mujāā caītūgoñamasīata.

Cristo, la piedra viva

⁴ Bairi marī Quetiupau Jesucristore nemojāñurō cū tūgousacōā ninucūñā. Cūā, Cristo niñami catiriquere cajou majū, camasā wii qūēnorā ūtāā na cacūjūgorica caānimajūrīcārē bairo caācū. Cūrē camasā būtioro cū teewā. Bairo cū na cateemiatacūārē, Dios pūame cū beseyupi. Dios cū macūrē mairī caānimajūrē bairo caācū cū cūñupī. ⁵ Mujāā cūā cacatirā nimirācūā, ūtā rupaare bairo mujāā āniña āmerē. Jesucristore catūgousarā menarē caāninemonucūrā ānirī Dios ya wiire ūtā rupaare na capeowāmuātiere bairo mujāā āniña. Tunu bairoa ti wii macāāna sacerdotia majā cañurārē bairo caāna mujāā āniña. Bairo caāna ānirī, Espiritu Santo jūgori caroa macāājē átaje Dios cū caññajesorijere ātiāñā. ⁶ Bairi Dios ya tuti cūā atore bairo iña:

“Tūgoya mai: Siōn cawāmecūti buropū ūtāā caānimajūrīcā cawapacūtia yū cabeserica majūrē cūū yū ātiya.

Topū wii qūēnogū yū ātiya tia ūtāā mena yua. Tia ūtāā ñumajūcōāñā.

Apeye ūtā rupaa netōō caroa cawapacūtia majū niña.

Cūā niñami Cristo yū cajopau. Bairi ni ūcū camasocū cūrē catūgousau yua, di rēmū ūno,

‘Cabūgoro majū Cristore cū yū boyupa,’ ī tūgoña yapapuaetigumi,”

ī quetibujuya ti tutipū.

⁷ Mujāā roque tia ūtāārē bairo caācū Jesucristore cū mujāā maimajūcōāñā. Aperā roque Dios mena catūgoñatutuaena ānirī Jesucristore cū boetinucūñama. Jesucristore na caboetimiatacūārē, Jesús caānimajūū cū caānipeere atore bairo ī quetibujuyayupa Dios ya tutipū:

“Wii qūēnorī majā jīcā ūtāā na caboetimirīcā āmerē yua, ti wii macāācā caānimajūrīcārē bairo tuaya.”

⁸ Aperopu ññupã apeye cããrẽ tunu:

“Jĩcã ùtãã cañimajũrĩcã mena rocawa yasigarãma camasã,”

ĩ quetibũyupã Dios ya tutipũ camasã cañuena na cabaiepeere.

Bairi camasã cũ yaye quetire catũgousaena yasicoagarãma. Dios na ùna cañuenarẽ cũ caĩjũgoyeticũrĩcãrõrẽã bairo yasicoagarãma.

⁹ Mũjãã roque Dios ya poa macããna, cũ cabesericarã jĩcã poa macããna mũjãã ãniña. Marĩ Quetiupũ reyre bairo caãcũ yarã paabojari majã sacerdotia majũ mũjãã ãniña. Cũ ya yepa macããna cañurã, cũ mena cañiparã majũ mũjãã ãniña. Tore bairo mũjããrẽ ásupi Dios, nocãrõ caroaro yũ caátiere na quetibũjnetõáto camasãrẽ ĩ. Bairo mũjããrẽ beseyupi. Canaitĩãrõpũ caãna mũjãã cañimiatacũãrẽ, cũ yaye quetire mũjãã catũgousarije jũgori ãmerẽ yua, nocãrõ caroaro cabusurõpũ caãnarẽ bairo mũjãã ãnio joroque ásupi Dios.

¹⁰ Tunu bairoa tirũmũpũre jĩcã poa macããna mũjãã ãmewũ. Diore cũ mũjãã masĩẽpũ. Cũ yarã mee mũjãã ãmũ. ãme roquere yua, cũ yaye quetire tũgori cũ mena mũjãã tũgoñatutuaya. Cũ ya poa macããna majũ mũjãã ãniña. Cajũgoyepũre Dios bopacooro camasãrẽ cũ caĩñamairĩjẽrẽ mũjãã masĩẽsupã. ãmerẽ yua, cũ mena mũjãã cañie jũgori tiere mũjãã masĩcõãña. Bairi Dios cũ caĩñamairã majũ mũjãã ãniña.

Vivan para servir a Dios

¹¹ Yũ bairãrẽ bairo caãna, yũ camairã mũjããrẽ ñiña: Ape mũmrecõopũ cañiparã nimirãcũã, mai ati yepapũ ãna, roro mũjãã rupũ carotirore bairo átiãmerĩcõãña. Tie cañuetie pũame Dios mena marĩ cañie to yasio joroque caátie niña. Torena tiere jãnacõãña. ¹² Tunu apeyera Diore camasĩena watoa ãna, caroaro átiãña, “Jããrẽ busũjãrẽma,” ĩrã. Bairo caãna mũjãã caãnoi, na pũame cabero mũjããrẽ roro busũjããtĩgarãma, caroaro mũjãã caátiere masĩrĩ yua. Bairo tiere masĩrã, “Nocãrõ catutuapũ cañũũ niñami Dios,” ĩgarãma, Cristo ati yepapũ tunuetari, nipetiro camasãrẽ na cũ caĩñabeseri rũmũ caãno.

¹³⁻¹⁴ Marĩ Quetiupũ Jesucristo mena caãna ãnirĩ, ati yepa macããna quetiuparã na carotirore bairo átiãña. Na botioeticõãña. Emperador quetiupũ ùcũ, bairi cũ carotirã cũ roca carotirã ùna cũãrẽ na carotirore bairo ása. Cũ, quetiupũ emperador pũame aperã camasã cañuenarẽ cũ ùmũã cũ roca macããnarẽ roro na átirotijonucũñami. Aperã caroaro átiãnajẽrẽ caátĩãnimasĩrã pũamerẽ nũcũbugorique mena na ĩñarotinucũñami. Quetiupũ caroti ãnirĩ tore bairo átinucũñami, ati yepapũ ãcũ. ¹⁵ Caroa macããjẽ roquere mũjãã caáto boyami marĩ Pacũ Dios. Bairo caroa macããjẽrẽ mũjãã caátĩãnorẽ ĩñarã yua, Diore camasĩena, aperã catũgomasiẽna ùna cũã mũjããrẽ roro ĩ busũpaletigarãma.

¹⁶ Dios, mũjãã Quetiupũ, jĩcãũã niñami. Apei maniñami. Bairo apei cũ camanimiatacũãrẽ, mũjãã pũame, “Jããrẽ caroti maniñami. Bairi jãã caboro jãã átimasĩña cañuetie cũãrẽ,” ĩ tũgoña mawijiaeticõãña. Dios yarã paacoteri majãrẽ bairo caãna ãnirĩ caroaro átiãnimasĩña mũjãã cũã cũ carotirore bairo. ¹⁷ Bairi nipetiro camasãrẽ marĩ canũcũbugopee caãnorẽ bairo na nũcũbugoya. Marĩ yarã Diore caĩroari majã mena ãmeo maiña. Marĩ Pacũ Dios cũãrẽ nũcũbugori qũĩroaya. Ati yepa macããcũ quetiupũ emperador cũãrẽ cũ nũcũbugoya.

El ejemplo del sufrimiento de Cristo

¹⁸ Yũ yarã, mũjãã paacoteri majã cũã, mũjãã quetiuparã na carotirore bairo nũcũbugorique mena ása. Caroaro na átibojaya paarique mũjãã na carotirijere. Mũjãã quetiuparã tutuaro mena carotirã cañuena, aperã cañurã

mujãärë caïroarã na caãmatacũärë, caroaro nꝛcũbugorique mena na paabojaya. Na nꝛcũbugoya. ¹⁹ Mujãã, roro mujãã caáperimiatacũärë, roro mujãã na caápata, ñujãñuña bairopna. Dios cũ carotirore bairo caáticõana mujãã ãniña baiãrpa. Cũ roque caroaro mujãã caátie ññajesoyami. ²⁰ Mujãärë, mujãã quetiuparã, rorije mujãã caátie wapa na catutiata roque, dope bairo mujãã ñ maslëtibujiorã. Yerijõrõ mujãã quetiuparã mena mujãã ãnimaslëtibujiorã. Caroa wãmerë mujãã caátiatato bero caãnimiatacũärë, roro popiye mujãã bairo joroque mujãã na caápata roque, popiye mujãã cabairijere mujãã nꝛcãnetõõcõãgarã. Tũgoñaenarë bairo tiere tũgoñanetõõcõãña. Tie ñujãñuña marĩ Pacu Dios cũ caññajoro.

²¹ Bairo mujãã caátiano boyami Dios. Mujãã yaye wapa jũgorina Jesucristo cañuñu nimicũã, popiye tãmuowĩ. Bairo popiye tãmuomicũã, cũrë roro caánarë na tuti ãmeemi. Cũrë ññacõrĩ mujãã cũã cũ cabairicarore bairo átiãnimaslña. ²² Jesucristo pñame jĩcã wãme ñno rorije caápei, ñe ñnie wapa cacũgoecu majũ ãmi. Ni jĩcãũ ñcũrë qũitoñaeimi. Cariape quetibujuwĩ. ²³ Tunu roro awajari cũ na catutiro cũärë jĩcãni ñno roro na ñ tuti cãnamuemi. Roro popiye cũ bairo joroque na caáto cũärë, roro na átiãmeemi. Atore bairo jeto ñ tũgoñawĩ: “Dios jeto roro caánarë cariape na ññabesemaslñami na yaye wapa,” ñ tũgoñawĩ Dios na cũ caátipee jetore. ²⁴ Jesucristo cũ majũ rupaña yucupãrpa cũ cariarique jũgori marĩ carorije wapare netõõwĩ. Carorije marĩ caátianierë marĩ cajãnaparore bairo ñ, riacoámí Jesucristo yucupãrpa. Caroaro cariape caána marĩ ãnio joroque marĩ ãmi Jesús. Mujãã pñame yeri catirã mujãã caãnipee jũgori Jesucristo pñame cãmicutiri riawĩ. ²⁵ Yu yarã, nurĩcãrã oveja waibutoa na caboropna ãñesẽãrĩ na camawijiayasirore bairo mujãã cũã mujãã caboro átiri, caũpetietopna cayasiránã mujãã ãniniñupã. Bairo caãnana nimirãcũã, ãmerë yua, carorije mujãã caátajere jãnarĩ Jesucristo yaye queti pñamerë mujãã boya. Cũ, Jesucristo roque oveja coteri majõcure bairo caãcũ ãnirĩ caroaro majũ mujãã ññacotemaslñami.

3

Cómo deben vivir los casados

¹⁻² Mujãã, carõmia camanapũãcuna cũã, mujãã manapũã na carotirore bairo caroaro ása. Na ñroaya mujãã manapũärë. Caroaro cariape ãñajẽcusa, jĩcããrã Diore caïroaena caroaro jĩcãrõ tũni mujãã caátie ññarĩ cũ na catũgousaparore bairo ñrã. Noa ñna na caquetibujurije mee, caroaro mujãã caátianierë ññacõrĩ roque na cũã tũgousajũgogarãma Jesucristore. ³⁻⁴ Mujãã, carõmia jĩcããrã netõõ nꝛcãjãñurõpna mujãã wãmaganucũña mujãã rupaũ bui macããjẽrë. Caroaro netõõjãñurõ mujãã wũgapeoganucũña. Tunu bairoa oro ñnie cawapacutie mena mujãã wãmorĩrë mujãã jããganucũña. Caroa cawapapacarije ñnie jutii cũärë mujãã jãñaganucũña. Tore bairo mujãã caáto ñnorëã, mujãã pupea mujãã yeripure qũenoña. Maijũgoya mujãã yeri mujãã catũgoñarĩjẽ pñame roquere. Dios yaye queti roque ati yepa macããjẽ cawapapaca netõõjãñurõ caroa capetietie cawapacutie majũ niña. Caroaro yerijõrõ patowãcãrĩcãrõ mano ãnimaslĩrĩqũë niña. ⁵ Torea bairo tirũmũpna macããna rõmirĩ ãnana cũã jutii caroa na caboro ñnorëã, Dios cũ caborore bairo jeto caroaro átiãniñañupã. Na yeripna caroarã wãmagoricarãrë bairo ãniñañupã. Dios mena tũgoñatutuayayupa. Na manapũärë na ñroari caroaro na mena ãnimaslñañupã. ⁶ Tore bairo cabaiãnimaslĩrcõ ãñupõ Sara cawãmecuco ãnacõ. Cõ manapna Abraham ãnacũrë caroaro qũĩroayayupo. Cũ carotirore bairo caroaro useanirĩqũë mena cũ yumaslñañupõ. Cõ quetiupare bairo qũĩñañupõ Sara. Mujãã, ãme caãna carõmia cõ ãnacõ pãrãmerãrë bairo caãna majũ mujãã ãnigarã cõ ãnacõrë

bairo mujãã caápata. Bairo mujãã caápata, mujãã manapũãrẽ mujãã tũgoña uwietigarã, na mena caroaro caãnimasĩrã ãnirĩ.

⁷ Mujãã, caũmna canũmoacna mujããrẽ ñiña: Mujãã nũmoarẽ na maiña. Na mena jĩcã yericũnarẽ bairo ãnimasĩña. Mujãã nũmoarẽ mujãã cajuátinemopeere na cabomasĩrõrẽã bairo caroaro na átiroaya. Carõmia ãnirĩ cayeritutuaena na caãno mee, jĩcã yericũna mujãã caãnoi pũgarãpũrea Dios caũna ãnirĩ cũ canetõõrĩqũẽ jũgori, tore bairo na juása mujãã nũmoarẽ. Tore bairo ãmeo átĩãnimasĩña, ñe ùnie rusaeto jĩcã yericũnarẽ bairo pũgarãpũna Diore mujãã cajẽnimasĩparore bairo ãrã.

Los que sufren por hacer el bien

⁸ Bairi nipetiro mujãã tore bairo caroaro useanirõ, jĩcã majãrẽ bairo yericutiri átĩãninucũña. ãmeo mai ãninucũña jĩcãũ pũnaarẽ bairo mujãã majũ. ãmeo juátinemoña mujãã majũ. Caãnimajũrãrẽ bairo baibotioeticõãña. ⁹ Bairi tunu roro mujããrẽ caánarẽ roroa mujãã cũã na átĩãmeeticõãña. Mujããrẽ caawajatutirã ùna cũãrẽ na tuti ãmeeticõãña. Mujããrẽ na caĩtutirorea bairo na ã tuti tunuo peoeticõãña. Bairo pũame ãña: “Caroare cũ joáto mujããrẽ Dios,” na ã jẽnibojaya mujããrẽ cateeri majã cũãrẽ. Bairo mujãã caápata, caroare na jonemogũmi Dios. ¹⁰ Tirũmũpũ cũãrẽ torea bairo ã quetibũjũyayupa profeta majã ãnana:

“Ni jĩcãũ ùcũ camasocũ caroaro useanirõ mena cũ caãnigaata, carorije ùnierẽ cũ busueticõãto.

‘Carori wãmerẽ yũ busueticũ,’ ã tũgoñaposeromasĩrĩ cũ ãmarõ.

Tunu bairoa cũ risero mena cũ caĩtopairije ùnie cũãrẽ qũĩ busueticõãto.

¹¹ Cũ ùcũ carorije macããjẽrẽ cũcõãrĩna, caroa macããjẽ pũamerẽ átĩãninucũñami.

Caroaro átĩãnijũgoyecuti masĩñami, aperã cũã yeri jõrõ ãnajẽ cutajere na caátibocãmasĩparore bairo ã.

¹² Torecũna, marĩ Quetiupaũ cañurã caroarã jetore na ãñasacotegũmi.

Cũrẽ cũ na cajẽnirĩjẽ cũãrẽ caroaro na tũgopeobojagũmi Dios.

Aperã cañuena carorã roquere na asiajãñugũmi.

Na pesure bairo caãcũ tuagũmi yua,” ã quetibũjũyayupa profeta majã ãnana Dios ya tutipũ.

¹³ Caroa macããjẽ jetore tocãnacãnia mujãã caátĩãnimasĩata, ¿noa ùna mujããrẽ roro na átibujiocuti? Roro átimasĩenama. ¹⁴ Bairãpũna, caroaro cariape mujãã caátĩãnimitacũãrẽ, jĩcããrã popiye mujãã baio joroque mujãã na caápata, yapapuaeticõãña. Useanirĩ ãña. Noa ùnarẽ na tũgoña uwieticõãña. Useanirĩqũẽ mena ãnimasĩña. ¹⁵ Atore bairo jeto ása: Nũcũbugorique mena marĩ Quetiupaũre bairo caãcũ Jesucristo mena tũgoña tutuaya mujãã yeripũ. Tunu apeyera caroaro tũgoña coteya. Mujããrẽ aperã Diore catũgõusaena, “¿Ñe jũgori Jesucristo mena mujãã tũgoñatutuayati?” na caĩjẽniñarõ, caroaro mujãã caquetibũjũmasĩparore bairo ãrã, caroaro tũgoñamasĩ coteya. ¹⁶ “Caãnimajũrã Dios yarã jãã ãniña,” ãena, nũcũbugorique mena na quetibũjũya. Caroaro átĩãña, mujãã catũgoñamasacuti ãnie yerijõrõ to ãnimasĩõ joroque ãrã. Mujãã, Jesucristore catũgõusari majãrẽ, roro caĩbusũpairã pũame na majũã na caĩrĩjẽrẽ na tũgoñaboboo joroque ãrã, caroaro átĩãña mujãã majũ nipetiro camasã mena.

¹⁷ Carorije mujãã caátie jũgori roro mujãã catãmũoata, ñiña. Bairopũna, netõjãñurõ ñiña caroa macããjẽrẽ caána nimirãcũã, roro popiye mujãã caba-iata. Popiye mujãã baio joroque aperã cañuena mujãã na caápata, ñujãñũña Dios pũame bairo cũ cabooata. ¹⁸ Torecũna, Jesucristo cũ majũã jĩcãnia roro popiye bairi riawĩ, marĩ carorije wapare netõõpeyo yaparoetagũ. Cũ pũame

roque cañu carorije caápei nimicũã, carorã yaye wapare netõõgu, roro popiye tãmuowĩ. Mũjãã cũã Dios yarã mũjãã caãniparore bairo ĩ, riawĩ. Marĩrẽ bairo caãcũ ati rupau cũgori riawĩ Jesús ati yeparure. Bairo riamicũã, Espiritu Santo Dios Yeri cacũgon añirĩ tunu catiwĩ. ¹⁹ Bairo Jesús, cũ yeri pũna jeto ãcũ, preso joricaropu caãnarẽ bairo caãna cariaricarã yeri tũpu ásũpi. Topu etari na quetibũyũyupi Dios yaye quetire. ²⁰ Mai, na pũame tirũmu macãã yũtea Noé cũ caãni yũteapu ãna, Diore cũ tũgopeoetiri cũ baibotioyayuparã. Noé ãnacũ pũame Dios cũ caátipeere na quetibũyũyamiñupũ. Na pũame cũ tũgoesuparã. Ti yũteapure Dios pũame pajũtiricarõ mano caroaro na cotemiñupũ, cũmua capairicare Noé cũ caqũẽnotoye. Bairo caroaro na cotemicũã, jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ cãnacãũ ãnaacã na netõõñañupũ Dios ati yepare cũ caruri rũmu caãno. ²¹ Mai, ti yũteapu oco caãnajẽ na caruarique pũame atore bairo marĩ masĩõñupã: “Oco mena marĩ cabautizarotiri rãmu caãno marĩ netõõwĩ Dios, cayasicoabujioatana marĩ caãnimiatacũãrẽ. Toreã bairo ãñupã tie oco tirũmũpũ Noé cũ caãni yũteapure,” marĩ ĩ masĩña. Marĩ cabautizarotirije pũame marĩ rupare uguerĩ coserique ãnie mee niña. Dios marĩ Pacu majũrẽ yeri caroa marĩ catũgoñarĩjẽrẽ cũ marĩ cajẽninemorĩjẽ ãnie niña. Bairi yua, marĩ netõõñupĩ Dios, Jesucristo cũ macũ cariacoatacu cũ caãnimiatacũãrẽ tunu cũ cacatiorique jũgori. ²² Marĩrẽ canetõõrĩcũ Jesucristo pũame mũmrecóo Dios tũpu ámĩ. Cũtu cariapu nũgõã, carotimasĩ cũ caruiropu niñami ãmerẽ. Bairi yua, nipetiro ángelea majã, aperã cacatirã seres majã cajũgoyepure mai carotimasĩmirĩcãrã cũãrẽ carotimasĩ majũ tuayami. Cũ jeto ãmerẽ na rotipeyomasĩñami. Na cũã nipetiro cũ caĩrõrẽ bairo áticõãñama yua.

4

Servir según los dones recibidos de Dios

¹ Bairi mũjãã cũã Jesucristo cũ majũ rupau mena popiye cũ catãmuorĩqũẽrẽ tũgoñarĩ popiye mũjãã cabaipeere mũjãã ãñotaetigarã. “Popiye marĩ cabairo ñugaro,” mũjãã ĩ tũgoñarã. Ni ãcũ caroare átimicũã roro popiye cũ catãmuoata, roro átajere canetõõncãrĩcũ añirĩ carorijere cajãnarĩcũrẽ bairo tuacõãñami. ² Bairo caãcũ añirĩ yua, ati yepapu cũ caãni rũmurẽ Dios cũ caborore bairo jeto átiãnimasĩñami. Ati yepa macããna na rupau caborore bairo jeto na caátianorẽ bairo átiãmerĩñami yua cũ ãcũ. ³ Nocãrõ yoaro jĩcã yũtea cãrõ Diore camasĩena na caátianorẽ bairo mũjãã cũã roro mũjãã átiãmu. Carorije macããjẽ mũjãã rupau cabori wãme ãnie jetore mũjãã átiãninucũwũ. Bose rũmu caãno nũcũbũgoricarõ mano roro majũ mũjãã awajañesẽãnucũwũ. Ti rũmu caãno cacũmuorĩjẽrẽ nocãrõ paio etinetõrĩ roro mũjãã cũmunucũwũ. Tunu bairoa camasã na cawericarã ãna carorãrẽ na mũjãã ĩroanucũwũ. ⁴ ãme roquere tore bairo mũjãã átiãninemoẽtĩña. Roro netõrõ mũjãã caátianajẽrẽ mũjãã áperiya. Bairo roro caátianana nimirãcũã, ãmerẽ caroaro mũjãã caátianierẽ ĩñarĩ, mũjãã baparã caãnimirĩcãrã pũame roro mũjããrẽ ĩ bũsunucũñama. Pũgani cãrõ tũgoñanemonucũñama, carorã caãnimirĩcãrã cañurãrẽ bairo mũjãã cayeri wasoarijere ĩñarĩ yua. ⁵ Na, cañuena roquere marĩ Pacu Dios caĩñabesegajũgoricu majũ na ĩñabesegumi. Cacatirã, cariaricarã nipetirore na ĩñabesegumi na yaye wapare ti rũmu caetaro yua. ⁶ Torecũna, marĩ ñicũjãã cariaricarã ãnana cũãrẽ merẽ caroa queti Dios cũ canetõõrĩqũẽrẽ na quetibũyũyupi Jesús, na cũã Espiritu Santo Dios Yeri mena na ãmarõ, na yerire na yasieticõãto ĩ. Bairãpua, na cũã nigarãma camasã nipetirore cũ caĩñabeseri rũmu caãno cũãrẽ. Na cũã jĩcãrõ tũnia ĩñabese ecogarãma, camasã marĩrẽ bairo caãnana añirĩ.

⁷ Apeyera mũjãã ñiña: Merẽ ati mũmrecóo capetipa rũmu cõñarõ baiya. Torena, masacatirique mena caroaro ãnajẽcũsa. Nũcũbũgorique mena

tocānacānia Diore cū jēnicoteāninucūña ti rūm̄ caetaparo jūgoye. ⁸ Tunu bairoa tocānacāñp̄rea mujāã caāmeomaiānie to āmarō. Bairo caroaro mujāã caāmeomaiānimasīata, aperā yaye wapare na mujāã masiriyobojamasībujiorā. Cañurījē macāājē p̄amerē tūgoñarī carorijere mujāã átijānacōāgarā yua. ⁹ Tunu bairoa tocānacāñp̄rea caroaro mena na bocáya caetari majārē. Na qūēnoña mujāã ya wiirip̄ n̄cūb̄gorique mena. Yasioroacap̄ roro na ī bus̄p̄aeticōāña caetari majārē. ¹⁰ Nipetirije caroa wāme cañurījē Dios cū cajoriquere caroaro cacūgomasīrā ānirī na juátinemoña aperārē. Marī Pac̄ Dios tocānacāñp̄rea cū cajogaro cārō caroa wāme marī caátīānimasīpeere marī joyupi. Tī wāme Dios cū cajorica wāme jīcārō tūnia aperārē na juátinemoña. Mujāã caāmeojuátijīātiro cārō āmeo juátinemoña. ¹¹ Bairi ni jīcāũ ūcū mujāã mena macāãcū Dios yayere quetibujari majōc̄ cū caāmata, caroaro cariape cū quetibujáto Dios yaye quetire. Apei, āmeo juátinemomasīrīqūērē marī Pac̄ Dios cū cajoric̄ cū caāmata, cū cūã Dios cū catutuarije cū cajorije mena caroaro cū juátinemoáto. Tore bairo jeto na átiāmarō nipetiro, Dios caroa wāme cū cajoricarā cārō. Tore bairo na átiāmarō nipetiro camasā Jesucristo jūgori Diore na cabasapeoparore bairo. Cū jīcāūrēã basapeorique to āmarō. Cū carotimasīrījē to petieticōáto. Ānicōã ninucūgaro. Bairoa to baiáto.

Sufrir como cristianos

¹² Ȳ bairārē bairo caāna, ȳ camairā, tūgoña ac̄eticōāña roro popiye mujāã cabaieere. Aperā Diore camasīēna roro majū mujāãrē na caáto ĩñarā, “¡Agotā! ¿Nopēirā tocārō roro popiye marī baio joroque marī na átiyati?” ĩ tūgoña yapapuaeticōāña. Tie popiye bairiquere mujāã camasīētē ũnie majūrē bairo ĩnaeticōāña. ¹³ Bairo p̄ame baiya: Jesucristo popiye cū catām̄orīcārōrēã bairo mujāã cūã cū yarā ānirī roro popiye mujāã baigarā. Cū, cū cabairicarore bairo cabairā ānirī tūgoña useaniña. Tore bairo mujāã caāmata, netōjāñurō paio nigaro useanirīqūē tunu nemo cū catunuatī rām̄ caānorē. Cū mena useanirī mujāã ānigarā yua ti rām̄ caetaro. ¹⁴ Bairi tunu Jesucristo yarā mujāã caāno jūgori roro popiye cabairā useanirī āña mujāã, aperā roro na caīeperi majā nimirācūã. Useanirī āña mujāã roro na caīeperā. Mujāã roque Espiritu Santo, Dios nocārō catutuā Yeri majūrē cacūgorā mujāã āniña. Tocānacānia mujāã mena ānicōã ninucūñami Espiritu Santo Dios Yeri majū. ¹⁵ Apeyera tunu jīcāārā Diore camasīēna camasārē na pajīãñama. Aperā yajanucūñama. Apeye cūārē roro na caāmeōrō na mena bus̄nemonucūñama. Tore bairo na cabairoi, roro popiye na baio joroque na átiyama na quetiuparā. Narē bairo ápericōāña mujāã roque. ¹⁶ Narē bairo caāperā mujāã mena macāãna jīcāārā na caānimiatacūārē, Jesucristo yarā na caānie jūgori roro popiye na cabaiata, tiere tūgoña boboeticōāña. Marī Pac̄ Dios roquere cū basapeoya, cū yarārē bairo cawāmec̄na ānirī.

¹⁷ Merē ati rūm̄rīrē etaro baiya marī cū yarārē Dios cū caññabesejūgopa rūm̄. Marī, cū ya poa macāãna caññabesejūgomajūcōãũ ānirī, ¿marī berore nocārō popiye na baio joroque na cū ácuatī cūrē catūgousaena roquere yua? Roro popiye na baio joroque na átigami Dios cū yaye quetire catūgousaetana roquere. ¹⁸ Cañuũ jīcāũ Diore catūgousā ūcū cū caāmata, dope ĩcū majū popiyepūña netōjīātimasīñami Dios cū caññajoro. Bairi roro caāna Diore cabalbotiorā roque dope átinētōjīātiecoenama. Netōōrōp̄ yasimajūcōāgarāma. ¹⁹ Bairi Dios cū caborore bairo, roro popiye cabairi majā nimirācūã, caroa macāãjērē áticōāña. Tiere jānaeticōāña. Nipetiro ati um̄recóo macāãjērē caátac̄ mena jetoa tūgoñatutuacōāña. Cū, jīcāũã mujāã netōōḡm̄i mujāã yerire. Mujāãrē cū cañjūgoyeticūrīcārōrēã bairo átimajūcōāḡm̄i.

5

Consejos para los creyentes

¹ Apeyera tunu yu quetibujunemogaya mujãã, ñubueri majã quetiuparã cabutoa camasĩrĩ majãrẽ. Yu cũã mujããrẽã bairo cabucu camasĩrĩ majõcu ñubueri majã quetiupau yu ãniña. Yuã, Jesucristo popiye cũ cabairiquere ñiñawã. Torecu, cũ yaye quetire yu quetibuju masiña. Yu cũã mujãã, camasĩrĩ majã cabutoarea bairo tunu Jesucristo ati yeparu cũ catutuarije mena cũ caetaro ñiñagu. Jĩcãrõã nipetiro marĩ iñagarã ti rũmũ caetarore. ² Dios yarã ñubueri majãrẽ caroaro na iñacoteya. Caroaro cariape na quetibujuya mujãã, ñubueri majãrẽ. Mujãã narẽ caroaro cariape na mujãã quetibuju masiña. Caroaro átato jesoro Dios cũ caborore bairo cariape na quetibujuya. Rotimajũrĩcãrãrẽ bairo ápericõãña. Cabuerã mujãã caãnoi, paio mujãã cawapatapee cũãrẽ tũgoñaeticõãña. Caroaro yerijõrõ átiãña mujãã paarique ñubueriquere. ³ Tutuaro mena na mujãã quetibujuepa camasãrẽ. “Jãã roque jãã rotimasĩña ñubueri majãrẽ,” mujãã i tũgoñaepa. “Narẽ mairĩ roque caroaro mena na marĩ quetibujugarã. Caroaro mena na marĩ átirotigarã ñubueriquere,” mujãã i tũgoñagarã. Bairo iĩrĩ caroaro ãnajẽcusa, bairo mujãã caátianierẽ ñubueri majã cũã iñacõrĩ caroaro na caátianiparore bairo iĩrã. ⁴ Bairo narẽ caroaro mena mujãã cajũgoãnimasiata, marĩ Quetiupau Jesucristo mujãã mena useanigumi. Tunu ati yeparu cũ cabauetari rũmũ caãno mujãã jogumi caroa yericutaje capetietie majũrẽ yua. Caroaro mujãã caátianajẽ wapa di rũmũ ñno cariaetie majũrẽ mujãã jogumi marĩ Quetiupau.

⁵ Torea bairo átiãña mujãã, cawãmarã cũã. Cabutoa camasĩrĩ majã na caátitirore bairo caroaro átiãña. Nucũbugorique mena na caquetibujurijere caroaro na tũgõsaya. Tocãnacãũpua mujãã nipetiro ñubueri majã nucũbugorique mena caroaro ása cabutoa na caquetibujurijere. “Jãã majũ cũã jãã rotimasĩña,” i tũgoñaeticõãña. Torea bairo profeta majã cũã i quetibujuyupa:

“Dios pũame ni ñcũ caĩtũgoñabotiori majõcu cũ caátigarijere ãñotanucũñami. Apei caĩbotiogaecu, caroaro na caĩrõrẽ bairo caátianimasĩ roquere caroaro cũ juátimasĩñami Dios cañuũ ãnirĩ,”

i quetibujuyupa profeta majã ãnana.

⁶ Bairi Diore cabaibotiorãrẽ bairo baieticõãña. “Dios netõrõ jãã masiña,” i tũgoñaeticõãña. “Dios jeto jĩcãũã masiñami,” i tũgoñacõãña cariapea. Bairo i tũgoñarĩ caroaro mujãã caãmata, Dios pũame cũ caborica yutea caetaro rotimasĩrĩquẽ majũrẽ mujãã jogumi. ⁷ Tunu bairoa Dios mujããrẽ maimajũcõãñami. Caroaro mujãã iñapeoyami. Bairi nipetirije dise ñnie mujãã catũgoñamacããrĩjẽrẽ Diopure cũ quetibujunetõõña. Cũ mena tũgoñatutuaya.

⁸ Caroaro tũgoñaquẽnoña. Tũgoñamasĩña. Wãtĩ marĩ pesuũ merẽ yaijũãũ waibutoare ugagu cũ cauwacoterore bairo marĩ yasio joroque átigũ cotei baiyami. Bairi masacatiri caroaro ãnajẽcusa. Mujãã yasioremi wãtĩ. ⁹ Dios mena mujãã catũgoñatutuãnierẽ jãnaeticõãña. Bairoa marĩ Quetiupau Jesucristo mena tũgoñatutuacõãña. Wãtĩ cũ cabusujãrĩjẽrẽ jĩcã wãmeacã ñno tũgõsaeticõãña. Tore bairo jeto popiye baiyama nipetiro ati umũrecõopure Diore catũgõsari majã mujããrẽ bairo cabairã, mujãã yarã cũã. Merẽ tiere mujãã masiña.

¹⁰ Bairãpua, jĩcã yutea cãrõã roro mujãã tãmũogará. Cabero yua, Dios pũame cañurã, cariape caãna majũ mujãã átigumi. Cariape catũgoñarã, catũgoñatutuarã majũ mujãã átigumi. Cũ mena mujãã catũgoñatutuario jũgori, tunu bairoa mujããrẽ camaimajũũ ãnirĩ cũ caboricarorea bairo mujãã jogumi caroare. Jesucristo mena mujãã caãnie jũgori jĩcãrõ tũnia tore bairo mujãã

átigumi marĩ Pacu Dios. ¹¹ Cũ jetorea cũ carotimasĩrĩjẽ to ãmarõ. Tocãnacã rãmua to ãnicõã ãmarõ. Bairoa to baiáto.

Saludos finales

¹² Yu yarã, tocãrõã mujããrẽ ñi quetibujũ woajoya. Atie petoaca ati carta mena mujãã yũ caquetibujũjorijere marĩ yũ Silvano yũ woatubojayami. Cũ pũame cañũ Dios mena catũgoñatutuũ niñami. Torecũ, yũ baire bairo caãcũ cũ ñiñanucũña Silvanorẽ. Bairi ati carta mena mujãã, yeri tũgoñatutuarã, mujãã ãnio joroque átigũ, mujãã yũ quetibujũ woajoya. Apeye cũãrẽ carĩapea caãnorẽ bairo Dios mujããrẽ camai ãnirĩ caroa cũ cajoãnierẽ mujãã camasĩparore bairo ñ, yũ quetibujũ woajoya. ¡Mujãã pũame tie queti mena tũgoñatutuacõãña!

¹³ Ati macã Babilonia cawãmecũti macã macããna, mujãã ñurotijoyama. Na cũã mujããrẽã bairo Dios cũ cabeserica poa macããna niñama. Apeĩ Marcos cawãmecũcũ yũ macũrẽ bairo caãcũ cũã mujãã ñurotijoyami. ¹⁴ Tunu mujããrẽ ñinemoña: Caroaro mena ãmeo mairĩ ãmeo bocáya jĩcã majãrẽ bairo.

Nipetiro mujãã Jesucristo yarãrẽ caroa yericũtaje mujãã cũ jonemoáto marĩ Pacu Dios. Bairoa to baiáto.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoaturije.

Segunda Carta de SAN PEDRO

Saludo

¹ Yꝰ, Simón Pedro cawāmecꝰꝰ, Jesucristore paabojari majõꝰꝰ cū caquetibꝰꝰrotijoricꝰꝰ apóstol majũ yꝰ ãniña ati cartare mꝰjããrẽ cawoajouꝰ. Jesucristo yarã majũrẽ mꝰjãã yꝰ woajoya. Mꝰjãã cūã jããrẽã bairo Jesucristo mena mꝰjãã tũgoñatutuajũgoyupa. Marĩ Quetiupauꝰ Dios, bairi Jesucristo cariape caácꝰꝰ, marĩrẽ canetõrĩcũ majũ cūã, jĩcãrõ tñnia marĩ joyupi cū mena marĩ catũgoñatutuapeere. ² Bairi mꝰjããrẽ ñiña: Dios, marĩ Quetiupauꝰ Jesucristo mena na caquetibꝰꝰcũrĩqũerẽ mꝰjãã camasĩnemorõ jũgori nocãrõ paio caroare mꝰjããrẽ na jonemoáto. Caroa yericũtaje cūãrẽ mꝰjãã na jonemoáto.

Cualidades del cristiano

³ Dios ñe ũnie carũsaecu ãnirĩ cū camasĩrĩjẽ mena marĩ jowĩ nipetirije caroa macããjẽ marĩ caátĩãnipeere. Tunu bairoa cũrẽ marĩ camaimasĩpee cūãrẽ marĩ jowĩ marĩ Pacꝰ Dios. Tore bairo marĩ jowĩ, nocãrõ paio cū macũ marĩrẽ cabesericꝰꝰ cū caátĩãnimasĩrĩjẽrẽ, cū carotimasĩrĩjẽ cūãrẽ marĩ camasĩparore bairo ĩ. “Yũre bairo caroaro na átiãnimasĩáto,” ĩ caroare marĩ jowĩ. ⁴ Caroaro cū camasĩrĩjẽ jũgori caroa wãme marĩ cū caátipee cū caĩjũgoyeticũrĩqũerẽ marĩ masĩõwĩ. Tie pũame nocãrõ majũ paio cū caátipee ñiña. Cawapapacarijere bairo caãnie ñiña. Tie jũgori marĩ, ati mũrecóo macããna roro marĩ rupauꝰ caborore bairo caána, tiere marĩ majũã caátijãnamasĩrã marĩ ãnio joroque marĩ ásupi. Bairo marĩ caáto, Dios cū caãnajẽ cutiere bairo marĩ ãnio joroque marĩ ásupi.

⁵ Bairi caroaro tũgoñatutuanemoña marĩ Pacꝰ Dios mena. Caroaro átiãña caroa macããjẽrẽ. Bairo caroaro átiãna, caroaro mꝰjãã tũgousagarã cū yaye quetire. ⁶ Bairo caroaro tũgousarã yua, mꝰjãã rupauꝰ macããjẽ carorije mꝰjãã caátigarije ũnierẽ mꝰjãã ñnotamasĩgarã. Bairo roro caáperã ãnirĩ, caroaro yerijõrõ mꝰjãã ãnimasĩgarã. Bairo caroaro yerijõrõ ãna yua, Diore caroaro mꝰjãã maimasĩgarã. ⁷ Bairo cū maimasĩrĩ yua, mꝰjãã yarãrẽ na mꝰjãã ññamaigarã. Na mꝰjãã juátinemogarã. Bairo na mairã, nipetiro camasã cūãrẽ na mꝰjãã mainemomajũcõãgarã yua.

⁸ Tie nipetirije caroaro ãnajẽ cutajere mꝰjãã caátimasĩpeyoata, cañurã majũ mꝰjãã ãnigarã. Camasãrẽ cajuána majũ mꝰjãã ãnigarã. Bairi marĩ Quetiupauꝰ Jesucristore cabũgoro mee cū mꝰjãã masĩña. Cũrẽ mꝰjãã camasĩrĩjẽ wapacũtimajũcõãña, nemojãñurõ tiere mꝰjãã caátimasĩpeyoata. ⁹ Noa ũna aperã camasã tie caroaro ãnajẽ cutajere na caápericõãta, camasĩtĩmajũcõãrã nibujiorãma. Cacaapee mána caññamasĩẽnarẽ bairo tuabujiorãma. Tunu bairoa na carorije wapa caãnimirĩqũerẽ Jesucristo cū canetõõbojarique cūãrẽ masiritipeticõãbujiorãma.

¹⁰ Bairi yꝰ yarã, yꝰ bairãrẽ bairo caãna, nipetirije atiere caroaro ása. Jãnaeticõãña. Jesucristo cū caborore bairo jeto caroaro ása. “Jesucristo yarã caãniparã Dios cū cabesericarã ãnirĩ caroaro marĩ átiãnigarã,” ĩ tũgoñaña. Tore bairo mꝰjãã caátĩãnimasĩata, di rũmꝰ ũno mꝰjãã yasietigarã. Wãtĩ cūã mꝰjãã yasio joroque mꝰjãã áperigũmi. ¹¹ Bairi tunu caroaro mꝰjãã ãnicõã nigarã. Mũrecóopꝰ mꝰjãã caetari rũmꝰ caãno marĩ Quetiupauꝰ Jesucristo marĩrẽ canetõõrĩcũ cū Pacꝰ mena caroaro mꝰjãã bocágarãma. Topꝰ marĩ Quetiupauꝰ cū carotimasĩrĩpauꝰ capetietopꝰ cū mena mꝰjãã ãnicõã ninucũgarã yua.

12 Bairi mai, atie yu caquetibujurijere mujãã yu quetibujunemocõã ninucũgu, tiere mujãã camasĩnemoparore bairo i. Merẽ mujããrẽ, cariape macããjẽ quetire na caquetibujuricaro bero caãnimiatacũãrẽ, mujãã yu quetibujunemogu tunu. Tunu bairoa Jesucristo mena tãgoñatutuari caroaro cũ caborore bairo mujãã caãtianiatacũãrẽ, yu quetibujunemocõã nigu mai. 13 Tore bairo mujããrẽ yu quetibuju añigu yu cacatiri rũmu ãno mai. Merẽ yu masĩna baiyua. Yu, mujããrẽ caquetibujunemopau ãcũã añirĩ atiere mujãã yu quetibujuya. 14-15 Apeyera merẽ marĩ Quetiupau Jesucristo pũame “Pedro, nocãrõ mea mu riacoagu,” ñi quetibuju masĩõwĩ. Torecu, yu pũame yu beri caãnopu cũãrẽ atie yu caquetibujurijere mujãã masĩnemocõã ninucũõ joroque yu áticũña. Noo yu camasĩrõ cãrõ tiere yu quetibujucũña ati yeparũre.

Los que vieron la grandeza de Cristo

16 Tunu apeyera, Jesucristo, marĩ Quetiupau, ati yeparu tunu cũ caatĩpee, cũ carotimasĩrĩpau macããjẽ cũãrẽ caroa cariape macããjẽrẽ jãã quetibujuwu. Jãã majũã i tãgoñamacãrĩ jãã caĩquetibujurique mee amu. Jãã majũpua cũrẽ jãã ñawũ. Nocãrõ cũ carotimasĩrĩjẽ, cũ catutuarije cũãrẽ jãã ñamajũcõãwũ. 17 Jãã ñawũ jĩcã rũmu Dios, cũ Pacu cũrẽ nucũbujorique mena cũ caĩbusurore. Atore bairo i busucajowu nocãrõ carotimasĩ Dios cũ caĩrĩjẽ busurique: “Añi yu macũ, yu camai, yu cabesericu majũ ñiñami. Cũ mena bũtioro majũ yu useaniña,” i busucajowĩ Dios. 18 Jãã majũpua tie busurique umegõõpu caatĩere jãã tãgowu. Jãã pũame marĩ Quetiupau Jesucristo mena jãã amu ti watoare ãtãũ cañurĩcupu.

19 Masĩrĩ majã profeta majã na caĩquetibuju jũgoyeticũrĩcãrõrẽ bairo cariapea baiwĩ Jesucristo. Bairi mujãã roque tiere camasĩmajũcõãrã añirĩ tiere caroaro cariape tãgoñanemoña. Tie caroa queti profeta majã na caquetibujucũrĩqũẽ pũame canaitĩãrõrẽ jĩñaworiquere bairo niña. Tiere nemojãñurõ mujãã cabuenemoata, mujãã camasĩpeyoetiere mujãã masĩnemogarã. Bairi Jesucristo, busuri ñocõrẽ bairo caãcũ, cũ catunuetari rũmu caãno tiere mujãã masĩ peticoagarã. 20-21 Cajũgoye mai atiere caroaro tãgoña masĩña: Dios ya tutipũ ape rũmu cabaipeere na caquetibujuwuatucũrĩqũẽ pũame jĩcãũ camasocũ cũ majũã cũ caboro masĩrĩ cũ cawoatu quetibujurique mee niña. Bairi profeta majã cũã na majũ na camasĩrĩjẽ mena na caborore bairo na caquetibujurique mee niña. Na roque Dios cũ caquetibuju rotijoricarã añirĩ, Dios na cũ caĩrĩjẽrẽ Espĩritu Santo cũ camasĩõrõ jũgori quetibuju masĩñupã Dios ya tutipũ.

2

Los que enseñan mentiras (Jud 4-13)

1 Bairo na caĩmiatacũãrẽ, añupã Israel ya poa macããna menarẽ profeta majã caĩtopairã, profeta majã Dios yarã mee caãna cũã. Na majũã na caborore bairo caĩquetibujuri majã, caĩtopairi majã añupã. Bairi amẽ cũãrẽ añigarãma na ãna mujãã watoare quetibujuri majã cariape caquetibujyena. Caĩtopairi majã nigarãma. “Caroa macããjẽrẽ jãã quetibujuya mujããrẽ,” i quetibujumirãcũã, na catũgoñarĩjẽ cañuetiere mujãã quetibujugarãma. Bairo quetibujuri yua, marĩ Quetiupau mujããrẽ canetõõrĩcũrẽ cũ boetimajũcõãgarãma. Bairo cañuetiere na caquetibujuro jũgori Dios pũame yoaro mee na recõãgumi. Na yasio joroque na átigumi yua na yaye wapa. 2 Na cayasiparo jũgoye capããrã majũ mujãã mena macããnarẽ na ãtogarãma. Capããrã majũ tãgousagarãma na yaye queti carorije macããjẽrẽ. Na cũã caĩtori majã na caãtore bairo roro átigarãma. Bairo na caãto ñarã yua, aperã cũã Dios yaye queti cariape macããjẽrẽ roro

ĩ busuepegarãma. ³ Tunu apeyera nocãrõ dinerore cabonetõrã ãnirĩ na caquetibujuriye mena mujãã quetibujutori, mujãã yajagarãma mujãã cacũgorije ũnierẽ. Na caquetibujuriye mena mujããrẽ ĩtoepegarãma caĩtopairi majã. Bairo na caĩtoãnie jũgori na cayasipee na cotemajũcõãña. Tirũmũpũina merẽ, “Cañuenarẽ roro popiye na baiõ joroque na yũ átigu,” ĩ jũgoyeticũcõãñupĩ Dios. Na ũna cañuena netõẽĩmajũcõãgarãma.

⁴ Tũgopeoya mai: Dios tirũmũpũre ángelea majã cãrẽ cabaibotiorã, cãrẽ catũgoũsagaenarẽ, “Ñugaro, mujãã yũ reetigu,” na ĩesupĩ. Bairo pũame na ásupi: Cañuena na caãno canaitĩãrõpũ na recõãñupĩ. Caũcũãrĩ ope pũeapũ na jiyari na biajãcũcõãñupĩ mai cũ caĩñabeseri rũmũ caetaparo jũgoye. ⁵ Tunu bairoa tirũmũpũ macããna cañuena na caãni yũteapũre, “Mujãã mena yũ ñũgũ,” ĩrĩ mee na rurepeyocõãñupĩ Dios, na cañuetie wapa. Na mena macããcũ Noé cawãmecũcu jetore cũ netõõñupĩ cũ mena macããna jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ mena. Mai, Noé pũame cañũ caroa macããjẽrẽ caquetibujũ majũ ãniñañupĩ. Bairi cũ jetore cũ yarã mena cũ netõõñañupĩ Dios. ⁶ Torea bairo cañuenarẽ na reyupi Dios Sodoma, ape macã Gomorra cawãmecũti macãã macããna ãnana cũãrẽ. Ti macãã cũãrẽ mũmũrecóo macãã peero mena joerecõãñupĩ. Ñe ũnie tuaricarõ mano, õwã jeto to tuao joroque ásupi Dios ti macãã macããnarẽ cũ careri rũmũrẽ. Cabero tunu caãniparã cañuena na catũgoñamasĩparore bairo ĩ, tore bairo áti ĩñoñupĩ merẽ. Tiere tũgoñarĩ, “Cañuenarẽ popiye na baiõ joroque na átiguĩ Dios,” na ĩ tũgoñamasĩáto ĩ, tore bairo ásupi. ⁷ Baĩpũa, ti macãã macããcũ Lot cawãmecũcu jĩcãũrẽã cũ rocaesupi Dios. Mai, Lot pũame Sodoma, Gomorra macãã macããna roro na caátĩãnierẽ ĩñarĩ butiõro tũgoña yapapuanucũñupũ.

⁸ Ti macãã macããna roro mũmũrecóo, bairi ñami na caátĩãnierẽ roro na cabũspũpaiãnie cũãrẽ tũgojũtiri butiõro tũgoñarĩqũẽ painucũñupũ. Caũmũ cañũ ãnirĩ tocãnacã rũmũ carorije na caátĩãnierẽ ĩñarĩ cũ yeripũ tũgoñarĩqũẽ painucũñupũ. Bopacooro baiyupũ cañuena roro na caátĩãnierẽ ĩñarĩ. Bairi Dios pũame cũ rocaesupũ, Lot cawãmecũcu carorã mena caãnacũrẽ. ⁹ “Marĩ Quetiupau masĩmajũcõãñami cũ caátipeere,” marĩ ĩ masĩña. “Cũ mena marĩ caãnicõãmata, marĩ Quetiupau pũame wãtĩ roro marĩrẽ cũ caátigarijere ãñotamasĩñami, roro marĩ catãmũoetiparore bairo ĩ. Tunu cañuena roquere preso joricarore bairo na cũrĩ na cũgomasĩñami Dios, na cũ careparo jũgoye,” marĩ ĩ masĩña. ¹⁰ Popiye na baiõ joroque na átiguĩ Dios cañuetie na rupau macããjẽ ũnie jetore caátĩãnarẽ. Marĩ Quetiupau cũ carotimasĩrĩjẽrẽ caboena cũãrẽ roro popiye na átiguĩ. Na ũna cajeyurã catũgoñamasĩẽna niñama. Na caboro caátipairã majũ niñama. Bairo caãna ãnirĩ uwiricarõ mano nocãrõ catutuarã cabauenarẽ roro na tutirenucũñama. ¹¹ Ángelea majã roque caĩtopairã netõjãñurõ catutuarã carotimasĩrã nimirãcũã, narẽ roro na ĩ busujãepeatinucũñama Diopũre. Di rũmũ ũno roro na ĩ epereñaetinucũñama ángelea majã roque.

¹² Caĩtopairi majã pũame waibũtoare bairo catũgoñarĩqũẽ mãna niñama. Catũgoñamasĩẽna niñama. Waibũtoa pũame na catũgoñarĩjẽ mena mee tore bairã na caãnie jũgori tore bairo bainucũñama. Bairo buianucũñama cabero camasã narẽ ñerĩ na capajĩãreparore bairo ĩrã. Torea bairo caĩtopairã cũãrẽ na regũmi na carorije wapa Dios. ¹³ Popiye tãmũogarãma na cũã aperãrẽ roro na caátieperique wapa. Na rupau roro caborore bairo átĩãna, “¡Useanirõ marĩ ãniña!” ĩ tũgoñanucũñama, na caátipauaca jetore masĩmirãcũã. Jesucristo cũ cariarica rũmũrẽ tũgoñarĩ marĩ yarã mena mujãã cabose rũmũ qũẽnorõ, na cũã mujãã mena bobooro, ñuetie majũ átajecũna mujãã caneñarõpũ neñanucũñama. Ti rũmũ caãno yua, roro na caborore bairo áti, nũcũbũgorique

mano useanirõ bainucũñama. Caroarã cañurãrẽ bairo na cũa na caĩtopairije mena caãna nimirãcũa, mũjãã mena neñanucũñama.

14 Tunu bairoa dico ùcõ carõmiorẽ na caĩñaata, cõ mena roro átaje mena jeto tũgoñanucũñama. Carorije ùnierẽ caátijutiena, cajãnaena majũ niñama. Aperã cayeritutuaena caroare caátiwẽpũẽna ùnarẽ na busujãrĩ narẽ roro na átiepenucũñama. Caroaro majũ tie ùnierẽ átipeyomasĩmajũcõãñucũñama. Torena, carorã cañuena, Dios cũ careparã majũ niñama, tame. 15 Cayasiricarãrẽ bairo ninucũñama. Jesucristo yaye queti cariape macããjẽrẽ tũgoũsagaetimajũcõãñama. Beor macũ Balaam cawãmecucu ãnacũrẽ bairo niñama. Cũ ãnacũ pũame roro átiri wapatarique ùnierẽ butiuro boyayupũ. 16 Bairo cũ cabairo yua, jĩcã rũmu Dios pũame cũ tutiyupũ. Balaarẽ, burro camasocare bairo cũ busuo joroque cũ ásupũ Dios. “Roro mu átigaya. Tere ápericõãña,” qũĩ tutiyupũ burro Balaarẽ. Bairo qũĩ ãñotajãnaoñupũ roro cũ caátigamiatajere. Pũgani ápeyupũ yua.

17 Quetibũjuri majã caĩtopairã oco opee caoco manierẽ bairo niñama. Oco poarire wĩno capapurerore bairo niñama. Dios yaye caroare marĩ catũgogamiatacũãrẽ, di rãmu ùno marĩ quetibũjuetiyama na ùna. Bairi nocãrõ canaitĩãrõ capetietopũ cayasiparã niñama. 18 Tunu apeyera, caĩtopairã netõjãñurõ botiuro caĩã manie ùnierẽ ï busũnucũñama. Bairo caãna ãnirĩ roro na rupã caborore bairo átiãna, na busujãñucũñama Jesucristo yaye quetire catũgoũsajũgorãrẽ. Ati umũrecóo macããna roro na caátinucũrĩjẽ ùnierẽ cajãnamiatanarẽ na busujãñucũñama. Mai cayeri tũgoñatutuaenarẽ roro na átiepenucũñama. 19 Na pũame, “Mũjããrẽ cariapea jãã iña: Jããrẽ bairo mũjãã caãmata, useanirõ mũjãã ãnigarã. Mũjãã caborore bairo mũjãã átimasĩgarã,” na ïtonucũñama. Na majũã na yaye wapa cayasiparã nimirãcũa, tore bairo na ï busujãñucũñama. Na roque carorije macããjẽrẽ caátitrotiepe ecorã majũ niñama. Bairi ni jĩcãũ ùcũ camasocũ, carorijere caátijãnaecu tiere carotiepe ecorẽ bairo catuaũ niñami. 20 Apeyera tunu jĩcããrã mũjãã mena macããna marĩ Pacũ Dios, cũ macũ marĩrẽ canetõõrĩcũ yaye quetire tũgoũsayupa. Ati umũrecóo macããjẽ carorijere ápeyupa. Bairo catũgoũsajũgoricarã nimirãcũa, carorije na caátajere tunu átinemoñupã. Bairo na caátaje jũgori, ãme roquere jõpũame roro baiyama. Ati umũrecóo macããjẽ carorije caátijãnaena tiere jõpũame nemorõ carotiepe ecorãrẽ bairo majũ tuayama yua. 21 Jicoqueipũa Jesucristo yaye queti caroaro cariape macããjẽrẽ na catũgoũsaeto, ñumajũcõãbujioyupa. Jesucristo caroaro cũ caroticũrĩqũẽrẽ tũgoũsari bero tunu tiere na cajãnaata roque, ñuẽtĩña. ãme roquere netõjãñurõ popiye baigarãma. 22 Na ùna na cabairi wãme majũ atore bairo marĩ ñicũjãã ãnana na caĩrĩcãrõ pũamata, baimajũcõãña: “Nurĩcũ yai mũño cũrĩ bero, tiere ugayami tunu.” Tunu apeyera, “Yese cũa, marĩ cacoseatacu nimicũa, netõjãñurõ uguerirapũ yuguicũñanemoñami,” tore bairo niñama Dios yayere tũgoũsari bero tunu carorije macããjẽrẽ caátinemomajũcõãñinucũrã.

3

El regreso del Señor

1 Yũ bairãrẽ bairo caãna, yũ camairã, ati carta niña cabero macãã carta mũjãã yũ cawoajonemorĩ carta majũ. Caãnijũgorica carta, bairi ati carta cũãrẽ cariape mũjããrẽ ñi quetibũju woajoya, Dios yaye quetire mũjãã camasiritietiparore bairo ï. Pũga cartapũrea yũ quetibũju woajoya, tunu bairoa cariape mũjãã catũgoñamasĩparore bairo ï. 2 Tũgoñamasĩña tirũmũpũ macããna cañurã camasĩrã profeta majã na caĩquetibũjuyariquere. Tunu bairoa marĩ Quetiupã, marĩrẽ canetõõrĩcũ cũ caroticũrĩqũẽrẽ masiritieticõãña. Jãã,

Jesucristo cū cabuericarā, apóstolea majā jāā caquetibujānetōrīqūē cūārē masiritieticōāña. Tiere tūgoñanemocōāña.

³ Bairāpua, atie cūārē mujāā tūgoña masīmajūcōāgarā. Catūsari yutea caāno atīgarāma camasā caītopairi majā majū. Na rupau caborore bairo carorije jeto caātiāni majā ūna nigarāma. Dios yaye quetire roro caīboyetieperā capāārā nigarāma. ⁴ Bairo caīeperi majā ānirī atore bairo ī jēniña epegarāma: “¿Dope cū baiyupari Cristo, ‘Yū tunuatīgu,’ caīmirīcū? Marī űicūjāā na caāni rūmū, atī űmūrecóo caānijūgoripauṙua caānatōrēā bairo nicōāña mai,” ī epegarāma. ⁵ Bairo caīrā ānirī Dios cū carotimasīrīpau űmūrecóo tirūmṙua caānicōājūgoatajere masīētīñama. Marī Pacu Dios pūame cū carotimasīrījē mena atī űmūrecóore jēñoñupī, oco mena jūgori. Tie oco mena jūgori niña atī űmūrecóo āme cūārē. ⁶ Cū cabairotiricarorea bairo atī űmūrecóo cūārē ruocacōāñupī Dios. Tie oco jūgorina atī yepare ruocacōāñupī. ⁷ Āme caāni űmūrecóo, atī yepa cūā Dios cū carotirore bairo cabaipee cū cacūrīqūē niña. Atī űmūrecóo, atī yepa cūā űpeticoagaro cū cabairotirore bairo yua. Peero mena yasigaro atī űmūrecóo, atī yepa mena yua. Dios camasārē cū caīñabeseri rūmū caāno majū ti peero pūame atī yepa nipetiroṙare joerepeticoagaro. Ti rūmū caāno Diore catūgousaetana cūā yasicoagarāma.

⁸ Bairi yū bairārē bairo caāna, yū camairā, atiere masiritieticōāña: Marī Quetiupau Jesucristo patowācāētīñami. Cūrā, jīcā rūmū pūame mil cūmarī netōbauya. Mil cūmarī majū jīcā rūmūrē bairo etabauya. ⁹ Mai, marī Quetiupau pūame caroa wāme cū caátipeere cū caījūgoyeticūrīcārōrē átiwēṙūēcū mee baiyami. “¿Dopēī tāmūrī cū tunuapériyati Jesús?” ī bṙsṙnucūñama jīcāārā camasā. Bairo na caībṙsṙnucūmiatacūārē, bairo pūame roque boyami Dios: Mujāā nipetiro Jesucristore tūgousari bero cū yarā mujāā caāniṙeere boyami. Bairi patowācārīcārō mano caroaro īñajocōācū baiyami. Mujāā cotei átiyami. Dios pūame ni jīcā űcū cū cayasiore boetiyami. Nipetiro camasā na carorije wapare yapapuari cūrē na cajēnirō boyami. Bairo jēnirī bero yua, cū yarā majū na caānorē boocotei baiyami.

¹⁰ Bairi tunu marī Quetiupau cū caatīpa rūmūrē marī quetibujētiyami. “Ti rūmū majū yū etagu,” īētīñami. Bairi cayajari majōcu cū caetarore bairo marī camasīētī rūmū űno majū etagūmi atī yepapure. Ti rūmū cū caetari rūmū pūame bṙtiōro acṙorije bṙsṙgaro. Tocārōā yua atī űmūrecóo yasicoagaro. Atī yepa cūā űpeticoagaro. Nocārō caāniṙu cārō nipetirije űpeticoagaro. Manigaro yua atī yepa.

¹¹ Tore bairo Dios atī űmūrecóore cū caátiyasiopeere tūgoñarī mujāā pūame cū caquetibujcūrīqūērē caroaro mujāā catūgousacōā ninucūrō boya. ¡Caroarā cañurā majū mujāā caānicotero boya, Dios cū carotirore bairo! ¹² Dios cū catunuetari rūmū caāno caroaro mujāā ānicoteyugarā. Bairi tunu cū carotirore bairo caroaro ása, tāmūrī nemo cū tunuatīo joroque īrā. Ti rūmū caāno atī űmūrecóo pūame űyasipeticoagaro. Nocārō caāniṙu cārō nipetirije űrepeticoagaro. ¹³ Torena, marī roque cawāma űmūrecóo, cawāma yepare coterā marī baiya. Marī Pacu pūame, “Ti űmūrecóore rocari bero, ape űmūrecóo yū qūēnogu tunu. Topu nigarāma yū yarā,” cū caījūgoyeticūrīcārōrē bairo cū caátipeere cayurā ānirī marī uwietigarā ti rūmū caetaro. Cawāma űmūrecóo pūame cañurī űmūrecóo caroaro jeto āna űmūrecóo nigarō.

¹⁴ Bairi yū yarā, yū bairārē bairo caāna, yū camairā, marī Quetiupau cū catunuetaparo jūgoye caroaro caroa wāmerē marī áticōā ninucūgarā. űe űnie wapa cacūgoena, cañurā, caroaro yerijōrō caānimasīrā majūrē marī etari cū űseanio joroque caroaro marī átiānigarā cū jūgoye mai.

¹⁵ Tūgoṙeoya: Marī Quetiupau patowācārīcārō mano marī cū cacoteata,

marĩ cŭ canetõpeerea cotei átiyami. Nipetiro marĩ canetõpetirore bori cotei átiyami. Ato yŭ caquetibŭjurore bairoa mujãã quetibŭjŭ woajoyupi marĩ yaŭ Pablo cawãmecŭcŭ cŭã. Marĩ Pacŭ Dios, cŭ camasĩõrĩjẽ jŭgori tore bairo ĩ quetibŭjŭ woajoyupi marĩ yaŭ Pablo. ¹⁶ Tocãnacã cartarŭa tore bairo Pablo cŭã mujããrẽ ĩ quetibŭjŭ woajonucũñami. Bairopŭa, jĩcã wãmerĩ cŭ caquetibŭjŭrije masiriyo jãñunucũña, bueata. Bairi aperã camasã catŭgomasiẽna, Dios mena catŭgoñatutujŭgomasiẽna pŭame cariape tŭgoetiyama. Bairo tŭgomasiẽtĩrĩ yua, Pablo yaye quetire quetibŭjŭ mawijiocõãnucũñama. Tore bairo átinucũñama nipetirije Dios yaye cŭ caquetibŭjŭcũrĩqũẽrẽ. Tie wapa popiye na baio joroque na átigami marĩ Pacŭ Dios.

¹⁷ Bairi yŭ bairãrẽ bairo caãna yŭ camairã, merẽ atiere caroaro majũ mujãã masiña yŭ caquetibŭjŭrijere. Bairi caroaro tŭgoñamasiña. Maijŭgoya mujãã yerire. Mujããpŭ caĩtorã na caĩquetibŭjŭrijere mujãã tŭgoŭsare. Narẽ mujãã ĩtoecore carorã na caquetibŭjŭrijere. Diore catŭgoŭsarã nimirãcũã, yasirique macããjẽrẽ mujãã tŭgoŭsare. ¹⁸ Bairo pŭame roque ása: Marĩ Quetiupŭa, marĩrẽ canetõõrĩcũ Jesucristore jõjãñurõ nemorõ cŭ camasĩnemopee niña mujããrẽ nipetiri wãme cŭ camasã cutiãnierẽ. Tunu bairoa nemojãñurõ ãmeo mainemoña. Bairi yua, cãrẽ marĩ cabasapeorije petietigaro. ãme, ape rãmŭ cŭãrẽ nicõã ninucũgaro. Bairoa to baiáto.

Tocãrõã niña atie queti yŭ cawoaturije.

Primera Carta de SAN JUAN

La palabra de vida

¹ Atie mɔjããrẽ jãã caquetibɔjɔwoatujopee marĩ Quetiupɔɔ Jesús yaye, caroa queti niña. Cũ pɔame tirũmɔpɔa ati yepa caãniparo jũgoyepɔa merẽ caãnijũgoatácɔ niñami. Jãã pɔame Jesucristo ati yepapɔ etari, cũ caquetibɔjɔriquere jãã tũgowɔ. Bairi tunu jãã majũpɔa jãã caapee mena cũ jãã Ìñawũ. Bairi cũrẽ jãã masĩjãñuña. Bairo cũrẽ camasĩrã ãnirĩ, tie jãã catũgoriquere, bairi tunu jãã caññarĩqũẽ cũãrẽ mɔjãã quetibɔjɔ woatujorã jãã átiya. Tie jãã caquetibɔjɔjorije pɔame atore bairo niña: Jesucristo, marĩ yeri marĩ cacatiãnipere cajomasĩ majũ niñami. Tiera quetibɔjɔ woatujorã jãã átiya. ² Cũ pɔame ati yepapɔ buiaetayupi. Cũrẽ jãã Ìñawũ. Cũ yaye caroa queti cũãrẽ jãã tũgowɔ. Tie quetire tũgori bero, merẽ aperã camasãrẽ jãã quetibɔjɔnetõõwũ. Bairi mɔjãã cũãrẽ jãã quetibɔjɔya cũ yaye queti, atie, yeri capetietie macããjẽrẽ. Mai, Jesús pɔame Dios cũ pacɔ tɔpɔ ãñupĩ. ãmerẽ yua, ati yutea caãnorẽ ati ɔmɔrecõopɔ etawĩ. ³ Bairi tie jãã caññarĩqũẽ, jãã catũgoriquere mɔjããrẽ jãã quetibɔjɔjoya, jãã mena jĩcãrõrẽ bairo mɔjãã cũã mɔjãã caãnimasĩparore bairo Ìrã. Marĩ Pacɔ Dios mena, bairi cũ macũ Jesucristo mena jãã caãnorẽã bairo mɔjãã cũã na mena mɔjãã caãnorẽ jãã boya. ⁴ Torena, mɔjããrẽ jãã Ì quetibɔjɔ woajoya, Dios mena marĩ causeanirĩjẽ ñe ùnie rɔsaeto caãnipetiparore bairo Ìrã.

Dios es luz

⁵ Atore bairo niña atie queti Jesucristo jããrẽ cũ caquetibɔjɔcũrĩqũẽ. Tiera mɔjããrẽ quetibɔjɔyɔ yɔ átiya ãmerẽ: Cabusurijere bairo caãcũ cañuɔ niñami Dios. Bairo Dios canaitĩãrõpɔ caãmei ãnirĩ carorije ùnie caápei majũ niñami. ⁶ Tunu apeyera, “Marĩ Pacɔ Dios yarã jãã ãniña,” Ìmirãcũã, canaitĩãrõpɔ caãna rorije caãnarẽ bairo marĩ caátĩãmata, caĩtopairãrẽ bairo marĩ ãnibujiorã. Marĩ caátĩãnie cũã cawapa manierẽ bairo tuabujioro. ⁷ Bairi marĩ cũã caroaro cabusurore bairo caãcũ Dios cũ caãnorẽã bairo carorijere caáperã marĩ caãmata, Dios yarã jĩcã majãrẽ bairo caãna majũ marĩ ãnigarã. Caroaro marĩ ãmeo átiãnimasĩgarã. Cũ macũ Jesucristo riĩ jũgori nipetiri wãme marĩ carorije wapare cũ canetõõrĩcãrã marĩ ãnigarã.

⁸ Tunu apeyera, “Yɔa, carorije wapa cacũgoecɔ cañuɔ majũ yɔ ãniña,” marĩ cañata, marĩ majũã marĩ yerire marĩ Ìtoya. Bairo marĩ cañata, Dios yaye queti cariape macããjẽrẽ marĩ cũgoetiya marĩ yeripɔre. ⁹ Bairi roro marĩ caátajere Dios mena marĩ catũgoñãqũẽnorõ ñuña. Bairo cũ mena tũgoñãqũẽnorĩ bero, cũrẽ marĩ cajẽnirõ pũgani cãrõ tũgoñãrĩcãrõ mano atore bairo marĩ Ì masĩña: “Dios pɔame caroaro cariape marĩ átigɔmi. Marĩ carorije wapare masiriyobojagɔmi. Tocãnacã wãme carorije wapa marĩ cacũgorijere marĩ cosebojagɔmi Dios marĩ yeripɔre,” marĩ Ì masĩña. ¹⁰ Tunu bairoa, “Carorije wãme caátĩñaena majũ jãã ãniña,” marĩ cañata cũãrẽ, caĩtopaire bairo caãcũ cũ ãnio joroque marĩ átibujiorã Diore. Bairo caãna ãnirĩ Dios yaye quetire caboetinetõõmajũcõãrãrẽ bairo marĩ tuabujiorã yua.

2

Cristo, nuestro abogado

¹ Y_u yarã, y_u pũnaarẽ bairo caãna atie caroa quetire mujãã y_u quetibuj_u woajoya, carorije áperã mujãã cañiparore bairo í. Bairo y_u caquetibuj_urijere tũgomirãcũã, jĩcããrã roro na caápata, Dios macũ Jesús cariape caácu cañu_urẽ cã na jẽniáto. Jesús pũame marĩ Quetiup_u Diop_ure marĩrẽ caquetibuj_unetõboj_u, cajũĩ majũ niñami. ² Cũ pũame riawĩ yucupãĩp_u, marĩ carorije wapare netõboj_u. Marĩ yaye wapa jeto meerẽ netõbojamasĩñami. Nipetiro ati yepa macããna cãrẽ catũgousari majã cããrẽ na netõbojamasĩñami Jesús.

³ Dios cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ tie caátirotiore bairo marĩ caápata, pũgani tũgoñanemorĩcãrõ mano merẽ marĩ masĩgarã cũ yarã marĩ cañierẽ. ⁴ Aperã jĩcããrã, “Dios yarã majũ jãã ãniña,” í busumirãcũã, Dios cũ caátiroticũrĩqũẽrẽ jĩcãrõ tũni na caápericõãta, caĩtopairã majũ niñama. Na yeripure caroa, cariape macããjẽ maniña. ⁵ Apei, ni jĩcãũ ùcũ pũame caroaro cariape Dios yaye busuriquere cũ catũgousaata, ñe ùnie rusaricaró mano caroaro Diore camaimasĩ majũ tuayami. Bairo marĩ caápata, Dios mena jĩcã majãrẽ bairo marĩ ãnigarã. ⁶ “Y_uã, Dios y_uã cũ mena jĩcã majõcure bairo caácũ y_uã ãniña,” caĩ pũame Dios cũ caborore bairo, marĩ Quetiup_u Jesucristo cũ cañimasĩrĩcãrõrẽã bairo cũ caãno ñuña.

El nuevo mandamiento

⁷ Y_u yarã, y_u bairãrẽ bairo caãna, atie roticũrĩqũẽ y_u cawoatujorije ape wãme cawãma wãme mee niña. Cañijũgorip_uãp_uã mujãã catũgojũgorique Dios yaye queti niña. Atie roticũrĩqũẽ cab_ucu macããjẽ, merẽ mujãã catũgojũgorique quetia niña. Apeye mee niña. ⁸ Cabaimiatacũãrẽ tunu atie pũame mujããrẽ y_u cawoatujorije roticũrĩqũẽ, cawãma wãmerẽ bairo niña. Bairi tie roticũrĩqũẽ cariape macããjẽrẽ Jesucristorea bairo mujãã cãã tiere mujãã átimasĩña, ãmeo mairĩqũẽ macããjẽrẽ. Bairo marĩ caãmeomairõ, canaitĩãrõp_u caãnarẽ bairo marĩ caãnie manigaro. Dios yaye caroaro cabusumajũrĩjẽ caãno, cabusurõp_u caãnarẽ bairo caãna majũ marĩ ãnigarã yua.

⁹ Bairi ni jĩcãũ ùcũ, “Y_uã, Dios y_uã cabusurõp_u caácũ carorije caápei y_uã ãniña,” caĩ nimicũã, cũ yaure roro cũ caasiañãateata, canaitĩãrõp_uã mai caãcũrẽ bairo tuacõãñami. ¹⁰ Apei pũame caroaro mairĩqũẽ mena cũ yaure caĩñau roque, cabusurõp_u caácũ Dios cũ caborore bairo caácu niñami. Bairo caácu ãnirĩ pũgani cãrõ tunu carorije macããjẽrẽ átinemogaetiyami. ¹¹ Apei, cũ yaure caĩñateri majõcure roque canaitĩãrõp_u caãna, carorijere caãna na caátiere bairo carorijere caácu ãnirĩ canaitĩãrõp_u caãniñesẽãũrẽ bairo niñami. Bairo caácũ ãnirĩ cacaapee ñãecũrẽ bairo cũ caátõre masĩcũ ãñesẽãnucũñami rorije cũ caátie jũgori yua.

¹² Y_u pũnaarẽ bairo caãna, mujããrẽ y_u woajoya atiere: Dios, cũ macũ Jesús yucupãĩp_u cũ cariarique jũgori, mujãã carorije wapare cũ camasiriyobojari-carã mujãã cãã mujãã caãnoi, atiere mujãã y_u woajoya. ¹³ Mujãã, cab_utoa capacua, mujããrẽ y_u woajoya atie quetire, tirũm_up_uã ati yepa camanõp_uã merẽ cañijũgoricure mujãã camasĩrĩqũẽ jũgori. Mujãã cawãmarã cããrẽ mujãã y_u woajoya, wãĩ cañu_ucũ majũrẽ cũ mujãã catũgopeoeto jũgori.

¹⁴ Mujãã, y_u pũnaarẽ bairo caãna cããrẽ mujãã y_u woajoya, Dios marĩ Pac_u yarã, cãrẽ camasĩrã mujãã caãnoi. Mujãã, capacua cab_utoa cããrẽ mujãã y_u woajoya atie quetire, tirũm_up_uã ati yepa camanõp_uã merẽ cañijũgoricure mujãã camasĩrĩqũẽ jũgori. Mujãã, cawãmarã cããrẽ mujãã y_u woajoya, yeri tutuarã caãna ãnirĩ Dios yaye quetire mujãã yerip_u caroaro Dios mena mujãã catũgoñatutuãnie jũgori. Tunu bairoa wãĩ cañu_ucũ majũrẽ cũ mujãã catũgopeoeto jũgori mujãã y_u woajoya.

15 Ati ɯmɯrecóo macããjêrê caĩñamainetõrârê bairo baieticõãña. Ni jĩcãũ ùcũ mɯjãã mena macããcũ ati ɯmɯrecóo macããjêrê cũ caĩñamainetõata, Dios marĩ Pacɯ majũrê camaiecũ niñami. 16 Nipetiri wãme ati ɯmɯrecóo macããjê camasã na caĩñaborije pɯame Dios cũ cajorije mee niña. Ati ɯmɯrecóo macããjê majũ roque niña. Ati wãmerê ati ɯmɯrecóo macããna pɯame bonucũñama: Roro camasã na rupau caborore bairo na caátigarijere átinucũñama. Aperã na cacũgorijere batiõro bori tiere iñauõnucũñama camasã. Aperã cũã ati ɯmɯrecóo macããjê paio cawapacutiẽre bonetõnucũñama. 17 Bairi ati ɯmɯrecóo macããna camasã ati ɯmɯrecóo macããjê capetirorea bairo cayasirãrê bairo tuayama, roro na caátigarije jũgori. Dios cũ caborore bairo jeto caroaro cariape caátiaãcũ pɯame roque tocãnacã rũmɯa caãnicõãninucũpau majũ tuayami.

La verdad y la mentira

18 Yɯ pũnaarê bairo caãna, ati yutea catɯsari yutea niña. Ati ɯmɯrecóo petigarõ baiya. Bairo capetiparo jũgoye caãnoi, jĩcãũ Jesucristore cateeri majõcɯ cũ caatiẽre mɯjãã tũgoyupa. Bairo jĩcãũ cũ caatiẽre mɯjãã catũgomiatacũãrê, ãmerê capããrã majũ niñama Jesucristore cateerã. Bairo na cabairoi, “Ati ɯmɯrecóo petigarõ baiya,” marĩ i masiña ãmerê. 19 Jesucristore cateeri majã pɯame marĩ mena macããna jĩcããrã nimiñupã. Bairo baimirãcũã, cariape majũrã marĩ yarã mee ãñupã. Marĩ yarã marĩrê bairo Dios mena macããna na caãmata, marĩ mena ãnibujiorãma. Bairo na cabairo iñarĩ, atore bairo na marĩ i masiña: “Marĩ mena caãnana nimirãcũã, marĩ mena macããna jĩcãũ pũnaarê bairo caãna mee ãñupã,” marĩ i masiña yua.

20 Marĩ Quetiupau Jesucristo, cũ yeri, Espiritu Santo majũrê mɯjãã joyupi. Bairi nipetiro mɯjãã Espiritu Santo cũ camasiõrĩjêrê cacũgorã jeto mɯjãã ãniña. 21 Dios yaye cariape macããjêrê mɯjãã camasiẽto jũgori mee mɯjããrê yɯ woajoya. Tiere mɯjãã camasiõrõ jũgori roque mɯjãã yɯ quetibɯjɯ woajoya. Merê atore bairo mɯjãã i masiña: “Caĩtopairã na caĩrĩjê mee niña atie queti. Dios cariape caãcũ yaye queti roque niña,” mɯjãã i masiña. 22 Caĩtopai pɯame atore bairo niñami: Jesucristo, Dios macũ, Dios cũ cajoricure, “Jesús, Mesías mee niñami,” i bɯsɯnucũñami. Bairo caĩbɯsɯnucũũ pɯame Jesucristore cateẽre bairo caãcũ niñami. Bairo cãrê cateei ãnirĩ, Dios, Jesús pacɯ cããrê caboecure bairo tuayami. 23 Ni jĩcãũ ùcũ Jesure caĩñatei cũ caãmata, Jesús pacɯ Dios cããrê caĩñatei, cũ mena macããcũ mee niñami. Apei, “Cũã niñami Jesús marĩrê canetõõrĩcũ,” cariape Jesure caĩbɯsɯnucũũ pɯame roque, cũ pacɯ Dios yau, jĩcãrõrê bairo caãcũ niñami.

24 Torena, mɯjãã pɯame tirũmɯpɯ caroa queti Dios yaye mɯjãã catũgojũgoriquere jãnaeticõãña. Mɯjãã yeripɯ tiere tũgoñacõã ninucũña. Bairo Dios yaye queti mɯjãã catũgojũgorique mɯjãã yeripɯ caãnicõãninucũata, Dios, bairi cũ macũ Jesucristo mena jĩcãrõrê bairo caãna mɯjãã ãnigarã. 25 Bairi, “Jesucristo, cũ caĩcũrĩcãrõrêã bairo cariape marĩ jogɯmi yeri capetietie majũrê,” marĩ i masiña yua.

26 Aperã roro mɯjããrê caĩtogari majã na caatiparo jũgoye mɯjãã quetibɯjɯ woajou yɯ átiya, narê mɯjãã caĩtoecoetiparore bairo i. 27 Bairãpɯa, mɯjãã Jesucristo cũ cajoricɯ Espiritu Santo Dios Yeri majũrê mɯjãã cũgoya mɯjãã yeripɯ. Espiritu Santo pɯame mɯjãã cũ camasiõrõ jũgori nipetiro caroa wãme macããjê jetore mɯjãã átiãanimasĩnucũña. Espiritu Santo cũ cabuerije cariape macããjê niña. Caĩtopairã na caquetibɯjɯnucũrĩjêrê bairo mee niña. Bairi Espiritu Santo mɯjããrê cũ camasiõrõ jũgori aperã mɯjãã na cabuepeere mɯjãã macãẽtĩña. Torena, mɯjãã pɯame Jesucristo mena macããna ãnirĩ

Espíritu Santo mɔjãã cɔ caĩquetibɔjɔricarore bairo jeto caroa macããjêrê áticõã ninucũña.

²⁸ Tunu bairoa yɔ pũnaarê bairo caãna, Jesucristo mena jĩcãũ pũnaarê bairo ãnicõãña. Bairo marĩ caãmata, Jesucristo ati yepapɔ nemo cɔ caetarore tũgoñatutuarique mena, tũgoñaboboricaro mano cɔ marĩ cotegarã. ²⁹ Merê atore bairo mɔjãã masĩña: “Jesucristo caroaro cariape caácɔ cañuɔ majũ niñami. Tunu bairo nipetiro camasã caroa macããjê cañurĩjêrê caãna, Dios yarã cɔ pũnaarê bairo caãna niñama,” mɔjãã ï masĩña.

3

Hijos de Dios

¹ Nocãrõ majũ marĩ cɔ maiñati marĩ Pacɔ Dios. Bairo marĩrê camai ãnirĩ, “Yɔ pũnaa,” marĩ ïnucũñami. Bairi cɔ pũnaa majũ marĩ ãniña. Aperã ati ɔmɔrecõo macããna camasã Dios pũnaa marĩ caãnierê masĩëtĩñama, Dios, marĩ Pacɔ cããrê camasĩena ãnirĩ. ² Yɔ yarã, yɔ bairãrê bairo caãna yɔ camairã merê Dios yarã cɔ pũnaa majũ marĩ ãniña yua. Bairo ãnimirãcũã, cabero marĩ cabaipee nipetirijere marĩ masĩpeyoetiya mai. Bairãpɔa, atore bairo marĩ masĩña: Jesucristo ati yepapɔ nemo cɔ cabauetaro caãno, cɔ yarã cãrê bairo caãna majũ marĩ ãnigarã. Bairi Jesús ati yepapɔ cɔ caetaro, cɔ marĩ ïñamajũcõãgarã, caãnimajũũrê bairo cɔ caãno yua. ³ Nipetiro atie cabaipee mena catũgoñatutuacotei pɔame roque cɔ majũã cɔ carorije wapare coseire bairo átiyami. Jesucristo ñe ñnie camácũ cañuɔ cɔ caãnorẽã bairo, cɔ cãã ñe ñnie wapa mácũ caroú tuayami yua.

⁴ Nipetiro carori wãmerê caãna Dios cɔ carotirijere cabaiBOTIORã niñama. Bairi carori wãme jetore átiãninucũñama. ⁵ Merê caroaro mɔjãã masĩña atiere: Marĩ carorije wapare netõõũ acú asúpi Jesucristo ati yepapɔre. Jesucristo pɔame ñe ñnie carorijere caápei majũ niñami. ⁶ Bairi ni jĩcãũ ùcũ Jesucristo mena jĩcãrõrê bairo caãcũ cɔ yaye quetire cariape catũgocõãninucũũ pɔame carorijere áperiyami. Aperã carorijere caáticõãninucũrã pɔame roque Jesucristo camasĩena majũ niñama. ⁷ Yɔ pũnaarê bairo caãna ni jĩcãũ ùcũ mɔjããrê qũĩtoeticõãto. Ni jĩcãũ ùcũ caroaro cariape macããjê jetore caátĩãnimasĩ cɔ caãmata, cañuɔ caroú niñami Dios cɔ caĩñajoro. Marĩ Quetiupɔa Jesús cariape caácɔ cañuɔ cɔ caãnorẽã bairo cɔ cãã cariape caácɔ cañuɔ niñami. ⁸ Carori wãme jetore bairoa caáticõãninucũũ pɔame roque wãtĩ yɔ cɔ carotirijere caácɔ majũ niñami. Wãtĩ roque ati ɔmɔrecõo caãnijũgoripapɔina carorijere caátijũgoricɔ majũ niñami. Bairpɔa, merê asúpi Dios macũ Jesucristo ati yepapɔre, wãtĩ roro cɔ caátiere yasiorei acú.

⁹ Jĩcãũ Dios yaye quetire catũgouɔaɔ, cɔ macũrê bairo caãcũ pɔame cawãma yerĩ pũna Dios cɔ cajoriquere cãgoyami. Bairo cacũgou ãnirĩ carori wãmerê átiãmerĩnucũñami. Bairo Dios macũ ãnirĩ carorije macããjêrê átigaetiyami. ¹⁰ Bairi yua, atore bairo marĩ ï tũgoñamasĩña: “Nipetiro carorije macããjêrê caátĩ majã wãtĩ cɔ carotirijere caãna cɔ pũnaarê bairo caãna niñama. Aperã caroa macããjêrê caãna pɔame roque Dios yarã cɔ caĩñabesericarã, cɔ pũnaa majũ niñama,” marĩ ï tũgoñamasĩña. Bairi ni jĩcãũ ùcũ caroa macããjêrê caápei cɔ yãre bairo caãcũrê camaiecũ Dios yɔ mee niñami.

Amémos unos a otros

¹¹ Atore bairo Jesús yaye quetire mɔjãã tũgojũgoyupa caãni jũgoripapɔa: “Tocãnacãpɔa ãmeo maiña. Ámeo juátinemoña Dios cɔ caborore bairo mɔjãã majũ,” mɔjããrê ï quetibɔjɔyupa. ¹² Apei Caín ãnacũrê bairo marĩ baieticõãrõã marĩã. Cɔ, Caín ãnacũ pɔame cañuɔcũ wãtĩ yɔ majũ ãniñañupĩ. Cɔ bai Abel cawãmecɔcure cɔ pajĩãrocacõãñañupĩ. Bairi apei jĩcãũ atore bairo ï

jëniñabujioumi: “¿Dopëĩ cū bai Abere cū pajĩãñuparĩ?” Atore bairo baiyupa: Caín cū caátaje carorije añupã. Cū bai cū caátaje pñame caroa macããjê añupã. Bairi cū pajĩãrocacõãñañupĩ Caín Abere.

¹³ Yñ yarã, yñ bairãrê bairo caãna, tũgoñamani ápericõãña ati ñmñrecóo macããna Diore camasĩena mujããrê na caĩñaterijere. ¹⁴ Marĩ roque yasiricaropñ cañibujioricarã nimirãcũã, tunu cacatirã majũ cañarê bairo marĩ ãña. Tore bairo marĩ masĩña tocãnacãũpñrea marĩ yarãrê marĩ caãmeomairĩjê jũgori. Cū yarãrê camaimasĩẽcũ pñame cayasiricñre bairo caãcũ riaricaropñ caápãure bairo niñami. ¹⁵ Tocãnacãũpñna na yarã camasãrê cateeri majã pñame pajĩãrĩ majã wapanarê bairo caãna niñama. Na ñna pajĩãrĩ majã yeri capetietiere na majũã cũgomasiẽtĩñama. Merê tiere caroaro mujãã masĩña. ¹⁶ Jesucristo marĩrê camainetõũ ãnirĩ yucñpãĩpñ riayupi. Tie jũgori cariape merê marĩ masĩña ãmeo mairĩqũẽ majũ macããjêrê. Bairi Jesucristo marĩrê cū caĩñamairĩcãrõrê bairo marĩ cũã marĩ yarã camasãrê ãmeo mairotiya. ¹⁷ Capee cacũgori majõcñ, ñe ñnie carusaecñ pñame cū yañ cabopacañre ññamicũã, cãrê cajuátinemoecũ, cū yañre camaiecũ tuacõãñami. Dios cū cajorije ãmeo mairĩqũẽrê cũgoetiyami cū yeri cū catũgoñarĩjêpñre. ¹⁸ Yñ pũnaarê bairo caãna, marĩ caãmeomairĩjê marĩ risero marĩ caĩñsũrije jeto mee to ãmarõ. “Mujããrê jãã juátigarã,” marĩ caĩata, marĩ caĩñsũrorea bairo marĩ caátiyaparoro ñña. Cariapea marĩ caĩñsũrorea bairo marĩ caátie to caãno ñña.

Confianza delante de Dios

¹⁹ Tore bairo marĩ caátiamata, “Dios yarã cariape macããjêrê caãna majũ marĩ ãnigarã,” marĩ ñ masĩña. Bairi yua, pñgani cãrõ tũgoñarĩcãrõ mano Dios marĩrê cū canetõõpeere marĩ tũgoñaña, Dios cū caĩñajoro. ²⁰ Tunu apeyera marĩ yeri marĩ catũgoñarĩjêpñ, “Yñna, yñ caboro yñ baiya,” marĩ yeri caĩñsũjãrõ jũgori capee wãme marĩ catũgoñaata, Dios tiere masĩ peyocõãñami. Dios pñame nocãrõ camasĩ ãnirĩ netõjãñurõ masĩñami nipetiri wãme marĩ yeri catũgoñarĩjêrê. ²¹ Yñ yarã, yñ bairãrê bairo caãna yñ camairã carorije macããjêrê caáperã marĩ caãno bero caãmata, “Cabui mána marĩ ãña,” tũgoñatutuarique mena marĩ yeripñ marĩ ñ masĩña Dios cū caĩñajoro. ²² Marĩ pñame cū caroticũrĩqũẽrê marĩ tũgoñsaya. Tunu bairoa caroa macããjê Dios cū caĩñajesorije jetore marĩ átinucũña. Bairi Dios pñame nipetiri wãme cãrê marĩ cajëñirĩ wãmerê marĩ jogñmi. ²³ Mai, Dios cū caroticũrĩqũẽ pñame atore bairo ñña: “Dios macũ Jesucristore cū tũgoñsaya. Tunu Jesucristo mujããrê cū camairotiricarore bairo mujãã cũã mujãã majũ ãmeo maiña,” ñ quetibñjuyaya tie cū caroticũrĩqũẽ. ²⁴ Dios tore bairo cū caátiroticũrĩqũẽrê caãna Dios yarã niñama. Dios cũã na mena nicõãñami na yeripñ. Bairo cū caãnoi, “Dios marĩ yeripñ niñami,” marĩ ñ masĩña, cū Yeri Espiritu Santo marĩ cū cajoricñ marĩ yeripñ cū caãno jũgori.

4

El Espíritu de Dios y el espíritu del enemigo de Cristo

¹ Yñ yarã, yñ bairãrê bairo caãna, yñ camairã, cariape tũgoeticõãña aperã, “Dios yarã jãã ãñaña,” ñmirãcũã ricaati na caquetibñjuyata. Espiritu Santo na yeripñ na cacũgoeticõãta, na tũgoñsaeticõãña. “¿Cariape na quetibñjuyati?” ñrã, na caĩrĩjêrê caroaro tũgobeseya. Ati ñmñrecóore capããrã niñama caĩtopairã. “Dios yaye quetire jãã cũã jãã quetibñjuyaya,” ñmirãcũã, wãtĩ yaye macããjê pñamerê quetibñjuyã átiyama. ² Bairo na caĩquetibñjuyijere caroaro mujãã catũgobesemasĩata, cariapea, “Ñnoa Dios yaye meerê quetibñjuyama,” mujãã ñ masĩgarã. Bairi jĩcãũ ñcũ, “Cariapea Jesucristo marĩrêã bairo ati rupñ

cacūgoꝝ ati yepapꝝ etayupi,” caīquetibꝝjumasī roque Espíritu Santo Dios Yeri majūrē cacūgoꝝ niñami. ³ Tore bairo caīquetibꝝjumasīēcū ꝑꝝame Espíritu Santo Dios Yeri majūrē cacūgoecꝝ niñami. Wātī, Jesucristore cateeri majōcꝝ yeri majūrē cacūgoꝝ niñami. Merē tirūmꝝꝑꝝ mꝝjāã tūgoꝝyupa Jesucristore cateerā ricaati yeri catūgoñarā na caetapeere. Bairi merē etamajūcōãñama ati yepapꝝre wātī yarā caītopairi majā.

⁴ Yꝝ pūnaarē bairo caāna, mꝝjāã roque Dios yarā mꝝjāã āniña. Caītopairā na caquetibꝝjꝝrijere mꝝjāã tūgoꝝsaetiya. Na netōrō cayeritutuarā mꝝjāã āniña. Mꝝjāã roque, caītopairā ati ꝝmꝝrecóo macāãna na yeripꝝ na cacūgoꝝ netōjāñurō catutuaꝝ Espíritu Santo majūrē cacūgorā mꝝjāã āniña. ⁵ Na ꝑꝝame ati ꝝmꝝrecóo macāãna niñama. Bairo caāna ānirī ati ꝝmꝝrecóo macāãjērē quetibꝝjꝝnucūñama. Na caīrjērē caroaro tūgoꝝsanucūñama camasā aperā ati ꝝmꝝrecóo macāãna ũna, Dios yarā caāmerā ānirī. ⁶ Marī roque Dios yarā, cūtu macāãna marī āniña. Bairi Diore camasī ꝑꝝame marī caquetibꝝjꝝrijere caroaro tūgoꝝsanucūñami. Apei Diore camasīēcū ꝑꝝame marī caquetibꝝjꝝrijere tūgoꝝsagaetiyami. Tore bairo na cabairijere iñarā, atore bairo marī ī masīña: “Ānoa caroa yeri cutaje Dios cū cajoriye cariape macāãjērē quetibꝝjꝝyama. Ānoa aperā ꝑꝝame, caītopairā wātī yeri pūna cacūgorā niñama,” marī ī tūgoña besemasīña.

Dios es amor

⁷ Yꝝ yarā, yꝝ bairārē bairo caāna yꝝ camairā āmeo mairīqūē cañurjē Dios cū cajoriye niña. Bairi tocānacāꝑꝝa nipetiro caāmeomaiparā marī āniña marī yarārē. Nipetiro caāmeomaimasīrī majā Diore camasīrā cū pūnaarē bairo caāna niñama. ⁸ Dios, maimasīrīqūērē cajomasī cū caāno jūgori marī caāmeomaimasīrjē baimasīña. Bairi ni ũcū cū yaꝝre camaimasīēcū ꝑꝝame Diore camasīēcū niñami. ⁹ Merē marī masīña Dios marīrē cū camairjērē. Tiere marī masīō joroque ī, ati yepapꝝ cū joyupi, cū macū jīcāũã caācūrē. Cū jūgori marī nipetiro Dios yarā yeri capetietiere marī cacūgoparore bairo ī, ati yepapꝝ cū joyupi. ¹⁰ Tūgoꝝya mai. Cariape mairīqūē caānimajūrjē ati wāmerē bairo niña: Marī ꝑꝝame Diore cū marī camaijūgoro mee, cū ꝑꝝame jīcā nꝝgōã marī mairī, cū macū jīcāũã caācūrē cū joyupi ati yepapꝝ. Bairo ati yepapꝝre etari bero yua, roro popiye tāmꝝorī yucꝑāīꝑꝝ cū cariarique jūgori caroriye wapara cacūgoenarē bairo marī tuao joroque marī ásupi.

¹¹ Yꝝ yarā, yꝝ bairārē bairo caāna, yꝝ camairā, tore bairo marīrē Dios cū camairīqūē to caāmata, marī cūã marī yarārē caāmeomaiparā marī āniña. Marī yarārē āmeo juátinemorotiya. ¹² Ni jīcāũ ũcū Diore iññaecūmi. Bairo marī camasā, Diore caīñaena nimirācūã, nipetiro marī yarārē marī caāmeomaiaata, Dios marī yeripꝝ nicōãñami. Bairo marī mena cū caānoi, caroaro netōjāñurō marī āmeo maimasīgarā. ¹³ Dios, Espíritu Santo marī cū cajoricꝝ marī yeripꝝ cū caāno jūgori, “Marī mena niñami Dios. Marīã cū yarā marī āniña,” marī ī tūgoñamasīcōãña. ¹⁴ Jāã majūꝑꝝa jāã iñawū Jesure ati yepapꝝ cū caāno. Bairo jāã ꝑꝝame cūrē caīñarīcārā ānirī caānorē bairo cariape majū atore bairo jāã ī quetibꝝjꝝ masīña: “Cū macū Jesure cū joyupi cū ꝑꝝaꝝ Dios, ati yepa macāãna na caroriye wapara na netōōgꝝ,” jāã ī quetibꝝjꝝ masīña. ¹⁵ Bairi ni jīcāũ ũcū Jesús Dios macū cū caānierē caānorē bairo cariape cū catūgoñamasīcōãta, Dios mena jīcārōrē bairo caācū niñami. Dios ꝑꝝame cūã cū mena nicōãñami.

¹⁶ Tore bairo cabaiāno jūgori, merē yua, marī masīña cariapea Dios marīrē cū camaiāninucūrjērē. Dios ꝑꝝame āmeo mairīqūē macāãcū niñami. Bairi ni ũcū cū yarārē camaimasī, Dios yaꝝ majū niñami. Dios cūã cū mena nicōãñami. ¹⁷ Tore bairo marī caāmeoáto jūgori āmeo mairīqūērē nemojāñurō marī masīōgꝝmi Dios. Bairo marīrē cū camasīōrō yua, marī ꝑꝝame tūgoña

uwiricarō mano, tūgoñatutuarique mena camasārē cū caññabeseri rūmārē marī cotegarā. Marī p̄ame ati yepap̄e āna, Jesucristo marī Quetiup̄a cū cañnatōrē bairo majūā marī āniña marī cūā. ¹⁸ Ni jīcāū ūcū Jesucristo cū camairīcārōrē bairo caroaro cariape jīcārō tūni cū yarārē cū camaimasīata, ñe ūnierē uwimasīētīñami. Bairi marī caāmeo maimasīrījē Dios cū cajorije caānoi, ñe ūnierē marī uwietiya, Dios cū caññabesepa rūm̄ caetaro cūārē. Ni jīcāū ūcū cū catūgoña uwiata, āmeo maimasīrīqūē nipetirijere jīcārō tūni cūgopetietiyami mai. Bairi uwitūgoñāmi.

¹⁹ Dios p̄ame merē marīrē cajūgoyp̄a marī maijūgoyupi. Bairi marī cūā Diore cū marī maiña. ²⁰ Ni jīcāū ūcū, “Ȳ roque Diore camai majū ȳ āniña,” ĩmicūā, cū yaure cū caññatecōāmata, caītopai majū niñami. Bairi marī yā marī caññanucūārē marī camaieticōāta, nemojāñurō marī maimasīētībujiorā Dios marī caññāetinucū roquere. ²¹ Jesucristo atore bairo marī átiroticūwī: “Ni jīcāū ūcū Diore camai, cū yaure bairo caācū cūārē cū cū maiáto,” ĩ cūwī.

5

Nuestra victoria sobre el mundo

¹ Bairi nipetiro Jesucristo mena tūgoñatutuari, “Jesucristo Mesías Dios cū cajou majū niñami,” caīrā Dios yarā cū pūnaarē bairo caāna majū niñama. Bairi ni jīcāū ūcū aperā pac̄ure cū camaiata, cū pūnaa cūārē na maimasīñami. Torea bairo marī Pac̄u Diore marī camaiata, cū yarā cū pūnaarē bairo caāna cūārē na marī maimasīña. ² Diore camairā ānirī marīrē cū caátirotirore bairo jeto marī caápata, cū pūnaa cūārē na marī camairījērē marī masīcōāña. ³ Caroaro Diore marī camairījē p̄ame Dios marī cū caátiroticūrīqūērē marī caátipeyomasīrījē niña. Bairop̄a Dios cū caátiroticūrīqūē popiye netōrō átaje mee niña. ⁴ Bairi tocānacāūp̄a Dios yarā, cū pūnaarē bairo caāna p̄ame ati um̄recóo macāāna roro na caátīānierē ĩñajeetinetō n̄cācōāñama. Bairi yua, Dios mena marī catūgoñatutuario jūgori ati um̄recóo macāāna caītopairā, apeye ati um̄recóo macāājē carorije cūārē, nipetirore marī tūgoetinetōn̄cācōāña. ⁵ Bairi apei, “Jesús, Dios macū majūā niñami,” caānorē bairo cariape caītūgōnsā p̄ame ati um̄recóo macāāna roro na caátīānierē ĩñajeetinetō n̄cācōāñami.

El testimonio acerca del hijo de Dios

⁶ Atie jūgori Jesucristo Dios macārē bairo ati yepap̄a caatácu cū cañnierē marī masīña: Juan oco mena cūrē cū cabautizaro cabairique, bairi yuc̄p̄āip̄a rīā cū caīrīqūē mena jūgori marī masīña Dios macū cū cañnierē. Bairop̄a, oco jeto mee niña. Oco, cū rií mena jūgori marī masīña. Espiritu Santo cūā torea bairo marī masīñami. Cū p̄ame caītoecu cariape majū caquetibuj̄masī niñami. ⁷ Bairi tie itia wāme majū marī masīñña Jesucristo, Dios macū cū cañnierē: ⁸ Espiritu Santo, bairi oco mena cū cabautizarique, bairi apeye yuc̄p̄āip̄a cū cariarique mena cūārē torea bairo marī masīña Jesús Dios macū cū cañnierē. Tie itia wāmer̄a cariape jīcārō tūni jīcārōrēā bairo marī quetibuj̄ masīñña Jesús, Dios macū cū cañnierē. ⁹ Bairāp̄a, camasā na caīquetibuj̄rijere marī catūgōnsaro ñña. Dios cū caquetibuj̄rije p̄ame cū macū Jesús yaye quetire quetibuj̄rique niña. Cañurījē majū niña. Bairi tie roquere netōjāñurō tūgōnsarotiya marī Pac̄u Dios cū caquetibuj̄rije caānimajūrījē caānoi. ¹⁰ Bairi ni jīcāū ūcū Dios macū Jesucristore cariape catūgōnsā cū yaye quetire cū majūā quetibuj̄ masīñami cū yerip̄a. Diore cariape catūgoecu p̄ame caītopairi majōcure bairo tuayami, cū macū Jesús yaye quetibuj̄rique quetire cariape cū catūgogaeto jūgori. ¹¹ Tunu bairoa, atore bairo marī camasīrōrē boyami Dios: Yerī capetietie marī cacūgopeere marī camasīrōrē boyami. Cū macū jūgori tie cū cajopeere marī camasīrō boyami. ¹² Bairi ni jīcāū ūcū Jesucristo

Dios macũ yau majũ cũ caãmata, merẽ yeri capetietiere cacũgoũ tuayami. Apei, Dios macũ Jesucristo yau mee caãcũ pũame roque, yeri capetietiere cacũgoecũ majũ tuayami.

Conclusión y consejos finales

¹³ Mũjãã, Dios macũ Jesucristore catũgoũsari majãrẽ yũ quetibũjũ woatu-joya, merẽ yeri capetietie mũjãã cacũgorijere mũjãã camasĩparore bairo ĩ.

¹⁴ Dios marĩrẽ cũ caátipeere caroaro cariapea marĩ tũgoña tutuacõãniña. Cũ jetore cariape cũ marĩ tũgomasĩña. Bairi, “Dios cañũũ ãnirĩ cũ caborore bairo cãrẽ marĩ cajẽniata, marĩ tũgogũmi,” marĩ ĩ masĩña. ¹⁵ Tore bairo Diore marĩ cajẽnirõ cũ catũgorijere camasĩrã ãnirĩ, “Merẽ marĩ cajẽnirĩjẽrẽ jogũmi Dios cũ caborore bairo,” marĩ ĩ tũgoñamasĩcõãña.

¹⁶ Mũjãã yau ùcũ jĩcãũ carori wãme cayasiráná na caáti wãme ùnie meerẽ cũ caápata, Diopũre cũ jẽnibojaya. Bairo Diore mũjãã cajẽnibojaro, Dios pũame mũjãã yaure cũ yeri tũgoñawasoao joroque cũ átigũmi, carori wãme cayasiráná na caáti wãme ùnie meerẽ cũ caápata. Bairopũa, apeye carorije cayasirápárã majũ marĩ ãnio joroque caátie niña. Tie ùnierẽ caácũ cũ caãmata roquere, “Diopũre cũ jẽnibojaya,” mũjããrẽ ñi masĩtĩña. ¹⁷ Bairopũa, nipetiro carori wãme marĩ caátie, cañuetie niña. Cabaimiatacũãrẽ, marĩ yasio joroque caátimajũcõãrĩjẽ jĩcã wãmea niña.

¹⁸ Merẽ atore bairo marĩ masĩña: Dios yau pũame, Diore, cũ pacũre bairo cacũgoũ ãnirĩ carorijere áperiyami. Cũ macũ Jesucristo pũame cũ jũátinemoñami. Bairi wãtĩ cũã jĩcãni ùno roro cũ baio joroque cũ áperiyami Dios yaure. ¹⁹ Bairi tunu merẽ marĩ masĩña Dios yarã marĩ caãnierẽ. Tunu bairoa marĩ masĩña ati mũmũrecóo macããna nipetiro camasã wãtĩ cũ camasĩrĩjẽ mena cũ carotirã na caãnierẽ. ²⁰ Apeye cũãrẽ atore bairo marĩ masĩña: Ati yeparũre asúpi Jesús, Dios macũ majũ. Cũ pacũ Dios cariape caãcũrẽ marĩ camasĩpee tũgoñarĩqũẽ cũãrẽ marĩ joyupi. Bairi Diore cariapea cũ marĩ masĩña. Jesucristo cariape caácũ mena jĩcãrõrẽ bairo caãna marĩ ãniña. Cũã niñami Dios caãnimajũũ, marĩrẽ yeri capetietiere cajõũ majũ. ²¹ Bairi yũ yarã, yũ pũnaarẽ bairo caãna, tũgoña masĩña. Maijũgoya mũjãã yerire. Aperã camasã na caĩroarã na jũgũẽã ùna yaye ricaati quetibũjũriquere mũjãã tũgoũsare.

Tocãrõã niña atie queti yũ cawoajorije.

Segunda Carta de SAN JUAN

La verdad y el amor

¹ Y_u, cab_ucamasĩ majũ, m_ujãã, Dios ya poa macããna cũ cabesericarãrẽ m_ujãã y_u woajoya ati carta mena. Bairi aperã Dios ya poa macããna caãniparã cããrẽ y_u woajoya nipetiro, caãnorẽ bairo y_u camairã majũrẽ. Y_u jeto mee bai_una m_ujããrẽ y_u maiña. Nipetiro aperã Dios yaye macããjẽ cariape quetire catũgori majã cãã m_ujããrẽ maiñama. ² M_ujããrẽ ñiñamaiña Jesucristo yeri pũnarẽ caãnorẽ bairo marĩ yerip_u jĩcãrõã marĩ cacũgoro jũgori. Ti yeri pũna p_uame marĩ mena nicõã ninucũgaro tocãnacã rũm_ua. ³ Dios, marĩ Pac_u majũ, bairi Jesucristo cũ macũ mena caroa macããjẽ, caroare cũ jonemoáto m_ujããrẽ. Bairi tunu cariape yerijõrõ ãmeo ññamairĩqũẽ cããrẽ m_ujãã cũ jonemoáto.

⁴ Apeyera buti_uro y_u useaniña aperã jĩcããrã m_ujãã mena macããna caroaro cariape marĩ Pac_u Dios cũ caãnirotirore bairo na caátianierẽ ññarĩ. ⁵ Bairi ãmerẽ, y_u yarã, y_u bairãrẽ bairo caãna, y_u camairã, marĩ nipetiro tocãnacãũp_ua marĩ caãmeomairõ y_u boya. Atie m_ujããrẽ y_u caquetib_uj_uwoatujorije ape wãme, sawãma wãme quetib_uj_urique mee niña. Tirũm_up_ua caãnijũgorip_ua_u marĩ camasĩjũgorique niña.

⁶ Æmeo mairĩqũẽ p_uame atore bairo ãnajẽ cutaje niña: Dios marĩ caátianipeere cũ caroticũrĩqũẽ caĩrõrẽ bairo marĩ caãno ñuña. Tie Dios cũ caroticũrĩqũẽrẽ merẽ m_ujãã tũgoyupa caãnijũgorip_ua_u. Tie p_uame marĩ caãmeomaimasĩrĩjẽ mena marĩ caãnipeere átirotiyupa.

Los engaadores

⁷ Ati m_urecõp_ure capããrã ãniñesããñama camasãrẽ caĩtoñesããrĩ majã. Na p_uame Jesucristo ati yepap_u marĩrẽ bairo ati rup_ua_u cacũgon_u majũ cũ caatãjere camasãrẽ na quetib_uj_uetĩnucũñama. Bairi ni ùcũ tore bairo caĩquetib_uj_uec_u p_uame caĩtopai, Jesucristo wapac_u ùcũ majũ niñami. ⁸ Bairi tũgoña masĩña, caroaro m_ujãã caátianie wapa caãnipee to yasieticõãto ñrã. Tie m_ujãã caátianie wapa nipetirore jĩcãrõ tũni Dios cũ cajopeere m_ujãã cacũgopetiro roque ñuña.

⁹ Bairi ni jĩcãũ ùcũ, “Jesucristo cũ caquetib_uj_urique netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽrẽ y_u masĩña,” caĩ p_uame Dios mena jĩcãrõrẽ bairo caãcũ mee ñiñami. Apei, Jesucristo cũ caquetib_uj_uriquere bairo cariapea caquetib_uj_u p_uame roque Dios mena, bairi cũ macũ mena cããrẽ tũgoñatutuari caroaro ãnicõã masĩñami. ¹⁰ Bairi, “Jesucristo cũ caquetib_uj_urique netõjãñurõ caãnimajũrĩjẽrẽ y_u masĩña,” caĩbotiou ùcũ m_ujããrẽ cũ caĩñ_u etaáta, caroaro mena cũ bocá, cũ jẽnirĩ, m_ujãã ya wiip_u cũ qũẽnoeticõãña. ¹¹ Cũ ùcũrẽ bocári, cajẽni p_uame, cũ mena macããcũ rorije cũ caátiere cãrẽã bairo caátiaãcũ tuabujio_umi.

Palabras finales

¹² Bairop_ua, capee majũ nimiña m_ujããrẽ y_u caquetib_uj_ugarije. Cabaimi-atacããrẽ, ati carta mena m_ujããrẽ y_u quetib_uj_uwoatujogaetiya. Bairi m_ujããrẽ y_u majũp_ua ññ_u etari, m_ujããrẽ y_u quetib_uj_ugaya Dios yaye quetire. Bairo y_u cabaiata, nipetiro caroaro ñe ùnie rusaeto useanirõ marĩ ãnibujiorã.

¹³ Ato macããna Dios ya poa macããna, m_ujããrẽ bairo caãna m_ujãã yarã, Dios cũ cabesericarã m_ujãã ñurotiyoyama.

Tocãrõã niña atie queti y_u sawoajorije.

Tercera Carta de SAN JUAN

Alabanzas a Gayo

¹ Y_u y_u cab_ucamasĩ majũ, ati cartare m_u y_u woajoya, Gayo y_u bapa caãnorẽ bairo y_u camai majũrẽ.

² Y_u y_u, y_u baire bairo caãcũ, y_u camai, atore bairo Diop_ure m_u y_u jẽnibojaya: Dios cũ caĩñajoro caroaro m_u caãnorẽã bairo nipetiri wãme caroaro m_u caátiani wãme jeto to ãmarõ. Bairi tunu riaye mácũ caroaro m_u caãno cũãrẽ y_u boya. ³ B_utioro y_u tũgoña _useaniap_u jĩcããrã marĩ yarã atiri, Dios mena caroaro cariape m_u catũgoñatutuacõãnierẽ y_u na caquetib_ujuro tũgori. ⁴ Netõjãñurõ _useanirĩqũẽ niña y_ura, y_u cabuerã y_u pũnaarẽ bairo caãna Dios cũ caãnirotirore bairo cariape na caátianie quetire y_u catũgoata.

⁵ Y_u y_u, y_u baire bairo caãcũ, y_u camai, caroaro n_ucũbugorique mena marĩ yarã aperãrẽ na m_u qũẽnonucũñupã m_u ya wiip_ure. Bairo jeto m_u átiãninucũñupã aperop_u macããna m_ut_u caetarã quetib_ujuri majãrẽ. ⁶ Bairi jãã cañubue neñarõp_u ãna, na cũã, “B_utioro jããrẽ camai ãnirĩ caroaro jãã juátinucũñami Gayo,” ĩ b_us_unucũñama m_urẽ. Bairi m_urẽ ñiña: Tunu na caetaro, na juátinemoña. Na cabopacarijere na joya, na caquetib_uju ñesẽãmasĩnucũparore bairo ĩ. Dios cũ caborore bairo na juátinemoña. ⁷ Na p_uame Jesucristo yarã, cũ carotiricarã ãnirĩ cũ yaye quetire na bueñesẽãráná bainucũñama aperop_u macããnarẽ. Bairo top_u Diore camasĩena watoap_u ãna, “Jããrẽ juátinemoña,” na ĩ jẽniñesẽãtĩnucũñama. ⁸ Torena, marĩ p_uame caroaro mena na marĩ juátinemogarã, Jesucristo yaye queti cariape macããjẽrẽ na caquetib_uju ñesẽãmasĩnucũparore bairo ĩrã.

La mala conducta de Diótrufes y el buen ejemplo de Demetrio

⁹ Mai, y_u p_uame jĩcã carta na y_u woajomiwũ m_ut_u macããna Dios ya poa macããna ñubueri majãrẽ. Bairo y_u caátimiatacũãrẽ, Diótrufes p_uame camasãrẽ cajũgobueri majã jãã caãnierẽ boetinucũñupĩ, camasãrẽ rotirique jetore caátinucũ ãnirĩ. ¹⁰ Bairi y_u p_uame m_ujãã t_up_u y_u caetari rãm_u caãno cãrẽ tutuaro mena cũ y_u quetib_ujug_u. Mai, cũ p_uame cabũgoroa jããrẽ b_us_upai ñesẽãnucũñami. Y_u p_uame tie cũ caĩñesẽãrĩjẽ mena y_u _useaniẽtĩña. Aperã marĩ yarã cañubueñesẽãrĩ majãrẽ caroaro na qũẽnoetinucũñami. Tunu bairoa marĩ yarãrẽ, aperã ñubueri majã na ya wiip_u na na cacũgaata, narẽ cũrotietinucũñami Diótrufes. Tunu bairoa narẽ caqũẽnogarãrẽ na acurewiyo jocõãnucũñami. “Tore na tuaeticõãto Dios ya poa macããna mena,” ĩ, tore bairo átiãninucũñami.

¹¹ Bairi y_u y_u, y_u baire bairo caãcũ, y_u camai, atie carorije macããjẽ na caátiere ĩñajeeticõãña. Caroa macããjẽ jetore átiãninucũña. Caroa macããjẽrẽ caátianinucũ p_uame Dios mena jĩcãrõrẽ bairo caãcũ niñami. Apei, carorije macããjẽ jetore caác_u p_uame Diore camasĩcãrẽ bairo tuayami.

¹² Cabaimiatacũãrẽ, apei Demetrio p_uame caroaro átiãninucũñami. Nipe-tiro camasã, “Cañu_u niñami Demetrio,” na caĩ ninucũñami. Bairi Dios cariape caãcũ cũã masĩñami caroaro Demetrio cũ caátianierẽ. Bairi jãã cũã cũ cabaiãnierẽ tũgorã, tiere jãã b_us_unucũña. Merẽ caroaro cariape m_u cũã m_u masĩña cãrẽ jãã caĩb_us_unucũrĩjẽrẽ.

Palabras finales

¹³ Bairna, capee ma ya quetibujugamiña. Baimicãã, woatujorique mena mure ya quetibujogaetiya. ¹⁴ Tãmurĩ mure ñiñagaya tunu. Bairo mure ñiñapuroque, ma mena ya busugya ya majũrna atie queti caroa macããjẽrẽ.

¹⁵ Bairi caroa yericutaje ma cã jonemoáto Dios. Ya baparã ma ñurotijoyama. Bairi mure ñiña: Tocãnacãũrna na ñuáto marĩ yarã to macããna. Tocãrõã niña atie queti ya sawoajorije.

Carta de SAN JUDAS

Saludo

¹ Yꝰ, Judas cawāmecꝰꝰꝰ Jesucristore paabojari majōꝰꝰ Santiago bai, mujããrē woajou yꝰ átiya. Mujãã, nipetiro marĩ Pacꝰꝰ Dios cū camairã cū cabesericarã Jesucristo jãgori caroaro cū cañnarĩcãñgõrã majūrē mujãã yꝰ woajoya. ² Yꝰ yarã, nemojãñurõ mujãã qũññamainemoáto marĩ Pacꝰꝰ Dios. Caroa yericũtaje, caroaro ãnimasĩrĩqũērē mujãã cū jonemoáto. Bũtioro cū maiáto mujããrē marĩ Pacꝰꝰ Dios.

Los que enseñan mentiras (2 Pe 2.1-7)

³ Yꝰ bairãrē bairo caãna, yꝰ camairã bũtioro mujããrē yꝰ quetibꝰꝰ woa-joganucũmiña caroa queti Dios marĩrē cū canetõrĩqũērē. Bairi ãmerē, “Tore bairo yꝰre cawoajopee ãno,” ĩ tũgoñamicũã, mujããrē ape wãme woajou yꝰ átiya. Bairi tutuaro mena ñiña mujããrē: Cū yaye quetire jĩcãnia quetibꝰꝰcũcõã jãnásupi Dios cū ya poa macããna mena. Torena, mujãã cũã cū yarã ãnirĩ tiere jãnaeticõãña, popiye baimirãcũã. Tie queti pũgani cãrõ wasoamanigaro. ⁴ Bairi ãmerē yua, caĩtopairã cariape caquetibꝰꝰuena na ca-quetibꝰꝰurije jãgori jĩcããrã Dios mena tũgoñawẽpũẽtĩñama. Na caboro carori wãmerē átinucũñama. Merē na ñna cañuenarē tirũmũpũina Dios ya tutipũre, “Popiye na baio joroque na yꝰ átigu. Na yasio joroque na yꝰ átigu rorije na caátie wapa,” ĩ jũgoyeticũñupĩ Dios. Na, camasã cañuena caĩtopairã majũ niñama. Torena, na, cañuena pũame Dios cañu yaye quetire masĩmirãcũã, ricaati átiãnajē cõtajere quetibꝰꝰ ãninucũñama. Bairo ãnajē cõtiri marĩ Quetiupau jĩcãũã caãcũ Jesucristore camasĩenarē bairo majũ bainucũñama.

⁵ Mujããrē ñi quetibꝰꝰnemoña tunu atiere merē mujãã camasĩmiatacũãrē: Marĩ Quetiupau pũame israelita majã Egipto yepapũ caãnarē cū cajewiyoro bero nipetiro cũrē catũgouſaenarē na repeyocõãñupĩ. ⁶ Torena bairo ásupi Dios ángelea majã cũãrē cū carotirore bairo caátigaenarē. Bairo cũrē cabotiorã ãnirĩ Dios tũre ãmeñupã. Dios pũame narē canaitĩãrõpũ na joreyupi. “Topũ na pũame tocãnacã rũmũa nicõã ninucũgarãma caãnimajũrĩ rũmũ yꝰ caññabeseri rũmũ caetaro cũãrē. Popiye baigarãma na yaye wapa,” ĩrĩ, topũ na cũñupĩ marĩ Pacꝰꝰ Dios. ⁷ Na, ángelea majã cañuenarẽã bairo baiyupa Sodoma, bairi Gomorra, bairi ti macããtũ caãnimacãã macããna cũã. Roro átiãñupã. Na majũ na rupau caborore bairo roro majũ ãmeo átiepeyupa. Carõmia mena átato ñnorẽã, na majũ caũmũa roro ãmeo átiepe nucũñañupã. Bairo na caátie jãgori yua, Dios pũame popiye na baio joroque peero caũpetieti peero mena na joereyupi. Tore bairo cañuenarē Dios cū caátajere camasĩã ãnirĩ atore bairo marĩ ĩ tũgoñamasĩña: “Tocãnacãũpũrea popiye na baio joroque na átigumi Dios, narē bairo roro na caápata,” marĩ ĩ masĩña.

⁸ Tie quetire masĩmirãcũã, camasĩena qũẽguerocaropũ caãnarē bairo caãna ãnirĩ roro na rupau caborore bairo átinucũñama. Na majũ na yerire royetunucũñama. Bairo caãna ãnirĩ marĩ Quetiupau cū carotimasĩrĩjẽrē cabai-botiorãrē bairo ãninucũñama. Tunu bairoa roro na tutirenucũñama nocãrõ catutuarã cabauena cũãrē. ⁹ Ángelea majã quetiupau Miguel cawāmecꝰꝰꝰ roque caĩtopairã netõõrõ carotimasĩ nimicũã, narē bairo rorije qũĩ bũsũesupi wãtĩrē. Mai, wãtĩ pũame Moisés ãnacũ rupauĩ ãnajẽrē bori yua, Miguere bũsũnetõgamiñupĩ. Ti rũmũ caãno Miguel pũame roro qũĩ yũesupi wãtĩrē.

Atore bairo jeto ñupĩ: “¡Yꝯ Quetiupꝯ Dios roque murẽ cũ tutiáto!” ¹⁰ Aperã caĩtopairi majã pꝯame roque na caĩñañaetĩẽ ñnie, Diotꝯ macããjẽrẽ roro ñbusꝯepenucũñama. Apeyera masĩtĩmirãcũã, waibutoa catũgoñarĩqũẽ mána na camasĩrõrẽ bairo na camasĩrĩjẽ ñnie pꝯamerẽ na majũã na rupꝯ macããjẽ carorijere átinucũñama. Torena, na majũã yua, cayasiparãrẽ bairo tu-anucũñama, roro na caátie jũgori.

¹¹ ¡Roro bopacooro baigarãma caĩtopairi majã! Na pꝯame Caín ãnacũ cũ cabaiyarica wãmerẽ bairo na cũã roro bainucũñama. Tunu apei Balaam ãnacũrẽ bairo dinero jetore cabonetõrã ãnirĩ yua, Dios cũ caborore bairo áperinucũñama. Tunu apei Coré ãnacũrẽ bairo na quetiuparãrẽ na baibotionucũñama. Tore bairo na cabairije wapa jũgori roro na baiyasio joroque na átigꝯmi Dios.

¹² Apeyera tunu Jesucristo cũ cariarica rũmurẽ tũgoñarĩ marĩ yarã mena mujãã cabose rũmꝯ qũẽnorõ, caĩtopairã cũã bobooro mujãã mena neñanucũñama. Mujãã cañubuerore na cũã neñanucũñama, cañuena nimirãcũã. Ti rũmꝯ caño yua, roro na caborore bairo ꝯga, eti, nꝯcũbꝯgoricarõ mano ꝯseanirõ bainucũñama. Na rupꝯ jetore maijũgonucũñama. Tũgopeoya mai. Atore bairo niñama: Oco poari caocomanierẽ wĩno capapujorore bairo niñama. Otericꝯ, otei, tocãnacãnia carícajoetiire bairo caña niñama. Tii, carícamano jũgori yua, tiire wããrĩ rocamasĩñama camasã. Torena bairo caĩtopairã cũã niñama. Dios yaye caroare marĩ catũgogamiatacũãrẽ, di rũmꝯ ñno marĩ quetibꝯjꝯetiyama. ¹³ Tunu bairoa, ria capairiya wĩno jũgori tutuaro ocoturi caáto, jopo paio cañuetie witinucũña. Caĩtopairã cũã jopo cawitirorea bairo roro bobooro na caĩrĩjẽ cañuetie witinucũña na risero na caĩrĩjẽ. Tunu bairoa ñocõã na caátíwãrẽ mawijiari capetieto nocãrõ canaitĩãrõpꝯ cayasiránãrẽ bairo niñama caĩtopairi majã cũã.

¹⁴ Enoc cawãmecꝯcũ ãnacũ, Adán berore jĩcã wãmo peti pꝯga pẽnirõ cãnacãã tuti bero macããcũ ãnacũ cũã atore bairo ñ quetibꝯjꝯyayupi caĩtopairãrẽ Dios cũ caátipeere: “Marĩ Quetiupꝯ capããrã ángelea majã miles netõrõ cãrõ majũ mena caacũre cũ ñiñajowꝯ. ¹⁵ Nipetiro ati ꝯmꝯrecõo macããnarẽ na ññabesei acú baiwĩ. Cañuenarẽ na rei acú majũ baiwĩ, na carorije wapa. Nipetiri wãme roro na caátie wapa, tunu bairoa roro caána majũ ãnirĩ cũrẽ roro na caĩbusꝯeperique wapa roro popiye na baio joroque na átigꝯ baiwĩ. Na, cañuenarẽ na rei acú baiwĩ,” ñ quetibꝯjꝯyayupi Enoc ãnacũ Dios cũ camasĩõrõ jũgori. ¹⁶ Na, cañuena cariape tũgoetinucũñama. Nipetiri wãme marĩ quetiuparã na caquetibꝯjꝯrijere boetiri tiere nipetiro busꝯpainucũñama. Na rupꝯ caborore bairo jeto bũtioro na caátie ñnierẽ bonucũñama. Tie ñnie jetore bũtioro macãnucũñama. Bairi yua, botiorique mena tutuaro, “Jãã, caãnimajũrã jãã ãniña,” ñ busꝯnetõnucũñama camasãrẽ. Tunu aperã camasãrẽ netõjãñurõ na ñroanucũñama, ñtori apeye na cacũgorije ñnierẽ borã.

Amonestaciones a los creyentes

¹⁷ Mujãã roque yꝯ bairãrẽ bairo caña, yꝯ camairã narẽ bairo baieticõãña. Marĩ Quetiupꝯ Jesucristo yarã apóstolea majã na caĩquetibꝯjꝯcũrĩqũẽrẽ tũgoñaña mujãã cũã. ¹⁸ Atore bairo mujãã ñ quetibꝯjꝯyupa mai: “Catꝯsari yutea caño ãnigarãma camasã caĩtopairi majã majũ. Dios yaye quetire roro caĩboyetieperã capããrã nigarãma. Na rupꝯ caborore bairo jeto caátie majã ñna nigarãma,” mujãã ñ quetibꝯjꝯyupa. ¹⁹ Na ñna, caĩtopairi majã roque caroaro jĩcãrõ marĩ ãnimasĩtĩõ joroque caána niñama. Ati ꝯmꝯrecõo macããna roro na caátianie ñnie jetore átiãninucũñama. Bairo caña ãnirĩ Espiritu Santo Dios Yeri majũrẽ cacũgoena majũ tuanucũñama.

²⁰ Mɔjãã roque, yɔ bairãrẽ bairo caãna yɔ camairã, nocãrõ cañurĩjẽ Dios mena tũgoñatutuariquere jãnaeticõãña. Maijũgoya tocãnacã rãmɔa Jesucristo mena mɔjãã cañnierẽ. Tunu bairoa Espiritu Santo Dios Yeri majũ mɔjããrẽ cã camasiõrĩjẽ jũgori Diore cã jẽninucũña. ²¹ Caroaro ãmeo áticõã ninucũña, marĩ Pacɔ Dios caroa cã cajorijere marĩ cã cajocõãniparore bairo ãrã. Bairo áticotecõã ninucũña marĩ Quetiupaɔ Jesucristo nocãrõ marĩrẽ camai ãnirĩ yeri capetietiere marĩ cã cajopa rãmɔ caetaparo jũgoye mai.

²² Bopacooro na ãñaña aperã pɔgani cãrõ tũgoñarĩ catũgoñawẽpũẽnarẽ. Cariape na quetibɔjuya na ãnarẽ, caroaro na tũgoñanemo joroque ãrã. ²³ Na ãna peeropɔ caábujiorãrẽ na juátinemoña, na yeripɔ Jesucristo mena na tũgoñatutuaõ joroque ãrã. Aperã noa ãna rorije caáticõãnigarã cããrẽ na ãñamaiña. Bairãpɔa, maijũgoya. Mɔjãã yeripɔ roro na caátiere mɔjãã tũgoɔsare mɔjãã cãã. Roro na caátiere ãñajesoetimajũcõãña.

Alabanza final

²⁴⁻²⁵ Yɔ yarã, yɔ bairãrẽ bairo caãna, marĩ Pacɔ Dios jĩcãũã caãcã marĩrẽ canetõõrĩcũ jeto wãtĩ roro marĩrẽ cã caátigarijere ãñotamasĩñami, roro marĩ catãmɔetiparore bairo ã. Bairo marĩ cã caáto, ñe ãnie cawapa mánarẽ bairo cũtɔ marĩ etagarã. Useanirĩqũẽ mena cã caasiyarije cabauro riapepɔ marĩ etagarã. Bairi cãrẽã to ãmarõ caasiyarije cã yaye. Nocãrõ cã carotimasĩrĩjẽ cãã cã jetorea to ãmarõ. Ati ɔmɔrecóo cãã cã jũgori to baimasĩáto. Tore bairo to bai ãmarõ marĩ Quetiupaɔ Jesucristo jũgori. Cajũgoyepɔ cããrẽ, ati yɔtea cããrẽ, bairi tocãnacã rãmɔa bairo jeto to baicõãninucũ ãmarõ. Bairoa to baiáto, marĩ ã basapeoya yua marĩ Pacɔ Dios majũrẽ.

Tocãrõã niña atie queti yɔ cawoajorije.

EL APOCALIPSIS

La revelación de Jesucristo

¹ Yu yarã, atie yu cawoatupee, Dios cã macã Jesucristore catũsari rãmu caãno cabaieere cã caátibuio ññojũgoyetirique majũ niña. Cã, Jesucristo pũame cã yarã, cã caquetibũjũrotijori majãrẽ tie yoaro mee cabaieere cã quetibũjũnetõrotio joroque ñ, tiere cã átibuio ññojũgoyetiwi. Bairi Jesucristo pũame yu, Juan cawãmecũcũ, cã yu cã carotimajũãrẽ tie nipetirije cabaieere yu quetibũjũ rotijoyupi cã yu ángel mena jũgori yua. ² Tie nipetirije yu caññarĩqũẽ caãnorẽ bairo cariape majũ quetibũjũrique niña. Atie quetibũjũrique Dios yaye caroa queti Jesucristo cãã yu cã caquetibũjũmasĩõrĩqũẽ queti majũ niña.

³ Bairi ñiña yua: ðseanirĩ cã ãmarõ ni jĩcãũ ùcũ atie cabaiee yu cawoaturijere cabuenucũũ. Tunu bairoa ðseanirĩ na ãmarõ atie Dios yure cã caquetibũjũrije yu cawoaturijere caroaro catũgoũsanucũã yua. Tunu bairoa atie cabaiee yu cawoaturije cañquetibũjũrore bairo jĩcãrõ tãni caátipeyorã ðseanirĩ na ãmarõ. Merẽ ati ðmũrecõo caretipa rũmũ cõñarõ majũ baiya. Bairi tie quetire caroaro na tũgoũsaáto.

Juan escribe a las siete iglesias

⁴ Yu, Juan cawãmecũcũ, mũjãã Asia yepapũ caãna, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã macãã macããna ñubueri majãrẽ mũjãã woajõ yu átiya. Marĩ Quetiupapũ caãnijũgoricũ, ãme cããrẽ caãcũ, tunu ati yepapũ caatĩpũ pũame cã yaye caroa macããjẽrẽ mũjãã cã jonemoáto. Caroaro yeri jõrõ ãnimasĩrĩqũẽ cããrẽ mũjãã cã jonemoáto. Toreã bairo jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ, Dios carotimasĩ cã caruiro riapepũ caãna Espĩritu Santo cãã caroare mũjãã na jonemoáto.

⁵ Tunu bairoa marĩ Quetiupapũ Jesucristo cariapeã Dios yaye quetire caquetibũjũnetõũ cãã caroare mũjãã cã jonemoáto. Cã pũame cariacõatãcũ nimicãã cacatitunu jũgoricũ majũ niñami. Ati yepã macããna quetiuparã reyes majã nipetiro cããrẽ carotimasĩ majũ niñami. Bairi tunu nipetiro ati yepã macããnarẽ camai majũ niñami. Bairo marĩrẽ camai majũ ãnirĩ marĩ carorije wapare netõgũ, cã majũã roro pajĩãecori marĩ riabojayupi. ⁶ Tore bairo marĩ cã cariabojarije jũgori cã mena carotimasĩparã marĩ ãnio joroque marĩ ámi. Dios cã pacũ yarã, cã yaye macããjẽrẽ caquetibũjũrã sacerdote majã marĩ ãnio joroque marĩ ámi. ¡Bairi cã jetorea cã caasiyabatorije nocãrõ cã catutuarije to ãnicõã ninucũãmarõ tocãnacã rũmũ! Bairoa to baiáto.

⁷ ¡Jã, ññamũgõjoñijate mũjãã ðmũrecõõpũre!

Merẽ atĩyami Cristo oco buseri watoapũ.

Bairo cã caató nipetiro ati ðmũrecõo macããna camasã qũĩñagarãma.

Cãrẽ ãpõã besuro mena cã warure cajareoricarãpũ cãã qũĩña acũamajũcõãgarãma.

Tunu bairoa nipetiro camasã poari ati ðmũrecõo macããna tutuaro mena cã caató ñña acũari, bũtioro otigarãma.

¡Tame, roro majũ tãmũogãrãma! Bairopũã, bairoa to baiáto.

⁸ Tirũmũpũã caãnijũgoricũ, ãme cããrẽ caãnicõãninucũũ, tunu nemo ati yepapũre caatĩpũ marĩ Quetiupapũ Dios pũame atore bairo ññami: “Yuã, Alfa, bairi Omegare bairo caãcũ yu ãniña. Caãnijũgoripãpũã caãnijũgoatãcũ carotimasĩ yu ãniña. Tunu bairoa yuã yu ãniña nipetiro ati ðmũrecõo macããjẽ to petio joroque caatĩpũ,” ññami marĩ Quetiupapũ catutuaũ, nipetiro ati ðmũrecõo macããjẽrẽ caqũẽnorĩcũ majũ yua.

Una visión del Cristo glorioso

⁹ Y_h, Juan, m_hjãã y_h, m_hjããrẽã bairo caãcũ y_h ãniña. Bairo y_h cãã m_hjããrẽã bairo Jesucristo mena caãcũ ãnirĩ Dios cũ carotimasĩrĩpaup_h caãnipau majũ y_h ãniña. Y_h cãã m_hjããrẽã bairo Jesucristo jũgori popiye y_h tãm_honucũña. Bairo popiye tãm_homicũã, Dios y_hre tũgoñatutuarique cũ cajoro jũgori popiye y_h catãm_honucũrĩjẽrẽ y_h n_hcãnetõmasĩcõãnucũña. Dios yaye queti cariapea Jesucristo cãã y_hre cũ caquetib_hunetõrĩqũẽ quetire y_h caquetib_hunucũrĩjẽ jũgori, Patmos yuc_hpoap_h y_h cũrocawã, y_hre caboena. Bairo ti yuc_hpoap_h y_h ãm_h ti watoare yua. ¹⁰ Top_h y_h caãno yua, atore bairo baiw_h: Jĩcã rãm_h marĩ Quetiupa_hre marĩ cabasapeonucũrĩ rãm_h caãno y_h cañubueãno, Dios Yeri Espĩritu Santo cũ catutuarije mena jũgori cabus_hocajoriye bus_hriquere y_h tũgow_h. Y_h usaro p_hame tutuaro bus_hrique cabus_hocajorijere y_h tũgow_h. B_htioro trompeta mena putiricaro cãrõ majũ tutuaro bus_hrique bus_hocajow_h tame. ¹¹ Ato bairo y_hre ĩ quetib_huocajow_h: “Juan, ãme m_h caĩñarĩjẽ nipetirijere jĩcã tuti papera tutip_h woajeya. Bairo tiere woajeri, Asia yepa macããna ñubueri majã jĩcã wãmo peti p_hga pẽnirõ cãnacã macãã macããnarẽ na m_h woajowa. Ati macãã macããnarẽ na m_h woajowa: Efeso macããna, Esmirna macããna, Pérgamo macããna, Tiatira macããna, Sardis macããna, Filadelfia macããna, bairo Laodicea macããna cũãrẽ na m_h woajowa atie m_h caĩñarĩjẽ quetire,” ñi quetib_huw_h bus_hrique p_hame yua.

¹² Bairo y_hre caĩbus_hocajoro tũgori yua, y_h ãmejore ññajow_h, y_hre cabus_hure qũĩñagu. Bairo ãmejore ññajow_h yua, tame, jĩñaworica tutuu jĩcã wãmo peti p_hga pẽnirõ cãnacã tutuu majũrẽ ñiñabócaw_h. Ti tutuu p_hame oro mena qũẽnorĩcã tutuu majũ ãm_h. ¹³ Tunu bairoa jĩcã wãmo peti p_hga pẽnirõ cãnacã tutuu jĩñaworica tutuu watoap_h caãcũ jĩcãũ camasoc_h bauriquere bairo cabauriquesc_hure cũ ñiñabócaw_h. Cũ p_hame jutiro cayoarõ, cũ r_hporip_h caetarore jãñawĩ. Rupaw_h ãm_h cũ jutiro. Tunu apeyera orowẽ mena cũ cotia caũm_harõ cãrõ esaro wẽñawĩ. ¹⁴ Cũ poa cãã lana oveja poa, o cay_hsharo jũgori oco buseri cañarĩjẽ nieve cãrõ majũ botirije ãm_h. Tunu cũ caapee cãã peero caũrõrẽ bairo majũ tutuaro asiyaw_h. ¹⁵ Tunu bairoa cũ r_hpori cãã ãpõã bronce peerop_h joeri caroaro na caraaqũẽnorĩqũẽ caroa caasiyarore bairo majũ b_htioro asiyaw_h. Cũ cabus_hata cũãrẽ, nocãrõ poero paio cabus_hore bairo tutuaro bus_hwĩ. ¹⁶ Bairo cũ wãmo cariape nũgõãrẽ jĩcã wãmo peti p_hga pẽnirõ cãnacãũ majũ ñocõãrẽ na cũgowĩ. Bairo tunu cũ riserop_h ñosẽrĩcãpãĩ p_hga nũgõãt_h caoro cacũgoripãĩ, caoripãĩ majũ witiw_h. Cũ riape cãã nocãrõ tutuaro majũ asiyacãnamuw_h. Muip_h ãm_hreco macããcũ cũ caasiyarije nipetiro cãrõ majũ asiyaw_h.

¹⁷ Tie cabairijere ñña ac_hari yua, cariac_hure bairo cũ r_hpori t_hp_h y_h ñaroca cũmucóar_h. Bairo y_h cañaroca cũmurõ cũ wãmo cariape nũgõã mena y_h pããñarĩ atore bairo ñiwĩ: “Juan y_h uwieticõãña. Y_hna, caãnicõã jũgoatãc_h majũ y_h ãniña. Tunu ati ãm_hrecóo macããjẽ nipetirijere to petio joroque caátipau majũ y_h ãniña. ¹⁸ Tunu bairoa caãnicõãninucũũ majũ y_h ãniña. Y_hre na carajĩãrocamiatacũãrẽ, cacatitunu jũgoric_h majũ y_h ãniña. Bairo tocãnacã rãm_h y_h ãnicõã ninucũg_h yua. Y_hna, y_h ãniña camasã na cayasibujiopere canetõũ majũ. Bairo y_hre catũgousarã peerop_h yasietigarãma.

¹⁹ “Bairo Juan, tie m_h caĩñaataje, atie cabaiatajere woajeya. ãme ato cabairije, apeye ato jũgoye cabaipee, m_h caĩñaapee cũãrẽ m_h woatujewa,” ñi quetib_huw_h. ²⁰ Bairo ñi quetib_huw_h yaparori, atore bairo ñinemowĩ tunu: “Ñocõã, bairo jĩñaworica tutuu m_h caĩñarĩjẽ cabairijere, camasã na camasẽtĩrẽrẽ m_h y_h quetib_huw_h. Ato bairo baiya: Y_h wãmo cariape nũgõãp_h y_h cacũgorã ñocõã jĩcã wãmo peti p_hga pẽnirõ cãnacãũ caãna m_h caĩñaatanarẽ

bairo niñama yu yarã yu caquetibujeroticũrĩcãrã. Ñubueri majã jĩcã wãmo peti puga pẽnirõ cãnacã poa macããnarẽ caquetibujerã ángelea majãrẽ bairo caãna niñama ñocõã yua. Torea bairo tunu jĩcã wãmo peti puga pẽnirõ cãnacã tutuu jĩñaworica tutuu cãã yu ya poari jĩcã wãmo peti puga pẽnirõ cãnacã poa caãna ñubueri majã poarire cõñarõ baiya. Tore bairo cabairijere merẽ mu masĩña yua,” ñi quetibujerũ.

2

Mensajes a las siete iglesias. El mensaje a Efeso

¹ Bairo ĩ quetibujerũ yaparo yua, ñiwĩ: “Yu yarã, ñubueri majã Efeso macããnarẽ cajũgobueãcũrẽ atore bairo cã mi quetibujerũ woajowa:

‘Bairo ĩñami cã, ñocõã jĩcã wãmo peti puga pẽnirõ cãnacãũ majũ cã wãmo cariape nũgõãpũ cacũgõũ. Tunu bairoa jĩcã wãmo peti puga pẽnirõ cãnacã tutuu jĩñaworique oro mena qũenorĩcã tutuu watoapũ caãñesẽãũ majũ atore bairo ĩñami: ² Mujãã, Efeso macããna, mujãã caátĩãnie nipetirijere yu masĩcõãña. Tutuaro popiye yu yaye macããjẽrẽ mujãã paãninucũña. Caroaro yerijõrõã popiye tãmuomirãcũã, aperãrẽ na mujãã quetibujerũcõã ninucũña tocãnacã rãmũa. Carorije caátĩãnipairã mujãã watoa caãna cããrẽ tocãnacãnia na mujãã boetinucũña. Tie cããrẽ yu masĩña merẽ. Aperã apóstolea majã mee nimirãcũã, “Jãã, apóstolea majã majũ jãã ãniña,” caĩrã cããrẽ merẽ caroaro na mujãã ĩñacõña besemasĩcõãnucũña. Bairo na cabuerijere ĩñabese masĩrĩ, cariapea caĩtopairã na caãnierẽ mujãã masĩcõãnucũña yua. ³ Yure tũgõũsajãnaena, tocãnacã rãmũa yu mena mujãã tũgõñatutuacõã ninucũña. Tocãnacã rãmũa yu yaye queti jũgori butioro popiye tãmuomirãcũã, mujãã jutietiya.

⁴ ‘Bairo mujãã cabaimiatacũãrẽ, jĩcã wãme mujãã yu caĩpee niña. Caãnijũgoripau yure mujãã camairĩcãrõrẽ bairo ãmerẽ yu mujãã maiẽtĩña. ⁵ Bairo mujããrẽ ñiña: Tũgõñanemoña caãnijũgoro yure mujãã camairĩqũerẽ. Roro mujãã cabairijere Dios mena tũgõñaqũenorĩ caãnijũgoro mujãã caátĩãni jũgoricarore bairo átijũgoya tunu. Bairo mujãã caãpericõãta, yoaro mee yu águ mujãã tũpũ. Popiye mujãã tãmuo joroque mujãã yu átigu. Roro mujãã caátiere Dios mena mujãã cabũũ qũenoeticõãta, mujãã quetiupau jĩñaworica tutu, oro tuture bairo caãcũrẽ cã yu neweyocõãgu. ⁶ Bairo mujãã cabaimiatacũãrẽ, bairopũa jĩcã wãme niña caroaro mujãã caátĩãnie. Yurea bairo nicolaĩtas majã na caátĩãnajẽ cutiere mujãã boetinucũña.

⁷ ‘Bairi mujããrẽ ñiña: Mujãã, Efeso macããna, caãmoocũna mujãã ãniña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cã caquetibujerijere caroaro tũgopeoya! Bairi caroaro catũgõũsarãrẽ bairo ĩñami Dios: Noa ñna carorije macããjẽrẽ canetõnucãrãrẽ caroa catiñurĩqũẽ majũrẽ na yu jogũ. Caticõãnajẽrẽ cajoricũ yucũ umũrecóo Dios tũpũ caãni rĩcare na yu ugarotigu, ĩñami,’ na mi woajowa to Efeso macããnarẽ,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Esmirna

⁸ ĩ yaparo, bairo ñinemowĩ tunu: “Atore bairo na mi woajowa ñubueri majã bairi na quetiuparã Esmirna macããna cããrẽ:

‘Bairo ĩñami mujãã, Esmirna macããnarẽ caãnijũgoricũ, ape rãmũpũ cããrẽ caãnicõãniyaparopau pũame. Cariacoatacũ nimicũã tunu cacatitunurĩcũ majũ mujããrẽ bairo ĩ quetibujerũyami: ⁹ Nipetiro roro popiye bopacooro mujãã cabainucũrĩjẽrẽ yu masĩña. Ñe ñnie cacũgoena cabopacarã mujãã caãnie cããrẽ yu masĩña. Bairãpũa cariape majũrã Dios jũgori ñe ñnie carũsaena paio apeye ñnie cacũgorãrẽ bairo caãna majũ mujãã ãniña. Apeyera judío majã mee caãna caĩtopairã roro majũ mujãã na

cabusupainucūrījē cūārē yu masīña. Na ruame, “Judío majã majũ jãã ãniña,” munana itonucũñama, wãtĩ ya poa macããna cū yarãrē bairo caãna nimirãcũã yua. ¹⁰ Bairi roro popiye bopacooro mujãã cabaipeere tũgoña uwieticõãña. Bairu, wãtĩ preso jorica wiipũ mujãã mena macããna jĩcããrãrē na cũre joroque na átigumi. Dope bairo nipetiro mujãã caátianierē masĩgu, wãtĩ tore bairo átigumi. Bairãru, ruãga wãmo cãnacã rũmuã popiye bopacooro mujãã tãmuogara. Bairi tocãnacã rũmuã caroaro jĩcãrõ tũni jeto Dios mena áticoã ninucũña mujãã cariarĩ rũmũru yua. Bairo mujãã caátimasĩrõ, yu ruame tie wapa caticõãnajē yeri caroa majũrē mujãã yu jogu.

¹¹ ‘Mujãã, Esmirna macããna, caãmoocũna mujãã ãniña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cū caquetibũrĩjere caroaro tũgopeoya! Bairo noa ùna tiere tũgousari yua, carorije macããjērē canetõncãrã ruame di rũmu ùno popiye tãmuoetigarãma mũrecõoru yua. Ruãgani cãrõ rianemoetigarãma Diotu mũrecõoru, ññami,’ na mi woajowa to Esmirna macããnarē,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Pérgamo

¹² Bairo ĩ quetibũru yaparori bero, bairo ñinemowĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Pérgamo macããna cūārē na mũ quetibũru woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo ĩ quetibũrujoyami mujãã Pérgamo macããna ñubueri majãrē, ñosẽrĩcãpãĩ caoripãĩ ruãga ruãgõãtu caoripãĩrē cacũgou ruame: ¹³ Yu masĩña mujãã cabairijere: Mujãã ruame wãtĩ cū carotimasĩrĩ macã, cū caãninucũrĩ macã tũru mujãã ãninucũña. Tiere yu masĩña. Bairo ti macãtu caãna nimirãcũã, caroaro yu caborore bairo jeto mujãã átianinucũña. Bairãru, yu yaye quetire catũgousarã ãnirĩ yua, yu yaye quetire cariapea mujãã tũgousacõã ninucũña. Mujãã pitietiya tie quetire. Yu yu, yu bapa caũu, yu yaye quetire caquetibũrubojũ Antipas cawãmecũre cū rajĩãrocawã ti macã wãtĩ cū caãnimacã macããna. Bairo cū na caátimajũcõãmiatacũãrē, tiwatoa caãno cūārē yũre mujãã tũgousajãnaepũ.

¹⁴ ‘Bairo caroaro mujãã caátianimiatãcũãrē, bairopũ, peeto ùnoa niña roro mujãã caátianierē yu caquetibũrupee. Ati wãmerē roro mujãã átinucũña: Mujãã mena macããna jĩcããrã wãtĩ Balaam cawãmecũcũ cū caátirotirore bairo roro majũ carorije macããjērē átianinucũñama. Na, Balaam yaye bueriquere capitigaenarē na mujãã qũenocũnucũña. Cũ, Balaam ruame apeĩ Balac cawãmecũcũre roro israelita majãrē na ĩto rotiyawĩ tirũmũru. Atore bairo qũitorotiwĩ israelita majãrē: “Diore netõncãgu, camasã na cawericarã na jũgũẽãrē na canuniataje waibũtoa riire na majũrẽã na ugarotiya. Tunu bairoa na ruãru caborore bairo na majũ ruãru mena na átiepeáto,” qũĩ bũsjãwĩ Balaam, Balare. ¹⁵ Tunu bairoa apeyera mujãã mena macããna jĩcããrã nicolaĩtas majã na cabuerije carorije macããjērē capitigaenarē na mujãã qũenocũnucũña. ¹⁶ Bairi mujããrē ñiña: Dios ruamerē cū tũgousari, roro mujãã caátianierē tãmurĩã cū bũsqũẽnoña. Bairo mujãã caápericõãta, yu ruame jicoqueĩ átĩ, yu ñosẽrĩcãpãĩ yu riseroru cawitiripãĩ mena na nipetiro carorãrē na yu reiãgu yua.

¹⁷ ‘Mujãã, Pérgamo macããna, caãmoocũna mujãã ãniña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cū caquetibũrĩjere caroaro tũgopeoya! Bairo noa ùna tiere tũgousari yua, carorije macããjērē canetõncãrãrē ugarique manã yasiororu caãnie caroa majũrē na yu ugarotigu. Tunu bairoa ùtãpãĩ cabotiripãĩ, cawãma wãme woaturicapãĩ majũrē na yu jogu. Ni ùcũ tipãĩ woaturique catusarijere masĩcũmi. Tipãĩrē

yꝝ cajou jeto masĩgumi, ññami,' na mi woajowa to Pérgamo macããnarẽ," ñirotiwĩ.

El mensaje a Tiatira

¹⁸ To Pérgamo macããnarẽ yꝝ quetibꝝyaparori bero, bairo ñinemowĩ tunu: "Juan, aperã ñubueri majã Tiatira macããna cããrẽ na mꝝ quetibꝝy woajowa. Bairo na miwã:

'Atore bairo ñ quetibꝝyjoyami Dios macã mꝝjãã, Tiatira macããna ñubueri majãrẽ. Peero caĩrĩjẽrẽ bairo cacaapee asiyꝝ majũ mꝝjããrẽ ñ joyami. Tunu aseyera cã rꝝpori ãpõã bronze joerique caroa caasiyarijere bairo carꝝpooricꝝcꝝ pꝝame mꝝjããrẽ atore bairo ñ quetibꝝyjoyami: ¹⁹ Mꝝjãã caátianie nipetirije yꝝ masĩña. Camasãrẽ caroaro na mꝝjãã ññamaiña. Yꝝ mena mꝝjãã tũgoñatutuaya. Camasã cabopacarã cããrẽ caroaro na mꝝjãã jãátinemonucũña. Tunu bairoa popiye tãmꝝonucũmirãcũã, yeri jõrõã yꝝ yaye quetire tocãnacã rũmꝝa na mꝝjãã quetibꝝycõã ninucũña. Tunu bairoa yꝝ masĩña, yꝝre mꝝjãã camasĩjũgoripꝝ caãno caroaro mꝝjãã caátato netõjãñurõ ãmerẽ caroaro átiãna mꝝjãã átiya.

²⁰ 'Bairo caroaro mꝝjãã caátianie caãnimiatacũãrẽ, jĩcã wãme nicõãña mꝝjããrẽ yꝝ caĩpee. To caãcõ Jezabel cawãmecꝝcore cõ mꝝjãã qũenocũña. Aperorꝝ cõ mꝝjãã árotietiya. Cõ pꝝame, "Dios cã caquetibꝝyrotijorico yꝝ ãniña," ñmiocũã, cõ cabuerije mena, yꝝ yarã, yꝝ yaye quetire caquetibꝝyarãrẽ na ñtonucũñamo. Na rꝝpꝝa caborore bairo roro na rꝝpꝝa mena na átiepeo joroque na ñtonucũñamo yꝝ yarãrẽ. Tunu bairo wericarã na jũgũẽãrẽ na cajorije waibꝝtoa riire, "Mꝝjãã majũ cãã ɣgaya tiere. Tie ɣgaata, ñjãñũña," na ñtoquetibꝝynucũñamo. Tie, bairo cõ caĩto quetibꝝyarijere yꝝ boetiya. ²¹ Yꝝ pꝝame merẽ cõrẽ yoaro ññacote ãniniña, roro cõ caátiere yapapuari Dios mena cõ cabꝝsũqũẽnopeere bori yua. Cõ pꝝame tore bairo átigaetiri, cõ caátianierẽ jãnagaetiyamo. Roro cõ rꝝpꝝa caborore bairo caũmꝝa mena cõ caátiepenucũrĩjẽ cããrẽ jãnagaetiyamo. ²² Bairi popiye cõ tãmꝝo joroque yꝝ átigu cõ yaye wapa yua. Yoaro riaye jeto cõ ria rũmꝝa cãtio jorique cõ yꝝ átigu. Torea bairo cõ mena roro na rꝝpꝝa caborore bairo caátinucũrã cãã popiye na tãmꝝo joroque yꝝ átigu. Cõ, cõ caátianierẽ bairo roro na caátianierẽ Dios mena tũgoña yapapuari na cajãnaeticõãto, yoaro popiye na baiãnio joroque na yꝝ átigu na cããrẽ. ²³ Cõ pũnaa cããrẽ na yꝝ pajĩãre peyocõãgu. Tore bairo yꝝ caátõ ñña yua, nipetiro ñubueri majã poari pꝝame atore bairo ñ masĩgarãma: "Dios, pꝝapea marĩ yeripꝝ, marĩ catũgoñarĩjẽpꝝ cããrẽ camasĩ majũ niñami," ñ masĩgarãma camasã. Bairi mꝝjãã tocãnacãũpꝝrea di wãme ñno mꝝjãã caátianimasĩrĩcã wãme cãrõ mꝝjãã yaye wapare yꝝ jogꝝ. ²⁴ Mꝝjãã, Tiatira macããna, cõ cabuerije macããjẽrẽ caboena, bairi wãtĩ cã catutuarije macããjẽ camasã na camasĩõtãjẽ niña, na caĩrĩjẽ cããrẽ caboenarẽ atore bairo mꝝjãã ññña: Ape wãme átajere mꝝjãã yꝝ átirotinemo peoetiya. ²⁵ ãme mꝝjãã caátianimasĩrõrẽã bairo caroaro áticõã ninucũña caroa wãmerẽ. Nemo ati yepapꝝ yꝝ tunuatopꝝ cããrẽ bairoa mꝝjãã áticõã ninucũwã.

²⁶ 'Bairo carorije macããjẽrẽ canetõnucãpetirã, yꝝ caborore bairo caátijĩãti yaparoetarãrẽ camasã poarire na rotimasĩõ joroque na yꝝ átigu. ²⁷ Yꝝ Pacꝝ rotimasĩrĩqũẽrẽ yꝝ cã cajoricarorea bairo yua narẽ na yꝝ jogꝝ rotimasĩrĩqũẽrẽ. Bairo yꝝ cajoro jũgori yua, camasã poari nipetirore caroaro majũ na rotimasĩgarãma. Tutuaro mena na rotimasĩgarãma. Carorã cañuena cããrẽ jotꝝ riĩrũre pawabatorericarore bairo na regarãma na, na cañuetie wapa. ²⁸ Tunu bairoa cañuũ busuri ñocõ majũ cããrẽ na yꝝ jomajũcõãgu carorijere caboeti majãrẽ yua.

29 ‘Mujãã, Tiatira macããna, caãmoocuna mujãã ãniña. ¡Bairi Espíritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cã caquetibujurijere caroaro tũgopeoya!’ na mi woajowa to Tiatira macããnarẽ,” ñirotiwĩ.

3

El mensaje a Sardis

1 Bairo ñi quetibujuri yaparori bero, bairo ñinemowĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Sardis macããna cããrẽ na mũ quetibujuri woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo ñi quetibujuri joyami Dios Yeri jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ Espíritu majũrẽ cacũgon. Cũ wãmorũ jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ ñocõãrẽ cacũgon atore bairo mujãã ñi joyami: Mujãã caátianie nipetiri wãmerẽ yũ masĩña. Cacatirã majũ caãniparã nimirãcũã, ãmerẽ cariaricarãrẽ bairo majũ mujãã ãniña. Tiere yũ masĩcõãña. 2 Yũ yarã, masacatiya. ãme caroaro mujãã caátianierẽ nemojãñurõ átinemo jũgoyecusa. Tiere átijãnaeticõãña. Mujãã pũame caroa macããjẽrẽ átijãnarã mujãã baiya. Bairi jĩcã wãme roro mujãã caátianierẽ ñiñanucũña. Tie bairo mujãã caátinucũrĩjẽ cariape átaje mee niña Dios cã caĩñajoro. 3 Masacatiri tũgoña nemoña tunu Dios yaye quetire mujãã na caquetibujuri jũgoriquere. Tie queti jetore tũgousacõã ninucũña. Mujãã carorije wapare tũgoña yapapuarĩ Dios pũamerẽ cã tũgousaya tunu. Tore bairo caroaro masacatirique mena Diore tũgousari mujãã caãmerĩcõãta, tãmurĩã mujãã tũrũ yũ atĩgũ yajari majõcũre bairo yua. “Cũ acũmi,” yũre mujãã caĩyueti rãmũ caãno mujãã yũ popiye peyũ atĩgũ.

4 ‘Bairo roro jĩcããrã to Sardis macããna mujãã caátianimiatacũãrẽ, nocãnacãũ ãna niñama roro di rãmũ caátianierĩnucũrã. Jutiro cabotirore caũgueri tuenarẽ bairo niñama. Na roque yũ mena nigarãma. Yũ mena jutii cabotirijere jãnarĩ, yũ mena ñesẽãgarãma, tore bairo caátiecoparã majũ caãna ãnirĩ yua. 5 Bairi na ãna canetõnucãpetirã, caroaro caátijĩãti yaparoetarã tore bairo nocãrõ caroa cabotirijere jutii jãñagarãma. Na wãmerĩ cũã coseetigarõ cacatirã majũ wãmerẽ woaturica tutipũ cããrẽ. Yũ Pacũ Dios cã caĩñajoro pũame roque caroaro majũ na ññajesori, “Yũ yarã niñama,” cã ñinemogũ. Cũ yarã ángelea majã na caĩñajoropũ na yũ jũátinemogũ.

6 ‘Mujãã, Sardis macããna, caãmoocuna mujãã ãniña. ¡Bairi Espíritu Santo Dios Yeri majũ mujãã ñubueri majã poarire cã caquetibujurijere caroaro tũgousaya!’ na mi woajowa to Sardis macããnarẽ,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Filadelfia

7 Bairo ñi quetibujuri bero, bairo ñiwĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Filadelfia macããna cããrẽ na mũ quetibujuri woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo ñi quetibujuri joyami caĩũũ, cariape caãcũ, mujãã Filadelfia macããnarẽ. Quetiupũ Rey David ãnacũ yaro llave jope pããrĩcãrõrẽ cacũgon carotimasĩ majũ mujããrẽ quetibujuri joyami. To llave mena jopere cã capããrõ, noa ãna biamasĩetĩñama. Tunu bairoa to llave mena cã cabiata, noa ãna ti jopere pããmasĩetĩñama. Cũ, tore cacũgon pũame mujããrẽ ññami: 8 Mujãã caátianie nipetirijere yũ masĩña. Tũgoya mai yũ yarã: Mujãã riaperũ jopere yũ pããnucõña, mujãã cajããmasĩparore bairo ñi. Ti jopere noa ãna biamasĩetĩgarãma. Mujãã pũame netõnucãrõ majũ mujãã yeri tũgoñatutuaetiya. Baimirãcũã, yũ yaye quetire caroaro mujãã tũgousaya. Yũre mujãã teetiya. 9 Wãtĩ ya poa macããna, judío majã ãmerĩmirãcũã, “Judío majã jãã ãniña,” caĩtopairãrẽ mujãã na ñroao joroque na yũ átĩgũ. Na rũropatuuri mena etanumurĩ mujãã na ñroao joroque tutuaro na yũ

átirotiġu. Bairo mǎjǎã yu caátirotirore iñarĩ yua, cariapea masĩgarãma mǎjǎã yu camairĩjẽrẽ. “Dios yarã majũ niñama na roque,” iñĩ mǎjǎã iñagarãma. ¹⁰ Mǎjǎã ruame yu carotirore bairo cariape mǎjǎã áticõã ninucũña tocãnacã rãmua. Bairo mǎjǎã cabairo jũgori mǎjǎã yu juátinemogu. Ati umarecõo capetiro, nipetiro ati yepa macããnarẽ tutuaro cã caĩñabeseri rãmua caetaro, mǎjǎã yu juátinemogu.

¹¹ ‘Tãmurĩã mǎjǎã tuɾu yu atĩgu. Bairi ãme caroaro mǎjǎã caátĩãnierẽ átiãnijãaeticõãña. Bairo jeto mǎjǎã caátĩãmata, noa ùna mǎjǎã yaye caãnipẽere yasiobojaetigarãma. ¹² Bairo noa ùna carorije macããjẽrẽ canetõnucãpetirãrẽ Dios ya wii templo wii macãã bota caãnimajũrĩ botare bairo na yu cũgu. Bairo caãna ãnirĩ di rãmua ùno Diore cã aweyoetigarãma. Napure Dios ya wãme majũ na yu woatugu. Tunu bairoa yu Pacu ya macã wãme cããrẽ napure yu woatugu. Cawãma macã Jerusalén umarecõoru caatĩata macã wãmerẽ napure yu woatugu. Yu ya wãme cawãma wãme cããrẽ napure yu woatugu.

¹³ ‘Mǎjǎã, Filadelfia macããna, caãmoocuna mǎjǎã ãniña. ¡Bairi Espĩritu Santo Dios Yeri majũ mǎjǎã ñubueri majã poarire cã caquetibũjũrijere caroaro tũgõsaya!’ na mi woajowa to Filadelfia macããnarẽ,” ñirotiwĩ.

El mensaje a Laodicea

¹⁴ Bairo ñi quetibũju rotiyaparori bero, bairo ñiwĩ tunu: “Juan, aperã ñubueri majã Laodicea macããna cããrẽ na mu quetibũju woajowa. Bairo na miwã:

‘Atore bairo i quetibũjujoyami Dios macã mǎjǎã Laodicea macããna ñubueri majãrẽ. Cariape caãcã, cariape caĩquetibũju majũ mǎjǎãrẽ quetibũjujoyami. Nipetiro Dios cã caqũẽnorĩqũẽ ati umarecõo macããjẽ urau majũ mǎjǎãrẽ i quetibũjujoyami: ¹⁵ Mǎjǎã caátĩãnie nipetirijere yu masiña. Oco caasietie, cayusuaetiere bairo mǎjǎã ãniña. Tiere yu masiña. Bairi oco cayusuarije, o caasirijere bairo jicoqueia mǎjǎã caãmata roque, ñubujoro. ¡Mǎjǎã ruame tore bairo cabaiparã nimirãcũã, tore bairo mǎjǎã baietiya! ¹⁶ Oco cayusua, asipotietiere bairo mǎjǎã ãniña yu caĩñajoropure. Bairo mǎjǎã cabairoi, ti ocore mañoreire bairo mǎjǎã yu recoagu cayoaropu.

¹⁷ Mǎjǎã ruame, “Cadinero cũgorã majũ marĩ ãniña. Ñe ùnie marĩrẽ rusaetiya. Jĩcãrõ tũni caroaro marĩ átiãniña,” mǎjǎã i tũgoñanucũña. Bairo iimirãcũã, camasã catiena majũ mǎjǎã ãniña. Cabũgoro macããna caĩtopairã mǎjǎã ãniña. Dios yaye macããjẽrẽ cacũgoena, cacaapee mána, cajutii jãñaenarẽ bairo roro mǎjǎã baiya Dios cã caĩñajoro. ¿Dise ruamerẽ mǎjǎã cũgorãati? Æme mǎjǎã cacũgorije cawapa manie majũ tuacõãña. ¹⁸ Bairi mǎjǎãrẽ yu quetibũjuya: Yu yaye nocãrõ caroa majũrẽ tũgõsaya. Oro peeropu joe qũẽnorĩqũẽrẽ bairo caãnie majũrẽ yu jogu, yure mǎjǎã cajẽniata. Tiere mǎjǎã yu cajoro, cariapea ñe ùnie carusaena majũ mǎjǎã ãnigarã umarecõopure. Tunu bairoa yu roque jutii caroa cabotirije majũrẽ yu jogu mǎjǎã cajãñapeere. Tie jutii jãñarã, cabobotũgoñaenarẽ bairo mǎjǎã ãnigarã, ãmerẽ cajutii mánarẽ bairo nimirãcũã. Apeye cããrẽ carorije mǎjǎã caátie jũgori cacaapee iñaenarẽ bairo mǎjǎã caãnierẽ mǎjǎã caucotĩpee uco majũrẽ mǎjǎã yu jogu. Tiere yu cajoro yua caĩñamasĩrã ãnirĩ caroaro yu yaye quetire jĩcãrõ tũni mǎjǎã tũgõsagarã.

¹⁹ Yu ruame yu yarã yu camairãrẽ tutuaro mena na quetibũjuri na yu beyomasĩña. Bairi tutuaro mena na yu beyogu. Popiye na baio joroque yu átiġu, Diore iroari cãrẽ na catũgõusaeticõãta yua. ²⁰ Tũgopeoya mai yu caĩrĩjẽrẽ: Yu ruame joperu etari capiinucũãrẽ bairo yu ãniña. Bairo yu capiĩro, ni jĩcãũ ùcũ yu capiĩrijere tũgori yure cã capããjõata, cã ya wiĩru

catuare bairo cū yerip̄ ȳ ānicōāgn̄. Cūrē cabarac̄s̄ majū ȳ tuagn̄ yua, ȳre bori cū yerip̄ ȳ cū cabocāñeata. ²¹ Bairo carorije macāñjērē canetōncāpetirārē ȳ carotimasīr̄pār̄, na cañiparāre na ȳ joḡ. Ȳ cūā carorije macāñjērē ȳ canetōncārō jūgori cū carotimasīr̄pār̄ ȳ Pac̄ ȳ cū cacūrīcārōrēā bairo ȳ cūā na ȳ ruirotiḡ ȳ Pac̄ t̄r̄.

²² ‘Mujāā, Laodicea macāāna, caāmooc̄na mujāā āniña. ¡Bairi Esp̄ritu Santo Dios Yeri majū mujāā ñubueri majā poarire cū caquetibuj̄rijere caroaro tūgousaya,’ na mi woajowa to Laodicea macāāna cūārē!’ ñi quetibuj̄ rotiwī yua nipetiro ñubueri majā poari macāānarē.

4

La adoración en el cielo

¹ Bairo ȳ cū caīquetibuj̄ro bero, ñiñamugōjow̄ ñm̄recóop̄re. Bairo ñiñamugōjow̄, ñm̄recóo p̄āñncārō cañorē ñiñajow̄. Bairo ȳ cañarō yua, b̄s̄rīque nocārō paio trompeta putiricaro cārō majū cab̄suátaje ȳ catūgojūgoataje p̄ame bairo ñiw̄ tunu: “W̄m̄coasá ato ȳ t̄r̄. Atie bero cabaípee nipetirijere m̄ ñiñora. Nipetirije m̄ ȳ cañor̄ee ȳ cañrōrēā bairo t̄m̄urīā baimajūcōāgaro,” ñiroyaw̄ b̄s̄rīque p̄ame.

² Bairo cañrō, jicoquei Esp̄ritu Santo cū catutuarije jūgori ñm̄recóop̄re ȳ acoár̄. Top̄ etari yua, ñiñaroyaw̄ ñm̄recóop̄re carotimasī majū ruīricaro tronorē. To ruīricarore j̄cāñ carui cūārē cū ñiñaroyaw̄. ³ Cū, to ruīricarore carui p̄ame b̄tioro majū asiyawī. Ētā jaspe, o cornalina na cañr̄jē nocārō caasiyaro cārō majū cū rupā asiyawī. Tunu bairoa cū caruiro buire bue beto niāmejorew̄. Ētā, esmeralda na cañr̄jērē bairo majū tutuaro asiyaw̄ ti bue beto. ⁴ To ruīricaro trono riapere ñiñaw̄ apeye ruīrique veinticuatro majū cañie cūārē. Tere caruirā cūārē ñiñaroyaw̄. Tie ruīrique caño cārō veinticuatro majū cab̄toa carotimasīr̄ caruiāmejorerārē na ñiñaroyaw̄. Naa, cab̄toa p̄ame cabotirije jeto jutii jāñawā. Na rupoar̄ quetiuparā na car̄poapeoro ũno coronarē pesawā. Oro mena q̄ñenoriq̄ñērē pesawā. ⁵ Carotimasī ruīricaro tronop̄ b̄po cū cayaberije, bairi nocārō paio b̄s̄rīque, apeye cab̄poparije cūā witiw̄. Tunu apeyera carotimasīruīricaro riap̄ep̄re j̄cā w̄mo peti p̄ga p̄ñirō cānacārō majū j̄ñawor̄ique cañr̄jē ũnucūw̄. Tie j̄ñawor̄ique p̄ame Dios Yeri j̄cā w̄mo peti p̄ga p̄ñirō cānacā yeri p̄na majū āno baiw̄. ⁶ Tunu bairoa carotimasīruīricaro riap̄ep̄ria capairiyare bairo witiw̄. Tiya oco p̄ame caroaro majū ñna āmewiyor̄ique ām̄. Ēñoorō ñna āmewiyor̄icarore bairo caroaro majū oco tusuriya ām̄ tiya ria.

To carotimasīruīricaro recomac̄p̄re bairi to t̄ri cūārē marī caññañnaena ũna seres majā cacatirā majū āni āmejorewā. Na p̄ame na rupāri petirop̄na caapee c̄tiāmejore peticōāwā. ⁷ Bairi sere cañijūgou p̄ame, macāñcū yai cajūāñ riap̄ere bairo cacūgou āmi. Cū bero macāñcū nur̄cū w̄c̄ riap̄ere bairo cacūgou āmi. Apei cū bero cañcū camasoc̄ riap̄ere bairo cacūgou bauwī. Cat̄sā p̄ame aa baur̄iquere bairo cabaū majū w̄nucūwī. ⁸ Na, seres majā cacatirā majū p̄ame tocānacāñ̄na j̄cā p̄ñirō cānacā quer̄p̄ñri jeto cūgowā. Na rupā bui, bairi na rupoar̄ cūārē caapee c̄tipeticōāwā. Bairo āna, na p̄ame ñm̄recóo, bairi ñami cūārē atore bairo ĩ jānaema:

“¡Caroú, caroú, nocārō caroú majū niñami marī Quetiupar̄ Dios!

Nipetiro carotimasī majū niñami.

Tir̄m̄p̄na merē cañijūgoatac̄ niñami.

Āne cūārē bairoa ānicōāñami.

Ape r̄m̄ caño, ti yepar̄ caápar̄ majū niñami,” ĩ basapeowā jānar̄icārō mano yua.

9-10 Na, seres majã pame nairõ majũ cõ basapeowã: “Cañu majũ m añiña. Murẽ nipetiro na ñroáto. Jáã mena m ñumajũcõãña.” Carotimasĩ cõ caruiropu carui tocãnacã rãmna cañnicõãcãrẽ seres majã cõ na cabasapeoro cãrõ, cabutoa camasĩrã cõã qũiroawã Diore. Na rãpopatuuri mena cõ riaperu etanumurĩ qũiroawã. Cõ basapeorã yua, na capesarije coronarẽ cõ caruiro riaperu wejonucũrĩ atore bairo ĩ basawã:

11 “Jãã Quetiupa Dios, nipetiro na caĩroapu majũ m añiña.

Nocãrõ catutua majũ m cañnoi, murẽ ñroari na basapeoáto.

M roque nipetirije cañnierẽ caqũẽnorĩcã majũ m añiña.

Bairi atie nipetirije m caborore bairo jeto cañnipeere ĩ, m qũẽnojũgoyupa,” ĩ basawã Diore nipetiro cabutoa camasĩrã yua.

5

El rollo escrito y el Cordero

1 To bero ñiñaroyawu tunu carotimasĩ cõ caruirore. To carui pame cãgoruiwĩ jĩcã pũrõ, tunuarica pũrõrẽ. Capupea cabui cãrẽ woarica tunua ãm. Ti tunua pame jĩcã wãmo peti pãga pẽnirõ cãnacãpau majũ momia cõsĩ ũnie mena jũgoo biaricaro ãm. 2 Tãpau ñiñaroyawu tunu ángel catutua majũrẽ. Nocãrõ tutuaro busarique mena atore bairo ĩ jẽniñawĩ: “¿Ni ũcã cayeri tũgoñawẽpũ caãcũ ati tunua jũgoorica tunuarẽ cõ pããmasĩñati?” 3 Bairi ni jĩcã ũcã mami ti tunuarẽ capããmasĩ. Murecõo cãrẽ, ati yepa cãrẽ, ati yepa roca cãrẽ ti tunuarẽ capããmasĩpau ũcã mami. Nerĩ, cabuemasĩ ũcã cãã mami. 4 Yu pame ni ũcã jĩcã ti tunuarẽ capããmasĩ, o ti tunuarẽ caneiñau ũcã cãã, cõ camanoi, butiuro y yapapuawu. 5 Bairo yapapuari y caotiro ñnarĩ, jĩcã cabucu camasĩ cabutoa mena macããcũ pame bairo ñiwĩ: “Tocãrõã otiya. Otienua. Merẽ niñami wãtĩrẽ canetõnucã petiricu jĩcã. Cõ pame roque pããmasĩgumi. Yaijũãrẽ bairo caãcũ catutua Judá ya poa macããcũ David ãnacũ pããmi niñami. Cõ roque ti tunua jĩcã wãmo peti pãga pẽnirõ cãnacãpau jũgooriquere tũgãwori pããmasĩgumi. Marĩ quetibũjũgumi ti tunua woariquere,” ñiwĩ cabucu camasĩ yua.

6 Bairo cabairipau ñiñaroyawu tunu waibucu nurĩcãrẽ bairo caãcũ Corderore. Cõ, Cordero pame carotimasĩ cõ caruiro riape, cacatirã seres majã, bairi cabutoa camasĩrã majã watoapu bauwĩ. Na capajĩãrocacõãrĩcã nimicã, cacati majũ nucũrẽ bairo baunucũwĩ. Cõ rãpopau jĩcã wãmo peti pãga pẽnirõ cãnacãrõ majũ jawiicumi. Tunu bairoa jĩcã wãmo peti pãga pẽnirõ cãnacã majũ caapee cãrẽ cũgowĩ. Cõ jawi, bairi cõ caapee cãã Dios Yeri Espiritu Santo ati yepa nipetiropu cõ cajoatana jĩcã wãmo peti pãga pẽnirõ cãnacã majũrẽ na cõñarõ baiwu. 7 Bairi yua, Cordero pame carotimasĩ cõ caruiro tãpau ámi. Cũta eta, cariape nũgõã cõ cacãgoruiri tunuarẽ cõ jiyaneuwĩ. 8 Bairo cõ canerĩpau yua, bapãricãnacãũ caãna seres majã bairi cabutoa masĩrã majã veinticuatro majũ caãna cõã na rãpopatuuri mena ñigãtuwã, Cordero riaperu qũiroarã. Na pame nipetiro basu, paaricaro arpare cũgowã. Tunu bairo jota bapa oro mena qũẽnorĩcãrẽ cũgowã. Incienso cajũtiñurĩjẽ tirũpũre jãñawũ. Ti copãrũre cajãñarĩjẽ incienso pame Dios yarã, cõ ya poa macããna na cañubueporije macããjẽrẽ bairo cañnie caroa majũ ãm. 9 Na yua, atore bairo ĩ basawã cawãma wãme basariquere:

“M roque ti tunua woarica tunuarẽ nerĩ, jũgoobiariquere catũgãwomasĩpau majũã m añiña.

Torecũna, camasãrẽ na netõõgu, pajĩãecori m riĩ reyupa.

Nipetiro camasã poari, nipetiro apeye busari majã ati murecõo macããna camasãrẽ na netõõgu, m riĩ reyupa.

Tocānacā yepaa macāāna Dios yarā na caāniparore bairo ī, m̄ riayupa.

¹⁰ Bairo na netōōrī yua, quetiuparārē bairo na jāō joroque na m̄ ásupa.

Dios yarā sacerdote majārē bairo na jāō joroque na m̄ netōñupā.

Na, nipetiro ti yepar̄re rotimasīgarāma,” ī basawā cab̄toa camasīrā.

¹¹ To bero ñiñajoroyaw̄ tunu. Bairo īñajou, ȳ tūgow̄ capāārā ángelea majā na cab̄s̄ ocajorijere. Carotimasī cū caruiro, aperā cacatirā majū seres majā, bairi cab̄toa camasīrā t̄re b̄s̄ āmejorewā. Nocārō capāārā millones majū na mena macāāna ángelea majā cū āma. ¹² Na p̄ame b̄s̄rique tutuaro mena bairo īwā:

“Waib̄s̄ macūrē bairo caācū Cordero capajīāecoric̄ roque catutuam̄ majū niñami.

Cañ̄ nipetiro upam̄ majū niñami.

Ñe ūnie cū camasīētīē manimajūcōāñā. Ñe cū r̄saetiya.

¡Bairi cū jetorea nipetiro cū na īroáto! Cūrē na basapeoáto.

‘Cañ̄, cañ̄ majū m̄ āniña m̄ roque,’ cū na īroáto,” ī basawā.

¹³ Tunu bairoa ȳ tūgow̄ nipetiro m̄recóo macāājē Dios cū caq̄ñenōrīq̄ē ati yepa macāājē cū caīrjērē. Ati yepa roca, bairi ria capairiya cū bairo caībasapeorijere ȳ tūgow̄:

“¡Carotimasīruiricarō tronop̄ carui, bairi Cordero cūārē basapeorique to āmarō!

Nocārō cañ̄ cū caānoi, cū jetorea īroarique to āmarō.

Nocārō cū catutuarije cū tocānacā r̄m̄ua to ānicōā ninucūáto.

¡To petieticōáto!” ī basawā capāārā ángelea majā.

¹⁴ Bairo na caīrō tūgori, seres majā cacatirā baparcānacā cū caāna p̄ame atore bairo ī yūāma: “¡Bairoa to baiáto!” īwā. Bairo caīr̄p̄re veinticuatro majū caāna cab̄toa p̄ame r̄popatuuri mena etanumurī na īroawā, Cordero, apeī tronop̄ carui menarē yua.

6

Los siete sellos

¹ Tie bero ñiñajonemow̄ tunu Cordero cawāmec̄s̄ ti tunuarē caneátac̄re. Cū p̄ame ti tunua j̄gooricarō j̄cā wāmo peti p̄ga p̄ñirō cānacārō j̄gooturicarore tūgāwojūgowī. Beroa cōsī ūnie mena j̄gooricarō caānijūgorore tūgāwotajūgowī. Bairo cū catūgāwonerīp̄ua, ȳ tūgow̄ seres majā mena macāācū j̄cā cū cab̄s̄ocajorijere. Baparcānacā mena macāācū b̄po cārō cū cab̄s̄rijere ȳ tūgow̄: “Tiaya. ¡ñ̄asá!” ñiroyawī.

² Bairo cū caīrō īñajou, ñiñabócaw̄ yua caballo caboti majūrē. Cū bui capesau cūārē cū ñiñawū. Caballo bui capesau p̄ame yerubetore wāmor̄ nerī ámí. Quetiupau rey cū capesaro ūno coronarē cū peowī j̄cā. Tore pesari cū p̄ame cū wapanarē na netōñcā ācū majū baiwī. Bairo na netōñcā ācū yua, cū wapanarē na netōñcācōāwī.

³ Ti tunua j̄gooturicarō cabero macāātōrē tūgāwonewī tunu Cordero. Bairo cū catūgāwonerīp̄ua ȳ tūgow̄ seres majā j̄cā bero macāācū cū cab̄s̄rijere. Bairo ñiwī: “Tiaya. ¡ñ̄asá!” ⁴ Bairo cū caīrō īñajou, ñiñabócaw̄ apeī caballo cajūāñ̄ majūrē. Cū bui capesau cūārē cū ñiñawū. Caballo bui capesau p̄ame ati m̄recóo macāāna yerijōrō na caānierē ēmamasīrīq̄ē catutuarijere cū jowī. Camasā tocānacāp̄ua na majūā āmeo pajīāō joroque átajere masīwī. Yise capairipāñ̄ majūrē cū jowī.

⁵ Ti tunua j̄gooturicarō p̄garo bero macāātōrē tūgāwonewī tunu Cordero. Bairo cū catūgāwonerīp̄ua, ȳ tūgow̄ seres majā p̄garā bero macāācū cū cab̄s̄rijere. Bairo ñiwī: “Tiaya. ¡ñ̄asá!” Bairo cū caīrō īñajou, ñiñabócaw̄ apeī caballo cañ̄i majūrē. Cū bui capesau cūārē cū ñiñawū. Caballo bui

capesaᵛ pᵛame nucũõ cõñarĩcãrõrẽ cũ wãmopᵛ nerĩ ámí. ⁶ Baparicãnacãũ caãna cacatirã seres majã watoapᵛ atore bairo caĩrĩjẽ busuriquere yᵛ tũgowᵛ: “Camasã jĩcã rãmᵛ na cawapataro cãrõ wapacutiya jĩcã kilo trigo poca. O itia kilo cãrõ wapacutiya jĩcã rãmᵛ paarique wapa. Cabaimiatacũãrẽ, use oco bairo roarique use cũã nicõãgaro. Yasietigarõ,” bairo busuriquere yᵛ tũgowᵛ.

⁷ Ti tunua jũgooturicarõ itiarõ bero macããtõrẽ tũgãwonewĩ tunu Cordero. Bairo cũ catũgãwonerĩpaᵛa, yᵛ tũgowᵛ seres majã itiarã bero macããcũ cũ cabusurijere. Bairo ñiwĩ: “Tiaya. jĩñᵛ asá!” ⁸ Bairo cũ caĩrõ ññajõᵛ, ññabócawᵛ apei caballo cajũripuaᵛ majũrẽ. Cũ bui capesaᵛ cũãrẽ cũ ññawũ. Caballo bui capesaᵛ pᵛame, Camasãrẽ Riarique Caácᵛ, wãmecᵛmí. Cũ bero amí apei, Cariaricarã Na Caãnopᵛ Macããcũ, cawãmecᵛcᵛ. Cũ pᵛame ati ñmũrecóo macããna baparicãnacã poa caãnarẽ jĩcã poa majũrẽ pajĩãmasĩwĩ. Besu átaje, aᵛa riarique, riaye mena, o waibũtoa camasã ugarã mena na yasiorique caácᵛ ãmí. Tie ati masĩrĩqũerẽ cũ jowĩ jĩcãũ.

⁹ Ti tunua jũgooturicarõ baparicãnacãrõ bero macããtõrẽ tũgãwonewĩ tunu Cordero. Bairo cũ catũgãwonerĩpaᵛa, ññabócawᵛ Dios yaye quetire na caquetibũjnetõrĩqũẽ jũgori na capajĩãrericarãrẽ. Waibũtoa riire na cajoemũgõjori mesa altar rocapᵛ nucũwã na ãnana. ¹⁰ Na, Dios cũ cacatioricarã pᵛame busurique tutuaro mena atore bairo ñwã: “Jãã Quetiupᵛ cañᵛ majũ mᵛ ãniña. Nocãrõ caroaro cariape majũ caquetibũjᵛ mᵛ ãniña. Bairi, ¿nocãrõpᵛ ati yepa macããnarẽ na miñabeseiati? ¿Nocãrõpᵛ jããrẽ na capajĩãrĩqũẽ wapa jãã mᵛ ãmebojauati? Tãmurĩ jãã mᵛ ãmebojawa,” qũĩwã Diore. ¹¹ Bairo na caĩrõ bero, Dios pᵛame jutii cabotirije cayowerijere na jowĩ. Na jori bero, bairo na ñwĩ: “Rusaya mai. Paajutieticõãña. Yerijãña peeti yũtea cãrõ, ti yũtea caetaparo jũgoye mai. Mũjããrẽ bairo yᵛ yaye quetire caquetibũjũã nicõãñama mai ti yepapᵛre. Cristo yaye queti jũgori cariaparã nicõãñama. Naa, nipetiro na caneñapetietaro bero roque, na ññabeseᵛ tãmurĩã yua,” na ñwĩ.

¹² Ti tunua jũgooturicarõ jĩcã wãmo cãnacãrõ bero macããtõrẽ tũgãwonewĩ tunu Cordero. Bairo cũ caáto, yᵛ caññajoro yua, nocãrõ tutuaro majũ ati yepa yuguiwᵛ. Muipᵛ ñmũreco macããcũ cũã yaticoámí. Bairi yua ati yepa pᵛame naitĩãpeticoárpú. Boori jutiro caññirõ netõrõ majũ ati yepa naitĩãcoárpú. Muipᵛ ñami macããcũ cũã jũãũ, rií cuire bairo jẽñacoámí. ¹³ Tunu bairoa ñmũrecóo macããna ñocõã cũã ati yepapᵛ wẽẽcoama. Wĩno tutuaro capapuro jũgori yucᵛ higueraᵛ ríca cacãme cawerore bairo majũ wẽẽpeticoama. ¹⁴ Jõbui ñmũrecóo cũã yasicoapᵛ. Baunemoepũ. Jĩcã pũrõ papera pũrõãcãrẽ tunua yasioricarore bairo jicoquei yasicoárpú. Bairi ãtã yucᵛ ati yepa caãnie, ria capairiyapᵛ caãnie yucᵛ poari cũã yugui wũpeticoárpú. Aperopᵛ jeto tie nipetiro wũnetanũcãpeticoárpú.

¹⁵ Nipetiro ati yepa macããna carotimasĩrã quetiuparã reyes cũã acũapeticoámá, tiere ññarĩ yua. ãtã yucᵛ, ãtã wiiripᵛ ruticoámá. Aperã camasã quetiuparã catutuarã, soldaua quetiuparã catutuarã, cadinero cũgonetõrĩ majã cũã acũacoama. Torea bairo tunu carotitutuarã majũ camasã caroaro ñe rusaeto caãna, aperã paacoteri majã ñmũarẽ bairo caãna cũã uwijãñuwã. Nipetiro ãtã yucᵛpᵛ rutipeticoámá. ¹⁶ Bairo ti yucᵛ ãtã yucᵛpᵛ áná yua, atore bairo ñ otiwã: “¿ãtã yucᵛ, ãtã rupaa marĩrẽ to sítõõ yasioáto!” ñwã. “Carotimasĩ cũ caruiropᵛ carui marĩ cũ caññãetiparore bairo marĩrẽ to sítõõ yasioáto ãtã yucᵛ. Roro popiye marĩ tãmũo joroque marĩ átiremi tronopᵛ caruiãcũ. ¿Bairi ãtã yucᵛ marĩ to ñapea yasioáto! ¹⁷ ãmerẽ etacoaya merẽ yua roro popiye marĩ tãmũo joroque marĩ cũ caátipa rãmᵛ. Caãnitũsari rãmᵛ camasãrẽ cũ caññabeseri rãmᵛ majũ etacoaya yua. Bairi

ti rûmurê, ¿noa na netômasîrâati?” ï yapapuawã nipetiro ati yepa macããna caãnimiatana, tie cabairijere uwirã yua.

7

Los señalados de las tribus de Israel

¹ Tiera ñnarĩ bero, tunu ñiñajoroyawu ángelea majã baparcãnacãu majûrê. Na pame baparcãnacã jopee umarecôo jopeerire nucûwã. Bairo nucûrã, na pame wînorê carotimasîrã âma. Wînorê ati yepa nipetiropure papurotiema. Ria capairiyaru cûârê papurotiema. Yucu ati yepa caãnie cûârê papueta rotiema. Wîno capapubujiopeere tunuo nûcôpeyocôãwã yua. ² Bairi apeî ángel cûârê cû ñiñajowu. Muipû cû cawãmuatô pamerê amí. Cû pame Dios cacatii ya wãme camasãrê cû cawoatuparore cûgowî. Tore caneacú ángel pame yua umarecôo jopeerire baparcãnacãu caãna ángeleare awajarique mena tutuaro na busujowî. Ati yepare, bairi ria capairiya cûârê royetumasîrîqûêrê camasîrãrê bairo na îwî: ³ “¡Ti yepare, bairi riaputo capairiya cûârê royetueticôãña! Yucu ti yepa caãnie cûârê royetueticôãña mai. Dios ya wãmerê marî tugarã mai marî Quetiupau yarã caãnarê. Na riapoare cû wãmerê turotiya mai,” na îwî.

⁴ Bairo cû caîrô bero, yu tûgojoroyawu tocãnacãu majû Dios ya wãmerê catuecoatanarê. Ato cãnacãu majû âniroyawã nipetiro, israelita ya poari macããna caãna yua: ciento cuarenta y cuatro mil majû niroyawã. Tocãnacãu majû na cõñaroyawã:

⁵ Judá ya poa macããna puga wãmo peti rupore puga pênirô cãnacã mil majû.

Rubén ya poa macããna puga wãmo peti rupore puga pênirô cãnacã mil majû.

Gad ya poa macããna puga wãmo peti rupore puga pênirô cãnacã mil majû.

⁶ Aser ya poa macããna puga wãmo peti rupore puga pênirô cãnacã mil majû.

Neftalí ya poa macããna puga wãmo peti rupore puga pênirô cãnacã mil majû.

Manasés ya poa macããna puga wãmo peti rupore puga pênirô cãnacã mil majû.

⁷ Simeón ya poa macããna puga wãmo peti rupore puga pênirô cãnacã mil majû.

Leví ya poa macããna puga wãmo peti rupore puga pênirô cãnacã mil majû.

Isacar ya poa macããna puga wãmo peti rupore puga pênirô cãnacã mil majû.

⁸ Zebulón ya poa macããna puga wãmo peti rupore puga pênirô cãnacã mil majû.

José ya poa macããna puga wãmo peti rupore puga pênirô cãnacã mil majû.

Benjamín ya poa macããna puga wãmo peti rupore puga pênirô cãnacã mil majû niroyawã.

Tore bairo na cõñaroyawã israelita majã ya poarire yua. Naa, nipetiro ciento cuarenta y cuatro mil majû âniroyawã.

La multitud vestida de blanco

⁹ Tiera ñnarĩ bero, ñiñajoroyawu tunu camasã capããrã majûrê. Nipetiro yepaa macããna, apeye busuri majã caãno cãrô, bairi tocãnacã macãã macããna caãna camasãrê ñiñajowu. Dios carotimasî cû caruiro riapepu nucûwã. Cû macû corderore bairo caãcû riapepu nucûwã camasã capããrã majû yua. Nocãrô majû capããrã na caãnoi, noa ûna cõñajîatia mano majû âma. Jutiî cayowerije cabotirije majûrê jãñawã. Carupaño queeri, bopûû ûnierê cûgori âma nipetiro, na, camasã. ¹⁰ Bairo âna, na pame busurique tutuaro mena atore bairo ï awajawã:

“¡Marî Pacu Dios tronopu carui, bairi Cordero mena na camasîrîjê jãgori marî netôñama!” ï busuwã.

¹¹ Bairi carotimasî cû caruiro, trono ture cabutoa camasîrã, bairi aperã baparcãnacãu cacatirã seres majã na caãnorê nipetiro ángelea majã nucû

ãmejorewã. Na p̄ame na riapé yepa c̄gõrõp̄ mucũmuátí, Diore qũĩroawã c̄ caruiro trono riapep̄ yua. ¹² Bairo ï basapeowã Diore:

“¡Bairoa to baiáto!

Marĩ Pac̄ Dios ñumajũcõãñami.

Bairi camasã nipetiro c̄ na basapeoáto.

Ñe ñnie c̄ camasĩētĩē car̄saec̄ niñami.

C̄rē ĩroari, ‘Jãã mena m̄ ñujãñuña,’ c̄ na ĩáto.

Nipetiro camasã c̄ na ĩroáto.

Dios, nipetiro camasã netõrõ carotimasĩ, catutuā majũ niñami.

Bairi c̄ jetorea ĩroarique to ãmarõ.

To ãnicõã ninucũãmarõ tocãnacã r̄m̄.

To petieticoato. ¡Bairoa to baiáto!” ĩ basapeowã ángelea majã c̄ ture caãniãmejorerã yua.

¹³ Tocãrõã bairo na caĩr̄pā, jĩcãũ cabũtoa camasĩrĩ majã mena macããcũ atore bairo ñi j̄eniñawĩ: “¿Noa na ãniñati jõã jutii cabotirijere cajãñarã? ¿Noop̄ na atĩupari?” ñi j̄eniñawĩ cab̄.

¹⁴ Bairo c̄ caĩrõ: “Ȳ ȳ, ȳ masĩētĩña. Ȳ quetib̄j̄yua. M̄ roque m̄ masĩña,” c̄ ñiwã.

Bairo ȳ caĩrõ, atore bairo ȳ quetib̄j̄wĩ cab̄: “Ãnoa camasã m̄ caĩñarã niñama ti yepap̄re roro popiye catãm̄orĩcãrã. Camasã roro na canetõrĩ ȳteare na cãã roro popiye tãm̄oñupã. Cariacoatana nimirãcãã, Cordero c̄ cariĩrerique j̄gõri cacatiricarã majũ niñama. Corderore catãgõsapitietana ãnirĩ ãmerẽ ato ãm̄recõop̄ jutii cabotirijere jãñañama yua,” ñi quetib̄j̄wĩ na cabairijere yua. ¹⁵ Bairo ȳ quetib̄j̄ yaparo, bairo ñi quetib̄j̄nemowĩ tunu cab̄:

“Bairi Dios c̄ caruiro c̄ carotimasĩr̄pā riapep̄ niñama ãmerẽ.

Ñamii, ãm̄recõo tocãnacãnia c̄ ya wii templo wiip̄ qũĩroanucũñama.

Na caĩroā Dios carotimasĩ c̄ caruirop̄ carui p̄ame tocãnacã r̄m̄ na qũēnoḡmi.

Na ĩñarican̄gõḡmi c̄ catutuarije mena yua.

¹⁶ Na p̄ame di r̄m̄ ñno bopacooro āa riaetigarãma.

Ñeme jipirique c̄ãrē ñeme jipietigarãma.

Muip̄ ãm̄recõo macããcũ cãã di r̄m̄ ñno p̄ñirõ na asietiḡmi.

Caasipaj̄gõrije ñnie mena yapapuaetigarãma yua.

¹⁷ Carotimasĩ c̄ caruiro ruiricarõ recomacãp̄ caãcũ roque na ĩñarican̄gõḡmi.

Nurĩcãrã ovejare, jĩcãũ c̄ caqũēnorõrē bairo caroaro majũ na ĩñarican̄gõḡmi.

Oveja na caocoetigarõ oco op̄ na c̄ cajeátõrea bairo Cordero cãã caroa catirique majũ ocore na joḡmi.

Tunu bairoa Dios cãã nipetiro na cayapapuarije macããj̄erē na j̄atiḡmi.

Cawĩmarãrē, ‘Otiena,’ caĩrē bairo na caapee ocore paareri caroaro na ãseanio joroque na átiḡmi,”

ñi quetib̄j̄wĩ cab̄.

8

El séptimo sello y el incensario de oro

¹ Ti tunua j̄gooturicarõ jĩcã p̄ñirõ cãnacãrõ bero macããtõ, cat̄sarore tãgãwonewĩ yua Cordero. Bairo c̄ caáto, ãm̄recõo ñejãã mam̄ yua. Jĩcã wãme ñno ãm̄recõop̄ cab̄sm̄iataje bus̄ep̄. Ȳsm̄jãpeticoap̄ ãm̄recõo yua. Jĩcã hora recomacã cãrõ yoaro jãnapeticoap̄.

² Tipa berop yua, ñiñajoroyawu tunu jicã wãmo peti puga pëñirõ cãnacãũ caãna ángelea majãrẽ. Na pũame Dios cã caãno riapepu nucũwã. Narẽ yua, na caãno cãrõ putiricaro trompetare na jowĩ. Jicã wãmo peti puga pëñirõ cãnacãrõ majũ tie putiriquere na jowĩ.

³ Caberore amí apei ángel. Werea busericaru ũno, oro mena na caqũenorĩcãrũre cũgori amí. Bairo atiri yua, waibucu rii joemugõrĩcã mesa altar tũpu nucũũ etawĩ. Bairo to riapepu cã caetaro yua, paio werea ũnie cajutiñurĩjẽrẽ cã jowã. Ti altar oro mena na caqũenorĩcãrõpu cã ca-joemugõjoparore bairo írã, tiere cã jowã. Ti altar pũame carotimasĩ cã caruiro riapere amũ. Bairi yua cã pũame ti jotũpu tie cajutiñurĩjẽ inciensore jããrĩ joebusejũgowĩ. Dios yarã cã ya poa macããna nipetiro caãna cã na cajënipeorije jicãrõ mena joejogu amí. ⁴ Bairo altar buipu cã cajoemugõrõ, Dios tũpu tie busewãmu etawũ caroa cajutiñurĩjẽ majũ yua. Dios ya poa macããna cã na cajënipeorije cãã cã tũpu etawũ. ⁵ Bairo átiri bero yua, ángel pũame ti altar macããjẽ caũrĩjẽ nitĩrẽ paio cã jotũpu jejããrĩ ati yepapu wẽẽrocaño jocõãwĩ. Bairo cã cawẽẽñojoro, tame, paio bũpo busuwũ. Pairo busurique ocajowũ. Tutuaro bũpo yabewũ. Tunu bairo yepa cãã tutuaro majũ yepa yugui rocacõãwũ.

Las trompetas

⁶ Bairo cabairipaũre jicã wãmo peti puga pëñirõ majũ ángelea majã pũame na putirique jicã wãmo peti puga pëñirõ caãnierẽ jicãũ jeto putigarã coterã baiwã.

⁷ Bairi caãnijũgou ángel putiwĩ cã yaro putiricaro trompetare yua. Bairo cã caputiripaua, tocãrõã ati yepapũre cayũsuarĩ rupaaca ocorore bairo paio wẽẽwũ. Peero cãã nocãrõ paio rii asuyaro ati yepapũre ñawũ. Ati yepa ãyasicoapu. Itia sero caãnorẽ jicã sero joerocaricarore bairo ati yepa ãyasicoapu. Ati yepa macããjẽ yucu majũ caãnie cãã itia sero cãrõ ãpeticoapu. Taa ati yepa caãnie nipetiro ãpeticoapu.

⁸ Caputijũgoatacu bero macããcũ ángel putiwĩ tunu cã yaro putiricaro trompetare. Tocãrõã yua, jicã macãncũrõ cãrõ majũ paio caũrĩ bũũaro ria capairiyapu ñarocapaetawũ. Bairo ti peero cañarocapaetaro yua, itia sero caãniatato jicã sero cãrõ tiya ria riire bairo jẽñacoapu. ⁹ Tunu bairo ria capairiya macããna caãna cacatirã itia sero caãniatana jicã sero cãrõ majũ riapeticoama. Tunu bairoa cũmuu capaca cũmuu tiyare cañesẽãmiataje cãã itia serore jicã sero cãrõ yasipeticoapu.

¹⁰ Pũgarã bero macããcũ ángel putiwĩ cã cãã cã yaro putiricaro trompetare. Tocãrõã yua, ñocõ nocãrõ capai majũ ñacoamí ati yepapu. Jiña woricarõ caũrĩ peerore bairo caãcũ paio ñacoamí umurecóopui yua. Cũ pũame itia serore jicã sero cãrõ riyare yasiowĩ. Itia serore jicã sero cãrõ yasiowĩ oco opee cããrẽ. ¹¹ Cã, ñocõ cañaatacu pũame Amargura wãmecumi. Amargura, ïgaro, “Cajũgũẽĩ,” ïgaro ñña. Bairi itia serore jicã sero cãrõ riyaa jũgũẽpeticoapu. Tie carorije cajũgũẽrĩjẽrẽ etirã, camasã cãã capããrã riapeticoama.

¹² Itiarã bero macããcũ ángel putiwĩ cã cãã cã yaro putiricaro trompetare. Tocãrõã yua, muipu umureco macããcũ cãã jicã sero cãrõ yaticoami. Tunu bairoa jicã sero cãrõ ñami macããcũ muipu cãã yaticoami. Torea bairo ñocõã cãã jicã sero cãrõ yaticoama. Bairi na, na cabusuãnimiataje itia sero caãniataje jicã sero cãrõ mamũ. Naitiãrõ tuacõãwũ. Bairi yua ñami, umurecóo cããrẽ caroaro jicãrõ tũni jĩñawoema. Ati yepare jicãrõ tũni busuwoema yua.

¹³ Cabero ñiñajowũ aa umurecóopu cawutẽñotaure. Cũ pũame bairo busuocajowĩ busurique tutuaro mena: “¡Ade tame, ade tame, ade tame! Bopacooro majũ tãmũogarãma ti yepa macããna. Ato jũgoye itiarã caputiparã

na caputiro, roro bopacooro tām̄ogarāma camasā. Petoaca rusaya merē catasarā itiarā ángelea majā na caputiparo,” ĩ busuwĩ aa ruame.

9

¹ Tunu baparcānacāũ bero macāãcũ ángel apei putiwĩ cũ cũ cũ yaro putiricaro trompetare. Tocārōã yua, ñiñawũ umarecáo macāãcũ ñocō ati yeparũ cũ cañacũmuetarore. Bairo cũ cañacũmuetaro, llave, ope cañcũãrĩ opere pããrĩcārōrē cũ nuniwĩ. ² Cũ ruame tocārōã ti ope cañcũãrĩ opere pããcōãwĩ to llave mena yua. Ti ope ruame bairo cũ capããrō, paio busewitiwũ. Peero wese joerica peero nocārō paio cañrĩ peero cārō majũ busewitiwũ. Nocārō paio ti ope macāãjē cabuseroi yua, muipure cũ buse biatocoarũ. Dope bairo átia mano wĩnorē buse bijapeticoarũ. ³ Tie buseri mena witiwã yeseroare bairã caña catoarã majũ yua. Na ruame ati yepa nipetiroprũ wubatapeticoámá. Camasārē na catoajĩãpeere na jowĩ. Cotapa cũ catoaricare bairo catoarica cūgorã majũ ãma. ⁴ Bairo narē caroti ruame atore bairo na ĩwĩ: “Ti yepa macāãjē yucũ nipetirore mujãã ugaera. Ti yepa cajūmerĩjē taa cūãrē mujãã ugaera. Dios ya wãmerē na riaperũ catuena camasā roquere na mujãã toawa. ⁵ Bairãrua, na mujãã toajĩãreera. Jĩcã wãmo cānacāũ muipura cārōã na wisio ãnio joroque jeto na mujãã ápa,” na ĩwĩ narē caroti ruame. Bairi na catoarije pũnimajũcōãwũ. Jĩcãũ cotapa cũ catoarije cārō pũnirĩjē toari majã ãma.

⁶ ¡Tame, ti rũmũ caetaro, camasā riayasticoátajere bomigarāma, butioro capũnirō jūgori yua! Bairo bomirãcũã, riamasĩtĩgarāma. Cariacoagarã na cañnimitacũãrē, na cariãreerũa manigaro mai.

⁷ Na, yeseroa ruame caballoare bairo bauwã. Caballoa mena na cañmeoqũẽparo jūgoye cañarē bairo tutuarã majũ ãma yeseroa. Bairi tunu na ruoari buire pesaricaro corona oro beto ũnorē pesawã. Na riapé cũã camasã bauriquere bairo bauwã. ⁸ Tunu bairoa carōmio poa ñapōrē bairo poa ñapōcũma. Na opi cūãrē yai jũãũ opire bairo cūgowã. ⁹ Na ruparũ cūãrē ãpōã coro ũno mena jãñatowã. Na ruame tutuaro majũ wũwã. Caballoa capããrã na caũmarĩ coro mena pajĩãrãná, na catũgã aturo cārō majũ busuwũ yeseroa na sawurije. ¹⁰ Tunu bairoa na pĩcōã cũã cotapa pĩcōrōrē bairo ãnirĩ, cũ toaricare bairo toaricacũma. Tia na toarica jūgori jĩcã wãmo cānacāũ muipura majũ popiye na wisio ãnio joroque átajere cūgowã. ¹¹ Na, yeseroa quetiurũ, cañcũãrĩ ope macāãcũ ángel ũcũ ruame bairo wãmecũmi: Abadón, wãmecũmi hebreo majã yaye menarē. Aperã griego majã yaye ruamerē: Apolión wãmecũmi narē caroti majũ yua. Apolión ĩgaro, “Rorije Caácsũ, Reri Majōcũ,” ĩgaro ĩña.

¹² Merē jĩcã wãme netōwũ camasã ati yeparũre roro na catãm̄orĩjē. Yeseroa jūgori roro na catãm̄orĩjē merē netōwũ. Bairo na canetōmiatãcũãrē, mai ruãga wãme rusacōãwũ camasã roro na catãm̄oree.

¹³ Bairi apei ángel jĩcã wãmo cānacāũ bero macāãcũ putiwĩ cũ yaro putiricaro trompetare. Tocārōã yũ tūgowũ busuriquere. Oro mena qũẽnorĩcã mesa altar macãã jawii baparcānacã jawii cañnierũ busurique busuwitiwũ. Ti altar ruame Dios cũ caruiro riaperũ ãmũ. ¹⁴ Topũ cabusuwitirije ruame atore bairo qũĩ jowũ jĩcãã pēnirō cānacāũ majũ caácsũ macāãcũ trompetare cacūgoure: “Ángelea majã baparcānacāũ cañarē tãm̄urĩ na popioũja. Ria capairiya Éufrates sawãmecutiya tũnipũ jiyaturicarãrē na popioũja,” ĩocajowũ busurique. ¹⁵ Bairo cũ caĩrō, apei ángel ruame na popiowĩ ria capairiya Éufrates tũnipũ jiyatucũrĩcãrã baparcānacāũ cañarē yua. Camasã ati yepa macããna itia sero cañnimitanarē jĩcã sero cārō majũrē na capajĩãmasĩparore

bairo ĩ, na popiowĩ. Na p̄ame, “Ti hora, ti r̄m̄, ti muip̄, bairi ti c̄ma majũ capajĩãparã nigarãma,” c̄ caĩcũrĩcãrã ãma. ¹⁶ Capããrã majũ capajĩãrĩ majã soldaua niroyawã. Baip̄ma, ȳm tũgobocaw̄m na cacõñarãrẽ. Ato cãnacãũ majũ niroyawã: Doscientos millones majũ niroyawã soldaua caballo bui jeto pesari capajĩãráná yua.

¹⁷ Bairo qũẽgueire bairo ȳm caĩñarõp̄m ȳm caĩñajoata, caballo capããrã majũ ãma ȳm riaper̄m. Na bui capesarã cãã ãpõã coro nocãrõ peerore bairo majũ cajũãrĩ corore jãñawã na cotiarp̄m. Aperã nocãrõ ãm̄recõore bairo cajũmerĩjẽrẽ jãñawã. Aperã nocãrõ cajuririje eware bairo caãnicoorire na cotiarp̄m jãñatowã. Na capesarã caballo p̄ame yaijũãũ capai r̄p̄oare bairo r̄p̄ooc̄ma. Bairi yua, na riseep̄re peero, buseri, apeye moetie azufre cawãmecut̄ie asuyaro witiw̄m. ¹⁸ Tie carorije itia wãme caballo riseep̄m cawitirije mena jũgori camasã ati yepa macããna itia sero cãrõ yasipeticoámá. Peero, buseri, bairi apeye azufre mena jũgori yasipeticoámá camasã yua. ¹⁹ Na, caballo p̄ame na risero cawitirije mena jũgori cauwiorã majũ ãma. Na pĩcõõ cãã ãña c̄ r̄p̄oa mena c̄ cabacajĩãrõrẽ bairo uwioro caátie ãm̄.

²⁰ Bairo camasã tie carorije mena roro na cayasicoamiatacũãrẽ, aperã cacatir̄sarã p̄amea tũgoñamasacatiema. Mai, bairoa carorije macããjẽrẽ áticoãma. Wãtĩã cããrẽ mai bairoa na ĩroacõãma. Oro mena na cawericarã cacatienarẽ na ĩroacõãma. Camasã na jũgũẽã caãniparã ĩrã, ãtã bronze, ãtã majũ, o yuc̄m mena na caqũẽnorĩcãrãrẽ na ĩroacõãnirecoawã camasã car̄sarã cacatirã p̄ame mai. Na majũã na caqũẽnorĩcãrã caĩñaena, catũgoena, peeto ũno cããrẽ cajee peãmasĩenarẽ, mai na ĩroacõãnirecoawã, uwioro ati ãm̄recõo cabaimiatacũãrẽ. ²¹ Tunu bairoa ãmeo pajĩãrĩqũẽ cããrẽ pitiema. Wãtĩ yeri p̄na jũgori camasãrẽ na cayasorije cããrẽ átijãnaema. Carõmia mena roro na caátiepenucũrĩjẽ cããrẽ jãnaema. Roro aperã yaye na cayajanucũrĩjẽ cããrẽ jãnaetimajũcõãwã.

10

El ángel con el rollito escrito

¹ Cabero ñiñajo royaw̄m tunu apeĩ ángel catutuaw̄m majũrẽ. ãm̄recõop̄m oco buseri watoap̄m caruiacãre c̄ ñiñajow̄m. C̄ r̄p̄oa buire buewẽrẽ bairo bauw̄m. C̄ riapẽ p̄ame muip̄m ãm̄reco macããcũrẽ bairo b̄tioro asiyaw̄m. C̄ ñicããrĩ cãã peero caũnucũrĩjẽrẽ bairo b̄tioro asiyaw̄m. ² C̄ wãmop̄m jĩcã pũrõ papera pũrõ ũno woarica pũrõãcãrẽ cũgowĩ. Tunuarica pũrõrẽ c̄ capããtãpũrõ majũrẽ cũgowĩ. Bairi yua ti pũrõ rupatunua ãm̄, jĩcã pũrõã nimirõcãã. C̄ p̄ame yua ati yepap̄m ruieta ñcãetawĩ. Bairo ruietap̄m, cariap̄e ñgõã c̄ r̄p̄ore ria capairiyap̄m peanucũũ etawĩ. Ape ñgõã caãcõ ñgõã p̄amerẽ yepa caoco manop̄m peanucũũ etawĩ. ³ Bairo ruieta ñcãetari b̄s̄ririque tutuaro mena awajawĩ. Yai jũãũ cãrõ majũ tutuaro ĩwĩ. Bairo tutuaro c̄ caawajaro yua, jĩcã wãmo peti p̄ga p̄enirõ cãnacãũ caãna b̄p̄oa c̄ ȳwã. ⁴ Bairo jĩcã wãmo peti p̄ga p̄enirõ cãnacãũ b̄p̄oa na cab̄s̄uro bero, ȳm p̄ame na cab̄s̄uatajere woaḡm ȳm áp̄m. Bairo woaḡm ȳm caátip̄ama, b̄s̄ririque ãm̄recõop̄m caátie ȳre caĩocajorijere ȳm tũgow̄m. Bairo ñiroyaw̄m: “¡Tame, m̄ woatuepa jĩcã wãmo peti p̄ga p̄enirõ cãnacãũ majũ b̄p̄oa na cab̄s̄uatajere! Tie na camasĩpee mee ñiña mai. M̄ woatuepa tiere,” caĩrocajorijere ȳm tũgow̄m. Bairi ȳm woatuep̄m b̄p̄oa na caĩatajere.

⁵ Tocãrõã yua, ángel ria capairiyap̄m, bairi ati yepap̄m capearuietan̄cããrẽ ȳm caĩñajoatac̄m p̄ame c̄ wãmo cariap̄e ñgõãrẽ ãm̄recõop̄m ñm̄gõjowĩ. ⁶ Bairo átiri yua, tocãnacã r̄m̄ma caãcũ, ãm̄recõore caátac̄m, ati yepa, bairi ria capairiya cããrẽ caqũẽnorĩcũ, bairi nipetiro caãnier̄m cãrõ caqũẽnorĩcũ ya wãme

mena ĩrĩ quetibujuwĩ. Bairo ĩwĩ: “Merẽ etacoaya yua ati umurecõo capetiparo. Ñmea nitusaro baiya. ⁷ Caputitusam, jĩcã wãmo peti puga pẽnirõ macããcũ ángel cũ trompetare cũ caputijũgoripare merẽ yaparo etagaro. Ati umurecõo merẽ manigaro yua. Dios cũ caátiga jũgoyetiricarorea bairo baiyaparo etagaro. Cũ yarã profeta majãrẽ na cũ caquetibujunetõrotiricarorea bairo baiyaparo etagaro yua,” ĩ busujowĩ ángel.

⁸ Mai, busurique umurecõoru caatie yu catũgojũgoataje ruame yu busunemowũ tunu. Bairi ñiwũ tunu: “Juan, ácúja jĩ ángel tũru. Ria capairiyaru bairi ti yeparu capeanucũ tũru ácúja. Bairo átĩ, pããrĩcã tunua cũ wãmoru cũ cacũgori tunuarẽ cũ jiya neiya,” ñiroyawu busurique. ⁹ Bairo yure caĩrẽ tũgori, ángel tũru yu áru. Cũ tũru etari, cũ yu jẽniwũ ti papera tunua cũ wãmoru cũ cacũgori tunuarẽ. Bairo cũ yu cajẽnirõ, bairo yu yuwĩ: “Jan, mu yu jogu. Ujũ, neña. Nerĩ bero, ugayucõãña ti pũrõrẽ. Bairo ti tunuarẽ mu caugajũgoriparu jetore mu risero beroa ocore bairo ipitigaro. Bairopua, mu caugayuro bero mu paaroru ãno ruame, butiuro jũgũẽgaro yua,” ĩrĩ yu nuniwĩ ángel ti tunuarẽ.

¹⁰ Bairo yu cũ caĩrõ, yu ruame cũ wãmoru cũ cacũgori tunuarẽ yu newũ yua. Bairo nerĩ, yu neugacõãwũ ti pũrõrẽ yua. Bairo yu caugaro, cũ caĩtatorea bairo yu riserore mai beroa ocore bairo caroa majũ ipiticoaru. Bairopua, yu paaroru yu caugajũjoro ruame roquere, yu paaro roro majũ jũgũẽcoaru. Carorije capiyarijere marĩ caetijãrõ, capũnirõrẽ bairo yu paaro pũniwũ.

¹¹ Bairo cabairiparu, bairo ñiwã: “Mai, murẽ rusacõãña Dios cũ caĩrjẽrẽ camasãrẽ na mu caquetibuju ãnipee. Bairi tocãnacã macãã macããnarẽ na mu quetibujugu. Nipetiro tocãnacã yepaa macããna cũãrẽ na mu quetibujugu. Tocãnacã poa macããna apeye busuri majã, bairi nipetiro quetiuparã reyes cũãrẽ na mu quetibujunemogu tunu,” ñiroyawã yua.

11

Los dos testigos

¹ Bairo ñi quetibuju yaparori yua, yu nuniwã cõñarĩcãpãĩrẽ. Tuericure bairo caãnipãĩrẽ yu nuniwã. Tipãĩrẽ yu nunirĩ, bairo ñiwã: “Atipãĩ cõñarĩcãpãĩrẽ nerĩ ácúja Dios ya wii templo wiiru. Ti wii caesarore cõñaaja. Ti wii macãã altar mesa cũãrẽ mu cõñawã. Ti wii templo wiiru Diore cañubuepeonucũrĩ majã camasã cũãrẽ na mu cõñawã. ‘Tocãnacãũ majũ niñama,’ miwã. ² Ti wii templo macã yepa roquere mu cõñaera. Ti yepa, merẽ cũrẽ caboenaerẽ Dios cũ cajorica yepa niña. Na ruame Dios ya macã cañurĩ macã macããnarẽ capajãreparã nigarãma. Yoaro cuarenta y dos muirua majũ toru ãnirĩ pajĩã ãnigarãma. Bairi tore mu cõñaera. ³ Bairo na caátiano, yu ruame yu yarã quetibujuri majãrẽ na tũru na yu jogu. Pugarã na yu jogu. Yu yaye macããjẽ yu caquetibujunetõõparã majũrẽ na yu jogu. Yoaro, mil doscientos sesenta rãmurĩ cãrõ na quetibuju ãnigarãma. Na ruame cawirurije, boori jutii ùnierẽ jutii jãñarĩ ágarãma,” ñi quetibujuwã.

⁴ Na, pugarã quetibujuri majã ruame olivo yucu, bairi puga tutuu jĩñaworique ati yeparu caãnierẽ ãnicõñarã baiwã. Dios cũ caĩñajoro ati yeparure caãnierẽ bairo ãnicõñarã baiwã. ⁵ Narẽ, noa ùna roro na capajĩãgaata, na risero cawitiri peero, peero mena na joerẽcõãgarãma. Ti peero na riseroru cawitiri peero uwiomajũcõãwũ. Na wapana ùnarẽ cajoeremajũcõãrĩ peero ãmu. Bairi ti peero mena riagarãma noa ùna na pugarãrẽ roro capajĩãgarã ruame yua. ⁶ Na, quetibujuri majã pugarã caãna, umurecõo jopeere biamasĩrĩqũẽrẽ masĩwã. “To ocaeticõãto ti yepare,” ĩrã, tore bairo átajere masĩwã. Dios yaye quetire na caquetibuju ãniyũtea cãrõ, “To ocaeticõãto,” ĩrã, tore bairo átimasĩrĩqũẽrẽ masĩwã. Tunu bairoa oco cũãrẽ rii to jẽñaõ joroque

átimasĩrĩqũērē masĩwã. Capee wãmerē ati yepa macããnarē roro átajere masĩwã. Caãno cãrõ roro popiye tãmuorĩqũērē masĩwã. Nocãnacãni na caboro cãrõ camasãrē roro átĩanimasĩrĩqũērē masĩwã, naa, quetibũjuri majã yua.

⁷ Bairo na caátimasĩmiatacũãrē, tie quetire na caquetibũjuyaparo peti-
etaripaure, caũcũãrĩ operu sawãmuatĩatacu moecũ monstroo pũame na ãmeo
qũẽgumi. Bairo na ãmeo qũērĩ yua, na netõnucãcõãgumi. Na pajĩãre pey-
ocõãgumi pũgarãpũrea yua. ⁸ Na rupaũri ãnajē átãwã maapu cũñareagaro. Ca-
pairi macã, marĩ Quetiupaure na capapuarocarica macã maapu cũñareagaro.
Na majũ ãrã, Sodoma, o Egipto na caĩwãmetinucũrĩ macãpu cũñagaro na
rupaũri ãnajē yua. ⁹ Itia rũmu ape rũmu recomacã majũ yoaro na rupaũri
ãnajērē ãña ãnigarãma camasã. Capee macãã macããna, camasã poari caãno
cãrõ, apeye busuri majã caãno cãrõ, tocãnacã yepaa macããna caãno cãrõ
ĩñagarãma na rupaũri ãnajērē. Bairo ãñarĩ na rupaũrire yaarotietigarãma,
asiarã yua. ¹⁰ Na caquetibũjuriyere caboetana ãnirĩ, ati yepa macããna
bũtiuro mseanigarãma, merē na cariarijere ãñarĩ. Nocãrõ causeanirã ãnirĩ yua,
tocãnacãũpu apeye na cacũgorijere wapa manoa ãmeo jogarãma. Mai, na,
pũgarã profetare bairo caãnana pũame na caboena, narē capatowãcõrãrē
bairo majũ narē caãnana ãñupã. Bairi na cariaro bero, causeanirãrē bairo
baigarãma.

¹¹ Bairo na cariaremiatacũãrē, tame, itia rũmu ape rũmu recomacã caátó
majũ, Dios pũame na cationemowĩ tunu. Bairo cã cacatiro, catirã majũ
wãmunucãcoãma tunu. Bairo na cacatitunurõ ãñarĩ yua, nipetiro narē caĩñarã
bũtiuro na uwiwã. ¹² Tocãrõã yua quetibũjuri majã caãnana pũgarã pũame
busurique tutuaro caõcajorijere tũgowã. Mũrecóoru caatie atore bairo na ã
ocajowu: “Tiaya. Wãmuasã ato yutu mũrecóoru.” Tocãrõã oco poa watoapu
wãmucoãmã, mũrecóoru ãnã yua. Bairo na caátó, narē caboetana na pesua
cũã na ãñawã.

¹³ Bairo na sawãmuatĩpaũna, ati yepa bũtiuro majũ yuguiwu. Ti macã
macããjē wiiri jĩcã wiiri ñapeticoapu. Pũga wãmo cãrõ caãniataje jĩcã wii
cañaweyorore bairo ñapeticoapu, yepa cayuguiro jũgori yua. Camasã cũã tie
jũgori jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã mil majũ yasipeticoãma. Bairo
cabairijere caĩñarã cacatirusarã pũame yua bũtiuro uwiri Diore cã bas-
apeojũgowã. Mũrecóo macããcũrē cã basapeojũgowã yua.

¹⁴ Merē jĩcãrõ bero macãã yũtea roro cabairi yũtea cũã netõwã. Merē
pũga yũtea carorije cabairije netõwã. Bairo canetõmiatacũãrē, mai jĩcã yũtea
rũsacõãña camasã roro na cabaipa yũtea. Catũsari yũtea nigaro. ¡Ayu tame!
Ti yũtea macããjē carorije merē baijũgogaro majũ baiya.

La séptima trompeta

¹⁵ Bairi yua, ángel catũsaũ putiwĩ. Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ caãnacãũ
macããcũ catũsaũ majũ putiwĩ cũ yaro putiricaro trompetare. Tocãrõã yua,
tutuaro busurique mũrecóoru ocajowu. Atore bairo ãwũ:

“Ãmerē yua ti yepa macããna na carotimasĩrĩjē peticoaya.

Marĩ Quetiupaũ Dios jeto cã macũ Mesías mena rotimasĩñami.

Ãmerē yua, na jeto tocãnacã rũmuã rotimasĩ ãnigarãma,” ã ocajowu
mũrecóoru.

¹⁶ Cabũtoa camasĩrĩ majã veinticuatro majũ caãna, Dios riapere na caruir-
ije mena caruiãmejorerã pũame yepapu mucũmuatĩ bũtiuro cã basapeowã.

¹⁷ Bairo qũĩ basapeowã Diore:

“Jãã Quetiupaũ Dios nipetiro carotimasĩ, jãã mena mu ñumajũcõãña.

Mũã, tirũmuã caãnijũgoatãcu mu ãniña. ãme cũãrē bairoa mu ãnicõã nin-
ucũña.

Åmerē nocārō m̄ catutuarije mena camasã nipetirore m̄ jetoa na m̄ roti animasĩjũgoya yua.

18 Tocãnacã yepaa macããna camasã m̄ asiari m̄rē teejãñuwã.

Bairo m̄rē na cateemiatacũârē, åmerē etaya naa asiari roro na m̄ caátipa r̄m̄majũ yua.

Cariaricarã nipetirore na m̄ caĩñabesepa r̄m̄majũ etaya.

Bairo na ññabeseri yua, na yarã profeta majãrē na yaye wapa macããjērē na m̄ joḡ.

Na sawarapee caroa majũrē na m̄ joḡ. Bairo m̄rē caboetana roque popiye tãm̄ogarãma.

Nipetiro m̄ ya roa macããnarē caroa majũrē na m̄ joḡ.

Caracarã, o penaaca caãna m̄ ya wãmerē caĩroari majã nipetirore caroa majũrē na m̄ joḡ.

Nipetiro na p̄ame m̄ mena m̄seanigarãma yua.

Ati yepar̄re carotimasĩrã camasãrē roro caãna roquere na m̄ repeyocoagu yua,” qũĩ basapeowã Diore cabũtoa camasĩrĩ majã p̄ame.

19 Tocãrõã yua, Dios ya wii templo wii majũ m̄m̄recóor̄ macãã wii jope pãñucãcoar̄. Ti wiire ññajow̄ m̄m̄recóor̄. Bairo ȳ caĩñajoro, bauw̄ ti wii p̄reap̄re Dios ya pata rocapata p̄ame. Bairo cabaurip̄re, tame, b̄tioro b̄ro yabew̄. B̄tioro b̄m̄rique ocajow̄. Tame, b̄roa cãã tutuaro majũ paawã. Yera cãã b̄tioro yuguĩw̄. Tunu bairoa ocaro cãrõ majũ caym̄ari rupaaca ati yepar̄re ñacũmuwã.

12

La mujer y el dragón

1 Ato jũgoye ati yera roro cabaipere m̄m̄recóor̄ ññojũgoyetiw̄. Bairi cabero ññajow̄ m̄m̄recóor̄ cabairijere tunu. ¡Tame, carõmio muip̄ watoar̄ jãñarĩ buiaeta ñcãwõ! Muip̄ m̄m̄reco macããc̄p̄re jãñorē bairo bauwõ. Apei muip̄ ñami macããc̄ buire peanucũwõ. Tunu bairoa cõ r̄roa buire pesawõ pesarica beto coronarē. Ti beto p̄ame p̄ga wãmo peti r̄pore p̄ga p̄nirõ cãnacã majũ ñocõãc̄p̄. 2 Cõ, carõmio, bairirup̄ caãcõ majũ bauwõ. Bairi b̄tioro awajarique mena cõ mac̄ cã cabuiararo jũgoye wisowõ. Boracooro wisowõ, cõ mac̄rē cũgogo jũgoye. 3 Cõ berore apeye tunu m̄m̄recóor̄ bauĩñonemow̄ tunu. ¡Tame, moecã marĩ caĩñañacẽ ùcã dragón sawãmec̄m̄ cajũã majũ buiaetanucãwĩ! Cã p̄ame jĩcã wãmo peti p̄ga p̄nirõ cãnacã majũ r̄rooc̄mi. Ti r̄roo p̄ame petiro p̄ga wãmo cãrõ majũ jawiic̄p̄. Bairi tunu tocãnacããr̄ ãpõã beto corona quetiup̄ yaro ùnorē cũgowĩ dragón. 4 Bairi yua, cã p̄ame ñocõã itia sero caãnarē jĩcã sero cãrõ majũ cã p̄cõrõ mena na paabato wẽcõãjowĩ. Bairo cã caáto, ati yepar̄ ñawã ñocõã yua. Bairo átiyaparori, carõmio camacũ c̄tigo riap̄re etanucãrĩ cõ cotewĩ. Cõ mac̄ cã cabuiarip̄a jicoquei cããcãrē cõ jiya ãgarocaweyocõãḡ cotei baiwĩ. 5 Tocãrõã yua, carõmio mac̄, caĩm̄ majũ buiawĩ. Cã p̄ame nipetiro ati yepaa macããnarē quetiup̄ caãnip̄ majũ ãmi. Nipetiro tocãnacã macãã macããnarē tutuaro majũ carotimasĩp̄ ãmi cõ mac̄. Bairo cã cabuiarip̄a yua, Dios p̄ame cã caruirot̄ m̄m̄recóor̄ cã nejocõãwĩ, dragón cã ãgaremi, ñ. 6 Bairo Dios cã caáto, cããcã paco p̄ame desierto cayuc̄mano camasã manor̄ ruticoámó. Dios cõrē cã cacũgaricaró, cõ cã caqũẽno jũgoyeti bojaricaror̄ acoámó. Bairi Dios cõrē tor̄ ãgarique mena cõ j̄at̄inemo ãninucũḡmi. Yoaro mil doscientos sesenta r̄m̄rĩ cãrõ majũ ãgarique mena cõ j̄at̄iãninucũḡmi Dios. Bairi cõ p̄ame tor̄ acoámó.

⁷ Tie cabairo bero, ñiñajowu tunu umurecórpu ãmeo qũerĩqũerẽ. Pugatua ãmeo qũewã: Miguel cawãmecucu cũ yarã aperã ángelea majã cañurã mena cũ ãmeo qũewĩ dragõrẽ. Dragón cũ cũ yarã ángelea majã cañuena mena ãmeo qũecãnamuwĩ Miguere. ⁸ Dragõjãã ruame tutuaro na ãmeo qũemiwã Miguejããrẽ. Bairãrua na ruame na ãmeo qũejĩatiema Miguejããrẽ. Miguejãã ruame na netõncãcõãwã. Bairi yua, umurecóre na ãnirotiema. Na cañiparo mamu umurecórpu merẽ. ⁹ Bairi dragón cabucu, moecu ãña, wãtĩ, o Satanás cawãmecucu tirũmuru cañijũgoatacure cũ wẽene rocacõãjowã yua ati yeparu. Nipetiro ati yepa macããnarẽ caĩtopairicure cũ rocacõãwã. Dragón, bairi cũ yarã cañuena mena ati yeparu cũ wẽene rocañojocõãwã.

¹⁰ Tocãrõã yua, busurique tutuaro umurecórpu caocajorijere yu tũgowu. Bairo ĩ ocajowu:

“Ãme majũ Dios marĩ cũ canetõrĩ rãm etaya. Dios catutua carotimasĩ ãnirĩ marĩ netõñami.

Cũ macũ Mesías cũã cũ carotimasĩrĩjẽ mena dragõrẽ cũ netõncãcõãwĩ. Bairi merẽ Dios, cũ macũ mena cũ carotimasĩrĩru etaya.

Dios ruame cũ catutuarije jũgori marĩ yarã ti yepa macããnarẽ roro cabusujãnucũũ wãtĩã quetiurure cũ rocacõãñami.

Cũ cañajoropu umurecõo, ñamii, ‘Roro átiyama mu yarã,’ roro narẽ caĩbusujãnucũũrẽ merẽ cũ rocacõãñami yua.

Bairi ãmea Dios marĩ netõpeti etamajũcõãñami.

¹¹ Marĩ yarã ti yepa macããna wãtĩrẽ cũ netõncãcõãñama.

Wecu nurĩcũrẽ bairo caãcũ Cordero ti yeparu na yaye wapa cũ cariĩrebojariquere carii na catũgorique jũgori cũ netõncãcõãñama wãtĩrẽ.

Aperã Dios yayere caquetibujuri majã na caĩrĩqũerẽ cariapea catũgoricarã ãnirĩ wãtĩrẽ cũ netõncãcõãñama yua.

Popiye baimirãcũã, uwiricaro mano tũgoñaenarẽ bairo tũgoñanetõõcõãwã.

Dios yayere na caquetibujuri jũgori narẽ na capajĩãregamiatacũãrẽ, uwiricaro mano camasãrẽ quetibujucõã ninucũwã.

Tie jũgori ãmerẽ wãtĩrẽ cũ netõñama yua.

¹² ¡Tame, bairi ãmerẽ ato umurecõo macããna nipetiro marĩ useanito!

Ati umurecõo mena nipetiro marĩ useanito yua.

¡Ade tame! Bairo caroaro marĩ cañipaurẽ ti yepa macããna catuarã roque bopacooro baigarãma.

Ria capairiya macããna cũã bairo roro bopacooro baigarãma.

Wãtĩã quetiururu umurecórpu cawerocañojoecoatacu ruame bairo roro na átigumi.

Petoaca peeropu cũ caára yutea cacõñarõrẽ masĩmicũã, tutuaro asiarique mena ti yepa macããnarẽ roro na átigumi bairu.

Ãmeacã jeto roro narẽ áti áyami bairu ti yeparure,” ĩ ocajowu busurique umurecórpu.

¹³ Bairo wãtĩ dragón ruame ati yeparu rocañojoecori yua, carõmio camacũ cutiatacore tutuaro mena cõ usawĩ. ¹⁴ Bairo cõ cũ causaro ñnarĩ, Dios ruame aa yaye querururire cõ jowĩ. Apero cayoaropu wãtĩrẽ cõ cawrutiparore bairo ĩ, cõ jowĩ. Desierto cayucũmano cayoaropu cũ cawrutiparore bairo ĩ, cõ jowĩ aa querururire. To cayoaropu Dios ruame cõ cũrĩ itia cũma ape cũma recomacã majũ ugarique mena cõ cũ cajũátinemo ãniparopu cũ carutiápeere cõ querururi jowĩ. ¹⁵ Bairi yua, pĩno caroagou ruame cũ riseropu oco paio jẽñowĩ. Cũ risero mena oco jẽñorĩ ria pairiya qũenowĩ, cõ, carõmiorẽ tie oco mena cõ rurocacõãgu. Tiya ria cũ risero mena cũ cajẽñoataya cõ to ũmayurocacõãto ĩ, qũenomiwĩ pĩno tiya riare. ¹⁶ Bairo cũ cajẽñomiatacũãrẽ,

Dios p̄ame cō j̄amí. Yepar̄u pairi ope, ope j̄ēñowī. Ti opep̄u ria p̄ino cū risero mena cū caj̄ēñomiataya p̄ame ūmayujō rocacōāwā. ¹⁷ Bairo Dios carōmiorē cū caátibojaro ñnarī b̄utioro majū asiacoami carōmio mena. Bairo cōrē paj̄iāmasīētīñamirī yua, cō yarā, cō p̄ārāmerā car̄sarā mena āmeo q̄ūēí ámí. Dios cū carotirore bairo caátiana, tunu bairoa Jesús cū caquetib̄urique cūārē caroaro cat̄gōsarā mena āmeo q̄ūēí ámí. ¹⁸ Bairo ácú yua, ria capairiya t̄nir̄p̄a tuacōāwī p̄ino moecū caroagōu p̄ame yua.

13

Los dos monstruos

¹ Bairo cabairo bero, ñiñajoroyaw̄u tunu ria capairiyap̄ure. Bairo yu cañajoro, p̄ino caroagōu monstruo riap̄u p̄am̄etawī. Cū p̄ame j̄icā wāmo peti p̄uga p̄ēnirō cānacā majū r̄p̄ooc̄ami. Tunu bairoa p̄uga wāmo petiro cānacāā majū jawiic̄ami cū r̄p̄ore. Tunu apeyera tocānac̄p̄ua pesarica beto coronarē pesawī cū r̄p̄ore. Tie cū r̄p̄oo riap̄oa buire rorije Dios cū caboetie cū cañajoro woaturique tusaw̄u. ² Cū, monstruo, yu cañau p̄ame yaijūārē bairo bauriquec̄ami. Cū r̄p̄ori cūā macānc̄ū macāāc̄ū b̄uco r̄p̄orire bairo ām̄u. Tunu bairoa macānc̄ū yai riserore bairo riseroc̄ami. Bairi yua, dragón p̄ame tutuariquere cū jowī monstruore. Cū caruiro trono cūārē cū jowī. Tutuaro rotimasīr̄iq̄ūē cūārē cū jomajūcōāwī dragón monstruore. ³ Mai, cū, monstruo p̄ame j̄icā cū r̄p̄oare roro majū paio cāmirōc̄ami. Bairop̄ua, ti cāmirō yaticasupa. Bairo pairi cāmirō c̄gori cū cariacatiriquere ñnarī nipetiro ati ūm̄recōo macāāna b̄utioro q̄ūñ̄a ac̄acoama. Bairo q̄ūñ̄a ac̄ari yua, cū caquetib̄urique macāāj̄erē cū t̄gōsawā capāārā camasā cañuena. ⁴ Tunu bairoa apei dragōrē q̄ūroawā. Rotimasīr̄iq̄ūē tutuariquere monstruore cū cajoataje j̄gori b̄utioro q̄ūroawā. Bairi monstruo cūārē atore bairo q̄ū basapeowā: “¡Ni ūcū monstruore bairo catutuāu majū m̄ác̄ami! ¡Ni j̄icā ūcū cū mena āmeoq̄ūē net̄ōn̄ac̄amasīēc̄ami!”

⁵ Tunu apeyera monstruo rorije cū b̄us̄uo joroque cū ámi dragón. Dios cū cat̄gojesoetie ūnie majūrē cū b̄us̄ubotio joroque cū ámi. Tunu bairoa yoaro mee j̄añur̄iā cuarenta y dos muip̄ua cārō majū camasārē cū carotimasīpeere cū jowī. Bairop̄ua, Dios p̄ame roro cū caátianierē jānaoemi mai. ⁶ Bairi monstruo p̄ame cū caátiroirore bairo ámi: Diore rorije majū q̄ū b̄us̄epewī. Dios cū cat̄gojesoetiere cū b̄us̄wī. Cū ya ar̄ua templo wii macāā ar̄ua santuario cūārē roro í b̄us̄wī. Dios yarā ūm̄recōo macāāna cūārē roro na í botioepewī. ⁷ Tunu bairoa Dios ya poa macāāna caāna mena cū āmeoq̄ūē rotiwī monstruore. Narē āmeoq̄ūē j̄iātiri t̄nir̄p̄u cū rotiwī. Tunu bairoa nipetiro camasā poari apeye b̄us̄ari majā tocānacā macāā macāāna tocānacā yepaa macāānarē cū carotimasīpeere cū jowī. ⁸ Cū, monstruore nipetiro ati ūm̄recōo macāāna Dios ya wāmerē cawoatua mána q̄ūroagarāma. Dios ati yepare cū caq̄ūenor̄ip̄ap̄ua Cordero capaj̄iāecoric̄u ya tuti Dios mena cacatiāniparā majū wāme woaturica tutire cawoatuecoetana nipetiro q̄ūroagarāma.

⁹ Bairi m̄j̄āā caāmooc̄na ānirī atie quetire caroaro t̄gopeoya:

¹⁰ “Bairi preso jorica wiip̄u caápárā na caāmata, preso jorica wiip̄u ámajūcōāgarāma.

Aperā ños̄er̄ic̄p̄āī mena na capaj̄iāreparā na caāmata, ños̄er̄ic̄p̄āī menap̄ua na paj̄iāregarāma.”

Bairo cabairi ȳtea caetaro, m̄j̄āā, Dios ya poa macāāna ānirī cū mena jeto t̄goñatutuaya. Cū mena t̄goñaw̄ep̄ñ̄a.

¹¹ To bero ñiñaroyaw̄u tunu monstruo ati yepa rocai cabuiaetan̄c̄āñrē. Cū p̄ame p̄ugaro jawiic̄ami n̄ar̄ic̄u corderore bairo yua. Baimic̄ā, moec̄u

dragõrẽ bairo rorije busurique camí. ¹² Tunu bairoa cañijũgoatacũ mon-
struo cũ camasĩrĩjẽ nipetirijere cũ masĩbojapeticõãwĩ yepai cawitietatacũ
cũã. Bairo masĩrĩ yua, monstruo cañijũgoatacũ cũ caĩñajoropũ ati umurecõo
macããna camasã nipetirore cãrẽ na ñroarotiwĩ. Pairo cacãmirõ cutacũ nimicũã,
cacatiricũ monstruore na ñroarotiwĩ monstruo yepai cabuiaetaatacũ pũame
yua. ¹³ Tunu apeye caĩñañamanie ñnierẽ paca áti ññowĩ camasãrẽ. Acũorijere
áti ññowĩ. Umurecõopũ peero ati yepapũ to ñaatínucũõ joroque áti ññowĩ
nipetiro camasã na caĩñajoropũ. ¹⁴ Tie, apei monstruo cañijũgoatacũ jũgori
cũ caĩñajoropũ cũ caátĩ ññomasĩrĩjẽ mena camasã ati yepa macããnarẽ na
ñtowĩ. Tunu bairo cũ monstruo na caĩroaũ bauriquere bairo cabauũre na
qũenorotiwĩ. Pairi cãmirõ yise mena capataecoricũ nimicũã, cacaticoacũre
bairo cabauũre na qũenorotiwĩ. ¹⁵ Bairo cãrẽ na caweqũẽno yaparoro bero
yua, apei cabero macããcũ monstruo pũame wericũre cũ catio joroque cũ
átimasĩwĩ. Cũ, na caweatacũ pũame cañijũgoata monstruore ññacõrĩ na
caweatacũ ãmi. Bairi yua, apei monstruo pũame wericũre cũ busumasĩõ
joroque cũ ámi. Bairo cũ busurotiri yua, noa ñna cãrẽ cabasapeoenarẽ na
pajĩãrerotiwĩ. ¹⁶ Tunu bairoa apeyera tocãnacãũpũrea cũ ya wãmerẽ na wãmo
cariape nũgõã, o na riapoare na woaturotio joroque ámi. Cawĩmarã, cabũtoa
cũãrẽ, paio cadinerocũna cũãrẽ, cabopacarã cũãrẽ, paacoteri majã, bairi na
quetiuparã nipetirore bairo na woatu rotiwĩ. ¹⁷ Bairi yua, noa ñna cũ ya
wãmerẽ na riapoapũ, o na wãmorũ na cacũgoeticõãta, apeye ñnierẽ nuni, o
wapati átimasĩẽma. Cũ, monstruo ya wãme, o cũ número na cacũgoepata, tore
bairo noa ñna átimasĩẽma.

¹⁸ Bairi atiere caroaro catũgomasĩrã majũ tũgomasĩrotiya. Bairi ni ñcũ
caroaro cũ número catũgobócamasĩ cũ caãmata, cũ ya número quetibũjuya.
Ti número pũame jĩcãũ caũmũ yaro número majũ niña. Yũ roque ti número
yũ masĩña. Atope bairo niña: seiscientos sesenta y seis, niña.

14

El canto de los 144,000

¹ Cabero tunu ññajoroyawũ oveja nurĩcũ macãrẽ bairo caãcũ Cordero
cawãmecũcũ Siõn ñtã buropũ canucũũrẽ. Cũ mena cũ tũpũre capããrã camasã
ciento cuarenta y cuatro mil majũ bauwã. Na pũame Cordero, bairi cũ
Pacũ ya wãme mena na riapoapũ cawoatuecoricarã jeto ãma. ² Bairo narẽ
ññarĩ bero yua, yũ tũgowũ busurique umurecõopũ caatĩere. Nocãrõ paio
poero cabusurore bairo busuwũ. Bũpo tutuaro cũ capanucũrõ cãrõ majũ
busuwũ. Paricaro arpare tocãnacãũpũna tore pari majã capããrã na capañnierẽ
yũ tũgowũ. ³ Bairi na, basari majã pũame caroa cawãma wãme basariquere
basapeo ãma quetiupapũ cũ caruiro trono riapepũ. Baparcãnacãũ caãna seres
majã cacatirã bairi cabũtoa camasĩrĩ majã riapepũ basapeoãma. Bairo na
cabasarijere ni jĩcãũ ñcũ basajĩãtimasĩẽmi. To caãna ciento cuarenta y cuatro
mil jeto basamasĩwã. Na pũame ati yepa macããna mena macããna Dios cũ
canetõrĩcãrã ãma. ⁴ Aperã carõmia mena na rupaũre roro caátiepeetana ãma.
Carõmio ñcõ mena roro átiepesupa. Dios macũ Corderore bairo caãcũ jetore
tocãnacã rũmũ cũ tũgoũsayupa. Di rũmũ ñno cũ aweyoesupa. Camasã ati
umurecõo macããna mena macããna, Dios yarã cañijũgorã majũ ãma. Tunu
bairo cũ macũ Cordero yarã cañijũgorã majũ ãma. ⁵ Tunu bairoa di rũmũ ñno
cabũgoroa ñtoesupa. Ñe ñnie jĩcã wãme carorije caáperatana majũ ãma Dios cũ
caĩñajorore.

Los mensajes de los tres ángeles

⁶ To bero ñiñajoroyawu tunu jicãũ ángel umurecóopu cawutẽñota ácure. Bairi cã puame yua caroa queti capetietie majũrẽ ati yepa macããnarẽ na quetibũjuácú baiwĩ. Tocãnacã yepaa macããna, tocãnacã masa poari macããna, bairi tocãnacã wãme apeye busuri majã, tocãnacã macãã macããna cããrẽ na quetibũju ácú baiwĩ. ⁷ Bairi yua cã, ángel puame busurique tutuaro mena ñwĩ: “Dios tutuaro cã caññabesepa rũmu merẽ etacoaya. Bairi Dios roquere cã nucũbugoya. Dios jetore cã basapeoya, ‘Mũ, jicãũũ mu ãniña cañũũ majũ,’ qũĩ basapeoya. Bairi umurecóo, ati yepa, ria capairiya, oco opee cããrẽ caqũenorĩcũ Diore cã basapeoya,” ñ busujowĩ.

⁸ Bairo cã caĩbusuro bero, apeĩ ángel cabero macããcũ cãã bairo ñ busuwĩ: “¡Merẽ yua, merẽ yua, capairi macã Babilonia macããrẽ rocacõãñami Dios! Ti macã macããna roro ati yepa macããna camasã poarire na jũgoáma. ‘Jããrẽ bairo mujãã cãã mujãã rupau mena capee wãme átiepeya,’ na ñtoepewã ti macã macããna ati yepa macããna camasãrẽ. Bairi ãmerẽ yua, Dios na rei átiyami ti macãã macããnarẽ,” ñ busuwĩ.

⁹ Cã berore apeĩ pugarã bero macããcũ ángel busuwĩ. Bairo ñwĩ: “Ni jicãũ ùcũ moecũ monstruore, o cã bauriquere bairo cabauu na cawericure cañroaure roro cã tãmuo joroque cã átigami Dios. Ni ùcũ monstruo ya wãmerẽ cã riapoapu, o cã wãmopu cawoaturotire roro cã átigami Dios. ¹⁰ Roro majũ na átigami Dios. Aperãrẽ use oco carorije nimarẽ bairo cañnierẽ na etio joroque caácure bairo roro na átipacogami. Nocãrõ caasianetõũ ãnirĩ carorãrẽ carorije cã caqũenoyurique mena roro majũ bopacooro na átigami. Tunu bairoa peero, asufre mena asuyaro na joeregami. Cã yarã cañurã ángelea majã bairi cã macũ Corderojããrĩ na caññajoropu na joeregami Dios. ¹¹ Tie cañrĩjẽ buseri puame tocãnacã rũmua cãmarĩ caño cãrõ nicõã ninucũgaro. Di rũmu ùno, di ñami ùno yerijãrĩqũẽ manigarõ monstruore cañroarãrẽ. Cã, monstruo, bairi cã bauriquere bairo cabauu na cawericure cañroarã, o cã ya wãmerẽ cawoaturotiricarã nipetiro tocãnacã rũmua popiye baigarãma. Di rũmu ùno yerijãetigarãma yua,” ñ busuwĩ ángel pugarã bero macããcũ puame.

¹² Bairi mujãã Dios yarã caãna, ñnetõjãñurõ tũgoñatutuaya Dios mena! Cã mena jeto tũgoñawẽpũña. Cã caroticũrĩcãrõrẽ bairo jeto áticõã ninucũña. Jesús cããrẽ tocãnacã rũmua cã quetire tũgousacõã ninucũña. Atore bairo jicãrõ tãni cabairã roque cariapea Dios yarã majũ nigarãma.

¹³ Tocãrõã yu tũgonemowũ tunu busurique umurecóopu caatiere. Bairo ñroyawu busurique: “Atie yu cañrĩjẽrẽ woatuya: ‘Useanirĩ na ãmarõ ato jũgoyere di rũmu marĩ Quetiupaure tũgousajãnaetiri cariaparã. Bairina, na cariaro beropu cã mena useanigarãma,’ ñ ocajowu.”

“Bairo majũã baigarãma. Dios yaye jũgori popiye capaaricarã ãnirĩ tocãrõã yerijãgarãma. Bairo popiye na capaariquere masĩrĩ na juátigami yua,” ñ busunemowĩ Espiritu Santo cãã.

La cosecha de la tierra

¹⁴ Tocãrõã ñiñamugõ jowu umurecóopu. Bairo ññajou, ñiñaroyawu oco buseri poa cabotiri poa majũrẽ. Ti poa buire carui camasocu bauriquere bairo cabauu cããrẽ cã ñiñajoroyawu. Cã rũpoapu corona oro mena qũenorĩcã beto oro betore pesawĩ. Tunu bairoa yisericapãĩ yawia caoripãĩ ote jericapãĩrẽ cã wãmopu cãgowĩ. ¹⁵ Tocãrõã apeĩ ángel templo wiipũ witiámí. Bairo witiitari yua, busurique tutuaro mena atore bairo qũĩ awajajowĩ oco buseri poapu caruire: “¡Tãmurĩ, mu yisericapãĩ mena pajure jeya otere! Merẽ tiere jericã yũtea etacoaya. Ti yepa macããjẽ ote merẽ butinetõcoaya,” qũĩ jowĩ ángel. ¹⁶ Bairo cã cañrĩjẽrẽ tũgori, oco buseri poa buipũ carui puame cã yise mena ati yepapũre pajure jecõãwĩ ati yepa macããjẽ otere yua.

¹⁷ Cū cabusuro berore, tunu apei ángel witiamá templo wii umarecóo macãã wiipure. Cū cūã yise ote jericapãĩ caoripãĩrē neamá. ¹⁸ Bairi tunu apei ángel altar mesapũ cañiatacũ witiawĩ. Cū pũame peerore carotimasĩ, ti altar macãã peerore cacoteatacũ ãmi. Bairi busurique tutuaro mena, apei ángel yisericapãĩ caoripãĩrē caneácũre atore bairo qũĩ jowĩ: “¡Mũ yise caoripãĩ mena pajure jeiia oterique usere! Tipãĩ mena ti yeparũ cañie use weseeri macããjērē pajure jeiia usere. Merē ti yepa macããjē use ñimajũcoaya,” qũĩ busujowĩ. ¹⁹ Bairo cū caĩrĩjērē tũgori yua, yisericapãĩ caoripãĩrē cacũgou ángel pũame ati yeparũ pajurejowĩ. Ati yepa macããjē use weseripũ pajure jewĩ use oteriquere. Bairo pajurejeri bero nocãrõ paio usere ripegarã na cacũrõ ñopũ jeneñoetowĩ, tie use to ripe ecoo joroque ĩ. Tore bairo ángel cū caátie pũame bairo ĩgaro baiya: Roro popiye camasã na baio joroque Dios cū caátipeere ĩñorõ baiya. ²⁰ Bairi yua, use pũame ti macã ãñotaricarõ jũgoyepũ ripe ecowũ. Bairo ripérique yua, use oco jericapũre paio riĩ jeto witiwũ. Paio ãcũãrõ nurĩcũ caballo riseropũ caetaparo cãrõ majũ etawũ. Tunu bairo trescientos kilómetros cãrõ majũ esaro nibatawũ tie riĩ.

15

Los ángeles con las siete últimas calamidades

¹ To bero apeye umarecóopũ acũorije cabaicõña nucãetarijere ñiñajowũ. Tame, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ majũ ángelea majã baujaetanũcãwã. Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã wãme roro na caátipee Dios na cū carotirije mena baujaetanũcãwã. Tie roro na caátipee mena merē Dios cū caasiarijere átirotitusagũ baiwĩ.

² Tunu bairoa ñiñaroyawũ ria capairiya oco tusurije ĩña ãmewiyoricya peero asuyaro cañiyare. Tiya tũnipũre nucũroyawã camasã Dios cū cajoatato arpare cacũgorã. Mai, na pũame moecũ monstruore, o cū cabauriquere bairo cabauũre catũgogaetibotioricarã ãma. Dios jetore bori cū, moecũ wãme macããtõ número cũãrē catuecoetana canetõĩcãrã majũ ãma. ³ Bairi na pũame Moisés ãnacũ Dios yau cū paabojari majõcũ yaye basariquere basawã. Dios macũ Cordero yaye basarique mena atore bairo ĩ basawã:

“Nocãrõ carotimasĩ majũ mũ ãniña. Nipetirije mũ caátie ñumajũcõãña.

Mũ roque Quetiupũ nipetirore carotimasĩ majũ mũ ãniña. Dise mũ carotimasĩtĩẽ maniña.

Caria, cariape majũ ñiña nipetirije mũ caátĩãnie.

Nipetiro camasã poari Quetiupũ Rey majũ mũ ãniña mũ roque.

⁴ Bairi, ¿noa ñna mũrē na uwietibujiocũti? ¿Noa ñna mũrē ĩroari na basapeotibujiocũti?

Bairi mũ jetorea na basapeoáto. Mũ jetoa mũ ãniña cañuũ majũ.

Bairi nipetiro camasã poari macããna atĩri, mũ jetorea mũ basapeogarãma.

Bairi merē na mũ áti ĩñoñupã nocãrõ tutuaro camasãrē mũ caátimasĩrĩjērē,” ĩ basawã na pũame yua, tiya tũnipũ nucũrĩ.

⁵ Bairo na caĩbasaro bero, ñiñajoroyawũ tunu. Tame, umarecóopũ Dios ya arũa santuario pããnũcãsoapũ. Dios camasãrē cū caroticũrĩqũẽ cañi arũa majũ pããnũcãsoapũ yua. ⁶ Ti arũa, Dios ya arũapũ jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ cañiatana ángelea majã witiamá. Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacã wãme carorijere caátitusaparã majũ witiamá. Jutii, lino mena qũẽnorĩqũẽ caũgueri manie, caasiyarije majũrē jãñawã. Tunu bairoa wẽñarĩcãwẽ, oro mena qũẽnorĩcãwẽrē na cotiapũ esaro wẽñarĩ witiamá. ⁷ Narē yua, baparcãnacãũ seres majã cacatirã mena macããcũ jĩcãũ pũame jotũ bapaari oro mena qũẽnorĩqũẽrē na jowĩ

tocānacāp̄rea. Ti bapaarip̄re carorije, roro camasārē Dios cū caátirotijorije cap̄ñir̄jē majū jāñaroyaw̄. Dios, tocānacā rūm̄ua caānicōāninucūū majū roro cū caátirotijorije ām̄u ti bapaarip̄re. ⁸ Tocārōā yua, Dios ya ar̄ua santuario p̄ame busejiracoár̄u. Dios cū catutuarije cū carotimasīr̄jē cūt̄ai caatíe majū ām̄u tie buseri. Bairi ti ar̄ua Dios ya ar̄uare noa ūna jāāmasīēma. Jīcā wāmo peti p̄uga p̄enirō cānacāū caāna ángelea majā jīcā wāmo peti p̄uga p̄enirō cānacā wāme rorije na caátipee cabaipetiparo jūgoye ti ar̄uare noa ūna jāāmasīēma.

16

Las copas del castigo

¹ Bairi yua, to bero yu tūgojow̄u bus̄urique tutuaro Dios ya ar̄uap̄u caocajo witiirijere. Tie bus̄urique atore bairo na ĩjoroyaw̄u jīcā wāmo peti p̄uga p̄enirō cānacāū caāna ángelea majārē: “Maa yua, ti yepap̄u ánāja. Dios nocārō roro majū cūrē caboenarē cū caátirotijorije ti jot̄u macāājērē pobatowērājá ti yepap̄u,” ĩ wiyojow̄u Dios ya ar̄uap̄u bus̄urique.

² Bairo cañocajorijere tūgori yua, caānijūgon̄u ángel átí, cū yar̄u macāājē cap̄ñir̄jērē ati yepap̄u pobatowēcōājowī. Bairo cū capobatowērō bero, moecū monstruo ya wāmerē, bairi cūrē bairo cabaūu weric̄u ya wāme cūrē cawoatuecoricarā nipetirore camii boarique na etaw̄u. Cañuetie, cap̄ñir̄jē majū cāmii boarique na etaw̄u.

³ Cū berore apei cabero macāācū ángel átí, cū yar̄u macāājē cap̄ñir̄jērē ria capairiya jesarop̄u pobatowējowī. Bairo cū caáto, tiya ria oco p̄ame rií jēñacoap̄u. Camasoc̄u pajīārocaric̄u riire bairo jēñacoap̄u tiya oco. Tocārōā yua, tiya macāāna cacatiānimiatana r̄saricar̄o mano riapeticoámá.

⁴ Cū berore apei p̄ugarā bero caācū ángel átí, cū cūā cū yar̄u macāājē cap̄ñir̄jērē riyaa, bairi oco opeep̄u cūrē pobatowējowī. Bairo cū caáto yua, ti riyaa macāājē oco rií jēñapeticoápá. ⁵ Tocārōā yua, oco quetiupaūu ángel atore bairo cū cañir̄jērē yu tūgow̄u:

“Dios, m̄ua, cañ̄u majū m̄u āniña. Tir̄um̄p̄u cūrē, āme cūrē caānicōāninucūū m̄u āniña.

Bairi camasārē na carorije wapa tore bairo átiri na m̄u cañ̄abeserije ñujāñuña. Cariapea tore bairo m̄u caátimasīpee niña.

⁶ Na majū, m̄u yarā, m̄u ya poa macāānarē roro na pajīārewā.

M̄u yarā profeta majārē roro na pajīārewā.

Bairi āmerē m̄u p̄ame oco rií cajēñar̄jērē na etio joroque na m̄u átiya na yaye wapa yua.

¡Na majū na yaye wapa āmerē roro tām̄uoñama!” ĩ bus̄ujowī oco quetiupaūu ángel.

⁷ Bairo cū cañbus̄uro bero, bus̄urique altar mesap̄u cabus̄uwitirije cūrē yu tūgow̄u. Atore bairo ĩw̄u: “Dios jāā Quetiupaūu, catutuāu majū, bairoa m̄u baiya. Caānorē bairo cariapea jīcārō t̄ani camasārē na miñabeseya āmerē,” ĩ ocajow̄u.

⁸ Tunu cū berore apei itiarā bero caācū ángel átí, cū cūā cū yar̄u macāājē cap̄ñir̄jērē muip̄u um̄reco macāācū buire pobatojowī. Bairo cū caáto yua, muip̄u um̄reco macāācū p̄ame tutuaro peero cārō majū asiwī. Tutuaro mena muip̄u cū caasijoereparore bairo ĩ, tore bairo ámi ángel. ⁹ Bairo cū caáto yua, muip̄u peero mena camasā roro majū joe ecowā. Bairo roro majū tām̄omirācūā, roro na caátajere tūgoña yapapuari Dios p̄amerē cū tūgosajūgoema. Diore q̄ũroari cū basapeoema. Bairo q̄ũroapeere, Dios cū catūgojesoetie ūnie p̄amerē roro ĩbus̄uwā. Dios roro na caátaje wapa roro na cū caátiere carotimasī cū caānimiatacūrē, tore bairo roro cū bus̄upaiwā.

10 Tunu cū berore apei, baparıcānacāũ bero caācū ángel átí, cū cūã cū yarũ macāãjē capũnırĩjērē moecū monstroo cū caruiropũ pobatowējowĩ. Tocārõã nipetiro cū caroti ānımasĩrĩpaũ naitĩãpeticoapũ. Baunemoepũ yua. Bairo cabairo yua, camasã pũame bũtioro roro majũ tãmũorĩ na ñemerõ bacarũpoturi tũni majũ wisıowã. 11 ¡Tame, tocārõ roro majũ mai tãmũomırãcũã, roro na caátıere átıjānagaema! Bairo pũame baiwã: Dios cū caátıe, roro na cãmıi capũnırõ jũgorı nemojāñurõ ımpũrecóo macāãcũ Diore roro majũ cū tutımacāwã. Dios cū caboetıere bũspıawã.

12 Tunu cū berore apei, jĩcã wãmo cãrõ petiro bero caācū ángel átí, cū cūã cū yarũ macāãjē capũnırĩjērē rıa caparıya Éufrates cawãmecũtıyapũ pobatowējowĩ. Tocārõã yua, tıya rıa bopocũmu peticoapũ. Muıpũ cū cawãmũatõı caaná quetıuparã reyes tıyare na capēñanetõ masĩparore bairo ĩ yua, tore bairo ámi.

13 Bairo cabairo ñıñajoroyawũ tunu. ¡Tame, monstroo riseropũ, dragón riseropũ, bairı na yau profeta caĩtopai riseropũ, itıarã majũ wãtĩ yeri pũna wıtwã na rıseepũre yua! Itıarã wãtĩã cañuena majũ ũmamũrē bairo cabaurã wıtwã na rıseepũre. 14 Na pũame wãtĩ yeri pũna cañuena majũ āma. Átıjēño ĩñorıqũērē caátı ĩñomasıřã āma. Bairı tunu atı ımpũrecóo macāãna quetıuparã reyes nipetırore na neñoráná baiwã. Dios nocārõ carotıması ya rãmũ caetaro, na, quetıuparã mena jĩcãrõ Diore cū āmeo qũęgarã na neñoráná baiwã.

15 Bairı mai, tũgoñanemoñıjate Jesucristo atı yepapũ ācũ marı cū caıcũrıqũērē: “¡Tame, atı yepapũ nemo yũ caatı rãmũrē, ‘Cũjãã,’ caıã mano yajarı majõcũ cū caetarore bairo yũ etagũ! Bairı ni ũcũ masacatıri yũ caetarı rãmũrē caānicoteı ıseanıřı cū āmarõ. Carorıje caápei ānırı jutıi jãñapetıre bairo yũ caetarı rãmũrē caroaro caānicoteı ıseanıřı cū āmarõ. Bairo caroaro caānicoteı roro tãmũoetıgũmi. Cajutıi mácũrē bairo roro bobooro cū yũ etatãmũoetıgũ,” marı ĩ quetıbũjũcũwı Jesús.

16 Bairo yua, itıarã caãna ũmamũrē bairo cabaurã wãtĩ yeri pũna pũame hebreo yaye mena Armagedón cawãmecũtıpaupũ na neñowã reyes quetıuparãrē.

17 Tocārõã yua, jĩcã wãmo petı pũga pēnırõ mena caācũ catũsaũ ángel átı, catũsarıje capũnırıjē cū yarũ macāãjērē pobatowē jowı. Wıno, atıe marı cayerıjorıje nipetıropũre pobatojowı. Bairo cū caátoa, ımpũrecóo macã arũa Dios ya arũa santuarıopũ bũsũrıque wıtwũ. Tutuaro majũ quetıupapũ cū caruiropũı caıjorıje ocajowũ. Atore bairo ĩ ocajowũ Dios cū cabũsjorıje: “¡Tocārõã to āmarõ! Merē yũ átıpeyo yaparoya yua,” ĩ ocajoroyawũ bũsũrıque. 18 Bairo cabũsũro bero, tocārõã bũtioro cabũro yaberıje yabewũ. Capee bũsũrıque ocajowũ. Bũtioro bũro cūã pawı. ¡Tame, atı yepa cūã netõñũcãrõ majũ yuguiwũ yua! Diwatoa ũno atı yepare camasã na caānıjũgoro berore, tocārõ tutuaro yepa yuguiñaesupa. 19 Bairo cayuguiro yua, caparı macã Babilonia ānatõ itıa sero majũ yuguiwēcoapũ. Tunu bairo atı ımpũrecóopũ caānıe macãã cūã pewēpeticoapũ. Dios, Babilonia macããna roro majũ na caátıānırē tũgoñabocãrı popıye na baıo joroque na átıgũ baiwı. Roro na mena asıanetõrı tı macã caparı macã macãānarē vıno carorıje capũnırıjē majũrē na etıo joroque caácũre bairo roro na átıbũıtıpacogũ baiwı. 20 Tunu bairoa apeyerã, rıapũ caānıe yucũpoari, bairı atı macãñũcũrõ cūã yasıpeticoapũ. 21 Tunu bairoa ımpũrecóopũı caatıe oco weta cuıri cayũsũarıje atı yepa nıpetıropũ wēwũ. Tıe pũame cuarenta kilos cãrõ netõrõ canũcũrı cuıri majũ wēwũ camasã buıre. Bairo roro majũ tıe narē cawēpearo ĩñarı yua, camasã pũame

Diore rorije majũ cã tutimacãwã. Roro majũ na átibuitipacowĩ Dios ti macã capairi macã ãnatõ macããnarẽ yua.

17

Condenación de la gran prostituta

¹ Tie cabairo bero, atore bairo baiwɛ tunu. Jĩcã wãmo peti pɛga pẽnirõ caãnacã caãna, capũnirĩjẽ jĩcã wãmo peti pɛga pẽnirõ cãnacã bapaarire capobatoewãtana mena macããcũ jĩcãũ ángel yɛtɛ etawĩ. Bairo yɛtɛ etari, ñiwĩ: “Tiaya mai yɛ mena. Mɛ ñiñora carõmio, caãmɛa mena roro caátiepenucũõrẽ Dios roro bopacooro cõ cũ caátipeere. Oco bui, riapɛ caruiore roro cũ caátipacopeere mɛ ñiñora,” ñiwĩ. ² “Cõ, caróo mena, quetiuparã ati ɛmɛrecóo macããna reyes na rupaɛ caborore bairo roro átiepenucũwã. Roro majũ cõ rupaɛ cõ caátieperije mena na átimecũõ epenucũwõ ati yepa macããna camasãrẽ. Roro áco cõ caeticũmurĩjẽ ɛse oco mena na átimecũõ epenucũwõ camasãrẽ,” ñi quetibɛjɛwĩ ángel, caãmɛarẽ caepeo cõ cabairijere.

³ To bero Espiritu Santo cã camasĩõrĩjẽ jũgori qũẽguericarore bairo yɛ caĩñarõpɛ yɛ caĩñaata yua, desierto camasã manopɛ yɛ necoámí ángel. Topɛ ñiñaroyawɛ jĩcãõ carõmio moecũ monstruo cajũãũ bui caruiorore. Cũ, monstruo pɛame Dios cã caĩñajesoetie patore cã rupaɛre woaturique cacũgou ãmi. Jĩcã wãmo peti pɛga pẽnirõ cãnacãã majũ rɛpooɛɛmi. Tunu bairoa ti rɛpoo nipetiro pɛga wãmo petiro cãnacã majũ jawiicɛpɛ. ⁴ Cõ, carõmio, monstruo bui caruio pɛame jutii cajũãpuarije apeye cajũãrĩjẽ mena asuyaro jãñarĩqũẽɛɛmo. Tunu bairoa cõ rupaɛre capee wãmagariquesɛmo: Oro mena, ãtã rupaaca caroa caasiyarije mena, ãtããcã caroa cabotirije mena wãmagawõ. Pairo tie ãnierẽ cõ rupaɛpɛ bɛsawõ. Apeyera cõ wãmopɛ copa jotɛ oro mena qũẽnorĩcãrɛre cãgoruiwõ. Ti rɛpɛre tocãnacã wãme carorije Dios cã cateerije majũ jãñawũ. Carorije cõ rupaɛ jũgori caãmɛa mena roro cõ caátinucũrĩjẽ cãã ti rɛpɛ ãnicõñarõrẽ bairo jãñawũ. ⁵ Tunu bairoa cõ riapoa buire itia wãme ãmɛ woaturique caĩñaña manie majũ. Atoe bairo ĩ tusawɛ: CAPAIRI MACã BABILONIA, CAãmɛARẽ CAÁTITROTIEPERã RõMIRĩ PACO, BAIRI NIPETIRO CAROARãRẽ CATEERIJE PACO, ĩ woaturique tusawɛ cõ riapoaɛpɛre. ⁶ Tiere ñnarĩ bero yua, yɛ tũgoñamasacati rocajowɛ. ¡Tame, cõ pɛame Dios ya poa macããna cõ capajãrericarã rií mena cũmumecũõ baiwõ! Jesús yaye quetire na caquetibɛjɛrije jũgori cõ capajãrericarã yaye rií mena cũmumecũõ baiwõ.

Bairo cõ cabairijere ñnarĩ yɛ pɛame yɛ acɛanetõɛopɛ. ⁷ Bairo yɛ cabairo ñnarĩ yua, ángel pɛame ñiwĩ: “¿Nopẽĩ miñaacɛayati, tame?” ñiwĩ. “Mai, mɛ yɛ quetibɛjɛ masĩõgɛ cõ, carõmio, cõ cabaiãnierẽ. Tunu bairoa cõ carui monstruo, jĩcã wãmo peti pɛga pẽnirõ cãnacã majũ, pɛga wãmo petiro cãrõ majũ cajawiiɛɛɛ cã cabaiãnie cããrẽ mɛ yɛ quetibɛjɛ masĩõgɛ,” ñiwĩ. ⁸ Bairi yua, bairo ñiwĩ: “Cũ, monstruo caroagou, mɛ caĩñaɛ pɛame tirũmɛpɛ atore caãnimirĩcũ niñami. ãmerẽ baiɛna maami mai. ãmerẽ manimicãã, cabero caũcããrĩ opɛpɛ caãniatɛɛ wãmɛtagɛmi, peero caũpetietopɛ cã cayasimajũũ ápáro jũgoye yua. Cũ, monstruore ñnarã, ati yepa macããna camasã qũĩña acɛacoagarãma. Ati ɛmɛrecóo Dios cã caqũẽnojũgori rũmɛpɛina Dios ya tutipɛ na wãme catusaena cãrẽ ñnarã, qũĩña acɛacoagarãma. Cũ, monstruo tirũmɛpɛre caãnacũ, cabero tunu caátipɛre qũĩñarã, qũĩña acɛacoagarãma,” ñi quetibɛjɛwĩ ángel.

⁹ Bairi ñinemowĩ tunu ángel: “Atie yɛ caquetibɛjɛrije cabũgoro macããjẽ mee niña. Ni ãcũ cariape catũgoñarĩqũẽɛɛɛ, catũgojĩãti majũ tũgopeyorique niña: Jĩcã wãmo peti pɛga pẽnirõ cãnacã rɛpoo pɛame jĩcã wãmo peti pɛga pẽnirõ cãnacã ãtã buri carõmio cõ caruirijere cõñarõ baiya. Tunu bairoa

ti rupoo, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ caãna reyes quetiuparãrẽ na ãnicõñarõ baiya. ¹⁰ Bairi na, quetiuparã reyes, jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ caãna mena macããna jĩcã wãmo petiro cãrõ merẽ yasipeticoama. Pũgarã yua rũsayama. Jĩcãũ ãme ati yũteare quetiuparã reyre bairo niñami. Apei quetiuparã pũame mai etaetiyami. Cũ, quetiuparã, na tũsaurã etaũ, yoari yũtea quetiuparã ãniãmerĩgumi. Yoaro mee yasicoagumi. ¹¹ Moecã monstruo cajũgoyepare caãnimirĩcũ ãmerẽ camãcũ cãũ quetiuparã rey niñami. Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ quetiuparã caãna bero macããcũ quetiuparã rey niñami cũ cãũ. Cũ mena jĩcã wãmo peti itia pẽnirõ majũ niñama yua quetiuparã reyes. Tunu bairoa cũ, monstruo pũame aperã quetiuparã jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ cãnacãũ mena macããcũ niñami. Cũ pũame yua, yasi majũũ ácũ baiyami. Cũ tũsaye niña yua.

¹² “Apeyera tunu pũga wãmo petiro cãnacã jawii mũ caĩñaataje pũame aperã quetiuparã pũga wãmo petiro cãnacãũ caãnarẽ cõñarõ baiya. Na pũame mai quetiuparã reyre bairo jããetĩñama. Bairãpũa quetiuparã reyre bairo na cajããrĩ rũmũrẽ jĩcã hora cãrõã rotimasĩgarãma. Torea bairo monstruo cãũ na mena jĩcãrõ yoaro mea rotimasĩgumi. ¹³ Bairi yua, pũga wãmo petiro cãnacãũ caãna quetiuparã na majũ jĩcãrõrẽ bairo tũgoñaqũenorĩ monstruo cũ carotijũgoro bogarãma. Cũ catutuarije, cũ carotimasĩrĩjẽrẽ cũ átirotigarãma. Na pũame cũ rocare rotimasĩgarãma. ¹⁴ Bairo na, quetiuparã, monstruo mena neñarĩ Dios macũ Cordero mena ãmeo qũẽgarãma. Bairo cãrẽ na caãmeoqũẽmiatacũãrẽ, Cordero pũame na netõ nũcãcõãgumi. Dios yarã caãniparã cũ cabesericarã cãrẽ caĩroarã mena na netõ nũcãcõãgumi Cordero, na, quetiuparãrẽ yua. Torecãna cũ, Cordero, cabũgoro macããcũ mee niñami. Cũ roque quetiuparã quetiuparã majũ niñami. Quetiuparã reyes quetiuparã rey majũ niñami,” ñi quetibũjũwĩ ángel.

¹⁵ Bairo ñi quetibũjũri bero, ñinemowĩ tunu ángel: “Carõmio caũmũarẽ caepepaio cõ caruiataje oco mũ caĩñaataje pũame camasãrẽ ĩcõñarõ baiya. Camasã na caãni macãã, apeye busuri majã, tocãnacã yepaa macããnarẽ ĩcõñarõ baiya. ¹⁶ Bairi apeyera monstruo ya jawiire bairo pũga wãmo petiro cãrõ caãniatana quetiuparã reyes cõ, carõmio, caróore cõ teejãñugarãma yua. Cõ rocacõãgarãma. Capee cawapacũtiere cacũgomirĩcõrẽ yua jutii mácõ cõ átirocacõãgarãma. Bairo átiyaparori, cõ riire ũgarecõãgarãma. Bairo átiri cõ ãnacõ rii carũsaata, peeropũ joere peyocõãgarãma yua. ¹⁷ Dios pũame cũ caborore bairo na átio joroque ĩ, na yeripũ tore bairo na átirotigumi. Bairo cũ caátirotiroi yua, jĩcãrõrẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cãtiri, reyre bairo na caãnierẽ jãnacõãgarãma. Monstruo jetore yua, na carotimasĩmiatajere cũ átirotigarãma. Dios tore bairo na caãto, cũ cabori yũtea capetietaropũ tore bairo átijãnagarãma. ¹⁸ Bairi cõ, carõmio, mũ caĩñaataco pũame capairi macãrẽ nicõñao baiyamo. Cõã niñamo Babilonia capairi macã. Ti macã pũame ati yepa macããna reyes quetiuparãrẽ roro na átio joroque ápũ carorije ti macã macããjẽ mena yua,” ñi quetibũjũwĩ ángel caróo carõmio yũ caĩñaataco cõ cabairijere.

18

La caída de Babilonia

¹ Atiere yũ cũ caquetibũjũro bero, ñiñajoroyawũ apei ángel umũrecóropũ caruiacũre. Tutuaro carotimasĩ majũ ãmi. Bairo cũ catutuarije, cũ caasiyabatorije pũame ati yepare busuta cũmuetawũ yua. ² Cũ yua, busurique tutuaro mena atore bairo ĩ awajajowĩ:

“¡Merẽ yasicoaya, merẽ yasicoaya capairi macã Babilonia ãnatõ!

¡Carorã, wãtĩ yeri pũna na caãni macã jẽñacoaya!
 Capããrã carorã caãno cãrõ na caãni macã majũ jẽñacoaya.
 Carorã waibutoa moena, masateeri majã na caãni macã jẽñacoaya.
³ ¡Tame, roro majũ baiwã ti macã macããna!
 Roro ti macã macããna na rupau caborore bairo na caátie mena ati umurecóo macããna camasã poarire na átimecũõwã.
 Na caátie na ugaripeao joroque roro na átijũgoyecuma ti macã macããna.
 Carõmia caũmarẽ na caátiepemecũõrõrẽ bairo ti macã macããna cũã ati umurecóo macããna reyes quetiuparãrẽ roro na átijũgoyecuma.
 Tunu bairoa nuniwapatari majã cũã Babilonia macããna roro na caátie wap-
 atirerije mena jũgori paio cadineroana majũ jẽñawã,” ĩ busuwĩ ángel.
⁴ Tunu apei umurecóopa cũ cabusujorijere ya tũgowu. Bairo ĩ ocajowu:
 “Mujãã, ya yarã, ya ya poa macããna caãna tãmurĩ witiya ti macããrẽ.
 Ti macãrẽ ãmerĩcõãña tocãrõã. Mujãã cũã ti macã macããna na caátie mujãã ĩñacõrẽ.
 Bairo narẽ ĩñacõrĩ roro mujãã caápata, mujãã cũã roro tie wapa mujãã tãmuogará.
 Roro ti macã macããna na caátie wapa na catãmuorĩjẽ mujãã etare.
⁵ ¡Tame, paio majũ ñiña roro na caátianajẽ cutie ti macãrẽ!
 Bairo roro na caátie puame jĩcã puti jeneñoata, umurecóopa tujuaetaro cãrõ majũ etabujoro.
 Bairo roro majũ na caátie ĩñarĩ na yaye wapa na rei átiyami Dios yua.
⁶ Bairi ti macã macããna aperãrẽ roro na caátatore bairo roro na tãmuoáto na cũã ãmerẽ.
 Narẽ roro na caátibuitiricarõ netõjãñurõ buipearo roro na tãmuoáto ti macã macããna.
 Aperãrẽ pũnietirã na caqũẽnorĩqũẽ ocore pugani cãrõ nemojãñurõ pũnirĩjẽ átiri na tĩãrãrẽ bairo roro na ása na cũãrẽ na yaye wapa.
⁷ Ti macã macããna roro tũgoñarĩqũẽ cutiri tũgoña botiowã.
 Camecãrãrẽ bairo tũgoñarĩqũẽ cutiri yua, na caborije netõjãñurõ apeye ũnierẽ wapatirewã.
 Tore bairo na caátieperica tãnia na cũã roro popiye tãmuorĩ na yapapuáto ãmerẽ yua.
 Bairãpua, atore bairo ĩ tũgoñamigarãma na yeripua: ‘Atoa caroaro majũ jãã ãnicõãña.
 Jĩcãõ quetiupao reina cõ caruirore bairo caroaro majũ jãã ãniña.
 Carõmio cawapeaore bairo mee jãã ãniña.
 Bairi di rãmu ũno roro jãã tãmuoetigarã,’ ĩ tũgoñamigarãma.
⁸ Bairo na catũgoñabotiorije jũgori yua, jĩcã rãmpua capee roro na catãmuopee na etagaro:
 Riarique, bopacooro tãmuorĩqũẽ, aua riarique na etagaro.
 Peero mena joe ecogarãma. Dios roque na netõrõ catutuaũ majũ niñami.
 Cũ, Dios, Quetiupau majũ caãcũ ãnirĩ roro na tãmuo joroque ãmerẽ na átiyami yua,” caĩquetibujorije busuriquere ya tũgowu umurecóopa.
⁹ Bairi Babilonia macã macããna mena roro na rupau caborore bairo caátiepericarã quetiuparã ati yepa macããna reyes ti macã cayasiro ĩñarĩ otimacãgarãma. Na caborije netõjãñurõ cabugoroa apeye ti macã macããjẽrẽ cawapati eperericarã nipetiro ti macã yasiro caũbusewãmuátie ĩñarĩ bopacooro otimacãgarãma. ¹⁰ Bairo ti macã roro caũyasirijere ĩña uwiri yua, jõpũã tuacõãgarãma. Topua tuari atore bairo ĩgarãma:
 “¡Ade tame, roro bopacooro majũ Babilonia capairi macã ãnatõ tãmuoña yua!
 Catutuari macã caãnimiata macã roro majũ ãmerẽ tãmuoña yua.

‘Roro majũ baigaro ti macã,’ marĩ caĩtĩpaure ti macã cayasipee etaya yua,” ĩ otĩsagarãma.

¹¹ Aperã nuniwapatari majã ati yepa macããna cũã torea bairo ĩ yapapua-garãma. Bopacooro cabairijere ĩñarĩ ti macãrẽ otimacãgarãma: “Marĩ canuniñesẽarĩjẽrẽ noa ũna wapatienama yua,” ĩrã, butiuro ti macã ãnatõrẽ otĩsagarãma. ¹² Na puame atiere ti macãrẽ nunirĩ wapatanucũñupã: Orore, ãpõã platate, ãtã rupaaca caroa cabaurijeacarẽ, ãtã caroa cabotirije perlare, jutiiãĩrĩ caroa majũ lino mena qũenorĩqũerẽ, jutii cajũãpuarijere, jutii caroa esemenirĩjẽ, cajũãrĩjẽ cũãrẽ caãno cãrõrẽ nuninucũñupã. Tunu bairoa yuca caroa cajutiñurĩjẽ cũãrẽ caãno cãrõ nuninucũñupã. Tunu bairoa apeyera marfil mena caroa majũ paaqũenorĩqũerẽ, yuca caroa mena qũenorĩqũerẽ, ãtã bronze mena qũenorĩqũerẽ, ãpõã hierro mena qũenorĩqũerẽ, apeye ãtã mármol na caĩrĩjẽ mena na capaaqũenorĩqũẽ ũnie caãno cãrõrẽ nuninucũñupã ti macãpũre. ¹³ Tunu torea bairo nuni ñesẽãnucũñupã ugarique cũãrẽ: Ugarique canela cawãmecũtiere, ugarique jãasuriqũe cajutiñurĩjẽrẽ, apeye cajutiñurĩjẽ werea ũnie cũãrẽ, o apeye caroa cajutiñurĩjẽ ũnie mirra cũãrẽ, tunu bairoa wãmagarã rupaa turique cajutiñurĩjẽ cũãrẽ nuni ñesẽãnucũñupã. Bairi tunu etirique use ocore, ugarique roarique usere, trigo wetare, bairi trigo carupa rupaa cũãrẽ nuni ñesẽãnucũñupã. Torea bairo nuni ñesẽãnucũñupã: Waibutoa caapeye ũmarã cũãrẽ, wecua oveja nurĩcãrã cũãrẽ, caballoa cũãrẽ, caaturĩ rupaa caballoa na caũmarĩ rupaa cũãrẽ nuni ñesẽãnucũñupã. Bairi, tame, camasã paacoteri majã ũna cũãrẽ moenarẽ bairo na wapatiepe ñesẽãnucũñupã. Tore bairo na canuniñesẽã nucũmirĩqũerẽ ti macãrẽ dope bairo nuni masĩtĩgarãma yua.

¹⁴ Bairo na, canunimasĩtĩparã ãnirĩ ti macãpu canuni wapatamirĩcãrã yua, atore bairo ĩ otĩsagarãma ti macãã ãnatõrẽ: “¡Ade tame, mũjãã Babilonia macããna mũjãã yasimajũcoaya ãmerẽ yua! Yuca rĩca caroa majũ mũjãã caugajesorijere bairo caroa mũjãã cacũgomiataje cũã yasipeticoaya ãmerẽ yua. Nipetiro paio cawapacũtie mũjãã cawapatamiataje, bairi caroaro jesoroa mũjãã cacũgoãnimitaje cũã yasipetimajũcoaya. Tame, tie puãgani baunemoetigarõ,” ĩ usagarãma, ti macã ãnatõ cayasiro ĩñarĩ yua.

¹⁵ Bairi torea bairo na cacũgorijere canuniwapataricarã, o aperã ti macã jũgori paio cadineroana majũ cajẽñarĩcãrã cũã, jõpũã ti macã cayasiro ĩñarĩ oti usagarãma. Roro majũ ti macã ãnatõrẽ Dios cũ caátiyasiorijere ĩñauwiri jõpũã bopacooro ti macã ãnatõrẽ oti usagarãma. ¹⁶ Bairo ĩgarãma:

“¡Ade tame, roro bopacooro majũ capairi macã ãnatõ tãmuõña yua! Ti macã caroa macã majũ nimiapũ.

Carõmio, caroa jutii lino mena qũenorĩqũerẽ cajãñaruiore bairo caroa macã nimiapũ.

Jutii cajũãpuarije, caroa cajũãrĩjẽ cajãñaorẽ bairo nimiapũ.

Carõmio, caroa oro mena, perla mena, bairi ãtã cabotiri rupaaca mena cawãmagaatacore bairo caroa macã nimiapũ ti macã.

¹⁷ Bairo caroa macã majũ nimirõcũã, jãmerẽ yua, caãno tusarõa ti macã caãnimiataje capee cawapacũtie mena jĩcãrõã yasicoaya!” ĩ usagarãma, ti macã cayasiro ĩñarĩ yua.

Tunu bairoa nipetiro ria capairiya macãã cũmuu capaca cũmuu quetiuparã, aperã ria capairiya tãnirẽ riapũ caãñesẽarĩ majã, aperã ti cũmurẽ paacoteri majã cũã jõpũã tuari ĩña ãnigarãma. Nipetiro riapũa tocãnacã rũmuu tuari capaãcõã ninucũrã roro cabairijere ĩñarĩ jõpũã ĩñajocõã nigarãma. ¹⁸ Bairo ti macã ãnatõ caũrĩjẽ buserire ĩñarĩ, atore bairo ĩ awajagarãma: “¿Di macã,

ape macã, caroa macã capairi macã majũ to añũparĩ? ¡Di macãrẽ ĩ cõñamasĩã mano!”¹⁹ Bairo ĩ yapapuari yua, na rũpoa buirire õwãrẽ maapeogarãma. Bũtioro bopacooro ti macã ãnatõrẽ oti macãgarãma. Bairo ĩ otiawajagarãma: “¡Ade tame, roro bopacooro majũ capairi macã ãnatõ tãmũoña yua!

Ti macã jũgori nipetiro mariã riare cũmuu mena cañesẽãrã paio marĩ wapatanucũwã.

Ti macã caãnie cawapa pacarije mena paio marĩ wapatanucũwã.

¡ãmerẽ yua, caãno tũsaroa, ‘Roro majũ baigaro ti macã,’ marĩ caĩẽtĩpaure ti macã yasicoaya!” ĩ otiũsagarãma, ti macã cayasiro ĩñarĩ yua, ñi quetibũjũwĩ ángel.

²⁰ Bairo ñi quetibũjũ yaparori bero, bairo ĩnemowĩ:

“Bairi mũjãã, mũrecóo macããna, ti macã cayasiro jũgori ãmerẽ mũseanirĩ ãña. Mũjãã nipetiro Dios ya poa macããna mũseanirĩ ãña ãmerẽ.

Mũjãã, apóstolea majã, bairi profeta majã cũã mũseanirĩ ãña.

Ti macã macããna mũjããrẽ roro na caátaje wapare ãmerẽ Dios caroaro mũjãã ãmebojayami.

Bairi caroaro mũseanirĩ ãña mũjãã nipetiro yua, ti macãrẽ cũ cayasiro jũgori,” ĩwĩ ángel.

²¹ Tocãrõã yua, jĩcãũ ángel catutuaũ majũ buiaetari jĩcã ãtãrẽ newãmũojowĩ. Ëtã oricare wãĩrĩcãrẽ bairi tii caãniarẽ newãmũojowĩ. Tiare yua ria capairiyapũ werocañua jori, atore bairo ĩwĩ:

“Tia ãtãrẽ bairo ti macã capairi macã Babilonia ãnatõ riapũ rocañua rujoecogaro.

Pũgani baunemoetigaro yua.

²² Bairi yua ti macã átãwããrĩpũ di rũmũ ũno arpare parique ũnie, tõrõã putirique ũnie o trompeta mena putirique ũnie basa ocaro ocajoetigarõ.

Tunu bairoa tocãnacã wãme caroa ũnierẽ capaaqũẽno ãnimirĩcãrã cũã jĩcãũ ũcũ manigarãma.

Tunu bairoa ti macã macããna ãtã tii na caorica wãĩã ocajonucũrĩqũẽ ũnie cũã tũgonemoa mano yua.

²³ Tunu bairoa jĩcã ũno jĩñaworica caũbusuworije ũnie cũã bauetigarõ ti macãrẽ.

Tunu bairoa na cawãmojiyari rũmũ caãno na caboserũmũ qũẽnoawaja ãninucũataje ũnie cũã ocajonemoetigarõ.

Nipetiro ti macã macããna na cãmseanimiataje manigarõ yua.

Ti macã macããna nuniwapatari majã ati yepa macããna catutuarã majũ caãnimirĩcãrã na caãnimiatacũãrẽ, ti macã yasicoagaro.

Na pũame roro majũ camasãrẽ na ĩtoepewã.

Ati yepa macãã poari nipetiro camasã poaire carorije na camasĩrĩjẽ mena na ĩtoepewã.

Bairi ti macã macããnarẽ na reyami Dios yua,” ĩ bũsũwĩ ángel.

²⁴ Ti macã Babilonia macããna roro majũ Dios yarã profeta majãrẽ, bairi Dios ya poa macããna caãna cũãrẽ na pajĩãre ãninucũñupã. Nipetiro ati yepapũre capajĩãecoricãrã cũãrẽ Babilonia macããna jetoa tore bairo roro na ásupa.

19

¹ Cabero yũ tũgoroyawũ capããrã mũmũrecóopũ bũsũrique tutuaro mena na caĩocajorijere. Atore bairo ĩ ocajowã:

“¡Marĩ Quetiupaũre cũ marĩ basapeoto! Marĩ Quetiupaũ marĩrẽ canetõũ majũ niñami.

Marĩ Quetiupaũ Dios, nocãrõ cañũũ nipetiro netõrõ catutuaũ majũ niñami.

² Cũ, Dios roque caãnorẽ bairo cariapea jĩcãrõ tũni camasãrẽ caĩñabesei niñami. Bairi cariapea Babilonia macãrẽ rocayami yua ãmerẽ.

Ti macã macããna roro majũ na caátiane mena ati yepa macããna camasãrẽ na royetuwã.

Dios yarã paacoteri majãrẽ ti macã macããna na capajĩãrerique wapa ãmerẽ na ãmebojayami Dios.”

³ To bero ñinemowã tunu:

“¡Marĩ Quetiupaure cũ marĩ basapeoto!

Ti macã Babilonia macã caĩrjẽ buseri tocãnacã rũmua busewãmucõã ninucũgaro,” ñ busuocajowã umurecõõpũ.

⁴ Bairi yua, cabũtoa camasĩrĩ majã veinticuatro majũ caãna, bairi aperã cacatirã seres majã baparcãnacãũ caãna cũã Diore bũtioro qũĩroawã. Yeparũ ñigãtu cũmuãti, cũ caruiro tronopũ carui Diore bũtioro qũĩroawã. Bairo qũĩroarã atore bairo ñwã: “¡Bairoa to baiãto! ¡Marĩ Quetiupaure cũ marĩ basapeoto!” ñwã. ⁵ Bairo na caĩrĩpaure yua busurique Dios cũ caruiro tronopũ caatie atore bairo ñ ocajowũ:

“¡Nipetiro mũjãã, cawĩmarã, bairi cabũtoa cũã marĩ Pacũ Diore cũ basapeoya! Nipetiro mũjãã cãrẽ caĩroarã, cãrẽ canũcũbugori majã cũ basapeoya,” ñ ocajowũ busurique.

La fiesta de las bodas del Cordero

⁶ To bero yũ tũgonemowũ tunu capããrã camasã busurique paio mena na cabũsuocajorore bairo caĩrjẽrẽ. Poero paio cabũsuocajorore bairo busuwũ. Bũpo parique paio tutuaro mena cabũsuriyere bairo tutuaro caocajorãrẽ yũ tũgowũ. Bairo ñ ocajowã:

“¡Marĩ Quetiupaure cũ marĩ basapeoto!

Ãmerẽ marĩ Quetiupaũ Dios ñe ñnie carũsaecũ catutuaũ majũ cũ carotimasĩjũgoroi cũ marĩ basapeoto.

⁷ Cordero ya bõse rũmũ merẽ etacoaya.

Cũ yarã cũ ya poa macããna mena cũ caãnipa rũmũ etacoaya.

Jĩcãũ caũmũ cũ cawãmojiyari rũmurẽ bairo bõse rũmũ etacoaya yua.

Cũ mũmo caãnipaore bairo Cordero yarã caroaro qũẽnoyurã átiyama.

Bairi ãmerẽ marĩ ñseanito.

Marĩ yeripũ tũgoña ñseanirĩ cũ marĩ ñroãto.

⁸ Jĩcãũ mũmorẽ bairo caãna Cordero yarã pũame caroa jutii lino mena qũẽnorĩqũẽ, caũguerĩ manie, caasiyariyere jãñarã átiyama.

Bairina, tie jutii caroa majũ lino mena qũẽnorĩqũẽ pũame Dios yarã caroarã caãna roro caáperã na caãnajẽ cutiere ñcõñarõ baiya,” ñ busuocajowã umurecõõpũ.

⁹ To bero ñiwĩ tunu ángel: “Atie Dios cũ caĩrjẽrẽ woatuya: ‘Ñseanirĩ na ãmarõ noa ñna Cordero cũ cawãmojiyari bõse rũmũ caãno na capiijoricarã pũame,’ ” ñiwĩ. Tunu ñinemowĩ ángel: “Atie mũ cawoatujeataje cariapea Dios cũ cabũsuriyere majũ niña,” ñiwĩ.

¹⁰ Bairo cũ caĩrõ, yũ pũame yũ rũpo patuuri mena yũ etanumuwũ ángel rũporĩ tũpũ, qũĩroagũ yua. Bairo yũ caãto ññarĩ, bairo ñiwĩ: “Tame, yũre tore bairo ápericõãña. Yũ cũã mũrẽã bairo caãcũ Dios yũ cũ paabojari majõcũ yũ ãniña. Mũ yarã aperã Jesús yaye queti cũ caquetibũjũcũrĩqũẽrẽ cajãnaenarẽ bairo yũ cũã Dios paabojari majõcũ yũ ãniña. Bairi yũre ñroaeticõãña. Dios roquere tore bairo qũĩroaya,” ñi quetibũjũwĩ ángel.

Tie Jesús cũ caquetibũjũcũrĩqũẽrẽ pũame caroaro jĩcãrõ tũni profeta majã Dios yarã na quetibũjũ masĩõ joroque caatie niña.

El jinete del caballo blanco

11 Cabero ɯmɯrecóo capãñucãetarore ñiñajowɯ. Bairo ɯmɯrecóopɯ capãñucãetaro yua, jĩcãũ caballo caboti majũ, cũ bui capesau camasocu mena baujaetanucãwĩ. Cũ, caballo caboti bui capesau pɯame atore bairo wãmecɯmi: “Cũ Caĩrõrẽã Bairo Jĩcãrõ Tũni Caácɯ, Caãnorẽ Bairo Cariape Caácɯ,” wãmecɯmi, pɯga wãme. Caroaro cariape carotimasĩ cariapea cũ warana cũãrẽ caãmeoqũemasĩ ãnirĩ tore bairo wãmecɯmi. 12 Cũ, caballo bui capesau caapee pɯame peero caũwiritirije cãrõ paio asiyawɯ. Cũ rɯpoa buipɯre capee quetiupau cũ capesarije ũnie coronarẽ pesawĩ. Tunu bairoa jĩcã wãme woaturique camasãã manierẽ cãgowĩ. Cũ jeto tie woaturiquere masĩwĩ. 13 Tunu bairoa jutiuro rĩpɯ catuatatore jãñawĩ. Cũ wãme yua atore bairo woaturique ãmɯ: “Dios Yaye Quetire Caquetibɯjuri Majõcɯ” wãmecɯmi. 14 Cũ berore cũ ɯsawã pajĩãrĩ majã ɯmɯrecóo macããna. Jutii caroa caugueri manie lino mena qũẽnorĩqũẽ cabotirije majũrẽ jãñawã. Na cũã caballoa cabotirã bui pesari cũ ɯsawã. 15 Cũ riseropɯ ñosẽrĩcãpãĩ caoripãĩ majũrẽ cãgowĩ. Tipãĩ mena ati yepa macããna camasã poarire cũ cacãmitupapãĩ ãmɯ. Tipãĩ cacũgoɯ ãnirĩ tutuaro jĩcãrõ tũni rotimasĩ ãnigɯmi. Ƴse ocore ripe jei, cũ rɯpori mena tutuaro pea abori caácɯre bairo tutuaro na átiri na ññabesegɯmi camasãrẽ. Roro majũ na átigɯmi. Aperãrẽ ɯse oco carorije nimarẽ bairo caãnierẽ na etio joroque caácɯre bairo roro na átipacogɯmi. Dios nipetiro carotimasĩ ñe ũnie carɯsaecɯ asiari tore bairo cũ caátitotirijere na etio joroque átigɯmi. 16 Cũ, caballo caboti bui capesau pɯame jutiuro cayoaro cũ cajãñarõ, cũ isepɯto buire atore bairo woaturique cãgowĩ: QUETIUPARÃ CAÃNA QUETIUPAƳ MAJÛ NIÑAMI, QUETIUPARÃ REYES QUETIUPAƳ REY MAJÛ NIÑAMI, ĩ woarique tusawɯ cũ isepɯto buire.

17 Tie bero ñiñaroyawɯ tunu jĩcãũ ángel muipɯ ɯmɯreco macããcũ tɯpɯ canucũãrẽ. Cũ pɯame bɯsɯrique tutuaro mena nipetiro aa majã ũna carii caugará cawɯrãrẽ na awaja piineñojowĩ. Bairo na ĩwĩ: “¡Tiaya, neñarasá mɯjãã cũã! Dios paio cũ caugarique pajĩãrĩjẽrẽ ɯgarasá. 18 Quetiuparã reyes, bairi pajĩãrĩ majã quetiuparã riire ɯgarasá. Tunu bairoa caũmɯa catutuarã rii, caballoa rii, bairi caballoa bui capesamiatana rii cũãrẽ ɯgarasá. Nipetiro Dios cũ careparã riire ɯgarasá. Paacoteri majã, bairi na quetiuparã, cawĩmarã cabɯtoa cũã nipetiro riire ɯgarasá,” na ĩ piineñojowĩ ángel cawɯrã ɯgari majãrẽ.

19 Bairo cũ caĩrõ bero yua, ñiñajowɯ. Tame, moecũ monstruo, bairi quetiuparã reyes ati yepa macããna cũã na ũmɯa pajĩãrĩ majã mena neñarã baiwã, pajĩãgarã. Caballo caboti bui capesau, cũ ũmɯa pajĩãrĩ majã mena caãcũrẽ cũ ãmeo qũẽgarã, neñarã baiwã. 20 Bairo na caneñarõ yua, caballo caboti bui capesau pɯame moena pɯgarãrẽ na ñewĩ. Monstruo, bairi apei cũ yaɯ profeta mee caãcũ caĩtopai mena na ñewĩ. Mai, cũ, profeta caĩtopai pɯame caĩñaña manie caacɯorije ũnierẽ monstruo cũ caĩñajoropɯ camasãrẽ caáti ĩñoricũ ãmi. Tie cũ caáti ĩñomasĩrĩjẽ mena, cũ, caĩtopai pɯame camasãrẽ caĩtoepericɯ ãmi. Bairo na ĩtori yua, monstruo ya wãmerẽ na riapoa, o na wãmorɯ na cawoaturotiricɯ ãmi. Tunu bairoa cũ caátijẽño ĩñomasĩrĩjẽ jũgori cũ monstruore bairo cabauɯ na cawericɯ cũãrẽ na ĩroao joroque caátacɯ ãmi. Bairi yua, monstruo cũ caĩtopai mena pɯgarãpɯrea na ñerĩ peero capairira caũrõpɯ na weenerocañuacõã jowĩ caballo caboti bui capesau pɯame yua. Cacatirãrẽã ɯtabɯcɯrare bairo azufre mena asuyaro caũrĩrapɯ na recõãwĩ yua. 21 Bairo narẽ na reyaparori bero yua, aperã, na ãnana mena caneñamiatana pɯamerã caballo caboti bui capesau cũ riseropɯ cawitiripãĩ yise mena na pajĩãrepeyocõãwĩ. Bairo cũ capajĩãrerã camasã rii ãnajẽrẽ yua nipetiro ɯgari majã cawɯrã ɯgarepeyocõãwã. Aa ũna, yuca ũna na rii ãnajẽrẽ

ugarepeyocōāwā yua.

20

Los mil años

¹ Bairo cabairijere yu cañnarō bero, ñiñajowu tunu apei ángel ɯmɯrecóoru caruiacure. Ope cañcūārī opere pāārīcārō llavere cūgori ruiamí. Āpōāwē jiyaricawē cadena cūārē cū wāmopu nerī ruiamí. ² Tiwē cū cacūgoriwē cadenawē mena dragōrē cū jiyawī. Moecū āña caroagou cabucū cañnijūgoatácu wātī, o Satanás cawāmecucare cū jiyawī yua ángel. Yoaro mil cūmaarī cārō majū cū jiyacūrocaɯ ámi, camasārē tocānacā yutea cū cañtoetiparore bairo ī. ³ Bairo cū jiyari bero yua, ope cañcūārī opepu cū rocajājocōāwī. Bairo cū rocajājori ti ope jopere nebiatucōāwī. Nebiaturi bero, ti jopere apeye ũnie mena jūgoo biatucōāwī usuro majū yua. Mil cūmaarī cārō majū mai yoari yutea ati yepa macāāna camasā poarire cū cañtoetiparore bairo ī, tore bairo cū ámi. Bairo mil cūmaarī canetōrō bero majū yua, cū pāāwiyogumi tunu. Bairo cū pāāwiyomicūā, yoari yutea cū ānirotietigumi. Yoaro mee cū rocamajūcōāgumi.

⁴ Ñiñanemoroyawu tunu trono ruirique capee cañnierē. Tie ruiriquepu caruirā cūārē na ñiñaroyawu. Na pɯame camasīrī majā, camasārē ññabese masīrīqūērē caupaátana carotimasīrā āma. Tunu bairoa ñiñaroyawu Jesús yaye queti jūgori aperā na carupoa patarericarā yeri ānajērē. Jesús yaye queti bairi Dios yaye caroa quetire caroaro na catūgousarije jūgori na capajīārericarā ānana yerire ñiñawū. Na ānana pɯame monstuo, bairi cūrē bai cabauu na cawericu cūārē cañroetana āma. Tunu bairoa cū monstuo wāmerē na riapopu o na wāmopu cūārē cawoatuecoetana āma. Na pɯame na capajīārīcārā nimirācūā, Dios cū cacatioricarā majū āma. Na cūā Jesucristo mena mil cūmaarī majū camasārē carotiāni masīparā āma. ⁵ Mai, aperā Cristo yarā cariaricarā cañarē na catioemi Dios. Mil cūmaarī canetōrō bero roquere nipetiro na cationemogumi yua Dios. Mai, na pɯame Cristo yarā, Dios cū cacatiojūgorā majū āna baiwā. ⁶ ¡Bairi useanirī na āmarō noa ũna Dios cū cacatio jūgoripauere cacatioecoricarā yua! Bairina merē Dios ya poa macāāna mena macāāna cañniparā majū tuagarāma. Bairi useanirī na āmarō. Merē yua na pɯame pɯgani cārō carianemoetiparā tuacōāgarāma. Pɯgani caria nemorārē bairo baietigarāma. Dios yarā sacerdotea majū roque tuagarāma. Cristo yarā sacerdoteare bairo caāna majū tuagarāma yua. Bairo catuarā ānirī Cristo mena jīcārō, mil cūmaarī majū camasārē na quetiuparārē bairo na rotimasī ānigarāma.

Derrota del diablo

⁷ Bairo mil cūmaarī canetōatato bero, Satanás wātī pɯame preso joricu cañniatacu preso wiyocogumi. Ti ope cañcūārī opepu cañniatacu pāāwiyocogumi tunu. ⁸ Bairo ti opepu cañniatacu witiitari, ati yepa macāāna nipetiropu caāna camasā poarire na ītoñesēāūágumi. Gog apei Magog cawāmecuna cūārē na ītoūágumi. Na yarā pajīārī majā mena neñarī pajīāgarā na coteáto ī, tore bairo na ītoūágumi. Gog apei Magog yarā pajīārī majā pɯame capāārā majū nigarāma. Ria capairiya paputiro macāājē paa tñni majū capāārā nigarāma.

⁹ Bairi na, nipetiro yua, ati yepa jesanucā petiropu ēñota āmejoregarāma. Dios ya poa macāāna na cañnipauere ēñotagarāma. Dios ya macā cū camairī macārē ēñotamigarāma. Bairo na caēñota āmejoremiatacūārē, Dios pɯame ɯmɯrecóo macāā peero mena na ñojoere peyocōāgumi. Jīcāū ũcū ɯsaricarō mano na joerepeyocōāgumi wātī Satanás cū cañtoatanarē yua.

¹⁰ Bairo narē caĩtomiatacu wātī p̄ame yua ʉtab̄sc̄ura azufre mena caũr̄irap̄u rocañuaecoḡumi. Monstruo apei caĩtopai profeta mena na c̄u caweneroca ñuajoricarop̄ua c̄u c̄ũarē c̄u rocaḡumi Dios. Tira caũr̄irap̄ua yua tocānacā r̄ãm̄ua, ñamii caño cārō bopacooro t̄ãm̄uocōã ninucũgarãma. Di r̄ãm̄u ñno yerijãetigarãma.

El juicio ante el gran trono blanco

¹¹ Cabero ñiñajow̄u tunu ruiricarore trono capairore. Quetiup̄u c̄u caruiro cabotirore ñiñajow̄u. To ruiricarore carui c̄ũarē c̄u ñiñajow̄u. Bairo top̄u carui riare c̄u caĩñarōã yua, ati yepa bairi ʉm̄urecōo c̄ũã peticoap̄u. Caño t̄usaroa yua yasimajũsoap̄u. P̄ugani noo ñnop̄u baunemoep̄u. ¹² Bairo cabairo yua, tocārōã ñiñaroyaw̄u cariaricarã ãnanarē. Quetiup̄arã rotiri majã caãnimajũrã, aperã paacoteri majã ʉm̄uarē bairo caãna c̄ũarē na ñiñaroyaw̄u. Quetiup̄u c̄u caruiro trono riapere nucũwã. Bairo na canucũrō papera tutiirire pããwĩ Quetiup̄u p̄ame yua. Ape tuti cacaticōãniparã Dios yarã na caño cārō na wãmerĩrē c̄u cawoaturica tuti c̄ũarē pããwĩ. Bairo ti tutiirire pããrĩ bero yua, ti tutiirip̄u na caátaje woaturique nipetirijere ñnacōñarĩ na ññabesewĩ. Dope bairo caroaro na caátaje, o roro na caátaje c̄ũarē jĩcārō t̄ũnia na ññabesewĩ nipetiro cariaricarã ãnanarē yua. ¹³ Bairi ria capairiyap̄u oco mena j̄ḡori cariaricarã c̄ũã catiri top̄u ãma. Ati yepa jesarop̄u caãnimirĩcãrã c̄ũã merē catiri top̄u ãma. Bairi ria cariaricarã, aperã ati yepap̄u cariaricarã c̄ũã nipetiro top̄u jeto nicōñapeticōãwã. Na, nipetirore Quetiup̄u p̄ame dope bairo caroaro na caátaje, o roro na caátaje c̄ũarē jĩcārō t̄ũnia na ñnacōñarĩ na ññabesewĩ. ¹⁴ Cabero riaricarore cawãmecutore, bairi cariaricarã na caño c̄ũarē azufre mena caũr̄irap̄u recōãwĩ Dios. P̄ugani cārō marĩ cariaetiparore bairo ñ, peerop̄u recōãwĩ yua. Bairi ti peerop̄u caánã p̄ame cacatitunurĩcãrã nimirãc̄ũã, p̄ugani carianemorãrē bairo baiwã. Jĩcãni riari bero, tunu roro popiye rianemorĩcãrō ãm̄u ti peero. ¹⁵ To azufre mena caũr̄irap̄u cacatiãniparã wãmerē woaturica tutip̄u cawãmetusaena p̄amerē na reñuajocōãwĩ Dios. Top̄u tocānacā r̄ãm̄ua popiye bopacooro t̄ãm̄uocōã ninucũgarãma.

21

El cielo nuevo y la tierra nueva

¹ Bairo tie cabaipetietaro bero, ñiñawã yua cawãma ʉm̄urecōore. Tunu bairoa yepa c̄ũarē cawãma yepa majũrē ñiñawã. Caãnij̄ḡorica ʉm̄urecōo, bairi caãnij̄gomirĩcã yepa c̄ũã cayasipetiátato bero ãm̄u. Ria capairiya, ria p̄uto c̄ũã yasicoap̄u. Bairi tie caãnij̄gomirĩqũē cab̄sc̄u ʉm̄urecōo cab̄sc̄u yepa c̄ũã tocārōã mat̄u yua. ² Tunu bairoa ñiñaroyaw̄u macã caroa macã majũrē. Ti macã p̄ame cawãma macã Jerusalén ãm̄u. Dios c̄u caĩñajoro ʉm̄urecōop̄u caruiatĩata macã majũ ãm̄u. Caroaro qũēnoyu peyocōãrĩcã macã ãm̄u. Jĩcãõ carõmio cõ manap̄u caãnipar̄e caroa jutii jãñarĩ cõ cacoterore bairo caroa macã majũ ãm̄u. ³ Tocārōã ȳu t̄ãgow̄u tutuaro b̄us̄urique quetiup̄u c̄u caruiro tronop̄u caatĩere. Atore bairo ñjoroyaw̄u b̄us̄urique: “Ãmerē Dios camasã mena niñami. Na mena tocānacā r̄ãm̄ua nicōã ninucũḡumi. Na, camasã, c̄u yarã c̄u ya poa macããna nigarãma. C̄u, Dios, c̄u majũã na Quetiup̄u Dios niḡumi. ⁴ C̄u, Dios p̄ame nipetiro na caapee ocore paareḡumi. Bairi yua, narē di r̄ãm̄u riarique manigaro. Bopacooro bairique, otirique c̄ũã manigaro. Roro p̄ũnirō t̄ãgoñarĩqũē ñnie c̄ũã manigaro yua. Caj̄ḡoyep̄u nipetiro wãme roro bairique caãnimirĩqũē peticoap̄u. Bairi roro t̄ãm̄uorĩqũē manigaro yua,” ñ ocajow̄u b̄us̄urique.

⁵ Bairo cañocajoro bero, tronop̄u carui p̄ame atore bairo ñwĩ: “Ȳua, nipetiro caãnimirĩqũērē cawãma jeto ȳu átiwasoaya,” ñwĩ. Bairo ñ yaparori, ñnemowĩ tunu:

“Y ɥ caĩrĩjẽ cariapea cabairije majũ niña. Y ɥ caĩroarea bairo cabaipee majũ niña. Bairi y ɥ caĩrĩjẽrẽ woatuya,” ĩwĩ.

⁶ Bairo ĩrĩ bero, y ɥ pɥamerẽ ñiwĩ: “Merẽ nipetiro y ɥ átipeyo yaroetaya. Y ɥa, Alfa bairi Omegare bairo caãcũ y ɥ ãniña. Caãnijũgoripaɥpɥa caãnijũgoatácɥ carotimasĩ y ɥ ãniña. Tunu bairoa y ɥ ãniña nipetiro ati ɥmɥrecóo macããjẽ to petio joroque caátipaɥ. Bairi ñeme jipiricarore bairo y ɥre cabonetõrãrẽ oco caroa caticõãnajẽ majũrẽ na y ɥ jogɥ. Wapa jẽnirĩcãrõ mano na y ɥ jogɥ. ⁷ Bairi ni ũcũ carorije átajere canetõɥcãũrẽ tie caroa cã cacaticõã ninucũpeere cũ y ɥ jogɥ. Bairo cũ jori yua, cũ Quetiupaɥ Dios y ɥ ãnigɥ. Cũ pɥame y ɥ macãrẽ bairo caãcũ nigumi. ⁸ Aperã cañuena roquere azufre mena caũrĩrapɥ na y ɥ recõãgɥ: Aperãrẽ uwirã y ɥre caĩroajãnapairã, y ɥ yaye quetire carii catũgoena roque peeropɥ ágarãma. Tunu bairoa caasiapairã, camasãrẽ pajĩarĩ majã, roro aperã na rupaɥ mena caátiepepairã, carorije cũmuañe ũnierẽ caátĩanipairã, bairi wericarãrẽ caĩroapairã, caĩtopairã cũã nipe-tiro azufre mena caũrĩrapɥ ágarãma. Topɥ na ũna carorãrẽ na y ɥ recõãgɥ. Topɥre áná yua, pɥgani cãrõ carianemorõrẽ bairo roro tãmɥo ãninucũgarãma,” ñi quetibɥjɥwĩ Dios.

La nueva Jerusalén

⁹ Bairo Dios y ɥ cã caĩquetibɥjuro bero, ángel jĩcãũ y ɥ tɥpɥ etawĩ. Jĩcã wãmo peti pɥga pẽnirõ cãnacãũ jĩcã wãmo peti pɥga pẽnirõ cãnacã wãme riariquere caátitusaátana ángelea mena macããcũ ãmi. Cũ pɥame y ɥtɥ etari yua, bairo ñiwĩ: “Tiaya y ɥ mena mai. Cordero nɥmo caãnipaore mɥ ñiñopa,” ñiwĩ. ¹⁰ Bairo cũ caĩrõ, Espĩritu Santo y ɥ cã camasĩõrĩjẽ jũgori qũẽguericarore bairo y ɥ caĩñarõpɥ y ɥ caĩñaata yua, capairi bɥro ũtã buro, caũmɥarĩ buropɥ y ɥ necoámĩ ángel. Topɥ capairi macã Jerusalén macã caroa macã majũrẽ ñiñowĩ. Dios cũ caĩñajoro, ɥmɥrecóopɥi caruiatĩata macã caroa macã majũ ãmɥ. ¹¹ Ti macã pɥame Dios cũ caasiyarije mena bɥtioro majũ asiyabatowɥ. Caroa ũtããcã caasiyarica cawapapacaricare bairo asiyawɥ. ũtã jaspe cawãmecutia caasiyarore bairo asiyawɥ. Tunu bairoa ãñoorõ ĩña ãmewiyoricarore bairo caroaro tusuri macã majũ ãmɥ. ¹² Tunu bairoa ti macãrẽ ãñootarica tɥriro cũã pairõ ũmɥarĩ tɥriro ãmɥ. Ti macã rupa macãrẽã ãñoota ãmejorericarõ ãmɥ. To ãñootaricarõ pɥame pɥga wãmo petiro rɥpore pɥga pẽnirõ cãnacã jopee majũ jopeericɥpɥ. Ti jopeerire tocãnacã jopepɥrea jĩcãũ jeto ángelea majã cotewã. Tunu bairoa tocãnacã jopepɥrea Israel yepa macããna pɥga wãmo petiro rɥpore pɥga pẽnirõ cãnacã poa caãna caãnijũgoricarã wãmerĩ tusawɥ. Jĩcãũ wãme jeto jĩcã jopere woaturique tusawɥ. ¹³ Bairi yua, atore bairo jopeeri weerique ãmɥ: Muipɥ cũ cawãmɥatõre itia jope ãmɥ. Muipɥ cũ carocajãrĩ tua cũãrẽ itia jope ãmɥ. Cawarua jope cũãrẽ itia jope ãmɥ. Bairi ape nũgõã warua jope cũãrẽ itia jopea ãmɥ. ¹⁴ Tunu bairoa ti macã ãñootarica tɥrirõre cajũgo tutuaripaɥrere pɥga wãmo peti rɥpore pɥga pẽnirõ cãnacã jeto ũtãpãĩrĩ cũjũgorique ãmɥ. Tipãĩrĩpɥre pɥga wãmo peti rɥpore pɥga pẽnirõ cãnacãũ jãã, Cordero yarã, cã cabesericarã apóstolea majã wãme tusawɥ.

¹⁵ Mai, y ɥre caquetibɥjɥ ángel pɥame jĩcãũ cõñarĩcũ oro mena qũẽñoĩcũrẽ cãgowĩ. Tii cõñarĩcũ mena ti macãrẽ cõñagɥ ãmi. Ti macã jopeeri, ti macã ãñootarica tɥriro cũãrẽ cõñagɥ ãmi. ¹⁶ Ti macã baparcãnacã nũgõãpɥa jĩcãrõ tũni esari macã ãmɥ. Bairi cayoarõ cũã, caesaro cũã jĩcãrõ tũnia yoawũ. Bairi yua, ángel pɥame tii cõñarĩcũ mena cõñawĩ ti macãrẽ. Bairi dos mil doscientos kilómetros cãrõ yoaro majũ cõñawĩ. Bairi ti macã cayoarõ ti macã caũmɥarõ, ti macã caesaro cũã jĩcãrõ tũni jeto yoaro cõñawĩ ángel. ¹⁷ Ti macãrẽ cõñarĩ bero, ti macãrẽ ãñoota ãmejorerica tɥriro cũãrẽ cõñañawĩ. Camasã ati yepa macããna

cõñarĩcã wãmei cõñawĩ. Bairi tore bairo cū cacõñata yua, sesenta y cinco metros cãrõ majũ ãmũarõ ãmũ ti macã ãñotaricarõ.

¹⁸ Bairi tunu ti macã ãñota ãmejorericarõ pũame ãtã caroa jaspe cawãmecutie mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ. Ti macã pũame caroa majũ oro mena qũẽnorĩcã macã ãmũ. Caroarõ majũ ãgueri mano ãñoorõrẽ bairo ãña ãmewiyorica macã ãmũ. Caroa macã majũ ãmũ. ¹⁹⁻²⁰ Bairi tunu ti macã ãñotarica turirõre cajũgotutuarije ãtã caroa majũ mena na cacũjũgorique ãmũ. Tocãnacã wãmepũa ãtã rupaa cawapacutie mena wãmagorique ãmũ tipãũrẽ. Atie ãnie caroa ãtã cawapacutie mena wãmagorique ãmũ:

Caãnijũgoro ti macã ãñotaricarõre cajũgotutuarõ jaspe mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ.

Cabero macããtõ cajũgotutuarõ zafiro mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ.

Pũgarõ bero macããtõ ágata cawãmecutie mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ.

Itiarõ bero macããtõ esmeralda cawãmecutie mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ.

Bapariçãnacãrõ bero macããtõ ónice cawãmecutie mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ.

Jĩcã wãmo peti bero macããtõ cornalina cawãmecutie mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ.

Jĩcã wãmo peti jĩcã pẽnirõ bero macããtõ crisólito mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ.

Jĩcã wãmo peti pũga pẽnirõ bero macããtõ berilo cawãmecutie mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ.

Jĩcã wãmo peti tia pẽnirõ bero macããtõ topacio cawãmecutie mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ.

Jĩcã wãmo peti bapariçãnacã pẽnirõ bero macããtõ crisoprasa mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ.

Pũga wãmo cãrõ peti bero macããtõ jacinto mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ.

Bairi yua, catũsaro cãã amatista cawãmecutie ãtã mena qũẽnorĩcãrõ ãmũ.

Tore bairo tie wãme ãtã mena ti macã ãñotaricarõ catutuapee pũga wãmo peti rapore pũga pẽnirõ cãnacãpũa caãnierẽ qũẽnojũgoricarõ ãmũ. ²¹ Tunu bairoa pũga wãmo peti rapore pũga pẽnirõ cãnacã jopeeri majũ caãnie cãã ãtã cawapapacarije perla cawãmecutie mena qũẽnorĩcã jopeeri ãmũ. Tocãnacã joperepũrea tie ãtã perla jĩcã mena qũẽnorĩcã jopeeri ãmũ. Bairi tunu ti macã átãwã caãnimajũrĩwã cãã caroa majũ caasiyarije oro majũ mena qũẽnorĩcãwã ãmũ. Caroarõ majũ ãgueri mano ãñoorõrẽ bairo ãña ãmewiyoricawã ãmũ.

²² Apeyera tunu ti macãpũre Dios yapũa ãno santuario mamũ yua. Merẽ Quetiupũa Dios ñe ãnie carũsaecũ catutuaũ cũ caãno ãmũ. Bairi topũre santuario mamũ. Dios catutuaũ ñe ãnie carũsaecũ, cũ macũ Cordero mena santuariore bairo caãna merẽ ãnicõãwã topũre. ²³ Bairi tunu ti macã ñe ãnie rũsaepũ. Muipũ ãmũreco macããcũ, o ñami macããcũ ãcũ cãã ti macãrẽ cũ cajĩñabusuwopee mamũ. Merẽ Dios cũ caasiyabatorije mena jũgori ti macã caroarõ jĩcãrõ tãni busuwopeticõãwã. Tunu bairoa cũ macũ Cordero cãã jĩñaworicare bairo caãcũ ti macãrẽ cajĩñawonemõ majũ ãmi. ²⁴ Bairi nipetiro camasã poari caãno cãrõ ti ãmũrecõo macããna camasã Dios yarã cũ caasiyabatorije mena jũgori ãnimasĩgarãma. Tunu bairoa nipetiro ti yepa macããna quetiuparã reyes ti macãpũ cawapacutie na cacũgoriye nipetirijere cũ nunigarãma Diore. ²⁵ Tunu bairoa ti macã jopeeri cãã di rãmũ ãno bia manigarõ. Pããrĩqũẽ jeto nicõã ninucũgarõ tocãnacã rãmũpũa. Ñami roque manigarõ ti macãrẽ yua. ²⁶ Bairi ati yepa macããna cãã nipetiro caroa majũ na cacũgomirĩqũẽ cawapacutiere ti macãpũ nunirãgarãma. Diore cũ jogarãma. ²⁷ Dise ãnie caroriye macããjẽ roque peeto ãno ti macãpũre jããmasĩtĩgarõ. Tunu bairoa ni ãcũ ãmerẽ Dios cũ cateerije ãnierẽ caácũ cãã jããmasĩtĩgũmi. Caĩtopai, ĩtoriquere caãtipai cãã jããmasĩtĩgũmi. Dios yarã caãna cacatiãniparã

wāmerē woaturica tutip̄ cawoatuecoricarā jeto ti macārē jāāmasīgarāma. Ti tuti Cordero ya tutip̄ cawoatuecoricarā jeto jāāmasīgarāma yua ti macārē.

22

¹ Bairo tiere yu cañ̄apetiro bero yua, jīcāñ̄ ángel ñiñowī ria caugueri maniya majūrē. Tiya oco p̄ame catiānajē majūrē cajoriya āmu. Ēñoorōrē bairo caroaro majū ñña āmewiyoricaya caroa oco tusuriya āmu. Bairi tiya, Quetiup̄a Dios bairi Cordero mena na caruiro trono rocare niwitiw̄. ² Tunu bairoa ti macā átawā cañ̄imajūrīwā recomacārē tiya āmu. Bairi tiwā recomacārē, ria t̄ni p̄ga n̄gōā t̄p̄ cūārē yuc̄ putinucūw̄. Tii p̄ame catiānajē majūrē cajoric̄ āmu. Jīcāñ̄ muip̄a bero jeto carīca c̄tinucūrīcū āmu. Bairo ĩḡ ñiña: Jīcā cūmarē p̄ga wāmo peti rapore p̄ga p̄nirō cānacāni jeto carīcacūtī āmu. Bairi tii p̄ū cūā ati yepa macāāna camasā poarire na catiomasīrīqūē āmu. ³ Bairi tunu ti macāp̄re carorije áticūrīcārōrē bairo cañ̄ie manigaro. Ti macāp̄a Dios, bairi cū macū Cordero mena na caruiro cūā top̄a nigarō. Bairi cū yarā cū canetōrīcārā cūta macāānarē bairo cañ̄a jeto qūīroagarāma. ⁴ Na p̄ame cariapea Diore qūñ̄amajūcōāgarāma. Tunu bairoa na riape buire tocānacāp̄a Dios ya wāmerē na riap̄oap̄a woaturicarā nigarāma. ⁵ Ti macāp̄re ñami manigaro yua. Bairi ti macārē cañ̄a jīñ̄aworīque ūnie, o muip̄a ūm̄reco macāācū ūcū cū cajīñ̄aworīje ūnie cūārē boetigarāma. Quetiup̄a majū caācū Dios p̄ame roque narē jīñ̄awoḡmi. Cū caasiyabatorije mena na jīñ̄awoḡmi yua. Bairo top̄a āna yua, na p̄ame Dios mena tocānacā r̄m̄na nicōā ninucūgarāma. Na cūā rotimasīcōā ninucūgarāma tocānacā r̄m̄na yua.

La venida de Jesucristo está cerca

⁶ Cabero ángel ñiwī: “Atie yu cañ̄rjē cariapea cabairije majū ñña. Yu cañ̄rōrēā bairo cariapea cabaípee majū ñña. Quetiup̄a Dios, cū yarā profeta majārē caroaro jīcārō t̄ni cū yaye quetire na quetib̄ju masīō joroque na caátinucūñ̄a m̄ t̄p̄ yu joami. Cū yarā cañ̄a, cū yaye quetire caquetib̄ju āninucūrā t̄murīā cabaípee, cū caátipeere na camasīparore bairo ĩ, yu quetib̄ju rotijoami,” ñiwī ángel.

⁷ Tocārōā Jesús p̄ame atore bairo ĩ ocajowī: “Tūgopeoya m̄jāā. ¡Petoaca r̄saya m̄jāā t̄p̄ yu caatīparo! Yoaro mee yu atīḡ m̄jāā t̄p̄. Bairi ūseanirī cū āmarō ñi ūcū caroa queti yu caquetib̄ju jūgoyeticūrījērē carīi catūḡo. ¡Cariapea cabaípeere yu caquetib̄ju cūrījē ati tutip̄a woaturiquere carīi catūḡo ūseanirī cū āmarō!” ĩ ocajowī Jesús.

⁸ Bairi yua, Juan, atie cabaípeere yu majūp̄a ñiñawū. Nipetirije atie cū cañ̄rjērē yu majūp̄a yu tūgow̄. Bairo atiere tūgo, ñña, átiri bero tiere yure cañ̄oatac̄a ángel rapori t̄p̄ yua yu etanumuw̄, qūīroagu. ⁹ Bairo yu caáto ĩñarī, bairo ñiwī ángel: “Tame, tore bairo yure ápericōāñ̄a. Yu cūā m̄rēā bairo caācū Dios yu cū paabojari majōc̄ yu āñiña. Tunu bairoa m̄ yarā aperā profeta majā Jesús yaye queti cū caquetib̄ju cūrīqūērē cajānaenarē bairo yu cūā Dios paabojari majōc̄ yu āñiña. Nipetiro ati tuti woaturique cañ̄ierē carīi catūḡosarārēā bairo caācū yu āñiña yu cūā. Bairi yure ĩroaeticōāñ̄a. Dios roquere tore bairo qūīroaya,” ĩ quetib̄juwī ángel.

¹⁰ Bairo ñi quetib̄ju yaparori bero, ñinemowī tunu: “Atie caroa queti cabaípeere yasiorop̄a m̄ cūēpā. Tie ati tutip̄a m̄ cawoaturijere yasiorop̄a m̄ cūēpā. Nipetiro camasārē na m̄ quetib̄ju netōwā tie queti yoaro mee cabaípeere. Merē cōñ̄amajūcōāñ̄a ti tutip̄a cañ̄quetib̄jurore bairo cabaipeti-etapa r̄m̄na yua. ¹¹ ¡Tame, merē cōñ̄amajūcōāñ̄a! Bairi caró̄ carorije caāc̄, carorijerea cū átiasuáto. Caró̄ cañ̄uetie majūrē caāc̄ cūā bairoa cū átiasuáto. Apei caroa macāājērē caatīāninucū ū roque nemojāñ̄urō caroare cū átinemoáto.

Tunu bairoa, ‘Dios yu majũ yu añigu,’ caĩrĩcũ cũã tocãnacã rãmua nemojãñurõ Dios cũ caborore bairo cũ áticõã ninucũãmarõ,” ñiwĩ ángel.

¹² Bairo ángel yu cũ caĩquetibũjuro, Jesús ruame bairo ñroyawĩ: “¡Tũgopeoya mũjãã! Yoaro mee yu atĩgu mũjãã tũru. Caroaro mũjãã caátĩanajẽ wapa caroa mũjãã yu cajopeere yu jeatĩmajũcõãgu. Tocãnacãũpũrea caroa wãme o rori wãme mũjãã caátajere ñnacõñarĩ bero, yu cajopee wapare yu jeatĩmajũcõãgu.

¹³ Yu, Alfa, bairi Omegare bairo caãcũ yu añiña. Caãnijũgoripauũrea caãnijũgoatãcũ carotimasĩ yu añiña. Tunu bairoa yua, yu añiña nipetiro ati mũrecõo macããjẽ to petio joroque caátipau,” ñ ocajowĩ Jesús mũrecõoru.

¹⁴ Bairi useanirĩ na ãmarõ noa ñna carorijere áperã caãna. Na jutiire coseweri uguerĩ mánarẽ bairo caãna carorije cawapa cũgoena useanirĩ na ãmarõ. Na ñna roque yucũ, Dios yu catiricũ macããjẽrẽ cabócamasĩparã nigarãma. Tunu bairoa Dios ya macã cawãma macãrẽ jããmasĩgarãma. ¹⁵ Aperã carorã catũgoñamasĩena roque ti macãrẽ jããmasĩtĩgarãma. Ti macã jũgoyepũ tucõãgarãma. Carorije cũmuañe ñnierẽ, na rupau caborore bairo caátiepepairã, camasãrẽ capajĩãpairã, wericarãrẽ caĩroapairã, ñtopairiquere caborã añirĩ tie jetore caátĩaninucũpairã cũã ti macãrẽ jããmasĩtĩgarãma.

¹⁶ Bairo tunu yu tũgonemowũ: “Yu, Jesús, mũ tũru cũ yu joaru ángel yu yure. Nipetirijere yu caquetibũju rotijorijere ñubueri majã poarire na mũ caquetibũjunetõõparore bairo ñ, cũ yu joaru mũ tũru ángel yu yure. Yu, David ãnacũ pãrãmi caãnitusaũ yu añiña. Yu, cabusuatĩpau caãno butiõro caasiyau, busurĩ ñocõrẽ bairo caãcũ yu añiña,” ñwĩ Jesús.

¹⁷ Bairo cũ caĩrõ bero, Espĩritu Santo, bairi Corderore catũgõsarã Dios yarã cũã bairo ñwã: “¡Tãmurĩ tiaya jãã tũru!” ñwã. Bairi aperã noa ñna atie cũ caĩrĩjẽrẽ cariape catũgorã, “¡Tãmurĩ tiaya jãã tũru!” qũĩña mũjãã cũã. Ñeme jipiricarore bairo noa ñna butiõro Diore caborãrẽ caroa caticõãnajẽ majũrẽ na jogũmi. Na carorije wapare na netõõgũmi. peeto ñno wapa jẽnirĩcãrõ mano na jogũmi catirique majũrẽ.

¹⁸ Bairi mũjãã, atie caroa queti cabaipee ati tuti yu cawoaturijere caroaro majũ tũgõsaya. Caroaro jĩcãrõ tũni majũ ása. Bairi mũjããrẽ ñiña: Ni ñcũ ricaati ati tuti caĩrõ netõjãñurõ buipearo cũ caquetibũjunetõõata, Dios roro netõrõ cũ átigũmi. Ati tutipũ roro camasãrẽ cũ caátipeere caquetibũjuro netõjãñurõ nemorõ roro cũ átipacogũmi. ¹⁹ Tunu bairoa ni ñcũ ati tuti caquetibũjuriye caroa queti cabaipeere peeto ñnorẽ boetiri cũ cayasioata, yucũ catirique macããjẽrẽ cajoricũ rĩcare cũ ugarotietigũmi. Tunu bairoa ati tutipũ yu caquetibũjuri macã Dios ya macã majũ cũãrẽ cũ jããrotietigũmi.

²⁰ Bairi atie yu cawoaturijere cariapea yure caquetibũju ruame bairo ñnemoñami: “Bairoa yu baigu. Yoaro mee yu atĩgu mũjãã tũru,” ññami.

Bairi yu ruame cũ ñiña Jesure: “Mũ caĩrõrẽ bairoa to baiáto. Yu Quetiupau tãmurĩã tiaya jãã tũru,” cũ ñiña.

²¹ Marĩ Quetiupau Jesús caroa majũrẽ mũjãã cũ jonemoáto mũjãã nipe-tiõre. Bairoa to baiáto.